

Наталя Хобзей
Ксеня Сімович
Тетяна Ястремська
Ганна Дидик-Меуш

Лексикон львівський:
поважно і на жарт

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І.КРИП'ЯКЕВИЧА

Наталя Хобзей, Ксеня Сімович,
Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш

Лексикон львівський

поважно і на жарт

Львів – 2009

Фіксація особливостей мовлення Львова ХХ століття – мета цієї праці.
Джерелами стали насамперед власні спостереження авторок
за словниковим фондом мовців рідного міста,
а також художня та мемуарна література авторів-львів'ян.
Характерною особливістю книги
є не тільки тлумачення багатьох іноді уже призабутих слів,
сталих словосполучень, фразеологізмів, прислів'їв та приказок
(понад 12 тис. одиниць),
а й розлогі цитати,
у яких згадано про львівські традиції й звичаї,
історичні події, особливості побуту;
героями цих міні-оповідок є не тільки вигадані персонажі,
а часто й відомі львів'яни.
“Лексикон львівський” виходить у серії “Діалектологічна скриня”,
одне із завдань якої – публікація надбань народної мови.
Такі видання сприятимуть появі в майбутньому
якомога повнішого кадастру словника говорів української мови.

Автор ідеї та відповідальний редактор

Наталя Хобзей

ISBN 966-02-2982-8 (серія)
ISBN 978-966-02-5342-1

© Наталя Хобзей, Ксеня Сімович, Тетяна
Ястремська, Ганна Дидик-Меуш 2009
© Обкладинка – Михайло Москаль, 2009

Кожному вільно кохати своє рідне місто

Зенон Тарнавський

Слова і місто, або місто в словах

Цей Лексикон незвичний, не такий, як інші словники, бо у ньому зовсім невідомо, що важливіше: слова чи місто. Спочатку, звісно ж, були слова, бо ж словник, але згодом місто і ті персонажі Лексикона, які “зі самого Львова”, почали претендувати на першість. Книжка, яку ми створили, – насамперед для львів’ян і про львів’ян. На її сторінках – реальні та вигадані постаті живуть у реальному міському просторі.

Про те, що необхідно створити словник мовлення Львова, говорено давно, однак здебільшого лише говорено, й слова, якщо не падали ряним дощем на бруківку, то розчинялися в етері. Цей словник мав бути зовсім невеликим за обсягом, спочатку тільки кілька десятків сторінок. Усе почалося із видання габілітаційної праці Олекси Горбача “Арго на Україні”¹. Захищена 1951 року в Німеччині, вона й сьогодні залишається взірцем дослідження українських таємних мов та міського койне. Серед її розділів є й такий, що присвячений львівським назвам. Проте частина лексики, яку описав тут учений, відома й у тому часовому просторі Львова, у якому мешкають авторки Лексикона. Таке порівняння міського койне й стало першим варіантом словника, однак до цієї дециці додавали щораз більше слів. Змінювалася концепція – від мовлення арготичного, сленгового до такого, яке б репрезентувало характерні особливості лексичного багатства львів’ян-українців упродовж двадцятого століття, зроста й кількість авторів. Така праця могла стати безконечною, тому вирішено обмежитися досить-таки дивним для науковця принципом: записувати те, що знаємо ми, наші родичі й знайомі, а також цитувати те (за поодинокими виїмками), що зберігається в домашніх бібліотеках. Хоча все ж таки прагнули

¹ Книгу Олекси Горбача “Арго в Україні” опубліковано 2006 року в серії “Діалектологічна скриня”. Роботу розпочато в Німеччині з ініціативи Анни-Галі Горбач та професора Валерія Мокієнка, а завершено у Львові у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. Тут підготовано до друку й інші видання, пов’язані із життям та творчістю вченого. Серед них: *Горбач Олекса. Шлях зі Сходу на Захід*. Спогади. Львів, 1998; *Життя – не просто існування. Листування Олекси Горбача*. Львів, 2003; а також діалектні словнички Олекси Горбача у випусках збірниках “Діалектологічні студії”.

максимально записати, що пригадували, читали й чули. Особливо під час читання відкривали для себе забуті слова, значення. Хочеться вірити, що словник допоможе повернути до активного вжитку хоча б деякі соковиті львівські вирази. Була й така лексика, значення якої встановлювали дуже важко, іноді так і не віднайшли. Спогади про те, як говорили ті, кого уже з нами немає, читання мемуарних та літературних творів утверджувало в потрібності нашої праці. Адже втрата мовленнєвих особливостей відображає втрату всього довоєнного львівського устрою, про що з тугою писав на еміграції й Богдан Нижанківський (Бабай):

Мій Львів самотній буде.
Ах скільки він самотній був!
На Ринку в чотирьох криницях
вода тече.
Над ними сонце нахиляється,
відходить і приходить.
Над ними місяць нахиляється,
відходить і приходить.
Ах, скільки ми самотніми були!
Ми нахилялися, відходили й приходили.
Ми відійшли – і вже не прийдемо.
І Львів самотній буде!
На Ринку в чотирьох криницях
вода тече².

Галичанин, і не тільки галичанин, узявши до рук Лексикон, напевно скаже: “О, та то й у нас так говорять, та то не тільки львівське”. І звісно ж, так, бо мовлення львів’ян насправді не є окремою мовою, воно – частина української мови й багатьма своїми рисами репрезентує явища, які характерні для всього південно-західного наріччя, з усіма його тенденціями до запозичень зі слов’янських та неслов’янських мов. Львів є одним цілим і з Галичиною, і з Україною, бо як говорили львів’яни старшої генерації: “Львів і край – це одно”³.

Що формує мовленнєвий простір міста, а ще, якщо це місто багатокультурне, із віковими традиціями, із значною кількістю соціальних груп? Однак не буду акцентувати на завданнях, які могла б розв’язувати окрема наукова інституція. Зроблю лише деякі “начерки” про українську мову в місті Львові. Почну не з таких уже й далеких часів, не від короля Данила, навіть не від “Руської трійці”, а дещо пізніше, трохи більше століття від наших днів. У те, про що читаємо в писаннях очевидців, сучасному мешканцеві важко й повірити. Зацитую лише зі спогадів відомого адвоката,

² Бабай [Нижанківський Богдан]. Чотири криниці // Лис Микита. 1966. №12. С. 2.

³ Надрага Олександр. Серед львівських парків. Львів, 2004. С. 172.

оборонця в українських політичних процесах Степана Шухевича, який приїхав до Львова, щоб навчатися в Українській академічній гімназії, й постійно перебував під опікою свого дядька – знаного етнографа Володимира Шухевича, а навіть якийсь час жив у його помешканні:

“Не можу поминути ці обставини, що дім дядька належав тоді до тих дуже рідких у Львові інтелігентних домів, де уживано виключно української мови. Проф. Олександр Барвінський був раз дець написав, що коли він в 1886 р. перенісся до Львова, було тільки сім – повторюю: сім – українських домів, де говорено по-українськи. В решті домів уживано за розговорну польську мову. Знаю, бо тямлю, що по-українськи тоді говорено, крім у дядька, ще у д-ра Олександра Огоновського, д-ра Калітовського, д-ра Юліяна Целевича, проф. Дам’яна Гладиловича і ще в декотрих, але найбільше консеквентним в тім згляді були, мабуть, д-р Олександр Огоновський і мій дядько. Прошу завважити, що розповідною була польська мова навіть в таких домах, в яких, здавалося б, належало рішучо найти українську, і тільки українську мову. Тоді вживано тієї мови навіть у домі професора університету для української мови і літератури д-ра Омеляна Огоновського, в директора гімназії о. Василя Ільницького, проф. Анатолія Вахнянина. Не говорю вже про різних кацапів, як д-р Шараневич і о.д-р Йоасав Делькевич (оба професори університету)...”⁴.

Звісно ж, ідеться не про всіх тогочасних українців, адже були й ремісники, і робітники, і служниці. Та все ж цитата доволі промовиста, вказує на різні проблеми, однак і так багато говорить про зусилля, які докладала свідомо українська інтелігенція у справі розбудови української державності та у процесі розквіту української мови.

Формування літературної мови в Галичині, зокрема у її серці – місті Львові, тривало не тільки в ХХ столітті, а мало давні та глибокі передумови. Складність була спричинена ще й тим, що впродовж вікового формування Галичина належала до різних державних утворень, “жила в іншому політичному організмі, ніж велика частина решти українських земель”⁵. Юрій Шевельов писав:

“Коли не згадувати про ранньокнязівські часи з їх черговими завоюваннями і втратами “Червєнських городів”, то Галичина то відокремлювалася з Волиню, то з усім Правобережжям, але власне тільки в роки 1569–1648 входила в одне політичне ціле з усіма українськими територіями. Вже це створювало в Галичині дещо відмінні умови народного життя: в одні епохи Галичина випереджала в своєму розвитку інші українські землі, в інші епохи відставала від них, а це породжувало складну систе-

⁴ Шухевич Степан. *Моє життя. Спогади*. Лондон, 1991. С. 85–86.

⁵ Шевельов Юрій. *Внесок Галичини у формування української літературної мови*. Львів; Нью Йорк, 1996. С. 13.

му взаємовпливів між Галичиною і рештою українських земель як цілим або частинами цих земель. У процесі взаємовпливів відмінності з Галичиною вирівнювалися, але ніколи це вирівнювання не доходило до кінця, до цілковитої тотожності”⁶.

Українці Галичини за різних обставин намагалися бути співтворцями літературної мови, уживати її в багатьох сферах своєї діяльності: побуті, літературній творчості, освіті, наукових студіях, виробляючи свої підходи до витворення мовної системи загалом.

Одним із нагальних завдань стало створення граматики української мови для навчання в освітніх закладах, зокрема у гімназіях. В Українській академічній гімназії у Львові вивчення рідної мови для різних поколінь учнів відбувалося за різними підручниками. Спершу користувалися граматиною Михайла Осадци⁷, згодом – Омеляна Огоновського⁸, а напередодні Першої світової війни (у 1914–1915 навчальному роках) почали вивчати українську мову за підручником Степана Смаль-Стоцького та Теодора Гартнера⁹.

У граматиці 1889 року Омелян Огоновський у “передньому слові” писав про досягнення попередника, однак вказував, що за двадцять років мова розвивалася, а “крѣмъ того ученї мужѣ, земляки й чужинцѣ, займались студіями про характеристичні прикмети тої “гарної и милозвучної” мови”¹⁰, а тому виникла потреба створити новий підручник.

Навчання в Академічній гімназії у той період ускладнювалося ще й тим, що влада часто зумисне скеровувала до української школи поганих учителів-словесників, які мало що могли навчити своїх “студентів”: “Коли реальні науки, а подекуди і клясична філологія, були обсажені навіть дуже добрими силами, то, наче на сміх, в українській гімназії посади професорів української мови і літератури були обсажені прямо скандалічно... Це були кпини і з самого предмету, і з нашої гімназії. Не було, зрештою, дива, що тодішня польська шкільна управа до української мови в українській гімназії призначила якраз такого професора. Було відоме, як трактувала Крайова Шкільна Рада, що була в польських руках, українське питання взагалі,

⁶ Там само.

⁷ *Осадца Михайло*. Граматика руского языка. Львѡвъ, 1865.

⁸ *Огоновскій Омелянь*. Граматика руского языка для шкѡлъ середнихъ. Львѡвъ, 1889.

⁹ Див. про це також: *Колос Е., Куршляк І.* Дидактичні аспекти становлення Української академічної гімназії (1867–1918) // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з’їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 181.

¹⁰ *Огоновскій Омелянь*. Граматика..., с. III. Тут і далі цитати наводимо за оригіналом без змін.

а українські школи зосібна”, – пише у спогадах Степан Шухевич¹¹. Велике значення для багатьох тогочасних гімназистів мала самоосвіта у вивченні рідної мови, літератури та історії рідного краю.

На початок ХХ ст. підручник О. Огоновського не відображав того поступу, який зробила українська мова на шляху до літературного стандарту. Час вимагав від науковців книги нового типу, доступної читачеві, а насамперед гімназистові, який вивчав рідну мову; проте таких не було, навчання й далі провадили на старих засадах. У спогадах Ярослава Гординського про непересічну постать Івана Верхратського¹², який в Академічній гімназії вчителював до 1907 року, читаємо про значну дистанцію, яку відчували учні між реальним розвитком мови та її програмним викладанням:

“Отже, лекційні години Верхратського були дуже свobodні й веселі, бо, зрештою, учні його любили – це була добра людина. Важче було погодитися з його підручниками. Вони були складені такою мовою, що викликали деколи усміх. Верхратський був глибоким знавцем галицьких говорів, але тільки галицьких. Справжньої української мови він не знав і не розумів, бо не хотів бачити, що літературною мовою стає східноукраїнська. До того, він любив творити новотвори, сперті на галицьких народних говорах, але вибрані не завжди щасливо, без уваги на загального духа української мови. Тому вислів Верхратського був переповнений провінціоналізмами, що не раз були просто смішні. Але у шкільній владі Верхратський мав у справах мови рішальний авторитет, і, без сумніву, йому треба приписати, що в шкільний правописний словник потрапили такі слова, що на довгий час творили шкільну мову. Тієї мови вчилися ми по школах, і тому професори й учні скоро попали в розріз з літературною мовою, яка розвивалася своїм шляхом, незалежно від школи. З гімназії виходили учні, що в дійсності не вмiли говорити й писати добре українською мовою і не мали звідки навчитися тієї мови. Була це велика кривда для учнів і згадую це з найбільшим жалем. Гімназія не навчила мене доброї літературної мови. Розуміється, було б несправедливо, якби всю вину того нещастя, – а не боюсь перебільшення, коли назву це справжнім народним нещастям, – приписувати виключно Верхратському. Не він один завинив тут, завинили й інші педагоги, що мали голос у цьому ділі. Завинила галицька провінціальщина, що обстоювала свої архаізми, полонізми, латинізми, германізми, а то й церковщину та москалізми. З української гімназії вийшов я без знання української мови, засмічуючи її

¹¹ Шухевич Степан. Моє життя..., с. 106

¹² Іван Верхратський (1846–1919) – український природознавець, філолог, педагог, письменник, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка. Написав низку шкільних підручників із зоології, ботаніки, мінералогії. Заклав основи української наукової термінології з природознавства. Один із перших дослідників говорів південно-західного наріччя.

різними чужинецькими впливами. А я так хотів навчитися доброї української мови. На мої питання, як це вчинити, діставав я постійну відповідь: “Читай Марка Вовчка!” І я читав, вчив напам’ять народні вислови, виписував гарні фрази... Але все те не могло укластися в якусь систему, і я почував, що моя мова таки дуже кепська”¹³.

Граматику О. Огоновського змінили лише напередодні Першої світової війни, 1914 року, а отже, відтинок часу до написання концептуально нового підручника С. Смаль-Стоцького й Ф. Гартнера знову ж таки був понад двадцять років. Мова граматики стала ближчою для розуміння та навчання. Книга в українському шкільництві виявилася настільки популярною, що 1928 року у друкарні Наукового товариства імені Шевченка у Львові було видано вже четверте її видання¹⁴. У вступі автори писали про мову:

“Все, що мислимо, можемо виразити, і другим людям виявити, видаючи із себе ротом певні звуки. Сей вираз мислей звуками називаємо мовою. Люди, що живуть при купі, виражають звичайно свої мисли однаково і для того розуміють себе докладно; але чим далші люди від себе і чим менше мають діла, тим частіше подибуємо взагалі відміни у виражуванні так, що чим раз тяжше, ба і неможливо буває їм порозуміти ся. Відти беруть ся у різних народів різні мови, н. пр. українська, польська, російська, німецька”¹⁵.

Як і в підручнику попередника, С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер наводять дані про місця проживання та кількісний склад української нації: “Українського (руського) народу нараховують около 36 мільонів душ. З того живуть в Україні 23 мільони, в Польщі около 7 мільонів, в Московщині 2½ мільона, в Румунії коло 700.000, в Чехословачині 450.000, а в иньших краях (в Сибірі, на Зеленому Клині, в Америці) около 2½ мільона”¹⁶. Такі дані були важливими для кожного українця. Це зайвий раз акцентувало на єдності поділеної між різними державами країни.

¹³ Гординський Ярослав. Мої гімназійні професори // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. Ч. 3..., с. 248–249.

¹⁴ Ю. Шевельов згодом писав з приводу мови цієї граматики, що “в таких умовах практичний вплив на львівське койне був незначний. Вживані в освітніх установах шкільні граматики були або цілком витримані в галицькій традиції (Смаль-Стоцький С. і Гартнер Ф., Граматика української (руської) мови, четверте видання, Львів, 1928) або вносили дуже невеликі зміни (“Граматичні вправи” для вжитку в різних класах і типах шкіл Ом. Поповича, 1924–1928)” [див. у книзі:] *Шевельов Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус. Сучасність*, 1987. С. 226.

¹⁵ *Смаль-Стоцький Степан, Гартнер Федір. Граматика української (руської) мови / Видання четверте. Львів, 1928. С.1.*

¹⁶ Там само.

Іншим важливим чинником у становленні української літературної мови став розвиток наукової термінологічної системи, зокрема й мовознавчої, у згаданих граматиках. Міхаель Мозер вважає одним із важливих чинників у формуванні й утвердженні української літературної мови саме працю галичан у цьому напрямі. “Поza всяким сумнівом, на статус беззастережно літературних можуть претендувати лише мови з добре розвинутими термінологічними системами. Для модерної цивілізації характерною є наявність глибокої галузевої диференціації, що кидає повсякчасний виклик новітнім мовам. Процес вироблення нових термінологічних систем ніде й ніколи не відзначався простотою. Так є від самого початку, тобто від появи оригінального терміна в котрійсь мові, й аж до постановки проблеми його пристосування до правил іншої мови, для якої він має бути запозичений у той чи той спосіб”¹⁷. Дослідник аналізує українську термінологічну систему, яка змушена була активно розвиватися після революційних подій 1848–1849 років. “Якою була їхня [українців. – *Н.Х.*] реакція, коли по революції для кожного австрійського закону передбачено його переклад “руською” мовою, причому в період із 1849 по 1852 рр. ці “руські” переклади вважалися за “автентичні”, тобто мали таку ж юридичну силу, як німецькі оригінали?”¹⁸

Хоча причини, як завжди, були різними, але на початок ХХ століття української мови в судових процесах у Східній Галичині, зокрема у Львові, уже практично не вживали. Адвокат Степан Шухевич писав про це так:

“Після приписів засадничого закону всі крайові мови були рівно управлені. До крайових мов у Східній Галичині належали українська, німецька і польська мова, і всі три мали мати рівні права. Найліпшим доказом цього є такий факт: всі друки (формуляри) для всіх судів Австрії друкувалися у в’язничній друкарні в Штапи. Цілком природно, на рівні з іншими мовами друковано також друки на протоколи розправ, протоколи нарад суду, вироку, постанови, візвання, повідомлення і т.і. в чисто українській мові і фонетично правильно. На жаль, число замовлених друків йшло від пана д-ра Тхоржніцкого, і воно стало для нас маліло, а з часом цілком зникало... Поляків-суддів була могутня більшість, а число суддів і прочих і прочих чудових урядників стало та поступенно маліло. Вправді суддів іменував Відень, але пропозиція робив д-р Тхоржніцкі. А польські судді вдавали, що не знали української мови, хоч услів’ям іменовання урядовця і судді було виказання всіх трьох крайових мов, значить, і української. Через це розправи ведено в польській мові, в тій мові списувано протоколи, виготовлювано вироки та ухвали, вистосовувано візвання до сторін і повідомлення в польській мові.

¹⁷ Мозер Міхаель. Деякі віденські причинки до вироблення українських термінологічних систем // Мозер Міхаель. Причинки до історії української мови. Харків, 2008. С. 684.

¹⁸ Там само, с. 684–685.

Таку роботу польських суддів і судових урядовців не вважано як “забава в політику”, але, коли український суддя, згідно з обов’язуючими приписами, відважився уживати в своїм урядуванні в слові і письмі української мови, тоді давано йому тавро політика, а суддя, що “бавиться в політику”, не може бути безстороннім суддею. Такий суддя діставав відповідну замітку у своїй кваліфікаційній листі, і його аванс пропав...

Зрозуміло, що кацапи-судді, яких було також немало, “із засади” не хотіли вживати в урядуванні української мови.

Так мало-помалу, а може, навіть скорим темпом, усувано українську мову зі східногалицького судівництва¹⁹.

Процес викристалізування літературної мови в Галичині кінця XIX – початку XX століть був важким і болючими. Адже те, як люди говорили, а навіть і те, як писали, неминуче впливало на культурні й політичні уподобання, зрештою, і на долі.

Важливими чинниками утвердження української мови в місті стало також створення українських інституцій, зокрема й Наукового товариства імені Шевченка, Пласту, Української академічної гімназії, Сокола-Батька, Просвіти та багатьох-багатьох інших. Важливою складовою розвитку й унормування мовлення став розквіт української преси та книговидання.

На формування мовлення українського Львова, окрім взірців літературної мови зазбручанської України, мали незаперечний вплив говори південно-західного наріччя, зокрема ті, які поширені на території сучасної Львівської області: наддністрянський, бойківський, надсянський. “Сплікування між освіченими людьми, що розмовляли західноукраїнськими говірками, найжвавіше відбувалося у Львові. Можна припустити, що на 1900 рік в місті витворилося галицьке чи галицько-буковинське койне”, – писав Юрій Шевельов у праці “Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус”²⁰. У 30-х роках XX століття цей варіант літературної мови функціював як цілісна мовна структура, яка мала не тільки усний, а й писемний варіант. Вона була відкритою до запозичень із діалектів та із сусідніх мов і водночас слугувала основою для творення власної лексики.

Саме через слова, які зафіксовано в живому мовленні та писемних творах, автори Лексикона намагалися простежити те, що хвилювало львів’янина-українця, почути очевидців подій та дізнатися про їхні життєві позиції. Так, ще на початку двадцятого століття частина українців Львова продовжувала йменувати себе словом *русин*: “Мій старий був русин. Я добре пам’ятаю, як він до мене говорив: “Ти, дурню, тримайсі свого і ходи до

¹⁹ Шухевич Степан. Моє життя..., с. 200–201.

²⁰ Шевельов Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941)..., с. 27.

своїї церкви, своїм богам молися, а не тикай у хвіст чуже пір'я". Старий лазив на бесіду аж на Руську вулицю, хоч ми тоді мешкали на Вульці"²¹. Зрештою, й сьогодні вулиця залишається Руською, а Успенську (чи інакше Волоську) церкву, що розташована на ній, іменують також Руською. Однак із початком визвольних змагань назва *українець* стала домінувати. Тих, хто усвідомлював і декларував свою національну належність, часто відзначали ще й означеннями *твердий* або *здецидований*. Очевидно, до 30-х років належить поняття (відповідно і назва на його позначення) *105-процентového*, або *105-відсоткового*, українця – людини, яка все готова віддати для служіння національній ідеї: "Роман [Шухевич. – Н.Х.] був, як називали його націоналісти, "105-відсотковий". То була найвища оцінка тих, хто належав до ОУН. Врат його Юрко був на 95%, я також на 95%", – згадував у спогадах Богдан Чайківський²².

Натомість тих, хто зрадив національним інтересам, стосувалися слова *перекабачитися*, *злеополізуватися*, що означали "сполонізуватися, змінити українську метрику на таку, яка підтверджувала польське походження, змінити віросповідання на римо-католицьке". Для мовлення Львова першої половини ХХ ст. характерними були й назви: *порядний русин* "надто толерантний до польського уряду українець" (вираз запозичено з польського *on rusin, ale porządny*); *перекинчик* (*перекінчик*) "ренегат"; *хрунь* "зрадник національних інтересів" ("І так в зачароване коло українська суспільність вимагала створення окремого українського університету й рішила спочатку бойкотувати польський львівський університет, але була незначна меншість, яка записалась на польський університет. Їх називали "хрунями" та іншими образливими назвами"²³); *хрунівка* "зрадниця національних інтересів" ("Ніколи не можна було молодої української служниці стрінити на вулиці м. Львова на проході з польським вояком. Коли б таке сталося, прочі товаришки були б негайно викинули таку "хрунівку" зі свого товариства"²⁴) та ін.

Була ще одна група осіб, яка в умовах українського Львова ХХ століття творила опозицію "свій-чужий"²⁵, її формували москвофіли, яких українці-львів'яни називали *кацап* чи зрідка *канцалап*. Про це у спогадах читаємо:

²¹ *Тарнавський Зенон*. Вітер над Янівською // "Дванадцятка". Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст.: Антологія урбаністичної прози. Львів, 2006. С. 181

²² *Чайківський Богдан*. "Фама". Рекламна фірма Романа Шухевича. Львів, 2005. С. 86.

²³ *Марська Віра*. Буря над Львовом. Філядельфія, 1952. С. 510.

²⁴ *Шухевич Степан*. Моє життя..., с. 372.

²⁵ Про цей та інші характерні вияви опозиції див.: *Хобзей Наталія*. Опозиція *свій – чужий* (інший) у мовному просторі Львова // *Etnolingwistyka*. Т. 20. С. 297–309.

“Я вважав, що москвофільство в такому виді, як воно проявилось у нас, – це просто зрада справи нашого народу, це унікат в історії усіх народів цілої земної кулі, бо в жаднім народі не найшлося людини, а тим більше цілі відлони народу, які заперечували б сам факт існування народу як такого. В усіх народів світу були перекинчики, що покидали свою націю і з різних причин переходили до іншої, але вони не негували існування матірньої нації. Вони могли навіть проти своєї первісної нації дуже завзято виступати, поборювати її, але вони не негували її існування. Наші кацапи негували існування українського народу як окремішнього і ширили ту свою “ідею” між тоді ще мало або й цілком несвідомим загалом селянства. Я вважав, що засадничим і першим обов’язком нашого священства, учительства і всієї інтелігенції є ширити національну свідомість того, що ми є народ самостійний, окремішний, жадна причіпка до іншого народу. Ширення такої свідомости серед поляків, поміж польською шкільною молоддю не вважано ніякою політичною роботою для тодішньої галицької влади. Було це патріотичним обов’язком кожного польського інтелігента, про що явно і славно говорено, писано і друковано. Так само вважав я собачим обов’язком кожного українського інтелігента ширити національну свідомість серед українського населення, а тим самим консеквентно поборювати кацапство. Запитаю, чи посеред тодішніх відносин впало би кому на думку уважати політичною роботою те, що хтось, приміром, пропагував би думку, що поляки є самостійною, окремішньою нацією і не є частиною російського або німецького народу? Це було вільно, а тим самим і нам було вільно робити те саме”²⁶.

У конкретні періоди історії в мовленні Львова домінувала та чи інша мова, звичайно ж, це була мова панівної, державної нації. Хоча це твердження не цілком і правильне: якщо згадати часи Австро-Угорської імперії, то німецька мова від 60-х років XIX століття була не домінантою, а лише частиною міського колориту. Імперія, яка була радше “тіткою”, аніж “мамою”, залишила після себе низку німецьких запозичень, незначна частина яких збереглася й сьогодні, а ще міфічно-казкову ідилію, хоча насправді без щасливого кінця для українців. Відгомін імперії ще довго залишався в надійній *цісарській дорозі* (чи *цісарському гостинці*), в шкільній *цісарській ноті*, яка цілком задовольняла багатьох родичів, уступах в медицині при *цісарському розтині*, у спогадах про *цісарські камаші* – військову службу, у неймовірному смакові доступних для найбіднішого студента *кайзэрок*. Ще й сьогодні цей відгомін віддзвонює срібними монетами із зображеннями найяснішого цісаря та цисаревої серед коралового та венеційського намиста львівського та й усього галицького жіноцтва, дивує чужинця загадковою назвою *Кайзервальд*, а ще магнети-

²⁶ Шухевич Степан. Моє життя..., с. 200.

зує до кінця незбагненою фразою *за небіжки Австрії*, яка в устах сучасного “цісаропідданого” львів’янина-галичанина стає майже співзвучною іншим, таким, як гуцульське – *з первовіку* чи Франкове – *коли це звірі говорили*. Міф майже не має винятків, хіба що випадково натрапляємо на фразу *знімчений юрко* – про того, хто за військовою муштрою забув рідну мову та національні інтереси (але, зрештою, нічого ця фраза про казково-міфічний світ не говорить). Спогад про те, що простий чоловік міг іти до Відня, до самого цісаря, просити допомоги в розв’язанні своєї судової проблеми за межу, робив світ привабливішим. Розважений спокійний уклад імперії спонукав українця-галичанина згодом міфологізувати його. Тим паче, що “за Австрії не було так багато процесів, а ще до того політичних. Хіба за образу маєстату. А як хтось когось убив, то це була справа голосна на цілу Австро-Угорську монархію. Дядьки судилися за образу чести. Були процеси за дрібні крадежі, писківки, за аліменти, але політичні – того ніхто не знав”²⁷. Прихильність українця до імперії утверджувалася ще й завдяки визнанню урядом деяких національних інтересів, саме у цей період засновано перші українські гімназії: “Українська гімназія була дійсно українською, як тоді називано “руською”. Директор і професори були виключно українці (русини), а між ними було тільки трьох кацапів, а саме о. Іоанн Гушалевиц, Михайло Полянський і Омелян Савицький, але треба пам’ятати, що тоді кацапи не були ще такі заїлі, як це було пізніше. Полянський і Савицький навіть були основоположниками товариства “Просвіта”. Польського професора не було ні одного, а польський язык був необов’язковий – навіть не зглядно обов’язковий – і вчили його професори-українці. Коли я був у п’ятій гімназійній класі, тоді приділено до гімназії першого польського професора Юрія Конарського до польської мови і літератури, і такий стан був, мабуть, до розвалу Австро-Угорщини”²⁸.

Саме від листопада 1918 року імперія почала набувати ознак прекрасного міфу-казки. Цей час був переломним, він знаменував початок політичних процесів проти українців, які активно змагалися за державу. Такі судові дієства збирали величезну кількість спостерегаців: “Людей було дуже багато – українців, поляків і жидів. Перші прийшли, щоб впосліднє поглянути на бідних хлопців. Другі глотилися, щоб виявити свою ненависть до них і до всього, що українське. Треті збігалися на такі сенсації і видовиська”²⁹.

Крах імперії став випробуванням, переломним моментом для усього українського суспільства, зокрема й для львів’ян. “Те покоління пережило

²⁷ *Тарнавський Зенон. Дорога на Високий Замок // Львів. Літературно-мистецький збірник: В 700-ті роковини заснування княжого города / За ред. Б. Роменчука. Філадельфія, 1954. С. 64.*

²⁸ *Шухевич Степан. Моє життя..., с. 94.*

²⁹ Там само, с. 271.

в той чи інший спосіб Листопадовий зрив, незалежно від того, чи хтось бачив своїми очима, як український стрілець, майже після шістсотрічної неволі, завіщував рідний прапор на львівському ратуші, чи десь на провінції переживав спонтанне творення УГА [Української Галицької Армії – Н.Х.] і ждав з нетерпінням на перемогу³⁰.

У двадцятому столітті український Львів уже змушений був відстоювати право називати себе українським у різні способи, зокрема й зверненнями, уривок із якого наводжу: “Меморіал Наукового товариства імени Шевченка проти заборони кураторією Львівського шкільного округу вживати в українських приватних гімназіях слів “Україна”, “український”:

“Коли на сході Європи єствує під сю пору Українська держава у виді “Української Радянської Республіки”, а в ній єснують українські університети й Українська Академія Наук, на українських землях, що остають під владою Польської Речі Посполитої, забороняється уживання імени “Україна”, “український”. Оскільки Кураторія львівського шкільного округу в перших виданнях свого офіціального видавництва українських шкільних підручників (осмотрених державним орлом) допустила була ім’я “Україна”, “український”, тепер у нових виданнях викидає з підручників ті уступи, де се ім’я приходиться, або вирізує його зовсім у давніх виданнях. Зокрема ж видала Кураторія слідуючий розпорядок: з 29 жовтня 1923, ч. 13726/11:

«Кураторія Львівського шкільного округу ствердила в багатьох случаях, що приватні гімназії з руською викладовою мовою уживають в урядових письмах, печатках, в розкладах чинностей і т.п. назви “український” замість “руський”. Отже, Кураторія пригадує, що назва заведень повинна звучати: “приватна гімназія з руською викладовою мовою в...” та, що мова навчання в тих заведеннях є мова руська. В случаях неузгяднювання цього розпорядку Кураторія не буде полагоджувати перекладених справ, а заведення наразяться на наслідки, які з того опісля вийдуть.

Куратор: Собінський в.р.».

Нема на світі такої влади, котра могла б живому народові заборонити уживання його національного імени, а накинути таке, якого він не хоче або не може уживати. Тому-то Наукове Товариство ім. Шевченка, яке найвисша наукова інституція на українських землях, що опинилися під Польщею, приневолене на основі одноголосної ухвали своїх секцій, історично-філософічної, філологічної й математично-природничо-лікарської, подати отсе пропам’ятне письмо до прилюдного відома.

У Львові, в грудні 1923.

За Наукове Товариство імени Шевченка: Доктор *Кирило Студинський*, голова Товариства і директор філологічної секції; *Володимир Гнатюк*,

³⁰ *Янів Володимир*. Життя молоді УАГ в перші роки польської окупації // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українсько-го іспиту зрілости. Філядельфія; Мюнхен, 1978. С. 261

генеральний секретар і дійсний член Товариства, член-кореспондент Академії Наук у Петрограді”³¹.

За утвердження в місті української мови боролися не тільки науковці та інтелігенція; активно в цих починаннях була й молодь, яка намагалася у всіх публічних місцях говорити виключно українською мовою. Про такі невеликі епізоди-події також читаємо у спогадах: “Якось вибралися пластуни 7-го пластового юнацького куреня ім. кн. Лева в Карпати на прогульку. Їхали поїздом зі Львова до Сколя, і в поїзді зустріли о. Костельника. Були якісь непорозуміння з кондуктором, який не хотів розуміти української мови. На допомогу прийшов нам о. Костельник, який німецькою мовою зганив кондуктора, а коли закінчив свою бесіду, якої слухали всі подорожні в вагоні, додав по-польськи: “Ну, а teraz пан зрозумял?” Кондуктор знітився і мовчки вийшов з вагону”³². Є й інші історії, серед них і та, яку, за Степаном Шахом, переказує Юрій Шевельов: гімназисти-першаки під проводом старших колег кожен осібно у касі купували квитки на поїзд, наражаючись таким чином на образи та глузування. Аналізуючи цю незначну для багатьох сцену, Юрій Шевельов зазначив: “...квитки продали. Далі подорож відбулася нормально. Але те, що акт мовлення втратив свою спонтанність, було аж ніяк не нормальним. Цей дрібний випадок, що врізався в пам’ять на десятиліття, відтворює в мініятурі і, може, з деяким перебільшеннями становище української мови під польською владою в міжвоєнні роки”³³. Вчинок першокласників і їх старших колег був лише дрібною ланкою у тій боротьбі, яку в першій половині ХХ століття розгорнули за український Львів.

Надзвичайно важкі обставини склалися в цей час для легальних українських установ, зокрема освітніх закладів, які перебували під загрозою закриття.

“Тому, по-моєму, для історії Української Академічної Гімназії чи не найважливішим від подання фактів і дат, – писав Володимир Янів, – стає змалювання тла, зрозуміння доби чи настрою, що з неї виростав. Що лиш тоді можна зрозуміти справжнє значення школи, яка навіть у найтемніший час своєї історії і під найбільшим зовнішнім тиском ніколи не перестала бути УКРАЇНСЬКОЮ, і почесно склала свій іспит зрілості перед спільнотою і майбутнім”³⁴.

³¹ Цит. за: *Історія Львова в документах і матеріалах* / Упор. У.Я. Єдлінська, Я.Д. Ісаєвич, О.А. Купчинський та ін. Київ, 1986. С. 181–182.

19 жовтня 1926 року Роман Шухевич та Богдан Підгайний виконали атентат на польського шкільного куратора Я. Собінського за переведення українських шкіл на польську мову навчання

³² *Костюк Іван Р.* Дивлячись на “табльо” // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості..., с. 470.

³³ *Шевельов Юрій.* Українська мова в першій половині двадцятого століття..., с. 223.

³⁴ *Янів Володимир.* Життя молоді УАГ в перші роки польської окупації..., с. 261.

Визначну роль у формуванні свідомості української молоді, і не тільки гімназійної, у ті нелегкі часи боротьби за українську ідентичність, а отже, й за українську мову, відігравали Пласт та Юнацтво ОУН. Відлік часу від Листопадового зриву і тієї боротьби, яка розгорнулася після нього, змусив багатьох зробити крок до вибору. Євген Загачевський у “Львівській братії” писав: “Я гордий з того, що ми, ці напівзденаціоналізовані, ці погорджувані нашим селом львівські “батьрчуки” зуміли знайти правильний шлях. Що ми зуміли вийти з сліпого завулка національної несвідомості. Це неважно, що дехто з нас призабув навіть свою батьківську мову”³⁵. Ця щоденна непомітна праця за утвердження ідеалів “червоної калини”, яку не на показ виконували тисячі молодих людей, яким у середньому за віком, мабуть, не було і двадцяти п’яти років, ще й сьогодні залишається невідомою й неоціненою. Але її результати стали яскраво помітними і під час політичних процесів, і під час окупаційних режимів. Українська мова ставала одним із засобів політичної боротьби, зокрема в публічних відмовах підсудних виступати нерідною мовою.

“Сервус, Уесю! – Сяхо ніяк не міг виговорити “Лесю”. – Як ся маеш? Крий граби, фраер! Цо слихаць “на світі?” – Сяхо говорить ці останні слова, наче в лапках. Він по-українськи говорить рідко і, власне, пригадую, що я чув його українську мову лише тоді, коли він стояв на розправі в судовій залі на Баторого і зізнавав перед судом, який засудив його за “приналежність до підірвної організації”. Пам’ятаю добре, як він голосно і виразно вимовляв, дивлячись у вічі судді в чорній мантії: “Я називаюся Евстахій Чемеринський... Прошу? Ні, не Чемеринські, але “Чемеринський”. Але тепер Сяхо, коли бере мене за рукав і тягне під виступ муру коло шинку, сміється голосно і стиха примовляє: “Але мі далі, браце, ці шмацаже, ментаче. України мі з лепети вибіялі. Тово мі вибію, – Сяхо робить відповідний рух. – Не, Уесю?”. Ні, ніхто не виб’є їм “з лепети” України, ні цей, ні інший окупант”³⁶.

Багато з тих, хто змушений був робити свідомий вибір, були дітьми змішаних подруж. Про таких своїх друзів пише у спогадах Ярослав Гайвас:

“Володимир Байтла – кольоритна постать в тогочасному українському молодому Львові. Син дрібного купця, що важко пробивався крізь життя із своєю крамницею при площі Бема у Львові. З тієї крамниці він виховав дві дочки на учительок, а три сини з різними успіхами пробивалися крізь гімназію. Мама його була полька, й сестри пішли за нею, а брати пішли за батьком. Вдома панувало українсько-польське “кондомініум”.

³⁵ Загачевський Євген. Львівська братія. Торонто, 1962. С. 64.

³⁶ Лисяк Олег. Моє середмістя // Львів. Літературно-мистецький збірник. В 700-ті роковини заснування княжого города / За ред. Б. Роменчука. Філядельфія, 1954. С. 85–86.

Хоч українсько-польські конфлікти множилися, й кожному було щораз більше ясно, що тут зав'язаний вузол, який можна тільки розтяти, то в родині Байтли такого не було. Жили всі мирно, говорили на чергу українською або польською мовою, жартівливо прозивали одні одних “ти мазурка” або “ти караїм” (з якихось невідомих причин, але може, й тому, що у Львові жила секта караїмів, цю назву поляки стосували зневажливо до українців), а як прийшла біда, стояли всі разом, і ніхто навіть не міг пізнати, що то були свідомі члени двох різних націй, які були в конфлікті на життя і смерть. То було наче потвердженням жартівливого визначення відомого польського географа Ромера про етнічний поділ в тій частині наших західних окраїн: етнографічна границя переходила дуже часто серединою подружнього ліжка... Отак під опікою матері-польки виростили її сини і їх друзі українські революціонери. Байтала, як згадано, не був відірваним випадком. Для ілюстрації приведу ще інший приклад, подібний, з мого оточення. Жив біля мене на Погулянці, коли я перебував у тюрмі, польський суддя українець Фединський. Його дружина була полька з відомої родини. Вони мали трьох синів-українців. Один з них сидів зі мною в тій самій келії на “Бригідках”. Моя мати, коли я вийшов з тюрми, розказувала мені, що заходила до неї до крамниці пані Фединська й казала по-польски: “Пані, кеди пані іде до Бригідек на відзене? Бо я іде до свего гайдамакі ютро... Може пуйдземі разом?” Навіть у важкій і для матерей дуже болючій ситуації вміли вони, ці польки, здобутися на усмішку, не раз на іронію над собою, часто прихований нестерпний біль...”³⁷.

Такими ж відважними і жертвними були матері-українки.

У першій половині ХХ ст. зневажливими назвами українців в устах поляків були *гайдамака*, *гриць*, *караїм*, *кабан*, *кабанка* (“Він ставився до нас ворожо. В ІІ кл. сказав до кляси: “Ціхо, кабані”. Вархола, що сидів в першій лавці, встав та сказав: “Ми собі випрошуємо, щоб наш професор так до нас відносився”³⁸) тощо. Від 1918 року польського вояка стали називати *антек*, *янтек*, *йонтек*, *янцьо* – звідси й поляка загалом³⁹, відомими були також назви *мазур*, *мазурка*. Особливо негативним було ставлення до польського поліційного урядовця, який намагався спровокувати українця, принижуючи його національну гідність й знищуючи національні

³⁷ *Гайвас Ярослав*. Юнацтво ОУН на Філії академічної гімназії // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости..., с. 309–311.

³⁸ *Нич Степан*. Спомини про академічну гімназію 1924–1930 рр. // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2: На 100-річчя першого українсько-го іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1982. С. 244.

³⁹ *Горбач Олекса*. Арго в Україні. Львів, 2006. С. 280.

надбання: “Були свідки, які перед експлозією стояли перед кам’яницею Товариства “Просвіти”. Звертаю увагу, що в тім розі Ринку вечорами кожної неділі і греко-католицького свята збиралося багато людей, що стояли і говорили. Це було начеб корзо убогої української громади. Отже, були свідки з-поміж тої публіки, які бачили, що із кам’яниці “Просвіти” безпосередньо перед вибухом вибіг поліційний агент Хмелєвскі, який скоро пішов у напрямі катедри і замішався між численною публікою”⁴⁰. А на позначення поліційного агента в мовленні львів’ян було достатньо назв, які вживали українці і поляки різних соціальних верств: *владза, гліна, грана-товий, дзяд, канарок, мента, ментач, хатрацка морда, цивіль, поліцай (пуліцай), шарак* та ін.

Протистояння українець – поляк виявилася і в символіці: якщо символами польського Львова стали *оброньци* та *оржел*, то символом українського – *стрілецтво* та *лев*⁴¹.

Мовлення Львова початку ХХ століття, звісно ж, було різним не тільки через належність мовців до різних націй, а й до соціальних груп. Існувала мовленнева структура, яка частково належала до кожної з мов – української й польської (багато лексики переймаючи водночас із ідиш). Її сьогодні називають по-різному, часто міфологізуючи й сам соціолект, і тих, хто ним говорив: *львівський діалект, львівський говір, львівська говірка, львівська мова, львівська гвара, львівський балак, мова батярів* або й просто *балак*. Слово *балак* у лексиконі *батярів*, властиво, і позначало мовлення, розмову. Уживали також назву *кіндерський балак*, що дослівно означає “мова злодіїв”. Недаремно, один із персонажів повісті “Герой передмістя” Івана Керницького, підслуховуючи розмову між “видатними” львівськими кримінальниками, доходить висновку, що таки почує справжнє злодійське аргю: “Король підземного світу крутив на всі боки головою... Пан Макс стояв посередині чи на грані між підземним і духовним світом, тримаючи в руках відкорковану вже пляшку. Ого, тепер я був певний, що зараз почуємо “балак”⁴². І справді, таке мовлення для невтаємниченої людини – справжня дивина. Із того, що говорить мовець, можна й нічого не второпати, і важливий зміст повідомлення залишиться для стороннього незбагненим. Така інформація тільки для людини з “нашої віри”: “Ромко, не змінюючи позиції, з-за одвірка дверей простягнув ліву руку і скоро пробіг очима по

⁴⁰ Шухевич Степан. *Мое життя...*, с. 316.

⁴¹ Детально про це див.: *Голик Роман*. Лев на кордоні світів: семантика львівських символів та стереотипів на тлі польсько-українських мовно-культурних контактів // Діалектологічні студії. 6. Лінгвістичний атлас від створення до інтерпретації / За ред. П. Гриценка, Н. Хобзей. Львів, 2006. С. 319–328.

⁴² *Керницький Іван*. Герой передмістя. Нью-Йорк, 1958.

закарлючках Адашевого листа: “Юську! Всипа, я кіблюю, дралуй на зелену, цей гранат блят. Клапоух”⁴³. Саме тому Євген Загачевський, продовжуючи текст повісті, розкодує повідомлення для невтаємничених: “Це мало на “людській” мові означати “Ромку! Зрада, я арештований, втікай за кордон, цей міліціонер свій. Адаш”⁴⁴. Таке ж мовлення відображено й у творах Богдана Нижанківського, наприклад: “Ви шнуруйте далі, а я гулям до хавіри – і шлюс”; “Файно, ша! Балакаємо про кактуси”; “Не гінклой! І без кавалів, – за чим никаєш?”⁴⁵ тощо. Автор не розшифрує їх, однак вводить висловлювання у зрозумілий для читача контекст⁴⁶.

Балак мав специфічно львівські елементи. Це твердження – незаперечна аксіома для всіх, хто говорить чи пише про це явище. Навіть у художніх творах натрапляємо та такі згадки, наприклад, в Олега Лисяка: “– Ти звідки, гоцьцю? – питає він, немов хочучи ще впевнитись. – Чо сі питаєш? Хочеш знати, з-під якого я нумеру? – вже нетерпеливо цідить, встаючи з колін, штурман. Базиль прикладає два пальці до чола в німому салюті. Свій хлоп! Зі Львова”⁴⁷. Чи у Євгена Загачевського: “Звідки ти?” – почув раптово з гурту вояків, що сиділи, запит польською мовою. Ясьо злісно відрубав: “З “кордюкуф!..” – “Зіхер” зі Львова”, – відізвався знову голос з гурту. – “Ну і що?” – “Та нічого, я так лиш, бо я сам зі Львова, українець...”⁴⁸. Унікальність цього львівського феномену спричинили, звісно ж, позамовні чинники. Львів був на ті часи значним промисловим містом української Галичини,

⁴³ *Загачевський Євген. Львівська братія...*, с. 65–66.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ *Нижанківський Богдан. Брат Місько // “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст.: Антологія урбаністичної прози. Львів, 2006. С. 119, 122.*

⁴⁶ Проте у ностальгійному оповіданні “Я повернувся до рідного міста” Богдана Нижанківського натрапляємо й на такі вислови, які так і залишаються незбагненними, призначеними тільки для втаємничених (хоча, очевидно, що це не пов’язане з “балаком”), тих, хто з його молодості: “Де цей другий? Він мусить бути тут. Він є. Стоїть за мною. О, я знаю, він любить жартувати”. Поволі повертаюся і раптом гукаю: “Герцум-перцум-переверцум!” Радісний усміх морщить його обличчя, і він кінчає: “Лупцум-цупцум три дочки! Як ся маєш?” Оглядає мене від стіп до голови і закопилює губу: “Але ж ти виглядаєш!”, “Бувай, сину. Ага! Прийди на мій бенефіс. Граємо “Трійку гультяїв”. Подивися, вже навіть маю на собі дванадцять камізелок – і ні одної своєї. Прийдеш? Іде за ріг камениці і, повернувшись, моргає до мене: “Шурум-бурум пренді-пешки!” Відповідаю, як завжди: “Ушпипернаводу!” [Див. у:] *Нижанківський Богдан. Я вернувся до рідного міста // “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст.: Антологія урбаністичної прози. Львів, 2006. С. 142, 143.*

⁴⁷ *Лисяк Олег. За стрілецький звичай. Мюнхен, 1953.*

⁴⁸ *Загачевський Євген. Львівська братія...*, с. 159.

містом, яке активно розвивалося індустріально. Українців, які працювали на цей технічний прогрес, усіляко намагалися сполонізувати. Про такі явища відомо від свідків тих подій, читаємо про це й у спогадах визначних львів'ян, зокрема в Олександра Надраги натрапляємо на розмірковування про долі залізничників (*коліярів*):

“Справді, життя залізничника – це не життя якогось запліснявілого бюрократа-дивака, хоч би цей останній дослужився по роках навіть до титулу радника двора із увільненням від такси. До всього долучається ще вплив великого міста, зокрема специфічних прикмет Львова, і сума обох цих впливів творить тип львівського залізничника... З огляду на згадані вже прикмети й чисельну силу залізничників старалися їх усіми силами приєднати для себе наші сусіди, між ними їхні ліві та праві партії... Велику роль в цьому напрямі, як зрештою всюди, відіграв світський і чернечий римо-католицький клир із своїми систематично будованими костелами, каплицями, реколекційними домами, захистами, захоронками, бурсами і т.д. Наша праця на Городецькому була слаба, до того ж нефахова і несистематична, ведена переважно людьми, що не розуміли психіки Львова й цього передмістя зокрема. Число наших залізничників уже за Австрії, головно від часу, як міністром залізниць став проф. Гломбінський, меншало, бо до служби почали приймати майже самих тільки римо-католиків. Рівночасно багато наших людей впливом переваги польщини в цьому світку, мішаних подруж, безоглядної, щодо засобів, агітації, навіть погроз – латинчилися і польонізувалися. А за Польщі польонізація залізничників стала вже необмеженою, так що вкінці залишилося розмірно невелике число наших залізничників при своїй вірі і нації”⁴⁹.

Проте від того, що відбулася зміна віровизнання чи національного самоусвідомлення, людина раптово не набирала вправності висловлювати свої міркування мовою тих, до кого переметнулася. Рідні з дитинства слова, й уся мовна система зраджували, хоча й рясніла вона уже чужими словами та виразами: “Місько Галій з акцентом на “а” спочатку звучало трохи дивно, але він врешті звик, а ще коли Маринка знайомим рекомендувала себе як Галійова, навіть зовсім не разило. Місько знав більше таких, що їх кликали Міськами, Влацьками, Стефками чи Мільками. Всі вони були греко-католики, всіх мами і тати були українці, але між колегами з вулиці не часто було чути українську мову. Місько Галій ще довго мав цей разовий акцент у польській мові, що виражався глухим “в”, коли йому доводилося вимовити напр., “ве Львовє”. Всі знали, що він зі Солонки. Але потім це затерлося. І він був такий самий, як усі інші”⁵⁰.

Саме тиск політичних та соціальних чинників сприяв формуванню й

⁴⁹ Надрага Олександр. Серед львівських парків..., с. 212–214.

⁵⁰ Тарнавський Зенон. Вітер над Янівською..., с. 173.

утвердженню в мовленні львівських міських та підміських дільниць того явища, яке і в українському, і в польському виявах отримало назву “балаку” й яке можна порівняти з сучасним суржиком, адже процес їх формування має багато спільного. Говорячи про “балак”, акцентують насамперед на лексичних особливостях, зрідка на фразеологічних. Проте, очевидно, насамперед вирізняли це мовленнєве утворення за його яскравими, характерними фонетичними рисами. Саме вони слугували початковою ідентифікацією львів’янина в позальвівському оточенні. Серед таких рис (у мовленні українців) були: вимова голосного *о* як *у*: *нидучикані*, *нугами*, *пунатігати*, *зрубити*, *пустирунковий* тощо; *е* як *и*: *тирисидіти* (пересидіти), *тирміну* (терміну) тощо; вимову приголосного *л* наближеного до *у*: *уаука* (лавка), *брауа* (брала), *пішуа* (пішла) тощо; вимова приголосного *г* як *х*: *нуха* (нога), *холос* (голос) тощо⁵¹. Ярослав Рудницький зазначив, що два останні явища були характерними для молодіжного середовища “між двома світовими війнами”⁵².

Мова віддзеркалювала походження та соціальний статус людини. “Інтелігентна верства говорила більш-менш спільною писемною галицькою мовою, а міщанська верства, що до Львова з околиць напливала і найдалше до третього покоління у львівськiм мовнiм кiтлi польонiзувалась, говорила зiпсутим через мовний вплив говором”⁵³. Однак радше потрібно говорити про те, що всі розуміли, чи здебільшого розуміли таку мову, хоча не обов’язково активно її вживали. Про це пише і Зенон Тарнавський: “Деякі з львівських літераторів... привчили читачів, що в львівських оповіданнях мусить бути вживана так звана батярська мова, тобто мова, якою буцімто розмовляли люди з гірших родин. Гірші родини починалися від фірманів, що возили пиво, вниз. Це не зовсім слушне, хоч дуже завживане”⁵⁴.

Здебільшого вживання “балаку” знову ж таки аксіоматично пов’язують із *батярами*, що, властиво, й відповідає суті. “Батяр” як явище відомий далеко поза межами Львова, зрештою й саме слово вважають запозиченням з угорської, однак, мабуть, тільки у Львові його опоетизовано як шляхетного романтика-зłodія. Про кримінальну суть батыра в листопадовому Львові воліли не згадувати, а навіть якщо і згадувати, то надавати спогадам пригодницько-загадкового звучання, знову ж таки опоетизовуючи його вчинки у дні збройної боротьби. Звісно ж, про події листопадкових днів є різні спогади, які відображають погляди по обидва боки барикад,

⁵¹ Про ці явища див. також: *Рудницький Ярослав*. Львівський говір // Наш Львів. Ювілейний збірник: 1252–1952. Нью Йорк, 1953. С. 180.

⁵² Там само.

⁵³ *Шах Степан*. Львів – місто моєї молодости. Мюнхен, 1956. С. 111.

⁵⁴ *Тарнавський Зенон*. Вітер над Янівською..., с. 165.

проте наведу тут лише уривки інтерв'ю з Миколою Колесою про 1918 рік у Львові:

“Вічно чуємо одне у справі поховань тих польських “орльонт” на Личакові: що українська сторона до того перевороту, який стався 1 листопада, дуже готувалася. Річ полягає в тому, що якраз навпаки – поляки готувалися. Вони це розробили надзвичайно рафіновано. Я, правда, був тоді ще хлопцем – мав лише 15 років, але як пластун добре орієнтувався в політичній ситуації і прийшов до переконання, що це велика брехня. Сам був свідком того, що ці два місяці, починаючи від 1 вересня, польська сторона дуже готувалася. У який спосіб? Вони, польські шовіністи, намагалися підкорити вуличну чернь. Почали спроваджувати на вулиці задарма різні патріотичні спектаклі, відбувалася маса спорадичних віч на вулицях, наприклад, ставав якийсь чоловік і зачинав говорити, навколо нього збиралася менша купка, потім щораз більша – творилася маса людей, які були однодумцями в тому, що Львів – то є польська земля. Так що приготування йшло не тільки по лінії військових, т.зв. “стшельцув” у Львові не було багато, але всі наготові, як і різні організації (скаути тощо), – щоби виступити збройно... Власне тому, що поляки для своєї перемоги заангажували масу отої вуличної черні, польської – безідейної зовсім, після зайняття Львова поляками в місті почалися погроми. Ота безідейна і корислива молодь кинулася на магазини, підпалила синагогу, що колись була на Старому Ринку...”⁵⁵.

Від листопада 1918 року батяр почав ошляхетнюватися, набрав зіркового пилу на радіо та в кіно⁵⁶, товариської “оглади”, вступив до шкіл та гімназій, став героєм повістей не тільки польських, а й українських авторів, і звичайно ж, найкращим, веселим “віщовним кумплем” хлопців з інтелігентних родин з обох боків барикад. За століття львівський персонаж цілком забув про своє походження (адже сучасні кримінальники, які й називаються по-іншому, куди гірші за своїх попередників), він зазнав значних змін: подобрів і достатньо виінтелігентнів, однак зовсім не втратив вродженої дотепності, галантності й романтичності. І далі готовий вступити і виграти будь-який двобій із кожним, хто не належить до вузького кола його приятелів, із тим, кого батярська братія називає *фраером (фраїром)*, додаючи до цього ще й різноманітні означення: *тяшкий фраер (ценшикі фраер), фраера кавалок, фраер поламаний, фраерська макітра, фраер-*

⁵⁵ Колеса Микола. 1918 рік у Львові // Незалежний культурологічний часопис “І”: Львів. Leopoldis. Lwów. Lemberg. Genius Loci. Львів, 2004. С. 287–289.

⁵⁶ Див.: Ярісевич Д. Батярський фольклор // Енциклопедія сучасної України. Т. 2. Київ, 2003. С. 317; Голик Роман. Міф і місто. Львів, 2006; Його ж. “Місто Лева” і “серце батяра”: образ міста й щоденне життя львів'ян між двома світовими війнами // Історія Львова. Т. 3: Листопад 1918 – поч. ХХІ ст. С. 149–162.

ський цін, фраерська пала, фраерське вухо тощо: *Бу на Личакові треба фест фраера, Аби з батярами гуцати штаєра* (із пісні).

Властиво, персонаж уже міфічного батяра, який виявився причетним до двох світів – українського і польського, як символ любові до рідного міста, у певний історичний момент – уже далеко по завершенні Другої світової війни – намагається знову об'єднати їх, навіть через проведення у Львові “Дня батяра”.

Риса, яка об'єднує всіх незалежно від національності, віку, релігійної належності, політичних інтересів, – любов до міста, у якому народився, зростав, у якому провів найкращі роки молодості (гімназійної, шкільної, студентської). Тепер кажуть *львів'янин*, колись, на початку ХХ століття, очевидно, що під впливом польської, українці вживали *львов'як*. Бути львів'янином – це в очах іншого, нельвівського, товариства – належати до якоїсь особливої спільноти. Ось як писали про це львів'яни на еміграції: “Навіть люди старші й поважніші, коли зустрічаються зі своїми земляками, які випадково походять зі Львова, двічі запитують, чи вони походять зі “самого” Львова, а діставши підтверджуючу відповідь, двозначно усміхаються, мовляв, ге, ге, ми вас знаємо, львівські батяри”⁵⁷. Поза містом народилися і приповідки: *І у Львові не всі здорові; Львів не кожному здорові; Не відразу Львів збудовано; Їхав сім миль попід землею зі Львова до Лембергу* та ін.

У 30-40 роках ХХ століття в певних колах ставало модно уживати слова з балаку, це виявляло так звану львівськість, давало змогу ідентифікувати себе зі Львовом і водночас виявити свою модерність: “Фактично були такі люди, що жили у Львові і вживали мови, спертої на лексиці львівської вулиці. Особливо любили робити всякого рода мовні вставки, коли виїздили на провінцію, і так, скажім, у священничому домі під час вечері, коли таких двох сиділо при столі, вони залюбки вживали типових слів і окреслень. Щось у роді мовного порозуміння, зрозумілого тільки для тих, хто цю мову виссав у дитинстві з грудей матері львов'янки”⁵⁸.

Однак балак, який надавав своєрідного забарвлення мовленню й українського, і польського Львова, кардинально не впливав на літературні мови, хоча й надавав їхньому звучанню місцевого колориту. Про це й писав і Зенон Тарнавський: “Львівська мова зовсім не має в собі нічого батярського і нічого окремого від українського. Вона для мене хіба тільки те, що пісенніша, милозвучніша, прекрасно надається для співання любовних пісень і оповідання про різні героїчні події, в яких треба змалювати героя, що доконує великих діл і тим зовсім не хвилюється. Це одинока різниця. А поза тим це звичайна і проста мова народу, який своє місто обожнює”⁵⁹.

⁵⁷ Тарнавський Зенон. Вітер над Янівською..., с. 167.

⁵⁸ Там само, с. 168.

⁵⁹ Там само.

Друга світова війна – трагедія, яка могла б об'єднати дві барикади в одну в обороні рідного міста, у силу вищих національних інтересів поглибила тріщину розколу; ба, навіть барикад виявилось не дві, а більше. Відлік часу війни для львів'ян-галичан був значно довшим, бо, почавшись 1939 року вступом гітлерівських військ у Польщу, завершився у березні 1950 року у підльвівській Білогорщі трагічною загибеллю генерала Чупринки. Звісно, були ще герої й після цієї дати, і були сотні тисяч тих галичан, які уже зі світів не змогли повернутися в рідні домівки.

“З першого дня встановлення советської влади на Західній Україні було заборонено діяльність і розпущено всі без винятку політичні партії, громадські організації і товариства з “Червоним Хрестом” включно. Комінтерн із дивною завбачливістю розпустив, щоб не заважала, свою КПЗУ ще за рік перед війною”⁶⁰. Філії різних київських установ мали свій уклад, який львів'яни змушені були засвоювати. Попри нічні вивози чи то до Бригідок, чи до тюрми на Лонського, чи до безкрайнього Сибіру, денне життя звучало українською мовою в університетах та школах, виливалось літерами української абетки на шпальтах газети “Вільна Україна”, однак це була лиш тільки кольорова обгортка, позлітка, яка не так вабила око, як улещувала слух. “Як ми бачили, большевизм приносить “розгаличання” української літературної мови”, – писав у праці “Внесок Галичини у формування української літературної мови” харків'янин Юрій Шевельов⁶¹.

У побуті з'явилися нові слова, які вказували на незвичні реалії: *комуналка*, *міськхарчторг*, *промторг*, *сільпо*, *робфак*, *парт'ячейка* тощо. Зрідка творилися слова, які приживались в усьому “визволеному” просторі. Солдати Червоної армії, яка аж до Сяну зайняла етнокультурний обшир Східної Галичини, мали специфічний крій військових шапок. Головний убір мав загострений доверху вершок (*чубок*), а тому й тих, хто носив такий кравецький витвір, називали *чубариками*; згодом так почали йменувати всіх, хто влився в галицький простір після вересня 1939 року. Однак назва протрималася не надто довго, очевидно, лише трохи довше нового перерозподілу кордонів, бо у тих, хто прийшов 1944 року, шапки були іншими. На довгі роки прижилася інша назва, яка вказувала на державне походження, – *Страна советов*, а отже *советский человек* скоротили до *совет*, водночас українізуючи це скорочення – *совіт*. Розрізняли *перших советів* і *других советів*, і поширеним було іронічне висловлювання, що перші були краці за других, бо перші прийшли і пішли, а другі залишилися. А ще, коли говорили про тих перших, могли вжити словосполукм *за большевиків*, *за руских*.

⁶⁰ *Наконечний Євген*. “Шоа” у Львові. Львів, 2006. С. 23.

⁶¹ *Шевельов Юрій*. Внесок Галичини у формування української літературної мови..., с. 148.

Використовували й евфемізми *іван, визволителі, товариші*. Останній уже частіше стосувався працівників органів НКВД, неначе, вимовивши таку нейтральну назву, можна було уникнути усіх бід, які могли спричинити люди в пагонах, це як про дідька – “не при хаті згадуючи”. Ну і, звісно ж, вживали знану не тільки у Галичині назву *москаль*. Однак особливо зневажливого забарвлення набуло це слово уже після вересня 1939 року. А до цього часу поширеним було і спільнокореневе *москалик*. Ще за часів польської державності у Львові у скляних “слоїках” продавали спинки маринованих оселедців (Борис Грінченко одним зі значень слова *москалик* подає – “вид морської риби”⁶²). Їх експортували до війни з Радянського Союзу. Не тільки у Львові, а й в інших містах Польщі їх називали, очевидно, відповідно до виду риби, водночас асоціюючи назву із мешканцями країни-експортера, – *москаликами*. І назва була цілком нейтральною, і викликала позитивні емоції у тих, хто такі оселедці споживав. Лариса Крушельницька пише у спогадах: “Ви тільки подумайте, – обурювалася задихана після вояжів по крамницях Бабця, – нема масла, цукру, нормального хліба, а усі sklepi завалені смердючою рибою. Я розумію, колись були російські москалики в слоїках, і вони були смачні. А це – паскудство! Що ці совіти попривозили? Вже тепер я би не з’їла жодного москалика, якщо там мають таку гігієну”⁶³.

Однак і визволителі щодо своїх визволених не залишалися в боргу, хоча, мабуть, і не творили спеціальних назв для львів’ян, виявляючи, хоча б у такий спосіб повагу до міста, а назвали їх, як і усіх інших: *націоналістичним падлом, буржуйською свинею, бандьорами (бендерами, бандерами)* та й іншими не менш “ласкавими” словами. Про це читаємо і в одному з уривків повісті Зенона Тарнавського “Вітер над Янівською”: “А ще коли за большевицьких часів міліціонер назвав його буржуйською свинею і націоналістичним падлом, то вже був кінець усьому. І ще до того міліціонер говорив до нього кацапською мовою. За Польщі говорили до нього по-польськи, а за большевиків по-московськи. Що за холера. Всіма мовами у Львові говорять, тільки не українською, не тою мовою, якою він говорив на Сихові, якою розмовляв зі старим Липачем і своєю Маринкою. Сина свого назвав Ігорем. На злість”⁶⁴.

Після “чужого”, *совітського*, правління із переповненими трупами тюрмами прийшло не менш чуже військо, яке спочатку показово тюрми відкривало, а потім не менш показово їх наповнювало тими ж таки львів’янами.

⁶² Грінченко Борис. Словарь української мови. Київ, 1958. Т.2 . С. 447.

⁶³ Крушельницька Лариса. Рубали ліс... (Спогади галичанки). Львів, 2001. С. 145.

⁶⁴ Тарнавський Зенон. Вітер над Янівською..., с. 172.

“Потім прийшло нове невідоме жахіття, закуте в залізо, чуже і непривітне. Вулиці зачорніли околичками круглих кашкетів, появилися сірі уніформи з чорними ромбами й відзнаками “SD” на рукавах, зачорніли великі пістолі на поясах гештапівців, забagriли на мурах старезних каменниць “бекантмахунги”, що віщували наглу і несподівану смерть. Місто прищурилось, затихло, вночі від Ліхта не було чути розмашистої гармонії, а появилися вивіски “Нур фюр дойче”. Гучномовець на рогах вулиць подавав спочатку “зондермельдунги” про стільки-то і стільки брутто-регістрових тонн, а на Ринку виросла і потім одного дня безславно зникла велика таблиця з мапою фронтових успіхів. Десять по вулицях чулася ногами знову луна якихсь пострілів. А потім гучномовці щораз частіше подавали, замість тріумфальних “зондермельдунгів”, відомості про скорочення фронтів. Щораз частіше змінювалися червоні плякати коло кам’яних левів на Ринку про те, що “за сприяння бандам” і переховування членів ОУН присуджено до кари смерті таких і таких. Люди стояли на рогах вулиць і слухали, як гучномовець вискандював прізвища. Ніхто не говорив ні слова”⁶⁵.

Влада готувалася прийти надовго, відразу ж міняли вивіски та назви вулиць, щоб і сліду попередньої не помітно. Із її приходом з’явилися й ті, хто хотів для неї стати ближчим, найріднішим. Нове слово, яке цих людей номінувало, принесли у вжиток самі німці, воно з’явилося з приходом бюрократичної системи нового режиму – *фольксдойчі* – нововіднайдені німці, які часто й не вміли говорити німецькою. З’явилася нова поліція, представників якої називали *полікер*, *шупак*: “Засадничо шупаки чи інші жандарми ніколи не починали гранди і не чіпалися цивілів. А коли траплялося, що вони дійсно брали якогось цивіля, то майже на дев’яност відсотків було певне, що за тим стоїть якийсь провокатор”⁶⁶. Навіть дівчата легкої поведінки, окрім багатьох звичних для львів’ян назв, отримали ще й назву *бліцмедель*.

Проте влада, яка пророкувала собі вічність, виявилася нетривкою. Не залишила після себе ні вивісок, ні назв вулиць, ні слів. Лише пустку на місці розбомблених пасажу та міських будинків, а ще зруйнований світ жидівського Львова⁶⁷. Зрештою, цей віками сформований економічно-культурний устрій захитався ще до 1941 року, коли разом з українцями із Західної України було депортовано тисячі біженців. Євген Наконечний у книзі “Шоа” у Львові” писав:

“Скоро містом поповзли чутки, що не лише біженців, але всіх заможних людей, так званих буржуїв, вивозитимуть в Сибір. Домовласниця нашого

⁶⁵ Лисяк Олег. Моє середмістя..., с. 86.

⁶⁶ Тарнавський Зенон. Вітер над Янівською..., с. 178.

⁶⁷ Один із опублікованих спогадів українця-львів’янина про ці трагічні події див.: Наконечний Євген. “Шоа” у Львові...

будинку, “буржуйка” Веста Вейсман, скаржилася своїй матері, що вона тепер втратила спокій, стала погано спати зі страху перед вивезенням. Зрештою, тоді багато львів’ян втратило спокій, бо кампанія вивезень і арештів наростала. Відтоді ціле місто охопив жах, бо ніхто, дійсно ніхто, не був певний, що найближчої ночі не прийде і його черга... Серед біднішої частини євреїв Львова до війни переважали робітники дрібних кустарних підприємств, а також ремісники, шевці, капелюшники, ювеліри, оптики. Майже 80% кравців, 70% перукарів у Галичині були євреї. Звичайним традиційним заняттям більшості євреїв була торгівля – стаціонарна, гуртова, роздрібна. Статистика каже, що майже вся торгівля в Галичині була в єврейських руках. У 1921 році євреї склали 74,1% усіх зайнятих в торгівлі. Львівські крамниці, що, як правило, належали євреям, радивлада відбирала без жодної компенсації”⁶⁸.

Після німецької окупації цей багатий, із глибокими традиційними устоями, а водночас галасливий та специфічний у зовнішньому вияві світ, який віками вrostав у ці мури, усякими правдами й неправдами роблячи їх своєю власністю (*polskie ulice, żydowskie kamienice*), пішов у гетто та не повернувся.

На Ринку
у Львові
сумирні
жиди...
– Вже нема!
Вже нема!
Втихли.
Пішли.
Не були⁶⁹.

Навіть ті, хто вижив, кого змогли переховати в гітлерівське лихоліття знайомі чи сусіди, розчинилися у тих тисячах людей, які почали приїжджати до міста від 1944 року. Вони уже були іншими, їм не підходили ті назви, що у дружбі чи незгоді придумували їм сусіди поляки та українці: *бібер, англік з Коломиї, гаман, ганделес, гебес, жид, жидик, клапцюх, кудлай, мехідрис, мойше, мошко, парх, пархач, пейсаль, пейсач, цвайнос, цебух (цибух), цибуляж, шмайґалес (шмайдалес)* та ін. У Східній Галичині жидів не стало – “Втихли. Пішли. Не були” – їх змінили радянські євреї, які часто й боялися визнавати себе такими. Ось уривок зі спогадів одного з організаторів похідних груп Михайла Климишина: “Ми приїхали до Житомира ще перед вечором, і я пішов до міста з двома членами групи. На одній площі до нас підійшла молода мати з дитиною, сказала,

⁶⁸ Наконечний Євген. “Шоа” у Львові..., с. 38–39.

⁶⁹ Бабай [Богдан Нижанківський]. На Ринку у Львові // Каруселя віршів. [Б.м.], 1976.

як звичайно, “Здрастуйте” й почала плакати, що буде з євреями, як буде вільна українська держава. Я відповів їй, що у нас кожний громадянин буде мати рівні права без огляду, чи він українець, чи жид. Вона образилася й просила, щоб я не називав її жидівкою, а лише єврейкою. Я з цим стрінувся перший раз в моєму житті й сказав, що в нас в Західній Україні жид образиться, коли йому сказати “єврей”⁷⁰. Про нейтральне значення слів *жид*, *жидівка*, які в мовленні ще й сьогодні вживає пересічний львів’янин, свідчать й вислови *мудрий як жид*, *має жидівську голову*, *люб’юся як браття*, *рахуймося як жиди* або *але ти жид*, коли із захопленням подивляють того, хто зумів легко викрутитися з безнадійної ситуації. А ще були старі галицькі переписи *калярепа по-жидівськи*, *жидівські цибуляники*, *риба по-жидівськи* тощо. Однак відносини між сусідами були не завжди ідилічні, коли господині зауважували тільки кулінарні здібності одна одної; помічали й інше, що знову ж таки знайшло відображення у словах та фраземах: *жид*, *жидик* “чорнильна пляма у зошиті”, *жидівський рейвах* “безладна метушня, біганина, галас, крик”, “розгардіяш”; *як жидівська фанда* “дуже ледачий”, *жидівські діти* “неохайні, занедбані діти”, *то такий жид з писком* “той, хто любить сваритися” та ін.

Мовленнєва система львів’ян не оминула й інших народів. Зокрема відомі назви, пов’язані з турками, циганами, японцями і чорношкірими людьми: *голий як турецький святий* “людина без грошей”; *сидіти як на турецькому казаню* “нічого не розуміти зі сказаного”; *турка грати*, *турка різати*, *турка вдавати* “вдавати дурного, який не розуміє, у чому справа”; *на тому турок*, *турок небесний* “некомпетентний”; *цигани-ти* “обдурювати, говорити неправду”; *такий, що циганські діти не милі* “втомлений, замучений”; *япончик* “низька на зріст людина”; *темно як у мурина по чорній каві*; *темно мов у шлунку мурина після чорної кави* “цілковита темрява”; *мурин в сорочці* “назва кулінарного виробу із шоколадним та білим тістом” та ін.

Однак повернемося до історичного перебігу подій. У другій половині ХХ століття різною була доля тих, хто виборював український Львів, але здебільшого тяжкою і гіркою. Більшість дітей Середмістя, Клепарова, Личакова, Левандівки, тих, хто ходив на Головну чи Філію, грав копаного м’яча на Соколі-Батькові чи Луговому городі..., міг повертатися до рідних мурів тільки у мріях: “Отже, я таки був у Львові. І все було там, як раніше. Тільки все було присипане золотим пилом. Вулиці, каштани, будинки. Темно-золотим пилом. Золоті трамваї їздили по золотих рейках, прокладених по золотому асфальті. А сонце, мов мертва бляха, висіло на стіні золотого пилу”⁷¹.

⁷⁰ *Климишин Микола*. В поході до волі. Спогади. Т.1. Торонто, 1975. С. 352.

⁷¹ *Тарнавський Зенон*. Дорога на Високий Замок..., с. 192.

Львів заселяли нові мешканці. Попри те, що з індустріалізацією міста, а водночас і з припливом нового українського населення українська мова стала домінувати, однак щораз більше нівелювався її галицький характер, щораз помітнішими ставали російські елементи у мовленні львів'ян.

Мовленнєва система Львова – живий організм, який розвивається і змінюється, однак у Лексиконі не подано сучасного сленгу. Цей мовний пласт лише принагідно долучено до словника. Хоча зазначу, що така праця для соціолінгвістів є завжди на часі, адже велике місто зі значною кількістю соціальних верств є цікавим об'єктом для вивчення сучасного мовлення, а мовленнєві особливості і є віддзеркаленням того соціального і культурного середовища, у якому перебуває людина.

Важливим для збереження мовленнєвого простору є й те, наскільки тісно переплітаються світи тих, хто називає себе *львів'янами* й ходить сьогодні до *кав'ярні* і *львов'яків*, які зустрічалися у *каварні*.

Досліджуючи внесок Галичини у формування української літературної мови, Юрій Шевельов писав: “Зміна політичного стану українських земель і розквіт національного будівництва на Україні означали б, між іншим, повернення конструктивних сил, що мають у своїй мові деякі галицькі елементи. Силоміць перерваний чужою окупацією процес міг би відновитися, хоч ледве чи він відбувався б з такою інтенсивністю, як досі”⁷². Проте можна сказати й інше, що доля сучасного мовлення міста залежить насамперед від кожного львів'янина, а тому, без перебільшення, можна навести тут такі популярні у галицькому світі першої половини ХХ століття слова Івана Франка “Ти лиш думай, що на тобі мільйонів стан стоїть, і за долю мільйонів мусиш дати ти одвіг”.

Мовлення галицького Львова відображено в багатьох художніх творах, серед яких, зокрема, такі, у яких події частково чи повністю розгортаються у міських мурах, а також ті, де “балак” став елементом характеристики персонажа. Звісно ж, у цьому нарисі не буде огляду всієї “львівської” літератури. Без сумніву, уже після виходу Лексикона довідаємося те, про що навіть не підозрювали, а воно настільки колоритне й цікаве! Але...

Хронологічно перші літературні джерела-тексти Лексикона належать до кінця ХІХ століття, але те, що вони ілюструють, знали львів'яни й у ХХ ст. Це мова міської прози Іван Франка (“Для домашнього огнища”, “Маніпулянтка”, “Яндруси”, “Паталаха”, “Лель і Полель”, “Герой поневоли”)⁷³. Місто у творах окреслено по-різному. Про те, що йдеться саме про Львів, автор може зазначити відразу, майже від перших рядків твору:

⁷² Шевельов Юрій. Внесок Галичини у формування ..., с. 148.

⁷³ Усі згадані прозові твори наведено за виданням: Франко Іван. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 17–19. Київ, 1978–1979. У Лексиконі зацитовано також фразеологізми і прислів'я, які у “Приповідках” І. Франка марковано як *львівські*.

“Такі оклики і делікатні вказівки чути було з великої, галасливої громади вуличних дітей на одній із малолюдних вулиць Львова з полудня одного гарного осіннього дня. Діти прирадили власне сього дня зробити собі спільний прохід на Пелчинські “гори” – на тернівки, печериці, глогові ягоди...”⁷⁴.

Іноді згадки про те, що події відбуваються саме у Львові, є досить-таки частими, як скажімо, у повісті “Для домашнього огнища”:

“Капітан Антін Ангарович... власне по п’ятилітній неприсутності вертав назад до Львова, на лоно своєї сім’ї. Його приділено до львівського гарнізону...”⁷⁵; “Отсе тільки другий вечір проводить у Львові і вже починає занедбувати її”⁷⁶; “Оповідують, що якась пані капітанова, вдова по капітані зі Львова, молода, гарно вбрана – назви не тямлять – приїхала до Стрия чи до якого там іншого місточка і шукала служниці до Львова, вродливої, зручної дівчини, по змозі сироти, обіцяючи їй добре удержання і добру плату”⁷⁷ тощо.

Повість “Для домашнього огнища” не тільки рясніє назвою самого міста, у мереживо тексту вплетено безліч найменувань дільниць та вулиць. Натомість у повісті “Маніпулянтка” лише тричі принагідно згадано, що події розгортаються у Львові:

“Хоч пані Грозицька, незважаючи на повних десять літ, просиджених уже на тім кріслі при бюрі рекомендованих листів, не була нічим більше, як тільки також муніпулянткою і на жадну вищу рангу не мала надії, не хочучи рушатися зі Львова на провінцію, то все-таки силою свого старшого віку і давнішої служби займала в бюрі певне начальне становище”⁷⁸; “А я ще сьогодні з полудня виїжджаю зі Львова і надіюся, що не швидко верну до нього”⁷⁹; “Знала, що конкурент займається газетярством, і треба признати, що се, власне, була одна з головних причин її антипатії до нього. Вона так багато наслухалася непідхлібних історій про львівських газетярів, про їх цинізм, нічні пиятики, галабурди і т.ін, що дрож пробігала їй на думку – статися жінкою такого поганця”⁸⁰.

А ще підтверджує львівськість місця дії один із фразеологізмів: “Се

⁷⁴ Франко Іван. Яндруси // Франко Іван. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 17. С. 212.

⁷⁵ Франко Іван. Для домашнього огнища // Франко Іван. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 19. С. 119.

⁷⁶ Там само, с. 86.

⁷⁷ Там само, с. 212.

⁷⁸ Франко Іван. Маніпулянтка // Франко Іван. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 18. С. 60.

⁷⁹ Там само, с. 69.

⁸⁰ Там само, с. 44.

кандидат на *Кульпарків*,” (виділення моє. – Н.Х.) – мигнуло в душі Целі, коли перший раз побачила його на пошті, як подавав лист”⁸¹.

Незважаючи на те, що місце подій усіх згаданих творів – Львів, мовлення його персонажів різне. У “Яндрусах”, “Паталасі”, “Лелі і Полелі”, “Герої поневоли” Іван Франко чи не вперше в українській літературі впроваджує до тексту твору львівський “балак”. Натомість мова героїв “Маніпулянтки” та “Для домашнього огнища” є взірцем канонів тогочасної літературної мови. У сучасних франкознавчих дослідженнях ще немає спеціальної праці, яка б аналізувала мову міської прози Івана Франка, оцінюючи її на загальному тлі його творчості⁸², зрештою, як і міркувань про те, чому в одних випадках Іван Франко деталізує Місто – місце події, в інших – тільки скупо вказує на нього⁸³. Кожна з оповідей наріжним каменем має соціальні проблеми, однак лише в повісті про “експорт” дівчат місто – не лише тло, а й своєрідний персонаж через приявність значної кількості топонімів. Для Східної Галичини кожна із проблем, які висвітлив письменник, була актуальною, хоча діти-вуличники чи службова праця жіноцтва були-таки радше проблемами міста, до того ж великого. Натомість “торгівля живим товаром” охопила увесь край: “Вже в 80-х роках ХІХ ст. ця торгівля була така поширена, що в галицькій пресі знаходимо чисельні згадки про неї... За обмеженими оцінками, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. тільки з Галичини до Латинської Америки щорічно вивозили близько 10000 жінок і дівчат, більшість з яких були введені в оману фальшивими райськими обіцянками”⁸⁴. Мартін Полляк описуючи таку “еміграцію” відзначає, що торговці користувались спеціальним кодом, своєрідним арго, таємною мовою: “Аби замаскувати свої оборудки від і так не надто пильних установ, торговці в листуванні послуговувались особливим кодом. Скажімо, один такий писав з Константинополя своєму колезі в Бу-

⁸¹ Там само.

⁸² Про арготичне мовлення у творах Івана Франка опубліковано студію: *Горбач Олекса*. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 177. Нью-Йорк, 1963. С. 197–206. Цій проблематиці присвячено також розділ “Живопись дна” у книзі: *Ціхоцький Іван*. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації). Львів, 2006. С. 167–209. Підрозділ “Львів як текст” містить також літературознавча праця: *Андрусів Стефанія*. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. Тернопіль; Львів, 2000. С. 123–132.

⁸³ Міський простір у Івана Франка може бути не конкретизованим, узагальненим. Натрапляємо навіть на “старого чоловічка у старосвітським уборі, який носять ще декуди по малих, глухих куточках”, якого попросту звати пан Староміський, та й живе він у Старому Місті [див. у:] *Франко Іван*. Гава // Франко Іван. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 18.

⁸⁴ *Полляк Мартін*. Галичина-Транзит. Київ, 2008. С.46–52.

енос-Айресі: “Очікую тузінь срібних ложок”. Вродливих, високого зросту дівчат мовою гендлярів називали “срібними ложками”, “сувоями шовку” або “килимами зі Смирни”. Не таких гарних називали “борошном” (*mąka*), наприклад “п’ять бочок борошна” (*pięć beczek mąki*), а негарних – “картоплею” чи “мішками картоплі” (*worki kartofli*)⁸⁵.

Ще одним автором, який заговорив у творах львівським балаком, став Богдан Нижанківський. Герої його “Вулиці” (Львів, 1936) – не діти, як в Івана Франка, а вже сформовані особистості. Анатоль Курдидик писав про нього: “Нижанківський заглядав за життям інакше, як ми: по закамарках вулиць, провулках, кнайпах і батярських “мелінах”. Його цікавив той тип людини, при зустрічі з якою ви хочете, щоб біля вас був поліцай. Він слідкував за тими, що за ними слідкує хроніка поліцейних альбомів, і хотів віднайти в них одне: серце. Нині його збірка “Вулиця” (ми її називали “За цалову душу”) – перша в нашій літературі збірка новель з життя міського підземелля. В тім місті поза офіційним містом є вже й наш чоловік, батяр-Українець. Ще непроторний, непорадний, але з важкими п’ястками, як тамті, і – поволі опановує місто із низу. І ще цікава ця “Вулиця” тим, що батяр має серце сповірене, знищене, справжнє серце на вулиці...”⁸⁶. Книга Богдана Нижанківського так і залишилася найбільш батярською в українській літературі. Важко стверджувати, чи сталося це саме через те, що автор спеціально прислухався до мовлення кримінального світу, а тому міг найкраще відтворити цей пласт лексики у художніх творах.

Богдан Нижанківський писав про Львів ще й чудові поетичні твори. Це не пафосні вірші про історію чи архітектуру міста Лева, а спогади його серця в далекій еміграції: часто ностальгійні, реальні або й містичні образки, які спочатку публікували в журналі “Лис Микита”, а згодом були об’єднані у цикл “Чотири криниці” у книжці “Каруселя віршів”, яка вийшла 1976 року під псевдонімом Бабай (вперше з’явився у тому ж таки “Лисі Микиті”):

На Руській, на Підваллі
 Цвітуть, цвітуть ліхтарні!
 Ех, молодосте львівська,
 Мій випитий напою!
 А місяць – знаний кіндер –
 Сидів у фурдигарні –
 Гуляє поміж ними,
 Напахчений росою.

⁸⁵ Там само, с. 46.

⁸⁶ А. [Курдидик Анатоль]. Книжки моїх приятелів // Неділя. 1936. Ч. 21. [цит. за:] “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст.: Антологія урбаністичної прози. Львів, 2006. С. 41.

Вже відцвіли ліхтарні
 Постарілись стоявши.
 А місяць – знаний кіндер –
 Пішов за молодими.
 А я дивлюсь, дивлюся,
 Задивлений назавше.
 Не вірите? Не вірте!
 Воно для вас незрима⁸⁷.

Львівська проза колеги Богдана Нижанківського по літературній групі “Дванадцятка” – Зенона Тарнавського – цілком відмінна. Тут мало діалогів, натомість багато розмірковувань-оповідей про місто і про людей у місті. У психологічну канву тексту автор влучно вплітає ті слова, які вживали львів’яни. Вони стають його окрасою, а водночас одним цілим зі структурою всього тексту; часто згадує автор і про колоритні постаті та міські об’єкти:

“З городу *Оссолінських*, через діру в штахетах, тепер вже там поставили залізний паркан, виліз мій *колега*. Ми разом бавилися на *Вульці* коло хати. Я думаю, що він тут робить? А він на голові має *шапку-рогатівку* і такого орла, як *каня*. А в руках штахету і *ніц* не каже, тільки мене тою штахетою по плечах і каже: *гибай, кабане*. Думаю, *файний ти колега*, а я *бовкнув*. А тепер-то я хотів знати *на зіхер*, як то було в тих часах. Ти ж не смійся, *бель-карте*, я *зачав читати*. Я *поліз* до читальні, до бібліотеки одної, другої, до *Громницького*, прочитав усе, що було за ті часи надруковане. А потім, потім, то я вже дома. Цим скороченням, що він уже тут, *Ясько* хотів перервати дальшу розмову на тему свого повернення на дорогу, яку йому колись вказував його *небіжчик* батько, щоб тримався свого і не *пхав чужого пір’я у свій хвіст*”⁸⁸.

Спочатку Лексикон мав обмежену кількість цитат-ілюстрацій, однак після прочитання спогадів Степана Шухевича, оповідань Богдана Нижанківського та Зенона Тарнавського почав оживати. Після них з’явилися голоси героїв із львівських дільниць Олега Лисяка⁸⁹, Віри Марської⁹⁰, Євгена Загачевського⁹¹, які пережили лихоліття Другої світової війни. А згодом інтелігентна Анна із “Полину під ногами” Дарії Ярославської⁹² та багато інших, навіть і кіт Бицьо з “Вірного приятеля” Софії Парфанович⁹³... Та все ж таки

⁸⁷ *Бабай [Богдан Нижанківський]*. Каруселя віршів. Сучасність, 1976. С. 94–95.

⁸⁸ *Тарнавський Зенон*. Вітер над Янівською..., с. 181.

⁸⁹ *Лисяк Олег*. Моє Середмістя...; *Лисяк Олег*. За стрілецький звичай...

⁹⁰ *Марська Віра*. Бура над Львовом...

⁹¹ *Загачевський Євген*. Львівська братія...

⁹² *Ярославська Дарія*. Полин під ногами. Львів, 1938.

⁹³ *Парфанович Софія*. Вірний приятель. Оповідання з життя домашнього kota. Чікаго, 1961.

улюбленцями усіх авторок Лексикона стали неоціненний пан інструктор Максьо та герой-вояка Селепка Лавочка⁹⁴ із його неперевершеними веселими міркуваннями про життя, а зокрема про мову та мовознавців:

“Мова – дивна річ: чим більше сказав, ти менше сказав”⁹⁵;

“Власне, я дивуюся людям, що студіюють мовознавство. Адже перші люди (а це був золотий вік людства) не потребували граматики, бо мета мови була – взаємно себе розуміти”⁹⁶.

У “Щоденнику Селепка Лавочки” багато героїв – реальні постаті: Олекса Горбач, Олег Лисяк та інші, зрештою, цей веселий іронічний твір про серйозні, часто трагічні події неначе стирає грань між художньою літературою та мемуаристикою, яка також стала джерелом Лексикона. Залучено спогади тих, хто народився й виріс у Львові, чії гімназійні та студентські роки проминули в нашому місті, а колоритний лексичний запас репрезентує саме місто-міф.

Наукових здобутків про мовлення Львова обмаль: кілька студій про мовлення українців, кілька – про мовлення поляків⁹⁷. А отже, місто і його мешканці ще чекають на дослідників і давнини, і сьогодення.

⁹⁴ *Іван Керницький*. Герой передмістя...; [Тис-Крохмалюк Юрій]. Щоденник національного героя Селепка Лавочки. Торонто; Нью-Йорк, 1982.

⁹⁵ Там само, с. 36.

⁹⁶ Там само, с. 24.

⁹⁷ *Rudnyćrkij J. Lemberger ukrainische Stadtmundart (Znesinnja)*. Berlin; Leipzig, 1943; *Рудницький Ярослав*. Львівський говір // Наш Львів. Ювілейний збірник 1252–1952. Нью Йорк, 1953. С. 179–183; *Ярісевич Д.* Балак // Енциклопедія сучасної України. Т 2. Київ, 2003. С. 129; *Хобзей Наталя*. Мовний простір // Історія Львова...; *Левицька Марія*. Словник мовно-літературної практики часописів Львова. (20–30 роки ХХ століття). Львів, 2007 (рецензію *Маріанни Мовної* на цю працю див: *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. Вин. 1 (16). Львів, 2008. С. 599–602); інформацію про мовлення українців Львова містять згадані праці: *Горбач Олекса*. Арго в Україні...; *Шевельов Юрій*. Внесок Галичини у формування української літературної мови...; *його ж*. Українська мова в першій половині двадцятого століття...; а також: *Матвіяс Іван*. Варіанти української літературної мови. Київ, 1998.

Про мовлення польського Львова див.: *Kurzowa Zofia*. Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku. Warszawa; Kraków, 1983; wyd. 2. 1985; wyd. 3. Kraków, 2006; *ї ж*. Język inteligencji Lwowa dwudziestolecia międzywojennego // *Inteligencja południowo-wschodnich ziem polskich* / Red. H. Kurek; *Smulkowa E.* Uwagi o języku starszego pokolenia inteligencji lwowskiej A.D. 1989/1990 // *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*. Warszawa, 1996. S. 223–265; *Górawski Waclaw*. Słownik gwary lwowskiej // *Poradnik językowy*. 1982. № 2. S. 111–117 та ін.

У Лексиконі подано інформацію про мовлення українців Львова. До реєстру ввійшли насамперед ті слова, які літературній мові не відомі (звичайно ж, не без винятків); залучено і ті, які відмінні характерним “львівським” наголошуванням *тра́мвай, адво́кат, сод́вий* та ін. Оскільки різні покоління чи різні соціальні верстви могли вимовляли деякі слова по-різному, подано фонетичні варіанти, наприклад: *засвіркува́ти (засьвіркува́ти), кама́ші (гамáші, гамáші)* та ін.

Реєстрові статті здебільшого містять цитати-ілюстрації, обсяг яких може бути різним (речення, два речення, а навіть міні-текст). Окрім назв загальних понять, до реєстру Лексикона введено деякі львівські топоніми (назви дільниць, ставків, річок, пагорбів). Інша група ономастичних назв – львівські імена (*Андрій, Богдан, Данило, Ірина, Ліда, Марія, Оксана, Роман, Степан* та ін), їхні скорочені та пестливі форми подано у додатку; за списками гімназистів Львівської академічної гімназії⁹⁸ до цього Іменника́ долучено також і рідковживані імена (*Арпад, Витовт, Діомед, Ірней, Орїх* та ін).

Упродовж усього двадцятого століття одні слова приходили, інші відходили, зокрема у другій половині зникло багато таких, що були запозиченими з німецької, польської, французької мов, з їдиш тощо. Тому у Лексиконі окреслено, які покоління вживають слово, хоча розуміємо, що цей поділ досить суб’єктивний. Оскільки авторки прагнули показати, що багато із “традиційних” львівських слів усе ще звучать у Львові, відлік поколінь починається від молодшого, наприклад, у дужках подано скорочення (*м, ср, ст*). Серед залучених лексем є й такі, що трапляються лише в текстах про історію міста, та сучасним мешканцям невідомі, тому для них подано ремарку *іст.* (історичне) і не зазначено покоління (наприклад: **спє́нцер** *іст.* короткий верхній чоловічий одяг). Поколінь не наведено і при топонімах (наприклад: *Вулька, Кустарівка, Левандівка, Софіївка*

⁹⁸ Опубліковано у Ювілейних книгах Української академічної гімназії у Львові. Ч. 1–3.

тощо), а також при загальноновживаних словах, які входять до складу фразеологізмів, усталених виразів чи паремій, наприклад:

свічка 1. свічка

◆ **на гáшення свічок** під кінець Служби Божої (ст)

Тлумачення подано літературною мовою, однак іноді вжито і “львівські” слова, зафіксовані у словнику; їх подано курсивом, наприклад:

байцува́ти 1. *стол.* покривати дерев'яну поверхню *байцом* (ст)

2. *кул.* маринувати, заправляти (м'ясо, щоб було *крухим*) (ст)

Ремарку *вул.* (вуличне) вперше використав Олекса Горбач у праці “Арго в Україні”. Вживаючи її у Лексиконі, ми намагалися показати відмінності між мовленням інтелігенції, освічених свідомих українців та мовленням тих суспільних верств, для яких характерним було вживання “балаку” чи його елементів. Якщо в “балаку” таке слово могло бути і нейтральним, і, за конкретних обставин, експресивним, то в мовленні інтелігента здебільшого стало експресивно маркованим.

Умовні скорочення у Лексиконі дещо відрізняються від загальноприйнятих. Їх було продумано та уніфіковано для словникових видань серії “Діалектологічна скриня”⁹⁹ (зокрема →, ||, ||→, ⚡, значення яких подано у скороченнях.

Одне із завдань, яке ставили перед собою авторки, – показати багату синонімію. Синонімний ряд наведено (здебільшого після першого слова, яке трапляється із конкретним значенням) наприкінці реєстрової статті після знака ||, наприклад:

аквавіта горілка (ст) || **бачевський (баческі), баюра, баюрка, брага, блондінка, вудзя, гара (га́ра), горіляка, закрóплювана, зміцне́на, кмінкі́вка, контингенти́вка, люра, міцна́, молоко від скаженої корови, монопо́лька, ме́цна, на́фта, цьма́га, цьмагу́ня**

гуздра (гузьдра) той, хто вовтузиться, занадто довго робить те, що можна зробити швидко (м, ср, ст) || **гмі́рало, гмі́рач, гуздрáла (гуздрало), гуздрáльський, пан гуздрáльський**

Для слів-синонімів також подано значення, яке семантичними відтінками може і відрізнитися від основного. Наприкінці реєстрової статті після знака ||→ зазначено слово, під яким зібрано всі синоніми, наприклад:

бачевський (баческі) горілка (від назви горілкового заводу у Львові, власниками якого були Бачевські) (ст) ||→ **аквавіта**

баюра 2. *вул.* горілка (ст) ||→ **аквавіта**

кмінкі́вка 1. горілка, настояна на *кміні* (ст) ||→ **аквавіта**

⁹⁹ Див., наприклад: *Гаврило Шило*. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008.

Якщо кілька реєстрових слів чи виразів розташовані поряд, то значення подано лише до одного слова, для інших існує покликання ⇨, наприклад:

- ♦ **любіти як пес ка́мінь** зовсім не любити (Франко) || **любіти як пес па́лку, любіти як пес ріпу, любіти як пси ді́да на перелáзі**
- ♦ **любіти як пес па́лку** ⇨ **любіти як пес ка́мінь** (ср, ст)
- ♦ **любіти як пес ріпу** ⇨ **любіти як пес ка́мінь** (Франко)
- ♦ **любіти як пси ді́да на перелáзі** ⇨ **любіти як пес ріпу** (ср, ст)

У Лексиконі подано також словосполучення та фразеологізми після ♦, наприклад:

- ♦ **п'є́тра діста́ти** *вул.* перелякатися (ст)
- ♦ **п'є́тра ма́ти** *вул.* мати страх, боятися (ст)
- ♦ **диві́тися як на мале́ пі́во** вважати меншовартісним, неповноцінним; зневажати (ср)

паремії після ❖:

- ❖ **де зга́да в сіме́йстві, там за́вжди ді́дька наднесе́**
- ❖ **і я дзвони́в на тоту́ відпра́ву**

лайки та прокльони після ☞:

- ☞ **аби́ тя ді́дько вхо́пив і на ска́ли заніс** (проклін)
- ☞ **на се́редіні мі́ста** (лайка)

Оскільки “Лексикон львівський” є радше популярним виданням, спрощено складну систему наукових покликань на джерела зі сторінками, вказано тільки автора цитати, наприклад: *Марська, Франко, Шухевич* тощо. Оскільки на перших етапах роботи достатньо значною була кількість поданих слів із приватної картотеки Івана Лучука то, після значеня слова в деяких вокабулах є покликання *Лучук*.

Мета Лексикона спершу була суто філологічна, однак у процесі роботи словник набував рис, які виходить поза межі звичних мовознавчих досліджень, репрезентуючи мовлення в контексті історії й культури Львова та менталітету львів'ян.

Післяслово до “переднього слова”

Чи може так бути? А чому б і ні. В огляді перебігу історичних подій, літературних творів та всього іншого між безлічі рядків та абзаців могло б загубитися те, що не повинно залишитися не поміченим.

“Лексикон львівський”, який був спочатку таки жартом та розвагою, із часом перетворився в серйозну, поважну працю. Однак львівський “віц” у ньому залишився. Ми намагалися, щоб навіть попри трагічність багатьох історій та доль, які приховані за реєстровими словами, іронія і жарт “львівських левів” переважали.

Усі авторки не тільки за місцем проживання чи офіційною реєстрацією, а й за духом львів’янки, хоча й коріння кожної в глибину львівської бруківки має різну кількість поколінь.

Коли розпочинали роботу, думалось, що здійснимо її за рік. Натомість від 2006 року прогайнуло вже три... Хоча, якщо скласти докупи усі ті дні, години, а навіть хвилини, які таки були безпосередньо присвячені Лексиконові, то вийде напевно таки рік.

Але не це у “післяслові” головне.

Головні ті, для кого ми писали, та найважливіші ті, хто від задуму і до останньої крапки нас підтримували. Це наші чоловіки, діти і батьки (навіть не знаєш, хто в цьому випадкові важливіший і кого першого з них написати), ближчі і дальші родичі, знайомі та співробітники, яких ми “підслуховували”, записуючи за ними на картках чи в комп’ютері слова. Особливим консультантом стала мама Ксені Сімович – пані Богдана, багато слів та фраз родом із її дитинства.

Дякуємо усім тим, хто впродовж багатьох років, ще до початку нашої роботи над Лексиконом, допомагав усвідомлювати нашу національну належність та відчувати любов до свого міста.

Щира вдяка тим, хто на початках нашої праці завдав собі труда, витрачаючи свій дорогоцінний час на читання перших версій нашої лексикографічної праці, дописуючи до неї не внесені слова, вирази чи нові значення уже поданих слів: Любові Ней-Гоцко, Марійці Чікало, Марті Мисевич, Романові Голику, Романові Яремкевичу, Семенові Греновцю, Іванові Пату, Анні та Ліді Крачковським, Іванові Лучукові, Наталі Хібебі, а також тим, хто, бажаючи, щоб така праця про мовлення міста відбулася, подавав

нам слова давні та сучасні, зокрема Ганні Войтів та улюбленій нашій університетській професорці Ірині Йосипівні Ощипко.

Особлива, щира подяка шановному колезі-історикові академікові Ярославові Ісаєвичу, який від ідеї створення праці підтримував наші починання, читав сторінки Лексикона на різних етапах його становлення та давав слушні доброзичливі поради.

Дуже вдячні і тим, хто своєю працею робить ошатним уже не одне видання “Діалектологічної скрині” та “Діалектологічних студій” – художникові Михайлові Москалеві, директорові видавництва “Львівська Політехніка” Іванові Паров’якові та його невтомним співробітникам. А ще Андрієві Черхавому, який відсканував реклами з видань “Нової хати”.

Дякуємо і приятелям з-поза Львова, які, розуміючи важливість збереження неповторного слова з галицької столиці, повсякчас підтримували нас – Міхаєлеві Мозерові та Романові Сенькусеві.

Меморіальному фондові Володимира Дилинського при Канадському інституті українських студій дякуємо за фінансове сприяння під час редагування Лексикона.

Наостанок подяка Вам, тим, хто читатиме цей словник, а ще більша тим, хто дописуватиме до нього нові слова та значення. Отже, наша праця не марна.

Наталя Хобзей

березень 2009 року, Львів

Скорочення

військ. — військове
вул. — вуличне
вульг. — вульгарне
дит. — дитяче
евф. — евфемізм
жарт. — жартівливе
згруб. — згрубіле
здріб. — здрібніле
злод. — злодійське
знев. — зневажливе
ірон. — іронічне
карт. — картярське
крав. — кравецьке
кул. — кулінарне
лайл. — лайливе
мед. — медичне
мн. — множина
муз. — музичне
перев. — переважно
нестл. — пестливе
студ. — студентське
тюр. — тюремне
футб. — футбольне
церк. — церковне
шах. — шахове
шк. — гімназійне, шкільне

Скорочення в цитатах

вул., ул. — вулиця
г, г, гр — грам
дкг, дкг, дк — декаграм (100 г)
д-р, др. — доктор
зл. — злотий
кг, кг — кілограм
кл. — клас
л — літр
о. — отець
пор. — поручик
проф. — професор
р. — рік
р.р., рр. — роки
св. — святий
смт — селище міського типу
ст. — столовий
т.д. — так далі
т.з., т.зв. — так званий
т.і., т.ін. — таке інше
т.п. — таке подібне
тов. — товариш
хв. — хвилина
цм, см — сантиметр
ч. — число
шк., шкл., ск., скл. — склянка

Умовні позначення

- — дивись
- || — синоніми
- ||→ — синоніми дивись (під реєстровим словом)
- ↔ — те саме, що
- ◆ — стійке словосполучення чи фразеологізм
- ❖ — прислів'я чи приказка
- ◆¹ — проклин чи лайка

Лексикон

або-або або те, або інше (м, ср, ст): Пані редакторка Струтинська не плакала, бо має тверду вдачу, але порадила нам, щоб ми, коли будемо в ситуації "або-або", вибирали одне "або". При кінці сказала піднесеним голосом, що княгиня Ольга має жити відтепер у наших наплечниках. Яюсь так випало, що говорити мусів я, бо інші ще не вміли поводитися в порядному товаристві. І я сказав, що заткнемо історії рота п'ятнадцятьма тисячами молодих і старих вояків та що, коли навіть хвилі світової катастрофи стануть перед нами на денний порядок, я особисто проллю з приємністю останню краплину своєї патріотичної крові. Я буду постійно пам'ятати про те, щоб вибрати "або", коли прийде "або-або", а в разі геройської смерті маю бажання, щоб мене поховали на коханому Личакові, бо тут завжди таке свіже повітря. За ці слова публіка нагородила мене оплесками (Селепко)

абсолюторія схвалення, ствердження (ст)

◆ **вділити абсолюторію** ухвалити, затвердити (звіт) (ст): По вислуханню звіту збори уділили виділові абсолюторію (Авторка)

абсорбувати 1. поглинати (ст)

2. займати цілковито, полонити; цікавити (ст): Мене особисто абсорбував драматичний гурток, який вів професор В. Білинський ("Дзюньо") (Сухінська)

абстинент стримана, поміркована людина (ст): Всі спортсменці були абстинентами: не пили, не курили й вели моральне життя (Цимбала)

абстиненція стриманість, поміркованість (ст)

абшит звільнення (із війська) (ст)

абштифікánt ірон. прихильник, залицяльник (ст) || **адорáтор, кавáлер, фірцик**

аванс 1. підвищення по службі; кар'єра (ст)

2. перевага (перев. у змаганнях) (ст): Володька, що гнав першою доріжкою, мав вже аванс кількох метрів і після простої віддав дерев'яну паличку кучерявому Ліневичеві, спокійно, як на тренінгу (Лисяк)

авансувати просуватися по службі, одержувати вищий чин (ст): Таких, як він, було треба. Він зовсім не хотів авансувати на канцеліста. Ні, возний мав у суді таке саме важне місце, як сам суддя, і пан Колодрубєць знав це і тому цинив сам себе, і свою працю, і становище (Тарнавський 3.)

авантюра 1. сварка, буча, колотнеча (ср, ст): Ввечері, як я вернула з міста, мама зробила мені кольосальну авантуру, що мусіла бавити моїх гостей, про яких я комплетно забула (Авторка); Це все сталося через дурницю. Врешті, як кожна авантура й бійка (Нижанківський) || **галабурда, грáнда, каламáція (калямáнція), михідра**

2. несподівана пригода; прикрий випадок (м, ср, ст): Зі мною вийшла авантура. Поки завіса пішла вгору, я почав нервово трясти ногою. Сам не знав, що трясю. Тряслася, отже, ціла довга лава, тряслися з нею дрібненько всі селеп-

ки. Врешті, хтось наробив крику: – Хто трясе? – Хочеш, тебе потрясемо!.. Я сам розглядався, хто такий, бо, як кажу, тряс ногою несвідомо. Скоро мене викрили, й я був би вправ жертвою мистецтва, якщо б завіса не пішла вгору (Селепко)

авантю́рка 1. незначна сварка, колотнеча (ст)

2. *канапка* з сиром і шпротами (ст)

авантю́рник 1. незгідлива людина, схильна до сварок, колотнеч (ср, ст):

Личаків був колись відомий різного роду авантюристами. Так, наприклад, славним був близько 1848 року маляр Куба Пельц; він був середнього зросту, присадкуватий, але відзначався великою силою; й кожної суботи, по виплаті, підпивши, робив на передмістю галабурди; раз у бійці повкидав до криниці, головою вділ, дев'ятьох гренадерів. Його переміг, врешті, на якійсь забаві Каспер Смоленський. Потім "королем Личакова" став Антін Плещьон, різник і пачкар, що воював з акцизними сторожами й поліціантами. Інший різник, Грінер, відзначився також великою силою, головою вибивав двері і брав участь в атлетичних змаганнях у цирку. Останніми славними авантюристами були різник Теофіль Берлінський і муляр Тома Івановський. Вони улажували собі таку "забавку": кидалися між спокійних гостей, робили замішання, били вправо і вліво, а накінець, як уже бійка була в повному розпалі, кланялися всім чемно і відходили, якби нічого не було (Крип'якевич) || **галабу́рда, галабу́рдник, г'ра́ндя́р**

2. *шукач пригод* (ст) || **фі́фак**

авантюрува́тися сваритися, звинувачуючи один одного (ср, ст) || **гандрі́-**

читися, г'рандува́тися, піту з піско́м

авіа́тор *вул.* контрабандист (м) || **пачка́р, шму́гля́р**

а́вля 1. великий зал (ст)

2. актовий зал університету (ст)

а-во́ ось (ср, ст): "А-во! Дивіться!" – Силько недбало пересипає з долоні на долоню крелці (Нижанківський); А-во, а-во, дивіть тут! (Лисяк)

авс (а́ус) кінець (ст)

♦ **авс, капéлюх** про закінчення *гостини*, вечірки (ст) || **авс, музі́-**
ка не гра́є

♦ **авс, му́зика не гра́є** ⇔ **авс, капéлюх**

австрія́к австрієць (м, ср, ст)

австрія́цкий (австрія́цький) австрі́йський (ст)

♦ **австрія́цке (австрія́цьке)** гада́не → гада́не

♦ **австрія́цьке гово́рення** → гово́рення

австрія́цький → **австрія́цкий**

а́вто автомобіль (м, ср, ст): Ми йшли на якесь перехрестя. Мимо нас мчали авта.

Авта, авта! Що сказали б наші батьки на таке видовище? Нині, як бачимо, для розмножування людей не досить звичайного воза, як це було колись. Аж тепер я переконався, як мало було в нас техніки перед війною. Хоч, правда, був уже "Маслосоюз", і "Новий Час" Івана Тиктора, і фабрика кілків. А все ж таки ми одною ногою стояли в дев'ятнадцятому столітті, а другою ледве кивали двадцятому (Селепко) || **само́хід**

♦ **тяга́рбе а́вто** → **тяга́рбовий**

áвшпiк (áушпiк) *кул.* холодець, драгли (ст) || **галянтiна, зульц, студенeць,**

студенiна

агi (агiй) вигук, що виражає погорду або здивування, негативне ставлення до особи та її вчинків (ст): Агі на тебе! Чи довго ще збираєшся стовбичити тут попід хатою? (Авторка)

агiй → агi

агрáфка (грáфка) 1. англійська шпилька (ср, ст) || **пшияцiюлка**

2. *жарт., iрон.* подруга, товаришка (ї) || → **приятелька**

áгрест (áгрис, áгрист) а́рус (Лучук) (ср, ст): А́рест зриваємо на конфiтуру шойно тоді, коли овочі розвинуться, а не дійшли ще до повної зрілості. Ягоди повинні бути ще зелені і тверді (Нова хата 1934); Обмити чисто курята й розрізати на половинки, а коли більші – на чвертки. Посолити трохи, додати городину й коріння петрушки й тушкувати. Коли курята змякнуть, відцідити підливу. А́грест розварити осiбне, протерти і додати до підливи (на 12½ кг почищеного зеленого а́гресту – 1 ложка цукру). Поцукрувати всмак. Додати масла й подати (Переписи)

áгрис → áгрест

áгрист → áгрест

адвóкат адвокат (ст) || брехунeць, гáвкач, мецeнас, цивiліст

адeпт утаємничений, посвячений (у галузь науки, мистецтва тощо) (ст):

Взагалі серед молодих адептiв гiмназiї находилась доволі численна група синiв великомiського, так би сказати, пролетарiяту (Процюк)

адорáтор той, хто захоплюється кимось, обожнює когось; залицяльник (ст): Надворі тим часом проясніло, і ще за хвилину сонце заграло на мокрому даху протилежного пансиону. – Дивіться, капітанова дивується, що її адоратори не виходять ще на балкон по обіді (Марська); Жінка до адоратора: “Мій чоловік пішов на рибу, то ж матимем багато часу для себе. А що ти сказав своїй жінці?” – “Я сказав, що йду на рибу” (Лис Микита 1965¹²) || → **абштифiкáнт**

адорáцiя обожнювання, поклоніння (ст): Спiвав, мандруючи горами, йдучи з фарбами і усім причандаллям малювати, і навіть малюючи, а ми ходили за ним назираючи або сиділи довкруги нього і захоплено дивилися, як твориться образ. Можна подивляти, як він витримував оту нашу постійну “адорацію”. Адже вона йому, напевно, набридала (Крушельницька)

Авшпiк iз дробу

1 курка, 1 цитрина, городина на закришку, 8 листків желатини, 25 дкг телячих костей.

Жовтець (майонез): 2 жовтка, 15 дкг оливи, 1 цитрина, пів шклянки росолу, 2 білка на прощання росолу.

Зварити курку з городиною, цибулею і телячими костями. Посолити, коли м'ясо зм'якне, виїняти й прохолодити. До росолу, що його буде 1½ л, додати соку з цитрини. Росiл прочистити бiлком: розбити бiлка з дрiбною води, вляти до кип'ячого росолу, зварити й процiдити через полотно (Полотно прив'язати до нiг вiдверненого стiльця, а пiд нього поставити миску). Опiсля сполокати желатину, витиснути з води, розпустити в кiлькох ложках гарячого росолу і влити. Посолити до смаку.

Студенець можна закрасити на жовто карамелем, на зелено – соком із шпiнату, на червоно – алькермесом. Закрашеним студенцем можна прикрашувати полумиски.

Добрий студенець повинен бути тугий і прозорий.

Покраяти м'ясо на тонкі скибки, помастити кожний кусник із одного боку жовтцем, а коли застигне, то й з другого боку. Влити приладженого росолу до гладкої форми на 2 см високо, поставити в холоді, нехай застигне. Потім уложити на ньому м'ясо з жовтцем і залити знов росолом. Якщо є м'яса подостатком, даємо ще другу верству. Кожного разу треба чекати, щоб попередній студенець стужів.

Перед поданням обвинути форму на хвилину стиркою, намоченою в гарячій воді й викрученою. Викинути на полумисок. Подавати з цитриною та гострою підливою

(Нова хата 1939)

адресарій адресний довідник (ст): Далі ми почали думати над тим, як би створити український адресарій, який би дав образ українського торгівельного, промислового і ремісничого світу (Чайківський)

аж поки (ср, ст): Зачекай, аж сестра прийде зі школи, тоді підеш собі на вулицю бавитися (Авторка)

ай-ва́й:

◆ **велі́ке ай-ва́й** *вул., ірон., знев.* 1. поважна, впливова особа (м, ср, ст) || **велі́ке цабе́**

2. той, хто вважає себе кращим за інших (м, ср, ст) || **велі́ке цабе́**

3. дрібниця (ст)

а́йнбрух *вул., злод.* влямування (у квартиру, банк тощо) (ї)

а́йнтоп *кул.* дуже густа зупа (замінює першу і другу страви) (ст)

айн-цвай-дра́й швидко, миттєво (ср, ст) || **бальо́ном, бі́стро, гальо́п (гальо́п), гальо́пом (гальо́пом), раз-два́ як стій**

айнцельняк *вул., тюр.* камера для одного в'язня (ст)

акадбу́да 1. Український академічний дім (ст): Побіч пана Макса на голій дерев'яній причі примостився з своїм барахлом студент ветеринарії Потішко, дуже кольоритна постать на терені Акадбуди (Керницький)

2. *шк.* Українська академічна гімназія у Львові (ст): Я старався накреслити життя-буття і працю над нами наших дорогих професорів й учнів-товаришів нашої славної "Акадбуди", слава якої лунала (Дзедзик)

акаде́мік (каде́мік, кади́мік) студент університету (ст): Як я перед тим згадав, на бурсу були призначені три довгі партерові кімнати з вікнами до вулиці Корняктів. Перші дві кімнати були призначені для учнів середніх шкіл, а третя – для академіків. Крім двох дубових столів і лавок, не було тут жадного іншого умеблювання; в третій кімнаті мали академіки власні ліжка з сінниками (Нагірний); – Дивітсі, Павлова, шо то так дужу шкла по улицах, мамуньцю кухана, дивіт ціла Руска вулиця. – Матку Боска, в вулоскій церкві тиш шиби нима! Йой нагла труїста з польськіми кадиміками! – Ая, а виш, а так криче фурт пулякі, жи українців нима у Львові, як би їх ни булу, ту куму би кадимікі вікна били, га? (Рудницький)

|| **акаде́мус**

акаде́мус ⇔ **акаде́мік**

акваві́та горілка (ст): При святочних нагодах братство уладжувало у своїм домі бенкети... На бенкеті подавали горілку всякого роду, звичайну "аквавіту" або наливку, наприклад цинамонову, закуски (паштет, кав'яр), м'ясо (телятину, гуси) з різними приправами, салатою, квашеною капустою, в пісні дні – рибу: щупака, визину (осетрину), дунайські коропа, до того білий хліб, тіста, калачі й струцлі з цукром, яйцями, родзинками, цикатою, шафранами, солодощі (мід, імбір або цитрини в цукрі, канарійський цукор, фіги, грушки); врешті вино угорське, малмазію тощо (Крип'якевич) || **баче́вський (баче́скі), баю́ра, баю́рка, бра́га, блонду́нка, вудзя, га́ра (га́ра), горіля́ка, закро́плювана, зміцне́на, кмінкі́вка, континге́нті́вка, лю́ра, міцна́, мо́локо від скаже́ної коро́вн, мо́нополька, мо́цна, на́фта, цьма́га, цьмагу́ня**

аку́ра́т якраз (ст): Михайло не мав ще в справах релігійної практики усталених зви-

чайв. Ще в нього багато залежало від гумору. Так начебто Пан Біг був винен, що він акурат в неділю рано був злий або посварився з Маринкою (Тарнавський 3.)

але-во → **алі-во**

алёмбик (алёмбік) 1. дистиляційний апарат (ст)

2. пристрій для виготовлення самогону (Лучук) (ср)

3. вул. горілка (ст) || → **аквавіта**

алёмбік → **алёмбик**

алеґат документ, свідоцтво (ст): До інституту не приймають тоді більше чим 60 хлопців, аби його не переповають. На більше не було місця. А кандидатів було багато більше. Для прийняття треба було вносити подання з алеґатами, оплатами і т.і. (Шухевич)

алилу́йко вул. дяк (ст)

алі-во (але-во) та де там; виключено; нема мови (ст)

аліґанцький (аліґанцький) елегантний, вишуканий (ср, ст) || **дистинґований**

аліґанцько (аліґанцько) елегантно, вишукано (м, ср, ст): Колись-то наша Таля ходила до такого жида-кравця, він мешкав в центрі, називали його "Карденом". Він так: міряв на око, робив дірку для голови – і то виглядало аліґанцько, суперо (Авторка) || **дистинґовано**

аліґанцький → **аліґанцький**

аліґанцько → **аліґанцько**

аліяж суміш металів (ст)

алкоґілик ірон., знев. пияк (м, ср) || **бехар, мочиморда, пиво-раки, термінатор, хірус, шмірус**

алькалічний лутовий (про розчин) (ст): Отже, наприклад, селепком є людина, що відповідає так, як подаємо нижче: "Чи ви п'єте так, як я вам казав, алькалічну воду годину перед їжею?" – "Я старався, пане докторе, але, на правду, довше, як чверть години, я такі цієї води пити не можу" (Селепко)

алькóголь алкогольні напої (ст) || **трунок, трюнки**
спіритусові

альпаковий нікелевий (ст)

альтівка муз. струнний інструмент низького регістру; альт (ст) || **війоля**

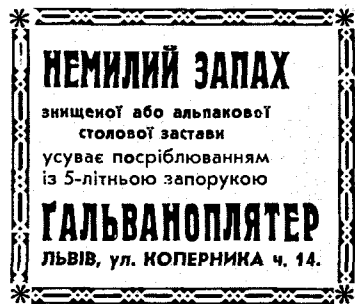
альора вул. дівчина (м) || → **дівчина**

а-ля-пў вигук, який уживають, щоби вказати на щось незвичайне (Лучук)

альярм тривога (ср, ст): Ми вже мали лягати. І звичайно так є, що як собі постелиш, то зараз є звірка! Зчинився крик: "Алярм! Сполах! Споло-о-ох!" (Селепко); Товариш А. Гірняк мав при собі таки правдивий револьвер "на бембенюк", і під час алярмів (а було їх кілька, переважно фалшивих) вистріли з його револьвера відріжнилися від коркових, бо були голосніші (Дзедзик)

♦ **на алярм (нах алярм)** швидко, поспіхом (м, ср, ст): Що робиться на алярм, звичайно добре не робиться (Авторка)

♦ **нах алярм** → **на алярм**

альярмóвий 1. тривожний (ср, ст)

- ♦ **альярмóвий сигнал** сигнал тривоги (ср, ст): Під вежею є перехід до церкви. До вежі ведуть подвійні муровані сходи, під ними від вулиці – печера св. Онуфрія. В першій половині XIX ст. на вежі був сторож, що ударом у дзвін повторював альярмові сигнали про пожежу, які подавав ратушевий дзвін (Крип'якевич)

2. терміновий (ср, ст)

альярмóво терміново (ср, ст) || **на почека́ню**

альярмува́ти 1. бити на сполох (ср, ст)

- 2. квапитися, поспішати (ср, ст): Чого так альярмуєш, та ще встигнемо на ті уродини, і так майже ніхто вчасно не прийде (Авторка)

амáнт коханець (ст): Мав переконання, а може, тільки видавав переконання про непереможний свій чар, як амант (Купчинський); Я з приємністю грав би все життя першого аманта (Вільде) || **га́баль (ха́баль), гах**

амáра вул. дівчина легкої поведінки (м) || → **вінклювка**

ámба вул. кінець, безвихідь (м, ср, ст) || **амбо́ць, гаплі́к, капе́ць, каюк, кра́пка, ру́ра, то́рба, то́рба з ду́стом**

амбе́ць ⇔ **ámба** (Лучук) (м, ср)

амбі́ція:

- ♦ **вда́ритися в амбі́цію** образитися (ст)

áмен (áми́нь) кінець (ст) || **áмену́с**

- ♦ **забу́ти на áмен** цілковито забути; нічого не пам'ятати (ср, ст)
- ♦ **затка́ти на áми́нь** заціпити, відібрати мову (ст): А тепер вас заткало на аміні! (Авторка)
- ♦ **на áмен (áми́нь)** цілковито, до кінця (ст): При тому мій неоціненний пан інструктор зміряв мене таким страшним, конспіраційним поглядом, що в мене душа завмерла на аміні! (Керницький)

áмену́с ⇔ **áмен**

Аме́рика 1. Америка

- ♦ **такий, що Аме́рику ві́дно** міцний, гострий (перев. про бурачки, гірчицю, горілку) (ср, ст)
- 2. вул. львівська тюрма початку XX ст. (ст): Назва тюрми "Америка" вказувала на "пільгові" умови ув'язнення, які отримала тюрма після 1902 року; до того часу її називали "Відень" (Горбач) || **Віде́нь**

áми́нь → **áмен**

амо́няк 1. хімічна сполука азоту з воднем; аміак (ст): Знаєте, Стефцю, той амоняк так смердить, але порадив мені Юльцо вивести ним пляму з товщу, треба буде скористати з поради (Авторка)

2. кул. порошок для випікання здоби (м, ср, ст)

амоня́чки кул. печиво з тіста на *амоняку*, порошокві для випікання здоби (м, ср, ст)

анальфабе́т неук, невіглас (ст): У математиці, фізиці, хемії я був комплетний анальфабет (Авторка)

ана́нас 1. зніжений, розпещений молодий чоловік; елегант (ст) || **го́гусь, додерля́нц, пі́цусь, родзі́нок, фанфа́рон, хлі́стик**

2. шк. учень, який не хоче вчитися, лінивий до науки (ст): Дорко – то добрий ананас, все комбінує, як би то не зробити задачі, а вимкнутися на вулицю (Авторка)

3. неприємна, ненависна людина; тип (ст) || **жліб**

ангел:

♦ **ангел смерті** *вул.* жінка, яка продає підроблену, неякісну горілку (ср)

англєз (англєз) чоловічий чорний піджак із довгими полами (ст)

ангажувати задіювати, запрошувати, залучати до справи, заходу (ср, ст):

Думаю, що мій запит до Матчака узнано як мою хибу, що не вмію поважні справи держати в тайні, і тому мене – може, й на моє щастя – більше не ангажовано (Шухевич)

ангєльський англійський (ст): Вуйцьо мав добротні ангєльські мешти, були майже вічні (Авторка)

♦ **ангєльське зїлля** → **зїлля**

англєз → **англєз**

англїйки (англїки) черевики із твердою вертикальною вставкою в халляві (ст)

англїк англїєць (ст)

♦ **англїк з Коломїї** *ірон.* 1. селяк з амбіціями, який вдає пана (ср, ст)
2. єврей, який говорить зі специфічним акцентом (ст) || → **бібер**

англїки → **англїйки**

англяс малюнок, вкладений під обгортку шоколаду (ст): Даньо був з 1923 (три і пів року старший за мене), тому найшвидше зайняв повноправне місце за великим столом, а наша серйозна дитяча розмова там починалася над

розкладеними альбомами з марками та альбомами з невеликими кольоровими образками (серії: видатні особистості, народи, прапори держав, засоби транспорту та інше), т.зв. "англясами", що їх вкладали до

п'ятигрошових шоколадок і які, образки, треба було колекціонувати за серіями та порядковими номерами (Дашкевич)

андрбни → **мандрбни**

андрус (яндрус, яндрух) *вул.* 1. хлопець-вуличник, розбишака (ст) || → **батьр**

♦ **два яндрўхи** *вул.* хлопці, варті один одного (ст) || **два кальбші пара; дві кальбші кеди; якє їхало, такє здібало**

2. злодій (ст) || → **злбдїй**

андруска (яндруска) *вул.* зухвала, відважна дівчина, яка весь час провдить на вулиці в товаристві приятелів; хуліганка, розбишака (ст) ||

→ **батьрка**

андрут (*перев. мн. андрўтн*) *кул.* вафля (м, ср, ст)

Торт андрутовий

I. 25 дкг масла терти до білости, додати 20 дкг цукру-мучки і ще терти. Потім додати 25 дкг тертої чеколяди, 6 варених тертих жовтків і ванїлії. Тою масою переложити 5 андрутів.

II. Все так само, лиш замість 6 жовтків дати 2–4 кулаки крайних тоненько горіхів і есенцію румову або руму. Переложити 3 андруди. Тою масою помастити верх і посипати горіхами (Переписи)

андруто́вий *кул.* вафельний (ср, ст)

а́ні (ні):

- ◆ **а́ні (ні) бельме́са** зовсім нічого, анітрохи (про знання) (м, ср, ст): Я пояснюю, пояснюю, а він ні бельмеса не розуміє (Авторка) || **а́ні (ні) в зуб <ногюю>**
- ◆ **а́ні (ні) в зуб <ногюю>** ⇔ **а́ні (ні) бельме́са:** Для тих, що вивчали в школах німецьку мову, це не становило труднощів, але для тих, що “ані в зуб”, було трохи трудніше (Овад)
- ◆ **а́ні (ні) мур-му́р** ані слова (ср, ст): Ти їй ані мур-мур, шо ми завтра збираємося на крапці в Талі (Авторка)
- ❖ **а́ні на во́лос не лі́пший → во́лос**

а́нте́к (я́нте́к, я́нтик) *вул.* 1. *вояк* польської армії (ст)

2. *поляк* (ст): Звільнити швидкість – кинемо оком на мапу: так, зараз закрут, гірське сідло, і потім вже спуск на польський бік – Слава Богу, Словаччину переїхав, тепер ще хай “антки” пропустять через гори, і вже буде Краків (Лисяк) || **ва́цек, йо́нте́к, ле́шек, ма́зур, пше́к**
3. *хуліган, розбишака, вуличник* (ст) || → **ба́тяр**
4. *шахрай* (ст) || → **видриду́шник**

а́нтик 1. старовинна, антикварна річ (ср, ст): Лихо бери годинник, хоч це антик, пам’яткова річ, мій дідо дістав його від Йосифа II чи то від Фердинанда I, вже не тямлю, ну, та й вартість свою має: чисте дукатове золото (Керницький)

2. *ірон.* несучасна, старомодна людина (ср, ст)

а́нцимо́не́к (ма́нцимо́не́к) *вул.* непевна, ненадійна людина (ст) || → **баламу́т**

а́нцу́г (а́нцу́к) чоловічий костюм (ст): Він ї каже: “Мій ангелку, вийду з войська, то в кустелку зара з тобов возьму шлюб, іно анцуґ мені куп” (із пісні); Вольдзя путрибуї ду тирміну йти, Тоську кричить: маму нувий анцуґ, а ту ґрейсара – самі знаїти (Рудницький) || **у́бранє**

- ◆ **шлю́бний а́нцу́г ірон., жарт.** найкращий (перев. єдиний) костюм у гардеробі мужчини (Лучук) (ср)

а́нцу́г → а́нцу́г

а́па́ш *вул.* 1. злодій, який живе на утриманні повії (ст) || → **злоді́й**

2. *бандит, розбійник* (ст) || **криміна́льний**

апа́шка (опа́шка) тонкий шарф або хустина (перев. із шовку) (ст): Квітів!.. Хіба ж у жовтні цвітуть квіти?.. Молода пані зриває з шиї апашку і кидає її просто на груди Романа, що якраз минає її (Лисяк)

апе́тик апетит (ст)

а́пліка́нт практикант (ст): Дуже інтересна приповідка почала тоді кружляти по суді у Львові. Перацкого убив Мацейко, а львівський адвокат Ян Перацкі мав зайнятого у своїй канцелярії адвокатського апліканта, що також називався Мацейко. Отож тоді в суді говорено: “Кожен Перацкі мусить мати свого Мацейка” (Шухевич)

а́плікува́ти практикувати (ст): Хоч биття було рішуче заборонене, то Скобельський стало переступав цю заборону і аплікував учням тілесну кару (Шухевич)

аплявдува́ти аплодувати (ст)

апля́взи оплески (ст): Співак був, знати, улюбленцем публіки, бо ще довго не вмовкали аплявзи, доки хтось не гукнув, що наближається дванадцята і пора стрічати Новий рік (Лисяк)

апрóбó до речі; між іншим (ст)

ара́к міцний алкогольний напій золотистого кольору (ст)

арбайтува́ти працювати (ст)

арба́та → **гарба́та**

арешта́нт:

- ◆ **наговорі́ти три ку́пи арешта́нтів** набрехати; наговорити дурниць (ср)

арешта́нтський:

- ◆ **закоштува́ти арешта́нтської салама́хи** вул. зазнати клопоту, нещастя (Франко) (ст)

арешто́вання арешт (ст)

арога́нт нахабна, брутальна людина (ст)

арога́нтний зарозумілий, пихатий, нахабний, брутальний (ст): Копистянський поводився так обережно, щоб не дістати по голові на темній вулиці від представників доросту ОУН на Головній. Його характер виявлявся і в тому, що він був більше чемний і обережний у відношенні до фізично сильніших, рослих учнів, під час, коли в відношенні до слабших і менших дозволяв собі не раз на арога́нтну поведінку (Домбровський) || **арога́нцький, згі́рдний, сирому́дрий**

арога́нція зарозумілість, пиха, гординя, брутальність (ст): Фельдфебель змірив інтуза від стіп до голови поглядом, в якому арога́нція й тупість спорили за першість (Лисяк)

арога́нцький ⇔ **арога́нтний**

арту́ст митець, художник (ст): Артист Труш подарував для товариства [“Академічна громада”] два гарні великі портрети Драгоманова і Франка. Це були, мабуть, чи не перші портрети його пензля (Шухевич) || **арту́ста**

арту́ста ⇔ **арту́ст**

артисту́чний гарно виконаний, мистецький (ст) || **куншту́вний**

арумате́я 1. товариство допомоги вбогим, безробітним (ст)

2. ідальня для вбогих (ст)

3. похорон для вбогих (ст)

арха́нгел (арха́ньол) вул. будинковий сторож (ст) || → **двєрник**

арха́ньол → **арха́нгел**

арциві́за вул. вода (ст) || **ва́сер, васері́ця**

ас карт. туз (ст): Ми грали по черзі. Перший грав Цєпа. Він програв. Тоді Ключ на хвилину відвернувся позад себе, а я підігнув ріжок одної карти. Тої карти, що була ас (Нижанківський)

асенте́рунок набір новобранців до війська (ст)

асі́ста супровід, товариство (ст): Здається, що зразу наступного дня завітав він також і до нас в асисті отця Е. Кордуби та отців з Риму (Загачевський); Свячення води на ринку відбувалося в часі св. Йордану, як і перед тим при асисті

війська, а саме австрійської компанії, що давала сальву в часі свячення води в криниці. Товпи людей тиснулися в ринку по свячену воду коло криниці напроти ресторану Райха, і навіть поляки брали участь у тій погоні за свяченою водою (Влох)

аск вул. жебракування, вимагання, канючення (Лучук)

♦ **ігу на аск** вул. жебракувати, вимагати, канючити (Лучук)

аскати випрошувати гроші на вулиці, у переході; жебракувати (Лучук)

аспіра́нт кандидат (ст): Се вже не згряя львівських вуличників і шанталанців, аспірантів до криміналу та шпиталів, подення суспільності (Франко)

аспіра́ції палке бажання, прагнення (ст): В шкільнім році 1892 на 1893 прийшов на директора Едвард Харкевич, хоч о. Торонський мав аспірації на директуру. Харкевич був перед тим у міністерстві освіти у Відні і, хоч був українцем, не вмів навіть по-українськи говорити. Він щиро взявся за книжку і в дуже короткім часі опанував нашу мову (Шухевич)

ата́к мед. напад (ст): Тих кільканадцять моргів ґрунту грало таку велику роль, що старий дістав атак апоплексії, коли вона згадала йому, що ходить з Галієм (Тарнавський З.) || **ата́ка**

♦ **ата́к се́рця** мед. серцевий напад (ст): Лідзю, та ж ти обіцяла бути о пів на десяту вже вдома, чи ти, дитино, хочеш, щоб мама атак серця дістала від пережиття (Авторка) || **ата́ка се́рця, се́рцева ата́ка**

ата́ка ⇔ **ата́к**

♦ **ата́ка се́рця** ⇔ **ата́к се́рця**

♦ **се́рцева ата́ка** ⇔ **ата́к се́рця**: Соха бачив, як силует Іляріона Кішки хитнувся і з глухим грюкотом повалився на долівку. Обличчя Іляріона Кішки було набрякле й посиніле, а з грудей крізь розхилені уста протискався важкий віддих. Соха у своїй практиці ще подібного випадку не мав. Але пізнав, що то була серцева атака (Нижанківський)

атента́т замах на життя (із політичних міркувань) (м, ср, ст): Вісіли ми біля головної пошти і пішли вулицею Коперника, я весь час напереді, обидва бойовики за мною. В брамі одної з кам'яниць передав я їм бомби й умовився, що, коли прийду на визначене місце атентату, оглянуся, і це має бути знак, що там має стати перший, а опісля і другий атентатчик (Яцура)

атента́тник людина, яка з політичних міркувань учинила привселюдний замах (м, ср, ст) || **атента́тник**

атента́тчик ⇔ **атента́тник**

атра́кційний принадний, привабливий, який повертає до себе увагу; непересічний, захопливий (м, ср, ст): Дивись, за тим столиком сидить така атракційна кобіта (Авторка)

атра́кція щось незвичайне, що повертає до себе увагу; видовище, розвага (м, ср, ст): На ту атракцію збіглося півміста (Авторка); Якщо ще мова про книгарню Громницького, то однією з її "атракцій" були палкі дискусії в ній між Дмитром Донцовим та Іваном Крушельницьким, що оба належали до постійних відвідувачів книгарні (Процюк)

аушпík → **авшпík**

аус → **авс**

афектація збудження, схвилюваність (ст): Той чи інший спосіб афектації, як, наприклад, писання віршів (хто з нас цього не пробував!), висказування молодих душевних поривів, почувань, пошани чи зацікавлення особою жіночої статі, не мав ніякого зв'язку з глибшими емоційними переживаннями, хоч не обійшлося й без винятків (Цьонка)

афіш оголошення; афіша (ст): – Боже мій! – скрикнула Целя. – Що се таке з нею сталося? Власне тільки я побачила афіш на мури, що вона вмерла (Франко)

афішуватися 1. робити напоказ, прилюдно (ср, ст)

2. привертати увагу своєю поведінкою чи зовнішнім виглядом (ст)

3. вул., шк. прогулюватися зі своєю дівчиною корзом (ст)

ахмирнути вул. дати відкусити (ст)

ацинто́й (цинтóй) кінець, смерть (ст) || → **смерть**

♦ **зробіти цинто́й** вул. убити (ст) || → **забіти**

аче́й мабуть, може, можливо (ср, ст)

Пані, дозвольте сказати Вам кілька слів...

Отже уважайте! Людська шкіра є надзвичайно урадливою і ускладненою органом. Тому вважана, а навіть докочена треба дуже опіжкати при вибірній відповідного крему до власної шкіри. Зокрема тепер, спочатку зліт, коли кожна пані хоче похвалитися здоровою цервою, не можна вибрати нічого кращого від мене! Бо в мені міститься те, чого немає ніхто інший, а саме ЕВКЕРИТ, засіб, що знаменито зміцнює шкіру тілани. Під могою опікою шкіра робиться більш вліпориною, не піддається так легко сонячному опарові, при тому опілюється шпорише і рівномірно. Отже Ваше гасло на зліт буде: Тільки з кремом NIVEA на повітрі і сонці!

Крем NIVEA від
за 0,40 — 2,60

онісля...и дорогу!

Крем NIVEA

робить шкуру вліпорию і більш вліпорию перед болісним переживаннєм на сонці. Шкіра вліпорию НIVEA-ом більш опіжкати не пухляка та вліпорию менше, при тому шкура легше опілюється гармом і шпорише. Крем NIVEA, призначений усім старостям. Лише в NIVEA міститься ЕВКЕРИТ. Тому лише в кремю NIVEA спредати необхідна при вибірній спредати! Продається тільки в оригінальній опікою:
Крем NIVEA за 0,40 до 2,60.
шкура від
Опійма NIVEA
шкура від 1 — до 3,50

Б

баба:

♦ **лігати за бабами → лігати**

бабахнути (бебэхнути) загуркотіти, упасти із шумом (м, ср, ст): Діти дуже товклися в своєму покої, я вже збиралася йти, щоб привести їх до тям, аж тут як щось бабахне, відкриваю двері, а то вже вазон з мушкателькою на землі лежить (Авторка)

бабінець вечірка, *гостина*, *забава* тільки для жінок (ст)

ба́бка¹ кул. здобна булка (ст)

ба́бка² подорожник (рослина) (ср, ст): Як вдариш собі якесь місце, руку чи ногу, то треба прикласти пом'яту бабку, і опух зійде (Авторка)

Бабка сметанкова

Розтерти 1 фунт цукру з 10 жовтками. Додати ½ фунту масла, 1 шклянку сметани, 10 ложок картопляної муки, сніг із 10 білків. Наприкінці вкинути 10 дека родзинок і спекти (Переписи)

бабоватий жінкоподібний (про характер, пове-

дінку мужчини) (ср, ст): – Кожен мужчина – мужецький! – Не кожен, – вплевнула поважно, – є такі бабоваті, такі малодухи, що пліткують, дрібничкові, лялькуваті, але таких годі кохати (Ярославська)

бабський 1. жіночий (ср, ст): Та хіба то хлоп? Та то бабська справа на кухні баняками товкти, де він ся пхає? (Авторка)

2. домашній, із домашнього господарства (про товар – сметану, молоко, масло тощо, – який привозять господині із підльвівських сіл): Щоб ґогольмоґоль був помічним, то до горячого молока треба дати меду, масла і вбити яйце, але не таке з магазину, а бабське, тоді то дуже помічне на кашель (Авторка)

♦ **бабські яйця** яйця домашніх курей (ст)

ба́бшгиль прикра, недобра жінка (ср, ст)

баварка вул. чай із молоком (ст)

бавити веселити, забавляти (м, ср, ст): Рутецький виявився першорядним кавалером і бавив дам підльвівськими куплетами так, що сміх переливався по всіх кімнатах (Лисяк)

бавитися 1. веселитися, забавлятися (м, ср, ст): Ви всі через свята добре бавилися, і ти добре бавився, але мені було не до забави (Шухевич)

2. цікавитися, захоплюватися; мати хобі (ср, ст): Я коротко бавився в філятеліста і, коли мені того було вже досить, передав свої марки комусь з близьких товаришів (Шухевич)

Баворівка іст. дільниця Личакова в районі сучасної вул. Мечникова: Частина Личакова вздовж теперішньої вулиці св. Петра звалася Баворівка, вища, коло цвинтаря, – Мазурівка (Крип'якевич)

ба́гня іст. прикрашена гілка верби, яку освячують на *Вербну неділю*: Через Ринок ішли похорони зі співками за місто до св. Онуфрія, ішли процесії на Йордан, ішли діти у Квітну суботу з "багнями" і зі співом "Осанна во вишних" (Крип'якевич) || → **ба́ська**

ба́га тютюн для жування (ст) || **сіно** (сяно), **таба́ка**, **цьма́га**

бага́телька незначна судова справа (ст): Через політичні процеси він тратить "бага́тельку". Політичний процес затягається на довгі місяці, і невелика з них матеріальна користь, а "бага́телька" – одноразова справа, і гроші в кишені (Острук)

бага́теля знев. щось неважливе, не варте уваги й переживань; дрібниці (ср, ст)

бада́не 1. *мед.* огляд, обстеження (ср, ст): І так йому було зле, що мусів піти на бадане. Там і виявилось, що переходив на ногах страшно грипу (Авторка)
2. вивчення, дослідження (ср)

бада́ти 1. *мед.* оглядати, обстежувати (ср, ст)
2. вивчати, досліджувати (ср)

баде́рка дівчина-помічниця в санаторії (ст)

баді́лі *вул.* волосся (ст) || **баді́лькі**, **ко́сми**, **па́тла**, **па́тли**, **п'ю́рка**

баді́ль 1. бур'ян (ср, ст) || → **хаба́з**

2. *знев.* селюк (Лучук) (ср) || **жлі́б** (**жлоб**, **жо́лоб**), **калаку́нь** (**калаку́ньо**), **ка́фар**, **микі́та** (**микі́та**), **мудь** (**му́дьо**), **рись**, **се́леп**, **хлоп-слудо́мка ну́миру айнци**, **хлопу́ньо**, **цеп**, **це́пак**

баді́лькі *вул.* 1. вуса (ст)

2. волосся (ст) || → **баді́лі**

бади́ляка палиця (ср, ст)

бади́лякі дурниці, нісенітниці; обман (ст) || → **ба́єр**

♦ **бади́лякі гну́ти** *вул.* говорити, розповідати нісенітниці; обманювати (ср) || → **ба́єр засува́ти**

бадува́ти *вул.* відпочивати в санаторії, на курорті (ст)

ба́єр дурниці, нісенітниці; обман (ст) || **бади́лякі**, **банелю́ки** (**банялю́ки**), **бзді́ни**, **бзді́ньки**, **бзду́ри**, **ґсре́гі**, **дупаре́лі**, **дупаре́лькі**, **перду́льки**, **побі́йне ду́пи без па́тіка**, **ви́пуціни мозго́ві**, **мандро́ни** (**андро́ни**), **маячі́ння зрі́заної голо́ви**, **сра́ка-ду́па**, **тере́лейси**, **тере́форе**, **тере́фере-ку́ку**, **ху́ї-му́ї** (**ху́ю-му́ю**)

♦ **ба́єр засува́ти** *вул.* розповідати неймовірні, невірогідні веселі історії, небилиці, дурниці; обманювати (ст): – Будем йому фраєрські кавали оповідати! – кидає через рам'я запитаний, кінчаючи вмонтовувати дроти в апарат. – Будем му баєр засувати! (Лисяк) || **ба́єр пуска́ти**, **ба́єр су́нути**, **басрува́ти**, **бади́лякі гну́ти**, **баляндра́си плести**, **банелю́ки гну́ти**, **банелю́ки плести**, **байдужити**, **байрува́ти**, **байтлюва́ти**, **бзді́ти**, **бзді́ти голо́дні кавалки**, **блягува́ти**, **бляхма́нити**, **бляхма́нити о́чі**, **бу́яти** (**ба́яти**), **бу́яти сло́ня в кара́фці**, **голо́дні кавалки залива́ти**, **ґандо́лити**, **гітар кру́тіти**, **гіта́ри гну́ти**, **гіта́ри кру́тіти**, **дина́мити**, **дина́мо кру́тіти**, **залива́ти**, **кру́тіти ю́ра**, **мандро́ни** (**андро́ни**) **плести**, **плести сухо́го ду́ба**, **розчехля́ти**, **сма́літи куме́ти**, **сра́ти кбксом**, **цинк пуска́ти**, **ча́р пуска́ти**, **ча́ри пуска́ти**, **чарува́ти**, **ю́ра струга́ти**, **ю́ра су́нути**

♦ **ба́єр пуска́ти** ⇔ **ба́єр засува́ти**

♦ **ба́єр су́нути** ⇔ **ба́єр засува́ти**

баєрува́ти *вул.* 1. заговорювати, розповідаючи небилиці, дурниці; обманювати (ст) || → **ба́єр засува́ти**

2. фліртувати (ст)

ба́жант фазан (ст)

базнік бузок (ст): У камеру вернувся синій, як базник, із задубілими руками, з перекошеним обличчям (Керницький) || **боз**

базниківий бузковий (ст)

♦ **базнікова рúra** → **рúra**

бáзька → **бáська**

бай-ба́й дит. спати (м, ср, ст) || **ба́йкати, спа́йкати**

ба́йгель кул. булка (у формі кільця або кренделя), посипана маком, кунжутом чи цибулею (ст)

ба́йда (па́йда) великий шматок (перев. хліба) (Лучук) (м, ср, ст): Ромко забіг до хати, взяв пайду хліба з сметаною, посипаною цукром, і швидко вернувся на двір бавитися (Авторка) || **ба́йдуга**

ба́йдуга ⇔ **ба́йда**

ба́йдужити вигадувати, розповідати небилиці (ст) || → **ба́єр засува́ти**

ба́йзель 1. безлад (м, ср, ст): Скільки я вже можу терпіти такий байзель в твоїй кімнаті? Зараз же йди попрятай (Авторка) || **балага́н (балага́н), жидівський ре́йвах, капáрство, міш-ма́ш, ре́йвах, срач, срач магістра́цій, ша́рварок**
2. дім розпусти (ст) || **ятка**

ба́йка дурниця, нічого важливого (ср, ст): Це байка, що я трачу нагоду бути на матчу, але мій клуб тратить через те воротаря (Керницький)

ба́йкати дит. спати (м, ср, ст) || → **бай-бай**

Ба́йки дільниця міста у районі вулиці Київської || **На Ба́йках**

♦ **На Ба́йках** ⇔ **Ба́йки**: На південь від св. Юра є середмістя, яке в 1890-х роках названо "Новим світом": тоді щойно місто посувалося в ці околиці. Є тут стара оселя "На Байках" – назва не вияснена: історик Антін Петрушевич тлумачив її як попсоване "на балках", тобто на ярах... Тутешні передміщани займалися мулярством і городництвом, продавали ярину до міста. Дівчата з Байок славилися красою. Це передмістя почали забудовувати архітектори: українець Іван Левинський і поляк Захарієвич. Так збудувалася давня Крижова вулиця [сучасна вулиця ген. Чупринки], звана так від хреста, що стояв при її кінці (Крип'якевич)

байонетфе́хтен військ. фехтування багнетом (Боберський)

ба́йриш пасмо волосся над чолом; гривка (перев. у чоловічій зачісці) (ст)

байрува́ти заговорювати, обманювати (ст) || → **ба́єр засува́ти**

байта́ла (байто́ла) незграбна, безпорадна людина; недотепа (ст) || **банду́ра, бе́льбас, га́ман, офе́рма, офе́рма штабо́ва, офя́ра, офя́ра з мо́сьціск, офя́ра копне́нта, офя́ра плютоно́ва, офя́ра штабо́ва, па́йтáш, сафанду́ла, старі́й па́йтáш, фуя́ра, фуя́ра з мо́сьціск, цюцю́рпа, штабсофе́рма**

байтлюва́ти вул. 1. обманювати (ст) || → **ба́єр засува́ти**

2. пліткувати; оббріхувати (ср, ст)

3. жебрати (ст)

байто́ла → **байта́ла**

ба́йфус вул. солдат (ст)

байц 1. стол. протрава (ст)

2. глянець, диск після полірування чи лакування (ст)

♦ **бути <на> байц** *вул.* гніватися, ображатися, сердитися (ср, ст):

Не будь байц, то тільки геци (Нижанківський) || **фукатися**

байцад *вул.* маленька дитина (ст) || **байцадик**

байцадик ⇆ **байцад**

байцувати 1. *стол.* покривати дерев'яну поверхню *байцом* (ст)

2. *кул.* маринувати, заправляти (м'ясо, щоб було *крухим*) (ст)

бака → **бека**

баки (бакі):

♦ **забивати баки (бакі)** 1. відвертати увагу або втомлювати розмовами; заговорювати (м, ср, ст): Ми йшли на пошту, а по дорозі вступили на каву, там вже був Орко, і так він нам забив баки, що ми цілком забули надати того листа – не гнівайся на мене, Мамцю (Авторка) || **трүти мозги**

2. обманювати; уводити в оману (м, ср, ст) || **забивати цвяхи**

бакі → **баки**

бакфіш *вул.* підліток (ст) || → **бейлик**

бакцүль бацила, мікроб (ст): У нього мусять всі повнити свої обов'язки. Посідає організаційного бакциля в своїм організмі (Боберський)

балабол 1. балакун (м, ср, ст) || **балаболка, рот як вітрак, язүк як праник**

2. *вул.* той, хто не відповідає за свої слова; *неслівна*, безвідповідальна людина (м)

балаболка ⇆ **балабол** 1: Знаєш, вчора прийшов до нас Олько, а він така балаболка, цілий вечір просидів, було цікаво, але на сьогодні нічого не встигла зробити (Авторка)

балабух 1. *кул.* спечений нашвидкуруч, часто невдалий, виріб із тіста; булочка (м, ср, ст): Мала прийти сусідка – пані Ева, – то я швиденько напартолила якихось балабухів, полила сметаною, і під горіхівку то досить файно з'їлося (Авторка); Замісила тіста та й на скору руку напекла балабухів, вже буде шось до чаю (Авторка)

2. *вул.* стусан (ст) || → **буханец**

♦ **дати балабухів** *вул.* набити, побити (ст) || → **вігаратати**

♦ **дістати балабухів** *вул.* дістати стусанів (ст) || → **набрати як бідний в тербу**

♦ **набрати півний міх балабухів** ⇆ **дістати балабухів**

♦ **обірвати балабухів** ⇆ **дістати балабухів**: В тім – я не пограбував пошти на Глибокій і не стріляв на Голуфка, от, посидів би, як ви кажете, тиждень-два, обірвав би пару балабухів і вийшов би на волю (Керницький)

балаган (балаган) безлад (м, ср, ст): Поприбираю, і якщо не підпрятую щоразу, то діти так понакидають, що за тиждень такий балаган, якби рік нічого в хаті не робила (Авторка) || → **байзель**

балагурити довго розмовляти (ст)

балаган → **балаган**

балаганяж (балаганяр) людина, яка спричинює чи створює безлад (ст)

балаганяр → **балаганяж**

балагула 1. *іст.* віз із критою будкою (власниками такого транспортного засобу були євреї): Після ферій 1866 р. поїхав я до Львова, щоби вписатися

до четвертої кляси реальної школи, їзда зі Стрия, як у тих часах водилося зі всіх інших міст до Львова, відбувалася жидівськими будками, т.зв. “балагулами”. “Будка” – це був доволі довгий і широкий віз, критий полотняною будою. В цій будці було звичайно чотири ряди місць з фірманським разом. Пасажирів приймає, скільки зголосилося, без огляду на те, чи буде там для всіх подостатком місця чи ні. “Пашойники”, як пасажирів звано, мусіли самі собі шукати місця в будці. Запрягали до будки все три сухі шкапи з дзвінками (Нагірний) ||

балагульниця

2. іст. візник, фірман-єврей

3. людина, яка не зважає на усталені звичаї і любить забавлятися (ст)
|| → **бáтьр**

балагульниця ⇔ **балагу́ла 1**: Около полудня була балагульниця повна, і ми поїхали до Львова (Нагірний)

бáлак 1. розмова, мова (ст): Бо задні ряди слухачів не завжди акуратно спохвачували, про що йде “балак” напереді (Керницький) || **говóрення**

◆ **втáяти бáлак** сказати, розповісти (ст) || **заші́врати, плію́нути бáлак, рíгнути бáлак**

◆ **плію́нути бáлак** ⇔ **втáяти бáлак**

◆ **рíгнути бáлак** ⇔ **втáяти бáлак**

◆ **рíзати бáлак** говорити, розмовляти (ст): А ось і Сяхо. Він стоїть на розі коло шинку Ліхта і “ріже балак” з якимсь незнайомим (Лисяк) || → **бáлакати**

◆ **тримáти бáлак** виголошувати промову; виступати (ст): – Я не вмію балаку тримати! – борониться зачеплений (Лисяк)

2. говірка львівських *батьрів* (ст): Тепер часто ведуть мову про львівський балак, називають його іноді “львівською гварою”, забуваючи, однак, про те, що мовлення українського Львова репрезентує й мовлення галицької (зокрема львівської) інтелігенції, а не тільки балак, який часто є просто кіндерським балаком (Авторка); Король підземного світу крутив на всі боки головою... Пан Макс стояв посередині чи на грані між підземним і духовним світом, тримаючи в руках відкорковану вже пляшку. Ого, тепер я був певний, що зараз почуємо “балак” (Керницький); Василь Давидяк роз’їжджає по станицях дивізійників в Канаді із авторськими вечорами й “балаками” “гренадира гранди 31-го полку, львівсько-го батяра Міська Макольондри”. Правда, дехто з наших літераторів може мати певні застереження щодо вживання у письменстві цього “вуличного жаргону”, одначе, щоб правильно віддати справжній образ цієї львівської бідноти, – цей своєрідний, неповторний, так би мовити, “фольклор”, таки незаступний. Довідуюсь, що, на жаль, цей наш “львівський балак” завмирає тепер у княжому городі Лева (Загачевський); Перед вів, як завжди, Ромко, що своїми дотепами та веселим львівським “балаком” розсмішував до сліз товариство (Загачевський)

◆ **кíндєрскій бáлак** *вул., злод.* мова злодіїв; злодійське арго (ст)

бáлакати (балікати) говорити, розмовляти (м, ср, ст): А тепер, Любку, сідай, випий і балакай, що знаєш (Авторка); Якось не по-нашому він балакає (Авторка) || **зі́врати (сі́врати), рíзати бáлак**

♦ **балáкати про кактýси** *вул.* говорити на нейтральну тему, зумисне переводячи розмову в інше русло (ст): – Не мудруй! – Файно, ша! Балакаймо про кактуси. – Ти знову мав авантюру? – Помилка (Нижанківський)

❖ **говорі́ли-балáкали, посі́дали, заплáкали** багато говорили, а нічого не зробили (ср, ст) || **говорі́ли-балáкали, сі́ли та й заплáкали**

❖ **говорі́ли-балáкали, сі́ли та й заплáкали** ⇔ **говорі́ли-балáкали, посі́дали, заплáкали**

балáкнути *вул.* сказати (Рудницький)

балáмкати хитати, гойдати (ср, ст): Даньо й Марчик сиділи на лавці, їли морозиво, баламкали ногами і сперечалися, хто буде перший їхати ровером; було просто супер – канікули (Авторка)

балáмкатися хитатися, гойдатися, хилитатися (ср, ст): Дивися, щось баламкається у неї на сумці (Авторка)

балáмут 1. *тюр.* пакунок, передача (ст) || → **балу́ва**

2. *вул.* гаманець, торбинка із грішми (ст): – То хай отец приймуть від мене цих кілька кавалків на Службу Божу, – напирив далі пан Бик, витягаючи з кишени дебелий “баламут” (Керницький) || → **гавéрнік**

баламу́т 1. веселий, компанійський хлопець; дурисвіт (ст) || → **ба́тяр**

2. людина, яка не зважає на усталені звичаї і любить забавлятися (ст) || → **ба́тяр**

3. ненадійна людина; шалапут (м, ср) || **анцимо́нек (манцимо́нек), мі́тка, шма́та**

4. сільський злодій (ст) || → **злоді́й**

баландá *вул.* 1. *тюр., знев.* пісна рідка юшка, зупа (м, ср, ст)

2. *знев.* людина, яка говорить нісенітниці (ст)

баланді́ти базікати (ст): – Доки ти гадаєш так баландіти?.. Тобі ще не надоїло? Кинь к чорту цю латину та йди погзися трохи з хлопцями, а я за той час культурно подрімаю (Керницький)

балвату́нцьо дурень, недотепа (ср, ст) || → **бевэ́зь**

балéвий який призначений для *балю*; бальний (ст): Одяг його був зовсім добрий, ніхто не мав балевої туалети. Богато мужчин гуляло без маринарок (Ярославська); Вечірні нагортки тепер менші, болерковаті, вони часто творять доповнення сукні, так що їх можна носити й на балевій салі (Нова хата 1938)

балі́кати → **балáкати** (ст)

балі́мкати ледарювати, байдикувати (ср, ст) || → **бі́мбати**

ба́лія широка низька посудина для прання білизни (ср, ст): Зоська (старша, та, що мала чорне волосся), напевно, крутилася біля балі́ї, як мама не бачила, встромлювала в милиння палець і дивилася, як воно поволі тане і зникає (Нижанківський)

балу́ва (валу́ва) *тюр.* пакунок, передача (ст) || **балáмут, па́кель, па́кля**

баль 1. велика урочиста вечірка з танцями (ср, ст): Воно було подібне до того звичаю, який тоді панував по містах у Галичині, що ніяка пані не хотіла прийти перша на забаву з танцями, або на т.зв. “баль” (Шухевич)

2. бенкет, вечірка (м, ср, ст) || → **заба́ва**

- ◆ **круті́й баль** 1. швидкий танець (Франко)
2. *вул.* бійка (Франко) (ст)

бальза́м:

- ◆ **бальза́м на хóri ráни** щось несподівано приємне, утішне, що викликає позитивні емоції (ср, ст)

ба́лькон балкон (ст): Здовж стін на кожному поверсі залізни балькони (Тарнавський З.)

балько́ни *вул.* жіночі груди (ср, ст) || **бальо́ни, баня́кі, молоча́рні, цитру́ни, цитру́нки, цицькі**

балько́ник невеликий балкон (ст): Двері на невеличкий бальконик були широко відчинені (Ярославська)

балько́нічно опукло, рельєфно (про жіночу фігуру) (ст): Коли ми збудовані пласко й не знати, що до чого, жінки збудовані балько́нічно. В них відразу видно, що ззаду вони до сидження, а спереду до почувань (Селепко)

ба́льон 1. м'яч (м, ср, ст): На висоті становища був воротар Качмар (батько Качмара віддав частину свого поля на "Вовчі" під спортовий майдан, "щоб хлопці мали де грати в бальон") (Скоцень)

- ◆ **ба́льон зроби́ти** 1. *вул.* утекти (ст) || **ба́льона зроби́ти, в зди́рди пі́ти, ви́став зроби́ти, ви́ставити, да́ти дра́ла, да́ти фра́ка, да́ти шпру́нга, де́мба да́ти, звіяти, змив зроби́ти, зми́тися, наїхати, пля́та зроби́ти, побри́кнути, пофру́вати, спали́тися, хода́ку спали́ти**
2. посміятися, поглузувати, пошити в дурні (ср, ст)

- ◆ **ба́льона зроби́ти** 1. ⇔ **ба́льон зроби́ти**

2. ошукати, висміяти (ст): Нашо з него ше бальон робиш, хіба не видиш, шо він і так ледве шо не плаче (Авторка)

2. повітряна кулька || **бальо́ник, бальо́нчик**

3. *вул.* трамвай (ст): Даю тобі слово, що я до цепа ані слова не сказала. Я го залишила на лавці в Стрийськiм парку, сіла на бальон і подула додому. Тільки він мене й бачив (Тарнавський З.) || **тра́мбаль, трамбуля́нка, тра́мвай**

бальо́ни *вул., ірон.* жіночі груди (ст) || → **балько́ни**

бальо́ник 1. м'ячик (ст) || **бальо́нчик**

2. повітряна кулька (ст) || → **бальо́н**

бальо́ном швидко, миттєво (ср, ст): Ти, Шари, виносишся звідси, але бальоном! (Рудницький) || → **айн-цвай-драй**

- ◆ **бальо́ном знайт́ися надолу́ні** скотитися; опинитися внизу (ст): А ферняком я поров по сходах. Уже не знаю, чому я так бальоном знайшовся надоліні. Але треба було віяти (Нижанківський)

бальо́нчик 1. ⇔ **бальо́ник 1**: Приходжу до висновку, що жонатий чоловік – це бальончик, з якого поволі виходить повітря (Селепко)

2. ⇔ **бальо́ник 2**

3. *мед.* клізма (ср, ст)

балува́тися бенкетувати, веселитися, частуватися (м, ср, ст)

баляндра́си веселі розповіді, розмови про незначне, несерйозне; вигадки, жарти (ср, ст)

- ◆ **баляндра́си гну́ти** розповідати неймовірні, невірогідні історії,

небилиці (ср, ст) || **баляндрáси плéсти, баляндрáси сплітáти, плéсти сухóго дуба**

◆ **баляндрáси плéсти** ⇔ **баляндрáси гну́ти**

◆ **баляндрáси сплітáти** ⇔ **баляндрáси гну́ти**: Сплітаєш різні баляндраси – із мрій старих нові прикраси. Прицмокуєш: ах, як це гарно! Але скажи: чи не намарно? (Бабай)

бамбéтель 1. дерев'яний диван (перев. розсувний) (ср, ст): Тоді все було влаштоване так, що вони їли в кухні. В кухні спала теж тітка на бамбетлю (Тарнавський З.) || **слябáн**

◆ **качáти яйця по зелéному бамбéтлі** *вул.* грати в більярд (ст)

◆ **ша́фа гра́є, а бамбéтель скáче** → **ша́фа**

2. *знев., жарт., ірон.* старий диван (ср): Хотіла м вже купити собі нове ліжко, а бамбетель той винести на сміття, але пошкодувала, бо то ще моє ліжко з дитячих років (Авторка)

3. задній ряд сидінь в автобусі (м, ср, ст): Їхали на бамбетлі, але були щасливі, бо сиділи, а людей стільки напхалося, що навіть не дихнеш (Авторка)

4. *знев.* служниця зі села (букв. “та, яка спить на старому дивані чи *бамбетлі* в ніші на кухні”) (ст) || → **гаркотлук**

бамбéтлі *вул.* постіль, речі, багаж тощо (ст)

бамбу́к:

◆ **куру́ бамбу́к** *вул.* іди звідси, забирайся геть (м) || → **гу́ляй звідси**

бамбу́ла (бамбу́ля) огрядна, неповоротка людина (ср, ст) || **бамбу́лко, валу́ло, гру́бас, груба́сик, пампу́х, спухляк**

бамбу́лко ⇔ **бамбу́ла**

бамбу́ля → **бамбу́ла**

бамбу́лястий повнолиций (ср, ст) || **папу́лястий (пампу́лястий, фафу́лястий)**

бамбу́рик (перев. мн. бамбу́рики) алкогольний напій із горілки й томатного соку (готують у *кнайпі* при філармонії на вул. Чайковського) (м, ср, ст): І що ти думав, що вони ніби випадково здибалися на Академічній й пішли на бамбурики, ага, слухай їх, слухай, ше тамтої середі я чула, як вмовлялися (Авторка)

бамбу́рити *вул.* пиячити (Лучук) (ср) || **баня́чити, гуді́ти, дринча́ти, ква́кати, ква́сити, кірчати, ковта́ти, пі́ти як бібу́ла, пі́ти як губка, причаща́тися, тру́ти, тягну́ти, хірити, хля́ти**

ба́мбус:

◆ **пердо́лене в ба́мбус** → **пердо́лене**

ба́нда *ірон.* 1. оркестр (перев. духовий) (ст); музична група (ср, ст)

2. група підлітків-бешкетників (ср, ст): Але то банда, тоті дітиска! (Авторка)

ба́ндаж мед. пов'язка; бинт (ст): Тепер жив у якоїсь жінки. Лежав. Голову мав обвинену бандажем, і тільки одне око світилося гарячковим вогнем, бігаючи неспокійно по кімнаті (Нижанківський)

бандажува́ти мед. накладати пов'язку; бинтувати (ср, ст): Оріся вже бандажувала рани, а він тільки приходив до тями, гострий біль пронизував усю його свідомість (Авторка)

бáндзюх (бáндзюх) *знев.* великий живіт (ст) || живіт як бубен (бубон),
глобус, кэндюх, колдун, мацько, мацьок

бáндзюх → **бáндзюх**

бáнду́ра *знев.* 1. незграбна, безпорадна людина; недотепа (ср, ст) || →
байта́ла

2. жінка з великими стегнами (ср, ст)

3. велика, громіздка річ (м, ср): В школі я дуже любила грати на фортеп'яні.
Тепер бракує часу. І мама постійно репетує, коли ж ми заберемо з хати цю бан-
дуру (Авторка) || **гарга́ра, каляфа́рня**

банелю́ки (банялю́ки) нісенітниці (ср, ст) || → **ба́ср**

◆ **банелю́кн гну́ти** говорити, розповідати нісенітниці (ср, ст) || →
ба́ср засува́ти

◆ **банелю́ки плéсти** ⇔ **банелю́ки гну́ти**

◆ **наплéсти банялю́к** наговорити дурниць, нісенітниць (ср, ст): Штик,
як син комісара поліції, знав про ті поголоски і, хотівши рятувати свого щирого
товариша, "наплів різних банялюк" (так сам казав) (Шухевич)

банк 1. банк

◆ **банк деришкі́ра** Крилошанський банк (належав до т.зв. русо-
фільської партії, його банкрутство негативно позначилося на долі
багатьох українців. "Цю господарку схарактеризував свого часу др.
Коцовський ось таким віршиком, видрукуваним у "Зеркалі": "Ху-
вес, Кіндлер і Міхалко – то файні три кавалки; один взяв, другий
брав, а третій таки так украв" (Нагірний)): Банк деришкіра – так про-
звано сумної пам'яті т.зв. крилошанський, або руський, банк, який зруйну-
вав десятки тисяч селянських господарств Східної Галичини (Франко)

2. *тюр.* переносний туалет (перев. відро) (ст) || **кібель**

ба́нка вул. пляшка (Лучук) || → **буте́лька**

ба́нти драбинка для курей (ср, ст)

◆ **сиді́ти на ба́нтах** сидіти дуже високо (ср, ст): Лілейка і Даруся ва-
рили лялькам зупку з кульбаби, а Влодко сидів на бантах і дер з них лаха
(Авторка)

банува́ти тужити, сумувати (ст)

ба́нька 1. банка (м, ср, ст): Бо що робити? Стало мені цілком ясно, що світ – як
банька, а люди – як мухи (Селепко)

2. ялинкова прикраса (перев. у формі кулі) (ср, ст): Скоро вже Різдво, бу-
демо вбирати ялинку, ще треба підкупити нові баньки, бо деякі вже потовклися
(Авторка) || **ба́мбка**

3. бульбашка: Мама була прачкою, що весь світ і його красу бачила тільки в
миляних баньках у великій балії, коли прала жидам білизну. Під її великими і
червоними руками, що жили своїм самостійним життям двох вічно перетомле-
них істот, витворювалися мільйони, а може, навіть більше ніж мільйони ми-
ляних баньок, які мають силу розбивати соняшне проміння на сім засадничих
кольорів і відбивати на своїй поверхні зовнішній світ у мініатюрних картинах
(Тарнавський 3.)

ба́ньки (ба́нькі) *знев., ірон.* 1. очі (м, ср, ст) || **бе́льки, бе́льма, бу́льки, ліпки (лі́пки), сліпаку́, цибу́лі**

◆ **ві́тріщити ба́ньки (ба́нькі)** витріщитися (м, ср, ст) || **ві́балу-шитися**

◆ **за́літи (заля́ти) ба́ньки (ба́нькі)** *знев.* випити надмір алко-голю; впитися, сп'яніти (Лучук) (м, ср, ст) || → **влю́лятися**

2. набряки (під очима) (ср): Таля, певно, знову цілу ніч сиділа за комп'юте-ром, шо має такі баньки під очима (Авторка)

ба́нькі → **ба́ньки**

◆ **ві́тріщити ба́нькі** → **ві́тріщити ба́ньки**

◆ **заля́ти ба́нькі** → **за́літи ба́ньки**

баня́к 1. кухонна посудина; каструля (м, ср, ст) || **ру́нка**

2. капелюх (ст) || **банячо́к**

3. дурень, недотепа (ср, ст): А видите, же нас за баняків має, за вуйків (Авторка) || → **бевзь**

4. *знев.* старший чоловік (Лучук)

5. *вул.* гулянка з надмірним вживанням алкоголю; п'ятика (ст) || **біба**

6. *шк.* незадовільна оцінка (ст) || **голь, двія, па́ра, цва́єр, цва́йка, цвайбра, цінг'ель**

7. *футб.* ворота (ст) || **бик**

8. *футб.* гол (ст)

◆ **да́ти баняка́** 1. *шк.* поставити по-гану оцінку (ст) || **всі́пати цва́єра, лу́пнути цва́єра, стрі́лити баняка́**

2. *футб.* вдарити по воротах (ст) || **стрі́лити баняка́, стрі́лити в воро́та**

◆ **стрі́лити баняка́** ⇔ **баняка́ да́ти**

баняку́ *вул.* великі жіночі груди (ст) || → **балько́ни**

банялю́ки → **банелю́ки**

банячиги *вул.* пиячити (м, ср, ст) || → **бамбу́рити**

банячо́к 1. мала кухонна посудина; каструлька (м, ср, ст)

2. капелюх (ст): А коло нього вертівся то справа, то зліва його приятель, цу-керник Стецьків, маленький, ніби всміхнений, ніби скривлений, в "банячку" – себто твердім чорнім капелюсі, все одягнений "як з голки" (Купчинський); Ви-йшов із каварні у чорному футрі з коміром із видри, у "банячку", елеґантний, гарний, Боже коханий! (Ярославська) || **баня́к**

ба́ра *вул.* 1. готівка (ст)

2. монета (ст)

барабо́лі → **барабо́ля**

барабо́лька ⇔ **барабо́ля**

барабо́ля (барабо́лі) картопля (ст): Мушу зробити щось з моїм лицем. Воно стало страшне. Usta – це отвір для вкладання бараболі й рідкого гуля-шу, а очі? Дурнуваті! (Селепко) || **барабо́лька, бу́льба, картóфля (картóплі, картóфель)**

Пастеризоване молоко є позбавлене хвороботворчих бактерій!

тому пийте

ПАСТЕРИЗОВАНЕ МОЛОКО „МАСЛОСОЮЗ”

- ♦ **барабoля в лущипінні** ⇔ **барабoля в шапкáх**: – Телячий кóтлет, – шепнула Анночка, нахиливши голову над столом... Побачила біля котлета найменшу ціну... – А бараболі в лущипинні не хочеш? – спитав, просовуючись очима, які зміцнив окулярами, по назвах страв. – Котлет! Пхе, котлет! Рибу любиш? (Ярославська)

- ♦ **барабoля в мундúрах (мундúрах)** ⇔ **барабoля в шапкáх** (ср, ст): Вони знають, що бараболя буде непомащена і в "мундурах", що зупа не вискочить поза рангу горохівки, – але їсти хочеться і так, хоч гинь! (Лисяк)

Швайцарська салата

На 1 кг оббираних варених барабoль взяти 2 квасні яблука й покроїти в чверточки. Так само порізати на кусники 2 вимочені оселедці, дві цибулі, трохи цвіклів. Перемішати все добре, додати перцю, соли, оцту й оливи, а вкінці додати молочка з оселедців, перетертого через сито (Нова хата 1933)

- ♦ **барабoля в шапкáх кул.** картопля, зварена зі шкіркою (ст) || **бульба в лупáнах, барабoля в лущипінні, барабoля в мундúрах**

барáн:

- ♦ **барáн-барáн-буц** 1. дитяча гра, коли *буцаються* головами (діти між собою чи батьки з маленькою дитиною) (м, ср, ст)
2. вигук, який уживають під час дитячої гри, коли *буцаються* головами (м, ср, ст)
- ♦ **<брати> на барáна <брати>** на плечі (перев. дитину) (м, ср, ст): Вже у 1938 році ми з Мамою пройшли добрий шмат Гуцульщини, з Говерлою включно. Мама була дуже задоволена з моєї витривалості, хоч, пам'ятаю, не раз хтось мусив мене "брати на барана" (Крушельницька)

барáнчик:

- ♦ **невúнний як барáнчик** → **невúнний**

барахлó знев. 1. непотріб (м, ср, ст)

2. лахміття, ганчір'я (м, ср, ст)

3. нікчема (ср, ст): Той її чоловік – то цілковите барахло (Авторка)

барахóлка базар, де перепродують речі (перев. вживані) (ср, ст)

барахóльщик 1. скуповувач старого одягу (ст)

2. злодій, який краде одяг (ст) || → **злóдій**

бáри плечі (ср, ст) || **бáрки**

- ♦ **взýти за бáри** притягнути до відповідальності (ср, ст) || **взýти за бáрки**

барúло знев. живіт, черево (ср, ст) || **бóнцьо, бóньо, калтún, пémпек**

бáрки ⇔ **бáри**

- ♦ **взýти за бáрки** ⇔ **взýти за бáри**

барлакú знев. зношені черевики (ст)

барчик *військ.* нашивки (ст): Він мірить мене очима, дивиться на мій плащ, який дуже парадно виглядає, бо зроблений зі сукна 1915 р. і скроєний знаменито. Глядить на барчики на раменах. Пізнає, що я мужвак, не старшина, і робить дуже зимну міну (Боберський)

барчúстий плечистий (ст): Був середнього росту, дуже барчистий і силач (Шухевич)

бас:

- ◆ **брати на бас** кпити, жартувати, насміхатися (Франко) (ст) || → **лаха дёрти**

басалі́га 1. груба палиця (ст)

2. знак від удару; синець (ст)

3. дурень, недотепа, нездара (ст): Бачинський раз у раз посилав у її бік соподкі погляди і вдоволено всміхався. За якийсь час пара встала і вийшла. “Ух, – зітхнув розпачливо Бачинський. – Трагедія мого життя. Я підготую ґрунт, а потім такий басали́га навіть не догадується, чому дома жінка так його пристрасно цілує” (Купчинський) || → **бевзь**

басару́нок відшкодування (ст)

басе́тля муз. струнно-смічковий інструмент, схожий на віолончель; басоля: В неділю й свята на Личакові відбувалися різномірні бенкети й забави. Чи то у приватних домах при улюбленій гармонії, чи в численних шинках – у “Готелі де Ляус”, у “Лисого Мацька”, в господі Отавихи. В останній вівторок перед Великим постом у “Готелі де Ляус” кінчено карнавал хоронення баса до могили. Опівночі збиралися громадяни й громадянки на забаву. З кухлями пива й чарками горілки обходили процесіональним походом цілий локаль, відкривали шинквас і хоронили туди басетлю, при чому говорено комічні похоронні промови. Забава й танці тривали до рана при музиці, але вже без баса (Крип’якевич)

басі́ти вул. 1. розмовляти, говорити низьким голосом, басом (м, ср, ст)

2. лякати (м)

ба́ська (ба́зька) 1. вербові котики (м, ср, ст)

2. прикрашені гілки верби, які освячують на *Вербну неділю* (м, ср, ст)

|| **ба́гня, блоза́, шутка**

Баторі́вка дільниця в північно-західній частині міста, яка раніше належала до підльвівського села Рясна Польська (Рясне) || **Батя́рівка**

бату́та муз. диригентська паличка (ст)

- ◆ **під бату́тою муз.** під керівництвом (ст): Оркестра під батуткою пана Самійленка (Загачевський)

ба́тяр 1. кримінальник, розбишака (перев. із околиць Львова початку ХХ ст.) (ср, ст): Стрийський парк вже мав дерева, але був неогороджений. У ньому після авторитетних оповідань Тимка аж кишіло від львівських “батарів”, які робили людям те саме, що в Кувирях розбійники, а за Сокільниками “вар’яти” з Кульпаркова (Шухевич); Коли треба було змагатися з польськими студентами-корпорантами й захищати Академічний дім при вул. Ступінського, львів’яни були в авангарді, закликаючи на поміч українських львівських батярів (Домбровський); Їм були властиві веселощі, безжурність. Жили, щоб “фраера”, “жлоба” “обкантивати”, кажучи їхньою мовою – жили, щоб обдурити людину не з їхнього середовища. Не гордували й крадіжкою. У списку їх характерних прикмет знайдете такі чесноти: безстрашна, аж до безумства, відвага, сміливість, неудавана хоробрість, амбіція і честолюбство. Можна цілий том присвятити цій унікальній і неповторній верстві львівського населення, якими були “батарі” (Скоцень); В ім’я історичної правди хотів би я ще наділити, що під слоґан “польська вулиця” не треба конче підтягати коханих львівських батярів, які в

конфлікті двох народів зайняли, як “третя сила”, радше нейтральну позицію (Керницький); Вперше в історії древнього міста Львова виступили на арену історичних подій українські батяри. Хоч, може, й не були це такі батяри, що крали дядькам баламути на Вуглярській площі чи тягали бабам з воза кошелики з покладками (Керницький) || **андрус (яндрус, яндрух), батяр з-за дра́нґу,**

батяру́на, батяро́н, батяру́с, батяру́к, небесна пта́шка, птах небесний

◆ **ба́тяр з-за дра́нґу** ⇔ **ба́тяр 1**

◆ **зі́йтú на ба́тjра** стати *батяром* (ст) || **піту́ на ба́тjра**

◆ **піту́ на ба́тjра** ⇔ **зі́йтú на ба́тjра**: Боялися, що я, як хлопець, піду до міста без родинної опіки, підпаду впливам міського шумовиння, здеморалізуюся і можу “піти на батяра” (Шухевич)

◆ **ході́ти на ба́тjри** волочитися містом у компанії *батярів* || → **батярува́ти**

2. зухвалий, відважний хлопець, який більшість часу проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліган, розбишака (м, ср, ст) || **а́нтек (я́нтек, я́нтик), ву́личник, то́нько**

3. молодий мужчина, який живе розгульно (Лучук) (ср): Нащо вона з ним ходить, як він такий батяр (Авторка); Батяр я си, батяр з малої дитини, Як мав штири роки, ходив до дівчини, Батяруйте, хлопці, як я батярую, Ні одної нічки дома не ночую. Маю жаль на маму, маю жаль на тата, Же мя породили такого вар'ята (із пісні) || **батяру́сько**

4. людина, яка не зважає на прийняті звичаї і любить забавлятися (ст): Не є тайною, що в т.зв. осялячих, задніх лавках часто просиджували (дослівно, бо в лекціях вчителів вони майже не приймали участі, їх не слухали, а тому майже завжди становили категорію релетентів) хлопчиська, які не тільки грали собі преспокійно в карти, але й інколи потягали з плящини. Проте такі хлопці, а їх можна б умовно зарахувати до групи славних львівських “батярів”, були похідною специфічних соціальних чи родинних обставин, а з деяких із них вийшли пізніше підприємчиві й рухливі, а водночас позитивні члени нашого суспільства (Процюк) || **бала́мут, балагу́ла**

5. веселий, компанійський хлопець із добрими манерами, зокрема шляхетним ставленням до жінок (ср, ст): А товариші? На загал “файні” хлопці-молодці, уроджені львів'яни, інтелігентні “батяри”, які знали всі входи і виходи львівського багатого вуличного лабіринту (Домбровський) || **бала́мут**

◆ **ста́руй ба́тjр** старший чоловік із добрими манерами і непере-січним почуттям гумору (м, ср, ст)

6. *лайл., жарт., ірон.* ⇔ **батяру́сик**

батяру́ґа вуличник, розбишака (ст) || → **ба́тjр**

батяру́на ⇔ **батяру́ґа**

батяру́сько молодий мужчина, який живе розгульно (Лучук) || **ба́тjр**

батяру́вка → **батяру́вка**

Батяру́вка дільниця в північно-західній частині міста, яка раніше належала до підльвівського села Рясна Польська (Рясне): Баторівка теж знана була із назви “Батяру́вка”, тут жило багато так званих “батярів”. Завжди в конфлікті з поліцією у злидених халупах на периферії міста або в кількох

міських робітничих дільницях, таких, як Замарстинів, Клепарів, Личаків, Горішня Городецька та почасти в середмістях (Скоцень) || **Баторівка**

бaтaрчкa 1. зухвала, відважна дівчина, яка весь час проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліганка, розбишака (ср, ст) || **aндрyскa (яндрyскa), бaхбркa (бaхyркa), вyличниця, мaнькa, тoнькa**

2. залицання, упадання коло жінок (ст)

3. кашкет, який носять, насунувши *дашок* на чоло (ст) || **бaтaрyвкa**

♦ **хoдiти нa бaтaрчкy** проводити час у товаристві *бaтaрiв* (ст) || → **бaтaрyвaти**

бaтaрнiя товариство *бaтaрiв* (ст): Так-то львівські “бaтaрi”, мимомо своїх пустощів і частого безділля, гордилися своєю готовністю допомогти, а навіть, коли треба – не шкодувати життя. Зуміли польські займанці використати саме цю львівську “бaтaрню” у 1918 році, й ця “бaтaрнiя” у великій мірі виробила їм владу у Львові (Скоцень)

бaтaрoн вуличник, розбишака (ст) || → **бaтaр**

бaтaрствo спосіб життя *бaтaрa* (м, ср, ст): Я й не згадував би про ці неприємні справи, якби не дуже прикрі наслідки такого, як ми називали, “бaтaрствa”, що в нас викликало, щоправда, сміх, але й будило разом із тим відразу й якусь глуху тривогу (Гординський)

бaтaрський притаманний чи належний *бaтaрoвi* (м, ср, ст): Василь Давидяк єдиний в діяспорі й, мабуть, на рідних землях, що розкрив і далі розкриває перед нами серце й душу, спосіб мислення тої, часто-густо, на перший погляд, чужої українству вітки українського народу, що таки під плащиком спольщення жевріла любов'ю до рідного, до всього, що українське, й засвідчила ту любов смертю у днях світлого Листопада, “відпочинком” у Домбю, Березі Картузькій, Колимі й Дахаві, що напоїла своєю “бaтaрськoю” кров'ю Чорний Ліс і Броди... (Загачевський)

бaтaрyвaти 1. проводити час у товаристві *бaтaрiв* (ср, ст) || **хoдiти нa бaтaрчкy, хoдiти нa бaтaрчкy**

2. збиратися у веселих товариствах, де люблять гучно розважатися, забавлятися (ст)

бaтaрyвкa (бaтaрiвкa) 1. кашкет, який носять, насунувши *дашок* на чоло (ст) || **бaтaрчкa**

2. пісня, у якій романтично оспівано життя *бaтaрa* (ст)

бaтaрyс вуличник, розбишака (ст) || → **бaтaр**

бaтaрyсик *пeстл.*, *iрoн.* надто активна, рухлива, неспокійна дитина; невгамовний підліток (м, ср, ст) || **бaтaр, бaхoр (бaхyр), бeнькaрт, нaйдyх**

бaтaрчyк вуличник, розбишака (ст): А той жлоб його тягне за маринарку і на цілу вулицю кричить: “Ти, сволоч націоналістична, куда сі прьoш?” І Місько знав, що то перекинчик. Бо цей міліціонер – то був той самий бaтaрчyк із Рясної, що кожного дня приходив на Бернардинську площу, ставав коло костела Бернардинів і вдавав сліпого жебрака (Тарнавський З.); Підсвідомо, інтуїтивно відчували свою приналежність до народу, з якого вийшли. Бо це були ті, раніш погорджувани чужими, а часто також своїми, львівські “бaтaрчyки”, що в їхніх жилах плила українська кров (Загачевський) || → **бaтaр**

ба́хор (ба́хур) 1. незаконно народжена дитина; байстриук (ст) || **бе́нькарт, зна́йдух, на́йдер, на́йдух, оф'яра пенкненте́го кондо́нка**

2. *ірон., лайл.* ⇔ **баты́русик** (м, ср, ст): Бахо́ри, до школи! (Авторка); – А щоб вас чорти побрали, прокляті бахури! – закликав неборак навздогін братам, що втікали з усеї сили (Франко)

ба́хо́рка (ба́ху́рка) 1. незаконно народжена дитина; байстриючка (ст)

2. нечемна, збиточна дівчина (ср, ст) || **ба́тарка**

ба́хур → ба́хор

ба́ху́рка → ба́хо́рка

бахурні → бахурні́я

бахурні́я (бахурні́) 1. незаконно народжені діти; байстриюки (ст) || **бе́нькарте́рія**

2. *лайл.* діти, дітвора (ст): Де ж ви, бахурня, так довго сиділи, у дідька? (Франко) || **бе́нькарте́рія**

баче́вський (баче́скі) горілка (від назви горілкового заводу у Львові, власниками якого були Бачевські) (ст) || → **аквавіта**

◆ **ню́хати баче́вського вул.** пити горілку (Лучук) || → **дру́лити**

баче́скі → баче́вський

ба́чити:

◆ **ба́чив: дво́є <дво́є цига́н> на дру́чках понесе́ли** так кажуть, коли не хочуть відповідати на запитання про місце перебування людини чи знаходження речі (ст)

ба́чний 1. пильний, уважний (ст)

2. передбачливий, завбачливий (ст)

ба́чність пильність, уважність (ст)

◆ **сто́яти на ба́чність** стояти струнко (м, ст)

баю́ра 1. велика калюжа (ср, ст) || **калаба́ня**

2. *вул.* горілка (ст): Тільки двадцять першого листопада, на Михайла, зять платив сам усе. Маринка робила голубці з рижом на підгорлі, варила баняк капусти, смажила вепрові котлети, пекла сирник і балабухи. Михайло купував усю баюру (Тарнавський З.) || → **аквавіта**

3. *вул.* пиво (ст) || → **бро́вар**

баю́рка ⇔ баю́ра 2

ба́яти → бу́яти

бебе́ студ. обід у студентській їдальні з дуже великою порцією картоплі (ст) || **велі́ке бебе́, солі́дне бебе́**

◆ **велі́ке бебе́ ⇔ бебе́:** Скорочене із домагань харчовиків: "Більше бульби!", зевфемізованих згодом у бебе, як ним став користуватися загал харчовиків, то його скріплено додатком: велике (солідне) бебе (Горбач)

◆ **солі́дне бебе́ ⇔ бебе́**

бебе́ха вульг., лайл. зла, сварлива жінка (Лучук) || → **га́дра**

бе́бе́хи (бе́бе́хі, бе́бухі) 1. нутроці (м, ср, ст)

◆ **бе́бе́хи повила́зили жарт., знев.** про розхристану, неохайну людину (ср, ст)

2. *знев.* постіль (ковдра, подушки тощо) (ст): Кожного дня до години 10-ої

рано, такий поліційний закон, на цих ганках Кльоцові, Вайнштайнові і цілий леґіон інших тростяними тріпачками вибивали з бебехів млісний сопух важких ночей і турботних снів (Тарнавський З.)

3. *жарт., знев. речі* (ср): Пакуй свої бебехи і гуляй звідси! (Авторка)

бѣбехі → бѣбѣхи

бѣбѣхнути → бабáхнути

бѣбухі → бѣбѣхи

бевзь *вул., знев., ірон. недотепа, дурень* (ср): *Який же ти бевзь!* (Авторка) || **балватунцо, баняк, басаліґа, бзік, бовван, бовдур, буц, буціфал, валіло, вáр'ят з мокрою головою, вáр'ят з мокрим лобом, вахлак, гѣбес, гринь, дупик, дуріло (дурніло), дуркб, дурній вáр'ят, дурнуватий помідор, з Кульпáркова, закúта макітра, йблоп (йблуп), йолуп від світа, калакунь (калакуньо), камедула, капчук, кáфар, клапцáн, копнений в мóзок (мúзок), копнєний в музак, кúтáс, лѣпех, львівський охáйний хлóпчик, матóлок, мішіґене (мишіґіни), мішіґене вóйтек, мóтлух, півголовок, рекрутське вóхо, стúкнений в мóзок, тлúмáк (тлúмок), тóман, туманѣштí, тяжкá макітра, тяжкúй фрáер, фей, фрáер, фрáер полáманий, фрáер пóмпка, фрáера кавáлок, фрaєрська макітра, фрaєрський ціп, фúньо, хвсй, хúсит, цел, цѣпак, цѣншкі фрáер, цѣмбал, цѣблок, цѣольо, шáйґіц, шóйлик, штубачóк, штурпáк (штурбáк, штубáк)**

бѣга *вул. ледар, лінюх* (ст) || **бѣґас, бѣдьо, гниляк, лáйдак**

бѣґас ⇔ **бѣга** (ст)

бѣдьо ⇔ **бѣга** (ст)

безвзглядний (безглядний) який не зважає ні на що і ні на кого; немилосердний (ст): Тато мій – чоловік деспотичний, безвзглядний (Авторка); Проф. Вавро Жмурко, син яворівського міщанина, русина латинського обряду, був одним з найліпших математиків у Австрії. Він впровадив у свої виклади систему графічного розв'язування математичних завдань. Одначе була це людина вельми строга і безглядна, а до того нервова (Нагірний)

безвзглядно (безглядно) не зважаючи ні на що і ні на кого; безоглядно (ст): Мікі поводився цілком безвзглядно, як на ту ситуацію, але такий еґоїзм, певно, був у нього закладений ґенетично (Авторка)

безвúглядний безнадійний (ст): Дивився на заґратоване вікно – і мріяв. Так, мріяв непорушно. Це не була безвиглядна, пригноблена сумовитість, це просто була якась мрія (Нижанківський)

безвстúдний безсоромний, нахабний (м, ср, ст): І шо ти думаєш, та безвстидна дівуля видзвонює до нього, приходить до хати, де то колись таке було, ну цілком світ перевернувся (Авторка) || **безлúчний, безчѣльний**

безвстúдно безсоромно, нахабно (м, ср, ст) || **безлúчно, безчѣльно**

безглядний → безвзглядний

безглядно → безвзглядно

безголів'я:

❖ **маєш, Фѣдьку, безголів'я** про чоловіка, якого спіткало несподіване горе (Франко)

бѣздик *карт. вид гри* (ст)

безклéпкий дурнуватий, пришелепкуватий (ср, ст) || → **мішіґенува́тий**
безлі́чний безсоромний, нахабний (ср, ст) || → **безвстúдний**

безлі́чно безсоромно, нахабно (ср, ст): Він викликавав учнів і казав говорити те, що було задане. В часі того говорення сам дальше ходив по клясі перед першою лавкою, тягав за собою плахти паперів, на учнів не звертав уваги, а тим часом... тим часом було таке. Викликаний учень безлично читав з книжки те, що було задане (Шухевич) || → **безвстúдно**

безпретензі́йний (безпретенсі́йний) скромний, простий; який не прагне справити враження (ст, ср): Ти питаєш про нову сусідку? А що про неї можу сказати, молода, гарна, досить безпретензійна, мій тато б сказав: "Людина через прощу-перепрошую" (Авторка); Будучи добродушним і безпретенсійним та допускаючи часто заблизько до себе учнів своєю безпосередньою, іноді напівфаміліярною поведінкою, о. Шпитковський не вмів на загал удержувати належної дисципліни в класі (Домбровський)

безпретенсі́йний → **безпретензі́йний**

безхосéнний 1. непотрібний, невігідний (ст)

2. безсенсовний, недоцільний (ст)

безхосéнно безплатно (ст)

безчéльний безсоромний, нахабний (ст) || → **безвстúдний**

безчéльник безсоромник, нахаба (ст)

безчéльно безсоромно, нахабно (ст) || → **безвстúдно**

безчúнний бездіяльний (ср, ст)

бéйлик *вул.* дитина (перев. хлопець-підліток) (ст) || **ба́кфіш, бéльбас, бéм-бен, бждонц, ѓнис, ѓніт (ѓнот), кордúпель (курдúпель), лóбуз, мі́глянц, мі́крус, мі́кусь, пачка́ль, посмі́тох, сма́рк (шма́рк), сма́ркаль, сма́ркач (шма́ркач), шкраб, шпі́ц**

бéйля (бéля):

♦ **пра́ний як бéйля (бéля) → пра́ний**

♦ **п'я́ний як бéйля (бéля) п'я́ний до безтями (ст) || → влю́ляний**

бéка (ба́ка, бéця) *дит.* те, чого не дозволяють дитині брати до рук чи до рота (м, ср, ст): Ромцю, кинь, дитинко, то бéка, то вже на землі лежало, не бері бéцю до уст (Авторка) || **ка́ка**

♦ **ба́ка ля́ля → ля́ля**

бекéша *вул.* студентський плащ *гранато́вого* кольору (ст)

беленді́ти (беленьді́ти) невиразно говорити; бубоніти (ст): Ти так цілий день белендиш, що мої нерви просто не витримують, так би влупила поза вуха (Авторка) || **бу́бніти**

беленьді́ти → беленді́ти

бéльбас 1. товста, незграбна людина (перев. дитина, підліток); опецьок (ст)

2. безпорадна людина; недотепа (ст) || → **байта́ла**

3. дитина (перев. хлопець-підліток) (ст) || → **бéйлик**

бéлька 1. брус, балка (зокрема в перекритті будинку) (ст): Як не прийду до п'ятої, то вже не прийду. Будь о годині 11 на шкарпі коло мосту, там, де ті бельки (Нижанківський) || **бéльок**

2. *вул.* нашивка на формі підстаршин польської армії (ст)

бэльки 1. *знев.* очі (м, ср, ст) || → **бáньки**

♦ **заліти бэльки** *знев.* випити надмір алкоголю (ср, ст) || → **влюлятися**

2. *ірон.* окуляри (ср, ст)

бэльма *вул., знев.* очі (м) || → **бáньки**

бельмés:

♦ **áні (ні) бельмéса** → **áні**

бэльок брус, балка (зокрема в перекритті будинку) (ст) || **бэлька**

♦ **п'яний як бэльок** п'яний до безтями (ср, ст) || → **влюляний**

бэльфер 1. *шк.* учитель (ст)

2. той, хто любить повчати, моралізувати (ст)

бёля → **бёйля**

♦ **прáний як бёля** → **прáний як бёйля**

♦ **п'яний як бёля** → **прáний як бёйля**

бёмбен *вул.* дитина (перев. хлопчина-підліток) (ст) || → **бёйлик**

бёнькарт 1. незаконно народжена дитина; байстріук (м, ср, ст): Парох на Богданівці мав звичай всіх бёнькартів називати одним і тим самим іменем. Всі діставали ім'я Калясантий. Хресний тато Клима зрозумів відразу, що це ім'я було причиною трагедії для молодого хлопця, що евентуально доросте до літ і рушить у світ. Калясантий – то було страшне ім'я. До того стиду, що був в родині, ще дитина з таким ім'ям! (Тарнавський З.) || → **бáхор**

2. *лайл., жарт., ірон.* надто активна, ружлива, неспокійна дитина; невгамовний підліток (ст) || → **батярúсик**

3. *знев.* людина без моральних засад та цінностей; виродок (ст): І той бёнькарт одного разу приліз на рандку з орлом у кляпі маринарки. Спочатку я того не бачила, бо він то так якось закривав, але врешті було видно, орел. і якби ніколи нічого, почав мені пояснювати, що він записався до "Стшельца" (Тарнавський З.)

4. найменше за місткістю барильце пива (25 л) (ст): Випили кілька пляшок мічної і бёнькарт пива (Авторка)

5. найменша за місткістю пляшка алкоголю (100–125 гр) (ст)

бёнькартерія 1. незаконно народжені діти; байстріуки (ст) || **бахурня**

2. *лайл., жарт., ірон.* діти, дівтора (ст): Знову та бёнькартерія потовкла бальоном вікна в кухню! Вже сили на них немає! (Авторка) || **бахурня**

бёнькарцький *лайл., жарт., ірон.* дитячий; підлітковий (ст)

берёлка *вул.* прикраса (ст)

берётка берет (м, ср, ст): Ніяк не можу собі підібрати відповідну беретку, щоб мені пасувала (Авторка); Треба беретки на голову одягти, а то капелюхи занадто "буржуазно", тобто капіталістично (Чайківський)

берзівнік *вул.* залізничний злодій (ст) || → **злódій**

беркіцьнути (биркіцьнути) *ірон.* упасти (про людину) (ср): Вважай на нього, бо зараз як беркицьне, то наб'є собі добру гулю (Авторка) || **беркіцьнутися (биркіцьнутися), мікнутися нога́ми, накрі́тися нога́ми, перевалі́тися, перекабну́тися**

беркіцьнутися (биркіцьнутися) ⇔ беркіцьнути

бе́рло 1. тюр. швабра (ст)

2. вул. мітла (ст): Ви ніколи не могли вгадати, коли Когут був на службі, а коли ні: він завжди лазив сновидою по базарах, торговцях, трактирах та ресторанах, то базікав, попиваючи пиво, з візниками, то грав "очко" з якимись обірванцями, жартував з товстими дівчатами за прилавком, довго і терпеливо слухав, як сторожиха, підпершись на своє "берло", обмовляла льокаторів, або як закукурічені сидухи скакали одна одній до очей (Керницький)

берлува́ти тюр. чистити або мити підлогу *бе́рлом* (ст)

берта́си → **обертáси**

бе́сер карт. ліпше, краще (ст)

♦ **не бе́сер** неприємно, ніяково; погано, незатишно (на душі) (ср, ст): Шось мені нині не бесер: снилося, що тримала на руках хору голу дитину, а то дуже зле (Авторка)

бесера́й вул. 1. суд у повітовому (за сучасною термінологією – районному) містечку (ст)

2. в'язниця при повітовому суді (ст) || → **буцига́рня**

бесерува́ти карт. підвищувати ставку у грі (перев. у покері) (ст)

бесса́ліно чоловічій головний убір із широкими крисами (ст)

бе́ти вул. постіль (ст)

бефу́нди вул. анкетні дані (ст)

бе́фштик кул. котлета (ст)

бе́хар вул. пияк (Лучук) || → **алкогі́лик**

беці́рк вул. 1. відділок поліції з камерами попереднього ув'язнення (ст):

Уже від кількох днів був на бецирку, а що присудять, то хіба тільки Пан Біг знає (Авторка)

2. бомбосховище (ст): Скільки разів я бачив, як вони летіли над нами, ... стільки ж разів і думав, просив: "Уважайте, хлопці, там у першому бецирку, коло ратуші, моя жінка – не кидайте там бомб!" (Лисяк)

бе́ця → **бе́ка**

бешта́ніна різкі, дошкульні зауваження (ст): Крилошанин Куземський узяв до рук мої свідоцтва, і першим його повитанням мене було те, що накричав на мене, чому я не поукладав свідоцтв одно в друге, бо він не має часу бавитися розкладанням моїх документів. Я не знав цього, що так треба зложити свідоцтва, та й ніхто мене тоді цього не навчив; тепер то я вже добре знаю і добре запам'ятав аж по нинішній день бештанину, яку одержав від церковного достойника (Нагірний)

бе́штати робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (м, ср, ст): Господи милосердний! Так вона мене вчора бештала за спізнення на роботу, що нині я вже прийшла перша і чіпенію так від самого ранку (Авторка) || **галю́кати, ге́пати, ганчува́ти (ґанджувати), дава́ти пігу́лу, зицирува́ти, кантува́ти, коірува́ти (кунірува́ти), пилува́ти, пігу́лки вставля́ти, пра́ти, пуцува́ти, райцува́ти, скавзува́ти, строфувати, чесати, чита́ти очена́ш**

бештифра́нти:

♦ **бра́ти на бештифра́нти** вул. кепкувати (ст) || **говори́ти на бештифра́нти**

♦ **говори́ти на бештифра́нти** ⇔ **бра́ти на бештифра́нти**

бждонц *вул.* дитина (перев. хлопець-підліток) (ср, ст): Ох і люблю я того малого

бждонца, хоча він мені й стріпав всі нерви (Авторка) || → **бейлик**

бзд́уни нісенітниця (ст) || → **ба́єр**

♦ **рва́тися як бзд́уни** не витримувати жодної критики (Лучук) (ср)

бзд́у́ньки ⇔ **бзд́уни**

бзд́ути *вул.* 1. розповідати небилиці, неправдиві історії; брехати (ср) || → **ба́єр засува́ти**

♦ **бзд́ути голóдні кавáлки** ⇔ **бзд́ути** (м, ср)

❖ **бзди то́му, хто но́са не ма́є** не брешти (ст)

2. боятися (Лучук) (м) || **дзві́нк дзвóнять, клáнциати (клéнциати) зубáми, кúцатися, мб́йра ма́ти, мб́рес ма́ти, мб́рес чу́ти, п'э́тра ма́ти, роб́ути в по́рткі, трясту́ ма́йтками, трясту́ по́ртками, срáти в по́рткі**

3. лукати, пердіти || **сло́ня род́ути, штурму́ти**

бзд́ури нісенітниця, дурниця (м, ср, ст): Мама грала на скрипці, але відколи тато вернувся із війни, їй не були в голові бздурі (Тарнавський З.) || → **ба́єр**

бзік 1. несподіваний, дивний хід думки (Лучук) (ср, ст)

♦ **ма́ти бзі́ка** 1. бути несповна розуму (м, ср, ст) || **в́уйти з Кульпа́ркова, дреша́йбу в голо́ві ма́ти, крі́лики в голо́ві ма́ти, ма́ти ку́ку на му́ню, ма́ти му́хи в голо́ві, ма́ти пом'я́кшення мо́зку, ма́ти сьвірка, ма́ти шимона <в голо́ві>, ма́ти шмо́ргля, мо́блі перестáвлені <в голо́ві> ма́ти, ми́шки в голо́ві біга́ють, <у нього> стрі́ха проті́кає, фі́кса ма́ти, фй́бла в голо́ві ма́ти, фй́блки в голо́ві ма́ти**

2. мати нав'язливу ідею, занадто перейматися чимось: Моя мама має бзіка на порядках (Авторка) || **ма́ти бзі́ка на пу́нкті <чогось>**

♦ **ма́ти бзі́ка на пу́нкті <чогось>** ⇔ **ма́ти бзі́ка 2** (ср, ст)

2. раптова зміна настрою, поведінки тощо (Лучук) (ср, ст)

♦ **діста́ти бзі́ка на пу́нкті <чогось>** втратити розум; стати неспокійним, схвилюваним через якісь обставини, події (ср, ст): Батько Дадин, як свіжоприбулий гість, сидів сьогодні коло господині і розказував трохи злобно львівські новини. Львів був повний, люди дістали "бзіка" на пункті війни і робленні припасів. Купують і громадають неймовірні речі (Марська)

3. недотепа, дурень (ст) || → **бевэ́ь**

бик 1. бик

♦ **з бика́ впа́сти** 1. збожеволіти (ст) || → **засвіркува́ти**

2. сказати щось недоречне (ст)

♦ **трима́й бикі́** *вул.* зупинись, пригальму́й (ст): Гальт, гальт, сестро, кажу, тримай бики, ми ще не жонаті і ще не маємо дітей, і ще не знати, чи будемо мати (Тарнавський З.) || **гальт**

2. шк. помилка, похибка (ст) || → **блуд**

♦ **бу́ка зроб́ути** 1. схибити, зробити дурницю (ст) || **бу́ка па́льнути, бу́ка стрі́лити**

Січені бефштики

Добре м'ясо на бефштики (передня крижівка) докладно вижилкувати, відняти старанно всякий товщ. Перемолоти два рази через машинку до м'яса, виложити на миску, додати, числячи на ½ кг м'яса, одну ложку зимної води і добре виробити рукою або деревляною ложкою. Формувати з м'яса округлі бефштики, посоли-ти, посипати пшеничною мукою. Смажити на розпаленім маслі. Окремо усмажити цибулі, краюної в платочки. Цибуля повинна бути золотої краски та хрупати. Видаючи бефштики на стіл, по-ложити на кожному трохи смаженої цибулі (Нова хата 1934)

ПЕРШОРЯДНИЙ СКЛАД І РОБІТНЯ ВЗУТТЯ

О. БЕРЯК

ЛЬВІВ, РУСЬКА 18.

напроти церкви. Тел. 278-63.

2. *шк.* допустити помилку (у вправі, завданні тощо) (ст) || **біка пальнути, біка стрілити**

◆ **біка пальнути** ⇔ **біка зробіти**

◆ **біка стрілити** ⇔ **біка зробіти**

3. *футб.* ворота (ст) || **баник**

◆ **на біку грати** *футб.* бути воротарем (ст): Він грав на біку, цебто боронив воріт (Монцібович)

4. *вул.* удар головою (ст): Він підвів мене із землі, схопив за сорочку, притягнув до себе, тоді головою, батярським триком, т.зв. "биком", ударив мене в ніс.

Я впав на землю вдруге (Скоцень) || **буц**

білбати *вул.* мовчати (ї) || → **блят б'ути**

бим щоб я (ст)

◆ **бим такій здоров** *вул.* чесне слово (ст): Та, пане інспекторе, я не маю з нею нічого спільного. Бим такий здоров!

бінда → **бінда**

бірка шашка (фігура) (ст): Називано цю гру дамкою від того, що песик (бирка), який міг бити лиш вперед чи скосом вперед, пройшовши всю варцабницю до другого краю, ставав дамкою (її значено колись двома бирками, покладеними на собі), яка була вже вперед і взад, щось ніби королева в шахах (Горбач) ||

личман, п'есик

биркіцьнути → **беркіцьнути**

биркіцьнутися → **беркіцьнутися**

бістрий 1. моторний, беручкий (до науки, роботи тощо) (ср, ст)

2. розумний, кмітливий (ср, ст)

бістро швидко (ст): Пан Шмалемберг' бистро, з'грабно затягнув свої чорні рукавички і відкрив портфеля (Керницький)

біти:

◆ **біти б'омки** → **б'омок**

◆ **біти б'омків** → **б'омок**

◆ **біти коп'ятами** → **коп'ято**

◆ **біти на ф'айрант** → **ф'айрант**

◆ **біти по п'альцях** → **п'алець**

◆ **біти цинк** → **цинк**

◆ **біти шт'емп** → **шт'емп**

◆ **біти як б'уре пр'осо** → **пр'осо**

◆ **біти як в б'убен (б'убон)** → **б'убен**

◆ **біти як коз'у-дерез'у** → **коз'а-дерез'а**

◆ **біти як кот'а за смет'ану та ще й пл'акати не дав'ати** → **кіт'**

◆ **біти як С'ідорову коз'у** → **коз'а**

◆ **б'омки біти** → **б'омок**

◆ **б'омків біти** → **б'омок**

◆ **каляб'раки біти** → **каляб'раки**

◆ **як б'ємо, то мог'іла цвіт'е** → **мог'іла**

◆ **де свої б'ют, чуж'ій не м'ішайся** → **де²**

бі́тий:

- ♦ **бі́тий пес** → **пес**

биці́кель → **біці́кл****біб:**

- ♦ **всі́пати б́обу** виляяти, висварити, зганьбити (м, ср, ст) || → **зб́штати**

- ♦ **да́ти б́обу** ⇔ **всі́пати б́обу**

- ♦ **пересолі́ти б́обу** перестаратися, переборщити: Мені здається, що це на сцені пересолити бобу, але побачив, що люди поспішають до виходу. Ми з братом вийшли майже останні і при загальних затемнених вулицях побачили, що горить наріжний будинок на Казимирівській навкис через дорогу від театру (Микула)

біба вул. бенкет, забава, гулянка з надмірним вживанням алкоголю; пиятика (ст) || **баняк**

бібер вул. 1. єврей (ст) || **а́нґлі́к з Колому́ї, га́ман, га́нделес, ге́бес, жид, жу́дик, кла́пцюх, кудлай, мехі́дрис, мо́йше, мо́шко, парх, па́рхач, пе́йсаль, пе́йсач, ху́сит, цва́йнос, це́бух (ці́бух), цибу́ляж, шма́йгілес (шма́йделес)**
2. бородань (ст)

бібко́вий (бобко́вий):

- ♦ **бібко́ве лі́стя (бобко́ве лі́стя)** кул. лаврове листя (ст): Як варити холодець, обов'язково дай бобкового листя, воно і смак вдасть, і не буде смердіти, як то часом буває (Авторка)

бібу́ла 1. промокальний папір (ср, ст): Пампушки смажити на легкому вогні, бо прирум'яняться сильно, а в середині будуть сирі. Дірчатою ложкою обертати і виймати обережно, уложити один побіч другого на решеті, підстеливши бібулу, щоби втягнула товщ, і посипати мілким цукром (Нова хата 1934); Мали ми вдома таке старе прес-пап'є, до якого треба було вкладати бібулу (Авторка) ||

бібу́лка

- ♦ **пі́ти як бібу́ла** → **пі́ти**

2. тонкий папір; цигарковий папір (ср, ст): Верх конфітури накриваємо кружечком білої бібули або паперу, намоченого в спирті або араку (Нова хата 1934) || **бібу́лка**

3. нелегальні листівки, летючки (ст)

бібу́лка 1. ⇔ **бібу́ла** 1

2. ⇔ **бібу́ла 2:** Часто зі села приходили до баби жінки по різні поради або сходилися разом робити до церкви квіти. Справжні архитвори виходили з бібулки, паперу і позлітки (Криницька); При такій зворушливій okazji потрапляв теж доволі спиртно встромити панночці "ґрипса" з тоненької цигаретної бібулки (Керницький)

- ♦ **зави́вати в бібу́лку** приховувати справжній зміст, правду; завульговувати (ст): Та ті пані в тих наших сальонах все завивають в бібулку, не люблю туди ходити. Краще десь з добрим товариством податися на прогульку (Авторка)

бібулко́вий виготовлений із **бібулки** (ст): Читали й "Сурму", а пізніше "Українського націоналіста" в "бібулкових" виданнях і безліч інших, "крайових" цикльостильних видань Організації (Питляр)

Біг → Бог

бігаміста (бігаміста) вул. двоєженець (ср, ст)

бігати мед. мати пронос (ст): Він налив мені рицинової олії й наказав випити та зачекати в коридорі. За той час доктор Лемішка оглядав інших. Я ждав, сестри не появлялися. Так проминуло три години. За той час я перестав думати про сестер, зате почав бігати. Бігали ми всі, як мистецькі аси. Врешті, закликав мене доктор Лемішка: “Помогло?” – “Так!” – кажу (Селепко)

бігáтися вул. божитися, клястися (ср, ст)

бігме́ слово честі; коротка формула клятви “Біг мені свідок” (ср, ст): А... а... закурити маєте теж, що? Бігме, віддам, як буду мати (Лисяк)

бігун шах. ферзь (ст) || **герма́к, паж, стрілець**

бігунець вул. блощиця (м)

бігунка мед. пронос; дизентерія (ст) || **фірма́нка, широко як пла́хта і тонко як нитка**

бігаміста → бігаміста

бігос кул. капуста, тушкована з м'ясом та з різними приправами (м, ср, ст)

бігот святенник (ст)

біготерія надмірна побожність (ст) || **біготу́зм**

біготу́зм ⇔ **біготерія**

біготка святенниця (ст)

бідá:

♦ **впакува́ти в бідú** наразити на небезпеку; спричинити проблеми, негаразди (ст): Такі діставали короткий титул “свиня”, а на перерві – кілька штовханців під ребро, і на другий раз вже спішилися, аж до того часу, коли про штовханці забули і знов впакували других в біду (Шухевич)

Бігос

Виполокати капусту і дати варити. Зішкварити солонини, дати до неї порізаної цибулі і ложку муки, і даєся се все до капусти. Порізати шинку, ковбасу, вуджений бочок або яке инше м'ясо свиньске або волове, і вкинути до капусти, і дусити в капусті, аж буде м'ягке. До бігосу даєся м'ясо варене, як лишиться. Додати при кінці трохи червоного вина і кусник цукру. Вино підносить дуже смак бігосу (Переписи)

❖ **бідá бідному за наймита** (Франко)

❖ **бідá в Коломúї: шістка фасолі коштує дєсiт грейцáрів** нарікання на дорожнечу (Франко) ||

бідá в Коломúї: штúри хруці за два грейцáри

❖ **бідá в Коломúї: штúри хруці за два грейцáри** ⇔ **бідá в Коломúї: шістка фасолі коштує дєсiт грейцáрів** (Франко)

❖ **бідá на бідi їде i бідoю поганяє** (Франко)

❖ **бідá чередi, в якiй вовк за пастухá** (Франко)

❖ **бідú конем не обiдеш** (Франко)

❖ **пхáти бідú пoперед себе** про дуже бідну людину (ср, ст)

бідáка нещасна, бідолашна людина, яка викликає співчуття, жалість (ср, ст) || **бідáцтво, бідачiсько, бідáчка, ббраз нєндзи i розпáчи**

бідáцтво ⇔ **бідáка** (ср, ст)

бідачiсько ⇔ **бідáка** (ср, ст)

бідáчка ⇔ **бідáка**

бідний:

♦ **набрáти як бідний в тóрбу** дістати стусанів, бути побитим (ср, ст): “Мільку, що з тобою? Та ж вони тебе злiнчують”. Якраз у сам час ми

спостереглися, бо ще хвилина, і він був би набрав як бідний в торбу (Домбровський) || **діста́ти бала́бухів, набра́ти по́вний міх бала́бухів, обі́рвати бала́бухів**

❖ **бідна дитина без та́та, без ма́ми, що її тітка з ла́ски на сві́т породі́ла жарт.** про дорослого чоловіка, який вдає нещасного сироту (Франко)

❖ **бідному же́нітися – ніч коро́тка** так говорять, коли раптово виникають різноманітні перепони, неприємності, клопоти, які руйнують плани (ср, ст) || **як бідний же́нівся, то ніч бу́ла ма́ла**

❖ **чо́го (чо) бідний – бо дурні́й, чо́го (чо) дурні́й – бо бідний** (ср, ст)

❖ **у бідного пріяте́лі мрут ірон.** біднішає людина – меншає у неї приятелів (Франко)

❖ **як бідний же́нівся, то ніч бу́ла ма́ла** ⇔ **бідному же́нітися – ніч коро́тка**

бідо́ся біда, злидні (ср, ст): Прийшли ми до пані Асі, Боже милий, а там така бідосся, що аж плакати хочеться! (Авторка)

біжу́чий цей, поточний (про рік) (ст)

бій:

♦ **бій на ко́нях → кінь**

бік 1. бік

♦ **бокóу зрива́ти <зі смі́ху>** заходитися сміхом; реготати (Франко) (ср, ст): Він такі різні кавали знає! Як зачнемо боки зривати, то, бігме, хлоп забуває про все (Авторка)

♦ **фалюва́ти бо́ком → фалюва́ти**

2. (перев. мн. бокóу) підрібок (ст)

бікор вул. 1. ⇔ **біко́ра**

2. навісний замок (ст)

біко́ра вул. кіл; палиця (ст) || **бікор**

бікса вул. 1. гарна, вродлива дівчина (м, ср) || → **алю́ра**

2. ⇔ **біксе́ля**

бікси вул. штани (ст) || **гайдаве́ри, га́ці, ду́дки, піща́вки (піща́лки), по́мпи (пумпи), пемпкі (пумпкі), по́ртки, ра́йтки, ру́ри, споде́ньки, спо́дні**

біксе́ля вул. консерва (ст) || **бікса**

біле → білля

білий:

♦ **бі́ла ка́ва → ка́ва**

♦ **у бі́лий де́нь** удень (ср, ст): У ясний погідний липневий "білий" день неспостережено вийшов із судового будинку на вулицю та зник, наче камфора (Шухевич)

білля (бі́ле) 1. спідня білизна (ст): Були уродини Анночки – послала їй білля, матерію на суконку, нугат і медівнички (Ярославська); Олій перуванський чорний, густий, дуже приємно пахучий, але сіркова мазь є значно танша, але зато неприємно дьогтем несе і при уживаню чорнить біле (Дрималик)

2. постільна білизна (ст): Рано несу білля до прання, на снідання п'ю каву в

Сніжно - біле білля

будеш мати тоді,
коли до прання вживатимеш

мила „ЦЕНТРОСОЮЗУ“

Центральці (Боберський); Кожда жінка повинна дбати про це, щоб усе білля домашніх осіб, усі ручники, хустинки і т.п. були позначені монограмами. “Монограми” до хрестикового вишивання (всі можливі в’язання букв) можна отримати у В-ві “Русалка”, Львів, Куркова, 10. Ціна 6 зл. (Нова хата)

Білогорща дільниця в західній частині міста, яка раніше була підльвівським селом: На початку березня 1950 року співпрацівникам міністерства державної безпеки (МДБ) у Львові вдалося дізнатися про перебування Р. Шухевича в Білогорщі. На світанку 5 березня 1950 року підрозділи 62-ї стрілецької дивізії, внутрішніх та прикордонних військ, міліції та МДБ оточили Білогорщу, західну частину Левандівки та прилеглий ліс і стали обшукувати всі будинки (Мельник і.)

більшовіцький:

◆ **більшовіцька нєндза → нєндза**

бімбати 1. ледарювати, байдикувати (м, ср, ст): Людські діти вчатьсЯ, а ти тільки бімбаєш, навіть до книжки не глянеш (Авторка) || **балімкати, біти бѳмки, біти бѳмків, калябрати біти, лайдакувати, навіть капѳлюх (капѳлюш) не зрушити, плювати і лапати, робити як пес за варстатом, стріляти бѳмки**

2. *вул.* ігнорувати, легковажити, не звертати уваги (м, ср, ст): – Ну, ну, товариші [“совіти”] не будуть жартувати. – Я їх бімбаю. – Ти подумай про маму. – Йой, тату (Нижанківський)

бімбер *вул.* самогон (ср, ст): Контактувалися також люмпени, яким, як відомо, завжди байдуже, з ким випити “бімбер” (Крушельницька) || **баюра, брага, вирвиѳко, гара, самограй, шмурдяк**

бімберлєнд *ірон.* кафе-бар (Лучук) (ср)

бінда (бѳнда) стрічка, пов’язка (перев. для волосся) (ст): Оксана, перелякана, відступила взад, мимохідь поправляючи газову бинду на своєму гарному каштановому волоссі (Марська); Стрик з “біндою” на вусах поволі сьорбав свою каву з горнятка, на якому були намальовані два цісарі: Франц Йосиф і і Вільгельм, які приязно стискали один одному руки (Тарнавський 3.)

біндувати в’язати, зав’язувати (ст)

біня *вул.* 1. дівчина, яка має кавалера (ст) || **карѳлька**

2. дівчина *батяра* (ст)

біоміцѳн *вул.* дешеве вино марки “Біле міцне” (Лучук) (ср, ст)

біскупський темно-фіолетовий (ст): Отже, цьогорічна балева саля буде “старомодна”... і то все в улюбленій красці наших бабунь, у фіолеті. Бо фіолет модний в усіх відтінках: ніжний циклямен, солодкий – бузковий, соковитий – фіялки і темний – біскупський (Нова хата 1938)

біха *вул., шк.* книжка (ст) || **бішка**

біцѳкл (біцѳкль, бицѳкель) 1. велосипед (ст) || **двоколєсо, рѳвер**

2. мотоцикл; мопед (ст)

біцикліст велосипедист (ст) || **колєсар, наколєсник, роверіст**

біцѳкль → біцѳкл

бічніця бічна вулиця (ст)

бішка ≙ **біха** (ст)

бішкѳпт *кул.* бісквіт (ст): Цукор мусить бути у вигляді мучки, бо тоді бішкѳпт є пушистий, легкий (Авторка) || **цѳбак**

бішкoптoвий *кул.* бісквітний (ст)

блaвaт волошка (ст): Як ти народилася, ніс у тебе був дуже малий, а очі були такі, як блавати. І я навіть запитала в пані Улясі: “Боже, що ж то за дивна дитина?” (Авторка) || **синeць**

блaвaти текстильні вироби (ст)

блaтувaти *вул.* залагоджувати (ї)

блeндувaти закривати, зачиняти (ст) || **зaмикaти**

блeндyвкa *вул.* вітрина (ст) || **вистaвa, вистaвoвe вiкнo, вiтpик**

блiзнa рубець від рани; шрам (ср, ст): Колись сильно цягнув собі по руці, довго не заживало, а тепер лишилася близна (Авторка)

блiзькo:

♦ **блiзькo цeрквнi, далeкo вiд Бoгa** → **Бiг**

блiскавкa:

♦ **нaглo щeз як блiскавкa** → **нaглo**

блiщaтися:

♦ **oчн мy ся блiщaт як двa oгннкн** → **oкo**

♦ **oчн мy ся блiщaт як двi зopi** → **oкo**

блiдo- світло- (перша частина складних слів – назв кольорів) (ст): Блідо-рожева суконка зайняла місце в шафі поряд із Бабциним комплектom, який Мамця ще довгий час сама носила, а я, мала, майже з побожністю торкала коронкових рукавів (Авторка) || **яcнo-**

блiдoнькнй (блядoнькнй) блідий (ст): Наш Марчик такий блідонький, нема кому ходити з ним на двір, а саму дитину не пустиш, та й все сидить в хаті (Авторка) || **бляднй**

♦ **мaтн блiдoнькнй вiгляд** бути нещасним; викликати співчуття, жалість (ст)

блiцмeдeль дівчина легкої поведінки; повія (ст): А проте, власне, в нотаріальній камениці, на четвертім поверсі, живуть німецькі бліцмедель. Кожного вечора парадують по кімнатах своїх у білизні або й наголю (Тарнавський 3.) ||

→ **вiнклювкa**

блoнд → **бльoнд**

блуд помилка (ср, ст): Переписувала наша Ромця вправу з мови та стільки блудів наробила, що я мало атак серця не дістала (Авторка) || **бик, кiкс**

бльoнд (блoнд) блондин (ср, ст)

♦ **свiнськнй бльoнд** *iрон., жарт.* людина-альбінос (ср, ст)

бльoнд... (**блoнд**) позначає відтінок кольору в значенні: світліший порівняно з основним кольором; із світлим відтінком (ст): Малий на зріст, з блонд-рудавою круглою бородою, він шепелявив дещо, і від того ми його називали “Зеба”, тобто “Жаба” (Гординський)

бльoндiнкa 1. блондинка (ср, ст): Мені подобалася одна бльондинка з чорним капелюшком над чолом. З лиця гарна, а як далі, то я не міг бачити, бо затуляла дошки й люди (Селепко)

2. *вул.* горілка (ср, ст) || → **аквaвiтa**

блyзa 1. жіноча блузка; сорочка (ср, ст): Наталка сидить поруч, її білі рамена так принадно вихиляються з шовкової блюзи (Лисяк) || **блyзкa**

Шинка

в бішкoптoвiм тiстi

30 дкг шинки в п'яти грубих куснях.

Тісто: 4 яйця, 16 дкг муки, сіль, 10 дкг товщу до смаження.

Вбити тутий шум із білків, вимішати легко тріпачкою з жовтками і мукою до густоти бішкoптoвoгo тiстa. Настромити кусники шинки на вилки, замочити в тiстi і всмажити на скорому вогні. Виложити на довгий полумисок, один біля одного. Подавати з гострими салатами або пдливою

(Нова хата 1939)

2. чоловічий піджак (ср, ст): Поволі вийшов на вулицю із руками в кишенях чорної блюзи (клятий "вальтер"! трохи занадто його видно через кишеню!) і, насвистуючи якусь веселу львівську мелодію, попрямував недбалим кроком у напрямі Вірменської вулиці і Ринку (Лисяк) || **блюзка, маринярка, оберцьв'юк, слюзрок**

блюзка 1. ⇔ **блюза 1** (м, ср, ст)

2. ⇔ **блюза 2** (ср, ст): Я завжди в житті старався робити добре враження. Тож і тут обсмикнув блюзку, поправив шапку й підтягнув штани (Селепко)

бляга брехня, неправда, вигадка (ст) || **а то г'юзік правда, б'уйда, буяне, голодні кавалкі, піц, свист, тіц, тр'єлі-мор'єлі, художній свист, юр**

бляг'єр брехун (ст) || **бляхман, брехлій, б'уйдач, б'уяч, заливач, ківач**

блягувати вул. брехати, вигадувати; заговорювати, розповідаючи небиліці, дурниці (ст) || → **б'єр засувати**

бляди (блядий) блідий (ст) || **блід'онький**

блядий¹ → **бляди**

блядий² вул. секундант (ст)

бляд'онький → **блід'онький**

бляйба вул. квартира; нічліг (ст)

блямаж невдача, ганьба, неслава (ст)

блямуватися осоромитися, зганьбитися (ст)

блянк:

♦ **ходіти на блянк** вул. ходити без верхнього одягу (ст)

блят¹ плита чи дошка столу, кухонної печі тощо (ст): У нашій сусідки пані Марії на кухні була піч, а у нас такої не було, зверху був чавунний блят, на ньому все стояв великий баняк з водою, коли в печі палили, вода довго залишалася теплою (Авторка); Хотіла дати накриття, але ти так зафузляла блят, як готувала курку, що я не годна відчистити (Авторка)

блят² вул. перепродувач краденого (ст)

♦ **блят б'ути** вул. 1. мовчати, тримати язик за зубами (ст) || **б'їлбати, блят тримати, тримати п'їсок з'амкненим на кол'єдку на чот'їри сп'їсти, ходіти з позав'язуваним <зав'язаним> п'їском**

2. захищати, обставати (ст)

♦ **блят тримати** вул. 1. ⇔ **блят б'ути 1**

2. ⇔ **блят б'ути 2:** Ти знаєш, що я вмію блят тримати. Скажи, ківнув тебе коли Базиль?.. (Лисяк)

блятка вул. покупець краденого (ст) || **блятник**

блятник ⇔ **блятка**

блягувати вул. схилити на свій бік (ст)

блятфус (п'лятфус) мед. плоскостопість (ст): Мав кольосальні ноги з блятфусами (Тарнавський З.); Я не можу багато ходити – я маю "п'лятфус" (Лисяк)

бляха 1. металевий лист для випікання (ст) || **бляшка, бритванка, д'єко**

2. відзнака будинкового сторожа (ст)

бляхман брехун (ст) || → **бляг'єр**

♦ **бляхмана підпускати** дозволити себе обманути, ошукати (ст)

бляхманити заговорювати, розповідаючи небиліці, дурниці; обманювати (ст) || → **б'єр засувати**

♦ **бляхманити бчі** ⇔ **бляхманити**

бляхмановий брехливий, фальшивий (ст)

бляшка ⇔ **бляха**

♦ **вібубнити на бляшку** → **вібубнити**

♦ **вікути на бляшку** → **вікути**

♦ **обкований на бляшку** → **обкований**

бобковий → **бібковий**

♦ **бобкове лістя** → **бібкове лістя**

бовван недотепа, дурень (м, ср, ст) || → **бевзь**

ббвдур ⇔ **бовван**

ббвтати перемішувати (м, ср, ст)

Бог (Bіg) Бог (м, ср, ст) || **Бозя, Пан Bіg**

♦ **пожалься, Бже:** Хоч старий Гушалевиц мав добрі побори і доходи з кам'яниці, то ходив убраний, що, що пожался, Боже. Халат старий-старезний, поплямлений, витертий, що вилискував до світла, наче скло. Чоботи носив широчезні, дуже рідко чищені (Шухевич)

♦ **блізько цєркиви, далєко від Ббга** (Франко)

♦ **Бог кладє драбінку: догорі і вдолінку** у житті є і добре, і погане (Франко)

♦ **Бже найвіщий!** вигук розчарування, здивування, відчаю тощо (ст): Ох, Боже найвищий! Ти знову починаєш мудрувати. То твоя невилічима недуга. Маєш, може, що до сказання?.. Я дуже радо послухаю. А як скінчиш, то дай мені знак (Нижанківський)

♦ **і я би міг, та не дав мені Bіg** (Франко)

♦ **що Бог дасть, то дббре** (Франко)

♦ **що ббде, то ббде, а ббде, що Бог дасть** (Франко)

♦ **що кому Бог дасть** (Франко)

♦ **як Бог допустит, то й сухє дєрево пустит** станеться чудо, як на те буде Божа воля (Франко)

♦ **як Бога кохаю (кухаю)** гворять, на підтвердження істинності, правдивості слів: – Як Бога кухаю, дух ми заперлу. – Ну та левні, якісь взяла такій тлумак, жи з негу можна два зрубити, ту ті запираї, хцешсі скору дурубити (Рудницький)

♦ **дав би ти Бог фрас на кішки** (проклін) (Франко)

Богданівка дільниця на Краківському передмісті – район сучасної вулиці Базарної: Насамперед випив води з карафки і пригадав святочній громаді, що тут, на цьому узгір'ї, де стоїть тепер наша церква і читальня, року Божого 1648-го стояла вкопана артилерія великого гетьмана Богдана з направленими на Льва-город гарматами. І цей факт ми, українці з Богданівки, яка з того часу носить ім'я славного Богдана, мусимо глибоко закарбувати в наших серцях, в цей тривожний момент, коли темні ворожі сили там, у темряві ночі, зрадливо і по-злодійськи готовляться знищити, розгромити кривавий труд наших рук – наші національні установи (Керницький); Любив випити чарку, але тільки в добрій компанії, і тоді приговорював: "Горілка, випита в міру, не зашкодить навіть у найбільшій кількості". На Богданівці про те не знали, і вийшов такий куріоз, що коли там основували протиалькогольне товариство, то дали таку офіційну

назву: “Філія Товариства “Відродження” імени Миколи Голубця на Богданівці”. Мольові дуже подобалося таке пошанування його особи. Їздив на торжественне відкриття, а ввечір того ж дня запис “оказію” в тіснішому гурті приятелів із львівської Богемі (Лис Микита 1960³: ЕКО)

бода́й 1. хоч, хоч би (ст): Бодай раз би прийшов та провідав, а то я вже сам не можу піти до них, ноги вже не такі, як перше (Авторка)

2. щоб (ст)

- ❖ <a>бода́й би тебе́ (тя) шляк тра́фив (проклін)
- ❖ <a>бода́й би ти світа Бо́жого не ба́чив (проклін)
- ❖ <a>бода́й би ти скі́с (проклін)
- ❖ <a>бода́й вас бі́льше бу́ло (проклін) (Франко)
- ❖ <a> бода́й ти на ку́тні співа́в (проклін)
- ❖ <a> бода́й тя <нагла>кров залезла (проклін)

Бодна́рівка → Бондарі́вка

бо́жий:

- ◆ **бо́же пошиття́** чуприна (ст): Я так і передбачав, що в обличчі подій, які назрівали, присутність такого свідка, як я, буде не на руку цим трьом дорослим особам і що пан Макс просто візьме мене за боже пошиття та й викине з хати (Керницький) || **гу́ра (гу́ря)**
- ◆ **Бо́жий грі́б церк.** полотнище із зображенням померлого Ісуса Христа, який лежить у гробі; Плащаниця: Під час більших свят прикрашувано церкву [Успення Богородиці] різними способами. В Лазареву суботу перед Квітною неділею студенти приносили до церкви “багнята”, тобто лозу. У страсний тиждень ставлено величавий “Божий гріб”. Це була столярська будова, що зображувала гріб Спасителя, з видом Єрусалиму, ангелами, трьома Маріями, знарядям страстей. Гріб був прикрашений різнобарвними лампами і смолоскипами (Крип’якевич) || **Плащені́ця (Плащани́ця)**
- ◆ **до Бо́жого гробу́ церк.** до Плащаниці (у Страсну п’ятницю) християни поклоняються розіп’ятому Христові, цілують Плащаницю; деякі християни – у кількох церквах)
- ◆ **на Бо́жі гробі́ церк.** до Плащаниць
- ◆ **Бо́жого ті́ла церк.** свято Пресвятої Євхаристії
- ◆ **святі́й та бо́жий → святі́й**

боз бузок (м, ср, ст): У тети в городчику ріс розкішний рожевий боз (Авторка) || **базні́к**

Бо́зя Бог (м, ср, ст): Бозя добра, я, як їду в дорогу, помолюся наперед, і мені завше легко все йде (Авторка); “Молись, не молись. Бозя є на небі і теж любить мене”, – почувши мою репліку, Всевишній щось перемакітрив в голові цютки, і вона лягнула: “То, може, я тобі куп’ю апарат?” – і носом кивнула в бік мидничок (Оробець) || → **Бог**

боі́вка збройна структурна одиниця підпільної військової організації: Пам’ятаю тривогу бабці, як їй донесли, що син б’ється з польською боі́вкою, і чую їх крик за плотом (Криницька); О. Курчаба – стрункий, делікатний з вигляду юнак, ніяк не виглядав на терориста, саме він організував і провадив найуспішнішу середньошкільну “боі́вку” у Львові – в групі М. Лебеда на Філії. Загинув у

німецькій тюрмі в 1942 року (Питляр); Найвищий суд боявся, що "боївка" УВО виконає на нього атентат, і тому перша розправа перед тим судом відбулася під дуже сильною охороною поліції (Шухевич)

боївка́р член збройної структурної одиниці підпільної військової організації (ст): Ніхто з нашої братії не може тепер туди дістатися, бо на обох брамах стоять їхні боївкари й кожного легітимують, вимагають показати індекс (Керницький)

бой:

♦ **ма́ти бо́я** *вул.* боятися (ст)

бо́йдек (**бо́йдик**, **бо́йлик**) *вул.* 1. чарка (ср, ст) || **бо́йлик**, **кепішок**, **ля́мпка**, **шалабо́йдик**

2. пластикова фляга місткістю 1,5 л (ст)

3. піддашшя, горище (ст) || **стрих**

бо́йдик → **бо́йдек**

бо́йлик → **бо́йдек**

бокоборо́ди бакенбарди (ст): Просто дивно, що ця невеличка постать із бокородами вміла з першого разу здобути собі глибоку пошану й безумовний послух (Гординський) || **фаври́ти**

бо́ксер *вул.* кастет (ср, ст): Рівночасно обернувся й Янка Ліпку, що прискочив до нього з боксером, ударом твердого п'ястука перекинув на вулицю (Нижанківський) || **шпадрі́нок**

болеркова́тий болероподібний (ст): Вечірні нагортки тепер менші, болерковаті, вони часто творять доповнення сукні так, що їх можна носити й на балевій салі (Нова хата 1938)

боло́нь (**оболбо́нь**) заросла травою низовина; луг (ст): Грав футбол із колегами на болонях коло Чернівецького двірця. На біку (Тарнавський 3.)

болбо́то:

❖ **в болбо́то влі́зти ле́гко, а наза́д хоть во́лу ви́пряга́й** про те, що в сумнівну, безчесну справу ввійти легко, а вийти без втрат неможливо (Франко)

боля́к мед. рана, нарів (ср, ст): Шия перев'язана брудним бандажем, бо на карку завелись йому якісь боляки. Від тих боляків тримається він згорблено, а коли хоче повернутися, то повертається цілим тілом (Чернява) || **будуля́к**

♦ **шлу́нко́вий боля́к мед.** виразка шлунка (ст): Від гумору... залежало, чи його шлунковий боляк буде одного дня кривавити, чи так загоїться, що він навіть зможе їсти вуджену ковбасу і пити пиво (Тарнавський 3.)

бомба́ 1. бомба

♦ **бо́мбу зро́бити** *вул.* ошукати, обшахрувати (ст) || → **віківа́ти**

2. *вул.* кухоль (пива) (ср, ст): І дивна річ сталася, прошу я вас г'речно: була година дев'ята з минутами, забава стояла ще в повному розгарі, як пан майстер вихилив останню в житті бомбу "окоцімського", заплатив свою колію і сказав: "Добраніч шановній компанії, я фалюю додому" (Керницький) || → **га́льба**

3. *вул.* дівчина з великими грудьми (ср) || **райо́нувка**, **райфу́рка**

4. *шк., студ.* листок із повною відповіддю на екзаменаційний білет, який студент (учень) потай приносить на іспит (м, ср)

5. *футб.* вид удару (ст): Все ж таки спіймав раз пекельну “бомбу” Штаєрмана з віддалі кількох метрів! Отоді саме мій неоціненний пан інструктор проскочив до історії українського футболу (Керницький)

бомбардієр *вул.* особа, яка кидає бомбу (ст): В корчиках стояли замасковані піраміди з полупаної цегли і каміння, а до кожної такої купки приділено по п'ять “бомбардієрів”, які розставились у лінію, у відстані кількох метрів група від групи, під охороною темряви, деревець і плоту (Керницький)

бомбастічний найкращий, розкішний (ср, ст) || **люксусовий, пішний**

бомбастічно якнайкраще, розкішно (ср, ст): Докупи, то ми, бомбастично висловлюючись, дуже політична еміґрація, що по-вовчому блискає білими, хоч і опротезованими зубами, мовляв, живемо в добі, що “жорстока як вовчиця”. До речі, цю вовчицю вдумав нам “страха ради” сам Донцов, в одній із львівських каварень, і ця вовчиця страшить нас по нинішній день (Лис Микикта 1960²: ЕКО) || **люксусово, пішно**

бóмба ялинкова прикраса (перев. у формі кулі) (ст) || **ба́мба**

бомббн цукерка (ст): Я бігав щораз купувати йому цигарки чи то спортову газету (інших газет пан Макс не любив читати), заносив на пошту його листи або таки до рук самої адресатки, що мені краще виплачувалось, бо діставав шістку “на бомбони” (Керницький) || **цукброк**

бомбонієрка → **бомбоньєрка**

бомбоньєрка (бомбонієрка) подарункова коробка на цукерки (ст): Ялинка – це обов'язкова річ і для кризового Різдва. Треба пам'ятати, що всі чеколядові прикраси на ялинку знайдемо в крамниці “Фортуни Нової”, Львів, ул. Руська, 20. Дотепні чеколядові вигадки, що порадують кожне діточе серце. А також під ялинку можна вибрати відповідний дарунок. Солодкі пакуночки, кошечки, бомбонієрки, касети (Нова хата 1934)

бóмок 1. гедзь (Лучук) (м, ср, ст)

◆ **біти бóмки** нічого не робити; байдикувати (м, ср, ст) || → **бімбати**

◆ **біти бóмків** ⇌ **біти бóмки**

◆ **наїстися як бóмок** наїстися донесхочу (ср) || **набэхтатися, наладувати живіт, напакуватися, нафрїгатися**

◆ **стріляти бóмки** ⇌ **біти бóмки**

2. нічний метелик (ст) || **цьма**

3. *вул.* недокурок (ст) || **кцюк, мбтьо, шлюг, шлючок**

бóнгү (бўнгү, бўньгү) *вул.* очищений нерозведений спирт (ст): – Наприклад, плящину “бунгү” – чистого спирту в стандартній, чвертковій бутілці Польського Горівчаного Монополю? – Ви, мабуть, не завважили, як він спритно потягнув її з полиці і всунув під хвартух? (Керницький)

Бондарівка (Боднарівка) *іст.* дільниця в південній частині міста – у районі автовокзалу та Автобусного заводу, що на вулиці Стрийській: Вул. Володимира Великого сполучає Кульпарків з Боднарівкою, розташованою у південній частині міста вздовж вул. Стрийської, від залізничної колії Львів-Чернівці до кільцевої дороги. У XIX ст. Боднарівка (Беднарувка, Бондарівка) була присілком біля фільварку, що входив до складу громади Кульпарків (Мельник і.)

бóнцьо *дит.* живіт (м, ср, ст) || → **барїло**

бѳнчок відзнака (ст)

бѳньо ⇆ **бѳнцьо**: Мамцю, мене бѳньо болить (Авторка)

борзѳньо швиденько (ст): Зараз у снѳях борзѳньо скрути на сходи, що ведуть вдѳл (Керницький)

бѳрзо швидко (ст)

борѳвкѳ (**бурѳвкѳ**) чорницѳ (ст): У дитинствѳ Мама все намагалася менѳ впхати бурѳвки, бо то дуже добре на очѳ, я потѳм гасала по хатѳ і все бѳднѳй Бабѳцѳ показувала свого синього язика, а вони були дуже згѳршенѳ мною і все докоряли Мамѳ, яка то я невихована дитина (Авторка)

бормашѳна злѳд. свердло для залѳза (ст)

борѳдатѳий:

◆ **борѳдатѳий як цап** → **цап**

◆ **борѳдатѳий хѳсит борѳдѳю трѳсит** → **хѳсит**

борѳнѳти 1. оборонѳти, захищати (ст): Щѳсь там говорив про “богатеруф”, про “орлента”, що свою кров за Львѳв вѳддали, що Львѳв боронили вѳд руськоѳ банди... і мене тут шпигнуло (Тарнавський З.)

2. заборонѳти (ср, ст): Я тобѳ, дитино, того не борѳню, але ти краще добре подумай, занѳм пѳдеш на ту забаву (Авторка) || **закѳзувати**

борѳнѳтися оборонѳтися, захищатися (ср, ст): Без сумнѳву, я мѳг би одружитися з Маланкою. Але я боронився. Навѳть найбѳднѳший хробачок боронѳтися, щоб ѳого не розтопали (Селепко)

бѳрше (**бѳрши**) швидше (ст): Ви шѳсь, чи не хцети зѳсѳ на ринку борши як замарстинѳвськѳ перекупки бути? (Рудницький)

бѳрши → **бѳрше**

борщ:

◆ **забагаѳо два грибѳ в борщ** → **гриб**

◆ **дешѳвий як борщ** дуже дешевий (ср, ст) || **тѳний як борщ**

◆ **пѳдбѳваний борщ** кул. борщ лише з бурѳкѳв, заправлений сметаною (ср, ст) || **пѳльськѳий борщ**

◆ **пѳльськѳий борщ** ⇆ **пѳдбѳваний борщ**

◆ **тѳний як борщ** ⇆ **дешѳвий як борщ** (ст)

◆ **тѳно як борщ** дуже дешево (ст): – Я дорого вѳд тебе не схочу. – Скѳльки? – Дай п'ятку. Тано як борщ. – Щѳ з того, як я не маю цента при душѳ (Керницький)

◆ **ѳбо ви, кѳмо, ѳкте борщ, а я – мѳсо, а як нѳ, то я бѳду мѳсо, а ви – борщ** (ст)

◆ **борщ без мнѳса** – то є зѳпа, хлоп без вѳса – то є дѳпа (ст)

бѳсий:

◆ **на бѳсу гѳлову** → **гѳловѳ**

бѳсьня вул. лѳкарня (ст) || **лѳчнѳця, шпитѳль**

бѳханець (**бѳхонець**) буханка (хлѳба) (ст): В мѳсяцѳ листопадѳ 1921 р. вѳдбулися першѳ инфѳрмацѳйнѳ, а вѳдночасно ѳ основнѳ збори [“Кружка любителѳ Львова”], на яких явилася майже 50 осѳб, що в той час девальвацѳї валюти, коли кожний думав радше, де роздобути бохонець хлѳба або як дѳйти до купна пари черевикѳв, викликало здивування, але ѳ разом свѳдчило, що кинена нами думка була на часѳ (Шах)

бóхонець → **бóханець**

бóчка:

♦ **на́пханий як бóчка оселédцями** → **оселédець**

♦ **стiсненi як оселédци в бóчци** → **оселédець**

бра́га 1. закваска до самогону (м, ср, ст)

2. самогон (ср, ст) || → **бiмбер**

3. *знев.* горiлка (ср, ст): Та шо ти ту брагу все так цмулиш, схаменися, чоловіче, та ж маєш дітей (Авторка) || → **аквавіта**

брадрúра → **братрúра**

брак відсутність (ст)

♦ **брак вiховання** невихованість (ст): У 1920 році за часів большевицького переслідування галичан у Києві я ніколи не оглядався, навіть тоді, коли мене хто кликав. Кожне оглядання – поминаючи те, що воно вказує на брак виховання, – стягає на людину увагу всяких розвідчиків, провокаторів тощо (Шухевич)

бракува́ти:

♦ **бракує слiв** → **слово**

бра́ма 1. двері будинку (м, ср, ст): Важка брама, що виходила на Бляхарську вулицю, поволі скрипнула, а на опустілу вулицю виглянуло спочатку обличчя, а далі й ціла постать людини, що ще хвилину тому була затоплена в молитовній контемпляції в церкві (Лисяк)

2. вхід до будинку (м, ср, ст): Старші учні на перервах грали в шахи, інші виходили покурити, ховаючись по сусідніх каменицях, звичайно у брамах (Цьонка); У входовій брамі дому "Просвіти" було ще повно диму з експльо́зії розривного матеріалу та куряви від розірваного муру. Праворуч брама була засипана румовиськом, цеглами, тинком тощо (Шухевич)

3. *вул.* рот (м, ср, ст) || **бузя, бузяк гeмба, дзьоб (дзюб), дзюбок, iдачка, iдунка, кага́л, ка́нал, клапа́ч, клапе́чка, ма́зак, мина́шка, пара́ха, паше́ка, пи́сок, пи́сьо, пищiдло, тру́ванка (труя́нка), у́сна я́ма, яда́чка (ярдáчка)**

♦ **замкну́ти бра́му** *вул.* замовкнути (ст): Ти свій хлоп, Базиль. Але замкни свою браму! Не балакай забагато. А як тебе хто питав би – ти мене не бачив. Хіба щоби мама, тоді так (Лисяк) || **замкну́ти бу́зю, замкну́ти ка́нал, замкну́ти куфе́рок, замкну́ти мина́шку, замкну́ти пи́сок, замкну́тися, стулі́ти дзьо́ба, стулі́ти дзю́бок, стулі́ти клапа́ч, стулі́ти куфе́рок, стулі́ти ма́зак, стулі́ти мо́рду, стулі́ти пара́ху, стулі́ти писк, стулі́ти пи́сок**

бра́ман *вул., вульг.* мужчина, який користується послугами повій у підiздах будинків (ст)

бра́нджа (бра́нжа) 1. *вул.* голота, голодранці (ст): Там сидить усяка бранжа, думаю, що дехто з нашого брата там теж ще влізеться! (Лисяк) || **галай́стра**

2. галузь, фах (ст)

бра́нжа → **бра́нджа**

брання́:

♦ **брання́ в шкі́ру** → **шкі́ра**

братáниця ⇔ **братáнка**

братáнич син брата; племінник (ст): В цьому будинку, на другому поверсі, в одній кімнаті жив Юрій Колодрубєць з жінкою Катериною з дому Дуб і братаничем жінки Грицем (Нижанківський) || **братáнок**

братáнка донька брата; племінниця (ср, ст) || **братáниця**

братáнок ⇔ **братáнич** (ср, ст): Братанок прирік мені, що бити Гонсьоровсько не буде (Шухевич)

брáти:

- ◆ брáти <блúзько> до сéрця → сéрце
- ◆ брáти до млúна → млин
- ◆ брáти з мáньки → мáнька
- ◆ брáти зліва і справа → зліва
- ◆ брáти на барáна → барáн
- ◆ брáти на бас → бас
- ◆ брáти на бештифрáнти → бештифрáнти
- ◆ брáти на гóцки → гóцки
- ◆ брáти на сéрію → сéрію
- ◆ брáти на тиць (тіц) → тиць
- ◆ на гéци брáти → гéца
- ◆ наліво брáти → наліво
- ◆ шéвська пáсія берé → пáсія
- ❖ не берú дурнóго до головú, а тяжкóго до рук нічим не пере-
ймайся (ср, ст)

братúсько брат (ст): Трисьо – мій братисько – спертий плечима об мур, у блюзі з півкороткими рукавами, довгі ноги витягнув перед себе, густе, чорне, гладке волосся звисає над зморщеним чолом (Нижанківський) || **братúльок, брах**

брáтія товариство, компанія (ст): Між своїми називали його Червоний Ясько. Він з цієї причини не гнівався, а навіть був гордий. Бо треба знати, що між нашою братією кожний мав друге прізвище, що, очевидно, приносило свого роду честь (Нижанківський) || **віра (в'яра), гéбра, гáнда, кúпа, пáка, сítва, сiць, сiч, ферáйна**

братнйáк студентське товариство (ст): Справа в тому, що на той час вже були три братняки. Один був заснований в експортівці, і ці хлопці співрацювали з польським урядом БВР (Бльок співпраці з урядом), або просто Пілсудчики, другий був, можна сказати, фашистський (націонал-демократи) з крайньо шовіністичною політикою, а третій був жидівським. Ми заклали перший український Братняк. Як на той час, це було досить сміливо і зухвало, особливо якщо взяти під увагу політичні напрямки до нас вже створених Братняків (Чайківський)

братру́ра (брадру́ра) 1. частина кухонної печі; духовка (ср, ст): У Бабці Дарці був такий п'єц з братрурою, і як було в хаті зимно, а я мила голову, то Бабця все відкривала ту братруру, і я мусила майже запихати в неї голову, і так волосся сохло (Авторка) || **ру́ра**

2. вузька повздовжня кімната (ст)
3. вул. крите поліційне авто (ст)
4. вул. критий віз (для похорону вбогих людей) (ст)
5. вул. похорон для вбогих (покійника везуть критим возом) (ст)

братульок *вул.* брат (ст): Сервус, братульку! Я так дивлюся, дивлюся і думаю: ти чи не ти? Причвалав, що?(Нижанківський) || → **братісько**

братя брати (ст)

❖ **любімося як братя <браті>, а рахуймося як жуди** про те, що фінансові справи вимагають точності навіть між близькими людьми (ст)

брах *вул., згруб.* брат (ст): Та якби ти, браху, у нас на Богданівці так сі підсміхував, то був би амінь для тебе, аменус, то кождий один знає (Тарнавський 3.) ||

→ **братісько**

брехати:

- ♦ **брехати як з кнїжки** безсоромно обманювати (ст): Брехав як із кнїжки мій неоціненний пан інструктор, а при цьому дуже ясно дивився мені в очі, щоб я його часом не всипав (Керницький)
- ♦ **бреше, аж йому з-під носа ся курить** про того, хто безсоромно обманює (ср, ст) || **бреше і сам собі не вірит, бреше як газета, бреше як з нот, бреше як пес**
- ♦ **бреше і сам собі не вірит** ⇔ **бреше, аж йому з-під носа ся курить** (Франко) (ср, ст)
- ♦ **бреше як газета** ⇔ **бреше, аж йому з-під носа ся курить**
- ♦ **бреше як з нот** ⇔ **бреше, аж йому з-під носа ся курить**
- ♦ **бреше як пес** ⇔ **бреше, аж йому з-під носа ся курить** (м, ср, ст)
- ♦ **в живі очі брехати** → **око**

брехлій брехун (ср, ст) || → **блягєр**

брехунець 1. радіоточка, стаціонарне радіо (ср, ст)

2. *ірон., знев.* адвокат (ст) || → **адвокат**

Бригідки львівська в'язниця на вул. Городоцькій, яка розташована у приміщенні колишнього монастиря св. Бригіди (ср, ст): У тій цілі пішов я на побачення з Підгайним, якого вже привезено з тюрми у Варшаві до "Бригідок" у Львові (Шухевич); За Польщі був елементом. Так називав мене постерунковий, який відводив мене до в'язниці в Бригідках. Але я не був тоді звичайним якимсь елементом, а "вивротівим" (Селепко); Під старою тюрмою "Бригідки" та новою "Замарстинів" стояли довгі "очереді" матерів, сестер, братів, дітей з "передачами", так, зрештою, як і під крамницями, що їх перезвали з-московська "магазинами", – за їжею, одягом, вугіллям, взуттям. Найчастіше відповіді під тюрмами "нєльзя", а під крамницями – "нет". Про побачення з ув'язненими, про адвоката, суд не було й мови. Проте матері-страдниці не відходили від тюрем: у дощ, сніг, холод і спеку вистоювали зранку до вечора, бо ж за мурами їхні рідні... (Вітошинська)

брудитися гидувати (м, ср, ст): Не можу дивитися, як ти їш руками, і тобі все падає, і писочок весь у каші. Аж бриджуся з того (Авторка); Все ж я конини бриджуся, їсти її не буду (Лис Микита 1960^б: ЕКО) || **бридувати**

бридувати ⇔ **брудитися**: Інколи під час обїду наші жартуни починали розповідати про деякі неапетитні речі настільки довго, що дехто біля столу не втримував і відходив в сторону. Дуже бридував такими жартами Палій і завжди залишав своє місце при столі (Овад)

брі́знути *вул.* вдарити (ст) || → **вга́тути**

брик¹ *шк.* надрукований скорочений текст обов'язкового за шкільною програмою твору класичного автора та коментар до нього (ст): Траплялося й таке, що два учні-сусіди, порозумівшись зі собою, починали сваритися, а то й ніби битися на лекції під час шкільної задачі, щоб відвернути увагу професора від кляси. Тоді Балаким приходив до них і успокоював їх, а інші за той час відписували задачу з бриків або слабші учні від тих, які знали краще (Домбровський) || **фройнд, проза́йкер, цу́керкандель, шахра́й**

брик² *вул., знев.* той, хто робить що-небудь напоказ; вискочка (м)

бри́кати 1. *вул.* втікати (ст): Як би не було – а ноги завжди хлоп має, і як щось, то брикне (Лисяк); Гість заплатив і, навіть не глянувши на круги при столі, взагалі не звертаючи ні на кого уваги, вийшов, Ясько шепнув хлопцям: "Брикайте до нори!" (Тарнавський 3.); Стули дзьоб і брикай (Рудницький) || **газува́ти (газува́ти), де́рти, дра́пати, змі́кати, шкартува́ти**

2. пустувати (про дітей) (м, ср, ст)

бри́тв'я́нка металевий лист для випікання (м, ср, ст) || → **бля́ха**

бро́вар 1. пивоварня (ст): На церковному ґрунті був бровар, в якому варено пиво й горілку на потребу шпиталю (Крип'якевич)

2. пиво (ср): Цюця Баньдзюхова най нам жие, Львівський бровар файно з нами пие! (із пісні) || **баю́ра, ку́фель, ля́гер**

бронз ⇔ **бронзо́вий** (ст)

♦ **на бронз** на коричневий колір (ст): Зайшла мода обсмалюватися на бронз, але не всім то пасує, ще й треба зважити, що люди, хорі на серце, і ті, що мають підгярячковий стан, рішуче повинні вистерігатися соняшних купелів (Авторка)

бронзо́вий коричневий (ср, ст): Не переживай, Сяню, ти його легко впізнаєш, він буде в бронзовій маринарці і в руках буде мати книжку Лисяка, яку має мені віддати (Авторка)

бронзо́во:

♦ **на бронзо́во** ⇔ **на бронз** (ст): Бронзова краска є наймоднішою в теперішньому сезоні, й бронзові футра будуть тепер найбільш модними. Поминувши ці всі правдиві футра оригінальної краски, як соболи й бобри, фарбується тепер на бронзово й попелиці, крети, опоси, кози, крілики і т.п. (Нова хата 1926)

бро́цак рюкзак (ср, ст) || **наплéчник, ру́бцак**

бру́дас брудна людина (перев. дитина) (м, ср, ст) || **шма́йгілес, шмарово́з (смарово́з, шмірово́з)**

бру́дно:

♦ **писа́ти на бру́дно** писати в чернетці (ст) || **робі́ти на чо́рно**

брук:

♦ **брукóві газéти** бульварна преса (ст): В тих часах, треба знати, ім'я Йосифа Бика було у Львові таке прославлене, як, наприклад, ім'я Аль Капоне в Шикаго чи Джані Ділінґера в Клівленді. Брукóві газети розписувались про нього як про "грізного фантастично-сміливого опришка, який кпить собі з облав і поліції і якого куля не береться", а його портрети красувались на

сторінках часописів майже так часто, як портрети прем'єра міністрів Складковського. Розуміється, при цілком інших okazіях і без зв'язку з високою політикою. Зрештою, і без якоїсь спеціальної подібності (Керницький)

бру́кати бруднити (ст)

бруна́тний тьмяно-коричневий (ст): Спортова суконка з брунатного матеріалу (Нова хата 1933); Він уявляє собі на момент брунатні очі і тихий шепіт червоних вуст: "Ви ніколи нічого не знаєте..." (Лисяк)

брус *вул.* людина, яка не знає правил доброго тону, поводитьься нетактовно (ст): Між іншим закидувано, що він страшний брус і дуже грубо поводитьься не тільки з учнями, але також з родичами, які приходили до нього у справі дітей (Шухевич)

брусовáтий неотесаний, незграбний (про людину) (ст)

бруст *вул., згод.* нагрудна кишень (ст)

бу́ба дит. болюче місце; рана (м, ср, ст) || **ва́ва**

бу́бен (бу́бон) 1. *муз.* бубон (м, ср)

♦ **бу́ти як в бу́бен (бу́бон)** сильно бити, лущувати (ст): Це була правда: в шинку на Пункті били його як в бубон. Це було вперше. Потім він бив перший. Зробився завадіяка. Але не був ним (Нижанківський) || **бу́ти як бу́ре про́со; бу́ти як Сі́дорову ко́зу; бу́ти як козу́-дере́зу; живце́м па́си де́рті і ще солу́ти; лу́піти як козу́-дере́зу; мо́лотути як га́мана; оберта́ти як міх, по́вний поло́ви; пра́ти як бе́йлю (бе́лю); то́вктути як гру́шку**

♦ **живі́ти як бу́бен (бу́бон)** 1. *ірон., жарт.* так говорить про себе людина, яка надміру з'їла (м, ср, ст)

2. *знев., ірон., жарт.* великий живіт (ст) || → **ба́ндзьох**

♦ **набу́ти як в бу́бен (бу́бон)** дуже сильно побити, понівечити, покалічити (ст) || → **ві́гаратати**

2. барабан (револьвера) (ст): Він казав: "Я буду мати револьвер. Правдивий, з бубном на шість набоїв" (Нижанківський)

бу́бну́ти 1. невизначено говорити; бубоніти (м, ср) || **беленді́ти**

2. *шк.* заучувати напам'ять; зазубрювати (ст): Декотрі з них цілі послідні ферії стратили на тім, що "бубнили" чи там "кували" до матури (Шухевич) ||

кува́ти, ку́ти

бу́бон → бу́бен

бу́да 1. крита вантажівка: Якраз під час одної палкої дискусії над доповіддю модного тоді поета-трибуна про волюнтаризм і Фридриха Ніцше обскочила Академічний дім тайна і умудурована поліція, забрала коло вісімдесяти хлопців, навантажила ними аж три "буди" і повезла на вулицю Лонцького, ч. 4 (Керницький)

♦ **ряту́нкова (рату́нкова) бу́да** машина швидкої допомоги (ст): Заки приїхала рятуноква буда – вже було по ньому (Нижанківський) || →

каро́тка

2. *шк.* школа (ст): Думає Ясько, а не він. Ясько – "мурова" макітра. Лазив до буди. Навіть кілька клас має закінчених, але такий самий кіндер, як усі інші (Тарнавський З.); Вся наша братія їздила до "буди" не з ученицького обов'язку, але от, щоби троха провітритися (Керницький)

3. корчма, шинок, невеликий ресторан (ст): Може, ще до того всього вси-

пати кельнера, і власника буди, і всіх гостей. І раз назавжди зіпсувати джерело, де можна, певно, і добре пообідати (Тарнавський 3.) || → **кнайпа**

бўдження пробудження (ср, ст): Рано будження... Зачиналася дискусія на тему занадто скорого будження, погоди, зимна і, врешті, снігу (Нова хата 1933)

бўдинь *кул.* 1. пудинг (Лучук) (ср, ст)

2. заварний крем (ст)

бўдний 1. робочий; не святковий (про день тижня) (м, ср, ст): ірусь, чи не знаєш припадково, на котрий день припадає двадцять п'яте число – на неділю чи на будний день? (Авторка)

2. повсякденний, звичайний (м, ср, ст): Сяню, не вибрай тої будної суконки, візьми ґранатову (Авторка)

будўляк 1. *вул.* чиряк; рана (ст) || **боляк**

2. *вульг.* чоловічий статевий орган (ст) || **буц, вале́к, валушек, ва́р'ят, вуйко, глід, ґнис, ґуля, дїшель, жєніло, заґаняч, кутас, кутасик, кутасінські, патїк, пердольник, пєрчик, пїндик, піпа, піташок, піцик, піцько, піцюріна, прўтєнь, пўтас, пўто, пўцьвірок, пўцька, пўра, фуяра, хвєй, цюрка, шпїц**

бўдўчність майбутнє (ср, ст): Не раз ввечері, як ми вертали з кіна чи ще звідкись, багато говорили про будучність (Чайківський)

бузєрант *вул., вульг.* гомосексуалїст (ст) || **кбгўт**

бузерувати (бузирувати) *вул.* обманювати, говорити неправду (ст) || **завертати голову**

бузирувати → **бузерувати**

бузько 1. лелека (м, ср, ст): Бузько на стрісі – щастя для людини. Та їх відліт у осені став символом неповоротного відлету нас усіх. Пісня "Видиш, брате мій", складена Січовими Стрільцями, провадить нас у вічний шлях (Криницька); Я шукав у натовпі мого пана інструктора і запримітив його аж на горбках, як бродив, наче бузько, поміж рядами картоплі, пускаючи димок з люльки (Керницький) || **бузьок**

2. порода голубів (Нижанківський)

3. *тюр., вул.* спостережно-вартова вежа в тюрмі (м) || **бузьок**

бузьок ⇄ **бўзько**

бу́зя 1. рот; нижня частина обличчя (часто у звертанні до дитини) (ср, ст): Вмийся, бо в тебе вся бузя в чоколяді! (Авторка) || → **бра́ма**

2. обличчя (ср, ст): Просто тому, що його око там, у Львові, звикло до гладких, наче налакованих, бузь, і тому Зоня для пристойності мусить теж поправити свою цєру (Вільде) || → **лицє**

♦ **да́ти бўзі** дозволити поцілувати (м, ср, ст): Дай, Рузю, бузі, дай!.. (із пісні) || **да́ти бузя́ка, да́ти дзю́ба, да́ти пїска**

♦ **замкнўти бўзю** замовкнути (ст): Гайда дивився тепер йому в очі: "Щоби з вами говорити, не треба бути мудрим". Струсь зробив півобороту: "Замкни бузю, добре?" (Нижанківський) || → **замкнўти бра́му**

Будинь

із м'я́сних останків

2 дкг грибів, 5 дкг черстої булки, молоко, 20 дкг печені, 20 дкг обрізків із шинки, 10 дкг мішаної городини, 5 дкг солонини, 4 дкг цибулі, 4 жовтка, 2–3 ложки сметани, сіль, перець, паприка, 4 білка, терта булка.

Сполокати гриби в літній воді і зварити. Форму вимастити товщем і висипати тертою булкою. Намочити булку в молоці. М'ясо змолоти на машинці разом із грибами і булкою. Присмажити цибулю на солонині, вложити в миску і втирати з жовтками, додаючи по одному. Вимішати всі складники з утертими жовтками, додавати терту на терці городину, сметану, сіль, перець і паприку. Вбити шум, легко вимішати з масою і вложити до форми. Варити в парі годину. Подавати з сиріркою (Нова хата 1939)

бу́зяк 1. ⇔ **бу́зя:** Лиш бузяка ми не жалуй, бо я гультай, яких мало (із пісні)

♦ **да́ти бузяка** ⇔ **да́ти бу́зі**

2. ⇔ **бузя́чок**

бузя́чок поцілунок (ср) || **бу́зяк, цьом, цьо́мок**

бу́йда *вул.* 1. брехня; вигадка (м, ср, ст): Але ж, пане меценасе, хто бере такі буйди на серйозно. Я також чув про цю поголоску, але зовсім не звертав на це уваги (Шухевич) || → **бля́га**

♦ **бу́йда на ресо́рах** неймовірна брехня; неправда (м, ср, ст): – Прошу пана, як ви гадаєте, чи той Базилко дійсно підозрівав у чомусь Матуляка і слідив за ним, як газети писали? – Ех, буйда на ресорах! – махнув рукою пан Макс (Керницький) || **бу́йнє з росповяда́нем, бу́йнє на ресо́рах**

2. фальшивий документ (ст)

бу́йдач брехун (ст) || → **бля́гер**

букерува́ти обманювати, говорити неправду (ст)

бу́кшпан → **бу́шпан**

бу́ль *вул.* голуб (ст): – Расовий облітаний буль, ласкавий добродію, навіть як його зловлять, знає, де його дім. – Певно, що знає. Але можуть йому підтяти крила. – Ну і що? Все одно до чужого не звикне. Ледве-но пера відростуть – буль уже в дорозі додому. Щоб не знати, де був (Нижанківський)

бу́льба картопля (м, ср, ст): Липач мав коло камені роботи на цілу зиму, коли не врахувати, що він сам квасив капусту й огірки. І бульби треба було купити. А це все займало час (Тарнавський 3.) || → **барабо́ля**

♦ **бу́льба в лу́пцях** *кул.* картопля, варена зі шкіркою (м, ср, ст): Бульба. Ярина ся така звичайна, а смачна є головною поживою широких верств задля своєї дешевости і видатности. Бульбу до варення треба старанно обікрати, не лишити о́чка, обмити і наляти кипятком, аби не виварювалися дуже вітаміни. Дати мало води. Як зварені, віділяти воду, посолити, потрясти і лишити на кухні кілька хвиль, аби були сипкі і в парі дійшли. Помастити маслом або солониною і шварками (Переписи) || → **барабо́ля в шапка́х**

бу́льбуля́тор *студ.* кип'ятильник (Лучук) (ср)

бу́льбя́ний картопляний (м, ср, ст)

♦ **бу́льбя́на мука́** *кул.* крохмаль (ст)

бу́льбя́ники *кул.* картопляні зрази (ср) || **картопля́ні пля́чки**

бу́лька:

♦ **водá з бу́льками** → **водá**

♦ **меха́нік бу́лькі́ но́сом пуска́ти** → **меха́нік**

бу́льки *вул.* очі (м) || → **ба́ньки**

буме́льцуг нешвидкий поїзд (ст)

бу́м-цик *вул.* танці; танцювальна вечірка (ст) || **го́цки**

бу́м-цик-цик *ірон.* музика (Лучук) (м, ср)

бу́йгу → **бо́нгу**

бу́нда теплий верхній одяг (пальто, жилет тощо) (ср, ст)

бу́нгу → **бо́нгу**

бура́чку́ (бу́рячку́) *кул.* буряки та хрін, потерті на дрібній тертці і при-
смачені (м, ср, ст) || **бура́чки (бу́рячки)** з хробо́м, цві́кли (цві́кли)

♦ **бура́чку́ (бу́рячку́) з хробо́м** ⇔ **бура́чку́** (м, ср, ст)

бурба *вул.* програш (ст)

♦ **дати бурбу** *вул.* виграти (ст): Бачу їх виразно, крізь рожевий пил, і знаю, що вони роблять: грають у крепці. Раптом Силько відхиляється, викидає вгору штолю і швидким рухом руки згортає в долоню широко розкинену чвірку. Хто кому дав бурду? (Нижанківський)

♦ **дістати бурбу** *вул.* програти (ст)

бурити 1. нищити, руйнувати (будівлі, конструкції, плани тощо) (ст): Треба би бурити дім за домом гарматами, але перешде завізвати населення, або податись і заказати легіоністам сидіти по домах, або наразитись на розбиття домів гарматами (Боберський)

2. куйовдити (волосся, зачіску) (ст)

бурівкú → **борівкú**

бурмію маломовна, непривітна людина (м, ср, ст)

бурса 1. гуртожиток, заснований громадсько-просвітницькою організацією, для учнів гімназій та шкіл (ст): До двох бурс "Ставропільського інституту" і "Народнього дому" мене не можна було давати, бо вони були в кацапських руках і виховували кацапів (Шухевич) || **інститут, конвікт**

2. навчальний заклад (перев. професійно-технічне училище) (Лучук) (ср)

♦ **бурса колійова** залізничний технікум (Лучук) (м, ср)

бурсак 1. учень, який живе в гуртожитку (*бурсі*) (ст): Учнів інституту не називано згідним назвиськом "бурсак" (Шухевич); Приходить мені на пам'ять пісенька "Бурсак", яку написав Крушельницький: "Прошу панства, я тут представляюсь, Я собі такий бурсак. В кишені пусто, черевик подертий. Я худий, аж висить фрак. А причина та, що в бурсі їда Є обильна і смачна. А як з рантки пізно коли вернеш, то й вечерю дідько взяв, Щастя, що в товариша куферок П-П-Пачку живностьцюву мав" (Шанковський)

♦ **що бурсак, то пустак** про легковажно-жартівливу, пустотливу поведінку (ст): Бурсаки давніше робили ріжні збитки міщанам, крали, що могли, з огордів, садів і ввійшли в приповідку задля своєї збиточности – що бурсак, то пустак (Франко)

2. учень професійно-технічного училища (ср)

бурш член товариства студентів вищих шкіл (ст)

бурштún:

♦ **чістий як бурштún** → **чістий**

бурячкú → **бурáчкú**

♦ **бурячкú з хрóном** → **бурáчкú з хрóном**

бутелька пляшка (ст) || **ба́нка, кра́хель, кра́хля, тричвóртко́ва, фля́га, фля́ндер, чвóртка**

♦ **в бутельку (бутілку) набіти** обманути, ошукати, підвести (ст): Брате Соловію, кричи тричі "Слава" і "Гіп-гіп-ура"! От і набили ми хатрака в бутилку! Потім тобі скажу, як я його надув, тепер ніколи (Керницький) || → **віківати**

Бурячки із хроном
1916

Любив мій батько бурячки із хроном.
В листах із фронту завжди він писав:
"Пришліть горнятко бурячків із хроном".
Приїхав з фронту батько мій додому.
Він їв картоплю й бурячки із хроном.
А сльози капали – він їх ковтав.
І навіть капали, як нас прощав
У кухні, в снігах – і поїхав з дому.
Любив мій батько бурячки із хроном
Бабай

бу́ти:

- ♦ блят бу́ти → блят
- ♦ бу́ти на ба́йц → ба́йц
- ♦ бу́ти на дрóті → дріт
- ♦ бу́ти як вазóнок → вазóнок
- ♦ <бу́ти> як во́мок → во́мок
- ❖ що бу́ло, то не ве́рне ніко́ли минулого не повернути (Франко)
- ❖ як бу́де, так бу́де буде, як судилося (Франко)

бу́тний пихатий, гордовитий (ст)

бу́тно пихато, гордовито (ст): — А може, й не хочу, — бутно відповідає Курочка, аби той не подумав, що боїться з ним у бесіду заходити (Вільде)

бу́фет *вул.* живіт, черево (ст): Тоді я його одною рукою по чолі — лю! — а другою — в буфет (Нижанківський) || → **барі́ло**

бу́ханец *вул.* стусан (ср) || **балáбух, дюг**

бу́хати *вул.* 1. штовхати у плечі, давати стусанів (ст): Бухнув го в плечі, але Юрко навіть не озирнувся, а тільки приспішив крок (Авторка) || → **вигру́чувати**
2. красти (ст): Ну що ж... Закам'яніле серце цього розбійника зм'якло як віск, і він хоче замовити Службу Божу на інтенцію того лахудри, що бухнув цибулю отця-професора (Керницький) || **вудити, вудити рíбу, гíбати, грандити, іва́нити, кара́чити, му́храти, наліво бра́ти, німати, пердо́лити, пúляти, смі́трати (смі́трити), тúрити, тягну́ти, хапа́ти, чу́храти, ша́стати, ю́мати, ю́хтити**
3. їхати (про трамвай) (ст): Шмуляй, трамбаль буха (Авторка)

буха́цький *вул.* злодійський (ст): Чи бачиш їх! Бухацькі душі? Я думав, що вони ще в кукурудзі, а вони вже картоплисько сплюндрували (Франко) || **кінде́рський, лембе́рський (лембе́рський)**

- ♦ буха́цькі ду́ші *вул.* злодії (Рудницький)

бу́хач *вул.* злодій (ст) || → **злоді́й**

- ♦ потоко́вий бу́хач *вул.* злодій, який краде з возів (ст) || → **злоді́й**
- ♦ скоко́вий бу́хач *вул.* квартирний злодій (ст) || → **злоді́й**

бухня́к стусан (ст): Без її бухняків і різок ми не росли б зовсім (Рудницький)

бухт *кул.* солодка булочка (перев. із начинкою) (ст) || **бу́хта**

бу́хта ≡ бухт

буц¹ *вул.* 1. дурень, недотепа (ст) || → **бевзь**

- 2. *вульг.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

буц² удар головою (ср, ст) || **бик**

- ♦ **барáн-барáн-буц** → **барáн**

бу́цати (бу́цяти) ударяти чолом у чоло іншої особи (м, ср, ст): Такий маленький, сухенький, а як буцнув мене, то мені аж свічки в очах стали (Авторка)

бу́цатися (бу́цятися) ≡ **бу́цати (бу́цяти)**

буцига́рня (буцига́рня) *вул.* в'язниця; поліцейний відділок (ср, ст): Чи ти хочеш, щоб тебе всадили до буцигарні, шо ти так, чоловіче, до тої політики пхаєшся? (Авторка); А бувало ж не раз таке, що той самий Старушиско чи хтось інший, мав якраз завтра іспит, чи стрічу з дівчиною, чи якусь важливу організаційну справу, і йому аж ніяк не всміхалося мандрувати до буцигарні (Керницький) || **бесера́й, іва́нова ха́та, каце́ба (каця́ба), квач, ко́за, криміна́л, ломба́рд, ма́мро, па́ка, фури́гарня, цю́па**

буцигáрня → **буцигáрня**

буціфáл дурень, недотепа (ср) || → **бевзь**

буцім ніби (ср, ст): Сяню, давай будемо бавитися: буцім ми принцеси і живемо в замку, а та яблуня в городчику буде нашим чарівним деревом, ми будемо казати їй наші бажання (Авторка)

буцімто нібито (м, ср, ст): З Нелею Роман буцімто покінчив, та прийшло це йому з немалим трудом (Загачевський)

буцля́тий товстенький: Котеня стояло серед кухні, хитаючись на куцях, буцлятих ніжках (Парфанович)

бу́цяти → **бу́цати**

бу́цятися → **бу́цатися**

буше́ кул. різновид *канапок* (ст): Спеціальний рід канапок круглих, маленьких – це буше. З будь-якого печива витинаємо маленькою формою кружки, мастимо маслом і на верх накладаємо кав'яр або витискаємо машинкою ріжноколірові маси (Нова хата 1938)

бу́шпан (**бу́кшпан**) куц або деревце із дрібним зеленим листям, яке часто використовують для обрядових прикрас; мірт (ст, ср)

буяне́ брехня (ст) || → **бляга́**

◆ **буяне з росповядáнем** неймовірна брехня; неправда (ст) || → **буйда на ресóрах**

◆ **буяне на ресóрах** ⇔ **буяне з росповядáнем** (ср)

бу́яти (**ба́яти**) брехати; розповідати неправдиві історії, небилиці (ст) || → **ба́ср засува́ти**

◆ **бу́яти сло́ня в кара́фці** ⇔ **бу́яти**

бу́яч брехун (ст) || → **бля́ср**

бю́рко письмовий стіл (ср, ст): Марко глянув на ручний годинник і помалу перевів очі на бюрко, закидане книжками, де наверху лежала знята із стіни репродукція портрету Мазепи роботи Масютина (Нижанківський) || **бюро́**

бюро́ 1. установа, контора (ср, ст): Так ми заложили бюро реклами "ФАМА". Це слово можна було вживати і в українській, і в польській мові однаково. Бюро, ми вважали, мало бути загальноєвропейське: і українське, і польське (Чайківський)

2. ⇔ **бю́рко** (ст): Пан настоятель мав у другій кімнаті, де хлопці вчилися, своє бюро, а в шуфляді – доволі довгу тростину (Шухевич)

б'ю́чка мед. пульс (ст): Опісля кат приступив до д-ра Мостовського і сказав, що вирок виконано. Оба лікарі підійшли до Данилишина, пощупали б'ючку, послушали, що серце перестало бити, і тоді зголосили, що він вже не жиє (Шухевич)

бя́лко вул. документ (ст): Вони вже, певно, десь давно у Відні чи де там... Але "бялко" є, папір добрий, і хай мене хтось не пустить! (Лисяк)

В

В:

- ♦ в дубіну піту → дубіна
- ♦ в живі очі брехати → о́ко
- ♦ в противеньстві до → противеньство
- ♦ в тяжі <бути> → тяж

ва́ва дит. болюче місце; рана (м, ср, ст): Не плач, моє малесеньке, дай мама поцьомає ваву, і вже не буде боліти (Авторка) || **бу́ба**

ваго́н:

- ♦ особобвий ваго́н → особобвий

вагабу́нда вул. бешкетник, зірвіголова, шибеник (ст): Хлопець був незвичайно здібний, добре вихований, то аж ніяк не дотримував кроку гімназійним коле́гам – “вагабундам”, що ще зараня до концерту, під час проб, переконували бідного декляматора, що вірш повинен звучати “За Бариляком – Бариляк”... Так і сталося! (Строкон) || **ві́зус, збито́чник (збито́шник), лахабу́нда, макабу́нда, ля́мпарт, псо́тник, у́рвіш, халаму́дник, ша́йгіц**

ва́жка гиря (ср, ст)

важне́ важливе (ср, ст): А це було дуже важне. І я зовсім не дивуюся, що такий

громадянин, який в молодості набрав пару ляпасів на Знесінні, на ціле життя має уразу до Львова і зле про Львів висловлюється (Тарнавський З.)

вазелі́на 1. вазелі́н (ст)

- ♦ без вазелі́ни в сра́ку лі́зти вул. підлабузнюватися (ст) || без мі́ла в ду́пу лі́зти, цілува́ти в ду́пу

2. ⇨ **вазелі́няж**

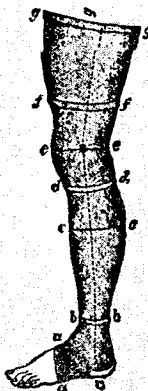
вазелі́няж вул. підлабузник, підлиза (ст) || → **вазелі́на, підлиза́йло**

вазо́нок 1. горщик для квітів; вазон (м, ср, ст)

2. квіти в горщику (м, ср, ст): іресь, піди підляй вазонки, бо я зранку не встигла, а там земля вже цілком суха (Авторка); – Гей, Ганю, – гукає пані Марія кризь вікно, – винеси вазонки надвір! Будемо пересаджувати цвіти (Вільде)

- ♦ **як вазо́нок жарт.** про єдиного мужчину в жіночому товаристві (ср)

ва́йха залізнична стрілка (ст): Я не раз дражнив його “вайха наліво, вайха направо”, але чи я один? (Нижанківський); А тато зараз дує до роботи? Що? Вайха наліво, вайха направо! Тепер, тату, треба більше наліво (Нижанківський)

Важне для Паць!

СПЕЦІАЛЬНІ ГУМОВІ ПАНЧОХИ

проти жиляків,

готові на склад, як і на мру

по уміркованих цінах

і на догідні сплати поручає:

УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ЛІКАРСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ
І ХІРУРГІЧНИХ АРТИКУЛІВ

О. МАЦЯК і С-ка

Львів, вул. Валова 27, тел. 116-60.

вака́ції канікули (ср, ст): А де ви бачили такого дивака, щоб на святочних вакаціях вчився (П'ясецький) || **фе́рії**

вакаці́йний який пов'язаний із *вакаціями*; канікулярний (ср, ст)

вал:

◆ **ва́ла робі́ти** *вул.* мати за дурня (ст): Ах, нагла кров! А ще тепер з нас тут вала роблять! (Лисяк)

валáнцяти вештатися (ср, ст) || **воло́читися, ла́зити, ша́стати**

ва́лек *вультг.* чоловічий статевий орган (ср, ст) || → **буду́ляк**

ва́лет *карт.* валет (ст) || **хло́пець**

валу́:

◆ **Гетьма́нські валу́** → **Гетьма́нський**

◆ **Губерна́торські валу́** → **Губерна́торський**

◆ **Те́мні валу́** → **те́мний**

◆ **Чо́рні валу́** → **чо́рний**

валу́ло 1. огрядна, неповоротка людина (ср, ст) || → **бамбу́ла**

2. *ірон.* дурень, недотепа (ст): – Ах, ти, валило! – поблажливо, хоч з усміхом, не відвертаючи навіть голови вбік запитувача, кидає Базиль. – Ах, ти, мурло! До мамра го замкнули, на кібель посадили, до коцяби го дали! Ну, ти, темна махорко, в цюпі сиди! (Лисяк) || → **бевэ́**

валу́ти *вул.* 1. бити (м, ср, ст) || **галапіджити, гаманува́ти, ганцаліти (ганце́літи), гарата́ти, дю́гати, і́хати, кишку́ міше́ти, кітува́ти, кббзати, кропу́ти, лупі́ти, магу́ляти, ма́цати, мотло́шити, па́рити, пра́ти, світу́ти, святі́ти, сіпа́ти, смалі́ти, тлу́мити, товкту́, фасува́ти, цабаі́ти, цяха́ти**

2. рішуче, швидко, упевнено іти (м, ср, ст)

3. забиратися геть (м) || → **ге́бати (гу́бати)**

4. сміливо говорити (ср)

валко́вий згорнутий, звинений у рулет (ст)

вало́к 1. валик, качалка (ст)

2. *кул.* кондитерський виріб із тіста із солодкою начинкою; рулет (ст)

валу́ва → **балу́ва**

валу́вка¹ (валу́фка) хабар (ст) || → **хаба́р**

валу́вка² *вул.* повія з *Гетьманських валів* (ст) || → **вінклю́вка**

валу́фка → **валу́вка¹**

валу́шек *вул., вультг.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

◆ **валу́шком по сліма́чку** *вул., вультг.* статевий акт (ст)

вальо́р вартість, значення (ст): Такий чоловік не має вальору у громаді ані з зламаного шеляга (Вільде)

вальо́ри 1. цінні папери (ст)

2. надзвичайні природні задатки (про зовнішність) (ст): Видно, вона сама знала, що в неї такі вальори, що не вимагають допомоги косметичних засобів (Тарнавський З.)

вальо́рний ⇔ **вальоро́вий**

вальоро́вий вартісний, цінний (ст): Штани невипрасовані, комір їздить по шиї. Про краватку не можна взагалі сказати, яка вона. Вона ні синя, ні бронзова.

Вона просто – вальорова (Керч) || **вальо́рний**

Валковий штрудель

Добре вимісити 3 ск. борошна, 1 ск. сметани, 1 ск. масла. Тісто витачати за вгрубшки 3–4 мм.

Обібрати 1 кг винних яблук, пократяти їх в пліточки, наложити на витачане тісто, звинути валок і спекти у досить гарячій рурі.

Порція 6–8 осіб
(Переписи)

валяч *вул.* лінюх, ледар (ст)

ва́ндер мандрівка, прогулянка (ст) || **ва́ндри, вандрівка**

ва́ндри 1. ⇔ **ва́ндер**

◆ **йти на ва́ндри** 1. вирушати в мандрівку, подорож (ст)

2. йти в невизначеному напрямкові; прогулюватися без мети (ст)

вандрівка ⇔ **ва́ндер**

вандрівну́й мандрівний (ст)

вандрува́ти мандрувати (ст)

ване́нка 1. ванна (ст)

2. миска для господарських потреб (ср, ст)

ванілія *кул.* ваніль (ст)

ваніле́вий (ванілю́вий) *кул.* ванільний (ср, ст): Добра, вибачлива тітка, опоясана хвартухом, сповнена хатніх дрібних турбот, у стоптаних мештах, су-

ПОРОШОК ДО ПЕЧЕННЯ
ВАНІЛЕВИЙ ЦУКОР

САНИТА АДРІЯ
ФАБРИКА™ У КРАКОВІ

вора й усміхнена, обвіяна запахом житньої кави, цикорії, яблук і ванільових тістечок (Нижанківський)
ванілю́вий → **ваніле́вий**
ва́нькир мала кімната (перев. без вікна) (ст)

Свідома й добра господиня

вживає
порошку до печива
ванілієвого цукру
олійків до печива
тільки виробу Кооп.

„П Л А С Т”

ва́рга (*перев. мн. ва́рги*) *зруб.* губа (ср, ст): Так собі ті ва́рги повимальовувала, так вибралася, як публіка яка (Авторка) || **япа**

ва́рганяти *знев.* невиразно говорити (ст): Ва́рганяв, воркотів, нарікав, кляв, але ліз по сходах угору, плентаючись на тороках довгих гаців (Тарнавський 3.)

ва́ргатий *зруб.* губатий (ср, ст)

варену́чка (*перев. мн. варену́чки*) основа для вареника – розкачане у формі невеликого круга тісто,

на яке кладуть начинку; варениця (м, ср, ст): Коли Бабця робила вареники, часто залишалися варенички, їх також варили, чомусь вони для нас, дітей, були найсмачнішими. І ми з нетерпінням чекали, кому скільки дістанеться (Авторка)

ва́ріят → **ва́р'ят**

варко́чі волосся, заплетене в коси (ст)

варста́т майстерня (ст)

ва́рга цигарки без фільтру марки “Ватра” (Лучук) (ср)

ва́ргий:

◆ **пса ва́ргий** → **пес**

вару́нок умова (ст): Але один варунок, прошу отця (Вільде)

варца́би шашки (гра) (ст) || **да́мка**

варца́бниця дошка для гри в шашки чи в шахи (ст)

варша́ва *тюр.* місце під нарами (ст)

◆ **йти під варша́ву** *тюр.* лізти під нари спати (ст)

ва́р'ят (ва́ріят) 1. психічно хворий чоловік; розумово обмежений чоловік (м, ср, ст): Вікнці, на відділі для нервових і умових хворіб лікар-чех “узнав мене вар'ятом”, і я був раз назавсіди забезпечений перед службою у боевій

лінії (Шухевич); Львів мав у своєму нутрі багато умовохорих, т.зв. "вар'ятів", але в тім часі загально знаними і такими, що викликували у всіх львов'яків симпатію, були два "вар'яти": т.зв. "дурний Ясьо" і "пан" Пшибильські, знані, може, більше, чим, приміром, сам президент королівського престольного города. Не знаю ближчого родоводу ні одного, ані другого. "Дурний Ясьо" мав бути сином якоїсь вдови. Ніхто з нас, учнів, навіть не знав, де він мешкав. Він мав у Львові сталу "руту", якою щодня ішов перед полуднем, а опісля тими самими вулицями вертав. Це були вулиці Баторія (яка тоді ще називалася Галицькою), далше Галицькою і Краківською. Від кінця Краківської – звертав... Як "дурний Ясьо" був пролетар, так другий львівський "вар'ят", Пшибильські, був аристократ чистої

Яблука з ванілією для дітей

На кожду дитину числимо по одному яблуку. На п'ять обібраних і почищених яблук наляти шклянку води, додати 20 дкг цукру й варити на вогні. Окремо зварити півтора шклянки солодкої сметани з кусником ванілії. Розвести цією сметаною, додаючи її по краплях, три жовтка, втерті з 8 дкг цукру і 8 дкг муки. Мішати з тим так довго, аж запіниться. Потім поставити оцю рідину до ринки з водою на кухні й мішати, щоб згусла. Між тим додати до цього кусник десероного масла. Коли вже піна згусне, зняти її з кухні й мішати далше. Холодну піну зложити до компотірки, на неї уложити зварені яблука. Можна прибрати зверху ще різними конфітурами (Нова хата 1933)

був аристократ чистої крови, що пізнати було з його поведіння, рухів і одягу. Він був мало що старший від тамтого, такого самого росту, але більше худорлявий... Головно його місцем перебування була Трибунальська вулиця і ринок (Шухевич) || **вар'ят з Кульпárкова, ідійóта (идийóта), свірк (сьвірк), умовохóрий**

- ◆ **вар'ят з Кульпárкова** ⇔ **вар'ят 1** (ср, ст)
- ◆ **вар'ят з мóкрим лóбом** ⇔ **вар'ят з мóкрою головóю** (Франко)
- ◆ **вар'ят з мóкрою головóю** недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**
- ◆ **грáти вар'ята (варіята)** *вул.* удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; удавати дурника (м, ср, ст): Не грай варіята (Франко) || **грáти грéка, мармеліка грáти, мармеліка рíзати, рíзати грéка, рíзати фацéта, рíзати фаціята, тóрка вдавати, тóрка грáти, тóрка рíзати, фóня рíзати, стругáти вар'ята, стругáти дóрня, стругáти патáчки, трáскати (тріскати) вар'ята, трáскати фóня, фóня стругáти, юра стругáти**
- ◆ **дурнóй вар'ят** *знев., ірон.* недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**
- ◆ **загрáти вар'ята** *вул.* удати дурника (ср, ст): Ти розумієш, якого я мав страху за себе і за тебе! Тому я постановив "заграти варята" з тобою і вислав Серйожку, щоб тебе з моєї квартири виполошив. Це свій хлоп. Не йшлося тоді лише про нас двох (Загачевський)
- ◆ **йтó на вар'ята** *шк.* йти непідготованим на урок чи на іспит (ср, ст)
- ◆ **не робі з тáта вар'ята (варіята)** так говорять тим, хто обманює (ср, ст): – І де ти була, Лесю? – Та в коліжанки. – Так довго?! Не роби з тата вар'ята, тета бачила тебе в кнайпі на Вірменській в дуже недоброму товаристві (Авторка); Ей, пане Максю, та не робіть з тата варіята, я вас дуже прошу! За кого ви мене маєте, за якогось фраєра, чи що? (Керницький) || **не робі з тáта вар'ята, а з мáми посміхóвіско; не робі з тáта вар'ята, а з мáми мáлпи**
- ◆ **не робі з тáта вар'ята, а з мáми мáлпи** ⇔ **не робі з тáта вар'ята**

- ◆ не робі з тата вар'ята, а з мами посміхобиско ⇨ не робі з тата вар'ята (Франко) (ср, ст)
 - ◆ стругати вар'ята ⇨ гра́ти вар'ята
 - ◆ траскати (тріскати) вар'ята ⇨ гра́ти вар'ята: Тсс! Ти що? Замкни писок! Тепер нема геци. Найліпше тріскай вар'ята (Нижанківський)
 - ◆ тріскати вар'ята → траскати вар'ята
2. чоловік, чиї слова чи поведінка викликають подив, шокують інших (м, ср, ст) || вар'яту́ньо, вар'яту́нцо, ідійо́та (ідийо́та), кандидат на Кульпа́рків, свірк (сьвірк)
- ◆ ка́вал вар'ята ⇨ комплётний ва́р'ят
 - ◆ комплётний ва́р'ят цілковитий дурень (ст) || ка́вал вар'ята
3. чоловіча (ср, ст)
- ◆ сві́й ва́р'ят надійна, порядна людина (ср, ст): На кожне явище він мав свою думку, а на кожне спостереження – осібне слово. Просто: він був, як то кажуть, "свій вар'ят" (Нижанківський)
4. вул., вульг. чоловічий статевий орган (ст) || → буду́ляк
- ◆ вмо́чіти вар'ята вульг. здійснити статевий акт (ст) || за́йва́нити гу́лею, закала́тати, замача́ти гу́лю, запе́чу гу́лю, клева́ці кінути, перекала́тати кобіту, перері́зати кобіту, покала́тати, попігра́ти собі, поста́вити гу́лю, поці́пцяти, пошму́ляти, пошму́ляти кобіту
5. цигарка (ст) || дзу́гар, дим, папіро́с, папіро́ска
- вар'ятка** 1. психічно хвора жінка; розумово обмежена жінка (м, ср, ст)
2. жінка, чиї слова чи поведінка викликають подив, шокують інших (м, ср, ст)
- вар'яту́нцо** ⇨ вар'яту́ньо
- вар'яту́ньо** людина, чиї слова чи поведінка викликають подив, шокують інших (ср, ст) || → ва́р'ят
- ва́сер** вул. вода (ср, ст) || → арциві́за
- васерва́га** ватерпас (м, ср, ст)
- васеру́ця** ⇨ ва́сер
- ватівну́к** крав. підкладка із вати під плечима одягу; плечики (ст): Паке́т з ціянкалієм був при мені, бо при всіх ревізіях, які ми проходили, його не знайшли. В той час шилося маринарки з ватівниками на раменах. В мене ті ватівники були досить грубі і в один з них я запхав той паке́тик (Дейчаківський)
- вато́ванка** одяг на ваті; ватник (ст): Пан Макс одягнувся у ватованку – була на нього, як кожна одежина, заскупа і закоротка (Керницький)
- ватолі́н** ватин (ст)
- ва́ха** вул. варта, сторожа (ст): Наша ваха на сьогодні скінчена (Лисяк)
- вахла́к** вул. недотепа, дурень (м) || → бе́взь
- вахля́р** 1. віяло (ст): Зламала та смаркуля мені вахляр, і тепер я просто конаю від тої го́р'ячі (Авторка); Прибрання риби уріжноріднюється маринованими грибками чи рижками, корнішо́нами, краяними у вахляр, та твердими яйцями, краяними в платки (Нова хата 1934)
2. низка; перебіг (ст): Вахляр воєнних подій притупив нашу вразливість на спорт копаного м'яча, що є масовим рухом і займає сталі позиції (Селепко)

ва́цек *вул.* поляк (Лучук) || → **антек**

ва́шер *вул.* злодій, який обкрадає людей у поїздах (ст) || → **злодій**

вбздúрити *вул.* уявити (ст)

вбу́вник (убу́вник) убивця (ст): В короткий час по тім часописі принесли відомість про вбивство директора філії української гімназії у Львові Бабія, якого застрілив молодий українець перед кам'яницею, де Бабій мешкав, коли той рано виходив до урядування. Вбивника важко ранено, і він пізніше помер в слідчих арештах – у "Бригідках" у Львові (Шухевич)

вб́рати 1. одягати (м, ср, ст): Вбрай маринарку, бо надворі дуже зимно (Авторка)

2. прикрашати (перев. новорічну ялинку) (м, ср, ст)

вбу́ти *кул.* 1. додати, попередньо розбивши (перев. яйця) (м, ср, ст)

2. збити, збовтати на піну (перев. білки) (м, ср, ст): Вбити піну з двох білків і змішати їх з жовтками, втертими до білоти, з цукром (Авторка)

вбо́гий:

♦ **зафасува́ти як вбо́гий в то́рбу** → **зафасува́ти**

вбра́ний 1. одягнений (м, ср, ст)

2. прикрашений (про новорічну ялинку) (м, ср, ст)

вбра́тися одягнутися (м, ср, ст)

♦ **вбра́тися на глянц** дуже гарно, святково, бездоганно одягнутися (ср, ст) || → **вбу́биратися**

♦ **вбра́тися як до шлюбу** ⇔ **вбра́тися на глянц**

♦ **вбра́тися як стрик на Вели́кдень** одягнутися не за погодою або не так, як інші (ср, ст)

♦ **вбра́тися як ялі́нка** начепити на себе забагато прикрас (м, ср, ст)

вгату́ти 1. вдарити (м, ср, ст) || **бру́знути, владува́ти, влупу́ти, вмасту́ти, всмалу́ти, вцабану́ти, вціду́ти, грімнути, гукнути, да́ти в ро́зум, да́ти зе́ца, да́ти фа́нги, зага́рагу́лити, задзя́кovať, заїхати, замалюва́ти, засанда́лити, засвіту́ти, засервува́ти, заси́гнува́ти, зациндо́лити, зацинкува́ти, заціду́ти, зоблу́нути, кла́цнути, крб́нути, ма́цнути, па́льнути, пома́цати, пома́цати за пра́ве плу́цо, потягну́ти, прива́нити, пу́цнути, рі́пнути, сві́снути, си́гнува́ти, стрі́лити, тала́пнути, тра́снути, трі́пнути, фа́кнути, ці́кнути, ша́рнути, шкрб́нути, шмо́ргнути, шу́рнути**

♦ **вгату́ти за́стрик** → **за́стрик**

2. *шк.* дати багато домашнього завдання (ср, ст) || **вцабану́ти**

вглоту́тися втиснутися (ст): Та тільки ми засіли за стіл у колишній господі Лінтнера, коли знайома нам трійця вглотилась до ресторану та й засіла при недалекому від нас столику (Тарнавський О.)

вго́щувати пригощати (ст)

вдава́ти:

♦ **ту́рка вдава́ти** → **ту́рок**

вда́рити:

♦ **вда́рити в кімоно́** → **кімоно́**

вда́ритися:

♦ **вда́ритися в амбі́цію** → **амбі́ція**

вд́атися:

- ♦ **вд́атися як горба́тий до стіни́** бути цілковито непридатним для якоїсь справи (Франко) (ср, ст)

вдв́йку удвох (ст)

вдо́ліну вниз (ст): Пішли вулицею вдолину, де починалися дерев'яні огорожі й дерев'яні дахи (Нижанківський)

вэ́жа шах. тура (ст) || **вежі́вка**

вежі́вка ⇔ **вэ́жа**

вэ́ксель:

- ❖ **вэ́ксель і жінка не згу́биться ніколи** лихе та погане невідступно переслідує людину (Франко)

Велі́кдень церк. Великдень; Пасха: В головнім будинку [Ставропілії] відбувалися сходини і наради братства. В Томину неділю (першу по Великодні) були вибори старшини братства (Крип'якевич) || **Паска**

- ♦ **вбра́тися як стрик на Велі́кдень** → **вбра́тися**

- ♦ **на кінський велі́кдень** ніколи, за жодних обставин (ср, ст) || **на свято́го ні́гди**

велі́кий:

- ♦ **велі́ка ме́ція** → **ме́ція**

- ♦ **велі́ка на́ні** → **па́ні**

- ♦ **велі́ке айва́й** → **айва́й**

- ♦ **велі́ке ге** → **ге**

- ♦ **велі́ке цабе́** → **цабе́**

- ♦ **велі́ке бебе́** → **бебе́**

- ♦ **Велі́кий піст церк.** сорокаденний піст перед Великоднем

- ♦ **велі́кий по́кій** → **по́кій**

- ♦ **велі́кий пши́к** → **пши́к**

- ♦ **ма́ти велі́ку гэмбу** → **гэмба**

- ❖ **для велі́кого не ќудай мал́ого** мале втратиш, а великого можеш не здобути (Франко)

вэ́льон фата (м, ср, ст): Яка ж то дівчина не уявляла себе ще змалечку у білій шлюбній сукні й розкішному вельоні (Авторка); Сіра мряка ліниво підносила на верхів'ях дерев, розпливалася, рідшала і, наче пірваний вельон, висла над вулицями, провулками і дахами Левандівки (Нижанківський)

венге́рки (венге́рки) сорт слив (м, ср, ст): Коли вже свіжі сливи, то не які там небудь сливи, що їх так негарно називають, але великі синяві правдиві "венге́рки", себто правдиві угорські сливи. Таких тепер не видно. Тепер такі не родяться (Шухевич)

венге́рки → **венге́рки**

вепро́вий кул. свинний (Лучук) (ст): Печеня вепро́ва, шніцлі вепро́ві з рі́жом— яка то смакота (Авторка)

- ♦ **вепро́ве м'ясо** ⇔ **вепро́вина** (ст)

вепро́вина кул. свинина (Лучук) (ст): Були, одначе, професори, які були противенством до цих трьох людей. На перше місце належало б поставити Петра Скобельського, який був теологом, але перейшов на філософію, мав бути істо-

риком, але учив німецького. Він був славний з того, що, коли ще був в духовнім семінарі як студент теології, заложився, що з'їсть дванадцять семінарських порцій вепровини, а потім вип'є дві літри горілки, і це йому не пошкодить, а треба знати, що порції семінарської вепровини були в той час поважно великі і дуже товсті. Скобельський з'їв "за одним замахом" всі дванадцять порцій, випив дві літри оковити і виграв заклад (Шухевич) || **вепрöhe м'ясо, свинотина**

вєрва запал, завзятість (ст): Мабуть, ніколи більше не танцювала я з такою вервою! (Крушельницька)

верєсюк вул., знев. 1. селянин; селюк (ст)

2. високий на зріст мужчина (ст)

вєрзтú:

♦ **вєрзти, що слúна принесе на язúк → слúна**

вертати блювати (ср, ст) || **вонítувати, íхати до рúгі, кúцати, рúгати (рúгати), скидати пошакú**

вертíти:

♦ **вертíти дírу в животí → дírа**

весéлий:

♦ **весéлий як засвátана дівка** дуже веселий (Франко) (ср, ст)

♦ **я з свóйов небíжков два дни весéлі мав: раз – як єм ї брав, а дрúгий – як єм ї ховáv** ірон. про "радощі" сімейного життя (Франко)

веслó вул., муз. гітара (м, ср): Грати на веслі (Лучук) || **вiник, гiтара**

вєчiр:

♦ **вiю, бо вєчiр** рухайся швидше (ср, ст): Хлопці, ви чо розсілися, думаєте, як рано, то ше встигнете все поробити? Ага, чекайте, чекайте. Вiю, бо вєчiр! Мусимо ше до полудня викінчити (Авторка)

вєц вул. віче, збори (про акції поляків) (ст): Корпоранти зробили на універку масовий "вєц", повикидали наших з викладів, а потім вийшли на вулицю. Полетіли каміння і петарди на "Фортуну" при вулиці Льва Сапіги і на "Маслосоюз" при Городецькій (Керницький)

вжесточúтися стати жорстоким; озлобитися (ст)

вживати використовувати; застосовувати (ст): Тут ваша кімната, а тут – позвала на малі двері – лазничка. Можете її вживати. Так само кухні (Марська)

взглядно або, чи, а власне (ст)

взглядом щодо, стосовно (ст)

взимí взимку (м, ср, ст)

взiрєць приклад, зразок (м, ср, ст)

взiрцєвий гідний прикладу, зразковий (м, ср, ст)

взносу́тися 1. підійматися (ст)

2. вивищуватися (ст)

взолúти 1. дошкулити словами (ст)

2. побити (ст): Вони йому порядно взолули. Я вже давно такого не бачив (Нижанківський) || → **вiгаратати**

взяти:

♦ **взяти за бáри → бáри**

- ◆ **взяти за б́арки → б́арки**
- ◆ **взяти за д́упу → д́упа**
- ◆ **взяти за фрак → фрак**
- ◆ **взяти за яй́бла → яй́бла**
- ◆ **взяти на карко́ші (корко́ші) → карко́ші**

віарештований заарештований (ст): Обое вони були пригноблені і перелякані. Сказали мені, що вони є під домашнім арештом, їхня ціла мережа була виарештована (Дейчаківський)

віарештувати заарештувати (ст): Вже, мабуть, знаєте, що вчора ґештапо виарештувало майже весь провід і всіх, що сиділи на Руській, 10 (Лисяк)

вібалушений витріщений (ср, ст): Свіжу рибу пізнати по вибалушених склещених очах і ясно-червоних зявах та по твердій шкірі. Чим більше очи завпали, тим риба давнійша. Як риба не зовсім свіжа, треба її спарити окропом і обтерти. Найліпше купувати рибу ще живу (Переписи)

вібалушити витріщити (очі) (ср, ст) || **вівалити**

вібалушитися витріщитися (ср, ст) || **вітріщити баньки (банькі)**

вібити набити, відлупцювати (ст): Такий був нечемний, так допікався дорогою, що, як прийшли додому, то так його порядно вибила, що потім аж гризлася, нащо я так дитину караю (Авторка) || → **віґаратати**

вібілення відновлення репутації (ст): На мене впав ще один тяжкий до виконання обов'язок – вибілення публічно на явній судовій розправі Богдана Підгайного та його характеру (Шухевич)

вібілити відновити репутацію (ст)

- ◆ **вібілити публічно ⇔ вібілити (ст)**

вібічи вибігти (ст)

вібрати:

- ◆ **вібрати пса → пес**

вібубнити шк. завчити напам'ять; зазубрити (ст) || **вікути**

- ◆ **вібубнити на бляшку** шк. дуже добре завчити напам'ять; зазубрити (ст) || **вікути на бляшку**

вівалити згруб. витріщити (очі) (ср, ст): Раб Божий вивалив на Макольондру очі й не знав, що сказати (Нижанківський) || **вібалушити**

вівбираний надто святково, урочисто одягнений (ср, ст) || **віфранчений, віштифтуваний**

вівбиратися надто святково, урочисто одягнутися (ср, ст) || **вбратися на ґлянц, вбратися як до шлюбу, віпампішитися, вістроїтися, вістроївся як пánна до шлюбу, віфрантитися, виштайфіркуватися, віштифтуватися, віштифтуватися на остáтний ґудзик**

вивдячуватися віддячувати (ст)

вівідчик той, хто бере інтерв'ю; репортер (ст): Пишу це в каварні "Санусі". На Західнім фронті, а також над Вардаром перемагає Атланта. До вивідчика часопису "Daily Telegraph" сказав головний вождь Фох: "Ми переступили верх гори і йдемо вділ. Коли дістанемо розгін лявіни, тим ліпше" (Боберський)

вівіндувати 1. підняти (ліфтом) (ст)

2. допомогти посісти вище становище (ст): Є певні познаки, що доносив він тому професорові, який його вивіндував на "форцуґа" (Шухевич)

вiвiндуватися 1. пiднятися (лiфтом) (ст)

2. пiднятися; вилiзти догори (ст): Вивiндуємося на причi – на перший поверх. Трiщить – ов! Але! Нас двi тiльки, але як приiде наша тяжча вага, то з партером буде зле (Нова хата 1933)

вiвiнуваний устаткований; обладнаний (ст)

вiвiнувати 1. надiлити посагом; дати придане доньцi (Лучук) (ср, ст)

2. обладнати; устаткувати (ст)

вiвiрка бiлка (ст): I тут майже не видно було сьогоднi людей, дiти не перекликалися мiж смереками, здоганяючи вивiрок, не грали в пiску на обгородженому рондо (Марська)

вивiтрювати перевiтрювати (ср, ст): Сьогоднi гарна погода, таке фaйне сонце, Касюню, йди-но на бaлькон, винеси вивiтрити коци (Авторка)

вив'язуватися знаходити вихiд зi скрутної, складної ситуацiї (ст): Тета наполягала, щоб Ярко женився, i вiн ледве вив'язався з цiєї халепи (Авторка); Не думаю, що той "Бачевський", яким ми тут розкошуємося, походить з вашого власного погребу, все ж таки з ролi господаря вив'язуєтесь знаменито! (Керницький)

вiгаратати 1. побити, набити (м, ср, ст) || **взолiти, вiбити, вiгарбувати плечi, вiгарбувати шкiру, вiкропити, вiмаглювати, вiрайбувати, вiрайбувати шкiру, вiсмарувати шкiру, вiддубасити, вiддубасити пiд перший нoмер, владувати, влатати, вмастити, всiпати, всiпати в шкiру, всмалити, всунути, вцабанiти, вцiдити, дати балабухiв, дати в шкiру, дати кампи, дати лати, дати <му> на вiват, дати <му> на п'ец, дати по крижбантах, дати по кулях, дати фaцьку (фaцьку), дeкi дати, заковзати пeпiд щeблi, збiти, збiти на квaсьне ябко, збiти як гaмана, згeпати, златeти сiдження, злупiти, злупiти зaдницю, змаглювати, змасакрувати, змотлашити, зрiзати задок, зрiзати пoртки, зробити пляцок, кoца дати, ляне зробити, ляне справити, набити як в бубен (бубон), нагаратати, нагатити, накалатати, наkantати, наковзати, наковпати, накепати в штани, накепати в пeртки, накропити, намаглювати, напарити, нацяхати, начистити найльник, нашлюгати, облатати, обмаглювати, обмаглювати, обмастити, освятити вoду, помацати по лепeтi, потовкiтi, скрaяти пoрткi, скрaяти споднi, скрeпити, скути мeрду, стлумити, стовкiтi, стовкiтi на квaсьне ябко, стовкiтi на мязгу**

2. швидко збудувати (перев. великий будинок) (м, ср, ст): Так скоро тi наші сусiди вигаратали хату, що тiльки думаеш, де то тi люди такi грошi беруть (Авторка)

вiгарбувати вичинити (шкiру) (ст)

◆ **вiгарбувати плечi → плечi**

◆ **вiгарбувати шкiру → шкiра**

вигинястий спритний, вправний (ст)

вигицка витiвка (ст): Я сказав про мою вигицку, що братанок нiбито його дуже хвалив (Шухевич)

виглядати 1. виднiтися, ставати видним, помiтним

◆ **виглядає село → село**

2. мати певний зовнiшнiй вигляд

◆ **виглядати як дiпа → дiпа**

ви́га досвідчена людина; бувалець (ст) || **ви́дач, старій ви́га**

♦ **старій ви́га** ⇌ ви́га

ви́гарувати вимазати, забруднити (ст) || → **ви́смарувати**

ви́гаруватися вимазатися, забруднитися (ст) || → **ви́смаруватися**

ви́глянцувати вичистити до блиску (взуття, меблі, кахлі тощо) (м, ср, ст)

|| **ви́пуцувати, глянец навести**

видава́ти 1. витратити (гроші) (ср, ст): Передвчора була субота, і він жінці віддав усі гроші. Значить, вона їх не могла зараз же видати – то чому до праці дала йому тільки каву? (Нижанківський)

2. сервірувати стіл, готувати, подавати страви: Уже друга – час видавати обід (Авторка)

ви́дати:

♦ **ви́дати ра́ндку** → ра́ндка

вида́тний вигідний, який призводить до мінімальних втрат (ст)

вида́тність ви́гідність, те, що призводить до мінімальних утрат (ст)

виде́лець (віде́-

лець) 1. виделка

(ст): Ромцю, та чи не могла твоя Нуся навчити дитину добрих манер, та жість самим видельцем, а ножа навіть не уживає (Авторка)

2. вул. невдача (ст)

видерка́фи вул. витрачання грошей намарно (ст)

ви́дець глядач (ст): Знімаємо малюнки, світлини, гарно викінчену карту походів Легюну через Карпати в напрямі Галича, велику знимку Мойсейовича коло Семківців, що вражає кожного видця глибиною простору (Боберський)

видзьобува́ти ретельно, скрупульозно вибирати, вишукувати (ср, ст):

Редагування – така невдячна справа, правши, видзьобуеш помилки інших, а на щось своє зовсім не залишається часу (Авторка)

ви́димий:

♦ **ви́дима смерть** → **смерть**

виді́вка листівка (ст): Накладом "Центральної управи Українських Січових Стрільців" вийшло понад 60 видівок, 14 в красках, інші – як друки з рисунків і світлин, ще інші – як дійсні світлини в темній або бронзовій красці (Боберський)

ви́дідичити позбавити спадщини (ст)

ви́діл комітет; правління, президія (ст)

♦ **ви́діл краєвий** адміністративний орган (ст)

виді́лівка початкова школа (ст): Скінчив пару клас народної школи. До виділівки не йшов, бо й мама, і мамин брат казали, що він завеликий. Пішов на мулярку (Тарнавський 3.)

ви́діти бачити (ср, ст): Та ще'м не осліп, ще виджу добре (Франко); У більшості випадків буде так, що лікар є далеко та може лише деколи хорого видіти (Дри-

малик); Не видять ціли або думають, що вона на тисячі миль далеко, і для того куняють (Боберський)

❖ **дасть ся ві́дїти** якомсь буде (ст)

❖ **не ві́дів Гриць ногави́ць** про необізнану, обмежену людину (ст)

ві́дко видно (ст)

♦ **такий, шо Аме́рику ві́дно** → **Аме́рика**

видриду́шник шахрай, пройдисвіт, крутій (ст) || **а́нтек, крутій, ма́хер**

(ма́хер), махльо́йник, мехі́дрис, шварцер, ше́льма, шубра́вець

ві́дусити видушити (м, ср, ст)

♦ **ві́дусити як цитру́ну** → **цитру́на**

ві́селі́мівувати позбавити можливості щось робити; усунути (ст): Користаючись з національного замішання нашої дружини, один з німців допав під наші ворота і вправним ударом ноги в гортань виелімінував нашого воротаря з гри (Селепко)

ві́їмка виняток (ст): Поза малими виїмками, хлопці в гімназії були чесні, добрі, щирі українці (Шухевич) || **ві́їмо́к**

ві́їмо́вий винятковий, особливий (ст): Мене прийнято, як мені здається, з якимось виїмковим респектом (Загачевський)

ві́їмо́во винятково, особливо (ст): Любив випити, хоч жінка не дозволяла. Але нині виїмково з нагоди приїзду гостя він дістав дозвіл випити досхочу (Острук)

ві́їмо́к 1. ⇐ **ві́їмка:** Світ є божевільний! Кожний так думає, але себе вважає виїмком (Селепко)

2. уривок, фрагмент (ст): Виїмок з історії мого життя (Криницька); Часто говорив: "Як хтось з вас забуде по maturі якийсь виїмок з латинської граматики, діри в світі не буде, ... ніхто того не завважить. Але коли не будете вміти поводитися культурно між своїми, а тим більше між чужими, кожний це завважить, і воно принесе зле свідоцтво не лише собі самому, але й своєму суспільству" (Домбровський)

ві́йти виграти, отримати зиск, прибуток (ст)

♦ **ві́йти на сто́рону** → **сторонá**

♦ **ві́йти як Заблóцький на мiлi** → **мiло**

♦ **на світ ві́йти** → **світ**

ві́жилкувати *кул.* витягнути жили (із м'яса) (ст)

ві́жирка́ (*перев. мн. вижiрки (вижiрки)*) *вул.* обід або вечерея для небажаних гостей (ст): Але тут, брате, свої хлопаки, і ти на вижерку не прийшов. Витаскуй-но баюрку і того мадярського бабачка, що маєш в кишенях (Загачевський)

визво́литель *знев.* військова або цивільна особа з Радянського Союзу, яка з'явилася у Львові після 1939 року (ср, ст): У нас було дуже добре помешкання, то й на нього злакомився якийсь "визволитель", а ми добре, що до тети перебралися, бо вже давно були б на Сибіру (Авторка)

виздо́ровець той, хто одужує (ст)

визнава́тися розумітися, знатися (ст): А хто ся в тім годен визнати? (Франко)

ВІДЖИВНА МУЧКА
для дітей і виздоровців а також
для матерей підчас вагітності й
кормлення
CALCINFANT MADAUS
ориг. опакування около 130 гр. Ціна 4.50 zł.
Можна дістати в аптеках і дрогеріях.
НИДЕРЛАНДНИЙ ВІДЦІ
Dr. MADAUS & Co.
Вашагем 12.

війти:♦ **війти з Кульпáркова → Кульпáрків**

вiказатися зголоситися (ст): Власнички “Нової кухні вітамінової”, які викажуться, що купили і посідають сю книжку, платять за “Монограми” лише 3 зл. (Нова хата)

вiказувати *шк.* ставити незадовільні оцінки (ст): Так було в третій класі, коли на конференції вказано мене “тільки” з чотирьох предметів, але тепер в IV класі мав піти до нас додому пашетт з шістьома предметами, а це були: латина, грека, німецьке, українське, польське і релігія (Шухевич)

♦ **вiказувати намацáльно → намацáльно**

вiкананий дуже подібний; схожий як дві краплі води (м, ср, ст): – Ну і в кого ж я така пішла? – Та ти викапаний Тато: маєш таку фігуру, як він, такі самі манери за столом, рухи..., так, як і він, їш (Авторка)

вiкид:♦ **вiкиди совiсти → совiсть**

вiкида́йло *вул.* порт'єр у ресторані (ст)

вiкинення:

♦ **на вiкинення** для марнотратного витрачання (грошей) (ст): Хоч не було грошей “на викинення”, то все ж таки мама рішилася видати їх, аби я побачив український театр (Шухевич)

вiкинути 1. вигнати, прогнати (ср, ст): Йди ти! Мене він, напевно, викине, бо ми ще старого довгу не віддали (Купчинський) || **вiкинути на зламáне пiску**, **вiкинути на зломаний писк**, **вiкобзати (вiкiбзати)**, **вiляти**, **вiпердолити**, **вiперти**, **вiповiсти**, **кiпен-дiпен дати**, **кiпен-дiпен зроби́ти**

♦ **вiкинути на зламáне пiску** ⇆ **вiкинути 1**

♦ **вiкинути на зломаний писк** ⇆ **вiкинути 1**

2. звільнити, відрахувати (ср, ст): Викинули з роботи, буцімто скорочення штату, а насправді вже мали когось на моє місце (Авторка); Бак прийшов до нас на Філію десь в VII класі, коли його “викинули” з Головної за скинення польського орла на вулицю (Процюк) || **вiкобзати (вiкiбзати)**, **вiляти**, **вiповiсти**, **подякувати**

вiкiбзати → вiкобзати

вiкiвати обманути, ошукати (ст) || **бiмбу зроби́ти**, **в бутельку набiти**, **вiрихувати**, **вiтягнути метрику**, **вiцицкати**, **зроби́ти**, **на мняхко купiти**, **накiвати (накiвати)**, **натягнути**, **обцибушити**, **обшáстати**, **обшвáбити**, **повiкiвати**, **покiвати**, **швáба пiдпустiти**

вiкiнчити 1. завершити, закiнчити (ср, ст): Викiнчу порядки, а цойно по тому варитиму зупу (Авторка)

2. убити (ср, ст): Йо!.. Ми його вiкiнчимо. Пам'ятаєш молодого Мiлька на “Березовій Ямі”? Тут буде таке саме. П'ять хвилин – і кiнець (Нижанкiвський) || → **зábити**

3. знищити, погубити, морально знесилити, виснажити (ср, ст): Парторг Шепiтько була основним органiзатором пiд час суду над професором Барвинським. Мама часто приходила з роботи і зiтхала: “Шепiтько мене хiба вiкiнчить” (Крушельницька) || **вiмаглювати**

вiклад 1. лекцiя в навчальному закладi (ср, ст) || **вiклáди**

♦ **пiсвiдка вiклáдiв → пiсвiдка**

2. публічна доповідь (ст): Був виклад. Казали нам, кого маємо любити, а кого ні. Опісля говорив наш чоловік про Україну. Казав, що ця назва походить від українців, а українці від – України. У цей простий спосіб розв'язав велику наукову проблему (Селепко)

виклади ⇔ **віклад** 1: Її сьогодні не буде, у неї виклади в університеті (Авторка)
викладобвий пов'язаний із викладанням у навчальному закладі (ст): Викладовою мовою була ще німецька, а вже в п'ятій клясі, цебто рік пізніше, впроваджувано як викладову мову польську, в міру того як знайшлися польські професори. Чехів і німців поступово усували (Нагірний)

♦ **викладова мова** → **мова**

вікобзати (вікібзати) 1. вигнати, прогнати (ст) || → **вікинути**

2. звільнити, відрахувати (ст): Вікобзали го з буди, мусів йти до роботи, бо то вже по науці, хто його де інакше возьме (Авторка); – Бо я рішив не вертатися до Станиславова. – Варія! – скрикнув пан Макс. – Та ж тебе вікібзають з теології! – Не вікібзають, бо я сам виступаю (Керницький) || → **вікинути**

вікота вул. крайня плоть (Лучук) || **залупа**

вікотити вул. вибити (зуби) (ст): Його набили. Підзолили йому очі і викотили два зуби. Щастя, що то були молочні зуби, але все-таки вибили, і він цілий рік ходив щербатий (Тарнавський 3.)

вікраяти вирізати (ср, ст) || **вікроїти**

вікроїти 1. ⇔ **вікраяти** (ст): Малим діамантом в металевій оправі викроїв кусень шиби й обережно положив його на траву. Відчинити вікно – дурниця (Нижанківський)

2. із труднощами виділити, знайти можливість для нагальної потреби (перев. про час) (ст)

♦ **вікроїти хвилю <часу>** знайти час, можливість (ст): Треба буде викроїти хвилю часу й таки вибратися на прем'єру до театру (Авторка)

вікропити побити (ср, ст) || → **вігаратати**

вікручений:

♦ **вікручений як флєк (фляки)** → **фляк**

викрúчуватися:

♦ **викрúчуватися сіном** → **сіно**

вікути шк. завчити напам'ять; зазубрити (ст) || **вібубнити**

♦ **вікути на бляшку** шк. дуже добре завчити напам'ять; зазубрити (ст): Менше товариські товариші "штребери" говорили скоро – "мололи", аби показати, як то вони все "викували на бляшку", аби даліше впакувати в нещастя тих, що не вмiли, і виявити, наскільки вони лiпшi вiд тамтих (Шухевич) || **вібубнити на бляшку**

♦ **коня вікути** шк. багато вивчити, зазубрити (ст): Та ж ніщо не сталося, ти будеш і так пізно здавати, ще можна коня викути (Авторка)

виладо́вувати 1. розвантажувати (ср, ст): Виладували наше добро (Селепко)

2. викладати (речі) (ср, ст): Пішла на базар, ледве все дотрагала додому, а потім ще як виладувала все з торб та вискладала на місця, то бажання щось виварювати не мала жадного (Авторка)

3. давати волю емоціям (ср, ст): Товариші-однокурсники Михальчук, Сков-

ронок, Степаняк були сильні, мов атлети, й надмір своєї енергії не раз виладували на перервах у дужанні (Береза)

4. *військ.* розряджати (зброю) (ст)

віладуватися 1. вийти із транспортного засобу, знімаючи, виносячи свій вантаж; **вивантажитися** (ст)

2. викричатися, висваритися; дати волю емоціям (ст): Прийшов з праці, нервовий, недобрий, почав шукати шпарги зі мною, а потім як виладувався на мене, то вже думала, пощо все те терплю стільки часу (Авторка) || **вісипатися**

3. знесилитися, втомитися (після виснажливої праці) (ср, ст): Я так вчора виладувалася на лекціях, що прийшла додому геть розбита (Авторка) || →

змордуватися

вілетіти:

◆ **вілетіти з голіву** → **голова**

вильвати:

◆ **вильвати сльози** → **сльоза**

віліт:

◆ **на вільоті** наприкінці вулиці (ст)

вилуп'ястий витрішкуватий (про очі) (ст): Мав вилуп'ясті очі, немов від хвороби Базедова (Шухевич) || **випулястий**

вілякерувати *вул.* забруднити (одяг) (ст) || → **вісмаруватися**

віляпати розголосити (таємницю) (ср) || **віпапляти, віхляпати**

віляти 1. вилити

◆ **віляти з себе жовч** → **жовч**

2. *вул.* вигнати, прогнати (ст) || → **вікинути**

3. *вул.* звільнити, відрахувати (ст): Но, і файно той їхній бждонц ся вчив, шо? Виляли го з буди! А ти так, жінко, все приповідала, так вихваляла, які то Стефчині діти мудрі, о так, то, певно, вже всі розуми поїли (Авторка); Виляли з роботи, шо тепер буду робити, як буду родину утримувати?! (Авторка) || →

вікинути

вімаглювати 1. побити (ст) || → **вігаратати**

2. знесилити, виснажити морально та фізично (ст): Ті дітиська мене наніц вимаглювали (Авторка) || **вікінчити**

вімантити випросити, дістати хитрощами або довгим умовлянням (ср, ст) || **вімякати, віциндрити**

вімахнути:

◆ **вімахнути козла** → **козёл**

вимáцувати:

◆ **вимáцувати ґрунт** вияснювати, з'ясовувати, розвідувати (ст): Так він ніколи не говорив: "Ти, Міську, приступай до підпільної організації, будемо разом стріляти різних жлобів і перекинчиків". Так ніхто не говорить. Він тільки далекими натяками, навздогад вимацував ґрунт, а коли перевірив, що Місько такий хлопець, якому можна довіряти, одного разу взяв його на зустріч до Єзуїтського городу (Тарнавський З.)

віминути оминутти; об'їхати (ст): Попереду їхала машина, виминути її було неможливо, бо дорога, на яку ми звернули, була доволі вузька (Авторка)

вимівка (вимóвка) виправдання (ст): І де ж то ти, дитино, так довго валанцяла? Ну та, певно, ти все маєш якусь вимівку, ти все думаєш, що вже всі розуми поїла (Авторка)

◆ **на́йде вимівку як миш дірку → миш**

вiмiзерований знесилений, виснажений (ст)

вiмiнити обмінятися, перемовитися (словами, фразами) (ст): Незнайомий сів, і наступні дві секунди вистачили на те, щоб вимінити ще шепотом кличку і контрольну (Лисяк)

вимóвка → вимівка

вiмочений:

◆ **як вiмочена кiрка → кiрка**

вимóчок вул. мужчина, виснажений сексуальними пригодами (ст)

◆ **вимóчок спiритусóвий** вул. здохляк, хирляк (ст)

вiм'явкати знев., ірон. випросити, виканючити (ст): Вже десь погнала: вим'явкала в мене дрібні гроші і звіяла з тими бенькартами з сусідньої брами (Авторка) || → **вiмантити**

вiна (вiна) карт. піка (ст) || **вiно, зéлень, пік**

вiнайм оренда (ст)

вiна́рня невеликий ресторан із широким асортиментом вин (ст): Вже наступного дня Карманський запросив мене на вино (він любив від часу до часу запрошувати до відомої винарні на Ринку – за латинською катедрою і церквою Боїмів; платив за вино, може, почувуючись до обов'язку, що повинен поділитись приділеною йому дотацією від уряду, бо й що міг громадянин купити тоді за великі гроші, крім доброго напитуку) та й говорив про справжню ситуацію в Києві (Тарнавський О.)

вiникати вул. вистежити; віднайти (ст)

Вiнниці іст. дільниця у *Клепарові*: Клепарів визначався доброю землею і в короткому часі залюднився. Від XV ст. були тут виноградники, досі частина ґрунтів називається Винниці (Крип'якевич)

вiно карт. піка (ст) || → **вiна**

випада́ти відповідати суспільним чи моральним нормам (ср, ст): Хто знає, чи то випадає, аби ви його боронили (Шухевич); Я тобі зара скажу, що випадає, а що не випадає (Авторка); Як гарно, Даро, що ти не піддаєшся тій провінційальній психіці нашого міста, мовляв, одруженій пані "не випадає" без чоловіка бути зі знайомим чи приятелем, бо зараз це називається "зрадою подружжю вірності" (Острук); Панночці, мовляв, не можна ввечері виходити з дому без опіки. А вже про те, щоб я могла піти сама до каварні, не було мови. Ріжниця поглядів "що випадає, а що не випадає" була величезна (Нова хата 1939)

випа́док:

◆ **пiрiкрий випа́док → пiрiкрий**

вiпампiшитися вул. гарно, святково одягнутися (ст) || → **вiвбиратися**

вiпапляти розголосити (таємницю) (ст) || → **вiляпати**

вiпердолити вул., вульг. вигнати, викинути (м, ср, ст) || → **вiкинути**

вiперти 1. витіснити (м, ср, ст): Вулиці були повні вояків у німецьких уніформах, на перехрестях стояли вже декілька тижнів таблиці, що вказували нові німецькі "дінштелле", над крамницями лиш де-не-де видно ще було вивіски

"Гастрономів", "Бакалій" і "Промторгів", що їх вже поволі виперли нові вивіски, які нагадували мешканцям, що настав новий порядок (Лисяк)

2. *знев.* вигнати (ст) || → **вікинути**

вип'єрдок *вул., знев.* несимпатична людина; виронок (ст)

вїпити 1. випити

◆ **вїпити по п'ять дєка → дєка¹**

2. *вул., ірон.* отримати догану (ст)

вїпікуваний крав. прошитий стібками; стьобаний (ст): Коли ж вже все випікуване, тоді прасуємо так, щоби не розбити тієї груди, яку зробили нам рибки (Повний курс)

виплáта заробітна плата (ст): Це було так: того дня була субота, й ми всі дістали виплату (Нижанківський)

◆ **на виплáту у кредит (ср, ст) || на рáти**

вїплєсканий:

◆ **вїплєсканий язїк → язїк**

вїплюти виплюнути (м, ср, ст)

◆ **вїплюй то слóво → слóво**

вїплютий виплюнутий (м, ср, ст)

◆ **як вїплютий** виснажений, знесилений (ср, ст): На другий день пила капустяну юшку і гризла квашені огірки. Вся розхрістана, з перев'язаною головою, лазила весь день з кута в кут. Жадна робота її не бралася, була як виплюта. Сваритися не мала охоти, зрештою, голова її боліла (Тарнавський 3.)

вїповісти 1. сказати, урешті-решт, про наболіле (ср, ст): Кася вивіла му вже все, що хтіла, всі образи, які накопилися за довгі роки їх здібанок. Най шо хочуть ті тети говорять, най ліпше в старих дівках сидить, а за нього не піде – і край (Авторка)

2. вилаяти, висварити, зганьбити (ср, ст): Коли Стеф позатамтого дня прийшов додому, вуйко, який у такій порі вже давно був у ліжку, сидів в фотелі й читав газету. Так му вивів, шо слова ше й сьогодні дзвеніли му у вухах (Авторка) || → **збєштати**

3. звільнити, відрахувати (ср, ст) || → **вікинути**

4. вигнати, прогнати (із дому, товариства тощо) (ср, ст) || → **вікинути**

◆ **вїповісти гостїни** заборонити відвідувати (дім, родину тощо) (ст)

вїпожичити (вїпозичити) позичити (ср, ст)

випозичáльня заклад, у якому дають речі на прокат (м, ср, ст): На столику лежала до половини прочитана книжка, перед тижнем узята з випозичальні (Франко)

вїпозичений позичений, узятий на тимчасове користування (м, ср, ст)

вїпозичити → вїпожичити

вїпорожнити *вул.* обікрасти (ст) || **зробїти, зробїти скок, обцибўшити, обшáстати**

випрáвка речі для новонародженого (ст): Але не лишу ж кошика – там уся виправка для дитини, так трудно її було дістати (Лисяк)

виправлѣти 1. штукуатурити, тинькувати (ср): Прийшли майстри та й виправили хату (Авторка)

2. робити щось незвичайне, несподіване (перев. неприємне для інших); виробляти (ср, ст): Ну що ти виправляєш? Понахляпувала по цілій кухні, покидала речі! Сили вже нема на тебе! (Авторка)

- ◆ виправляти гέци → гέци
- ◆ виправляти комедії → комедія
- ◆ козьóлки виправляти → козьóлки

вúпровадитися:

- ◆ вúпровадитися <своїм> влáсним кóштом забратися геть, зі скандалом, не сміючи протестувати (Франко)

вúпулястий витрішкуватий (про очі) (ст) || **вилуп'ястий**

випуціни:

- ◆ випуціни мозгóві → мозгóвий

вúпуцувати вичистити до блиску (взуття, меблі, кахлі тощо) (м, ср, ст) ||
→ **вúглянцувати**

вúпханий переповнений (ст): А це було так приємно колись прочитати в газеті про ті всі події, що діялися у Львові, і він сам їх бачив на власні очі. Коли писали, що на святі Шевченка була заля, випхана людьми, то писали про нього (Тарнавський З.)

вúпхати:

- ◆ дáйся вúпхати ⇆ вúпхайся зі своєю порáдою (ср, ст): Дайся випхати – значить: ти такий дурний, непотрібний, що слід би тебе випхати, мов заграничну звірину, і показувати за гроші, як куріоз (Франко)
- ◆ дáйся вúпхати, на зелéно помалювати і під магістрáтом постáвити ⇆ вúпхайся зі своєю порáдою (ст)

вúпхатися 1. вийти неохоче, довго зволікаючи (м, ср, ст): Ледве випхалася з хати (Авторка)

2. забратися геть (м, ср, ст): Випхайся звідси! Чи ти думаєш, що ми й далі терпітимемо твої вибрики? (Авторка) || **вúдкнáяти, вúдкнáятися, зломáти писк, лúту на зломаний кáрк**

- ◆ вúпхайся зі своєю порáдою ні ти, ні твоя порада нікому не потрібні (ср, ст) || дáйся вúпхати, на зелéно помалювати і під магістрáтом постáвити; дáтися вúпхати

◆* вúпхайся сúном залиш мене в спокою (лайка) (ст)

вúрайбувати побити || → **вúгаратати**

- ◆ вúрайбувати шкіру → шкіра

вúрафінований досконалий, витончений, абсолютний у своїх проявах (зокрема негативних) (ср, ст): Вирафінований смак має та Славця (Авторка); В наш час навіть нема що оглядати в телевізії: самі тільки вирафіновані вбивства (Авторка); Та то вирафінована курва, ше змалку завертала голови хлопцям, а тепер то за нею такі авта заїжджають, шо ну! (Авторка) ||
рафінований

вúрафіновано досконало, витончено (ср, ст) || **рафіновано**

вúраховане холодний розрахунок, користоловство (ст)

вúрвати 1. вирвати

- ◆ вúрвало го на гáмана → гáман
- ◆ вúрвати як <на́че> карáбінова ку́ля схопитися, зірватися з

місця (ст): Цей останній, весь позеленілий, як завжди з емоції, вирвав наче карабінова куля і, маючи на плечах цілу фалангу переслідувачів, які завжди ще трималися небезпечно близько, наближався по кривині доріжки щораз ближче до Романа (Лисяк)

2. із труднощами дістати, роздобути (м, ср, ст): Як він вирвав той самохід, і то дець із штабу чи звідки? Там дець є якийсь свій хлопака – хто ж тобі дасть сьгодні авто, – а не так авто, як і ще, що найважлише, – бензину? (Лисяк)

вирвизуб шк. стоматолог (ст): Учні багатших батьків діставали на свята чи з приводу закінчення шкільного року кращі дарунки, як, напр., модну тоді магічну ліхтарку, копаний м'яч, двоколесо (ровер), гітару або навіть фотографічний апарат, званий тоді дотепно учнями "мордохваткою". То був час, коли гімназійна старша молодь українізувала дотепно слова чужого походження, як, напр., "вирвизуб" (дентист), "самограй" (грамофон), "куриво" (цигарка), "тягнихвіст" (кліщі), "мачайло" (пензель) і т.д. (Цьонка)

вирви́бо самогон (Лучук) || → **бімбер**

ві́реклімувати визнати непридатним (ст): Чи не могли б мене звільнити або ви́реклімувати? (Селепо)

ві́ректися відмовитися, зректися (ср, ст)

ві́репарувати повибивати (зуби) (ст): Так го пальнув межі очі, шо ви́репарував му зуби (Авторка)

вирива́ти вул. втікати (ст): "Виривай!" – крикнув ґеник, і кілька батярів підхопилося й побігло в сторону Ринку (Авторка)

ві́ривок фрагмент, уривок (ст)

♦ **на ві́ривки** ви́бірково, фрагментарно; принагідно (ст): Треба сказати, що бурса, як і вся Академічна гімназія – Гловна і Філі, – та інші українські навчальні установи у Львові, виховали чималу кількість патріотів, національних, громадських, політичних і військових діячів. З піввікової відділі часу я вже не пригадую їх усіх, та й не знав усіх, а лиш декого можу згадати, так би мовити, "на ви́ривки" (Микула)

ві́рихтувати 1. завершити приготування (ст)

2. обманути, ошукати (ст) || → **ві́ківати**

♦ **ві́рихтувати на ікс** зробити велику прикрість, звівши чужі плани нанівець (Франко)

ві́рка вул. яма (ст)

виробля́ти:

♦ **виробля́ти ге́ци** → **ге́ца**

♦ **пу́рцілі виробля́ти** → **пу́рцельс**

вирхова́тий:

♦ **вирхова́та голова́** → **голова́**

ві́ряд спорядження (ст): Привезли хлопцям боксерський ви́ряд, радошам не було меж (Авторка)

висві́тлювати:

♦ **висві́тлювати масть** → **масть**

висі́джувати довго сидіти (перев. у кав'ярні, на *гостині* тощо): Каварня "Де ля Пе" нагадувала Па́риш тільки назвою, яку львов'яни вимовляли "Де ля

Пейс" через велике число жидів, що тут зранку до вечора висиджували. Одна-
че тут можна було приміститись на критому балконі, звідки видно найкращу
частину львівського центру з довгим і широким сквером, що веде до будинку
міського театру (Марська)

в́исипатися 1. *вул.* впасти (ст) || **с́ипнутися**

2. викричатися, висваритися; дати волю емоціям (ст): Ех, як і "висипав-
ся" цей стрілець, хоч бери й вуха зати́кай (Загачевський) || **в́ипадуватися**

3. повиходити; вийти гуртом (ср, ст): Люди саме висипалися з церков до
парку, так що я з трудом міг стежити за по́статтю Русявого (Вільде)

в́исіда́ти виходити (із поїзда, трамвая, автобуса тощо) (м, ср, ст)

в́исікати висмаркати (носа) (ср, ст)

в́исікатися висмаркатися (ср, ст)

в́исіти:

◆ **в́исіти на дрóті** → **дріт**

в́ислі́д наслідок; результат (ст): А вислі́д був такий, який при таких поставленні
справи повинен бути (Шухевич); Завдяки знаменитій техніці обох сторін гра ді-
йшла щасливо до перерви, без дальших труднощів, з вислі́дом 8:0 на нашу ко-
ристь (Селепко); Нарада закінчилася таким вислі́дом, що мене, дев'ятилітнього
хлопця мали вписати до першої кляси т.зв. Академічної гімназії (з українською
викладовою мовою), а сестру до шостої кляси відіпової школи сестер Вірме-
нок, де дядько Володимир був також учителем (Шухевич)

в́ислóвлювати:

◆ **в́ислóвлювати коидолéнці́** → **кондолéнці́я**

в́ислужéна вислуга років (ст)

в́исмаровааний → **в́исмаруваний**

в́исмаровати → **в́исмарувати**

в́исмаруваний (в́исмарований, в́ишмарований) 1. вимазаний, за-
бруднений (ст) || **замáщений, засмарóваний, заталáпаний, зафáйданий**
(зафóйданий), зафа́йдóлений, зацьма́каний, кирíнный

2. вкритий тонким шаром (лаку, олії тощо) (ст): А довгі нігті на руках,
навіть на півбосих ногах, також висмаровані чимось червоним або синім, як у
мерців (Цегельська)

в́исмарувати (в́исмаровати, в́ишмарувати) 1. вимазати, забруднити
(ст): При тому зробив таку міну, якби його хто вишмарував болотом (Нижанків-
ський) || **в́и́гарувати, в́илжéрувати, замастúти, засмарувáти, заталáпати**

2. вкрити тонким шаром (лаку, олії тощо) (ст): Так го висмарувала тим
натиранням, так довго розтирала, що весь був аж гарячий, але мала певність,
що то назавтра pomoже, що вже не буде так гепати (Авторка)

◆ **в́исмарувати шкі́ру** → **шкі́ра**

в́исмаруватися (в́исмароватися, в́ишмаруватися) замазатися, за-
бруднитися (ср, ст) || **в́и́гаруватися, замастúтися, засмарувáтися, зата-
лáпатися**

в́исóкий:

◆ **В́исóкий Зáмок** пагорб у північно-східній частині міста; у 1835–
1839 роках було засипано яр між горами Княжою та Замковою, які
відтоді сприймаються як цілість: В котрім місці лежав княжий город,

про це давні літописи не говорять нічого. Новіші наукові дослідження виказали, що княжий замок стояв там, де тепер є плантації Високого Замку, але не на цілیم узгір'ю, а тільки на крайній західній горі, що опадає стрімко до Замкової вулиці. Цю гору називаємо Княжою (Крип'якевич)

- ◆ **Висо́кий За́мок** парк на території пагорба *Високий Замок*
- ◆ **Висо́кий За́мок** → **за́мок**
- ◆ **висо́кі вікна** → **вікно́**
- ◆ **висо́кі сутеру́ни** → **сутеру́ни**

висо́кість *крав.* висота: Від букви С до Ч є високість плечей (Повний курс)

високоле́тний пишномовний, піднесений (ст): Який тут рух, яке товариство, які високолетні розмови! (Цегельська) || **емфату́чний**

високоле́тно пишномовно, піднесено (ст) || **з е́мфа́зою**

ві́співати *тур., злод., вул.* видати, зрадити на допитах (ст) || → **всі́пати**

ві́спортований який має спортивну статуру; поставний (ст)

ві́став:

- ◆ **ві́став зроби́ти** *вул.* утекти (Франко) (ст) || → **ба́льон зроби́ти**

виста́ва 1. виставка, експозиція (ст)

2. вітрина (ст): Деколи мені трохи нудиться самій, і я намагаюся якимось розважити себе. Стаю перед виставами зі суконками, футрами, черевиками, вдягаю себе в них та відгадую, як би я виглядала. Потім йду ще перед біжутерією і перед цукорню... на тістечка (Ярославська) || → **блєнду́вка**

ві́ставити *вул.* утекти, зникнути (ст) || → **ба́льон зроби́ти**

виставо́вий призначений для показу; показовий (ст)

- ◆ **виставо́ве ві́кіо** ⇔ **виста́ва** (ст): Анночка поволи підійшла до виставового вікна і, раптом відчинивши його, почала поправляти щось на виставі (Ярославська)

виставо́во показово; на показ (ст)

ві́строї́тися гарно, святково одягнутися (ст) || → **ві́вбири́тися**

- ◆ **ві́строї́тися як па́нна до шлю́бу** надто святково, урочисто одягнутися (ст) || → **ві́вбири́тися**

вистці́гу́вка струнка дівчина (ст)

ві́тачати *кул.* розкачати (тісто) (ст) || **ро́зтача́ти**

вिति́кати докоряти, звинувачувати: Нусю, я так намагалася все зробити добре, а вийшло, як завше. Підтримай мене, не витикай на кожному кроці (Авторка) || **вिति́чувати**

ві́тиснути:

- ◆ **ві́тиснути сльо́зу** → **сльо́за**
- ◆ **ві́тиснути п'я́тно** залишити слід (ст): Скінчивши зі своїми гімназійними студіями, приступлю описувати відносини в "Інституті", бо той інститут аж надто витиснув своє п'ятно на духовнім життю цілої гімназії, щоб про нього докладніше не розповісти, не кажучи вже про те, що я був пізніше більше зв'язаний з ним, чим зі самою гімназією (Шухевич)

вिति́чувати 1. указувати (ст)

2. ⇔ **вिति́кати**

вitrebéньки (витрибе́ньки) цікавинки; не надто важливі дрібнички (м, ср, ст): На площі св. Юра в день св. Юрія (6 травня) відбувалися щоро-

ку славні відпусти-празники, на які з'їжджалися маси народу, навіть з далеких сторін. з усяким крамом: забавками, стравами і різними "витребеньками" – як з когутами-забавками, що "задком свистали" (Дзедзик) || **пáнські витрибéньки**

◆ **пáнські витрибéньки ірон., жарт.** ⇔ **витребéньки**

вiтребушити випотрошити (ст): Тоді витребушити, себто вийняти тельбухи (Ліщинська)

витрибéньки → **витребéньки**

вiттрих *злод., вул.* відмичка (ст): Того вечора Сожа і Цокало приготувлялися.

Сожа переглядав жмут витрихів і витирав рушником велику шкіряну течку (Нижанківський) || **сюдémка, шпéргак**

вiттрищити:

◆ **вiттрищити бáньки (банькі) → бáньки**

вiттрубити *вул.* випити (алкоголю) (ст)

вiтру́чувати 1. штовхати у плечі, давати стусанів (ст) || **бúхати, дзю́гати, штúркати (штúрхати)**

2. проганяти (ст)

вiтягáти:

◆ **вiтягáти консеквénцiї → консеквénцiї**

вiтягнути:

◆ **вiтягнути копiта → копiто**

◆ **вiтягнути мéтрику → мéтрика**

вiфасувати дістати, отримати; роздобути (ср, ст): – Австріячке гаданє, Дусек! Ну, ти ще надумуйся, – перервав Баліцький, – а я поки що скочу ще вифасувати каву (Лисяк); Мій неоціненний пан інструктор пробував роз'яснити їй, що неможлива річ "вифасувати" гроші, бо всі колектури Державної льотерії замикаються о 5-ій годині пополудні, а відчиняються з 9-ої ранку (Керницький)

вiфрантитися надто святково, урочисто одягнутися (ср, ст) || → **вiвбиратися**

вiфранчений надто святково, урочисто одягнений (ср, ст) || → **вiвбираний**

вiхiснувати використати (ст): Позволю собі вихіснувати цю нагоду і вгадати, що вже 1916 р. стрінуло Центральну управу питань, чи Український легіон ще потрібний і чи має дальше існувати (Боберський)

вiхiхлятися *вул.* випити надмір алкоголю; ст'яніти (ст) || → **вiлюлятися**

вiхляпати *знев.* розголосити (таємницю) (ст): Це дійсно дуже гарна людина, але боюся, що може "вихляпати" не одно (Шухевич) || → **вiляпати**

вiховання:

◆ **брак вiховання → брак**

вiховок виховання, опіка (ст): Ой, бабо окаянна, спам'ятайся, що ти робиш! Та ж візьми собі дитину на виховок! Скільки ж то по всяких притулках підкидьків, бездомних сиріт! (Керницький)

вiходок вбиральня, туалет (ср, ст): Коли входив до кляси, тримав руки на животі, а в них два ключі, зв'язані зі собою білою тасьмою: один ключ від природничого кабінету, другий – від виходка (Шухевич); Дві кімнати і кухня та спільний виходок на ганку (Тарнавський З.) || **канцелярiя, кльбозét, лятрiна, пан-édзьо, убiкацiя, хiхляч**

вiхолодити охолодити, вистудити (м, ср, ст): Окремо зварити риж у посоленій воді, вихолодити й вимішати з меленим м'ясом (Ліщинська)

вищечка екскурсія, мандрівка (ср, ст)

♦ **вищечка з провінції** ірон. неорганізована група людей (ср, ст)

віциндрити випросити хитрощами, довгим умовлянням (ср, ст): Знаєш, Славко таки вициндрив в мене ту ручку, а вона мені й самій дуже подобалася (Авторка) || → **вімантити**

віцирклювати точно виміряти (ст)

віцирклюваний точно виміряний (ст): А доказ: вицирклювана просто туди майстрова калоша, що застрягла в 145-му ряді якраз тоді, як пан майстер обертав кіньми назад до шинку (Керницький)

віцицкати вул. ошукати, обшахрувати (ст) || → **віківати**

вицо́фуватися 1. відступати, забиратися геть (ср, ст): Бічними вуличками втік додому, спакував найконечніші речі, ніч переспав у мене, а на світанку “вицофався” на Захід (Авторка); Ярослав Галан підлизливим голосом запитав зі свого місця: “А кого ж ви, товаришу Сосюра, вважаєте кращим гетьманом?” Тоді Сосюра зірвався і так, як це він умів запалитись, із притиском сказав: “А Іван Мазепа!” Можна було бачити, як дехто хильцем почав “вицофуватись” із зали Тарнавський О.)

2. відмовлятися від сказаного (ср, ст): Вправді, він опісля вицофався і відкликав такі зізнання (Шухевич) || **відклікати, зрезигнувати**

вішастатися витратити всі свої гроші (ст)

вішкіл навчальний захід (курси, семінар, тренінг тощо) (м, ср, ст): Щоби з'ясувати собі, як сильно відстали ми від інших народів, особливо в ділянці фахового вишколу, наведемо тут деякі приклади. [...] Поминаючи високий рівень кравецького ремесла в усіх західно-європейських державах, слід подати, що найвище розвинулось в Англії – мужеське, у Франції – жіноче кравецтво (Повний курс)

вішкробати 1. вишкребти (м, ср, ст): Подивися, то Геник їв, як сафандула, і тепер я мушу вишкробати все то свинство з килиму (Авторка)

2. шкребучи, вибрати щось зі середини (ср, ст)

3. дістати, знайти (ст): Звідки ти то вишкробала, я вже давно за таким беретом шукаю, але ніде не бачила (Авторка)

вішмарований → **вісмаруваний**

вішмарувати → **вісмарувати**

вішмаруватися → **вісмаруватися**

вишнівка продукт із деревини чи плодів вишні (ср, ст): Найпрактичніший був тютюн “тридцятка”, з якого скручували цигарку в бібулці “Абаді” і курили обов'язково з “вишнівки” цигарниці (Цьонка); – “Що маєте в цій пляшці?” – питає десятник селепка. – “Це вишнівка, голошу слухняно”. — “Вишнівка? Ціла пляшка?” – “Так, голошу слухняно, половина для мене, і друга половина для мого друга Юська”. – “Гаразд, відпусти мені Юському частину”. – “Не могу, пане десятник, бо Юськова частина є на споді” (Селепко)

вішпануватися виструнчитися (ст)

вішгафірувати прибрати (ст)

вишгайфіруватися вул. гарно, святково одягнутися (ст) || → **вівбиратися**

вішгифтуваний надто святково, урочисто одягнений (ст): Stift-ами звались у Галичині в першій половині XIX віку спеціально військові школи кадетів;

вишטיפтуваний – убраний так гарно і парадно, як “штифт”, тобто ученик такої школи (Франко) || → **вiвбираний**

вiвштифтуватися гарно, святково, урочисто одягнутися (ст) || → **вiвбиратися**

◆ **вiвштифтуватися на остáтний гудзик** ⇔ **вiвштифтуватися** (Франко)

вiвшуміти зазнати всіх радощів життя (ср, ст): Молодий мусит вишуміти (Франко); Аналізуючи своє почуття до дівчат, я знаю, що якби мав женитись, то вибрав би тільки Дару. Але зрозумій мене, мамо, мені ще час не “вишумів” (Острук)

вiвщій:

◆ **вiвщій куншт** → **куншт**

вiвйадач досвідчена людина; бувалець (ст): Нічого дивного, що хтось, знаючи мене ще з дому, сказав, що “це старий вiвйадач”, одначе в цей час для мене все це було далеким минулим (Загачевський) || → **вiв’а**

вiв’яснити зробити чітким, зрозумілим; пояснити (ср, ст): Капітан команди делікатно вiв’яснив йому, в чому справа, і Клим перестав грати. Стан команди в таблиці зразу покращав (Тарнавський 3.)

вiв’ат форма привітання; привіт (ст) || **честь, чолóm (чóлем)**

◆ **дáти до вiв’ату** догодити собі (ст)

◆ **дáти <му> на вiв’ат** вдарити; набити (Франко) || → **вiв’аратати**

вiв’ця:

◆ **вовк і вiв’ці** → **вовк**

◆ **танцювáти як спiутана вiв’ця** → **танцювáти**

вiв’áйстир (вiв’áйстис) річ, предмет, для якого важко зразу підібрати назву (ст)

вiв’áйстис → **вiв’áйстир**

Вiв’лія (Вiв’лія) церк. Навечір’я Різдва Христового; Святий вечір (ст) ||

Свят-вечір, Святий Вечір

◆ **Йордánська (Юрдánська) Вiв’лія** Йордан (ст): На Юрданську вiв’лію кропитсі хату свіченою вудюю з хлопцiми. Іден ніс воду, другий хліп (Рудницький)

вiв’áй очевидно (ст): Був це, вiв’ай, той самий незрівнянний вишнячок із спеціальних запасів “Народньої торгiвлі”, бо зараз після першого тосту за здоров’я гостей з боку підземного світу прийшла ентуз’ястична реакція (Керницький)

вiв’безпéчити зняти із запобіжника (зброю) (ст): Хмелюк вiв’безпечив револьвер; ситуація стала ясна (Смолій)

вiв’дiв’анка 1. дитяча гра, у якій вдаряють круглим предметом (монета, гудзик тощо) об тверду поверхню (ст): Молодші учні грали в “пера” чи “вiв’дiв’анку”. Гудзиками або “центами” об стiну (Цьонка)

2. волейбол (ст): Завтра ми не побачимося, бо я йду на вiв’дiв’анку, хiба що ввечері підемо до якоїсь кнайпи на пиво (Авторка)

вiв’дiв’итися вул. 1. дати належну вiв’дiв’ (ст)

2. вiв’чепитися, вiв’дiв’ити, піти геть (ст): Вiв’дiв’ися! Пакуй манатки! Щоб, як я верну за п’ять мiнут, і духу твого тут не було (Авторка)

◆ **вiв’дiв’итися як гiмнó від бéрега** → **гiвнó**

вiв’дáга:

◆ **без вiв’дáги й розв’áга пса в’áрта** про боязку людину (Франко)

- відвалі́ти** 1. *шк.* переписати; списати (завдання, вправу тощо) (ст) || **відва-лі́ти ну́мир, відга́рати, відма́хати, відсма́літи, відшрайбува́ти**
- ◆ **відвалі́ти ну́мир** 1. ⇔ **відвалі́ти 1**
 2. утнути щось несподіване, *збитошне* (ср, ст)
 2. ⇔ **відвалі́тися** (м, ср): Я тобі сказав: "Відвали!" (Авторка)
- відвалі́тися** *вул.* піти геть (ср, ст)
- відво́ркнути** відповісти огризаючись (ст): На семінарії при вікнах були ґрати, що надавали будинкові вигляду в'язниці. Оповідають анекдот, що раз якийсь селянин уперто вдвлявся у будинок. Один з вихованців почав глузувати з нього, а селянин відворкнув: "Смійся, смійся, якби ти був порядний чоловік, то за ґратами не сидів би!" (Крип'якевич)
- відворо́т** відступ (ст): Там тепер вже поволі все опановується. Ви, певно, будете крити відворот до ранку, а потім лінія устійниться (Лисяк); Знак до відвороту дала державна поліція, що відмаршувала під командою пшодовніка Валіґури продовжувати урядування в найближчому шинку (Керницький)
- відга́рати** 1. ⇔ **відвалі́ти 1**
2. тяжко відпрацювати (м, ср, ст): Відгаратала три дні підряд (Авторка)
- відгре́бувати** пригадувати, відтворювати в пам'яті (ст): Ясько оповідав про подію із своїх давно минулих літ. Відгребував її. І чим більше порпався в минулому, тим лютіший ставав (Тарнавський 3.); Мої спомини не можуть претендувати на велику історичність, бо, на жаль, я не маю під рукою ані нотаток, ані архівних матеріялів і пишу тільки те, що вдається відгребати з уже припошеної пам'яті (Дейчаківський)
- відда́вання** віддавання
- ◆ **на ві́чне відда́вання** назавжди, без вороття (про позичену річ або гроші) (ср, ст): – Приходив сусід та й позичив гроші. – О, а ти повірив, що віддасть, чекай, чекай. Та то вже на вічне віддавання (Авторка)
- віддава́тися** виходити заміж (ст)
- відда́ти:**
- ◆ **відда́ти в до́брі ру́ки** → **до́брый**
- віддуба́сити** відлупцювати, набити (м, ср, ст) || → **ві́гаратати**
- ◆ **віддуба́сити під пе́рший но́мер** ⇔ **віддуба́сити** (ст): "Обіцяю, Богдане. Як тільки побачу, що ти втрачаєш голову, віддубашу тебе під перший номер!" – радо пообіцяв мені Юрко (Чайківський)
- віделе́ць** → **виделе́ць**
- Віде́нь** *вул.* одна із львівських тюрем початку ХХ ст. || **Аме́рика**
- ◆ **Віде́нь вели́кий** *вул.* приміщення тюрми
 - ◆ **Віде́нь малі́й** *вул.* камера попереднього ув'язнення
- віджу́ва** висококалорійне, повноцінне харчування для відновлення фізичних сил, здоров'я (ст): М'ясо є легкостравне, тому вживається у відживі хворих і дітей (Ліщинська)
- віджу́влювати** відновлювати фізичні сили, здоров'я (перев. калорійним, якісним харчуванням) (ср, ст) || **відживля́ти**
- віджу́влюватися** відновлювати свої фізичні сили, здоров'я (перев. калорійним, якісним харчуванням) (ст) || **підживля́тися**

відживляти ⇔ **віджівлювати**

відзімісі примха, забаганка; вигадка (ср, ст)

відібрати:

♦ **відібрав та й не квітував** → **квітувати**

відігну́тися *вул.* відповісти на дотеп (ст)

відка́латати *вул.* відбути, витерпіти (м, ср, ст) || **відканю́чити**

відканю́чити ⇔ **відка́латати**

відки звідки (Лучук) (ст): Відки ти знаєш, що завтра від'їжджаю, я це хотіла за-
тримати в таємниці (Авторка)

відкіблюва́ти *вул.* відбути тюремне ув'язнення (ст)

відкітува́ти *вул.* замордувати, вбити (ст): Кумаєш? Потім я влетів до кібля і пересидів у Бриг'їдках щось півроку, а накінці, як почали вести на розлупку, якось хлоп сі заблятував і виліз цілий... Ти бачив тих, що відкітували там, на Лонцкого?.. (Лисяк) || → **забу́ти**

відклі́кати відмовитися від задекларованого, проголошеного (ср, ст) ||
→ **ві́цофатися**

відкна́яти *вул.* піти, забратися геть (ст) || → **ві́пхатися**

відкна́ятися ⇔ **відкна́яти**

відку́ти здобути право першого кидка (у дитячій грі в кічку) (ст)

відку́тися *карт.* відігратися (ст)

відма́хати *шк.* переписати; списати (завдання, вправу тощо) (ст) || → **від-
валі́ти**

відмаха́ти *вул.* швидко пройти великий відтинок шляху (м, ср)

відмурува́ти *вул.* вийти зі стану заціпеніння; подобришати (м, ср, ст): Ов, вже відмурувало тебе? Цілюю руці молодшому брацішкові! А я думав, що ти щось на бакер. Ну як там? (Нижанківський)

віднайма́ти здавати *помешкання* у винайм (ст): На годиннику, що був у нього на правій руці, доходила шоста година вечора. Пів до сьомої пані принесла чай (звичайна пані, що віднаймала кімнату) (Нижанківський)

віднекуватися відмовлятися; заперечувати (м, ср, ст)

відно́га відгалуження стовбура дерева (ст): Вова сам, без підсаджування, вилізає на ховзку відногу й, перехилившись, обв'язує мотузок довкола гілляки (Чернява)

відпада́ти залишати, покидати (товариство, навчальний заклад тощо) (ст): А ще познайомився з одним німцем, що був з німецьких колоній. Лише один рік ми дружили з ним, а пізніше він відпав. Багато студентів не витримувало такого навантаження і відпадало (Чайківський)

відпа́дки залишки, рештки (м, ср, ст)

відпі́чну́ти відпочити (ст): Навіть коли ви змушені самі збирати зо столу і впорядковувати начиння, то краще прикрити стіл серветкою, і нехай він зачекає кілька минут, доки ви трохи не відпічнете (Нова хата 1937)

відпровадити провести, відвести (ср, ст): Дівчина, звичайно, нічого не скаже, їй приємно, що хлопець, тим більше з провінції, такий елегантний, хоче її відпровадити. А може, вона зберігає скриту мрію про те, що товаришки з тієї самої вулиці побачать її в товаристві нового хлопця, і то такого, що його ніхто не знає (Тарнавський 3.)

відпруження розслаблення (ст): Очевидно, мусили ми мати також свої хвилини відпруження і розваги. Власне, тут хочу згадати про одну таку оригінальну забаву, придуману Степаном. Це було змагання в цитуванні уривків з літературних творів, народних пісень і т.п. (Мельник); В нашій родині (бодай для мене) настає відпруження (Вільде)

відпру́жуватися розслаблятися (ст)

відпу́цтовувати ретельно відчищати (м, ср, ст)

відпу́цтовуватися *вул., тюр.* відрікатися на допитах від співучасті у злочині (ст)

відре́хтовувати *вул.* даватися взнаки (ст)

відрецитува́ти продекламувати (ст): Ти чув, як він по-мистецьки відрецитував туя серцерозриваючу історію про "бідну коціну" (Керницький)

відру́бний окремих, осібний (ст): Поодинокі оборонці мали приготувати відрубні ділянки, приміром, шкільництво, університетську справу, колонізацію і т.д. (Шухевич)

відрухо́во мимоволі, мимохіть, спонтанно (ср, ст): Його ясно-блакитні очі померкли, знов набираючи сірої барви, а рука потяглась до ясної чуприни, чухаючи відрухово волосся за вухом (Лисяк)

відсві́жений 1. відновлений (ст): Одної такої весни поцілила стріла Амура студентське серце мого неоціненного пана інструктора. Не був це, правда, якийсь новий роман, а ще минулорічний, тепер тільки відсвіжений (Керницький)
2. який став ефектніший за допомогою деталей та аксесуарів (про одяг)

відсві́жувати 1. відновлювати (перев. свіжість хлібо-булочних виробів) (ср, ст): Бабця, як черствів хліб, завивала в мокру шмату, давала до гор'ячої братури і так відсвіжувала (Авторка)

2. за допомогою деталей та аксесуарів робити яскравішим, виразнішим, ефектнішим (про одяг) (ср, ст): Для дому були скромні, але зі смаком пошиті суконки, обов'язково з білим або кремовим коміром і манжетами. "Це відсвіжує", – казала Бабця. "Відсвіжував" також французький "руж", мабуть, єдина косметика, якою Бабуня до кінця життя делікатно припудрювала щічки (Крушельницька)

3. пригадувати (ст): Вони відсвіжували веселі і сумні пригоди молодості, сміючись з одних і з других (Франко)

відслоні́ти відхилити (ст): Льонця легенько відслонила фіранку, внизу стояв шпіцель й обсервував будинок (Авторка)

відсма́літи *шк.* переписати; списати (завдання, вправу тощо) (ст) || →

відва́літи

відста́вити:

◆ **цюпа́сом відста́вити** → **цюпа́сом**

відтам звідти (ср, ст)

відтра́гати зі значними зусиллями перенести щось тяжке (м, ср)

відтру́тити відкинути, відштовхнути (ст)

відфалува́ти *вул.* піти з гордо піднятою головою (ст)

відфастригува́тися *вул.* відчепитися (ср, ст)

відхілений прочинений (м, ср, ст): Гібель задумано дивився на відхилені двері й поважно хитав цілим тілом (Нижанківський)

відчит 1. доповідь (ст): Кожний член таємного гуртка підготовляв відчит на сходу для повчальної дискусії (Авторка)

2. звіт (ст)

відшрайбувати *шк.* переписати; списати (завдання, вправу тощо) (ст) ||
→ **відваліти**

відшупасувати відправити, доставити в супроводі поліції (ст): Після закінчення гімназії запустив він велику чорну бороду та, як волоцюга, пустився в дорогу до Риму, заробляючи по дорозі як простий робітник. Оповідали, що він дійшов вкінці до Риму і тут, на якомусь горбі, знеможений заснув. Пробудив його італійський жандарм, і Пляцка "відшупасували" до Галичини (Гординський)

візита візит, відвідини (Лучук) (м, ср, ст)

візитація інспекція (ст): Був він також українським письменником, мабуть, одним з найслабших, і як автор стисло уживав псевдоніма "Денис з-над Серета". Коли часом приходив на візитацію на годину української мови і літератури, тоді стало і невідклично бувала, між іншим, така сцена. Отець директор викликував першого-ліпшого студента і ставив до нього питання, маючи на думці Тараса Шевченка: "Скажи мені, котрий є найбільший український поет?" – "Денис з-над Серета, отче райцо", – стереотипово і обов'язково відповідав ученик. Не знаю, чи о. директор догадувався, що це тільки кпини, чи брав поважно таку відповідь (Шухевич)

візитурка 1. отвір у дверях для спостереження; бочко (ст): Десять із коридору почулися кроки, далі звуки наспівуваної жіночим низьким голосом пісеньки, рухнулась "візитирка", відкриваючи маленький отвір у дверях, і хвилину затрималась нерішено (Лисяк)

2. *тюр.* віконце для нагляду за в'язнями (ст)

візитівка візитна картка; візитка (м, ср, ст)

візитовий призначений для урочистої події, *візити* (м, ср, ст)

візія 1. бачення, погляд, розуміння (м, ср, ст): Запалила світло в коридорі, простуючи в напрямі кімнати, де ще перед хвилиною снував свої ретроспективні візії Богдан (Лисяк)

2. сподівання, мрія, ілюзія (ст): Твої візії марні, Ольку, маєш міцно триматися землі і не снувати якихось дивних візій (Авторка)

візо карт. ставка (ст)

візуз *вул.* бешкетник, зірвіголова, шибеник (ст) || → **вагабунда**

війбля (вібля) *муз.* струнний інструмент низького регістру; альт (ст) ||
альтівка

військо:

- ♦ **поклікати до війська** призвати до війська, взяти на військовою службу (ст): Одного разу моє хлоп'яче серце наповнювалося смутком. Богдана Підгайного покликали до польського війська (Казанівський)

вік:

- ♦ **козячий вік** підлітковий вік (ср, ст): У львівській гімназії більшість з нас переходили тоді т.зв. "козячий" вік, з одного боку, ми, як діти, робили пакості вчителям, передавали собі наївні записки, гралися в "цюцюбабки", а з іншого боку, почали цікавитися хлопцями (Палій) || **телячий вік**

♦ **телячий вік** ⇔ **козячий вік****вікно** 1. вікно♦ **високі вікна** *вул. лікарня* (ст)♦ **виставове вікно** → **виставовий**♦ **колядувати по́під вікна** → **колядувати**2. *шк., студ.* вільний урок, заняття (м, ср, ст) || **скбчок****віконце** *футб.* вид удару (ст): Прекрасно боронив горішні стріли і т.зв. “віконця”, клясично розтягаючись в повітрі, наче струна (Керницький)**вікт** (**віхт**) харчування (ст) || **віктунок****віктуватися** (**віхтуватися**) харчуватися (ст): Моя малá прихворіла і тепер мусить добре віктуватися, щоб мати сили... Через місяць вона йде до першої кляси (Авторка)**віктунок** ⇔ **вікт**: З цього я виношу всякі домашні блага й пільги, як, наприклад, знижку комірного, що його, до речі, я вже давно перестав платити, обильний та смачний віктунок, окреми́й ключ до хати і взагалі необмежене довір'я старої (Керницький)**Вілія** → **Віглія****віллійка** невеликий будинок; **вілла** (ст): Перейти ще попри цей паркан, а там вже зараз глиняста доріжка, ряд модерних домиків-вілліюк і городець Наталчиної хати (Лисяк)**вільк** *вул.* інструмент для зламування сейфів (ст)**вільний**:♦ **ма́ти вільну ру́ку** → **рука́****вільно** (**во́льно**) можна, дозволено (ст): Тобі не вільно до нас приходити, ти погано діла́єш на нашого Сяся! Щоб більше ноги твоєї тут не було (Авторка); Вправді дівчатам не вільно було лизати макогона, бо “будуть мати лисих мужів”,**Готель****НАРОДНЯ ГОСТИННИЦЯ**

Львів, вул. Косцюшка 1, тел. 201-33 і 208-88.

Милі, вигідні, відрізно чисті кімнати по найвищих цінах, — В готелі привітний го́ль, вінда, телефон, купальні, бізуча зми́на й те́пла вода для вигоди Шап. Гостей. — Готель центра́льно оґрітний.

та у нас не було дівчат, тільки сім хлопців (Богачевський); Як я малá десь хотіла сягнути до лампадки коло образів, то дідо мій все мені казали: “Тобі того не во́льно рушити” (Авторка); Зшивати прошу від пунктів в коліні, бо це дуже важне. Не віль-

но зшивати ні з долини, ані теж з гори рівно, бо це заводить так, що штани крутяться (Повний курс)

віна → **віна****вінда** ліфт (ср, ст): У тій каменіці вінда була, як у багатьох старих будинках, дерев'яна, з подвійними дверцятами і тьмяним жовтим світлом (Авторка)**віндувати** підіймати чи опускати (перев. ліфтом) (ср, ст): Бо в цих питаннях я не вчений і взагалі маю труднощі в розрізненні навіть примітивних представників світу комах, що, за твердженням Британської Енциклопедії, нараховують кільканадцять мільйонів різних родів. На це треба мати голову велику, як дерев'яний цебрик, що ним мулярі віндують на третій поверх приготоване вапно для виправи стін (Тарнавський З.)**віник** *вул.* 1. *знев.* міліціонер (м)2. гітара (м) || → **весло́**

вінк *вул.* умовний знак; натяк (ст) || **цинк**

♦ **вінк дати** *вул.* дати знак; натякнути (ст) || → **біти цинк**

вінкель (вінькель) 1. прилад для вимірювання прямих кутів; кутомір; косинець (ст): Всі рисунки, які подаємо, мусять бути придержувані до вінкля, бо інакше цілий рисунок вийде кепський, zdeформований (Повний курс); Від букви Є кладемо вінкель і в той спосіб дістаємо букву И (Повний курс)

2. кут: Дальше рисуємо цей вінкель, який є нам потрібний, бо вказує високість рамен. Рисуємо його від букви В до лінії Й, а відтак до Т (Повний курс)

3. ріг вулиці (ср, ст): На вінклю стояв старший пан-музіка і щось тихесенько награвав на розтрісканій скрипочці. Біля його ніг притулився такий сам древній писько, час від часу піднімаючи на особливо жалібних нотах мудру морду (Авторка)

♦ **з вінкля збоку** (ст): Середуций, з висоватою пикою та жіночою парасолькою зацідив “стрийкові” “з вінкля” (Керницький)

♦ **з вінкля змірити зиркнути, глянути з-під лоба** (ст) || **з вінкля подивітися**

♦ **з вінкля подивітися** ⇄ **з вінкля змірити**

♦ **трафіти на вінкель** прийти на зустріч (Лучук)

вінкельшрайбер *іст.* той, хто пише документи на прохання неграмотних селян

вінклювка *вул.* жінка легкої поведінки; повія (Лучук) || **амара, бліцмедель, валуєка, вуличниця, гярда (гядра), гнєцох, дрізда, дубельтова курва, каратова курва, курва, лєцта курва, ліпша дама, ляфірінда, маланка, мацьора, правічка на вухо, продавачка любови, публіка, розкладанка, сіква, стурка, тютка, файда (фойда), фльондра, фльорка, шангля, шельма, шлямпа, шмата, шмонтолоха, шмоньдзя, шуя**

вінчатися *вул.* 1. судитися (м, ср) || **процесуватися**

2. відбувати покарання (м, ср)

вінькель → **вінкель**

віоля → **війоля**

віра (в'яра) *вул.* 1. віра

♦ **жити на віру** → **жити**

2. товариство (ст) || → **братія**

♦ **наша віра** “своє” товариство

(ст): На Личаків, як сі видреш, та йой,

Всюди чути до хулери той свист, Гімн личаківський вже музичка гра, Співа з нами наша віра вся (із пісні) || **своя гранда, своя пака, своя пачка, наша пачка**

3. члени банди, *батьарського* товариства (ст)

вірел (ворел) орел (ст)

вірити:

♦ **бреше і сам собі не вірит** → **брехати**

♦ **не всіму вір, що чуєш** умій відрізнити правду від брехні (Франко)

віск:

♦ **м'який як віск** → **м'який**

Д-р ЕВГЕН ДУРДЕЛЛО

бувший лікар заграничних клінік, спеціаліст скірних, венеричних і сексуальних недуг (полова неміч) та лікарської косметики

орднує в шкірних недугах і т. д. від год. 8½—10, 18—19, в косметичі від 10—11 і 16—18, в недлі і свята від год. 10—11.

ГІРСЬКЕ СОНЦЕ. ВАПОФОР. ДЯТЕРМІЯ. КРИОТЕРАПІЯ. СЕПАРАТКОВІ ЖДАЛЬНІ.

ЛЬВІВ, ВУЛ. СИКСТУСЬКА Ч. 22., ШІ. ПОВЕРХ

(біля „Народньої Гостиниці“).

Вінда до вжитку. — Телефон 38-90.

вістря:

- ◆ **на вістря мечá → меч**

вістун провісник (ст): На тиф черевний не хорують люди майже ніколи нагло; навпаки, чоловік чує майже тиждень наперед глухий біль голови, біль у плечах, крижах, натягане костий – і тим подібні загальні вістуні близької тяжкої недуги (Дрималик)

вітер:

- ◆ **іту на сто вітрів** іти світ за очі (ст): Коли б котрий інший це мав збити, то міг іти на сто вітрів і ніколи не вертати (Шухевич)
- ◆ **летіти як вітер → летіти**
- ◆ **сцяти на вітер → сцяти**
- ◆ **тримайся вітру → тримайся**

вітрак → вітряк¹

вітрити перевітрювати (ст): Здоровше спати на менших і плоских подушках. При цьому їх легше переховувати й вітрити, а пошевки менше зуживають матеріялу (Нова хата 1939)

вітрівка куртка з легкої тканини (ср, ст)

вітряк¹ (вітрак) вітряк

- ◆ **рот як вітрак → рот**

вітряк² *вул.* вітрина (м) || → **блендівка**

віхоть:

- ◆ **пізналися як срака з віхтем → пізнатися**

віхт → вікт**віхтуватися → віктуватися**

віц жарт, дотеп (ср, ст): Слава Богу, Дуську, що тебе ще віци тримаються, ще не є так зле з тобою (Лисяк); Зате веселим, помічним, товариським і дуже добрим педагогом був проф. Ю. Полянський, відомий учений-геолог. Не раз на його заступствах ми захоплювалися його викладами і прекрасними "віцами" (Дзедзик); Знаєте такий віц? Чим відрізняється лікар-психіатр від психічно хворого? А тим, що ходить спати до хати... (Оробець) || **шпас**

- ◆ **віца пугіти** висловитися дотепно; пожартувати (ср, ст)

віцепредсідник заступник керівника, голови (ст)

віцман дотепник, жартівник (ст): Старший за мене на сім років вже покійний "віцман" Юрко Білик ("Наполеон") з Городоцької, що ходив на Головну, але студіював зі мною ветеринарну медицину у Львові, а в Липську (Німеччина), представляючи мене іншим, казав: "Він так скоро бігає, що не можна запам'ятати його прізвища" (Микитович) || **фацеціоніст**

віцбвний дотепний, жартівливий (ст)

віцувати розповідати дотепи; жартувати (ст)

вічний:

- ◆ **вічна ондуляція (ундуляція) → ондуляція**
- ◆ **вічне перб → перб**
- ◆ **на вічне віддавання → віддавання**

вішак вішалка (м, ср, ст): Повісь на вішак куртку, вимий руки і сідай до столу, бо все вистигне (Авторка); Коли він вийшов із свого прикриття з-поза вішака з одягом, старша пані навіть не охнула (Лисяк)

вішатися:

◆ **вішатися без шнурка** → **шнурок**

віяти *вул.* втікати (ст): На мості виліз якийсь на мене і відразу: "Стій!" Я став, а він до мене ближче... Але треба було віяти, ні, тату? (Нижанківський)

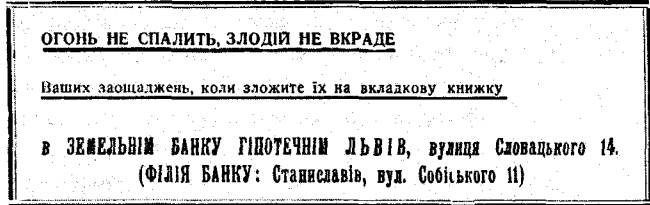
вказуючий вказівний (про палець) (ст)

вкладковий який пов'язаний із вкладом (ст)

◆ **вкладкова книжка** ошадна книжка (ст) || **щадніча книжка**

вкладчий внесок (ст)

вкопатися *вул.* закохатися (ср, ст): А що буде з Мірою? Здається, таки без нього вже не зможе, вкопалась дівчина. Добра буде пара, якщо буде... (Лисяк) || → **втріскатися**

вкрасти:

◆ **не вкрав, а так взяв** *ірон.* крадучи, не мав поганих намірів (Франко) (ср, ст)

вкучитися засумувати (ср, ст)

◆ **мені так вкучилося** я так сумую (ср, ст): Мені так вкучилося за тобою, не можу дочекатися, коли ти вже повернеш (Авторка)

владза *знев.* 1. влада (перев. місцева) (ср, ст): У Львові на Зелені свята – відправи і панахиди, особливо на завітчаних зеленню могилах "героїв". Багато сутичок було з польською поліцією на конях, що після панахиди, по перших словах революційної пісні "Не пора", штурмувала жалібну товпу і гумовими палицями старалася розігнати патріотів. Для нас, молодих, була це вже частина традиції, і, як здавалося, стало це ритуалом польської "владзи" (Криницька)

◆ **пане владзо** *ірон.* звертання до керівника-приятеля (ст)

2. поліціант (ст): "Владза", тобто два поліціанти, найперше вислухали людей, потім випхали їх за ворота, а тоді взялися за "потерпілих", які лежали на землі, мов мертві (Скоцень) || → **ґліна**

владувати 1. сильно вдарити (ср, ст) || → **вґатіти**

2. побити (ср, ст): Ми йому добре владували, буде знати, як брехати своїм (Авторка) || → **віґаратати**

власний:

◆ **Власна стріха** *іст.* невелика ділянка міста в районі частини вулиці Панаса Мирного: Звідси на Новий Львів веде вул. Панаса Мирного, вздовж якої збудовано у 1920-х колонію вілл для урядовців під назвою "Власна стріха". Практично повторюються два типові проекти у дворковому стилі, які дещо відрізняються необароковими чи неокласичними елементами оздоблення, поєднаними з декором ар деко (Мельник І.)

◆ **власної воші не ма́ти** → **вош**

◆ **лише власне добро ма́ти в о́ці** → **лише**

власність власник (ст)

влатати побити (ср, ст) || → **віґаратати**

влетіти:

◆ **влетіти до кібля** → **кібель**

вложі́ти *вул.* зрадити (м)

влупі́ти вдарити (м, ср, ст) || → **вгаті́ти**

влю́ляний п'яний (ср, ст): Не знаю, як його родина витримує таку ганьбу, кожен вечір вертає такий влюляний додому, мало що не волочиться по землі з тими кумплями (Авторка) || **забани́чений, загазо́ваний, захля́ний, зачемері́чений (зачимері́чений), кірні́й (хірні́й), кірні́й (хірний)** як шток, під га́зом (га́зом), під до́брою да́тою, п'яний в дупу, п'яний в шті́ри дупи, п'яний в што́к, п'яний як бе́йля (бе́ля), п'яний як бе́льок

влю́лятися *знев., ірон.* випити надмір алкоголю; впитися, сп'яніти (ср, ст) || **віхі́лятися, влю́ритися, вхі́ритися, вхі́лятися, залі́ти (залі́ти) ба́нки (ба́нкі), закро́питися, залі́ти бе́лки, залі́ти за кра́ват, залі́ти сліпаку́, залякерува́ти мо́рду, залякерува́ти пісок, захля́пати мо́рду, зацьма́катися, здуплі́тися, нахі́лятися, стру́битися**

влю́ритися 1. впі́ятися (м, ср, ст) || **вребрі́тися**

2. ⇨ **влю́лятися**

вмасти́ти *вул.1.* вдарити (м, ср, ст) || → **вгаті́ти**

2. побити (м, ср, ст): Перестріло його на вулиці якихось четверо баярів і так йому вмастили, всі ребра потовкли. Добре, що вертав колеґа з роботи, побачив та й якось завів Ромка додому (Авторка) || → **ві́гарата́ти**

вме́рлий:

◆ <потрібно> як **вме́рлому каді́лю** цілком непотрібно (м, ср, ст)

❖ **вме́рлому і лік не помо́же** про неминучість долі (Франко)

вмі́рання:

◆ **як на вмі́ранню** *ірон.* про безсилу, виснажену людину (ср, ст): Стільки всього сьогодні встиг переробити, в стількох місцях побувати, а тепер такий, як на вмиранню. Тільки лежати й телевизор дивитися (Авторка)

вмі́тися:

◆ **і не вмі́лася до <когось, чогось>** про щось незначне порівняно із <кимось, чимось> (м, ср, ст): Не перечу, що історія, яку хочу розказати, і не вмилася до "Острова Божевільних" чи до "Пса Баскервілів", коли йде мова про атмосферу несамовитості і жахить (Керницький)

вмота́ти *вул.* вплутати (ст): Я остав і дальше таким його щирим і добрим товаришем, як був перед тим. Одначе тільки тяжко йому простити, а саме те, що він зовсім неслухно старався вмотати в ту цілу справу також мою стареньку, зовсім невинну маму (Шухевич)

вмочі́ти:

◆ **вмочі́ти вар'ята** → **ва́р'ят**

воа́ль гіпюр (ст): Гладка блюзочка з воалю (Нова хата 1938)

вовк:

◆ **вовк і ві́вці шах.** вид гри: Окремою грою були "вовк і вівці", де grano чотирьома личманами – "вівцями" проти одної дамки – "вовка" (Горбач)

◆ **розумі́тися як вовк на зві́здах** бути некомпетентним (ст)

во́вна:

◆ **як з ца́па во́вни** → **цап**

◆ **не бу́де з ца́па во́вни** → **цап**

во́вчий:

◆ **Во́вча го́ра** → **го́ра**

вогкість волога (ср, ст): Вдихнула рідне повітря, що пахло терпентиною, вчорашніми стравами та вогкістю (Ярославська)

вогник (огник):

♦ **очи му ся блищат як два огники → око**

вогось:

- ♦ **додавати оліви до вогню** розпалювати пристрасті (ст)
- ♦ **солóm'яний вогось** про тимчасове, скороминуще, нетривке (ст): Але все те було тільки "солóm'яний вогось", що запалювався і рівночасно погасав. Душевного вдоволення те все їй не давало (Острук)

водá:

- ♦ **водá з бóульками** газована вода (ср, ст) || **водá содóва**
- ♦ **водá кольóнська** одеколон; туалетна вода (м, ср, ст)
- ♦ **водá содóва ⇔ водá з бóульками:** А вода содова – то був просто смішний напиток. П'єш, п'єш і спраги не загасиш, і в носі крутить, і відбивається потім. То добре дома, але публічно не випадає (Тарнавський)
- ♦ **освятіти водóу → освятіти**
- ♦ **посилáти по водóу → посилáти**

водóтяг 1. артезіанський колодязь на вулицях міста (ст): Боязко, скрадаючись попід мурами, ішли міщани по воду до недалекого водотягу (Смолій) || **пóмпа**

2. водопровідний кран (ср, ст): Думки в його мозку протікали, як краплі води крізь нещільно закручений носик водотягу (Нижанківський); Вона ворухнула плечима й встала, щоб обмити під водотягом горнятко від кави (Нова хата 1939)

3. умивальник, мийка (ст): Постав баняк до водóтягу (Авторка) || **мушля**

водóтяги водозбірник: Ясько мешкав на Краківській, а малий Стефко – на Зеленій, коло водотягів (Тарнавський 3.)

воздух 1. повітря (ст): "Знаєш, коханє, – каже владуваний чоловік, – вітер змінив свій напрям, уже не північно-західний, а південно-східний, якраз та зміна воздуха, яку приписав тобі лікар. Уже можемо не їхати на літницько" (Авторка); При бранню міри об'єму грудей треба звертати пильну увагу, чи клієнт випадково не набрав воздуха в груди і чи не задержав віддиху, побільшуючи в цей спосіб штучно об'єм грудей (Повний курс) || **повітря**

2. видихуване повітря; подих (ст)

воздóшний повітряний (ст)

вóйсько → вóсько

вóйтек (вóйток) вул. Місяць (небесне світило) (ст) || **вóйтко, лóсий, рога́ль**

♦ **мішігіне вóйтек → мішігене**

вóйтко ⇔ вóйтек (ст): Щоб їм аж Войтко закапував (Франко)

вóйток → вóйтек

вóко → óко

вокрáтці коротко, швидко (ст)

воліти бажати, хотіти (ср, ст): Інші знову хоч, може, теж здогадуються, про що йде, вони волітимуть із своїми висновками почекати трошки, так сказати, пожувати справу, перетравити, а опісля щойно робити висновки (Тарнавський 3.)

волічка нитки для плетіння (перев. вовняні) (ст): Зі старого светра мені залишилася червона волічка, може ще вийти шапочка для малого (Авторка)

волічковий сплетений із ниток (перев. вовняних) (ст): З'явилася за мить Анночка в зеленій волічкової суконці. На її шиї висів цератовий метер, в руці тримала записник і олівець (Ярославська)

НОВІ ВОЛІЧКИ

на весняно
літній сезон

Волічки „Трикутник у Колі”,
Сп. Акц., Бельско.

волівий:

◆ **пуцька воліва** → **пуцька**

волівина кул. яловичина (ст)

воловодитися вовтузитися (ср, ст)

вóлос 1. волосина

❖ **ані на вóлос не ліпший** нічим не кращий; такий, як інші (ст): Один, як і другий, росте для шибениці! То тиха вода, що береги лупає, мовчок, але ані на волос не ліпший від тамтого. Де один, там і другий (Франко)

2. тюр. пилка (ст)

волюбський італійський (ст): Купуйте! То чудові волоські мешти! Остання пара (Авторка)

◆ **Воліська церква** церква Успіння Пресвятої Богородиці на вул. Руській: По ексорті гімназія йшла на богослуження до Волоської церкви... Дорога до Волоської церкви провадила вулицями Вірменською, Бляхарською, а вкінці Руською (Шухевич)

◆ **волюбський горіх** → **горіх**

волочітися 1. вештатися (м, ср, ст): Маринка пролупила одне око і пробурмотіла: “То ти? Чого сі волочиш по ночах?” – і вже далі спала (Тарнавський 3.) ||

→ **валанціти**

2. провадити розгульний спосіб життя (ср, ст): Мисько – файний хлопець, але геть не пильнує науки, а но волочіться по кобітах (Авторка); Про харчі в

бурсі не міг дбати, бо на це не було грошей, але дбав про те, щоб бурсаки вчилися, не волочилися по місті та не знайомилися з польками (Нагірний)

вóльно → **вільно**

вóмок:

◆ **<бу́ти> як вóмок** про маломовну людину, яка не хоче говорити чи відповідати на запитання (ст): Привели мене до школи, а я була як вомок. Дома мене питають: “Ти чому на запитання не відповідала?” А я кажу: “Не хотіла” (Авторка)

вонітува́ти блювати (ср, ст) || → **верта́ти**

во́нькір:

◆ **ма́ти во́нькір** лютувати (ст)

воре́л → **віре́л**

вору́нал вул. 1. нічний горщик (ст) || **но́чник, но́цьо**

2. миска (ст)

воробе́ць → **горобе́ць**

вороблячий (вороб'ячий) горобиний; гороб'ячий (ст)

ПРИЄМНІСТЬ СПРАВЛЯТЬ І ВТІХИ ДОВОЛІ РОБОТИ З ВОЛІЧКИ „ТРИКУТНИКА В КОЛІ”

ВОЛІЧКИ – ВОВНИ

„ТРИКУТНИК У КОЛІ”

АКЦІОНА СПІЛКА • БЕЛЬСКО

ЗАСТУПНИЦТВО У ЛЬВОВІ

ВУЛ. ЯГАЙЛОНСЬКА 20–22

ФАБРИЧНА КРАМНИЦЯ У ЛЬВОВІ

ПЛ. ГАЛИЦЬКА 2.

♦ Вороблячий став → став

вороб'ячий → вороблячий

ворона:

❖ яка ворона в воду, така й з воді (Франко)

воронячий:

♦ вороняче гніздо в голові матері → голова

ворохобити турбувати, збуджувати (ср, ст): Не хочеться людей ворохобити, нащо їм клопоту завдавати (Авторка)

ворохобник підбурювач (ст): Коли вже оба "ворохобники" зорієнтувалися, що вся класа має вже написану задачу, тоді нібито успокоювалися (Домбровський)

ворохобство заворушення (ст)

воскресінець мешканець інтернату при монастирі оо. Змартвихстанців: Крім кацапства, старалося поширювати між студентерією також і польонофільство. Отець Калінка заложив був при монастирі оо. Змартвихстанців (поукраїнськи називано їх "Воскресінцями") інтернат, до якого приймали поляків і учнів-українців з нашої гімназії. Було їх там доволі. Через співжиття з поляками мали наші хлопці польщитися. Не знаю, чи удалося спольщити якого учня нашої гімназії, але фактом є, що зломано там багато характерів. "Воскресінців" було пізнати по уніформах, які заведено в інтернаті. В тім інтернаті були Остап Макарушка, Филип Ярош, лікар Полохайло і багато інших, які не зпомілися і пізніше вибилися в нашім суспільнім житті (Шухевич)

востатній (остатній) останній (ст)

♦ віштіфтуватися на остатній гудзик → віштіфтуватися

♦ дрань востатній (остатній) → дрань

♦ <заціпнугий> на остатній (остатній) гудзик → гудзик

восько (військо) військо (ст): Усі раділи, що, врешті, буде своє "восько" (Загачевський)

вош:

♦ власної воші не мати бути дуже бідним, убогим (ст): Який ти маєш інтерес до нього?.. Може, він крикне тобі пиво? Та він власної воші не має. Подивися на його писок. Якби міг, то з'їв би все разом з дерев'яною лядою й тарелями (Нижанківський)

♦ триматися як вош кожуха → триматися

впакувати 1. силоміць нагодувати (перев. дитину) (ср, ст): Я мало не впа-ла, як побачила, скільки Лідзя впакувала в малого бульби (Авторка)

2. випустити, всадити (кулю) (ср, ст): Мало не впакував німакові півобойми "вальтера" в живіт (Лисяк)

♦ впакувати в бідю → бідá

♦ впакувати до тюрмі ув'язнити (ср, ст): Але своєю обороною він, замість звільнити від вини, не одного ще на довгі роки впакує до тюрми (Острук)

впакуватися 1. прийти непроханим, неочікуваним, небажаним (ср, ст)

2. потрапити в неприємну ситуацію (ср, ст) || **впасти**

впасти 1. впасти

♦ шафа впала → шафа

2. зайти в гості (ср, ст): Впадеш якось до нас, ми будемо дуже раді тебе бачити (Авторка)

3. натрапити (ср, ст): Чека впало на слід і його зліквідувало (Шухевич)

4. *вул.* ⇆ **впакуватися 2** (ст)

◆ **впасти в нерви → нерви**

◆ **впасти в око → око**

◆ **впасти в тарапати → тарапати**

◆ **впасти на думку → думка**

◆ **впасти на хвіст → хвіст**

◆ **впасти як слівка в компот → слівка**

◆ **впасти як слівка в <тепле> гімно → слівка**

◆ **з біка впасти → бик**

◆ **цегла на голову впала → цегла**

◆ **ше не впав, а вже йойкає → йойкати**

◆ **як довгий впав на землю → довгий** (Франко)

5. *студ.* не знати відповідей на запитання (на іспиті) (ст)

вписатися тимчасово влаштуватися (на квартиру) (Лучук) (ст) || **знайти вписку**

впіска:

◆ **знайті вписку ⇆ вписатися** (Лучук)

вписове вступний внесок (ст): До братства могли належати особи всякого стану, міщани й міщанки; вписове було 6 грóшей, і річна вкладка 6 грóшей, але поза тим братія давала на братські цілі добровільні пожертви, і в тестаментax записували більші легати (Крип'якевич)

вповідати → оповідати

вполудне опівдні (ст)

впоминатися нагадувати про обіцяне; домагатися обіцяного (ср, ст): Якби не впімнувся, то й нічого б не дістав (Авторка); Влодко мусів часто впоминатися, бо інакше залишився б без своєї частки заробітку (Авторка)

вправді насправді (ст): Вправді не було тоді кличу "свій до свого", але якось так воно само собою розумілося, бойківський товар був багату ліпший, чим у перекупок, але був і дорожчий. Але і "бойки" з нами симпатизували, давали товар дешевше, чим другим, а ще до товару "докидували" понад вагу (Шухевич) ||

направду

впрост просто (ст)

ввражіння враження (ст): Ніколи на мене ніяка музика не робила такого сильного вражіння, як та молитва, можливо, тому, що чув я її вперше в таку якраз хвилину. Більше ніколи я її не чув, але маю вражіння, що, якби почув, зараз пізнав би її, хоч я зовсім не маю ніякого музикального слуху (Шухевич); По кількох хвилинах розмови на цю тему він мені сказав, що я роблю на нього вражіння "доброго хлопця" і він хотів би мені якось допомогти й охоронити мене від неприємностей, але як це зробити (Дейчаківський)

вребітися *вул.* впісятися (ст) || **влюритися**

вродітися:

◆ **вродітися в довгах → довг**

Вронівський:

◆ **горá Вронівських → горá**

все (всьо) все (м, ср, ст)

◆ **все (всьо) грає → грáти**

◆ **все то ліко → ліко**

всип напірник (ср, ст)

всі́па 1. *тюр.* зізнання, видача спільників на допиті (ст)

2. провал (внаслідок арешту, розгрому, зради) (ст): – Поковані, – шибнуло в голову. Між блідими обличчями арештованих неначе майнула білява чуприна Максима. Машина за машиною прогнала, зникаючи в напрямі Пелчинської вулиці. – Значить, повна всипа, – промимрив Богдан, вмішуючись знову в натовп (Лисяк); На випадок всипи відповідатиме один з нас (Вільде)

всі́паний який зазнав провалу, зраджений (ст): Декого “всипаного” везли на вул. Яховича на дальше слідство (Керницький)

всі́пати 1. набити (м, ср, ст): Добре йому всипав в приписове місце, буде пам'ятати, як треба до родичів говорити (Авторка) || → **ві́гаратати**

2. виляяти, висварити, зганьбити (м, ср, ст) || → **збéштати**

◆ **всі́пати бóбу ⇄ всі́пати 2**

3. зрадити, видати (зокрема на допиті) (ст): Дзіковський не витримав поліційного тиску і без ніяких побоїв і тортур ще тої самої ночі заломився, і то так ґрунтовно, що всипав усіх і вся (Шухевич); Ясько тлумачив йому, що це все не має ніякого сенсу, бо може всипати і їх всіх, що їдять без карток, і то ще вепрове м'ясо, в тім часі як німецькі солдати на фронті потребують доброго фуражу, і може ще до того всього всипати кельнера, і власника буди, і всіх гостей (Тарнавський 3.) || **бра́ти до млі́на, ві́співати, закапува́ти, засі́пати, припуцува́ти**

◆ **всі́пати в шкі́ру → шкі́ра**

◆ **всі́пати цва́єра → цва́єр**

всі́пувач зрадник, донощик (ст): Поступовування того “всипувача” вивело оборонця з рівноваги (Шухевич) || **ка́львін, ка́пусь, мамелю́к**

всмалі́ти 1. вдарити (м, ср, ст) || → **вга́тіти**

2. побити (м, ср, ст) || → **ві́гаратати**

всмалі́тися *вул.* закохатися (ср) || → **втрі́катися**

вспі́мну́ти згадати; пригадати (ст) || **спі́мну́ти**

вставля́ти:

◆ **пі́гулки вставля́ти → пі́гулка**

встеклі́зна шал, лють

◆ **діста́ти встеклі́зну** шаленіти від люті (ср, ст): А стрийок відразу дістає встеклізну й починає на нього кричати (Авторка)

встéклий (всéклий, стéклий) 1. скажений (про собаку) (ст)

◆ **тіка́ти як від стéклого пса → тіка́ти**

2. злий, оскажений (про людину) (ст): Чого ти такий встеклий? Яка тебе муха вкусила? Та ж я до тебе по-доброму, а ти тільки гаркаєш (Авторка); Через кільканадцять минут вийшла встекла цьотка: “Нічого, якось буде! Ти тільки мужови ніц не кажи” (Оробець)

◆ **встéклий як пес → пес**

встекту́ся (стекту́ся) оскаженіти; утратити контроль над собою (ст):

– Чи ти стіски?! – зливаються в одне два прокльони двох підстаршин, що стають на порозі, чухаючись в голови, що зустрілись в ударі (Лисяк)

встид (стид) сором, стид (м, ср, ст): Коханнн наче ґрипа, приходить хтозна-як. Спочатку є гарячка і апетиту брак. А серце так товчеться, як з-за стіни сусід. І в голові верзеться таке, що вам аж встид (із пісні); Такого встиду мені наробила, що я й не знала, як людям в очі дивитися (Авторка) || **штѣмп**

♦ **встид і ганьба** неймовірний сором (ср, ст): Встид і ганьба! Та як вона могла так вбратися в порядне товариство. Жадного такту не має (Авторка)

♦ **не ма́ти сті́ду а́ні за гре́йцар** про безсоромну людину (Франко)

встидáтися (стидáтися) соромитися (м, ср, ст) || **штѣмпитися**

встидлúвий (стидлúвий) сором'язливий (м, ср, ст)

вступ:

♦ **ка́рта встúпу → ка́рта**

вступúти:

♦ **вступúти на хвúльку → хвúлька**

всу́нути побити (ст): Так му всунув, шо навіть не міг встати (Авторка) || → **вúгаратати**

всцѣ́клий → встѣ́клий

всьо → все

всья́кнути 1. проникнути, просочитися (ср, ст): Багато крові всякло в ці мури Середмістя. Вони вчили мене, ці почорнілі, облупані стіни, того, чого не відбере мені ні чужина, ні ворог, ні ніхто: тут родився і тут останеться наш Львів (Писяк)

2. забаритися; зникнути, пропасти (ср, ст)

втвора́ти 1. відчиняти (ст): Піди втвори двері, бо хтось йде (Авторка) || **отвирáти**

2. відкривати (ст) || **отвирáти**

втекту́:

♦ **від себе не втечѣш** голосу сумління не загасити (Франко)

втинáти (фці́наць) пажерливо їсти, наминати (ср, ст): Місько з таким апетитом втинав пироги, що аж за вухами лящало (Авторка) || **втискáти (фці́скаць)**

втира́ти 1. довго пояснювати, повчати (ср)

2. дурити, говорити неправду (м)

втискáти (фці́скаць) *вул.* ⇔ **втинáти**

втокмúти втихомирити (ст): Я не знаю, як та бабця його втокмила, шо пішов вдень спати (Авторка)

втра́вний який легко засвоюється (про їжу) (ст) || **легкостра́вний**

втра́яти багато з'їсти (ї)

втри́няти змусити зробити (ї)

втри́йку утрьюх (ст)

втри́скатися *вул.* закохатися (м, ср, ст) || **вкóпатися, всмалі́тися, втри́скатися по вúха, забúятися, залюбу́тися, задурі́ти собі́ гóлову, закру́тіти собі́ гóлову**

♦ **втри́скатися по вúха** ⇔ **втри́скатися**

втjáти:

♦ **втjáти ба́лак → ба́лак**

вутні́вці чоботи, шиті на одну ногу (такий чобіт можна було одягати як

на ліву ногу, так і на праву; слово походить від назви містечка Угнів, що в Галичині, де виготовляли таке взуття) (Горбач)

вуджений *кул.* копчений (м, ср, ст)

вудженіна *кул.* копчені м'ясні вироби (м, ср, ст): Нині прийшов лист від сестри Стефанії, щоб приїхати по вудженину. Це скарб в нинішніх часах, по який варта їхати цілими милями через ліси і гори. Їмо пісні страви, і для того всі голодні, хотя й попоїли (Боберський)

вудзя *вул.* горілка (ст) || → **аквавіта**

вудити (*док.* **вуднути**) 1. *кул.* коптити (м'ясо або рибу) (м, ср, ст)

2. *вул.* красти (ст) || → **бұхати**

◆ **вудити рiбу** ⇔ **вудити 2**

вудитися *кул.* коптитися (про м'ясо або рибу) (м, ср, ст)

◆ **вудитися як оселédці** купатися та засмагати (на морі, лимані) (ср, ст): Поїхали ми в Одесу, і мої хлопці вудилися як оселедці в тій соли на лимані (Авторка)

вубчний двоюрідний по дядькові (ст): Моя добра бабуня вишукала десь, що о. директор Василь Іваницький є її тіточним братом, а його жінка її вубчною сестрою. З того виходило не що-будь, але сильна позиція для мене, бо ж я внук самого о. директора. А з тим панове професори мусіли числитися (Шухевич)

вуй брат матері або батька (ст) || **вуйко, вуйцьо**

вуйко 1. брат матері (ст); брат матері або батька (м, ср): Вуйко, напевно, сидить у кімнаті біля столу, насупивши брови, і читає Овідія або виправляє школярські зошити, закривши долішньою губою сиві підстрижені вуса (Нижанківський) || → **вуй**

2. *знев.* селянин (ср, ст)

3. *вул.* шмаркотиння (ст)

4. *вул.* чоловічий статевий орган (*Лучук*): Вража куля легіла, йому вуйка відтяла (із пісні) || → **будуляк**

вуйцьо ⇔ **вуйко 1**

вулéцький який пов'язаний із *Вулькою*

◆ **Вулéцька горá** ⇔ **Вулька 2**

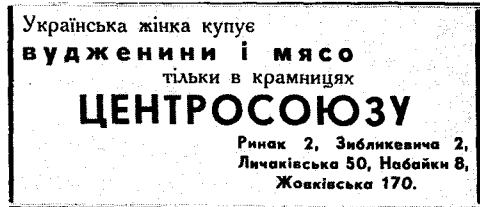
вўличник *знев.* зухвалий, відважний хлопець, який більшість часу проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліган, розбишака (м, ср, ст) || → **бáтьр**

вўличниця *знев.* 1. зухвала, відважна дівчина, яка більшість часу проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліганка, розбишака (ср, ст) || → **бáтьрка**

2. жінка легкої поведінки; повія (м, ср, ст) || → **вінкльўвка**

вўльго *вул.* прізвисько (ст): Професор грав на фізгармонії, а ми співали, коли нараз відхилилися двері і в класу ввійшов о.директор Ільницький, вўльго "Капусняк" або "отець Райца" (Шухевич)

Вулька 1. місцевість у районі сучасних вулиць Стрийська, Сахарова: Коли вийти на горби Вульки, звідцїля видно майже ціле місто як на долоні. Ось там здалеку блищить ратушева вежа, а на ній якийсь прапор. (Нашого вже, мабуть,

нема. Скінчилося!). Ось узгір'я Високого Замку, а тут внизу під ногами виблискує, мов алюмінієва покришка на кухні, плесо ставку "Світезь". Перейти ще попри цей паркан, а там вже зараз глиняста доріжка, ряд модерних домиків-вілліюк (Лисяк)

◆ **Панєньська (Панєньська) Вулька ⇄ Вулька:** Вулька – назва, зменшена від воля, означає оселю, закладену на окремих вільностях, свободах. Коли вона постала, не знаємо; зразу звалася Вулькою Панєньською, від ордену панєн домініканок, власністю якого була. Вулька знаходиться в ярах, де є джерельні потоки Полтви (Крип'якевич)

2. пагорб в районі вулиць Гвардійської та Княгині Ольги || **Вулецька горá, горá Вулька, горá Панєньська (Панєньська) Вулька, Кадєтська горá**

◆ **горá Вулька ⇄ Вулька 2**

◆ **горá Панєньська (Панєньська) Вулька ⇄ Вулька 2:** Вулиця Косінерська, 18а, була бічною Кадєтської, що йшла на гору Вульку. А ще жартома її називали "Панєньська Вулька". То була гола гора, лише вся в корчах. і можна було іти не вулицею, а навпростець. Називали її "панєньська", тому що багато панянок втратили там свою цноту. Особливо ввечері там відбувався якийсь таємничий рух. Про це ходили легенди. Але так напевне нічого не знав. Але людська фантазія, що не має меж, все те так прикрашала і заплутувала, що гора викликала не менше зацікавлення, ніж замок Дракули чи щось подібне до того (Чайківський)

3. *іст.* потік, який витікав із-під *Вулецьких горбів* і поблизу місця, де сьогодні встановлено пам'ятник М. Грушевському, вливався в річку *Полтва*

◆ **Кампіанівська Вулька → кампіанівський**

вурганкі *вул.* губна гармоніка (ст)

вўршт *вул.* ковбаса (ст)

вўхо 1. вухо

◆ **дáти пóза вўха** дати прочухана (ср, ст): Як будеш волочитися по вулиці, а не зробиш уроків, то добре дам тобі поза вуха (Авторка)

◆ **на власні вўха то чув** безпосередньо, особисто чув (м, ср, ст)

◆ **на свої вўха то чув ⇄ на власні вўха то чув**

◆ **опустів вўха як свиня в дощ → опускати**

◆ **правічка на вўхо → правічка**

◆ **рекрутське вўхо → рекрутський**

◆ **свіснути в вўхо** вдарити в голову (ст) || → **засервувати під ёко**

◆ **фраєрське вўхо → фраєрський**

2. **дужка окулярів (ст):** Треба дати окуляри до направи, зламалося вухо, бо не зможу без читання (Авторка)

вўшка *кул.* невеликі вареники (у формі вуха) із грибовою начинкою, які подають із борщем на *Святий вечір* (м, ср, ст)

Вушка

Насипати 2 склянки муки на стільницю. Попередньо пересіяти муку до якоїсь пушки та брати, коли треба. Зробити на середині ямку, вбити яйце, дати трохи соли, води і ножом заробити, щоби було тісто не дуже густе і не зарідке. Вимісити, розгачати і порізати ножом в квадратики. Попередньо злагодити собі грибки, як лишилися з якоїсь юшки, або таки на цю ціль зварити. Посічи їх, присмажити цибулі посіченою, дати до того грибки, посолити, трохи перцю і накладати на тісто. Зліплювати два краї, як на вареники, а відтак два кінці докупі зліпити, третій лишиться сам. Се форма вушка. Зварити на окропі і вкинути в борщ (Переписи)

вхіритися *вул.* випити надмір алкоголю;
впитися, спіяніти (ср, ст) || → **влюлятися**
вхілятися ⇔ **вхіритися**
входити:

◆ **входити в гру** → **гра**

вхопітися:

◆ **вхопітися за уряднічу клямку**
→ **клямка**

вцабаніти 1. побити (ср, ст) || → **вігаратати**

2. вдарити (ст) || → **вгатіти**

3. *шк.* дати багато домашнього завдання (ст): Думали, що поїдемо на вихідні за місто, але де там, чи можна тут щось спланувати, вцабанили нашим дітям стільки всього на понеділок, що навіть і голови не зможуть підняти. Кожен вчитель думає лиш за свій предмет (Авторка) || **вгатіти**

вцідіти 1. вдарити (м, ср, ст): Так вцідив му в голову, що ще довго буде по тій їх спічнюткій "розмові" знак (Авторка) || → **вгатіти**

2. побити (м, ср, ст) || → **вігаратати**

вчепіти:

◆ **вчепіти за самі нурки** → **нурки**

вчисліти зараховувати (ст): До перекусок вчисляємо теж деякі легкі запікані страви. До цього маємо дуже гарні шклянні саятирки – огнетривалі (Нова хата 1939)

вшаж *вул.* пальто (ст)

вшітка *крав.* виточка (ср, ст)

вшмоглюватися прошмигнути, проникнути (ст): Через його строгу зверхність нестримно пробивалася його добра натура, так що його бурсаки любили, хоч і трохи боялися, бо він умів покарати за якусь провину, наприклад, як зловив когось, що пробував вшмоглюватися до бурси після вечірньої години (Микула)

в'ядерко відро; відерко (ст)

◆ **на в'ядерко жити** → **жити**

в'яра → **віра**

в'ярус завзята людина; відчайдух (ст)

габаль (хабаль) *вул.* коханець; альфонс (ст) || → **амант**

габати *вул.* прискіпуватися; докучати (ст)

габік капелюх (ст): Що ж то, люди добрі, за таємний агент з черевцем, гей барилочка, з кучими ніжками, на яких одна штанка завжди була спущена "на погоду", а друга підкочена "на дощ", з нерозлучною парасолькою під пахвою і в старосвітському "габіку", що ледве-ледве тримався на чубку його голови? (Керницький)

габіт (габіт) монаший одяг; ряса (ст): Схолястичне середньовіччя гравітувало до сірого, чернечого "габіту" (Нова хата 1934)

гава дит. вигадана істота, якою лякають дітей (м, ср, ст)

Гава

В куті чатує гава
Вся чорна, дуже чорна!
А руки довгі-довгі,
Ось-ось мене ухоплять.
І гава добре бачить,
Що я боюсь, заплачу.
А мама робить каву.
Всміхається – чи бачить?
Де ж янгол Хоронитель?
Молюсь – і раптом бачу:
То янгол робить каву!
Він бачить гаву, бачить!
Бабай

гавернік *вул.* гаманець (ст) || **баламут, калітка, ксс, полярес (пулярес), портмонетка, портфель, пшецьос**

гавкати:

♦ **песик гавкає, але з буди не виходить** → **песик**

гавкач знев. адвокат (ст) || → **адвокат**

гаврісьник *вул.* спільник у крадіжці (ст)

гавфа *вул., військ.* голота, натовп (ст)

гагілки гаївки (м, ср, ст): На Францісканській площі в давніших часах відбувалися народні гагілки на другий день Великодня. Дівчата ставали колом, одна посередині починала пісню, яку її товаришки вели далше; провідниця тримала в руках скручену хустку і старалася закинути її на шию одному з парубків, що приглядалися забаві: зловлений мусив відкупитися окупом із медяників, горіхів тощо. Далі йшли інші пісні, також про Зельмана (Крип'якевич) || **гали**

гадра лайл. 1. зла, сварлива жінка (м, ср, ст) || **бебеха, гекса, герод-баба, друмля, змія сороката, кандіба, меґера, румунда (римунда), старá румунда**

2. висока на зріст негарна жінка (ст)

3. → **гарда**

гадюга 1. змія (ср, ст)

2. злосливець (ср, ст)

газ (газ):

♦ **під газом (газом)** напідпитку, у нетверезому стані (м, ср, ст) || → **влюбляний**

♦ **тисну́ти газ до дошки** тиснути на педаль газу, максимально збільшуючи швидкість руху автомобіля (ст): Рутецький тиснув газ до дошки, коли вони гнали пустими вулицями міста, і загальмував перед блоком, де мешкали й далі, після смерті тети, дівчата, з таким "фасоном", що аж гальми заскрипіли жалібним плачем, а у вікнах з'явилися обличчя ще не зовсім розбуджених мешканців (Лисяк) || **газувати**

газа́рд азарт (ст)

газа́рдний азартний; запальний (ст) || **газардо́вий**

газардо́вий ⇔ газардний

газі́вки панчохи-павутинка (ст): Її чорний костюм обтискав струнку і повну постать, з-під короткої спіднички виступали досконалі у формі ноги в газівках (Марська)

газува́ти (газува́ти) 1. тиснути на педаль газу, збільшуючи швидкість руху автомобіля (м, ср, ст) || **тисну́ти газ до до́шки**

2. швидко іти чи їхати (м, ср, ст): Давай газуй, бо спізнишся! (Авторка)

3. швидко втікати (ст) || → **бри́кати**

4. смердіти, смородити (ст) || **штíняти**

газу́ла (газу́ла) бензин (ср) || **на́фта**

гайдаве́ри штани (ст) || → **бікси**

гайдама́ка *знев.* українець (у мовленні поляків початку ХХ ст.) (ст) || **ка́бан, кара́ім**

гайдама́цький *знев.* український (у мовленні поляків початку ХХ ст.) (ст) || **кара́імський**

га́йту:

◆ **піти га́йту** *дит.* піти на прогулянку, прогулюватися (м, ср, ст): Не плач, моє маленьке, зараз підемо гайту (Авторка)

гайц'га́ряче (ст)

гайц'² паротяг (ст) || **гайцо́вня**

га́йцер 1. людина, яка розтоплює печі в будинках (ст)

2. помічник машиніста (ст)

гайцо́вня ⇔ **гайц'²**

гайцува́ти сильно розтоплювати (у печі) (ср, ст): Дивись, знову стало зимно, і я мусіла тричі гайцувати в печі, бо все тепло з хати вийшло (Авторка)

гак'¹ *вул.* дрібний гріш; сотик (ст)

гак'² 1. негарна худа дівчина (ст)

2. підніжка (ст)

◆ **да́ти га́ка** підставити ногу (ст)

галабу́рда 1. сварка, скандал, колотнеча (ст): Були, на жаль, і такі мої товариші, що не хотіли думати про якусь поважнішу працю. Вони тільки гляділи, щоб напиться здорово, поласувати по дівчатах та заграти в карти. Про їх "подвиги", чи радше галабурди, чули ми раз у раз (Гординський) || → **аванту́ра**

2. незгідлива людина, схильна до сварок, скандалів, колотнеч (ст) || → **аванту́рник**

галабу́рдник ⇔ **галабу́рда 2**

га́ла-дра́ла 1. поспіхом і абияк (ср, ст) || **галь-паль, га́льом-па́льом, на галь-паль, на гол-штурк**

2. із непотрібним розмахом; надмірно (ст)

гала́йкати (гала́кати) говорити заголосоно або забагато (м)

гала́йко той, хто все робить поспіхом і абияк (ср, ст) || **галапа́с, галапа́сник**

гала́йстра (гала́стра, галья́стра) *вул.* гурт людей; компанія (ст): Владко і Начко були неминуче потрібні учасники, і він велів цілу годину видержати на місці свою нетерпеливу "галайстру", ніж вирушати в поле без них (Франко) ||

бра́нджа

гала́кати → **гала́йкати**

гала́па знев., вул. 1. стара лінива шкапа (ст)

2. незаміжня старша панна (ст)

галапа́с той, хто все робить поспіхом і абияк (ст): Тому ми стоїмо за право-порядок у нашій суспільності. Апепюємо до них, щоб вони позбулися галапасів з нашого національного організму (Загачевський) || → **гала́йко**

галапа́сник ⇆ галапа́с

галапа́сно надто швидко, поспіхом і абияк (ср, ст)

галапа́джити бити (ст) || → валі́ти

гала́стра → гала́йстра

галатай вул. дуже (ст): – Я прийшов здалека. Галатай, галатай здалека! – З Коломиї? – Чому з Коломиї? Зі світу, зі світу! З-поза моря, з-поза гір, з-поза рік! (Тарнавський З.)

галé байдуже, все одно (м) || га́нц-пома́да, до жарі́вки, до ля́мпи, до фа́йки, на бо́су го́лову, по цимба́лах, по́фіг-метéлики, фі́йолéтово (фіолéтово), фук

Галиле́я Галичина (ст): – Словом, нароблено шуму-крику на цілий Львів. – Я сказав би – на всю Галилею (Керницький)

Га́лич-гора́ → гора́

гала́і гаї́вки (ст): Це ж були знайомі йому, здебільша, хлопці. З ними не раз зустрічався ще перед війною. Ходили на матчі “України”, на українські маніфестації у Львові, а на Великодні свята, то “гали” (гагілки) без них не обійшлися (Загачевський) || **гагі́лки**

га́лка → га́лька²

га́лька кухоль (пива) (м, ср, ст): Спочатку взяли гальбу, потім другу, третю, й так пішло, коли я був молодий, багато міг пива випити (Авторка); Хотів одним ковтком випити запінену гальбу пива й затягнутися аж по саме дно черева папіроскою (Нижанківський); Поза шинквасом, завжди здивований, як зловлена на гачок риба, Герман полоскав гальби. Місько, що мав у шлунку уже шість гальб пива, надпивав сьому (Нижанківський) || **бо́мба, гелáйза, кварта́, кúфель, шні́т (шнит)**

гальбецвельфе вул. пів на пів (ст)

гальбе́цілі́ндр чоловічий головний убір, капелюх-цилі́ндр (ст): Хвалив нас розрадуваний отець директор і помалу, з повагою ступав догори по сходах, маючи в руках невідступні предмети, а саме: в лівій руці грубу палицю з закривленою ручкою, а в правій – чорний фільцовий твердий капелюх з плоским денцем, купований в чеській фірмі “Котелюжок” при Галицькій вулиці, ч. 4. Такі капелюхи називали тоді “гальбецілі́ндр” (Шухевич)

га́лька¹ нижня спідниця (ср, ст)

га́лька² невеликі природно відшліфовані камінці (м, ср, ст)

◆ **мушкательо́ва га́лька (га́лка) → мушкательо́вий**

галь-паль поспіхом і абияк (м, ср, ст): А панна Дарця все такі гарячі, як були...

галь-паль і шлюс (Вільде) || → **га́ла-дра́ла**

◆ **на галь-паль ⇆ галь-паль**

га́льом-па́льом ⇆ галь-паль

гальо́п → га́льоп

гальбпом → гальбпом

гальс *крав.* виріз для ший; горловина: Від букви И даємо 3 цм до переду, і тут маємо шпіц гальсу (Повний курс); А дальше в передку, від букви Н до О, даємо 1/6 Ж і вирисовуємо гальс (Повний курс); Гальс в передку скорочуємо о 2 цм, а плечі о 1 цм, а це тому, що тих 3 цм забере рукав (Повний курс)

гальсбіндель галстук (ст) || **гальштук, крават, краватка, селёдець**

гальт стоп, зупинись (ст) || **тримай бикі**

гальтувати спиняти (ст)

гальштук *вул.* 1. ⇔ **гальсбіндель** (ст)

2. мотузка на шибениці; зашморг (ст) || **краватка**

гальюкати кричати, сварити (ст) || → **бештати**

галья зал (ст) || **салья (залья)**

◆ **стаційна галья → стаційний**

гальястра → галайстра

гамаксойка махінація, шахрайство (ст) || → **махер**

гаман 1. єврей (ст) || → **бібер**

◆ **збіти як гамана** сильно набити, побити, відлупцювати (ср, ст)
|| → **вігаратати**

◆ **молотіти як гамана** сильно бити, лупцювати (ст): В часі прогульок чи в літніх таборах він завжди борюкався з "Мортеком" – Ярославом Раком. "Мортек" був далеко більший і сильніший, отже, Степанові часто спішив на поміч колега Стефанків, і вони удвох, врешті-решт, "молотили Мортека як гамана" (Мельник) || → **біти як в бубен**

◆ **товктіся як гаман** бути непосидючим, неспокійним (ср): Від самого раня ти товчешся як гаман, ніяк не сядеш за книжку (Авторка)

2. *вул.* незграбна, безпорадна людина; недотепа (ст) || → **байтала**

гамана 1. єврейське свято Пурім (ст): Наша народна традиція в'яже свято Гамана із осінньою "горобиною ніччю", коли чорт міркою "пересипає" всіх наплоджених за літо горобців і вміє розповісти, що жиди сходяться тому разом, що поодинці їх легше опівночі може "вирвати чорт", а так, купою, то важче чортові до них приступити (Горбач)

◆ **вірвало го на гамана** про людину, яка раптово зникла (ст)

2. *ірон., знев.* свято 8 Березня (м, ср, ст)

гаманувати бити (кулаками, колінами) (ст) || → **валіти**

гамарня *вул.* 1. непорядок (ст)

2. погане, непорядне місце (ст)

гамати *дит.* їсти (м, ср, ст) || **гамцяти**

гамаші → камаші

гамобрити гомоніти, шуміти (ст): Він не любив, коли в клясі було тихо, тоді не чув себе свобідним. Любив, коли хлопці гаморили, шуміли, коли не раз було спокійно, питався, чому так тихо, і зараз сказав якийсь чемний дотеп, і кляса починала гудіти, а то й ревіти, і тоді видно було по його лиці, що був дуже втішений (Шухевич)

гамулець гальмо (ст)

◆ **ма́ти гамулець** стримуватися (ст)

га́мцяти ⇔ **га́мати** (Лучук) (м, ср, ст)

гандале́с → **га́нделес**

га́нделес (га́ндалес) 1. скуповувач і перепродувач старих речей (ст):

Мужчини і баби, дроворізи з пилками і сокирами, муляри з кельнею, служниця з двома коновками води, бойко зі сливами та виноградом у двох кошиках, гандалес із перевішеною через плечі парою штанів – усе те обступило, слухає чогось, киває головами, жестикулює (Франко)

2. вуличний продавець (ст): Я переходив нині через парк і купив тобі в гандалеса таку ось штучку, бачиш? (Керницький)

3. єврей (ст) || → **бібер**

Ганделі́си *іст.* Краківська площа та базар на ній || **Па́риж**

ганделі́ска *шк.* торговельна школа (ст)

га́ндель (ге́ндель) 1. справа, підприємництво (ст)

2. спекуляція, перепродування (м, ср, ст)

гандлюва́ти (гендлюва́ти) 1. торгувати (ст)

2. спекулювати, перепродувати (м, ср, ст): Базильку, ти фраерська макітро! То ти все ще гандлюєш? А де ж твої кубіти? (Лисяк)

гандлі́р (гендлі́р) 1. торгівець, підприємець (ст) || → **гішефті́р**

2. спекулянт, перепродувач (м, ср, ст): І, насвистуючи якусь веселу львівську мелодію, попрямував небалим кроком у напрямі Вірменської вулиці і Ринку. За хвилину не було вже ні сліду від молодої людини, що немов пропала між натовпом торгівців під рестораном Атляса на розі, де роєм джмелів перекрикувались у повітрі завзяті гандлярі, що перетривали не один режим і не одну заборону (Лисяк)

гандраба́тий *вул., знев.* худий, високий на зріст (перев. про жінку або дівчину) (ст)

гандрі́читися 1. сваритися, сперечатися (ст) || → **аванту́рува́тися**

2. торгуватися (ст)

ганца́літи (ганце́літи) бити (перев. кулаками) (м, ср) || → **валі́ти**

ганце́літи → **ганца́літи**

га́ньба:

◆ **встид і га́ньба** → **встид**

ганьбі́ти:

◆ **ле́кше ганьбі́ти, ніж са́мому зробі́ти** так відповідають тому, хто лише критикує, а сам нічого не робить (Франко)

гаплі́к кінець, безвихідь (Лучук) (м, ср, ст): Я знову не встигла все прочитати – зараз мені буде гаплик! (Авторка) || → **а́мба**

га́ра (га́ра) 1. горілка (із сильним неприємним запахом) (ст) || → **акваві́та**

2. самогон (ср, ст) || → **бімбер**

га́ра́с геть (ст)

гарагу́ля палиця із загнутим верхнім кінцем для опори під час ходьби; костур (ст)

гаракі́рі (харакі́рі) кінець, смерть (ст) || → **смерть**

◆ **гаракі́рі (харакі́рі) зробі́ти** *вул.* зарізати (ножем) (ср, ст)

гарасі́вка вузька орнаментована тканина стрічка (чоловіки зав'язують під комір сорочки; від другої третини ХХ ст. її використовують як при-

красу дівчата, підв'язуючи голову або вплітаючи у волосся) (м, ср, ст): Тому о. проф. Бодяняський остерігав своїх українських вихованків, щоб вони були осторожні і не надто маніфестували своїх українських почувань "гарасівками", щоб були покірні, бо, мовляв, "лагідне теля дві корови ссе". Але його семінаристи не хотіли бути "телятами", а повноправними громадянами, і тут доходило часто до конфліктів, а деяких з них навіть видалявали із семінара, мотивуючи, що такий кандидат "nie daje gwagancji lojalności w zawodzie" (Шах)

гарáтáти бити (перев. кулаками) (м, ср, ст) || → **валúти**

гарáтáтися битися (ї)

гáрба *карт.* вид гри (ст) || **кóнтра, хап, хáпанка**

гарбáр *іст.* майстер, який вичиняє шкіру

гарабáрство *іст.* вичинювання шкір: Головні заняття личаков'ян були круп'ярство й різництво. Тим професіям віддавалися найповажніші личаківські роди: круп'ярі – Баранські, Годиші..., різники – Лясковські, Нев'ядомські, Разинські, з грабарства знані були Матусевичі (Крип'якевич)

гарбáта (арбáта, гербáта, гирбáта) чай (ср, ст): А по липах лазив щороку за липовим цвітом, що потім сушився проти сонця в решеті на призьбі, а взимку мама варили з нього смачну "гарбату" – знамениту медицину проти кашлю й простуди (Керницький) || **гарбáтка (гербáтка, гирбáтка)**

гарбáтка (гербáтка, гирбáтка) ⇔ **гарбáта**: Пані Зеню, ви будете кавцю чи гербатку? Я зараз ще й птисі принесу, свіженькі, щойно кремом начинила (Авторка)

гáрбуз *ірон., знев. вояк* (ст)

гарбу́з 1. гарбуз

❖ **я тобі про образі, а ти мені про гарбузі** → **образ**

2. *ірон., знев.* голова (ср, ст) || **калапíтра (каляпíтра), кібель, лепéта (липéта), лепетúна, магóла, маківка, макíтра, маку́ва, мозківні́ця, пáля, рóзум, фрае́рська пáла, фрае́рське вúхо**

гаргáра *знев., ірон.* 1. меблі, речі великих розмірів (ср, ст) || → **банду́ра**

2. велика холодна кімната (ст)

3. висока на зріст дебела жінка (ср, ст)

4. сварлива жінка (ст)

гáрда (гáдра) *вул.* дівчина легкої поведінки; повія (ст) || → **вінкльовка**

гардúга *вул.* старий будинок (ст)

гаркотлúк (гаркотлúк) *вул., ірон.* служниця, кухарка (ст) || **бамбéтель, кухари́ца, кúхта, малáнка, марúна, марúська, тлук, тлúмак (тлúмок), фéська**

гармóнія:

♦ **гармóнія грóшей** *вул.* багато готівки (ст)

гарна́для (герна́для, гранáдля) шпилька для волосся (м, ср, ст) || **гранáдель (герна́дель)**

гáрний:

♦ **гáрна як свиня́ в дощ** про негарну людину (ст)

гарпаго́н 1. скнара (ст)

2. *вул., знев.* негарна, неповоротка, огрядна жінка або дівчина (ст)

гарувáти важко, без відпочинку працювати (ср, ст) || **гарувáти як чорний віл, орáти як дікий осёл**

♦ **гарувáти як чорний віл** ⇔ **гарувáти**: В той пам'ятний, вагітний трагічними подіями день (а був це четвер після Першої Матки) пан майстер гарував як чорний віл, лупив молотком по кілках, аж гуділо (Керницький)

гáрцонф *іст.* коса чоловічої перуки, функція якої – захист від удару: В початку ХІХ ст. члени братства мали окрему уніформу: зелений сурдут із червоними вилогами й жовтими гудзиками, червону камізельку й такі самі штани, що входили в білі камаші, голова була зачесана в гарцонф без льоків, капелюх трикутний з чорною кокардою, облямований золотим шнурком і китицею біло-зелених пер, до того ще золоті еполети (Крип'якевич)

гарячкувáти → **горячкувáти**

гасáти 1. жваво бігати; метушитися (м, ср, ст): Дітиська, чи ви подуріли, що так гасаєте по хаті! (Авторка)

2. *вул., ірон.* завзято танцювати (ст) || **го́цати, гуля́ти, гу́цати, катуля́ти, мішати**

гасі́ти *футб.* сповільнювати рух м'яча під час падіння (м, ср, ст)

гата́ла галопом; навскач (про біг коня) (ст)

гату́ти 1. бити (м, ср, ст) || → **валу́ти**

2. ударяти, стукати (м, ср, ст): Чого так гатиш в двері, думаєш, що в нас всі глухі, цілком терпцю не маєш (Авторка) || **грíмати**

гаузма́йстер (хаузма́йстер) наглядач будинку (ст) || → **двє́рник**

га́чик кочерга (ст)

га́чити *шк.* ставити складні запитання, щоб виявити незнання предмета (ст)

га́шення 1. гасіння (ср, ст)

♦ **на га́шення свічок** → **сві́чка**

2. *футб.* сповільнення руху м'яча під час падіння (ст)

ге *евф.* до **гівно́** (м, ср, ст): – Що то геній! – Геній, не геній, але щось на "ге" точно (Авторка)

♦ **велі́ке ге** про погану, підлу людину, про негідника || → **креату́ра**

♦ **ге на патичку́** ⇔ **велі́ке ге**

ге́бати (гу́бати) *вул.* забиратися геть (м, ср, ст): А як тебе забере ратункова каретка, то будеш винен собі сам. А тепер гибай мені з очей (Нижанківський) || **валу́ти, збирáти маиа́тки, йти до ду́пи, ме́гати (му́гати, мі́гати), пакува́ти, пакува́ти маиа́тки, пакува́ти мане́лі, пендзлюва́ти**

ге́бес *знев., ірон.* 1. єврей (ст) || → **бі́бер**

2. недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**

3. *шк.* нетямущий, нездібний учень (ст): В послідній лавці сиділи самі старші "гебеси". Вони без пардону лізли під лавку, один з них витягав талію карт, і грали (Шухевич)

ге́бра *вул.* товариство, компанія (ст): Ти все, Дуську, пхався до тої гебри, тих 105-процентівих, я знаю (Лисяк); Як Юзьку Франці відбив ривалю, То го відразу взяли ду шпитала. Дуже за Юзька злякалась гебра, Алі тому тільки пукли штири ребра (із пісні) || → **бра́тія**

ге́йби ніби, наче (ср, ст): Губи і лице висмаровані чимось таким червоним, гейби цегла (Цегельська)

❖ **гэйби шось, гэйби ніц** про те, що насправді не є вартісним (ср, ст)

гékса зла, сварлива жінка (ст) || → **гáдра**

гéндель → **гáндель**

гендлювáти → **гандлювáти**

гендляр → **гандляр**

геншта́бівка військ. топографічна карта (ст)

гéпа вул., ірон., знев. 1. сідниці (Лучук) (ср, ст) || → **дúпа**

2. неухажна дівчина; роззява (ср)

гéпати 1. кидати із силою (м, ср, ст): Сьогодні командир і підстаршини були лихі. Від шостої години ранку ми гепали собою в баюри, вставали, бігали колом, знову гепали, аж поле під нами висохло (Селепко)

2. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (ст) || → **бéштати**

3. дуже сильно кашляти (м, ср, ст)

гéпця ⇄ **гéна 1**

гербáта → **гарбáта**

гербáтка → **гарбáтка**

герна́дель (гранáдель) шпилька для волосся (м, ср, ст) || **гарна́ддя (герна́ддя, гранáддя)**

герна́ддя → **гарна́ддя**

гéрод-ба́ба зла, сварлива жінка (ст) || → **гáдра**

герцпінкель пестунчик (ст)

гершт вул., злод. ватажок банди (ст)

гетьма́нський гетьманський

♦ **Гетьма́нські валі́** частина Львова – сквер на місці сучасного проспекту Свободи, який створено близько 1820 року: Від заходу природним укріпленням міста була Полтва, в давніх часах досить велика річка, що обертала млинові кола й деколи бурилася й виливала. Полтва плила приблизно серединою теперішніх Гетьманських валів... Прикрасою валів була статуя св. Михайла, яку перенесено сюди з верху королівського арсеналу (коло костела домініканів); злодії украли йому золочені крила. Перенесено також пам'ятник польського гетьмана Станіслава Яблоновського – звідси пішла назва Гетьманських валів. Полтву закрили остаточно 1890 року (Крип'якевич)

геть-чíсто зовсім, цілком (ср, ст): Геть-чисто забула про бульбу на плиті, певно, вже згоріла (Авторка)

гéца 1. весела, потішна історія, пригода; незвичайна кумедна історія, подія (ср, ст): Хтось, хто любить постійно геци, не раз пустить легенький натяк на такі нелегальні любовні стосунки. Але чи чоловік може на все звертати увагу, прислухатися до кожного слова. Але тут раптом, як грім серед ясного неба, виходить усе наверх (Тарнавський 3.)

2. жарт, витівка (ст): А то ці геца! Я дивлюся і не впізнаю моєї Вікторці! Косметика робить чуда! Ти все виглядала, як жінка по п'ятдесятці, й нараз наново розцвілась (Острук)

3. неприємність (ст): Місько торкнув пальцем носа і скривився: "А то геца!"
(Нижанківський)

гéци вибрики, дрібні капості, які зазвичай викликають сміх (ср, ст) ||
шту́ки, псо́ти

◆ **виправля́ти гéци** забавлятися пустощами; жартувати; кпити
(ср, ст): Там завжди приходило багато людей, мешкали молоді стрийки,
з якими можна було виробляти різні "геци", бавився зі мною мій приятель
– пес Льокарно (Крушельницька) || **виробля́ти го́ци, гецува́ти, показува́ти**
кава́лки, робі́ти го́ци, робі́ти псо́ти, стрі́ти шту́ки

◆ **виробля́ти гéци** ⇔ **виправля́ти гéци**

◆ **на гéци** жартома (ср, ст) || **на ге́цу**

◆ **на ге́цу** ⇔ **на гéци** (ср, ст): То я, розумієш, трохи настрашив пана Мак-
са, що беру його до арешту, так, на гецу, хе-хе! (Керницький)

◆ **на гéци бра́ти** вул. висміювати, насміхатися (ср, ст) || → **ла́ха**
де́рти

◆ **робі́ти гéци** ⇔ **виправля́ти гéци**

гéчний жартівливий, веселий, смішний (ст) || **гецо́вний, лаховний, по-
ті́шний**

ге́чно весело, смішно (ст)

гецо́вний ⇔ **гéчний**

гецува́ти забавлятися пустощами; жартувати; кпити (ср, ст) || → **виправ-
ля́ти гéци**

гéчі-пéчі (éчі- пéчі) 1. шипшина (ст) || **свербу́вус (свербу́ус), свербу́ло**

2. вул. гроші (ст)

геші́хта → **геші́хта**

ги як, наче (ст)

губа́ти → **ге́бати**

губе́ль (гумбе́ль) рубанок, гембель (ср, ст)

губли́й непридатний, негодящий (ср, ст)

гимблюва́ти (гимблюва́ти) працювати *гимблем* (м, ср, ст)

гика́вий той, хто заїкається; заїка (ср, ст)

гумбе́ль → **губе́ль**

гимблюва́ти → **гимблюва́ти**

гу́ра (гу́ря) вул. чуприна (ст): Пан Макс стояв над розсипаною "бібулою" і роз-
гублено чухав свою гирю (Керницький) || **бо́же пошиття́**

◆ **ще тво́я гу́ра бу́де за то відпові́дати** погроза про побиття; ще
потягаємо тебе за чуприну (Франко)

гирба́та → **гарба́та**

гирба́тка → **гарба́тка**

гу́ря → **гу́ра**

гу́цати 1. заколисувати дитину на руках чи в колисці (ст) || **гу́цкати**

2. заклавши ногу на ногу, гоїдати дитину вгору-вниз (ср, ст) || **гу́цкати**

3. підстрибувати, підскакувати (ст): Сяня гичала у візочку, і я перестраши-
лася, що зараз перевернеться, а вона раптом впала на животик і, виставивши
дупцю, почала себе заколисувати (Авторка) || **гу́цкати**

гіцель 1. той, хто відловлює безпритульних собак (м, ср, ст): До важніших "собитій" в часі мого студентства в Стрию, а був я там шість і півроку, належали ось такі: поставлення пам'ятника в "Вільшині" для жовнірів зі стрийського полку, що загинули в битві під Сольферіно і Манджентою, приїзд краєвого інспектора на візитацію школи, заведення телеграфу, приїзд руського театру під дирекцією Бачинського та приїзд гицля зі Львова. [...] На повитання гицля, що приїхав жидівською "будкою", вийшли ми аж до рогатки, бо такого функціонера перед тим у Стрії ніхто не бачив і не мав поняття про ловлення шнурком псів. Тут звичайно вбивали псів патиками, а що в тім часі забагато було появилася скажених псів, то управа міста спровадила гицля на три дні (Нагірний)

2. *лайл.* підла, непорядна людина; негідник (Лучук) (ср, ст) || → **креату́ра**

гіцкати 1. ⇔ **гіцати 1:** Гицкала і гицкала то маленьство, ніяк не хотіло заснути, вже десь аж квадранс на третю успокоїлося трохи. Боялася, що всіх сусідів перебудимо (Авторка)

2. ⇔ **гіцати 2**

3. ⇔ **гіцати 3**

гіццлівський який належить *гиццлеві*, пов'язаний із *гиццлем* (ср, ст)

◆ **Гіццлівська гора** → **гора́**

гівно́ (гімно́) кал, лайно, екскременти (ср, ст) || **ка́ки**

◆ **відбу́тися як гімно́ від бе́рега знев., вул.** віддалитися від сім'ї, гурту, компанії (ст)

◆ **впа́сти як слівка в <те́пле> гімно́** → **слівка**

◆ **гівна́ ва́ртий** поганий, паршивий, нікчемний (лайка) (Лучук)

◆ **гівно́ мале́** ⇔ **гівню́к** (лайка)

◆ **то гівно́ пра́вда** це неправда, брехня (лайка) (Лучук)

гівню́к (гімню́к) *лайл.* 1. підла, непорядна людина; негідник (м, ср, ст) || → **креату́ра**

2. *ірон.* нечемна дитина чи підліток (Лучук) (м, ср, ст) || **гівно́ мале́, гінцвот (гінцвуд, гунцвуд), драб, драбу́га, дрань, паце́ (паця́), смардо́х (смердо́х)**

гікель *вул.* 1. фірмовий капелюх (ст)

2. обдурювання, заговорювання (ст)

гіклюва́ти 1. чарувати (ст)

2. заговорювати; обдурювати (ст): – Не тріскай вар'ята! – Я сказав – зда- лека. – Не гіклуй! Без кавалів. – За чим никаеш? (Нижанківський); – Хочеш? Я маю кілька шлюго́в. – Ти мене не гіклуй шлюго́ами. Я тобі зараз дам по кулях таку вайху, що будеш мати з них вісімку (Нижанківський)

гілка *вульг.* імпотент (ср)

гімнастичний (гімнастичний):

◆ **гімнастична за́ля (са́ля)** → **са́ля**

гімно́ → **гівно́**

гімно́їд дуже скупа заможна людина; скупар (ср)

гімню́к → **гівню́к**

гінтер:

◆ **на гінтер піти** *шк.* прогуляти урок (ст)

гіц вул. спека (ст) || → **гóряч**

гладкій:

♦ **гладкій в обхóдженні → обхóдження**

гладко легко; без зайвих труднощів (ср, ст): На другий день, по вечері, пан Макс гладко збрехав нашій пані господині, що бере мене до кіна "Гражина" на релігійний фільм "Цар Царів", і ми махнули через поле Болгарів навпростець на Старий цвинтар (Керницький)

гледіти (глядіти) 1. пильнувати, стерегти (ср, ст)

2. доглядати за старшими людьми (ср, ст)

глибокiсть глибина: Від букви А до Ж є половина об'єму грудей – 25 см, і тут масмо глибокiсть пахи (Повний курс)

Глиняницина іст. дільниця міста в районі вулиці Личаківської – від площі Митної до вулиці Чехова

глітно напхом-напхано; повно-повнісінько (ст): У трамваях було глітно, одначе не в тих, що їхали на периферії (Марська)

глобус (гльóбус) 1. глобус

♦ **лісий глобус як автобус → лісий**

2. *знев., ірон.* великий живіт (Лучук) || → **бáндзьох**

глодати 1. натирати, терти, пошкоджувати шкіру (про взуття) (ср, ст): Здалегідь видано нам вигідні новісінькі черевики, щоб їх "заходити", щоб ноги до них пристосувалися, щоб пізніше черевики не відпарювали шкіри на ногах, не глодали і т.д. (Шухевич)

2. обгризати м'ясо (із кістки) (ср, ст)

♦ **глодати сирý зéмлю** жити в нестатках, убого (ст)

глота́ тіснота, натовп (ст)

глотiтися тіснитися (ст): Людей було дуже багато – українців, поляків і жидів. Перші прийшли, щоб послідне поглянути на бідних хлопців. Другі глотилися, щоб виявити свою ненависть до них і до всього, що українське. Треті збігалися на такі сенсації і видовиська (Шухевич)

глу́вняж шк. гімназист Української академічної гімназії (Головної), що на сучасній вулиці Бандери, 11 (ст): Під час навчання на філії (1937–1939) доходили до нас чутки від наших ровесників – гімназистів із Головної (яких ми називали з-польська "глувняжами"), що на лекціях релігії о. Костельник розповідає про дивні дива: телепатію, телекінез, про стигматиків, про чуда, які творяться в наші дні, і, найважливіше, "про духів". Я завидував їм тяжко, але якось не знаходив можливості, щоб послухати це самому (Крип'якевич Р.)

глу́пство → глупство

глу́рман глухувата людина (м, ср)

глядіти → гледіти

гма́тати м'яти (одяг) (ср, ст)

гнати 1. дуже швидко йти (м, ср, ст): – Та зачикайти Павлова, де так жинети?

– Та я виш, Міхалінка, спішусі так бу хцу завчесу файрант зрубити. – А ней Вас, так жинети, якбисьти ду чительні на прусфору йшли (Рудницький)

2. нестерпно хотіти до *кльозету* (перев. через значну кількість випитої рідини) (м, ср, ст): Навскоки допав до магістратського кльозету. То пиво

гнало, що випив, заки вийшов з хати. На яку холеру пив пиво в таку погоду. Холод вижене з чоловіка не тільки пиво, але кожну краплю води (Тарнавський З.)
З. мати пронос (ср, ст): Щось з'їв зранку несвіжого, а звечора так його гнало, що з виходка не вилазив (Авторка)

гнеть відразу, зразу, зараз (ст)

гни́да підла, непорядна людина; негідник (ср, ст) || → **креату́ра**

гнили́й лінивий (м, ср, ст): Така я нині гнила до роботи, та й Мира весь день зівала (Авторка)

гниля́к ледацюга, лінюх (ср, ст) || → **бе́га**

гну́ти 1. лінуватися, нічого не робити (м, ср, ст): Найкращий для мене відпочинок – то гнити на ліжку з файною книжкою та кавкою (Авторка)

2. вилежуватися; дрімати; спати (ср, ст): Цілу неділю гнила під Гайднову мельодію, аж телесфон збудив (Авторка)

гніздó:

◆ **воробняче гніздó в голові <ма́тн> → голова́**

гну́ти:

◆ **бадиля́кі гну́ти → бадиля́кі**

◆ **баляндра́си гну́ти → баляндра́си**

◆ **банелю́ки гну́ти → банелю́ки**

◆ **гіта́ри гну́ти → гіта́ра**

гну́тися *вул.* компроментувати, дискредитувати себе (ст)

говóрення мовлення, розмова (ст): – І ти дивиєшся, що "се-леп-ня вті-ка-є!" – наслідуючи емфатичний спосіб говорення Ольштинського, хитається на крипілі Піддубний (Лисяк) || **ба́лак**

◆ **австрія́цьке говóрення** беззмістовні, безсенсовні розмови (ст):
– Пане інспекторе, я собі, власне, так міркую... Чи не можна б замкнути мене аж по змаганнях? – Крочки раптом завмерли, секунда мовчанки, і гробовий голос пана Коґута: "Гм-гм. Як би я мав розуміти таке ваше говорення австріяцьке" (Керницький) || → **австрія́цьке гада́нс**

говору́ти:

◆ **говору́ до не́го, коли він німець → німець**

◆ **говору́ти на висо́кому регі́стрі → регі́стр**

◆ **говору́ти на пуф → пуф**

◆ **говору́ти на фі́ги-мі́ги → фі́ги-мі́ги**

◆ **говору́ти на х́бив-тра́фив → х́бив-тра́фив**

◆ **говору́ти собі "ти" бути з кимось у приятельських стосунках; звертатися до когось на "ти" (ст) || <бути> пер ти**

◆ **говору́ти, що слі́на принесе́ на язю́к → слі́на**

◆ **говору́ти як з кни́жки говорити розважливо, розумно (Франко) || говору́ти як по пи́саному, говору́ти як старі́й**

◆ **говору́ти як піп на ка́заню постійно повчати, моралізувати (ср, ст)**

◆ **говору́ти як по пи́саному ⇄ говору́ти як з кни́жки**

◆ **говору́ти як старі́й ⇄ говору́ти як з кни́жки**

❖ **говору́ли-бала́кали, сіли та й запла́кали → бала́кати**

❖ **говору́ли-бала́кали, посіда́ли, запла́кали → бала́кати**

годен який може, має сили і здатність зробити щось (ст)

◆ **не го́ден руко́ю ру́шити** → **рука́**

годи́на 1. година

◆ **годи́на шпі́ри** → **шпі́ра**

◆ **неві́тримана годи́на** нестерпна, складна ситуація (ср, ст)

◆ **дай мені́ чі́сту годи́ну дай мені́ спокі́й; не турбу́й мене** (ср, ст)

2. шк. урок (ст): Це було на години української мови (Авторка)

го́жий:

◆ **го́жа як ла́ня** → **ла́ня**

го́йда¹ вул. вставай, ходімо (ст)

го́йда² вул. худа дівчина (ст)

го́йда-марі́на вул. дуже висока дівчина (ст) || **ланді́га**

го́йрак (хо́йрак) вул. 1. відважна, самовпевнена, смілива людина; завадіяка (ср, ст): – Не твій інтєрес. – Ов, то ти такий гойрак? – Побачиш, чи гойрак. – Но, но, лишень поволеньки (Нижанківський); Між нами є Ізаак, такий кур'єр, дуже відважний “ризикант”, такий “хойрак”, що йому море по коліна (Вітошинська) || **зух, кіндер, ризика́нт**

2. удавано бадьора людина після важкої хвороби (ст)

голє́ндри ковзани (ст) || → **лі́жви**

голє́ндрува́ння катання, виконання різних фігур (на ковзанах) (ст)

голє́ндрува́ти кататися на ковзанах, виконуючи різні фігури (ст)

го́лий 1. який не має на собі одягу

◆ **го́лий як го ма́ти роді́ла** ⇔ **го́лий як турецький святі́й** (Франко)

◆ **го́лий як турецький святі́й** про бідну людину (ст) || **го́лий як го ма́ти роді́ла**

2. карт. вид гри, у якій той, хто програв, давав фанти, а потім їх викуповував; тоді інші гравці могли його щипати, примовляючи: “Тікай голий, бо обідру” (ст)

головá:

◆ **<аж> головá трі́ціт** про стан розумового напруження, пов'язаний із численними нагальними справами (м, ср, ст)

◆ **<аж> за го́лову схо́питися** про стан сильного здивування, переживання, туги, розпачу (м, ср, ст)

◆ **ва́р'ят з мо́крим ло́бом** → **ва́р'ят**

◆ **ва́р'ят з мо́крою голово́ю** → **ва́р'ят**

◆ **ві́летіти з голо́ві забути** (м, ср, ст): Мав ще зайти купити хліба, але цілком з голови вилетіло, знову мама буде відказувати на мене (Авторка) || **ві́пасти з голо́ві**

◆ **вирховáта головá** непостійна людина, яка часто змінює свої плани (Франко)

◆ **ві́пасти з голо́ві** ⇔ **ві́летіти з голо́ві**

◆ **воро́няче гні́здó в голо́ві <ма́ти>** думати про погане, драматизувати (ст): В його голові – вороняче гніздо (Франко)

◆ **впа́сти на го́лову** наробити дурниць (Франко) (ср, ст): Ще'м не

впав на голову, щоб робити те, що радиш. Як так дуже хочеш, такий дуже мудрий, то сам йди скачи з того дерева (Авторка)

- ◆ **дрешайбу в голові мати → дрешайба**
- ◆ **з жидівською головою → жидівський**
- ◆ **завертати голову** 1. дурити, обманювати, уводити в оману (ср, ст) || **бузерувати**

2. завдавати клопоту, турбот; заважати, набридати (м, ср, ст): Дуже тебе прошу, не завертай мені голови такими дурницями, бо я і так маю багато клопотів (Авторка)

- ◆ **задурити собі голову ⇔ закрутити собі голову**
- ◆ **закрутити собі голову** закохатися (ст): Я кажу, що краще порядним хлопцем закрутити собі голову, ніж якимись непевними речами (Ласовська)
|| → **втріскатися**

- ◆ **крілики в голові мати → крілик**
- ◆ **мати дрешайбу в голові → дрешайба**

◆ **мати леп в голові → леп**

◆ **мати мұхи в голові → мұха**

◆ **мати оліву в голові → оліва**

◆ **мати сильну голову** *вул.* про того, хто може багато випити алкоголю й не сп'яніти (ст): Я маю сильну голову й тому, хоч випив від усіх найбільше, держався зовсім поправно. Міг навіть розрізнити, котра година.

A година була пів до першої ночі (Нижанківський)

◆ **мати флєки (фляки) в голові → фляк**

◆ **маячіння зрізаної голові → маячіння**

◆ **менінгіт на голову → менінгіт**

◆ **мұшки в голові бігають → мұшка**

◆ **мрії зрізаної голові → мрії**

◆ **на босу голову** *вул.* байдуже, однаково, хоч би що (ср, ст): Вона не хоче здавати грошей на замок! Та мені то на босу голову! Та нехай собі літає на другий поверх, як двері замикатимуть на ключ (Авторка) || → **галє**

◆ **неспокійна голова** пройдисвіт (Франко) || **авантурник**

◆ **оліви в голові бракує → оліва**

◆ **отверта голова** тямуща, розумна людина, цікава до науки: То отверта голова (Франко)

◆ **полетіти на зломану (зламану) голову** 1. впасти сторчма (ст): На сходах держався цупко поруччя, й я мав враження, що кожної хвилини зашпортається й полетить на зломану голову. Але так не було – лише надолі вдарився чолом до рухомих дверей, і я тоді вперше почув, як він вилаявся (Нижанківський)

2. раптово, несподівано побігти (ст)

◆ **помикітитися в голові → помикітитися**

◆ **світла голова** вчена, розумна людина (Франко) (ст)

◆ **стрілити в голову → стрілити**

◆ **стукнутися в голову** опам'ятатися (ср, ст): Та стукнився в голову, кубіто! Кілько вже маєш літ, а захоуєшся, якби була надцятилітня (Авторка)

- ◆ тісна́ голова́ недоумок (Франко)
- ◆ фй́бла в голові́ ма́ти → фй́ол
- ◆ фй́блки в голові́ ма́ти → фй́олок
- ◆ фу́си в голові́ → фус
- ◆ хóriй на го́лову → хóriй
- ◆ хоч кіл на голові́ тешу́ 1. про неможливість переконати вперту або нетямущу людину (м, ср, ст)
- 2. про вперту, непоступливу людину (м, ср, ст)
- 3. про нетямущу, вайлувату людину (м, ср, ст): Ї́ хоч вчи, хоч не вчи, але ї́й то все до файки, така, хоч кіл на голові́ теши, мамула (Авторка)
- ◆ цо́фнутий в го́лову → цо́фнутий
- ❖ дурні́ голо́ві і во́ло́се не дeржиться́ → дурні́й
- ❖ і в ме́не голова́ не від пара́ди і я не дурень (Франко)
- ❖ і в ме́не голова́ не на про́даж і я не такий ледачий, щоб наражатися на небезпеку чи загибель (Франко)
- ❖ кла́няйся голова́ з ву́хами, а поту́лиця й сама́ поху́литься́ *жарт.* про того, хто, вітаючись, надто низько кланяється (Франко)

головкува́ти *футб.* відбивати м'яч головою (ст)

головні́й:

- ◆ голо́вна зра́да → зра́да

го́ловно 1. переважно, зазвичай (ср, ст): Однак не можна сказати, що єврейська інтелігенція більше симпатизувала українцям. Того не можна сказати тому, що єврейська інтелігенція говорила головно по-польськи, більше надавала польськості Львову. Хоча основна маса розмовляла ідиш, а по-польськи – дуже слабо (Колесса)

2. особливо (ст): Головно мені подобалося те, що, коли я ходив по дерев'яному бараці, мої черевики сильно стукали (Селепко)

голо́дний:

- ◆ голо́дні кавáлки → кавáлок
- ◆ голо́дні кавáлки залива́ти → залива́ти
- ❖ голо́дний Льві́в обі́йде, а го́лий – ні краще витратити кошти на одяг, аніж на їжу (Франко)

голодру́га *вул.* обірванець, голодранець (ст) || **голопя́тник**

голопя́тник (гулупе́тник) ⇔ **голодру́га**

го́лос:

- ◆ забира́ти го́лос висловлювати свою думку (ст): Але ніхто з тих, що забирали голос у дискусії, не сказав, чи існує вже така організація і як вона називається (Яцура)
- ◆ не при го́лосі́ 1. мати зірвані голосові зв'язки (ср, ст)
- 2. *ірон.* не мати настрою, гумору (Франко) (ст)

Голо́ско (**Голо́сько**) дільниця в північній частині міста, яка раніше була підльвівським селом: Клепарів належав до парафії на Голоску. Голоско згадується вперше 1401 року під назвою "Головсько"; в 1500 році розрізняли вже Голоско Велике й Мале (Крип'якевич)

голосні́к гучномовець (ст): По головних вулицях Львова були розвішені

голосни́кі, і тепер замість попередніх "Москва моя любимая", "Если завтра война" і т.п. через ті голосники час від часу лунала бойова мелодія "Горст Вессель лід-у", а тоді "Дас оберкомандо дер Вермахт гіт бекант" (Верховне командування Збройних Сил подає до відома...) (Микула)

го́лосно шумно, гучно (ст): Жінка ходила голосно по кімнаті (кімната була також кухнею) і брязкотіла горшками (Нижанківський)

Голóсько → Голóско

голóта 1. *вул., знев.* кінь (ст) || → **кінь**

2. *тюр.* лист, записка до сусідньої камери (ст)

♦ **голóту кидáти тюр.** передавати пошту до сусідньої камери за допомогою шнурка (ст) || **голóту пускáти**

♦ **голóту пускáти** ⇔ **голóту кидáти**

голóтник *вул.* викрадач коней (ст)

голя́к *вул.* брак, нестача (їжі, грошей тощо) (м, ср): Дожилися, в хаті цілковитий голяк – ні мучини, ні картоплини, ні цибулини (Авторка)

го́ляс (го́ляс) голий (перев. про дитину) (м, ср, ст)

♦ **на го́ляса (го́ляса)** 1. без одягу (м, ср, ст)

2. надто легко одягнений (м, ср, ст): Шо ж ти так бігаєш на голяса, таж перестудишся і завтра не підеш з татком на гойдалки (Авторка)

♦ **йти на го́ляса (го́ляса)** здійснювати статевий акт без презерватива (ст) || → **грімáти**

гонвéди *іст.* угорське військо: Тільки щоб не обтирати носа пальцями чи рукавом правої руки, бо й таке часом бувало. У тім згляді декотрі "штубаки" йшли слідом мадярської піхоти, якій понашивано на рукавах по п'ять доволі грубих білих валочків, щоб в цей спосіб перешкодити і зупинити обтирання через гонведи своїх носів рукавами. Чи ці валочки мали якраз таку ціль, цього не вспів я розслідувати, але так говорили студенти нашої гімназії, а вони про все були найліпше проінформовані (Шухевич)

гонéт *вул.* 1. марнотратник (ст)

2. *ірон.* ввічлива людина (ст)

гонéтний *ірон.* чесний, шанобливий, щедрий (ст)

гоні́ти 1. швидко переміщатися, метушитися (напр., по кімнаті, подвір'ї тощо) (м, ср, ст): Шо ти так гониш по хаті, трохи сядь, заспокійся, ще все встигнеш зробити, заки прийдуть гості (Авторка); Цілий день тобі телефоную, а тебе нема та й нема, десь ти, певно, по цілому Львову гонила, а в мене така поважна справа до тебе (Авторка)

2. примушувати працювати, виконувати значний обсяг роботи (ст): Кольсь гонили мною, і я бігав (Селепко)

гонк *вул.* валіза (ст) || **куфéрок**

го́нор (го́нор) 1. честь, гідність (м, ср, ст)

♦ **з го́нором** шанобливо, із повагою (ср, ст)

♦ **зла́пати ца́па за го́нор** → **го́нор**

♦ **наступі́ти на го́нор** образити, зневажити (Франко)

♦ **сло́во гонóру** → **сло́во**

2. чванливість, пихатість (ср, ст)

- ◆ з гонóром пан → пан
- ◆ показувати <свої> гонóри виявляти пихатість; зазнаватися, вивищуватися над іншими (ср, ст)
- ◆ стлúмити гóнор збити пиху (ст)
- ◆ сховáти <свої> гонóри <в кишéню> не зазнаватися, не вивищуватися над іншими (ср, ст)

гонорóвий (гонорóвий) 1. чванливий, пихатий (ср, ст)

2. шановний, поважний, високоморальний, сповнений честі (ср, ст)

- ◆ гонорóвий борг борг честі: — Але він має гонорові борги... Ах, не карти... (Вільде)
- ◆ гонорóвий (гонорóвий) гóсць → гóсць

гóпати:

- ◆ гóпай, Збсю *вул.* так говорять, коли щось не вдається і зовсім не до жартів (лайка) (Франко)

гóпи *вул.* гроші (ст) || гвéзьдзі, гелд (гелд), папéри, фльóта, фóрса, швайнэри, шпанéгли (шпанéдлі), шустáкі, шúстки

- ◆ гóпу зробúти заробити багато грошей (ст)

гóп-штос *вул.* просунення, поступ уперед завдяки хитрощам (ст)

гóп-штурк:

- ◆ на гóп-штурк *вул.* поспіхом і абияк (ср, ст) || → гáла-дрáла

горá:

- ◆ Вóвча горá *іст.* пагорб у районі вулиці Зеленої: На початку XVII ст. передміщани підняли сміливу думку обвести своє передмістя укріпленнями. Король Жигмонт III прийняв цю думку прихильно, й королівський інженер Аврелій Пассаротті виробив плян фортифікаційної лінії. Вона мала починатися від Вовчої гори (мабуть, теперішня Стрільниця) і вести через Личаків, Рури (*вул.* Кохановського), Зелену, Калічу гору до костела Марії Магдалини, Єзуїтського городу й Краківської брами (Крип'якевич) || Стрільниця, горá Яцка, горá св. Яцка

- ◆ Вулéцька горá ⇆ гора Вúлька

- ◆ Гáлич-горá ⇆ Каліча горá

- ◆ Ги́цлівська горá пагорб на перехресті сучасних вулиць Клепарівської і Золотої: По північному боці Янівської вулиці тягнуться узгір'я. На початку від Клепарівської вулиці є т.зв. Гора Страчення, на якій від XVIII ст. виконувано звичайно засуди смерті. Після 1768 р. страчено на цьому місці гайдамацьких ватажків. 1847 року повішено тут польських повстанців Теофіля Вісньовського і Йосафата Капусцинського; на їх честь поставлено пам'ятник. В устах народу гора називається Гицлівською, бо в сусідстві мешкав міський гицель (Крип'якевич); Коли Митрополит довідався, що німці наказують українській міліції везти жидів на Янівську, т.зв. "Гицлівську гору", на розстріли, він страшенно обурився і зразу написав гострий протест до шефа гештапо Гімлера. Посередньою відповіддю на цей – єдиний у всій тодішній Європі – протест українського Митрополита, був наказ Гімлера до губернатора Галичини Франка: "покарати на горло графа Шептицького". Франк, що добре знав, якою пошаною і популярністю, майже поклонінням,

оточує Митрополита український нарід, налякався наслідків такого покарання і відважився написати Гімлерові точне з'ясування ситуації (Вітошинська)

|| **гора Страт, гора Стра́чення**

- ◆ **гора Вронóвських** ⇔ **гора Шéмбака**: На вершку гори була кругла будова, т.зв. рондель. В 1791–1829 роках цей двір належав до радника львівського шляхетського суду Станіслава Вроновського, від нього гора дістала своє друге ім'я. Вроновський збирав книжки й старовину, знав історію Львова, любив мистецтво і навіть дав у своїй палаті пристановище театрові (Крип'якевич)
- ◆ **гора Ву́лька** пагорб в районі вулиць Гвардійської та Княгині Ольги || **Ву́лька, Вуле́цька гора, гора Ву́лька, гора Панéнська (Панéнська) Ву́лька, Кадéтська гора**
- ◆ **гора Панéнська (Панéнська) Ву́лька** ⇔ **гора Ву́лька**
- ◆ **гора Льва** пагорб (389 м над рівнем моря) між *Замковою горою* та *Кайзервальдом* (у районі вулиць Максима Кривоноса та Олекси Довбуша): Між вул. Театинською [сучасна М. Кривоноса] й вул. св. Войтиха [сучасна Довбуша] є гора Льва. Назва її вказує на ім'я князя Льва, від котрого Львів дістав своє ім'я. Але чому якраз ця гора названа його іменем, незвісно. Може, були тут якісь укруплення з часів князя, може, якийсь пам'ятник, може, відбулася якась подія, пов'язана з князем? Під цим іменем гора відома з XVI ст. (Крип'якевич) || **Піскóва гора**
- ◆ **гора Скáлка** *іст.* пагорб в районі вулиці Зеленої: Від Зеленої вулиці до вул. Яблонівських тягнуться високі горби. В часах облоги Хмельницького 1648 року була тут Вовча гора, яку зайняли українські війська. Із цієї сторони через Зелену вулицю йшов перший наступ на місто, під Галицьку браму. Пізніше згадується гола гора, звана "Скалкою"; нині вуличка "На Скалці" [сучасна Скельна] (бічна Яблонівських) пригадує це ім'я (Крип'якевич) || **гора Скéлька**
- ◆ **гора Скéлька** ⇔ **гора Скáлка**: Протягом XIX ст. цегельні, каменоломні та парцеляції змінили вигляд Скельки. Від скель нічого не залишилось, а на вершечку гори встановили капличку. Остаточо знівельювали верхівку гори десь бл. 1965 року, коли бульдозери зрізали невеличкий горбочок, де стояла колись капличка, перетворивши узгір'я на пласке плато, на якому розширили спортивний майданчик школи №28 (колишньої св. Урсули) (Мельник І.)
- ◆ **гора Стéфана** *іст.* пагорб у районі вулиці Барвінського: Вулиця Барвінського виходить до гори Стефана та до невеликого парку при Стрільниці (Мельник І.)
- ◆ **гора Страт** ⇔ **Гіцлівська гора**
- ◆ **гора Стра́чення** ⇔ **Гіцлівська гора**
- ◆ **гора Шéмбака (Шéмберка)** один із трьох пагорбів (325 м над рівнем моря) комплексу *Цитаделі*, який височить зі сторони вулиці Коперника: Гора Шембека (або Шемберка) має таку назву з XVII ст.; це найвища гора, що опадає стрімко до вул. Коперника. Під час облоги Львова Хмельницьким 1648 року опанували її козаки (Крип'якевич) || **гора Вронóвських**

- ◆ **горá Шуманівка іст.** пагорб (321 м над рівнем моря), який височіє над Зооветеринарною та Медичною академіями, між вулицями Пекарською та К. Левицького || **Новокампіанівська горá**
- ◆ **гора Яцка (Яцька) ⇔ Вóвча горá:** Та вулиця, яку я буду називати Крулевська, зачинається від Зеленої вулиці і тягнеться аж під гору Яцка, де кінчається, бо там далше починається доволі стрімкий спад гори Яцка, порослий травою. Бурса була положена по лівій стороні тієї вулиці, і по тій стороні, на тротуарі поповнено убивство. Двох студентів, що мешкали в бурсі, йшли в певнім віддаленні за Собінським, бачили цілу подію і ствердили, що справців було двох – один низький, другий вищий – і що справці по вбиттю утекли на гору Яцка. Був тільки одинокий стріл іззаду (Шухевич); По чині втекли через гору Яцька, де на них чекали товариші, щоб в разі небезпеки стати їм до помочі, а опісля з гори св. Яцька збігли до трамваєвої зупинки коло Промислової школи, де припадкво чекав трамваєвий віз, яким спокійно роз'їхалися домів (Шухевич)
- ◆ **гора св. Яцка (Яцька) ⇔ Вóвча горá:** Ще перед Квітківкою від вул. Зеленої відгалужується праворуч вулиця Йосипа Сліпого, що була прокладена на початку ХХ ст. Вона майже перпендикулярно піднімається від парного боку вул. Зеленої й через кількасот метрів серпантинном піднімається на гору Вовчу (св. Яцка) (Мельник І.)
- ◆ **з горóю** понад, більше ніж (ст): Поліційний аґент Коґут – це була, мабуть, найпопулярніша постать на Богданівці, може, трохи й тому, що він жив тут з горою п'ятнадцять років і наша “парафія” могла почванитись перед рештою Городецького, що має свого власного шпіцля (Керницький)
- ◆ **Зáмкова горá** пагорб у північно-східній частині міста; у 1835–1839 роках було засипано яр між горами Княжою та Замковою, які відтоді сприймаються як цілість: Ми жили у флігелі великого будинку при вулиці Синявській під Замковою горою; в цьому будинку приміщувався жіночий польський монастир (Тарнавський О.) || **Висóкий Зáмок**
- ◆ **Змієва горá** пагорб у районі сучасної вулиці Олекси Довбуша: На початку ХVІІ ст. під Змієвою горою збудували невеликий костел св. Войцеха – поблизу цвинтаря, на якому ховали померлих під час епідемії чуми. У 1704 році в цьому костелі перебував шведський король Карл ХІІІ, який керував облогою та штурмом Львова (Мельник І.) || **Зміїна горá**
- ◆ **Зміїна горá ⇔ Змієва горá**
- ◆ **Кадéтська горá ⇔ горá Вúлька:** І справді Роман малим хлопцем потрапив цілими днями пересиджувати на Кадетській горі біля Стрийського парку, придивляючись, як вправляли вояки польської армії (Загачевський)
- ◆ **Каліча горá** один із трьох пагорбів (325 м над рівнем моря) комплексу *Цитаделі*, який однією із сторін виходить на вулицю Калічу: Каліча гора, від сторони теперішньої Калічої вулиці, вже приблизно 1450 року була місцем, де жили каліки й старці; вони мали навіть свого “старосту калік”... На Калічій горі 1656 року побудував свій двір Бартоломей Зиморович, львівський історик і поет (Крип'якевич) || **Гáлич-горá, Тéпла горá**
- ◆ **Камінна горá іст.** колишній пагорб в околиці *гори Льва*: Під го-

рою Льва знаходиться костел св. Войтіха... Сусідні горби мали колись свої назви: Змієва гора, Камінна, гора Стефана, – тепер вони затратилися. На всіх горбах простягалися колись сади й виноградники міщан (Крип'якевич)

- ◆ **Княжа горá** пагорб у найдавнішій частині міста, символ самого Львова, у XIX ст. з'єднаний із *Замковою горою*, які разом творять *Високий Замок*: Верх Княжої гори знаходиться на плантаціях, між домиком огородника й штучною печерою. В давні часи (до 1830-х років) на місці, де тепер є домок огородника і реставрація, ішов глибокий, стрімкий яр, так, що Княжа гора була цілком віддалена від другої гори, на якій стоїть тепер могила Люблінської унії. Княжа гора була з природи дуже оборонна, збоца її спадали стрімко на всі сторони. На давніх малюнках вона має вид стіжка (Крип'якевич) || **Кальварія, Ліса гора**
- ◆ **Кортумівська горá** ⇔ **Кортумова горá**
- ◆ **Кортумова горá** один із пагорбів (374 м над рівнем моря) узгір'я на захід від *Кортумівки*: Вище від вул. Шевченка, рівнобіжно до неї, пролягає вул. Золота. Колись це була дорога, що піднімалася вгору від старого єврейського цвинтаря до Кортумової гори – межею між ґрунтами міських осад Краківського передмістя та Арцибіскупським фільварком (Мельник І.) || **Кортумівська горá**
- ◆ **Ліса горá** ⇔ **Княжа горá**: Після обіду щодня був прохід на свіже повітря. Звичайно ішли ми під Лису Гору, де грали в футбол ті, що вміли і хотіли, інші дивилися, читали, відпочивали (Шанковський)
- ◆ **Новокам'янівська горá** ⇔ **горá Шуманівка**
- ◆ **Пелчунська горá** один із трьох пагорбів (326 м над рівнем моря) комплексу *Цитаделі*, який височить зі сторони вулиці Д. Вітовського || **Познанська горá**
- ◆ **Познанська горá** ⇔ **Пелчунська горá**: Познанська гора згадується під час другої облоги Хмельницького 1655 року: тут стояла московська батарея й звідси обстрілювали місто (Крип'якевич)
- ◆ **Піскова горá** ⇔ **горá Льва**: В новіших часах її розкопали наполовину й добували з неї камінь і пісок; звідси її друга назва – Піскова гора... Ця гора має свою легенду. В одному із львівських часописів появилось оповідання такого змісту: 11 березня 1925 р. перед полуднем переходив оповідач біля гори. Шалів тут вітер, що кидав туманами піску й снігу, гнув додолу дерева й запирав віддих у грудях. В одній хвилі з гори Льва відірвалася брила піску й на тому місці появилася постать лицаря при повній зброї; панцир був зложений з лусок, що робили враження грубої шкіри. З'ява стояла нерухома, але проявив вітер – і постать зникла, залишився тільки сірий круг піску. Так постала легенда про лицаря – опікуна гори (Крип'якевич)
- ◆ **Святоюрська горá** → **святоюрський**
- ◆ **Тéпла горá** ⇔ **Каліча горá**

горбатий:

- ◆ **горбáта дóля** → **дóля**
- ◆ **вдáтися як горбáтий до стінú** → **вдáтися**
- ◆ **пасу́є як горбáтий до стінú** → **пасувáти**

гóреч гіркота (ст): Зіла в обід шницлів, були такі перчені, що аж горіло мені в писку. Тепер відчуваю в роті гореч (Авторка)

гóрич → **гóряч**

горичінь → **горячінь**

горіляка горілка (ст) || → **аквавіта**

горіти:

♦ **кóршма горіть** → **кóршма**

горіх:

♦ **волóбський горіх** грецький горіх (ст)

♦ **здóрбвий як горіх** здоровий, міцний, сильний (ср, ст): А хлопці здорові як горіхи, набігалися увесь день та з'їли би й коня (Богачевський)

♦ **ліскóвий горіх** фундук (ст)

горішний верхній (ср, ст): Вкінці може кишка таки сама через себе скрутитися або горішня її часть може всунутися в долішню, і через се наступає цілковите затканє проводу кишкового (Дрималик)

гóрло:

♦ **на ціле гóрло** дуже голосно (ст): Таке саме зі сліпим "Грайком", який грав на гармонії коло Віденської кав'ярні. Як йому дали 10 грошів, то він грав наш гимн "на ціле горло" (Домбровський)

♦ **переполóкання гóрла** → **переполóкання**

горня́тко чашка (м, ср, ст)

горобéць (воробéць):

♦ **горобці (воробці)** задзьобають навіть слабкий, слабосилий може скривдити (м, ср, ст): Не міг відважитися! Такий медвідь! Хо-хо-хо!.. Та тебе тут воробці задзьобають! Хо-хо-хо! (Нижанківський)

♦ **розсі́патися як <ніби> згря́я горобці́в** розбігтися навсібіч (ср, ст): Громада розсипалась на боки ніби згряя горобців (Лисяк)

♦ **як горобцéві** ⇐ **<як> для горобця́**

♦ **як для горобця́** дуже мало, обмаль (про їжу) (м, ср, ст): Рано ми діставали горнятко чаю і грудочку цукру та одну булку. На обід була порція, як казали, "для горобця", а на вечір т.зв. "гальоп-зупа" (Богачевський) || **як горобцéві**

❖ **краще горобéць у жмені́, ніж соловéй на вéрбі** краще мати хоч що-небудь зараз, аніж тільки надіятися на ліпше (ст): Краще бути певним. Як то кажуть: краще горобець у жмені, ніж соловей на вербі (Тарнавський 3.)

горóд парк, сквер; сад (ст): В городі було вже декілька пансіонових гостей. За столом, у тіні обвішаних овочами, аж попідпираних яблунь, сиділа з шитвом учителька, їй уголос читав газету тонкий Дада (Марська); З городу Оссолінських, через діру в штахетах, тепер вже там поставили залізний паркан, виліз мій колеґа (Тарнавський 3.)

♦ **горóд Яблонóвських** іст. парк у районі площі Петрушевича

♦ **Єзуїтський горóд** сучасний парк ім. Івана Франка: В університеті Івана Франка біля колишнього "Єзуїтського городу" нових українських професорів із ректором проф. Володимиром Старосольським почали поволі

витискати давні польські, які, “ще добре не знаючи української мови”, викладали польською. Згодом почали прибувати київські професори з ректором Михайлом Марченком, який успадкував ректорат після ув'язнення проф. Старосольського, та московські, які, очевидно, викладали “общепонятною” (Вітошинська)

- ♦ **Луговій горб** *іст.* стадіон на перетині вулиць Сахарова та Княгині Ольги: Після того, як у 1938 році польська влада відібрала “для цілей оборони краю” стадіон “Сокола-Батька” при вулиці Стрийській, “Луговий горб” став найважливішою українською спортивною ареною Львова (Мельник і.); Коли до Львова з Харкова повернувся Петро Франко з дружиною та дітьми, він часто заходив до мого батька Романа на “Луговий горб”, розташований за т.зв. Вулькою (тепер цей парк і спортивний стадіон зруйнований, на цій території ще від 1940-х років почали з'являтися будинки й будиночки для комуністичної еліти; в першу чергу знищили там пам'ятник Симонові Петлюрі – пам'ятну таблицю на насипаній символічній могилі) (Дашкевич)

- ♦ **Український горб** *іст.* стадіон “Сокола-Батька” поблизу вулиці Козельницької

горбодіна овочі (ср, ст): Спеціальна городина до дичини в красці червоній: бурячки, червона капуста, гоґодзи, сливки в оцті (Нова хата 1926)

горобівий городній (ср, ст)

Городок дільниця міста в районі вулиці Городоцької – від вулиць Ярослава Мудрого і Є. Озаркевича до церкви св. Анни || **Грудек**

горбчик садок (ст): Минали пансіон, де в городчику пеклися на сонці, на лежанках, молоді жінки, напівроздягнуті, тільки в шортах і з перев'язками на грудях. Шкіра їх тіл і облич, рівно засмалена, нагадувала чорну, розводнену каву (Марська)

горожанин мешканець міста (ст): Чи не ліпше укарати, чим понижати і ображати горожанина, який платить податок грошем і своєю військовою службою (Боберський)

горохівка кул. горохова зула (м, ср, ст): – Гей, кухарю, що на обід? – питаємо. – Горохівка! – відповідає, і його голос теж якийсь слабкий та зрезигнований (Селепко)

горпіна *ірон., знев.* дебела жінка (ст)

горяч (**гбрич**, **гбръяч**) спека (ср, ст) || **гіц**, **горичінь**

горячий (**гор'ячий**) гарячий (ст)

горячінь (**горичінь**, **гор'ячінь**) ⇌ **гбръяч** (ст)

горячкувати (**гарячкувати**) 1. мати жар, високу температуру (ст): Хорий марніє, часто горячкує, тратить апетит і сили (Дрималик)

2. поводитися некеровано, спонтанно (м, ср, ст)

гбръяч → **гбръяч**

госпбдар:

- ♦ **госпбдар** **кляси** *шк.* учитель, який за дорученням шкільної адміністрації опікується учнями одного із класів; класний керівник (ст): А що я з моїми учнями, де я був господарем кляси, щонеділі по екзорті львівські музеї відвідував (в неділі вступ був безплатний), то Р. Шухевич до-

лучався до своїх – на дві кляси нижчих товаришів, ходив з ними всюди і помагав при цім мені вважати на мої учнів – числом понад 40 (Шах)

господарка господарство (м, ср, ст) || **господарство**

◆ **залішитися на господарці** залишитися вдома (м, ср, ст): Усі пішли на уродини до тети Льонці, лише бабця залишилася на господарці (Авторка)

господарство 1. ⇔ **господарка**

2. ірон. чоловічі статеві органи (ср, ст)

господіня господиня || **госпося (госпося), пані дому**

◆ **знаменіта господіня** досвідчена, уміла господиня (м, ср, ст): Я знаю, що ви вмієте і можете все. І шаную вас куди більш за всяку “знамениту господиню”, що з ранку до вечора торочить чоловікові і всім довкола про свої господарські таланти і чесноти (Марська)

Госпось:

❖ **Госпось говорів до Ядама по-руськи, Ядам до Ёви – по-чеськи, а дідько до Ёви – по-польськи** народні спостереження про різні мови: Інтересна характеристика різних язиків. Руська мова вважається ясною, легко зрозумілою, чеська – кучою та здатною до розказування, а польська – облесною, а до того вона повна сичучих та шипучих звуків (Франко)

госпося (госпося) господиня (ср, ст) || → **господіня**

гостець мед. ревматизм (ст) || **гіхт**

гостіна урочистий обід або вечеря; бенкет, частування (м, ср, ст) || **забава, прийняття (приняття), трактáмент**

гостінець дорога, шлях (ст)

гості евф. до менструація (ср) || **цьотка**

◆ **гості приїхали евф. до** почалася менструація (ср) || **цьотка приїхала**

гохштаплер марнославна людина, яка постійно намагається привернути до себе увагу; вискочка (ст)

гохштаплерство намагання показати себе, звернути на себе увагу; марнославство (ст): Іван Раковський мав у собі нічого з кар'єризму, гохштаплерства й низькопоклонства. Був людиною елітного формату – український Пан, свідомий своєї людської й національної гідності навіть в умовах незавидної української дійсності – бездержавності (Домбровський)

гоца:

❖ **гоца кєца кóло п'єца! вібий зúби кóло гúби!** приговорюють до молоді, коли вона у хаті надто розгуляється (Франко)

гоцати (гúцати) вул. танцювати (м, ср, ст): Бу на Личаківі треба фест фраєра, Аби з батярами гуцати штаєра (із пісні) || → **гасáти**

гоцкати ⇔ **брати на гоцки**

гоцки танці (м, ср): Нащо мені ті гоцки, як я хочу собі вдома відпочити. Дай спокій! (Авторка) || **бум-цик, гоцки-кльцьки**

◆ **брати на гоцки** дошкуляти, насміхатися, кепкувати, глузувати (ср, ст) || → **лаха дєрти**

◆ **пощо <мені> ті гоцки** про непередбачувані, непотрібні клопоти (ст)

го́цки-кльо́цки 1. все і ніщо (ср, ст): То була слічна забава, в якій брали участь вибітні типажі Галичини, такі, як пан Дзюньо, пан Фуньо і пан Марциняк. Та нагла імпреза [програма на телебаченні] називалась "Гоцки-кльоцки". Як клятві пост-совітські совники не старались то-то слово перекласти, їм ніц не виходило. Одні нам тупили "вар'яції", інші "бешкетства", а "гоцки-кльоцки" означали – "гоцки-кльоцки" (Оробець)

2. ⇨ го́цки

гра:

- ◆ **вхо́дити в гру** мати значення, вагу; бути значущим, впливовим (ст): Мій дядько Володимир Шухевич... товаришував зі всіма професорами в нашій гімназії, так що в дійсності він тут входив в гру, а не моя мала росто́м і умом особа (Шухевич)

грабі́на (грабі́ня) вул. 1. багата, заможна жінка; магнатка (ст) || **па́ні**

2. дівчина або жінка, яка вважає себе кращою за інших (ст) || **велі́ка па́ні**

грабі́ня → **грабі́на**

гра́блі → **гра́блі**

грабо́вий:

- ◆ **пу́цька грабо́ва** → **пу́цька**

грана́дель → **герна́дель**

грана́для → **гарна́для**

грана́ця:

- ◆ **на зеле́ну <грана́цю>** → **зеле́ний**

грати́:

- ◆ **авс, музі́ка не гра́є** → **авс**
- ◆ **всьо (все) гра́є** все добре, чудово (ст): Ясько... легко повернув голову і пробурмотів: "То добре. Всьо грає" (Тарнавський З.); – Нема ж чого боятися, це ж ніяка "ліпа", – заспокоював сам себе, – все "грає" (Лисяк) || **ша́фа гра́є; ша́фа гра́є, а бамбе́тель ска́че**
- ◆ **грати вар'я́та** → **вар'ят**
- ◆ **грати гре́ка** → **гре́к**
- ◆ **грати кобі́ту** → **кобі́та**
- ◆ **грати на люф́т** → **люф́т**
- ◆ **грати на нерва́х** → **нерви́**
- ◆ **грати ро́лю** → **ро́ля**
- ◆ **грати як стара́ ша́фа** → **ша́фа**
- ◆ **мармелі́ка грати** → **мармелі́к**
- ◆ **на бі́ку грати** → **бик**
- ◆ **фаці́ята грати** → **фаці́ят**
- ◆ **ша́фа гра́є** → **ша́фа**

гребан́ня порпан́ня

- ◆ **гребан́ня в мину́лому** згадування, намагання пригадати; спогади про минулі події (ст): Атмосфера була відповідна до гребання в минулому. А йшло про минуле цього перекинчика. Вона колись з ним ходила (Тарнавський З.)

гребати 1. розгрібати, розривати (перев. землю) (ст)

2. згадувати минуле; намагатися пригадати (ст)

гребатися ⇔ **гребати**

гребінь:

❖ **оден має гребінь, а другий то, що на гребни** про людину, яка має воші (Франко)

грек:

♦ **грати грека** удавати такого, що нічого не розуміє, не знає (ст) ||

→ **грати вар'ята**

♦ **різати грека** ⇔ **грати грека**

грéчка:

♦ **скóчити в грéчку** → **скóчити**

гриб:

♦ **виглядати як другий гриб в борщі** бути зайвим (ср, ст)

♦ **забагáто два грибу́ в борщ** усього має бути в міру (ст)

❖ **якщо ти гриб, то лізь в борщ** якщо розпочав справу, маєш її довести до кінця (ст)

гру́жа ⇔ **гризо́та 1:** В часі краху в "Заведенію" він повисився з грижі в канцелярії "Народного Дому" (Нагірний)

гризо́та 1. журба, сум, відчай (ст): Велику гризоту мав Грицько Бугай з Соняшно́ї вулиці у Львові. Йшлося про його прізвище (Загачевський) || **гру́жа**

2. клопіт (ср, ст): Слухай-но, маю нову гризоту: мій Данило, бенькарт малий, перестав вчитися і каже, що більше не хоче ходити до школи (Авторка)

гру́зти:

♦ **гру́зти дупу** → **дупа**

♦ **піту́ нісо́к гру́зти** → **пісо́к**

гру́зтися непокоїтися, переживати, турбуватися; піклуватися (м, ср, ст)

гру́мати 1. стукати, вдаряти (ср, ст) || **гатіти**

2. *вул.* здійснювати статевий акт (ст) || **грати кобіту, йти на голяса (голяса), калáтати, ма́хати, ста́вити нумер, ста́вити нумэри, ста́вити нумэрок, ста́вити паті́ки, пердо́лити, піпати, піпчити, ріпати, різати кобіту, сунути, фа́чити, хендо́жити, шмо́ндати, шмо́идати кобіту, шму́ляти, шпилі́ти, шпилі́ти гу́лю, шпилі́ти кобіту, шпри́цува́ти**

гру́мнути 1. стукнути, вдарити (м, ср, ст) || **вгатіти**

2. *вул.* випити алкоголю (ср, ст) || → **го́льнути**

3. *шк.* не скласти іспиту (ст): Не навчився ні одного вірша, і остаточно при здаванні поправки я "гримнув" (Шухевич) || **завалі́ти, сї́пнутися**

гринь *вул.* дурень, недотепа (ст) || → **бевзь**

гріх:

♦ **ка́ртка з грі́хами** → **ка́ртка**

♦ **робу́ти так, як би ся грі́ха не бо́яти** → **робу́ти**

❖ **гріх сві́тла бо́їться** (Франко)

гро *вул.* більшість (ст)

гробіве́ць (гробове́ць) родинний склеп (ср, ст)

гробове́ць → **гробіве́ць**

грóші:

♦ **тяжкі грóші** 1. велика сума грошей (ст): А коли настане мороз і хідники покрие ожеледа, кожного дня треба сокирою цюкати лід і посипати попелом чи трачинням, щоб люди ніг не ломали, бо з того тільки самі клопоти виходять. Три роки тому сусідський сторож не посипав хідника попелом, і тягання по судах було повно, врешті, господар програв. Мусив платити відшкодування, і то тяжкі грóші (Тарнавський 3.)

2. тяжко зароблені грóші (ст)

♦ **гармóнія грóшей → гармóнія**

♦ **дáти грóші на кант → кант**

♦ **чужі грóші не гріють → чужій**

❖ **грóші – подвійна бідá: і тогдú, як є, і тогдú, як не má** (Франко)

❖ **шану́й грóші, то вонú тебе пошану́ють** (Франко)

гру́бас товстий, огрядний чоловік (ср, ст): Тоді у Волоській церкві було двохсотрудників о. Яримович і о. Райтеровський. Перший з них, шкільний товариш мого батька, відзначався двома прикметами. Він був безконечно добрий. Не знаю, чи ця перша прикмета була впливом другої прикмети, але звичайно буває так, що люди товсті мають добре серце, о. Яримович був дуже-дуже грубий, грубезний. Тоді у Львові було чотирьох знаних “грубасів”, а всі були греко-католики: протоігумен Василян о. Климентій Сарніці (поляк, що славно і явно жив з коханкою і мав з нею доньку, пізніше Зандлерович), професор університету д-р Ізидор Шараневич, третій – знаний нам лікар і власник похоронного заведення в одній особі д-р Едвард Дубанович, а четвертим був о. Яримович. Здається, першєнство належало б віддати о. протоігуменові Сарніцкому (Шухевич) || →

бамбу́ла

гру́басик *пестл.* товста, огрядна людина (перев. дитина) (ср, ст): З тих уповноважених пригадую одного, який пізніше був у нашій сотні, такий собі грубасик Попович (Овад) || → **бамбу́ла**

гру́бий товстий, огрядний || **гру́бкватий**

♦ **гру́ба рúба → рúба**

♦ **гру́бий хабáр → хабáр**

гру́бість товщина (ст): Зазначую, що треба все додати до грудної міри 2 см, а це тому, що ту ширину забере грубість матеріалу (Повний курс)

гру́бкватий ⇔ **гру́бий** (ср, ст): Його прізвище добре ілюструвало його постань і характер. Він був малий, грубкватий і дуже вертливий. Скоро говорив, а ще скоріше виписував на великих таблицях хемічні взірці, скоро їх стирив і писав нові, так що треба було напружено слідкувати за його викладом (Дейчаківський)

гру́бо багато (ст): Їх було двоє. Робота мала бути чиста. Дуже чиста і легка. Заробити можна було грубо (Нижанківський)

гру́бший:

♦ **гру́бша рúба → рúба**

♦ **гру́бший хабáр → хабáр**

Гру́дек (Гру́дек) *іст.* дільниця міста в районі вулиці Городоцької – від вулиць Ярослава Мудрого і Є. Озаркевича до церкви св. Анни || **Городо́к**

гру́шка:

- ◆ **да́ти гру́шку** злегка вдарити по чолі (перев. дитину) (ст)
- ◆ **товкту́ як гру́шку** → **товкту́**

губа́:

- ◆ **пан на цілу губу́** → **пан**

Губерна́торський:

- ◆ **Губерна́торські валі́** частина Львова – сквер між вулицями Підвальною і Винниченка до Порохової вежі; їх створено у 1816–1820 роках на місці розритих міських валів (назва виникла від збудованого 1821 року Губернаторського палацу (тепер – Винниченка, 16)): На хіднику стояли коло вартівничої будки двоє німецьких вояків, що зганяли прохожих із тротуару. Він зійшов на бульвар – старі “Губернаторські Вали”, які носили все ще ту традиційну назву з часів Австро-Угорської монархії, незважаючи на те, що стільки вже різних правлінь, урядів і влад займало за чергою місце у великому будинку (Лисяк)

губі́ти:

- ◆ **губі́ти слова́** → **сло́во**

губка́:

- ◆ **пі́ти як губка́** → **пі́ти**

гуді́ти 1. брати участь у гучних *забавах*, бенкетах (Лучук) (м, ср)

2. *пийчити* (Лучук) (м, ср) || → **бамбу́рити**

гукну́ти *вул.* 1. вдарити (ст): Тямлю, одного разу, стоячи коло мене на риштуківанні, сказав: “Як чоловік не гукне кого в писк, то не знає, що живе між людьми, а як не вип’є, то не знає, як виглядає світ” (Нижанківський) || → **вга́тити**

2. *вистрілити* (ст): Ах, як я хотів тоді вихопити пістолу і гукнути котрому в лоб! (Лисяк)

гу́лупе́тник → **голопя́тник**

гу́льден *іст.* австрійська золота монета

гу́ляй-но́га самокат (м, ср, ст): Я так літала на гуляй-нозі, що Мамця мала зі мною клопіт, після кожної такої їзди мешти можна було викидати (Авторка); Батьки не шкодували грошей на мою освіту, однак заощаджували на іграшках, які уважали непотрібними. Я прагнула “гуляй-ногу” й ніколи її не дістала (Палій)

гу́ляти *вул.* іти (ст)

- ◆ **гу́ляй зві́дси** *вул.* іди звідси, забирайся геть (м, ср, ст) || **дембо́ва ці́ улица́ бі́ла, заспіва́й танго́, курі́ бамбу́к, лам писк, масті́ звідси, бдпли́нь, сплі́нь, шуру́й звідси**

гуля́ти 1. танцювати (м, ср): І Ліда, Ліда, що так гарно гуляла вальса. Пам’ятає те цей равт в “Жовтій Залі”? (Лисяк) || → **гаса́ти**

2. *зраджувати* (дружині, чоловікові) (м, ср)

гу́ляшкана́на *військ.* кухня (ст)

гу́мбуг блеф, містифікація (ст): “Kurjer Codzienny” уважає за гумбуг, що українці хочуть дістати для себе Східну Галичину та що бажують скликати на 19.Х. нараду у Львові, яка має вибрати “Загальну Українську Раду” (Боберський)

гу́нцвот (**гу́нцвуд**, **гу́нцвуд**) 1. підла, непорядна людина; негідник, мерзотник (ст)

- ◆ **гу́нцвот – не моє ім’я́** так говорить людина, стверджуючи, що її слова правдиві (ст): Запакую я їх до кармелітів, нехай там троха проси-

дяться, а вже гунцвот – не моє ім'я, коли не попрошу в поліції, аби їм перед тим порядно вигарбували шкіру (Франко) || → **креату́ра**

☛ **ти гунцвоте з малобі халупки** (лайка) (Франко)

2. нечемна дитина чи підліток (м, ср, ст): На плебанії, у Косові, всі мене вважали “гунцвотом” і клеptomаном, тому дуже пильно ставились до всіх моїх виходів “на публіку і без неї” (Оробець) || → **гівнюк**

гунцвуд → **гунцвот**

гу́ра мерщій, швидше, бігом (ст): Ти чого ще дома гудраєшся? А ну, гура до школи, бо спізнишся на науку (Авторка)

гурá-патріо́т (перев. мн. **гурá-патріо́ти**) показовий, удаваний патріот (ст)

гурá-патріо́ти́зм показовий, удаваний патріотизм (ст)

гу́рма гурт, натовп (м, ср, ст): Багато у Львові дечого змінилося. Давно вже не живе стара жебракка Мінця на Валах, яка обливала водою гурму дітисків, що “дерли з неї лаха” (Домбровський)

гусакóм слідом; слід у слід (ст): Ми вже в країні мряки. Гусаком, один за другим, зігнені, лиш голови вгору. Довкруги біло, а світло молошне, як крізь алябастровий абажур (Нова хата 1933)

гу́ска 1. вул. банкнота номіналом 20 золотих (ст)

2. *ірон., жарт., знев.* дівчина (перев. із невеликими інтелектуальними здібностями) (м, ср, ст): Ще більш недоладним і жорстоким був карнавал у відношенні до дівчат, яких змушували виставляти себе напоказ, ставати до жіночої “боротьби за існування”... Поважна, інтелегентна дівчина, якої прикмети можна би оцінити на властивім терені, там, на бальовій салі – безнадійна ветеранка кількох карнавалів... Кількадесят китичок цвітів, які нагромадила “королева балю”, найчастіше коронована гуска, – це було стільки ж скальпів, здертих із голов скромніших суперниць (Нова хата 1933) || →

дівчина

гу́слянка кефір (ст)

гу́ссяй-сю́ссяй *ірон.* вечірка, забава з танцями (ст)

гуті́рка розмова, бесіда (ст)

гутóрити говорити, розмовляти (ст)

гу́цати → **го́цати**

МАМО, КУПИ МЕНІ ОЦЮ **ГУЦУЛОЧКУ!**

Лялька „Марієчка”
в гуцульському одязі

Вона коштує тільки 5,95 зол.

В КРАМИНИЦІ „У. В. М.” — Львів, ул. Коспюшки 1.

га́біт → га́біт

габльо́та 1. стелаж (перев. для книжок) (ср, ст)

2. щось велике, масивне, незручне (ср, ст)

гавга́н *вул.* шибеник (ст)

га́вра 1. ведмеже лігво (ст)

2. *вул.* рот (ст)

га́врук *вул.* пан (ст)

гавру́нка *вул.* пані (ст)

гага́ток хитрун (ст): Сташку, цього гагатка залишили, і я забираю його на Яхновича (Керницький)

гада́не балаканина (ст)

- ♦ **австрія́цке гада́не** беззмістовні, безсенсовні розмови (ст): – Пожди трохи, Василю... – Австрія́цке гада́не, Дусек! Ну, ти ще надумуйся, – перервав Баліцький, – а я поки що скочу ще вифасувати каву (Лисяк) || **австрія́цке гово́рення, гада́не з розпо́вяданем**

- ♦ **гада́не з розпо́вяданем** ⇔ **австрія́цке гада́не**

газ → газ

- ♦ **під га́зом → під га́зом**

газе́та:

- ♦ **бре́ше як га́зе́та → бреха́ти**

газува́ти → газува́ти

газу́ла → газу́ла

га́ла *вул.* охота, нестримне бажання (ст)

- ♦ **га́ла йде** *вул.* мати охоту, нестримне бажання (ст) || **га́ла течé**

- ♦ **га́ла течé** ⇔ **га́ла йде**

- ♦ **зроби́ти га́лу** *вул.* показати щось бажане і не дати (ст)

галама́н *вул.* плащ, пальто (ст)

га́лах (га́лех, га́лих, га́лох) *вул.* священник (ст)

га́лех → га́лах

га́лих → га́лах

гали́ційський галицький (ст)

- ♦ **єндза гали́ційська → єндза**

- ♦ **не́ндза гали́ційська → не́ндза**

Гали́ція (Гали́ція) Галичина (ст)

Гали́ція → Гали́ція

га́лох → га́лах

гальо́п (гальо́п) швидко, миттєво (м, ср, ст) || → **айн-цай-дра́й**

- ♦ **гальо́п-зу́нка** 1. *зу́па* нашвидкуруч (ср, ст) || **зу́пка на гальо́п**

2. рідка *зу́па*, до якої додають *кмін* (ст) || **кмінкі́вка**

- ♦ **зу́пка на гальо́п** ⇔ **гальо́п-зу́пка** (ср, ст)

гальо́пка швидкий танець (ст): Але потім елегантно кланявся і брав маму до вальса, "гальопки" чи іншого кадрия (Купчинський)

ґальо́пом (ґальбо́пом) 1. ⇆ **ґальо́п** (м, ср, ст): Ти, Влодку, не будь такий зухвалий, вже досить тебе терпіли, забирай свої манатки і ґальо́пом звідси, щоб за п'ять мінут вже тебе не було (Авторка)

2. **нашвидкуруч, поспіхом** (ср, ст): Вранці взяли путівку на море, а ввечері треба було вже їхати, то так ґальо́пом збирали речі, що мало не позабували паспорти взяти (Авторка)

ґалянтї́на кул. 1. рулет з індика чи курки (Ліщинська) (м, ср, ст)

2. **холодець, драглі** (ст): Бабця Дарця робила пишну ґалянтину з телятини чи з риби (Авторка) || **áвшпїк**

ґалярéта кул. 1. загущений варений сік із ягід чи плодів (ст): ґалярета – це є сок із овочів, сильно сододжений і коротко варений на дригльовату масу. На 1 л рідини даємо 75 дека цукру. Штука вáрення вдатних ґалярет полягає в тому, що овочі мусять бути недозрілі, бо білковини в перезрілих овочах розкладаються і тратять силу дригльоватіти (Нова хата 1934); ґалярети або овочеве gele тяжко вдати. Треба мати вправу у їх вáренню. Не переварити загато, бо тоді тягнеться, не має запаху і темна. Найлучший спосіб: витиснути сік, як осяде, зіляти чистий до камінного горщика і варити так довго на повільнім огни, аж буде його половина. Перед вáренем треба сік зважити, і кілько важив, тільки тепер дається мілко цукру і варити 15–20–25 мінут. Довше ні, бо не затвердне і буде тягтися (Переписи)

2. **фруктово-ягідне желе, загущене желатином** (Лучук) (м, ср, ст) || **ґалярéтка, дригльéць**

ґалярéтка ⇆ ґалярéта 2

ґаляретко́вий кул. желейний (м, ср, ст): Ми робимо дуже добрий ґаляретковий торт, він різнокольоровий, бо там і малинова, і цитринова, і ананасова, і різна-різна ґаляретка, а довкола сметана з желатиною і цукром (Авторка)

ґамáші → камáші

ґандж → ганч

ґанджувáти → ганчувáти

ґандзель порода голубів (Нижанківський)

ґандболити говорити, розповідати нісенітниці (ср, ст) || → **бáєр засувáти**

ґанеф вул. злодій (ст) || → **злóдій**

ґáнц-помáда байдуже, все одно (ст): А мені то все ґанц-помáда (Авторка) || → **галé**

ґанч (ґандж) вада, недолік (ст): Вони іронічно гляділи на мене, бо у дівчат було таке переконання чи вірування, що коли хлопця не взяли в рекрути, то він має якийсь ґанч, конечно на сексуальному полі (Шухевич)

ґанчувáти (ґанджувáти) сварити, ганити, вказуючи на вади, недоліки (м, ср, ст) || → **бéштати**

ґáпа неуважна людина; роззява (ср): Дивися, ґáпо, під ноги, бо ще зашпортаєшся й впáдеш (Авторка)

♦ **на ґáпу вул.** безплатно, не заплативши (ст) || → **на ґрáтку**

Риба у прозорій ґаляреті
смашна лише, коли візьмете

мелекої желатини

d-ra OETKERA

ґапитися дивитися, витріщуватися (ср, ст): Влодко був дуже пристійним хлопакою, але вбирався так чудернацько, що старші пані, які завжди знають, що випадає, а що ні, часто притищували ходу й попросту ґапилися на нього (Авторка)

ґара → **ґара**

ґарґачка гортань (ст): Шию відрізати й витягнути волю й ґарґачку птиці (Ліщинська)

ґаркотлук → **ґаркотлук**

ґарнітура склад (акторів, гравців у карти, тощо) (ст) || **обсада**

ґарсон 1. хлопець зі штату обсуги (у ресторані, готелі, кав'ярні) (ст)
2. таксі (м)

ґарсонка плаття-костюм (ст): Оксамитна ґарсонка з ясною блюзкою (Нова хата 1938)

ґарсоньєрка невелика однокімнатна квартира без окремої кухні та без вигод (ср, ст): – Як? – жажнулася мама. – Ти... пішла б жити на ґарсоньєрку? Ти, дівчина? (Вільде) || **кавалєрка**

ґатунок сорт, вид (м, ср, ст): Військо мені подобається. Тут нема політиків, а хто ним був, нагло перестав бути. Я знаю, що є два ґатунки політиків: є такі з ідеї, тоді вони не мають ніякої професії, або є з професії, тоді не мають ідеї. А військо викорінює всякі зайві речі (Селепко)

ґах *вул.* коханець (ст): Тих пару днів вистачило, щоб життя кількох людей було зруйноване. Він сидів у в'язниці на Яхновича, а жінка за той час утекла до коханка. Видно, давно вже з ґахом комбінувала, бо за один чи два тижні тих справ не можна полагодити. То мусило довше тривати, лише що він нічого не знав (Тарнавський З.) || → **амант**

ґаці (**ґачі**) 1. спідня білизна; підштанці (м, ср, ст): Старий Маринчин тільки вночі виходив, коли дзвонили льокатори, що не мали власних ключів. Варґаняв, воркотів, нарікав, кляв, але ліз по сходах угору, плутаючись на тороках довгих ґаців (Тарнавський З.)

2. *ірон., жарт.* штани (перев. старі) (ср, ст) || → **бікис**

♦ **дєртися як старі ґаці** (**ґачі**) *ірон.* погано або надто голосно співати (перев. у хорі, ансамблі тощо) (ср, ст) || **дєртися як старе простирадло, дєртися як старе пишцирадло**

♣ **срані ґаці** (лайка) (Лучук)

ґачі → **ґаці**

♦ **дєртися як старі ґачі** → **дєртися як старі ґаці**

ґбур насуплена, неввічлива людина; неотеса (ср, ст)

ґванд надокучлива людина (Лучук) || → **ґлендзяр**

ґвандіти надокучати (Лучук) (ср)

ґвер рушниця (ср, ст)

ґвінт:

♦ **на ґвінт** гордо (ст)

♦ **ніс на ґвінт** → **ніс**

♦ **ніс на ґвінт спустіти** → **ніс**

♦ **фєрняк на ґвінт** → **фєрняк**

♣ **а шоб тебє ясний ґвінт вдарив** (лайка, проклін)

ґвосьдзі злод. гроші (ст) || → **ґбли**

ґдіра людина, яка любить нарікати, прискіпуватися (ср, ст): Дивувалася

Гелі, що та знаходить приємність у товаристві такого ґдири (Вільде) || **ґдірач**

ґдірати нарікати, прискіпуватися (ср, ст): Не любив ґдірати і не хотів зачинати з зятем авантури з причини релігії. Не раз думав про це, йдучи до церкви, прикро йому було, бо Михайло був фанійний на вигляд, і старому було б приємно разом з ним показатися в церкві (Тарнавський 3.)

ґдірач ⇔ **ґдіра** (ст)

ґдірка вул. горлянка (ст)

ґггалу → **ґггало**

ґгзка (ґгзтка) крав. кокетка (ст): Пані К. Гвоздецька в блідо-фіолетній сукні з лискучого сатену. ґгзка і пояс гаптовані пацьорками (Нова хата 1937)

ґгзтка → **ґгзка**

ґглайза вул. кухоль (ст) || → **ґгальба**

ґгелд (ґгелд) злод. гроші (ст) || → **ґгбли**

ґгєорґінія жоржина (ср, ст)

ґгєрмак шах. слон, ферзь (ст) || → **ґгєгун**

ґгєшєфт → **ґгшєфт**

ґггало (ґгггалу) вул. гуска (ст)

ґггелд → **ґггелд**

ґггємба вул. рот (ср, ст) || → **ґггєрама**

- ♦ **маґти веліку ґггємбу знев.** 1. бути крикливим (ср, ст)
- 2. бути сварливим (ср, ст)
- ♦ **небо в ґггємбі** щось надзвичайно смачне, *пишне* (ср, ст)
- ♦ **розз'явити ґггємбу знев.** 1. говорити, підвищуючи голос; кричати (ср, ст)
- 2. бути неухажним (ср, ст)

ґгєра (ґгєра) вул. нога (ст): Тут переміємо твою ґгєру, пересплишся, і завтра подуємо далі (Лисяк) || **каліка, клішня, копіто (купáто), кривуля, куля, кўляс, лаба, посўвач, хўла**

- ♦ **сўнути ґгєрами** вул. повільно йти, волочити ногами (ст)

ґгєрєгі вул. нісенітниця, дурниці (ст) || → **ґгєєр**

ґгєшєфт → **ґгшєфт**

ґгєшєфтяр → **ґгшєфтяр**

ґгєшіхта (ґгєшіхта) студент першого року навчання (перев. *незаможний*) (ст): Слово ґгєшіхта поширилося від студентів богословії, яким на першому курсі читають різні "вступи" й "історії (філософії, церкви)" (Горбач); А кілька то було невинних стріч, головню по відправі маївок коло церкви Богословської Академії при вул. Коперника, де зустрічалася молодь не тільки гімназії, а й інших шкіл: Василіянок, і Дівочої Семинарії, й інших, причому навіть теологи, звані "ґгєшіхти", з першого року Богословії не боялися стрічатись з дівчатами, криючись перед оком ректора Богословії о.д-ра Й.Сліпого, бо тоді приходилося на виклик появитися перед лицем ректора і оправдатися з невинної зустрічі з дівчиною, і ця т.зв. "чорна кава" в ректора кінчалася не конче все солодко для даного теолога (Дзедзик)

- ♦ **там ґгєшіхта ка́шу їсть** про будинок Української греко-католицької богословської академії на вул. Коперника, 36 (Горбач)

гібати *вул.* 1. красти (ст) || → **бухати**

2. легковажити (ст)

гібатися *вул.* вигинатися (ст)

гіберувати (гібірувати) *вул.* належати (ст)

гібірувати → **гіберувати**

гїдя *вул.* висока жінка (ст)

гїзі *вул.* ніщо (ст) || **гүзік, пшик**

гїла́йза *вул.* черга; черговість (ст)

гїле́йба (гїле́йда) нездара, недотепа (ст) || **лего́йда (леге́йда)**

гїле́йда → **гїле́йба**

гїмза плаксі́й (м, ср, ст)

гїмзати плакати; пхикати (м, ср, ст)

гїмнастичний → **гїмнастичний**

гїнгельма́йстер *вул.* швець (ст)

гїпс:

- ◆ **бу́ти** <на чомусь> **гїпс** *вул.* бути некомпетентним (ст): Ти в політиці облітаний, а я – гїпс (Нижанківський)

гїра → **ге́ра**

гїта́ра гітара || → **весло́**

- ◆ **гїтар круту́ти** ⇔ **гїта́ри гну́ти** (ст): – Н-е ро-зу-мі-єш! – повторив іронічно. – На то я задурний! А на то, щоби розуміти ті всі фраєрські кавали, що ти мені гїтар крутив там на Вірменській, то я був мудрий, йо? (Лисяк)

- ◆ **гїта́ри гну́ти** обдурювати, брехати; розповідати небилиці (ср, ст) || → **ба́єр аасува́ти**

- ◆ **гїта́ри круту́ти** ⇔ **гїта́ри гну́ти**

гїтморгенбі́тер *вул.* квартирний злодій, який краде вдосвіта або зранку (ст) || → **злоді́й**

гїхт *мед.* 1. подагра (ст)

2. ревматизм (ст) || **госте́ць**

гїча́ли *вул.* ноги (ст) || → **гренджо́ли**

гїше́фт (геше́фт) 1. справа, бізнес (ср, ст)

2. спекуляція (м, ср, ст)

3. зиск, користь, прибуток (м, ср, ст)

гїше́фтяр (геше́фтяр, гїшу́фтер) торгівець, підприємець (ст) || **гандля́р (гендля́р), гїшо́фцман**

гїше́фцман ⇔ **гїше́фтяр**

гїшу́фтер → **гїше́фтяр**

гїєндзе́не *вул.* нудна, надокучлива розмова, балаканина (ст)

гїєндзя́р *вул.* нудна, надокучлива людина (ст) || **гванда́, піла, нудзя́ж (мудя́р), ценшкосра́й**

гїлі́д чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

гїлі́на поліціянт (ст) || **вля́дза, гранато́вий, дзя́д, дід, дід з півмісяцем, канара́ок, мент, ме́нта, ме́нтач, хатра́цка мо́рда, полікер (пулікер), поліца́й (пуліца́й), поліці́ст, поліці́янт, сальцо́сон, тимчасо́вий, цівіль, ша́рак, шкоп, шупа́к**

- ◆ **гїлі́ни міша́ць** *вульг.* бути гомосексуалістом (ст) || **гїлі́ну мішати**

- ◆ **гїлі́ну мішати** ⇔ **гїлі́ни міша́ць**

Глупство (глупство) дурниця (ср, ст)

♦ **пальнути глупство** сказати дурницю (ст)

Гльобін вакса (ст)

Гльобтрóтер мандрівник (ст): Вона – повна й струнконога, під великим пляжовим капелюхом, він – худорлявий, віспортований і червоний на виду, як свіжоспечений рак, у синій смугастій піжамі, – робили враження пари гльобтротерів, що спинилися на хвилину в галицькій купелевій закутині (Марська)

Гльобус → глóbус

Гльобрія слава (ст): Листопад 1918 року доказав, що на довшу мету виграють не ті, що ходять у “гльорії”, а ті, що життя віддають за ідею. Навіть за ідею, щоб вулиці Львова мали українські назви, щоб на цвинтарях Львова були поставлені муровані гробниці із прізвищами тих, що за Львів боролися (Тарнавський З.)

Глянц блиск (ср, ст)

♦ **гля́нц навести** 1. вичистити до блиску (взуття, меблі, кахлі тощо) (ср, ст) || → **віглянцувати**

2. випити пива або шампанського після горілки (Лучук) (ср, ст)

♦ **<пцува́ти> на глянц** 1. **<чистити>** до блиску (м, ср, ст): Випуцуй черевки на глянц, бо прецінь йдеш до театру, мусиш бути добре вбраний (Авторка); В цьому оповіданні я трохи українізую назви вулиць і площ Львова, хоч я зріс у часі між двома війнами, коли Львів був “пцований на глянц” польськими назвами, що мали свідчити про польський характер Львова, як свідчать блискучі гудзики пожежників про їхню відвагу гасити пожежу (Тарнавський З.)

2. досконало, бездоганно (викінчити роботу) (м, ср, ст)

гля́нцпа́пір папір для полірування (ст)

гля́нцувати чистити до блиску (м, ср, ст)

Гмі́рало той, хто вовтузиться, занадто довго робить те, що можна зробити швидко (ст) || → **гүэдра**

Гмі́рати вишукувати, нишпорити (ст): Хтось гмірав у моїй кімнаті! Добре пам'ятаю, що не замикала шафки на ключ (Авторка)

Гмі́рач ⇄ **Гмі́рало**

Гнат кістка, кість (ст)

♦ **Гна́ти перетру́нути** *вул.* поламати кості, побити (ст)

♦ **Гста́рий гнат** *вул.* людина похилого віку (ст)

Гне́цюх 1. тісто із *закальцем* (ст)

2. *вул.* дівчина легкої поведінки (ст) || → **вінклю́вка**

Гнип короткий гострий ніж (ср, ст): А другий у тій самій хвилі вихопив шматок гнипа та як фалатне мене по руці, адить, як закровавив (Франко)

Гніпа́к кишеньковий ніж (ст) || **сцизб́рик**

Гні́ра 1. занудна людина, яка надмірно, прискіпливо розмірковує над найменшими дрібницями (ст)

2. людина, яка постійно всім незадоволена (ср, ст)

Гні́рати набридливо висловлювати невдоволення; дорікати, бурчати (ср, ст)

Гнис *вул.* 1. хлопчина (ст) || → **бе́йлик**

2. чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

3. чоловік, сміливий і задикуватий лише напідпитку (ст)

ГНІТ (ГНОТ) 1. ⇔ ГНИС 1

2. ⇔ ГНИС 2

ГНОТ → ГНІТ

ГГОДЗИ брусниця (ст)

ГГОГУСЬ *знев., ірон.* зніжений, розпещений молодий чоловік (ст): Тим часом

Олекса Гасин, розвідуючись про мого противника, знайшов одну польку-студентку, яка посвідчила, що той "Гогусь" чванився своїми інтимними зносинами з її товаришкою (Мельник) || → **ананас**

ГОГУСЮВАТИЙ чванливий, пихатий (ст)

ГОЛЭМБЯЖ *вул.* мешканець Кракова; краків'янин (ст)

ГОЛЬ 1. *футб.* гол (ст): Такі два скандальні голи пропустив, що малий Михасько міг би їх оборонити (Керницький)

2. *шк.* незадовільна оцінка (ст) || → **баняк**

◆ **ГБЛЯ ДАТИ** *шк.* поставити незадовільну оцінку (ст) || **ГБЛЯ СТІЛИТИ, ДАТИ** **незадовільну ноту**

◆ **ГБЛЯ ОБІРВАТИ** *шк.* отримати незадовільну оцінку (ст)

◆ **ГБЛЯ СТІЛИТИ** ⇔ **ГБЛЯ ДАТИ**

ГБЛЬГАТИ *ірон., знев.* пити (ср, ст)

ГБЛЬНУТИ *ірон., знев.* випити алкоголю (м, ср, ст): Але то ти вже десь собі добре гольнув, чоловіче, що вже такий веселий (Авторка) || **випити по п'ять дэка, грімнути, дзьобнути, заліти хробакá, зольнути, квáкнути, крóпнути, пáльнути, пáльнути келішок, потягу́ти, похірити, талáпнути, тріпнути, тріснути, шáрнути**

ГБЛЯС → **ГБЛЯС**

◆ **на голяса** → **на голяса**

ГБНГАТИ *вул.* їсти (ст)

ГБНОР → **ГБНОР**

ГОНОРОВИЙ → **ГОНОРОВИЙ**

◆ **гоноровий госьць** → **Госьць**

ГБРСЕТ жилет (ср, ст) || **кабат, кабáтик, камізіэлька, кацаба́йка, шалéта**
ГОСПОСЯ → **ГОСПОСЯ**

ГОСЬЦЬ незнайомиць, чолов'яга (ср, ст): – Ти звідки, госьцю? – питає він, немов хочучи ще впевнитись. – Чо сі питаєш? Хочеш знати, з-під якого я нумеру? – вже нетерпеливо цідить, встаючи з колін, штурман. Базиль прикладає два пальці до чола в німому салюті. Свій хлоп! Зі Львова (Лисяк) || **фа́цет (фа́цит)**

◆ **гоноровий (гоноровий) госьць** нескупа, із почуттям честі, гідності, достойна поваги людина (ср, ст): – Хто в нас? Гості? – Прийшов пан Стефко. Вимий руки та п'ємо каву з нами. – Пан Стефко?! То госьць гоноровий! (Авторка)

◆ **мóтати гóсьця** *вул.* заохочувати до якоїсь справи, переконаючи в її необхідності (ст)

Гогодзи до м'яса (дешеві)

5 кг гогодзів, 1 кг цукру

Гогодзи перебрати, сполокати в цідилі під водотягом. Спарити кип'ячою водою, злити воду, дуже не сціджувати. Смажити, аж доки пустять сок. Коли стануть м'які, додати цукор. Коли вже овочі стануть прозорі, а маса досить густа – готові. Складаємо до чистих слоївків або кам'яного начиня, зав'язуємо папером, виносимо в холодне місце

Гогодзи до м'яса (дорожі)

4 кг гогодзів, 1 кг яблука, 1 кг цукру

Гогодзи перебрати, сполокати, спарити, підсмажити.

Яблука сполокати, пообрати, покряяти на чвертки, додати до гогодзів, досипати цукру, смажити. Коли маса стане достаточо густа, овочі прозорі – готове. Зложити до камінного горшка (Нова хата 1938)

ґраба (*перев. мн. ґраби*) *вул.* рука (ст): – Та куш від мене! – відштовхнув його пан Бик. – То ест мій отец духовний, я належу до парафії і маю право все йому сказати, як на сповіді. Як схочу, то й ґрабу його поцілую. – Ні, ні, цього вже не робіть! – відпрошувався наш парох, ховаючи руки позад себе (Керницький); Дай ґраби, морови-сь хлопака! (Загачевський) || **лопа́та**

◆ **да́ти ґра́би** *вул.* подати руку на знак згоди (ст) || **кру́ти ґра́би**

◆ **кру́ти ґра́би** ⇔ **да́ти ґра́би** (ст): Сервус, Уєсю! (Сяхо не міг ніяк вимовити “Лєсю”). Як ся маєш? Крий ґраби, фраєр! Цо суихаць “на світі”? (Лисяк)

ґраб’є *вул.* пальці (ст) || **ґра́лі**

ґрабіна:

◆ **па́ні ґрабіна** → **па́ні**

ґрабля 1. (*перев. мн. ґраблі (ґраблі)*) *знев.* рука (м, ср, ст)

2. *вул.* виделка (ст)

ґраб’ячка *вул.* рукавичка (ст)

ґра́дус *шк.* підвищення, на якому стоїть стіл учителя (ст): Також устаткуван-ня зоологічного, ботанічного та фізичного кабінету було задовільним. Зате дуже підвищеними були лавки для студентів і т.зв. ґрадуси під “катедрами”, а навіть таблиці (Процюк); Професор грав на фісгармонії, а ми співали, коли нараз відхилилися двері, і в клясу ввійшов о. директор Ільницький, вульго “Капусняк”, або “отець Райца”. Ми всі перестали співати, чемно встали, о. директор сів на кріслі на ґрадусі, а ми знову посідали, професор почав грати, а ми почали спі-вати (Шухевич)

ґрайзлёр (ґрайзлёр) продавець, крамар (ст) || **ґрайзлёрник**

ґрайзлёрка (ґрайзлёрка) 1. жінка-продавець, крамарка (ст)

2. *знев.* стара жінка (ст)

ґрайзлёрник (ґрайзлёрник) ⇔ **ґрайзлёр**

ґрайзлёрня (ґрайзлёрня) невеликий магазин, де продають речі щоден-ного вжитку (*перев. продукти*) (ст): “Кручені стовпи” так само можна льока-лізувати на вул. Кохановського, ріг Зеленої, тільки що власне на розі Зеленої не було кнайпи. Там була ґрайзлерня, що на ніч замикалася на залізну сітку (Тар-навський 3.) || **ґрайзлёрай**

ґрайзлёр → **ґрайзлёр**

ґрайзлёрай ⇔ **ґрайзлёрня:** Була це осінь, отже, ми харчувалися своїм сухим хлібом і сливками. На сливки ходили ми на Знесіння, де можна було їсти сливок, скільки хто видержав; не вільно, однак, було виносити з собою. Хліб купували ми у “старої”, що держала ґрайзлерай напроти “Народного Дому” (Нагірний)

ґрайзлёрка → **ґрайзлёрка**

ґрайзлёрник → **ґрайзлёрник**

ґрайзлёрня → **ґрайзлёрня**

ґра́йфнути *вул.* украсти (ст) || **загама́нити, зайва́нити, закара́бчити, затіри-ти, заю́мати, заюхти́ти (з’юхти́ти), змику́тити, купі́ти, насмі́тити, не́мну-ти, па́льнути, потягну́ти, сві́снути, спу́ляти, ца́пнути, шу́рнути**

ґра́лі 1. вила (ср)

2. *вул.* пальці (ст) || **ґраб’є**

ґраматічно ґраматично

❖ **ні ґраматічно, ні поетічно** не до ладу (Франко)

ґранатобвий 1. темно-синій (ср, ст): Трохи змерзла в своєму тонкому ґранатовому плащі з сільскіновим коміром, але не зважала на це (Ярославська)

♦ **ґранатобвий рѳзпач** велика розпука, відчай (ср, ст): Сьогодні з перспективи часу дивимося на ті справи спокійно й трактуємо їх "на весело". Але тоді був "ґранатовий рѳзпач" для мене, доброго "латиніста", одержати з латини "цісарську" ноту (Домбровський); Ґранатовий рѳзпач мене бере, як дивлюся, шо сі діє в цьому світі (Авторка)

2. поліціант (ст) || → **ґліна**

ґранда вул. 1. сварка, буча, колотнеча (ср, ст) || → **авантура**

♦ **зробіти ґранду** зчинити сварку (ср, ст)

♦ **робіти ґранду** безпідставно чіплятися, прискіпуватися (ст)

2. небувала історія, випадок (ср, ст): Ов, та ж то ґранда, якої світ не бачив! З того готова вибухнути війна між Городком і Знесінням за тяжку зневагу до їхнього пароха (Керницький)

3. непорядний вчинок, підлість (ст): – Як Ангеліна вдруге стріне Касуню, нехай більше розвідає. – Або я польський тайний аґент, щоб ішла на таку "ґранду"?! Таке щось пані вигадала (Острук)

♦ **жіти на ґранду** не платити за квартиру (ст) || **мешкати на ґранду**

♦ **мешкати на ґранду** ⇔ **жіти на ґранду**

♦ **на ґранду** обманом, непорядно, підло (ст)

4. товариство, компанія (ср, ст): І вся ґранда розбіглася, як зайці по полі (Лисяк) || → **братія**

♦ **свѳя ґранда** своє товариство, компанія (ст) || **наша віра, свѳя ґѳбра**

ґрандити красти (ст) || → **бухати**

ґрандуватися 1. сваритися, наполягаючи на своєму, доводячи свою правоту (ст) || → **авантуруватися**

2. бешкетувати, галабурдити (ст)

ґрандяр 1. незгідлива людина, схильна до сварок, колотнеч (ст) || → **авантурник**

2. вул. злодій (ст) || → **злѳдій**

ґрат 1. непотріб (перев. старі меблі, авто, одяг) (м, ср, ст): В сальоні було багато різних непотрібних ґратів (Тарнавський 3.); Вдавав із себе великого пана, але коли заскочила до нього на хвильку в якійсь справі й побачила в покої лише старі ґрати, то відразу зрозуміла, що всі його вихвалання – то тільки буйда на ресорах (Авторка)

2. *ірон., знев.* стара людина (ст)

ґратіс задармо, безплатно (ст)

ґратка¹ → **кратка**

ґратка² несподівана удача; щасливий випадок (ст): Мені сьогодні припала ґратка, і кожна людина зрозуміла, що я за то не платила (Авторка)

♦ **на ґратку** безплатно; чужим коштом (ср, ст) || **забездурно, задармо, задурно, за фрѳсер, на ґапу, на дурняк, на дурняка, на лінкс**

ґратулюва́ти вітати, поздоровляти з якоїсь нагоди, визначної події (м, ср, ст)

ґратуля́ції вітання, поздоровлення (м, ср, ст): Мої ґратуляції! Ви стали тисячним відвідувачем нашого магазину (Авторка)

ґраф 1. граф

♦ **ґраф Потобський, що кладé до пéчи кльбóчки жарт.** про львівського міщанина Потоцького, який не був графом (Франко)

2. *вул.* великий пан (ст)

ґра́фка → **аґра́фка**

ґре́йцар дрібний ґріш (м, ср, ст)

♦ **зна́ти як лиху́й ґре́йцар** знати достеменно, не з найкращого боку (ст): "Я ездею того певна, що він всі гроші принесе!" Ну, пані Емілія, знаючи майстра як лихий ґрейцар, щодо цього пункту з ґрішми мала деякі сумніви, але не хотіла кумі перечити, чи то пак підживити її віру в неможливі речі (Керницький)

♦ **не ма́ти й зло́маного ґре́йцара** не мати грошей (ст): Перед двома днями я відвідав був українську книгарню, що її вів у Народному домі при вулиці Рутовського відомий у Львові книголюб Громницький, і він у розмові почав нарікати, що у нього немає й зломаного ґрейцара на хліб і хотів би щось продати (Тарнавський О.)

♦ **не ма́ти стúду а́ні за ґре́йцар** → **встид**

♦ **пропа́сти за штúри ґре́йцари** потрапити в халепу через дурницю (м, ср, ст): Отак пропав хлоп за штири ґрейцари (Авторка)

♦ **пропа́в капчу́к і штúри ґре́йцари** → **капчу́к**

ґренджа́бли (ґринджа́бли) 1. сани (ст)

2. *вул.* ноги (ст) || **ґіча́ли, педáли, фіси**

ґре́чний вихований, ввічливий (м, ср, ст)

ґризні́тка *вул.* кравець; кравчиня (ст)

ґри́мек русява чи руда людина (ст)

ґринджа́бли → **ґренджа́бли**

ґрипс *вул.* таємна записка (ст): Під час розмови Ярослав передав мені "ґрипса" для Ексцеленції... Тому я прийшла, і прошу дарувати, що так рано (Вітошинська) || **ґрипса́нка**

ґри́псак *вул.* олівець (ст)

ґрипса́нка ⇄ **ґрипс** (ст)

ґрипса́ти *вул.* писати (ст)

ґрис 1. пшенична мука нижчого сорту (ст)

2. висівки (Лучук) (ср, ст) || **ґри́сьок**

♦ **че́рви на ґрис стеребі́ли** → **че́рви**

ґри́сік *кул.* манна крупа; манна каша (ст): Дуже люблю, як Мамця зварять ґрисік солодкий, а в середині крапля мармоляди, попросту цимес (Авторка) ||

ґри́сьок

ґри́сіковий 1. грубокристалічний, грубозернистий (про цукор) (ст): Тіточка посмарувати білком і мачати в ґрисіковому цукрі (Авторка)

2. манний (ср, ст)

грисьок 1. ⇔ **грис** (Лучук) (ср, ст)

2. ⇔ **грисік** (ст)

грулі *вул.* грушки (ст)

грунт:

- ◆ **то добрий грунт** про чесну, порядну людину, із якою можна мати справи (Франко)

грухати *вул.* залицятися, сидючи з дівчиною ввечері на відлюдді (ст)

гудз вузол (на мотузку, шнурку, нитці) (м, ср, ст): Дитинко, ти знову понакручував гудзів на шнурівках, буду тебе віднова вчити, як їх правильно зав'язувати (Авторка)

- ◆ **пілька з гудзом** → **пілька**

- ◆ **шукати гудза** шукати приводу для неприємностей, клопотів, сварки (Лучук) (м, ср, ст) || **шукати зачіпки**

гудзик 1. гудзик

- ◆ **віштифтуватися на остаттний гудзик** → **віштифтуватися**
- ◆ **<защипнутий> на остаттний (остаттний) гудзик** надто вихованний, вимуштрований (ср, ст)

2. кнопка (дзвінка, настільної лампи тощо) (ст): Оксана перекрутила гудзик, і на нічному столику заяснів великий жовтий тюльпан (Марська); Поглянув іще на заболочені чоботи, на яких сіріло ще вінницьке та проскурівське болото, і, неначе побоюючись, що оглядини відберуть йому відвагу, гостро натиснув гудзик дзвінка над табличкою з написом "Н. Березинська" (Лисяк)

гуздра (гузьдра) той, хто вовтузиться, занадто довго робить те, що можна зробити швидко (м, ср, ст) || **гмірало, гмірач, гуздрала (гуздрало), гуздральський, пан гуздральський**

гуздрала (гуздрало) ⇔ **гуздра**

гуздрало → **гуздрала**

гуздральський ⇔ **гуздра**

- ◆ **пан гуздральський** ⇔ **гуздра**

гуздратися вовтузитися, надто повільно щось робити (ср, ст)

гуздрачка жінка, яка довго збирається, порастється, вовтузиться (ср, ст):

Маю такий гріх: була гуздрачкою змалку, а тепер – то взагалі... (Авторка)

гузік ніщо (ст): Цілу войну я маю в старих штанях. Що я втратив? Гузік! А що втрачу? Також гузік. Найбільше закатруплять (Нижанківський) || → **гізі**

- ◆ **а гузік** ⇔ **гузік**

- ◆ **а то гузік правда** брехня (ср, ст) || → **бляга**

- ◆ **то гузік варта** нічого не варте (ср, ст)

гузьдра → **гуздра**

гуля нездара, недотепа (ст)

гуля *вул.* чоловічий статевий орган (ст) || → **будуляк**

- ◆ **зайванити гулею** *вульт.* здійснити статевий акт (ст) || → **вмочіти вар'ята**

- ◆ **замачати гулю** ⇔ **зайванити гулею**

- ◆ **запечі гулю** ⇔ **зайванити гулею**

- ◆ **поставити гулю** ⇔ **зайванити гулею**

- ◆ **шпиліти гулю** здійснювати статевий акт (ст) || → **гримати**

гуляшканона вул. польова кухня (ст)

гумаку́ гумові чоботи (м, ср, ст) || **гумівці (гумовці)**

гумівці (гумовці) ⇌ **гумаку́**

гумовці → **гумівці**

гу́нцвал розбійник (ст)

гу́нцвуд → **гу́нцвот**

густ 1. уподобання, смак (ст): З відновленням помешкання було багато клопоту, бо тяжко було збагнути густу пані Кушнірської. Чотири рази мальовано кімнати (Нагірний); Ширину рамен рисуємо залежно від моди чи густу кравця (Повний курс)

♦ **до густу** до вподоби; до смаку (ст): Мені так припала до густу та ружова суконка з білим комірцем, стільки грошей ми за неї вивалили, а Лесуня ніяк не хоче її вбирати (Авторка)

♦ **ма́ти густ** мати добрий смак (ст)

♦ **не в <мбїм, йогó, її> густі** <мені, йому, їй> не подобається, не до смаку (Франко) (ст) || **не <мій, йогó, її> густ**

♦ **не <мій, йогó, її> густ** ⇌ **не в <мбїм, йогó, її> густі**

♦ **припа́сти до густу** уподобати (Франко) (ст): То му дуже припало до густу (Авторка); Взагалі я часто потрапляв у доволі скрутне становище через всякі свої, на мою думку, дотепні помисли, які не завжди припадали до густу тим, кого вони стосувалися (Гарух)

❖ **як на чий густ** що кому до вподоби (Франко) (ср, ст)

2. манера, стиль (ср, ст): Ту старшу пані, що сиділа за столиком коло вікна, я зауважила відразу, була так елегантно вбрана, ніби нічого особливого, але відразу було пізнати, що має добрий густ (Авторка); У кожного свій густ (Франко)

густовний який має добрий смак, *густ* (ср, ст)

гуфрований зморщений (про тканину, папір) (ст)

гуфрува́ти 1. морщити, робити дрібні складки (про тканину, папір) (ст)

2. завивати (волосся) (ст)

„БАЗАР” Руська З.

вируває на весняний сезон
найкращі зразки
жіночої
модельної

і дитячої галантерії
Великий вибір!

Д

дава́ти:

◆ дава́ти пігу́лу → пігу́ла

◆ дава́ти цинк → цинк

дакті́ль (*перев. мн. дакті́лі*) фінік (Лучук) (ср, ст): Пообідавши в трохи менш уже спокійному, як колись, дорогому ресторані при вулиці Коперника (раз можна собі дозволити!) та накупивши дактилів, шоколяди й цигарок, у чудовому настрою верталися набитим людьми містом додому (Марська); Темні дактилі дуже помічні на жолудкові хороби. Треба зісти щонайменше штири дактилі на день (Авторка)

далекові́д бінокль (ст) || **далекогляд, далекові́дець**

далекові́дець ⇔ **далекові́д**: Вечором того ж дня я пішов обсервувати вікно тої кімнати, де поліція знайшла матеріали. Хоч вікно було заслонене, вечором з вулиці можна було обсервувати рухи осіб в освітленій кімнаті, тим більше при помочі далековидця (Мельник)

далекогляд ⇔ **далекові́д**

да́ма:

◆ лі́пша да́ма → лі́пший

да́мка 1. шах. ферзь (ст) || **короле́ва, короли́вка**

2. гра в шашки (ст) || **варца́би**

да́нє (**да́ння**) страва (ст): Не хоче малий нічого їсти. Я йому і перше данє, і друге... А він носа верне (Авторка); Бабця завжди повчала: "На гостині з першого дання не їж стільки, щоб вже до другого не доторкнутись" (Авторка)

да́ння → **да́нє**

да́нсер партнер у танці (ст)

да́нсі́нг танцювальна вечірка (ст): Панство, хто хоче на дансі́нг? (Марська); Бо що, властиво, ми ждали? Дансі́нгів? Ах! У теперішні часи їх досить впродовж цілого року. І на те є карнавал, щоби, крім того, зробити забаву на більшу скалю (Нова хата 1937)

данту́ст → **денту́ст**

данту́ста → **денту́ст**

данці́гери випускники політехніки у м. Данці́г (сучасний Гданськ, Польща) (ст)

да́рмо:

◆ да́рмо час га́яти → час

да́та:

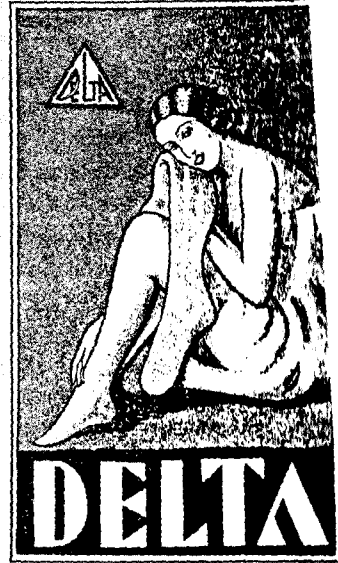
◆ під **доброю да́тою** напідпитку; у нетверезому стані (ст): Войцєхова рано була десь на хрестинах, вернула аж об одинадцятій і то вже під доброю датою (Франко) || → **влю́ляний**

◆ **старо́ї да́ти** старого виховання, гарту (ст): Ом. Тєрлецький, як уже сказано, належав до тих гімназійних професорів (до речі, останніх могікнів!) "старої дати", які бупи не середньошкільними учителями, а дійсно, гімназійними професорами ще з доби Австро-Угорської імперії

повагою та, нехай і перестарілими, дещо, може, заштивними методами "передпотопової педагогії", яка, з другої сторони, забезпечувала до певної міри школу перед "модерними" виявами пайдократії (Домбровський)

да́ти:

- ◆ го́ля да́ти → го́ль
- ◆ да́ти баняка́ → баня́к
- ◆ да́ти бо́бу → бі́б
- ◆ да́ти бу́зі → бу́зя
- ◆ да́ти бузя́ка → бу́зяк
- ◆ да́ти бу́рбу → бу́рба
- ◆ да́ти в ма́зак → ма́зак
- ◆ да́ти в ню́х → ню́х
- ◆ да́ти в ню́хач → ню́хач
- ◆ да́ти в ро́зум → ро́зум
- ◆ да́ти в фрига́чку → фрига́чка
- ◆ да́ти в хра́пи → хра́пи
- ◆ да́ти в шкі́ру → шкі́ра
- ◆ да́ти га́ка → га́к
- ◆ да́ти гро́ші на кант → кант
- ◆ да́ти гру́шку → гру́шка
- ◆ да́ти дзю́ба → дзьо́б
- ◆ да́ти до віва́ту → віва́т
- ◆ да́ти дра́ла → дра́ло
- ◆ да́ти зе́ца → зе́ц
- ◆ да́ти зна́ти → зна́ти
- ◆ да́ти ка́мпи → ка́мна
- ◆ да́ти ко́нтру → ко́нтра
- ◆ да́ти ла́ти → ла́ти
- ◆ да́ти <му> на віва́т → віва́т
- ◆ да́ти <му> на п'є́ц → п'є́ц
- ◆ да́ти на та́цу → та́ца
- ◆ да́ти незадові́льну но́ту → но́та
- ◆ да́ти нога́м зна́ти → нога́
- ◆ да́ти пі́льник → пі́льник
- ◆ да́ти пі́ска → пі́сок
- ◆ да́ти по крижба́нтах → крижба́нти
- ◆ да́ти по ку́лях → ку́ля
- ◆ да́ти по макі́трі → макі́тра
- ◆ да́ти но́за ву́ха → ву́хо
- ◆ да́ти себе́ злі́нати → злі́нати
- ◆ да́ти себе́ шмобі́ти → шмобі́ти
- ◆ да́ти себе́ просі́ти → просі́ти
- ◆ да́ти фа́нги → фа́нги
- ◆ да́ти фа́цку (фа́цьки) → фа́цка
- ◆ да́ти фа́цьку

ШОВКОВІ ПАНЧОХИ
„77“, „777“ і „7777“

марки „DELTA“

є елегантні, еластичні й тривалі

- ◆ **да́ти шпра́йса (шпра́йца, шпра́йсу) → шпра́йс**
- ◆ **да́ти шпру́нга → шпрунг**
- ◆ **де́кі да́ти → де́ка**
- ◆ **де́мба да́ти → де́мб**

да́тися:

- ◆ **да́йся ви́пхати, на зе́лено помалува́ти і під магістра́том поста́вити → ви́пхати**
- ◆ **да́тися ви́пхати → ви́пхати**
- ◆ **да́тися на стру́манє (стру́маня, стру́мання) → стру́манє**
- ◆ **да́тися натягну́ти → натягну́ти**

да́ток (*перев. мн. да́тки*) пожертва (ст): На столику був таріль, накритий विशиваною серветкою, а коло тареля лежала друкована картка, на якій великими, впадаючими у вічі буквами пишалося “Добровільні датки приймається з подякою”. Всі запрошені, що входили, витягали калитку, довго шпортали, а вкінці давали, хоч і не дуже “добровільний”, даток (Шухевич)

дах:

- ◆ **бу́ти в да́х військ.** віддавати честь (ст): І то не за якісь заслуги. Павло прямо сказав: “Ти є така цивільна, невійськова оферма, що ти ніяк не можеш бути капралем. Капрал мусить мати цац-цак, а ти того не маєш. Одинокий вихід з ситуації – я тебе зроблю лейтенантом”, а він даліше залишився сержантом. Часом він мусів мені “бити в дах” і знімати мою валізу, що йому не дуже подобалося, але мусів, бо була нижча ранґа (Дейчаківський) || **дашкува́ти**

дашкува́ти ⇔ **бу́ти в да́х:** На вулиці Валовій стрінув мене Вітовський. Налягає дещо на ногу. На лиці якийсь заклопотаний. Випрямляюсь і дашкую на привіт (Боберський)

дашо́к козирок (м, ср, ст)

два:

- ◆ **два яндру́хи → я́ндрус**
- ◆ **два кальо́ші па́ра → кальо́ші**
- ◆ **дві кальо́ші ке́ди → кальо́ші**

двері:

- ☛ **<a> най тебе́ двері́ма сті́сне** щоб ти став неймовірно товстим (проклін) (Франко) || **най тебе́ двері́ приті́снуть**
- ☛ **<a> най тебе́ двері́ приті́снуть** ⇔ **a най тебе́ двері́ма сті́сне** (проклін) (ст)

дверні́к будинковий сторож та двірник (за плату відчиняв браму мешканцям, які ввечері поверталися пізніше встановленого часу) (ст): Всі поїхали, всі мене лишили, якби не та сусідка-полька і цей комічний дверник, паляч у кітлах Яцек, хіба прийшлося би тут самій загинути (Лисяк) || **арха́нґел** (**арха́нґол**), **гаузма́йстер** (**хаузма́йстер**), **ші́мон**

дверні́чка жінка-сторож (ст): Хтось подзвонив. То була дверничка, вона прийшла сказати, щоб набрати досить води – такий наказ на випадок пожежі (Марська) || **шімоно́ва**

дві́гати тягнути, нести щось важке (м, ср, ст): Як ішли додому і Маринка знеможено висіла на його рамені, Михайло Галій був дуже поважний. Нічого не

говорив, двигав її аж під саму хату (Тарнавський З.); Вона з тих завзятих жінок, що впертою працею вміють не раз двигнути цілу родину з занепаду (Нова хата 1939)

двірець вокзал; залізнична станція (ст): Він о десятій мусить бути на роботі, на головному двірці. Ціле його життя пройшло на ньому, між вагонами, між рейками, між семафорами (Нижанківський); Двірець був модерний, побудований на місці давнього в рр. 1901-1903 на взір віденьських двірців, а будував його українець, проф. інж. І. Левинський. Крім головного двірця, Львів мав ще чотири менші двірці – на Підзамчу, Личакові, Персенківці і Клепарові. Але ці двірці були в дійсності лиш підміськими станціями, і до них був доїзд або з головного двірця поїздами, або з міста трамваями (Шах) || **стація**

двія шк. незадовільна оцінка; двійка (м, ср, ст) || → баняк

двоколесо велосипед (ст): Двоколесом (ровером) захоплювались учні тоді, напевно, більше, ніж сьогодні найкращим спортовим áвтом (Цьонка) || → **біцикл**

дворидівка (дворядівка) крав. блузка або жакет із двома рядами гудзиків (ст)

дворядівка → дворидівка

двуйка польська таємна поліція та служба безпеки (ст): Отже, ми не здивувалися, коли невдовзі з'явилися і вже добре відомі "персонажі" для всіх близьких Романа Шухевича – хатраки (аґенти польської таємної поліції та служби безпеки, так звані "двуйки") (Чайківський)

дуулічний лукавий, нещирий; нечесний (м, ср, ст)

де¹:

♦ **де па́хе → па́ха**

де²:

❖ **де свої б'ют, чужій не міша́йся** не встрявай у чужі справи (Франко)

дебакль провал, невдача, фіаско (ст)

дебати думати (Лучук) (ср)

девіза девіз, гасло (ст)

дево́тка (диво́тка) 1. людина, яка вдає набожну або доброчесну (ст)

2. *ірон., знев.* дивачка (ср, ст)

дедика́ція присвята (ср, ст)

дедикува́ти присвячувати (ст)

де́жур → ді́жур

дезе́рція дезертирство (ст): До тих усіх смертних кар, що я їх собі протягом останніх двох років заслужив, дійшла б і ще одна – за дезерцію, перед дулами рушниць складеного з співвояків екезекуційного плютону (Лисяк)

дейнекува́ти вул. займатися розбоєм (ст)

де́ка¹ десять грамів (ст): До пляцка даш три дека масла (Авторка)

♦ **ві́пити по п'ять де́ка** випити по 50 (а насправді більше) грамів алкоголю (Лучук) (м, ср, ст): Куме, вип'єм по п'ять дека, та посидьте в нас трохи, поговорим ще за політику (Авторка) || → **го́льнути**

де́ка² вул. одіяло, коц (ст)

♦ **де́кі да́ти тюр.** побити співкамерника, накинувши йому на голову покривало (ст) || → **ві́гаратати**

Брама

Дверник вийшов замикати браму.

Як щодня, у кам'яниці, де я жив.

Я ще раз оглянувся – і що це?

Дверник, виявилось, був дотепний.

Браму він замкнув, запер наглухо.

Я назавжди залишився на вулиці.

Він умер і взяв ключа з собою

Бабай

де́ко металевий лист для випікання (ст) || → **бля́ха**

декува́ти говорити грубо, нахабно (ї)

декува́тися вкриватися (ст)

делектува́ти насолоджуватися (ст)

делектува́тися ⇔ **делектува́ти**

делікве́нт → **делкве́нт**

делі́ріюм божевілля (ст): Із Стахом почали діятися трохи незвичні речі, які були початком його цілком звичайної смерти. Дундиха – їй би бути детективом! – говорила: “Він починає мати деліріюм” (Нижанківський)

делкве́нт (делі́кве́нт) правопорушник; злочинець (ст): Кордон поліції обскакував довкола Академічний дім, а пан комісар з кількома тайними йшов з поверху на поверх з готовим списком деліквентів і читав уголос: “Витвицький – на коридор! Коссак – на коридор! Старух – на коридор!” І так далі в азбучному порядку (Керницький)

демб → **дуб**

дембо́вий дубовий

♣ **дембо́ва ці улі́ца бі́ла** забирайся геть (лайка, проклін) || → **гу́ляй зві́дси**

демолюва́ти нищити, руйнувати (ст): Одного дня задзвонив український студент до дверей і питав, чи “пан директор дома”, бо на сусідній вулиці польські студенти демолують крамницю “Маслосоюз”, а на продавщицю кинули важку вагу (Палій)

денервува́ти 1. нервувати, дратувати (ср, ст)

2. нервуватися, хвилюватися, переживати (ср, ст) || **денервува́тися**

денервува́тися ⇔ **денервува́ти** 2 (ср, ст): Він почав шукати по всіх кишенях лисячого футра, дальше т.зв. папістики, камізольки і штанів, та відзнаки в цих кишенях не міг найти. Ми почали денервуватися (Шухевич); Не денервуйся. Спокійно. Ми зараз все швидко зробимо – і все буде добре (Авторка)

де́нник 1. періодичне видання; газета (ст) || **дне́вник**

2. зошит для запису щоденних подій; щоденник (ст): Але сам бачиш, що є справи, про які не можна з ніким говорити, хіба в деннику записати (Вільде) ||

де́нничок, дне́вник

дени́ка́р журналіст (ст) || **дне́вника́р**

де́нничок ⇔ **де́нник** 2 (ст): Зізі, виходячи зі своєї кімнатки, забула сховати свій денничок під матрац у ліжку, а залишила його з олівцем і найсвіжішою датою на столі, на самому найвиднішому місці (Вільде)

денотува́ти муз. фальшувати (ст) || **різа́ти**

денсто́ваний кул. тушкований (ст): Бабця дуже любила до бульбочки подати денстовану моркву з горошком (Авторка) || **ду́шений**

денстува́ти кул. тушкувати (ст) || **дусі́ти**

денті́ст (данті́ст, данті́ста, денті́ста) мед. зубний лікар; стоматолог (м, ср, ст): Болить зуб. Іду до нашого дентиста д-ра Никифорука. Кажуть, що добрий. Легко вириває зуби й легко вставляє нові (Селепко); Само собою розуміється, що з найменшою дірочкою в якому зубі або при заприміченю хоть би незначного болю в якому місці зуба треба скоро удатися до дентиста, тоді з певністю видержать наші зуби до глибокої старости (Дрималик)

денту́ста → денту́ст

денту́стика мед. стоматологія (ст)

де́нцяк капелюх (ст): В руках попелясті рукавички і денцяк (Тарнавський 3.)

де́нь:

◆ **день свято́го матра́сника** ірон. день або час цілковитого леда-рювання (ср): Ну, та певно, лежиш, а випрятувати – то ні. Лежи, лежи, та як же ж – день святого матрасника, та ж то нічого й в руки не можна взяти (Авторка)

◆ **у білий день → білий**

дере́вце різдвяна ялинка (ст): Наближалось свято Різдва, а з ним ялинка – “святе деревце”. Свято це відбувалося в той спосіб, що як всюди, так і в нас засідала ціла родина до Святої вечері... По вечері батько виходив до другої кімнати, яка через два дні була на туго зачинена, а коли по хвилині наростяж відчинив двері, а в другій кімнаті ми побачили щось прегарного, щось чудово гарного. Там посеред кімнати стояла гарна, зелена, молода ялинка, яка купалася в світлі різноколірних свічечок. Поміж свічечками на галузках ялинки були лискучі металеві прикраси – цукорки, пообгортані в кольорові папірці, золочені горіхи і яблука, а на самій горі пишалася велика золота зізда з картону, оклеєна золотим папером. Я і сестра зчудовано і з радістю гляділи на деревце, а мама казала, що то ангел злетів з небес і приніс “деревце” добрим дітям у дарунку за те, що через цілий рік Божий були чемні і добрі (Шухевич) || **святе дере́вце**

◆ **святе́ дере́вце ⇔ дере́вце**

дере́в'яний:

◆ **струга́ти дере́в'яні мечі → струга́ти**

держáти тримати (ст)

◆ **штáму держáти → штáма**

де́рти 1. рвати (м, ср, ст)

◆ **де́рти ла́ха → лах**

◆ **де́рти мо́рду → мо́рда**

◆ **де́рти пі́сок → пі́сок**

◆ **ко́ти де́рти → кіт'**

2. утікати (м, ср, ст): Шудра дер перший. За ним хтось стріляв (Нижанківський) || → **бри́кати**

де́ртися 1. рватися (м, ср, ст)

◆ **де́ртися як старі́ га́ці (га́чі) → га́ці**

2. сильно кричати, верещати (ср, ст): Він пішов до захристії і так довго просив пароха, що, врешті-решт, він згодився дати дитині, яка за той час дерлася аж попід баню, аж павук із свічками дрижав, інше ім'я, хоч на літеру “К”. Дав Климентій (Тарнавський 3.) || **де́ртися як старе́ простира́дло (просту́рало, пши́сціра́дло), де́ртися як ко́ти марцо́ві, де́ртися якбу́ шкіру зді́ймáли**

◆ **де́ртися як старе́ простира́дло (просту́рало, пши́сціра́дло)** ірон. 1. надто голосно співати (перев. у хорі, ансамблі тощо) (ср, ст):

Бачиш, Любко, не прийшла вчора на ко́нцерт, і я сама мусіла'м дертися як старе пшисцірадло і за тебе, і за себе (Авторка) || → **де́ртися як старі́ га́ці**

2. ⇔ **де́ртися 2**

◆ **де́ртися як ко́ти марцо́ві ⇔ де́ртися 2**

◆ **де́ртися якбу́ шкіру зді́ймáли ⇔ де́ртися 2**

дэсэн (дэсень) забарвлення, рисунок; розцвітка (ст)

дэсень → **дэсен**

дэсер *кул.* десерт (ст)

десерóвий десертний (ст): До сервісу філіжанок є долучений вузький подовгастий полумисок на канапки і десерові тарілки до того (Нова хата 1939)

деспера́ція безнадія, розпука, зневіра (ст)

десь:

♦ **ма́ти то <глі́боко> десь** → **ма́ти**²

деталі́чно детально (ст)

деутеесцега́ *шк.* урок німецької мови (Лучук) || **до́йча**

дефензі́ва оборона (ст)

дефілюва́ти (дифілюва́ти) прогулюватися напоказ (Лучук) (ср)

дефіля́да (дифіля́да) 1. урочиста хода (вулицею, площею тощо); парад (ср, ст): Рівним кроком увійшли на площу Сокола-Батька відділи спортсів. Клуб за клубом, жінки й мужчини... Ще раз дефіляда перед публікою, і змагання відкриті (Нова хата 1933)

2. прогулянка центральною вулицею міста (Лучук) (ср)

децидува́ти вирішувати (ст)

деці́зія рішення (ср, ст): Це була слухна децизія, не докоряй собі, бо ти цілком не винен, що все пішло не так, як задумав (Авторка)

деше́вий:

❖ **деше́ве м'ясо пси їда́ть** → **пес**

джага́н (джига́н) кирка (Лучук) (ст): Чи це перший раз траплялося йому так не на асфальтованій вулиці, а в рові, де повно глини й гострого каміння? Де черевики насякають масною грязюкою, де заголені по лікті руки липнуть до держака важкої лопати або джагана? (Нижанківський)

дже́нтелмен → **дже́нтельмен**

дже́нтельмен (дже́нтелмен):

♦ **дже́нтельмен (дже́нтелмен) у ко́жному ца́лі** → **цаль**

джига́н → **джага́н**

джи́гус енергійна, жвава, *збиточна* дитина (ср, ст): А то джи́гуса маєм, не? (Авторка)

джус¹ *вул.* 1. непослідовна в поглядах, вчинках людина (ср, ст)

2. малий хлопець (ст)

джус² сік (м)

дзба́ня невеликий дзбан (ст)

дзві́н:

❖ **чув, що десь дзві́ни дзвони́ли, але не зна́не, в якій <котрі́й> це́ркви** про того, хто все переплутав (ст)

дзвіне́ць вид пташки (ст)

дзві́нка (дзвúнка) *карт.* бубна (ср, ст) || **ка́ро**

дзвіно́к:

♦ **дзві́нку дзвони́ть** *вул.* боятися, мати страх (ст) || → **бздіти**

дзвони́ти:

♦ **дзві́нку дзвони́ть** → **дзвіно́к**

❖ **і я дзвони́в на то́ту відпра́ву** і я давно говорив про це (Франко)

дзвўнка → дзвінка

дзўгар¹ (зўгар) цигарка (ст): Ромку, сховай дзўгар, бо ще тебе який бельфер здибає, і нащо тобі клопоту (П'ясецький) || → **вáp'ят**

дзўгар² годинник (ст): Після того, як 1826 року завалилася ратуша, дзўгар на Бернардинській вежі був головним міським годинником – до 1835 року. За традицією, відремонтований у 1880-х роках в Празі, бернардинський дзўгар на 5 хвилин випереджав місцевий сонячний час, за яким функціонував дзўгар на ратушевій вежі. Ця традиція продовжувалася й після 1906 року, коли Львів перейшов з місцевого на середньоевропейський час. Після Другої світової війни дзўгар знову зупинився (Мельник І.) || **дзигáрок**

дзигармістр (зигармістр) годинникар (ст)

дзигáрок (зегáрок, зигáрок) ⇔ **дзўгар²**: Дзигáрок складається з цифербляту і цайґерів (П'ясецький)

дзўглік стільчик (ст): Довкола ратуші вже із вчасного ранку сидять на дзўгликах продавчині, або, як їх звуть, “перекупки”, і продають молоко, масло та інші продукти (Острук)

дзьоб (дзюб) 1. рот (м, ср, ст) || → **брама**

♦ **стуліти дзьоба** замовкнути (м, ср, ст) || → **замкнути браму**

♦ **дáти дзьоба** дати поцілувати (ст) || → **дáти бўзі**

2. *вул.* обличчя (ст) || → **лице**

дзьобак віспувата людина (ст)

дзьобати (дзюбати) надокучати, постійно докоряючи; прискіпуватися (ср, ст)

дзьобнути (дзюбнути) випити алкоголю (м, ср, ст) || → **гóльнути**

дзюб → дзьоб

дзюбати → дзьобати

дзюбнути → дзьобнути

дзюбок ⇔ **дзьоб 1** (ст)

♦ **стуліти дзюбок** ⇔ **стуліти дзьоба** (м, ср, ст): Стуль си дзюбок, бо вилетиш звідси (Авторка)

дзюґати 1. штовхати (ср, ст) || → **внтрўчувати**

2. дошкуляти, шпиняти (ср, ст): Признаюся, що не раз д-р Ліпш підштовхував мене до виступів проти Яґодзінського, бо мав він велику радість, коли той найшовся в заклопотанні: “Пане меценасе, хай пан бодай раз дзюґне Яґодзінського. То таке пишне”. І я “дзюґав” (Шухевич)

дзюня *ірон.* дівчина (ст) || → **дівчина**

дзюра 1. діра (м, ср, ст)

2. *знев., ірон.* погана квартира чи приміщення (м, ср, ст): Як ти можеш жити в такій дзюрі, та роби хоч якісь старання, щоб перенестися до іншого помешкання (Авторка)

3. *знев., ірон.* економічно та культурно відстале селище чи містечко (м, ср, ст)

дзявкати *ірон., знев.* відповідати на лайку лайкою; відгризатися (Лучук)

♦ **не дзявкай** замовкни (Лучук) || **замкні си каіал, най ти не смердїть; пісок на колб́дку**

дзяд 1. дід || **дід**

- ◆ з дзя́да-прадзя́да з ді́да-праді́да; споко́нвіку (ст): Ах ти, жуліку одеський, хочеш вчити мене, львівського обивателя з дзядя-прадзядя, як я маю говорити? (Лисяк)
- 2. вул. злидар, голодранець, жебрак (ср, ст) || **ді́д**
 - ◆ дзяд кальварі́йський злидар; ка́ліка (ср, ст): Дзяде кальварійський, та де ти лізеш, чи так залив вже собі бельки, шо світу Божого не бачиш. Дайся трохи на стрімане (Авторка) || → **драбу́га**
 - ◆ **ході́ти як дзяд кальварі́йський** ходити повільно, човгаючи ногами (ст)
- 3. вул. поліціант (ст) || → **глі́на**
- дзядзьо́ дідусь (ср, ст): Вітаємо дорогого Дзядзя з уродинами! Многая літа! (Авторка); Занеси до Дзядзя обід, посидь трохи з ним, матиме потіху з внука (Авторка) || **ді́до**
- дзядо́вка (дзяду́вка) *знев.* 1. злидарка, голодранка, жебрачка (ст)
 2. полотняна торба (ср, ст)
 3. комісаріат поліції (ст)
- дзядо́вство *знев.* 1. злидарство, жебрацтво; злидні (ст)
 2. жебраки, старці (ст)
- дзядо́вський *знев.* злидарський, жебрацький (м, ср, ст)
 - ☛ **и́енза дзядо́вська** → **не́ндза** (лайка)
- дзядо́ваць → дзяду́вати
- дзяду́вати (дзядо́ваць) вул. давати (ст)
 - ☛ **дзяду́ ми фе́рняк на две́ годзі́ни до сті́ї** (лайка)
- дзя́ма 1. той, хто постійно незадоволений, часто буркотить (м, ср, ст)
 2. нездара (ст) || **дзяма́йда**
- дзяма́йда ⇔ дзя́ма 2 (ст)
- дзяма́ти незадоволено буркотіти (м, ср, ст)
- дзяба́ти вул. іти (ст) || → **гуля́ти**
 - ◆ **дуба́ти на <мо́ю> ду́шу** → **душа́**
- дыва́н килим (ст)

Лобів, Репетун Ра. 3. **ДИВАЧІТИ** - найбагатіший вибір **ЖИВЕЦЬКІ** *хидників, диванів і накудогов.*

дыва́чити ставати дываком, поводитися дывакувато (м, ср, ст)
 дыва́чний дивний, дывакуватий (ст) || **здива́чий**
 дыві́тися:

- ◆ дыві́тися криві́м о́ком → **о́ко**
- ◆ дыві́тися пра́вим о́ком в лі́ву кишéню → **о́ко**
- ◆ дыві́тися як на малé піво → **піво**
- ◆ дыві́тися як на ма́тову ші́бу → **ші́ба**

дыві́зійник воїн Першої української дивізії "Галичина" (м, ср, ст)

дывні́ця дивина (ст): А що оба мали прямо казочну повагу, то і не дивниця, що їх поміч завсіди вінчалася великим і повним успіхом (Шухевич)

дывогле́д → дывогля́д

дывогля́д (дывогле́д) дывак (ср, ст): Вліплені в неї з виразом зацікавлення і

подиву сиві очі дивогляда справляли їй якийсь неспокій і zarazом побуджували до сміху (Франко)

диво́тка → дево́тка

дигре́сія відступлення (ст): Вибачаюся за цю дигресію, яких може буде й більше, але пишу спонтанно, що приходить на думку (Дейчаківський)

ди́жур (де́жур) чергування (ср, ст): Пригадую, як одного дня він мав "дижур" на коридорі під час перерви і несподівано відчинив двері до нашої кляси. Ми всі завмерли, де хто стояв (Г'ясецький); Того вечора, коли ми так обидва несподівано розконспірувалися, я мав дижур на своїм відділі міліції (Загачевський)

дижурка місце чергування; чергова частина (ст): Десять біля полудня на дижурку прийшов зв'язковий і після виміни клички вручив мені пакет (Загачевський)

дик 1. дикий кабан (ср, ст): Вуйко Соловій був пристрасним стрільцем, чи то на заяці, серни чи дики. Навіть у церкві під час відправи сусід давав знак вуйкові, що дики появилися на полі, то Служба Божа тривала набагато коротше (Криницька)

2. відлюдькувата людина; дикун (ср, ст)

ди́кта фанера (ср, ст)

диктува́ти:

◆ **сам ро́зум дикту́є → ро́зум**

дикува́ти ховати (ст)

дикува́тися утікати, ховатися від небезпеки (ст)

дику́нка сховок, криївка (ст)

дим 1. дим

◆ **дури́й як сто пудів ди́му → дурни́й**

❖ **мно́го ди́му – ма́ло вогню** багато галасу з нічого (Франко)

2. вул. цигарка (ст) || → **ва́р'ят**

ди́мати 1. швидко йти (ст)

2. їхати (велосипедом) (ст)

3. шк. підказувати (ст)

ди́мка спідниця із грубого полотна (ст)

дина́мити ⇔ **крути́ти дина́мо**

дина́мо обман, брехня, лукавство (Лучук) (м, ср)

◆ **крути́ти дина́мо** заговорювати, розповідаючи небилиці, дурниці; обманювати, брехати, хитрувати (Лучук) (ср) || → **ба́єр засува́ти**

дире́ктор:

◆ **дире́ктор контраба́су → контраба́с**

ди́ркач¹ вхідний дзвінок (ст) || **дзвóник**

ди́ркач² шк. директор школи (ст)

дискре́тний 1. потайний, прихований (ст)

2. тактовний, делікатний (ст): Вона була трохи старша за мене, гарна чорнявка, дуже спокійної вдачі, серйозна і дискретна дівчина, її помешкання складалося з двох кімнат і малої кухні (Дейчаківський)

дискре́тно 1. тихцем; потай, приховано (ст): Не живе й та перекупка, що продавала борщ на площі св. Антонія на Личакові. Її придуркуватий син, "глупі Ясю", говорив сам до себе дискретно: "Я нікому не скажу, що моїй мамі в борщі

щур втопився". Але хтось почув це, і люди перестали купувати борщ у його матері (Домбровський)

2. тактовно, делікатно (ст): У такі річниці, як смерть Бесарабової чи Біласа й Данилишина, перед лекцією приходили до нас старші учениці, й ми з ними вшановували наших героїв однохвилинною мовчанкою. Тоді учителі дискретно "спізнялися" на лекції (Палій)

дискрéція 1. обережність у мовленні, замовчування того, що не годиться казати (ст)

2. тактовність, делікатність (ст)

диспозіція:

♦ **до диспозіції** у розпорядження (ср, ст): Повернуся опівдні – і буду до Вашої диспозіції (Авторка)

дíстанс дистанція (ст): На мене зате дивилися з підозрінням і трактували з дистансом. Їм дозволяли самим іти на коридор і до туалети, зате мене до того місця вели під охороною (Дейчаківський)

дистингіваний елегантний, вишуканий, із добрими манерами (ст) || **алігáнцки**

дистингівано елегантно, вишукано, як належить у товаристві (ст) || **алігáнцко, дистинкційно**

дистинкційно ⇔ **дистингівано**

дистíнкція елегантність, вишуканість; гречність, вихованість (ст): Знаєш, що мене вражає? Його дистинкція. Що то гени! (Авторка)

дитíна:

♦ **пригíляти дитíну** → **пригíляти**

дитíнний дитячий (ср, ст) || **дíгвáцький, дíгíчий**

дифíлювáти → **дефíлювáти**

дифíляда → **дефíляда**

дíха іст. банкнота номіналом 10 золотих (ст)

дíхавнця мед. астма (ср, ст): Славцю, у малої Настки напад дихавиці, знову викликали наглу поміч, тож візиту до вас мусимо відкласти на інший час (Авторка)

дíхати:

♦ **íддю дíхати** → **íдь**

♦ **лíдвe дíхати** 1. жити у злиднях, бідувати; хворіти (ср, ст) || **лíдвe калáтати**

2. бути постійно втомленим (ср, ст) || **лíдвe калáтати**

дич дикун (м, ср, ст): Ти даремно кажеш, що наш малий не вмiє поводитися в церкві. Ти ще інших дíтисок не видiв, то не дiти, а просто дич якась. Нiякого виховання нi в батькiв, нi в дiтей (Авторка)

дíшель вул., вульг. чоловічий статевий орган (ст) || → **будíляк**

дiявольський:

♦ **дiявольський млин** → **млин**

дíвка дiвчина || → **дiвчина**

♦ **дíвка, вáрта шíстки** про вродливу, гарну дiвчину (ст)

♦ **ще тодi (тогдí), як бáба дíвков булá** дуже давно (ср, ст)

дiвчина дiвчина || **алíбра, бíкса, гíска, дзю́ня, дíвка, дiвчини́ще, дрíзда,**

коза́, льо́ля, мавпі́чка, підфрува́йка, руму́нда (риму́нда), сікса, сра́йда, фаце́тка, фікса́, фіфа́, фі́фка, фля́мма, ча́йка

♦ **намота́ти дівчину** → **намота́ти**

дівчині́ще дівчина (ст): Батько спочатку не хотів її в такому молодому віці дати заміж, але піддався переконливим аргументам жінки. Мало дівчинище пустити-ся й наробити стиду родині, хай ліпше йде заміж (Тарнавський 3.) || → **дівчина**

дід 1. дід || **дзяд**

❖ **дід ба́бі вуйко** *жарт.* про дуже далеких родичів (м, ср, ст) || **жа́ба-цьо́тка-бу́зько-де́дько**

❖ **дід про хлі́б, ба́ба про фія́лки** (Франко) || **я то́бі про обра́зу, а ти мені́ про гарбу́зі; я то́бі про інди́ки, а ти мені́ про ку́ри ди́кі**

❖ **спусти́вся дід на мід та й без вече́рі пішо́в спа́ти** думав про велике, а не отримав нічого (ст): Прощаючись, обіцяв, що не забуде, що з певністю все полагодить, а я подумав собі: "Спустився дід на мід та й без вечері пішов спати" (Шухевич)

2. *вул.* злидар, голодранець, жебрак (ср, ст) || **дзяд**

♦ **зйи́ту на диді́** занапастити себе, зійти нанівець (ст) || → **скапа́ритися**

♦ **любу́ти як пси́ ді́да на перелáзі** → **пес**

3. *вул.* поліціант (ст) || → **ґліна**

♦ **дід з півмі́сяцем** ⇔ **дід з**

діді́цтво спадщина від ді́да; дідівщина (ст)

дідівський:

♦ **дідівський сентимéнт** → **сентимéнт**

дідо дідусь (м, ср, ст): Та ж то колись Дідо мені казали говорити на Діда "Дідо", а не "Ти", бо так традиційно – в родині до старших не "тикають" і не "викають" (Авторка) || **дзядзьо**

дідово́ди біднота, злидарі (ст)

дідо́к:

❖ **малу́й дідо́к, а вели́кий ціпо́к** про невисоку на зріст, але значущу, впливову людину (ст): Ми завжди чекали в коридорі в суді, коли в'язнів перепроводжували на перерву на обід. З Романом Шухевичем ішов той аґент Хім'як, що до нас все приходив. Спинилися коло мене і Юрка Шухевича й розмовляємо. Хім'як хоче якогось віца оповісти, аж тут ведуть Бандеру. Хім'як каже до Романа: "Маленький, а важенький". А Роман до нього: "В нас інакше кажуть". – "А як?" – "Малий дідок, а великий ціпок". Усі засміялися (Чайківський)

дідько чорт (ср, ст): Ходимо голодні. Як дістанемо цигарок або горілки, ділимося. Нема чого жалувати собі. Хто не п'є й не курить, того вхопить дідько в інший спосіб (Селепко)

♦ **тішитисі́ ги дідько цві́ком** → **тішитися**

♦ **тішитися як дідько <дурну́й> цвѐ́чком** → **тішитися**

❖ **аби́ тя дідько вхо́пив і на ска́ли зані́с** (проклі́н)

❖ **де зго́да в сіме́йстві, там за́вжди дідька наднесе́** (Лис Микита 1960⁹)

❖ **дідько в дзві́н, а ба́ба в клепа́ло** кожний про своє (ст)

❖ **дідько зна́є, колу́ жінка старі́сі** (Франко)

- ❖ **най си дідько тим гóлову лóмит, не я це не мої проблеми** (Франко) || **най ти дїтько гóлову злóмит без мéне**
- ❖ **най ти дїтько гóлову злóмит без мéне** ⇔ **най си дідько тим гóлову лóмит, не я**
- ❖ **то вже дідько чоловіка берé** про людину, яка сердиться, не може себе опанувати

дідьо *дит.* дідусь (м, ср, ст)

дідьчий диявольський, чортячий (ст): Та ти, дідьчий вилупку, ти, прокляте байстреня, прости, Боже, гріха, та ж я твоя хресна мама, я ж тебе до хресту тримала, я ж тобі пипку ссати давала, але то надаремне, бо з тебе нич доброго не буде! (Керницький) || **сакраменцький**

- ◆ **дідьча холéра (холéра)** несправедливість; біда, нещастя (ст): Що за дідьча холера, – сердився пан Колодрубець, хто прийде до Львова, – зараз міняє назви вулиць (Тарнавський 3.)

ділáння дія (ст)

ділáти діяти; впливати (ст): Це на мене погано ділає (Авторка); Сонце вбиває бактерії плісіні та добре ділає на пір'я (Нова хата 1939)

дім:

- ◆ **з дóброго дóму** із порядної, інтелігентної родини (ср, ст): У воєнний час навіть дівчата з дуже "добрих домів" і з дуже міцними моральними засадами рідко відкидають спокусу гарного одягу (Тарнавський 3.)
- ◆ **пáні дóму → пáні**

дінкс річ, предмет (ст)

- ❖ **такій дінкс, шо рóби шпрінкс** відповідь на запитання "що це таке?", коли хочуть ухилитися від відповіді, не називаючи предмета (ст)

дінтóйра *вул.* злодійський суд над членом банди, який виявився зрадником (ст): Злодії-жиди внесли цей термін дінтойра у злодійське звичаєве право на окреслення кривавого суду злодіїв над своїм співтоваришем, який їх зрадив перед поліцією. Суд такий звичайно кінчався порізанням винуватця ножами на смерть (Горбач); У згаданого типа ми знайшли цілий склад крадених предметів, які, звичайно, сконфіскували, а з ним самим мала дінтойра доволі серйозну розмову! (Керницький)

діра:

- ◆ **вертіти <му> діру в животі** нудно, багато говорити, постійно переконуючи та не відпускаючи співбесідника (ст)

дірвáтися дістатися, подолавши перешкоди (ст): Я тут дірвався якимись бічними вулицями, і якби не то, же я по-польськи балакаю, то би'м ще завтра тут не був (Лисяк)

діста́ти:

- ◆ **діста́ти бзіка на пúнкті <чогось> → бзік**
- ◆ **діста́ти бúрбу → бúрба**
- ◆ **діста́ти в чолó → чолó**
- ◆ **діста́ти в шкіру → шкіра**
- ◆ **діста́ти встеклізну → встеклізна**
- ◆ **діста́ти ляне → ляне**

- ◆ діста́ти пігу́лу → пігу́ла
- ◆ діста́ти по піску́ → пісок
- ◆ діста́ти по́за шкі́ру → шкі́ра
- ◆ діста́ти сі́фа → сиф
- ◆ діста́ти сьві́рка → сві́рк
- ◆ діста́ти фа́цку (фа́цьки) → фа́цка
- ◆ діста́ти чо́рної ка́ви → ка́ва
- ◆ зу́за діста́ти → зиз

дітва́к 1. дитина (ст): Коли вони йшли втрійку по сходах, коло авта зібралась відразу гру́пка дітваків, яка по-своєму коментувала знак жовтого лева, вимальований шабльоном на авті (Лисяк); За ним, на вулиці, видніло чорне, обхляпане болотом авто, біля якого гуртувалися вже дітваки, навіть старші (Ярославська); Від того часу Роман чув на собі обов'язок голови родини, хоч був ще дітваком (Загачевський)

2. *ірон., жарт.* доросла людина, яка поводитьься як дитина (ст)

дітва́цький 1. дитячий (ст): Я дивився і на його округлі очі, й на таке, як кора, засмалене вітром придуркувате й дітвацьке обличчя (Нижанківський) || → **дітні́ний**

2. який поводитьься як дитина (про дорослого) || **шту́бакува́тий, шту́бацький**

ді́ти:

- ◆ жи́дівські ді́ти → жи́дівський

діту́ска (діту́ська) діти (м, ср, ст): Дітиска з пасією, гідною кращої справи, обципували їжакуваті яблука і вилуплювали з них поліровані каштани (Тарнавський 3.)

діту́ська → діту́ска

діто́чий дитячий (ст): То була дуже гарна діточа забавка (Авторка) || → **дітні́ний**

дму́хати:

- ◆ дму́хати на зу́мне → зу́мний

дне́вник 1. періодичне видання; газета (ст) || **де́нник**

2. зошит для запису щоденних подій; щоденник (ст) || **де́нник**

3. *шк.* класний журнал для оцінювання успішності та поведінки учнів (ст): Дневник – то був запис неprisутніх у клясі. Там також учитель міг записати свої уваги про поведінку кляси чи окремого учня. Якщо він записав учня або цілу клясу у дневнику, тоді господар кляси “витягав консеквенції” (Монцібович)

дневника́р журналіст (ст) || **денника́р**

до:

- ◆ до гу́сту → густ
- ◆ до дрі́бки → дрі́бка
- ◆ до жарі́вки → жарі́вка
- ◆ до ку́пи → ку́па
- ◆ до фа́йки → фа́йка

добі́ти:

- ◆ добі́ти то́ргу сторгуватися (ст): Добили торгу при свідках, які зараз же запросилися на могорич при найближчій нагоді, як вийдуть на волю (Керницький)

добрáтися:

- ♦ добрáтися до дупи → дупа

дóбре:

- ♦ дóбре ситуóваний → ситуóваний
- ♦ тримáйся дóбре → тримáйся

НА ДОГІДНИЙ КРЕДИТ!			
ФУТРА СВИТКИ РАГЛЯНИ мужеські, жіночі й диточі.	ПЛАЩІ з сибірських лошакин, астраханів, перських баранків, мурмлі, селеснінів і т. п.	БОА, ШАЛІ, ШАПКИ, Диванники перед ліжко.	Великий вибір ШКІР до вибирання плащів, суконь і т. п.
Проситься надати кредитового проспекту у фірми: СТАНІСЛАВ СТЕМПКОВИЧ магазин і робітня фúтер ЛЬВІВ, пл. Напíтульна ч. 1. — ч. тел. 48-50.			
Приймає всякі перефасонування футер, боа, шалів, шапок і т. п. — Найсть товари і роботи загарантовані.			

дóбрый:

- ♦ віддáти в дóбрí рúки віддати надійній, порядній людині (ср, ст)
- ♦ дóбрый до секрétу надійний (ст): Пізніше переконалися, що я був "добрий до секрету", і взаємничували мене не в одну справу (Шухевич)
- ♦ дóбрый нúмер → нúмер
- ♦ з дóброго дóму → дím
- ♦ мáти дóбру лепétу → лепéта
- ♦ під дóброю дáтою → дáта
- ♦ пítу в дóбрí рúки опинитися в надійної, порядної людини (ср, ст): Однак через різні побутові перетрубації (продаж меблів, помешкання, а головно – двох фортепіан, "бо чей же мусять піти в добрі руки") ми перенесли наш виїзд на 10 вересня (Крушельницька)
- ❖ дóбра жонá від Бóга сúджена → жонá
- ❖ дóбра новíна, як нічóго злóго не чу́ти → новíна
- ❖ дóбре кум гóвóрить, лишé кривíй рот мáє → кум
- ❖ дóбрый ковáль, колú зелíзо горяче → ковáль

дóбрó:

- ♦ лишé влáсне дóбрó мáти в óці → лишé
- ♦ то не дóбрóм пáхне → пáхнути
- ❖ чужé дóбрó не грíє, хибá чужíй кожúх → чужíй
- ❖ чужíм дóбрóм сítий не бóдеш → чужíй

довг борг (ст)

- ♦ вродíтися в довгáх про марнотратника (ст): Він, певно, вже вродився в довгах (Франко)
- ♦ записáти <той> довг вúгльом у кóміні про борг, який ніколи не повернуть (Франко)

дóвжитися видаватися довшим, аніж звичайно (про час) (ст): Тільки тоді, коли ви ждете на появу особи, яку кохаєте, або ті, що чекають на виконання присуду смерті і числять секунди, розуміють вагу часу. В першій випадку час дуже довжиться (Тарнавський З.)

дóвірочно не для розголосу; конфіденційно (ст)

доводити:

♦ **довести до Кульпárкова → Кульпárків**

♦ **доводити до шéвської пáсії → пáсія**

догíдний вигíдний, доречний (ст)

доглúпатися врешті-решт зрозуміти, збагнути (ср, ст): А я, старий, не

можу доглупатись: náсмiх це чи спочувáння (Вільде) || **доку́матися, допéтрати,**

дошолóпати, розчóвпати

догоджáти:

♦ **догоджáти як ксьондз Кáсьці** намагатися догодити в найменших дрібницях (ср, ст)

додавáти:

♦ **додавáти олúви до вогню → вогóнь**

додáтний позитивний (про емоції, враження, настрої) (ст)

додéржувати дотримувати (ст): Завсiди треба додержувати слова, але тепер то не часто такі слiвнi люди трапляються (Авторка)

❖ **обiцáти, а не додéржувати – паскúдство → обiцáти**

додерлянц вул. манiрний, надто пещений юнак; елeгантик (ст) || → **анáнас**

дозéмо вертикально (ст)

дозолúти допекти (ср)

дóйча шк. урок нiмецької мови (Лучук) || **деутеесцега́**

доклáдно 1. ретельно, старанно (ст): Прасує докладно, любовно прасує штивнi, накрохмаленi комiрцi сорочок пана Колодрубця (Тарнавський З.)

2. виразно, чiтко (ст): Наказав менi сiсти за стiл i робити те, що вiн робить. Певне, сподобалася йому моя iнтелiгенцiя, яку видно докладно на моєму лицi (Селепко)

доконáти здiйснити (ср, ст): Доконати вбивство (Авторка)

доконéчно необхiдно, обов'язково (ст)

доку́матися вул. врешті-решт зрозуміти, збагнути (ср, ст) || → **доглúпатися**

доливáти:

♦ **доливáти олúви до вогню → олúва**

долiвка пiдлога (ст): Для мамцi це був би просто удар (дочка долiвки миє, Боже!), отже, треба їй цього заощадити (Ярославська); Сперся на рiг кулiс i так стояв, понуривши зiр у долiвку (Тарнавський З.); Раз сталось це у вoсьмiй клясi, коли наша шкiльна заля була якраз над самою канцелярiєю директора д-ра Сабата. Пiд час такого дужання Михальчук Сковронка чи, може, Сковронок Михальчука кинув на долiвку, але ж iз такою силою, що кусок тинку вiдпав вiд стелi та гепнув директоровi на бюрко (Береза)

♦ **розложúти на долiвцi** вул. ударивши, повалити на пiдлогу (ст): Я був злий. В тiй хвилини я був би найрадше розложив його разом з крiслом на долiвцi (Нижанкiвський)

♦ **пригинáти нiжче долiвки** гнiтити; навiвати нудьгу, сум (ст): Такi днi були найдурнiшi, тяглися дуже довго i не мали в собi нiчого цiкавого... Чогось хочеться. Щось мучить i пригинає нижче долiвки (Нижанкiвський)

доліна *вул.* кишенья у штанах (ст)

доліняж (доліняр) *вул.* кишеньковий злодій (ст): До пролетаріату можна б було кінець кінцем зарахувати й руського батяра Толька Сорнія, якби він не був з професії “доліняж”, або, іншими словами, кишеньковий злодій, щоправда, глибоко освідомлений (Керницький) || → **злодій**

доліняр → **доліняж**

долішній нижній (ср, ст): Марія минає долішні кімнати, йде зі зломаною галузкою вишні просто до Ірчиної кімнати на горище (Вільде); Запаленє сліпої кишки зачинається звичайно нагло кількою або болем в правій долішній часті живота (Дрималик)

дóля 1. доля

♦ **горбáта дóля** нещаслива доля (ст): Така вже наша доля горбата: ми працюємо в поті чола, наставляючи наші голови на небезпеку, а жниво збирає аґент Коґут (Керницький)

2. *карт.* вісімка пік у грі *хапанка* (ст)

доматáр (доматóр) господар, хазяїн (ст): Доматори з самого початку зайняли ворожу поставу до зайд – і не дивниця, зайти в корені підтинали їхні життєві інтереси: пожирали-бо, крім своїх, ще й їхні порції, витіснили їх з м'яких та вигідних леговищ, взагалі стали себе вести дуже ароґантно (Керницький)

доматóр → **доматáр**

домáцати *вул.* знайти, виявити (ст): Скоріше чи пізніше я його домацаю. Він мені не втече. Навіть на поліції його найду (Нижанківський)

донáга догола (ст): Став перед лікарською комісією. Наказали роздягнутися донага. Кожний з нас стояв соромливо, із скромно заложеними руками (Селепко)

дóндер (дúндер) *евф.* до чорт (ст)

☼ **дóндер би їх <го, ї...> свíснув** чорт би їх <його, її...> взяв (проклін): А хлопці-батяри, дондер би їх свиснув, отой Збишко пані Міхайлової і Юзько Майхер, давай каменями шпурляти на таку бідну коціну (Керницький)

доовкóбла довкола (ї)

допéтрати *ірон., знев.* врешті-решт зрозуміти, збагнути (м, ср, ст) || → **доглúпатися**

допіру тільки, лише (ст): Він завжди іде о 10-й на Високий Замок, а тепер допіру восьма (Тарнавський 3.)

доповідáти підказувати; радити (ст): Ми сиділи і грали в крепці. Стах доповідав до гри і, якби не те, що мав вуса і кури в цигарку, цілком добре міг би грати разом з нами (Нижанківський)

допомінáтися вимагати, домагатися, нагадувати, прагнути отримати належне (ср, ст): Не бійся, не бійся, він все ся свого допімне (Авторка)

допράвди справді (ср, ст)

допровáджувати проваджати, супроводжувати (ст): Я тебе допроваджу до зупинки, ще собі поговоримо дорогою про те, про се (Авторка)

♦ **допровáджувати до грíха** спонукати до злого; ставати причиною поганих учинків (ст): Батько бачив, що я вже щось хочу збрехати, тому, аби не “допроваджувати мене до грíха”, не чекав на відповідь (Шухевич)

♦ **допровáджувати до шéвської пáсії** → **пáсія**

допросітися:

- ♦ не допрóсишся й торішнього снігу → сніг

дóпуст:

- ♦ дóпуст Бóжий кара Божа (ст)

допустіти:

- ❖ як Бог допóстит, то й сухé дéрево пóстит → Біг

допахáтися *знев.* 1. із труднощами добратися, дійти (м, ср, ст)

2. досягнути, здобути, добитися (м, ср, ст)

дорідний породистий, добірний, який має зовнішні риси, манери, що виявляють достойне походження || **расóвий**

дорóга:

- ♦ кавáлок дорóги → кавáлок

- ♦ цісарська дорóга → цісарський

- ❖ серéдна дорóга найліпша завжди найкраща “золота середина” (Франко) (ст)

дорóжка *іст.* фіакр: Переїздить якась дорожка по вибоях брукованої вулиці (Боберський); Транспортними засобами були дорожки, таксівки і трамваї. Невипадкова черговість, бо фіакри використовувалися найчастіше. Йшлося до стоянки на площу Академічну, де на розі вулиці Фрідріхів стояли дорожки. Конячі голови були занурені у мішки з кормом... Коли була потреба, дорожку викликали додо-му через когось зі служників (Мельник І.)

дорóчення:

- ♦ організаційні дорóчення → організаційний

доскóчити приєднатися до товариства (ср, ст): Нас було спочатку п'ятеро, потім доскочило ще четверо, а один від'їхав (Нова хата 1933)

достатóчно *шк.* достатній рівень; добре (оцінка) (ст) || **цісарська нóта**

достемéнно 1. по-справжньому, дійсно (ср, ст)

2. такий самий, дуже схожий: Ти достеменно, як батько (Авторка)

дóтеп жарт (м, ср, ст)

дóтертися *вул.* дітатися, добратися (ст): Всі казали в Кракові, що ти десь пігнав на схід. Як же ж ти дотерся до Львова? (Лисяк)

дóтинки кпини, кепкування (ст): Сливé, то були тільки злові дотинки для бідного Скотта, який приймав їх від значно молодших колегів з поблажливою і доброю усмішкою (Шухевич)

дотрагáти врешті-решт донести щось важке (м, ср): Ледве дотрагала ті пакунки до поїзда (Авторка)

дохóдження дізнання, допит (ст): В часі доходжень його дуже збито на поліції (Шухевич)

дóхтір (дóхтор) лікар (ср, ст)

дóхтірка (дóхторка) лікарка (ср, ст)

дóхтор → дóхтір

дóхторка → дóхтірка

дóшка:

- ♦ від дóшки до дóшки від початку до кінця (ст): Газету Дзядзюо прочитував від дошки до дошки, а потім те все переповідав Бабці на кухні (Авторка)

до́шки лижі (ст): Снігу було мало. Тому ми зорганізували виправу по сніг. Убралися по-пещатарськи і (без пещат) пішли в гори. Чим вище, тим більше снігу. Ого. Сніг! Сніг!.. Треба вертати до домівки і принести дошки (Нова хата 1933); Найважливіше – це пещата. Коли купуємо чи замовляємо їх, найкраще порадитися тут із досвідченим вже пещатарем. Оцінка дощок та в'язання вимагає вже пещатарської рутини (Нова хата 1934) || **пещата**

дошлюсува́ти 1. приєднати, причепити (ст): Зачекай хвилючку: ще дошлюсюю комірець – і вйой! (Авторка) || **доштукува́ти**

2. долучитися до товариства, прийшовши пізніше, ніж інші (ст)

дошоло́пати врешті-решт зрозуміти, збагнути (ср) || → **доглу́патися**

доштукува́ти ⇔ **дошлюсува́ти** 1 (м, ср, ст): Дивись, у правому куті треба доштукувати пасочок тапети, бо дуже нефайно виглядає (Авторка)

дощ:

♦ **пасу́є як свині́ в дощ** → **пасува́ти**

драб 1. підла, непорядна людина; нікчема, негідник (ср, ст) || → **креату́ра**

♦ **драб кальварі́ський (кальварі́ський)** ⇔ **драб**

2. нечемна дитина чи підліток (ср, ст) || → **гівно́к**

драбу́на:

♦ **кíнути за драбу́ни** з'їсти, перекусити (ст): Там у братурі стоїть борщ і зрази з гречаною кашою. Кинь дещо за драбини, але раз-два (Керницький)

драбня́ голота (ст)

драбу́га 1. ⇔ **драб** 1 (ср, ст)

2. ⇔ **драб** 2

драглі́стий 1. подібний до *драглів* (ст)

2. обвислий (про обличчя) (ст): З'явився на порозі Сташко. Після хороби драглісте лице і потьмянілі, згаслі очі (Авторка)

драглі (**драглі́, дриглі́**) *кул.* холодець (ср, ст) || **дриглі́ць**

драглі́ → **драглі́**

дра́гон *крав.* хлястик (ст): На букві Б рисуємо дра́гон догідної ширини (Повний курс) || **драго́нчик**

драго́нчик ⇔ **дра́гон**

дра́ло:

♦ **да́ти дра́ла** утекти (м, ср) || → **ба́льо́н зробо́ти**

дралюва́ти *вул.* іти, бігти (перев. важкою дорогою) (ст): – Тссс! – шепнув. – Чого так дралюєш, як кінь? І не дзвони зубами, бо баби будуть хреститися! (Керницький)

дранг шлагбаум на межі міста (ст)

♦ **за дра́нгом** на передмісті (ст)

дра́нтя *знев.* старі, знищені речі (перев. про одяг) (м, ср, ст)

дрантя́вий *знев.* старий, поганий, знищений (перев. про одяг) (ст)

дрань *лайл.* 1. підла, непорядна людина; нікчема, негідник (ср, ст) || → **креату́ра**

♦ **дрань воста́тний (оста́тний)** ⇔ **дрань** 1 (ст)

♦ **ка́вал дра́ня** ⇔ **дрань** 1 (ст)

2. нечемна дитина (ср, ст) || → **гівно́к**

драпа́к 1. щітка для чищення забруднених поверхонь (ст) || **драпа́чка**

2. ірон. щітка, гребінь для волосся (ст)

дра́пати швидко втікати (м, ср)

драпа́чка 1. ⇨ **драпа́к** 1 (м, ср, ст)

2. мітла для підмітання подвір'я (м, ср, ст) || → **перо́**

драсти́чний який викликає роздратування; дражливий (ст): Припинімо цю драстичну розмову, думаю, ми якось свого часу вив'яжемося з тої неприємної ситуації (Авторка); Такі драстичні кольори має та її суконка, я б такої ніколи не вдягнула (Авторка)

драсти́чно роздратовано; дражливо (ст): Польська шкільна влада, т.зв. Кура-торія львівської шкільної округи (що охоплювала всі три східньогалицькі чи тепер західньоукраїнські воеводства), ставилась крайнє негативно до українського шкільництва, але все-таки не наважувалась, принаймні в 20-тих рр., ліквідувати чи драстично зменшити кількості шкіл, в тому і гімназій, які одержала в спадку від Австро-Угорщини (Процюк)

дра́чка зачіпка; сварка; невелика бійка (ст): Михайло уникав усяких драчок, не любив конфліктів у хаті, не любив їх на роботі (Тарнавський З.)

дрéліх (дрéлюх) 1. грубе полотно; мішковина (ст)

2. непотрібна, стара, знищена річ (ср, ст): Та наше ти стільки тих дрелюхів тримаєш в хаті (Авторка)

дрелюва́ти (дрилюва́ти) вибирати кістки, зернята з ягід, фруктів (м, ср, ст): Купила'м відро вишен'є і мусіла'м то всьо сама дрилювати, навіть ніхто з дітей не поміг, всі на вакаціях (Авторка)

дрéлюх → **дрéліх**

дреша́йба велике дерев'яне колесо, за допомогою якого залізничники перекачують вагони (Франко)

❖ **дреша́йбу в голові ма́ти** про того, хто говорить нісенітниці (Франко) || → **ма́ти бзі́ка**

дрі́бляс високий худий чоловік (ст)

дригле́ць кул. 1. холодець (ср, ст) || **дриглі́**

2. желе, загущене желатином || → **гальяре́та**

дриглі́ → **драглі́**

дрі́зда вул., знев. 1. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклі́вка**

2. дівчина (ст) || → **ді́вчина**

дрилюва́ти → **дрелюва́ти**

дрі́нда вул., ірон. 1. старий велосипед (ст)

2. поламаний автомобіль (ст)

дрі́ндати ірон. іти (ст): Ніяк не виберуся туди. Рано мої ще всі сплять, то не хочу виходити з хати, щоб їх не будити, а вже коло одинадцятої то починається гор'яч, де вже буду туди дриндати? (Авторка)

дринча́ти пиячити (ср) || → **бамбу́рити**

дрі́пця ірон. старша пані (перев. жінка дрібної статури), яка занадто про себе дбає, по-старечому манірна, церемонна || **цьо́ця-дрі́пця**

Д Р И Г Ц І

ДРОЗА
в різних
смаках

дріпцяти іти малими кроками; дріботіти (ст)
дрія трійка (позначення очок у грі в кості) (ст)
дріб 1. свійська птиця (ст)

2. м'ясо свійської птиці (ст)

дрібка 1. крихта (ср, ст) || **окрушка (крішка, крушка)**

2. дуже мало, обмаль, трохи (ср, ст): Дуже добра зупка, тільки всип до неї дрібку соли та перцю (Авторка) || **щіпта**

◆ **до дрібки** цілком, повністю, зовсім (ср, ст)

дріт:

◆ **бути на дроті** 1. розмовляти по телефону (ср, ст)

2. чекати телефонного дзвінка (ср, ст): Лечу додому і буду на дроті. Але не забудь подзвонити (Авторка)

◆ **вісіти на дроті** довго розмовляти по телефону (м, ср, ст)

◆ **дріт як дріт** дуже добре (ст)

◆ **на дріт** до телефону (ср, ст): Пані Марійко, Вас на дріт! (Авторка)

◆ **своя пака як дріт** → **пака**

◆ **як дріт** міцний, незламний (ст)

дрогерія магазин лікарських та хімічних препаратів (ст): Всі ті вічислені

додатки, як живиця, стиракс і т.д., можна дістати в дрогерії або аптеці (Нова хата 1934)

дрочіти дражнити (ср, ст)

дрूलити вул. пити (алкоголь)

(Лучук) || **дудлити, дудрати, жльопати, жлюкати, кідати, нюхати бачевського, цмоліти (цмүлити), цмаґати**

Пудер і крем „LUTTIOL“

то запорука вічної молодости!

Виріб

Académie Scientifique de Beauté
 rue Saint Honoré 376. Paris.

Жадайте безплатних пробок у парфумеріях і дрогеріях.

друмля 1. музичний інструмент (ст)

2. зла, сварлива жінка (ст) || → **гадра**

дуб (демб) дуб

◆ **дуба (дёмба) дати** 1. утекти (ст): Марко вистріпив. Один чубарик перевернувся, а Дзиґа крикнув: “Дуба!” (Нижанківський); Давай демба! (Горбач) || → **бальон зробити**

2. померти (ст) || → **зламатися**

◆ **наплести смалених дубів** наговорити дурниць (ст): Стецьків тримав з молодими, Сенюта зі старими. То один, то другий зголошувався до слова і атакував один одного, але в пристойному тоні. Аж Сенюта – закінчив свою промову реченням: “Тут нам пан Стецьків наплів смалених дубів, але цього не треба брати поважно” (Купчинський)

◆ **сільний як дуб** → **сільний**

◆ **хлоп як дуб** → **хлоп**

◆ **хлоп як дуб, а серце маленьке** → **хлоп**

◆ **за одним разом дуба не зрубасш** відразу великої справи не зробиш (Франко)

◆ **і я не з дуба впав** про достойне походження, значущість у суспільстві (Франко)

дубельт вдвоє (ст)

дубельтівка рушниця із двома дулами (ср, ст): Чекай, чекай, ше як твоя дочка виросте, то побачиш, як то переживати за дитину; ше будеш стояв з дубельтівкою попід бальконами (Авторка); Дубельтівка то має дві люфи (Авторка)

дубельтовий подвійний (ст): Празник у нас був, як казали парохіяни, дубельтовий: раз, що церква стояла під покровом св. Володимира, друге, що нашому отцеві парохів теж було ім'я Володимир (Керницький)

дубельтово подвійно (ст): За те, що зробив електрику, Мама заплатила тому майстрові дубельтово, бо ніхто інший навіть не хотів до того братися (Авторка)

дубіна:

- ◆ **в дубіну піті** пропасти; зійти нанівець (ср, ст): У часі великої Брусилівської офензиви, коли на мою сотню спадав дощ російських гранатів і шрапнелів різного калібру, в часі, коли так густо стріляно, що за стрілянину, як за марнування муніції, пішов в дубину російський командант того відтинку, знаний з Російсько-японської війни генерал Куропаткін, отже, в часі того страшного барабанного вогню прийшов до моєї сотні, до перших стрілецьких ровів, ніхто інший, але тодішній командант армії принц Леопольд фон Баєрн (Шухевич)

Дубляни смт Дубляни (поблизу Львова)

- ◆ **до дублян вул., евф.** ні до чого (лайка) (ст) || **до думаяу, до дупи, до дүші, до сракі**

дубовий:

- ◆ **дубова каша** *тюр.* ячмінна каша (ст)
- ◆ **дубової каші наїстися** *тюр.* відбути тюремне ув'язнення (Франко) (ст)
- ◆ **дубовий клин** → **клин**

дубом сторчма (ст)

- ◆ **лбжка дубом стоїть** → **лбжка**

дудки вул. вузькі штани (ст) || → **бікси**

дудлити 1. багато пити (м, ср)

- 2. пити (алкоголь) (м, ср, ст) || → **дрүлити**

дудрати вул. пити (перев. алкоголь) (ст): Інші "референти" щось дудрають по своїх столиках. Так і видно, що не мають за що взятись (Боберський) || → **дрүлити**

дужання боротьба (вид спортивного змагання) (ст): Уявляв собі, що в рядах революційної організації він зі своїми м'язами може багато зробити, а ще відколи перестав грати в футбол і перекинувся до аматорського дужання, хотів силу свою віддати на кращий ужиток (Тарнавський 3.); Слово по слові – пішла дискусія. В кінці Мольо махнув рукою: "Що тут багато говорити! Ви молоді українські письменники, як уся теперішня молодь, слабі духово, як і фізично". – "Чому фізично?" – здивувався Лазор. "Хіба ні? – доводив Мольо. – Ти, Лазоре молодий, а я вже підтоптаний, але я тебе, смаркачу, ще легко положив би на лопатки!" – "Ей?" – "Ей". Голубець розгорячився, скинув блюзу, і почалося в редакції небувале видовище, дужання представників старої і нової літератури. Дужання довго не тривало, бо Лазор, хоч на око менший і слабший від Голубця, все-таки

досить легко положив Моля "на лопатки". Підвівся Мольо з долівки, обтрусив з себе порох і, поглянувши на Лазора вовком, сказав понуро: "Е, не велика то штука положити українського письменника!.." (Лис Микита 1960¹¹: ЕКО)

дуйка пристрій, який обігріває приміщення теплим повітрям (м, ср)
дўля сорт груш (ср, ст)

дўмка:

- ◆ **впа́сти на дўмку** раптово з'явитися, виникнути, назріти (про думку, план тощо) || → **стрілити**

Дўнай Дунай

- ◆ **до дўнайу** ⇔ **до дўблян** (лайка): "До дунаю таке маскування!" – бурмотить Роман, наводячи дуло кулемета на білу цятку (Лисяк)

дўндер:

- ◆ **абі тебе́ (тя) дўндер сві́снув** (проклін)
- ◆ **а шоб тебе́ дўндер спі́к** (проклін)

дўпа вул. 1. сідниці (м, ср, ст): Той, хто Львова не шанує, най нас в дупу поцілує! (із пісні) || **гéпа, гéпця, дўпка, дўпця, за́дниця, задо́к, па́ні-ста́ра, приписо́ве місце, п'я́та то́чка, ста́ра па́ні, ста́рша па́ні**

- ◆ **аж ми жа́ль дўпу сті́снув** вул. аж серце защеміло (ст) || **це тішить мо́ю дўпу**
- ◆ **без мўла в дўпу лі́зти** → **мўло**
- ◆ **взя́ти за дўпу** змусити до чогось (ст)
- ◆ **вигляда́ти як дўпа** мати поганий вигляд (ст)
- ◆ **гру́зти дўпу** нарікати, бідкатися (ст)
- ◆ **добра́тися до дўпи** поквитатися (ст)
- ◆ **дўпу рва́ти** вислужуватися на роботі; бути надто старанним, сумлінним (Лучук) (ср)
- ◆ **з стро́ни дўпи** ззadu (Лучук)
- ◆ **йти до дўпи** вул., вульг. забиратися геть (м, ср, ст) || → **гéбати (гўбати)**
- ◆ **ні з мо́рди сло́ва, ні з дўпи пе́рдку** → **мо́рда**
- ◆ **побі́яне дўпи без па́тука** дурниці, нісенітниці (ст) || → **ба́єр**
- ◆ **п'яний в дўпу** вул. п'яний до безтями (ст) || → **влюляний**
- ◆ **п'яний в шту́ри дўпи** ⇔ **п'яний в дўпу**
- ◆ **те́мно як у му́рина в дўпі** → **му́рин**
- ◆ **це тішить мо́ю дўпу** ⇔ **аж ми жа́ль дўпу сті́снув**
- ◆ **цілува́ти в дўпу** підлабузнюватися (ст) || → **без вазеліни в сра́ку лі́зти**
- ◆ **до дўпи така́ дўпа, жи як пе́рдне, то не сме́рдне** (лайка)
- ◆ **до <ясної> дўпи** ні до чого (лайка): Та ті всі твої старання за ту посаду – то попросту до дупи, марна трата часу (Авторка) || → **до дўблян**
- ◆ **дўпа во́лва** нездара (лайка) || **дўпа грабо́ва, дўпа з вўхами, дўпа заші́та**
- ◆ **дўпа грабо́ва** ⇔ **дўпа во́лва**
- ◆ **дўпа з вўхами** ⇔ **дўпа во́лва**
- ◆ **дўпа заші́та** ⇔ **дўпа во́лва**
- ❖ **йому́ тільки дру́гої дўпи браку́є** про того, у кого всього надміру (ст)

- ❖ **світ повернувся дупою** життя стало нестерпним (ст)
- ❖ **то мені треба як до дупи дверцята** це мені зовсім непотрібно (ст)

2. *вульг.* неприємна, підла, погана людина (ст) || → **креатура**

дупа́к гра, забава, під час якої б'ють по сідницях (ср, ст) || **наполеон**

дупарелі дурниці, нісенітниця (ср, ст) || → **басер**

дупарелькі ⇆ **дупарелі**

дупента́ша задня кишеня у штанах (ст) || **дупняк**

дупик *знев., ірон.* недотепа, дурень (ср, ст): Але з того Юзя такий дупик, що страх (Авторка) || → **бевзь**

дупка *дит.* сідниця (м, ср, ст) || → **дупа**

- ◆ **скла́стися в кúрячу дупку** скривитися; образитися (ст)

дупняк ⇆ **дупента́ша**

дупця ⇆ **дупка**

дур *муз.* мажор (ст)

дурачо́к соска для немовлят (м, ср, ст) || **пупка, пуптик, цмо́чок**

дурі́ло (дурні́ло) *знев., ірон.* недотепа, дурень (Лучук) (м, ср, ст) || → **бевзь**

дурі́нда *знев., ірон.* дурна жінка (Лучук)

дуркати говорити "дурний" іншій людині (ст)

- ◆ **не дуркай, бо колéса полóмиш** (Франко)

дурко́ *знев., ірон.* недотепа, дурень (Лучук) (м, ср, ст) || → **бевзь**

дурні́й:

- ◆ **дурні́й як са́ло без хлі́ба** ⇆ **дурні́й як ці́п** (ст)
- ◆ **дурні́й як сто пуді́в диму́** ⇆ **дурні́й як ці́п** (ст)
- ◆ **дурні́й як ці́п дуже дурний** (Франко) (ср, ст) || **дурні́й як ці́п, дурні́й як сто пуді́в диму́, дурні́й як са́ло без хлі́ба**
- ◆ **дурні́й як чі́п** ⇆ **дурні́й як ці́п**
- ❖ **дурно́ї голо́ві і волóсє не дєржиться** про нерозумного чоловіка, який швидко полисів (Франко)
- ❖ **смі́йся дурні́й з п'яно́го** → **смія́тися**

дурні́ло → **дурі́ло**

дурні́чка щось несуттєве, маловажливе

- ◆ **шукати дурні́чки** 1. шукати зачіпки, причини до сварки; прискіпуватися (ср, ст): Я тобі кажу, що зле на тому вийдеш! Я до тебе не йду шукати дурнички (Нижанківський)

2. шукати чогось дармового (ср, ст)

дурнува́тий:

- ◆ **дурнува́тий помі́дор** → **помі́дор**

дурня́к:

- ◆ **на дурня́к** безплатно; чужим коштом (Лучук) (м, ср) || → **на гра́тку**
- ◆ **на дурня́ка** ⇆ **на дурня́к**

дуро́вий *муз.* мажорний (ст)

дусі́ти *кул.* 1. тушкувати (ст): М'ясо треба дусити на повільному вогні десь із годину (Авторка) || **денстува́ти**

2. м'яти (перев. катоплю) (м, ср, ст)

дуст:

♦ мішóк дúсту → мішóк

☼ а дúсту тобі товчéного відповідь на неймовірні забаганки (лайка) || а дúсту товчéного не хочеш?

☼ а дúсту товчéного не хочеш? ⇔ а дúсту тобі товчéного (лайка)

дúти 1. шк. підказувати (ст)

2. муз. співати, підспівувати (ст): Сяська була шибеник, а я не сміла. Вона "дула" сопранам, а я – альтам так, що ми співали в другому або в третьому ряді, бігали до тих, що мали тенденцію денотувати, і приспівували їм. Для нас був третій ряд, а радше прогалина між дівочими і хлоп'ячими голосами, щоб ми могли свобідно підбігати до слабших слухом (Коць)

3. вул. їти (ср, ст): Я? Маю час. А тато зараз дує до роботи? (Нижанківський)

дúтися ображатися, насуплюватися (м, ср, ст)

дух:

♦ запéрло дух стало важко дихати (ст)

♦ розвіятися як дух → розвіятися

душá:

♦ бухáцькі дúші → бухáцький

♦ дúбати на <мбю> дúшу загрозувати життю (Франко)

♦ причепúти дúшу до тіла ірон. поїсти (ст): Зрештою, головною причиною припинення розшуків було й те, що наближалася обідня пора, і кожного тягнуло, як то кажуть, причепити душу до тіла (Керницький)

☼ до дúші ні до чого (лайка) || → до дублян

дúшений кул. 1. тушкований (ст): Дичину свіжу найкраще робити душену, поколену солониною, додаючи якогось ароматичного додатку (помідори, гриби, вино, алкоголь; вино впливає на те, що мясо крушіє) (Нова хата 1926) ||

денстóваний

2. м'ятій (перев. про картоплю) (м, ср, ст)

дúшком за один раз, одним ковтком; умить, враз (ср, ст): Тямлю, що я мав страшну спрагу і казав собі подати відразу дві гальби пива, які випив душком, одну за другою (Шухевич); Я знаю, сонечку, що ті ліки дуже прикрі та гіркі. Заплющ очка, подумай про льоди солодкі і випий душком (Авторка)

дюг вул. стусан (ст)

дюгати 1. бити (ст) || → валúти

2. колоти гострим предметом (ср, ст)

3. допикати, дорикати (ср, ст)

- евентуа́льний** можливий, імовірний, відповідний до обставин (ср, ст)
- евентуа́льно** можливо, імовірно, відповідно до обставин (ср, ст): Я не міг написати передмови, тому тут, евентуально, перепрошую всіх читачів, якщо вони вважатимуть, що якимсь прізвиськом наводив їм на згадку знану особу (Тарнавський З.)
- евіде́нтне** очевидно, беззаперечно (ст): Моє приміщення в дядька Володимира нічим не поправило моїх поступів у науці. Навпаки, я спускався чимраз нижче на гімназійне дно. А тут “чергувала” ще тяжка кляса. Було евідентне, що, коли остану в дядька, буду “редагувати” “Дзвінок”, тоді прийде катастрофа (Шухевич)
- евіде́нція** очевидність, певність (ст)
- екзеку́тіва** виконавча влада (ст)
- екзо́рта** релігійна наука для шкільної молоді (ст): Щонеділі хлопці збиралися у двох залах нашої гімназії о восьмій годині рано, в одній залі – нижча, в другій залі – вища гімназія. Там відбувалися екзорти (Шухевич)
- екс** експропріаційний напад на державну установу, який організувало політичне підпілля (ст)
- експльо́зія** вибух (ст): Мене поцілила знову експльо́зія ґранати, і останнє, що я бачив, було, як Анатоль вертається з насипу, на якому він вже був, щоб мене забрати (Лисяк); Були свідки, які перед експльо́зією стояли перед кам'яницею Товариства “Просвіти”. Звертаю увагу, що в тім розі Ринку ввечорами кожною неділю і греко-католицького свята збиралося багато людей, що стояли і говорили. Це було начеб корзо убогої української громади. Отже, були свідки з-поміж тої публіки, які бачили, що із кам'яниці “Просвіти” безпосередньо перед вибухом вибіг поліційний аґент Хмелєвські, який скоро пішов у напрямі катедри і замішався між численною публікою (Шухевич)
- експорті́вка** Вища школа закордонної торгівлі у Львові (у 30-х роках ХХ ст.): Отже, по приїзді до Львова я вже точно знав, що буду вчитися у львівській Вищій Школі Закордонної Торгівлі, тобто “експортівці”. Це була єдина в Польщі інституція, що вишколювала польських дипломатів та учасників світової торгівлі. Обов'язковими предметами були французька мова та світова торгівля. Навчання відбувалося на вулиці Сакраменто біля Академічної алеї (Чайківський)
- експресо́ва** дружина поштового чи залізничного урядовця (ст): Найбільше радости мала “експресова” з червоними обвислими щоками і присадкувата, як колиска, Дундиха (Нижанківський)
- екстрéм** крайність (ст)
- елега́нт** той, хто одягнений гарно, зі смаком, вишукано; чепурун (ст): Малий елеґант в коротких синіх штанцях і чепурній матроській блюзі поважно й гордовито відповідає (Чернява)
- еме́пе-ці́мес** ⇔ **е́пес-пі́кіс**
- еме́ріт** пенсіонер (ср, ст): Його життя судового емерита було унормоване і точне, як годинник на ратуші (Тарнавський З.)

емеритований який перебуває на пенсії; пенсійного віку (ст): Такий громадянин, який в молодості набрав пару ляпасів на Знесінні, на ціле життя має уразу до Львова і зле про Львів висловлюється. Багато тут теж винуваті власне ці т.зв. львівські письменники, які займаються львівським типажем і львівських хлопців представляють як забіяк. і вкладають їм в уста специфічну мову, сперту на злодійським жаргоні. Вони навіть користуються друкованим словником цього жаргону. Цей словник, наскільки я не помиляюся, уклав емеритований старший вахтер львівської тюрми на Казимирівській. Він перейшов на емеритуру і з нудів уклав такий словник, а старий Бодек, що мав книгарню на Казимирівській, ріг Трибунальської, словник видав. Ніхто словник не купував, і Бодек на цьому мав втрату, але ніколи не дав по собі пізнати. Свою втрату він покрив шкільними книжками або скороченими виданнями Бокаччіо (Тарнавський З.)

емеритур пенсія (ст): Ніхто, властиво, не знав точно, скільки Феденкові років і як довго він у театрі служить. Бухгалтерські книги виказували, що він уже давно повинен піти на емеритуру (Тарнавський З.); – О, як файно Зеньо виглядає. – Та прецінь, фацет на емеритурі (Авторка)

éмес-пікіс → ёпес-пікіс

емінен́тний визначний (ст)

емінен́ція студ. найвища, найкраща оцінка (ст): Левинський, як учень вище згаданій академії [політехніки], був вельми пильний. На першому році здав три партії з математики на т.зв. еміненцію. При четвертій партії сказав йому проф. Жмурко, що цієї партії не потребує здавати, а дістане першу клясу з цілого предмету. На це відповів Левинський, що хоче здавати й четверту партію, аби мати еміненцію з цілого предмету. Така заява малого Левинського вправила проф. Жмурка в формальну лють. “Даю вам п’ять хвилин часу, щоб ви відкликали те, що сказали”, – гримнув Жмурко. На це відповів Левинський, що він перше подумав, а опісля сказав, тому просить питати без огляду на вислід. Жмурко сей час його питав, і Левинський удержався при еміненції, а Жмуркові лишилася хиба та сатисфакція, що міг сказати Левинському: “Маєте щастя, бо, якби ви були впали при тій партії, я був би вас припечатав на першому році” (Нагірний)

емпі́рія безплатна допомога харчами (ст): Тоді в гімназії не мав він з чого жити, добре, що здобув “емпірію”, а то не мав би що їсти (Гординський)

ёмпльо вул. яблуко (ст)

емфа́за надмірність, піднесеність, пишномовність (ст)

♦ **з емфа́зою** надмірно, піднесено, пишномовно (ст): – А тепер, Любку, сідай, випий і балакай, що знаєш. – Панове, – з емфазою починає запитаний. – Панове, не є добре! (Лисяк) || **високоле́тно, емфату́чно**

емфату́чний надмірний, піднесений, пишномовний (ст) || **високоле́тний емфату́чно** ⇔ **з емфа́зою**

ёпес-пікіс (ёмес-пікіс) щось дуже добре (ст) || **ёмёпе-цімес, ёпес-цімес, цімес (цімес, цімис)**

ёпес-цімес ⇔ **ёпес-пікіс**

ёси-флорёси викрутаси, вибрики (ст)

ескапа́да легковажний вчинок; свавілля: Іван Керницький – людина спокійна, заглиблена більше в собі, тихий і сумирний, ще й з уваги на погане здоров’я не надавався на ніякі ескапади, які цікавили молодого студента медицини, що шукав успіхів у літературі (Тарнавський О.)

еполéти крав. підплечики для верхнього одягу: Буква А в цім самім рисунку – є це так звані еполети, які підкладаються на те, щоб рамена були високі і широкі. Під них кладемо теж вати кілька разів (Повний курс)

етёр повітря (ст)

стері́чний 1. повітряний (ст)

2. делікатний (ст)

éчі-пéчі → **géчі-пéчі**

ТЕКСТИЛЬНА ГУРТІВНЯ

ВОВНИ, ШОВКИ, ПОЛОТНА

Всім за гроші тяжко мні,
Моя за воду на пустині,
І тому не стид, а жаль,
Що як щось купити мвам
Десять разів обертаєм
Золотого у руках!

Пані! Княжні! Королево!
Хочеш модно і дешево
Убиратися щодня:
Потрудись на львівський ринок
Тридцять число — будинок,
Де „Текстильна гуртівна“!

ТЕКСТИЛЬНА ГУРТІВНЯ

У ЛЬВОВІ — В РИНКУ 30
біля Бачевського і Циплера.

ТЕКСТИЛЬНА ГУРТІВНЯ

ВОВНИ,
ШОВКИ,
ПОЛОТНА

Всім за гроші тяжко мні,
Моя за воду на пустині,
І тому не стид, а жаль,
Що як щось купити мвам
Десять разів обертаєм
Золотого у руках

Пані! Княжні! Королево!
Хочеш модно і дешево
Убиратися щодня:
Потрудись на львівський Ринок
Тридцять число будинок
Де Текстильна Гуртівна!

**ТЕКСТИЛЬНА
ГУРТІВНЯ**

У ЛЬВОВІ, РИНОК 30
біля Бачевського і Трусту.

Є

є́гомосьць (є́гомісьць, є́гомосьць) священник (ст)

є́гомісьць → є́гомосьць

є́гомосьць → є́гомосьць

єдва́б шовк (ст)

єдва́бний шовковий; шовковистий (ст)

єзуї́та 1. член ордену єзуїтів

2. шк. строгий священник-катехит (ст)

3. лукава, підла людина; лицемір (ст)

єзуї́тський 1. який належить ордену єзуїтів

◆ **Єзуї́тський горóд → горóд**

2. хитрий, підступний, лукавий, жорстокий (ст)

єндза єхидна, ущиплива, в'їдлива людина (ср, ст): То так, як твій Тато: не пив, не бив, але жити з ним було неможливо. Такий він був прикрый. Правду кажуть –

єндза (Авторка) || **єндза ґали́ційська, москіто**

◆ **єндза ґали́ційська ↔ єндза** (ср, ст)

жа́ба 1. жаба

❖ **жа́ба-цьо́тка-бу́зько-де́дько** *ірон.* 1. про дуже далеких родичів або й зовсім чужих людей (м, ср, ст) || **ді́д ба́бі вуйко**

2. про того, хто безцеремонно втручається у справи, які його не стосуються (м, ср, ст)

2. *знев., ірон.* негарна, неприємна жінка чи дівчина (Лучук) (м, ср) || **жабе́ра**

жабе́ра ⇔ **жа́ба** 2

жада́ння *сильне бажання* (ст): Обіцяв я їм, що цю просьбу, чи краще жадання, сповню, хоч в дійсності це повинен був зробити оборонець Богдана Підгайного д-р Лев Павенецький, який, однак, не хотів цього піднятися (Шухевич)

жа́дати *сильно хотіти, прагнути* (ст): Жадали, а не так жадали, як просили мене про те всі прочі підсудні, просили родичі Романа, а дальше прямо жадала цього від мене родина Підгайного (Шухевич)

жа́дний *жодний, ніякий* (ст): Жадний хлоп не визнає первенство жінки (Авторка); Тут було доволі місця, бо на бурсу призначено три півтемні і засклеплені довгі партерові кімнати. У двох перших, крім довгих столів по середині і довгих лавок біля них, не було жадних інших меблів (Нагірний); Поприходили якісь такі типи, що ніколи не були членами в жадному товаристві, крім пияцького, та й самі добре не знали – хто вони, “наші” чи “ваші” (Керницький)

жакува́ння *вул.* пограбування; розкрадання (ст)

жа́лоба 1. траур (м, ср, ст): Просили на весілля, але не піду на забаву, привітаю в церкві на шлюбі, бо я ще в жалобі (Авторка); Хоронила її також жалоба, яку носила по смерті дідуся і яка почасти накладала пута й пану Темницькому (Франко)

2. *вул., ірон.* бруд (під нігтями) (ст): Оглядали, чи ми поголені, чи добре вичищені черевики, чи за нігтями нема “жалоби”, тобто бруду (Овад)

жа́лувати *шкодувати* (ст): Тільки одну доньку маю. Це для неї буду жалувати? (Шухевич); Маринка здвинула раменами і сказала: “Як собі хочеш, щоб тільки не жалував потім” (Тарнавський 3.)

◆ **не жа́лувати по́ту → пі́т**

жа́луватися *жалітися* (ст): Але ж, отче Катехито! Що ви говорите? Бачите, що ніхто з панів професорів не жалується на моїх хлопців (Шухевич)

жа́ль:

◆ **аж ми жа́ль ду́пу сті́снув → ду́па**

◆ **ма́ти жа́ль** *почуватися ображеним, скривдженим* (ср, ст) || **чу́ти жа́ль, кривдува́ти**

◆ **чу́ти жа́ль** ⇔ **ма́ти жа́ль:** Михайло навіть підсміхався. Зовсім не чує до неї жалю (Тарнавський 3.); – Чи ти чуєш жаль до свого Тата? Що лишив тебе ще малою? – Не чую. Хіба трошки (Авторка)

жандрам:

♦ **жандарм і збуї** дитяча гра: По другому боці – Вірменська катедра і довга перехідна брама, якою можна вийти на другий бік, на Скарбківську. Тут, у тих закомарках, воювали ми роками, граючись у “жандарма і збуя”. Нашим шефом завжди був Сташко, а його заступником – Фусько. Мене рідко до того гонору допускали. Не вірили моїй твердій руці у важких боях з противниками з Стрілецької площі і Бляхарської вулиці (Лисяк); Там, відносно далеко від ока дижурних професорів, могли ми свобідніше бавитися на перервах у “жандарма і збуя”, хоч раз не обійшлося без пригоди, що нагнала нам страху і гірських переживань (Береза)

жарівка електрична лампочка (м, ср, ст): Очуняв я вже в камері. Було темно, вікно

РАДІОПРИЙМАЧІ
НАЙНОВШОЇ КОНСТРУКЦІЇ
 Українські грамофонові кружки
 ОЩАДНОСТЕВІ ЖАРІВКИ
 ІНСТАЛЯЦІЇ ТА НАПРАВКИ
 ЕЛЕКТРИЧНОГО СВІТЛА
 поручає елекротехнічна фірма
 Львів, вул. СИСТУСЬКА 29.
 тел. 203-30

„E-comp“

знадвору закрите, тільки підспіпувата жарівка блимала високо під стелею (Яцура)

♦ **до жарівки** байдуже, усе одно (ср, ст): Мені то до жарівки (Авторка) || → **галé жарт:**

♦ **масні жарті** вульгарні, непристойні жарті (м,

ср, ст) || **масні кавалки, перчені дотепи, перчені жарті**

♦ **перчені жарті** ⇔ **масні жарті**

жвакúляти ірон. їсти; жувати (ср)

же → **жи**

же́би щоб (ст)

жегнáння прощання (ст) || **пожегнáння**

жегнáти прощатися (ст)

желатúна (желятúна) кул. желатин (ст)

желіско (заліско, заліско) праска (м, ср, ст): Мушу завважити, що тоді ще не було електрики і електричних залізок. Були залізка, але на вуголь. Там насипалося жаріючого вугілля, яке треба було час до часу роздмухувати, очевидно, на дворі, а з того могла дуже легко статись пожежа (Богачевський)

же́моїдь знев. вічно голодна, ненаситна людина (ст)

женúло ірон. чоловічий статевий орган (ср): Тому женюхові ще женило не виросло (Авторка) || → **будúляк**

женúтися 1. одружуватися (м, ср, ст)

2. галасувати, зчиняти бучу, колотнечу (ср, ст)

женувáтися хизуватися (ст): Женуватися своєю фігурою (Авторка)

женю́х ірон. парубок, який зустрічається з дівчиною (ср, ст)

женя́чка одруження (ср, ст): Та він собі тільки женячкою й завертає голову (Авторка)

жерсе́й джерсі (ст): Скромна суконка з голубого жерсей із яснішими рукавами (Нова хата 1933)

жертя́ вул. їжа, харчі (ст) || → **їдженя**

жи (же) що (ст): Я ти кажу, жи як тріпну, то далеко си полетиш (Авторка)

живець пансіонат, санаторій (ст): Цікаве! А може, є який живець на хворі душі? (Ярославська); І справді, книжка "Полин під ногами" схвилювала різні круги. Зачуємо, що дружини лікарів з наших живців поважно затривожені за своє подружнє щастя (Нова хата 1939)

живецький характерний для пансіонату, санаторію (ст): У ресторані музика грала марша. За живецьким звичаєм так прощали відомих лікуванців (Ярославська)

живій:

◆ в живі бчі → о́ко

живіт:

◆ живіт як бубен → бубен

◆ зробіти з животá камізі́лька → камізі́лька

◆ наладува́ти живіт → наладо́вувати

живо́тінка мікроб (ст): Лікарі дослідили, що в мокроті коклюшевих дитий, а навіть у повітрі з їх грудий є дрібні, лиш через мікроскоп дослідимі животи́нки, що дістаються до горла здорової дитини та можуть у неї такий самий коклюш викликати (Дрималик)

живце́м:

◆ живце́м па́си де́рти і ще солу́ти → пас²

жівчик мед. пульс (ст): У здорового чоловіка ударяє живчик 60-80 разів на мінуту (Дрималик); Доктор обтер піт з чола, подивився на задубілу Оксану, перевірів живчик і звернувся до робітників: "Беріть паню на носі, коло рогачки чекає фіра" (Вільде)

жид 1. єврей (м, ср, ст): Перевернувся на кадь і ледь не влав між риби. Жид, що розрубав на столику живу рибу, перестрашився й відіпхнув Раба Божого до Макольондри (Нижанківський) || → **бібер**

◆ ну ти й жид про хитру людину (м, ср, ст)

◆ то такий жид з півком про того, хто любить сваритися (Франко)

◆ як жі́дові з но́са капає про безперервність, нескінченність (ст): Та знаю, що там уже нікого немає в черзі, всі так кажете, але то як жидові з носа капає. Все хтось ще прийде, а потім ще і ще, але людям треба якось помагати (Авторка)

2. шк. чорнильна пляма в зошиті (ст): Жиди зробити (Горбач) || **жідик** 2

жідик 1. ⇔ жид 1

2. ⇔ жид 2

3. вул. кишеньковий ніж із дерев'яною ручкою (ст)

4. вул. горобець (ст)

жидівка єврейка (м, ср, ст): Одна із студенток медицини (жидівка) дала знати, що на тілі Басарабової були дуже численні сліди побоїв та що проф. Серадзкі вказував їх студентам як типічні сліди від биття різними предметами (Шухевич)

|| **цебу́шка**

жидівський єврейський (м, ср, ст)

◆ жидівський ре́йвах → ре́йвах

◆ жидівські діти про брудних, неохайних, занедбаних дітей (ср, ст)

На Ринку у Львові

Продавали жиди коропів живих.

– Коропи живі! На Ринку у Львові сумирні жиди.

Сходила зоря, здала, звіттіля, де земля – праземля. Сходила над Ринком у Львові зоря.

Продали жиди коропів живих. – Вже нема! Вже нема! Втихли. Пішли. Не були.

Ринком у Львові тріє царі пройшли. Бабай

- ◆ **з жидівською головою** дуже розумний (ст): О, та дитина, то з жидівською головою, все так може розтовкмачити, що найбільший туман зрозуміє (Авторка)

- ◆ **на жидівський спосіб** по-єврейськи (ст): А виглядає він дійсно,

Калярепа по-жидівськи

Обібраних з лупини і не ликоватих кілька калярепок порізати на тоненькі кружальця, дати ложку або дві масла, трохи цукру і так дусити в ринці без води, аж зрум'яніть; відтак влити склянку кип'ячої води, всипати ще трохи цукру, жменю дрібних родзинків, ложочку цинамону і варити в м'якості (Переписи)

Жидівські цибуляники

¾ кіля муки, 2 яйця, 4 ложки оливи, велика цибуля, втерта на терку, ложочка поташу і трохи соли; замісити тісто, як на вареники, тачати невеликі, на палець грубі плячки, подзьобати вилками, дати на бляху, посипану мукою, і пекти, аж будуть рум'яні; добрі свіжі до чаю (Переписи)

як риба, що чекає ножа, яким з неї будуть луску скребти, а потім поріжуть на рівні кусники і зварять на жидівський спосіб. А лоб має, як сом, великий і сумний. Тільки вуса йому дочепити і в воду пустити (Тарнавський З.) || **по-жидівськи**

- ◆ **<мені> жидівські діти не мільі** <я> у стані відчаю (ср, ст)

- ◆ **по-жидівськи** ⇔ **на жидівський спосіб** (м, ср, ст)

- ◆ **як жидівська фанда** про дуже ледачу людину (ст): Ця поїздка мене розледашила, і я став як жидівська фанда. Не хочеться нічого робити (Селепко)

жидок карт. партія у преферансі (ст)

- ◆ **звичайний жидок карт.** друга партія у преферансі (ст) || **мізерковий жидок**

- ◆ **мізерковий жидок** ⇔ **звичайний жидок**

жилетка (жилетка) лезо (для гоління) (м, ср, ст):

Використані після гоління жилетки колись не викидали відразу, ними все щось відшкробували, а новими було добре гострити олівці (Авторка); Отже, той Потішко завжди чимось гандлював: як не "купонами" на убрання, то бритвами,

як не бритвами, то милом і жилетками або іншими туалетними предметами, необхідними в кавалерському побуті (Керницький)

- ◆ **пілька гостра як жилетка** → **пілька**

жилетка → **жилетка**

жиляку 1. вени (ср, ст)

2. *мед.* варикоз (ср, ст): Ше така молода, а вже має такі страшні жиляки (Авторка)

жилякуватий мед. варикозний (ср, ст): Пані Катерина, короткозора, як курка під вечір, перев'язала чоло хустиною, в розстібнутім халаті, з-під якого видно жилякувати ноги і обвислі груди, обтовкає своїми боками меблі, позсувані на середину кімнати в безладну кучу (Тарнавський З.)

жир карт. трэф (ст) || **жирок, жолудь, крайц, хреста, хрестик**

жирандоль люстра (ст)

жировиско → **жировисько**

жировисько (жировиско) *вул.* їжа (ср, ст): Дай дитині тільки половину цього жировиська, що твої коти спацькають через день, то за рік мікрус отак слухне, таку! – матиме морду! (Керницький)

жирок ⇔ **жир**

жіти:

- ◆ **жіти на віру** жити без офіційної реєстрації шлюбу (ст) || **жіти на гранду, на в'ядерко жіти**

◆ **жіти на гранду** → **гранда**

◆ **на в'ядерко жіти** ⇔ **жіти на віру**

житгьобвий житгевий

◆ **клёнська житгьова** → **клёнський**

життя:

◆ **відібрати собі життя** вчинити самогубство (ст): Часами навіть вигадували різні історії. Наприклад, повідомили польську й жидівську пресу, що о 10 годині ранку жінка відбере собі життя, скочивши з даху готелю "Жорж". І скидали ляльку велику з якоюсь рекламою, її фотографували. Так що "ФАМА" стала дуже популярна (Чайківський)

жічити (зічити) 1. позичати (ср, ст): Не зич, дурню, нікому жінки, сірака, ані кобили (Франко)

2. бажати (ср, ст): Жичу тобі щастя (Авторка)

жичлúвий (зичлúвий) доброзичливий (ст)

жінóчий:

◆ **лікарка жінóчих недúт** → **лікарка**

жліб (жлоб, жóлоб) *вул., знев.* 1. селюк (ст): Тільки треба кляво шпанувáти, бо в кукурудзі може кимати жолоб, то щоб вас не заскочив (Франко) || → **бадúль**

2. скупа, дріб'язкова людина (м, ср, ст): "Чоловіче, ти видиш, кілька нас при столі сидить, чи не? Соломкою одно пиво будемо цідити чи як? Дай для всіх, ти... йой, якби ти приліз до нас на Богданівку..." – "Та сядь ти з тою Богданівкою, хочеш шпаргі чи що?" І на тім дискусія перервалася, хіба що малий Стефко докинув: "А то жлоб" (Тарнавський З.)

◆ **жлóба кавáлок** ⇔ **жліб 2** (ср, ст)

3. неприємна, ненависна людина; тип (ст): В душі він гордився тепер цим своїм незнаним, а таким дорогим, рідним батьком і нераз, коли зустрічали його насмішки від чужого шумовиння, він ловив пізніше цих "жлобів" поодинцем і бив з насолодою, приговорюючи при цьому: "На! Це за мого батька!" (Загачевський)

|| **анáнас**

жлоб → **жліб**

Жлбби невелика місцевість під Винниківським лісом неподалік Кривчиць

жльóпати *вул.* 1. пити великими ковтками, видаючи голосні звуки (ср, ст) || **жлюкати**

2. пити (алкоголь) (ст): – Ходім на одне мале пиво... – Як хочеш, жльопни собі сам. Я йду засихати. Тримайся муру! (Нижанківський) || → **друлити**

жлюкати 1. ⇔ **жльóпати 1**

2. ⇔ **жльóпати 2**

жóвнір солдат (ст): Я ж був жовнір, що його зробили відповідальним за життя тисячів, і доля одної русявої голівки не повинна була аж так турбувати мене (Вільде)

жовнірик солдатик (ст): Вояк стояв на позір, вони всі, мабуть, в наполеонівських уніформах... олов'яні жовнірики нашого дитинства... – як же скоро іграшкову війну замінила справжня! (Парфанович)

жовтець *кул.* майонез (ст)

жбвч:

- ♦ **вїляти з себе жбвч** позбутися негативних емоцій; виговоритися (ст): Я мав враження, що люди зійшлися випадково, щоб виговоритися і виляти з себе жовч, а коли навіть і хтось за тим стояв, то робив це зручно і тільки в цій цілі, щоб визондувати загальні настрої (Яцура)

жблб → **жлїб**

жолоббк сиротинець для немовлят (ст): Передшкіллям піклувався дбайливо і похвально львівський магістрат, а саме його відділ суспільної опіки; він також опікувався заведеннями для сиріт, тобто "сиротинцями", і так званими "жолобками", тобто "яслами", куди приймали знайдухів, покинутих чи комусь підкинутих дітей, що походили з неправого ложа (Шах)

жолудок (жулудок) шлунок (м, ср, ст)

жблудь *карт.* трэф (ст) || → **жир**

жонá дружина (ст)

- ♦ **дббра жонá від Ббга сдбжена** добра дружина – ласка Божа (Франко)

жонáтий одружений (м, ср, ст): Раптом я почув розпачливий голос тієї дівчини, що ішла з Романом: "Пане інжїнер! Ви жонатий!" (Чайківський)

жбжель ?: Місько, що стояв, наче вкопаний по колїна, зойкнув. Кинувся вперед, аж із-під нїг приснув втопаний жужель (Нижанківський); Будучи вже досить близько, ми побачили, як стежкою пройшов патруль – ми лягли у снїг і, як вона віддалилася, ми, не завважені, пройшли чорну стежку, висипану жужлем, і відітхнули з полекшею (Дейчаківський)

жбйка жувальна гумка (м, ср)

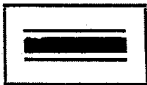
жулудок → **жолудок**

НОВО ВІДЧИНЕНА ФОТОГРАФІЧНА РОБІТНЯ ПІД ФІРМОЮ

ФОТО-СТУДІО „VAN DYCK“

Львів, вул. 3. Мая ч. 1, Тел. 30 92,

в будинку „Красового Союзу Кредитового“

виконує всякі мистецькі роботи, що входять в обсяг фотографії. — Світлини і портрети при заграничних рефлекторах. — Урядові й шкільні світлини для легїтимацій виконуеться за одну год.

з:

- ◆ з бика́ впа́сти → бик
- ◆ з гонбро́м → го́нор
- ◆ з дзя́да-прадзя́да → дзяд
- ◆ з емфа́зою → емфа́за
- ◆ з Кульпа́ркова → Кульпа́рків
- ◆ з ку́та в ку́т → ку́т
- ◆ з по́мпюю → по́мппа²
- ◆ з ра́мени → раме́но

за:

- ◆ за дра́нгом → дра́нг
- ◆ за калаба́нею → калаба́ня
- ◆ за ква́дранс (п'ята, шоста...) 15 хвилин до (п'ятої, шостої...) (ст)
|| за три (п'ята, шоста...)
- ◆ за небі́жки А́встрії → небі́жка
- ◆ за перепро́шенням → перепро́шення
- ◆ за під ко́льки → ко́льки
- ◆ за під па́ху → па́ха
- ◆ за під ру́ку → рука́
- ◆ за пса го не ма́ти → пес
- ◆ за п'ять (де́сять, ...) пе́рша (дру́га, ...) п'ять (десять, ...) хвилин до першої (другої, ...) (м, ср, ст): Була за дві хвилини шоста, як Місько ввійшов до кнайпи (Тарнавський З.)
- ◆ за три (п'ята, шоста...) ⇔ за ква́дранс (п'ята, шбста...)
- ◆ за фра́єр → фра́єр
- ◆ за часі́в найясні́шого па́на → пан

- заавансований** 1. який триває від якогось часу, перебуває не в початковій стадії розвитку; обізнаний (ст)
2. за давнений (про хворобу) (ст): Маю такий заавансований катар, уже не знаю, що до того носа крапати (Авторка)
3. важкохворий, із за давненою хворобою (ст): Зараз лежить в реанімації, але така заавансована, що не знати, чи з того ще вийде (Авторка)
4. досвідчений, вправний (ст): Сюди приходили студенти зі своїми дівчатами, бо місце було близько до університету і відповідно погано освітлене, так що можна було навіть робити деякі заавансовані рухи рук дівчині під столом, і ніхто цього не бачив, а навіть як бачив, то не звертав уваги, бо самий був зайнятий тією самою роботою (Тарнавський З.)
5. якому залежить на перебігові подій, на результатах (ст): Я цілком не заавансована в цій справі, тому мені все одно, що він робитиме чи говоритиме (Авторка)

б. узалежнений, зацікавлений (ст): Я не хочу бути заавансована в цій ситуації (Авторка)

заакцентувати схвалити; прийняти, підтримати (Лучук) (ст): Пльонцю, дитинко, можеш мені сказати про все, що би ти не зробив. Я завжди намагатимуся тебе підтримати й заакцентувати кожде рішення (Авторка)

заалярмований стривожений (ст): Інстинкт матері рідко помиляється. У Марти, раз заалярмований, раз покликаний до сторожкості, він прибрав маску хитрого підступу (Вільде)

заангажований задіяний, зацікавлений морально чи матеріально (ст)

заангажування залучення, задіяння до якоїсь справи (ст): Ряди й сила українського підпілля постійно зростали, й збільшувалося теж і мос заангажування в підпільній роботі (Дейчаківський)

заангажувати залучити, задіяти до якоїсь справи (ст): Власне тому, що поляки для своєї перемоги заангажували масу отої вуличної черні, польської – безідейної зовсім, після зайняття Львова поляками в місті почалися погроми. Ота безідейна і корислива молодь кинулася на магазини, підпалила синагогу, що колись була на Старому Ринку. Про український антисемітизм пишуть, а про те, що в перший день “визволення” Львова поляками підпалено синагогу – ні (Колесса); Вирішено справу в такий спосіб, що як оборонця для Віри Свенціцької і Осипа Мацкака заангажовано з Перемишля д-ра Загайкевича; зробив це, мабуть, сам Провід ОУН, а, може, д-р Старосольський. В ту закулісну акцію мене не втаємничено (Шухевич)

♦ **заангажувати до танцю** запросити до танцю (ст)

заасекурований застрахований (ст)

заасекурувати застрахувати (ст) || **забезпечити**

заасентерований (заасентиорований) призваний (до війська) (ст):

Мельдую послушно, пане подхоронжи: капраль Баліцік, звани Базиль, заасентерований до Дивізії! (Лисяк)

заасентерувати (заасентирувати) призвати (до війська) (ст)

заасентиорований → заасентерований

заасентирувати → заасентерувати

зааферований поглинутий, занурений (у справі, у клопоти тощо) (ст):

Хто з львов'ян не пам'ятає похилої постаті, що йшла Ринком чи Руською до або з “Дністра”. Середнього росту, з повним здоровим обличчям, з “цвікером”, що чомусь криво сидів на носі. Це Степан Федак, адвокат і директор “Дністра”. Вічно чимсь зааферований, вічно спішився (Купчинський); Це ж була пані Гречева, мати шістьох дочок, вічно зааферована всіми місцевими товариськими плітками, що знала завжди, хто з ким і чому і яка ніколи не вміла запам'ятати нічого іншого, крім новин (Лисяк)

забава 1. розвага, гра (м, ср, ст): Другого дня рано Сосон, йдучи на розправу, сказав: “Це забава. Я буду вільний” (Нижанківський); Вам, пане Павле, бажаю на вакаціях гарної забави (Авторка); На нашому поверсі була кухня з кількома газовими пальниками, до яких вечорами була довга черга. Щоб якось розбити нудьгу чекання на вільний пальник, ми придумували якісь забави. Найпопулярнішою забавою був “Наполеон”. Бувало, як уже від тої забави пашіла рука, при-

ходилося часом уживати покришки від баняка. Покришку вживалося теж часом для камуфляжу, бо руку й силу удару деяких учасників з часом можна було пізнати (Дейчаківський) || **пацалі́га (пацалі́ха)**

◆ **заба́ва в політику** *евф.* участь у політичному житті (ст): З того виходило, що в українській гімназії не вільно було між українською діворою закріплювати національне почуття, бо це було “забавою в політику”, а всяка політика була заборонена. Навіть читання української політичної часописі було заборонене (Шухевич)

2. **вечірка, бенкет** (м, ср, ст): І то не дивниця, бо забава “Червоної Калини” має славу забави, що на ній усі бавляться знаменито і на яку з’їжджається публіка з цілого краю (Нова хата 1937) || → **гості́на**

◆ **заба́ва як мур** *вдала, гарна вечірка* (ст): Не треба кіна, забава як мур (Лисяк)

заба́витися 1. розважитися (м, ср, ст)

2. затриматися (м, ср, ст)

заба́вка іграшка (м, ср, ст): Швиденько поскладай забавки і підемо до Стрийського парку годувати лебедів (Авторка)

забавля́ти розважати (дітей, гостей тощо) (м, ср, ст)

забага́то:

◆ **забага́то два грибу́ в борщ** → **гриб**

забана́чений *вул. п’яний; напідпитку* (м, ср, ст): В додатку був трохи забаначений (Нижанківський) || → **влю́ляний**

забезду́рно *безплатно* (ср) || → **на гра́тку**

забезпе́чити *застрахувати* (ст): Я дивився в вікно й думав: “Що буде? Може, мене ранять у якусь важливу частину тіла?” Та скоро змінив тему. Бо в цивілю можна собі було забезпечити частину тіла, якою працюємо, напр. у “Карпаті” або в “Дністрі”, але у війську? (Селепко) || **заесеку́рва́ти**

забива́ти:

◆ **забива́ти ба́ки (ба́кі)** → **ба́ки**

◆ **забива́ти цвя́хи** → **цвях**

забира́ти:

◆ **забира́ти го́лос** → **го́лос**

забу́ти 1. убити (ст): Гостра куля його Вже забила давно, А він все ще стояв І фурт-фурт ладував! (із пісні); Або якась зараза свисне йому пулярес з кишеньі, а його самого трахне чим по лепеті і заб’є, замордує?! (Керницький) || **вікі́нчити, відкіту́вати, закатру́пити, зако́бзати, зрізати задок, зрізати по́ртки, зробі́ти капу́риц, зробі́ти цинто́й, кла́пнути, кро́пнути, післа́ти на Йо́сафа́тову доли́ну, скінчи́ти, скра́яти по́рткі, скра́яти сподні, спря́тати**

◆ **забу́ти му́ху** → **му́ха**

◆ **забу́ти цвя́шок** → **цвя́шок**

◆ **забу́ти цвьо́чок** → **цвьо́чок**

◆ **шпака́ забу́ти** → **шпак**

2. *лайл.* розправитися, покарати, помститися (перев. погроза, не пов’язана з убивством) (м, ср, ст) || **закатру́пити**

забу́тий *вбитий* (ср, ст)

◆ **спа́ти як забу́тий** → **спа́ти**

за́битися вбитися (на смерть) (ср, ст): Так летів з тих сходів, що мало ся не забив (Авторка)

забіга́йлівка вул. кафе-бар (перев. дешево, низького рівня обслуги, де можна поспіхом перекусити) (м, ср): Смердюча забігайлівка (Авторка) ||
→ **кна́йпа**

забігма́тися вул. сказати *бігме*; поклястися, присягнути (ср, ст): Ану забімайся, що ти вчора вечором не стояв на вінкю коло Преображенки зі Стефковою Маринкою (Авторка)

забімба́ти вул. набриднути, дошкулити (м, ср): Мене та робота вже забімбала (Авторка)

забімба́тися вул. втомитися, виснажитися (м, ср): Вже'м забімбалася доказувати цілком очевидні речі (Авторка) || → **змордува́тися**

заблятува́ти вул. намовити на мовчанку (ст)

заблятува́тися вул. промовчати (ст): Кумаш? Потім я влетів до кібля і пересидів у Бригідках щось півроку, а на кінці, як почали вести на розлупку, якось хлоп сі заблятував і виліз цілий... Ти бачив тих, що відкітували там на Лонцого?.. (Лисяк)

забу́ти:

◆ **забу́ти на а́мен → а́мен**

забу́ятися вул. закохатися (ст) || → **втрі́скатися**

завалі́ти шк. 1. поставити незадовільну оцінку на іспиті (м, ср, ст) || **зрі́зати**

2. не скласти іспиту (ср): – Ну, і як ти? – Та все було б люкс, якби не завалив латину (Авторка) || → **грі́мнути**

◆ **завалі́ти кі́ти → кі́ти**

◆ **завалі́ти спра́ву → спра́ва**

заверта́ти:

◆ **заверта́ти го́лову → голова́**

◆ **заверта́ти очі́ма → о́ко**

заві́ванець кул. рулет (м, ср, ст): Моя Бабця пекла такі пишні завиванці з маком та з мармолядою (Авторка)

завива́ти загортати

◆ **завива́ти в бібу́лку → бібу́лка**

заві́ток сувій (ст)

заві́хсований закріплений, зафіксований (ст)

заві́шення:

◆ **заві́шення ору́жжя → ору́жжя**

заволо́ка приبلуда (ст): І чо бим то сиділа між тими панамі: та гонь ду кулери з своїм завулокою на мазури тай фертік! (Рудницький)

завсі́ді постійно, завжди (ср, ст): В моїй практиці як архітекта бажав я бодай у дечому перенести цей стиль у Галичину, одначе матеріальні середники наших сільських громад на це не дозволяли, бо тут завсіди йшло про те, щоб церковна будівля була обширна, але дешево коштувала (Нагірний)

завсі́дник постійний відвідувач (кав'ярні, бару тощо) (ср, ст)

завстида́ти засоромити (м, ср, ст) || **заште́мпити**

завстида́тися засоромитися (м, ср, ст) || **заште́мпитися**

загальтува́ти зупинити (ст)

загалю́кати *вул.* заговорити (ст)

загамáнити *вул.* украсти (ст) || → **гра́йфнути**

зага́няч *вульг.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

загарагу́лити вдарити (ст) || → **вга́тіти**

загара́пчити *вул.* забрати силою (ст)

загара́тати забити (перев. цвях) (м, ср, ст)

зага́та *вул.* комір (плаща, пальта) (ст)

◆ **зага́ту поста́вити** *вул.* підняти комір (ст)

зага́чити 1. зачепити (ст)

2. перепинити або зачепити розмовами під час зустрічі (ст)

3. зачинити на гачок (ст)

3. *шк.* несподівано або зумисне поставити складне запитання, щоб виявити незнання предмета (ст)

зага́читися 1. зачепитися, перечепитися (ср, ст)

2. затриматися через розмову (ср, ст)

3. зачинитися на гачок (м, ср, ст)

загинáти *шк.* виявляти незнання предмета (ср, ст)

загинáч *шк.* учитель, який зумисне ставить складні запитання (ст)

загу́ріти *вул.* загубити (ср, ст) || **посіяти**

загляда́ти:

◆ **загляда́ти до піска** → **пісок**

загни́ватися образитися (ср, ст): Як ти зачинаєш двері від своєї кімнати, нам здається, що ти загнивалася, звикли, що в тебе все не замкнено (Авторка)

загни́чуватися *кул.* зарум'янюватися (перев. про печене в духовці) (ср, ст): Коли трохи загниється, підлити його трошки водою (Ліщинська)

загну́тися 1. *вул.* виснажитися, втомитися після важкої праці (м, ср) || → **змордува́тися**

2. *шк.* бути викритим у невиконанні домашніх завдань; погано відповідати на уроці (ст)

3. *вул.* померти (м) || → **злама́тися**

◆ **загну́тися як жидівській пре́цель** → **пре́цель**

◆ **загну́тися як ру́чка від парасо́лі** → **парасо́ля**

заго́нистий який перебуває в постійному русі; позбавлений спокою, рухливий (ст): Вона така якась завзята і загониста, взагалі хоче якоїсь помсти на панах (Цегельська); Вітик, майже низького росту, округла голова на короткій шиї, із загонистими очима, кричить різким голосом (Боберський)

загра́ти:

◆ **зна́ти, котро́ю ка́ртою загра́ти** → **ка́рта**

загазо́ваний п'яний; напідпитку (ср, ст) || → **вллю́яний**

загазува́ти насмердіти (ст)

зага́питися задивитися (м, ср, ст): Диви-диви, мале якесь загапилося, бідне, і вдарилося об дерево (Авторка)

загрі́ха *вул.* закуска (ст)

загу́дзувати міцно зав'язати вузол (ср)

за́давка мед. дифтерит (ст)

зада́рмо 1. безплатно (ср, ст) || → на **гра́тку**

2. без жодних причин, намарно (ср, ст): Мало що не дістав німець тоді пару куль з "вальтера" в живіт, і то задармо (Лисяк) || **заду́рно**

зада́ча шк. завдання (ст): Не міг іти на вулицю з хлопцями, треба було ще зробити задачу з мови (Авторка)

задеклямува́ти продеклямувати (ст): В такому гарному товаристві за легкою розмовою вечеря проходила приємно. Аж ось, по вечері, одна з дівчат звертається до мене і каже: "А може, ви нам щось задеклямуєте?" Це мене заскочило. Я схаменувся й кажу: "Звідки у вас така ідея? Я деклямувати не вмію", – а вона на те: "Я відвідувала свою товаришку у Львові і чула вас у Великому Театрі". Тоді я собі подумав: "От, конспірація! Ми готувалися іти в підпілля, як прийдуть большевики, а тут тебе впізнають у глухому гірському селі" (Дейчаківський)

задекува́ти (задикува́ти) вул. заховати, приховати (ст)

задекува́тися (задикува́тися) вул. заховатися (ст)

заде́ржатися затриматися (ст)

задері́й уперта, непоступлива, норовлива людина (ст)

задзьоба́ти:

♦ **горобці (воробці)** задзьобають → **горобець**

задзяко́ваць сильно вдарити (ст) || → **вга́тути**

заду́бати дійти повільно, ледь переставляючи ноги (ср, ст)

задикува́ти → **задекува́ти**

задикува́тися → **задекува́тися**

заду́мати зайти, дійти (ср, ст)

задимі́ти закурити (ср)

за́дниця сідниці || → **ду́па**

♦ **злупі́ти за́дницю** 1. відлупцювати (ср, ст)

2. вилаяти, висварити, зганьбити (ср, ст): – Пхайтеся, пхайтеся! – кидають ті, що йдуть назад. – Там вам добре задницю злуплять. Ми вже своє дістали (Лисяк) || → **збеш́тати**

3. побити, понівечити, знищити (ср, ст) || → **ві́гаратати**

задовж́итися взяти в борг || **зазі́читися**

задо́к ⇔ **за́дниця**

♦ **зрі́зати задо́к** вул. 1. вбити (ст) || → **за́бити**

2. ⇔ **злупі́ти за́дницю** 3

заду́рити:

♦ **заду́рити собі́ го́лову** ⇔ **заду́ритися**: Це було чисте божевілля з моєї сторони задурити собі голову тим гарним, бувалим чоловіком (Вільде)

заду́ритися ірон., жарт. закохатися (ст): Вона взагалі дивується, як можна було колись задуритися в такого національного селепка (Селепка) || → **втрі́скатися**

заду́рно 1. безплатно (м, ср, ст) || → на **гра́тку**

2. безпідставно, даремно (ср, ст): До інших хлопців любив часом гостро приговорити, до Міська ні, хіба тільки подивився примруженими очима, і Міський знав, що треба сидіти тихо і не дерти писка. Казік Балдиґа любив дерти писк і то часто цілком задурно (Тарнавський 3.) || **зада́рмо**

задурювати відволікати увагу (ср, ст): Юрчик плакав і плакав за мамою, а я мусіла показувати йому всякі фіґлі, трохи задурила його, то вже потім бавився спокійно (Авторка)

задушки 1. Служба Божа за померлих (ср, ст)

2. церк. день поминання померлих (1 листопада) (ср, ст): На задушки пішов Ясько із своєю дівчиною на Личаківський цвинтар (Тарнавський 3.) ||

задушний день

задушний поминальний (ст)

◆ **задушний день** ⇔ **задушки 2**: То якраз було на Задушний день. Цілий Личаківський цвинтар був освітлений – світло аж било, так було ясно (Колесса)

за́сць кул. м'ясний хлібець (ср, ст)

зажива́ти приймати, вживати (перев. ліки) (м, ср, ст): Зажий пігулку, і голова перестане боліти (Авторка)

зажівний міцний, огрядний, кремезний (ст)

зажі́ти 1. зазнати, пережити, відчути (ст): Кожен з них мріяв зажити чарів вільного, безжурного життя (Авторка)

2. прийняти (перев. ліки) (ст)

зажі́читися → **зазі́читися**

зазі́читися (зажі́читися) взяти в борг; позичити (ст): Лишила мені мама на дорогу не 20 ґульденів, але аж п'ятдесят. Не можу знати, звідки батько видобув таку квоту. Мусів, бідачисько, знов десь зазичитися (Шухевич) ||

задовжі́тися

зазя́нати вул. наврочити (ст)

заіва́нити → **зайва́нити**

заіда́тися загострювати стосунки, бути впертим, непоступливим (м, ср, ст)

заі́лий впертий, непоступливий (ст) || → **затя́тий**

заі́хати вдарити (перев. в обличчя) (м, ср) || → **ага́тіти**

◆ **в пі́сок заі́хати** → **пі́сок**

◆ **заі́хати між лі́пки** → **лі́пки**

зайва́нити (заіва́нити) вул. вкрасти (ст) || → **гра́йфнути**

◆ **зайва́нити ґу́лею** → **ґу́ля**

за́йдель склянка (як мірка) (ст)

зайо́динува́ти мед. обробити йодом (рану) (ст): Він зайодинував рану і поручив удатися рано до міського ветеринара (Шухевич)

зайту́:

◆ **зайту́ пе́ред шлю́бом** → **шлю́б**

зака́ження:

◆ **зака́ження кро́ви** мед. зараження крові; інфекційне захворювання крові (ср, ст)

за́каз заборона (ст)

зака́заний заборонений (ст)

зака́зано заборонено (ст): Вхід тобі сюди заказано (Авторка)

зака́зувати забороняти (ст) || **борони́ти**

зака́ла вул. підла, непорядна людина; негідник (ст) || → **креату́ра**

закал'ятати 1. розмішати (ср)

2. *вульг.* здійснити статевий акт (ст) || → **вмоч'яти вар'ята**

зака́лець *кул.* невипечене глевке тісто (м, ср, ст): Закалець на пляцкови (Лучук)

закам'ярок потайне місце, де можна щось заховати або заховатися; закуток || **закап'елок**

закап'елок ⇔ **закам'ярок**

закапува́ти *вул.* зрадити, видати, донести (ст) || → **всі́пати**

закара́бчити *вул.* украсти (ст) || → **г'ра́йфнути**

закасува́ти перевищити (ст)

❖ **той ще дідька закасує** про лукаву, ненадійну людину (Франко)

заката́рений *мед.* який має нежить, *катар* (м, ср, ст)

заката́рення запалення слизової оболонки дихальних шляхів; катар (ср, ст) || **ка́тар** (*ка́тер*)

закатру́пити 1. замордувати, убити (ст) || → **за́бути**

2. *лайл.* розправитися, покарати, помститися (перев. погроза, не пов'язана з убивством) (м, ср, ст): Як не випрячеш на г'лянец зараз свої хати, то тебе закатруплю! Вже більше того байзелю в хаті я не потерплю! (Авторка) || **за́бути**

закату́ляти *вул., ірон.* зайти, дійти (ср, ст) || **закна́яти**

закату́лятися ⇔ **закату́ляти**

закаса́ти закотити, засукати (перев. рукави) (ст)

♦ **закаса́ти рукаві** серйозно взятися до справи (ст): Але той новий професор закасає рукави. Всюди його можна тепер бачити при якійсь роботі (Шухевич)

закаця́бнути (**закоцо́бнути**) замерзнути, залякнути від холоду (м, ср, ст)

заква́шений *вул.* ув'язнений (ст)

Рукавички зберігають від холоду, але не забезпечують шкіру перед пущенням. Це робить Nivea! Тому пам'ятаймо: вранці й вечором і вдень, заки вийдемо, втерти в шкіру дещо Nivea! Тільки в Nivea! містяться Ексеріт, своїми складниками найбільш зближені до природного тощю людської шкіри. Шкіра плекана Nivea-сю буди завжди вирізняватись ядрністю, свіжістю та делікатністю, навіть зимою.

за́ки поки, тим часом (ст): Очі йому блищали, і на щоках мав завжди червоні плями, такі нерегулярні, як пиво, розлите на столі; заки кельнер його шматую зітре, пиво пливе собі, куди хоче, і рисує плями (Тарнавський З.) || **за́кіль** (**за́кім**), **за́нім**

за́кіль (**за́кім**, **за́нім**) ⇔ **за́ки** (ст)

за́кім → **за́кіль**

за́клад *крав.* складка (ст)

за́кладник заручник (ст): Одна була тільки хиба в тому помешканні. Воно було на Стрілецькій вулиці, дуже близько до Стрілецької площі, яку було видно з

мого вікна й на якій німці час до часу розстрілювали або вішали закладників (Дейчаківський)

заклинати:

♦ **заклинати в цапа → цап**

заклопóтання стурбованість, схвильованість (ср, ст)

закна́яти *вул.* зайти, дійти (ср, ст) || **закатуля́ти**

закнеблюва́ти *вул.* замовкнути (ст)

закóбзати *вул.* убити (ср, ст) || → **за́бути**

♦ **закóбзати по́під щéблi → щéблi**

закóвувати *шк.* ґрунтовно, ретельно вчити; старанно готуватися до іспиту (ст) || **підкóвуватися**

законклюдува́ти підсумувати; зробити висновок (ст): В тих самохвальбах я просунувся найдалше. Я був найменший ростом ученик у цілій гімназії. З того приводу я вифантазував собі, що престолонаслідник спеціально на мене звернув увагу і навіть, переходячи коло мене, глядів на мене і запитав о. директора із здивуванням, як то може бути, аби такий малий хлопчик вже був у гімназії. “Він мусить добре вчитися”, – законклюдував у мої фантазії архикнязь Рудольф (Шухевич)

закопа́ти *вул.* 1. знищити, зруйнувати (м, ср, ст)

2. *тюр.* ув’язнити (за доносом) (ст)

закордо́бник емігрант (ст): Від перших днів, коли ти прибув до мене, я мав тебе за одного із наших “закордонників”. Але не моє було діло розпитувати тебе, за чим і пощо ти приїхав (Загачевський)

закорóткий:

♦ **закорóткі ру́ки → рука́**

закоцю́бнути → закаця́бнути

за́креп *мед.* запор (м, ср, ст)

закрiвлений загнутий (ст): Ручка дверей була закривлена (Авторка)

закрíти *вул.* ув’язнити (Лучук) (ср)

за́кришка *кул.* подрібнена зелень та овочі (ср, ст): Пані Фінк позичає закришки до зупи, дякує і зникає (Тарнавський З.)

закрóбений правильний, виразний, чіткий (про риси обличчя) (ст): Уявіть собі тонкі, педантично закрóєні уста і струнку, як східні вази, шию (Вільде); Іронічна усмішка порушила кутик її виразно закрóєних, а проте ніжних уст (Нова хата 1939)

закропíти відзначити якусь небуденну подію випивкою (перев. із приятелями) (ст): Ніколи не забуду, який я був на правду щасливий після успішного вступного іспиту до першої гімназійної Філії Академічної Гімназії на вул. Пекарській у Львові. При цьому мушу додати, що ту небуденну подію “закропив” пляшкою содової води в недалекому кіоску з моїм батьком (Любінецький)

закропíтися *знев., ірон.* випити надмір алкоголю; випитися, сп’яніти (ст): – Бачите, – додав з усміхом і майже шепотом, нахилиючись ще нижче, – небогарачисько закропився трохи понад надміру, ну, і... (Франко) || → **влюля́тися**

закрóплений із нагоди якого випито алкоголю; обмитий (ст): У Велику п’ятницю збиралася ціла групка поважних старших панів “на оселедця”. Йшли звичайно до ресторану Райха в Ринку. Коли оселедець був уже сьак-так закро-

плений, звертався Заячківський до Береста: "Слухай, чого ти, властиво, носиш голос? Пустий його. Заспівай "Адонай" (Купчинський)

закро́плювана горілка (ст): Раз на тиждень ходили з зятем на "мале" пиво і на "закроплювану". Раз платив він, а раз платив Михайло. Така ніби була умова (Тарнавський З.) || → **алёмбик**

закрутіти:

♦ **закрутіти кобіту** → **кобіта**

закукурічений неврівноважений, задиркуватий; зухвалий, запальний (ср, ст): Адоратор відразу змінився в ворога. Встав і стояв перед нею, закукурічений і увесь червоний, аж другий мусів заспокоювати його (Марська); Прокуратором того суду була Марта Коренець. Вона була дуже активною (ми називали її закукурічена) і галасливою (Чайківський)

закукурічено неврівноважено, задиркувано; зухвало, запально (ср, ст): Треба в битвах вміти маневрувати людьми, а при тім не тратити рівноваги духу, пильно глядіти на всі порушення противника, треба мати "отверті очі" і не йти до бою з девізою "що буде, то буде!" та кидатися в бій одчайдушно, "закукурічено", сливе без пам'яті, бо тоді пропаде і командант, і все його військо (Шухевич)

закукурічитися стати неврівноваженим, задиркуватим (ср, ст)

закутій:

♦ **закута макітра** → **макітра**

залабудати змайструвати будь-як, хоча з великим зусиллям (ст)

залагоджувати вирішувати (проблему) (ср, ст): То, може, ви мені скажете, що сталося, може, ми і без начальства зуміємо залагодити всі проблеми (Чайківський)

залебоніти забелькотіти (ст)

заледви ледве (ст): Я пішов до св. Юра, перестояв від рана до полудня під дверима крилошанина Куземського, та заледви в полудне мене туди пустили (Нагірний)

заливати 1. заливати

♦ **баньки (банькі) заливати** → **баньки**

♦ **заливати бэльки** → **бэлька**

♦ **заліти за крават** → **крават**

♦ **заліти сліпакі** → **сліпак**

♦ **кров заливає** → **кров**

2. розповідати небилиці, неправдиві історії; брехати (ср, ст) || → **баср засувати**

♦ **голдні кавалки заливати** ⇔ **заливати 2**

3. залицятися (м, ср)

заливатися:

♦ **заливатися в дрібній мак** → **мак**

заливач брехун, хвалько (ст) || → **бляґер**

заліти:

♦ **заліти хробакá** *вул.* випити алкоголю (ср, ст): Ти, Юську, не хнюпи носа, а налий чарки, заллемо хробака та кинемо лихом об землю (Загачевський) || → **гэльнути**

заліско → **желіско**

залізний:

♦ **Залізна Вода** 1. південно-східна ділянка міста; парк, поблизу сучасної вулиці І. Свенціцького; мікрорайон, що належить до *Нового Львова*: При зустрічі вулиць Полтвянської, Стрийської, св. Софії і Зибликевича це рамя Полтви зливається з другим і третім їх раменем, що мають свої джерела в парку Стрийським і даліше на взгір'ях т.зв. Залізної Води, де був ставок, що творив перед війною головну пляжу для львов'ян (Шах); Залізна Вода стала місцем прогульок від 1830-х років. Львів'яни мандрували туди нераз раненько із дітьми й харчами, клагися таборами по полянах у лісі й верталися пізнім вечором до міста. Гостей притягала також купіль у ставку Камінського, ну й корчемка, що тут стояла. Короткий час був тут літній німецький театр Франца Краттера (Крип'якевич)

2. потік, який витікає із двох джерел на *Снопкові*; протікає через парк *Залізна Вода*

заліско → желіско

заложення принцип, правило (ст): Мушу тут вже вияснити тайну, що "Бенгель" старався тоді о руку доньки о. директора, панни Стефанії, і тому на кожнім кроці був при о. директорові і старався йому приподобатися. Мабуть, виходив з того заложення, що до серденька донечки провадить дорога через батьків (Шухевич) || **засáда**

заложітися закластися (ст)

заломáтися 1. занепасти духом (ст): Я поучав його, що не сміє заломатися, має бути до послідньої хвилини відважним, щоб не давати причини до радости для польських денниківів, що в доволі великій кількості збиралися надворі (Шухевич)

2. зізнатися на допиті (ст)

залу́па вул. крайня плоть (Лучук) (ср, ст) || **ві́кота**

зальц кул. сальтисон || **сальцѐсон**

залюбі́тися закохатися (м, ср, ст) || → **втрі́скатися**

залюблѐний закоханий (м, ср, ст): У мене була одна велика тайна, про яку ніхто не знав, я була "залюблена" у високого смаглого Степана (Галій)

за́ля → са́ля

залякерувáти покрити лаком (ст)

♦ **залякерувáти мóрду** → **мóрда**

♦ **залякерувáти пі́сок** → **пі́сок**

замайхрувáти вул. вдарити ножем (ст)

замалювáти вдарити (ст) || → **вга́тути**

♦ **замалювáти в циферблат (циферблят)** → **циферблат**

Замарстúнів ділянка в північній частині міста, яка раніше була підльвівським селом: Замарстив має ім'я від німця міщанина Івана Зомерштайна, який близько 1420 року заложив тут на міських ланах першу оселю (Крип'якевич)

замастúти вимазати, забруднити (м, ср, ст) || → **ві́смарувати**

замастúтися вимазатися, забруднитися (м, ср, ст) || → **ві́смаруватися**

за́мах:

♦ **за́мах ста́ну** державний переворот (ст)

замачáти:

♦ **замачáти гу́лю** → **гу́ля**

замáшистий для якого характерні вільні, розмашисті, широкі рухи (ст)
замáшисто вільно, розмашисто, широко (ст): Як ішла до церкви, то так замашисто, що аж хлопці в доростаючій віці потайки за нею оглядалися. Та вона не звертала на них ніякої уваги, бо таки зважала на Михайла (Тарнавський З.)

замáщений вимазаний, забруднений (ср, ст): А проте я хотів допомогти, як міг, цим замашеним болотом людям, що лежали, важко дихаючи, на вологій лісовій землі і не хотіли вмирати – так само, як я (Лисяк) || → **вісмаруваний**

заметелúчений → **замотелúчений**

замéшкати оселитися (ср, ст): Дядько Володимир, що спеціально любив мою сестру і мене, дуже хотів, аби ми замешкали у него, але мій тато на це не хотів пристати, бо помешкання дядька було тісне (Шухевич)

замикáти 1. закривати, зачиняти (ср, ст): Я хотів саме голосно заговорити до Мелянії, коли враз відкрилися двері й замкнули мені уста. Мене повідомили, що вже кінець з моєю недугою і завтра маю йти на вправи (Селепко) ||

блендувати

2. заплющувати (ст): Як будеш чемна, то Бозя принесе тобі під ялинку лялю, що замикає очка, коли йде спати (Вільде)

замикáтися зачинятися, закриватися (ст): О десятій годині вечора замикалися усі брами, і ніхто не мав ключа, окрім сторожа. Якщо десь затримаєшся і після десятої прийдеш до хати, то треба було неодмінно заплатити сторожу, щоб він відчинив браму. І "ціни за вхід" після десятої та дванадцятої ночі були стабільними: після десятої – 25 грошів, а після дванадцятої – 50 грошів. Це були великі гроші, і кожен старався прийти вчасно до хати, щоб даремно не платити (Чайківський)

2. заплющуватися (ст)

замúлування зацікавлення, цікавість (ср, ст): Всякі потягнення, які були незгідні з ним, переносив в інші околиці, так що навіть власна жінка нічого не знала. Через велику її говірливість дістав замилування до мовознавства і навіть учився тої дисципліни в якійсь школі (Селепко)

замішання стан збентеження, відчуття ніяковості (ст): Я така втомлена, і може, я сама хвора, – так що в тім цілім замішанні справді не мала коли написати листа (Лисяк)

замішати:

◆ **замішати кобіту** → **кобіта**

зámкнéний 1. зачинений, закритий (ст)

2. заплющений (про очі) (ст)

зámкнення зачинення, закриття (ст)

замкnúти 1. зачинити, закрити (ср, ст): Я сказав: "Іншим разом", – і замкнув за собою двері. Цим замкненням дверей я хочу підкреслити, що між мною і Маринкою нічого не було і наш стосунок був цілком товариський (Тарнавський З.); Пан-отці посідали за стіл, а мій неоціненний пан інструктор тим часом замкнув вікно і щільно засунув фіранки (Керницький) || **затворúти**

◆ **замкnúти бра́му** → **бра́ма**

◆ **замкnúти бúзю** → **бúзя**

◆ **замкnúти ка́нал** → **ка́нал**

- ◆ замкн^ути куф^ерок → куф^ерок
- ◆ замкн^ути мин^ашку → мин^ашка
- ◆ замкн^ути п^усок → п^усок
- ◆ замкн^ути си к^анал, най ти не смерд^уть → к^анал

2. запл^ющити (о^чі) (ст): Ми з чоловіком до ранку ока не замкнули, така неприємність у наш^ім домі (Вільде) || **затвор^іти**

замкн^утися 1. зачинитися (ср, ст): Втомлена вибухом, але ще загоріла у своїй ненависті до мами, замкнулася у своїй спальні і ридала там поза північ (Вільде)

2. замовкн^ути (ср, ст): Рвучко повернувся і, з силою гримнувши дверима до кімнати, крикнув їй в обличчя: "Замкнися!" (Авторка) || → **замкн^ути б^раму**

3. запл^ющитися (про о^чі) (ст)

з^амковий:

- ◆ З^амкова гор^а → гор^а

зам^овити:

- ◆ зам^овити трун^у в Курк^овського → Курк^овський

з^амок:

- ◆ Вис^окий З^амок → вис^окий

зам^ордити:

- ◆ зам^ордити п^усок *вул.* набундючитися, надутися (ст) || **зам^ордити п^усочок**
- ◆ зам^ордити п^усочок ⇔ зам^ордити п^усок

замор^озник холодильник (ст)

замотел^учений (заметел^учений, замотил^учений) очманілий, запаморочений (м, ср, ст): Другого дня ми всі ходили, як замотилені (Селепоко); Я ніколи туди не ходив, але дівчина була побожна – ходи та й ходи, то я пішов. Чоловік був любовно замотеличений, світу поза нею не бачив. Пішли ми на тих "оброньцуф" (Тарнавський З.)

замотил^учений → **замотел^учений**

зан^апасть:

- ◆ зр^об^іти як зан^апасть зробити недбало, будь-як (ср, ст)

зан^укати покласти чи заховати, не знаючи, не пам'ятаючи куди (м, ср, ст): Знову Сташко десь заникав мої старі фотокартки. От най він тільки поверне додому! (Авторка); О, вже не могу знайти робочих записів, бо Даруся на моєму столі попрятала і заникала їх, хоч вважає, що мені допомогла (Авторка)

з^анім → **з^ак^іль**

зан^оситися наступати, передбачатися (ст): Пам'ятай, як на щось зачне заноситися – зроби, що можеш (Лисяк) || **заповід^атися**

заондульований який має хімічну завивку, ондуляцію (ст): Маринка зовсім не показувала, що вона щось кращого. Була така, як була. В міру чиста, в міру розчіхана. На неділю заондульована і підмальована (Тарнавський З.); Назустріч вийшла їй висока заондульована дама, мабуть, власничка крамниці (Ярославська)

зап^асти 1. опуститися, провалитися (ср, ст)

- ◆ к^лямка зап^аде → к^лямка

2. глибоко вразити; надовго запам'ятатися (ср, ст)

запереста́ти перестати, припинити (ст)

запе́рти 1. зачинити (перев. на замок) (ст): Запри добре двері (Авторка)

◆ **запе́рло дух** → **дух**

2. заарештувати (ст)

3. затамувати (подих): Коли цей чоловік буде проходити стежкою біля них, обов'язково запримітить їхні свіжі сліди в глибокому снігу, там, де вони перетяли стежку. Заперли в собі віддих і ждали (Загачевський).

запе́ртий зачинений (ст): Тікати не було куди... Двері заперті, вікно заткане коцом, скрізь голі стіни, ніде ані куточка, ні щілиночки, щоб заховатись від напасті! (Керницький)

запе́ртися використати усі потенційні можливості, силу волі тощо, щоб досягти бажаного результату (ст): Бо як був вітер, то треба було добре запертися, щоб втримати хоругов (Богачевський); О, йому таки багато людей говорили, що не зможе того доконати, а він таки заперся і вступив до гімназії (Авторка)

запечу́ запекти (ст)

◆ **запечу́ гю́лю** → **гю́ля**

запина́ти заціпати, застібати (ст): Натягала свою щоденну обтислу мальованку, запинаючи дрібні дерев'яні гудзички на малих, якби дівочих, грудях (Марська)

запина́тися заціпатися, застібатися (сп, ст): Катерина ще крикнула за ним: "Запнися!" А на дворі спека. Але це вже стара звичка. Коли він виходив до уряду, вона кожного дня цілих тридцятькілька років пригадувала йому, щоб він запнувся (Тарнавський З.)

записа́ти:

◆ **записа́ти на ко́нто** → **ко́нто**

◆ **записа́ти си (собі) то на чолі** → **чолó**

◆ **записа́ти <той> довг вугльом у ко́мині** → **довг**

запахáти *вул.* 1. їсти (ст)

2. швидко йти або їхати (ст) || **засува́ти**

запу́хатися засáпатися, задúхатися (м, сп, ст)

запідко́льки *вул.* під руку (ст) || **запідпа́шки**

запідпа́шки ⇔ **запідко́льки**

запіка́ний *кул.* запечений (ст): Легкі запікані страви до святкового столу (Авторка)

запі́лля *військ.* тил (ст): Світова війна виказала, що запасові старшини йшли до боевої лінії в першу чергу, а активні – оставалися в запілля, щоб виховувати резерви (Шухевич)

запі́ритися насупитися (від образи) (ст)

заплату́ти:

◆ **заплату́ти згору́** → **згору́**

запобі́чи запобігти (ст)

заповіда́ти 1. оголошувати (ст): Театр і його діячі не люблять критики; вони показують себе на сцені і бажають, щоб їх хвалили. Дирекція театру висловила своє обурення та заповіла виставу "Паливоди" на кожний день наступного тижня (Тарнавський О.); Ці остаточні бомби не падали, хоч єдина місцева газета, що появлялася тепер на двох сторінках друку, виразно їх заповідала: мешканці

Львова, що хочуть покинути місто, повинні зробити це цього ж дня, до 5-ої години пополудні, і повинні йти в напрямку Винник (Марська)

2. **повідомляти** (перев. про прихід) (ст): Бабця заповідала прийти до неї ввечері (Авторка)

3. **передбачати, прогнозувати** (ст): Потемніло, позімніло, чорні хмари, що насувалися з півночі, заповідали дощ (Авторка)

заповідатися передбачатися (ст): Сохові було трохи весело. Заповідалося добре. По дорозі не стрінули нікого (Нижанківський); Заповідалася страшна спека (Авторка) || **занобситися**

заповідач диктор (ст): На все життя запам'яталась ця накинена штучна урочистість, що її уміли заповідачі передати по радіо. В один мент раптом все затихло, і заповідач почав повільно речитувати: "А тепер з Кремлівської башти виходить товариш Сталін"; і знову тиша, хоч маком сій, і чути, як по камінній долівці вистукують кроки: цок, цок, цок (Тарнавський О.)

запражка кул. засмажка з борошна й масла для загущування страв (м, ср, ст): З масла й муки зробити темну запражку (Ліщинська)

запровізувати забезпечити харчами (ст)

запудитися злякатися (ст) || **напудитися**

запугсти церк. останній день перед постом

◆ **Петрובі запугсти** церк. день напередодні *Петрівки*

зап'яток каблук (ст): Потім зразу стало тихо, тільки лунко вистукували в тиші дерев'яні зап'ятки її легких черевичків (Марська)

зарадний який вмів зарадити; дати пораду, допомогти (собі та іншим) || **порадний**

зараза неприємна, підла, погана людина (м, ср, ст) || → **креатура**

◆ **злодійська зараза** вул. злодій без почуття злодійської честі (ст)
|| → **злодій**

Зарваніця іст. діляниця міста між вулицею Сербською та Арсеналом: Сходилися туди малі жидики з своїми бельферами, клали по грошеві або по трояку на купку на заклад, висипали з кримки волоські горіхи: як два горіхи парюю сточилися, вигравав той, хто їх кинув. Ми засідали нероз на тих жидиків і нападали тоді, як вони мали багато горіхів, відбирали й втікали на Замок ділитися; але ніхто з нас не важився показатися на Краківську площу або на Зарваницю, бо жидики зараз його били (Крип'якевич); Сьогодні я в такій настрої, що міг би обняти і цілувати весь світ, і оту стару жидівку, що на Зарваниці продає варений біб (Франко)

зарвати вул. роздобути (ст)

зарпетувати¹ закричати (м, ср, ст)

зарпетувати² шк. не бути переведеним до наступного класу (ст) || **ріднути**

зарецитувати продекламувати (ст): і, зробивши артистичну перерву, зітхнув ще раз і зарецитував лемківським діалектом: "Ті тяжкі муки, що я терплю тепер, не витерпів би і найбільший вепер!" (Купчинський)

зарізати 1. шк. прискіпуючись, поставити погану оцінку (ср, ст): – Ну, як відповів? – Та щось таке мене питав!.. Словом, зарівав! (Авторка)

2. **скомпрометувати** (ст)

зарізатися зазнати фінансових збитків (ст) || **зарізатися на інтересі**

◆ **зарізатися на інтересі** ⇔ **зарізатися**

заробіти:

♦ **заробіти як Заблóцький на мiлi** → **мiло**

заручіти:

♦ **заручіти головою** гарантувати: Я мусів заручити головою, якщо вона взагалі має якусь вартість, що ми їх не всипемо і не впакуємо в халепу (Керницький)

заряд правління (ст): Вечерниці відбувалися у великій залі “Народного дому”. Заряд тої кацапської інституції не хотів давати тієї залі на вистави українського театру, але дивним дивом на вечерниці в честь Т. Шевченка залю відступав (Шухевич)

зарядіти постановити, ухвалити (ст): На залі було темно із інтересних причин. Електричного освітлення тоді в окружнім карнім суді не було, а вправді було газове освітлення, та президія суду не заплатила рахунку за газ, і магістрат зарядив вилучення допливу газу. Велетенську залю розправ освітлювали три малі столові нафтові лампи, з яких дві стояли на судейськiм столі, а одна – перед прокуратором. Решта залі, а саме: лава оборонців і величезне місце для публіки – пропала у доволі великій темноті (Шухевич)

♦ **зарядіти мабтком** залишити письмовий заповіт (Франко)

засада¹ принцип, правило (ст): Щоб устійнити засади гри, чи була вона газардна, я поставив сторонам кілька питань (Цьонка); Після цього Юсько став великим моралістом. Життя провадив згідно з засадами, які панували при вулиці Сонячній, де мешкав (Селепко) || **залóження**

засада² несподіванка, прикрість (Лучук) (м, ср)

засадничий визначальний, суттєвий, головний, чільний (ст): Увечері ходив до міста. Без наслідків. Звернув увагу на засадничу різницю між людьми. Є військові й цивільні. Ці дві категорії не мають нічого спільного між собою. Військові належать до війська, а цивілі до війська не належать. Це, власне, вся різниця (Селепко)

засадничо суттєво, істотно; загалом, у принципі (ст): Засадничо кольор не міняється, але обидві пані задоволені і запевняють одна одну, що тепер буде чудово і лисів на стелі не буде видно (Тарнавський З.); Це засадничо були всі видатки, так сказати, персональні пана Юрія (Тарнавський З.)

засандáлити вдарити (ср, ст) || → **вгатіти**

засвátаний:

♦ **весéлий як засвátана дiвка** → **весéлий**

засвіркóваний (засьвіркóваний) несповна розуму (ст) || → **мішігенуváти**
засвіркуváти (засьвіркуváти) збожеволіти (ст) || **дiстáти свiрка, з бiлка**
впáсти, здурiти, стрáтити рóзум

засвiтiти 1. увiмкнути свiтло (м, ср, ст)

♦ **засвiтiти як псу в зубáх** про слабке освітлення (Франко)

2. сильно вдарити (ст) || → **вгатiти**

♦ **мáчку засвiтiти вдарити (ст)** || → **пáцнути**

засервуváти вул. вдарити (ст) || → **вгатiти**

♦ **засервуváти пiд óко** вул. вдарити в обличчя (ст) || **в пiсок заiхати, в пiсок стрiлити, в пiсок пáльнути, дáти в мáзак, дáти в нюх, дáти в нюхач, дáти в фригáчку, дáти в хрáпи, заiхати мiж лiпки, замалюváти в циферблят, крiпнути в мiрду, лiюнути, мáзнiти, набiти по пiску,**

наклéпати по мóрдí, пáльнути в мóрду, підштемплювáти, поклéпати мóрду, поклéпати пúсок, розмалювáти циферблят, свáснути в мóрду, стрéлити в лiхтáрню, стрéлити в мóрду, фáкнути в мóрду

засигнувáти сильно вдарити (ст) || → **вгáтути**

засiпати 1. засипати (м, ср, ст)

♦ **як засiплют пiскóм óчи, не глянеш нiкóбли → пiсóк**

2. зрадити; видати на допитi (ст): Бо я знав їх обидвох i, коли б не видержав під поліційними побоями, мiг би засипати (Яцура) || → **всiпати**

засихáти вул. засинати (ст): Юсько вже засихав на бамбетлі, а Михалюнца ніяк не вертала зі склепу (Авторка)

засiбний заможний, багатий, забезпечений (ст)

заскóро завчасно, заздалегiдь (м, ср, ст): Сьогодні вийшов заскоро й тому не спішився (Авторка)

заскóчений якого застали зненацька (м, ср, ст)

заскóчити застати зненацька (м, ср, ст)

заслáбнути захворiти (ср, ст): Нині Тусi не буде: вона цiлком заслабла. Казала, що горло напухло, з носа ллеться. Словом, скажемо – “смаркуля” (Авторка)

засмáлений засмаглий (ст): А відтак виходять на город i стрiчають двоє дiтей. Це його дiти. Гладить їх волосся i всмихається. Знайомий говорить: “Якi вони засмаленi сонцем” (Нижанківський) || **обпáлений**

засмáлiти обпекти, обвiтрити шкiру, роблячи її темною, смуглою (ср, ст)

♦ **засмáлiти шкiру** засмагнути (ст): Та найрадше таки пляжувала сама. Могла б у безконечнiсть лежати на сонцi, її матова шкiра мала вже від природи бiльше вiдпорности на соняшне палаюче промiння, а до того вона встигла вже у Львовi на купальнi засмалити її трохи (Марська)

засмарóваний забруднений (ср, ст) || → **вiсмаруваний**

засмарувáти забруднити (ср, ст) || → **вiсмарувати**

засмарувáтися забруднитися (ср, ст) || → **вiсмаруватися**

засмáчувати кул. приправляти, заправляти, додавати приправи (ст): Засмачити сiплю, цукром i соком iз цитрини (Лiщинська) (ср, ст) || **присмáчувати**

засмiтрити накрасти (ст)

засмiятися:

♦ **засмiятися до суфiту → суфiт**

засоплiти вул. заразити венеричною хворобою (м)

заспiвáти вимагати нереального, просити надмiру; встановити надто високу цiну (м, ср, ст): Таку цiну паскарка заспiвала за той кусник матерiї, що йой (Авторка) || **зацáбанiти, зацiнiти як за рiдну мáму**

♦ **заспiвáй тáнго → тáнго**

застава прибори (ср, ст)

застанóвiтися замислитися, задуматися (ср, ст): Застановися над тим, що ти робитимеш на вакацiях (Авторка)

НА СВЯТА НАЙКРАЩI
КРИШТАЛИ ПОРУЧАЄ
Ф ма Н. ЛЕВИЦЬКИЙ

ПОРЦЕЛЯНА, ШНЛУ,
КУХОННА ПОСУДА, СТОЛЮВА ЗАСТАВА

застереження осторога (ст)

застопити зупинити машину на автостраді (Лучук) (м, ср)

застрік (за́штрик) *мед.* ін'єкція, укол (ср, ст): Була комісія. Лікарі оглядали, потім давали застрики (Селепко); Маю, мабуть, гарячку, пане докторе... Боюся, щоб не дістати грипи. Я хотіла просити, щоб пан доктор дали мені застрік із омнадни (Ярославська); Він скривлено усміхнувся і сказав: "Та це просто передсмертний застрік, а ніяка допомога" (Тарнавський О.)

♦ **вгатіти застрік** зробити ін'єкцію, завдавши болю (ср, ст)

заступство *шк.* заміна (уроку, заняття) (ст): Як згадано, такі заступства бували дуже рідко, бо звичайно, коли якийсь професор не прийшов, тоді не приділювано ніякого заступства, хлопці оставали самі і чудили-чудили (Шухевич)

засувати 1. засувати, сунути

♦ **баєр засувати** → **баєр**

2. *вул.* швидко йти або їхати (ст) || **запихати**

зась не можна (м, ср, ст): А тобі цього зась! Шуруй роботи уроки! (Авторка)

засьвірковапий → **засьвіркований**

засьвіркувати → **засьвіркувати**

засяг:

♦ **невелікого засягу** пересічний, не визначний (ст): Переклади в польській мові читали ще два поети невеликого засягу – імбер і Паєницький, який загинув від бомби таки у Львові (Тарнавський О.)

заталáпаний (зателéпаний) 1. забруднений, заляпаний болотом (ср, ст) || → **вісмаруваний**

2. брудний, неохайний (ср)

заталáпати забруднити, заляпати болотом (ср, ст) || → **вісмарувати**

заталáпатися забруднити, заляпати болотом (ср, ст) || → **вісмаруватися**

затворіти 1. зачинити, закрити (ст) || **замкнүти**

2. заплющити (очі) (ст) || **замкнүти**

зателéнькати задзвонити (ст): Я цього не сподівався. Під черепом зателéнькало мені багато дзвіночків і щось приглушено загуділо. Між очима я відчув болючий відтиск чотирьох чиколодків. Голова моя була під сусіднім столом, і я

не міг підвестися (Нижанківський) || **зацүкуватися**

зателéпаний → **заталáпаний**

затүм згодом (ст)

затинáтися 1. вперто наполягати на своєму, не поступатися (ст)

2. заїкатися через вадү мовлення або від хвилювання (ср, ст)

затүрити *вул.* украсти (м, ср) || → **графіфнути**

затїрка *кул.* тісто, яке кидають шматками в кипляче молоко чи воду (м, ср, ст)

затканий закладений (про ніс) (ср, ст): Потер долонею ніс, що був затканий, як стара цигарніця, і мав враження, що до носа вкручувано коркотяг (Нижанківський)

заткати:

♦ **заткати на а́мїнь** → **а́мен**

♦ **затка́й <си> пүсок** (лайка)

Затїрка

Затерти водою з яйцем або без яйця кварту муки, найліпше пшеничної разової, твердо і щипати тісто. Пересипувати мукою, щоб грудки не збилися до купи. Вкинути в окріп посолений і зварити. Можна підляти молоком або подати без молока, а до кожного тареля дати ложечку масла або присмаженої цибульки (Переписи)

заткнутися замовкнути (м, ср, ст) || → **замкнути браму**

затовщений засалений, *висмарований* жиром (ст): На стіні, що мала темно-сіру й затовщену тапету, колихалась тень газовой лампи. На долівці жовтими гудзиками липла слина. За столиками ставало щораз тісніше (Нижанківський)

затрагати донести, докладаючи зусиль (м, ср, ст)

затрагатися зайти; дійти (ст)

затраска 1. канцелярська кнопка (ср, ст)

2. *крав.* кнопка для одягу (ср, ст): Треба на цю спідничку поставити затраску, і матимеш добру річ (Авторка)

затраснути із силою зачинити (ср, ст): Най тя шляк трафить! Я до неї говорю, а вона, смаркуля, затраснула двері перед самим носом (Авторка)

затурканий 1. примітивний, недалекий (м, ср, ст) || **заібфаний**

2. неспроможний думати, реально оцінювати ситуацію; запаморочений (через втому, біль, хвилювання тощо) (м, ср, ст): Жінка з коханцем у ліжку. Відчиняються двері, заходить чоловік. Жінка піднімає голову і з жахом кричить: – Йой, Іване, то ти? А то хто? Боже, я така затуркана, така затуркана! (віц)

3. закомплексований (м, ср, ст)

затушувати 1. затаїти, приховати (ср, ст): Затушувати справу (Авторка); Якими міцними були націоналістичні елементи в школі, свідчить той факт, що у дні 1-го листопада у ранніх годинах учні гімназії замість йти на лекції цього дня ішли на папахиду по поляглих, а пізніше влаштовували вуличну демонстрацію біля церкви (“Преображенки”) та на Ринку. В 1922–1927 рр. лекції цього дня взагалі не відбувались, в 1928–1930 рр. учні вертали до школи десь біля 10–11 години. ... Що ще більше знаменне – це те, що протягом цілих десяти років ніхто не доніс ні словом Кураторії, а директор Вербицький вмів все ці події “затушувати” (Процюк)

2. пом'якшити, згладити (ст): Ясько цілий місяць ходив з позав'язуванням писком, а я за важке ушкодження тіла просидів рік в келії. Щоправда, Ясько старався це “затушувати”, але це нічого не допомогло. Своє я мусів відсидіти (Нижанківський)

затятий впертий, непоступливий (м, ср, ст) || **заїлий, тятий**

затятися стати непоступливим (м, ср, ст)

зафагасувати повідомити, донести (ст): З певністю не буде мати нічого ліпшого до роботи, як зафагасувати мому дядькові, що я курих папіроску (Шухевич)

зафайданий (зафбйданий) занедбаний, забруднений (Лучук) (м, ср, ст) || → **висмаруваний**

зафайдблений ⇔ **зафайданий**

зафайкувати відмітити, зробити позначку (ср, ст)

зафайчити закурити цигарку (ср, ст)

зафалдувати *крав.* зібрати тканину у *фалди* (ср, ст): Пані Стасю, дуже пані попрошу мені спідничку в сукенці спереду зафалдувати. Бачила таку в Г'ені, дуже то файно виглядало (Авторка)

зафалювати відійти, піти геть (ст)

зафантувати забрати за борг (ст)

зафастригувати *крав.* зметати (м, ср, ст): Як я починала шити піжаму, то спочатку зафастригувала штанки, вшитки в штанках получила разом, а тоді зішила. Викінчила лиштвою вгорі і внизу, викінчила середні шви, а тоді взялася за блюзку (Авторка)

зафасувати отримати в подарунок (перев. одяг, взуття) (ср, ст)

♦ **зафасувати як вб́гий в то́рбу** бути сильно побитим (ст)

зафатигуватися зазнати труднощів (ст)

заф́йданий → **зафа́йданий**

зафондува́ти → **зафундува́ти**

зафундува́ти (зафондува́ти) заплатити за когось (у кіно, кафе, громадському транспорті тощо) (м, ср, ст): *Одного разу, коли в кіні "Пасаж" грали ковбойський фільм, він продав у Бодека всі свої книжки і зафундував Яськові і Куцві квитки до кіна. Сиділи всі три сеанси (Тарнавський 3.); Зафондуйте мені кіно, потім підемо до цукерні, потім відпровадите мене до хати і постоїте зі мною під дверима моєї кімнати, а ще потім я заплачу за вами і вам буде сумно від того, що ви мені життя понівечили... (Вільде); Оба вони зачали сміятися, і відразу ситуація змінилася. Я запропонував їм піти зі мною на аперітіф. Вони радо б пішли, але хто залишиться в станиці... Я порадив на якийсь час її замкнути, що вони й зробили. Ми пішли до бару, я зафундував їм кілька напیتків, і ми розпрощалися як добрі приятелі (Дейчаківський)*

зафуркотати зашуміти, заторохтіти (ст) || **зафуркотіти**

зафуркотіти ⇌ **зафуркотати** (ср, ст)

захва́лювати вихваляти (ст): *Я донині не знаю, що ми вчитали в Лівію чи Цицероні. Було те все для мене таке якесь неприступне, і я не міг зрозуміти, як професори таку "дурну" лектуру могли захвалювати, могли прямо розпливатися перед нею (Шухевич)*

захла́нний жадібний, ненаситний, пажерливий (м, ср, ст)

захла́нно жадібно, ненаситно, пажерливо (м, ср, ст): *Мені соромно вчора було за тебе, бо ти так захланно їла, що виглядало, ніби тебе ніхто ніколи не годував (Авторка)*

захля́ний вул. п'яний (м, ср, ст) || → **вля́ляний**

захля́пати заляпати, забризкати (м, ср, ст)

♦ **захля́пати <собі> м́рду** → **м́рда**

захля́натися 1. заляпатися, забризкатися (м, ср, ст)

2. скомпрометувати себе (ст)

захо́вуватися поводитися (ст): *І коли задзвонили, бо він не взяв свого ключа, а вона ніколи свого не мала, як швець, що ходить завжди в латаних черевиках, а кравець не має порядних штанів, вона, дочка сторожа, не мала власного ключа, Михайло тихо, ніби до себе, сказав: "Я ті перепрошую, але як ще раз ти сі будеш так захоувати, як нині, то не тільки нігде зі мнов не підеш, але ще тяжко по морді дістанеш" (Тарнавський 3.)*

захожа́ти заходити (ст): *Ще більше зацікавилася студентство тією вісткою, коли дійшло до відома, що Рудольф відвідає нічию іншу, а тільки нашу гімназію, значить, що він дуже любить нас, бо інакше був би до нас не захожав (Шухевич)*

захоро́нка дитячий садок (ст): *Одного дня, коли мені було п'ять років (пам'ятаю це добре), батько підійшов до мене, коли я безжурно бігав подвір'ям, взяв на руки, і через сад та хвіртку так перейшли ми до дитячого будинку "Рідна школа". Там він записав мене до дитячого садочка, що тоді називався "захоронкою" (Скоцень); Ніби фігуруючи як сирота, без тата, ходив до сестер Васильянок, де вчився різних речей. Спочатку молитви, потім співати, потім трохи історії, навіть*

грав у дитячих виставах, які на Миколая захоронка давала (Тарнавський З.) ||

захорóнок

захорóнок ⇔ **захорóнка**

захця́нка 1. забаганка, бажання (м, ср, ст)

2. прищ на обличчі (перев. у підлітків) (ст)

зацаба́нити 1. вимагати нереального, просити надміру; встановити надто високу ціну (ср, ст): – Маєш дуже гарний светер, пасувало б ще якусь кольорову опашку до нього. – Та мала'м купити, якраз була до кольору, але та пасарка зацабанила таку ціну, що я відступила (Авторка) || → **заспіва́ти**

2. дати надміру (ст): Добра вдалася салатка, але я зацабанила стільки перцю, що в писку аж пашисть (Авторка)

зацалюва́ти *вул.* заплатити (ст)

зацигúкати *вул.* доїхати, заїхати (ср, ст): Приїжджав до нас щороку й отець Каштанович: для нього, звичайно, наш парох "резервував" св. Проповідь на першу годину зполудня, так, щоб о. Каштанович мав змогу відправити в себе "Десятку", а потім зацигикати тими нещасними трамваями із Знесіння на другий кінець Львова (Керницький)

зациндóлити сильно вдарити (ср, ст) || → **вгати́ти**

зацинкува́ти ⇔ **зациндóлити** (ср, ст)

заціди́ти ⇔ **зациндóлити** (м, ср, ст)

заці́нйти:

♦ **заці́нити як за рідну ма́му** → **ма́ма**

зацо́фанець 1. відсталий, обмежений, із застарілим світоглядом чоловік (ст) || **кавóн, хусит**

2. неохайний, недбалий чоловік; нечупара (ст) || → **кири́нник**

зацо́фаний 1. відсталий, обмежений, із застарілим світоглядом (м, ср, ст) || **зату́рканий**

2. неохайний, недбалий; нечупарний (м, ср, ст)

зацо́фанка 1. відстала, обмежена, із застарілим світоглядом жінка (ст)

2. брудна, неохайна жінка; нечупара (ст) || → **кири́нниця**

зацу́куватися заїкатися через ваду мовлення або від хвилювання (ст):

Говори, врешті, ясно! Якщо ти так у суді зацукуєшся, не дивуюся, що наші матеріальні справи стоять погано (Острук) || **затина́тися**

зацьмака́ний 1. забруднений, занедбаний (м, ср, ст) || → **вісмарува́ний**

2. брудний, масний (перев. про волосся) (м, ср, ст)

зацьма́кати обсмоктати, облизати (м, ср, ст): Доню, розчеши волосся, переплети коси, бо такі кінці, ніби кицька зацьмакала (Авторка)

зацьма́катися 1. бути забрудненим, занедбаним (м, ср, ст): Юрцю, дивись на себе, весь писок брудний. Де ти так зацьмакався? Гура до лазнички (Авторка)

2. *вул.* випити надмір алкоголю; впитися, сп'яніти (ст) || → **влюля́тися**

зачемеру́чений (**зачимеру́чений**) п'яний, напідпитку (ст): Народ був переважно вже зачемеричений, згідно з традицією, що від віків наказувала їм предкам "пити за ринського", коли йдеться в рекрути (Лисяк) || → **влюля́ний**

за́чет аванс (ст)

зачимеру́чений → **зачемеру́чений**

зачина́ти починати (ст): Дуже довго не була вдома, а як приїхала, то зачала

- робити порядки: мила підлогу, вікна, тріпала килими й коци, прала, прасувала, а ще набралось й повно інших дрібниць до роботи (Авторка)
- зачіпка** причина, привід для неприємностей, клопотів, сварки
- ♦ **шукати зачіпки** шукати приводу для неприємностей, клопотів, сварки (ст) || **шукати гідза**
- зачудований** захоплений, приємно вражений, замилюваний (ср, ст)
- зачудовання** захоплення, замилювання (ср, ст)
- зачудовано** захоплено, замилювано (ср, ст)
- зачудовувати** захоплювати, приємно вражати (ср, ст)
- зачудовуватися** захоплюватися, милуватися (ср, ст)
- зашахувати** шах. зробити шах (ст)
- зашіверати** вул., знев. сказати (ст): Ну, не хотів би я слухати того, що зашіврає жолоб, коли на своїй ниві побачить сліди їх роботи (Франко) || → **втіяти б'ялак**
- зашняпати** повільно дійти, човгаючи ногами (ст)
- зашпанувати** помітити; підстергти (ст): Маеш, Ромцю, зашпанувати, коли Тато повернується. Як побачиш, донечко, їх з вікна, швиденько біжи до мене! (Авторка)
- заштѣмпити** засоромити (ст) || **завстидати, заштемпувати**
- заштѣмпитися** засоромитися (ст) || **завстидатися**
- заштемпувати** ⇔ **заштѣмпити**
- заштрик** → **застрик**
- заюмати** украсти (ст) || → **грайфнути**
- заюхтити** ⇔ **заюмати**
- збабрати** 1. зганьбити, скопрометувати прилюдно (Франко): А то го збабрав! (Франко) || → **збѣштати**
2. зробити, приготувати нашвидкуруч (перев. про страви) (ср, ст)
- збабчений** зморщений, зістарений (ср, ст): Мамцю, не давай мені до школи такі збабчені яблука, мені їх встидно витягнути, я їх краще вдома з'їм (Авторка)
- збабчитися** зморщитися, постаріти (ср, ст): Пані Влодзя по смерті чоловіка збабчилася і виглядає зле (Авторка)
- збадати** оглянути; дослідити (ср, ст): Хотинецький залюбився у власну жінку, що приїхала до нього в однострої Червоного Хреста і в штанах, зроблених у формі спідниці. Доктор Балей негайно збадав його й сказав, що згідно зі станом його серця він уже давно не повинен жити (Селепко); Спустися трохи нижче, міркував я, і "збадаю" положення: як вони ще не пішли – тихенько сидітиму далі, а коли їх немає – скочу на землю і дам драла (Керницький)
- збанѣта** вул., вульг. чоловічі статеві залози; яєчка (ст) || **помідори, яйбола, яйці (яйця)**
- зберѣзнік** вул. людина, яка має відхилення від традиційних, визначених суспільством норм і правил поведінки (зокрема сексуальних); розпусник (ст) || **збоченець**
- збѣштати** виляяти, висварити, зганьбити (м, ср, ст) || **вібрати пса, віповісти, всяпати, всіпати бобу, дати бобу, дати пильник, дати шпрайса (шпрайсу, шпрайца), збабрати, зібрати згорі, зїхати, злупіти задницю, згѣпати, зрїпати, зчесати, обсісти язиком, опердолити, опердоль дати, понаправляти мѣтрику**

збікува́тися 1. утратити рівновагу в поведінці; здуріти (ст) || **зг'єдзатися**
2. вперто наполягти на своєму, не поступитися (м, ср, ст) || **зг'єдзатися**
збира́ти:

♦ **збира́ти манáтки** → **манáтки**

збі́ти набити, побити, відлупцювати (ст): Так го'м вчора збив, так го'м віддубасив, шо буде ше довго пам'ятати, як то до мене пискувати (Авторка) || → **ві́гаратати**

♦ **збі́ти на квáсьне я́бло** → **я́бло**

♦ **збі́ти як га́мана** → **га́ман**

збі́тки капості, пустощі (м, ср, ст): Але ж ти майстер робити збитки! (Авторка)
збито́чний (збито́шний) який робить *збитки*, дрібні капості, пустує (м, ср, ст): Ото збитозна дитина! Ні на хвильку її не можна лишити (Авторка)
збито́чник (збито́шник) той, хто робить *збитки*, дрібні капості, пустує; бешкетник (м, ср, ст): Орко вихилився з ліжка та зачепив рукою Анночку. Мав вид хлопчини-збитошника (Ярославська) || → **вагабу́нда**

збито́шний → **збито́чний**

збито́шник → **збито́чник**

зблязо́ваний *вул., вульг.* розбещений, розпусний (ст)

Збо́їська район Львова на північ від сучасної вул. Б. Хмельницького (колишнє с. Збоїська)

збо́ку:

♦ **ма́ти збо́ку** → **ма́ти**

збоче́нець ⇔ **зберезьнік** (м, ср, ст)

збочений який має відхилення від традиційних, визначених суспільством норм і правил поведінки (зокрема сексуальних) (м, ср, ст): Здибаю раз його з псом. Мішанина всіх львівських рас. – О, пан радник мають пса! – Це не є жаден пес... – ? – Лео, леоніс, леонем і так далі... – А де ж грива? – Пане, ви полюєте, а не знаєте, що є леви без грив. Саме цей є без гриви. – А чому ж за сучками оглядається? – Збочений, пане добродію (Купчинський)

збочення відхилення від традиційних, визначених суспільством норм і правил поведінки (зокрема сексуальних) (м, ср, ст): Тим часом Клим не виплекав жадного психічного збочення. На будові він плекав силу (Тарнавський З.)

збу́й *вул.* хуліган, розбишака (ср, ст): Мамусю, я вся тремчу. Боялася зайти до брами: стояли там якісь збуї, і я мало не вмерла зо страху (Авторка)

♦ **жа́ндарм і збу́й** → **жа́ндарм**

збутві́лий зітлілий, прогнилий (ст): Людина мокрою вставала на ранкову збірку, цілісінький день мокнула під дір'явим шатром, щоб після вечірньої збірки лягати в збутвілий, вологістю просяклий берліг (Загачевський)

збу́яти наговорити неправди, нісенітниць; обманути (ст) || **набу́яти**

зва́жити узяти до уваги (ср, ст): Мусиш сьогодні добре посидіти, зваж, що повернешся після малювання пізно. Щоб не був голодним (Авторка)

зведе́нюкі зведені брати або сестри; зведенята (ср, ст)

♦ **як зведе́нюкі** про нечемних, неслухняних дітей (ср, ст): Як зведенюки б'єтесь (Лучук)

звє́рхник начальник (ст): Якраз в той момент до станиці зайшов його зверхник, і він почав йому рапортувати про моє задержання (Дейчаківський)

звѣрхність зовнішність (ст): Йому б здалася жінка, котра б вважала на свою зверхність (Авторка)

звичайний:

◆ **звичайний жидок → жидок**

звіди:

◆ **<піту> на звіди ⇔ звідувати:** Біля дев'ятої години ми пішли "на звіди" до... шинку, а саме до ресторану Пікавса і Бізанца в ринку, напроти головного входу до ратуша, бо там щовечора сходилося багато українців "на пиво", там обговорювано всякі актуальні новини і там можна було про все довідатися (Шухевич)

звідки чому (ст): Я знав, що з Мількою вже нічого не вийде. Вона мене не перепросить, і мені не хотілося перепрошувати її. Ніби звідки. Наговорила мені цілу купу, і ще перепрошувати (Тарнавський 3.)

звідси:

◆ **копен-дупен звідси → копен-дупен**

звідувати дізнаватися, вивідувати, розвідувати (ст) || **піту на звіди**

звізда 1. зоря (ст)

◆ **під злодійською звійздобю родітися → злодійський**

2. різдвяний атрибут колядників – зірка (символізує час народження Христа), із якою ходять колядувати (м, ср, ст)

3. ялинкова прикраса у формі зірки (ст)

звіздочка зірочка (ст)

Звіздочки

1½ шк. муки, 5 дкг цукру, скірки цитринової, трохи цинамону, 2 жовтка або 1 яйце, добру ложку товщу (в разі потреби), 1 ложку сметани або води. Замісити, витачати, викроїти печиво. Спечи легко (Переписи)

звільніти сповільнити швидкість (ст): Там на скруті трохи звільни, а потім – ґазу (Авторка)

звінкля вул. скоса (ст): Морда ґлянц, шпануї на тебе звінкля і "пу хамску до мні ні балакаць!.." (Рудницький)

звіринá звір (ст): Були часті дискусії на релігійні теми, й на тому дуже користали друзі, черпаючи для себе духовий корм із прикладів Івана Климова, Крайового Провідника ОУН Степана Бандери, Романа Шухевича й тих, які ще й

сьогодні живуть. "Людина, яка не вірить в Бога, – казав Іван, – уподібнюється до звірини" (Казанівський)

звітріти вивітритися; утратити аромат (ст): Мелемо пражену каву безпосередно перед її запаренням, інакше вона звітріє (Нова хата 1934)

звіяти вул. утекти (ср, ст): Мірко раптово крикнув: "Звіяй!" І через хвилину вже коло тієї брами нікого з нашої братії не було (Авторка); Але я гадаю, що ви не зробите мені і собі збитка та й не звієте по дорозі (Керницький) || → **бальон** **зробіти**

звѣдница жінка, яка зваблює; звабница (ст): Майбутня зводница з кучерявим волоссям барви паленого каштану й циганським смаглявим личком з захопленням моргає великими карими очима (Чернява)

звонітувати виблювати (ср, ст)

зворотница вул. поворот (ст): Але потяг дуднить по рейках, перевалюється повним темпом по зворотницях, перебігає попри семафори, набирає погону на закрутах (Лисяк)

зворохобити 1. підбурити, намовити (ср, ст): Зворохобив мене йти на то кіно,

казав, що щось надзвичайного, а для мене було нецікаве й нудне (Авторка)

2. схвилювати (ср, ст): Приїхала колежанка з Одеси, цілий день валанцяли містом, а ввечері мали втасмичені розмови, що дуже мене зворохобили (Авторка)

звóхчувати зволожувати (ст): Найкраще законсервуємо ярини, як вложимо її у вохкий пісок, який час до часу треба звохчувати. Бадилля мусить остати наверху, тільки із салеру мусимо пообтинати усе більше листя (Нова хата 1926)

звурдитися 1. збитися у грудки під час кип'ятіння (про молоко) (м, ср, ст)

2. образитися, знервуватися, роздратуватися (ср, ст)

згéпати 1. виляяти, висварити, зганьбити (ст) || → **збéштати**

2. побити (ср) || → **вiугаратати**

згiрдний зверхній, гордовитий, зарозумілий, пихатий (ср, ст): Ні тоді, ані пізніше, ані взагалі ніколи я не чув, щоб коли-небудь виражувався якимсь згiрдним словом про членів нашої родини (Шухевич) || → **арогáнтний**

згiрдно зверхньо, зарозуміло, гордовито (ср, ст)

згiршений неприємно вражений, дуже засмучений, розчарований (м, ср, ст)

згляд погляд (ст)

◆ **в цім згляді** із цього погляду (ст): А треба тут сказати правду те, що до цієї катастрофи найбільше причинився синдик "Заведенія" др. Іван Добрянський, і то не для особистого зиску, бо в цім згляді має він чисті руки, але тому, що він усяких Міхалків і Кушнірських своїм авторитетом охороняв перед усякою критикою (Нагірний)

згляди привілеї, переваги (ст): З того виходило, що Підгайний має в тюрмі якісь спеціальні згляди, а такі згляди можна було дістати тільки тоді, коли хтось на них заслужиться: при слідчій арешті – коли силпе товаришів (Шухевич)

зглядно стосовно (ст) || **зглядом**

зглядом ⇄ **зглядно**

згорі заздалегідь, наперед (ср, ст): Я згори бачу, шо то за штучка та Твоя колежанка, та вона тільки тримається тебе задля твого товариства, бо інакше й близько її там не буде (Авторка); Як у добрій машині, так і в нього все, здавалося, було обраховане, зважене і згори зведене до певної рівноваги (Франко)

◆ **заплатіти згорі** 1. заплатити заздалегідь, авансом (ср, ст): За це пиво й за цю папіроску заплатив згори. Гібель інакше не хотів дати (Нижанківський)

2. заплатити більше, ніж належить (ст)

◆ **зібрати згорі** виляяти, висварити, зганьбити (Франко) (ст) || → **збéштати**

◆ **платіти згорі** платити більше, ніж належить (ср, ст)

згóрток сувій (ст)

згрубша поверхово, не ґрунтовно; загально (ср, ст): А, я так вчора не мала гумору до порядків, так згрубша поскладала, повитирала порох і з кавкою лежала біля телевізії (Авторка) || **згрубшого**

згрубшого ⇄ **згрубша**

згуба:

◆ **чия згуба, то́го й гріх** (Франко)

згубітися:

◆ **згубі́ся від мене** відчепись від мене, іди геть (Франко)

згедзатися 1. виявити впертість, зятятість (ср, ст): Знову Олько невідомо чому згедзався і мені не телефонує. Зовсім зник (Авторка) || **збікува́тися**

2. утратити рівновагу в поведінці; здуріти (ср, ст) || **збікува́тися**

згелемзити *знев.* з'їсти (ст)

згонгатися *вул.* насититися, наїстися (ст) || **нагонгатися**

зграбний 1. стрункий, підтягнутий, пропорційний (про людину) (ср, ст)

2. фізично вправний, спритний (ср, ст)

3. елегантний, вишуканий (про одяг, взуття): Там всі жінки ходять в гімнастюрках і носять чоботи, а для мене зграбний мешт — то все! Щоб як жінка була гарно одягнена, але як нема елегантного мешта, то все — до Дунаю! (Вільде)

зграндува́ти 1. забрати обманом (ст)

2. змусити робити щось, попередньо набриднувши проханнями, розмовами (ср, ст)

3. згвалтувати (ср)

згрéбло *вул.* гребінь (ср, ст)

здава́ти:

◆ **здава́ти лекту́ру** → **лекту́ра**

◆ **здава́ти па́ртію** → **па́ртія**

зда́тися 1. знадобитися (ст): Стягує до хати всяке дрантя. Приміром, вчора, привезли якусь стару ґабльоту, ну пощо нам тота гаргара. А вона тільки: "Все здасться на господарстві". От побачите, ше крок, і я буду на Кульпаркові (Авторка)

2. пасувати, личити (ст): Сяні до нової сукенки здали би ся обцаси (Авторка)

здві́г скупчення, натовп (м, ср, ст)

здебі́льша здебільшого, зазвичай (ст): Здебільша відповіді обмежувалися до монсилябових окреслень в роді "ти знаєш, як то є", або "ет, ніц нового, ніц надзвичайного", або знову "все по-старому", або "так, як було". Молодця все це задовільняло (Тарнавський З.)

зденерво́ваний нервовий, роздратований (ср, ст)

зденерво́вання роздратування, хвилювання (ср, ст)

здéртий зірваний (про голос) (ст): А відразу потім якийсь здертий тенорок починає: — А в неділю вранці сонце ще не встало (Лисяк)

здецидо́ваний 1. виважений, обдуманий (про рішення, крок) (ср, ст)

2. переконаний (ст): Немало причинився до цього і директор Едвард Харкевич, який був здецидованим українцем і тактовно випілював між молоддю кацапського духа (Шухевич) || **тверді́й**

здецидува́тися зважитися, вирішити (м, ср, ст): Він ще не міг здецидуватися, чи піде на гостину до того товариства, чи ні (Авторка)

зді́банка побачення, зустріч (м, ср, ст): Прийти на здібанку (Авторка)

зді́бати зустріти (м, ср, ст): Врешті, вернувся до Львова. Здібаву його на вулиці, щиро вітаємось, балакаємо про це та про те. В одному моменті Старосольський чемно кланяється молодому чоловікові. — Хто це такий? — питаю. — Мій учень. — А чому ж ви йому кланяєтесь? — Бачите, ми знайомі, то хтось із нас повинен уклонитися (Купчинський)

♦ **яке їхало, такé здібало → їхати**

здібатися зустрітися (м, ср, ст): Ходили ми всюди по місту, але з ним не здибалися (Авторка); В Стрийському парку ми ся здибали з тобов, в моїм серці сі зашпортала любов (із пісні)

здивачілий дивний, дивакуватий (ст) || **дивачний**

здикуцель шк. ексекутор (ст)

здірди:

♦ **в здірди піту** утекти (ст) || → **бальбон зробіти**

здійміти (здойміти) зняти (ст): Адвокат відклав газету, здіймив окуляри і, розглянувшись по салоні, сказав: "А що?.. Вона вже не грає на фортепіані" (Острук)

здойміти → здійміти

здоблу знизу (ст): Здолу, від Ринку, надходило між прохожими, які блискавично зникали по брамах, декілька людей у сірих уніформах із чорними вилогами на комірах (Лисяк)

здоровий:

♦ **здоровий як горіх → горіх**♦ **здоровий як рíба → рíба**

здоровіти вітати (ст): Ніхто з українців не удержував з ним відносин, ніхто його на вулиці не здоровив, ані не відповідав на його поздоровлення (Шухевич)

здорово корисно для здоров'я (ст)

♦ **то здорово на óчи → óко**

здóхлий:

♦ **купéць на здóхлу рíбу → купéць**

здóхнути:

♦ **здех канáрок → канáрок**♦ **здох пес → пес**

здуплітися вул. випити надмір алкоголю; впитися, сп'яніти (Лучук) (ср)
|| → **влюлятис**я

здуріти збожеволіти (м, ср, ст) || → **засвіркувати**

зега́рок → дзига́рок

зекс вул., тюр. 1. наглядач; ключник (ст)

2. увага (ст)

зелéне дитяча гра (ст): Звичайно грали в "зелене". Відбувалась виміна пошто-вими марками і гра ними, що полягала в відгадуванню марки з одного ріжка при закритій решті долонею (Цьонка)

зеленець сквер (ст)

зелéний 1. зелений

♦ **зелéні фіра́нки** вул. весна й літо; літня погода (ст)

♦ **на зелéну <грані́цю>** за кордон (ст): Прийшов втаємничений у все приятель Романа, Адась Курковський, що його звали популярно "Клапоух", і, як домовлено, привів двоох юнаків, що теж вибиралися "на зелену границю" (Загачевський); Слухай і мотай на вус: підете завтра перед вечором так, щоб, як тільки стемніється, ви могли вирушити "на зелену" (Загачевський)

♦ **став Зелéне óко → став**♦ **зелéне Різдво́, білий Велі́кдень → Різдво́**

2. молодий, недосвідчений

♦ **зелений фрэер** → **фрэер**

3. (перев. мн. **зелені**) американський долар; валюта (м, ср, ст)

зеленіна *кул.* зелень (петрушка, кріп тощо) (ср, ст): Ще лишилося мені накришити трохи зеленини до супи (Авторка); Колись-то Мамця казала, що як я буду їсти багато зеленини, то в мене будуть зелені очі. І я наминала – як має бути! Дуже мені то подобалося (Авторка)

зеленосвятбчний який відбувається в період Зелених свят (ст): Бувало, коли він маршував на чолі зеленосвятчного походу, грізний, як сама мста, з бородою Мойсея, з атлетичними грудьми та з гудзуватою черешнівкою в руці, – о, тоді й ендецькі боївкарі не відважувались зачіпати наших, та й поліцаї ніби не помічали несених у поході тернових вінків з чорними стяжками (Керницький)

зеленчук прикордонник (ст)

зэлень карт. піка (ст) || → **віна**

зелэпухи незорілі, зелені плоди (ср, ст): Не їж, Софійко, ті зелэпухи: животику буде боліти (Авторка) || **зелэпцюхи**

зелэпцюхи ⇔ **зелэпухи** (ср, ст)

земліця:

♦ **<тебэ, його...> й святá земліця не напра́вить** про людину, яку не можуть змінити жодні обставини (ст): Ти все той сам "невірний Тома". Тебе й святá земліця не направить. Яким недовірчивим Юсько був, таким і залишиться (Загачевський) || **<тебэ, йогб...> й святá земля не напра́вить**

земля:

♦ **глода́ти сирú зéмлю** → **глода́ти**

♦ **<тебэ, йогб...> й святá земля не напра́вить** ⇔ **<тебэ, йогб...> й святá земліця не напра́вить**

зэро 1. нуль (ср, ст): Зробилося мені неприємно. Остаточо ми були за дротами, в яких трудно було вибити вікно на світ. Мої вояцькі пляни змаліли до зера (Селепко); Восени 1915 р. я здавав іспит до гімназії. При тому іспиті проф. Янів велів мені написати цифру 3005 (він був математик). Якби велів був написати, пріміром, цифру 3562, було б легше, але 3005, я не міг ніяк збагнути, скільки має бути зер у середині. Я так і застиг біля таблиці, а проф. Янів сказав: "Тобі ще в піску бавитись..." Як мене перепустили, знав хіба мій батько (П'ясецький)
2. нічого не варта, жалюгідна людина; нікчема (ср, ст): Він комплетне зэро (Авторка)

зец удар (ст) || **ка́мпа, па́ца, па́цка, шніт (шнит), штос**

♦ **да́ти зéца вдарити** (ст) || → **вга́тіти**

зэцер робітник друкарні, який здійснює набір; складач (ст): І фактично, вже за півроку Стефко приносив мамі гроші, які діставав від клієнтів, коли в суботу доставляв їм роботу. За кілька років він визволився і діставав добре платну працю заавансованого зэцера (Тарнавський З.)

зі́гар → **дзі́гар**¹: Випий си горівки, запали зі́гара, відпічни си трохи (Авторка)

зі́гармістр → **дзі́гармістр**

зі́гарок → **дзі́гарок**

зиз 1. косоокість (ср, ст)

- ◆ **зі́за дістати** стати косооки́м (ср, ст): А та пані Влодзя, як ми виходили з каменіці, так за нами заглядала, що мало зиза не дістала (Авторка)
- ◆ **ма́ти зі́за** бути косооки́м (ср, ст)

2. шістка (позначення очок у грі в кості) (ст)

зі́зий косооки́й (ср, ст) || **зизо́бкий, зизува́тий**

зизо́бкий ⇔ **зі́зий**

зизува́тий ⇔ **зі́зий**

зизува́то скошуючи очі (ср, ст)

зі́мний холодний (м, ср, ст)

- ◆ **дму́хати на зі́міе** бути надміру обережним (м, ср, ст)

зі́мніти холоднішати (м, ср, ст)

зі́мно холодно (м, ср, ст)

зиск 1. дохід, прибуток (ср, ст): Він має з цього добрий зиск (Авторка)

2. користь, добрий результат (ст)

зискáти 1. отримати вигоду (ст)

2. опинитися у сприятливій ситуації, здобути більше (ст)

- ◆ **зискáти на ча́сі** → **час**

зиці́рка вправи, муштра (ст)

зицирува́ти 1. муштрувати (ст)

2. *вул.* робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити, ляяти (ст) || → **бе́штати**

зі́чити → **жі́чити**

зичлу́вий → **жичлу́вий**

зі́бганий:

- ◆ **зі́бганий в каблу́к** → **каблу́к**

зібра́ти:

- ◆ **зібра́ти ка́мпу** → **ка́мпа**

зібра́тися:

- ◆ **зібра́лося <ра́птом> на лю́бов** *ірон.* захотілося романтичних пригод (ст)

зі́врати (сі́врати) *вул.* говорити, розмовляти (ст) || → **бала́кати**

зі́гна́ти:

- ◆ **зі́гна́ти му́ху з но́са** → **му́ха**

зі́гнутий:

- ◆ **зі́гнутий фі́льц** → **фі́льц**

зі́грі́ти:

- ❖ **не зі́гріє він там місця** → **місце**

зі́йтú:

- ◆ **зі́йтú на ба́тjра** → **ба́тjр**
- ◆ **зі́йтú на ді́да** → **ді́д**
- ◆ **зі́йтú на пси** → **пес**

зі́йтúся випадково зустрітися: Вчора вечером зішовся я з Альфредом Будзиновським. Він йшов без капелюха, а це звертає увагу прохожих (Боберський)

зі́лля (зі́ля):

- ◆ **анге́льське зі́лля** *кул.* духмяний перець (ст)

зіля → зілля

зіпняти (зіп'яти) підняти (ст)

зіпнятий (зіп'ятий) піднятий (ст): З правого або лівого боку сукня є або зіпнята, прибрана кишеною, або ковнір кінчиться вузьким кінцем. Ці одnobічні сукні мають свій чар, головню по часах строгої симетрії (Нова хата 1926); Була тільки в сорочці, що, обшита вгорі коронкою і зіп'ята на раменах, ослонювала її груди і плечі, лишаячи голими гарні, мов із слонової кості виточені, рамена і шию (Франко)

зіпнятися піднятися (ст)

зіпсүтий:

♦ <зіпсүту> консерву отворіти → конзёрва

зіп'яти → зіпняти

зіп'ятий → зіпнятий

зір погляд (ст): Одну хвилину довше, як треба, зупинив зір на її очах і виминув її, слухаючи далі лікаря (Ярославська); Обидвоє мали на устах лагідний усміх, потім споважніли, але не відривали зору одне від одного (Ярославська)

зірвати розірвати, припинити стосунки (ст): Гурра! Маланка зірвала зі мною! Власне через те, що я її не називаю Мелянією. Образилася. Каже, що я образив цим словом не тільки її, але й її маму, й батька, й шістьох тіток (Селепко)

зіритованийий знервований (ст): – Чоловік і жінка, – сказав я, – це так, як дві рівнобіжні лінії, які стикаються тільки тоді, коли їх до того змусити. – Чому змусити? – спитав Олег помітно зіритованим голосом (Селепко)

зістати 1. стати (ст): “А ти будеш генералом”, – говорила до мене завсіди пані директорова. Та її ворожба не сповнилася, бо я генералом не зістав і вже не зістану (Шухевич)

2. залишитися (ст): Ті, що зістали, ремствували на тих, що виїхали, і, на мій погляд, вони мали слушність (Нагірний) || **зістатися (зостатися)**

зістатися (зостатися) ⇔ зістати

зіхер (зіхер, зіхир) так, точно (ст): – Ти вже не дитина. – Що то, то зіхер (Нижанківський); “Зіхер” зі Львова”, – відізвся знову голос з гурту. – “Ну і що?” – “Та нічого, я так лиш, бо я сам зі Львова, українець...” (Загачевський)

♦ **на зіхер (зіхер)** обов'язково, безперечно, точно, без сумніву (ст): Зробіти щось на зіхер (Авторка); А тепер-то я хотів знати на зіхер, як то було в тих часах (Тарнавський З.) || **зіхерово**

зіхеровий (зіхеровий, зіхирівий) обов'язковий, гарантований, безсумнівний (ст): Ти, Василю, по війні, як вернем до хати, маєш у мене зіхерову посаду. За шофера тебе в себе зроблю! (Лисяк)

зіхерово ⇔ на зіхер (зіхер): “То рихтик, човеку! Як своя ферайна буде робити восько, тоді я також зіхерово фалюю по коромесло, а наразі спішитися нема чого”, – додав Сяхо (Загачевський)

зіхер → зіхер

зіхеровий → зіхеровий

зіхир → зіхер

зіхирівий → зіхеровий

зі'єсти:

♦ пігүлку зі'єсти → пігүлка

зі'хати 1. вул. вилаяти, висварити, зганьбити (ст) || → **збештати**

2. шк. почати отримувати гірші оцінки зі шкільних предметів (м, ср)

зла́дити приготувати (м, ср, ст): Зладити начинку, напихати нею підгорля (Ліщинська)

зла́комитися спокуситися (ср, ст): А коли селянинові хтось дає щось задармо, це вже щось несамовите, треба зі всіх сторін оглянути, обнюхати, на кінці кинути, "бо для хлопів дурнички нема". І в тім ціла вина Білого, що злакомився на дурничку (Шухевич)

зламáне:

♦ **вúкинути на зламáне пúску → вúкинути**

зламаний (злóманий):

♦ **вúкинути на злóманий писк → вúкинути**

♦ **пítу на злóманий кáрк** *вул.* забратися геть (ст) || → **вúпхатися**

зламáти (зломáти):

♦ **зламáти кáрк → карк**

♦ **зломáти писк ⇔ пítу на злóманий кáрк**

зламáтися *вул.* померти (ст) || **вúтягнути копúта, дéмба дáти, загнúтися, засміятися до суфúту, кабнúти, ківнути, кіпнути, кіти завалúти, кіти натягнути, крепірувáти, натягнути копúта, натягнути копúтами, натягнути ногами, пítу спáти, сміятися до суфúту, скацібнути, стúкати до святóго Петрá**

зла́пати зловити, спіймати (м, ср, ст): Біжи! Утікай швиденько! Бо зараз злаплю тебе! (Авторка)

♦ **дáти себе зла́пати** дати себе обманути (ст) || **дáтися натягнути**

♦ **зла́пати на шпúц → шпúц**

♦ **зла́пати сиф → сиф**

♦ **зла́пати ца́па за го́нор** обманути (ст): Який то він був селеп і фразер, що дав себе злапати на такий дурний "штос", ніби вона була в тяжі. Жадний львівський кіндер на таке вже не наткнеться. Навіть якби справді щось було, то розумні дівчата ніколи з тим не вилазять, бо хлопець може відразу зв'язати. А він дався натягнути. Злапала цапа на гонор (Тарнавський З.)

златáти:

♦ **златáти сúдження → сúдження**

зле погано, кепсько (м, ср, ст): – Що з тобою? Як ти виглядаєш? – Місько глянув на свої черевики і поправив краватку. – Зле? Пфі, а я думав, що перша кляса (Нижанківський)

злеополúзувáтися 1. набути манер міського товариства, стати міщанином (ст) || **набрáти львівського шліфу**

2. сполонúзуватися (ї) || **перекабáчитися**

злетúти впасти скотившись (м, ср, ст): Брат випровадив його на коридор, дав кулаком межі очі – він злетів зі сходів. На тому кінець (Нижанківський)

злий поганий, прикрий, нещасливий: Виявилось, що родичі прийшли до хати в невідповідний час. Це був злий знак, і він справді одружився скоро з нею, і скоро почали зле жити (Селепко)

злúти → злúти

зліва:

♦ **брáти зліва й справа** отримувати додаткові прибутки від незаконних операцій; брати хабарі (ср, ст): Не раз знайомі радили мені, аби користати з нагоди і брати зліва й справа, але я цього не робив (Шухевич) || **мáти зліва**

- ♦ **мати зліва** ⇔ **брати зліва й справа** (ср, ст): Та що казати, та вони так добре живот, як він має зліва, то певно, шо не бідуют (Авторка)

злість:

- ♦ **на злість** навмисно (м, ср, ст): Бачила також панчохи, шо друкуться, наче на злість, діраві підошви, суконку з витертими ліктями, фотоси, шо заступають фільми (Ярославська)

зліцитуваний проданий з аукціону (Лучук) (ст)**зліцитувати продати з аукціону (ст)****злодій злодій || а́паш, баламу́т, барахо́льщик, берзі́вник, б́ухач, ва́шер, га́неф, гітморге́нбге́т, гра́ндяр, до́ліняж (до́ліняр), злоді́йська за́раза, ка́сяр, кінде́р, кіндрак, кіндру́с, клявіса́ж, ма́хач, паєнчі́няр, потоко́вий б́ухач, скоко́вий б́ухач, смі́трач, той, хто сту́кає на до́брый де́нь, чу́храй (цюхра́й), ю́сько чу́храй (цюхра́й), юхті́й**

- ♦ **ноторі́чний злоді́й** людина, яка з дитинства схильна до злоді́йства (ст) || **під злоді́йською зві́здою роді́тися**
- ❖ **не той злоді́й, шо вкраде́, а той, шо не вмі́є до́бре схова́ти** (Франко)

злоді́йський:

- ♦ **злоді́йська за́раза** → **за́раза**
- ♦ **під злоді́йською зві́здою роді́тися** ⇔ **ноторі́чний злоді́й**: Ні, кумо, я все своє кажу: шо під злоді́йською зві́здою вродилося, се лише шибениця направить (Франко)

злoманий → зла́маний

- ♦ **на злoманий пі́сок** → **пі́сок**
- ♦ **пу́цька злoмана** → **пу́цька**

зломати́ → зламати́**злoсний злий, недоброзичливий (м, ср, ст):** Навіть не буду йти до Зоні, не буду ніц питати. З самого ранку ходить злосна, як хмара. Певне, Місько знову повернувся пізно (Авторка)**злoстити нервувати, злити, драгувати (м, ср, ст):** і це Михайла злостило найбільше. Та до чо́го він має признатися? До того, чо́го не зробив? (Тарнавський З.)**|| іритува́ти****злoститися нервуватися, злитися, драгуватися (м, ср, ст):** А ви сидите і навіть не можете злоститися. Подібно, як ви, по якомусь часі, не злоститесь на камінь, в який ви вдарилися ногою (Тарнавський З.) || **іритува́тися****злoтий золотий (ст)**

- ♦ **злoтий хлоп** → **хлоп**
- ♦ **злoта зу́па** → **зу́па**
- ♦ **маму́нцю злoта** → **маму́нця**

злупі́ти набити, відлупцювати (ср, ст) || → ви́гаратати

- ♦ **злупі́ти за́дницю** → **за́дниця**

злучі́ти з'єднати (ст)**злучі́тися з'єднатися (ст):** Коли пан прокуратор був у городськім суді як цивільний суддя, усі висловлювалися про пана з похвалою: найкультуральніший, найгречніший, найсправедливіший, просто всі "най" злучилися тоді в особі пана прокуратора (Шухевич)

злюзува́ти змінити, заступити (на варті): Пізньою весною 1887 р. наша добра мама приїхала до Львова, аби “злюзувати” бабуню, яка поїхала до Красова, а мама остала з нами. В тім час приїхав до Львова український театр (Шухевич)

зля́ти (злі́ти) 1. злити (м, ср, ст): Після того як вода в ринці закипить, воду з м'яса треба зляти і знову поставити варити. І най си потрохи булькає (Авторка)
2. провалити (ст): Отже, на захист диплому приходили усі бажуючі, усі, кого цікавила тема вашої роботи. І тут розпочиналися справжні наукові баталії. Тож ви мали усі шанси просто “завалити”, або, як говорили наші студенти, “злити” свою роботу, не захистившись (Чайківський)

◆ **зля́ти і́спит → і́спит**

◆ **зля́ти при і́спиті → і́спит**

змаг спорт; змагання (ст): Змаг на Головній стояв високо (Нич)

◆ **змаг терено́вий** змагання на конкретній території, яке полягає у виконанні спеціально визначених різнопланових завдань (м, ср, ст)

змагнетизува́ти привабити; навіяти (ст): Д-р Микола Шухевич говорив дуже ввічливо, усміхався своїми темними очима і старався цілим своїм поведінням змагнетизувати настрій та проломити опір осторожної пані (Боберський)

змагу́н учасник спортивних змагань; спортсмен (ст): Він простягся на деревляній лаві і поглянув вниз, де з-під даху трибуни виринав сочистий зелений прямокутник майдану, чорніла бігова доріжка і де увихались барвисті постаті змагунів, що з металевого кола кидали кулею. Поміж ними кружляли білі силвети суддів (Лисяк) || **спортовець**

змагльова́ний побитий, понівечений (ст): Повиходили і замкнули за мною двері, а я впавав майже без пам'яті на пріччя, так солідно був змагльований (Керницький)

змаглюва́ти набити, побити (ст) || → **вугаратати**

змалюва́ти вул. нашкодити, знищити (ст)

змарга́ний (змарга́ний) дуже втомлений, замучений (ст): Коли вполудне належно змаргана і заболочена сотня вертається поміж бараки, вояки з приємністю ловлять запах бараболі і чогось, що має зватись гуляшем (Лисяк) || **такій, що циганські діти не мілі**

змарга́ний → змарга́ний

змаркотні́ти знітатися, злякатися, збентежитися, засмутитися (ст): Зчинився крик. Спочатку я був дуже гордий з моєї вояцької кар'єри, але коли виявилось, що це кричать на мене, я змаркотнів (Селепко)

змасакрво́ваний дуже сильно побитий, понівечений, покалічений (ср, ст)

змасакрува́ти дуже сильно побити, понівечити, покалічити (ср, ст): Швидко дізналися на волі про те, як змасакровано мене на поліції (Яцура) || → **вугаратати**

зматкобо́жений нещасний, стривожений, заклопотаний (ср): Чи щось сталося страшного, що ти такий сьогодні зматкобожений? (Авторка)

зматкобо́житися виглядати нещасним, заклопотаним, стривоженим (ср)

зма́хати вул. 1. втомити (ст)

2. вульг. зачати (нешлюбну дитину) (ст): Змахати бенькарта кобіті (Горбач)

зма́хатися вул. втомитися (ст) || → **змордува́тися**

змашино́ваний механізований (ст): До чорта! Є ще романтика в тім нашім змашинованім світі! (Ярославська)

змив *вул.* втеча (ст)

♦ **змив зробіти** *вул.* утекти (ст) || → **бальон зробіти**

змі́кати втікати (ср) || → **брі́кати**

змікúтити 1. знайти вихід зі скрутного становища; викрутитися (ср, ст)

2. украсти (ср, ст) || → **гра́йфнути**

зми́літи 1. помилитися (ст) || **зми́літися**

2. увести в оману (ст): Не хочу Вас змити, але здається, що стрийко вже від'їхав (Авторка)

зми́літися 1. ⇆ **зми́літи**

2. попасти в оману (ст)

зми́сл *чуття* (ст): Ми чимраз більше одне одному подобались. Я вплинув, мабуть, на її шостий зми́сл, бо згодилася піти зі мною до кіна (Селепко)

змі́тися *вул.* 1. зникнути, уникнувши арешту (ст)

2. ⇆ **змив зробіти** (м, ср)

змі́нїти:

♦ **змі́нїти фронт** → **фронт**

змі́рити:

♦ **з ві́нькля змі́рити** → **ві́нкель**

змі́цне́на *ірон.* горілка (ст): Але бували й інші колеги, з якими ми вступали до Кучика або іншого "льокалю" з'їсти "раз на виделець" і випити "зміцненої" (Крип'якевич) || → **аквавіта**

змі́шаний розгублений (ст): На моє здивування, на Личаківській вулиці, менш-більш біля військової лічниці стріву я івана Малюца, якого я задержав, почав з ним розмову словами: "Що ви тут робите?" Малюца був дуже змішаний, сказав, що дуже спішиться, і ми зараз таки розійшлися (Шухевич)

змі́я:

♦ **змі́я сорокáта** зла, сварлива жінка (ср, ст) || → **га́дра**

змі́нє́кнути стати м'яким; змі'якнуту (ст)

♦ **пі́па <му> змі́нє́кла** → **пі́па**

♦ **ру́ра <му> змі́нє́кла** → **ру́ра**

змі́вити прочитати (молитву) (ст): Змовили "Отче наш" і засіли до столу. Адає підніс тарілку з просфорою і пані Курковська обділила нею обох. Мовчки споживали дари Божі (Загачевський)

змі́га:

❖ **кобу́ така́ змі́га, як охóта** про те, що бажання не збігаються з можливостями (Франко)

змі́ра небажана подія, переживання; жах (ст): Чистою зморю для дирекції нашої гімназії були польські державні святкування (Береза)

змордува́тися 1. дуже втомитися (м, ср, ст) || **ві́ладуватися, забі́мбатися, загну́тися, зма́хатися, зму́читися, намордува́тися, спúхнути**
2. зазнати фізичних або моральних страждань (м, ср, ст)

змотло́шений *вул.* 1. побитий (м, ср, ст)

2. дуже змучений, виснажений (ст): Всього три доби, а почуваюся такий змотлошений, як сучий син. І страшенно хочеться спати (Керницький)

змотло́шити *вул.* 1. набити, побити (м, ср, ст) || → **ві́гаратати**

2. виснажити, знесилити (м, ср, ст)

3. зїсти (м, ср, ст): Мій неоціненний пан інструктор не перешкодив другові в концерті, нічого йому не казав і ні про що не розпитував, втім, і сам дістав колони апетиту і змотловив ще одну вечерю (Керницький)

зна́гла раптово (ст)

зна́йдений:

❖ **що зна́йдене, то не кра́дене** (Франко)

зна́йдух знев. байстрюк (ср, ст) || → **ба́хор**

знайти́:

◆ **знайти́ впу́ску → впу́ска**

◆ **знайти́ собі́ ключку́ → ключка**

знайти́ся:

◆ **бальбо́ном знайти́ся → бальбо́ном**

◆ **знайти́ся у кро́пці → кро́пка**

знако́мий знайо́мий (ст): Часом вечорами збиралися у нього різні його знакоми, і ми бували також на цих дуже скромних прийняттях (Шухевич)

знамені́тий дуже добрий; найкращий, неперевершений (м, ср, ст)

◆ **знамені́та госпо́діня → госпо́діня**

знамені́то дуже добре; найкраще, досконало (м, ср, ст): Ми трималися знаменито. Коли програвали, то тільки тому, що противник мав більше спортового вироблення. У бігах виявилось, що нам є чужі всі ті шутчні

Кооперативна фабрика домішок до кави

„СУСПІЛЬНИЙ ПРОМИСЛ“

у власній фабриці Львів XV., Богданівка ч. 30.

Поручає, анану вже з добірної якості цукорю „ЛУНА“, солодову каву „ЛУНА“, підмірку кави „ПРАЖІНЬ“.

Знамениті в смаку поживні, дешеві.

технічні методи. У стрибках зайшло непорозуміння. Ми стрибали близько, щоб зайняти дальші місця на табелі, а треба було навпаки. Коли справа вияснилася, було вже пізно (Селепко); У розі кімнати пробігає рура, де булькоче вода, а наші господарі мають радіо, яке крізь двері знаменито чути (Ярославська)

зна́ти:

◆ **да́ти зна́ти** повідомити (м, ср, ст): Дай знати, коли зможеш прийти, я тоді також підйду (Авторка)

◆ **зна́ти, котро́ю ка́ртою загра́ти → ка́рта**

зна́тися бути знайомим (м, ср, ст): Хто він? Як довго знаються? Де й коли пізнав її? (Вільде)

❖ **зна́йся рівня́ з рівнею** (Франко)

знаття́:

◆ **якбу́ знаття́, що в ку́ма пиття́ → кум**

зна́чок марка (ст): – О-о, кляйстер. Хе-хе, кляйстер! А навіщо тобі кляйстер? – Значки клеїти, – відповів я, не заїкнувшись (Керницький)

зне́гува́ти заперечити; зігнувати (ст)

Знесі́ння дільниця в північній частині міста, яка раніше була підльвівським селом (приєднана до Львова 1931 року)

знечу́лити 1. знеболити, зробити нечутливим до болю (м, ср, ст)

2. вул. приголомшити, ударивши по голові (ст)

знімка фотографія (м, ср, ст): Враз очі її заблищали. Побачила на знімці Муковського біля джерела (Ярославська); Бачив учора Анноччину знимку, довго нею захоплювався (Ярославська); Ставайте всі до знимки (Авторка)

знимкувати фотографувати (м, ср, ст)

знімчений:

◆ **знімчений юрко** → **юрко**

зніосини стосунки, відносини (ст)

зніютований заклепаний, спаяний (ст): І витягнув з кишені малу, круглу бляшанку, точніше – дві бляшанки, зніютовані докупі, з діркою посередині (Керницький)

зніюувати заклепати, спаяти (ст)

знятий:

◆ **як з хрестá знятий** → **хрест**

золотій:

◆ **золоті гóри обіцювати** обіцяти казкові скарби, надзвичайне добро (ср, ст) || **золоті гóри обіцїти**

◆ **золоті гóри обіцїти** ⇔ **золоті гóри обіцювати**

✧ **золотá шваї́йка мур пробива́є** → **шваї́йка**

зольнегль (перев. мн. **зольнеглі**) шевський цвях (ст): Його ходу я розпізнав з чалапаня важких, вояцьких черевиків, підбитих “зольнеглями”, до яких наш пан майстер тільки минулого тижня прибив металеві підківки (Керницький)
|| → **цвях**

збóльнути вул. 1. сильно вдарити (ср, ст) || → **вгату́ти**

2. випити (перев. алкоголю) (ср, ст): Я трохи си зольну води та й піду (Авторка) || → **гбóльнути**

злювати ремонтувати (взуття) (ср, ст)

зоря:

◆ **бчи му ся блищáт як дві зорі** → **бко**

зосібна окремо (ст)

зостáтися → **зістáтися**

збська посудина місткістю 6 літрів, якою на Львівському пивзаводі зачерпували пиво (ср, ст) || **збся**

збся ⇔ **збська** (Лучук)

з-пéред перед (ср, ст): Був винен ще з попереднього разу. З учора, з передучора, навіть з-перед тижня. Зовсім просто: не мав грошей (Нижанківський); Іди стежкою з-перед мене, мушу тебе мати на оці (Авторка)

зрáда:

◆ **головна́ зрáда** державна зрада (ст)

зразі́ти 1. налаштувати проти себе (ст): Був ще інструктором Прокіп Мостовий, який своїм поведінням дуже зразив собі хлопців, і по короткім часі Паньківський це завважив і усунув його (Шухевич)

2. розчарувати (ст)

зразі́тися втратити симпатію, зневіритися; утратити бажання; розчаруватися (ст): Не уявляєш, як я зразилася з того, як побачила, як він хапчиво і недбало їсть (Авторка); Не знаю, що з нею сталося; може, зразилася чимось. Не говорить до мене, в мій бік і не дивиться (Авторка)

зрáníти завдати фізичних або душевних ран; поранити (ст): Про те ходили цілі легенди, але всі розповідали про час, заки я ще став ходити до гімназії. Раз ніби якийсь учень стріпив до нього з револьвера в фізичному кабінеті і зранив його в чоло (Гординський); Слова Дарці сильно зранили її, але Міра намагалася це приховати за змученою посмішкою (Авторка)

зреванжувáтися віддячитися (Лучук) (ср, ст)

зрезигнóваний 1. який змирився, скорився долі (ст): Була тоді ще не розведена, хоч уже після того бурхливого періоду свого подружжя, коли ще билася як риба об лід, вмовляючи в себе, що її подружнє розладдя – це не органічна чужість двох істот, а тільки непорозуміння. Тоді вже була зрезигнована, хоч підсвідомо все ще інстинктивно чекала чогось від життя (Марська)

2. приголомшений, похнюплений, пригнічений, понурий (ст)

зрезигнóвано пригнічено, приголомшено (ст): – Ви відважна жінка. А я, – зідхнула зрезигновано, – я не впізнаю себе, така нервова стала тепер (Марська)

зрезигнуváти відмовитися від запланованого, проголошеного (ср, ст): У мене не було в кишені більше як десять крайцарів, і тому мусів я з того купна зрезигнувати (Шухевич); Видко, пронюхали, що наша городецька дільниця приготувилась на їх прийняття, й воліли зрезигнувати з дальших гостинних виступів (Керницький) || → **вúцэфатися**

зремíсуváтися зіграти в нічию (ст)

зрив² повстання, бунт (м, ср, ст): Вони обговорили плян оснувати товариство під назвою “Кружок українських дівчат”, що його ціллю мала бути самоосвіта й підготовка до громадської праці. Приєднати членів до молодого товариства було легко й подекуди важко. Легко, бо Дарка Шухевичівна мала широкі зв'язки з ровесницями, так у кругах інтелігенції, як теж міщанства. Важко тому, що в тодішньому часі старше громадянство, зокрема батьки, вважали створення окремого дівочого товариства революціонерським зривом, що безпосередньо загрожував “доброму тонові”, впливові батьків на дівочу молодь, відтягав дівчат від домашніх занять і взагалі грозив цілковитим “переверненням у голову” (Нова хата 1939)

зрив² вул. геть, утікай (м, ср, ст): Зрив звідси! (Лучук)

зривáти:

♦ бокú зривáти → бiк

зрúпати вул. виляяти, висварити, зганьбити (ст) || → **збéштати**

зрúти:

♦ зрúти íспит → íспит

зрízаний:

♦ мрií зрízаної головú → мрií

зрízати 1. зрízати

♦ зрízати задóк → задóк

♦ зрízати пóртки → пóртки

2. шк. поставити незадовільну оцінку на іспиті (м, ср, ст) || **завалúти**

зрízатися:

♦ зрízатися при (на) íспиті → íспит

зробúти 1. зробити

♦ бáльон зробúти → бáльон

- ◆ бальона зробіти → бальон
- ◆ біка зробіти → бик
- ◆ бомбу зробіти → бомба
- ◆ вистав зробіти → вистав
- ◆ гаракірі (харакірі) зробіти → гаракірі
- ◆ гопу зробіти → гони
- ◆ змив зробіти → змив
- ◆ зробіти галу → гала
- ◆ зробіти капуриц → капуриц
- ◆ зробіти на мняхко → мняхко
- ◆ зробіти скок у гречку → скок
- ◆ зробіти цинтої → ацинтої
- ◆ зробіти як занапасть → занапасть

❖ що маєш зробіти нуні, то не відкладай на завтра, а що маєш з'їсти нуні – відложу на завтра (Франко)

❖ як не зробиш тепер, то не зробиш і в четвєр про марні сподівання на обіцянки (Франко)

2. вул. обікрасти (ст) || → віпорожнити

◆ зробіти скок → скок

3. знервувати, роздратовати (ст): – Аби ці нагла крєв заляла! – зідхає попольському Василь. – Вибачте, пане поручнику, але мене зробило (Лисяк)

зроблений 1. знешкоджений (ст): Він вже зроблений (Авторка)

2. спрацьований, виснажений (ср, ст)

зрушити:

◆ навіть капєлюх не зрушити → капєлюх

зсбвгнутися зісковзнути, зіслизнути (ст): Сковчив на коня і таки зловив його за шию. В цю хвилю кінь став, як свічка, а я зсбвгнувся по шиї й животу аж до хвоста.

Не маючи нічого під руками, я вхопився за хвіст. Кінь і рвонув уперед (Селепко)

зуб:

◆ ані в зуб <ногую> → ані

◆ взяти в зуби обмовляти (ст)

◆ зуб часу → час

◆ кланцати (клєнцати) зубами → кланцати

◆ на одін зуб дуже мало (про їжу) (м, ср, ст) || раз на зуб

◆ полочати зуби випивати (алкоголь) (ст)

◆ продавати зуби кокетувати (ст)

◆ раз на зуб ⇔ на одін зуб (ср, ст): Закуска – це щось, щоб закусити випиту чарку. У першій мірі ріжнись від перекуски самою формою. Форма їх мала, як то ми часто кажемо – “раз на зуб”. Зміст часом може бути і той самий, приміром канапки. Кусник печива з ріжними додатками м'ясива, сири і т.д. (Нова хата 1939)

◆ шкірити зуби → шкірити

❖ говорит як зуб боліт про надокучливу, балакучу людину (Франко)

◆ <a> най би ті всі зуби віпали, крім одного, який би тебе болів усє життя (проклін)

зугарний спритний, здібний, добрий (ст)

зудáр зіткнення (ст): Зудар висів у повітрі і спалахнув одного дня таки на наших очах (Керницький)

зудáритися зіткнутися (ст): Тому, аби остерегти себе перед таким небажаним ударом, цей осібняк зі скляним животом, коли йшов вулицею, без перестанку махав перед животом здоровою палицею. У цей спосіб розганяв перед собою людей і не допускав до того, аби з кимось ударитися (Шухевич)

зужіти використати (ст) || **зужиткува́ти**

зужітий використаний (ст)

зужиткува́ти ⇔ **зужіти**: На мармеляди годяться овочі добре дозрілі; можна зужиткувати й потовчені (Нова хата 1934)

зульц *кул.* холодець, драглі (ср, ст) || → **áвшпík**

зúпа *кул.* суп (м, ср, ст): Потім дівчата з села принесли молоко, хліб і чисту білизну. Нема вже сумніву! Це УПА! Ні гороховою зупою, ні бараболою в шапках нас не гостили. Час провів дуже приємно (Селепко) || **зúпка**

◆ **гóла зúпа** *кул.* пісний суп (ст)

◆ **злóта зúпа** *вул., кул.* борщ (ст)

◆ **яринóва зúпа** *кул.* овочевий суп (ср, ст) || **яринóва зúпка**

зúпак *військ., знев., ірон.* кадровий вояк, підстаршина (ст): В саду зібрались зацікавлені – штабові “зупакі”: кого то знову лихо наднесло? (Лисяк); Були такі зупакі, що служили за тоту зупу (Авторка)

зúпка ⇔ **зúпа**

◆ **гальóп-зúпка** → **гальóп**

◆ **зúпка на гальóп** → **гальóп**

◆ **яринóва зúпка** ⇔ **яринóва зúпа**

зúсман (**зю́зьман**) холод (ср, ст): А то зусман на двóрі, а яке файне сонце зранку було. Ніяк не заповідалося на дощ (Авторка) || **зю́зя**

зух смілива, хоробра, відчайдушна людина; завадіяка (м, ср, ст): Ну, а я й не знав, що ви такі зухи і вмієте мовчати (Франко) || → **гóйрак**

зчесáти *вул.* виляяти, висварити, зганьбити (ст) || → **збéштати**

зчудóваний (**счудóваний**) здивований (ст)

зчудóвання (**счудóвання**) здивування (ст): Управитель музею пан Святицький, він підписується Свенціцький, низького росту, худощавий, з дуже спокійним лицем, заговорив до мене, на моє счудовання, про переворот (Боберський)

зші́ток *шк.* зошит (ст): Я тільки бачив, що, толкуючи “живцем” з Ціцерона чи кого там іншого, я мусів робити якісь страшно карколомні штуки з моєю рідною мовою. Коли перевід треба було написати у зшитку і я опісля той перевід перечитував, то на правду не міг з нього нічого зрозуміти (Шухевич); Щоб рятувати тих, що не встигли додержати терміну, змовились ми: не віддавати на призначену лекцію зшитків, хоч би й хто мав готове завдання. Та перший викликаний, ліпший учень, завагався хвилину й віддав зшиток професорові. Вже другий учень (чи не Роман Барвінський) відмовив віддачі завдання, й далі всі без винятку заявили, що зшитка не мають (Гординський)

зю́бро *вул.* нагрудна кишень (ст)

зю́зьман → **зúсман**

зю́зя ⇔ **зúсман**

з'юхтіти *вул.* украсти (ст) || → **гра́йфнути**

зяблик *вул.* боягуз (м)

і:

◆ **і не вмíлася до <кого, чого> → вмíтися**

❖ **і я би міг, та не дав мені Біг → Біг**

іберок жакет (ст)

іберфра́к *вул.* легка накидка (ст)

іберцайгува́ти уперто, наполегливо пояснювати (ст)

іберцієр → іберцігер

іберцігер (іберцієр) *вул.* 1. темний плащ з оксамитовим коміром, який носять євреї чи священики (ст)

2. верхній одяг (піджак, пальто) (ст)

іва́нити *вул.* красти (м, ср, ст) || → **бу́хати**

іва́новий:

◆ **іва́нова ха́та** *вул.* в'язниця (ст) || → **буцига́рня**

◆ **іва́нове ко́рзо → ко́рзо**

ігельма́хер кравець (ст)

іграшки *вул.* виграні гроші (м)

ідийба́та → ідійба́та

ідийба́та (ідийба́та) 1. психічно хворий чоловік; розумово обмежений чоловік (ст) || → **ва́р'ят**

2. *знев.* людина, яка своїми словами чи поведінкою викликає подив, шокує інших (ст) || → **ва́р'ят**

♣ **ідийба́та, сло́во че́сти** (лайка) (Лучук)

ікра́ 1. досвід (ст): Мольо "висипався на нього і на "12-ку" – де вам, смаркачі, до літератури! Вам бракує "ікри" (Лис Микита 1960¹¹: ЕКО)

2. бувальщина (ст): Так то вже буває, молодики лоскочуть собі піднебіння перченими дотепами, а дорослі мужчини – ікрою (Вільде)

◆ **з ікро́ю** про бувалу, досвідчену людину (ст): Бо Славко був хлопець з ікрою, це всі знали. В революцію вскочив ще в 5-й класі під час "стиртової" акції, і з того часу щороку викидали його з котроїсь гімназії. Зате широко й гостинно відкривались перед ним брами польських криміналів (Керницький)

ікс:

◆ **вірихтувати на ікс → вірихтувати**

імені́ни:

◆ **лу́ти як на імені́нах → лу́ти**

імпре́за театралізоване, музичне чи спортивне дійство; видовище (ср, ст): Майже щотижня була якась імпреза. Концерти співаків, піяніста, театр, вертеп, м'ячеві змагання (Ярославська); Вечерниці в честь Т. Шевченка узнавано не як місцеву львівську імпрезу, але як загальнокрайове українське свято, тим більше, що по провінції через брак відповідних сил свята такого не улаштовувано (Шухевич)

інва́зія напад (ст): Інвазія Червоної армії на Західну Україну застала його учнем другого року (Авторка)

інвекті́ва образа, зневага (ст): Ще в 1941 р. дав мені прочитати їхню літературу, таку, як “Бунт Бандери”, видану у Кракові, і я жахнувся, скільки там було інвективів і калюмній проти Бандери і цілої революційної ОУН (Микула)

індик:

- ◆ **індик думав, думав, аж в зупу попав** говорять тому, хто надто довго розмірковує, філософствує (ср, ст)
- ◆ **індик думав, думав, аж йому голову втяли** ⇔ **індик думав, думав, аж в зупу попав** (ст): Не філософуйте і не думайте забагато, бо індик думав, думав, аж йому голову втяли (Керницький)
- ❖ **я тобі про індіки, а ти мені про кури дікі** (ср, ст) || → **дід про хліб, баба про фіялки**

інкуба́тор вул. гуртожиток (м)

іно́ тільки (м, ст): – Ти диви, Франю! – дивується ірка. – Усі вже знають, що наша Дзвінка вже в десятій клясі, іно Адьо, її рідний тато, сі дивує, коли-то дитина дівкою виросла! (Авторка)

інспіціє́нт помічник режисера (ст): На всіх виставах я переживав це саме. Завжди тривожно чекав третього дзвінка і грізного шепоту “інспіцієнта”: “Вже” (Тарнавський З.)

інститу́т гуртожиток, заснований громадсько-просвітницькою організацією, у якому жили учні гімназій та шкіл (ст): Якраз перед роком Українсько-руське педагогічне товариство у Львові (пізніша “Рідна школа”) заснувало свій Інститут під покровою св. Миколая у Львові з приміщенням на 60 гімназистів. Хоч інститут існував тільки рік, та вже втішався доброю славою. Нормальна оплата вносила там місячно двадцять ринських (40 корон). Частина учнів платила цілу оплату, але були й такі, що платили менше, а декотрі нічого не платили. В цей спосіб багатіші помагали в науках матеріально біднішим, бо саме товариство не мало взагалі ніяких фондів і не могло з власного майна удержувати тих учнів, що не мали відки складати оплат. Частина тих бідних безплатних учнів мали обов’язок наглядати своїх товаришів-однокласників і помагати їм у науках. Їх називали хлопці “панамі директорами”. Вони навіть мали претенсію, аби їх так титульовано. У цей спосіб “панове директорове” за матеріальну поміч віддячувалися допомогою в науці, і все вирівнювалося. інститут провадив з рамени товариства старий парубок Кость Паньківський, якого титульовано “паном настоятелем”. Про нього йшла слава, що він енергійна людина і що потрапить зробити “з бика адвоката”, а тим більше – вистаратися учневі свого інституту першу клясу (Шухевич) || **бурса**

інститу́тник шк. той, хто живе в *інституті* (ст): Ми всі, учні одної кляси, а також інститутники, жили в одну громаду, яка почуваннями до себе куди перевищала ті почування, що є між членами родини (Шухевич)

інстру́ктор той, хто допомагає у навчанні; репетитор (ст): На станції в пані Евдокії квартирував уже студент прав Львівського університету, пан Максим Чміль, або йнакше та коротше – пан Макс. Оцього ж то пана Макса згодили тато за невелику плату для мене за “інструктора”, як тоді казали у Львові (Керницький); До помочі мав Паньківський т.зв. “інструкторів”, то є студентів університету, які мали загальний нагляд над поведінням і наукою хлопців, мали ходити по професорах і довідуватися, як хлопці учаться і справуються (Шухевич)

інтєнція намір, ціль (ст): Батько відправив призначеного дня “благодарственне” богослуження на мою інтенцію (Шухевич); Вкінці, щоб було ясно, хочу застерегтися, що мою інтенцією не є “дерти лаха”, або робити посміховище з поважних справ і людей. Навпаки, я думаю, що коли гумор Львівської Богеми виростав із самої атмосфери, то через гумор ми зможемо повніше насвітлити окремих мистців і самий мистецький рух у Львові (Лис Микита 1960?: ЕКО)

інтєрес 1. справа, бізнес (ср, ст): – Пильний свого інтересу. – Якого мого? Ще трохи – і відберуть (Нижанківський); Став поважнішим, більше старався допомагати матері в її “інтересі” і задля цього покинув навіть школу (Загачевський)

◆ **зарізатися на інтєресі → зарізатися**

2. користь, зацікавлення (ср, ст)

◆ **кокосові інтереси** надзвичайно великі прибутки (ст)

◆ **мати інтєрес** 1. бути зацікавленим; розраховувати на прибуток (ср, ст)

2. мати справу до когось (ср, ст): Маю до тебе один інтерес. Коли б до тебе можна було впасти? (Авторка)

інтєресант зацікавлена особа (ср, ст): До “Центрального Банку” увійшов свобідно, як інтересант, що знає всі бюра й всіх урядовців (Нижанківський)

інтратя прибуток; зиск (ст)

інтратний прибутковий, корисний (ст)

інтруз 1. непрошена особа (ст)

2. вул. нишпорка, поліційний донощик (ст): На мене зробили враження приналежности до спеціальної категорії “шпіцлів”. Та й вони самі не дуже скривались із тим, що обсервують наше товариство. Тож не дуже приємно було нам сидіти під постійним обсерваційним оком нахабних інтрузів, і я запропонував перейти до іншого ресторану (Тарнавський О.)

інфамія безчестя, ганьба, сором (ст)

іритация гнів, роздратування, хвилювання (ст)

іритувати нервувати, злити, дратувати (ст): Так він мене іритує тою своєю глупотою (Авторка) || **злостити**

іритуватися нервуватися, злитися; хвилюватися (ст): Хлопці на Знесінні били по писку всіх, хто відпроваджував їхніх дівчат вечором. Вважали цих дівчат до певної міри своєю власністю. Дівчата іритувалися з цього приводу, хоч їм було навіть приємно знати, що мають таких охоронців їхньої дівочої чести (Тарнавський З.) || **злоститися**

іспит екзамен (м, ср, ст): Признаюся, що по іспиті зрілості я почувався не таким часливим, як про це мріяв (Шухевич)

◆ **зліяти іспит шк.** не скласти іспиту (ст) || **зріти іспит, зрізатися при (на) іспиті**

◆ **зліяти при іспиті шк.** поставити погану оцінку на іспиті (ст)

◆ **зріти іспит** ⇔ **зліяти іспит**

◆ **зрізатися при (на) іспиті** ⇔ **зліяти іспит** (м, ср, ст)

◆ **спалітися при іспиті шк.** бути поміченим зі шпаргалкою на іспиті (м, ср)

іті (йти):

◆ **гала йде → гала**

- ◆ іту́ (йти) до ду́пи → ду́па
- ◆ іту́ (йти) копі́тами → копі́то
- ◆ іту́ (йти) мешка́ти → мешка́ти
- ◆ іту́ (йти) на аск → аск
- ◆ іту́ (йти) на ва́ндри → ва́ндри
- ◆ іту́ (йти) на ва́р'ята → ва́р'ят
- ◆ іту́ (йти) на голя́са (голя́са) → голя́с
- ◆ іту́ (йти) на нау́ку → нау́ка
- ◆ іту́ (йти) на нерви́ → нерви́
- ◆ іту́ (йти) на сто ві́трів → ві́тер
- ◆ іту́ (йти) на ці́лого → ці́лий
- ◆ іту́ (йти) на ча́йкі → ча́йка
- ◆ іту́ (йти) під ва́рша́ву → ва́рша́ва
- ◆ іту́ (йти) як з ка́міння → ка́міння
- ◆ іту́ (йти) як з пла́тка → пла́ток
- ◆ іту́ (йти) як по свя́чену во́ду → свя́чений
- ♣ іду́ (йти), абі́сь сі ска́нав (проклі́н) (Франко)

НИТКИ
 ДО РУЧНИХ РОБІТ МАРВИ
 є крашені індантреновими врасками й тому
 ніколи в пранню і на сонці не пускають!

CMS

їдачка вул. рот (ст) || → **брама**

їдження → **їдження**

їдження (їдження) 1. їжа (м, ср, ст): До їдження хіба цих пару миршавих яблук і пляшка молока, що стоїть у кухні оцієї порожньої конспіраційної “хати” (Лисяк) || **жертя, їдзоне, коріто, мєнда, пєпас, фриганіна, фригачка, фцінанє**

2. процес споживання їжі; їда (Лучук) (ср, ст) || **їдзєне**

їдзєне 1. ⇔ **їдження 1** (ст)

2. ⇔ **їдження 2** || **їдження**

◆ **все його їдзєне – горілка і папірєси** *ірон., знев.* про людину, яка вживає надмір алкоголю і багато курить (лайка) (Лучук)

◆ **до дупи такє їдзєне** 1. про несмачну, погану їжу (лайка) (Лучук)

2. обурення перебірливістю в їжі (лайка)

їдунка 1. вул. рот (ст) || → **брама**

2. посудина для їжі (у поході) (ст): Вечоріло на Остодорі. Дітвора кінчала вечеру, мила в недалекому потоці їдунки і з гомоном бігла містком до кімнат оселі (Нова хата 1934); Цього вечора хоч “зупа” була пісна, але зате ложка “дубом стирчала” в їдунці (Загачевський)

їдь отрута (ср, ст)

◆ **їддю дїхати** недобророзичливо, озлоблено говорити (ср, ст): Панно Оксано, я до вас із серцем, а ви їддю на мене дишите. Що я вам злого сказав? (Ласовська)

їж вид чоловічої стрижки (ср) || **їжак, щіточка**

їжак ⇔ **їж**

їжниця мед. стравохід: Загага об’являється печенєм в горлі і в цілій їжниці, себто проводі від горла до жолудка (Дрималик)

їздня проїзна частина дороги (ст)

їмость (**їмосць, їмосьць**) дружина священика (м, ср, ст) || **їмостьова** (**їмосцьова**)

їмостьова (**їмосцьова**) ⇔ **їмосць**

їмосць → **їмость**

їмосцьова → **їмостьова**

їмосьць → **їмость**

їнгєле вул. юнак, хлопець (ст)

їсти:

◆ **їсть як французький пєсик** → **пєсик**

◆ **сім раз би то самє їв** → **сім**

◆ **тєстьова їсть льєди** → **тєстьова**

їхати 1. їхати

- ◆ **їхати до рігі** блювати (ср, ст) || → **вертати**
- ◆ **яке їхало, такé здібало** про людей, які одне одного варті (ср, ст) || → **два яндрұхи**

2. **нападати словесно** (ст): Прокураторові і цілому судові помагав перший си-пач, який з цілою питомою собі заїлістю "їхав" на всіх трьох підсудних, бо йому також у доходженнях поліційні органи обіцяли низький вимір кари, коли він буде обтяжувати спеціяльно цих трьох підсудних (Шухевич)

3. **бити** (ср, ст): Їдь просто по зубах. Не дай робити з себе блазня (Нижанківський) || → **валіти**

йю так (ст): Розтягнув губи ще ширше й кивнув головою до Лінивого Льолька: “Но ні?..” Льолько примкнув і відчинив очі: “Йо!” (Нижанківський); – Може, тобі щось дати? – Йо. – Ну? – Ноги з риби. – З цибулькою? – Гуляй кажу! (Нижанківський)

♦ **та йю** ⇔ **йо**: Та йю, дзіська празник! Я знаю, бо ніби сам походжу з тої парафії (Керницький)

йовіяльний веселий, добродушний (ст): Назагал був у доброму настрої – йовіяльному гуморі, привітно усміхався й не псував собі крові. А коли навіть хвилево поденервувався і крикнув у класі (учні собі й так з того багато не робили!), то зараз “приходив до себе” й йовіяльна усмішка знову появлялася на його досить повному й рожевому обличчі (Домбровський)

йодіна йод (ст): Та не шкробай писка! Ліпше посмаруй йодиною – і за якийсь час все перейде (Авторка)

йой ой (Лучук) (м, ср, ст): – Я їх бімбаю. – Ти подумай про маму. – Йой, тату! (Нижанківський); Йой, та чого ви хлопця страшите? (Чайківський)

йойк зой (ст)

йойкати 1. ойкати, стогнати (ст)

2. нарікати, ремствувати, скаржитися, бідкатися (ст)

♦ **ше не впів, а вже йойкає** про того, хто заздалегідь журиться, непокоїться (ст)

йо-йо вул. кашкет (ст): Хоч і здавалося такому, що, надівши кашкета на зразок львівського довоєнного “йо-йо”, він уже “цивіль”, то за милю від табору “тхнув комісником”, ну, ... але мода має свої права (Загачевський)

йолоп (йолуп) знев., ірон. недотепа, дурень (м, ср, ст) || → **бевзь**

♦ **йолуп від світа** ⇔ **йолоп** (ст): А ти йолупе від світа (Франко)

йолуп → **йолоп**

йонтек вул., знев. поляк (ст) || → **антек**

йти → **іті**

каба́ла ворожіння на картах (ст)

каба́н 1. вул. нерозважний молодик (ст)

2. *знев.* українець (у мовленні поляків) (ст): Він ставився до нас ворожо. В ІІ клясі сказав до кляси: "Ціхо, каба́ни". Вархола, що сидів в першій лавці, встав та сказав: "Ми собі випрошуємо, щоб наш професор так до нас відносився" (Нич); Старий мій ни роби, вчорай був в магістраті за руботую. Казали му метрику на польське пиринести, ту дадут паньствова пусаду: вулиці замітати. "А наразе руботи для кабанув німа!" (Рудницький) || → **гайдама́ка**

каба́нка *знев.* українка (у мовленні поляків) (ст)

кабаноси *кул.* тонкі копчені ковбаски; мисливські ковбаски (ср, ст): Я вчора у свого пана від м'яса купила файні кабаноси (Авторка); Найдешевшим харчем для студентів у Львові були: вчорашній хліб або булки "кайзерки", кабаноси (висушені тонкі ковбаски) з м'ясарні і вчорашні помолнені й роздроблені тісточка з цукорні, т.зв. окрушки (Цимбала)

каба́нський *знев.* український (у мовленні поляків) (ст)

ка́бат жилет, безрукавка (ср, ст) || → **го́рсет**

каба́тик ⇔ **ка́бат**

кабза́н *знев., вул.* вірменин (ст)

каблу́к:

◆ **зібганий в каблу́к** зіщулений, скорчений, зігнутий (ст): На ліжку поверх забутих нот зібгана в каблук з затисненими при очах долонями лежить Ірка (Вільде)

кабну́ти *вул.* померти (ст) || → **зламáтися**

ка́ва:

◆ **бі́ла ка́ва** кава з вершками, молоком (ср, ст) || **меля́нж**

◆ **діста́ти чо́рної ка́ви** дістати прочухана (ст): Дістанете від команди чорної кави! Ну, що ж, з такими, як ви, мусим ту війну програти! (Лисяк) || **ма́ти чо́рну ка́ву**

◆ **ма́ти чо́рну ка́ву** ⇔ **діста́ти чо́рної ка́ви:** Отож такий "вибранець волі", зловлений професором Тершаківцем або проф. Біленьким, мав "чорну каву" по богослуженні у проф. Тершаківця або й у самого директора; її гіркий смак впливав на оцінку невідповідної поведінки і неоправданої відсутності на екзорті (Дзедзик)

ка́вал 1. частина, шматок (ст): Ще кавал часу лишився до того нашого семінару, ще встигнемо все зробити, чого так переживаєте (Авторка) || → **кава́лок**

◆ **ка́вал вар'я́та** → **ва́р'ят**

◆ **ка́вал дра́ня** → **дра́нь**

◆ **ка́вал хло́на** → **хлоп**

2. анекдот; весела, жартівлива історія (ст): Дзюньо любив оповідати розмаїті кавали, то в нього виходило знаменито (Авторка)

3. витівка, жарт (ср, ст): Пендзлюй, пендзлюй, і без кавалів (Авторка) ||

кава́лок

кава́лер (кава́лір) 1. неодружений мужчина; парубок (м, ср, ст)

◆ **старій кавалер** неодружений мужчина старшого віку (м, ср, ст):
Іванко? Певно, шо знаю, та то відомий на цілий Львів старий кавалер (Авторка)

2. кавалер, залицяльник (м, ср, ст): Ну, а як дама хоче, то кавалір, щоб і на голові поставився, а мусить вдоволюти її бажання (Керницький) || →

абштифіка́нт

кавалерка 1. невелика однокімнатна квартира без окремої кухні та без вигод (м, ср, ст): Мама після від'їзду Крушельницьких поселилася на цій же вулиці, неподалік від Бабці, у так званій кавалерці, тобто в одній кімнаті з невеликим коридором, але без кухні, а, коли я повернулася, ми усі замешкали в Бабці (Крушельницька); Колись в кавалерках мешкали переважно неодружені чоловіки, у таких помешканнях не було осібної кухні та лазнички. Плитка або піч була в кімнаті. По тому, за совітів, то стала така собі звикла квартира. Таку кавалерку колись дістала моя Мамця, і Тато зразу зачав переносити кухню до спіжарні і доробляти ванну (Авторка) || **гарсоньєрка**

2. молодь, парубоцтво (ср, ст)

3. побачення (ср, ст): О, та вже твій старший так виріс, що вже певно на кавалерку ходить? (Авторка)

4. зустрічі, приємне проведення часу в молодіжному товаристві (ср, ст): Марчику, дитинко, та він пішов на кавалерку, верне пізно ввечері, вже аж завтра його побачиш (Авторка)

кавалерський 1. парубоцький; пов'язаний із *кавалером* (м, ср, ст): Але зайти до його кавалерського мешкання можуть. Обидві, для безпеки (Тарнавський 3.)

2. пов'язаний із періодом юнацтва, періодом кавалерки (м, ср, ст): О, де мої юнацькі роки! Залишилися хіба спогади і кавалерські мешти, які рука не піднімається викинути (Авторка)

кава́лір → кавале́р

кава́лок *вул.* 1. шматок, частина, уривок, фрагмент (м, ср, ст): Йому поручено приготувати оркестру і підшукати відповідні "кавалки" (Шухевич) || **кавал, кусень, кусник**

◆ **бздіти голодні кавалки → бздіти**

◆ **голодні кавалки** брехня, неправда, вигадка (ср, ст): – Не дуже то я вірю в той погром та інші голодні кавалки, – сказав пан Макс до свого ад'ютанта (Керницький) || → **бляга**

◆ **голодні кавалки заливати → заливати**

◆ **жлоба кавалок → жліб**

◆ **кавалок дороби** великий відтинок дороги (ср, ст)

◆ **кавалок часу → час**

◆ **ладний кавалок дороби → ладний'**

◆ **люмпа кавалок → люмп**

◆ **масні кавалки** непристойні жарти (ср, ст): Цей останній, докинувши ще декілька "масних кавалків", демонстративно вийшов (Загачевський)

◆ **набирати на якійсь кавалок → набирати**

♦ показувати кавалки пустувати; жартувати (ср, ст) || → виправляти
гэци

♦ фраєра кавалок → фраєр

♣ абісь розпався на кавалки, а інакше зрієся (проклін)

2. тисяча (грошових одиниць) (ст)

3. витівка, жарт (ср, ст): Силько кожного дня ставив найпростішу діагнозу: "Стах знову робить смішні кавалки", – і показував на Стаха насмішковано великим пальцем || кавал

кавальчик 1. шматочок (м, ср, ст)

2. незначна кількість, трохи (м, ср, ст): Май хоч кавальчик совісті (Лучук)

каварня місце, де приходять пити каву, обговорювати новини, читати пресу, слухати музику тощо; кав'ярня (ст): На другий день прийшов до каварні, де вже сидів за столиком В. Гірняк й посміхався усмішкою малого ямника, що піддурив старого лиса (Лис Микикта 1960²: ЕКО); Дуже часто пізно вночі можна було його застати в каварні, де сидів, пишучи щось і попиваючи чорну каву. "Пане меценасе, хіба це здорово сидіти до такої пізньої пори в задимленій каварні?" – сказав раз до нього один із статечних приятелів. "Ви розумний чоловік, пане колего, а таке дурне говорите! Хіба не читаете статистики?" – відповів Старосольський. "Якої статистики?" – "Отож видите, статистика виказує, що найбільше людей умирає якраз дома, а найменше в каварні" (Лис Микикта 1960³: ЕКО)

каварняний який пов'язаний із кав'ярнею (ст): Хто з львов'ян не пам'ятає Ромця Пашківського?.. Каварняний бувалець, добрий партнер до бриджа, постійний кавалір, а навіть "джигун", ходив по Львові і збирав теми до сатиричного журналу "Зиз". Інколи, коли не ставало матеріялу, писав малі фелейтони й підписував їх псевдонімом "Раднерад" (Лис Микита 1960⁵: ЕКО)

кавійор (кав'яр) ікра осетрини (ст)

кавка¹ кава (ср, ст) || **кавусик**, **кавуся**, **кавця**

кавка² галка (ст): Купи кавок перескакували чорними плахтами з дерева на дерево і наповняли пустий в ранішній порі парк невгамовним гамором (Керницький)

кавун¹ жарт., ірон. той, хто п'є багато кави; кавоман (ср)

кавун² знев. відсталий, обмежений, із застарілим світоглядом чоловік (ст) || → **заціфанець**

кавусик ⇔ **кавка** (ср, ст): Заскоч до мене на кавусик, я спекла такий добрий пляцок, посидимо, поговоримо (Авторка)

кавуся ⇔ **кавка**

кавця грошова застава (ст): Найперше домовилися, що газета "Діло" дасть нам 75% знижки від оголошень, але вона зажадала кавці 5 тисяч злотих (Чайківський)

кавця ⇔ **кавка**: Не ждучи відповіді, підійшов до примуса і закури́в цигарку. – Кавця! Перемерз? Ну, певно, вночі трохи зюзя, що? (Нижанківський)

кав'яр → **кавійор**

кагал вул. рот (ст) || → **брама**

кадемік вул. → **академік**

каде́тський:

♦ **Кадетська гора** → **гора**

кади́ло:

♦ <потрібно> як **вме́рлому кади́ло** → **вме́рлий**

кади́б тулуб птиці (ст) || **кадо́вб**

кадо́вб ⇔ **кади́б**: Зв'язати крильця разом, ноги прив'язати до кадовба, бо під час печення витягаються і висихають (Ліщинська)

ка́ждий кожен (ст)

♦ **ка́жди е́ден** ⇔ **ка́ждий**: Кожди еден має завтра тут бути квадранс по сім'ї (Авторка)

ка́зальни́ця *церк.* амвон, проповідниця (м, ср, ст)

ка́зане (ка́зання) 1. *церк.* проповідь (м, ср, ст)

2. *ірон.* повчання, нотації (м, ср, ст): "Піду подивлюсь, чи ти там чогось не перевернув", — додавав до казання і зникав на якийсь час у підвалі. Нова його поява, післяльошна, на світ була іншою, як та, допідвальна, білолиця. Вуйко інтенсивно рожевів. "Най му то йде на здоровля!" — орієнтувався я в ситуації (Оробець)

♦ **говóрити як піп на ка́заню** → **говóрити**

♦ **сидіти як на туре́цькім (туре́цкому) ка́заню** нічого не розуміти зі сказаного (Франко) (ср, ст)

❖ **ксьо́ндз в це́ркви два ра́зи ка́заня не ка́же** відповідь на прохання повторити сказане ще раз (ср, ст)

ка́зання → **ка́зане**

казе́нка ⇔ **ка́зня**

кази́но *вул.* велика кількість людей (м): У бабці завтра знову буде казино? (Авторка)

ка́зня *тюр.* карцер (ст) || **казе́нка, каце́ба**

ка́йзер *вул.* сорт цигарок: Курили "шпорти" й "кайзери" (Цьонка)

Ка́йзервальд дільниця Львова, що простягається між Високим Замком, Знесінням та Личаківською вулицею (1870 року в цих місцях прогулювався цісар Йосиф II; на його честь місцевість Лошанівка отримала нову назву): Вулиця Куркова й Театинська ведуть до горбів, які разом носять ім'я Кайзервальду (Крип'якевич) || **Знесі́нські горби́, Шевче́нківський гай**

кайзе́рка *кул.* кругла пшенична булочка з перехресним розрізом зверху (ст): *Найдешевшим харчем для студентів у Львові були вчорашній хліб або булки кайзерки* (Цьонка)

кайзершні́т 1. *мед.* кесарів розтин || **ціса́рський ро́зріз**

2. *крав.* вирізана виточка; *виїмка*: Далше приходимо до так званого кайзершніту, який веде з-під пахи до клуба (Повний курс); Наколи вже витятий передок, тоді протинаємо кайзершніт аж до кишені так, що витинаємо лишній папір з середини кайзершніту (Повний курс); В такому раґляні не протинаємо кайзершніту, бо він має бути цілком вільний (Повний курс)

ка́ка дит. 1. кал, лайно (м, ср, ст) || **ка́ки**

2. те, чого не дозволяють дитині брати до рук чи до рота || **бе́ка (ба́ка, бе́ця)**

ка́кати *ірон.* часто запитувати "как?" (перев. про росіян, які осіли у Львові після 1939 року) (ср, ст)

♦ **штóкати і кáкати → штóкати**

ка́ки *дит.* кал, лайно, екскременти ⇔ **ка́ка 1** || **гівно́ (гімно́)**

ка́ктус:

♦ **бала́кати про какту́си → бала́кати**

какундра жарт. зақакана дитина (Лучук)

калаба́ня (каляба́ня) 1. велика калюжа (м, ср, ст): Тепер ішов передміс-
тям, на хідниках лежали озерця калабань, а на їзді дриготіло наложене вер-
ствами й перемішане болото (Нижанківський) || **баю́ра**

♦ **за калаба́нею ірон.** за океаном (перев. у США чи Канаді) (ср,
ст): Ті, котрі мали рідних чи то в Європі, чи то в країнах за "калабанею",
сподівалися швидкого звільнення, адже так було сказано, а як ні, то так тоді
розумілося (Загачевський)

❖ **що то мені за па́ні, що під но́сом калаба́ні → па́ні**

❖ **з росі́ і воді́, з велі́кої калаба́ні → роса́**

2. *знев., ірон.* глибока вибоїна з водою чи болотом (м, ср, ст)

3. невелика, перев. брудна водойма (м, ср, ст): Я так люблю воду, що лізу
в будь-яку калабаню (Авторка)

4. халепа (ср, ст): – Найкраще було б взагалі в таку темну ніч сидіти в хаті і
читати якусь книжку або й спати, – філософічно відкликається другий голос.
– Але раз ми влізли в цю калабаню, мусимо в ній таляпатися (Лисяк)

калабу́цькати (калапу́цькати) 1. мішати, бовтати (ср, ст)

2. ⇔ **калабу́цькатися (ср, ст)**

3. теревенити (про людину, яка багато говорить, не може вгомони-
тися) (ст)

калабу́цькатися (калапу́цькатися) битися, стукати (про серце) (ст):

Серце мені так калапуцькалося, як я йшла до вас на шістьий поверх, думала,
що вже не дійду (Авторка) || **калабу́цькати, кала́тати**

калаку́нь (калаку́ньо) знев. 1. селюк (ст) || → **баді́ль**

2. недотепа, дурень || → **безь**

калаку́ньо → калаку́нь

калама́ція (каляма́нція) 1. клопоти, невдача; нещастя, біда (ст)

2. сварка, буча, колотнеча (ст) || → **аванту́ра**

калапі́тра (каляпі́тра) вул. голова (ст) || → **гарбу́з**

калапу́цькати → калабу́цькати

калапу́цькатися → калабу́цькатися

кала́тавка іграшка для немовлят; брязкальце (ср, ст)

кала́тати 1. бити часто і сильно, стукати (перев. по металу) (м, ср, ст)

2. *ірон.* битися, стукати (про серце) (м, ср, ст): Моє серце так калата, як та
брудна чорна шмата (із пісні) || **калабу́цькатися**

3. *ірон.* жити, існувати: – Привіт, Стефку, як справи? – Яюсь калатаю, але
могло б бути краще (Авторка)

♦ **ле́две кала́тати 1.** жити у злиднях, бідувати; хворіти (ср, ст) ||
ле́две ді́хати

2. бути постійно втомленим (ср, ст) || **ле́две ді́хати**

4. *вульг.* здійснювати статевий акт (м, ср, ст) || → **грима́ти**

калітка гаманець (ст): Приложили револьвер до грудей і зажадали гроша. Взяли папери, калітку, годинник і сказали: "Марш" (Боберський) || → **гавёрнік**

каліка вул. нога (ст) || → **гєра**

калічка каліка (перев. про дитину) (ср, ст)

калтун 1. живіт, черево (ст) || → **баріло**

2. неосвічена людина (ст)

кальварійський → **кальварійський**

кальварійський (кальварійський):

♦ **дзяд** кальварійський → **дзяд**

♦ **драб** кальварійський (кальварійський) → **драб**

♦ **ходіти як дзяд** кальварійський → **дзяд**

Кальварія іст. пагорб у найдавнішій частині міста, у XIX ст. з'єднаний із Замковою горою, які разом творять Високий Замок: У XVII ст. звали її Лисою горою, або Кальварією. Поставлено тут хрест, і побожні лівів'яни ходили сюди на прощі. В 1605 році під час бурі грім ударив у цей хрест. У новіших часах від 1838 року обсаджувано гору деревами і уладжено в ній проходи (Крип'якевич) || → **Княжа горá**

кальвін вул. 1. зрадник (ст) || → **всіпувач**

2. жорстока людина (ст)

кальбш (перев. мн. кальбші) 1. калоша

♦ **два кальбші пара** один одного варті (ср, ст): А чи Ти не знав, з ким матимеш справу, та та її сестра з нею – то два кальбші пара, нічого вони тобі не зроблять, тільки гроші будуть тягнути (Авторка) || → **два яндрухи**

♦ **дві кальбші кєди** ⇔ **два кальбші пара** (м)

2. **футб. суддя** (ст)

Юшка калярепова вітамінова

4 калярепи і іншої ярини (10 шпарагів і ½ каляфіора) зварити і перетерти через сито. Заправити ½ л солодкої сметанки, 1 жовток, трохи цукру і соли. Можна її запражити, але ліпше дати кавальчик масла перед поданням на стіл. Дати ще соку з ярин. Подається до неї грінки з булки, посипаної зеленою петрушкою і зеленим кропом (Переписи)

калюмнія наклеп, обмова (ст)

калюмніянт той, хто зводить наклепи; обмовник (ст)

каля ріпа (ст)

калябáня → **калабáня**

калябраки:

♦ **калябраки біти** нічого не робити; байдикувати (ст): – Ну, то йо, я то кумаю. Але я йду, я не маю тут що робити. Калябраки бити за дротами – то не для мене. Я мушу рухатись... я мушу щось робити! (Лисяк) || → **бімбати**

калямáнція → **каламáція**

каляпéуш капелюх (ср, ст) || **капéлюх**

каляпíтра → **калапíтра**

калярэпа кольрабі (ср, ст) || **калярєпка**

♦ **фа́цка в калярэпу** → **фа́цка**

калярєпка ⇔ **калярэпа**

калярєповий приготовлений із *калярепи* (ст)

каляфáрня вул. велика, громіздка річ (ст) || → **бандура**

каляфіор → **каляфйор**

каляфйор (каляфіор) 1. цвітна капуста (ср, ст)

2. вул. ніс (ст) || **кіналь, кінол, ку́шка, нюх, нюхáч, па́хач, пахня́р, пахня́ч,**

помідор (пумідор), тра́мвай, фє́рняк, хрáпи, шлі́сак, шна́бель (шнóбель)

каляфйóровий (каляфіóровий) приготовлений із *калафйору* (ср, ст)

каляфонія каніфоль (для струнно-смичкових інструментів) (ст): Рік у рік співав радник Берест "Адонай", і рік у рік старий Райх плакав. І рік у рік казав Заячківський: "Щось твій голос нині якби не шліфований". І рік у рік відповідав йому радник Берест: "Бо нема каляфонії". І рік у рік старий Райх ставив "колійку" коняку (Купчинський)

камáші (гамáші, гамáші) теплі підколінки без підошов, які одягають на взуття (ст)

◆ **цісарські камáші** → **цісарський**

❖ **я з тобою рáзом камáшів не фасу-вáv** ти мені не рівня (перев. про різницю у віці) (ст)

камеду́ла *знев., ірон.* 1. недотепа, дурень (ст) || → **бевэз**

2. відлюдькувата людина (ст)

ка́мениця → **ка́м'яниця**

камізе́лька (камізо́лька) жилет (м, ср, ст):

Має очі, як старий пес. Колись, як сильніше махне головою, вони вихляпаються йому на камізельку. Але Шудра говорив. Вчора, ні, передучора він і Дзига бачили Марка коло електрівні (Нижанківський); Цього року є модна коротка, обтисла камізелька, яка застібується на переді на гудзики (Нова хата 1933); А товар добрий, солідний: ватована камізо́лька з рукавами (Керницький) || → **го́рсет**

◆ **зробіти з животá камізе́льку** *вул.* завдати ножових поранень у живіт (ст) ||

скроїти камізе́льку

◆ **скроїти камізе́льку** ⇔ **зробіти з животá камізе́льку**: Випили ми по одній, другій та третій, і з якихось причин вони стали між собою сваритись. Дійшло до того, що один з них витягнув складаний ніж і обіцяв другому "скроїти камізельку" (Овад)

камізо́лька → **камізе́лька**

камі́ння:

◆ **іту́ як з камі́ння** не щастити (Франко)

камі́нь 1. ка́мінь

◆ **любі́ти як пес ка́мінь** → **пес**

2. коштовний ка́мінь (м, ср, ст)

ка́мпа *вул.* 1. бійка (ст): А по хвилині, як Янко вертався назад, додав: "Але завтра буде-таки солідна кампа, но ні?" (Нижанківський) || **кобза́ніна, ма́гель (ма́гель, ма́гіль), магуля́нка, маса́кра, плю́ска, хрі́я**

2. удар (ст) || → **ка́мпа**

◆ **да́ти ка́мпи побити** (ст) || → **ві́гаратати**

◆ **зібра́ти ка́мпу** бути сильно побитим (ст): Макольдра випустив одним духом: "Йде про те, що Раб Божий збере сьогодні таку кампу, що його ніяка лічниця не прийме (Нижанківський)

◆ **лі́ва ка́мпа** наклеп, донос (ст)

Шницлі каляфіорові

На шницлі можна брати каляфіори гірші, котрі не надаються на ярину: т.з. малі, пожовклі, трохи почорнілі, таких каляфіорів взяти 1 кільо, обчистити, зіпсу́ті місця повирізувати, сполоскати зимною водою, дати до ринки, 1 невеличку головку волоської капусти також сполоскати і дати до каляфіорів: влити 2 скл. води, дати ложку масла, трохи посолити, всипати ложку цукру і варити, аж зм'якне; окремо зварити: 1 моркву, 1 петрушку, 1 калярепу, вистудити і все разом (каляфіори теж) змолоти 2 рази на машинці, потім дати 3–4 жовтка, малу, дрібно покришену і усмажену цибулю, 1½ скл. тертої булки, до смаку посолити і добре все разом вимшати, класти ложкою на кип'яче масло невеликі шницлі, уформувати ножем, зарум'янені перевернути лопаткою на другий бік, уважати, щоб не розсипалися, подавати прямо з пательні з молодою бульбюю (Переписи)

кампіанівський:

♦ **Кампіанівська Вулька** дільниця міста в кінці сучасної вулиці Пекарської, навпроти Личаківського кладовища

камрát товариш, друг (ср, ст): Десь між ними взявся мій камрат Адасько, знаменитий синок пані Кунегунди з першого подружжя, що так успішно полював на котів (Керницький)

камфúла тюр., вул. наглядач за хворими в тюрмі (ст)

камчátка студ. холодна квартира, якої не вдається обігріти (ст)

ка́м'яниця (ка́мениця) будинок (м, ср, ст): А у Львові тоді кам'яниці закривали о десятий вечора, і хто приходив пізніше, то мусив сторожеві платити двадцять – двадцять п'ять грошів, щоб відчинив браму. А після дванадцятої ночі то вже коштувало п'яносто грошів (Чайківський); У тих часах між Зацерковною та Арсенальною вулицями не було плятанів-зеленців. Тоді між вулицями Бляхарською та Зацерковною і Домініканською площею стояло кілька старезних кам'яниць, що були, мабуть, власністю м. Львова. Їх буроно, коли я вже покинув гімназію, і на їх місці створено зеленець. Входи до тих кам'яниць провадили на Домініканську площу і на Арсенальну вулицю, то є в таке місце, що ним рано переходили до нашої гімназії всі ті хлопці, що мешкали в стороні Куркової та Театинської вулиці, і взагалі в тій околиці. Рано, перед восьмою годиною, туди мандрували безперервним ланцюгом цілі громади учнів різних клас. В одній із кам'яниць при Арсенальній вулиці мешкала якась старша жінка, яка виглядала на правдиву відьму. Могла мати від 60 до 80 років. Сиве волосся, лице темне. Ніс довгий, закривлений, достоту такий, як це малюють на образцях відьом. Очі якісь випулясті. Завжди грізно гляділи перед себе вдолину. Беззубі уста без перерви щось муркотіли. Йшла скоро, зігнена вдвоє, опиралася на якусь стару палицю (Шухевич)

канадійський канадський (м, ср, ст) || **канадольський**

канадóл вул. канадієць (перев. українського походження) (м, ср)

канадольський вул. ⇔ **канадійський**

ка́нал 1. вул. рот (ст) || → **бра́ма**

♦ **замкнúти ка́нал** вул. замовкнути (ст) || → **замкнúти бра́му**

♦ **замкнú си ка́нал, най ти не смердúть** замовкни (лайка) || → **не дзявкай**

2. протекція (м, ср, ст)

♦ **рúти ка́нали** шукати протекції (м, ср, ст)

кана́лія (кана́ля) безсовісна людина (ст)

кана́ля → **кана́лія**

кана́па диван (м, ср, ст): Збери скоренько речі, порозкидані на каналі і на крислі, бо зараз зайде до нас Міля в гості, нехай в покої буде чисто (Авторка) || **канцала́па**

кана́пка кул. бутерброд (м, ср, ст): Канапки можуть бути і закускою, і перекускою. Як закуска мусять бути дуже малі. Як перекуска можуть бути дещо більші, подаємо при столі до цього чай і особливі тарілочки (Нова хата 1939); Звичайно на вечерах і обідах подається канапки. Ріжно їх прибирають. Головна річ, щоби хліб чи булка не були свіжі, бо кришаться, і тоненько порізані без шкірки, щоби легко їх можна їсти. Тому канапки, приряжувані з круглих булок, купованих, не є

добрі, бо загрибі і тяжко їх кусати, а цілі не можна взяти в рот, бо завеликі. Або вирізувати з білого пшеничного хліба у формі чотирикутника, або спечи поздовжню булку дома на маслі (Переписи) || **наклáданець**

канáрок 1. канарок (м, ср, ст)

♦ **здох канáрок** *вул.* про стан втоми, виснаження, цілковитої непрацездатності (ср, ст) || **здох пєє (здєх пєс)**

♣ **дуй канáрки** *футб.* вигук обурення поганим суддівством (лайка)

2. *вул.* хитрун (ст)

3. *вул.* військовий поліціант (ст): З одної сторони, тяжче було прийняти, щоб ту оборону передано йому зі світу, бо через цілий час сидження Федака у слідчому арешті в поодиначній келії стояв без перерви, днем і ніччю, перед його дверима лицем до келії “канарок”, вояк польової жандармерії, з оком, приложеним до отвору в дверях, так що комунікація була просто виключена (Шухевич)

|| → **гліна**

4. *вул.* артилерист (ст) || **канонір**

канафас *крав.* ? Після цього кладемо канафас, що є означений на рисунку чертками, і тоді протинаємо його з одної сторони, а не витинаємо так, як розгар (Повний курс)

канді́ба *знев.* 1. худа жінка (ст)

2. зла, сварлива жінка (ст) || → **га́дра**

кандида́т 1. кандидат

♦ **кандида́т на Кульпа́рків → Кульпа́рків**

2. *церк.* той, який готується до монашого життя, відбуває випробувальний термін (м, ср, ст)

кандида́тка 1. кандидатка

2. *церк.* та, яка готується до монашого життя, відбуває випробувальний термін (м, ср, ст)

кандидату́ра *церк.* випробувальний період у монастирі; період перед *облечинами* (триває від півроку до двох років) (м, ср, ст)

кано́льд цукерка на зразок іриски (ст): Збоку – запорошений, брудний кіоск (напевно, є “канольди” – чотири за десять) (Нижанківський); Смачні були ті канольди, але як їх тримав в роті, то все приставали до зубів чи піднебіння (Авторка)

кано́на *військ.* гармата, пушка (ст)

♦ **п’яний як кано́на → п’яний**

кано́нік *вул.* канарок, який не співає (ст)

каноні́р *військ.* артилерист (ст) || **канáрок**

каноні́рка *військ.* артилерія (ст)

кант 1. край, ріг (м, ср, ст): Марчик так плаче, зашпортався, вдарився до столу, в сам кант (Авторка)

2. запросована лінія, стрілка (перев. на штанах) (м, ср, ст)

♦ **на кант** 1. із чіткою, рівною лінією, стрілкою (про випрасувані штани) (м, ср, ст): Штани треба прасувати на кант (Авторка)

2. ідеально, бездоганно (ср, ст): Кожна шафка припадала на двох стрільців, до якої ми поскладали свої речі. Складали акуратно, все на кант (Овад)

3. *вул.* обман, шахрайство (ст) || → **ма́хєр**

♦ **да́ти грóші на кант** заплатити готівкою (ст)

- ◆ **кántом пу́стíti** 1. пробачити образу, кривду (ст): Ти розумієш, мене знає цілий Львів, мені за двадцять років дурне перо не пропало з кишені, а тут – золота “Омеґа”! О, я цього не пуцу кантом! (Керницький) ||

пу́стíti плáзом

- 2. покинути, залишити у скрутній ситуації дівчину (ст)

канта́р вид ручної ваги (ст)

канту́на шинок, корчма (ст)

канту́чка книжечка із церковними піснями (ст)

кантува́ти 1. обертати, повертати іншим боком (ст)

- 2. обдурювати (ст)

- 3. підмовляти, підбурювати (ст)

- 4. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (ст) || →

бе́штати

канцала́п знев. 1. москвофіл (ст) || **каца́п**

- 2. росіянин (ст) || → **каца́п**

канцала́па вул., ірон. диван (ст) || **кана́па**

канцеля́рія 1. канцелярія

- ◆ **па́нська канцеля́рія** адвокатська контора, яка займається винятково резонансними справами: Адвокатська канцелярія мого дядька належала до т.зв. “панських” канцелярій, але це не значило, що він заступав панів, а селянської клієнтелі не приймав. Канцелярія була “панська” лише тоді, коли приймалося великі, поважні справи, а дрібних не приймалося (Шухевич)

- 2. ірон. вбиральня, туалет (м, ср, ст) || → **вихо́док**

ка́нцер (ка́нцір) мед. злоякісна пухлина; рак (ст)

ка́нцір → **ка́нцер**

каньо́ла вул. шапка (ст)

каньтя́р ошуканець, шахрай (ст)

капа́рúти 1. робити несумлінно, нестаранно, нашвидкуруч (ср)

- 2. створювати безлад (ср, ст)

капа́рний неохайний, нечупарний (ср) || **зацо́фаний, нехлю́бний**

капа́рник неохайний чоловік; нечупара (Лучук) (ср, ст) || → **кири́нник**

капа́рниця неохайна жінка; нечупара (м, ср, ст) || → **кири́нниця**

капа́рство 1. погано, недбало виконана робота (м, ср)

- 2. безлад, бруд, недбальство (Лучук) (м, ср, ст) || → **ба́йзель**

- ◆ **моска́льське капа́рство** цілковитий безлад, занедбаність (Лу-чук) (ст)

капа́ти крапати (м, р, ст)

- ◆ **як жи́дові з носа ка́пає** → **жид**

капе́люх (капе́люш) капелюх (ср, ст): Дістав листа від Мелянії. Про поліція не пише нічого. Значить, щось там є. Пише про це й те, а про нашу любов написала: “Ти забув свій капелюх. Коли гляну на нього, як він висить на цвяху, то мені здається, що це ти висиш!” Виходить, що, може, ще відчуває щось до мене (Селепко) || **каляпе́уш**

- ◆ **авс, капе́люх** → **авс**

- ◆ **навіть капе́люх (капе́люш) не зру́шити** 1. вийти неушкодже-

ним із бійки (ст): А на Горшковій? Їх п'ятьох, а нас двох? Я собі навіть капелюха не зрушив (Нижанківський)

2. нічого не робити; байдикувати (ст) || → **бімбати**

капелюш → **капелюх**

капелюшник *ірон.* той, який любить носити капелюх (ст, ср)

капець (*перев. мн. капці*) хатнє взуття (м, ср, ст): Обличчя поголене, на тілі – свіжа сорочка, на ногах – м'які капці (Лисяк) || **пантофля, папуча**

❖ **по тобі тут навіть капці не лішаються** тут навіть сліду твого не буде (ст): Що ти маєш робити? Ти питаєшся, що ти маєш робити?.. Ти, закута макітро! Їдь до хати! На фільварок! По тобі тут навіть капці не лішаються... Чого стоїш?.. (Нижанківський)

капець *вул.* кінець, безвихідь (м, ср) || → **амба**

капітальний чудовий, надзвичайний, знаменитий (ср, ст): Мисько Макольондра капітальний. Повинен бути з нами! (Селепо)

капітально чудово, надзвичайно (ср, ст)

капітула *церк.* колегія духовних осіб у католицькій церкві при соборі чи монастирі (ст)

♦ **ма́ти шухер з капітулою** мати дружні зв'язки з керівництвом (ст): На мулярку разом ходили, і він ніколи не сказав би, що Ясько замішаний в політичну роботу, що має шухер з капітулою і що він узагалі такий блятний, що йому, а не кому іншому довіряють (Тарнавський 3.)

капіціонцю трішечки (ст)

капку трішки (ср, ст)

капнути:

♦ **щось капне** трапиться добра нагода, щось перепаде (м, ср, ст): Але і для "русинів" мало щось "капнути" (Шухевич)

капбйстра *тюр.* подушка (ст) || **капбльстрак**

капбльстрак *вул.* ⇔ **капбйстра** (ст)

капбта *іст.* верхній довгий чоловічий одяг: У святочні дні вбиралися в темно-синю капоту й деколи ціліндр. Зимом брали баранячі кожушки, короткі або довгі (Крип'якевич)

каптенармус *військ.* підстаршина, який завідує військовим складом (одягу, взуття) (ст)

каптур 1. ⇔ **капу́за** 1

2. шапка, головний убір (ср, ст) || **капту́рик**

капту́рик (капту́рок) 1. ⇔ **каптур** 2

2. ⇔ **капу́за** 1

капту́рок → **капту́рик**

капува́ти *вул.* 1. розуміти (ст): Бойова тактика, воєнні хитрощі, капуєш?.. Ти лише все бисто помічай і бери на розум (Керницький)

2. дивитися (ст)

3. світити (про Місяць): Вбйтек капуйе (Горбач)

4. зраджувати, доносити (ст)

капу́за 1. капюшон (м, ср, ст): Надворі зимно – натягни на голову капузу (Авторка) || **каптур, капту́рик**

2. зимовий плащ, пальто (ст)

капу́риц *вул.* кінець, смерть (ст) || → **смерть**

♦ **зробіти капуріц** *вул.* убити (ст) || → **забіти**

капу́сник *кул.* *зупа* із квашеної капусти (м, ср, ст)

капусня́чок (*перев. мн. капусня́чки*) *кул.* пиріжок із капустою (м, ср, ст)

Капусняк

Взяти квашеної капусти, зварити на смаку з ярин, запражити муку з цибулею і підправити капусняк. Хто любить густіший, менше його розріджує. Можна підправити сметаною або солонким молоком. Подається до него бульба, полита маслом або душена зі сметаною. Як додати до капусняку кусник солонини або вепрового мяса і разом варити, то він тоді дуже смачний (Переписи)

Капуснячки

Пів літра муки, 4 жовтка зтерти з ложкою масла, сніг з 4 білків, 3 дкг дріжджів. Замісити тісто квасною сметаною і дріжджі у сметані розпустити. Най добре підросте. Розчати, порізати на квадратики і накласти звареною, посиченою і присмаженою солодкою або квасною капустою, завинути один беріг на другий і скласти на блиск оден за другим. Най підростуть, помастити яйцем і печи. Подається до борщів (Переписи)

капу́ста:

♦ **посікти на капу́сту** → **посікти**

капустя́ний:

❖ **се́рце капустя́не, а во́ловий пісьо** → **се́рце**

капустя́нка *вул.* монахиня, черниця (ст)

ка́пусь *вул.* зрадник, донощик (ст): Ну, але хто ж би сподівався по ньому, що така добра й ласкава людина схоче робити з нас капусів (Франко) || → **всі́пувач**

капу́цін *вульт.* онанізм (ст)

♦ **капу́ціна рубати** *вульт.* онанізувати (ст)

капу́ціняж (капу́ціняр) *вульт.* онаніст (ст)

капу́ціняр → **капу́ціняж**

капца́н *вул.* украй зубожіла людина (ст)

капци́ліндір *вул.* капелюх-циліндр (ст)

капчу́к → **капшуч**

капшуч (капчу́к) 1. *вул.* коробочка чи мішечок для тютюну (ст)

❖ **пропа́в капчу́к і штіри грейца́ри** усе пропало (ст)

2. *вул., знев.* невисока людина (перев. мужчина) (ст)

|| **корду́пель (курду́пель)**

3. *вул., знев.* недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**

кара́бін:

♦ **кара́бін машино́вий на ву́ши** *вул.* гребінь (ст)

❖ **па́не во́як, кара́бін вам укра́ли** *ірон., жарт.* про роззяву (Франко)

кара́біновий:

♦ **ві́рвати як кара́бінова ку́ля** → **ві́рвати**

карабу́рити збурювати, хвилювати (ст): Бронко, Ступайло, Струсь, бійки, поліція карабурили цілу його істоту. Хотів бути дома зі своїми – відпочити, поговорити (Нижанківський)

кара́бчити *вул.* красти (ст) || → **бу́хати**

караван катафалк (ст): Михайло Галій використав дивний час на розмову про організацію. Маринка з татом пішла за караваном мами, а він в другому ряді з Климом. Обидва жалібно похилили голови (Тарнавський 3.)

караванний похоронний (ст): Признаюся, що мені дуже імпонували ті "мундури" караванної услуги. Особливо припав мені до вподоби однострій "чорних гусарів" і того фірмана з бакенбардами, що сидів на високім сидженню каравана і мав на голові великого чорного пирога з чорними кутасами на всіх трьох його рогах. Він у ніколи не чищених черевиках, а чорній киреї сидів на каравані, згори дивився з погордою на всіх і часами батогом вдаряв по спинах на чорно помальованих коней, аби їх зробити прудкішими (Шухевич)

караваняр працівник похоронної служби (ст)

караїм *знев.* українець (у мовленні поляків початку ХХ ст.) (ст): Хто з українських хлопців у Львові хотів навчитися якогось ремесла, мусів на власну руку шукати собі якогось майстра, щоб прийняв його на науку; але це було надзвичайно тяжко, бо поляки-майстри без зміни "метрики" не хотіли караїмів до себе приймати, а своїх українських майстрів було у Львові мало (Шах) || → **гайдамака**

караїмський *знев.* український (у мовленні поляків початку ХХ ст.) (ст)
|| **гайдамацький**

каракон (*перев. мн. каракони*) тарган (Лучук) (ст): І взагалі людина чується, що є чимсь! Через те ми всі носимо наші голови гордо, як жирафи, і не влазимо всяким властью їмущим під ноги, наче каракони! (Селепко); Уяви: я ніні рано в кухні побачила каракона (Авторка) || **шваб**

карамболь прикрий, нещасливий випадок (ст)

карамбольша торгівля (ст)

каратовий:

◆ **каратова курва** → **курва**

карафка графин (ср, ст): Не забудь, у нас в креденсі ще залишилася недопита карафка з коняком (Авторка)

◆ **буйати слоня в карафці** → **буйати**

каре́тка 1. машина швидкої допомоги (ст): Каретка швидкої допомоги збирала багате жниво, зрештою, по обох боках барикади (Керницький) || **рятункова (ратункова) буда, рятункова (ратункова) каретка, рятункова (ратункова) стація**

◆ **рятункова (ратункова) каретка** ⇄ **каре́тка 1**

2. бричка

кар'єровнич кар'єрист (ст): Їхали ми в пасажирських вагонах в одному купе з Ґенком, маломіським паничиком, на якого я дивився трохи скося, як на гошталлера і кар'єровича. Але в міру нашого спільного побуту ми заприязнилися і різниця між його та моїм "великоміським" вихованням затерлася (Овад)

ка́рий гнідий (про коня) (ст)

карк зашийок (ср, ст): Стояв проти мене, й я бачив його від голови до ніг. Мав похилі широкі рамена й грубий карк (Нижанківський); Та обрізала б ти собі вже раз ту свою косу! І нащо тобі здалося такий тягар на карку носити (Цегельська)

|| **карчіло**

◆ **зламати карк** пропасти (ст)

◆ **мати на карку** піклуватися, турбуватися; бути відповідальним (ср, ст)

карко́ші (корко́ші) плечі (ср, ст)

◆ **взяти на карко́ші (корко́ші)** посадити на плечі (ср, ст)

кармаліти (кармеліти) львівський карний заклад, який діяв у приміщенні колишнього монастиря кармелітів (ст): Запакую я їх до кармелітів, нехай там троха просидяться (Франко)

карманадль (карменадль, кармонодль) *кул.* відбивна (перев. із телятини), биток (ст) || **котлет**

кармеліти → **кармаліти**

карменадль → **карманадль**

кармонодль → **карманадль**

карнація вигляд, стан, колір обличчя (ст): Має добру карнацію (Авторка)

карнет нотатник для запису черговості кавалерів у танцях (ст): Карнет – це маленький нотатник, який мала кожна панночка, й туди вписувався хлопець, який хотів з нею танцювати. Ми танцювали вальс, лянсієр, кадрили, ну й, очевидно, народну коломийку (Монцібович)

ка́ро *карт.* бубна (ст) || **дзвінка**

каробля *вул.* дівчина, яка має кавалера (ст) || **біня**

ка́рта 1. квиток (ст): Кондуктор перевіряє карти над раном, ледве може протиснутись (Боберський)

◆ **ка́рта вступу** вхідний квиток (ст): Не має терпеливості сидіти при касі, приймати гостей, видавати карти вступу і пильнувати, щоб кожний вступ був платний та щоб каса на кінці годилась. Карта вступу для дорослих цивільних осіб коштує 2 корони (Боберський)

2. *карт.* гральна карта (ст)

◆ **в три ка́рти** *карт.* вид гри: Чи ви бачили коли гру в три карти? Приходить дурний, і його обіграється. Це є гра в три карти. Витягається з дурного останній гріш і часом дається по зубях (Нижанківський)

◆ **знáти, котро́ю ка́ртою загра́ти** знати, як повестися в непередбачуваній ситуації (ст): Так чи так, мій неоціненний пан інструктор знав, котрою картою заграти. Пан Когут зірвався з крісла і дрібним трухцем неспокійно закружляв по кухні (Керницький)

◆ **ка́рта сві́тить** *карт.* щастить у грі (ст)

◆ **мі́шати в ка́рти** *карт.* грати в карти (ст)

ка́ртка 1. аркуш паперу (ср, ст): Місько розгорнув картку від Гілярка і спитав: "Міську! Я тут був по обіді. Як не прийду до п'ятої, то вже не прийду..." (Нижанківський)

◆ **ка́ртка з грі́хами** *шк.* аркуш паперу, на який записують гріхи, готуючись до сповіді (ст): В кінці я уложив "картку з гріхами" (така була її загальна і офіційна назва) і вичислив у ній все, чим прогнівив Бога, починаючи від крадіжів в рідного батька та їдження ковбаси в пісний день, хоч, Боже милий, моя мама уміла робити такі смаковиті ковбаси, що можна було спокуситися на ковбасу і в саму Велику п'ятницю (Шухевич)

2. листівка (ср, ст): Юльця прислала таку гарну великодню картку, а ми цього року через наші клопоти її не привітали з Великодніми святами, треба буде хоч написати листа й подякувати (Авторка)

картогра́й *карт.* гравець (ст): "Картограї" займалися своїм спортом по приватних квартирах, забавляючись чи то модним тоді "преферансом", чи "угорським тароком", а чи старим австрійським "фербелем" (Цьонка)

карто́пля → **карто́фля**

карто́пляний:

◆ **карто́пляні пля́чки** *кул.* 1. → **пля́чки**

2. картопляні зрази (м, ср, ст) || **бульбяники**

карто́фель → **карто́фля**

карто́флі → **карто́фля**

карто́фля (карто́пля, карто́флі, карто́фель) картопля (ст) || → **ба-рабо́ля**

карузе́ля 1. карусель (ст)

2. метушня; клопоти, веремія (ст): – Ну, а тепер, Юрку, радь, що робити, – сказав Баліцький, коли вже кроки німців затихли десь у пилюзі на краю села, а юрба селян оточила вояків, дякуючи та гомонячи. – Я думаю, що карузеля не скінчилась. Буде свіжа г'ранда, ну не?! (Лісяк)

ка́рцер *шк.* покарання (ст): Дуже часто справа кінчалась на “карцері” в неділю по Службі Божій – треба було йти до школи й писати задачу на дану тему. Ми того дуже не любили (Монцібович)

карчи́ло зашийок (ст): Він знав, що на його годинах в останній лавці хлопці часами грають у карти. Коли він почув такий нецензурний виклик, тоді раптом підходив до останньої лавки і несподівано ловив за карчило найближчого г'рача і казав: “Уж ти, драбе! Ти будеш плавати під лавкою! Ходи тут під першу лавку і плавай там”. При тім о. Катехит засуджених провадив до першої лавки і казав там кластися і лежати під лавкою до кінця години (Шухевич) || **карк**

каса́к довгий жіночий жакет без підшивки (ст): На равті переважали касаци та блюзочки і назагал строї дуже добре підібрані до того роду імпрези (Нова хата 1937); Вбери, доцю, сьогодні суконку з касаким (Авторка)

каса́рня *військ.* казарма (ст): Кнайпа при вул. Кохановського, ріг Панської, “Під крученими стовпами” була улюбленим місцем постою і зачіпки для жандармів, які, вийшовши з касарень на Зеленій, першу офіційну візитацію робили в цій власне кнайпі (Тарнавський 3.)

касе́та шкатулка (ст): Коли написала сімнадцять карток і заадресувала сімнадцять коперт, виймила із-за пазухи перстень, замкнула його до касети з біжутерією й почала стелити собі постіль (Вільде)

касе́тка невелика шкатулка (ср, ст) || **пуде́лко**

каси́но місце товариських зустрічей; клуб (ст)

каси́вник *муз.* знак, який скасовує дію попередніх знаків; бекар (ст)

Кастелі́вка дільниця в південно-західній частині міста в районі сучасних вулиць Сахарова та Котляревського: Непарна сторона вулиці Генерала Чупринки увійшла до житлової дільниці під назвою Кастелівка, яку запроєтували у 1886–1888 роках архітектори Юліан Захаревич та Іван Левинський. Мальовничі вілли Кастелівки, розкидані серед зелених насаджень, реалізували ідею нових урбаністичних ідей – міста-саду. Назва Кастелівка виходить від родини архітекторів та будівничих італійського походження. Ще у міських актах XVI ст. згадується будівничий Захаріаш Кастелло з Лугано на прізвисько Справний... А у документах другої половини XVII ст. згадується у Львові міщанський рід Кастеллі, чий маєток Кастелівка знаходиться в районі нинішніх вулиць Сахарова та Нечуя-Левицького (Мельник І.)

Каська Катерина

◆ **догоджати як ксьондз Касьці → догоджати**

❖ **як в Каськи, так і в Мариськи** про людей, які прагнуть наслідувати інших, демонструючи свою заможність та можливості (ст): Та де там, як в Каськи, так і в Мариськи: як вже Міля купила новий плазмовий телевізор, то вже всі будуть міняти, хоч ще старі добре показують, і в дизайні їм нічогогісінного не бракує (Авторка)

касяр вул. злодій, який обкрадає каси (ст) || → **злбдй**

катабас вул. священик (ст): Поміж гроби, поміж лямпади – нарід, квіти, всі співають, моляться. Чую, десь там наші співають, мабуть, на могилі Любовича чи якогось оунівця, а моя Мілька була полька, то я з нею пішов на "оброньцуф". Було навіть весело. Оркестра грала сумні кавалки, якийсь лисий катабас гатив проповідь (Тарнавський 3.)

катапулька рогатка (ст): Цей малий опришок своєю страшною зброєю – катапулькою – сіяв широко німий жах серед котів, собак, горобців та зонайменшої дівтори (Керницький); Якогось разу, мабуть, в п'ятій клясі, вияснивав Полянський, що скло у великих шибах скорше розбивається, чим в малих, при тім зажартував собі, що можна це випробувати, стріляючи камінчиками з катапульки до шиб у вікнах. Я і мій сусіда, Тадей Підлісецький, зараз таки наступних ферій рішили перепровадити експеримент, чи виклад професора був стійний. Катапулька з грубих ґумових пасків ми, річ ясна, мали, бо катапульку мав обов'язково кожний ученик (Шухевич)

катапульковий який пов'язаний із рогаткою (ст): Так само добру половину розбитих на нашій вулиці шибок сміливо можна було покласти на рахунок його катапулькової діяльності (Керницький)

ка́тар (ка́тер) мед. нежить (м, ср, ст): Багато поможе мені твоя парасоля, як вітер з усіх сторін завіє з дощем... Багато це поможе... Я і з десятьома парасолями все одно дістану катар (Вільде); Як в кого катар, то кажуть вирвати котови троха волосся з фоста і тим підкурити (вірування) (Франко) || **заката́рення**

катару́нка → катеру́нка

кате́дра 1. Кафедральний римо-католицький собор у Львові (м, ср, ст)

2. спеціальне дерев'яне підвищення для лектора; кафедра (ст): Коли о. Гушалевич входив до кляси, то підходив до катедри і клав на ній циліндер дном до катедри (Шухевич)

ка́тер → ка́тар

катеру́нка (катару́нка) 1. шарманка (ср, ст): Слово "катеринка" походить із тих самих початкових слів граної катеринкарями-шарманщиками пісні "Чарівна Катерина" ("Charmante Catherine") чи "Гарна Катерина" ("Schöne Katherine") (Горбач)

2. вул., знев. балакуча жінка (ст)

◆ **молбти як катеру́нка** дуже швидко говорити (ст)

◆ **уміти як катару́нка** шк. бездоганно знати предмет (ст): Мені було тяжко: – Нічого не вмію, Богдане, все забула. – Ах, дай спокій! Умієш як катаринка. Слухай, асистент хворий, і питає сам Брук (Нова хата 1939)

катеринка́р шарманщик (ст): А на розі – катеринкар. Крутить ручкою і, звісивши голову, хитається поволі і рівномірно. На катеринці – папуга і пачка. В ній рівно складені карточки з десятками доль. Катеринкар перестає крутити і бере пачку: "Хочете льос?" (Нижанківський)

катері́я товариство, що не приймає до свого кола чужаків (ст)

катру́пити вул. убивати (м, ср, ст)

кату́ляти 1. качати (м, ср, ст)

2. надавати круглої форми (м, ср, ст)

3. вул. кружляти в танці; танцювати (ст) || → **гасати́**

- катуля́тися** 1. качатися по землі (ср): Як дати котови трохи валер'янки, то з задоволення він починає катулятися (Авторка)
 2. іти (про товсту, неповоротку людину) (ст)
 3. перекочуватися (ср): Щось катулялося в відрі (Авторка)

ка́фар *вул., знев.* 1. селянин, селюк (ст)

|| → **баді́ль**

2. недотепа (ст) || → **бевзь**
 3. невірний, нехристиянин (ст)

ка́фарка *вул., знев.* селянка, селючка (ст)

кац *вул.* похмілля (ср)

♦ **ма́ти ка́ца** бути з похмілля (ср)

кацаба́йка 1. блуза (ст)

2. жилет (перев. плетений) (ср, ст) ||

→ **го́рсет**

3. куртка (ст)

кацамо́нія *вulg.* жіночий статевий орган (ст) || **кіцька, кумедія, мо́ньдзя, пінда, пічка, по́тка, псьо́ха, розкішниця, ска́рбонка, сті́рка, фо́ца, шмо́ньдзя**

каца́п *знев.* 1. росіянин (ср, ст): Сидів у кацябі за Польщі, сидів за кацапів і сидів уже за німців (Тарнавський 3.) || **канцала́п, лампацо́н, моска́ль, чуба́рик**

2. москвофі́л (ст): Він був з роду українець, в душі був кацапом, а стало говорив по-польськи (Шухевич) || **канцала́п**

каца́пство **москвофі́лство** (ст): Поширюванню кацапства сприяло й те, що тоді були тільки дві бурси “Народнього Дому” і “Ставропігійського Інституту”, які обі були в кацапських руках, і хоч з цих бурс виходило багато українців, то все ж таки переважна більшість їх вихованців була кацапська. З тих причин у нашій гімназії було кацапів доволі багато. Це належить полишити тій обставині, що старша кацапська інтелігенція з погордою гляділа на нашу гімназію. Виходячи із заложення, що там вчилися самі “хлопські” діти, кацапи посилали своїх дітей до німецької гімназії, куди згодом почала ходити також більшість бурсаків з Народнього Дому. Українці посилали свої дітей до нашої гімназії. Проти кацапської струї виступали – навіть дуже завзято – декотрі професори, як Вахнянин, Гладилевич та інші, але більшість професорів в цьому участі не брала, бо декотрі з них були взагалі “незадекляровані”, а інші боялися, бо вища шкільна рада і ціла адміністрація Краю, що була виключно в польських руках, попірала русофі́лство зі знаних політичних мотивів (Шухевич); Тепер називаємо такий патріотизм кацапством, але тоді були такими кацапами всі святоюрські крилошани, майже вся старша світська інтелігенція, ну, і ми, бурсаки. Одначе тодішне кацапство навіть не було подібне до теперішнього (Нагірний)

каца́пський *знев.* 1. російський (ср, ст): А ще коли за большевицьких часів міліціонер назвав його буржуйською свинею і націоналістичним падлом, то вже був кінець усьому. І ще до того міліціонер говорив кацапською мовою. За Польщі говорили до нього по-польськи, а за большевиків – по-московськи. Що за холепа. Всіма мовами у Львові говорять, тільки не українською, не тою мовою, якою він говорив на Сихові, якою розмовляв зі старим Липачем і своєю Маринкою. Сина свого назвав Ігорем. На злість. Щоб не перекрутили (Тарнавський 3.)

2. москвофі́льський (ст)

кацара́ба (каце́ра́ба) великий гладкий кіт або кішка (ст): Дивися, яка гарна кацараба на ґанку (Авторка) || → кіт

каце́ба (каця́ба) вул., тюр. 1. карцер (ст): За те, що Роман [Шухевич] усе заперечував, його кинули до кацеби – пивниці. Була зима, пивниця була мокра, всі стіни й підлога були в льоді (Чайківський) || → ка́зня

2. в'язниця (ср, ст): Вийшовши з кацяби, він був цілковито морально й матеріально зломаний (Тарнавський З.) || → **буцига́рня**

каценшпрунг недалеко (ст): З Крашевського вулиці маєш тільки "каценшпрунг" на універок (Керницький)

каце́ра́ба → кацара́ба

каця́ба → каце́ба

каця́бнути мерзнути (м, ср, ст)

качати:

◆ **кача́ти яйця по зеле́ному бамбе́тлі → бамбе́тель**

ка́чка:

● **а щоб <вас, тебе, то...> ка́чка ко́пнула** (лайка, проклін): А щоб вас качка копнула! А де ж ви такі кляві голубічки наскочили (Франко) ||

<а> бо́дай <вас, тебе> ка́чка ко́пнула; ка́чка би тебе́ <тя> ко́пнула, <а> най <вас, тебе> ка́чка ко́пнула ⇔ а щоб <вас, тебе> ка́чка ко́пнула

● **<а> бода́й <вас, тебе> ка́чка ко́пнула ⇔ а щоб <вас, тебе> ка́чка ко́пнула**

● **<а> най <вас, тебе> ка́чка ко́пнула ⇔ а щоб <вас, тебе> ка́чка ко́пнула**

● **ка́чка би тебе́ <тя> ко́пнула ⇔ а щоб <вас, тебе> ка́чка ко́пнула**

ка́ша:

◆ **дубо́ва ка́ша → дубо́вий**

◆ **дубо́вої ка́ші на́їстися → дубо́вий**

каште́ля́н комендант (ст)

каю́к вул. кінець (м, ср, ст): Всі ми тут, дядьку, одним миром мазані, і всім нам один каюк (Лисяк) || → **а́мба**

каю́к² каяк; вузький критий човен (ст): Окрім того, ми з Юрком задумали переплинути каюком від Миколаєва аж до Заліщиків. Це було приблизно 50 кілометрів досить стрімкою та покрученою рікою (Чайківський)

ква́дранс чверть години (ст): Минали мінути, квадранси, години, а вона сиділа і сиділа недвижно (Франко)

◆ **три ква́дранси на (п'яту, шобсту...)** 45 хвилин на (п'яту, шосту...) (ст) || **три на (п'яту, шосту...)**

◆ **за ква́дранс (п'ята, шоста...)** за 15 хвилин (п'ята, шоста...) (ст) || **за три (п'ята, шоста...)**

◆ **п'ять по ква́дранс на (се́му, во́сьму)** двадцять хвилин по (шостій, сьомій...) (ст)

квадра́нт четверта частина кола (ст)

квадрато́вий квадратний (ср, ст): Тату, а що би то було, якби земля була квадратова? (Нижанківський)

◆ **мато́лок квадрато́вий → мато́лок**

◆ **сло́нь квадрато́вий → сло́нь**

ква́кати ірон. пиячити (Лучук) || → **бамбу́рити**

кв́акнути випити алкоголю (Лучук) (ср) || → **гб́льнути**

кв́аргель *кул.* зглевілий запечений сир домашнього приготування круглої форми (ст): При яді, де стояв Герко й смерділи кварглі, муляр Філько товк порожньою склянкою й хотів на кредит пива (Нижанківський)

кв́арта 1. 1/2 літра (ст) || **кв́атэ́рка**

2. півлітровий кухоль (ст): Кв́арта пива (Авторка) || → **га́льба**

квас:

❖ <є> **кв́ас, та не для нас** про щось добре, приємне, яке призначене для когось іншого (Франко)

кв́асити *ірон.* пиячити (ср) || → **бамбу́рити**

кваско́ватий кислуватий (ср, ст)

кваско́вий 1. щавлевий (м, ср, ст)

2. ⇨ **кваско́ватий**

квасну́й (кв́асьний) кислий (м, ср, ст)

♦ **збу́ти на кв́асне я́бло** → **я́бло**

♦ **квасна́ мі́на** → **мі́на**

♦ **квасне́ молоко́** → **молоко́**

♦ **стовкту́ на кв́асне я́бло** → **я́бло**

квасо́к щавель (м, ср, ст)

♦ **квасо́к цитрино́вий** → **цитрино́вий**

кв́асьний → **квасну́й**

кв́атер четвірка (позначення очок у грі в кості) (ст)

кв́атэ́рка ⇨ **кв́арта 1:** Кватерка сметани (Авторка)

квач 1. квач

♦ **квач зроби́ти з но́са** розбити носа до крові (ст)

2. *вул.* венеричне відділення лікарні (ст)

3. *вул.* в'язниця (ст) || → **буцига́рня**

квестіона́р питальник (ст)

квэ́стія питання (ср, ст): Во́йна – це тільки квэстія часу (Авторка); Ціла квэстія оберталася довкола Свенціцької, що вже була засуджена (Шухевич)

квінта:

♦ **ніс на квінту спусту́ти** → **ніс на гвінт спусту́ти**

кві́т квитанція (ст): А що діється в цім домашнім бю́рі? Кві́т по заплаченні оплати сві́тла переходується вже в найкращому разі якийсь час у портфелі, а загалом в кишені разом із зжитими білетами. А коли, не дай Боже, якийсь кві́ток потрібний, хіба може він знайтися при такому господарюванні? (Нова хата 1939)

|| **кві́ток**

Кві́ткі́вка (Кв́яткі́вка) околиця в районі сучасної вулиці Грицяя: Найстаріші будинки на вул. Грицяя належали до Зеленої. Донині на хвіртці будинку, що має адресу Грицяя, 7, стоїть №93. Це постсецесійна вілла з вежею, збудована 1910 року за проектом Генріха Олеана для місцевої дідачки Кв́ятковської. До війни ця дільниця називалася Кві́ткі́вкою, а також Філі́півкою (Мельник І.) ||

Філі́півка

кві́ток ⇨ **кві́т**

квітува́ти давати квитанцію (ст)

♦ **вді́брав та й не квітува́в** про того, хто зазнав неприємностей (Франко)

квóчка:

♦ **сидіти як квóчка на яйцях → сидіти**

Квятківка → Квітківка

келішок (килішок) чарка (м, ср, ст): Талáпнем собі по келішку (Авторка); В задимленому жовтому світлі – столики, біля них на стільцях – постаті: нахилені одна до одної голови, розставлені широко лікті, відхилені спини, витягнені ноги, підперті долонями щоки – між пляшками, келішками, тарілками, недокурками і надпитими гальбами (Нижанківський) || → **бóйдек**

♦ **пáльнути келішок** випити алкоголю (ст) || → **гóльнути**

келія тюр. камера (ст): Було пізно. За мурами хвилювала ніч, а в келії – холодна тиша (Авторка)

кель савойська капуста (м, ср, ст)

кендзю́равий (кеидзю́равий, кіндзю́равий, кундзю́равий) кучерявий (ср, ст)

кеидзю́равий → кендзю́равий

кeндюх знев. великий живіт (ср) || → **ба́ндзюх**

кeпeло (кeпуло, кeпeлe) вул. розум (ст): Овва, ви всі мудрі і своїм “кепеле” завжди знайдете виправдання. А тим часом справа зовсім “капу” (Вітошинська) || → **рóзум**

♦ **кeпуло в мeкeлі** жвавий розум (ст)

♦ **мáти кeпeлe** бути розумним (ст)

кeпський поганий, невдалий (ср, ст): – Привіт! Як справи? – Кепські. Справи кепські, настрої теж (Авторка) || **пaскóдний**

кeпськo погано (ср, ст) || **пaскóдно**

кeпуло → кeпeло

кер карт. черва (Лучук) (ст) || **сeрце**

кeрбер вул. вахтер (ї)

кeрiвнiця кермо (ст): Ровер скрипів немилосердно, шприхи пищать, керівниця не слухає рук їздця. А педалі обертаються так нерегулярно, що треба щораз натискати згори з повною силою, а тоді щось заспіває тоненько в трансмісії, і ноги крутяться хвилину на вільному бігу (Лисяк)

кeртiця кріт (ст)

кeди:

♦ **двi кaльóшi кeди → кaльóшi**

кeдись-не-кeдись коли-не-коли; часом (ср, ст)

кeпeлe → кeпeло

кeс вул. гаманець, портмоне (ст) || → **гaвeрнiк**

кeцкa (кiцкa) вул. жіночий одяг (блузка, сукня, спідниця тощо) (ст)

кiвaння футб. дриблінг (ст)

кiвaти (кiвaти) вул. дурити, обманювати (ст)

кiвaч вул. брехун (ст) || → **блiгeр**

кидáти:

♦ **голóту кидáти → голóтa²**

♦ **пiскóм в óчи кидáти → óкo**

килішок → келішок

кимáрити → кимáрити

кимáти → кимати

кíнути:

♦ кíнути шúфлі → шúфлі

♦ кле́вця кíнути → кле́вець

кире́я (кіре́я) вул. демісезонне пальто (ст)

киру́нити 1. розкидати сміття, робити безлад (ст)

2. партачити (ст)

киру́нний брудний (ст) || → **вісмаруваний**

киру́нник брудний, неохайний чоловік; нечупара (ст) || **зацо́фанець**, **капа́рник**, **коцмолу́х (коцмолю́х)**, **нехлю́йник**, **нехлю́я**, **свінту́с (свінту́х)**, **фа́нда**, **шлямаза́рник**, **шма́йгілес (шма́йделес)**, **шмарово́з (сма́ровоз, шмірове́з)**, **шмунко́ (шмунько́)**

киру́нниця брудна, неохайна жінка; нечупара (ст) || **зацо́фанка**, **капа́рниця**, **кле́мпа (кле́мпа)**, **нехлю́йниця**, **нехлю́я**, **ро́хля (ру́хля)**, **фа́нда**, **шлямаза́рниця**, **шля́мпа**, **шмо́ндзя**

кише́ня 1. кишенья

♦ **кише́ня полотно́м ста́ла** про порожню кишенью (ст): Сягнув рукою до папістики по свою золоту "Омеґу", а кишенья, як то кажуть, полотном стала! Обшукав себе там і сям, заглянув до підручної торби, де лежали епитрахіль і часослов – годинника нема! (Керницький)

2. авт. місце між рядами зустрічних машин, де може поміститися ще одна машина (м, ср)

кішка 1. частина травного тракту; кишка (м, ср, ст) || **кіха**

♦ **кішки ма́рша гра́ють** про дуже голодну людину (м, ср, ст)

♦ **кішкі міше́ти бити** (ст): Ви сі запитати могу хлопа, що то значит субі мене зачіпати. Він мині чисом тиш кішки мішеї, али як дістани кампу від мени – шлюс (Рудницький) || → **валі́ти**

♦ **скрут кишо́к мед.** закрут кишок (ст): Не тільки Анночка сама, але й її ім'я зникло з живця, вступилося перед чимось важнішим. Хтось із гостей дістав скрут кишок (Ярославська)

2. кул. печена ковбаса, начинена гречаною кашею і свинною кров'ю (м, ср, ст)

♦ **дві мі́лі пішки за кавáлок кішки** про невиправдані великі зусилля, затрачені намарно (Франко)

кібе́лик глечик (ст)

кібель 1. вул. відро (ст)

2. тюр. відро, що виконує функції туалета в камері; туалет (ст): Не раз тюремна адміністрація хотіла нас змусити до найгірших робіт у середині тюрми – носити "кіблі" (посудина, яка мала призначення виходка). Та ми всі відмовлялися, й за те доводилося часто відсиджувати кару на карному відділі, який містився в сутеринах старої тюрми (Казанівський) || **ба́нк**

♦ **влеті́ти до кібля** вул., тюр. потрапити до тюрми (ст)

♦ **на кібель посади́ти** вул., тюр. ув'язнити (Лисяк)

3. вул., знев. чоловік, який упадає за жінками; бабій (ст)

4. вул., знев. голова (ст): Я не питався вже нічого, Макольондра вдарив Раба Божого долонею в чоло й зробив пальцем кільце: "Розум! Постарайся до того кібля розуму" (Нижанківський) || → **гарбу́з**

кібіц 1. уболівальник (перев. спортивний) (м, ср, ст)

2. *знев.* чолов'яга (ст)

кібіцувати 1. вболівати (ср, ст): Я пішов до грачів кібіцувати. Тому що часто приглядаюся до їхньої гри, знаю вже всі потрібні трюки, застрашування, підсідки й інші закони шулерства. На цій підставі зможу заграти собі на тому світі в очко щонайменше з Карлом XII або з камердинером Наполеона! (Селепко)

2. давати поради під час гри в карти, шахи тощо (ст)

кіблювати *вул., тюр.* відбувати ув'язнення (ст)

♦ **кіблювати за пердұльки → пердұльки**

ківати → **ківати**

ківнути *вул.* померти (ст): Уранці, коли ми (я, Силько, Трисьо, Лянґус і Крика) зустрілися на подвір'ї, Силько сказав: "Знаєте? Стах ківнув!" Спершу було тихо, а потім Крика підскочив: "Що ти кажеш? Витягнув ноги?" (Нижанківський) || →

зламатися

кізла → **кóзла**

кікати *вул.* грайливо усміхатися; кокетувати (ст) || → **о́чко робіти**

кіко → **кі́лько**

кікс 1. *вул.* помилка (ст) || → **блуд**

2. *муз.* фальшиво проспівана нота (ст)

3. вид дитячої гри, у яку грають переважно дівчата (ст)

4. *футб.* невдалий удар; промах (ст)

кіксувати *вул.* промилятися (ст)

кікувати ⇄ **кікати**

кіл:

♦ **хоч кіл на голові теші́ → голова́**

кілавець *вул.* чоловік з одним яєчком (ср, ст)

кілавий *вул.* який має одне яєчко (ср, ст)

кіли:

♦ **кіли ма́ти** *вул.* мати одне яєчко (ст)

кілішувати *вул.* думати (м)

кіло́к дерев'яний цвях, яким прибивають підошву (ст)

кілька́кратно кілька разів (ст): Ще кількакратно він почув своє ім'я (Лисяк)

кі́лько (кі́ко) скільки (ст): Кілько, кажете, панунцю, ваша калярепка? Кілько, кілько? А може, пустите трохи таньше (Авторка)

❖ **кі́ко то́го життє́!** (ср, ст)

❖ **та кі́ко то́ї зимі́!** (м, ср, ст): – Вуйку, а де ви ся мисте? – Та в ріці. – А взимі? – Та кі́ко то́ї зими́! (віц)

кі́лькóро кілька (ст): При вході до парку, над ставком, зарослим штучно плеканою ряскою, кількоро дітей кидало понад залізну бар'єру булку рибкам, що плигали за нею над сонне плесо (Марська)

кі́льо кілограм (ср, ст): Зважте п'ять кіля бульби, але такої файної (Авторка)

кі́ма *вул.* ніч (ст) || **кі́мка**

кіма́рити (кимáрити) чуйно спати; дрімати (м, ср, ст) || **кіма́ти (кімати)**

кімати (кімати) ⇄ **кіма́рити** (ст)

кі́ми *вул.* воші (ст) || **ме́нда, мендиво́шка, ме́ндза, партиза́ни, па́рки, піхо́та**

кі́мка *вул.* 1. ⇄ **кі́ма**

2. сон (ст)

кімонó:

- ♦ **бу́ти в кімонó** *вул.* спати (ст): – Мій Боже, чоловік такий змордований, щоб давно вже повинен бути в кімоно, – снулись думки в утомленій голові Базиля, – а тут десь по маківці щось лазить і спати не дає (Лисяк)
- ♦ **вда́рити в кімонó** *вул.* піти спати; заснути (ст): Треба вдарити в кімоно! І так далеко не зайду. Ранком відшукаю яких підходячих хлопаків і разом махнем на чубариків (Лисяк)

кімува́ти *вул.* розуміти (ст)

кіналь 1. *карт.* червовий валет у грі *хапанка* (ст)

2. ніс (ст) || → **каля́фйор**

кіндер *вул.* 1. злодій-аристократ, який дотримується злодійського “кодексу честі” (ст): Шудра дер перший. За ним хтось стріляв. Дзига підскачив – і більше його не було. Шудра – кіндер, але з чим до пані грабіни (Нижанківський) || → **зло́дій**

2. відважна, самовпевнена людина; завадіяка (ст) || → **го́йрак**

3. поважний чоловік (ст): Думає, що як його старий має на “Парижу” будку, то він вже великий кіндер (Нижанківський)

кіндер-баль великий бенкет для дітей (м, ср)

кінде́рскій *вул.* злодійський || **буха́цький**

♦ **кінде́рскій ба́лак** → **ба́лак**

кіндзюра́вий → **кендзьора́вий**

кіндрак *вул.* 1. злодій (ст) || → **зло́дій**

2. вуличник (ст)

3. пустун (ст)

кіндрус ⇄ **кіндрак**

кіне́ць:

♦ **пуска́ти кінці́ в во́ду** → **пуска́ти**

кінке́т прожектор, освітлювальна лампа (у театрі); рампа (ст): Я блував по сцені. Вийшов в залю, сів у фотель. Пробував уявити себе самого там, у світлі “кінкетів” (Тарнавський 3.)

кіно́ 1. кінотеатр (м, ср, ст): – Це не має значення. В мене теж ніхто не трясся, а я, приміром, як є в кіні або в театрі, завжди трясую ногою. – Але мені це неприємно. Може, хто-небудь подумати, що боюся. – Ніхто не подумає. Трясися спокійно далі! (Селепко); В кіні я майже не був, бо ціна стоячого місця була висока – 50 грошів, а мій бюджет мав тенденцію змагати до зера (Микула)

2. кінофільм (м, ср, ст) || **фо́тос**

♦ **чи́сте кіно** неймовірні, дивовижні події, історії (ср): Ти би бачила, як вчора ті збори відбувалися, чисте кіно! (Авторка)

кіно́л *вул.* ніс; носище (ст) || → **каля́фйор**

кінський:

♦ **на кінський велі́кдень** → **велі́кдень**

кінчу́на *мед.* кінцівка (ст)

кінь 1. кінь || **голо́та, хабéта, шка́па**

♦ **бі́й на ко́нях** дитяча гра (ст): Один учень був конем, а другий – верш-

Я, кіндер і панна

Від поцілунку що солодке?
Ну, спогад, навіть і гіркий.
З підбитим оком я вертався додому
і обмірковував відплату,
а потім знову я вертався додому
з підбитим оком.

Бо кіндер спритний був,
а я – напористий.
Він панну мав.
Це значить, він ходив із нею.
Я з нею теж ходив.
Не жалую.

А потім знову я вертався додому
з підбитим оком.
Бо кіндер спритний був,
а я – напористий.
Не жалую.

Верніть роки!
Покличте панну,
покличте кіндера,
підбийте око!
Підбийте два!
Верніть роки!

Бабай

ником. Дві партії вершників напали одні на одних і намагалися стягнути противника з коня (Монцібович)

- ◆ **коня в голові máти** бути несповна розуму (ст) || → **máти бзіка**
- ◆ **коня вікути** → **вікути**
- ◆ **під конем** біля пам'ятника Данилові Галицькому (м, ср): Ну все, па-па! Завтра о п'ятій під конем (Авторка)
- ◆ **бодáй би тебé Бог у піскарського коня перемінів** (проклін) (Франко)
- ◆ **йóсип на коні** (лайка) (Лучук)

2. шах. кінь (ст; ср) || **кóник, ліцар, скакун**

3. **тюр.** спосіб передачі забороненої "пошти" (її прив'язують до шнурка і кидають до сусідньої камери) (ст): Готовий "ґрипс" я пустив тюремним "конем" (назовні з вікна до вікна шнурком) до провідника групи Ваврука Василя, який мав привілей контролювати "ґрипси" й передавати на призначену камеру (Казанівський)

кіпнути вул. померти (ст) || → **зламáтися**

кірeя → **кирeя**

кірний (хірний) п'яний (м, ср, ст) || → **влюляний**

- ◆ **кірний (хірний) як шток** дуже п'яний (ст) || → **влюляний**

кірчити пиячити (ст) || → **бамбурити**

кістка:

- ◆ **давáти в кістку** виснажувати, вимучувати непосильними завданнями, командами (ст): Кажу вам, хлопці, як там "давали в кістку", то не маєте поняття (Загачевський)

кістніця морг (ст): В кістниці військової лічниці при Личаківській вулиці глянув я на трупи, що лежали на тапчані, що тягнувся попри довшу стіну (Боберський)

кість:

- ◆ **абісь ти з кóсті спáв** (проклін)

кіт¹ кіт || **кацарáба (кацерáба), котярвá, коціна**

- ◆ **б́ити як котá за сметáну та ще й пла́кати не давáти** ображати й не давати змоги поскаржитися (ст): Прошу пана професора, тепер я вже знаю, чому наші сусідоньки б'ють нас як кота за сметану та ще й плакати не дають. Бо наш козаченько, замість бити ворогів, куди попаде, є вічно зажурений, заплаканий, а в найкращому випадку грає на кобзі й бандурі (Домбровський)

- ◆ **дéртися як кóти марцóві** → **дéртися**

- ◆ **кóти дéрти** сваритися, звинувачуючи один одного (Франко) (ср, ст): До редактора "Вісника" Дмитра Донцова приніс якийсь провінційний графоман цілий кошик поем, щоб їх видрукувати... "Знаєте що, пане, – подумавши, відізався Донцов. – Я на таких великих поемах не розуміюся. Ви підіть з цим на Ринок, 10, там на третьому поверсі в редакції "Діла" сидить мудріший від мене, д-р Михайло Рудницький. Перекажіть йому, що я вас післав, бо вважаю, що він на тому ліпше розуміється". Відомо було, що Донцов постійно "дер коти" з Рудницьким і цим разом хотів собі з Рудницького покпити... (Лис Микита 1960³: ЕКО) || → **авантурувáтися**

- ◆ **любі́тися як кіт з псом** → **любі́тися**

- ◆ **як кіт марцóвий** про закоханого чоловіка (ср)

❖ **просі́ти в котá са́ла** просити в людини того, чого вона не має (Франко)

кіт² замазка (ср, ст): Кіт до підлоги: 2 л води, 0,50 кг' столярського клею поломити, заварити, додати мілкого трачиння так, щоб повсталася маса відповідної густоти. Заліплювати цією масою всі щілини. Найкраще робити це ввечорі, щоб через ніч підсохло (Нова хата 1938)

кігель білий плащ (ст)

кіти:

◆ **кіти завалі́ти** померти (ст): – Що він таке заливає? – не зрозумів пан Бик. Мій неоціненний пан інструктор поспішив із виясненням: “Отець професор питаються, чи той фраер, за якого даєте на Службу Божу, ще живий, чи вже завалив кіти?” (Керницький) || → **зламáтися**

◆ **кіти натягну́ти** ⇔ **кіти завалі́ти**

кітка 1. кішка (м, ср, ст)

❖ **кітка – в двері, миші – в тáнець** коли немає контролю, кожний робить, що заманеться (ср, ст)

2. дівчача зачіска (волосся, зв'язане над вухами і заплетене в коси) (ст)

кітля *тюр.* блуза (ст)

кітува́ти 1. замазувати шпарини віконних рам **кітом** (ср, ст)

2. бити (ст) || → **валі́ти**

кіха *вул.* 1. частина травного тракту; кишка (ст) || **кішка**

2. *авт.* автошина (ст)

◆ **кіха навалі́ла** шина тріснула (ст)

кічка → **ке́чка**

кічкі-мічкі *вул.* залицання (ст)

кічъка *вул.* жіночий статевий орган (ст) || → **кацамо́нія**

кічка 1. дитяча гра, подібна до “городків” (ст): Але нашим головним “зайняттям” поза школою була “кічка на Кайзервальд” за містом. Отак до години першої ми сиділи в школі, опісля їли обід і негайно бігли на Кайзервальд, на кічку (Богачевський); То колись ми дітьми грали в кічку: кидали патиком, попасти треба було в якийсь місце. Могли ще око відерти. Тато все сварився за то з малим Даньом (Авторка)

2. палиця у дитячій грі **кічка** (ст)

3. гра, маневр (ст): Але політичні [процеси за Австрію] – того ніхто не знав. Та де там. А тепер 180, 200 літ сполученого вироку, то, пане, нині просто кічка (Тарнавський 3.)

клавáк → **клева́к**

клáнциати (клéнциати) кляцати (ср, ст)

◆ **клáнциати (клéнциати) зубáми** 1. стукотіти зубами від холоду; сильно змерзнути (ср)

2. боятися (ср) || → **бздáти**

3. бути дуже голодним (ср)

клáнятися:

❖ **клáняйся голова́ з в́ухами, а поті́лиця й сама́ похі́лється**
→ **голова́**

кля́пати *вул.* 1. багато і голосно говорити (ст)

2. витріпувати порох (ст)

кла́пач *вул.* рот (ст) || → **бра́ма**

◆ **стулі́ти кла́пач** *вул.* замовкнути (ст) || → **замкну́ти бра́му**

клапа́чка ⇆ **кла́пач**

кла́пнути *вул.* убити (ст) || → **забу́ти**

клапца́и *знев., ірон.* недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**

кла́пці *вул.* взуття (ст)

кла́пцюх *вул.* єврей (ст) || → **бібер**

кла́цнути *вул.* вдарити (ср) || → **вгату́ти**

клева́к (клава́к, клива́к) (*перев. мн. клеваку́ (клавакú, кливакú)*)

вул. зуб (ст) || **кляві́ш (кляві́с), штахе́ти**

кле́вець молоток (Лучук)

◆ **клевця́ кúнути** *вульг.* здійснити статевий акт (ст) || → **вмочу́ти вар'ята**

клеї́к *кул.* в'язка речовина, густий відвар рису, льону тощо (ст)

кле́мпа (кле́мпа) 1. зла, недобра, несимпатична жінка (ст): А то клемпа стара! (Авторка)

2. неохайна жінка; нечупара (ср, ст) || → **киру́нниця**

кле́нцати → **кля́нцати**

◆ **кле́нцати зуба́ми** → **кля́нцати зуба́ми**

Клепа́рів дільниця в північно-західній частині міста, яка раніше була підльвівським селом; район у кінці сучасної вулиці Клепарівської: Клепарів заснував німець, міщанин Андрій Стано Кльоппер 1419 року; його фільварок звався зразу Кльоппергоф, з того пішла теперішня назва (Крип'якевич)

клецо́к → **кльоцо́к**

клеба́нія → **плеба́нія**

кле́мпа → **кля́мпа**

кле́нска (кля́нська) поразка; невдача (ст)

◆ **кля́нська життьо́ва** трагедія життя (ст)

кля́нська → **кля́нска**

кля́нський:

◆ **кля́нська траге́дія** *ірон.* про незначну, не варту уваги проблему (ст)

◆ **хорба́ кля́нська** вигук, що виражає занепокоєння чи обурення (ст)

кля́рик *жарт., ірон.* хлопець (ст): Ну ти, клярик малий! (Горбач)

клява́к → **клява́к**

кля́гати бути ослабленим, втомленим (м, ср, ст): Знаєш, так наробилася сьогодні, так нагонилася по всьому місту, що на вечір уже ледве клягаю (Авторка)

кля́н *вул.* заборона перебувати в тій чи іншій країні (ст)

◆ **дубо́вий кля́н** *вул.* заборона на 10 і більше років перебувати в тій чи іншій країні (ст)

◆ **мину́ти кля́н** *вул.* бути небажаною особою, персоною нон-грата у якому-небудь місті чи країні (ст)

◆ **соси́бвий кля́н** *вул.* заборона на 5 років перебувати в тій чи іншій країні (ст)

кля́ч пароль (ст)

кля́шаве́ць кляшоного людина (ср, ст)

клієнтéля клієнтурa (ст): Адвокатська канцелярія мого дядька належала до т.зв. "ланських" канцелярій, але це не значило, що він заступав панів, а селянської клієнтелі не приймав (Шухевич)

кліматічний:

♦ **кліматічна стáція** → **стáція**

кліпа вул. натовп, збіговисько (ст)

клітіна низова ланка організації (ст): Під час його директорства Філія, себто її студенти, але також учителі, були під сильним впливом УВО, якої клітини існували майже явно в гімназії. ... Для непознани якраз в молодших клясах переходили під градусами револьвери та набої. Коли я був у 3-тій клясі, через необережність, під час години географії, хлопці пересунули градус, шукаючи за картою (мапою), що сховзалась із стіни, і очам кляси показалися два пістолі. Але наскільки учительський склад і учні були дисциплінованими, свідчить факт, що цей інцидент не мав жодних наступств (Процюк)

кліфти (кльóфти) вул. одяг (ст)

клішня (перев. мн. **клішні**) вул. нога (Лучук): Клішні завеликі (Лучук) || → **гéра**

Клúмба → **Клюмба**

кльóвий → **клявий** (м, ср)

кльóво → **кляво** (м, ср)

кльóзет (кльозéт) убиральня, туалет (ср): Від них я довідався, що вони не пішли до Дивізії, бо пішли до УПА. Це їм більше подобалось... Вони, бідаки, мали ще інші клопоти, їх шпигували німці, й поляки, й московські агенти, і навіть в кльозетах не давали їм спокою, їм ніхто не давав одностроїв, коли йшли в ліс, і часто мали вони більше ніг, як черевики (Селепко) || → **вихóдок**

кльопе¹ вул. невдача (ст)

кльопе² кул. печений рулет із меленого м'яса з начинкою (ціле варене яйце, ковбаски, шматочки сала тощо) (ст): Чого-чого, а я ніколи не любила Бабциних кльопсів з яйцем, хоч і визнавала, що, як, зрештою, і вся Бабцина кухня, вони були пишні (Авторка)

кльóц колода (ст)

кльóцок (кльéцок) 1. опецькувата, повнень дитина (м, ср, ст)

2. іграшковий кубик (ст): Не могу сказати, що погляди пані Мілени і моєї Мами в усьому співпадали, але "кльоцки" (кубики), які вона мені привезла з Америки і з яких можна було будувати цілі міста з хмарочосами, замками і мостами, були чудові! (Крушельницька)

кльóш скляна ваза на ніжці (для фруктів, печива тощо) (м, ср, ст)

кльозéт → **кльóзет**

Клюмба (Клúмба) місце на проспекті Свободи, де встановлено пам'ятник Т. Шевченкові

кльóска (перев. мн. **кльóски**) 1. кул. шматок вареного тіста; галушка (ср, ст): Щось нині я цілком не мала швунгу до роботи і до варення, то зварила кльос-

Український Сальон Мод

„МАК“

запрошує П. Т. клієнтелю оглянути найновітці фасони капелюхів, рукавичок і штучних квітів.
ЛЬВІВ, ул. ГЛИБОКА ч. 1. І. п.
Напроти політехніки).

ки (Авторка); Ми діставали на сніданок шматок хліба, на обід – рósіл або зупу, шматок мяса й кашу, а на вечеру – шматок хліба і кашу або клюски (Нагірний)

2. *ірон.* товста, огрядна людина (ст): А що я була повненька, а ще писалася Клюс, то кликали мене в школі та на вулиці Клюска (Авторка)

3. *вул., військ.* відзнака на уніформі або на шапці (ст)

♦ **хляпані кльюски** *кул., вул.* тісто, яке лують у кипляче молоко чи рósіл (ст) || **ляте (пляне) тісто**

кльофти → **кліфти**

кльочити мандрувати без цілі; тинятися; блукати (ст)

кльючка:

♦ **знайтú собі кльючку** посваритися (ср, ст)

клявзуля примітка (ст)

клявий (кльовий) 1. добрий, товариський, приємний у спілкуванні (про людину) (м, ср, ст): А така, здавалось, така кльова дівчина була (Авторка)

2. досконалий, добротний, довершений, чудовий (м, ср, ст): А така була клява оркестра в кіні! (Тарнавський З.); – Клява цьмаґа! – заявив голосом знавця пан Бик, цмокнувши язиком. – Такий нектар може лише зберігатись в підземеллях Святоюрської гори, – з респектом відіззався пан Шмалемберґ (Керницький)

клявіату́ра *вул.* вставні щелепи (ст)

клявіс → **клявіш**

клявісаж *вул.* 1. злодій, який відчиняє двері до квартири відмичкою або дібраним ключем (ст) || → **злодій**

2. той, хто виготовляє відмички (ст)

клявіш (клявіс) 1. *муз.* клавіша струнного інструмента (фортепіано, рояля тощо) (ст)

2. *вул.* ключ, відмичка (ст)

3. *вул., тюр.* тюремник (ст): Ну, так – це вже кінець. Врешті, інакше воно не могло скінчитися. Чотири високі стіни, параха і клявіс (Нижанківський); Його знали, як злий грейцар, всі “клявіси” і не раз, бувало, говорили: “Пане Потішко, з кого ви робите вар’ята – з поліції чи з себе самого?” (Керницький)

4. *вул.* зуб (ст): Як ці дам ляґов по макуве, то ці вші́стке клявіше с каґалу вимельдúє (Авторка)

кляво (кльово) добре, гарно, чудово (ст): В Стрийськiм парку на фестині, Там забава кляво плині, Там кухарок сотка-дві... (із пісні)

♦ **кляво є** ⇔ **кляво:** Коли ж утретє помацав кишеню й приманливо задрзвенів дрібняками, Адасько на знак згоди пліунув і заявив коротко: – Кляво є! А то буде пацалиха! (Керницький)

кляйстер клей зі завареного крохмалу або муки; клейстер (ст): Ага, ще одна важлива річ: скоч до кооперативи і купи пуделечко кляйстру (Керницький)

♦ **па́не ма́йстер, то смола́, а не кляйстер** → **ма́йстер**

кляка́ти ставати на коліна (м, ср, ст)

кля́мка ручка дверей (м, ср, ст)

♦ **вхо́пітися за урядні́чу кля́мку** *знев., ірон.* отримати посаду державного службовця (ст)

♦ **кля́мка за́паде** вороття не буде (ст): Крім цього, разом з моїм шури-

ном вони викомбінували, що, коли я перенесуся до Відня, клямка западе, і мені не буде вільно вернути до суду у Львові, і ... пропав Франьо, бо так мене називали вдома (Шухевич); Слово сказалося, і клямка запала. Панна Юлія лишається з нами на обід, і по всьому (Франко)

- ◆ **поцілува́ти кля́мку** *ірон.* не застати нікого вдома чи в домовленому місці (м, ср, ст): Не дивуйся і не денервуйся, бо з ним так завше: домовишся, прийдеш сюди, на другий кінець міста, і поцілуєш клямку, бо він, бачите, забув (Авторка)

клямо́ти *військ.* одяг (ст)

кля́мпа → **кля́па**¹

кля́мра пряжка, застібка (ср, ст): Троха та спідничка затемна, як на малу дитину. Може, треба до пояса причепити якусь слічну клямру (Авторка)

кля́мцати раз у раз нетерпляче натискати на ручку дверей (м, ср, ст): Не клямцай! Двері і так поспути (Авторка)

кля́па¹ (**кля́мпа**) *крав.* вилога, лацкан (пальта, піджака) (ст): Володимир Бачинський, визначний політик, посол до австрійського парламэнту, голова Української національно-демократичної партії, низького росту, грубий, завжди на темно вбраний і майже все з білою хризантемою в кляпі сурдута (Купчинський); Річницю смерти двох чудових хлопців, які відважно пішли на діло, з погляду окупанта – протидержавне, а з нашого погляду – патріотичне, слід відзначити журбою. Мала чорна стяжка під клямпамі ваших плащів чи комірчиком блюзки буде тією ниткою, яка зв'язуватиме вас в суцільну родину (Ласовська)

кля́па² невдача, провал (ст)

кля́пач *вул.* обличчя (ст) || → **лице́**

кля́пачка ⇔ **кля́пач**

кля́пе потиличник, ляпас (ст): Дав йому доброго кляпса (Авторка); "Ну що ж, – потішає бабуня онука, – видно, ти був нечемний, раз мама тебе покарала, а кожа мама має право дати кляпса своїй дитині". Хлопчик задумався, а потім сказав втішено: "Бабуню, ти – мама моєї мами, правда? То ти можеш за мене віддати" (віц)

кля́пува́ти підходити якнайкраще (ст)

- ◆ **щось не кля́пує** щось не так, не гаразд, не в порядку (ст): – Та... та ти... знаєш, це щось не "кляпує", – почав заїкуючися Ясьо, – ми тільки що листа від тебе читали, а ти вже тут. Як Бозю люблю, я того не "капую" (Загачевський)

кля́р *кул.* збиті яйця з мукою (перев. з додатком солі, спецій), у яких обсмажують м'ясо, рибу, овочі (м, ср, ст)

кля́рува́ти *кул.* 1. перегоплювати, очищувати (перев. масло), знімаючи шум (ст)

2. обсмажувати у *кля́рі* (ср, ст)

кля́са 1. *шк.* група учнів одного року навчання; клас (ст): Кляси в гімназії традиційною дорогою, від діда-прадіда, ділено на дві категорії, на "тяжкі" й "легкі". До "тяжких" належали всі непаристі: I, III, V і VII, а до "легких" належали II, IV, VI і VIII кляса. Що третю клясу зачислено до "тяжких", це зрозуміло, бо там до латини та німецького приходила ще страшна грека, але годі збагнути, чому призначено тяжкою V клясу, де повторювано ширше те, що вивчили в нижчій клясі (Шухевич)

♦ **госпóдар кляси → госпóдар**

2. що-небудь найвищого ґатунку, першорядне, найкраще (ст): Львівське пиво – то є кляса, робить з хлопа супераса (із пісні)

♦ **пéрша кляса** 1. шк. перший клас (ст)

2. дуже добре, найкраще (м, ср, ст): На смерть має чорне вбрання, в якому брав шлюб. Матеріал – як залізо, і до трумни буде перша кляса (Тарнавський 3.)

3. шк. ступінь оцінювання (ст): Аби я не знати як добре відповідав, аби я не знати як добре учив його предмет, котрий я дуже любив, по питанні було все одне закінчення: – Сідай! Маєш другу клясу! (Шухевич)

кля́си дитяча гра, у якій перестрибують із одного намальованого квадрата в інший, ногою підштовхуючи “битку”; класики (ст): І потім, коли вже гралися м'ячем і стрибали понад мотузок. Або: кляси. На одній нозі з одної в другу. Здається, що камінчик кидалося наперед (Парфанович)

кляча́ти стояти на колінах (ср, ст)

кля́штор 1. монастир (ст): Вона воліла кляштор, чим мою любов... (Вільде)

2. молодіжна гра (ст): Сальон відкривався звичайно на великі “оказії”: “молоді” забавлялися у різні ігри: “кляштор”, “почта” і т.п. Мені, як дитині, було неясно, що діялося в кляшторі, навіть Оришка, що була мені частою товаришкою забав, а старша 8 літ, мала уже тоді привілеї свого віку (Криницька)

кмiп кмин (м, ср, ст): Як тушкую м'ясо, завжди даю кмін. Тоді воно робиться пікантне і смачне (Авторка) || **кмiнок**

кмiпкiвка 1. горілка, настояна на кмiні (ст) || → **аквавіта**

2. рідка зупа, до якої додають кмiн (ст) || **гальóп-зупка**

кмiнок ≡ кмiн

кнiя́па невеликий ресторан низького класу; корчма, шинок (м, ср, ст):

Диму в кнайпі ставало дедалі густіше, а слова м'яко прилипали до стін, до одвірків і бриніли, як наїджені мухи (Нижанківський) || **буда, забiгáйлiвка, лóкаль**

кнiя́ти вул. швидко йти, бігти (ст): Пфі! То ти є такий облітаний? Певно, мама зарізала оселедця, і ти кнаєш до хавіри на баль, що? (Нижанківський)

♦ **кнiя́ти під слуп → слуп**

кнiдeль (перев. мн. **кнiдлi**) кул. варений пиріжок із картопляного тіста із начинкою (ст): Приходить на обіди та на вечері. Дуже любить книдлі зі сливками (Ярославська)

кнíжка:

♦ **брeхáти як з кнíжки → брeхáти**

♦ **говорíти як з кнíжки → говорíти**

книжкóвий:

♦ **книжкóва мiль → мiль**

кнувáти підступно замишляти (ст): Оця небувала в мого пана інструктора – кірливість перед органами влади, та ще й підкреслене титулування пана Коґута “паном інструктором”, насувало мені підозріння, що пан Макс кнує якийсь підступ (Керницький)

кнiя́жий:

♦ **Кнiя́жа горá → горá**

кобeля́ плетена луб'яна торбина (ср, ст)

кобзанíна бійка, штовханина (ст) || → **кáмпa**

кóбзати 1. бити, штовхати, кóпати (ст) || → **валіти**

2. кидати (ст): Я зараз гóляю. Кобзаю ту мантлю і всі манелі і ма́хаю в місто.
Я маю вже тут кумпана, залізничника (Лисяк)

коб́у коли б, якщо б (ср, ст)

коб́ула:

❖ **за́ки то бу́де, коб́ула сіно з'їсть** про обіцянки, які виконують надто довго (Нижанківський)

коб́улка *крав.* металева петля на одязі (ср, ст)

коб́іта (куб́іта) жінка; дівчина (м, ср, ст): Я вже й так твоїм фамілійним шофером став. Хто твою кубіту з Кракова возив – може, не я? Тепер тебе, каліко, вожу, а дай Боже, щоби'м ще твого мікруса на прохід возив (Лисяк)

◆ **гра́ти коб́іту** *вул., вульг.* здійснювати статевий акт (м, ср, ст) || → **гр́имати**

◆ **закру́тіти коб́іту** *вул.* закохати в себе дівчину (ст) || **замішати коб́іту**

◆ **замішати коб́іту** ⇔ **закру́тіти коб́іту**

◆ **кóпатися до коб́іти** → **кóпатися**

◆ **мо́тати коб́іту** зав'язувати знайомство з дівчиною (ст)

◆ **різа́ти коб́іту** ⇔ **гра́ти коб́іту**

◆ **перека́латати коб́іту** *вул., вульг.* здійснити статевий акт (ст) || **переріза́ти коб́іту, пошму́ляти коб́іту**

◆ **переріза́ти коб́іту** ⇔ **перека́латати коб́іту**

◆ **пошму́ляти коб́іту** ⇔ **перека́латати коб́іту**

◆ **шмо́идати коб́іту** ⇔ **гра́ти коб́іту**

◆ **шпи́літи коб́іту** ⇔ **гра́ти коб́іту**

коб́ітня жіноцтво (Лучук)

коб́ітяр (коб́іцяж) чоловік, охочий до жінок; баб́ій (ст): Зрештою, на рантки ходили багато хлопців, як-от: Нарембик, Гавусь, Пелех, Венгльовський, Гробельський, Цяпа, Новосад Євген. То були наші "коб́іцяжі" (Шанковський)

коб́іцяж → **коб́ітяр**

ко́бра кінофільм-детектив (ср, ст) || **кримінал**

ковáль:

❖ **до́брый кова́ль, колу́ зелізо горя́че** про вправного фахівця (Франко)

ковéрта → **копéрта**

ко́втати стукати (ст): Раб Божий хвилину стояв на місці й пішов за мною. Йшов трохи позаду й голосно ко́втав зап'ятком (Нижанківський)

ковта́ти 1. ковтати

◆ **сл́інку ковта́ти** → **сл́інка**

2. *вул.* пиячити (Лучук) || → **бамбу́рити**

ковто́к (перев. мн. ковткі́) кульчик (ст): На стіл раптом немовби впав золотий і срібний град або посипались зірки з неба: заіскрились брильянти на перстнях і ковтках, блиснули шnurки перлів, нашійники, бронзолети, папіросниці, годинники (Керницький)

ко́втун (ко́лтун) 1. *іст.* міщанин

2. *знев.* людина з передмістя, яка вважає себе міщанином: То самі ковтуни (Франко)

ковтунерія (колтунерія) *іст.* міщанство: В новіших часах стрілецьке товаристо стало організацією багатого міщанства, популярно званого "колтунерією" (Крип'якевич)

ко́гут 1. півень (м, ср, ст): Назва вулиці Куркової походить від "курка", тобто когута, який є відзнакою стрілецького товариства (Крип'якевич)

◆ **червоного когута пустіти** підпалити (м, ср, ст)

2. *знев.* герб Польщі (ст): В нашій клясі був когут – польський герб (Монцібович)

3. *вул.* жандарм (ст)

4. *вул., знев.* гомосексуаліст (Лучук) || → **бузэра́нт**

ко́жен:

◆ **ко́жен Іван має свій план** про незладжену роботу, коли кожен дотримується своїх поглядів та настанов (ср, ст)

кожноча́сно постійно (ст): Між корпусами різних інститутів на Пекарській вулиці було просторе подвір'я з різними алеями, клумбами квітів, де кожночасно можна було спостерігати кипуче студентське життя. Там відбувалися різні леґальні й нелеґальні зустрічі, різні рандтки, комерційні трансакції (Дейчаківський)

кожу́х *кул.* плівка на поверхні захололого кип'яченого молока, киселю тощо (ст): В передсінку, де стоїть стара комода, а на ній ринка з пареним молоком, швидко, трьома пальцями, стягну з нього "кожух" і лакомо проковтну (Нижанківський) || **кожу́шок, ста́рка**

кожу́шок ⇔ **кожу́х** (м, ср, ст): Ми з братом завжди сперечалися, хто буде їсти кожушок з молока, то була така велика смакота (Авторка)

ко́за *вул.* в'язниця (ст) || → **буцига́рня**

коза́ 1. коза

◆ **біти як Сідорову козу́** *ірон.* нещадно лупцювати (м, ср, ст) || → **біти як в бубен**

◆ **водіти козу́** ходити товариством від одного місця до іншого, проводячи безжурно час у приємних бесідах та розвагах (ср, ст): Тепер на Академічній можна порівняно дешево випити чарку з невибагливою закускою лише під "Зеленою брамою", у колишньому домі Сеґаля. Переважно тут ставлять "крапку". А починали "водити козу" з "Академічної", колись дієтичної ідальні (а ще раніше тут була кав'ярня "Рома"), з "Домовини" ["Домової кухні", від 2008 року – магазин "Адідас"] чи стоячих кав'ярень за готелем "Жорж" (на Руданського) та на Грушевського. Залежно з якого боку рухались (Мельник І.)

❖ **нагадали козі сме́рть** пригадали щось неприємне, драстичне (ср, ст)

❖ **раз козі сме́рть** (ср, ст): Я не відповів нічого. Якби Раб Божий пішов на площу Теодора й зустрів Ґунаха, могла бути халепа. Але що ж?.. Раз козі сме́рть (Нижанківський)

2. *ірон.* дівчина (м, ср, ст) || → **дівчина**

коза́-дереза́:

◆ **біти як козу́-дерезу́** *ірон.* ⇔ **біти як Сідорову козу́** (м, ср, ст): Як зараз не сядеш робити уроки, то так буду бити як козу-дерезу (Авторка)

◆ **лупіти як козу́-дерезу́** ⇔ **біти як Сідорову козу́**

коза́чки високі жіночі чобітки із широкими халявами (ср)

кози́ряти 1. позначати очки у грі в кості (ст)

2. карт. ходити козирною картою (ср)

ко́зік кишеньковий ніж із дерев'яною ручкою (ст)

ко́зла (кі́зла):

♦ **ві́махнути ко́зла** 1. стати сторчголов (ст)

2. вул. зробити щось непередбачуване, неочікуване; зробити все навпаки (ст): Ця новеля буде про Львів. Але в іншому випадку вони могли грубо помилитися. Скажім, що на початку, давши всі натяки на львівську новелю, а потім раптом, вже в ході оповідання, я рішив би, як це кажуть, вимахнути козла, і перенести всю акцію в іншу околицю, й представити читачам зовсім інші постаті з життя далекої провінції (Тарнавський 3.)

♦ **зробі́ти ко́зла (кі́зла)** 1. ⇨ **ві́махнути ко́зла 1:** Сніг! Сніг! З радости "папуас" і "фрузя" аж кізла зробили, а командант зачав на голові ходити. Правдивий сніг! (Нова хата 1933)

2. ⇨ **ві́махнути ко́зла 2**

козьо́лкі:

♦ **козьо́лкі виправля́ти** 1. ставати сторчголов, ходити на руках (ст)

2. робити щось непередбачуване, неочікуване; робити все навпаки (ст)

козя́чий:

♦ **козя́чий вік → вік**

ко́йдем → ко́йдим

ко́йдим (ко́йдем) вул. відважна людина, верховода (ст): Значить, по тій роботі Поцированого ніякий хірург' вже не поцирує. То файно – він і так завеликий койдим. Я також з ним маю... (Нижанківський); "Ви про що? Що сталося?" – Місько ляснув язиком: "Має, мама! Койдим! Дістане медаль" (Нижанківський)

ко́йфува́ти вул. купувати (ст)

кок накручене на маківці пасмо волосся (м, ср, ст): Як Сяня була менша, а Мамця були на роботі, все бігала до сусідки (називала її Мама Галя, а та опікувалася і своєю малою – Вікою – ну, і Сянею), і та крутила їй такий файний кок. Не все то добре виходило, але завше тішило малу (Авторка)

кока́рда 1. шарф чи хустка, зав'язані бантом; бант (м, ср, ст): Я за два кінці обрії ніжно взяв і зав'язав на голові жирафі Найкращу із усіх кокард кокарду (Бабай); У Вуйка був такий маленький старий-престарий ведмедик на ім'я Фрисьо, щоранку ми приходили до нього привітатися. Фрисьо мав на шиї зав'язану кокарду, і то було справою чести для мене – купувати Фрисьові нові яскраві кокарди (Авторка)

2. військ. відзнака на шапці (ст)

кокете́рійний кокетливий (ст)

кокете́рійно кокетливо (ст): Навчилася елегантно, кокете́рійно підлерізувати стареньку, дещо зашироку суконку, а старі викривлені черевички ставити так, щоб обцаси виходили прості (Цегельська)

ко́ки шк. коктейль (Лучук)

кокорудзя́нка (кукуру́дзя́нка) учениця дівочої гімназії ім. Іллі та Іванни Кокорудзів Українського педагогічного товариства у Львові (ст): Прекрасною адресаткою була в той час одна "кукурудзянка", панна Дарця, що мешкала на Черешневій вулиці під 10-им числом (Керницький) || **упе́тянка**

КОКС 1. вид твердого палива; кокс

- ♦ **ср'яти ко́ксом** *вульг.* говорити нісенітниці (ст) || → **ба́ср засува́ти**
- 2. *тюр.* чорний хліб (ст)
- 3. кокаїн (м)

КОЛДУ́Н великий живіт (ст) || → **ба́ндзьох**

КОЛЕ́ГА (КОЛЕ́ГА) 1. друг, товариш, приятель (Лучук) (м, ср, ст): Про революційний рух знав добре. Знав, що деякі його коле́ги належать до організації, але боявся з ними розпочинати розмову на цю тему (Тарнавський 3.) ||

КОЛЕ́ЖКА (КОЛЕ́ЖКА)

2. товариш за фахом, місцем праці тощо (м, ср, ст): Ледве після довгих міркувань я, Селепко Лавочка, вирішив віддати мій "Щоденник" до публічного вжитку. Це перемогла думка, що, коли Лука Апулей, античний коле́га по перу, міг зробити героєм своєї книжки осла, а Іван Франко – лиса, то чому я не можу зробити героєм самого себе? (Селепко)

КОЛЕ́ЖКА (КОЛЕ́ЖКА) ⇔ 1. **КОЛЕ́ГА 1**

2. ⇔ **КОЛІЖА́НКА**

КОЛЕСА́Р велосипедист (ст) || → **біциклі́ст**

КО́ЛЕСО:

♦ **як п'яте ко́лесо до фіри** про щось непотрібне, зайве (ст)

КОЛЕ́ГА → **КОЛЕ́ГА**

КОЛЕЖА́НКА → **КОЛІЖА́НКА**

КОЛЕ́ЖКА → **КОЛЕ́ЖКА**

КОЛЕ́ЙКА черга (м, ср, ст): Як прийшли совети, то все треба було вистоювали в колейках за маслом, марґариною,

сметаною, і так всі сорок літ... А тепер молоді того не знають, навіть не можуть збагнути, що за кусником хліба треба було вистояти цілий день (Авторка)

КОЛЕ́ЙНИК ⇔ **КОЛІЯ́Ж**

КОЛЕ́Я залізниця (ст): Той, хто робить на колеї, Того нагла кров запєє. Файдулі-файдулі-фай! (із пісні)

КОЛЕ́ЯЖ → **КОЛІЯ́Ж**

КОЛІЖА́НКА (КОЛЕЖА́НКА) подруга, товаришка (м, ср, ст): Так, ваша мама – це є "колежанка" моєї мачухи. Ходили разом до школи (Шухевич) || → **приятелька**

КОЛІ́ЮВІЙ залізничний (ст)

♦ **бу́рса колі́юва** → **бу́рса**

КОЛІ́НО:

♦ <лі́сий> **як колі́но** → **лі́сий**

❖ **на те́плі колі́на запросі́ти** запросити на любовну зустріч (Франко)

КОЛІЯ́Ж (КОЛЕ́ЯЖ, КОЛІ́ЯР) залізничник (ст) || **КОЛЕ́ЙНИК**

♦ **КОЛІ́ЯЖА шука́ти** *вул.* шукати людину, яку можна легко обдурити (ст)

КОЛІ́ЯР → **КОЛІЯ́Ж**

КО́ЛО *вул.* перстень (ст)

КОЛО́ДКА:

♦ **пі́сок на колло́дку** → **пі́сок**

КОЛОМІ́ЙКА історія, пригода (ср, ст): Насамперед – реєстр випадків: коломийка почалася, як звичайно, після панахиди в святому Юрі, цим разом – за Кар-

патську Україну. По панахиді наші сформували імпозантний похід, вісімками, вділ вулицею Міцкевича. Чоло походу було під універком, а хвіст на площі Юра, ти собі уяви! (Керницький); О, то буде довга коломийка, стільки всяких інституцій треба буде перейти, занім дозволять вам той стрих зробити (Авторка)

Коломїя:

◆ **англік з Коломїї → англік**

кóльба військ. приклад рушниці (ст)

кóлька:

◆ **а шоб <бодáй, най> тебе кóлька кóльнула** (лайка-проклін)

◆ **а шоб <бодáй, най> тебе кóлька скобóла** (лайка-проклін)

кóльки:

◆ **за під кóльки під руку (ст) || → за під па́ху**

кóльоніáльний який привозять із заморських країн (про каву, чай тощо) (ст)

кóльонський:

◆ **вóдá кóльонська → вóдá**

кóльпортáж розповсюдження, поширення (ст)

кóльпортёр розповсюджувач, поширювач (перев. книжок, преси) (ст)

кóльпортувáти розповсюджувати, поширювати (ст)

кóльпортувáтися розповсюджуватися, поширюватися (ст): Майже явно кóльпортувалась в гімназії, особливо в вищих клясах, націоналістична література, наприклад: журнал "Розбудова нації", книжки типу видання "Дурні діти" і т.п. (Процюк)

кóлюбрíна громіздка річ (перев. меблі) (ст)

кóлюмна стовп, колона (ст)

кóлядувáти 1. співати колядки (м, ср, ст)

2. *ірон.* довго, зазвичай, намарно чекати (перев. на господарів *помешкання* чи в умовленому місці зустрічі) (м, ср, ст): – І довго ти тут колядуєш? – спитала мене Янця. – Та вже зо дві години (Авторка); В камері панувала безжурна, навіть весела атмосфера, хлопці знали, що їм тут не довго колядувати, коли їх так багато наперли на Лонцького, де й поміщувалась тоді Головна команда польської поліції (Керницький)

◆ **кóлядувáти пóпід вікна** довго, зазвичай, намарно чекати на господарів перед входом до їхнього *помешкання* (ср)

кóляндра кул. коріандр (ст)

кóлятор власник (ст)

ком тюр. в'язень-комуніст (ст)

Комáрик (Кумáрик) кав'ярня в театрі ім. М. Заньковецької (м, ср, ст)

комбатáнт колишній військовий; відставник (ст): Він залюбки відвідував вечорами клуб комбатантів "Молода громада" і звідти приносив різні анекдоти про знайомих, особливо про Романа Купчинського чи Льоня Лепкого (Палій)

при печенні!

Незрівняну книжку з приписами д-ра А. Еткера п. н. „Добра господиня сама пече” можна дістати в усіх кóльоніальних крамницях і книгарнях. Знижена ціна 30 гр.

комедія (кумедія):

- ◆ **виправляти комедії** 1. бути нечемним; бешкетувати (ср, ст)
- 2. впадати в істерику (ср, ст)
- ◆ **чїста кумедія** непередбачений, неймовірний вчинок або подія (ст)

коменяр сажотрус (ср, ст)

комерс бенкет після урочистості (ст): Мені подобається ваша самовпевненість, докторе, але я все одно не поїду з вами на той комерс. Може, саме тому, що ви... такі певні моєї згоди (Вільде); По вечорницях завсїди був комерс, себто вечеря, на яку приходив, хто хотів. Там при співі і промовах пересиджувано не раз до рана. Ті комерси по Шевченківських вечерницях були своєрідні. Таких комерсів не стрічав я ніколи ані на Великій Україні, ані у Відні, ані ніде інде. Це було типове львівське. Були вони зовсім поважні. На них обговорювано головню політичні справи. Там виступали проти себе різні політичні партії. Роблено собі різні закиди, часом навіть у дуже гострій формі (радикали), хоч згори можна було знати, що з того нічого не вийде, бо кожна партія піде своєю дорогою. І ходили, аж остаточно 1939 рік позмітав усі ті політичні партії (Шухевич)

кóмин:

- ◆ **кúрит як із кóмина → куріти**

комірне плата за винайняте помешкання (ст): Але я навіть у такій винятковій ситуації не можу переходити в чю-небудь хату, не умовившись про комірне (Марська)

кóміс комісійний магазин (ср, ст): Єдине, де порядна людина, не паскарка, могла продати чи купити якісь речі, то були коміси, в пані Марії коло Катедри все можна було зафасувати щось файного (Авторка)

комісний військовий (ст): Шевська робітня Яремка жадає за комісні черевики 77 корон (Боберський)

коміснїяк (коміснїяк) військ. 1. військовик (ст): Ну, колеґо, як думаєте тепер: чи здобудемо Україну тільки пістолею і лісом, чи також і коміснїяком та крісом? (Лисяк)

2. (перев. мн. **коміснїякі**) черевик (ст)

3. *тюр.*, *військ.* чорний хліб (ст): Сніданок – чорну каву і пів "коміснїяка" – видано у великому поспіху, дехто не встиг і хлєпнути гарячої рідини, що пахла йодиною, тільки язика собі попарив, як із лоскотом відчинилися двері, до камери впали поліцаї з палками і заверещали: "Всі на коридор – марш!" (Керницький)

коміснїяк → коміснїяк

коміть униз (ст)

компанія:

- ❖ **лиха компанія до стрічка доводит** товариство поганих друзів деморалізує людину (Франко)

компаньйóнка:

- ◆ **мурóвана компаньйóнка → морóваний**

кóмплет (кóмплет) 1. набір вдало дїбраних предметів (біжутерії, одягу тощо), які становлять єдине ціле; комплект (ср, ст): На щастя, мені вдалося купити цілий комплет – темно-гранатові кульчики і такий сам перстень (Авторка); Моя Бабця Дарця завжди мала дуже добрий ґуст. Я ще пам'ятаю бронзовий кóстюм. До нього комплетом дїбрала мешти, капелюшок і рукавички (Авторка)

2. визначена кількість осіб, яких допущено куди-небудь; товариство у повному складі (ст): Так Оксана потрапила зразу у велике товариство. Побачила його в комплеті ще того вечора, коли в товаристві згаданої пари й двох учительок зі Львова прийшла просто з проходу до Миронівки (Марська)

комплéтний (комплéтний) цілковитий, повний (ст): Ситуація була близькою до комплетної невдачі, але я зручно її врятував (Селепко) || **чистий**

♦ **комплéтний вáр'ят → вáр'ят**

кóмплét → кóмплét

комплéтний → комплéтний

комплікація ускладнення (ст): З вашими книжками не має бути жадної комплікації (Авторка)

комплікувати ускладнювати, утруднювати (ст)

кóмпот *кул.* компот (ст): Я їй дивуюся, як то не вміти зварити компот?! Та кождий фрукт до того підходить. А чи варить, чи пече, то тільки за переписами в книжці. Чисте кіно (авторка)

компотієрка широка глибока скляна чи кришталева тарілка, ваза (ст): Холодну піну зложити до компотієрки, на неї уложити зварені яблука (Нова хата 1933)

конверзаційний достеменно відомий (ст): Скільки гідних, приличних і інтелігентних людей осмішувало себе, підскакуючи як воробці на вітці, притупуючи не в такт! І ніхто не міг оминати цього, бо навіть кадрили, який був танцем конверзаційним, "ходженням", кінчився найзрадливішою ґальпокою з фігурами (Нова хата 1933)

♦ **конверзаційний лексикон** довідник (ст)

конверзація розмова (ст)

конвікт гуртожиток для учнів чоловічих учительських навчальних закладів (ст): При мужеських учительських семінаріях, і в краю, і у Львові, були конвікти, куди приймали пильних і спосібних учнів, без різниці національності, що діставали з краєвих фондів стипендії, і тими грішми оплачувано харчі і побут в тих інтернатах, які були добре вивіновані і добре ведені. Управа цих державних бурс була виключно польська, розговірна мова теж польська (Шах)

|| → **бурса**

кондигнація поверх (ст)

кондолєнція вислів чи вираз співчуття (Лучук) (ст)

♦ **вислòвлювати кондолєнції** висловлювати співчуття (ст) || **складати кондолєнції, кондолювати**

♦ **складати кондолєнції** ⇔ **вислòвлювати кондолєнції**: Вона залишилася цілком сама коло труни і так безнадійно чекала, щоб хтось – такий ще недавно знайомий і близький – висловив їй свої кондолєнції. А Львів співчував небіжчикові і приховано тішився з її самотнього горя. Так карав він за зраду (Авторка)

кондолювати ⇔ **вислòвлювати кондолєнції**

кóндон *вул.* 1. презерватив (м, ср, ст) || **кóндóнок, плащ, плáщик**

2. плащ із непромокальної тканини (ст)

кóндóнок *вул.* ⇔ **кóндон 1** (ст)

♦ **офіра пенкнєтєго кóндонка** → **офіра**

кóндуктор *вул., ірон.* шмарклі (ст): Мабуть, від червоних шапок начальників

залізничних станцій бульку крови з носа названо первісно кондуктором. Згодом так почали називати навіть нечервону бульку з носа (Горбач)

◆ <червобного> кондуктора пустіти розбити ніс до крові (ст) || червону краватку причіпiti

❖ як ти дам в трамвай, то ти кондуктор віскочи → трамвай
конечний обов'язковий, неодмінний (ст): Дуже то симпатичний на́рід був, ті наші "бойки". Тому я вважав конечним про них згадати. Стривав я їх пізніше у Відні і в Грацу, де у своїх у́браннях з кошами ходили по помешканнях і продавали товари. Люди в них купували, бо навіть там, на чужині, уважали їх солідними купцями, що мали тільки добірний товар. Коли не помилюся, то п'яного бойка за його торговим столом я не бачив (Шухевич)

конечно обов'язково, неодмінно (ст): Ясько робив бучу й старався конечно мене досягнути (Нижанківський) || **кбнче**

конзерва (консёрва) консерва (м, ср, ст): А тепер символом воєка є консерва. Коли не стає консерв, маємо їсти вітаміни, тобто всіляку хопту, траву й кропиву (Селепко)

◆ <зіпсугу> консерву отворіти насмердіти (ст)

ко́ник 1. шах. кінь (ст) || → **кінь**

2. крав. металеий гачок на одязі (ср, ст)

конігувати домагатися, випрошувати (ст): Згадав, що як купався, то мав ко́раблика, почав конігувати, то Дідуньо шукав-шукав, а таки знайшов (Авторка)

конірувати (кунірувати) 1. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (ст): Шо ти мене коніруєш, як школярку (Авторка) || → **бештати**
 2. докучати, допікати, переслідувати; даватися взнаки (ст)

конклюдувати підсумовувати; робити висновки (ст)

конклюзія висновок, заключення (ст)

конкури (кункури) сватання (ст): Ду Марині пре в кункури: "Моя Марись, візьмім шлюб, лиш мені убрane куп" (із пісні)

конопа́дитися поспішати (ст)

ко́нсаць вул. розуміти (ст) || **кусати**

консеквентний послідовний (ст)

консеквентно послідовно (ст)

консеквентія висновок, наслідок, результат (ст): У цьому питанні я рішив не відступати від законних приписів і без згляду на консеквенції, які могли вийти від мене, вживати в урядуванні української мови всюди там, де закон її допускав (Шухевич)

◆ **витягати консеквентії** робити висновки (ст): Перепросила за все, що сталося, і просила, аби не витягав ніяких консеквенцій (Шухевич); Ми поводитися згідно з законами, тому цей панок не мав теми до своїх звідомлень поліції, з яких вона могла витягнути бажані для себе консеквенції (Нагірний)

консёрва → **конзёрва**

константувати гармоніювати, личити (ст): Притишений гул, тонований оксамитом котар, затемнені нутра льож, яркі світла, червоні оббиття фотелів виразно константували з теплим, соняшним осіннім пополуднем надворі (Лисяк)

констеляція сузір'я; знак зодіаку (ст): Я народився під констеляцією Панни.

Такі люди є порядні і мають щастя. Ця констеляція каже, що народжений є трохи дурний. Через те в школі я не був першим учнем. Це місце я відступив радо Юськові. Зате мав нахил писати. Читав повісті й зауважив, що служниці труяться з любови вероналом, а дівчата з високого товариства – бромом. Перші гроші я заробив, як був безробітним. Почалася війна. З польського війська втік і потрапив до большевиків. Я начепив синьо-жовту стрічку й пішов до секретаря, але скоро вилетів. Він називався Кац. Опісля я закохався в Мелянію. Вона вродилася під констеляцією Скорпіона, але закоханий на такі речі в перші тижні не звертає уваги. Трудно боротися проти сузір'я. Я сильно впливав на її шостий змисл (Селепко)

констерна́ція збентеження, розгубленість, спантеличення, прикре здивування (ст): І ось раз, повертаючись вночі до свого помешкання, він помилувався в поверсі, але тому, що розклад кімнат був подібний і ключ відповідав замкові, він відчинив кімнату не світлячи, роздягнувся й хотів покластися в ліжку. Та, на його переляк, з ліжка вискочила з криком панночка... Світло, констернація, батьки – в кінці сміх – і справу обливали пивом до ранку (Гординський)

конституа́нта установчі збори (ст): Уважаємо себе за конституанту, яка проголошує в тій хвилі Українську державу (Боберський)

консуме́нт споживач (ст): Те, що українське суспільство є індиферентним до мистецтва, його як слід не піддержує, має коріння в тому, що кандидати на інтелігентів, себто учні середніх шкіл, не мали нагоди з молодих літ, а це найважливіше – познайомитись із мистецтвом і виробити собі до нього замилювання, не конче вже як творці мистецьких вартостей, але в характері консументів мистецтва (Процюк)

консумува́ти споживати (ст): Людський організм консумує рідину в ріжній формі. Найраціональніше заспокоювати його чистою, доброю водою (Нова хата 1938)

континге́нт 1. обов'язкова кількість продукту постачання (ст)

2. визначена кількість імпорту, експорту чи транзиту деяких товарів (ст)

контингенті́вка горілка (у час війни) (ст): Йшло йому спершу незвично, поволі, але добра "контингентівка" розв'язала йому язика. Говорив те, що треба, і те, чого не треба (Загачевський) || → **аквавіта**

контингенто́вий 1. обов'язковий для здачі (про продукт) (ст)

2. визначена кількість деяких товарів, призначених для продажу (ст): Шинкар, що звичайно має мало прибутків з продажу контингентового пива, свій засадничий зиск тягне з продажу шкіри, масла, сахарини, а навіть кокаїни, пересипаної густо картопляною мукою (Тарнавський 3.)

ко́нто рахунок (у банку) (ср, ст): Покласти гроші на конто (Авторка)

◆ **<записáти> на ко́нто <записати> у борг** (ст): Прошу дати кілька муки і двадцять дека масла. Запишіть то на моє конто, а гроші принесу по-завтра (Авторка)

◆ **на то <це> ко́нто** із цієї нагоди, причини (ср, ст): Со святими упокою. Витягнув копита. Вчора вночі на Перзенківці. Ішов зі Шудрою до своєї примадонни і дістав під крило сливку. В додатку був трохи забанячений. Шкода го, моровий був хлоп. Ми – я, Гілярко, Шудра і ще кількох – на то конто випили (Нижанківський)

- ♦ **не бері́ то на сво́є ко́нто** не думай, що висловлені зауваження стосуються саме тебе; не переймайся (ср, ст)

контра карт. вид гри (ст) || → **га́рба**

- ♦ **да́ти ко́нтру карт.** відбитися (ст) || **контрува́ти**

контраба́с вул. контрабандний товар (м, ср)

- ♦ **дире́ктор контраба́су** начальник митниці (м, ср)

контро́ля контроль (ср, ст)

контрува́ти ⇔ **да́ти ко́нтру**

конфе́кція готовий одяг (ст): Перед великою виставою з жіночою конфекцією зупиняється – отак ніби від нехочу. Чи кожний прохожий мусить знати, що вона приїхала зі села? (Вільде)

конфіде́нт 1. довірена особа (ст)

2. таємний агент; шпигун (ст): Ми цю справу полагодили остаточно мирно, але без висліду, бо я остав при погляді, що в Проводі є конфідент, а може, навіть провокатор (Шухевич); Та ж наші конфіденти з вашої Організації два тижні наперед повідомили нас, що, наприклад, ви йдете завтра на цвинтар і маєте чіпати терновий вінок на небіжку Басарабову! (Керницький)

конфіту́ра кул. варення (ср, ст): Конфітура – це цілі овочі, смажені на соковику. Соковик заварюємо і шумуємо. На 1 кг овочів даємо 1½ кг цукру, а 1½ шклянки води. Заварюємо в широкій посудині, небагато нараз, щоби скоро варилися. Довге смаження некорисно впливає на запах і краску конфітури (Нова хата 1934)

концентра́к концентраційний табір (ст): Вже від якого місяця–двох кружляла не тільки між українцями поголоска, що десь на Поліссю або на Підляшші польське правительство підготовляє концентраційний табір (концентрак), до якого мають впакувати всіх політично підозрілих (Шухевич)

конце́ніст молодший урядовець (ст)

концепто́вий:

- ♦ **конценто́ва па́ртія** шлюб із урядовцем нижчого рангу, *концепістом* (ст)
- ♦ **концепто́вий па́пір** папір для друкарських машинок (ст)

конципіе́нт помічник адвоката (ст): Оголошення звучало: "Адвокат із закінченими закордонними студіями і нострифікацією у Варшаві шукає праці конципієнта у Львові" (Острук)

конципува́ти обдумувати, обмірковувати, зважувати (ст)

конче неодмінно, обов'язково (ср, ст): Дуже негарно і брак такту силувати пити алько́голь, як він заявив, що не буде пити. "Але ж се вам не зашкодить". Конче вдома треба мати безалькогольний напиток, сік з водою, лімонаду, содо́ву воду, домашній квас і т.д. (Авторка); Але раз один учень нашої гімназії – це конче мусів бути учень нашої гімназії – забіг того добродія зі скляним животом збоку і паличкою, яку собі приготував, вдарив того добродія по склянім животі. І сталося нещастя. Той добродій крикнув одно тільки слово: "Дзень!" – і трупом упав на львівським тротуарі (Шухевич) || **конече́но**

ко́няк (ко́ньяк) коньяк (ср, ст)

ко́ньяк → **ко́няк**

копа́ одиниця лічби, що дорівнює 60 (ст)

- ♦ **копу літ** багато років (ср, ст): Вже копу літ тебе не бачив, а ти цілком

не змінився (Авторка); Я знав Олега вже здавна, і все виступав перед ним як дуже розумний чоловік. І тепер я сказав: "А дивіться! Копу літ! Так, так, життя складається з багатьох... багатьох... не знати чого!" Лисяк засміявся: "Ти, Лавочко, завжди був селепком. Був, є і будеш" (Селепко)

кóпаний:

- ♦ **кóпаний м'яч** *футб.* футбол (ст): Клим на ціле життя залишився гарячим прихильником копаного м'яча. Такі прихильники, як він, фактично будують фізичну справедливість цілої нації, бо вони вірять у шляхетну роботу, що її виконує спорт (Тарнавський З.)

|| кóпанка

кóпанка ⇔ кóпаний м'яч

кóпання *вул.* залицання до дівчини, жінки (ср, ст): Настоятель Кость Паньківський "копався" тоді до сестри д-ра Степана Федака, вже старшої панни Осіпи Федаківної (з якою пізніше оженився). З приводу того "копання" приходив він часто доволі пізно по десятій годині ночі домів (Шухевич)

кóпатися *вул.* залицятися до дівчини, жінки (ср) || **кóпатися до кобіти**

- ♦ **кóпатися до кобіти** ⇔ **кóпатися** (м, ср, ст)

кóпачки *футб.* взуття для гри у футбол (ср) || **футболівки**

кóпен-дúпен *копняк* у сідниці (ср, ст) || **копняк в приписове місце**

- ♦ **кóпен-дúпен дати** 1. копнути в сідниці (ср, ст) || **дати шпiца, кóпен-дúпен зробити**
- 2. прогнати, вигнати (ср, ст) || → **вiкинути**
- ♦ **кóпен-дúпен звiдси геть** (ср, ст)
- ♦ **кóпен-дúпен зробити** ⇔ **кóпен-дúпен дати**

кóпérта (кóвérта, кóпérта) конверт (ст): На коперту наклеї значок і надай на пошті (Авторка); На пошті двоє чоловіків. Один підписав коперту, наклеїв значок і надав. Другий питає: "А чого ж ти відіслав чистого листка?" – "А ми з жінкою не говоримо," – почув у відповідь (віц)

кóпиткóве оплата на *рогачці* за проїзд кіньми міськими дорогами: Дальше по обох сторонах вулиці тягнулись шинки, звані "ресторації", з великими заїздними подвір'ями, серед яких стояли цимбровані керниці з "журавлями" і коритами до поєння коней, бо тут люди лишали свої вози з кіньми, а самі йшли пішки до міста, щоб не оплачувати "копиткового", тобто оплати за зужиття їздні, при акцизній брамі рогачки (Шах)

Копиткóве іст. дільниця в районі вулиць І. Тобілевича та І. Боберського **кóпiто (кóпiто)** *вул.* нога (м, ср, ст) || → **гéра**

- ♦ **бiти кóпiтами** *вул.* швидко йти (ст): А завтра ранком, як засіріє, треба знову бити копитами поміж кулі (Лисяк)
- ♦ **вiтягнути кóпiта знев.** померти (ст): Со святими упокой. Витягнув копита. Вчора вночі на Перзенківці (Нижанківський) || → **зламáтися**

Конфітурний піяніст

Фортепіан у тітки вік стояв.
На нім ніколи Кудрик не заграв,
На превеликий жаль.
На нім і не заграв Барвінський,
На превеликий жаль.
На віку бутель з конфітурою стояв.
Я завжди в нього пальці устромляв,
Коли мій захват музикою – кінський,
На превеликий жаль,
По клявішах усіх перечевавав.
Куди ж подівсь фортепіан старий?
А бутель з конфітурою – куди?
А Кудрик? А куди подівсь Барвінський?
Дурні питання! Ти – дурний, дурний!
Сліди, як чорні клявіші, сліди,
А білі клявіші, як зуби кінські!
Усе, як ти – у долі українській.
Облизуй пальці в час журби й біди!
Чи ж не облизую? Гіркі вони.
Облизую,
На превеликий жаль!

Бабай

- ◆ **йт́у копі́тами** *вул.* іти (ст)
- ◆ **натягну́ти копі́та** ⇆ **ві́тягнути копі́та** (Лучук) (м, ср)
- ◆ **натягну́ти копі́тами** ⇆ **ві́тягнути копі́та** (ср, ст)
- ◆ **рвону́тися з копі́та** → **рвону́тися**
- ◆ **стягну́ти копі́та** *військ., тюр.* стати струнко (ст)

копійка:

- ◆ **<бу́ти> як нова́ копі́йка** 1. про гарно, по-святковому одягнену людину (м, ср, ст)
- 2. про відчищену, відновлену річ (м, ср, ст)

ко́пнений копнений || **копне́нтий**

- ◆ **ко́пнений (копне́нтий) в мо́зок (музк, му́зок)** → **мо́зок**

копне́нтий ⇆ **ко́пнений**

- ◆ **копне́нтий (ко́пнений) в мо́зок (музк, му́зок)** → **мо́зок**
- ◆ **офя́ра копне́нта** → **офя́ра**

копня́к удар ногою (м, ср, ст): Як я була мала, то була дуже всціпська, ендзувати. Може, тому, що коли приїжджала до Бабці і Вуйка Любка, хотіла бавитися, а товариства жодного не мала. То все Вуйка зачіпала – то смикну, то обізву, Дуже мене смішило, як Бабця називали Вуйка “Любандо”. За це я, нарешті, дістала назавжди: терпець Вуйкові урвався, і Він дав мені такого копняка, що я, бігме, залетіла аж під бамбетель! А Бабця навіть не мала смілости мене потішати. Я там досить довго пролежала (Авторка) || **шпі́цак**

- ◆ **копня́к в приписове місце** *копняк* у сідниці (ст): Пхнув до дверей, дав копняка в приписове місце і викинув на коридор (П’ясецький) || **ко́пен-ду́пен, шпі́ц в сра́ку**

ко́пула *церк.* баня, купол (ст)

копу́н *футб.* футболіст (ст): Наслідком цієї акції впав німецький копун правої оборони (Селепко)

ко́рба:

- ◆ **ко́рбу круті́ти** *вул.* насміхатися (ст) || → **ла́ха де́рти**

корду́пель (курду́пель) *знев.* 1. хлопчина (ст): Ніколи в такому малому кордуплі, як ти, не сподівався стільки хитроців (Франко) || → **бе́йлик**

- 2. невисока людина (перев. мужчина) (м, ср, ст) || **капшу́к (капчу́к)**

корепеті́ція *шк.* приватний урок, додаткове заняття (ст)

кореспонде́нтка *тюр.* поштова листівка; поштівка (ст)

ко́рзо (ко́рсо) центральна вулиця міста (ст): Висівши із трамваю, вона попрямувала на галасливе так зване “корсо”, що йшло від Театральної до Академічної й було центром зустрічей (Острук); Під будинком зустрів я знайомого польського поета Леона Пастернака, який проходжувався по корсі зі своїм великим собакою бульдогом (не можна було визначити, чи низенький Пастернак, який похитувався ідучи, вів бульдога, чи це той великий бульдог тягнув за собою низького ростом поета із задертою вверх головою), і він повідомив мене, що письменники мають свій клуб, який розмістився в домі чи радше палаці графів Бельських по вул. Коперника, 42 (Тарнавський О.); Це була вулиця готелів, ресторанів, модних пасажів та крамниць. Її хідником, який львів’яни звали “корсо” або “корзо”, а потім за радянських часів – “бродвей” або “стометрівка”, неквапно spacerувала львівська публіка, пристойно вбрана вечорами та у ви-

хідні й святкові дні, щоби себе показати й на людей подивитися. Маршрут цих спацерів продовжувався далі вулицею Академічною, наприкінці якої, біля пам'ятника Александрові Фредру, поважне товариство розверталося й виходило на наступне коло. Зустрічаючи знайомих, панове прикладали праву руку до капелюха, висловлюючи своє поважання, якщо траплявся ближчий приятель, то зупинялися десь збоку для неквапної розмови, часом заходили кудись на каву чи на "п'ять дека" (Мельник І.)

◆ **іва́нове ко́рзо** *шк.* сучасна вулиця С. Бандери (ст) || **студе́нтське ко́рзо**

◆ **студе́нтське ко́рзо** ⇔ **іва́нове ко́рзо**: Справді, ще того самого вечора стали творитись дивні містерії на вулицях Львова, зокрема в сусідстві так званого студентського корза, чи то пак променади на вул. Льва Сапіга (Керницький)

коріда́р → **коріта́р**

користа́ти користуватися, використовувати (ст): Перетяжена проблемами еміграційного життя, нова політична еміграція, користаючи з деяких досягнень старої еміграції, почала розбудовувати діаспоральну Україну (Домбровський)

коріта́р (коріда́р) коридор (ст): На коритарі було зимно (Авторка); Коритар забитий людьми – військовими і світськими (Боберський); Наша кляса була на першім поверсі Народного дому. Ми мали велику простору залю з високими стовпами і залізними віконницями. Коритарі на перервах були постійно заповнені веселою молоддю (Влох)

корі́тник *знев.* людина, яка використовує службове становище для власної наживи; кар'єрист (ср, ст): А скільки з'явилось комбінаторів і коритників. Злетілись, як мухи на новий смітник (Нижанківський)

корі́то 1. корито

◆ **причі́питися до корі́та** *знев.* посісти вигідну посаду (м, ср, ст)

2. *знев.* вигідне, дохідне становище (м, ср, ст)

3. *вул., знев.* їжа (ст) || → **ідження**

Корі́то *іст.* потік у районі сучасних вулиць Р. Дашкевича та Хімічної; притока р. Полтва: Межа між територією Львова та Замарстинова проходила нинішніми вулицями Романа Дашкевича та Хімічною. Тут були Замарстинівська (або Голосківська) рогатка та мурований міст через неіснуючий нині рукав річки Полтва (Корито), який протікав вздовж північних меж міста (Мельник І.)

коритя́рня *тюр.* тюремна канцелярія, де приймають передачі для в'язнів (ст)

корі́ння *кул.* приправи (ст) || **корі́нна припра́ва**

◆ **корі́нна припра́ва** ⇔ **корі́ння**

Різдвяне ПЕЧИВО

„OETKER' A

„Backin-om“

і корінною приправою до медівників

ко́рінь:

♦ **ко́рінь справи** суть справи (ст): – Тут ми доходимо до кореня справи, – сказав мій неоціненний пан інструктор (Керницький)

ко́рки жіноче взуття із підшовою з корку (ср, ст)

корко́тяг пристрій, за допомогою якого витягають корок із пляшки; штопор (м, ср, ст): Місько знову плюнув на шибу. Потер долонею ніс, що був затканий як стара цигарниця, і мав враження, що до носа вкручувано коркотяг (Нижанківський)

коркоцьо́нгі (куркуцьо́нгі) вул. 1. пейси (ст)

2. кучері (про волосся) (ст): А то ферняк на гвінт, вибалуши спіпаки, накрути куркуцьонгів, наложит той вуринал на липету, торбу на живіт, шнуруї як грабіна (Рудницький)

корко́ші → **карко́ші**

ко́рва:

♦ **пасу́є як коро́ві сі́дло** → **пасува́ти**

♦ **як ко́рові з пúска <ві́тягли>** про зім'яту, знищену річ

королéва шах. ферзь (м, ср, ст) || → **да́мка**

королівка ⇔ **королéва**

коромисло 1. *військ.* рушниця (ст) || **кріс**

2. *вул.* простакувата дівчина (ст)

ко́рона:

♦ **ко́рона <тобі, її> з голови не впа́де знев., ірон.** це не зашкодить <твоїй, її> репутації; нічого <тобі, її> не станеться (м, ср, ст): Не бійся, корона з голови не впаде, якщо підеш і допоможеш трохи цьоці Мілі (Авторка)

ко́ронка мереживо (ст): Маленька гарна чорна сукня з розкішною коронкою вабила погляд усіх кавалерів (Авторка)

коронко́вий мереживний, із *коронкою* (ст)

ко́роткий:

❖ **ко́ротке, а за́то солóдке** про стан закоханості; про кохання (Франко)

ко́ротко упродовж незначного проміжку часу; недовго (м, ср, ст): Учора до мене забігала Оленка, але дуже на коротко – навіть не мали часу попліткувати (Авторка)

короткореченце́вий короткотерміновий, нетривалий (Шухевич)

корпулэ́нтний (корпулэ́нтний) огрядний, опасистий, повний (ст): Корпулентний старший пан, озираючись, крадькома переходив від брами до брами (Авторка)

корпулэ́нтність (корпулэ́нтність) огрядність, повнота (ст): Середнього росту, з нахилом до корпулентности, ходив він завжди задуманий (Гординський)

корпулэ́нтний → **корпулэ́нтний**

корпулэ́нтність → **корпулэ́нтність**

ко́рсо → **ко́рзо**

Кортумівка місцевість у районі сучасної вулиці Золотої: Недалекий парк, приналежний до закладу інвалідів і давньої стрільниці, – це Кортумівка. Назва її походить від Ернеста Кортума, губерніяльного радника... При своїй садибі

він залишив сад, в якому числено понад 2000 дерев, і невеликий виноградник (Крип'якевич)

кортумовий який належить до *Кортумівки*; розміщений в районі *Кортумівки*

◆ **Кортумова горá** → **горá**

корч 1. кущ (ср, ст): Під корчем малини хлопчик закопав усі свої скарби (Авторка)

2. *мед.* судома

☞ **щоб тебе <його> корч вхопів** (прокляін)

кóршма корчма

◆ **кóршма горіть** гра на вечорницях на св. Андрія (ст)

кóса *вул.* ніж (ст): Та ви подивіться, що ви наробили, як ви зукраїнізували тою вашою "Україною" [футбольний клуб] всю нашу батярю! Такий Ясько з квасним зубом, в костелі хрещений, по-українськи не вмів слова промовити, а скажете йому щось проти "України", що вона зле грає або програє матч, то він витягне косу та й вас заріже, так? Так (Керницький)

косáр:

◆ **як косарéві** дуже багато (про їжу) (ср, ст)

косіти *футб.* підставляти ногу (ст)

косметúчка косметолог (ср, ст): Ми, косметички, ділимо свою роботу на заходи лічничі, косметичні й прикрашування (Нова хата 1934); Навіть у ті часи, за совітів, філярмонійні артисти часом ходили до косметичок (Авторка)

кóсми *вул.* волосся (ст): Опівночі сі з'явили якісь два цивіле, Морди подряпані, косми – як бадиле. Ніц нікому не мувіли, тільки в морде біли, і так ся бавили цалу ніч (із пісні) || → **баділі**

Коснерівка *іст.* частина міста за Стрийським парком: За Стрийським парком є Персенківка. В XVII ст. вона звалася Коснерівкою, від імені міщанина Коснера, на ланах котрого була zaloжена. В 1687 році дістав її у посідання львівського купець Яків Персінг, і з того часу вона має теперішнє ім'я (Крип'якевич) ||

Персенківка (Перзенківка)

кóста кістка (ст): Ходи, пёсю, дам тобі файну косту (Авторка)

костúр гравець у кості (ст)

костúрство гра в кості (ст)

котáра завіса, лорт'єра (перев. з оксамиту) (ст): Притишений гул, тонований оксамитом котар, затемнені нутра лож, яркі світла, червоні оббиття фотелів (Лисяк); У нас колись були такі котари з френзлями (Авторка)

котéрія вузьке коло людей, пов'язаних спільними інтересами; товариство (ст)

котильйóн → **котильóн**

котильóн (котильйóн) 1. танець (перев. вальс) із різними довільними фігурами (ст)

2. прикраса, відзнака (стяжка, букетик тощо), яку дівчина причіпляла кавалерові під час танцю (ст): Дівчина виготовляла зі стяжки, гіпюру або газу прикрасу, яку чіпляла своїй симпатії, танцювала з ним танець, хлопець дарував або цукерки, шоколад чи помаранчу. Котильон залишався хлопцеві на пам'ять (Сухінська)

Кóтлети з паприкою

Велове м'ясо пократити, розбити, поперчити і посолити, одною стороною намазати в муці і смажити на гарячій товщі скоро. Опісля посмажити на ясну краску цибулю, припорошити мукою, додати паприки, залити росолом, перетерти через сито і підляти квасною сметаною. В цю підливу зложити м'ясо і дусити 1/2 години (Нова хата 1933)

коті́ха *вул.* 1. коханка (ст)

2. жінка, яка здає помешкання злодіям (ст)

ко́тлет *кул.* відбивна, биток (ст): Схвильовано положила котлет на товщ, що зашипів і заскварчав, розпускаючи по кухні запах смаженого м'яса (Ярославська) || **карманáдль**

котя́рва *вул.* кіт (ст) || → **кіт**

котя́чий:

♦ **котя́чою ході́ю** нечутно (ср, ст): Сумерк виповзав з брудних кутів і котячою ходою скрадався вздовж стін (Нижанківський)

кох *кул.* вид десерту (ст)

Кох з жовтків і чеколяди

4 жовтка, 7 дека цукру і 7 дека масла втерти разом на масу, 4 жовтка, на твердо, варені перетерти крізь сито, дати до маси і знову втирати, дати до запаху ванілії, 145 дека мелених мідгалів, піну з білків легко вимішати, дати до форми, висмаруваної маслом і висипаної тертою чеколядою. Цей кох можна варити в парі і випекти в рурі. Подавати з чеколядовою поливкою (Переписи)

ко́хля (хóхля) велика ложка для набирання *зули*; ополоник, черпак (м, ср, ст)

ко́хмаші́на *вул.* кухарка (ст)

ко́ц вовняне покривало; ковдра (м, ср, ст): Пішов собі тихо в барак і, щоб щось робити, виніс вивітрити коц (Селепко)

♦ **ко́ца да́ти** *вул.* сильно побити, накинувши перед тим на голову жертві покривало (ст) || → **ві́гаратати**

ко́ца вигук, яким відганяють котів (Лучук) || **ко́ца на́двур**

♦ **ко́ца на́двур** ⇔ **ко́ца**

коці́на *вул.* кіт (ст): – Йой, пані Павлово! – залебедів Адасько. – Ви є така добра кубіта, маєте таке золоте серце

і так любите всяку звірину, а тут бідна коціна, без тата, без мами, сиділа собі на тротуарі коло пекарні Меркурого і сумно-сумно нявкала (Керницький) || → **кіт**

коцмо́лу́х (коцмо́лю́х) *вул.* неакуратний, неохайний чоловік (ст) || → **кирі́нник**

коцмо́лю́х → **коцмо́лу́х**

коцю́рба́тий 1. невисокий, низькорослий (ст)

2. згорблений, скривлений (ст)

коця́ба:

♦ **до коця́би да́ти ув'язнити** (Лисяк)

кочкода́н неприємна особа (ст)

кошикі́вка баскетбол (ст)

Кошнарівка *іст.* місцевість в околиці сучасної церкви св. Софії: Поруч, на горбочку, стоїть невеликий храм св. Софії (вул. Франка, 121а). Дерев'яний костел був тут збудований у 1594 році на кошти львівської міщанки Софії Ганель, власниці будинку на Ринку (тепер №5). Костел збудували на землях Софії Ганель, що тоді називалися Кошнарівкою, серед букового лісу над потоком Свинорія (Мельник І.).

кошт:

♦ **ві́провадитися <сво́ім> влі́сним ко́штом** → **ві́провадитися**

кошу́ля сорочка (ср, ст)

кра́ват ⇔ **кравáтка** 1

♦ **за́літи за кра́ват** *знев., ірон.* випити надмір алкоголю; впитися, сп'яніти (ст) || → **влю́лятися**

кравáтка 1. галстук (м, ср, ст): Примикав очі, натирив їх дслонями й морщив

чоло. Зашморгнутий краваткою ковнірець підлазив під самі вуха й давив горло.

На долівці лежала пом'ята блюза (Нижанківський) || → **гальсбіндель**

♦ **червону краватку причіпїти** розбити ніс до крові (ст) ||
<червонного> кондўктора пустїти

2. вул. мотузка на шибениці; зашморг (ст) || **гальштук**

краєвий:

♦ **вїдїл краєвий** → **вїдїл**

краївка *шк.* історія рідного краю (предмет) (ст): В українських державних гімназіях і учительських семінаріях не навчали історії Руси-України, але історії Рідного Краю, яка в учнівськїм жаргонї львівської Академічної гімназії звалася "краївка" (Шах)

крайц карт. трєф (ст) || → **жир**

Кракедани (Кракедали, Кракидали, Крикїдали, Крикїдани) Краківська площа у Львові і базар на нїй (за Оперним театром) (ст): "Кракедани" – це такий базар, де продавали усілякі речі. Там можна було купити усе, що бажалось. Сам по собі це був дивовижний "торгівельний центр", який описати з достоїнством міг би лише такий майстер, як Микола Гоголь. Одним словом, там можна було продати і купити усе, що захочеш. Заправляли тим ринком, звичайно, злюдії. Це був їхній світ, яким вони керували і в якому жили (Чайківський); "Кракидали" – краківський ринок і прилегли до нього вулиці, де перед війною жило і працювало найбільше єврейських ремісників і крамарів, переважно дуже бідних. Часто крамниці і помешкання займали лише одне невеличке приміщення. Тоді, коли багаті євреї емігрували, львівська єврейська біднота, покинута напризволяще, була повністю знищена гітлерівцями (Крушельницька); Першого дня ми пішли разом з нею на поблизький чорний ринок – Крикїдани – й купили залізне ліжко й матрац до моєї кімнати (Дейчаківський); Кракидалами уже у наш час називали площу Краківську, правда, дещо видо-вжену її версію, від кінця вулиці Гетьманської до кінця вулиці Краківської, що прямувала сюди з Ринку. Кракидалами називали також і значно більший обшир, що тягнувся на північ, його вулички, площі, завулки, подвір'я і проходи у густій забудові тієї найстаршої дільниці Львова (Шольгїня)

Кракедали → **Кракедани**

Кракидали → **Кракедани**

кракус порода голубів (ст): Булі! Булі! Голуби! В клітках, за пазухами, в допоях.

Шеки, кракуси, пурцлі, фандзлі, бузьки, листоноші і звичайні багнети. Голуб'ятник нахилється до клітки і виймає пару (Нижанківський)

Кракуси площа на початку сучасної вулиці Чорновола, де тепер розташований розважальний центр "Міленіум" (ст): Письменники, щоб надати місцевого кольориту своїм персонажам із львівських оповідань, дуже часто вживали цього словника. Старі подерті примірники його можна було було дістати на страґанах із книжками на Кракусах (Тарнавський 3.)

кралька *карт.* дама (ст) || **краля**

краля ⇄ **кралька**

кrapкa (крóпкa) 1. кrapкa; кінець (ст): Мусиш, Янцю, зробити уроки до шостої – і кpокa (Авторка)

2. визначене місце зустрічей (перев. кав'ярня, квартира) (Лучук) (ср,

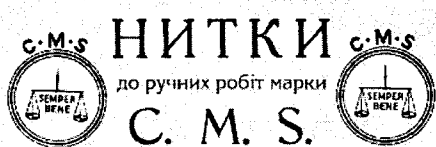
ст): Збиралися на крапці, а потім сиділи до пізнього вечора (Авторка)

3. кінець, безвихідь (ср, ст): Вона збагнула, що то вже крапка, що вже не зможе з ним більше бути, оплачувати всі його рахунки, й одного дня спакувала всі речі і пішла (Авторка) || → **амба**

♦ **<бути> в кропці** <бути> збентеженим, заскоченим зненацька (ст): Слухайте, я в кропці: наші депутати пропонують скасувати вихідні на Різдво (Авторка)

♦ **знайтися в кропці** знайти вихід із неприсмної, безвихідної ситуації (ст): Капраль заявив нам урядово, що по лісі не можна тепер ходити. І ми знову опинилися у прикрій ситуації. Та один з наших знайшовся "у кропці". Він сказав: "Як пан капітан кажуть, що не можна, то не можна!" (Богачевський)

краска колір (ст): Довге смаження некорисно впливає на запах і краску конфітури (Авторка)

є крашені індантреновими красками й тому ніколи в пранню не пускають!

Красучин іст. дільниця міста в районі вулиць Угорської та Карбишева: Від міста нову дільницю [Новий Львів] мав відділяти парк Залізна Вода, закладений в 1905 році на схилах між Красучином і Софіївкою (Мельник І.)

крати грати (ст)

кратка (гратка) 1. клітинка (ср, ст): Купила матерію в кратку, хочу пошити спідницю (Авторка)

2. кул. (перев. мн. **кратки**) тонкі валики з тіста, якими викладають візерунок на випічці (ст)

кратований картатий; у **кратку** (ст): – Ви мені в цьому не подобалися, пані, – підняв голову старший пан до модельки, що переходила повз нього, одягнена в якусь яскраво кратовану суконку. – Вам у цім недобре (Ярославська) || **кратчастий** (крацястий)

кратчастий (крацястий) ⇔ **кратований**: Крацясті штани тепер не в моді (Авторка)

крахель 1. ⇔ **крахля**

2. лимонад || → **лімоняда**

крахля пляшка місткістю 250–330 г (ст): Усюди в Галичині содову воду продавали в так званих "крахлях", пляшках по 1/3 або 1/4 літра, з таким корком, що був покритим гумовою плиткою. Коли купували воду, за пляшку давали 5 гроші кавці, а потім її віддавали, гроші вертали назад (Чайківський) || → **бутелька**

крацястий → **кратчастий**

крашений фарбований (ст)

краяння *крав.* викроювання: При краянні треба пам'ятати про те, щоби допустити заклади як до довжини, так в боках передка, гальсу, рамени і куска пахи, як рівно ж і плечей горою і до пахи (Повний курс)

краяти 1. різати (м, ср, ст): Так все забуваю, рано краяла'м хліб, а тепер не можу знайти, де ніж поклала (Авторка)

2. *крав.* кроїти, викроювати: Окрім випрасування задної нагавиці під залізком, треба штани зшивати все від коліна, де зазначаємо собі, коли краємо (Повний курс)

краяч *крав.* закрійник: Кравецький краяч не мусить бачити фігури клієнта, бо це для него маловажне. Головне для нього – це міра, яку бачить перед собою (Повний курс)

креату́ра *вул.* підла, непорядна людина; негідник (ст) || **велі́ке ге, ге на патичку́, гіцель, гні́да, гунцвот (гунцвуд, гунцвуд), гівню́к (гімню́к), драб, драб кальварі́йський (кальварі́йський), драбу́га, дрань, дрань востáтний (остáтний), дупа, зака́ла, зара́за, ка́вал дра́ня, курва, лю́мп, лю́мпа кавáлок, нэндза, паце́тник, пля́га, свінту́с (свінтух), свиня́, скоті́на, скурчи́бук (скурчи́бук), стéрво, ха́хар, швайно́га, шубра́вець, шу́я**

креа́ція твір, витвір (ст)

крéвний 1. родич

(ср, ст): Її за-
слуга була в то-
му, що Кли́м Бал-
ди́га був її крeв-
ний по мамі. Їх-
ні мами були рід-
ні сестри (Тар-
навський 3.); У
тих часах оди-
нокою карієрою
галицької попа-
дянки було по-
дружжя. Хто не
виходив заміж,

ПОВІДОМЛЯЄМО,

*що по повероті з заграниці запасли ми наш
салон у найновіші креації корсетів
корсетів і нагрудників*

**Ф-МА ПІЗЕН,
ЛЬВІВ,**

Приймаємо тальони С. О. Т.

часово в ПАСАЖІ МІКОЛЯША

мав перед собою сумне життя “бідної крeвної”, що коротала вік при домі якогось священника з родини (Нова хата 1939) || **крéвняк**

2. *вул.* боржник (ст)

крéвняк ⇔ **крéвний** (ст): Своїми мріями я ділився з моїм дальшим крeвняком Мірком, сином нашого пароха (Казанівський)

крéденс буфет, сервант (ср, ст): Тепер уже рідко натрапиш на такі крeденси, як були в моєї Бабці та Діда. Це були крeденси зі своєю історією (Авторка)

крéдка крейда (ст)

крéза жабо, брижі (ст)

кремпува́тися соромитися, почуватися некомфортно (м, ср, ст): Я дуже кремпуюся в їхньому товаристві (Авторка)

крепі́рува́ти (крипі́рува́ти) 1. умерти (ст) || → **зламáтися**

2. дуже бідувати (ст): “Крипірував” хлоп, чоловіче, що часто й жити відпочувалося (Загачевський)

крéпкий міцної статури (ст): Був це крепкий мужчина, середнього віку, більш чим високого росту, завсіди убраний у легенький сірий літній плащик, і дивувало нас чимало те, що він навіть у тріскучі морози не замерз. Руки мав завсіди зложені під грудьми в рукави (Шухевич)

крéплик *кул., вул.* піріжок із начинкою (капуста, сливи, риба тощо) (ст)

крепо́н креп (ст): Легка суконка з рожевого крепону (Нова хата 1933)

крéпці дитяча (перев. хлопчача) гра “камінчики” (ст): Ми сиділи по другому боці смітника і грали в крепці... Але з крепців лишився тільки один. Кудись порозліталися (Нижанківський)

креувáти творити (ст): Та тут, на мою превелику втіху, стрінув одного з моїх товаришів з народніх шкіл, що був уже в гімназії у Львові. Цей завів мене до "Народного дому", де саме тоді креовано бурсу, і цей мій товариш був уже до неї прийнятий (Нагірний)

кривдува́ти 1. почуватися ображеним, скривдженим (ст): "Вертеп наших днів" був не тільки дотепним кривим дзеркалом передвоєнної Галичини і нашої загальноукраїнської політики, але й доказом культури усіх тих, що попали в вертеп. Ніхто з них не думав навіть ображуватися на авторів. Навпаки: багато людей кривдували собі, що їх нема в вертепі, видно, що вони замало заслужені (Купчинський) || → **ма́ти жаль**

2. докоряти (ст)

криву́й:

◆ **диві́тися криву́м о́ком** → **о́ко**

❖ **криву́й чорт найгірший** → **чорт**

криву́ля *вул.* нога (ст) || → **ге́ра**

криву́ха *мед.* рахіт (ст): Лікарі дитячих хворіб, переглядаючи дітей дошкільного і шкільного віку та немовлят, мають дуже часто нагоду ствердити надзвичайне поширення кривухи (рахітіс) (Нова хата 1937) || **рахітіс**

крижа́вка (крижа́лка) *кул.* 1. ⇆ **крижі́вка** (ср, ст)

2. маринована головка капусти (ср, ст)

крижба́нти *вул.* ⇆ **крі́жі**

◆ **да́ти по крижба́нтах** *вул.* побити, набити (ст) || → **ві́гаратати**

крі́жі *мед.* поперек (ср, ст) || **крижба́нти**

крижі́вка *кул.* головка капусти, яку кладуть у бочку до квашеної *пошаткованої* капусти (ср, ст): З крижівки моя Бабця дуже добрі голубці робили (Авторка)

крі́зка *крав.* гофрована тканина (ст): Прибрали її в якусь виношену суконку з господареві дочки, з коротенькими рукавцями, на голову дали прегарну гаптовану білу кризку, таку накрохмалену, що виглядала на голові, наче корона (Цегельська)

кризува́ти *крав.* гофрувати (ст)

криї́вка *сховок* (м, ср, ст)

кри́й *вул.* увага (ст)

Крикідáни → **Кракеда́ни**

крило́ 1. крило

◆ **тіка́ти як би крі́ла не́сли** → **тіка́ти**

2. *вул.* бік (ст): Як дав йому раз-другий під крило, то му свічки в очах стали (Авторка) || **скі́дло**

криміна́л 1. в'язниця (ст): А я сіджу в криміналі за Україну – рідний край (із пісні); А ти знеш, брате Соловію, що за той пакуночок не то що ми обидва, але й наші діти та внуки не вилізли б з криміналу до самої смерти, якби хатраки застукали нас на гарячому! (Керницький) || → **буцига́рня**

2. нестерпні стосунки (ст)

3. детектив (книжка, кінофільм) (м, ср, ст): Вже нічого не маю до читання.

Треба позичити в Марічки якийсь кримінал (Авторка) || **ко́бра**

криміна́льний 1. в'язень (м, ср, ст)

2. бандит (м, ср, ст) || **а́паш**

крімка каракуль (ст): Бабця були дуже неприємно вражені, коли Тато купив Мамі футро з кримки, про яке Бабця навіть не могли мріяти (Авторка)

крипірува́ти → кренірува́ти

крі́пта склеп; підземелля (м, ср, ст): У крипті святого Юра поховано багатьох достойників Української Церкви, серед них – Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосип Сліпий (Авторка)

крис вул. капелюх (ст)

крі́са вул. м'ясо (ст)

крі́ска 1. риска (ст) || **че́ртка**

2. вул. кінець, смерть (ст): "Закатрупили" москалі мого брата, а тепер на мене приходять "криска", треба десь ще за життя підготувати собі яму (Загачевський) || → **смерть**

крисо́чка рисочка: Дальше відрисовуємо задню ногувицю в тім місци, де вона на рисунку є означена крисочками (Повний курс)

крі́ти вул. 1. утікати (ст)

2. прикривати відступ, відвертаючи увагу противника (ст)

◆ **крі́ти гра́би → гра́ба**

◆ **крі́ти пазу́ри → пазу́р**

крі́тий вул. 1. дивний; оригінальний, екстраординарний (м)

2. багатий, респектабельний (м): Крі́та кубі́та (Авторка)

крихкі́й → крухі́й

крі́шка → окру́шка

кришта́ль:

◆ **чі́стий як кришта́ль → чі́стий**

крі́лик:

◆ **крі́лики в голові ма́ти** бути несповна розуму (ст) || → **ма́ти**
бзі́ка

◆ **о́чі як у крі́лика** невеликі червоні очі (ср, ст): Миршава чуприна стирчала догори, а малі очі як у крі́лика, ніколи не переставали бути червоними (Нижанківський)

крі́піти спричинити *за́креп* (ст) || **скрі́плювати**

крі́с *військ.* рушниця (ст): Не дав собі зав'язати очей і сміло дивився в дула крі́сів, з яких за хвилину мала вилетіти його смерть (Шухевич); Це був справжній герой! Тоді аж я зрозуміла, що героїство живе не тільки при крі́сі й кулеметі (Нова хата 1933) || **коро́мисло, стрі́льба́**

◆ **машино́вий крі́с** *військ.* ручний кулемет (ст): Їхало авто, а на переді машини – машиновий крі́с на трьох ніжках (Боберський); У листопадові дні Ринок був обставлений українськими стійками. У передсінку ратуші стояли машиніві крі́си (Крип'якевич)

крі́сло стілець (м, ср, ст)

◆ **те́пле крі́сло** вигідне службове становище (ст): Гріє вас, пане професоре, тепле крі́сло (Ласовська)

кров:

◆ **зака́ження крoви → зака́ження**

◆ **кров заливáє** 1. кривавити (ср, ст): Дивно, що старого Липача не чіпали, може, тому що старий, а може, тому що старий одному такому раз зацідив кельнею по лобі, аж го кров залляла, і був спокій (Тарнавський 3.)

2. огортає лють (ср, ст): Від таких людей мене заливає кров (Нижанківський)

◆ **не псути собі <дάρмо> крѳви** не перейматися, не переживати <даремно> (Франко) (ст)

◆ **<а> най то на́гла кров заля́є** (проклін)

◆ **до на́глої крѳви** (проклін): Де, до наглої крові, хтось ухопив мій кара́бін (Лисяк)

◆ **<най> на́гла, троїста кров заля́є** (проклін): І перше мене нагла, троїста кров залляє, нім там чубарик ще раз прийде! (Лисяк)

◆ **пся кров (крев)** (лайка)

кровави́ця *мед.* незгортання крові; гемофілія (ст): Кровавиця є хворобою цілого тіла, коли-то навіть найменше скалічене викликає надмірний уплив крові або коли кров виступає підскірно навіть без скалічення і удару. В першій разі є се слабкість вроджена, в другому – розвинулася після якихось тяжких недуг (Дрималик)

кровоті́к *мед.* кровотеча (ст): Всіми природними отворами людського тіла може пуститися кров. В виду сего бувають кровотоки з носа, вуха, рота, міхура, матеріці і відходової кишки (Дрималик)

крок:

• **у крѳці під час ходьби** (ст)

крѳмка скибка, окраєць (ст): Товстому добродієві, що постановив схуднути, лікар приписує дієту: “Кромка хліба з маргариною, маленький телячий котлет або курячу ніжку, білий сир і два яблука”. – “Перед їдженням чи по їдженні?” (Лис Микита 1962⁸)

кропи́ти 1. скроплювати, збризкувати водою (м, ср, ст)

2. *церк.* освячувати (м, ср, ст): Пан Отець на Йордан приходили до нас кропити хату (Авторка)

3. *вул.* стріляти (ст): Міра дивиться на руку, на якій важніє чорна, велика пістоля “нуль ахт”. “Якби щось – кропте”, – так сказав цей Базиль... – В кого? В себе? (Лисяк)

4. *вул.* бити (ст)

кропи́тися позначитися, вплинути (ст): Кропилося на нім, на його усьому життю (Авторка)

крѳпка → крѳпа

крѳпнути 1. вдарити (ст): Мо́нах не відповів нічого. Кропнув склянкою в чоло, й так почалося. То була кампа! Я такої вже давно не бачив (Нижанківський); Зараз я так тя кропну, що надовго запам'ятаєш! (Авторка) || → **вгати́ти**

◆ **крѳпнути в мѳрду → мѳрда**

◆ **крѳпнути реко́рд** встановити рекорд (перев. у спорті): Ну, що, а кропнеш іще на кінець якийсь рекорд? (Лисяк)

2. *вул.* убити (ср, ст): Роман ходив по покою і слухав радіо, а я сидів на дивані й щось читав. Нагло він станув переді мною й каже: “Кропнули Перацького” (Чайківський); Я завжди кажу, що ще той не вродився, щоб “кропнув” Міська (Загачевський) || → **забу́ти**

3. випити алкоголю (ст): Поступаючи до кожного шиночку, такий поборовий, аби тільки в кожному з них “кропнув собі” лише один келішок сильної оковити, то

мав у Львові в своїм жолудку вже тільки того спасенного напою, що мусів бути добре п'яненський (Шухевич) || → **гольнути**

крóпнутися позначитися, вплинути (ст): І що? Та вся політика, загальне збурення, безперечно, кропнулося й на нім: не маючи змоги брати безпосередньої участі у всіх подіях, пан Місько так си знервував, що аж з атаком серця пролежав три дні в ліжку (Авторка)

кру́глі кеглі (ст): Я часто ходив до них грати в круглі на маленькому подвір'ї, і нас у школі називали "Друцкі-Любецкі" (польський політик ХІХ ст.), бо ми всюди разом трималися (Любінецький)

круто́бля приміщення для гри в кеглі (ст): У кругольні стукали круглі, картя-рі розбивали пулю або починали нового робра (Ярославська)

крук:

◆ під **кру́ком** вул. крайовий суд у Львові (ст)

кру́пник (кру́пняк) кул. зула із крупи (ср, ст): На карті, яку їм подали, були позамазувані всі страви, крім крупника і сіканців. Оксана покрутила носом. Сіканці в ресторані! (Марська)

кру́пняк → **кру́пник**

круте́лик успішна, матеріально забезпечена людина, чия поведінка часто зухвала, агресивна (м, ср)

круту́ти обманювати, дурити

◆ **гітар круту́ти** → **гіта́ра**

◆ **гіта́ри круту́ти** → **гіта́ра**

◆ **ко́рбу круту́ти** → **ко́рба**

◆ **круту́ти дина́мо** → **дина́мо**

◆ **круту́ти любо́в** → **любо́в**

◆ **круту́ти ю́ра** → **ю́ра**

круту́й хитрун; ошуканець, шахрай (ср, ст) || → **видриду́шник**

круто́ скрутно (ст): Як стало круто коло Юзя, тоді опустили його патріотики, а властитель кам'яниці виповів йому льокаль (Нагірний)

круху́й (крихку́й) крихкий (ст)

◆ **крухе́ м'ясо** кул. м'яке, неволокнисте м'ясо (ст): Щоб м'ясо стало крухим, то при печеню добре дати трохи червоного вина (Авторка)

◆ **крухе́ (крихке́) тісто** кул. піскове тісто (ст)

кру́шка → **окру́шка**

ксі́ва 1. тюр. заборонений лист до іншої камери; записка (ср, ст)

2. вул. документ, посвідчення особи (м, ср)

ксьо́ндз священик (ст)

❖ **ксьо́ндз в це́ркві два ра́зи ка́заня не ка́же** → **ка́зане**

кту́тор 1. церковний староста (ст)

2. фундатор, засновник (ст)

кубі́га → **кобі́га**

кува́ти шк. заучувати напам'ять; зазубрювати (ст): Бери і практикуй до за-втришнього вечора. Можеш кувати граматику й одночасно приготувляться до концерту, буде тобі веселіше (Керницький) || → **бу́ніти**

ку́дла знев. кучеряве волосся (перев. довге) (м, ср, ст)

ку́длай вул. єврей (ст) || → **бібер**

Пляцок крухий

1 літра муки, 12 дкг масла, 12 дкг цукру, 2 жовтка, 1 ціле яйце, 1 порошок до печива, 1 ванільовий, цитрина, шклянка сметани. Пересічи або перемісити руками, замісити, переложити і печи (Переписи)

кузѐн двоюрідний брат (м, ср, ст): Силько, кузен, у розціпленій сорочці, при-
садкуватий і широкоплечий, нахилений низько, навколішках, однією долонею
спертий на цементову гладь, на устах знерухоміла посмішка (Нижанківський)

кузѐнка двоюрідна сестра (м, ср, ст)

куйбѐн *шк.* учень, який занадто сумлінно вчиться, постійно зазубрює, *куе*
(ст): Ціла восьма кляса була під знаком недалекої матури. "Куйони" кували
день і ніч (Шухевич); Були, правда, між ними і вииняткові хлопці, які час від часу
показувались для фасону на викладах і навіть пробували деколи складати іс-
пити, але пан Макс до таких "куйонів" не зачислявся (Керницький)

кѹкати виглядати; довго очікувати (м, ср, ст)

кукорѹдзѹнка → **кокурѹдзѹнка**

кѹкса *вул.* стусан (ст)

кѹку:

♦ **кѹку в рѹку** хабар (ст): І найважливіше – вернулися гроші! Правда, не
всі, бо й шпиталь коштував, та й треба було ще декому стромити куку в руку,
проте кілька гарних соточок таки примандрувало до секретного сховку пані
Кунегунди (Керницький) || → **хабѹр**

♦ **мѹти кѹку на мѹню** бути несповна розуму, дурнуватим (м, ср,
ст): – Маєш куку на муню? – лїниво відзивається Темак, що поклав руки під
голову і дивиться крізь квадратний виріз відсунених дверей в ясний прямо-
кутник ранкового неба. – Вже тебе нападає? (Лисяк) || → **мѹти бзїка**

♦ **тѹрефѹре кѹку** → **тѹрефѹре**

кукурїчитися *вул.* задиратися; поводитися пихато, із викликом (ср, ст)

кукурѹдза *вул.* жандарм (ст)

кулѹра → **холѹра**

кѹлко 1. коло; кільце (ср, ст) || **обарїнок**

2. предмет, річ у формі кола (ср, ст); колесо (ст): А Мїсько хтів вїткти рове-
ром, нїмак йому кѹлко спустїв (із пісні)

♦ **потрїбне <тобї> як кѹлко від ровѹра** цілком не потрібне (ср,
ст) || **потрїбний як псу п'ята ногѹ**

кѹльпа ⇔ **Кульпѹрків 2** (Лучук)

Кульпѹрків 1. частина Львова – колишній Гольдбергов, який у давни-
ну належав міщанинові Павлу Гольдбергу (1895 року на цих землях
збудовано комплекс психіатричної лікарні): З Вулькою й давніми Байка-
ми лучиться Кульпарків. Він постав 1425 р. на мїських "обшарах", тобто пустих
просторах; заснував його міщанин німець Павло Гольдберг' – від його прїзви-
ща село звалося Гольдберг'оф, з чого постала теперїшня назва. На просторах
Кульпаркова були гарні дїброви; 1588 р. сусїдній шляхтич, власник Скнилова,
вирубав у лісі 600 дубів. При кінці XVI ст. англїєць Джон Вайт заснував на Куль-
парковї цегельню, що приносила місту великі доходи. Літом вїїздили туди на
літнє мешкання львівські бурмістри. Заклад для умово хворих побудовано на
Кульпарковї в XIX ст. коштом краю (Крип'якевич)

2. психіатрична лікарня на вулицї Кульпарківськїй (м, ср, ст): Правду
кажучи, на Кульпарковї я був вперше. Живучи у Львові, я туди ніколи не заходив
і цього будинку не бачив. Зрештою, я не мав причини там бувати, бо там меш-
кали вар'яти (Овад) || **кѹльпа**

- ◆ **в́ар'ят з Кульпáркова → в́ар'ят**
- ◆ **довести до Кульпáркова** довести до відчаю, розпачу, божевілля (м, ср, ст)
- ◆ **з Кульпáркова** про божевільного, придуркуватого; того, хто несповна розуму (ср): – А-а-а! Він мене вдарив, а-а-а! – Скільки тобі говорила, щоб не чіпала того з Кульпаркова! Ще раз до нього підійдеш, дістанеш в шкіру! (Авторка) || → **бевзь**
- ◆ **війти з Кульпáркова** бути несповна розуму (м, ср, ст): Вечір був розрахований на сенсацію, і після читання своїх хаотичних творів автор дозволив на запитання. Один із учасників кинув таку репліку: "Ви виглядаєте, якби щойно вийшли з Кульпаркова". Цурковський зовсім не збився і зразу відповів: "Це правда, я вийшов, щоб зробити там місце для вас" (Тарнавський О.) || → **ма́ти бзі́ка**
- ◆ **кандида́т на Кульпáрків** чоловік, чиї слова чи поведінка викликають подив, шокують інших (ср, ст): "Се кандидат на Кульпарків!" – мигнуло в душі у Целі, коли перший раз побачила його на пошті, як подавав лист (Франко) || → **в́ар'ят**
- ❖ **я з ва́ми скóро б́уду на Кульпáркові** про стан сильного переживання, роздратування чи стрес, спричинені чиймись неадекватними вчинками (м, ср, ст): Тета вже давно літала по хаті, зденеровано поглядаючи то на годинник, то на замкнені двері. Ромка і Юрка ще не було вдома, а вже квадранс на третю, глибока ніч. Коли двері отворилися й на порозі стали хлопці, тета опустила на таборик й тихо прошептала: "Я з вами скоро буду на Кульпаркові". Хлопці, збиті на квасьне ябко, якое підтримували один одного, але очі на маму підвести не могли (Авторка)

культура́льний культурний, вихований (ср, ст)

культура́льність культурність, вихованість (ср, ст): Коли я опісля братанкові оповів про те, як Гонсьоровскі вихвалював його самого, його чемність, його інтелігенцію, культуральність, сміхові мого братанка прямо не було меж. Що мій братанок був інтелігентний і дуже культуральний, це все правда, але також правда, що він дуже нечемно віднісся до Гонсьоровского (Шухевич)

культура́льно культурно, виховано (ср, ст)

ку́льчик серезжка (м, ср, ст): Тепер до школи хто в чому хоче, той в тому ходить, а колись – то форма була обов'язкова. Часто навіть кульчики дівчатам не дозволяли носити (Авторка)

ку́ля 1. *вул., знев.* нога (ст) || → **ге́ра**

◆ **да́ти по ку́лях** 1. допекти (ст)

2. побити (ст): "Ми маєм там і дати їм по кулях", – закінчує з тріюмфом малий, бо бачить, що його новина зробила враження (Лисяк) || →

ві́гаратати

2. протез (ср) || **ку́ляс**

3. *вул.* хліб (ст)

ку́ляс *вул., знев.* 1. ⇨ **ку́ля** 1

2. ⇨ **ку́ля** 2

куля́стра:

◆ **на куля́стру просі́ти** *вул.* запрошувати на хрестини (ст)

кум:

❖ **якби знаття, що в кума ниття** якщо б знати, що таке можливе, то зробив би (ст)

❖ **добре кум говорить, лишé кривій рот має** про того, хто гарно говорить, але обманює (Франко)

Кумáрик → Комáрик**кума́ся** 1. кума (м, ср, ст)

2. *ірон.* жінка (м, ср, ст): Може, й донині чесні кумасі з Церковної вулиці згадують з трепетом душевним ту трагічну ніч, коли в зрадливій калабані на полі Болгарів утопився наш добрий сусід пан Вартоломій Плішка, а з ним “льос” Державної льотерії, серійний номер 115-705 з виграшем на тисячу польських золотих (Керницький)

3. *знев., ірон.* пліткарка (ср, ст): Стах ніколи не вдарив своєї жінки. Але “кумасі”, оті фарисеї всіх сальонів, подвір’їв, вулиць і сутерин, говорили інше (Нижанківський)

ку́мати *вул.* розуміти (ст): Кумаю, пане поручнику. Я завжди кумаю, як хто до мене по-львівськи балакає (Лисяк)

куме́дія 1. → коме́дія

2. *ірон.* жіночий статевий орган (Лучук): – Чи ти, бабо, іздурила, де кумедію поділа? – Чи ти, діду, з дуба впав, ти все там її шукав! (Лучук) || → **кацамо́нія**

куме́та:

◆ **смаліти куме́ти** *вул.* говорити дурниці; брехати (Лисяк) || → **ба́єр засува́ти**

ку́мпан товариш, друг (ст): Нам обидвом помагав Дзьобатий і решта кумпанів.

Одні були за мною, інші – за Яськом (Нижанківський); Ніхто із знаних з преси політичних діячів не мав ясно виробленого пляну в справі українських робітників. Багато з них належало до “Лугу” чи “Сокола”, багато було членами читалень і “Просвіти”. Це особливо діялося під впливом товаришів, яким вдалося закінчити гімназію і студіювати на університеті. Вони не поривали зв’язків із своїми давніми кумпанами, хоч їх життєві шляхи розійшлися (Тарнавський 3.) ||

ку́мпель (ку́мпль)

ку́мпель (ку́мпль) ⇔ кумпан (м, ср, ст): – Не буде шпарги, – стверджує з розчаруванням в голосі Темак. – Оува, то якийсь його кумпель. А я думав... (Лисяк); Потім збирав своїх “кумплів”, таких самих вітрогонів, як він, та грався в військо (Загачевський)

ку́мпль → кумпель**ку́нда** *вул.* стерва (ст)

◆ **ку́нда лайдакува́та ⇔ кунда** (лайка)

кундзюра́вий → кендзюра́вий**кунірува́ти → коірува́ти****кунку́ри → коіку́ри**

куншт майстерність (ст): Репортер “Вечірньої газети” зробив із нього просто-напросто генія поліцейного куншту, в порівнянні з яким усякі там Пінкертони чи Шерлок-Голмси були смішними нулями (Керницький)

◆ **в’у́щий куншт** найвищий клас, гатунок (ст)

ку́ншти́к мистецький витвір (ст): “Ану, люди, до мене, до мене... За єдну со-

тку, за єдного "дуба" ціла фамілія: і любий, і люба... Зробити зд'єнце, пане капітане?" – Вони чекали, сівши на лавці, поки маєстро викінчував свій кунштик (Лисяк)

кунштóвний вишуканий, мистецький (ст) || **артистичний**

кúпа:

- ◆ до кúпи разом (ср, ст)
- ◆ наговорíти три кúпи арештáнтів → арештáнт
- ◆ тримáтися кúпи не занепадати духом (м, ср, ст): Спала довго і, врешті, на другий день встала, відпочивши, і сяк-так трималася "купи" (Тарнавський 3.)

кúпель (кúпíль) купання (ст)

- ◆ спáти як по кúпелі → спáти

купéрта → копéрта

купéць:

- ◆ купéць на велíку скáлю успішний бізнесмен (ст)
- ◆ купéць на здóхлу рíбу 1. неуспішний, бездарний, неfortunний бізнесмен (ст)
2. поганий працівник, лінюх, нероба (ст): Ой не, просити Мирка піти до skleпу – марна річ: то такий купець на здохлу рибу! Якби міг, то би зігнів коло телевізії (Авторка)
3. той, хто тільки оглядає товар, однак не купує його (ст)

купíти 1. купити

- ◆ <за> що купíла, <за> то продаю що чула, те й переказую (Франко) (м, ср, ст)
- ◆ купíти з мáски → мáска
- ◆ на паскú купíти → пáсóк

2. вул. обманути, ошукати (ср, ст) || → **вúкíвати**

3. вул. украсти (ст) || – **грáйфнути**

купíтися дати себе переконати, намовити (Лучук) (м, ср)

купíто → копíто

кúпíль → кúпель

кúпля вул. широкий військовий ремíнь (ст)

купно 1. купівля (ст): Зараз зберуся та й піду на купно (Авторка); Ми вислухали того всього спокійно, виплатили решту ціни купна і розійшлися "во мирі", перенявши цим на власність Товариство "Просвіта" (Нагірний)

2. реальна ціна продажу (ст): – Скільки ваші морелі? – Десять гривень відро. – А купно? – Віддам за вісім (Авторка)

кúпчий куплений, придбаний у магазині (ст): – О, прошу пані, яке печиво. Пиха! А коли то Славця встигли напекти? – Та то купче, пані Юлю. – А, о, так, так, тепер то добре чути, бо треба добре вкусити, таке тверде (Авторка)

куратéля юридична опіка (над немічною або марнотратною людиною) (ст)

курáція мед. лікування (ст): Дуже помічне з'їсти, як маєш катер, багато цибулі. Зроби собі таку курацію і враз одужаєш (Авторка)

курбльóвання вичісування рештків зістриженого волосся: По обстриженні волосся його "курбльовано". Тепер люди навіть поняття не мають, що таке "курбльовання". Стригун мав до того прилад, що його тепер він також вже не

має. Це була доволі велика щітка у формі валка, довгого на яких 30–40 см, що в промірі міг мати 15 см. На обох кінцях тої щітки-валка було по одній корбі. По обстриженню волосся, стригун брав ту щітку-валок за обі корби в обі свої досвідні руки, клав її на обстрижену голову і корбами починав нею крутити. В цей спосіб переїздився по цілій голові, аби з неї вибрати всі рештки волосся (Шухевич)

курблювати вичісувати рештки зістриженого волосся (Шухевич)

кúрва *вул.* 1. жінка легкої поведінки; повія (м, ср, ст) (лайка) || → **вінклювка**

◆ **дубельтова кúрва** *вул., вульг.* найгірша повія (лайка) || →

вінклювка

◆ **каратова кúрва** ⇔ **дубельтова кúрва**

◆ **лєцта кúрва** ⇔ **дубельтова кúрва**

◆ **йди до кúрви нєндзи** (лайка)

◆ **кúрва ти (ці) мать б́ла** (лайка)

2. підла, непорядна людина; негідник (м, ср, ст) || → **креатура**

кúрвий (скúрвий):

◆ **кúрвий (скúрвий) син** (лайка)

кúрди:

◆ **кúрди мо́лі** *вул., вульг., евф.* до кúрва (лайка) || **кúртка на ва́ті,**

кúрча, кúрна ха́та

курдúпель → **кордúпель**

курєвскій *вул., вульг.* 1. розпусний (ср, ст)

2. поганій, підлий (ср, ст)

курєвство *вул., вульг.* розпуста (Лучук) (ср, ст)

куріти 1. курити (цигарки) (м, ср, ст)

◆ **куру́ бамбу́к** → **бамбу́к**

◆ **кúрит як із ко́мина** про того, хто курить люльку (Франко)

2. *вул., евф.* лаяти, клясти (ст)

куру́тися:

◆ **кúрися тобі з-під но́са** ти брешеш (ст)

кúрка:

◆ **як ві́мочена кúрка** 1. про дуже втомлену жінку (м, ср, ст)

2. про людину, яку насварили, *збештали* (ст)

◆ **писáти як кúрка ла́бою** писати невиразно, нечітко, нечитабельно (м, ср, ст)

◆ **тра́пилось <як> слі́пій курці пр́со** про несподівано вдалу знахідку, удачу (м, ср, ст)

◆ **ві́братися з кúрами спáти** вкластися спати дуже рано (м, ср, ст): Мене зморив сон. Я ліг на дно рова й закурив. Збудив мене прикрій стусан під ребро: "Ти що? З курами вибрався спати?" – "Як-то, – кажу, – з курами? Тут нема ніяких курей" (Селепко) || **піту́ спáти як кúри**

◆ **піту́ спáти як кúри** ⇔ **ві́братися спáти як кúри**

Курко́вський:

◆ **замóвити труну́ в Курко́вського** *вул., ірон.* готуватися до смерті (Лисяк): Фраєри! Та видно вас було як на долоні вже на півкілометра! – затягається цигаркою Зенек Коробка. – Як так будете робити на фронті, замовте собі відразу труну в Курковського... (Лисяк)

курсор *іст.* кур'єр: Цей дім [площа Ринок, 2] був власністю внука флорентійського різьбяря Бартоломея Бандіnellі – купця Роберта Бандіnellі, що 1629 року заснував у Львові першу пошту. Пошту відсилано через "курсорів", щосуботи, у двох напрямках: на Замостя, Люблін, Варшаву, Торунь, Гданськ та на Ярослав, Ряшів, Тарнів і Краків. На бажання висилано посилки і в інші сторони. Курсорів чи поштарів було 21 (Крип'якевич)

куртіна театральна завіса (ст)

кúртка:

☼ **кúртка на вáті вул., вульг., евф.** до **кúрва** (лайка) || → **кúрди мблі**

кúрча ⇔ **кúртка на вáті**

☼ **<а то> кúрча** (лайка)

☼ **кúрча ляга** (лайка)

кусáти *вул.* розуміти (ст) || **кóнсаць**

кúсень частина, шматок (м, ср, ст): Перейшла кусень вулиці та зупинилася (Ярославська); Ще десять хвилин. Чи встигне? То гарний кусень дороги на ріг Кохановського і Панської – до кнайпи "Під крученими стовпами" (Тарнавський 3.)

|| → **кава́лок**

кúсник ⇔ **кúсень**: Та, на жаль, є в наших часах між нашим народом такі вірні, що вище ставлять невеличке добро матеріяльне, кусник хліба, свою особисту вигоду, дочасну, марну користь від того, що є високе, рідне й святе (Шептицький); Але то таки був порядний кусник вулиці (Тарнавський 3.)

Кустарівка *іст.* дільниця в західній частині міста поблизу залізничного вокзалу: Колись давно Левандівка, як каже легенда, називалася Кустарівка, від слова "кустар", "кустарництво", "кустарна промисловість" – ремесло, кустар-ремісник. Саме тут побіч головної залізничної магістралі поселилися кустарі-ремісники, заробляючи на прожиток. Згодом цю маєтність придбав великий купець Левандівський (Скоцень) || **Левандівка**

кут:

◆ **з кутá в кут** з одного місця в інше (м, ср, ст): Але все це тільки мучило мене і гнало з кута в кут. І так було кожного дня (Тарнавський 3.)

◆ **мéшкати кутóм** → **мéшкати**

◆ **сліпій кут** безвихідь (ст): Справа зайшла в сліпий кут, і поліція нічого більше не могла викрити (Яцура)

кúтáс 1. китиця (м, ст) || **кутáсик**

2. *вул.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

3. дурень, недотепа (ст) || → **бевзъ**

кутáсик 1. ⇔ **кúтáс 1**

2. чоловічий статевий орган (перев. дитини) (ср, ст) || → **буду́ляк**

кутасіньскі ⇔ **кúтáс 2**

ку́ти *шк.* заучувати напам'ять; зазубрювати (ст) || → **бу́бніти**

ку́фель *вул.* 1. кухоль (ст) || → **га́льба**

2. пиво (ст) || → **бро́вар**

ку́фер скриня (для речей) (ср, ст): Фантазії не було меж, коли, крім фотографій, можна було ще заглянути до старого куфра, де лежали завінуті у простирадла бабчині віденські бальні сукні (Крушельницька) || **куфе́рок**

куфэрок 1. ⇔ **куфэр**

- ◆ **замкнути куфэрок** *вул.* замовкнути (ст) || → **замкнути браму**
- ◆ **стуліти куфэрок** ⇔ **замкнути куфэрок**

2. *вул.* бомба (ст)

- ◆ **куфэрки скидати** *вул., військ.* бомбити (ст)

3. валіза (Лучук) (ст) || **гонк****кухаріца** *знев.* кухарка, служниця (ст) || → **гаркотлук**

кухонка кухонна плита (ст): Заки Богдан довів свою туалету до порядку, вспіла вже загірті на газовій кухонці снідання (Лисяк); На хвилину присідає, крутить цигарку, тоненьку, як мишачий хвостик, слинить її і запалює до жевріючої спіралі електричної кухонки (Тарнавський 3.)

кухта ⇔ **кухаріца****куцати** *вульг.* блювати (сп) || → **вертати**

куцатися *вул.* 1. ставитися задиркувато; сіпатися (ст): В кнайпі не було нікого чужого, самі свої, але Янко трохи куцався. Вийшов з-за столика і запхав руку в кишеню. І відразу: "А ти звідки знаєш?" (Нижанківський)

- 2. боятися, мати страх (ст): Янко Ліпка відложив сірник і видув губи. – Куцаєшся? – Я? Настався! Я ще не таких морових бачив. А Поцирований може мені хухнути! (Нижанківський) || → **бздіти**

кучітися сумувати, нудьгувати (ст)

кучкувати зіщупитися, зігнути калачиком (ст): Так, треба признатись, що, вичікуючи "надзвичайних подій", я в звичайний спосіб задрімав, кучкуючи на "недокінченій симфонії" [на ліжку] (Керницький)

кучно сумно, нудно (ст)**кушер** *вул.* золото (ст)**кушэрний** *вул.* золотий (ст)**кушка** *вул.* ніс (сп, ст) || → **каляфйор**

кцюк (цюк) 1. недокурок (ст): "Дай "шлюґа", – промовив Місько. – "Маєш "цюка", як хочеш, бо мені уже відхотілося курити (Загачевський) || → **бóмок**

2. обрізок (м)

кшівий *вул.* кривий (ст)

- ◆ **кшіва ці твáj бїла** (лайка, проклін)

Дбай про здоровля!

**Мясні вироби „ЦЕНТРОСОЮЗУ”
свіжі — здорові — поживні**

ла́ба 1. *вул.* рука (ср, ст)

2. *вул.* нога (перев. велика) (м, ср, ст) || → **ге́ра**

3. лапа (тварини) (ср)

◆ **писати як курка лабою → курка**

♣ **шоб їх повікручувало до лаби** (проклін)

лаба́тий *вул.* 1. який має великі руки і ноги (ср, ст) || **лабаюва́тий** (**лабува́тий**)

2. незграбний (ст)

лабаюва́тий (**лабува́тий**) ⇔ **лаба́тий** (ст)

лабува́тий → **лабаюва́тий**

ла́вка парта (ст): Юсько-мовознавець – це мій приятель, ще з шкільної лавки.

Опісля він студював філософію. Не скінчив, закохався. Вона впала йому в око через те, що кидала гордим поглядом поза плечі (Селепко)

лавр:

◆ **ла́вр перше́ства → перше́ство**

ла́дити готувати (ст)

ла́дитися готуватися (ст): Так само ладиться завиванець із іншої птиці, пантарки, товстого когута та курки (Ліщинська) (м, ср, ст)

ла́дний¹ 1. гарний, добрий (ст)

2. значний, великий (про відстань) (ст): До церкви ходив на Клепарів. Ішов на сьому рано. Ішов Янівською уздовж плота аж до костела св. Анни, а потім наліво, Клепарівською аж до церкви. Був ладний кавалок дороги, але старому це не було задалеко (Тарнавський 3.)

ла́дний² спроможний, готовий щось зробити (ст): Я ладний зірку для Тебе дістати (Авторка)

ладо́ваний 1. наповнений, напханий (перев. про шафу, валізу тощо) (ср, ст)

2. *вул.* багатий, грошовитий (м, ср, ст): Відомо, що вони жили не зле та, висловлюючися по-львівськи, були “ладовані” (Загачевський)

ладува́ти 1. наповнювати речами, пакувати, напихати (ср, ст): Цьоця ладувала Ромкові торбу, завтра він від'їжджає до Данцін'га на студії (Авторка)

2. *вул.* багато їсти (ст) || **пакува́ти**

ладува́тися лізти, залізати перев. із речами (у вагон, вантажівку тощо) (ст): Пополудні зібрався нас великий гурт колишніх учнів, а тепер абсолювентів “Головної”, посідали на трамвай десь на Галицькій площі та поїхали по Гетьманських Валах на Головний двірець “ладуватися” на спеціальний поїзд (Микула)

лаза́нки *кул.* локшина, нарізана ромбиками або квадратиками (ср, ст): Для лазанок на двох яйцях замісити тверде тісто без води. Розтачати тоненько круглий плячок, коли трохи підсохне, розрізати наполовину, звинути в трубку і різати пасочки вузькі на пів пальця; потім перерізувати пасочки поперек так, щоб виходили квадратики; кидати на кип'ячу зупу, а що залишиться, висушити,

вспати до слоїка, зав'язати, буде на другий раз. Добрі до зупи грибової, тоді і гриби покращать в квадратики (Авторка)

ла́зар ⇆ **ла́йза**

лазе́ньга (лазе́нга) *ірон.* той, хто охочий погуляти, повештатися (Лучук) (ср, ст)

лазе́нга → **лазе́ньга**

лазе́нка ⇆ **лазну́чка** (ст)

ла́зити *знев.* ходити, вештатися (м, ср, ст): Лазять по хатах, чіпляються до кожної шпаринки у вікні, нюхають, міряють, пишуть кари, грозять, а, врешті, вижльопавши пиво, такий із другим шупак б'є в дах і каже "гуге нахт", а не забудьте "фердункелюн" направити (Тарнавський З.) || → **валанцяти**

ла́зік *вул.* нероба; вуличник, волоцюга (ст)

лазну́чка ванна кімната (м, ср, ст): Миючись у лазничці, чула, як у замку тріснув ключ, він вертався вже з міста (Марська) || **лазе́нка**

ла́йдак ледар, лінюх (ср, ст) || → **бе́га**

лайдакува́ти ледарювати, байдикувати (ср, ст) || → **бімбати**

лайдакува́тий ледачий (ср, ст)

❖ **кунда лайдакува́та** → **кунда**

лайда́цтво 1. ледарювання, байдикування (ср, ст)

2. ледарі, нероби (ср, ст)

❖ **без лайда́цтва нема́ бага́тства** (Франко)

❖ **де бога́цтво, там і лайда́цтво** (Франко)

ла́йза жебрак, обірванець, ледащо (ст) || **ла́зар, лапсерда́к, лаху́дра**

лайнó:

❖ **щоб ти сі лайно́м вда́вув, а доці́вкою захлину́в** (проклін)

лако́мий 1. дуже смачний (ср, ст): А то лакомий кусень лежав на тарелі, аж слюнки йому текли (Авторка)

2. ласий, охочий; хтивий (ср, ст): На додаток там найчастіше траплялося дурних, таких затурканих або лакомих хлопів, або самовпевнених міщухів (Нижанківський)

3. жадібний, ненаситний; пожадливи́й (ср, ст): То все їх спільне життя не могло скінчитися добре, він завше був такий лакомий до грошей, все му було мало, ні копійки їй не давав, два рази то саме би їв; яке ж то добро, тото багатство? (Авторка)

лако́мо жадібно, ненаситно (ср, ст)

лама́га (лама́ка) нездара; недотепа (ст)

лама́ка → **лама́га**

лама́ти:

♦ **лам писк** → **пісок**

ламбрекі́н абажур (ср)

лампацо́н *знев.* росіянин (Лучук) || → **каца́п**

ланду́га *вул.* висока дівчина (ст) || **го́йда-ма́рина**

ла́ня лань (Франко)

♦ **го́жа як ла́ня** про вродливу, гарно одягнену дівчину (Франко)

лапа́йдух (лапа́дух, лапа́дух) 1. *військ., ірон.* санітар (ст): Пришли лапидухів, Дуську, хай його заберуть. Дістав у щелепу (Лисяк)

2. грабар, гробокопач (ст): Одного разу злетів з риштовання, з висоти третього поверху, і ціле щастя, що впав на купу піску, бо могла залишитися з хлоппа товста пляма, яку лапайдухи мітлами позамітали б (Тарнавський З.) || → **лопатінський**

лапанка 1. дитяча гра; лови (м, ср, ст): І це саме змилило одного з наших однокласників, що в найбільшому розгарі забави в "лапанку", взявши проф. Гірняка за одного з наших товаришів, гепнув його з усього маху в плечі та заверещав, мов попарений: "Ти ловиш!" Що сталося після того, краще й не згадувати... (Берега) || **хапанка**

2. арешти через національні та політичні питання; облава (ст): Був він правою рукою Кайдана. Брав участь у всіх "лапанках" української молоді, особливо уживано його до слідження і ліквідування Тайного Університету (Шухевич)

3. виловлювання людей на вулицях (перев. для вивезення на примусові роботи до Німеччини); облава (ст): Їхав трамваєм і віз сахарину. Німецькі шущмани зробили лапанку. Зловили й мене. При мені знайшли товар і його, звичайно, сконфіскували, а мене відправили на Городецьку. Там забрали документи й відпровадили за дроти табору. Я мав їхати на роботу до Німеччини (Селепко)

лапетуха вул. водяниста зупа (ст)

лапідух → **лапайдух**

лапівка (лапівка) хабар (ср, ст) || → **хабар**

лапідух → **лапайдух**

лапімуха вул. поліцейний агент (ст) || → **шпáгат**

лапка пастка (ср, ст)

лапівка → **лапівка**

лапсердак вул. 1. жебрак, обірванець, ледащо (ст) || → **ла́йза**

2. верхній одяг (перев. короткий) (ср, ст)

лапшина кул. макарони, локшина (ст): Він навіть не був злий, коли Маринка в хвилині доброго гумору, в неділю по обіді, наївшись росолу з лапшиною і випивши гальбу ясного пива, почала з нього насміхатися (Тарнавський З.) ||

макаран

ласкавий:

◆ **бути на ласкавому хлібі** → **хліб**

ластівка шк. паперовий літак (ст): І ми робили, що хотіли. А робили звичайно паперові ластівки й пускали в напрямку катедри (Монцібович)

лати карт. гральні карти (ст)

◆ **дати лати побити** (ст) || → **ві́гаратати**

латка:

◆ **приштіти латку** → **приштіти**

лах (перев. мн. **ла́хи**) 1. зношена, знищена річ; дрантя (м, ср, ст): Та нащо ж ти на себе той старий лаж вбрав, та чи ж не маєш що вбратися, повна шафа всього?! (Авторка) || **лажман**

2. **знев.** одяг; вбрання (ст): Воліла замість нових лажів купувати книжки (Авторка)

3. **вул.** сміх (ст)

♦ **ла́ха дёрти** висміювати, насміхатися, глузувати (м, ср, ст): На його лекції панував хаос. Після переложення речення з українського на латину або з латини на українське він давав повторювати те саме ще кільком учням, які “дерли лаха” з лекції й голосилися: “Прошу пана професора, я ще повторю...” А він вдоволено відповідав: “Ну, красно, повтори ще ти” (Домбровський); Ви, бабоньки, можете лахи дерти на ній скільки завгодно, але що Стаха погана господиня — цього жодна з вас не може їй закинути (Вільде) || **бра́ти з ма́ньки, бра́ти на бас, бра́ти на го́чки, бра́ти на тиц (тіц), бра́ти на шпіц, го́цкати, ко́рбу круті́ти, ла́хати, лахува́тися, на ге́ци бра́ти, набіра́ти, підтяга́ти, тицюва́ти**

♦ **ла́ха подёрти** висміяти (ст): Як людина, був “нічого собі”, любив не раз пожартувати в класі, “подерти лаха” з грачів копаного м’яча, особливо кепкував собі з тих, що, як він висловлювався популярно, “грали на бика” (Домбровський)

лахабу́нда *вул.* бешкетник, зірвіголова, шибеник (ст) || → **вагабу́нда**

ла́хати *вул.* ⇔ **ла́ха дёрти** (м, ср): Ввечері прийшов Зеник, вбраний як клоун, то вже з нього лахали (Авторка)

ла́хма́н зношена, знищена річ; дрантя (ст): Сіра стіна, покрита різнобарвними шматами паперу, наклеюваними день у день, здираними безладно, виглядала як паяц. А прецінь кілька ж то глибоких драм скривали в собі не раз ті строкаті паперові лахмани (Франко) || **лах**

лахми́та *вул.* скуповувач і перепродувач старих речей (ст) || → **танду́тник**

лахо́вний смішний, веселий (ст) || → **ге́чний**

лахува́тися *вул.* висміювати, насміхатися (ср) || → **ла́ха дёрти**

лаху́дра жабрак, обірванець, ледащо (ст) || → **ла́йза**

ла́шка (*перев. мн. ла́шки*) одяг (*перев. дитячий*) (м, ср, ст): Переберу лашки з Дарусі, і ті, з яких виросла, віддам коліжанчині малій, нехай носить на здоров’я (Авторка) || → **лах**

❖ **бері́ ла́шки на опа́шки та й іду́** говорять до влізливого гостя, якого прагнуть позбутися (Франко)

лебе́рка → **лібе́рка**

ле́ва карт. взятка (ст)

Левандівка дільниця в західній частині міста поблизу залізничного вокзалу, яка раніше належала до підльвівського села Білогорща: Залізничні лінії збігалися променисто в однім вузловім центрі у Львові, а цим вузлом був величезний головний залізничний двірець, що творив для себе у Львові окрему дільницю Левандівку (Шах); На нинішній вул. Кузневича (колишній Міській, а потім Новаківського) ще стоїть старий будинок №20 з флюгером на невеличкій вежі, на якому просвічуються цифри “1912”. Це останній будинок на межі австрійського Львова, за ним починалися залізничні колії, що відділяли галицьку столицю від земель громади Білогорща. До неї належало і невеличке поселення Левандівка... Назву Левандівка виводять від прізвища її колишнього дідича Левандовського (Мельник І.) || **Кустарівка**

левѐнте (лявѐнті) *вул.* цигарки марки “Лявенті”: Під рестораном Атляса на розі, де роєм джмелів перекикувались у повітрі завзяті гандлярі, що пере-

тривали не один режим і не одну заборону, а тепер своїми вигуками немов виспівували свій гімн господарській потузі Третього Райху: "Левенте, Левенте, папіроси!" – "Що там Левенте-наденте? Папіроси "Пріма", раз потягнеш, а вже німа!" (Лисяк); І коли до кнайпи увійшов новий гість і, підійшовши до буфету, зажадав пачку "Лявенті", Стефко перший рушився (Тарнавський 3.)

лѐвик 1. *військ.* відзнака Українських січових стрільців (ст): Сірі австрійські жовнірики припняли жовто-блакитну ленточку, на крісі появилвся левик, і на Цитаделі була справжня війна (Парфанович)

2. символ львів'янина-українця (ст): Кандидати львівського учительського семінара – як поляки, так і українці – відзначались ярким патріотизмом, який вони теж і на зовні об'являли в той спосіб, що поляки носили "оржелка", а українці жетонового "левика", а деякі ще й пацьоркові ґердани при кишенькових годинниках або й сорочки з вишиваним коміром, чого навіть толерантний директор кс. Волч не любив (Шах)

лѐгкі мед. легені (ст): Хроничний нежит легких тяжко вилічити. Для того багаті люди на зиму виїжджають до полудневих країв: Італії, Сицилії, Єгипту або бодай на Адрійске море, на весну і в осені – до полудневого Тиролю, а на літо – до високо положених кліматичних місць в нашій Галичині: Закопаного, Щавниці, Криниці, Яремча. Бідний не може лічитися виїздами, для того повинні бідні тим більше стерегтися. Головний припис – перебувати завше у свіжому і теплому воздуху (Дрималик)

лѐгко:

❖ **лѐгко прийшлѐ, лѐгко відійшлѐ** (сп, ст)

легкострáвний який легко засвоюється (про їжу) (ст) || **втрáвний**

легу́міна → **легу́міна**

лѐгше (лѐкше):

❖ **лѐгше попсу́ти, як напра́вити** → **попсу́ти**

❖ **лѐкше ганьбу́ти, ніж самѐму зрѐбу́ти** → **ганьбу́ти**

леге́йда (леге́йда) нездара, недотепа (ст): Ах ти, леґейдо, леґейдо! І ти справді думав, що твої діти ще флашечки ссуть, що все такі самі, якими ти їх лишив? Фе, встидайся, ти, стара дитино! Твої діти в школі (Франко) || **ґле́йба (ґле́йда)**

леге́йда → **леге́йда**

леґітима́ція посвідчення особи (ст): – Але ж, пане меценасе, я не шпиг, я залізничний урядовець. Я маю навіть леґітимацію, – боронився Фіґура. – Ви можете мати після потреби навіть леґітимацію, що ви є професором університету. Леґітимації можна мати різні (Шухевич)

лѐгус (ліґус) *вул.* елегантний чоловік (ст)

лѐдвѐ:

◆ **лѐдвѐ дѐхати** → **дѐхати**

◆ **лѐдвѐ калáтати** → **калáтати**

лежа́йськ:

◆ **йти до лежа́йська жарт.** іти спати (ст)

лежа́ти:

◆ **лежа́ти як прищѐлений** лежати нерухомо, не подаючи ознак життя (Нижанківський)

ле́йбик *знев.* верхній одяг (перев. без рукавів) (м, ср, ст)

лекту́ра (лекту́ра) *шк.* книжки, література (ст)

- ◆ **здава́ти лекту́ру** *шк.* складати залік про прочитані літературні твори (ст)
- ◆ **прива́тна лекту́ра** *шк.* індивідуальне додаткове читання художньої літератури (ст): Деякі пильні учні вибирали з прочитаних творів матеріал на "приватну лектуру" і по відповіднім опрацюванні давали описля звіт у школі усно або письмово (Цьонка)

ле́кше → **ле́гше**

ле́льом-поле́льом (ле́льом-поле́льом) дуже повільно (ср, ст)

- ◆ **лізти як ле́льом-поле́льом** йти дуже повільно (ст)

Лемберг (Лемберг) Львів || → **Львів**

- ❖ **їхав сім миль по́під зе́млю зі Льво́ва до Лембе́ргу** → **Львів**

лембе́рський (лембе́рський) 1. львівський (ст)

- 2. *вул.* злодійський, *батярський* (ст) || → **буха́цький**

леополіст той, хто цікавиться історією Львова, досліджує її; львовознавець (ст)

леп:

- ◆ **ма́ти леп в голові́** бути розумним (ср, ст)

лепе́здрик → **лепе́здрик**

лепестри́чество → **лєпєздрі́чество**

лепéта (липéта) 1. *вул.* голова (ст): "Але мі далі, браце, ці шмацяже, ментаче.

України мі з лепети вибіялі. Тово мі вибійо! – Сяхо робить відповідний рух. – Не, Уесоу?" Ні, ніхто не виб'є їм "з лепети" України – ні цей, ні інший окупант (Лисяк); Я особисто знаю тільки те, що комуністична діялектика до Михайла не промовляла і до нього не доходила. Не розумів її. Не міг у своїй лепеті помістити простих фактів – чому він мав би забирати чуже поле і лізти на нього своїм плугом, а потім ще дерти писок (Тарнавський З.) || → **гарбу́з**

- ◆ **ма́ти до́бру лепéту** про тямущу, розумну людину (ст)
- ◆ **пома́цати по лепéті** побити (ст): Пішли вар'яти вночі, руского поста помацали по лепеті, але тихо (Лисяк) || → **ві́гаратати**
- ◆ **помику́титися в лепéті** → **помику́титися**
- ◆ **фля́ками по лепéті бі́тий** → **фляк**

- 2. розум (ст) || → **ро́зум**

лепеті́на ⇔ **лепéта** 1

ле́пех *вул.* дурень, недотепа (ст): Але що такому лепехові по смерті зробиш? З гробу викинеш чи що? (Тарнавський З.) || → **беве́зь**

ле́ся *вул.* банкнота номіналом 200 гривень (м, ср)

ле́тіти 1. швидко йти (м, ср, ст): Лечу до магазину, бо забула купити масло (Авторка)

- ◆ **леті́ти як ві́тер** швидко йти або їхати (Франко)

- 2. прагнути; уподобати (ст): – Знаєш, що Міра з Ромком будуть скоро жени-тися? – А, тепер, вже знаєш, а вам казала, що вона на нього летить (Авторка)

лето́вище аеропорт (м, ср, ст)

летун льотчик (ст): Зловили п'ятох летунів, що вискочили з зістріленого літака (Авторка); Під час великої війни [Першої світової] у Стрийському парку поліг при повітряній катастрофі австрійський летун, його могила була коло Палати мистецтва (Крип'якевич)

летунський пов'язаний з авіацією; авіаційний (ст): Я звернувся до якогось чоловіка: "Що, знову пробний летунський налет?" (Тарнавський О.)

лещата лижі (ср, ст) || **дощки, нарти, сьовги**

лещатар лижник (ср, ст): В додатку цих двоє лещатарів привезло з собою тільки одну пару лещат (Вільде)

лещатарство лижний спорт (ст)

лещатарський лижний (ст): Живемо під знаком зимового спорту. Перед полуднем жінка – це зухвалий хлопчак у шапці набакир, одягнута в незугарні лещатарські черевики. А пополудні й увечорі виколюється з цієї шкаралупки ніжний, барвистий мотиль (Нова хата 1933); Чомусь то він [Юрій Яновський] нагадував мені Богдана Антонича. Колись і Антонич ішов вулицями Львова, намагаючись проходити вулиці непомітно, притиснутий до мурів, насунувши глибоко на вуха лещатарську шапку (Тарнавський О.)

легуміна (легуміна, лігуміна, лягуміна) кул. 1. фруктове желе (ср, ст)

2. десерт (ст): На обід фасолева зупа, тяжкі шницлі, якась легуміна з хліба (Боберський)

3. делікатес (ср, ст): Моя мала вмирає за червоною рибою – все подавай їй легуміни (Авторка) ||

марципан, присмаки, смаколік, фрикаси

лектюра → **лектюра**

лельом-полельом → **лельом-полельом**

Лемберг → **Лемберг**

лемберський → **лемберський**

Лембрик (Лімбрик) Львів (ст): Я, брате, таки чую, що я ще до "Лембрику" "прифалюю", – з самопевністю в голосі говорив Михайло Гаєцький (Загачевський) || → **Львів**

лєпєздрик (лєпєздрик) ірон., вул. електрик (м, ср, ст)

лєпєздричество (лєпєстричество) ірон., вул. електрика (Лучук) (м, ср)

|| **лєпєтрика**

лєпєтрика ⇔ **лєпєздричество** (ст)

лєпєтричка ірон. 1. електричка (м, ст)

2. працівниця "Львівенерго", яка записує показники квартирних лічильників (м, ср, ст)

лєцтий найгірший, дуже поганий (про людину) (ср, ст): *Або я лєцта?* (Франко)

♣ **лєцта кўрва** → **кўрва**

♣ **лєцтий хлоп** → **хлоп**

лєшек поляк (Лучук) || → **антек**

лїжви ковзани (ст) || **голєндри, шляфи (шляйфи)**

лижвярський ковзанярський (ст)

♦ **Лижвярський став** іст. ставок, який осушили разом із пере-

Легуміна з ребарбору

10 білин ребарбору очистити з волокон, порізати на 10 см кусні, кинути на окріп і варити 5 минут, дати на сито. Як стечуть, мачати їх в такому тісті: 4 жовтка розбити з 2 ложками сметанки, 2 ложками цукру, ванілією, 4 ложками пшеничної муки, дати сніг і вимішати тісто. Мачати в нім ребарборум, смажити на товщі (оливі, маслі, смальцю) з обох сторін, дати на 5 минут до рури, обсипати цукром і видати (Переписи)

криттям русла р. Пасіки (сьогодні на цьому місці – будинок Личаківської районної адміністрації) || → **став Шуманівка**

лик (лиг) ковток (ст): Великими ликами жльопав пиво і дивився на Яська вибалушеними очима. Як риба, що лежить на дощі, думав Михайло Галій, поглядаючи на Казіка (Тарнавський 3.)

лі́кати (лі́гати) ковтати (ср, ст): Мамця нас, малих, змушували пити ложку трану щодня. Ликати треба було відразу, а щоб перебити той смак, давали нам мармоляду (Авторка); Е, може б, так молока ликнути, що, фраери? Та ж я їв ще передучора... (Лисяк) || **полика́ти**

Лика́чів → Лича́ків (ст)

лі́кнути ковтнути (ст)

◆ **штéмп лі́кнути → штемп**

лі́ко:

◆ **все то лі́ко** нічого не варте; даремне (Франко)

Лі́мбрик → Лéмбрик

лі́пати *вул.* спостерігати, зиркати (ст)

липéта → лепéта

лі́пка (лі́пка) *вул.* 1. вікно (ст)

2. шиба (ст)

лі́пкаж (лі́пкаж) *вул.* злодій, який проникає у приміщення через вікно (ст)

лі́пки (лі́пки) *вул.* очі (ст) || → **ба́ньки**

◆ **за́їхати між лі́пки** *вул.* вдарити в обличчя (ст): Заїхати їм між липки, щоб їм аж Войтко закапував (Франко) || → **засервува́ти під о́ко**

лі́повий:

◆ **пу́цька лі́пова → пу́цька**

лисáвий лисуватий (ст)

лі́си незафарбовані місця; прогалини (ст): Пані Колодрубєць годиться з тим і виполіскує рештки синьки, додаючи її до вапна. Засадничо кольор не міняється, але обидві пані задоволені і запевняють одна одну, що тепер буде чудово і лисів на стелі не буде видно (Тарнавський 3.)

лі́сий 1. лисий: З лисим добре панувати, з лисим добре жити, як сідаєш до вечері, не треба світити (із пісні)

◆ **лі́сий гло́бус як автóбус** *ірон.* про лисого чоловіка (ср) || **<лі́сий> як коліно**

◆ **<лі́сий> як коліно ⇆ лі́сий гло́бус як автóбус** (ст)

❖ **лі́сого лéгко голі́ти** не все так просто, як видається на перший погляд (Франко)

2. *вул.* Місяць (небесне світило) || → **во́йтек**

лист:

◆ **лист щáстя** *ірон.* лист-повідомлення від Державної автоінспекції про штраф (від 2009 року) (м, ср)

листоно́ша поштовий голуб (Нижанківський)

лі́стя:

◆ **бі́бкóве лі́стя (бобкóве лі́стя) → бі́бкóвий**

літа *вул.* заможний, багатий мужчина (ст): – Або я що, літа? Нема страху. Я робочаяж. – Ну, ну, товариші не будуть жартувати (Нижанківський)

літи падати (про сильний дощ, зливу) || **цюрити**

- ♦ **літи як на іменінах** про зливу (ст): В середмісті була гарна, навіть соняшна погода, а на Знесінні лило як на іменинах (Тарнавський 3.)

літка:

- ♦ **го́ла літка** *вул.* дівчина без посагу (ст)

лихій:

- ♦ **лихій як сто чортів лабáтих** роздратований, дуже злий (ст): Так руський батяр, Только Чорній, лихий був як сто чортів лабáтих, що йому так по-дурному висмикнулась нагода сповнити патріотичний довг у надвечер'я 1-го Листопада! (Керницький)
- ❖ з **лихúm** – **лихій**, з **дóбрим** – **дóбрий** (Франко) (ст)
- ❖ **лиха́ компанія до стрі́чка до́вдит** → **компанія**

ліхо:

- ☛ **ліхо го бері** (проклін) (Франко)
- ❖ **хто ліха коштува́в, тому до́бро смаку́є** про людину, у житті якої закінчилися неприємності (Франко)

ліцар *шах.* кінь (ст) || → **кінь**

лице обличчя || **бу́зя, дзьоб (дзюб), кляпач, кляпа́чка, ма́зак, мо́рда, мордю́к, найльник, пісок, пісьо, пищúдло, твар, фаціята (фаціята), фізіомо́рда (фізіомо́рда), фізія, фрига́чка, фронт, циферблат (циферблат)**

- ♦ **лице́ лупи́ться з со́рому** відчувати сором (ст): Мені, як то кажуть, лице лупилося з сорому, і коли б яким-небудь способом міг утекти звідтам, був би втікав уночі (Нагірний)

Лича́ків (Лика́чів) 1. район у східній частині міста (м, ср, ст): До половини XIX ст. цілий Личаків мав вигляд справжнього предмістя, наполовину села. Було багато садів та городів, бічні вулички йшли серед дерев і живоплотів, обійстя були обведені штахетами або парканами... Були й хати з солом'яною стріхою; остання перетривала до початку 1900-х років, стояла вдолі під Личаківським двірцем (Крип'якевич) || **Личаківка**

2. кладовище на вулиці Личаківській (м, ср, ст): Мій Дідо похований на Личакові (Авторка) || **Личаківка, Лича́ківський цві́нтар**

Личаківка ⇔ **Лича́ків 2**

личаківський який розташований на *Личакові*; належить до *Личакова*: Глинянська дорога була дуже жвавим гостинцем. Особливо оживлявся цей шлях, коли зі Львова вибирався т.зв. караван, великий купецький табір до Туреччини. Караван складався не раз з кількадесяти возів... Караван збирався в дорогу за теперішньою Личаківською рогачкою, коло Кривчиць; тут з подорожними прощалися їх кривняки й приятелі за участю всього населення міста (Крип'якевич)

- ♦ **Личаківський цві́нтар** ⇔ **Лича́ків 2**: Личаківський цвинтар, популярно званий "пісками", існував уже в XVI ст.; тоді хоронено тут померлих на пошесні недуги. При кінці XVIII ст., коли знесено цвинтарі коло церков, відкрито тут кладовище для всіх. Найстарша частина цвинтаря є на горбку

біля альтани; там, де є пам'ятники з кінця XVIII ст. Пізніше цвинтар поширено; востаннє після війни, коли постало воєнне кладовище (Крип'якевич)

личако́вѣр вул. ⇔ **личако́в'янин**

личако́в'янин мешканець *Личакова* (ст): Цілий весільний похід виглядав не раз дуже дивно. Один зі старих личако́в'ян оповідав про таке весілля: "На чолі походу ішов дружба у капелюсі, нашитому столярськими стружками, в сорокаторому каптані, пхав перед собою тачки, вкриті килимом. За ним ішли музики, далі другий дружба їхав на коні в масці, у фраку і французькому трикутному капелюсі. Він сидів лицем до кінського хвоста й довге гусяче перо мачав у каламарі, що висів під хвостом коня, і ніби записував тих, що на нього дивилися (Крип'якевич) || **личако́вѣр**

личма́н фігура в шашках (ст) || → **бірка**

лише́:

♦ **лише́ власне до́брó ма́ти в о́ці** думати тільки про власний добробут (ст)

ліберка (**лебе́рка**) кул. ліверна ковбаса (ст)

ліве́рантка жінка, яка займається доставкою продуктів (ст): Пані Міля має знайома ліверантку, в якій все бере телятину чи свинину, от тільки не можу тобі повісти, чи вона з Личакова, чи, може, з Персенківки, але, зрештою, спитай її отім сама (Авторка)

лівий 1. підроблений, фальшивий (ср, ст)

♦ **лівий што́с** → **што́с**

2. помилковий (ст)

3. брехливий (ст)

♦ **ліва ка́мпа** → **ка́мпа**

4. зароблений нечесно (м, ср)

5. необлікований (ср)

лігумі́на → **ле́гумі́на**

лігу́с → **ле́гу́с**

лізти:

♦ **без вазелі́ни в сра́ку лізти** → **вазелі́на**

♦ **без мі́ла в ду́пу лізти** → **мі́ло**

♦ **лізти як ле́льом-поле́льом** → **ле́льом-поле́льом**

❖ **лізь під сті́л та бу́деш му́дрий** говорять чоловікові, який у товаристстві сказав дурницю (Франко)

ліка́рка:

♦ **ліка́рка жіно́чих недуг ме́д.** гінеколог (ст)

ліка́рство ме́д. ліки (ср, ст)

♦ **бра́ти ліка́рство** ме́д. приймати ліки (ср, ст)

лікува́нець людина, яка перебуває на лікуванні в пансіонаті, санаторії тощо (ст): Чому віпля називається "Надія"?.. Чи тому, що власник має надію на гостей, чи тому, що лікуванець, який там мешкає, має надію виздоровіти (Ярославська)

лімоня́да (**ліму́няда**) лимонад (ст): Літнє пиво, лімуняда, на карузель, панно, сядай. Є гойдалка, шо агій! Лиш, Касюню, сі не бій! (із пісні) || **кра́хель,**

лімоня́дка

лімоня́дка ⇔ **лімоня́да**: Так само не містилося мені в голові, як це він так розщедрився, що фундує мені лімонядку (Керницький)

ліму́няда → **лімоня́да**

ліне́вка повідок для собаки (ср, ст) || **смі́ча**

ліну́вий:

❖ **хто ліну́вий до ї́дї, той ліну́вий до робо́ти** (Франко)

лі́нкс:

◆ **на лі́нкс** *вул.* безплатно, не заплативши (проїхати, пройти кудись) (ст) || → **на гра́тку**

лі́пка → **лі́пка**

лі́пкаж → **лі́пкаж**

лі́пки → **лі́пки**

лі́пше краще (м, ср, ст)

❖ **лі́пше раз, як ніра́зу** (Франко)

❖ **одно́ лі́пше від дру́гого** *ірон.* про двох лихих людей, які одне одного варті (Франко)

❖ **що рідше, то лі́пше** *ірон.* про дуже рідку страву (Франко)

лі́пший кращий (м, ср, ст)

◆ **лі́пша да́ма** *вул., евф.* жінка легкої поведінки; **пові́я** (ст): Де-не-де хихотали "ліпші дами". Кільканадцять осіб товпилося біля "шинквасу" (Загачевський) || **ві́нкльовка**

лі́с:

❖ **три дні лі́сом, два дні по́лем, де́сять боло́та́ми** → **три**

❖ **хто йде че́рез лі́с, му́сить сам себе́ пильнува́ти** *ірон.* про людину, яка мусить фінансово забезпечувати власні ініціативи (Боберський)

лі́ска ціпок, палиця (перев. з ліщини) (ст)

лі́сківий:

◆ **лі́сківий горі́х** → **горі́х**

лі́сничі́вка лісництво (ст): Кінцевою метою того транспорту була лісничівка біля Недільної. Аж по багатьох літах, переглядаючи том "Літопису УПА", присвячений Українській Головній Визвольній Раді (УГВР), я побачив знимку, де відбулася основоуюча конференція УГВР. Це була знимка тої лісничівки, куди ми транспортували той папір (Дейчаківський)

літа́:

◆ **ко́па лі́т** → **копа́**

літа́ти бути упродовж короткого відтинку часу в різних місцях; швидко пересуватися (м, ср, ст): Де ти літаєш, ніяк не можу тебе знайти (Авторка)

◆ **літа́ти за баба́ми** *знев., ірон.* упадати за жінками (м, ср, ст)

лі́тер *вул.* начальник (м)

лі́тератка 1. склянка місткістю 100–125 гр (ст)

2. мала порція пива (ст): Літератка – мабуть, від того, що вбогі журналісти

**Торт з ліскових
або турецьких горіхів**

Убити на шум 8 білків, додати 35 дкг цукру і добре втерти. Відтак вимішати 35 дкг горіхів. З цієї маси спекти 2 кружкі. Виложені кружкі переложити кремом.

Крем: Додати до горнятка 3 ложки міцної кави, 25 дкг цукру, 4 жовтка і розколотити. Горнятко вставити до начиння з горячою водою і безупинно убивати на горячій плиті, доки крем не буде густий. Потім глечик з кремом вийняти і даліше убивати ложкою аж до вихолодження. В межчасі втерти на шум 15 дкг десерового масла і вимісити з кремом.

Потім відставати його на годину в холодильник, а відтак торт переложити, зверху обляти кавовим люкром (Переписи)

й письменники висиджували годинами при такій порції пива – на більше їм не ставало – по каварнях чи ресторанах (Горбач)

літні́к курортник (ст): Косів був переповнений літниками. Марєво недалекої, хоч завжди ще непевної війни не встоялося перед чарами серпня в Косові, сардовини, що наливається соками, купелів у теплий, як нагрітій, річці, перед чарами повного дозвілля, здалеку від людних, гамірливих курортів, що цього року стояли пустою. Косів був переповнений (Марська) || **лю́бфітнік**

літні́сько місце літнього відпочинку; курорт (ст): Зовсім інакшу музику пригадую в одному літніську, де батьки були на вечірці в елегантному готелі (Палій)

літні́й ледь теплий (ср, ст): Як тісто охолоне, вляти 12 дека дріжджів, розбити з ложочкою цукру і чверть літри літнього молока, трохи соли, вимішати і поставити, щоб тісто підросло (Нова хата)

літосе́рдя милосердя (ї)

ліхт *тюр.* канцелярія тюремного відділку (ст)

ліхтарка ліхтарик (ср, ст): Соха не любив "мокрої" роботи. Згасив ліхтарку і насторожився (Нижанківський); Не забув за електричну кишенькову ліхтарку, мапу та гострий, мов бритва, фінський ніж (Загачевський)

ліхтарня вуличний ліхтар (ср, ст)

♦ **стрі́лити в ліхтарню** → **стрі́лити**

♦ **тримай́ся ліхтарні** → **тримай́ся**

ліцита́ція публічний примусовий продаж; аукціон (ст): Був уже полудень,

як найшла собі притулок у великому, зверху ґрандіозному, а всередині облупленому будинку колишнього комфортного пансіону "Уршуля", проданому недавно з ліцитації (Марська); Чути не раз пісню: "Там-то, мамцю, мельник, там-то, мамцю, красивий, там-то, мамцю, хороший, меле гречку без грошей". Коли меле без грошей, то дуже зле. Млин дістанеться на ліцитацію (Боберський)

ліци́тува́ти продавати з аукціону (ст)

лічні́ця лікарня (перев. для малозабезпечених) (ст) || → **бо́сьня**

лічні́чий лікувальний (ст)

лоб:

♦ **па́льнути в лоб** застрелити (ст): Як не вернетесь, я піду під суд за авто, як не забере́те Ґаранової – мені в лоб пальне Дусько (Лисяк)

ло́бзюк хлопець (ст)

ло́буз 1. вуличник, волоцюга (ср, ст)

2. підліток (ст) || → **бе́йлик**

логáза *кул.* ячмінна каша (ст)

ло́жка:

♦ **ло́жка дубом стоїть** про надто густу першу страву (ст): До спільного казана прихоридив додатковий харч, і "зупа" вже не була ріденька, але часто густа, що, як кажуть, "ложка дубом стояла" у ній (Загачевський)

♦ **ло́жка з чу́бком** міра сипких продуктів (м, ср, ст) || **ма́гуля**

Корсети,
Корселети,
Лічнічі пояси,
Нагрудники

і всі корсетові додатки продає деталічно по ви́мко́во низьких цінах

„G O R S E L E T“

Собіського 2 (пл. Марійська 10)

Увага на фірму й число дому.

лѳжочка чайна ложка (ст)

лозá прикрашенé гíлки верби, які освячують на *Вербну неділю* (м, ср, ст)

|| → **бáська**

лѳкаль (лѳкаль) 1. приміщення, квартира (ст): Професори, до яких належав і я, мусіли викладати в різних тайних лѳокалях (Шухевич)

2. корчма; шинок (Лучук) (ст) || → **кнáйпа**

локáтор (лѳокáтор) *ірон.* вухо (м, ср, ст)

♦ **настáвити локáтори (лѳокáтори)** прислуховуватися; підслуховувати (ст): Дорослі зібралися на погадане, а дітиська настáвили лѳокатори та пороззявляли писки (Авторка)

лѳкець → **лѳкоть**

лѳкоть (лѳкець) *тюр.* рік (ст)

ломбáрд *вул.* в'язниця (м, ср) || → **буцигáрня**

лѳидон Львівський обласний наркологічний диспансер (Лучук)

лопáта *вул.* рука (ст): Але пан Макс ухопив мене на бігу своєю залізною лопатою, підняв за обшивку, мов котеня, і посадив (Керницький) || **грáба**

лопатúnський грaбар, грoбокопач (ст) || **пан лопатúnський, лапáйдух**

♦ **пан лопатúnський** ⇔ **лопатúnський**

лѳпух *вул.* вбрання (ст)

лопúхі *вул.* чоботи (ст)

лошáк:

♦ **скидáти лошакú** → **скидáти**

луk скрут, вигин (ст): Між повалею й долівкою розтягненим луком укладався дим. На долівку разом з брудними недокурками падали і непотребні, й зужиті слова (Нижанківський); Трамвай заскреготів і лагідним луком скрутив у напрямі Вулицької. Коні клацали копитами, і день котився у стіп Цитаделі (Парфанович)

лúковий:

♦ **лúкова ля́мпа** → **ля́мпа**

лúпа *вул., знев.* 1. шкапа (ср)

2. стара жінка (ср)

лупúна лущпиння (м, ср, ст) || **лущпíння**

♦ **бúльба в лупúнах** → **бúльба**

лупúти 1. здирати (ст)

❖ **бúдеш на Гúцлівській горі лупúти з псів шкіру** *ірон.* про перспективи, які очікують ледачу дитину (Франко) (ст)

2. лущцувати (м, ср, ст): В дитинстві тато лупив мене за найменшу провину (Авторка) || → **валúти**

♦ **лупúти як козú-дерезú** → **козá-дерезá**

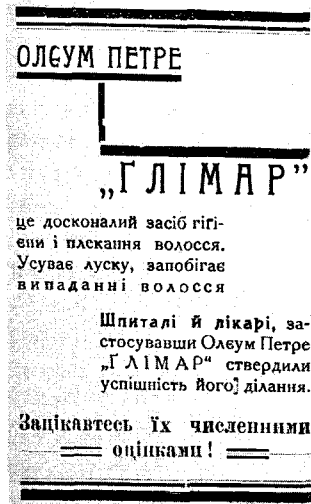
3. *карт.* грати (у карти) (ср, ст): Вони так лупили в карти, шо зовсім забули про Миська, який чекав їх на вінкю Вірменської уже з квадранс години (Авторка)

лупúтися:

♦ **лицé лупúлося з сѳрому** → **лицé**

лúпнути:

♦ **лúпнути цваéра** → **цваéр**

луска́ часточки рогових клітин і шкірного жиру, що утворюються біля коренів волосся на голові; лупа (ст)

лучі́ти об'єднувати, поєднувати (ст): Все є якісь справи, які нас лучать з іншими людьми (Авторка)

лучі́тися¹ об'єднуватися, поєднуватися (ст): За широким вхідним коридором відкривалося невелике цементоване подвір'я, до якого з правого боку прилягла велика кухня, а навпроти – простора їдальня, яка лучилася з кухнею і служила теж бібліотекою і місцем, де відбувалися часом сходи́ни і святочні академії (Микула); Всякий найменший уряд, чи то, як звичайно кажуть, "організація", пригадає мені млин. Все мусить лучитись і сповнювати своє діло (Боберський)

лучі́тися² трапитися (ст): Ось що мені лучилося у тій поїздки (Авторка); Лучалося, що, шарпаючи за вуха, калічив хлопця. Раз шарпнув одного мого товариша за волосся на потилиці так сильно, що вирвав йому волосся, і ще за те зганьбив хлопця (Шухевич)

лушпіння лушпиння (м, ср, ст) || **лупі́на**

◆ **барабо́ля в лушпінні → барабо́ля**

Льві́в Льві́в || **Лембе́рг** (Лембе́рг), **Лембри́к** (Лімбри́к)

◆ **від Льво́ва до Крако́ва скрізь біда́ еднако́ва** життєві труднощі всюди однакові (Франко)

◆ **він би за гріш миш на мотузку́ аж до Льво́ва гнав ірон., знев.** про скупого, захланного чоловіка (Франко) || **тот би блиху́ за грейца́р до Льво́ва гнав**

◆ **голо́дний Льві́в обі́йде, а го́лий – ні** так говорять ті, хто багато грошей витрачає на одяг, натомість зовсім не дбає про їжу (Франко)

◆ **і у Льво́ві не всі здоро́ві ірон.** про те, що у Львові багато лікарів (Франко)

◆ **їхав сім миль по́під зе́млю зі Льво́ва до Лембе́ргу жарт.** про того, хто вихваляється подорожами, ніде не бувавши (Франко)

◆ **Льві́в не ко́ждому здоро́в (здорóв)** не кожна людина зможе стати міщанином (Франко) (ст)

◆ **не відра́зу Льві́в збудова́но** великі справи не відразу робляться (Франко)

◆ **тот би блиху́ за грейца́р до Льво́ва гнав ⇔ він би за гріш миш на мотузку́ аж до Льво́ва гнав**

льві́вський:

◆ **льві́вський оха́йний хло́пчик знев., ірон., евф.** до "лох"; недо-тепа, дурень (м) || → **бевзь**

◆ **набра́ти льві́вського шлі́фу → шлі́ф**

◆ **льві́вські діти** 1. молодь Львова
2. ⇔ **льві́вські піска́рі**

◆ **льві́вські піска́рі іст.** тридцятий полк піхоти австрійського війська, який розміщувався на Цитаделі || **льві́вські діти**

льво́в'як льві́в'янин (ст): Тренером став там знаний в окрузі Львова змагун легкої

ваги Білий, котрий рівно ж заступав на рінгу кольори "України". Все це були "діти Львова", які часто й не вміли "балакати" по-українськи. Багато з них в час останньої воєнної хуртовини засвідчили свою українськість кров'ю, як вояки Дивізії, чи УПА, або підпілля. Я виступав у барвах "Світезі" до часу мого арештування польською владою літом 1938 р. Можливо, що дехто з "львовяків" пізнав мене тут у таборі, тому-то причина цієї резерви-респекту (Загачевський); Застав тут самих веселих хлопців, які цілком не шанували велику повагу з Дрогобича. Як то вони, львов'яки, мали шанувати якогось там з Дрогобича (Шухевич)

льбди морозиво (м, ср, ст): Уже смеркало, коли вони, нарешті, зібралися й пішли на льоди на Академічну (Авторка)

♦ **а печених льбдів <тобі>** відповідь на неймовірні забаганки (м, ср, ст)

♦ **тестьова їсть льбди → тестьова**

льбк кучер волосся (м, ср, ст): Мамцю! Зроби мені льоки, мені та моїй ляльці Яринці (Авторка) || **льбок**

льбкай лакей (ст): Тутай льокай, в бутах дзюра, Ду Марині пре в кункури (із пісні)

льбкаль → **локаль**

льокатор¹ → **локатор**

льокатор² квартирознаймач; квартирант (ст): У пані Рузі було аж троє льокаторів, прецінь мусіла кубіта з чогось жити (Авторка); – Нехай хто що хоче каже, але льокатори ніяк не оплачуються. – Це, правда, – додавала вона швидко, – залежить які. Наприклад, з панни Христі я дуже задоволена (Нова хата 1939)

льокомоція:

♦ **засіб льокомоції** транспортний засіб (ст): Чи він зайшов пішки аж на Святоюрську гору, чи скористав з якогось засобу льокомоції – того ніхто не довідався. В кожному разі в тиждень після того люди бачили Новаківського в кіні... (Лис Микита 1960⁴: ЕКО)

льбоки ⇔ **льбк** (ст): Професора Верещинського знали усі студенти, бо викладав він в еспортівці, а також в Політехніці. Уся голова його була покручена штучними льоконами, які він раз на тиждень закручував собі в перукарні, що була в кінці Академічної алеї (Чайківський)

льбля ірон. дівчина (ст) || → **дівчина**

льорнета 1. театральний бінокль (ст)

2. ірон. окуляри (перев. із розбитим склом або відірваним *вухом*) (ср, ст)

льорнетувати 1. дивитися через *льорнету* (ст) || **льорнувати**

2. пильно, прискіпливо оглядати (ст) || **льорнувати**

льорнувати 1. ⇔ **льорнетувати**

2. ⇔ **льорнетувати**: Ти бачила, як пані Стефа мене льорнувала? Так, наче вишукувала якийсь гандж (Авторка)

льос 1. жереб (ср, ст)

2. доля (ср, ст)

льосування гра в лотерею; жеребкування (ср, ст)

любіти:

♦ **любіти як дүшу, товктү як грушу → товктү**

- ◆ **любіти як пес ка́мінь** → **пес**
- ◆ **любіти як пес па́лку** → **пес**
- ◆ **любіти як пес ріпу** → **пес**
- ◆ **любіти як пси діда на перелазі** → **пес**

любітися:

- ◆ **любітися як кіт з псом** *ірон.* про тих, хто часто свариться (м, ср, ст)

любов:

- ◆ **зібралося <ра́птом> на любов** → **зібра́тися**
- ◆ **крутіти любов** мати любовні стосунки (м, ср, ст)
- ◆ **продавачка любови** → **продавачка**
- ❖ **любов за гробі не купиш** (Франко)
- ❖ **ста́ра любов не ржа́віє** (ст)

люди́на людина, особа (ст): Коли була на практиці далеко від дому, завше діставала від свого Дідуня (строного і небагатослівного) листа, і в кожний він не забував вкласти гроші, бо, казав, люди́на без грошей нічо не варта (Авторка)

люзува́ти змінювати, заступати (на варті) (ст)

лю́кер *кул.* цукрова полива; глазу́р (м, ср, ст): – Які зорі? Та то карбідові лямпи в будинках на Ринку, там продають Миколайків на святого Миколая. Малі і великі. Люкровані в різні фікси-факси. На біло, на зелено, на червоно. А один є такий великий, як брама. Не вірите? – Вірю, вірю! Я завжди ходив оглядати Миколайків на Ринку, їх багато, правда?.. Так, тут продають медяникових Миколайків. У цей час їх тут завжди продавали. Вони лежать на прилавках, стоять сперті на полицях: білобороді, в мітрах, із жезлами в руках, у ризах, фантазійно виведених різнокольоровим люкром, малі і великі десятки медівникових копій, в авреолі білого карбідового світла. А де ж той Миколайко, такий великий, як брама? Я завжди мусив задовольнитися найменшим, сіреним, в убогих, у простих ризах. Але тепер ні, мушу мати найбільшого! Йду вздовж будок і помічаю його. Стоїть. Посередині прилавка у важких люкрових ризах, обсипаний кольоровим маком, з правдивою бородою з вати, в прикрашеній цукерками і мигдалями мірті, із покритим золотом станиолею жезлом в руці, достойний і погідний – мій Миколайко (Нижанківський) || **склі́ца**

люкрово́ний *кул.* покритий цукровою поливою, глазу́рю; глазу́рований (м, ср, ст)

люкрува́ти *кул.* покривати цукровою поливою, глазу́рю; глазу́рувати (м, ср, ст)

лю́кус щось дуже добре, найкраще (ср, ст): Той склеп, що коло мене, дорога Ляонцю, дуже дорогий, бо в ньому самі люксу́си продають (Авторка)

люксу́совий найкращий, розкішний || → **бомбасти́чний**

люксу́сово якнайкраще, розкішно (ср, ст) || → **бомбасти́чно**

лю́бля *дит.* колиска (м, ср, ст)

- ◆ **йті́ до люлі** *дит.* йти спати (ст, ср)

поручає також:

Люкусований крем до взуття,
пасту до підлоги „Французька Маса“,
віск до підлоги.

люмп *вул.* 1. ледащо, голодренець (ст): Будай ті кулера взяла з такими панами... То ті люмп! (Рудницький) || **голодріга, голопятик (гулупетник), люмпка кавалок, робітник до готівові міски**

2. підла, непорядна людина; негідник (ст) || → **креатура**

◆ **люмпка кавалок** 1. ⇔ **люмп 1**

2. ⇔ **люмп 2**: Та то люмпка кавалок! Навіть не підходь близько до него! (Авторка)

люнути *вул.* сильно вдарити в обличчя (ст): Той фацет так го люнув в писк, шо ну (Авторка) || → **засервувати під око**

люба знев. 1. горілка низької якості (ср) || → **аквавіта**

2. погана, неміцна кава (м, ср, ст): А тепер на еміграції, випивши порошокаваної кави із холодною сметанкою, що каву переминою в люру, запустилися ми в спогади давніх, незабутніх днів (Тарнавський 3.) || **люрка, хляпціюра**

3. рідка, несмачна їжа; бурда (ст)

любити згруб., вул. пісяти (ср): Тільки перебрала'м цю дитину, а воно знову налюрило, ніяк не навчиться на горщик ходити (Авторка)

люрка ⇔ **люба 2**

люстёрко дзеркальце (ср, ст)

люстро дзеркало (м, ср, ст)

лютрувати очищувати (горілку) (ст)

люфа військ. дуло вогнепальної зброї (ст): Він оглянув мене від голови до ніг і тицьнув пальцем на рушницю: "Чому в люфі є діра?" – "Таку я вже дістав", – відповів я (Селепко)

люфт 1. отвір для провітрювання; вентиляція (ст)

◆ **грати на люфт** не припинити гри, програвши всі гроші (ст)

◆ **до люфту** ні до чого не придатний (ст): Уяви, я так тішилася, що на решті купила файний чайник, а виявилось, що він до люфту, не свистить, не знати навіть, чи вода закипіла (Авторка)

2. свіже повітря (ст): Вийди на люфт, бо така задуха в хаті (Авторка)

3. *вул.* прогулянка (ст)

◆ **іті на люфт шк.** прогулювати, пропускати лекцію чи урок (ст)

люфтінспéктор ірон. безробітний інтелігент (ст) || **люфтміністр**

люфтміністр ⇔ **люфтінспéктор**

люфтник курортник (ст): А бодай їх грім забив, отих люфтників! Наперед того пхає в себе, що лише душа забажає, без міри, товстіє, розстається, а потім, як уже того сала не може двигати, то давай до купелів, до Трускавця, а ти тут роби з ними, що хочеш, масуй, аж тобі дух запирає, а вони їдять дальше (Цегельська) || **літнік**

люфтувати провітрювати (ст): Треба частіше люфтувати в кімнаті, бо страшно чути з кухні через ті карманадлі (Авторка)

люфтуватися жарт. гуляти, подорожувати для задоволення (ст)

люшня військ. гвинтівка, рушниця (ст)

лябёт карт. вид гри (ст)

лябёрка студ. лабораторія (ст)

лявенті → **левéнте**

ляґа 1. палиця, кий (ст): Ти думав, що мене нема? А я, братку, є. Несподіванка, як на льотєрії. Нарешті, тебе маю, вже мені не брикнеш. Бачиш цю залізну ляґу? Понохай. Тепер я тобі покажу, як кричати за мною "вайха наліво, вайха направо" (Нижанківський)

2. шк. палиця як знак складеної *матури*: Ми всі щасливі по матурі, за тиждень, зібравшись разом, перебрані в темні убрання (які собі, врешті, купили перед матурою), з "ляґами" (палицями) в руках, вирушили на "корзо" (Академічна вулиця) в капелюхах, говорячи весело й голосно по-українськи, щоб дразнити "злоту млодзєж", т.зв. "буршів", які в своїх різнобарвних шапочках споглядали на нас з неприхованою ворожістю (Дзедзик) || **пáлиця**

ляґер вистояне пиво (ст) || → **брóвар**

ліґуміна → **леґуміна**

ляд:

◆ **на якій (кий) ляд** для чого, навіщо (лайка)

ляда прилавок (ст): Було весело. Гармонія, скрипка, захрипли голоси, хмари диму – довга, поплямлена, заставлена сирками, плячками й монополькою ляда (Нижанківський)

◆ **<дістáти> з-під ляди** купити з-під прилавка; придбати в магазині те, що для інших покупців приховане (у радянські часи) (ср, ст)

лякєри півчеревики з лакованої шкіри; лаковане взуття (ст) || **лякі,**

лякєрки (лякєркі)

лякєрки (лякєркі) ⇆ **лякєри** (ср, ст)

лякєркі → **лякєрки**

лякєрувáти покривати лаком (ст): Лякерувати нігті – то навіть не випадає так іти до церкви. Хочеш, щоб люди зглядалися? (Авторка)

◆ **лякєрувáти пóртки** → **пóртки**

лякі ⇆ **лякєри** (ст)

ляля дит. дитина (м, ср, ст)

◆ **бáка ляля дит.** нечемна дитина (ср, ст)

◆ **чíча ляля дит.** чемна дитина (ср, ст)

лямівка крав. вузька смужка тканини чи хутра, пришита до краю одягу; облямівка (ст): Стилеві сукні. На коліровому споді гарно виглядає чорна коронка, біля шиї кольорова лямівка (Нова хата 1938)

лямóваний оздоблений *лямівкою* (ст)

ля́мпа лампа, світильник (Лучук) (ст): На столі стояла непогашена нафтова ля́мпа, яка страшно коптіла і засмерділа цілу хату (Шухевич)

◆ **до ля́мпи** байдуже, усе одно (ср, ст) || → **галé**

◆ **лу́кова ля́мпа** електрична лампа (ст): Ясні вистави крамниць, як вікна потяга в русі, пролітають мені перед очима, фойє кіна "Паляс" оббризує мене дрібними скалками світла, лукові ля́мпи на Марійській площі, наче весняні кольорові бальони, схоплені вітром, пливуть наді мною і підносять-ся вище і вище (Нижанківський)

лямпáрт 1. леопард (ст)

2. вул. шибеник, бешкетник (ст) || → **ваґабунда**

3. вул. гульвіса (ст)

лямпка невелика чарка округлої форми (ст): Вуйко Ґеник все п'є перед обідом лямпку вина (Лучук) || → **ббйдек**

лямувати обшивати *лямівкою* (ст)

ляндвєри загони самооборони, до яких належали колишні вояки, а також чоловіки, не придатні до військової служби, окрім калік (Франко)

♦ **ляндвєри за двєри, вбйско йде!** (Франко)

ляне (**ляня**) *вул.* 1. побиття (ст)

2. прочухан (ст)

♦ **дїстати ляне** бути покараним; дістати прочухана (ст) || **дїстати в чолб, дїстати в шкіру**

♦ **ляне зробіти** 1. побити (ст) || → **вїгаратати**

2. дати прочухана, покарати (ст)

♦ **ляне справити** ⇔ **ляне зробіти**

лянсáда крутий високий стрибок верхового коня (ст)

♦ **в лянсáдах** підстрибуючи: Йшов в лянсадах, але так комічно, що студенти залюбки наслідували його ходу (Шухевич)

лянсиєр танець на чотири пари (популярний у Львові у 30–40 рр. ХХ ст.)

(ст): Такі танці, як кадрили і лянсієр, – модні тоді танцювальні кроки на 5 дій. Треба було знати, коли зробити “королівський” поклін, коли і як зробити зміну партнерок, “кошичок” і т.д., а все те на команду аранжера французькою мовою (Цьонка)

лянцєт *мед.* скальпель (ст)

ляня → **ляне**

ляпати *знев.* 1. говорити щось недоречно, нерозумне (м, ср, ст)

2. виказувати, розголошувати (таємницю) (м, ср, ст): Чміль виступив, наче судовий коморник, бо погрозив С-ві, що коли він що-небудь “ляпне”, то він, себто Чміль, “скує йому морду так на фест!” (Шухевич)

♦ **ляпати язїкбм** → **язїк**

лястик 1. гума (ст)

2. гумка для стирання написаного чи намальованого (ст)

ляний ⇔ **лятий**

♦ **ляне тїсто** ⇔ **ляте тїсто**

лятий виготовлений способом лиття; литий (ст) || **ляний**

♦ **ляте тїсто** *кул.* тїсто, яке ллють у кипляче молоко чи *росїл* (м, ср, ст) || **ляне тїсто, хляпанї кльўски**

лятрїна 1. вбиральня, туалет (Лучук) (ст) || → **вихбдбк**

2. *вул.* неприємність, клопіт (ст): “Лавочко! Селепку! – промовив, наче б говорив до мого розуму, – кажи дослївно так, як сказав сотник”. – “Голошу слухняно, сказав так: “Скажи тому лисому ословї, що як він не бачить лятрини, яка на нас гряде, то хай далї гние у своєму селї!” Пляшка полетїла через кїмнату, але розбилася об стїну, бо я, сподїваючись “лятрини”, відхилився тактично на заздалегїдь приготовану позицію (Селепко)

ляфїрїнда 1. *вул., злбд.* коханка (ст): Сьогодні я дістав ксиву від свої ляфїринди (Авторка)

2. *знев.* легковажна жїнка; вертихвїстка (ср, ст)

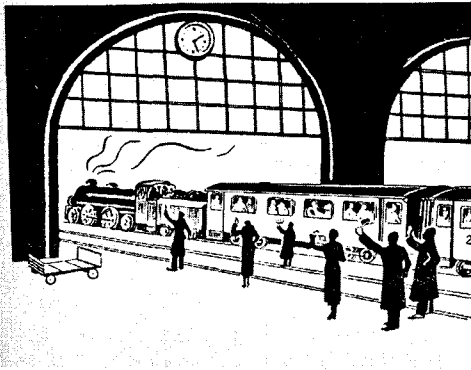
3. *знев.* жїнка легкої поведїнки; повїя (ср, ст) || → **вїнкльўка**

лях поляк (ст)

♦ **стра́хи на ля́хи → страх**

ляхома́н *знев.* особа, яка надто запобігає перед усім польським (ст): Любив облесників і донощиків, не любив поляків і т.зв. ляхоманів (Нагірний)

лячка-трясця тремтіння (ст): Якесь тривога перейшла на нас. Через тіло проходила лячка-трясця. Кожний із нас старався відступити якнайдалше від хідника. Ми начеб поприліплювалися до стіни. У вічах слідно було тривогу (Шухевич)

Зближається час виїзду!

Всі закупа найдешевше,
найкорисніше доконаєте
в товарних домах

„Trust“ Львів, Ринок ч. 32.

Відділи: ул. Гетманська 12.
ул. Городецька 85.

Крамниці вдоволених покупців

мавпічка *ласк.* дівчина-підліток, яка наслідує дорослих (м, ср, ст) || →

дівчина

мавпішён (малпішён) 1. мавпа (ср, ст)

2. несимпатична людина (ср, ст)

3. *ірон.* кумедна людина (Лучук)

4. *ірон., ласк.* дитина (ст)

магазін → **магазін**

магазінер → **магазінер**

магонь червоне дерево (ст)

магоньовий 1. зроблений із червоного дерева (ст)

2. темно-червоний (ст)

◆ **магоньове повітря** *вул., ірон.* свіже повітря (ст)

магазін (магазін) склад (ст): Люди несли хліб, двигали цілі оберемки, цілі гори хліба! “Звідки?” – спитала в якоїсь дівчини. “З військового магазину, тудо, за рогом. Нехай пані йде, там усім роздають даром”. Роздають даром хліб, за яким іще годину тому всі у Львові надаремне зідхали? Роздаровують магазини? (Марська)

◆ **як слонь в магазині** → **слонь**

магазінер (магазінер) власник або завідувач складу (ст)

магель (магель, магіль) 1. прилад для вирівнювання, розгладжування (білизни, одягу); качалка (ст): Треба було сховатися. В Ставропігії, у брамі від Підвалля, були два дубові маґлі, на яких в разі потреби маґльовано білизну. Вони там стояли, мабуть, від віків. Ці маґлі видалися мені найліпшою криївкою. Я був дуже низенький, тож мені легко прийшло залізти під один магель (Шухевич) || **маґлівніця**

2. *вул.* тиснява, тіснота (ст)

3. *вул.* бійка (ст) || → **ка́мпа**

◆ **на магель взяти** *вул.* бити, мучити; тортувати (ст)

магель → **магель**

магік 1. чарівник, фокусник (ст)

2. *вул.* фахівець, спеціаліст (ст)

магіль → **магель**

магістратник *вул.* двірник (ст)

магістра́цкий магістратський (ср, ст)

◆ **срач магістра́цкий** → **срач**

маґлівніця ⇔ **магель 1**

маґлюва́ти 1. качати білизну; прасувати (ст)

2. мучити, виснажувати морально та фізично (ст)

3. бити (ст)

маґне́т 1. магніт (ст)

2. те, що притягає погляд, приваблює (ст)

маґо́ла *вул.* голова (ср) || → **га́рбу́з**

◆ **помику́титися в маґо́лі** → **помику́титися**

маґу́ла незграба, вайло (Лучук)

маґу́ля 1. дуже великий шматок (Лучук)

2. міра сипких продуктів – повна ложка із верхом, надлишком (перев. цукру) (Лучук) (ст) || **ло́жка з чу́бком**

маґу́лянка *вул.* бійка (ст) || → **ка́мпа**

маґу́ляти *вул.* бити (ср, ст) || → **валу́ти**

маґу́лятися *вул.* битися (ср, ст) || **ма́ти шпа́ргу, тлу́митися**

ма́дзыґати (ма́дзыґрати, ма́зыґати, ма́цькати) 1. мазати, бруднити (ср, ст) || **мадзы́руляти**

2. робити погано, неякісно, неохайно (ст) || **мадзы́руляти**

3. *знев., ірон.* накладати косметику, малювати (ст): Мадзыґати по писківі шмінкою (Авторка)

ма́дзыґрати → **ма́дзыґати**

мадзы́руляти (мазы́руляти) ⇔ **ма́дзыґати** (м, ср, ст)

ма́дяр угорець (м, ср, ст): Від команданта полковника починаючи, а на молодшім фенріху кінчаючи, всі старшини були мадяри. Навіть вахтмайстри були самі мадяри. Тож ті старшини, яких тепер приділено до перешколу, були здебільша мадярони (Шухевич) || **мадяро́н**

мадяро́н *знев.* ⇔ **ма́дяр** (ст)

мадя́рський угорський (ст)

мае́вий (майо́вий) травневий (ст): На дворі гарно. Знаєте, такий маєвий вечір. Багато людей, і дуже пахне зелене листя. Але ви маєте вчитися. Шкода (Нижанківський); Надворі був теплий маєвий поранок (Франко)

Маєрі́вка (Майо́рівка) дільниця у східній частині міста: До Медової Печери веде Пасічна дорога, попри Маєрівку; серед узгір лежить котловина і в ній дві невеликі печери (Крип'якевич)

мае́ток багатство, статки (ср, ст): А думаєш, що чесно можна доробитися таких страшних маєтків? (Авторка)

◆ **заряду́ти мае́тком** → **заряду́ти**

◆ **цілий мае́ток** дуже багато грошей; дуже дорого (ср, ст): Купити зараз канапу – та то коштує цілий маєток (Авторка)

ма́зак *вульг.* 1. обличчя (ст) || → **лице́**

◆ **да́ти в ма́зак** ⇔ **ма́зну́ти** (ст)

2. рот (ст) || → **бра́ма**

◆ **стулу́ти ма́зак** *вульг.* замовкнути (ст) || → **замкну́ти бра́му**

мазепу́нка шапка з відлогами (спочатку була формою одягу Січових стрільців, згодом її почали носити патріотично налаштовані українці): Вже пізніше, коли ми опинилися в університеті Яна Казимира, доходило не раз до бійок на палиці з ними, бо їх дуже дразнили наші “мазепинки” – шапочки, що ми їх носили з відповідним навколо кольоровим шнурочком, що означав рід факультету (шнурочки-лямівки: зелений – філософія, червоний – медицина, чорний – право, здається, вишневий – ветеринарія й т.п.) (Дзедзик)

ма́зну́ти *вул.* вдарити в обличчя (ст, ср) || → **засервува́ти під о́ко**

ма́зур знев. поляк (ст) || → **а́нтек**

Мазу́рівка іст. дільниця *Личакова* у районі цвинтаря (Крип'якевич)

ма́зьгати → **ма́цькати**

мазьгруля́ти → **мадзьгруля́ти**

маї́вка 1. *церк.* молебень до Матері Божої у травні (м, ср, ст)

2. весняна прогулянка (перев. у травні); пікнік (ст): Пропоную в неділю поїхати, нарешті, разом на маївку (Авторка)

маї́ти прикрашати будинки, церкви чи помешкання гілками дерев на *Зелені свята* (м, ср, ст)

ма́й 1. травень (ст): Пам'ятаю, як то шлюб вони брали в маю і як то файно всі бавилися (Авторка)

2. зелень, гілки дерев, якими прикрашають будинки, церкви чи помешкання на *Зелені свята* (м, ср, ст)

ма́йдати розмахувати, хитати (ст): Не майдай руками, бо вдариш пана (Авторка)

ма́йзел → **ма́йзел**

ма́йзел (**ма́йзел**) 1. зубило (ст): Напасники були узброєні в "майзлі", залізни кліщі, молотки, долота і тому подібне технічне знадіб'я, діяли тихо-блискавично і малими групами – по троє-четверо забіяк (Керницький)

2. *карт.* ? (ст): Часами в запалі грач кликнув неосторожно якесь небезпечне слово, як "майзель" або "маю три аси" (Шухевич); Щоб устійнити засади гри, чи була вона газардна, я поставив сторонам, що виводились із фабричних робітників, кілька питань: яке високе було "візо" (ставка), "бессер" (ліпше), "майзел" і т.д. (Цьонка)

ма́йлянд ? : Місько примружив очі: – Пильнуй свого інтересу. – Якого мого? Ще трохи і відберуть. – Будеш комісар. – Я? Ти думаєш, що я міх-мах і вже товариш? – Попробуй, може, зробиш майлянд. – Ну-ну, я вже бачу той майлянд! То мене попробують (Нижанківський)

ма́йбвий → **мае́вий**

Ма́йбрі́вка → **Мае́рівка**

ма́йстер:

♦ **ма́йстер копі́тко** швець (ст)

❖ **ко́ждий ма́йстер сво́є ремесло́ хва́лит** (Франко)

❖ **па́не ма́йстер, то смола́, а не кля́йстер** про невмілу людину (Франко)

ма́йстерфу́к людина, яка запалює міські ліхтарі (ст)

ма́йстерштúк зразок (ст)

ма́йталáси → **ма́йталéси**

ма́йталéси (**ма́йталáси**, **ма́йтелéси**) панталони, труси (перев. жіночі) (ст) || → **ма́йтки**

ма́йтелéси → **ма́йталéси**

ма́йтéчка (**ма́тéчка**) вул. монахиня, черниця (ст)

ма́йтéчки → **ма́йтóчки**

ма́йтки труси, панталони (перев. жіночі) (м, ср, ст) || **ма́йталéси** (**ма́йтелéси**), **ма́йтóчки** (**ма́йтéчки**)

♦ **трястú ма́йтками** боятися, мати страх || → **бэдiти**

Курята на мадярський лад

Пара курят, дві цибулі, 2 ложки помідорових повил, 3 дкг товщу, сіль, паприка.

Підлива: 3 дкг масла, 2 дкг муки. Вичищені й вимиті курята поділити на чвертки, посолити й поспати паприкою. Покласти до ринки товщ, додати дрібно кришену цибулю і помідорових повил та тушкувати під покришкою. Часто підливати водою, щоб не пригоріли. Потім підправити підливу запражкою, розвести її росолом або водою і тушкувати курята в підливі ще 10 хвилин. Подати з рижом або присмаженими картоплями (Ліщинська)

ма́йточки (майтэ́чки) ⇆ **ма́йтки** (м, ср, ст): Вона розгортає ручки, щоб здержати рівновагу й не власти, а вітер хитає її кокардою і розвіває спідничкою так, що видно мереживо рожевих майточок (Нова хата 1937)

ма́йхер (майхр) *вул.* кишеньковий ніж на пружині (ст): Василь поправив іще раз бандаж на шиї, всунув ніж у халяву і сказав крізь зуби: “На майхри зі мною ще ніхто не виграв” (Лисяк); Бачиш, отсим майхром я розфалатав йому руку, як полядвицю (Франко)

майхр → ма́йхер

майхрува́ти *вул.* різати (ст)

мак:

◆ **залива́тися в дрібну́й мак** *вул.* пити до безтями; пиячити (ст): Летів додому, а залетів до кнайпи. Залився в дрібний мак. А потім всю справу на спокійно пережував. Треба все перевірити (Тарнавський 3.)

◆ **сиді́ти ма́ком** сидіти дуже тихо, без зайвих рухів (ср, ст): Тоді я за-примітив, дивлячись попід стіл, як чийсь блискучий носик черевика копнув пана Бика в кістку, і він сів маком (Керницький)

◆ **фі́га з ма́ком → фі́га**

◆ **хоч мак сій** дуже тихо, безмовно (ср, ст): Проф. Копач заявив, що йде до директора, а ми мусимо тихо сидіти. І ми затихли, хоч мак сій (Богачевський)

макабрі́чний жахливий, страхітливий (ср, ст): Він вийшов аж на край лісу і глянув на макабрічну картину, що вопенною феєрією світила серед нічної темряви (Лисяк)

макабу́нда *вул.* бешкетник, зірвіголова, шибеник (ст) || → **вагабу́нда**

макагі́гі *кул.* горіхи в меді (перев. з маком) (ст): Чого ще треба? Марципана? Чи з макагі́гіми халви? – Осанна ситості, осанна! – Це я гукнув. А ви? (Бабай)

макара́н (макара́н) *кул.* макарони (м, ср, ст): На макарон тісто замісити таке, як на лазанки, лише розтачати так тоненько, щоб ніж було видно крізь тісто; розрізати пляцок також на половину, звинуту в трубку і різати дуже вузьенькі пасочки, як нитка; до того треба мати гострий ніж (Авторка) || **лапшина́**

макара́н → макара́н

макі́вка голова (м, ср, ст): А як я кобзнув його макі́вкою попід щєблі, то, певно, зламав йому зо два (Франко) || → **гарбу́з**

макі́тра 1. спеціальна глиняна глибока миска, у якій труть мак (м, ср, ст) || **мако́ртик**

2. **знев.** ⇆ **макі́вка** (м, ср, ст)

◆ **в макі́трі карузе́ля кру́тяться** *вул.* голова йде обертом (ст): Йо, йо, там десть вяра хлистає баюру, аж в макі́трі карузеля крутяться, а ти, чловеку, крипіруй! (Загачевський)

◆ **да́ти но макі́трі** *вул.* ударити по голові (ср, ст)

◆ **заку́та макі́тра** *вул.* дурень, недотепа (ст): Закута макі́тра! Сидить коло баби і посилає цидулки, як міністер (Нижанківський); Де маєш спати, макі́тро закута?! Відповідай, як до тебе говорю (Нижанківський) || → **бевэ́зь**

◆ **тяжка́ макі́тра ⇆ заку́та макі́тра:** Тяжка макі́тра. Я його давно бачив, ще там коло бочки з дощівкою (Нижанківський)

◆ **фрае́рська макі́тра ⇆ заку́та макі́тра**

Макагі́гі з горі́хів

1 ск. меду, 120 г цукру, 250 г оріхів

Заварити мід із цукром-мучкою, щоб легко зарум'янився. Висипати січених оріхів, хвилину присмажувати, а потім викласти на вогку стільницю. Розтачати валком і кроїти на рівні частини (Нова хата 1938)

макольбондра вуличник (ст) || юсько, юсько макольбондра

◆ юсько макольбондра ⇔ макольбондра

макортик ⇔ макітра 1 (ст): В макортику макогоном розтирають мак для рід-
вяної куті (Авторка)

маку́ва вул. ⇔ маківка (ст)

мала́й вул. хліб (ст)

Мала́нка Новий рік за старим стилем (14 січня)

(м, ср, ст): На Маланки ми бавилися аж до раня в Будинку архітектора (Авторка)

мала́нка вул. 1. дівчина-служниця (ст) || → гар-
котлук

2. дівчина легкої поведінки (ст) || → вінкльювка

ма́лах вул. хуліган, волоцюга (ст) || малашіна

малаші́на ⇔ ма́лах

малі́й:

❖ від малóго до велúкого (Франко)

❖ малі́й дідóк, а велúкий ціпóк → ді-
дóк

❖ хто малóго не шану́є, той велúкого не варт (Франко)

малі́мóн вул. малюнок (ст)

малі́ти зменшуватися (м, ср, ст): Здавалося їй в тій хвилині, що щось велике,
навіть неосяжне, а водночас маліє до крапки (Ярославська)

малма́зія вино із середземноморських островів (ст)

ма́лна несимпатична людина (ст) || малпішóн

♣ так би я ту ма́лпу розчерéпив (лайка)

малпішóн → мавпішóн

мальові́дло (мальові́ло) 1. фарба (на стінах) (ст): В покою, то вже де-не-
де пооблітало мальовидло, а тільки кілька років пройшло, як брали майстрів
(Авторка)

2. ірон. картина (ст): Перед двома тисячами років писав Гораций: "Згинути в
бою є почесно і солодко!" Може, він писав так тому, що перед двома тисячами
років дійсно було присмно згинути. А, може, тому, що писав собі не так, як я, а в
гарній віллі, з купелями і водограєм, з мальовилами на стінах і в свіжому повітрі
сабінських гір. Вояк такого не напише ніколи! (Селепко)

3. знев., ірон. косметика (ст)

мальові́ло → мальові́дло

мальтретóваний якого мучать, тероризують, із якого знущаються (Лу-
чук) (ст)

мальтретува́ти мучити, знущатися, тероризувати (ст): Не мав цілковито
ніякого психічного уразу, на який терплять люди з т.зв. інтелігентних домів, які,
оженившись погано, потім ціле життя мальтретують себе і своїх жінок, мовляв,
вони втратили своє життя, втратили свої життєві шанси і т.п. (Тарнавський З.);
Не мальтретуй дитину, най трохи побавиться, скільки того дитинства (Авторка)

ма́ляр художник (ст): Малярів згуртовано у "бригади" для малювання "лозунгів"
та великанських портретів "вождів". Щойно згодом прийшла черга на малярські
виставки, на яких всевладно запанував "соцреалізм", що не мав нічого спіль-

Макаран із шинкою

Замісити макаран на самих яйцях, беру-
чи на 20 дека муки з цілі яйця. Тон-
ко розтачати, покроїти в вузькі паски,
зварити на солоній воді, виложити на
цідило і полляти кілька разів зимню
водою. Почекати, щоб скапало.

Висипати макаран до ринки, вкинути
20 дека товстої вареної шинки, змеле-
ної на машинці. Додати ложку масла,
ложку квасної сметани, вимішати,
вложити все те до ринки, вимашеної
грубо маслом і висипаної тертою бул-
кою.

Запекти макаран у рурі. Прикрити
зверху білим папером, висмарованим
маслом. Готовий викинути на полу-
мисок (Нова хата 1934)

ного ні з реалізмом у малярстві, ані з соціалізмом у практиці. Схопивши суть "соцреалізму", львівські малярі давали на ці виставки свої найслабші, ще учнівські "твори", зокрема ж "мертві природи" та краєвиди. Проте нагороди діставали тільки тематичні картини у роді "Сталін на параді", "Сталін з дітьми" та цим подібні. Варіаціям на цю "улюблену" тему не було кінця (Вітошинська)

малярський художній (ст): Факт, що не-маляр став членом малярської організації, знайшов своє повне виправдання в тих розмашистих полотнах, насичених незвичайною гамою кольорів поетичної палітри, що їх згодом розгорнув поет у своїх творах (Ласовський)

ма́ма:

- ◆ **як за рідну ма́му** дуже дорого (м, ср, ст): – О, то ти щось купив із бібліотеки його діда? – Жартуєш? Навіть за не надто рідкісне видання хоче як за рідну маму (Авторка)
- ◆ **зацініти як за рідну ма́му** вимагати нереального, просити надміру; встановити надто високу ціну (ср, ст): А дівчата хотіли їсти... Щось солідне. М'ясо. Певно, м'ясо. Найліпше вепрові котлети, але чи той тўман має? Певно, що має, тільки заціни́ть як за рідну маму (Тарнавський З.) || → **заспівати**

мамелі́к → мамелю́к

мамелю́к (мамелі́к, мармелі́к) 1. султанська сторожа, яка складалася із невільників-християн, вихованих в ісламі (ст)

2. *знев.* азіат (ст)

3. *знев.* зрадник (ст) || → **всіпувач**

4. *знев.* енкаведист або червоноармієць (назву вживали за перших совітів) (ст)

- ◆ **мармелі́ка гра́ти** удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; удавати дурника (ст) || → **гра́ти вар'ята**

◆ **мармелі́ка різати** ⇔ **мармелі́ка гра́ти**

ма́мро вул. в'язниця (ст): Дивіться: жерти дають мало що, співати не можна, мало що ми не полонені. А тепер ще, казали го́сські, що мого курінного всадили до мамра (Лисяк) || → **буцига́рня**

маму́ла 1. нездара, недотепа; незграба (ст) || **файталáпа (файталáха)**

2. ірон. мамин синок; пестун (Лучук)

мамулува́тий неповороткий, безпорадний (ст)

маму́нця (маму́нця) ⇔ ма́мця

- ◆ **маму́нцю (маму́нцю) зло́та** вигук, що виражає здивування, страх тощо (ср, ст) || **маму́нцю (маму́нцю) коха́на (куха́на), маму́нцю (маму́нцю) рідна**
- ◆ **маму́нцю (маму́нцю) коха́на (куха́на) ⇔ маму́нцю зло́та**
- ◆ **маму́нцю (маму́нцю) рідна ⇔ маму́нцю зло́та:** А то мине там ни булу в магістраті, я би їм йой, мамунцю рідна! (Рудницький)

маму́нця → маму́нця

ма́мця 1. ласк. мама (м, ср, ст) || **маму́нця, му́ся**

2. вул. приємна старша жінка (ст)

манат́ки (манат́кі) вул. речі (м, ср, ст): "Бельфер" замикав нотатку, збирав свої манатки зі стола, здіймав з вішака капелюх і виходив з кляси (Шухевич); На

роз'їздах біля Городоцької вулиці стояв на рейках пасажирський поїзд, до якого ми зі своїми "манатками" повпихалися, жартуючи і сміючись, з піднесеним настроєм, в очікуванні чогось невідомого, але хвилюючого (Микула) || **манелі**

◆ **збирати манатки** ⇔ **накувати манатки** (ср)

◆ **накувати манатки** забиратися геть (м, ср, ст) || → **гєбати**

манаткі → **манатки**

мангуляція завивка (Лучук) || **ондуляція (ундуляція)**

маиджати мандрувати (ср, ст)

мандрони (андрони) нісенітниця, дурниця (м, ср, ст) || → **баср**

◆ **мандрони плєсти** розповідати неправдиві історії (м, ср, ст) || →

баср засувати

манекін *крав.* манекен: Для унагляднення способу брання міри подаємо рисунок, який представляє манекін (Повний курс)

манелі *знев.* 1. ⇔ **манатки** (м, ср, ст): Забрав манелі, сказав: "Ангеле, не хочеш сі грати, то не" (із пісні); Ого, "старий" кличе, – сказав Ясьо, підриваючися з місця і збираючи свої "манелі". – Пізніше "побалікаємо", а тепер будь здоров (Загачевський)

◆ **пакувати манелі** ⇔ **пакувати манатки**

2. білизна (ср, ст)

манеляж 1. людина, яка збирає та перепродує старі речі; лахмітник (ст)

2. людина в наручниках чи кайданах (ст)

мане-мунес *вул.* гроші (ст)

маніпулянтка *іст.* жінка-службовець: Старий дідусь послав її до школи, а пізніше через якихось знайомих виробив їй місце на пошті (без протекції навіть такого мізерного місця дістати годі!), де, здавши приписаний екзамен, була принята на маніпулянтку (Франко)

манталєпа (мантелєпа, мантилєпа) *вул., лайл., знев.* 1. нерозважлива, нерозумна жінка чи дівчина (м, ср): Говорю до тої манталєпи, а вона вдає, що не чує! (Авторка) || **мармóха**

2. брудна, неохайна жінка чи дівчина (ст)

мантáчити витратити марно, нерозумно (майно, гроші) (м, ср, ст) || →

протрїнькувати

мантелєпа → **манталєпа**

мантель плащ (ст)

мантельзák *вул.* клунок (ст)

мантефрónця *вул.* удавано наївна дівчина чи жінка (ст)

мантилєпа → **манталєпа**

манцимóнек → **анцимóнек**

манька *вул., злод.* зухвала, відважна дівчина, яка більшість часу проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліганка, розбишака (ст) || →

бáтjрка

◆ **брáти з маньки** *вул., злод.* насміхатися, кепкувати (ст) || → **лáха дєрти**

мáпа карта (ср, ст)

мáпник сумка для топографічних карт (перев. із прозорим "віконцем", через яке видно карту) (ст)

марґарі́на *кул.* маргарин (м, ср, ст)

марґі́не́с 1. периферія (ст)

2. *шк.* поле зошита чи книжки (ст)

ма́рець березень (ст)

♦ **як ма́рець** про непостійну, ненадійну людину (ст)

Ма́рі́на 1. Марія (ст)

♦ **три Ма́рі́ни** львівські піонерки боротьби за рівноправність жінок – Герміна Шухевич, Марія Білецька та Костянтина Малицька (Шах): Належала Герміна Шухевич до галицьких піонерок боротьби за рівноправність жіноцтва з чоловіками і разом з поступовими учительками Марією Білецькою (жінкою проф. Василя Білецького) і Константиною Малицькою зорганізувала перше віче українського жіноцтва у Львові, за що “зарозумілі” чоловіки називали їх із насмішкою “три Марини” (Шах)

2. *знев.* проста сільська дівчина (ср) || → **гаркотлук**

3. *знев.* служниця (ср) || **ма́рі́ська**

ма́ринарка (ма́риню́рка) піджак (м, ср, ст): Зазначую, що це є маринарка модерна, з рольками в плечах, яка є рідко уживана на селі за винятком одиниць. Натомісь поручаю кравцям, які живуть на селі, щоб взорувались на рисунку, але кроїли лінії більш прості, а не так втинані, як рівно ж, щоб не втинати рибки з переду, бо це для селянина не є практичне (Повний курс) || → **блюза**

ма́риню́рка *вул.* → **ма́ринарка**

Ма́рі́ська 1. ⇔ **ма́рі́на 1**

2. ⇔ **ма́рі́на 2**

3. ⇔ **ма́рі́на 3**

❖ **як в Ка́ськи, так і в Ма́рі́ськи** → **Ка́ська**

ма́рка́нтний помітний; ясний, зрозумілий (ст)

ма́ркі́вні́к альбом для марок (м, ср, ст): Залишається в пам'яті кілька немов фотографічних кадрів: Даньо над марківниками (філателістичними альбомами) і наш дуже скрупульозний обмін марками... (Дашкевич)

ма́ркі́ра́нт 1. ледар, нероба (ст)

2. *симулянт* (ст): Він не любив маркірантів. Раз прийшов до нього селепко: “Щось мені скривило голову, не можу рушити шиєю”. – “Не можеш, Васильку? А ну ляж у тій кімнаті. Коли за п'ять хвилин не поправишся, накажу тебе замкнути”. По п'ятьох хвилинах селепко виходить: “Ви дуже добрий лікар, пане докторе! Як рукою зняло!” Стукнув закаблуками, й більше його лікар не бачив (Селепко)

ма́ркі́ра́ція 1. ухилення від праці; ледарювання, неробство (ст)

2. *симулювання* (ст)

ма́ркі́рува́ти 1. ухилитися від праці; ледарювати (ст)

2. *симулювати недугу, вдавати хворого* (ст)

ма́ркі́тний (ма́ркі́тний) сумний, тоскний, нудний, тужливий, похмурий, зажурений (ст)

ма́ркі́тно (ма́ркі́тно) 1. шкода, прикро (ст)

2. *тривожно, неспокійно, некомфортно* (ст): Щось мені так маркотно, і не можу навіть пояснити чому (Авторка) || **не́мно**

ма́ркі́тний → **ма́ркі́тний**

маркóтність внутрішній дискомфорт; сум, нудьга (ср, ст)

маркóтно → **маркíтно**

мармелік → **мамелюк**

мармеля́да (**мармоля́да**, **мармуля́да**) *кул.* повидло, джем (м, ср, ст)

♦ **як мармоля́да** про поступливу, м'якосердну людину (ср, ст)

мармоля́да → **мармеля́да**

мармо́ха *вул., знев.* нерозважлива, нерозумна жінка чи дівчина (Лучук)

|| **манталéпа**

мармуля́да → **мармеля́да**

мару́да песиміст; скиглій (Лучук) (ср) || **мару́дер**

мару́дер ⇔ **мару́да** (ст): Потім цілий день нічого – то значить, всі були на дошках, крім марудерів, а кінчився день сном (Нова хата 1933)

мару́дити скиглити, бути незадоволеним; не знати, чого хотіти, нудьгувати (ср, ст)

♦ **мару́дити сві́том** безцільно проводити час; нудьгувати, нудитися (Лучук) (ср, ст)

марципа́н 1. *кул.* тістечко з мигдалю та цукру (м, ср, ст)

2. забаганка, делікатес (м, ср, ст): От тобі все марципани подавай (Авторка)

|| → **легу́міна**

марципа́нна *ірон.* гарна дівчина (ст) || **слі́чньо́тка**, **слі́чню́тко**

марцо́вий (**марцьо́вий**) березневий (ст)

♦ **як кіт марцо́вий** → **кіт**

♦ **де́ртися як ко́ти марцо́ві** → **де́ртися**

марцо́вий → **марцо́вий**

марш:

♦ **ку́шки ма́рша граю́ть** → **ку́шка**

ма́са *кул.* крем (ср, ст): До різних тортів, то я роблю різні маси: сметанкову, чоколадову, кавову, чи ще якусь, а часом, то попросту перемашую плячки якоюсь доброю мармолядою (Авторка)

масакра бійка до крові; різня (ст): Мій Боже, що за холерний пех – перший бій, і якраз така масакра! (Лисяк) || → **ка́мпа**

маса́крува́ти мордувати, катувати, нівечити (ст)

маса́р різник; м'ясник (ст) || **різу́ла**

маса́рня (**м'яса́рня**) 1. заклад, де виготовляють ковбасні вироби (ст)

2. магазин із ковбасними виробами (ст): Знаєш, досі відчуваю смак тої шинки, яку ми купували в масарні на Руській. Купувалося ще теплі кайзерки, так їх розрізалося навпіл і ілося з тоненько покраяною справжньою, пахучою шинкою (Авторка)

маса́рський ковбасний; м'ясний (ст)

ма́ска:

♦ **купу́ти з ма́ски** *вул.* упізнати з обличчя (ст)

маско́тка 1. невелика іграшка (перев. м'яка) (ст)

2. талісман (ст)

масну́й жирний (м, ср, ст) || **тлу́стий**

♦ **масні жа́рти** → **жарт**

♦ **масні кава́лки** → **кава́лок**

мастúкс живиця з мастиксового дерева; мастика (напр., розпущену у спиртí уживали гримери для наліплювання вусів та бороди) (ст): Феденко наливав чарки. Ми випили горілку, що пахла мастиксом, і закусили білим хлібом, намащеним паштетом, що мав колір і смак шмінки... Феденко налив “мастиксу” і всміхнувся, а я підніс мовчки свою чарку (Тарнавський 3.)

мастúти 1. намазувати (м, ср, ст)

◆ **мастú звідси** забирайся геть (м, ср, ст) || → **гúляй звідси**

2. бити (м, ср, ст)

3. давати хабар (м, ср, ст)

масть¹ карт. масть

◆ **висвітлювати масть карт.** показувати карту під час гри (ст)

масть² мазь (ст): Остаточо мама післала “Беркевичку” до аптеки, аби купила сірої масти, опісля висмарувала мені тією мастю голову. Того дня я до школи не пішов з двох причин: по-перше, була обава, що товариші побачать на мені десь якусь вош і буде нещастя, а дальше, що сіра масть так якось сильно і нудко смерділа, що я був би засмородив цілу клясу (Шухевич)

матерія крав. тканина (м, ср, ст)

матéчка → **майтéчка**

ма́ти¹:

◆ **го́лий як го ма́ти роду́ла** → **го́лий**

ма́ти²:

◆ **ма сі ві вул.** це зрозуміло (ст)

◆ **ма́ти бзі́ка** → **бзі́к**

◆ **ма́ти бзі́ка на пúнкгі <чогось>** → **бзі́к**

◆ **ма́ти блідóнький ві́гляд** → **блідóнький**

◆ **ма́ти вóнькір** → **вóнькір**

◆ **ма́ти за собо́ю** завершити, закінчити справу; досягнути (ср): Вже то маєш за собою, можеш братися до чогось нового, цікавішого (Авторка)

◆ **ма́ти збо́ку** мати додатковий прибуток, підробіток (ср, ст): Стефку, ти за них не переживай, ти пильнуй свого, вони не є бідні, він все щось збоку має (Авторка)

◆ **ма́ти мо́йра** → **мо́йра**

◆ **ма́ти пом'я́гшення мо́зку** → **мо́зок**

◆ **ма́ти пра́во сісти на ма́му й на́рушити фа́млію** → **фа́млія**

◆ **ма́ти сі́льну го́лову** → **голова́**

◆ **ма́ти то <глі́боко> десь** бути байдужим, не брати до уваги, не зважати; легковажити (м, ср, ст): Я маю то глибоко десь, що та мантелєпа казала; думає, що зможе нами керувати, най ся поцілує в ніс (Авторка)

◆ **ма́ти <фест> яйці** → **яйці**

❖ **ма́єш, Фéдьку, безго́лов'я** → **безго́лов'я**

❖ **як ро́биш, так ма́єш** (Франко)

ма́тися:

◆ **як ся ма́єш** формула вітання; як справи (ср, ст)

❖ **не пита́й “як ся ма́єш?”** – **подиві́ся та й пізна́єш** (Франко)

ма́тка мати (ст)

- ◆ **Ма́тка Бо́ска** вигук відчаю, розпачу або здивування (м, ср, ст)
- ◆ **під Ма́тков Бо́сков** тюрма у Львові, над вхідною брамою якої була встановлена фігура Матері Божої (ст)

маткобо́житися переживати, хвилюватися, постійно повторюючи “Матка Боска” (ср)

ма́товий:

- ◆ **диві́тися як на ма́тову шу́бу** → **шу́ба**

ма́то́лок *знев., ірон.* недотепа, дурень (м, ср, ст): Очевидні дурні та ще й недорозвинені матолки (Авторка) || → **бевзь**

- ◆ **ма́то́лок квадра́товий** *знев., ірон.* цілковитий дурень (м, ср, ст) || **ту́ман вісімна́йцятий, послі́дній ту́ман, тумане́шти з Букаре́шти**

матра́сник:

- ◆ **де́нь свято́го матра́сника** → **де́нь**

мату́ра 1. *шк.* іспит у гімназії на атестат зрілості (ст):

З трудом я завершив науку у львівській гімназії матурою і вписався в університет з наміром його закінчити, але не довелося з різних, як це кажуть, не залежних ні від мене, ні від університету причин (Селепка) || **осля́чий місто́к**

2. дитяча гра, під час якої кидали камінці на накреслені на землі поля і скакали за камінцями на одній нозі; класики (ст)

матура́льний який пов’язаний з іспитом на атестат зрілості (ст): Дамою серця пана Макса далі була панна Дарця з Черешневої вулиці, яка саме того року закінчувала приватну гімназію імени Іллі Кокорудза і приготувлялася з паном Максом на Старому цвинтарі, де вони, мабуть, обговорювали різні матуральні справи (Керницький)

матура́нт *шк.* випускник гімназії (Лучук)

махабу́нда нероба, драбуга (ст)

ма́хати *вул.* 1. швидко йти чи їхати (ст): За півгодини буде авто й папір – махаєте до Кракова, забираєте Ґаранову – або не вертайтесь! (Лисяк); Михаську, а йди-но, голубе, трохи надвір. Походи собі по вулиці. Ану, махай (Керницький)

2. *вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **гру́мати**

ма́хач *вул.* квартирний злодій (ст) || → **зло́дій**

ма́хер (ма́хер) *вул.* 1. шахрай, пройдисвіт, крутій (ст) || → **видриду́шник**

2. махінація, шахрайство, обман (ст) || **гамаксáйка, кант, махльóйка, фуше́рка, ша́хер-ма́хер, шварц, шві́ндель, шельмо́вство, шубра́вство, шу́лерка**

ма́хер → **ма́хер**

махльóйка *вул.* махінація, шахрайство (ст) || → **ма́хер**

махльóйник *вул.* шахрай, пройдисвіт, крутій (ст) || → **видриду́шник**

махóрка:

- ◆ **те́мна махóрка** *вул.* недотепа (ст)

махорко́вий виготовлений із махорки (ст): Тонько кожного разу затягався

Останнє щастя

Як живеться? Як ся маєш?
Знов календарі гортаєш?
Знов старі листи читаєш?
Знов своїх вулиць шукаєш?
Ну, скажи-но, як ся маєш?

Голова болить від смутку?
Смукот не минає хутко?
Плачеш в нейльонову хустку?
Що ти кажеш? Зле ся маєш?

Брат, сестра щоночі сняться?
Батько? Мати? Тітка Настя?
Дідо й баба? Ах, не знаєш!
Щастя маєш! Щастя маєш!

Бабай

своїми "махорковими", яких мав при собі чималий запас. Ромко, ані Степан не курили (Загачевський)

мацапура 1. негарне обличчя (ср, ст)

2. неохайна або незграбна людина (ст)

мацати 1. торкатися, чіпати руками (м, ср): Серця не мацайте пальцями брудними, ні чистими (Бабай)

2. вул. бити (ст) || → **валіти**

◆ **мацати за праве плуцо** вул. бити у правий бік (ст)

мацеювка → **мацеюфка**

мацеюфка (мацеювка) шапка (ст): Полонізація мала часом наївні, примітивні форми, як-от "умундуровання" учнів. Симптомною та характеристичною була реакція учнів на обов'язки ношення студентських шапок та щитків із числом школи на руках одяжі. Ці звичаї введено наприкінці 20-тих рр., але спочатку ми мали шапки у формі "мазепинок", у 1933 замінено їх т.зв. "мацеювками", себто кашкетами (теж слово!) такої форми, яку вживали польські "легіони" (військові з'єднання часів 1-ої світової війни під проводом Пілсудського), а і самий Пілсудський завжди носив такий одяг (Процюк)

маціцький маленький (ст)

мацнути вул. вдарити (ст): Не будь дурний – мацни його по зубах (Нижанківський) || → **вгатіти**

мацькати → **мадзьгати**

мацькатися забруднюватися (ст)

мацько великий живіт (ср, ст) || → **бандзьох**

мацьок ⇔ **мацько**

мацьопа ласк. мала дитина (Лучук) (м, ср, ст) ||
мацьопство, цьопа

мацьопство ⇔ **мацьопа**

мацьора вул. 1. стара повія (ст) || → **вінклювка**

2. жінка, яка утримує будинок розпусти (ст)

мацьорник вул. 1. бабій, ловелас (ст)

2. чоловік, який живе на утриманні проститутки (ст)

мачайло шк. пензель (Цюнка)

мачок карт. вид гри (ст)

◆ **мачку засвітіти** → **засвітіти**

машіна 1. машина

◆ **машина до писання** ⇔ **машінка до писання**

◆ **машина до шиття** ⇔ **машинка до шиття**

2. вул. револьвер (ст)

машингвэр (машингвэр) військ. кулемет (ст): Командант скоростріла каже до мене: "Вже п'ять літ служу коло машингвєра. Знаю з ним обходитись. Умію розібрати і зложити, навіть якби мене хто вночі збудив" (Боберський); Німака стояв з машингвєром і цілівсі в наших хлопів, а Степко хтів втікти рувєром, німак йому кулко спустив (із пісні)

машінка м'ясорубка (ст): Загубився від машинки ніж, треба купити нову, бо чим же ж будемо молоти м'ясо (Авторка) || **машинка до м'яса, млинók до м'яса**

Найкращої якості машини до шиття марки П Ф А Ф Ф з довголітньою гарантією поручає

ЮЛІАН ЛОМАГА

Львів, Валова 11.

Тель. 228-70.

- ◆ **ма́шинка до м'яса** ⇔ **ма́шiнка**
- ◆ **ма́шинка до пи́сання** друкарська машинка (ст): Було таке: Шухевичу-адвокату вкрали дві машинки до писання. Машинка до писання тоді, стара чи не стара, – то був великий маєток, а для українського адвоката тим більше (Чайківський)
- ◆ **ма́шинка до шиття** швейна машинка (ст)

машинóвий:

- ◆ **кара́бін машинóвий на ву́ши** → **кара́бін**
- ◆ **машинóвий кріс** → **кріс**

машингвэр → **машингвэр**

машт високий стовп (ст)

маштáлiр іст. конюх || **стаєнний**

ма́щений намазаний (ст): – Ти, може, ще не знаєш, – відповідає Денисюк, – тут взагалі не все мащене медом (Лисяк)

маячiння маячня

- ◆ **маячiння зрiзаної голови́ дурниці, нісенітницi** (ст) || → **баєр**

ме́блі:

- ◆ **ме́блі перестáвленi <в голові> ма́ти** бути несповна розуму (ст) || → **ма́ти бзіка**

ме́гати (ми́гати, мі́гати) 1. забиратися геть, утікати (ст): *Mé'ay* звідси! (Горбач) || → **ге́бати**
2. *вул. іти* (ст)

ме́гера зла, сварлива жінка (м, ср) || → **га́дра**

мед медичний університет (м): У вуйця Василя

під медом машину вкрали, аж за два місяці страхова вернула гроші (Авторка)

Медвéдик астр. Скорпіон (знак зодіаку) (Лучук)

Медик басейн у районі сучасної вулиці Горбачевського, який створено на місці Вулецького ставка

меди́цна ліки (ст)

медóвий:

- ◆ **Медóва печéра** район вулиці Медова печера (1850 року тут у вапняку жовтуватого, наче мед, кольору видовбано дві печери) ||
Меду́нка

Меду́нка ⇔ **Медóва печéра**

меже́ний кул. маринований в оцті (про дичину) (ст): Межену (мариновану) дичину приладжуємо печену з ріжного роду підливами. Через це як доповнення виступає ріжнорідне тісто (Нова хата 1926)

ме́кело:

- ◆ **ке́пуло в ме́келі** → **ке́пело**

ме́лна вул. шинок, де збираються злодії; злодійська *кнайпа* (ст)

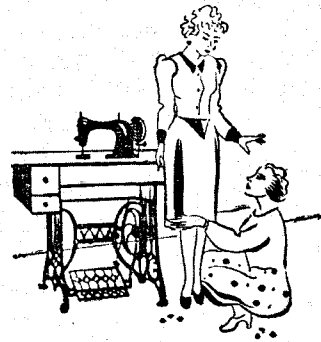
мельдува́ти рапортувати, повідомляти, доповідати (ст): Пане полковнику, мельдую про прибуття (Авторка)

ВІДОВОЛЕНА КОЖНА МАТИ

що має машину до шиття, ганту й мережок з фірми

„ПОЛЬСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ДІМ КРИШЕР“,

Краків, ул. Звіринешька 6. Вид. 46.

тому, що окрім вигоди заощаджує багато грошей. Таку машину можна придбати вже від 150 зл. готівкою і на догідці сплати. На жадання вислаємо безплатно цінники.

мельдува́тися сповіщати про своє прибуття (ср, ст)

мельду́нок *військ.* рапорт, повідомлення, звіт (ст): Ходив з мельдунком до Підгірців. Знайшов коротшу дорогу, при якій була таблиця: "Дорога до Підгірців. Хто не вміє читати, хай іде битим шляхом" (Селепко)

мельодика настрої (ст) || **мельодія**

мельодія ⇔ **мельодика**: Не маю сьогодні мельодії до роботи (Авторка)

мельоник твердий капелюх із круглим опуклим дном (ст): Ключі ставив на катедрі, а твердий фільцовий капелюх (мельоник) вішав на шарагах (Шухевич)

мелюзіна русалка (ст)

меля́нж 1. поєднання різних за кольором волокон; меланж

2. кава з молоком, вершками (ст) || **біла ка́ва**

мемора́мбль річ на згадку; пам'ятка (ст): Це була найбільша парадна кімната з меблями, покритими червоним плюшем, великим дзеркалом з мармуровою підставкою і креденсом. У ньому покладані залишки начиння і інших "меморамблів", що не були зрабовані солдатами різних армій, які переходили тут у Першій світовій війні (Криницька)

мена́ж 1. домашнє господарство (ст)

2. ощадливість (ст)

менаже́рія 1. звіринець (ст): А воно зразу стало ясно, що наша менажерія розполовинилася на два табори: табір домашніх і зайшлих котів (Керницький)

2. сукупність предметів чи осіб (ст): А що це були люди різного роду і вдачі, зорганізовано "менажерію" під дирекцією Стася (Нова хата 1933); Вона має дітей цілу менажерію (Авторка); Збери свою менажерію, бо вже сили немає з тобою (Авторка)

мена́жка посудина з відділеннями на кілька страв (ст): Він ішов зі сторони вул. Міцкевича попри мур церкви Святого Юра в напрямі вул. Шептицьких, дуже лихо зодягнений, перемерзлий, держав у тремтячій руці менажку з якоюсь стравою, певно, зупою, яку давали бідним по комітетах (Домбровський)

менажува́ти 1. вести господарство (ст)

2. заощаджувати (ст)

ме́нда¹ *військ.* 1. провіант, їжа (ст) || → **і́дження**

2. польова кухня (ст)

ме́нда² 1. воша (ст) || → **кіми**

2. *знев.* докучлива, влізива людина (ср, ст)

мендиво́шка ⇔ **ме́нда²** 1 (ст)

ме́ндик *іст.* бідна, незаможна людина: Харч був скупий, тому хлопці ходили по міщанських домах випрошувати собі страву, за те співали міщанам побожні пісні або читали Святе Письмо. На таких "павпрів", або "мендиків", з братської школи не раз нападали польські студенти. Так, наприклад, 1592 року ректор польської школи Криштоф зі своїми учениками побив їх тяжко на Вірменській вулиці, що аж дійшло до суду (Крип'якевич) || **па́впер**

мені́нгіт:

♦ **мені́нгіт на го́лову** несподівано великий клопіт, переживання (м, ср, ст)

♦ **мені́нгіт передава́в приві́т** *ірон.* про людину, яка взимку ходить без головного убору (ср)

мент¹ мить, момент (ст): Кожний його рух був повільний і зосереджений. Обличчя на мент знерухоміло (Нижанківський)

мент² вул. поліціант (м, ср, ст) || → **ґліна**

мента ⇆ **мент²** (ст)

ментач ⇆ **мент²** (ст): Та в тім ціла геца, що ніц! Десь там зрубав того нашого старого ментача, Фрайтаґа, і маєш хрию! (Лисяк)

ментекáптус вул. божевільна людина (ст)

мёнше-більше більш-менш (м, ср, ст)

меркúри вул. хліб (ст)

метéлик 1. метелик

◆ **пóфіг метéлики** → **пóфіг**

2. брошура (ср, ст): Каже, що в неї книжка вийшла, та то якийсь метелик, а не книжка (Авторка)

метóда метод (ст)

мётрика свідоцтво про народження чи хрещення (м, ср, ст)

◆ **вiтягнути мётрику** вул. обдурити, ошукати (ст) || → **вiкiвати**

◆ **перенести мётрику** сполонізуватися, змінити українську *метрику* на таку, яка підтверджує польське походження; змінити віросповідання на римо-католицьке (ст): Жибисти го призидентум зрубили, то метрики на ваши ни пиринисе! Я сі ни хвалю, Павлова, али я ни з тих, жиби за пару шустук цапуви душу занесла (Рудницький) || → **перекабáчитися**

◆ **понанравляти мётрику** вул. вилаяти нецензурними словами (ст) || → **збéштати**

мехáнік вул. хитрун (ст)

◆ **мехáнік бiлькú нóсом пускáти** *знев.* нероба, ледар (ст)

мехiдра махінація, шахрайство (ст) || → **мáхер**

мехiдрис 1. шахрай, пройдисвіт, крутій (ст) || → **видриду́шник**

2. євреї (ст) || → **бiбер**

мецéнас адвокат (ст): Д-р Володимир Старосольський, стрункий, з гарним обличчям, незвичайно чемний і елегантний, визначний учений-правник, знавець мистецтва. Всі називали його “меценасом” і тоді, коли був старшиною УСС, і тоді, коли був професором Українського університету в Празі... 1917 рік. Розвадів біля Миколаєва над Дністром. Вишкіл УСС. Старосольський був ад'ютантом майора Мирона Тарнавського. Перед командою вишколу щоденний звіт. Відбирає Старосольський, Тарнавський стоїть збоку. Перший стрілець: “Пане меценасе, прошу слухняно три дні відпустки”. Другий: “Пане меценасе...” Третій, четвертий також: “Пане меценасе...” При п'ятім Тарнавський не витримав. Прискочив і з криком до стрільця: “Тут нема жадних меценасів, тут є військо і ран'ї. Зрозумів?!” А обертаючись до Старосольського: “Пане меценасе, щоб мені того більше не було” (Купчинський) || → **адвóкат**

мецiя (мицiя) щось дуже добре, надзвичайне, небачене (ср, ст)

◆ **велiка мецiя (мицiя)** ⇆ **мецiя**

◆ **теж мені велiка мецiя** *ірон.* це зовсім не дивина (ст)

меч:

◆ **на вiстрию мечá** актуально, на часі (ст): Вже в часі приготувань до

розправи проти Степана Федака стануло на вістрію меча питання, чи українці Східньої Галичини мають взяти участь у виборах до польського сейму чи мають задержатися від тієї акції (Шухевич)

◆ **струга́ти дерев'яні мечі → струга́ти**

мешкальний у якому живуть (ст): Головний будинок зайняла дільнича поліклініка, а наш мешкальний флігель з чотирма помешканнями на кожному поверсі займали три приїжджі родини зі сходу (Тарнавський О.)

мешканець той, хто проживає у якомусь приміщенні (квартира, будинок тощо) чи в населеному пункті (м, ср, ст): Мешканці перших двох кімнат [бурси], а саме з нижчих клас середніх шкіл, спали на помостах, а вищих клас – на столах. Я, Давидяк і Зварич спали ми в першій кімнаті на столі, а Хатрак, Чипчар і Голейко – на столі другої кімнати (Нагірний)

мешкання квартира (ср, ст): “Що-о-о? Я старий дід?” – хмарив грізно свої сиві брови Заячківський. І де б це не було – в приватному мешканні чи в ресторани – зривався і ставив ногу на стіл (Купчинський)

мешкати проживати (ср, ст): Хату будували щонайменше два роки. Першого року “тягнули” під дах і вінчали роботу, а через зиму мури мали висохнути. Тоді будову хати викінчували. Це тривало довго і коштувало багато, але будинок міг стояти сотні років. В такій хаті мешкали покоління за поколіннями (Тарнавський З.)

Чим більше килимів ХАМУЛИ в мешканні тим більше краси-весни в ньому!

Користайтеся передсвяточною
випродажі килимів по значно
знижених цінах!

Загляньте у Львові до крамниці:
при вул. Рутовського 1
в Станиславові, при вул. Сапїжинській 19

◆ **мешкати кутом** винаймати частину кімнати (ст): В розпуці пішов мешкати кутом до зизоватої вдови, що на Вірменській, ріг Домініканської, мала

свою нору із спільним виходком для цілої камениці (Тарнавський З.)

◆ **мешкати на ґранду → ґранда**

◆ **йти мешкати студ.** йти додому (ст)

мешти туфлі (м, ср, ст): Ну так, Сяню, як хтось має одні мешти, і саме тоді віддерлася йому шкірка від каблука... А на єдиних панчохах, “зіпраних” так, що аж вкрилися чимось подібним до моху, зробилася діра... Моя єдина ґранатова суконка світиться на ліктях, як паркетова долівка, а модою нагадує часи “шімі”, і треба через те сидіти в хаті, хоч навіть деколи найдеться якась вільна хвилина (Ярославська)

◆ **шлюбні мешти** ірон. найкраще, святкове, вихідне взуття (м, ср, ст)

мжічка дошкульний дрібний і густий дощ, спричинений підвищеною вологістю (м, ср, ст)

міґати → мегати

мідніця велика миска для гігієнічних чи господарських потреб (м, ср, ст): Я поправив на собі пом'яту блюзу й розглядався за мидницею: “Раб Божий! Мидниця! Де є мидниця?..” – Раб Божий заглянув під ліжку й витяг мидницю. – “Налий води!” (Нижанківський)

микіта (микіта) знев. 1. селяк (ср) || → **баділь**
2. недоумок (ср)

микі́тити обдурювати, збивати з панетелику (ї)

микі́та → **микі́та**

мі́кнути:

♦ **мі́кнути нога́ми** → **нога́**

милі́тися помилятися (ст): Коли приходять мені додавати стовпи якихсь чисел, бриджусь тим, милюсь і мушу кілька разів перевірити додавання, щоб уникнути ошибки (Боберський)

милі́вка вул. доплата залізничникам (ст)

мі́ло:

♦ **без мі́ла в дупу лі́зти** вул. підлабузнюватися (м, ср, ст) || → **без вазеліни в сра́ку лі́зти**

♦ **ві́йти як Забло́цький на мі́лі** про того, хто не отримав прибутків, утратив те, що мав (ст) || **заробі́ти як Забло́цький на мі́лі**

♦ **заробі́ти як Забло́цький на мі́лі** ⇔ **ві́йти як Забло́цький на мі́лі** (ср, ст)

міна́шка вульг. рот || → **бра́ма**

♦ **замкну́ти мина́шку** вульг. замовкнути (ст) || → **замкну́ти бра́му**

мину́ле:

♦ **gréбання в мину́лому** → **gréбання**

мину́ти:

♦ **мину́ти клин** → **клин**

♦ **мину́ти як торі́чний сні́г** → **сні́г**

мі́ска:

♦ **робі́тник до гото́вої мі́ски** → **робі́тник**

мі́слити думати, вважати (ст): Я ни Фуцька, жи за пуліцяя вийшла!... І мисли, жи Бога за ноги злапала, пані пустирункова! (Рудницький)

мисте́цький:

♦ **мисте́цький о́браз** → **о́браз**

мі́тка 1. ганчірка (перев. для миття посуду) (м, ср, ст)

♦ **як дам ти мі́тков но пі́ску** → **пі́сок**

2. вульг. розпусна жінка (ст)

3. вул., знев. пліткарка (ст)

4. вул., знев. ненадійна людина (ст) || → **баламу́т**

михі́дра вул. сварка, буча, колотнеча (ст) || → **аванту́ра**

ми́ція → **ме́ція**

мі́цка тюр. арештантська шапка (ст) || **мі́ца**

миш (мі́ша) миша (м, ср, ст) || **мі́шка**

♦ **сиді́ти як миш під мі́тлою** сидіти дуже тихо, без зайвих рухів та звуків (ст): Два учні побилися якраз перед лекцією Ом.Терлецького під час шкільної перерви. Замість сидіти тихо як миш під мітлою, вони ще після дзвінка на лекцію сперечалися поміж собою, доказуючи свою "рацію" (Домбровський) || **сиді́ти ма́ком, сиді́ти як мі́ша під мі́тлою**

♦ **сиді́ти як мі́ша під мі́тлою** ⇔ **сиді́ти як миш під мі́тлою**: Скачи, голубе, в цю бочівку, накрійся віком і сиди тихо як миша під мітлою. Жди! (Керницький)

❖ **на́йде вимі́вку як миш ді́рку** про балакучу, брехливу людину, яка обдурить не задумуючись (Франко)

міша → **миш**

мишіґіни → **мішіґене**

мішка ⇔ **миш**

♦ **мішки в голові бігають** 1. про божевільну, дурнувату, несповна розуму людину (ст) || → **ма́ти бзіка**

2. про того, хто має неймовірно, божевільні ідеї (Франко)

❖ **ко́жна мі́шка хва́лить свій хвостик** своє – найкраще (ст)

мишкува́ти хитрувати, викручуватися (ст): Одним словом – був гімназійним професором більшого формату з покликання. Не любив учнів, які хитро-мудро “мишкували”, щоб лише “перешварцуватися” з кляси до кляси (Домбровський)

миштіґа́лки дрібнички (ст) || **фатала́шки, фідриґанці, фіштиґалки**

міґати → **меґати**

міґатися ухилятися, уникати, викручуватися (ст)

міґач спритна людина; спритник (ст) || **міґля́нц**

міґда́лок (перев. мн. **міґда́лки**) 1. мигдаль (ст)

♦ **вимага́ти міґда́лків небесних** просити, вимагати неможливого, важкодоступного (ст): Якби ті клерки не вимагали міґдалків небесних, скільки ми би вже встигли всякого корисного зробити (Авторка)

2. мед. гланд (ср, ст)

♦ **тре́тій міґда́лок** мед. аденоїд (ст): Лікар тримав пінцетом тільки що вирваний з мого горла, як колись говорилося, третій міґдалок (аденоїд). Мама ж йшла в напрямку дверей купити бажане після такої операції морозиво, коли будинком трусонув страшний вибух (Крушельницька)

міґи жестикуляція (ст)

♦ **на міґи** за допомогою жестів та міміки (м, ср, ст): – Як з тобою говорити? – Найліпше на міґи. Не буде галасу (Нижанківський) || **на міґах**

♦ **на міґах** ⇔ **на міґи**

міґля́нц 1. підліток (ст) || → **бе́йлик**

2. спритна людина; спритник (ст) || **міґа́ч**

міжча́ся:

♦ **у міжча́сі** у період між двома подіями; тимчасом (ст): А може б, ми так у міжчасі карту кинули? (Лисяк)

мізе́рія 1. незначні статки, дрібні пожитки (ст)

2. кул. салат з огірків та цибулі, заправлених сметаною (Лучук) (м, ср, ст); салат з огірків, помідорів, сиру, зеленої цибулі, заправлених сметаною (м, ср, ст); салат з огірків, заправлених сметаною чи оцтом (ст)

мізе́рка карт. гра у преферансі без взятки (ст): Як же ж тепер йому, світильникові народньому, кластися в тепле ліжко з Ціцероном або йти заграти собі улюблену “мізерку”, коли тут якраз настає один з великих моментів, в якому, може, і “важиться доля величезної війни”? (Керницький)

мізерко́вий:

♦ **мізерко́вий жидо́к** → **жидо́к**

мізе́рний 1. дрібний, худий, блідий (про людину) (ср): Дивися, яка Ася мізерна! Чи то її вдома не харчують (Авторка)

2. нікчемний, жалюгідний; убогий (ср): Мізерне життя (Авторка); Коли тільки наш театр загостив до Львова і грав у якійсь досить мізерній залі, то ми належали до постійних і певних глядачів (Богачевський)

мізерота 1. нужда, біда (ст)

2. бідна, нещасна мала людина чи тварина (ст): Я знаю, що ви маєте злоте серце і не зробите кривди такій мізероті – притулите її до своїх котусів! (Керницький)

міква *злод.* льох, погріб (ст)

мікрус *вул.* 1. хлопчина (ст): Варто згадати, що в 1920–1925 рр. до вищих клас Філії ходили студенти, які через війну і службу в армії здавали іспит зрілості зі значним запізненням. Ми, “мікруси” з 1-шої чи 2-ої класи, зі здивуванням і респектом оглядали щоденно т.зв. “Табльо” Філії із безпосередньо-післявоєнних років (вони висіли на коридорах) із фотографіями матурантів із здоровенними, грізними вусами (або вже трохи лисавих, що більше нагадували наших батьків, як старших колеґ) (Процюк) || → **бейлик**

2. дитина (ст): Я не заберу жінки Дуська? Я? Жінки мого кумпля, що має мати мікруса, малу дитинку від мого колеґи? (Лисяк)

мікру́ска *вул.* дівчинка (ст)

мікусь ⇔ **мікрус** 1

міль:

◆ **книжко́ва міль** людина, яка багато читає та любить книжки (ст): Із книжкових “молів”, що “проковтнули” майже цілу цю бібліотеку, пригадую, окрім автора цих рядків, насамперед Ярослава Літинського та Романа Кивелюка, ми приходили до бібліотеки щотижня (Процюк)

міна гримаса (ст)

◆ **квасна́ міна** незадоволений вираз обличчя (ср, ст): Шах почервонів, глянув на мене невдоволено й пробурмотів з квасною міною: “Но, так, але це відноситься до околиць...” (Домбровський)

мінéтка рукавичка без пальців (ст)

мінута хвилинка (ст): Пустомити – це село положено недалеко, бо лише 19 км від Львова, їхав сюди паровий поїзд, що свистав, пускав пару і стукотів і що пару минут спинявся на стаціях. Пам’ятаю ще оповідання, що роки назад, як перший раз його пустили, люди боялися всідати до цієї голосної, залізної потвори (Криницька)

мінця:

◆ **мінця-сві́рк** → **сві́рк**

міняти *вул.* мати (ст): Той фразер міняє в дупняку швайнери (Горбач)

міра 1. міра

❖ **ко́жда річ ма́є сво́ю міру** у кожній справі треба мати почуття міри (Франко)

2. *крав.* мірка: Найважнішою засадою крою [раґляну] є взяти добру міру грудей, то цією мірою рисуємо цілий рисунок (Повний курс)

мі́ріям сорт цигарок: Курили “шпорти” й “кайзери”, а панички “мі́ріями” із золотими наусниками (Цьонка)

мі́рно помірно (ст): Поставити вазонк в теплі, де багато світла. Підливати мірно (Нова хата 1937)

місто:

☼ **на середі́ні міста** (лайка) (Лучук)

☼ **на середі́ні міста насі́пали п’яску** (лайка)

місто́к:

♦ **ослячий місто́к** → **ослячий**

місце:

♦ **приписове місце** → **приписовий**

♦ **не зігріти <собі> місця** про того, хто не приживеться на новому місці (Франко) (ср, ст): Коли я зайшов до колишнього палацу Бельських, там було людно від письменників. В будинку, на останньому поверсі, ще жила тоді графиня, але її скоро випроводили й перевели до маленького будинку, що стояв при в'їздовій брамі, де раніше жив сторож. Та й там вона не загірла довго місця, бо цей будинок видався чудовим для місцевої харчевні – і був то добрий претекст, щоб для графині підшукати приміщення десь у сонячній країні Казахстан (Тарнавський О.)

місяць 1. місяць (календарний)

❖ **три місяці ти зі мнов, три місяці я з тоб'ов, три місяці ми з соб'ов, то маємо разом д'ев'ять ірон.** про жінку, яка народила дитину, проживши у шлюбі три місяці (Франко)

2. Місяць (небесне світило) || **в'ойтек, л'усий**

❖ **місяць** – **злодійська ліхтарня** (Франко)

мітла́:

♦ **на мітлу́ кинути** дати чайові (ст)

❖ **ко́жда мітла́ споча́тку д'обре заміта́є** (Франко)

міх:

♦ **наговоріти три міхи правди** → **правда**

♦ **обертати як міх, п'овний в'овни** → **обертати**

міхалі́нця *вул., знев., ірон.* дивачка (ст) || **міньця с'в'ірк**

міха́лок *злод., вул.* мішок (ст): Але ж відома річ, як міг воювати такий горлоріз: грабував монастирі, церкви, мордував монахів і згортав, що вдалося, до "міхалка" (Керницький) || **міхась**

міхась ⇔ **міха́лок**

міх-ма́х *вул.* 1. раз-два, швидко, миттєво (ст): – Будеш комісаром. – Я? Ти думаєш, що я міх-мах і вже товариш? (Нижанківський)

2. раз-два, абияк, нашвидкуруч (ст): Та так собі зробила міх-мах яринову зупку (Авторка) || **міш-ма́ш**

міху́р:

♦ **наду́тий як міху́р** → **наду́тий**

мі́ца *тюр.* арештантська шапка (ст) || **мі́цка**

мі́цна *вул.* горілка (ср, ст): Чи ше хтіли пити, то вже ніхто не міг спам'ятати, але після того як Додзьо замовив ше дві міцної, кропнули. Аж зраня очунав в чужій хаті: без по́ртфеля, без новісінького к'равата і навіть без черевиків (Авторка) ||

→ **аквавіта**

міша́нина 1. суміш, мішанина (ср) || **мішу́лянція, міш-ма́ш**

2. *кул.* нарізані копчені вироби (ср, ст): У Іваха, в м'ясній крамниці на розі вулиць Мончинського і Шимановичів (тепер Єфремова і Мельника), де завжди так смачно пахло свіжою шинкою і де за 10 грошів можна було купити 10 дека (100 грамів) тонесенько порізаного на спеціальних машинках "мішанини" (Анекдотом став згодом стосунок радянських людей до таких технічних досягнень,

як різальні машинки для шинки, ковбас чи жовтого сиру ("Что это ві так тонко резать?"). Їх знищено в усіх магазинах Львова (Крушельницька)

мішати (мішѐти) 1. карт. перемішувати колоду карт (ст) || **тасувати**

- ◆ **гліни мішаць** → **гліна**
- ◆ **гліну мішати** → **гліна**
- ◆ **кишкі мішѐти** → **кішка**
- ◆ **мішати в карти** → **карта**

2. танцювати (ст) || → **гасати**

мішатися втручатися (м, ср, ст): Я до політики не мішаюся (Авторка); Було затишно. При кожному столику "фамілійні" гуртки й інтимні розмови. Вони не були п'яні. Хіба одним пивом можна впитися? Вони не хотіли, щоб хто до них мішався (Нижанківський)

мішѐти → **мішати**

мішігене (мишігіни) *знев., ірон.* недотепа, дурник (ср, ст): Його названо в "Академічній горомаді" Фірулком, бо щось мав він у собі жидівського, а при тім був трохи "мішігене". Так називали ми його і на старості віку (Шухевич); Ну?.. Втратити таку нагоду і не жалкувати, то треба вже зовсім мішігене бути... (Вільде) || → **бевзь**

- ◆ **мішігене вбйтек** ⇔ **мішігене** (ст)

мішігенуватий дурнуватий; несповна розуму (ст) || **безклѐпкий; галѐсвіта французата; засвіркѐваний (засвіркѐваний); пальнутий; поківаний (поківаний, пуківаний); тамоватий (тамоватий); тумануватий; французатий; морда французата; хорѐнький; хѐрий; хѐрий на голову; хѐрий на голову, а лікується на нѐги; юзько французатий**

мішкуля́нція вул. суміш, мішанина (ст) || → **мішаніна**

міш-мáш *знев., ірон.* 1. безлад (ст) || → **байзель**

2. ⇔ **мішкуля́нція** (ст)

3. раз-два, абияк, нашвидкуруч (ст): Зробила'м зупку міш-маш (Авторка)
|| **міх-ма́х**

мішѐк:

- ◆ **мішѐк дѐсту** беземоційна, вайлувата, байдужа людина (ср, ст) || **ні з морді слова, ні з дѐли пѐрду**
- ◆ **муж збирáв мішѐком, а жінка продавала горшѐком** чоловік тяжко заробляє, а жінка легко роздає зароблене (Франко)

міштигáлки дрібнички (ст)

міштíгі вул. штани (ст)

млаковíнный невизначений, нечіткий (ст): Але в тім процесі наші відомості про цю організацію були дуже млаковинні, слабкі (Шухевич)

млѐчак вул. молодий хлопець (ст)

млин 1. млин

- ◆ **диявольський млин** *іст.* місце на *Личакові*, якому приписували присутність диявола: На Личаківській горі, де тепер парк, стояла руїна, звана "диявольським млином". Якийсь промисловець хотів використати личаківські вітри й побудував тут із каміння й цегли вітряк. Але вітер ламав все крила, і власник скоро відкріс від свого млина, залишився порожній будинок, і личаков'яни бачили в ньому диявольську оселю. Це місце 1884

року почали засаджувати деревами – смереками, соснами, березою, й так з

часом виріс гарний Личаківський парк (Крип'якевич) || **чóртів млин**

◆ **чóртів млин** ⇔ **диявольський млин**

❖ **млин без воді не ме́ле** про життя без достатку (Франко)

2. *вул.* слідство (ст)

◆ **бра́ти до млі́на** *вул., злод.* видати спільника; втягнути у слідство (ст) || → **всі́пати**

млино́к ручна кавомолка (ср, ст)

◆ **млино́к до м'яса** м'ясорубка (ст) || → **ма́шінка**

◆ **пі́ті як в млинку́** розвинутися миттєво, без перешкод (ст): Знаю, що казав мені, щоб я не був такий і йшов до чорта. А потім все пішло як в млинку. Мій перший удар, якщо мав бути несподіваний, ніколи не був п'ястуком. Я копнув Кулюса нижче черева, і Кулюс, перегнутий вдвоє, падав чолом на вигладжені камені (Нижанківський)

мля́скати плямкати (губами) (ст): Надійшла ж сама пані Левицька, худошава, середнього росту, все мляскає устами, наче б щось їла, з ясними очима, уймаючими рисами лица (Боберський)

мні́хкі́й *вул.* паперовий долар (ст)

мно́го багато (ст): Все має много помислів, але лишень щоб зачати, а потім взятись до нового помислу, потім знов непокоїти других якоюсь іншою справою (Боберський)

❖ **що за мно́го, то зле** усякий надмір шкодить (Франко)

мня́ко → **мня́хко**

мня́хко (мня́ко, мя́ко) м'яко (ст)

◆ **зробі́ти на мня́хко (мня́ко, мя́ко)** *вул.* 1. обманути, ошукати (ст) || → **ві́квати**

2. знищити (ст)

◆ **на мня́хко (мня́ко, мя́ко)** *кул.* рідко, некруто (про зварене яйце) (м, ср, ст)

мо́ва:

◆ **викладо́ва мо́ва** мова викладання в навчальних закладах (ст)

мовча́ти:

◆ **мовча́ти як мур** → **мур**

могі́ла 1. могила

◆ **як б'ємо, то могі́ла цвіте́** про те, що бійка може мати фатальний кінець: – Ов, то ти такий гойрак? – Побачиш, чи гойрак. – Но, но, лишень поволеньки. Ми, братику, як б'ємо, то могила цвіте (Нижанківський)

◆ **те́мна могі́ла на вас** (проклін) (Лисяк)

2. кінець, смерть (ст) || → **смерть**

3. небезпечна, пропаца, безнадійна справа чи річ (ст): Від сьогодні не буду на нього гримати, коли запізно привезе який наказ із штабу. Це могила, а не ровер! (Лисяк)

мо́да:

◆ **реві́зія мо́ди** → **реві́зія**

мо́зги 1. мізки

2. розум

◆ **тру́ти мо́зги** *вул.* відвертати увагу або втомлювати розмовами,

проханнями; заговорювати (ср, ст): Не труй мені мозги, я все одно не буду для тебе цього робити (Авторка) || **забивати баки**

мозго́вий (мозко́вий):

♦ **випуці́ни мозго́ві знев., ірон.** 1. занадто складні розмірковування; мудрування (ср, ст): Набридли мені ті твої випуціни мозгові! Будь людиною! Помовч трохи (Авторка) || **мозко́ві фельгебурти**

2. дурниці, нісенітниці (ср, ст) || → **баєр**

♦ **мозко́ві фельгебурти** ⇔ **випуці́ни мозго́ві 1**

мо́здір ступка (ст)

мозкі́вни́ця вул. голова (ст): Закарбуй собі в мозківниці кожнісіньке моє слово (Керницький) || → **гарбу́з**

мозко́вий → **мозго́вий**

мо́зок (му́зок, музк):

♦ **ко́нне́ний (копне́нтий) в мо́зок (музк, му́зок) знев., ірон.** недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**

♦ **ма́ти пом'я́кшення мо́зку ірон.** бути несповна розуму (ст) || → **ма́ти ба́йка**

♦ **сту́кне́ний в мо́зок** ⇔ **ко́нне́ний в мо́зок**

мо́йра вул. страх (ст) || **мо́рес, п'є́тр, штанотра́стя, трéма**

♦ **ма́ти мо́йра** відчувати страх; боятися (ст): Постаті обступають мене щільніше. Кашкет відхиляється в їх бік. – Цилюєш? Своя пака – як дріт. Маєш мойра? – Я давно перестав мати мойра (Нижанківський); Та вони навіть за святоюрську браму не проскочили, такого мали мойра (Керницький) || → **баді́ти**

мо́йше євреї (ст) || → **бібер**

мо́клякі́ болотиста місцевість (ст)

мо́крый:

♦ **ва́р'ят з мо́крим ло́бом** → **ва́р'ят**

♦ **ва́р'ят з мо́крою голово́ю** → **ва́р'ят**

♦ **мо́кра робо́та** → **робо́та**

♦ **мо́крый як хлю́щ** → **хлю́щ**

мо́кросту́пи 1. калоші (ст)

2. взуття на дощ, сльоту (м, ср)

мо́лі́тися вул. 1. наполегливо просити, випрошувати (ст)

2. уголом нарікати на життя (ст)

мо́лоді́сть:

❖ **мо́лоді́сть раз ми́не і вже не ве́рне** (Франко)

молоко́:

♦ **квасне́ молоко́** вул. кисле молоко (ст)

|| **штíвне молоко́**

♦ **молоко́ від скаже́ної коро́ви ірон.** горілка (ст): Відвідав за порядком всі кнайпи на Городецькій, а на Рогачі затримався трохи довше, і трохи більше хлепнув того молока від скаженої корови, і вже сильно під га́зо скрутив на Новий світ (Керницький) || → **акваві́та**

Мозок у мушелях

3 мозки, вода, оцет, перець, лавровий листок

Підлива: 5 дкг масла, 7 дкг муки, $\frac{3}{8}$ л молока, сіль, сік із цитрини, 2 сирі жовтка, 3 дкг пармезану, 2 дкг тертої булки, 3 дкг масла

Прибрання: піна з 2-х білків, зелена петрушка, цитрина, морква

Зварити воду, додати оцту в смак приправи. Мозок сполокати, вкинути на окріп, варити, аж збіліє.

З муки і масла приладити білу запражку, розвести молоком, додати соли, соку із цитрини в смак. Вмішати з жовтками. Присмажити булку на маслі. Мозок обірати з болон, пократити в кістку, вмішати з підливою, доправити, накласти на мушельки. Полити маслом із булочкою, посипати пармезаном, прибрати шумом із білків з одної сторони. Уложити на блясі, вставити до дуже гарячої рури на хвилину, щоб запеклись (Нова хата 1939)

♦ **як подівитися, то молоко може скіснути** про неприємний, осудливий, нищівний погляд (ст): Місько не любив, коли хто спізнився, і сам не любив приходити пізно. А ще до того та зараза Ясько, що скликав хлопців, буде дивитися криво. Він ніколи нічого не скаже, але як подивитися, то молоко може скиснути (Тарнавський 3.)

♦ **штівне молоко ⇔ квасне молоко**

МОЛОТИ:

♦ **молоти як катерінка → катерінка**

молотіти бити, дупцювати (ср, ст): Дзьобатий Пікусь відломив ногу від стола і молотив направо і наліво. Поцирований вдарив Втику ножем по ребрах, ніж заскреготав і вліз по саму ручку (Гірний)

молочарка жінка, яка приносить додому молоко та молокопродукти (ср, ст): Наша молочарка вже віддавна до нас приходиться. Ще має тут коло нас кілька таких родин, і їй добре, бо не має клопоту з продаванням, і нам, бо знаємо, що в неї все чисте і добре (Авторка)

молочарні вульг. великі жіночі груди (ст) || → **балькони**

моль муз. мінор (ст)

мольовий муз. мінорний (ст): “Вставай, старий пияццо!” – гримнула на чоловіка, що смачно хропів, висвистуючи носом то в мольових, то в дурових тонаціях (Керницький)

монопілька горілка (назва виникла у час монополії держави на продаж алкогольних напоїв) (ст): Я поволі взяв повну до половини пляшку монопольки й кинув Яськові в чоло. Як Ясько знайшовся на дошках, я не бачив, – знаю тільки, що пляшка розбилася, бо я опісля допив з неї рештки горілки (Нижанківський) || → **аквавіта**

Монте-карло скверик біля площі Петрушевича (Лучук)

моньдзя вульг. жіночий статевий орган (ст) || → **кацамонія**

монья дит. молоко (м, ср, ст): Ти на печі жив – і монья Хтів щодня. Була коровка. Небо – мамина долоня, За дверима – очі вовка (Бабай)

МОР:

♦ **а мору на тебе нема** (лайка, проклін)

♦ **моральний сос** моралізування (ст): Вкратці після цього появилася в радикальній газеті новинка, в якій говорилося, що якийсь перський шах Куразан, їдучи до Америки, мав на кораблі чудесне об’явлення, після якого вихрестився і став ревним католиком. О. Назарук підхопив цю новинку і вписав у “Новій зорі” довшу статтю, додавши до неї багато морального сосу. При тому, розуміється, не згадав нічого про те, що взяв цю новинку з радикальної газети (Лис Микита 1960⁷: ЕКО)

мбра шовкова тканина із хвилястим візерунком (ст)

мбрва шовковиця (м, ср, ст)

морд вбивство (ст)

мбрда вул. обличчя (м, ср, ст) || → **лице**

♦ **дérти мбрду** кричати (ср, ст) || **дérти пісок**

♦ **залякерувати мбрду вул.** випити надмір алкоголю; напитися (м, ср, ст) || → **влюлятися**

♦ **захлянати мбрду ⇔ залякерувати мбрду**

♦ **крóпнути в мбрду** вдарити в обличчя (ст) || → **засерувати під óко**

- ◆ **на цілу морду** дуже голосно (ст): Той знову відсалютував, обернувся рвучко на п'яті, заверещав щось на цілу морду, поліція підірвалась, як вражена громом (Керницький)
- ◆ **наклéпати по морді** ⇆ **крóпнути в морду** (ст)
- ◆ **ні з морди слóва, ні з дупи пёрду** про беземоційну, вайлувату, байдужу до всього людину (ср, ст) || **мишóк дýсту**
- ◆ **пáльнути в морду** ⇆ **крóпнути в морду** (м, ср, ст)
- ◆ **поклéпати морду** ⇆ **крóпнути в морду** (ст)
- ◆ **сві́снути в морду** ⇆ **крóпнути в морду** (м, ср, ст)
- ◆ **скúти морду** побити (ст): Стрияшку, коли буду виходити зі шпиталю на звичайну келію, то хоч зроблю собі ту сатисфакцію, що Гонсьоровському добре скую морду. Але так йому скую, що попам'ятає через ціле життя аж до смерти (Шухевич) || → **вігаратати**
- ◆ **стрéлити в морду** ⇆ **крóпнути в морду** (м, ср, ст)
- ◆ **стулúти морду** *вул.* замовкнути (м, ср, ст): А я му кажу: "Стуль си морду!" (Авторка); Стули си морду, бо вже того пискування маю досить (Авторка) || → **замкíути бра́му**
- ◆ **фа́кнути в морду** ⇆ **крóпнути в морду** (ст)
- ◆ **хатра́цка морда** *вул.* 1. поліціант (ст) || → **гліна**
2. *вул.* неприємна, несимпатична людина (ст) || **ша́ра морда, паршúва морда**
- ◆ **ша́ра морда** ⇆ **хатра́цка морда 2**
- ◆ **паршúва морда** ⇆ **хатра́цка морда 2** (лайка): Чув, як на другому поверсі хтось сказав "паршива морда" й з грюкотом зачинив двері (Нижанківський)

мордівня → **мордóвня** (ст)

мордóвня (мордівня) *вул.* кафе-бар сумнівної репутації, де часто бувають бійки (ст)

мордохвátка *шк., ірон.* фотоапарат (ст): Учні багатших батьків діставали на свята чи з приводу закінчення шкільного року кращі дарунки, як, напр., модну тоді магічну ліхтарку, копаний м'яч, двоколесо (ровер), гітару або навіть фотографічний апарат, званий тоді дотепно учнями "мордохваткою" (Цьонка)

мордúк *вulg.* обличчя (ст) || → **лицé**

морелівка абрикосова наливка (ст): Галас збільшується ще, коли в руці Ана-толя з'являється третя пляшка морелівки (Лисяк)

морéля 1. (*перев. мн. морéлі*) сорт великих вишень (ст)

2. абрикос (ст): Кілько пані просять за свої морелі? (Авторка)

мóрес страх (ст) || → **мóйра**

◆ **мóрес мáти** 1. боятися, відчувати страх (ст) || → **бэдíти**

2. поважати, шанувати (ст)

◆ **мóрес чúти** ⇆ **мóрес мáти**

морóваний (мурóваний) ⇆ **морóвий 1**

◆ **мурóвана компаньйóнка** віддана, надійна товаришка (ст) || → **приятелька**

морóвий (мурóвий) 1. відважний, рішучий, надійний (ср, ст): Шкода го, моровий був хлоп (Нижанківський); Я таких морових видів в каналі! (Грний);

Тоді його поінформували, що ось українці замордували порядну людину Бережницького. Степан з удаваним задоволенням сплеснув долонями і з усмішкою висловив свою опінію: "То мусили бути мурові хлопáки! Ви знаєте, що то був хрунь?" (Мельник) || **морóваний (мурóваний)**

◆ **морóвий (мурóвий) хлоп** → **хлоп**

2. добрий, чудовий, першокласний (ст): Як зроби баль, ну то муровий. І ціла гебра прикнає там (із пісні)

морóво 1. відважно, рішуче (м, ср, ст)

2. добре, чудово (ст)

морськый:

◆ **морська свінка** *знев.* невисока на зріст жінка (Лучук)

моска́лик *кул. оселедець, маринований в оцті* (ст): – Ви тільки подумайте, – обурювалася задихана після вояжів по крамницях Бабця, – нема масла, цукру, нормального хліба, а усі склепи завалені смердючою рибою. Я розумію, колись були російські москалики в слоїках, і вони були смачні. А це – паскудство! Що ці совіти попривозили? Вже тепер я би не з'їла жодного москалика, якщо там мають таку гігієну. До війни з Радянського Союзу експортували майже на всю Європу мариновані спинки оселедців. Смачно приправлені і закручені в кілечка, їх продавали у скляних слоїках. У Польщі їх зовсім офіційно називали "москалики" (Крушельницька)

моска́ль *знев.* 1. росіянин (Лучук) (м, ср, ст) || → **каца́п**

2. українофоб (м, ср, ст)

3. *вул.* автомобіль марки "Москвич" (м, ср)

моска́льський *знев.* 1. російський (м, ср, ст)

◆ **моска́льське капа́рство** → **капа́рство**

2. українофобський (м, ср, ст)

москіто *знев.* набридлива, в'їдлива, надокучлива людина (перев. дуже худа) (ст): – Мамцю, а чому Тата називали москіто? – Бо такий худий був страшно і весь час дзижчав, як москіт (Авторка) || → **єндза**

мо́сяж латунь (ст)

мосяжний латунний (ст): Мосяжні спинки ліжок виблискували на полудневому сонці (Авторка)

мо́тати накручувати, мотати (ст)

◆ **мо́тати го́сьця** → **го́сьць**

◆ **мо́тати кобі́ту** → **кобі́та**

мо́ті́ль 1. метелик (ст): Вертаючи до мотилів, мушу зазначити, що моя сестричка й собі купила була сітку до їх ловлення (Авторка)

2. галстук-метелик (ст) || **мо́ті́люк (муті́люк, муті́люк)**

мо́ті́люк (муті́люк, муті́люк) ⇔ **мо́тиль 2:** Жовті черевики, чорне вбрання на міру, широкі штани, біла сорочка в сині паски і мотильок в горох (Тарнавський 3.)

мотло́шити бити, товкти (м, ср, ст): З кімнати, де мене мотлошили, виходили на коридор скляні двері, дівчина забилася в куток зо страху і бачила все, що діялося в кімнаті (Шухевич); Тому я вас ніколи не бив, не мотлошив, ніколи не вживав у стосунку до вас фізичної, що так скажу, переваги (Керницький) || →

валі́ти

мо́тлух 1. старі, непотрібні речі (ст): Викини той мотлух! Вже місця в хаті для людей не лишилося (Авторка)

2. недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**

мо́тор мотор (ст)

моторо́вий (мугуру́вий) водій трамвая (ст): До 1960-х Зеленою їздила одновагонна “трійка”: від місця, де зараз стоїть пам’ятник королю Данилу, через розібрану в 2002 році колію на нинішній вул. Князя Романа, далі – Зеленою, Дніпровською, Мечнікова – догори, до церкви св. Петра і Павла. Тут була кінцева зупинка. Водій (моторовий) трамвая №3 витягав нікельований важіль управління, переходив на другий кінець вагону і трамвай рухався назад до центру (Мельник І.) || **трамвайр (трамва́яж)**

мо́тто епіграф (ср, ст): Слова мотта [“Чим гупіше, тим смішніше...”] взяті від Юрія Старосольського, колишнього учня Академічної гімназії. Так він любив говорити про дотеп, що його сам вивдавав (Г’ясецький)

мо́ттьо вул. недокурок (ст) || → **бо́мок**

мо́тя:

◆ **на мо́тя** навпіл (ст)

мо́цар силач (ст)

мо́чна горілка (ст): Поскидав із нього мокре шмаття, дав одягнутися в своє сухе, а потім закропив його двома “моцними” та гарячим чаєм з араком (Керницький) || → **аквавіта**

мо́цний міцний, сильний (ст)

мо́чно міцно, сильно (ст)

◆ **трима́йся мо́чно** → **трима́йся**

мочимор́да вул. пияк (м, ср, ст): Ми пішли під “Дві грушки” (Соснова, 8), значить: Ясько, я і ще кількох. Ясько казав дати пиво, і ми випили. Але воно мені не смакувало. Я пив пиво й дивився на Яська. Він мусив на це зважати, бо казав дати ще одно пиво. Це не значило, що він був боягуз. Він хотів лише перепроситися. Врешті, це вже так у кожного мочиморди (Нижанківський) || → **алкого́лик**

мо́шко вул. євреї (м, ср, ст) || → **бібер**

❖ **що́ буде, то́ буде, а ти, мо́шку, гра́й** про те, що свою справу треба продовжувати, незважаючи на перешкоди (ст)

мрець:

◆ **мрець <її> не схотів би** про люту, недобру жінку (ст): Його жінку знаю добре. Була собі нічого. Опісля стала такою, що навіть мрець її не схотів би. Це, певне, з жовчі (Селепко)

мрї́:

◆ **мрї́ зрізано́ї голо́ві** задушевні бажання (ср, ст)

мудраге́лик ірон. 1. ⇆ **мудраге́ль**

2. хитрун (м, ср, ст)

мудраге́ль ірон. розумник (м, ср) || **мудраге́лик, мудра́ль**

мудра́ль ⇆ **мудраге́ль** (ср, ст): Бігме, він допіру зі ступеним писком мудраль (Авторка)

му́дрий:

◆ **му́дрий як соломо́нові па́тінки** → **па́тінки**

◆ **му́дрий як соломо́нові по́ртки** → **по́ртки**

❖ **мудрий, але для себе** (Франко)

❖ **мудрий в розумі, а дурний в мошбніці** (Франко)

❖ **мудрий мудрішого знайде** про те, що людський розум обмежений, тому завжди є чого навчитися (Франко)

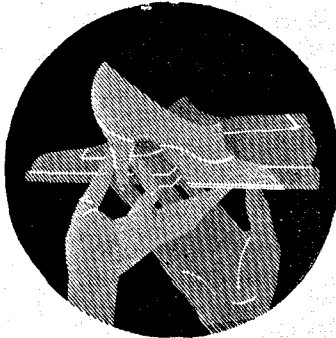
мудь (мудьо) *знев.* селюк, простак (ст) || → **баділь**

♣ **мудьо паршівий** (лайка)

мудьо → **мудь**

мужатка заміжня жінка (ст)

мужеський (мужецький) чоловічий (ст): Жовта кімната, лампа під білим абажуром на округлому столику та простягнена до неї мужецька рука (Ярославська);

Найкращий вибір
елегантних черевиків

**жіночих
мужеських
або дитячих**

у фірмі

DERBY

ул. Капітульна ч. 3,
проти катедрі

Коли сьогодні говориться про англійську моду, то мається на думці лиш мужеську; під паризькою модою розуміємо жіночу (Повний курс)

мужецький → **мужецький**

мужік *вул.* пам'ятник Іванові Федорову (на вулиці Підвальній) (Лучук): Здибаємося під мужиком (Лучук)
мужчина мужчина (ст)

му́зика:

♦ **авс, му́зика не грає** → **авс**

музиканти:

❖ **ей, музиканти: то на скріпки, то на бас, а хто буде свіні пас?** так запитують хлопців, які розважаються, веселяться, а не люблять працювати (Франко)

мука́:

♦ **бульбяна мука́** → **бульбяний**

му́лік *вул.* муляр (ст)

му́льда підземна печера, заповнена підґрунтовими водами: От, можливо, що вода затаскала тлінні останки пана майстра в таку "мульду", з якої тепер не витягне їх жадна людська сила, хіба що висушити саджавку (Керницький)

му́ндур мундир, форма (ст)

мунду́рковий призначений для мундира, форми (ст)

мунду́рвий одягнений у мундир, форму (ст)

мунду́рок *шк.* форма (гімназійна) (ст): Я вже виріс був із свого гімназійного, ще з польських часів, "мундулку", тож я купив на Кракіданах на щоденний вжиток сиву блюзу, яка була трохи завелика на мене, то я мусів її власноручно підгинати (Микула)

мур висока стіна (м, ср, ст): Високий, стрункий, з чорною кучерявою чуприною, з якоюсь загубленою на рум'яному лиці усмішкою. Як ішов вулицею – похитував головою, часом щось посвистував, часом ставав, прикладав палець до чола, витягав папір і олівець і на мурі камениці чи на стовпі записував якусь музичну

думку. Але помилявся б той, хто б думав, що Станислав Людкевич, популярно званий "Сясько", має себе за композитора. "Я, пане добродію, тільки через помилку почав студіювати музику". Був переконаний, що його правдивий фах, його життєве покликання – купецтво (Купчинський)

◆ **заба́ва як мур** → **заба́ва**

◆ **мовча́ти як мур** не розголошувати; бути надійним, вірним (ср, ст)

◆ **сліпий мур** глуха стіна (ст): Добре. Я здам йому кімнату – у мене друга кімната від подвір'я з видом на сліпий мур, а ви зможете в нього переховуватись. Коли один мужчина буде тут зголошений, то зможете свобідно сюди й туди ходити (Марська)

◆ **трима́йся му́ру** → **трима́йся**

мура́вник газон (ст): Ми вийшли, недовго проходилися по т.зв. Губернаторських валах, а опісля сіли на залізнім низенькім поруччю, що окружувало муравник перед кам'яницею НТШ (Шухевич) || **травнік**

мура́шка:

◆ **працюва́ти як мура́шка** → **працюва́ти**

му́рґа невічлива людина, хам, грубіян, нахаба (м, ср, ст) || **му́рґа з Петербурґа**, **мурло**

◆ **му́рґа з Петербурґа** ⇔ **му́рґа** (ст)

му́рин негр (ср, ст)

◆ **те́мно як у му́рина по чо́рній ка́ві** дуже темно; зовсім нічого не видно (ст): – Темно як у мурина по чорній каві, – подумав Василь Баліцький, – але краще розбити собі писок до пня в лісі, ніж горіти там, як свічка, на дорозі (Лисяк) || **те́мно мов у шлу́нку му́рина після чо́рної ка́ви**, **те́мно як у му́рина в ду́пі**, **те́мно як у му́рина в но́сі**

◆ **те́мно мов у шлу́нку му́рина після чо́рної ка́ви** ⇔ **те́мно як у му́рина по чо́рній ка́ві**: Хтось згасив світло – і в цілій коршмі стало темно мов у шлунок мурина після чорної кави (Гірний)

◆ **те́мно як у му́рина в ду́пі** ⇔ **те́мно як у му́рина по чо́рній ка́ві** (ст)

◆ **те́мно як у му́рина в но́сі** ⇔ **те́мно як у му́рина по чо́рній ка́ві** (ст): Матуляк каже, що сам відпровадив його з шинку на вулицю, ще й напоминав, щоб не вертався, боронь, Боже, через поле Болгарів, бо є, прошу вас, темно як у мурина в носі, а на саджавках повно води і на випа́док не тяжко (Керницький)

◆ **чо́рний як му́рин** → **чо́рний**

мурло вул. невічлива людина, хам, грубіян, нахаба (м, ср, ст) || → **му́рґа**

◆ **мурло́ попа́рене** ⇔ **мурло́** (лайка): Ах ти, мурло попарене! Я скорше знав, як ти думав! (Авторка)

Пані й панове

знайдуть найкращі осінні й зимові

НОВИНКИ СЕЗОНУ

в нововідкритому відділі фірми
МОДНІ ТЕКСТИЛІЇ

Ян ВАЛЛЯХ і Син

Львів, пл. Галицька 14, тел. 269-82.

Мундуркові матеріали по
конкуренційних цінах.

Мурина в сорочці

Втерти 100 дкг масла, додати 10 дкг цукру, 8 жовтків, 10 дкг мелених мигдалів, 10 дкг тертої шоколяди, дрібно січеної цитринової шкірки, шум з 6 білків. Цю масу зложити до форми на будинь, висмарованою товщом і обсипаною мукою. Варити 3/4 години в парі. Опісля викинути з форми і полати кремом.

Крем: до шуму з 6 білків всипати 21 дкг мілкого цукру і втирати, опісля додати 1 ложку квасної сметани й дальше терти, аж маса згусне (будинь можна зготовити і без мигдалів) (Переписи)

мурміло насуплена, похмура людина (ст)

мур-мұр:

♦ **áni мур-мұр** → **áni**

мурóваний → морóваний

мурóвий → морóвий

мус необхідність, нагальна потреба, обов'язок (ср, ст)

♦ **на мус** з обов'язку, крізь силу (ср, ст)

❖ **мус** – **велікий пан** обов'язок – понад усе (ср, ст)

❖ **мус ліше вмérти** так відповідають на фразу “Ти мусиш...” (ср, ст)

❖ **мус пёрше по Бóзі** про важливість обов'язку в людських стосунках (Франко)

мустерункóвий зразковий (ст)

мустеру́нок вишкіл (ст)

му́ся ласк. мама (м, ср, ст) || → **ма́мця**

муті́люк → моті́люк

муті́люк → моті́люк

му́тра¹ шуруп (ст): Ось цю палицю з “мутрою” на кінці ми всі належно поважали: вона злітала нам, непослушним, при кожній нагоді на наші плечі чи то на коридарі, як справедливий роз'ємник наших батьярських міжусобиць-бійок, чи при таблиці при відповідях з математики чи фізики. Хто нею дістав, не давши правильної відповіді на задане питання, тайкома тішився, бо проф. Янів йому вже двійки не давав як потерпілому. Бити учнів було заборонено (Нич)

му́тра² вул. мама (ст)

мутурóвий → моторóвий

му́ха:

♦ **за́бути му́ху** спати пополудні (ст) || **за́бути шпакá**

♦ **зі́гнути му́ху з но́са** змусити бути чемним (ст)

♦ **ма́ти му́хи в голові́** бути несповна розуму (ст) || → **ма́ти бзі́ка**

♦ **ма́ти му́хи в но́сі** 1. бути примхливим, неврівноваженим, вередливим (ср, ст): Скажу коротко, що жіноцтво – це народ страшно химерний і має свої мухи в носі. От, хоч би, для прикладу, моя наречена, панна Дарця: пропадає дівчина за романтикою! (Керницький) || **ма́ти сво́ю му́ху**
2. бути в поганому настрої, нервувати, сердитися (м, ср, ст)

3. бути хитрим; хитрувати (ст)

♦ **ма́ти сво́ю му́ху** ⇔ **ма́ти му́хи в но́сі 1** (ср)

♦ **му́ха на ніс сі́ла** про сердиту, невдоволену людину (м, ср, ст)

❖ **му́ха не бої́ться об́уха** для малої речі не потрібно великого заходу (Франко)

му́храти вул. красти (ст) || → **бу́хати**

муц людина зі здоровим, рум'яним обличчям (ст)

муца́тий здоровий, рум'яний (ст)

му́цко вгодована дитина (ст)

му́чка кул. цукрова пудра (ср, ст)

муше́лька ⇔ му́шля (ср, ст)

мушкате́ль кул. мускатний горіх (ст): Дуже добре додати до фаршу мушкателью. Паштет вийде просто пиха! (Авторка) || **мушкательо́ва га́лька (га́лка)**

мушкате́лька герань (м, ср, ст)

мушкательбвий *кул.* мускатний (про горіх) (ср, ст)

♦ **мушкательбова галька (галька)** ⇔ **мушкатель**

мушля 1. морська черепашка; ракушка (ср, ст): Слід тут згадати також М. Андриєнка, що його малярські композиції – фантастичий світ мушель, скель, водоростів, уламків скульптури та абстрактних ліній – з'явилися вперше на виставці АНУМ у Львові 1931 р. (Ласовський) || **мушэлька**

2. умивальник, мийка (ст): Мій неоціненний пан інструктор щойно проснувся, а тепер нагнувся над мушлею водотягу і з нагоди святочної днини основно й голосно полоще зуби (Керницький) || **водбтяг**

3. унітаз (Лучук) (ст): Все мріяла про кольорову мушлю кльозетову (Авторка)

муштáрда гірчиця (м, ср, ст): З підливи майонезової приправляється татарська, з тою ріжницею, що дається дрібно січених корнішонів, маринованих грибів і ложку муштарди (Нова хата 1934); Роман пристанув і прочитав: "Фабрика оцту і муштарди – власник Петро Тишківський" (Острук)

муштардбвий гірчичний (ст): Місто, закурене пилюгою, кипіло нервовим життям людини, яка штучним гумором забуває почуття катастрофи, що її має вже у своїй свідомості. Муштардові відділи війська, рябі шеренги новобранців вливалися, спиняючи рух, у довгу чергу вантажних авт, їхали безконечні валки гармат, а малі, червоні, наче свіжо вимиті, трамваї дзеленькотіли нетерпляче, не в силі рушитись з місця (Марська)

м'явкати *вул., знев.* 1. випрошувати, канючити (ср, ст)

2. прошакувати, жебракувати (ср, ст)

м'явкач *вул., знев.* 1. той, хто випрошує, канючить (перев. про дитину) (ср, ст)

2. прошак, жебрак (ст)

м'явкóти *вул.* плітки (ст)

мязга щось потовчене, подрібнене; місиво, товч (ст)

♦ **стовктú на мязгу** побити мало не до смерті (ст) || → **вігаратати**

м'язень м'яз (ст): Кожен м'язень у ногах болів їй, не звика ходити по великому місті, відчувала ще більшу втому, як у перших днях праці в лазничках (Ярославська)

м'якэнький:

♦ **м'якэнька як домашній цвібак** → **цвібак**

м'якúй:

♦ **м'якúй як віск** податливий, поступливий (про людину) (Франко)

♦ **м'якúй як тісто** дряблий, рихлий (про людське тіло) (Франко)

мяко → **мнячко**

м'ясáрня → **масáрня**

м'яч:

♦ **кбпаний м'яч** → **кбпаний**

Перша українська виробня волічок
Львів, Шдвале 1.

„В О В Н А”

кооператива з відповідаль. уділами

Українки!

поручає різного рода волічки

Купуйте свої виробы в українській Фірни!

Н

на:

- ◆ на а́лярм → а́лярм
- ◆ на бі́ку гра́ти → бик
- ◆ на бо́су го́лову → голова́
- ◆ на бронз → бронз
- ◆ на ві́льоті → вілі́т
- ◆ на ви́плату → ви́плата
- ◆ на ві́ривки → ві́ривок
- ◆ на ві́стрию мечá → меч
- ◆ на ві́чне відда́вання → відда́вання
- ◆ на вля́сні ву́ха то чув → ву́хо
- ◆ на в'я́де́рко жи́ти → в'я́де́рко
- ◆ на га́ль-па́ль → га́ль-па́ль
- ◆ на га́шення сві́чок → сві́чка
- ◆ на ге́ци → ге́ца
- ◆ на ге́ци бра́ти → ге́ца
- ◆ на ге́цу → ге́ца
- ◆ на гі́нтер пі́ти → гі́нтер
- ◆ на го́ляса (го́ляса) → го́ляс
- ◆ на го́п-штурк → го́п-штурк
- ◆ на га́пу → га́па
- ◆ на гра́нду → гра́нда
- ◆ на гра́тку → гра́тка²
- ◆ на дрі́т → дрі́т
- ◆ на дурня́к → дурня́к
- ◆ на дурня́ка → дурня́к
- ◆ на жи́дівський спо́сіб → жи́дівський
- ◆ на зе́лену <грані́цю> → зе́лений
- ◆ на зі́хер (зі́хер) → зі́хер
- ◆ на злі́сть → злі́сть
- ◆ на зло́маний пі́сок (писк) → пі́сок
- ◆ на кант → кант
- ◆ на кі́бель поса́дити → кі́бель
- ◆ на кі́нський велі́кдень → велі́кдень
- ◆ на ку́лястру про́сити → ку́лястра
- ◆ на лі́нке → лі́нке
- ◆ на ма́гель взя́ти → ма́гель
- ◆ на мі́ги → мі́ги
- ◆ на мі́гах → мі́ги
- ◆ на мі́тлу кі́нути → мі́тла
- ◆ на мо́тя → мо́тя
- ◆ на не́рвах гра́ти → не́рви

**САМО ПЕРЕ
ВЕСЬ БРУД БЕРЕ**

**МИЛО ДО ПРАННЯ
ОКСАНА**
ФАМОЗА ЛЬВІВ

- ◆ на ну́льку → ну́лька
- ◆ на ну́льку обгónзати → ну́лька
- ◆ на ну́льку обчікати → ну́лька
- ◆ на ну́льку підстрі́гти → ну́лька
- ◆ на оді́н зуб → зуб
- ◆ на о́ко → о́ко
- ◆ на оргáнках гра́ти → оргáнки
- ◆ на ору́дки → ору́дка
- ◆ на па́сблінд (па́сблінт) → па́сблінд
- ◆ на пішакá → пішáк
- ◆ на почека́ню → почека́ня
- ◆ на ра́ти → ра́та
- ◆ на свіжо́ → свіжо
- ◆ на сві́т війти́ → сві́т
- ◆ на сво́ї ву́ха то чув → ву́хо
- ◆ на свято́го ні́гди (ні́кди) → ні́гди
- ◆ на то <це> ко́нто → ко́нто
- ◆ на ці́ле го́рло → го́рло
- ◆ на ширóку ска́лю → ска́ля
- ◆ на ші́ршу ска́лю → ска́ля

наба́кер (наба́кир, набáкір) на бік; криво, нахилено (перев. про головний убір) (м, ср, ст): – Він вже має таке до себе, і шкода його простувати, бо він знов похилиться, – говорив, бувало, дяк “пан Самборський”, мабуть, для того, що тато завсіди заставляв його особисто на простування хреста, а “пан Самборський” мав то до себе, що був дуже лінивий до роботи. Врешті, це було в звичаю, що на старих дерев’яних церквах хрести стояли “набакир” в ту і другу сторони. Так тоді бувало (Шухевич)

- ◆ **бу́ти набáкир (наба́кир, набáкір)** бути незадоволеним, злим, сердитим (ст): Міськові пробігла по обличчі задоволена усмішка. – Ов, вже відмурувало тебе? Цілюю руці молодшому брацішкови! А я думав, що ти щось набакер. Ну, як там? (Нижанківський)

наба́кир → набáкер

наба́кір → набáкер

набéхтатися *знев.* наїстися донесхочу (м, ср) || → **наїстися як бóмок**

набира́ти 1. набирати, накладати (м, ср, ст)

2. обманювати (ст): Отже, іноді можна набрати долю. Тоді вийдеш з кожної халепи цілим! (Селепко) || **набира́ти на якійсь кавáлок**

◆ **набира́ти на якійсь кавáлок** ⇔ **набира́ти (ст)**

3. кпити, жартувати, насміхатися (м, ср, ст) || → **ла́ха де́рти**

набу́ти:

- ◆ **набу́ти в бутéльку** → бутéлька
- ◆ **набу́ти по піску** → пісок
- ◆ **набу́ти як в бубен** → бубен

набра́ти:

- ◆ **набра́ти в шкіру́** → шкіра
- ◆ **набра́ти львівського шлі́фу** → шліф
- ◆ **набра́ти як бідний в то́рбу** → бідний

набурмосений насуплений (м, ср, ст)

набу́яти наговорити неправди, нісенітниць (ст): А то знаєш, якось був я трохи підхмелений, а мій товариш "набуяв" якийсь дівчині, що я директор (Острук)

|| **збу́яти**

навалі́ти 1. зрадити (ст)

2. скупчитися, зібратися у великій кількості (ср): Стільки народу навалило сюди (Авторка)

3. насипати, налити у великій кількості (ср): Іванові таку порцію борщу навалили, а мені тільки трохи, то ж знову будуть кишки марша грати (Авторка)

◆ **кі́ха навалі́ла** → **кі́ха**

наве́сти:

◆ **гля́нц наве́сти** → **гля́нц**

навече́ря надвечір (ст): Якщо в навечеря індик не їв нічого, воло вийде легко (Ліщинська)

навза́води щодуху, чимдуж, дуже швидко (ст)

навину́тися трапитися (ст): Отака-то мені навинулася пригода (Авторка)

навіва́ти:

◆ **навіва́ти в підско́ках** рятуватися втечею; утікати (ст): – Йо! Навиваймо в підскоках! – признав Василь. – Може бути більше тої гебри. Ну, йдем, хлопaki (Лисяк)

навперестрі́т під час зустрічі (ст): Не раз люди ставили собі на здоровий ток питання – що ж це, насправді, за таємний агент, коли його знає навперестріт кожний батяр, що краде баламути, кожна перекупка з Рогачки і трохи не кожна дитина? (Керницький)

нагада́ти:

◆ **нагада́ли козі сме́рть** → **коза́**

нагайцува́ти сильно напалити, протопити (піч) (ср, ст)

нага́ратати *вул.* побити (ст) || → **вуга́ратати**

нагарува́тися наробитися, напрацюватися (ср, ст)

нага́тути побити (ст) || → **вуга́ратати**

на́глий 1. терміновий, невідкладний, нагальний (м, ср, ст): "В чому справа? Щось нагле? Невідкладне?" – поставленим голосом рік доктор (Оробець)

◆ **на́гла по́міч** → **по́міч**

◆ **на́глий суд** → **суд**

2. несподіваний, раптовий (ср, ст)

◆ **на́гла сме́рть** → **сме́рть**

☛ **<a> най би тя на́гла троїста з бура́чками кров за́лела** (проклін)

☛ **<a> най би тя на́гла чо́рна ка́ва за́ляла** (проклін)

☛ **<a> най го на́гла кров за́ляє** (проклін)

☛ **<a> щоб тя на́глий сні́г спалі́в** (проклін): На задушки пішов Ясько із своєю дівчиною на Личаківський цвинтар. "Я, – казав він, – волів би, щоб мене наглий сніг спалив. Я гадав, що вискочу з шкіри. Вона потягнула мене на "Оброньцуп" (Тарнавський 3.)

на́гло несподівано, раптово (ср, ст): Він на мент зупинився, нагло, аж хитнувся (Нижанківський); Директор попрощав її щиро, подав навіть руку, трохи подивувався, що так нагло відїжджає, але і він зачув щось із тої історії про нещасливе

коханню та дитину... (Ярославська); І ще раз я бачив, як він вилетів нагло через вікно, а за ним полетіли тарелі (Селепко)

- ♦ **на́гло щез як бліскавка** про того, хто раптово з'явився і зник (Франко)

на́гнітка *мед.* сухий мозоль (м, ср, ст): Ой! Ти став мені на улюблену нагнітку, тепер знову нога довго буде боліти (Авторка) || **на́гніток**

- ♦ **ста́ти на на́гнітку** зачепити за болюче (ст)

на́гніток → **на́гнітка**

наговорі́ти:

- ♦ **наговорі́ти три кúпи арешта́нтів** → **арешта́нт**
- ♦ **наговорі́ти три міхи пра́вди** → **пра́вда**

наголова́ч верхня частина капелюха (ст): Целя в літнім бронзовім пальті і в білім солом'янім капелюсі з широкими крисами й червоно-жовтою кокардою на наголовачі спішила на пошту (Франко) || **на́головок**

на́головок 1. заголовок, назва (ст): Ні докладної дати, ні докладного наголовку тої книжки не пам'ятаю (Шах)

- 2. ⇨ **наголова́ч**

наго́нгатися *вул.* насититися, наїстися (ст) || **зго́нгатися**

надава́ти відправляти, надсилати поштою (ср, ст): Дуже Тебе прошу, котуку, не забудь надати лист на головній почті (Авторка)

нада́вець відправник, адресант (ст): Олена взяла лист і машинально повернула на другий бік: хто ж надавець? Адреси там не було (Вільде)

на́двур надвір (ст)

- ♦ **ко́ца на́двур** → **ко́ца**

надава́ти додавати більше, ніж потрібно (ст)

надда́тки те, що більше, ніж передбачалося; більше, ніж потрібно (ст): Заля гула. Якраз скінчив свій виступ худорлявий баритон у фраку, і він кланявся, відповідаючи усміхами на домагання наддатків (Лисяк)

наді́ваний *кул.* фарширований, начинений (ст): Моя цьоця Зоня на гостину приготувала всякі смаколики, пишні надівані курчата, аушпкі, а птисі – то були просто цимес (Авторка)

наді́ту́:

- ♦ **наді́шла́ та хві́ля** → **хві́ля**

надбо́лі внизу (ст): На столі холонув чай. Але Влодко не пив. Навіть не пив тоді, як надолі сторож голосно замкнув браму й погасив світло (Нижанківський)

наду́тий:

- ♦ **наду́тий як міху́р** про гордовиту, пихату людину (Франко)

наду́тися образитися, загніватися (ст)

наза́всіди назавжди (ст)

назадгу́зь (назгу́зь) назад, у зворотному напрямкові; навспак (ср, ст)

- ♦ **назгу́зь воді́** не за встановленим порядком; навпаки (ст): Отак назгузь води, не читаючи "Декалога" і не присягаючи в лісі на револьвер, я попав у підпілля і включився в революційну роботу (Керницький)

назве́рх назовні (ст): Отже, так: в душі я ненавиджу це прокляте кодро, як ніхто на світі, але ж назверх і в очах нашої господині я вдаю, що страшенно люблю її котусів (Керницький)

на́звисько 1. **прізвище** (ст): Наше назвисько було вже доволі знане, і це було для нашого інституту певною реклямою, коли там був не хто інший, але ще й ... Шухевич (Шухевич); Але щойно як до Львова приїхав в 1926 р. посол англійського парламенту (його назвиська вже собі не пригадую), і цю школу zobачив, і в англійській пресі її описав, тоді щойно міська рада міста Львова ухвалила збудувати для народної школи ім. Маркіяна Шашкевича новий будинок (Шах)
2. **прізвище** (ст): Ружицького звали "Тюхтій". Це назвисько не прилипло до нього в нашій гімназії. Ні! Аби так коротко, так добре і досадно схарактеризувати одним тільки словом людину, на це треба мати дуже добрий обсерваційний талан. Це прізвище повстало в поетичній Гуцульщині, чи там на Покутті, і прийшло до Львова. Це прізвище прилетіло до Львова скорше, чим приїхав пан Професор (Шухевич)

назгүзь → **назадгүзь**

наздонтати (**настоптати**) наступити (ср, ст): Він встає, простягається на всю довгість і, витрушуючи солону з волосся та стулаючи обережно, щоб не наступати когось з вояків, що ще сплять, підходить до відкритих дверей (Лисяк)

наїстися:

♦ **наїстися як бмо́к** → **бмо́к**

наїхати вул.1. **утекти** (ст): Владко раптом крикнув: "Наїжджай! Наїжд!" (Авторка)

|| → **ба́льон зроби́ти**

2. **притиснути, пригрозити** (м, ср)

най хай, нехай (ст)

♦ **най си помалу́є на зелéно** → **помалува́тися**

♦ **най си помалу́є на фіолéтово** → **помалува́тися**

на́йдер ⇔ **на́йдух** 1

на́йдух 1. *знев.* байстрик (ср, ст) || → **ба́хор**

2. *ірон., лайл.* надто активна, рухлива, неспокійна дитина; невгамовний підліток (Лучук) (ср) || → **батьру́сик**

найтрафніше дуже влучно (ст): Звичайно, прізвища, що їх учні давали своїм освітителям, найтрафніше описували і характеризували професорів. В однім слові того прізвища містилося ціле "Я" професора (Шухевич)

найясніший:

♦ **за часі́в найяснішого па́на** → **пан**

нака́кати випорожнитися (м, ср, ст)

накалапу́цькати *ірон.* 1. ⇔ **накала́тати** 1: Не питай, що я накалапуцькала в тій зупі. Кидала, що під рукою було (Авторка)

2. **налити** (Лучук): Накалапуцькай мені трохи (Лучук)

накала́тати 1. **намішати** (м, ср, ст) || **накалапу́цькати**

2. **побити, набити** (м, ср) || → **ві́гаратати**

нака́нтати ⇔ **накала́тати** 2 (ст)

накапі́читися надутися, насупитися, набурмоситися (ст)

нака́слик (**нака́стлик**, **нахка́стлик**) **столік** біля ліжка із шухлядою; **нічний столік** (ст): Поставив кримінал та каву на накаслику (Авторка); Підійть до пані директорової і скажіть, аби пошукала на нахкастлику або в шуфляді від нахкастлика, чи не лишив я там того пуделочка від Найяснішого пана (Шухевич)

нака́стлик → **нака́слик**

накiваний → **накiваний**

накiвати → **накiвати**

накидати нав'язувати (ст): А пані Оксані дайте спокій. Не треба на вакаціях нікому нічого накидати (Марська)

накипляк *кул.* пудинг; запіканка (перев. із крупи) (ст)

накiваний (**накiваний**) *вул.* обманутий, ошуканий (ст)

накiвати (**накiвати**) *вул.* обманути, ошукати (ст) || → **вiкiвати**

накладанець *кул.* бутерброд || **канiпка**

накласти:

◆ **накласти від тата і від мами** обляяти (ст): Що іншого вона. Вона може навіть поставитися. Накладе їм від тата і від мами, що аж мило. А вони, тумани, сміються і кажуть "шен". Не розуміють ні слова по-нашому (Тарнавський 3.)

◆ **накласти пiвні штани** дуже налякатися (ср)

наклепати:

◆ **наклепати по мiрдi** → **мiрда**

накiбзати побити (ст) || → **вiгаратати**

наколесник велосипедист (ст): Хвилинку нако-

лесник стояв нерішуче з однією ногою на педалі, спершись другою на шосе, коли він раптом кинув ровер і, гукнувши "Дусько", покрокував назустріч прохожому (Лисяк); Минула її якась фіра, потім наколесник, за ним автобус. Оглядалася щокілька кроків, але карих коней не було видно (Ярославська) || → **бiцкиiст**

накiпати побити (м, ср, ст) || → **вiгаратати**

◆ **накiпати в штани** ⇔ **накiпати**

◆ **накiпати в бiрткi** ⇔ **накiпати**

накрiтися:

◆ **накрiтися ногами** → **нога**

накриття 1. столове приладдя та посуд для сервірування столу (ср, ст):

Служба наносить повну кухню свіжої, чистої соломи, на стіл накладають свіжого, пахучого сіна, на чотири роги кладуть часник, накладають білий обрус, ставлять накриття. Укінці урочисто вносять дідух (Богачевський)

2. головний убір (ст): Стало носив височезний циліндер, хоч цього накриття тоді, крім жидів, вже майже не ношено (Шухевич) || **накриття головi**

◆ **накриття головi** ⇔ **накриття 2:** Але накриття його голови було прямо історичне, знане в цілому Львові; воно перейшло в приповідку. Це був старезний циліндер шовковий, а що той шовк ніколи не бачив щітки, тому був поздираний в різних напрямках і циліндер був кострубатий (Шухевич)

накрiпати побити (ср, ст) || → **вiгаратати**

накрiчений розлючений, роздратований (ст) || **пiдкрiчений**

накрiчувати знімати (фiльм): Так воно вже є у нас. Коли французи хочуть дати велику моральну науку, цитують щось із Ляфонтена, англійці накручують фiльм, німці замикають до кацету, а ми пишемо політичну брошуру (Селепо)

наладований 1. навантажений (ср, ст)

Накипляк

iз вiвсiяних платкiв

Заварити 10 дека вiвсiянок у пiвлiтри легко солоного молока і додати цукру до смаку. Заварити до густа. Поставити, нехай прохолоне. Окремо втерти 6 дека масла з трьома жовтками, додати трохи ванiлiї і два реберця чеколяди, втертої на терці, а вкiнці туго вбити шум iз бiлкiв. Вимшати з вiвсiяною. Половину маси дати до будиньової форми, вимашеної маслом, посипати сiченими орiхами і прикрити другою половиною тiста. Пекти в легкiй рурi на золоту краску. Подавати з овочевим соком (Нова хата 1937)

2. заряджений (про зброю) (ст): Рушниці наладовані в руках. Підходимо до ліска (Селепко); Середнього росту брунет, віком під тридцятку, що лінивим, хоч усе-таки наладованим енергією кроком, увійшов якраз у залю, – затримався на хвилину (Лисяк)

наладо́увати 1. навантажувати, накладати (перев. речі) (ср, ст): Дійсно, за кілька хвилин Богдан зібрав вже свою громадку коло вантажного авта та наладував її на п'ятак, самому сівши до кабіни шофера (Лисяк)

◆ **наладува́ти живіт** наїстися до несхочу (ср, ст) || → **наїстися як бо́мок**

2. заряджати (про зброю) (ст): Допоки всі хлопці сиділи біля вогню, Стефко на віддалі наладовував карабін, тихенько мугикаючи собі під ніс: "Як з Бережан до Кадри січовики манджали" (Авторка)

налі́во:

◆ **налі́во бра́ти** красти (ср) || → **бу́хати**

◆ **налі́во діста́ти** незаконно отримати (м, ср, ст)

◆ **налі́во йти** 1. зраджувати дружину (чоловіка) (м, ср, ст)

2. шк. прогулювати заняття (м, ср)

нало́г згубна пристрасть; шкідлива звичка (ст): До цього курила папіроси, роблені "машинкою" з тютюну і бібулки, може, і її смерть від рака легенів була наслідком цього налогу (Криницька)

налого́вий який має шкідливі звички (ст)

◆ **налого́вий п'я́к** невинуватий, хронічний п'як (ст) || **налого́вий п'я́ни́ця**

◆ **налого́вий п'я́ни́ця** ⇔ **налого́вий п'я́к**: Лице біло-червоне, давно поморщене, а посередині лица пишався доволі грубий червоний ніс, такий, як це буває у налогових п'яниць (Шухевич)

нало́бити згруб. напісяти (м, ср, ст)

намагу́ляти побити (ср, ст) || → **ві́гаратати**

намаца́льно 1. на дотик; навпомацки (ст)

◆ **вика́зувати намаца́льно** виявляти на дотик; навпомацки (ст)

2. наочно, наглядно (ст): Не розумію Тебе, про що Ти говориш, поясни мені намацально (Авторка)

намаще́не урочистість; вагомість (ст)

◆ **з намаще́нем** урочисто, із трепетом (ст)

намі́стка замітник, сурогат (ст): Швидко поїдають шматки чорного приділового хліба і попивають чорну намістку кави (Лисяк)

намо́вити умовити (м, ср, ст)

◆ **да́ти себе́ намо́вити** пристати на пропозицію; погодитися (ср): Це була добра для мене наука, і я вже ніколи не дав себе намовити на музичну рецензію, хоч були і потім нагоди "согрішити" (Тарнавський О.)

намовля́ти:

◆ **намовля́ти на шельмо́вство** → **шельмо́вство**

намоло́тний вул. якого б'ють, лупцюють (ст): – Намолотний хлоп? – Так, але й сам добре парить, будь спокійний. Коло кіна "Оаза" трохи не перевернув поліція разом із шаблею і кобилою (Жерницький)

намордува́тися дуже втомитися (м, ср, ст) || → **змордува́тися**

намо́тати підшукати (ст)

- ◆ **намо́тати дівчину** *вул.* познайомитися, заприятелювати з дівчиною (ст): Може, вони, коротко перебуваючи у Львові на час вакацій або з іншої okazji, скажім, намотали собі дівчину, вирішили відпровадити до хати (Тарнавський З.)

нао́станку насамкінець, наостанок (ср, ст): Наостанку ж зазначу: зла на вас не триматиму, але й бачити більше не хочу (Авторка)

напакува́тися *ірон.* наїстися донесхочу (м, ср, ст) || → **наїстися як бб́мок**

напа́рити набити, побити (ст) || → **вйга́ратати**

напа́сний прискіпливий, причіпливий (ср, ст)

напа́сть 1. біда, нещастя, горе (ср, ст)

- 2. прикрість, неприємність (ср, ст)

напато́читися *вул.* наткнутися (ст)

напехо́ту → **напіхо́ту**

напіво́к чайові (Лучук) (ст): Кава і три тістечка – 4 корони, напивок для пивничного і для платничного – по 20 сотиків (Боберський)

напі́льник сталний інструмент у формі бруска з насічкою, який уживають для обточування металевих виробів; напилек (м, ср, ст) || **пі́льник**

напі́ну́ти нагадати (ст)

напітра́шити *вул.* приготувати як-небудь, нашвидкуруч (перев. страву) (ст): Я йду засихати. Може, Танька що доброго напітрашила (Нижанківський)

напіхо́ту (напехо́ту) пішки (ср, ст): Клим прийшов з Богданівки. І то прийшов напіхоту (Тарнавський З.) || **напішки**

напішки *вул.* ⇔ **напіхо́ту**

наплéсти:

- ◆ **наплéсти банялю́к** → **банелю́ки**

- ◆ **наплéсти смалéних дубів** → **дуб**

наплéчник рюкзак (м, ср, ст): В наплечнику маємо консерви (Селепко) || → **брóцак**

наподі́бнитися уподібнитися (ст): У цій ситуації галичани дуже швидко наподібнилися до придніпрянців. Ніхто нікому не довіряв, люди замикалися по хатах і нікого не приймали, раділи із спокійно переспаної ночі. А втім, ніхто й не збирався нікого відвідувати, бо звичайне родинне прийняття з нагоди ім'янин НКВД окреслювало "сходинами таємної організації" і усіх присутніх примушувало тортурами до "признання" в неймовірних злочинах (Вітошинська)

наполе́н гра, забава, під час якої б'ють по сідницях (ст): Часто в умивальні хлопці затівали гру в наполеона, і тоді штани в декого були гарячі, але для розрядки і цього, видно, було треба (Шанковський); Тому й не було чим журитись, чого розпачати, і хлопці зараз по сніданку, помивши підлогу в камері, жваво забрались до улюбленої забави українських політв'язнів – "наполеона", що в народній говірці трохи інакше називається, але моральний сенс має той самий. Під час такої забави пострахом усіх "гадаючих" був мій неоціненний пан інструктор, мав дуже довгу і костисту руку і гатив нею згори по штанях, як баба кочергою (Керницький) || **дупа́к**

напомпо́вана (напумпо́вана) *вул.* вагітна (ст)

напомпо́ваний (напумпо́ваний) *вул.* підбурений, нацькований (ст)

напомпóувати підбурювати, нацьковувати (ст)

напра́ва ремонт (взуття, побутової техніки тощо) (ср, ст): Дати мешти до направи (Авторка)

напра́вду насправді (м, ср, ст): Як ми прощалися у Львові, то зі свідомістю, що я залишаюся в краю. Так що це була напrawdę випадкова та тим більше радісна зустріч (Дейчаківський) || **впра́вді**

направля́ти ремонтувати (ст): Черевики сам умів чудово направляти. Мав своє власне шевське приладдя (Тарнавський З.); Тепер був робітником. Від шостої ранку до шостої вечора направляв вулиці (Нижанківський); У хаті у Бімінґера, того фольксдойча, що ледве вміє кілька слів по-німецьки, подерлося затемнення, а їй не тільки не хочеться його направляти, бо стара свиня Бімінґер зараз лізе до неї, але таки їй не хочеться, а затемнення мусить бути (Тарнавський З.)

напу́дитися злякатися (ст) || **запу́дитися**

напумпóвана → **напомпóвана**

напумпóваний → **напомпóваний**

на́пханий:

◆ **на́пханий як ббчка оселéдцями** → **оселéдець**

нара́зі форма прощання; до побачення, прощавай (м, ср, ст): Ну то, наразі.

Побачимось завтра (Авторка) || **па, па-па́, по́ки що**

нара́яти порекомендувати, порадити (ср, ст): Кого мені такого фахового нараїш на репетитора (Авторка)

на́рваний неврівноважений, нервовий; збуджений (м, ср, ст): Буває, що він часом стає просто нарваним, а тоді до покою хоч не заходь (Авторка)

наребу́ти *вульг.* напісяти (ст)

на́рід 1. народ (ст)

2. люди (м, ср, ст): Але й на́роду було на тому зібранні (Авторка); Заходжу до кімнати, а там кобіти заходилися отворяти пляшку шампана! І так, і с'як коло неї, а шампан не піддається. О, то видно, що на́рід хоче забавитися (Авторка)

нарі́жник ріг (будинку) (ст): Перші радісні хвилини, що, може, в цій переміні вдається здобути бодай якесь незначне самоврядування, зникали, як позникали українські прапори з будинків у місті, ба, поволі почали зникати й українські назви вулиць, що їх запопадливий господар – уряд українського садника – встиг уже перейменувати (Тарнавський О.) || **нарі́жняк**

нарі́жняк ⇔ **нарі́жник**: – Я завжди маю час, – відповів роверист, притягаючи піднесену з шосе машину і ставлячи її при нарі́жняку (Лисяк)

на́рік наступного року (ст)

наробу́ти:

◆ **наробу́ти в по́ртки** → **по́ртки**

◆ **наробу́ти цико́рії** → **цико́рія**

◆ **наробу́ти хри́ї** → **хри́я**

◆ **наробу́ти ште́мпу** → **ште́мп**

❖ **сам наробу́в, сам і ві́ніс** людина завжди відповідатиме за вчинене зло (Франко)

нарокува́ти 1. *тюр.* потрапити з новими в'язнями до тюрми (ст)

2. *військ.* бути призваним на військову службу (ст) || **рокува́ти**

на́рти лижі (Лучук) (ср, ст) || → **лещáта**

на́руби навиворіт (ст): Як наруби щось вбереш вранці, це знак, що будуть тебе сварити (Авторка)

нару́ччя оберемок (ст): Мали ми в гімназії вчителів, які за кращих умовин, себто в рідній державі, могли б бути окрасою не одного університету. Один із них – це проф. Михайло Тершаковець, що помер 1978, у Філадельфії. За моїх гімназійних часів часто бачив я його, як ішов із поблизької вулиці Листопада, де жив із повним наруччям книг, цитатами яких доповнював свої виклади з української літератури (Береза)

насу́лу із великими труднощами; ледве, через силу (м, ср, ст): – Так, – відповіла Анночка по надумі, насилу вимовляючи це слово (Ярославська)

наскóчити:

◆ **наскóчити на пáм'ять** → **пáм'ять**

насмíтрити вул. украсти (ст) || → **гרא́йфнути**

насра́ти вул., вульг. 1. випорожнитися (м, ср, ст)

2. нашкодити, завдати збитків (м, ср, ст)

◆ **не сказа́ти наві́ть “насеру́ ти”** вульг. навіть не подякувати (ст)

♣ **я то́бі насеру́ велі́ке як ра́туш** (лайка)

♣ **на́сер-ма́тер** (лайка)

наста́витися приготуватися (ст): Настався на те, що робота буде тяжкою (Авторка); Янко Ліпка відложив сірник і видув губи. – Куцаєшся? – Я? Настався! Я ще не таких морових бачив. А Поцирований може мені хухнути! (Нижанківський)

наставля́ти 1. ставити (на плиту, вогонь) (ст): Борщ теж сама наставляла і квасила огірки (Тарнавський 3.)

2. ставити, регулювати, наводити (ст): Настав будзík на пів до шестої, бо інакше не встану на службу (Авторка)

◆ **наста́вити лока́тори (льока́тори)** → **лока́тор**

настíльний скатертина (ст) || **обру́с**

настопа́ти → **наздопта́ти**

настро́мити кул. нашпи́гувати (ср, ст)

наступі́ти:

◆ **наступі́ти на го́нор** → **го́нор**

наступство наслідок (ст)

насу́проти навпроти (ст):

Проф. Білецький тоді заявив, що може мене прийняти до бурси Педагогічного товариства. Та бурса була в будинку якраз насупроти гімназії (Богачевський)

нася́клий просякнутий (ст)

натóвщений кул. змашений *товщем* (ст)

натра́фити натрапити (ср, ст)

натяга́ти 1. підсміхатися, брати на сміх (ст)

2. обманювати, обдурювати (ср, ст): – Тим Рембрандтом Вас натягнули, пане Левицький. Цей образ не має й п'ятьдесять літ. – Це все одно. Щоби лиш був правдивий Рембрандт (Нова хата 1933)

Вживайте
порошків
до прання

„АТМО”

дешеві
й успішні!

натягну́ти 1. натягнути

- ◆ кіти **натягну́ти** → кіти
- ◆ **натяга́ти** но́ги → **нога́**
- ◆ **натягну́ти** кону́та → **копу́то**
- ◆ **натягну́ти** копу́тами → **копу́то**
- ◆ **натягну́ти** нога́ми → **нога́**

2. обманути, ошукати (ст) || → **вiкiвати**

- ◆ **да́тися** **натягну́ти** дати себе обманути (ср, ст): Який-то він був селеп і фраер, що дав себе злапати на такий дурний “штос”, ніби вона була в тяжі. Жадний львівський кіндер на таке вже не наткнеться. Навіть якби справді щось було, то розумні дівчата ніколи з тим не вилазять, бо хлопець може відразу звіяти. А він дався натягнути (Тарнавський 3.) || **да́ти себе́ зла́пати**

нау́ка навчання (м, ср, ст)

- ◆ **йти на нау́ку** йти до школи (ср, ст): – То що, Оленко, йдеш цього року на науку? А хочеш вчитися? – Не хочу. – Ну і правильно! Що в тій науці доброго (Авторка)
- ◆ **нау́ки** **ко́рiнь** **гіркі́й**, **а** **о́воч** **солодкі́й** (Франко)

нафрiгати́ся *вул.* наїстися до несчочу (ст) || → **наїстися як бо́мок**

на́фта 1. *вул.* горілка (ст) || → **аквавіта**

2. очищений бензин (ст): Треба сполокати волосся нафтою, і волоссячко буде як шовк (Авторка) || **газу́ла**

нах:

Помаранчова начинка до крухого тіста

Потрібно: 125 гр цукру, 50 гр масла, 2 яйці, сок із 1 цитрини, сок із 1 помаранчі, помаранчева шкірка з 1 помаранчі

Вбити яйці. Додати тертої шкірки і соку з цитрини й помаранчі. Вляти все до ринки, приміщеної у горячій воді. Варити пів години, мішаючи невпинно. Додавати потрохи масла. Коли маса вистигне, розмазати її по крухому тісті (Нова хата 1934)

◆ **нах а́лярм** → **а́лярм**

нахіхля́тися *вул.* випити надмір алкоголю; випитися, сп'яніти (ст) || → **влю́лятися**

нахка́стлик → **нака́слик**

нахму́рати *вул.* 1. назбирати (ст): Отсе раз кляві яндруси! Шпануйте, що грибів нахмурили! (Авторка)

2. **накрасти** (ст): Можна було “нахмурати” з сусідних засаджених піль (Франко)

нацаба́ну́ти 1. **накласти**, **навантажити** (ст)

2. **накричати** (м)

на́цьо → **но́цьо**

наця́хати 1. **нарізати**; **нарубати** (ст)

2. **набити**, **побити** (ст) || → **вiга́ратати**

на́чинка *кул.* начинка (ст)

на́чiння → **на́чиня**

на́чиня (**на́чiння**) посуд (ст): Я зараз, Дуську, лише зроблю трохи порядок і помию начиння (Лисяк)

наш:

◆ **на́ша ві́ра** → **ві́ра**

наша́стати *вул.* **накрасти** (ст)

нашкря́бати (**нашкрі́бати**) 1. **пошкрябати** (поверхню) (ср, ст)

2. **неакуратно**, **недбало** **написати** (м, ср, ст)

нашкрі́бати → **нашкря́бати**

нашлю́гати 1. побити (ст) || → **ві́гаратати**

2. налякати (ср)

нашмі́нкований нафарбований, напудрований (про жінку, дівчину) (ст)

нашпанува́тися стати струнко; виструнчитися (ст)

нашра́йбати *шк.* недбало написати (завдання, вправу тощо) (ст, ср, м)

ная́льник *вул.* обличчя (ст) || → **лице́**

- ◆ **начі́стити ная́льник** побити (ст): Гандзя, якої це стосувалося, сприйняла мій жарт з почуттям гумору, а Влодко страшно образився і погрожував “начистити мені наяльник” (Гарух) || → **ві́гаратати**

не:

- ◆ **не бері́ то на сво́є ко́нто** → **ко́нто**
- ◆ **не бе́сер** → **бе́сер**
- ◆ **не в <мо́ім, йо́го, її́> гу́сті** → **густ**
- ◆ **не дзя́вкай** → **дзя́вкати**
- ◆ **не зна́ти, що в ко́му сиді́ть** → **сиді́ти**
- ◆ **не <мі́й, йо́го, її́> густ** → **густ**
- ◆ **не при го́лосі** → **го́лос**

небе́сний:

- ◆ **небе́сна пта́шка** → **птах**
- ◆ **птах небе́сний** → **птах**
- ◆ **ту́рок небе́сний** → **ту́рок**

небі́жка покійниця (ст)

- ◆ **за небі́жки А́встрії** 1. за часів Австро-Угорської імперії (ср, ст): Мені подобалися предмети, що викладалися, – українська, польська, латинська мова, природа, а особливо математика. Не дуже хотіла вивчати німецьку мову – по 30 слів за одну лекцію. Мій батько був тим дуже зажурений, бо був вихований ще за “небіжки” Австрії (Коць) || **за часі́в найясні́шого па́на**

2. дуже давно (ср, ст)

- ◆ **плéсти як небі́жка но́гами** → **плéсти**

небі́жчик покійник (ст): Сказав хтось, чи не небіжчик Івась Витвицький, знаний, між іншим, з того, що винайшов сентенцію: “Україна – то є Україна, а бульба – то є бульба” (Керницький)

не́бо:

- ◆ **не́бо в ге́мбі** → **ге́мба**

нева́льорний який не становить цінності, вартості (ст): А що панам з такого невальорного чоловіка? То однаково, що горщик без дна (Вільде)

неві́нний:

- ◆ **неві́нний як бара́нчик** *ірон.* про того, хто вдає, ніби нічого не знає (Франко)

неві́парений:

- ◆ **неві́парений пі́сок** → **пі́сок**

неві́триманий:

- ◆ **неві́тримана годі́на** → **годі́на**

неутра́льний нейтральний (ст): Коли проголосили у Львові набір, я мав до війська неутральне ставлення. Таке неутральне, що, можу сказати, воно не було ніяким ставленням (Селепко)

не́гува́ти заперечувати; ігнорувати (ст): Наші кацапи не́гували існування українського народу як окремішнього і ширили ту свою "ідею" між тоді ще мало або й цілком несвідомим загалом селянства (Шухевич)

недо́віджува́ти недобачати (ст): У всіх недугах очних, а тим більше тоді, коли чоловік зачинає недовиджувати, треба якнайскорше удатися до лікара-окуліста, а не обманювати себе бабськими і календарськими ліками (Дрималик)

недо́статі́чно шк. незадовільно (оцінка) (ст)

неду́га мед. хвороба (ср, ст)

♦ **лі́карка жіно́чих неду́г** → **лі́карка**

неду́жий хворий (ст): Приїздять сюди люди, недужі на тілі та здорові на душі, а виїздять і на душі недужі... (Ярославська)

недучика́ні → **нидучика́ні**

незда́лий поганій (ср, ст)

незда́ло погано (ср, ст): Ти все нездало зробила, мусиш переробити віднова (Авторка)

незу́житий невикористаний; невжитий (ст): У тебе є ще незужиті картки? Мені треба кілька – написати лист (Авторка); Сивух замовк. Решта незужитих слів заткали йому горло, і він насилу проковтнув їх (Нижанківський)

неко́нтентний незадоволений (ст)

не́мно тривожно, неспокійно, некомфортно (ст) || **ма́ркітно** (**ма́ркітно**)

не́мнути вул. украсти (ст) || → **гра́йфнути**

не́мравий млявий, апатичний, повільний (ст): Пригадую собі його, був такий "немравий" молодець (Домбровський)

не́ндза 1. біда, убогість (ср, ст) || **не́ндза ґа́лиці́йська** (**ґа́лиці́йська**)

♦ **о́браз не́ндзи і розпа́чи** 1. людина в розпачі, яка викликає співчуття; бідолаха (ср, ст): Прошу пані, а що я пані зараз скажу! Уявіть собі, кілька років Стефко та Рома живуть у сепарації, а їхня дитина по тих літах – то образ нендзи і розпачи! (Авторка) || → **біда́ка**

2. занедбана, здеґрадована людина, яка викликає жаль, співчуття (ср, ст)

♦ **не́ндза ґа́лиці́йська** (**ґа́лиці́йська**) 1. ⇔ **не́ндза 1** (ср, ст): Вчора, нарешті по кількох тижнях, вперше по смерті Влодзі зайшла до її хати, а там така нендза ґа́лиці́йська: усе, що могли, віпродали на її лікування. Щось трохи принесла їм з їдженя, то дітиська на мене такими голодними очима дивилися. Треба нам частіше там вступати (Авторка)

2. ⇔ **не́ндза 3** (ср, ст): Ах ти ж нендзо ґа́лиці́йська! Шо ж ти дзямаєш мені цілий день і дзямаєш. Вступися відси! (Авторка)

2. **знев.** воші (ст): Та служниця "Беркевичка" почала мені вияснювати, що воші у воді ще більше множаться. Мабуть, мала вона в тім згляді досвід, бо, коли я вийняв з води голову, найшов в голові ще більше тої "нендзи" (Шухевич)

|| → **кіми**

3. надокучлива, набридлива людина (м, ср, ст) || **не́ндза ґа́лиці́йська** (**ґа́лиці́йська**)

4. людина, чий учинок викликає обурення; непорядна, підла людина; негідник (ст) || → **креа́тура**

◆ **більшовицька нєндза** ⇔ **нєндза дзядѳвська** (вислів “більшовицька нєндза” з’явився за часів *перших совітів*, які, “несучи культуру в маси”, не знали елементарних норм *поводження*, а основним “пролетарським харчем” вважали “сельодку, агурець і водку”, якими і намагалися “окультурити” Львів) (ст): Десь то було за перших совітів: понаїхало їх на фірах багато, і все везли в здоровенних бочках “сельодку” та все горланили свої пісні. Вихвалялися, що несуть нам “культуру”. Бабця раз пішла до театру і побачила там тих “пролетарів”. Уявіть, та нєндза большевицька повбирала коронкові нічні сорочки до театру, бо навіть таких речей ніколи вони не бачили і думали, що то бальові сукні! І то правда (Авторка)

◆ **нєндза дзядѳвська** голота, жеброта (лайка)

нєндзний нікчемний (ст)

необіраний неочищений від лушпиння (ст): Прохарчування було дуже погане. Два рази в день виводили нас на двір, ставили в чергу і ми одержували кусок хліба і черпак юшки з необираної картоплі. Як вони тоді смакували! Через довгий час, вже по виході з тюрми, мені дуже смакувала бараболя в лушпині (Дейчаківський)

необчислімий непередбачуваний (ст): Артисти необчислимі. Час у них не значить нічого. Умова з ними немислима. Працюють тоді, коли їм в голові запалає думка (Боберський)

непарістий непарний (ст): Непаристі числа (Авторка); Кляси в гімназії традиційною дорогою, від діда-прадіда, ділено на дві категорії, на “тяжкі” й “легкі”. До тяжких належали всі непаристі: I, III, V і VII, а до “легких” належали II, IV, VI і VIII кляса... Це йшло по традиції, а джерелом того був, мабуть, забобон і недовір’я до непаристих чисел (Шухевич)

непєвний 1. ненадійний, зрадливий (про людину) (м, ср, ст)

2. підозрілий, сумнівний (про людину) (м, ср, ст)

3. мінливий, непостійний (про погоду) (м, ср, ст)

непочитальний безвідповідальний, несерйозний, неорганізований (ст)

непрічком наприклад, приміром (ст): Якби тобі, непрчком, так само міцно трималася макітри латинська граматика, то це була б річ без порівняння корисніша (Керницький)

неприявний відсутній (ст): Сам о. Ільницький був, мабуть, професором від всесвітньої історії та мусів мати великий пошанівок для австрійської цїсарєвої Марії Тереси, бо, коли часом (дуже рідко і хїба винятково) заступав неприявного професора, завсіди зачиналася наука від слів: “А скажи мені, коли панувала цїсарєва Марія Тереса?” (Шухевич)

нєрви:

◆ **впасти в нєрви** не на жарт знервуватися; розізлилися, розсердитися (ср, ст)

◆ **грати на нєрвах** нервувати, дратувати, злити (ст) || **на органках грати**

◆ **йти на нєрви** погано впливати на нервову систему (ст): Кажє: “Мені йде на нерви, як не їм обїду. Українці постїйно мають добрий вкус до їди, лишєнь не до діла” (Боберський)

- ◆ **ма́ти нерви** бути нервовим (ст): Є тут усякі молоді пані, заміжні, розведені і молоді вдовички, що раді б вдруге вийти заміж, також усякі знуджені дами, що мають “нерви” і виїжджають з дому, щоб змінити повітря (Цегельська)

нерво́вий:

- ◆ **на нерво́вому тлі** у результаті стресу, хвилювання, неспокою, нервового збудження (ст)

не́рвус нервова людина; холерик (ср, ст) || **ра́птус**

несамові́тий неймовірний, дивовижний (ст): Михайло Медвідь оповів мені несамовиту історію. Вчора, серед темної ночі, коли в бараку вже всі спали, хтось заверещав: – Хто нюхає мої ноги? – Зробили світло. Виявилось, що майор Побігущий робив контролю ніг, чи чисті. Правда це чи ні, не знаю. Не моя справа перевіряти всі історії, що їх розповідають у війську. Все-таки я бачив велике нервування в бараку, де нюхали ноги (Селепко)

неслі́вний який не дотримує слова (м, ср, ст)

несо́гірший непоганий, не гірший за інших (ст)

несотворе́нний:

- ◆ **несотворе́нні речі** щось неймовірне, нечуване, що викликає обурення (ст): На нього виговорювали адвокати несотворенні речі (Шухевич)

неспокі́йний:

- ◆ **неспокі́йна голова́** → **голова́**

неутну́тий стійкий у своїх переконаннях; наполегливий (ст): Пачовський був гордовитий і неугнутий, а Карманський вмів прикидатися лояльним, хоч у глибині душі не сприймав нового порядку і своє незадоволення висловлював відверто у дружньому товаристві та ще й за чаркою вина (Тарнавський О.)

неху́бний неодмінний, обов’язковий (ст)

нехлю́йний неохайний; нечупарний (ср, ст) || **капа́рний**

нехлю́йник неохайний чоловік; нечупара (ср, ст) || → **киру́нник**

нехлю́йниця неохайна жінка; нечупара (ср, ст) || → **киру́нниця**

нехлю́я неохайна жінка або чоловік; нечупара (ср, ст) || → **киру́нник;**
→ **киру́нниця**

не ні (м, ср, ст)

не́кати часто повторювати “не” (м, ср, ст): Чого некаєш? Не хочеш йти працювати до школи – то не йди. Але щоб потім не шкодувала, як рік пронидієш вдома без роботи (Авторка)

не́шпори *вул.* вечірня *Служба Божа* (ст)

нидо́брий недобрий; поганий (м, ср, ст)

- ◆ **нидо́брий як ша́ндар** → **шанда́р**

нидучика́ні (недучика́ні) загрозове попередження, що щось ніколи не здійсниться, не відбудеться (ст): А нидучикані ваші! Ней вас Памбіг скари! Абиьсьти нугами пунатігали! Жибиьсьти скапали як сьвічка! (Рудницький)

ни́жник *шах.* пішак (ст) || **пйо́нек**

ни́кати (ні́пати) вишукувати, нишпорити (ст): Ти мене питаєш? Но, го, не так бальюном. То ти балакай, за чим тут никаєш? (Нижанківський)

ни́клий незначний, непомітний (ст): У дійсності при тій розправі було тільки два важні питання: справа Віри Свенціцької і справа Романа Шухевича. Всі про-

чі, попри ті дві, сходили на дальший план, бо підсудні признавалися, або було евідентне уневинення (Дарка Федаківна), або вкінці роля решти підсудних була така никла, що на них навіть ніхто не звертав уваги (Шухевич)

німати *вул.* красти (ст) || → **бухати**

ніні сьгодні (ср, ст): Ти, Миську, нині, на правду, щось дуже злий (Нижанківський); Директора бурси проф. Зубрицького бурсаки жартівливо прозивали “Днесь”, тому що він часто вживав це слово замість “нині” чи “сьгодні” (Микула)

❖ **ніні білут, завтра чорнут** про лицеміра, брехуна (Франко)

ніпати → **нікати**

нірки:

◆ **вчепіти за самі нірки** дошкулити; болюче вразити у слабке, найболючіше місце (Франко)

ні → **ані**

◆ **ні в п'ять, ні в дев'ять** ні в сих, ні в тих (ст): – Аж тоді і я глянула на коверту і побачила, що письмо се адресоване до вас. Прошу, пане докторе, звертаю вам сей цінний документ. – Доктор стояв, як то кажуть, ні в п'ять ні в дев'ять (Франко)

◆ **ні з мордú слова, ні з дупи перду** → **морда**

◆ **ні сей ні той** → **сей**

◆ **ні сіло ні впало** → **сісти**

❖ **ні граматúчно, ні поетúчно** → **граматúчно**

нігди (**нікди**) ніколи (ст)

◆ **на свято́го нігди** (**нікди**) ніколи, за жодних обставин (м, ср, ст): – Обіцяв, що в суботу поїдемо на закупи. – Чекай, чекай, поїдеш на святого нігди. У нього на родину ніколи немає часу (Авторка) || **на кінський велікдень**

нікди → **нігди**

німа́к 1. *вул.* німець (ст) || **німа́ка, німец**

2. мовчазна, неговірка людина (ст) || **німец**

німа́ка ⇔ **німа́к** 1

німец 1. ⇔ **німа́к** 1

2. ⇔ **німа́к** 2

◆ **говорú до ньóго** (**не́го**), **колú він німец** про того, хто не хоче прислухатися до чиєсь поради (ст)

ніс:

◆ **квач зробіти з нóса** → **квач**

◆ **ку́рися тобі з-під нóса** → **курúтися**

◆ **ма́ти му́хи в нóсі** → **му́ха**

◆ **му́ха на ніс сіла** → **му́ха**

◆ **ніс на гвінт гордо** (ст)

◆ **ніс на гвінт спустúти** стати сумним, невеселим; похнюпитися (ст) || **ніс на квінту спустúти**

◆ **ніс на квінту спустúти** ⇔ **ніс на гвінт спустúти**

◆ **пéнзель з нóса зробіти** → **пéнзель**

◆ **розсува́ти нóсом** → **розсува́ти**

◆ **як жу́дові з нóса ка́пає** → **жид**

ніц нічого (ст): А він на голові має шапку-роґатівку і такого орла, як каня. А в руках штахету і ніц не каже, тільки мене тою штахетою по плечах і каже: "Гибай, кабане!" (Тарнавський З.)

♦ **піту на ніц** змарнуватися, згинутися (ст)

ніца (перев. мн. **ніци**) кул. тістечко зі збитих яєчних білків і цукру; безе (ср, ст): Ці славні "бабцині" хліби пеклося у великій печі на капустияних листях, а по хлібі чи бабах у великодній час всувалося до печі "ніци" зі залишених білків, бо цілі копи (копа – 60 яець) жовтків ішли до баб (Криницька)

ніщо́:

♦ **святе ніщо́** той, хто безпідставно гонорує, чваниться (Франко)

но лише, тільки (ст): Та приходь, будуть но свої, файно собі посидимо (Авторка); Я но зіла і знов хочу їсти (Авторка)

♦ **но-но** ну-ну (ст): Но-но, пильнуй слів, не смієш так до мами говорити (Авторка)

♦ **но ні (не)** чи не так (ст): Але файна та Юлька кобіта, но не? (Авторка)

новій:

♦ **<бути> як нова копійка → копійка**

♦ **Новій Львів** дільниця міста в районі сучасних вулиць Панаса Мирного, Тернопільської, Запорізької, Литовської, О. Мишути

♦ **Новій Світ** дільниця на південний захід від центру міста: Вперше назва Neue Welt з'являється на планах міста першої половини XIX ст. [...] Назва Новий Світ поширилась у XIX ст. на всю околицю між Городоцькою та Сокільницькою (пізніше Вулецькою) дорогами. З півдня її межею стала прокладена у 1864–1866 роках залізнична копія Львів–Чернівці (Мельник І.)

новік церк. монах після облечин до перших тимчасових обітів (м, ср, ст): Молодий Шептицький цілком свідомо відмовився від світської кар'єри і прийняв рішення стати новиком Добромильського монастиря (Авторка)

новіна́:

❖ **добра новіна́, як нічо́го зло́го не чу́ти** відсутність поганих новин – також добра новина (Франко)

новічка церк. монахиня після облечин до перших тимчасових обітів (м, ср, ст)

новіціят (новіціят) церк. 1. період після облечин до перших тимчасових обітів (м, ср, ст)

2. будинок для новиків чи новичок (м, ср, ст)

новіціят → новіціят

новоже́нці молоде подружжя; молодята (ст): По тій церемонії похід ішов пішки до церкви св. Петра і Павла або до костелу св. Антонія, відповідно до обряду новоженців. Як верталися зі шлюбу, мати вітала молодих на порозі дому. Прикривано їх великим кожухом волоссям наверх, і на таці давали хліб і горілку (Крип'якевич)

нога́:

♦ **да́ти нога́м зна́ти** піти геть (ст): Здвигнули плечима і дали ногам знати (Лисяк)

♦ **заде́рти но́ги ірон.** 1. сісти, лягти відпочити (м, ср, ст)
2. упасти (м, ср, ст)

3. *вул.* померти (ср, ст): – Жінка сміється, коли може, але плаче, коли хоче! – Такі-то жінки! Мордує хлопа, коли той живе, але коли задерє ноги, тоді в плач: “Е-е-е, такий був добрий!” – Але ви ще живете? – Та живу. Але для неї, то я вже задер ноги! (Селепко) || → **зламатися**

◆ **<ма́ти> но́ги з ті́ста** бути втомленим (ст): – Допомоги тобі встати? – Ні, я сам. – Як хочеш. Але бачу, твої ноги з тіста. Дам тобі добру пораду. – Яку? – Як будеш втомлений – підпирай носом. Ха, ха! Запам’ятаєш? – Дуже старий дотеп (Нижанківський)

◆ **мі́кнути нога́ми** упасти (про людину) (ст) || → **беркі́цнути**

◆ **накрі́тися нога́ми** ⇔ **мі́кнути нога́ми**

◆ **на́тяга́ти но́ги** ледве йти (ст): – Там десь Зенек натягає ноги на кінці, – згадує товариша Денисюк. Щораз частіше мішається крок маршруючих (Лисяк)

◆ **на́тягну́ти нога́ми** ⇔ **заде́рти но́ги**

◆ **но́ги з ру́би** → **ру́ба**

◆ **плюнь та й ного́ю розі́тру** → **плю́нути**

ногави́ця штанина, холошоа (ср, ст): На місці нам зробили обшук. Я встиг витягнути з кишені доляри (це був дуже компромітуючий матеріал на той час) і запхав їх за штани під ремінь. По цім поверховім обшуці нас завели на поліційну станцію. По дорозі я почув, що мої доляри висунулися з-під ременя і поступово зсунулися в праву ногавицю. Я їх не згубив, бо мав шкарпетки, зачочені поверх ногавиці (Дейчаківський); Щоби штани не крутилися, треба при рисуванню вже на матерії зазначити пункт коліна як передної, так і задної ногавиці (Повний курс)

ножі́вник (ножі́внік) *вул.* вуличник, розбишака (ст)

ножі́внік → **ножі́вник**

но́мер:

◆ **ві́ддуба́сити під пе́рший но́мер** → **ві́ддуба́сити**

◆ **оді́надцятим но́мером** → **оді́надцятий**

ноншаля́нтний безцеремонний, розв’язаний, нахабний (ст)

ноншаля́нтно безцеремонно, розв’язано, нахабно (ст): Під час одного з мітингів, в якому брав участь і Корнійчук, наш Василь, попередньо випивши чарку для відваги, вийшов перед залю і, спершись ноншалянтно на фортеп’яно, почав нарікати, як то у новій радянській дійсності письменникові доводиться просто голодувати, що він не має ніякої допомоги і так запропащується його талант (Тарнавський О.)

но́рма́лка *іст., шк.* реальна школа; на відміну від гімназії у ній не викладали грецької та латинської мов, та навчання тривало 7 років ||

реа́лка

носі́ти:

◆ **носі́ти се́рце на язці́** → **се́рце**

носожі́вець той, хто нюхає тютюн (Франко)

но́та¹ *шк.* оцінка (ст): Я став зовсім іншим. Наука почала мене інтересувати. Я почав робити чимраз ліпші поступи, приносив на свідоцтві чимраз то ліпші ноти, помалу доганяв я те, що занедбав дотепер (Шухевич)

◆ **да́ти незадо́вільну но́ту** поставити незадовільну оцінку (ст) || →

го́ля да́ти

♦ **цісарська нота** *шк.* задовільно (оцінка) (ст): Дехто з учнів моргнув до мене незначно, а найближчий сусід шепнув мені до вуха: "Він тобі попам'ятає, що ти скомпромітував його перед цілою класою". Так і сталося. Я – добрий "латиніст" – одержав на свідоцтві з латини... достаточо. Сьогодні, з перспективи часу, дивимося на ті справи спокійно й трактуємо їх "на весело". Але тоді був "гранатовий розпач" для мене, доброго "латиніста", одержати з латини "цісарську" ноту (Домбровський) || **достаточо**

нота (нута)² *муз.* нота (м, ср, ст): Не з тої нути зачали, але головне, що зійшлися на ферматі (Авторка)

♦ **бреше як з нот** → **брехати**

нотатка блокнот, записник (ст): Професор витягав з правої долішньої кишені своєї блюзи сиву нотатку в формі шістнадцятки. Такі нотатки можна було дістати

тільки в торгівлі паперу і приборів до писання Чайковського і Келбусевича на ринку коло кам'яниці Собіського (Шухевич) || **нотес, нотесик**

нотес ⇔ **нотатка** (ср, ст)

нотесик ⇔ **нотатка**

ноторічний загальновідомий; явний, очевидний (ст)

♦ **ноторічний злодій** → **злодій**

нобник нічний горщик (ср, ст) || → **ворінал**

ноцьо дит. ⇔ **нобник**: А ну швиденько сідай на ноцьо, бо знову будеш мати мокрі няпки. А до таких нечемних діток хто приходить? Так, бабайка (Авторка)

нугат *кул.* солодощі з горіхів та меду (ст)

нуд нудьга (ст): Такий нуд мене вчіпився, нічо'м не хотів (Авторка)

♦ **з нудів** від нудьги (ст)

нудзяж (нудяр) нудна, надокучлива, нецікава людина (ср, ст) || → **глендзяр**

нудяр → **нудзяж**

нулька:

♦ **на нульку** на лисо (ср, ст): Проф. д-р Юліян Гірняк, якого заради мало-го росту називали "Центиметром", мав одного дня дижур на перерві й стояв собі при вікні, відвернувшись плечима до коридору. Волосся мав обстрижене на "нульку" машинкою, до речі, як і більшість із нас (Береза)

♦ **на нульку обгонзати** обстригти волосся до самих коренів, на лисо (ср, ст): Волосся мав обгонзане на нульку машинкою (Авторка) || **під (на) нульку підстригти, на нульку обчікати**

♦ **на нульку обчікати** ⇔ **на нульку обгонзати** (м)

♦ **на нульку підстригти** ⇔ **на нульку обгонзати** (ср)

♦ **під нульку підстригти** ⇔ **на нульку обгонзати** (ср)

нумер 1. номер (ст): – Що сі питаєш? Хочеш знати, з-під якого я нумеру? – вже нетерпеливо цідить, встаючи з колін, штурман (Лисяк) || **нумерок**

♦ **добрый нумер** *вул.* неабиякий розбишака, ледащо (ст)

♦ **вону́ оба єден нумер тримають** обоє однієї вдачі, роблять усе разом (Франко)

2. вибрик (ст): – Нумер йому не вийшов, – стверджує урваним півголосом з

Нугат

7 білків убити на шум, всипати потрохи 42 дека цукру, даліше вбивати на парі, вляти 6 ложок кип'ячого меду. Коли маса згусне, домішати 2 пригорщі крайних оріхів і, коли вже маса відстає від начиння, виложити на оплатки, розвести грубо на палець і приложити оплатками (Нова хата 1933)

другого боку той, що так щиро частував контингентівкою в потязі, тому, холера, така недобра... (Лисяк)

♦ **відваліти ну́мир** ⇔ **відваліти**

3. вульг. ерекція (ст)

♦ **ста́вити ну́мер** *вул., вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грімати**

♦ **ста́вити ну́мери** *вул., вульг.* ⇔ **ставити ну́мер**

нуме́рок ⇔ **ну́мер 1**

♦ **ста́вити нуме́рок** ⇔ **ста́вити ну́мер**

ну́рок пірнальник (ст): Помпіерам прийшла на допомогу самоохотна бригада нурців-водолазів, що складалася з трохи старших від мене батярчуків із Церковної вулиці (Керницький)

♦ **да́ти ну́рка (ну́рца)** пірнути (ср, ст)

ну́та → **но́та**

ню́нька *ірон., знев.* плаксі́й (м, ср, ст)

нютува́ти заклепувати, спаювати (ст)

нюх *вул.* ніс (ср) || → **каля́йфор**

♦ **да́ти в нюх** *вул.* вдарити в обличчя (ср, ст) || → **засервува́ти під о́ко**

ню́хати:

♦ **ню́хати баче́вського** → **баче́вський**

ню́хач ⇔ **нюх**

♦ **да́ти в ню́хач** ⇔ **да́ти в нюх**

няпки *дит.* труси (ст)

О

о:

♦ **о тім потім → то**

обарінок коло, кільце (ст): Він сідає на лавочці і запалює цигарку. Пускає кілька димних обарінків і спокійно поглядає на Львів, що внизу (Тарнавський З.) ||

кўлко

♦ **дірка без обарінка** ніщо (ст)

♦ **як дірка без обарінка** ніяк (ст): – Ну, як виглядаю? Добре? – Ні. – Зле? – Ні. – А як? – Як дірка без обарінка (Тарнавський З.)

обацвай ірон. удвох (ср, ст): Ми разом обацвай (Авторка)

обгўнзати вул., ірон. надто коротко підстригти волосся (ср, ст) || →

обскўшити

♦ **на нульку обгўнзати → нулька**

обезвічити покалічити (ср, ст)

оберлюфт квартира (у вікні) (ст)

обертас (бертас) поворот на 180° на одній нозі у швидкому темпі (виконують дівчата в народних танцях)

♦ **брати в обертаси** допикати, дошкуляти (ст)

обертати:

♦ **обертати як міх, пўвний полўви** сильно бити, лупцювати (ст):
Макольондра скоро поликав слину й лише говорив: “Б’ють, як в бубон б’ють, як в бубон...” – і говорив правду. Раба Божого обертали як міх, пўвний полўви (Нижанківський) || → **бїти як в бубен**

оберхáпка → обершáпка

оберцьвўок вул. піджак (ст) || → **блўза**

обершáпка (оберхáпка) хабар (ст) || → **хабар**

обзўрини оглядини (ст): Говорено, що на “Копитковій” ставлено тріумфальні ворота, що про їх велич і красоту оповідано чудеса. Пополудні переднього дня, як мав приїхати престолонаслідник, я забажав побачити тріумфальні ворота, що їх так прославлювано. Дїстав я від мами 10 крайцарів на дорогу і вибрався кінним трамваєм на залізничний двїрець на обзурини. У Львові не одно робило мені немилу несподіванку, але таку немилу несподіванку, як ті ворота, не зробило мені у Львові ніщо більше (Шухевич)

обира́ти чистити (ср, ст): Живо бери запаску, обирай бульбу, мий начиння, полощи салату, полудне підходить, час обїд видавати (Цегельська)

обїрвáти отримати, дістати (ст): В учнів було таке вірування, що коли та “відьма” перейде рано дорогу, то, з цілою певністю, учень обїрве “двійку”. Тому, коли котромусь з них “відьма” дійсно рано ввійшла в дорогу, учень з місця завертав, спрямовував свої кроки на Руську вулицю і тудю пробивався в гімназію... Того дня було п’ять предметів: релїгія, латина, грека, німецьке й українське. Прошу собі уявити, що в тім дні стрічі з відьмою я був питаний зі всіх п’ятьох предметів і зі всіх обїрвав “двійку”, себто одного дня обїрвав аж п’ять двїжок. Це був, направ-

ду, рекорд, яким, мабуть, ні один учень нашої гімназії не міг похвалитися. Цілком природно, виною того дебаклю був не я, тільки моя стріча з відьмою (Шухевич)

♦ **г'оля обі́рва́ти** → **го́ль**

♦ **обі́рва́ти цває́ра** → **цває́р**

❖ **де двоє б'ються, там третій та́кож щось обі́рве** (Лис Микита 1960⁹)

обі́ти *церк.* урочиста обіцянка, зобов'язання бути монахом (м, ср, ст)

♦ **ві́чні обі́ти** ⇔ **дові́чні обі́ти**

♦ **дові́чні обі́ти** *церк.* монаші *обі́ти* до кінця життя (м, ср, ст) || **ві́чні обі́ти**

♦ **пе́рші тимчасо́ві обі́ти** *церк.* перші монаші *обі́ти* на 1 рік (м, ср, ст)

♦ **тимчасо́ві обі́ти** *церк.* монаші *обі́ти* на конкретний період (1 рік, 2 роки та ін.) (м, ср, ст)

обі́цюва́ти давати слово; обі́цяти (ст): При кінці п'лятформи, десь поза вагонами, стояли, тримаючись за руки, пари і, очевидно, обі́цювали собі різні речі, які так важко, особливо в воєнний час, дотримати (Авторка) || **обі́цяти**

♦ **золоті́ го́ри обі́цюва́ти** → **золоті́й**

обі́цяти ⇔ **обі́цюва́ти**

♦ **золоті́ го́ри обі́цяти** → **золоті́й**

❖ **обі́цяти, а не доде́ржува́ти** – **паску́дство** обіцянки завжди потрібно виконувати (Франко)

обко́ваний:

♦ **обко́ваний на бля́шку** *шк.* добре підготовлений (ст)

обла́тати побити (ст) || → **ві́гарата́ти**

облека́ти *церк.* 1. здійснювати обряд *облечин* (м, ср, ст)

2. одягати монаший одяг (м, ср, ст)

обле́чини *церк.* обряд посвячення в монахи, під час якого *кандидата* одягають, *облекають* у монаший одяг (м, ср, ст)

облу́ваний:

♦ **Облу́ваний понеде́лок** *церк.* другий день Великодніх свят || **Сві́тлий понеде́лок**

облі́таний 1. натренований, навчений (про голуба) (ст): – Пурці? Ну, а як? Не бачите? Подивіться на головку. Расо́ві. Облітаєте, завжди додому вернеться. – Кожний добре облітаний голуб вернеться (Нижанківський)

2. *вул.* досвідчений, бувалий (ст): Ти в політиці облітаний, а я – гіпс (Нижанківський); Ти є хлоп облітаний в таких кавалках, а до того теолог – маєш добру маску та й у Львові мало хто тебе знає, крім шановної бабці, кількох агентів і кількох твоїх бувших симпатій (Керницький)

облі́гати натренувати, навчити (голуба) (ст)

обло́витися поживитися, нажитися (ст): Особливо люблять чіпатися до власників шинків, бо, приловивши такого необачного шинкаря, можна добре обловитися і при тім виказати добрі урядові висліди праці (Тарнавський 3.)

обля́ти *шк.* не скласти *матурального* іспиту (ст)

обма́глюва́ти *вул.* побити (ст) || → **ві́гарата́ти**

обма́гуля́ти ⇔ **обма́глюва́ти**

обмасти́ти ⇔ **обмаглюва́ти** (м, ср, ст)

оболо́ні → **боло́нь**

обору́дка процес купівлі-продажу (ст)

обпа́лений (опа́лений) засмаглий (ср, ст): Був тільки в штанях і сорочці.

Обпалена шия виглядала з розіпнятої сорочки (Ярославська) || **засма́лений**

обпа́люватися (опа́люватися) засмагати (ср, ст): “Але, знаєш, ти зовсім, зовсім не обпалилася!” – докинув, спершись ліктем на подушці (Ярославська)

обпатро́вувати (опатро́вувати) мед. накладати *обпатрунок* (ст)

обпатру́нок (опатру́нок) мед. 1. пов'язка, накладена на рану (ст)

2. перев'язування рани (ст)

обража́льський надміру образливий (м, ср, ст) || **образні́цький**

◆ **па́н обража́льський** надміру образливий чоловік (м, ср, ст)

◆ **па́ні обража́льська** надміру образлива жінка (м, ср, ст)

ображні́цький → **образні́цький**

о́браз 1. зовнішній вигляд; образ

◆ **о́браз не́ндзи і розпа́чи** → **не́ндза**

2. видіння (м, ср, ст): Кожного разу замикаю очі й бачу виразно образи Святого Вечора (Загачевський)

3. ікона (м, ср, ст)

◆ **мисте́цький о́браз** картина (ст): Та люди як мистецькі образи: інакше представляються здалека, інакше – зблизька (Вільде)

❖ **я тобі про образі, а ти мені про гарбузі** || → **дід про хліб, ба́ба про фіялки**

образні́цький (ображні́цький) ⇔ **обража́льський**

образо́ваний освічений (ст): Була це людина мало образована, але чесна і, як на тодішні часи, навіть строго патріотична (Нагірний)

образо́к церк. репродукція ікони на листівці невеликого формату (м, ср, ст): Батько був поїхав якось по Різдвях Святах до Львова і купив в книгарні Ставропігійського інституту, а може, в торгівлі девоціоналами і церковним прибором М. Димета (в Ринку приблизно коло кам'яниці Непіфельдової) сто образків святих, аби було що роздати “ґречним дітям”, коли на Йордан буде ходити по хатах “з кропилом”. А що ми обоє зі сестрою були “ґречні”, а може, тому, що нас батько дуже любив, тому зараз таки дав нам по одному образцеві (Шухевич)

обру́с скатертина (м, ср, ст) || **насти́льник**

обса́да склад (акторів, гравців у карти тощо) (ст): Пан Кольберт, загравши в другій обсаді, пішов спати, а я тут блукаю (Тарнавський 3.) || **ґарніту́ра**

обса́джений оточений багатьма людьми; навколо якого сидить багато людей (ст): Всі столи були густо обсаджені, тільки коло самого буфету стояв незастелений столик (Марська)

обсерва́ція спостереження, споглядання (ст): Бачив, що Ромко має чималий хист обсервації та досконало орієнтується в кожній ситуації (Загачевський)

обсервува́ти спостерігати, розглядатися, вивчати (ст): Коли Фігура побачив мене, зігнувся, щоб скритися за свого сусіда, але було вже запізно, бо я обсервував його кілька моментів і добре його пізнав (Шухевич)

обсирáти вульг., знев. обмовляти, пліткувати (м, ср, ст)

обсісти:♦ **обсісти язиком → язик**

обску́штити надто коротко підстригти волосся (ст): Цілком природно, що я зробив “інтерес”, “обскушивши” волосся за чотири крайцари, і в той спосіб зробив ощадність на шість крайцарів, за що можна було накопити, та й накопити, черешень (літра черешень – 3 крайцари) (Шухевич) || **обгónзати, обчикрúжити, обцибúшити, обчікати**

обста́вити 1. оточити з усіх боків (ст): Втім, я думаю, вони обставили, мабуть, вулицю своїми людьми... Це ж приїжджають дві грубі шишки! (Керницький)
2. умеблювати (приміщення) (ст)

обста́влення оточення з усіх боків (ст): Для так званих політичних акцій шулаків уживали тільки тоді як допоміжну силу для ґестапо, для обставлення підозрілої камениці чи замкнення виходів з двох кінців короткої вулиці, такої, як Жулінського чи Гловінського, що сполучували Личаківську з Пекарською. Такі вулиці легко було заблокувати, і фактично ніхто, що не був обізнаний з топографією Львова, не міг перейти, не зазримий жандармами (Тарнавський 3.)

обста́но́ва меблі, якими обставлено приміщення; умеблювання (ст): Попередній власник зарані випродав свою обстанову, й Оксана найшлася в кімнати, де не було нічого, крім простого соснового ліжка, стола і двох стільців – на одному з них мистився й цілий невибагливий умивальник (Марська)

обстра́ція мед. запор (ст) || **за́креп**

обтаба́читися бути прокуреним, просякнути димом; накуритися (ст): Коли нагло отець прошепотів: “Перестанеш курити, ти, тумане вісімнадцятий? Клякай, як при сповіді, і прирікай, що це ніколи не повториться”. Куба дійсно прилякнув і твердо приобіцяв, що це останній раз. Опісля, коли отець викликав його на лекціях латини чи греки, то перед тим, заки його питати лекцію, підходив до нього близько, кажучи: “Дихни на мене, чи ти дуже обтабачився” (Дзедзик)

обтинкува́ти заштукагурити (ст): Місто заповідало великі приготування, приготувався і “Народний дім”, що в його мурах приміщувалася наша гімназія. А приготування “Народного дому” на прийом чи то Рудольфа, чи навіть самого цісаря були завсіди однакові: обтинкувати зверху стару кам'яницю, з якої облітала виправа (Шухевич)

обтя́ти відрізати, підстригти (ср, ст): Коли я обтяла косу і через якийсь час йшла знову до перукарні, Даньо мені сказав: “Підстрижися, як ти була перше”. Він був ще маленький і, мабуть, найбільше зі всіх шкодував за мою довгою розкішною косою (Авторка)

обтя́тий підстрижений (ст): Бабця була добра господиня і вірна подруга, пам'ятаю її все усміхненою і веселою. Її коротко обтяте волосся було на той час і на її позиції революційним вчинком (Криницька)

обхо́дження поведінка, спосіб та характер дій (ср, ст)

♦ **гладкі́й в обхо́дженні** ввічливий, галантний, неконфліктний (ст): Дальше умовлено, що в кожному кроці, кожному порушенні, кожному жесті і в кожному слові він має бути за час тривання цілої розправи незвичайно елегантний, чемний, гладкий в обходженні і в способі висловів (Шухевич)

обходи́ти:

♦ **то <менé, тебе> обходи́т як то́річний сні́г → сні́г**

обца́с каблук, підбор (м, ср, ст): Маленький ростом, він робив всякі заходи, щоб показатися вищим, і тому мав черевики на страшно високих обцасах, наче яка панночка (Шухевич); От котиться якась така груба-грубезна і сопе та пере-валюється з боку на бік, а від того тягару обцаси так і повикривлювалися, що один гейта, а другий вісьта (Цегельська); Брання міри по боці і по кроці аж до обцасів (не до землі) є тим добре, що ніколи не заведе. Інший спосіб брання міри заводить, а це тому, що нема опертя, а при тім способі є сталє і незмінне опертя (Повний курс)

♦ **бу́ти під обца́сом** бути під чужим впливом, нездатним до само-стійних вчинків (м, ср, ст) || **бу́ти під панто́флем**

обцибу́шити 1. обманути, ошукати (ср, ст) : Хочє хлопа обцибушити. Не на фразєра трафив, го́сьцю! (Лисяк) || → **віківати**

2. вул. обікрасти (ср, ст) || → **віпорожнити**

3 надто коротко підстригти волосся (м, ср, ст): Я така згіршена: хотіла тільки підірвняти кінці, а вона мене так обцибушила, хоч перуку вдягай (Авторка) || → **обску́шити**

обчирку́жити ⇔ **обцибу́шити** 3

обчислі́тися вирахувати (ст): Коли панна обчислилася, що задовго прийшлось би їй на мене ждати, заки покінчу школу, вийшла замуж; отже, з кандидата на "професора" й на мужа став я знов учнем середніх шкіл (Нагірний)

обчікати ⇔ **обцибу́шити** 3

♦ **на ну́льку обчікати** → **ну́лька**

обшастати 1. ⇔ **обцибу́шити** 1

2. ⇔ **обцибу́шити** 2

обшва́бити 1. ⇔ **обцибу́шити** 1

2. ⇔ **обцибу́шити** 2

овельо́нитися ірон. вийти заміж: Дуже скоро ця юнка була під моїм обцасом і дуже хотіла овельонитися. "Поїхали, я тебе представлю своїй мамі! Вона в мене дуже класна", – якось запропонувала моя юна дама (Орбець)

обвид обрїй (ст): Гучний досі відгомін грому, що гуркотів десь, ставав щораз тихіший і відходив на овиді з чорними хмарами (Ярославська)

овомальту́на вітамінізований напій (ст)

огірко́вий:

♦ **огірко́вий сезо́н** пора літніх відпусток (ст): Одного дня, в т.зв. огірко-вому сезоні, коли дехто із співробітників був у відпустці, хтось захворів, до редакції прийшов тільки Федорців і новинкар (Купчинський)

огла́да манери поведінки (ст): В той вечір я побачив, що д-р Лончина є людиною високої культури, товариської оглади, з тонким почуттям гумору та що він намагається в тих важких обставинах робити для студентів усе, що можливе (Дейчаківський)

огляда́ти роздивлятися, розглядати (ср, ст): Зачекай хвильку, я тільки швиденько оглянну нову колекцію (Авторка)

огнік → **вогнік**

оголо́шник дошка оголошень (ст): Жидам діставалося дуже: тільки щось не подобалося полякам, вони починали бити жидівський оголошник, який вже і так висів за ґратами, бо постійно йому діставалося (Чайківський)

огортáти обгортати (м, ср, ст)

- ◆ **ше́вска па́сія огорта́є** → **па́сія**

оду́н:

- ◆ **на оду́н зуб** → **зуб**

оду́надцятий:

- ◆ **оду́надцятим но́мером** ⇔ **оду́надцяткою**

оду́надцяткою пішки (ср, ст): Ти знаєш, що то вже по дванадцятій, вже жаден трамвай не їде, вже тільки одинадцяткою доберешся (Авторка) || → **піхото́ю**

- ◆ **ї́хати оду́надцяткою** їти пішки (ср, ст)

оду́нка 1. одиниця (ст)

2. трамвай (рідко тролейбус) №1 (ср, ст): – Тепер можете поїхати самі додому, може, не буде вже так хутко нальоту, – сказав доктор, спиняючись біля трамвайної зупинки, – ось їде вже ваша “одинка” (Марська)

одино́кий єдиний (ст): Тут познайомився я з Барвінським і також з Іваном Белеєм, що був тоді одиноким співробітником цього видавництва [“Діла”] (Нагірний)

оді́дучити успадкувати (ст): Подає він прикмети характеру, які від них усіх у спадщині одідичив та чого на їх життєвих досвідах і від свої учителів навчився (Шах)

оді́ння одяг, вбрання (ст): При декотрих образах зміняв я рами кілька разів. Рами – це неначе одіння на чоловіці. Воно мусить бути дібране до лиця й постави (Боберський)

однозгі́дно разом, односта́йно (ст): Дівчата були в різних настроях. Одна хотіла їсти, а друга хотіла пити. Але ні одна, ні друга не знали, що саме. На питання молодчика обидві зрушили раменами і сказали однозгідно: “Не знаю” (Тарнавський 3.)

однострі́й форма (військова, пластунська тощо) (ст): У магазині ми одержали однострої. Кожний розклав коц перед собою і діставав військово добро (Селепко)

одпи́ли вул. забирайся геть (ст) || → **гу́ляй зві́дси**

оз́еро:

- ◆ **Алта́йські оз́ера** ⇔ **Пи́щані оз́ера**
- ◆ **оз́ера Домініканського фі́льва́рку** *іст.* озера, які були розташовані в районі дільниці *На Байках*: На початку ХХ ст. були осушені й засипані озера Домініканського фільварку, і вул. Мурарська отримала сполучення з вул. Леона Сапіги [сучасна вулиця Стеана Бандери] (Мельник І.)
- ◆ **Піскóві оз́ера** ⇔ **Пи́щані оз́ера**
- ◆ **Пи́щані оз́ера** озера в районі вулиці Гіпсової: Родині Франців належали гіпсові кар’єри та фабрика в кінці нинішньої вул. Коновальця. А вся околиця довго ще називалася Францівкою. Згсдом на місці кар’єрів постали Піщані (Алтайські) озера та спортивний парк, названий у 1920-х роках Ґданським (Мельник І.) || **Алта́йські оз́ера, Піскóві оз́ера**

ой:

- ◆ **ой, ма́мо зло́та** вигук, що виявляє радість, здивування, розпач, неочікуваність тощо (ст) || **маму́нцьо зло́та; ой, Ісу́се солóдкий; ой, Ма́тко найсолóдша <Милятинська>**
- ◆ **ой, Ісу́се солóдкий** ⇔ **ой, ма́мо зло́та**
- ◆ **ой, Ма́тко найсолóдша <Милятинська>** ⇔ **ма́мо зло́та**

оказійний випадковий (ст) || **припадковий**

оказійно випадково (ст) || **припадково, припадком**

оказія 1. випадок, можливість, нагода (м, ср, ст)

◆ **з okazji** ⇄ **при okazji**

◆ **мати okazji** мати нагоду (м, ср, ст): Маю дуже гарну okazji побачити давніх друзів – в суботу здибаємося з однокласниками (Авторка)

◆ **при okazji** принагідно (м, ср, ст): Будете в Наталі? Передавайте вітання і при okazji попросить перепис перців з медом (Авторка) || **з okazji**

2. вул. випивка (ст)

о́клад мед. компрес (ст)

◆ **робіти о́клад** ставити компрес (ст): Не хвилюйтеся, зробить ввечері о́клад з горілкою і медом, і все як рукою зніме (Авторка)

о́ко (во́ко):

◆ **в живі о́чі брехати** відкрито, відверто, неприховано говорити неправду, обманювати (ср, ст): Та що ж ти мені в живі о́чі брешеш. Чи ж я сама не бачила тебе під хатою з тим зацофаним кавалером? (Авторка)

◆ **в живі о́чі кра́сти** відкрито, не соромлячись красти (ст): Коли приїхати до Львова, оповідала нам, внукам, бабуня, то слухати годі, як ті люди кленуть, прозиваються, як на кожнім кроці шахрують, як в живі о́чі крадуть людям з воза, перед церквами не перехрестяться, ані навіть не здіймають шапки, пускають фальшиві гроші, і якщо так дальше буде, то, казала вона, Львів одного дня западеться за кару під землю, бо нинішній Львів – це біблійні Содом і Гомора; а на тім місці постане смердяче озеро, як мерзенне Мертве море, над яким навіть ніяка птиця не перелетить (Шах)

◆ **в шгґури (чтґури, чотґури) о́чи (о́чі)** віч-на-віч,

конфіденційно (ст): А на відходному пан інспектор Коґут ще знайшов нагоду в чотири о́чі порадити йому, щоб на всякий випадок змінив клімат і на три-чотири тижні виїхав зі Львова на село (Керницький)

◆ **впа́сти в о́ко** сподобатися (м, ср, ст): Юсько-мовознавець – це мій приятель, ще з шкільної лавки. Опісля він студіював філософію. Не скінчив, закохався. Вона **впала** йому в око через те, що кидала гордим поглядом поза плечі (Селепко)

◆ **диві́тися криві́м о́ком** дивитися недоброзичливо, недовірливо (ст)

◆ **диві́тися пра́вим о́ком у лі́ву кишéню** 1. бути косооким (ст)
2. намагатися дати чи взяти хабар (ср)

◆ **заверта́ти о́чима** заковувати о́чі, виявляючи своє здивування або захоплення (м, ср, ст): А коли ця черга прийде, чай знову холодний. І щоб не вносити дисонансу в родинну атмосферу, ви п'єте цю рідину й усміхаєтеся до своєї сусідки, яка весь час завертає очима і каже, що поезія нашого ювілята прекрасна і така соковита, що... що вона нічого з неї не розуміє (Тарнавський З.)

**Яйця цілі саджені,
або «волові очі»**

Розтопити на круглій пательні з двома ухами ложку масла, розбити шкаралупку яйця і легко покласти їх 4 побіч себе на масло, щоби жовток не розіллявся, а здержався цілий. Трохи посолити. Посипати дрібно посіченою зеленою петрушкою і кропом, хто любить. Подається на стіл з пательнею. Є то спосіб французький. Очевидно, пательню покласти на таріль, щоби обрус не замастився (Переписи)

- ◆ **засервувати під око → засервувати**
- ◆ **лише власне добро мати в оці → лише**
- ◆ **мати на оці** пильнувати; стежити (ср, ст): Він все мав нас на оці, тож ми боялися робити якісь збитки (Авторка) || **мати на пеню**
- ◆ **мати око** недолюблювати (ср, ст): Стефцьо мав око на Йванишиного Петра, хоч ніхто не знав, за які гріхи (Авторка)
- ◆ **мати очі як старій пес** погано бачити; недобачати (ст): Сидить – і ніби нічого. А, може, Шудра добре не бачив? Має очі як старий пес (Нижанківський)
- ◆ **на око** 1. приблизно; без мірки (м, ср, ст)
2. стільки, скільки потрібно; норма (про міру продуктів у кулінарії) (м, ср, ст): “Скажи мені, скільки чого даєш до пляцка”. – “Точно не скажу, бо все даю на око” (Авторка)
- ◆ **отверті очі** спостережливість, уважність (ст): Спокій, спокій і ще раз спокій та отверті очі – це було причиною, що я врятував життя багатьом зі своїх вояків-українців, а я вважав своїм обов’язком хоронити наших людей, що мені признавали мої підкомандні, коли я стрічав їх по війні (Шухевич)
- ◆ **очі му ся блищат як два огники** про ясні, веселі очі (Франко)
|| **очі му ся блищат як дві зорі**
- ◆ **очі му ся блищат як дві зорі ⇔ очі му ся блищат як два огники**
- ◆ **очі ясні як у сокола** про людину з гострим зором (Франко)
- ◆ **очі злипаються** про непереборне бажання спати (м, ср, ст)
- ◆ **очі як у крліка → крлік**
- ◆ **пасти очіма → пасти**
- ◆ **пильнувати як ока в голові** уважно доглядати, піклуватися (ст): І старий Гуртер, вийшовши зі шпиталю і оплакавши смерть Анелі, поселився у капітана і благословить його ім’я та пильнує його дітей як ока в голові (Франко)
- ◆ **піском в очі кидати → пісок**
- ◆ **примікати на <то, це, них...> очі → примікати**
- ◆ **скакати до очей → скакати**
- ◆ **сбором очі не вієсть → сбором**
- ◆ **цвіркати в очі → цвіркати**
- ❖ **то здорово на очі ірон.** так говорять перехожі, коли комусь вітер засипле очі порохом (Франко)
- ❖ **чотіри очі ліпше відят, як двоє** двоє бачать краще, ніж один (Франко)
- ❖ **я вже там свого вока не можу вказати** я вже не можу туди йти (Франко)

околтунитися *вул.* одружитися (ст)

окописько кладовище (єврейське) (ст): А вітер... гнався по верхах каштанів і акацій, заглядав у вікна кімнат, гонив горобців і ворон, термосив штахетами, що огороджували жидівське окописько, порушував підірвані дахівки, закрутив пилом по дорозі, підвіяв дівчатам сукенки, зірвав капелюх старому емеритові і погнався із сміхом до млина (Тарнавський 3.)

окра́ма ?: Різбить моделі для окрами помешкання (Боберський)

окру́шка (крі́шка, кру́шка) (*перев. мн. округи (крішки, крушки)*)

крихта (ст): Коли я була маленька, моя прабаця завжди казала, що "навіть крущі хліба не вільно власти на землю", і ми завжди ту "крушку" шукали, а тепер уже ніхто не звертає уваги, навіть як їх падає багато (Авторка) || **дрібка**

олéгочна мед. запалення легенів чи плеври (ст)

олі́ва олія (ср, ст): З рослинних товщів уживаємо оливи. Ніцейська олива є досить дорога, тому її місце займає олива з сої, яка є дешевша, а рівно добра, але мусить бути свіжа. Є дуже здорова, головно для людей старших (Нова хата 1939) || **олія**

♦ **долива́ти олі́ви до вогню** 1. посилювати почуття, переживання (ср, ст): Оборонці повинні стати пасивними глядачами і тільки час до часу доливати оливи до того вогню (Шухевич)

2. поглиблювати конфлікт (ср, ст)

♦ **ма́ти олі́ву в голові** бути кмітливим (ср, ст):

♦ **олі́ви в голові бракує** бути недоумкуватим; бути нетямущим, нерозважливим (ср, ст): Тобі цілком оливи в голові бракує, що робиш такі дурниці раз за разом (Авторка)

олія ⇔ **олі́ва**

♦ **рицино́ва олія** → **рицино́вий**

олу́вок олівець (ст)

ома́ста 1. *кул.* жир (ст): Возняк невдоволений, що страви несолені, як слід, але солі тепер бракує, а ще страви мають замало омасти в собі (Боберський)

2. *ірон., знев.* комплімент (ст)

ондуля́ція (ундуля́ція) завивка (ср, ст): Волосся може випадати з різних причин... Причиною цього може бути теж зачаста ондуляція, форсовне висушування волосся, неможливість докладного і легкого перечісування (Нова хата 1938) || **мангуля́ція**

♦ **вічна ондуля́ція (ундуля́ція)** хімічна завивка (ср, ст)

опáлений → **обпáлений**

опáлюватися → **обпáлюватися**

опанува́ти:

❖ **най то́го опану́є, хто сво́го не шану́є** (Франко)

опáсисти́й повний, огрядний (ст) || **опáслий**

опáсисти́сть повнота, огрядність (ст): Опасистість, себто надмірне стовщення, давалася завсігди людям взнаки, однак енергічне поборювання її розпочалося щойно в повоєнних літах, коли то мода наказала жінкам, а вслід за ними й чоловікам дбати про "струнку лінію" (Нова хата 1932) || **опáслисть**

опáска пов'язка на волосся (ст)

опáслий ⇔ **опáсисти́й**

опáслисть ⇔ **опáсисти́сть**: Обертася до хлопців, а що по причині своєї опаслості не міг за хлопцями побігти, то тільки сильно червонів зі злості і погрожував палицею (Шухевич)

опатро́вувати → **обпатро́вувати**

опатру́нок → **обпатру́нок**

опáшка → апáшка

опердóлити *вул., вульг.* виляяти, висварити, зганьбити (ст) || → **збéштати**

♦ **опердóлити як сьвéпти Міхал дябла** ⇔ **опердóлити**

óпердоль *вул., вульг.* догана, нотація; мораль (ст)

♦ **óпердоль дáти** ⇔ **опердóлити**

опéртий 1. спертий, похилений на опору (ст): Василь раптом підносить оперту на колінах голову і дивиться вбік, де в півтемряві спочиває на звиненому накривалі голова Ґарана (Лисяк)

2. який ґрунтується, базується на чомусь (ст): Докази, оперті на правдиві факти, завше допомагали адвокатові вести справу успішно (Авторка)

опира́ти ґрунтуватися, базуватися (ст): Правда і порядок – це два стовпи, на яких оперла все своє життя (Вільде)

опі́нія 1. думка, погляд, бачення (ст): А діти, коли вони ще малі і не мають виробленої власної opinii про політичні справи, спочатку слухають їх пильно і навіть ставлять деякі, часом навіть розумні, запитання, що відносяться, скажім, до історії чи літератури (Тарнавський 3.)

2. репутація; думка загалу (ст): Може, для справи треба було, щоб ці дівчата, ґребуючи своєю opinією, саме серед ночі прийшли до кнайпи (Тарнавський 3.); Він має добру opinію в товаристві (Авторка)

опові́дання оповідання, розповідь

♦ **не до опові́дання** не можна передати словами (ср, ст): У хаті такий байзель... не до опові́дання (Авторка)

опові́дати (впові́дати) розказувати, розповідати (ст): Але була вона гостинна, любила опові́дати, а оповідала нам про "старі часи" українського Львова, про кардинала Сильвестра Сембратовича, проф. Мих. Драгоманова, про Івана Франка (Шах)

опові́стка оголошення; анонс (ст): У фойє заходять постаті, товпляться коло кас, вертаються, затримуються перед опові́стками про виставу і знову входять. Що сьогодні грають? "Оборона Ксантиси", "Фройлян доктор", "Людина, що стала четвергом" чи "Наше містечко"? (Нижанківський)

опослі́джений (упослі́джений) 1. який має фізичні вади (ср, ст) || **покрів́джений, покрів́джений природою**

2. скривджений, обійдений долею; безталанний (ср, ст): Жаль мені дивитися на ту опослі́жену дитину (Авторка) || **покрів́джений**

3. ⇔ **опу́щений** (м, ср)

опрі́ском різко, грубо, нетактовно (ст): Молода заміжня пані, що тут перебуває з чоловіком, чомусь дуже нечемна, оприском відповідає їй, і чим чоловік чемніший, тим пані більше роздратована (Цегельська) || **óстро**

опрі́шок:

♦ **поліці́янт і опрі́шок → поліці́янт**

опускáти 1. опускати

♦ **опустив в́уха як свиня́ в дощ** про людину, яка втратила відвагу (ст)

2. залишати, покидати (ст): Не опускайте нас! (Шухевич);

3. пропустити (ст): Лише часом майнуло обличчя із "товариства", що не вспів іще побачити вистави ввечером, а не хотів її опустити (Лисяк)

опущений нещасний, занедбаний, здеградований (м, ср, ст) || **опосліджений орандженджовий (рунджунджовий)** оранжевий (ср) || **помаранчовий орати:**

♦ **орати як дікий бсёл** важко працювати (ст) || → **гарувати**

орбіч вул. сигарети марки “Орбіта” (Лучук)

організаційний пов’язаний із діяльністю Організації українських націоналістів (ст): Шкільні завдання ми робили прихапцем, біг пес через овес. Та, коли йшлося про організаційні справи, їх треба було не тільки ґрунтовно обдумати й обговорити та розпланувати, але теж практично започаткувати в терені, а далі допильновувати комплетного і прецизійного їх виконувая (Мельник)

організація Організація українських націоналістів (ст): Частина членів ОУН відійшла від організації (мав на думці мельниківців), в організації в середині зайшли деякі зміни. От, хоч би на привіт “Слава Україні” тепер відповідаємо “Героям Слава” (Казанівський); Якої нужди ви пхаетесь до політики? Навіщо вам придалася та ціла Організація? Чого ви полізли до ОУН? (Керницький)

органки вул. губна гармонійка (ст)

♦ **на органках гра́ти** вул. нервувати, дратувати, злити (ст) || **гра́ти на нервах**

ордина́ція мед. лікарський кабінет; приймальня лікаря (ст)

орже́лек символ львів’янина-поляка (ст)

оригіна́л оригінал (м, ср, ст)

♦ **сметана в оригіна́лі** сметана, фасована в баночках по 200 г (ст): Люблю, як підеш до міста, то прошу вступити до skleпу і купити мені сметану в оригіналі (Авторка); У радянські часи сметану продавали на вагу, тоді треба було мати свою банку, у яку її наливали, набираючи з бідона, але була сметана, уже розлита на молокозаводі у двохсотграмові баночки. Саме таку фасовану сметану деякі старші львівські пані називали “сметана в оригіналі” (Авторка)

оркестра (оркэ́стра) муз. оркестр (ст)

оркестра → **оркэ́стра**

орудка вул. справа (перев. дрібна) (ст): Я мушу ходити за орудками (Боберський)

♦ **на орудки** у справах (ст): Чи не вирватися їм трохи до міста на орудки?.. При тій нагоді можна й на попуднівку до театру потрапити або... хоч би шоколяду в цукорні при радіо випити... (Вільде)

ору́жжя військ. зброя (ст)

♦ **завішення ору́жжя** військ. перемир’я (ст): До мирових переговорів не прийде так скоро, за день–два наступить лишень завішення оружжя (Боберський)

орухо́ма військ. мобілізація (Боберський)

освідчитися зробити пропозицію одружитися (м, ср, ст) || **освідчитися щодо рукі́**

♦ **освідчитися щодо рукі́** ⇔ **освідчитися** (ст)

освяті́ти:

♦ **освяті́ти во́ду** вул. побити (ст) || → **ві́гаратати**

бсёл:

♦ **орати як дікий бсёл** → **орати**

оселéдець → селéдець

осерéдній центральний (ст)

- ♦ **Осерéдні держáви** Центральні держави (Німецьчина, Австро-Угорщина) (ст): Українська держава представлялась спочатку як політичний чинник, з яким Осередні держави числились, але, коли покликано там німецьке й австрійське військо, Українська держава перестала бути чинником політичним (Боберський)

осібно окремо (ст): Осібно втерти масло з двóма яйцями (Ліщинська); Богдана Підгайного, найкращого товариша Романа, було арештовано також. Поляки посадили його осібно від усіх інших (Чайківський)

осібняк якийсь мужчина (ст): Я зараз поспішив там і застав я осібняка, інтелігента, літ біля 30, який розмовляв про щось з куховаркою (Шухевич)

осінка демісезонний плащ, пальто (ст)

осля́чий:

- ♦ **осля́чий місто́к** *шк., ірон.* іспит на атестат зрілості (ст): Мама прямо не могла собі найти місця, так боялася, що мені не вдасться перейти через той "ослячий місток", як дехто називав матуру (Шухевич) || **мату́ра**

- ♦ **слухати ослячо́ї шкіри** потерпати від надмірно суворого обходження та дисципліни (ст): Деякі батьки, коли мали синів таких тóманів, що прямо не знали, що з ними робити, давали їх до кадетської школи, мовляв, "Не хочеш мене слухати, то послухаєш ослячо́ї шкіри" – бо шкіра на тарабані була з осла. І коли приглянутися тим дуже нечисленним одиницям, що з нашої суспільности опинилися в кадетських школах, це були майже виключно хлопці, що мали "слухати ослячо́ї шкіри", а не батькових рад-порад (Шухевич) || **слухати псьо́ї шкіри**

особо́вий пасажирський (ст): Додатня сторінка була в тім, що весь особовий і товаровий рух у краю переходив через Львів і через це давав заробітки населенню Львова і збільшав торгівлю (Шах)

- ♦ **особо́вий ваго́н** пасажирський вагон (ст)

оста́ти стати (ст): Тільки переслизнувся там один німець-колоніст, мій клієнт, львівський підприємець Губер, якого всі уважали чистокровним поляком, і опісля він остав нам у пригоді (Шухевич)

оста́тний → воста́тний

остато́чно урешті-решт (ст)

о́сте (о́сти) риб'ячі кістки (ст): Мій Мурчик не буде їв остей, йому давай тільки чищену рибу (Авторка)

о́сти → о́сте

остовпі́лий:

- ♦ **стояти як остовпі́лий → стояти**

осторо́жно (остро́жно) обережно (ст)

о́стрий 1. гострий (ст)

- ♦ **о́стрий на язю́к → язю́к**

2. сильний (про біль) (ст): Ввечері він відчув о́стрий біль, а вже по двох годинах знайшовся в шпиталю (Авторка)

о́стро 1. гостро (ст)

2. категорично, уїдливо, рішуче (ст): Не можна так остро відповідати Таткові. Так негарно, нечемно (Авторка)

3. сильно (про почуття) (ст): Я все дуже остро реагую на кривду (Авторка)

остро́жно → осторо́жно

осьма́к *шк.* учень восьмого (випускного) гімназійного класу (ст): Тоді була “весна прекрасна, багатоцвітна, тепла, ясна, мов дівчина у вінку”, – як каже в “Лісі Микиті” І. Франко. Також і наша гімназія була тоді “як дівчина у вінку”, оточена каштанами від вул. Л. Сапіги, що білими свічками цвіли тоді, коли ми, учні-“осьмаки”, збиралися під гімназією з тремою на душі та з синьо-жовтими звоями, в яких був письмовий приписаний папір і бібула, самі ж ми були напхані (за сорочками на грудях і по кишенях) різними “бриками” з латини чи греки, з повидираними картками з української й польської літератури, щоб допомогти собі, як буде можна, при письмових задачах (Дзедзик)

отамána → отомána

отамó он там (ср, ст)

отве́ртий 1. відкритий (ст) || **отво́рений**

◆ **отве́рта рána** *мед.* відкрита рана (ст): Опісля на опухлих місцях творяться прищі, що лускають і творять отверті рани – боляки; від загоєня сих боляків залежить, чи хорий буде жити, чи ні (Дрималик)

◆ **отве́рті о́чі → о́ко**

2. відвертий, щирий (ст)

◆ **отве́рта голова́ → голова́**

отвира́ти 1. відчиняти (ст): Отвори, дитинко, двері: там хтось дзвонив, певно, цьоця Зоня, ще вчора зголосилася (Авторка) || **втвора́ти**

2. відкривати (ст): Видно, не було кому покерувати вродженою пристрастю хлопця, що сам собі отвирав широкі та невідомі обрії (Гординський); Містоголова “Боевої управи” п. Володимир Темницький отвирав стрілецьку виставу промовою (Боберський) || **втвора́ти**

◆ <зіпсу́ту> **консе́рву отвори́ти → конзе́рва**

◆ **не сме́й ро́та отвори́ти → рот**

◆ **нема́ до ко́го пісок отвори́ти → пісок**

3. розплющити (очі) (ст)

отво́рений 1. відчинений (ст)

2. відкритий (ст): Місько Бурий падав зі сходів і цупко притискав до грудей пом’ятій капелюх. На першому поверсі вдарив головою об стіну й глухо векнув. Лежав хребтом догори й широко отвореними устами непорушно приліг до запошеної й насяклої терпентиною долівки (Нижанківський) || **отве́ртий**

3. розплющений (про очі) (ст)

о́твором навстіж (ст): Двері до другої кімнати стояли отвором (Нижанківський)

ото́ка *крав.* вузька смужка тканини чи хутра, пришита до краю одягу; облямі́вка (ст): Поміж головами в круглих кашкетах із чорними отоками видніло кілька голов непокритих людей в цивільних одягах (Лисяк)

отомána (отамána) низький широкий м’який диван із подушками замість спинки і валиками на краях (ст): Родичі спали в одній кімнаті, а він спав на червоній отомані, що стояла під вікном (Тарнавський 3.); Опісля увійшли

до мене до канцелярії, а що Богун не мав писемного бюрка, при яким би урядовав, тому завсіди сидів на отамані, яка стояла в канцелярії (Шухевич) || **отомánка**

отомánка ⇔ **отомána**

Отченáш (Оченáш) молитва “Отче наш” (м, ср, ст)

◆ **читáти Оченáш** робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити; читати нотації, мораль (м, ср, ст) || → **бéштати**

❖ **нема́ оченáш, нема́ хліба** невправний у справі багато не заробить (Франко)

отягáтися зволікати (ст): А цього року всі наче отягалися. Мовляв, такий він довгий, той карнавал, маємо час (Нова хата 1937)

офензúва військ. наступ, атака (ст): Тоді, коли я прийшов до Львова, большевики у своїй офензиві підсунулися були аж під Винники коло Львова і були навіть у Підберіцях. Львів був частинно відрізаний від провінції, і заходила велика правдоподібність, що вони прийдуть до Львова (Шухевич)

офéрма 1. вул. незграбна, безпорадна людина; недотепа (ср, ст) || → **байтáла**

◆ **офéрма штабóва** ⇔ **офéрма** (ст)

2. військ. новобранець (ст)

офéрмак ⇔ 1. **офéрма** 1

2. ⇔ **офéрма** 2

офермáн-пінчур дуже незграбна, безпорадна людина (Лучук)

офéрта пропозиція (перев. щодо купівлі-продажу) (ст): Сама розумієш, від такої оферти я не могла відмовитися (Авторка)

офі́рка церк. свічка для офіри Богові (ср, ст): Ми перейшли на хідник і задержались коло “печери” св. Онуфрія, що була під входом до церкви, де батько обтріпав мене з пороку, а вуйко поставив перед св. Пустиножителем кілька “офірок”, що їх зі собою привіз (Шах)

офі́цúна флігель (ст): Перед тим поїхала бабуня до Львова, вишукала помешкання при Вірменській вулиці, ч. 12, на першій поверсі офіцини (Шухевич); Життя будинку було замкнене чотирикутником офіцини і фронтової камениці (Тарнавський 3.); Український театр давав тоді вистави в залі “Фрогсінн”, що приміщувався в офіцині на подвір'ю давнішого готелю “Жорж”. Готель стояв у тім самім місці, де й тепер, був він, так само як і тепер, першорядною гостинницею у Львові (Шухевич)

офі́цúрки військ. чоботи (ст)

офі́ціáліста урядовець низького рангу (ст)

офі́ціáльний офіційний (ст)

офя́ра (оф'я́ра) вул. незграбна, безпорадна людина; недотепа (ср) || → **байтáла**

◆ **офя́ра з мóсьціск** ⇔ **офя́ра** (ст)

◆ **офя́ра копнéнта** ⇔ **офя́ра** (ст)

◆ **офя́ра пенкнéнтéго кондóнка** незаконно народжена дитина; байстрюк (ст) || → **бáхор**

◆ **офя́ра плютонóва** ⇔ **офя́ра** (ст)

◆ **офя́ра штабóва** ⇔ **офя́ра** (ст)

охóтник доброволець (ст): Були два роди охотників. Одні служили "на власний кошт", а другі – на державний кошт. Перші самі мали старатися про себе; вони не діставали від війська нічого: ні однострою, ні харчів, ні льону; вони мусіли мешкати поза касарнею у приватних квартирах. Другі діставали від війська все: однострій, харчі, льон, але мусіли мешкати в касарні (Шухевич)

охóтно радо, охоче, залюбки (ст): Прийняв охотно цигарку, закурив, натиснув спрягло і ґаз та рушив небезпечно швидко по асфальтовому шосе (Лисяк)

Оченáш → Отченáш

очúтаний який багато читає; начитаний (ст): Вони були вельми прочитані люди і добрі бесідники (Авторка); Можу почванитися, що у восьмій клясі був я між моїми товаришами, хтозна, чи не найбільше "очитаний" (Шухевич)

очúтаність начитаність (ст)

óчко 1. очко (м, ср, ст)

♦ **óчко робúти** 1. грайливо усміхатися; кокетувати (ст): Та коли полька, що, так скажу, вже в колиці вчила свою дитину ненавидіти москаля, то нині та сама польська матрона обкидає московського солдата квітами, гостить вином, подає букети й робить до нього очка. і цей переверот думок відбувся в протягу кількох годин (Нагірний) || **кікати, кікувáти, óчка робúти, очкувáти**

2. лоскотати віями (ст) || **óчка робúти**

♦ **óчка робúти** 1. ⇆ **óчко робúти** 1

2. ⇆ **óчко робúти** 2: Тета Маріка, як приходила до нас, то завжди робила мені очка: лоскотала по щічці віями, а я реготала до сліз (Авторка)

2. **дírка, спущена петля** (перев. на панчохах, светрі тощо) (м, ср, ст): Мережива жабо були заяложені підкладом. Перстень на його правій руці вилискував червоним чеським склом. Під піджаком у нього не було сорочки, а на правій нозі пустили "очко" панчохи. Прямо згори через коліно стрілкою щезало в халяві чобота (Тарнавський З.); Олюню, у тебе очко на колготках пішло (Авторка)

3. **уніґаз** (ст)

очкувáти ⇆ **óчко робúти**

очні́к пенсне (ст): Надійшов д-р Лозинський Михайло. Свіже лице з очником, але глядить очима і понад очник, хитається на всі боки (Боберський)

Ніяка ворожка не ворожить нам долі,

а створимо собі своє щастя самі, складаючи ощадності

в ЗЕМЕЛЬНІМ БАНКУ ГІПОТЕЧНІМ ЛЬВІВ, вулиця Словацького 14.

(ФІЛІЯ БАНКУ: Станіславів, вул. Себійського 11)

па форма прощання; до побачення, прощавай (м, ср, ст): Давай завтра зди-
басмося коло Бернардинів, добре? Ну то па (Авторка) || → **наразі**

пáвза 1. пауза (ст): Робиш такі павзи в розмові, що я скоро задрімаю (Авторка)
2. шк. перерва (ст): То не була дурничка, коли під час "павзи", о 10 години
перед полуднем, до класи входив старий терціян (Шухевич)
3. антракт (ст): Але розмова почалася з театру, коли під час другої павзи Ана-
толь завів Богдана привітатись до льожі, і Богдан там таки вже й залишився
(Лисяк)

павзува́ти робити перерву (ст)

пáвпер бідна, неможна людина (ст) || **ме́ндик**

па́гність (перев. мн. **па́гнісці**) ніготь (ст): Ви бачили її пагнісці? Геть чисто
дівка з вулиці. Скільки то мама її встиду зажила (Авторка) || **па́зур**

па́дати:

◆ **па́дати на хвіст** → **хвіст**

падо́ліст листопад (календарний місяць) (ст): Було це незабутнього 1 па-
долиста 1918 р., Українське військо якраз обсадило вночі Львів, проголошено
ЗУНР... (Гординський)

паснчу́на вул. білизна (ст)

паснчу́няр вул. злодій, який краде білизну з горищ (ст) || → **злоді́й**

паж шах. слон, ферзь (ст) || → **бігу́н**

па́жера ненажера (Лучук)

па́зур 1. довгий ніготь (м, ср, ст) (ст) || **па́гність**

2. (перев. мн. **пазу́ри**) вул. рука (ст): Забери свої пазури (Авторка)

◆ **кру́ти пазу́ри** вул. подавати руку, вітатися (ст)

па́йда → **ба́йда**

пайдокра́тія панування молодих; омолодження уряду (ст)

па́йтáш вул. 1. товариш, приятель (ст)

2. недотепа (ст) || → **ба́йтáла**

◆ **ста́руй па́йтáш** 1. ⇆ **па́йтáш** 2

2. неохайний, недбалий чоловік (ст) || → **киру́нник**

па́ка 1. ящик, коробка (м, ср, ст)

2. товариство, компанія (ст): Я грав в три карти. Грав Кулюс і грав Американ.
Деколи грав Цєпа. Ми всі були одна пака. Ми грали цілий день (Нижанківський);
Дзьобатий Пікусь замовив для цілої паки пиво (Гірний) || → **бра́тія**

◆ **своя па́ка** вузьке коло приятелів; "своє" товариство (ср, ст): Він
теж якось так виглядає, як хтось із "своєї паки", оцей старший дядько з до-
вгими вусами (Лисяк) || → **на́ша віра**

◆ **своя па́ка як дріт** "своє", надійне товариство (ст): Постаті обступа-
ють мене щільніше. Кашкет відхиляється в їх бік. – Цилюєш? Своя пака як
дріт. Маєш мойра? – Я давно перестав мати мойра (Нижанківський)

3. *вул.* банда (ст)

4. *військ., вул.* в'язниця (ст) || → **буцигάρня**

◆ **всаді́ти до па́ки:** Чули? Всадили бідаку до паки. Як то буде бідна Марина? (Авторка)

па́кати курити (ср, ст): Піду на балькон та й пакну папіроса (Авторка)

па́квагои критий товарний вагон (ст)

па́кер носильник (на залізниці) (ст)

па́кель *тюр.* пакунок, передача до тюрми (ст) || **па́кля, пі́нкель**

па́кля¹ 1. волокна льону чи конопель, які використовують для ущільнення санітарно-технічних з'єднань (м, ср, ст)

2. нерозчесане волосся (перев. довге, посічене, фарбоване) (ср)

па́кля² ⇔ **па́кель**

пакува́ти 1. забиратися геть (м, ср, ст): Пакуй звідси! Ше слово – і стрілю ти в ліхтарню! (Авторка) || → **ге́бати**

◆ **пакува́ти манáтки** ⇔ **пакува́ти 1**

◆ **пакува́ти манéлі** ⇔ **пакува́ти 1**

2. швидко йти (ср, ст): Я подякував і "пакую" до крамниці. Для певности питаюся ще продавця, що коштує сальцесон (Лис Микита 1960⁶: ЕКО)

3. швидко і багато їсти; напихатися (м, ср, ст): Та не пакуй стільки, не напихайся так на ніч (Авторка) || **ладува́ти**

па́кші *вул., згод.* руки (м)

па́ла → **па́ля**

палені́зна те, що спалене і пахне згарищем (ст): Довкола свистіло, гупали бомби, хата гойдалася, щось обсипалося, душило димом, паленизною й цегляним пилом (Селепко)

палені́чка (пелені́чка) *кул.* коржик (м, ср, ст)

пале́стра (пале́стра) адвокати, правознавці (ст): Д-р В. Старосольський, оборонець в політичних процесах, один із найвизначніших членів львівської палестри, науковець, політик і публіцист залюбки пристава з львівською богемою, і сам мав чимало "богемістичних" привичок

па́лець:

◆ **смо́лу на па́льцях маті́** → **смола́**

пале́стра → **пале́стра**

пале́тка палиця для ігор: В суботу попóлудні і в неділю декотрі хлопці збиралися в гурти і виходили в місто, де грали в "кічку" або відбиваний м'яч т.зв. "палеткою", якою була коротка, дуже груба палиця, щось подібне до макогона (Шухевич)

палі́ти *шк.* надто суворо оцінювати учня на іспиті, часто незадовільно (м, ср, ст): При maturі нікого не "палив", навпаки, дуже помагав при розв'язуванні задач навіть перед самою матуральною комісією (Дзедзик)

палі́тися виявляти збудження, захоплення, нетерплячість; гарячкувати (ст)

па́лиця 1. палиця, кий (м, ср, ст)

◆ **не піду, бо впáла ми па́лиця:** Не піду – в значіно не вступлюся з очий; говорив чоловік, котрого просили вийти, а він знарочно пустив палицю і тим вимовився; упаданє палиці уважаєся за злий знак (Франко)

2. *шк.* палиця як знак складеної *матури* (Шухевич): Здавання матури потягало за собою "далекойдучі наслідки". Перш усього, "здавший" появлявся з

палицею. Декотрі були такі проворні, що нишком-тишком перед самим іспитом приносили зі собою палицю, завинену в папір, ховали її десь на коридорі або між рубаними дровами, яких цілі купи валялися по кутах коридора. Опісля, коли вже вдалося здати матуру, зараз ішли до свого сховку, витягали палицю і з гімназійного будинку виходили з палицею (Шухевич) || **ляга**

пáлінка *кул.* корж із недріжджового тіста, печений на плиті без *товщу* (ст)
пáлка:

◆ **любіти як пес пáлку** → **пес**

палуба *знев.* незграбна, несимпатична дівчина (ст)

палькува́ти позначати палицями межі ділянки (ср, ст)

пáльнути 1. вдарити (м, ср, ст): Я на него глипнув збоку, він ся мя злякав, Бо якби'м го пальнув в око, кров'ю б сі зляв (із пісні) || → **вга́тути**

◆ **бу́ка пáльнути** → **бу́к**

◆ **в пісок пáльнути** → **пісок**

◆ **пáльнути в лоб** → **лоб**

◆ **пáльнути в мо́рду** → **мо́рда**

◆ **пáльнути глупство** → **глупство**

◆ **пáльнути келішок** → **келішок**

2. украсти (ст) || → **гра́йфнути**

3. випити алкоголю (перев. залпом) (ст): Напоследок Юзюньо ше пальнув собі келішок, але того востатного вже йому було таки доста, бо ступив ледви шо крок і рухнув на долівку (Авторка) || → **го́льнути**

◆ **пáльнути келішок** ⇄ **пáльнути з**

пáльнутий дурнуватий (ст) || → **мішігенува́тий**

пáльнутися 1. вдаритися (ср)

2. застрелитися (ср)

пáлюх великий палець руки (ст)

палу́шки *кул.* варені вироби продовгуватої форми з картоплі і борошна (Лучук) (м, ср, ст)

па́ля (па́ла) 1. голова (ст) || → **га́рбуз**

◆ **фрае́рська па́ла** ⇄ **па́ля**

2. *шк.* одиниця (оцінка) (ст)

па́ляр балакун (ст)

Па́мбіг → **Пан Біг**

Па́мбіх → **Пан Біг**

паморо́ки обморок (ст): – Як ти це зробив, що Ірина так швидко пробудилася зо своїх памороків? – Я сказав оттак буцім до себе: "Цікаве, чому жінка, яка подає в памороки, виглядає завжди бодай на десять літ старша (віц)

пампу́ля → **папу́ля**

пампуля́стий → **папуля́стий**

пампу́х 1. (*перев. мн. пампухі́*) *кул.* пончик із дріжджового тіста (*перев. із начинкою*) (м, ср, ст) || **пампушо́к**

2. *пестл.* товста дитина (ср, ст) || → **бамбу́ла**

❖ **дівка з лі́чком як пампу́х** про гарну повнолицю дівчину (ст)

пампушо́к ⇄ **пампу́х** 1

па́мфіль *карт.* вид гри (ст) || **хвиль, хвілька**

пам'я́ти́к 1. *церк.* поминальна книга (ст): Треба дати на Сорокауст до церк-ви наш пам'ятник, най правиться (Авторка) || **пом'я́нік**

Пампушки на розчині

4 дека дріжджів і 1 ложку цукру розтерти аж зріднуть, вляти до 1 шклянки літнього молока і 2 шкл. муки. Зробити розчину, поставити в теплому місці. За 2 год. додати 10 дека розтертого масла, 6 жовтків, 8 дека цукру, 1 ложку руму, дрібку соли, вимішати і вляти до тіста, додати муки і місити тісто вільніше, як на булки. Опісля поставити на 1 год. в тепле місце. Потім виробляти пампушки і по пів год. смажити (Нова хата)

2. книжечка, у яку приятелі вписують свої побажання (ст): Пам'ятник – то омана світу, бо найкращий пам'ятник – у серці чоловіка (із записів у пам'ятнику)

пам'ять:

- ◆ **наскóчити на пам'ять** прийти на думку (ст): Він сказав се з такою певністю і з таким супокоем, що можна було думати, що знає далеко більше, ніж висловлює, і хапає тільки для прикладу перший-ліпший факт, який йому наскочив на пам'ять (Франко)

пан 1. інтелігентний, поважний чоловік (м, ср, ст) || **пані́сько, паня́га**

2. багатий чоловік; магнат (ст) || **пані́сько, паня́га**

3. мужчина (м, ср, ст)

- ◆ **з гонóром пан** про гордовитого чоловіка, який любить нагадувати про своє шляхетство (Франко)
- ◆ **за часів найяснішого пана** за часів Австро-Угорської імперії (ст): Українська академічна гімназія у Львові (головна і філія) ще за часів “найяснішого пана”, а відтак під польською окупацією була тереном многогранного шкільного, національно-культурного, а навіть громадсько-політичного життя з широким вахлярем характеристик професорського й учнівського персонажу (Домбровський) || **за небіжки Австрії**
- ◆ **пан гуздра́льський** → **гуздра́льський**
- ◆ **пан лопату́нський** → **лопату́нський**
- ◆ **пан на цілу губу** про людину, яка живе надто розкішно, марнотратно (ст): Від часу до часу перекладав він з німецького деякі театральні п'єси, які замовляв у нього директор тодішнього театру Бачинський. Та як Левичкий мав таку роботу, то був паном на цілу губу (Нагірний)
- ◆ **пан обража́льський** → **обража́льський**
- ◆ **про́шу пана** ввічливе звертання до чоловіка (м, ср, ст): Прошу пана, передайте на квиток (Авторка)
- ◆ **тра́скати пана** вдавати заможну людину (ср, ст)
- ❖ **пану і псу всьо вільно** (Франко)
- ❖ **ти пан, і я пан, а третій від музики** про товаришів у шинку (Франко)

Пан Біг (Памбіг, Памбіх) Бог (ст): Ней вас Памбіг скари! (Рудницький)

❖ **одному Пан Біг дає гроші, а другому горб** у кожного своя доля (Франко)

❖ **я – лю́дя, Пан Біг – мені** кожна добра справа буде винагорожена (Франко)

пан-édзьо евф. до вбиральня, туалет (ср, ст): Ще вступлю на хвилику до до пана-едзя, і вже йдемо. А ти не хочеш? Бо потім де підеш? (Авторка) || → **вихóдок**

паненський → **паненський**

пане-каба́не → **пані-каба́ні**

паненський:

- ◆ **Паненська (Паненська) Ву́лька** → **Ву́лька**

пані́сько 1. інтелігентний, поважний чоловік (м, ср, ст) || → **пан**

2. багатий чоловік; магнат (ст) || → **пан**

пані́ 1. жінка (м, ср, ст): Ввійшла ще до одної крамниці. Кілька пань купувало капелюхи. Дві панночки в чорних фартах добирали їм фасони (Ярославська) ||

панну́ся, пану́нця

◆ **велі́ка па́ні 1.** ⇔ **па́ні 2**

2. *ірон., знев.* дівчина або жінка, яка вважає себе кращою за інших (ст) || **грабі́на (грабі́ня)**

◆ **мо́лочна па́ні** *шк.* матір учня, яка є членом гімназійного комітету: Коридори були широкими, за винятком цієї сторони, що прилягала до мешкання терціяна, та кімнат, в яких щойно в 30-тих рр. були приміщення, як ми називали, "молочних пань", себто комітетових (мамів учнів), які давали дешеві сніданки для учнів, а також кабінет гімназійного лікаря (Процюк)

◆ **па́ні грабі́на** *вул., евф.* до смерть (ст) || → **смерть**

◆ **па́ні до́му** *господиня* (ст) || → **госпо́дня**

◆ **па́ні обража́льська** → **обража́льський**

◆ **па́ні ши́перду́льська** → **при́перду́льський**

◆ **па́ні ціка́вська (ціка́вська)** → **ціка́вський**

2. ввічлива форма звертання до жінки (м, ср, ст): Чи пані може зайти до нас за півгодини? Приймемо товар, тоді будемо торгувати (Авторка) || **панну́ся, пану́нця, про́шу па́ні**

◆ **про́шу па́ні** ⇔ **па́ні 4**

3. жінка, яка належить до вищого соціального прошарку (ст): Як прийшли совіти, а наша служниця Марина, яка завдяки, до речі, моїй Бабці дістала квартиру, то по деяким часі прийшла до нас і з таким викликом до Бабці сказала: "Прошу Пані, а я тепер більша пані, як є пані!" (Авторка)

4. багата, заможна жінка; магнатка (ст) || **велі́ка па́ні, грабі́на (грабі́ня)**

5. вишукана, інтелігентна жінка (м, ср, ст) || **панну́ся, пану́нця**

❖ **що то мені за па́ні, що під но́сом калаба́ні (каляба́ні)** *ірон. 1.* про зашмаркану особу (Франко)

2. про дівчину-підлітка (ст)

6. *евф. до сідниці* (ст): Дивися, розсілася на цілу лавку, та посунь трохи свою пані, най ше хтось сяде (Авторка) || → **ду́па**

◆ **ста́ра па́ні** ⇔ **па́ні 5**

◆ **ста́рша па́ні** ⇔ **па́ні 5**

па́ні-каба́ні (па́ня-каба́ня, па́не-каба́не) дівчина або жінка зі села, яка вважає себе міщанкою і поводить надто *гонорово* (ст)

па́ні-ста́ра ⇔ **па́ні 5** (Лучук) (ст)

па́нна-праві́чка *вул.* цнотлива дівчина (ст): У нас за гроші можна з дами зробити панну-правічку... (Вільде) || **праві́чка**

Елегантна пані
носить лиш взуття
з робітні

Іллі ЯРЕМИ
УЛ. ФРЕДРИ 9.

панну́ся (паню́ся) 1. інтелігентна, вишукана жінка (ст) || → **па́ні**

2. жінка (ст) || → **па́ні**

3. ввічлива форма звертання до жінки (ст) || → **па́ні**

панський 1. який належить інтелігентній, поважній, вишуканій людині (м, ср, ст)

◆ **па́нська канцеля́рія** → **канцеля́рія**

◆ **па́нські витрибе́ньки** → **витрибе́ньки**

2. вишуканий, витончений (про смак, одяг тощо) (м, ср, ст)

◆ **па́нський пе́сик** → **пе́сик**

3. делікатний (м, ср, ст)

4. заможний багатий (м, ср, ст)

панськува́тий манірний, занадто вибагливий (м, ср, ст)

панта́рка цесарка (ср, ст)

панто́фля (*перев. мн. панто́флі*) 1. домашнє взуття (ср, ст): З нірвани мене вивів кляцкіт цьоткіних пантофлів. Вона просто йшла на мене, як танк. “Йой!!! Та вона мене зараз заб’є”, – аж сплотнів я (Оробець) || → **ка́пець**

◆ **бу́ти під панто́флем** залежати від чиєїсь волі; підкорятися (перев. про одруженого чоловіка) (ср, ст) || **бу́ти під обачо́м**

2. старе розходжене взуття (ср, ст)

панто́фляж → **панто́фляр**

панто́фляр (панто́фляж) 1. чоловік, який живе на утриманні дружини (ст)

2. підкаблучник (Лучук) (ср, ст)

пантрува́ти уважно стежити, пильнувати (м, ср, ст): Далеко збоку стояли ті цікаві, що мали лишитися і пантрувати за порядком в казармах (Шухевич)

пану́нця 1. інтелігентна, вишукана жінка (м, ср, ст) || → **па́ні**

2. жінка (м, ср, ст)

3. ввічлива форма звертання до жінки (ст) || → **па́ні**

па́нфіль *карт.* дама трефа у грі *хапанка* (ст)

панце́рний:

◆ **панце́рна ка́са** сейф (ст): Аж потім виявилось, що пан Шмалемберг – це майже міжнародна величина, артист-вломник, спеціаліст від розпорювання панцерних кас (Керницький) || **пуде́лко**

па́нця *знев., ірон.* манірна, чванлива жінка (ср, ст) || **паньо́ся**

панькання *знев.* часте повторювання слів “пан”, “пані” (ст): А брудний Львів з польською мовою і вічним “паньканням” так на мене подіяв, що я затужив за Віднем, затужив за Заходом взагалі (Шухевич)

па́нькати 1. часто повторювати слова “пан”, “пані” (ср, ст)

2. звертатися надміру офіційно, забуваючи про товариські стосунки (ср, ст): Чого ти мені “панькаєш”? Забув моє ймення? (Острук)

паньо́ся ⇔ **па́нця**

паню́ся → **панну́ся**

паня́га 1. багатий, заможний чоловік; магнат (ст) || → **пан**

2. інтелігентний, поважний чоловік (м, ср, ст) || → **пан**

па́ня-каба́ня → **па́ні-каба́ні**

па́па *дит.* хліб (ср, ст)

па́па² толь (ст)

па-па́ форма прощання; до побачення, прощавай (м, ср, ст): – Ти завтра будеш? – Обов'язково! Па-па (Авторка); Сказав “па-па” і пішов до Бозі (Нижанківський) || → **нара́зі**

Папа́рівка іст. кладовище поблизу залізничної станції Підзамче

папенде́кель (папенду́кль) картон, грубий папір (ст): Ту мірку належить витяти і наліпити на твердім папери (папендеккли, картоні) (Повний курс)

папенду́кль → **папенде́кель**

папе́ри 1. гроші (перев. долари) (Лучук) (ср) || → **го́пи**

2. документи (м, ср, ст)

папі́льота (перев. мн. папі́льоти) шматок паперу, поролону тощо, який використовують для домашньої холодної завивки волосся (ср, ст): Ніщо в житті вічно не триває, а тим менше жіноча зачіска, тому-то по приїзді я завважила, що мої кучерики потребують рішучої піддержки. Тільки треба було відповідного матеріалу на папільоти. Знайти папір, пригожий на папільоти, трудніше, чим міг би хто подумати. Я чула раз від своєї бабуні, що добре держаться папільоти з листового паперу. По третій невдалій спробі з газетним папером я зітхнула (Нова хата 1939) || **папі́льотка**

папі́льотка (перев. мн. папі́льотки) 1. ⇔ **папі́льота**

2. паперова трубочка, яку надягають для прикраси на лапку смаженої птиці (ст)

па́пір:

♦ **концепт́овий па́пір** → **концепт́овий**

папі́рня паперова фабрика (ст)

папі́рџ цигарка (ср, ст): Не хочеш перейтися? Купиш мені в склепі папіроси (Авторка) || → **ва́р'ят**

папі́рџка ⇔ **папі́рџ**: Коли ми вже були на пасовиську на Знесінню, кілька товаришів згуртувалося і явно та славно курили папіроски, пускаючи дим навіть носом, що належало до вищого куншту курення (Шухевич); Наші учні дуже його любили, часами дехто зі своїх скупих фондів купував папіроску, щоб дати “дурному Ясьові”, а він, коли її дістав, гукнув собі: “То ці файне, небоже!” (Шухевич)

па́пляти *знев.* багато, безперестанку говорити (перев. щось недоречно, нерозумне, безглузде, неважливе) (ср, ст) || **мо́лоти язиком, плéсти, талáпати язиком, хля́пати язúком**

папу́лька *пестл.* 1. ⇔ **папу́ля 1**

2. повнолиця дитина (м, ср, ст)

папу́ля (пампу́ля) 1. щока (м, ср, ст)

2. повнолиця людина (перев. дитина) (ст)

папуля́стий (пампуля́стий, фафуля́стий) повнолиций (м, ср, ст) || **бамбуля́стий**

папу́ча (перев. мн. папу́чі) 1. взуття (перев. з повсті), яке одягають по-верх звичайного, щоб утеплити його (ст): Різдво!.. Які чудові спомини. Зараз по півночі батько убирався в чоботи – тоді ще священники не ходили в черевиках! – а на чоботи брав папучі, живіт обвивав теплим, м'яким коциком, убирався в кожух – бо там мороз тріщить! – та йшов до церкви (Богачевський)

2. тепле м'яке домашнє взуття (м, ср, ст) || → **ка́пець**

3. взуття для немовлят (перев. із м'якої тканини або плетене) (м, ср, ст)

па́ра 1. пара

♦ **бісова па́ра** негідник (ст): Ану, бісова пара, десь замаскувався і тільки чигає на нашу душу, щоб нас прицапнути на гарячому! (Керницький)

♦ **два кальо́ші па́ра → кальо́ші**

2. *шк., студ.* незадовільно (оцінка) || → **баня́к**

парава́н заслона, прикриття (ст): Але пізніше виявилось, що мій старший товариш узяв собі мене за параван, що він ходить усюди тільки зі мною... (Гординський)

пара́граф вул. ціпок, кийок (ст)

пара́да урочистість, святкування (ср, ст): Ти сьогодні вбраний, як на параді (Авторка); До "Ради" то ще приходять деякі, до паради – майже всі, але до виконання якогось діла не показуються (Боберський); На час побуту архикнязя поприїздили з провінції різні українські діячі, аби "видіти параді" (Шухевич)

♦ **з <такю́> па́радою <надмірно> урочисто** (ст): Це вперше я у своєму рідному місті їхав з такою парадію під охороною озброєних ґестапівців у сталевих касках, та ще й вулицею Коперника, найріднішою мені вулицею міста, бо тут я прожив своє дитинство і ранню молодість (Тарнавський О.)

♦ **зробі́ти <цілу́> па́раду** виставити себе напоказ (ст): Дуже добре! І чому тобі стрілило виправляти такі комедії? Зробила цілу параді на цілу вулиці (Авторка)

пара́дний набундючений, неприступний (ст)

пара́дно урочисто, святково (ст): Він був парадно вбраний (Авторка)

парадува́ти ходити урочисто, святково одягненим (ст)

пара́соль ⇔ **парасо́ля** (м, ср, ст)

парасо́ля парасоля (м, ср, ст) || **пара́соль**

♦ **загну́тися як ру́чка від пара́солі** осоромитися, зганьбитися (ст) || **загну́тися як жидівський пре́цель**

♦ **я́сне як дірка в пара́солі** *жарт.* про очевидне, цілком зрозуміле (ст) || **я́сне як шварц**

пара́фія (па́рoхія) 1. *церк.* церковно-адміністративна одиниця, що об'єднує вірян, яких обслуговують церковні служителі одного храму; **парафія** (м, ср, ст): Визначніші українські родини, що належали до парохії св. Миколая близько 1600 р., були Красовські, Добрянські, Висоцькі, Дунаєвські, Ковалевські, Мороховські, Корчовські, Рогатинці, Поповичі, Келички (Крип'якевич); Але в будинку парохії ще рясно горіли вікна, ще там комусь співали "многолітствіє", а потім "Крилець-крилець" наперемину (Керницький)

♦ **то не мо́я пара́фія 1.** це не в моїй компетенції (ср, ст)

2. це не моя справа (ср, ст)

2. *церк.* спільнота вірян, яких обслуговують церковні служителі одного храму; **парафіяни** (м, ср, ст)

3. *вул.* діляниця, квартал міста (ст): На мості виліз якийсь на мене і відразу: "Стей!" Я став, а він до мене ближче. Тоді я його одною рукою по чолі – лю! – а другою в буфет. Навіть не знаю, де подівся. Може, розсипався? Якийсь не з нашої парафії (Нижанківський)

парафія́льний який належить *парафії* (м, ср, ст): З однієї біографії: "Вже з

раннього дитинства цікавився релігійними питаннями – любив красти грушки з парафіяльного саду" (Лис Микита 1965¹⁰)

пара́ха *вул., вульг.* рот (ст) || → **бра́ма**

♦ **стуліти пара́ху** *вул., вульг.* замовкнути (ст): Стуль си параху, фразерська макітро, бо ти десять клапідухів не поможе (Гірний) || → **замкнуті бра́му**

Па́рүж іст. Краківська площа та базар на ній: Приходив два рази сюди, лавив по "Парижу" (Нижанківський); Надягнув чоботи і "райтки", що їх виміняв "на Парижу" за харчові продукти, вбрав бронзову шкур'яну куртку, все краще, що мав з одежі (Загачевський); Ні! Я сам із Жовківського, з "Парижа", там моя "старенька" продавала городину. Називаюся Іван Потіха, "обивателе" кликали мене "Ян Поцеха", а своя братія називала мене просто "Ясьо", або "Пацалиха" (Загачевський) || **Ганделéси**

па́рүстий парний (ст): Моя фриз'ерка працює тільки в паристі числа (Авторка)

па́рити 1. обробляти парою; обливати окропом (м, ср, ст)

2. кип'ятити (молоко) (м, ср, ст) || **пра́жити**

3. бити, лупцювати (ст): Хлопці, аматори боксу, парили себе по обличчях, аж гей (Загачевський) || → **валі́ти**

па́рівка сосиска, ковбаска (ст)

па́рка *кул.* вид булки (ст): Паркою звали овальну булку в противенстві до округлої, зверху понарізуваної "кайзерки". Велика парка коштувала 2 крайцари, мала – 15 кр. А ті свіжі парк мали ту прикмету, що, коли їх здусилося, вони дуже милозвучно тріщали (Шухевич)

па́ркан *вул.* комір (ст)

♦ **па́ркан підня́ти** *вул.* підняти комір (ст) || **па́ркан поста́вити**

♦ **па́ркан поста́вити** ⇔ **па́ркан підня́ти**

парканáдцять *ірон.* кільканадцять (ср, ст)

парка́ник комірець (ст): Червона воляча шия з таким же підгорлям ніяк не вміщалася в "парканику" ч. 44, і тому, мабуть, король підземного світу крутив на всі боки головою, як віл у ярмі, та розвільнював дебелий вузол краватки, що горіла яскравістю веселки (Керницький)

парко́тіти незадоволено бурмотіти (ст)

па́рнути шпигнути (ножем) (ср, ст): – Нагла кров! Таки мене парнули! А що буде, як на фест? – з розпачем подумав Василь. – І я на правду маю тут відкітувати? (Лисяк)

па́рох *церк.* парафіяльний священик (ст): В Тишківцях був парохом мій дід Осип, а по нім прийшов найстарший його син Зенон (Шухевич); Багато хто пам'ятає, як Дідо Ключ був парохом в церкві св. ап. Петра і Павла, тоді ще Греко-католицького собору, і хрестив дітей-личаков'ян (Авторка)

па́рóхія → **па́рафія**

па́рплі (**по́рплі**, **пу́рплі**) лупа (ст)

па́рта́ч *знев.* людина, яка щось робить невміло, неохайно, недбало (м, ср, ст): Вже ніколи не піду до того шевця, та то такий партач, що другого такого світ не бачив (Авторка)

па́рта́чити робити щось невміло, неохайно, недбало; псувати (м, ср, ст) || **па́рто́лити**, **пата́лашити**

па́ртер перший поверх будинку (ст): Коли я прибіг, вже здалека побачив, що з брами кам'яниці добувалися великі клуби диму, хоч брама була примкнута. Я вбіг до брами і там зустрів паню Гнатькову – жінку ученого Володимира Гнатьока, що саме вийшла зі свого помешкання ліворуч в партері. У брамі не було нікого (Шухевич); Знала його помешкання на партері, знала темний коридор та кабінет з кавказького горіха і з синіми килимами (Ярославська)

партеробвий 1. який розміщений на *партері* (ст): При кінці цього коридору ліворуч є сходи. Двадцять чотири ступені вдолину, двадцять п'ять метрів партерового коридору й брама. За нею – вулиця (Нижанківський); Пролітаємо коло партерових вікон майстерні бронзувальника, коло переплетні, минаємо шевську робітню, бочку з дощівкою, звертаємо на середину подвір'я, робимо "вісімку" і зупиняємося перед Сильком і Тисьом (Нижанківський)

2. одноповерховий (ст): Дім був партеровий, з двома великими вікнами на вулицю (Загачевський)

партиза́н *військ.* вояк Української повстанської армії; повстанець (м, ср, ст)

партиза́ни *ірон.* воші (ст) || → **кіми**

партиза́нка *військ.* визвольний збройний рух Української повстанської армії (м, ср, ст)

па́ртія 1. частина (м, ср, ст): Щоб робота йшла швидше й ефективніше, вирішили вичитувати словник партіями (Авторка)

2. *шк.* матеріал, який вивчають упродовж кількох тижнів; розділ, тема (ст): Цей останній учив нас у восьмій класі та мав звичку викладати без перепитування лекції. Щойно яких дві лекції перед конференцією він починав питати т.зв. партію, себто пророблений матеріал за час кількох тижнів. Не було легко в нього дістати "добре" на свідоцтві (Береза)

♦ **здава́ти па́ртію** *шк.* здавати вивчений матеріал визначеними частинами, розділами, темами (ст): Обидва не вміли чи не могли вдержати дисципліни, ні відповідної пошани до себе. На їх лекціях можна було часто говорити не до теми, аби лише говорити. Часто ми здавали т.зв. "партії" з історії чи географії, і ці самі "партії" ми здавали кілька разів як начебто нові – хоча це було лише повторювання старого матеріалу (Дзедзик)

парто́бити робити щось невміло, неохайно, недбало; псувати (ср, ст) || **партáчити**

парх *знев.* євреї (ст) || → **бібер**

па́рха́ч ⇄ **парх**

па́рхи воші (ст) || → **кіми**

парцельова́ний розділений, розмежований, поділений (ср, ст): Якраз тоді Німеччина почала інтенсивно колонізувати Познанщину, Пруси та інші землі. Йшла акція, щоб німці-колоністи, що мешкали у Східній Галичині, перенеслися до Німеччини і там осідали на парцельованих польських добрах (Шухевич)

парцельова́ти розділяти, розмежовувати (ст)

парце́ля ділянка (землі) (ст)

парцеля́ція розподіл (землі) (ст): Наші селяни від давен-давна чекали на парцеляцію, бо гадали, що дістануть, хоч за високу ціну, та все ж таки дістануть землю. А тим часом польське аграрне законодавство виключило українців від парцеляції (Шухевич)

- ◆ **на парцеляції** на власній земельній ділянці (ср, ст)

пас¹ смужка (тканини, шкіри тощо) (м, ср, ст)

- ◆ **<живцём> паси дерти <і ще соліти>** сильно бити, лупцювати (ст): З такого то живцем паси дерти і ще солити, як каже пані Колодрубець (Тарнавський 3.) || → **бути як в бубен**

пас² вул. паспорт (ст)

пасблінд (пасблінт):

- ◆ **на пасблінд (пасблінт)** 1. навмання, наосліп; на розсуд долі (м, ср, ст): Не можу ні в кого довідатися, де ж є та вулиця, мушу йти на пасблінт (Авторка)
- 2. абияк, будь-як (ср, ст)

пасблінт → пасблінд

пасёр вул. переховувач і перепродувач крадених речей (ст): Ви й не уявляєте, що там у місті робиться. Вояцтво грабує крамниці, хутра, одяги, золото – і з місця продає все пасерам (Марська)

Пасіка іст. потік, який починався на схилах *Погулянки* і поблизу місця, де встановлено пам'ятник М. Грушевському, вливався у річку *Полтва*

пасія 1. об'єкт симпатії, пристрасті; кохана людина (ср, ст): – А то хто з Іванком? – Його нова пасія (Авторка)

2. хобі, захоплення (ст): Пан Безушко мав дивну пасію. Читав постійно телефонну книгу і вивчав напам'ять числа всіх паперових маґазинів, друкарень і ґальянтерійних крамниць – і завжди помилявся (Тарнавський 3.)

- ◆ **доводити до шевської пасії** доводити до шалу, люті (ст): Перший раз бачив пальму. Наші хлопці казали, що пальм не зносять, вони їх доводять до шевської пасії (Селепко) || **допроваджувати до шевської пасії**

- ◆ **допроваджувати до шевської пасії ⇔ доводити до шевської пасії:** Був такий звичай, що дехто зараз на другий день по maturі появлявся в часі перерви в науці на коридорі гімназії, цілком природно, зі сакраментальною палицею. Звичайно, такий гість приступав до котрогось учня зі сьомої класи і згорда питався його: "А що у вас у семій класі беруть з латинської лектури?" Таке питання допроваджувало запитаного до так званої "шевської пасії". Він звичайно відповідав якоюсь грубістю, але абітурієнт "мав фрайду", що "загнув" штубака (Шухевич)

- ◆ **шевська (шевська) пасія азарт, одержимість** (ст): Вже давно не працював з такою шевською пасією, з таким завзяттям! (Керницький)

- ◆ **шевська (шевська) пасія берє** охоплює, оволодіває люті (ст) || **шевська пасія огортє**

- ◆ **шевська (шевська) пасія огортє ⇔ шевська пасія берє**

Паска церк. Великдень; Пасха (м, ср, ст): На Паску загостимо до вас (Авторка)

|| **Велікдень**

паскар перекупник (ст): Цілий день Маланка й її паскар не сходять мені з голови (Селепко); Обидві носили чоботи. Це вказувало, що вони обидві підлягали непереможній моді воєнного часу, коли всі чоловіки й жінки, навіть погані на вигляд, старалися носити чоботи, які втримували в дуже дбайливому стані. А з другого боку, це вказувало, що вони обидві мали знайомства або в господарському уряді воєнної комендатури Львова, або втримували нелеґальні стосунки

з паскарями (Тарнавський З.); Була й категорія бізнесменів-паскарів, що торгували різними речами, часто т.зв. липою – підробленими картками на харчі чи інші речі, які продавалися тільки за картковою системою (Дейчаківський)

паска́рка вул. перекупниця (ст): Та наша Тетуна була на цілий Львів знаменита паскарка (Авторка)

паскува́ти займатися перекупництвом, недозвальною торгівлею (ст)

паску́дний 1. поганий, противний (про характер, погоду, роботу тощо) (м, ср, ст) || **ке́пський**

2. огидний, мерзенний, нікчемний (про людину) (м, ср, ст)

паску́дно 1. погано, противно (м, ср, ст) || **ке́псько**

2. огидно, мерзенно (м, ср, ст)

па́сок 1. пояс; ремінь (м, ср, ст): Я зараз, Влодзю, як зніму пасок зі штанів, то всі твої захчанки пропадуть (Авторка)

2. чорний ринок; перепродування, спекуляція (ст): – О, перекупка! – згрідливо відповіла, дивлячись у інший бік, худа, як скрипка, жінка. – У мене восьмеро душ у хаті, і якби я навіть брала вдруге хліб, то, певне, не на те, щоб пускати його на "пасок", як ви (Марська)

◆ **на паску́ купіти** купити нелегально, на чорному ринку, у перепродувачів (ст): Слова "купити на паску" пов'язала народна етимологія з "ремнем" (паском), на якому нібито мали б триматися ті продані "на чорно" товари (Горбач)

па́сти стежити, спостерігати (ср, ст) || **па́сти очі́ма**

◆ **па́сти очі́ма** ⇔ **па́сти**

пасува́ти 1. личити (ср, ст): Нова блакитна суконка дуже пасувала маленькій Дарусі, увиразнюючи її волошкові оченята (Авторка)

◆ **пасу́є як горба́тий до стіну́** цілком не личить (ср, ст) || **пасу́є як корові́ сідло́, пасу́є як свині́ в дощ**

◆ **пасу́є як корові́ сідло́** ⇔ **пасу́є як горба́тий до стіну́** (м, ср, ст)

◆ **пасу́є як свині́ в дощ** ⇔ **пасу́є як горба́тий до стіну́** (Франко)

2. годитися (ср, ст): Не розумію, чому ти вирішила не йти на ту забаву, прецінь тобі пасує там бути, зберуться усі твої шкільні товаришкі (Авторка); Я одягнув штани. Завеликі. "Нічого, підростеш", – сказав магазинер. Називався Мельник. Опісля я спробував черевики. Не міг вложити п'яти: "Гей, пане, черевики не пасують, замалі". Магазинер зловив мою ногу й з усієї сили почав пхати в черевик. "Йой!" – крикнув я. "Чого кричиш? – запитав спокійно магазинер, – дивись, яка гарна нога". Я спробував стати. Не міг, хоч п'ята була вже в черевикові. "Не пасують". – "Що? Черевики пасують!" – сказав магазинер авторитетно. "Пасувати – то пасують, – відповів я, тримаючи ногу в повітрі, – але замалі". – "А, це дрібниця! Помий собі ноги, тоді будуть добрі". Це була досвідчена людина. Був магазинером в УГА, опісля десь інде (Селепко)

патала́шити робити невміло, неохайно, недбало; псувати (ст): Ви собі пригадуєте, як він паталашив на змаганнях з "Юнаком"? (Керницький) || → **партáчити**

пательня́ сковорода (м, ср, ст) || **ро́ндель**

◆ **як розі́гріта пательня́** про нервову, роздратовану людину (ср, ст): Як і очікувалось, цютка дістала сильне ляня і ходила по хаті, як розігріта пательня. "Я того пса заб'ю, заб'ю", – повторювала вона (Орбець)

па́тер-но́стер повчання, нотація, мораль (ср, ст)

♦ **чита́ти па́тер-но́стер** повчати, читати мораль (ср, ст)

па́ту́к 1. кий, ціпок (ст)

♦ **са́мітний як па́ту́к** одинокий, неодружений (про мужчину) (ст)

2. *вул., вульг.* чоловічий статевий орган (ср) || → **буду́ляк**

♦ **ста́вити па́ту́ки** *вул., вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грі́мати**

патикува́тий сухий, сухоребрый (про людину) (ст): – Вона гарна дівчина, – ствердила, коли вже відійшла. – Тільки патикувата (Ярославська)

па́ту́нки хатне взуття (ст)

♦ **му́дрий як соломо́нові па́ту́нки** *ірон.* дуже розумний (ст) ||

му́дрий як соломо́нові по́рткі

патичкува́тися 1. панькатися, потурати примхам (ср, ст)

2. церемонитися, маніритися (ср)

патичо́к паличка (м, ср, ст)

♦ **струга́ти патичку́** удавати дурника (ст)

па́тка *крав.* клапан кишені: Також є вирисувана патка на долині плечей. Ця патка належить до долішньої кишені френча (Повний курс)

па́тла *знев.* волосся (перев. довге, нечесане, занедбане) (м, ср, ст) || → **баді́лі**

па́тли ⇔ **па́тла**

па́фкання імітування голосом вистрілу (ст): Глосне пафкання наслідувало галас бою (Загачевський)

па́ха внутрішня частина плечового згину; пахва (м, ср, ст) || **паші́на, па́шка**

♦ **де па́хе** ⇔ **за під па́ху**: Тут щовечора панове-корпорантики шумно й бундючно парадували в перебакирених на чубку голови корпорантських шапочках, з товстими палюгами-“паперівками”, завішеними в кожного на лівій руці, бо права тримала “де пахе” панянку (Керницький)

♦ **за під па́ху під руку** (ст) || **за під ко́льки, за під ру́ку, по́під па́ху**

♦ **по́під па́ху** ⇔ **за під па́ху**

па́хач *вул.* ніс (ст) || → **калі́фйор**

па́хнути:

♦ **то не добро́м па́хне** про передчуття чогось лихого (Франко)

пахня́р ⇔ **па́хач** (ст)

пахня́ч ⇔ **па́хач** (ст)

па́ца 1. мухобийка (ст) || **па́цка**

2. *шк.* прут, яким учитель карав учнів (ст) || **па́цка**

3. *шк.* удар по руці прутом як покарання (ст) || → **зе́ц**

♦ **да́ти па́ци** *шк.* ударити прутом по долоні (ст): Властиво, то не було за що, але такий був встеклий той бельфер, так дав му паци, що буде тепер Цьопа навіть на зимне дмухати (ст) || **па́цнути**

♦ **на па́цу діста́ти** *шк.* дістати прутом по долоні (ст)

паца́лу́га (паца́лу́ха) *вул.* 1. жарт, насмішка, витівка; комедія, чудасія (ст): Тільки уважайте: жадної пацалихи! Гранди нема, ясно? (Лисяк) || **лу́ц**

2. розвага (ст) || **заба́ва**

паца́лу́ха → **паца́лу́га**

паца́лу́шний *вул.* смішний, кумедний (ст)

пацалува́тий (пуцулува́тий) *знев.* повнощокий (ср, ст)

пацалу́йко *ірон., знев.* повнощока людина (ср, ст)

па́цер *карт.* поганий гравець (ст)

паце́ (паця́) *ірон.* 1. неохайна людина (перев. дитина) (Лучук) (м, ср, ст)

2. дитина, яка наробила шкоди (м, ср, ст) || → **гівнюк**

пацетник *знев.* підлий, непорядний чоловік; негідник (ст) || → **креату́ра**

па́чка 1. мухобийка (ст) || **па́ца**

2. *шк.* прут, яким учитель карав учнів (ст) || **па́ца**

3. *шк.* удар по руці прутом як покарання (ст) || → **зец**

па́цнути 1. вдарити (ср, ст) || **ма́чку засві́тити, пля́цка да́ти, припасува́ти до по́ртків, припасува́ти до штані́в**

2. *шк.* ударити по руці прутом як покарання (ст) || **да́ти па́ци**

па́цькати бруднити (ст)

па́цькатися 1. бруднитися (ст)

2. порпатися; бабратися (м, ср, ст): Не пацькайтеся в тісті так довго, бо не виросте (Авторка)

пацьо́рки бісер (ср, ст)

паця́ → **паце́**

па́чка:

◆ **на́ша па́чка** вузьке коло приятелів; “своє” товариство (ст): Наша пачка – то сила (Авторка) || → **на́ша віра**

◆ **сво́я па́чка** ⇔ **на́ша па́чка:** Шофер був також, мабуть, зі своєї пачки, бо, доставляючи товар до кооперативи, незаметно привозив також різні інструкції для Влодка (Загачевський)

пачка́ль *вул.* підліток; смаркач (ст) || → **бе́йлик**

пачка́р контрабандист (ст): Десь там, на Заході, ріс і тужавів з дня на день мур, ще тільки малими щілинами загородив світ, і тільки ще туди, на північ, ішли останні спізнені втікачі, емісари, одчайдушні пачкарі. Хтось послав звідтіля післанця за дружиною, хтось, кого не прийняли у профспілку, зникав, щоб виринути з того боку, хтось падав, вбитий кулею пограничника (Марська) || → **авіа́тор**

пачкува́ти займатися контрабандою (ст) || **шварцува́ти**

паші́на внутрішня частина плечевого згину; пахва (м, ср, ст) || → **па́ха**

па́шка внутрішня частина плечевого згину; пахва (у дітей) (м, ср, ст) || → **па́ха**

◆ **за під па́шки <бра́ти, підійма́ти>** під руки <бра́ти, підійма́ти> (дітей) (м, ср, ст)

пашо́йник пасажир *балагули* (ст): Після шабасу заїхала будка перед той дім, звідки я мав їхати; забрали мене візник і фактор та почали їздити по місті за пашойниками. Їздили довго та, мабуть, не знайшлося їх достаточне число і, не питаючись мене, чи поверну на ніч до мого мешкання, звідки мене забрали, чи ні, заїхали будкою до якоїсь шопи, випрягли шкапи, зачинили шопу на колодку. Жиди порозходилися, а я, хоч-не-хоч, хоча голосно протестував проти насильства, мусів переночувати в будці, і щойно в неділю ранком знов почали зі мною їздити по місті за пашойниками (Нагірний)

пашгала́кати *знев.* базікати, теревенити (ср, ст)

па́штет *кул.* паштет (ст)

паштэ́т *шк.* письмове повідомлення батькам про незадовільні оцінки дитини-гімназиста (Шухевич): Дійшло до того, що прийшла т.зв. конфе-

ренція, мене виказано ні менше, ні більше, тільки, ... прошу не лякатися, ... з шістьох предметів. Річ ясна, про мій такий блискучий поступ у науках господар кляси проф. Роман Цегельський, званий "мопс", не призабув писемно повідомити мого батька. Таке повідомлення називано тоді "паштете". Треба знати, що мій батько був уже через мене призвичаєний діставати "паштети". Перший паштет прийшов до батька, коли я був у третій клясі на самі Великодні свята [...]. А "паштет" дуже легко було пізнати. Це був зложений у форму урядового письма піваркуш білого паперу. У місці надавця була видрукowana адреса нашої гімназії, потім ішла адреса нещасного батька, потім – увага "екс оффо", а на самій середині – ех, може, ліпше не згадувати того – по самій середині адресової сторони красувалася велика п'ятка ("5"), виписана голубим олівцем. Це значило, що гімназія не заплатила поштової оплати і нещасний адресат до тієї радісної вістки, яка містилася у "паштеті", мав ще доплатити 5 крайцарів порта, а це були страшно великі гроші (Шухевич) || **паштете**

паштете ⇔ **паштэт**

паштетівка *кул.* печінкова ковбаса (ст)

пашцека *знев.* рот (м, ср, ст) || → **брама**

☛ **аби тво́я пашце́ка трісла як варéник** (проклін)

пашцекува́ти грубіянити, бути зухвалим; сваритися (Лучук) (м, ср, ст) ||

→ **пискува́ти**

пашцекува́тий який не змовчить, агресивно відповідає на докори, зауваження; язикатий (м, ср, ст) || **писка́тий**

пéвний надійний, випробуваний, незрадливий (м, ср, ст): Цей чоловік цілком певний, можете йому довіряти (Авторка)

пéвність впевненість (м, ср, ст)

♦ **із ціло́ю пéвністю** ⇔ **пéвно 1** (ст): Із цілою певністю можу сказати, що завтра ще не встигнуть направити вінди, і знову доведеться йти піхотою (Авторка)

пéвно 1. точно, достеменно, безсумнівно (м, ср, ст): Певно, що я прийду завтра, можеш навіть не сумніватися (Авторка)

2. можливо, очевидно, майже точно (м, ср, ст): Певно, завтра прийде майстер до пральки, якщо прийде зранку, то долучуся до вас, якщо по обіді, то мушу цілий день стовбичити в хаті, найгірше, якщо не прийде, і навіть не зателефонує, бо до нього додзвонитися завше трудно (Авторка)

3. надійно (м, ср, ст): Я коло цього завше чуюся дуже певно (Авторка)

педáли *вул.* ноги (ст) || → **гренджóли**

педанте́рія педантизм (ст): А коли пізніше й вибився на доброго адвоката, то це або припадок, або, може, вислід моєї совісности і педантерії, які мені оставив у спадку мій добрий батько (Шухевич)

пежо́ маршрутне таксі (м, ср, ст): Першими маршрутними таксі, які у Львові з'явилися наприкінці 90-х років ХХ ст., стали мікроавтобуси фірми "Пежо"; коли почали закупувати транспорт інших фірм-виробників, їх також почали називати "пежо", "пижівка" чи "пижик" (Авторка) || **пíжик, пижі́вка**

пéйсаль *вул.* єврей (ст) || → **бібер**

пéйсач ⇔ **пéйсаль**

пекту́ (печу́) *шк.* ставити незадовільні оцінки наприкінці навчального року (ст)

пеку́чо нагально, невідкладно (ст): Карта України пекучо потрібна, щоб освідомити найширші верстви, як далеко сягають границі земель, де живуть українці (Боберський)

пелену́чка → **палану́чка**

пелехати́й 1. довгий заплутаний, занедбаний (про волосся) (ср, ст)

2. який має довге заплутане, занедбане волосся (про людину) (ср, ст)

пéлехи *вул.* довге заплутане, занедбане волосся (ст)

пеліса → **пиліса**

Пелчунський:

◆ **Пелчунська гора́** → **гора́**

◆ **Пелчунський ставо́к** → **ставо́к**

пéмпек *вул.* черево, живіт (ст) || → **барі́ло**

пéндзель → **пéнзель**

пендзлюва́ти *вул.* іти (м, ср, ст): Що з того, що їй двадцять? Мені тільки за тридцять! Татусько від мамуськи якраз різнились на подібний термін, і то не дуже вплинуло на мій розумовий і статевий розвиток. Я завжди казав: "А во я! Нічого мені не бракує! То і в нас будуть теж ладні діти!" – дурбобонів сам до себе і пендзлював на дискотеку у Політехніку (Оронець) || → **гéбати**

◆ **пендзлю́й звідси** **забирайся геть** (м. ср, ст): Пендзлюй звідси, кумплю! Ту таких мурових є доста (Авторка)

пéнзель (**пéндзель**):

◆ **пéнзель з нóса зроби́ти** розбити ніс до крові (ст)

◆ **трима́йся пéнзля** → **трима́йся**

пенца́к *кул.* 1. перлова крупа (ср, ст)

2. каша з перлової крупи (ср, ст): Ненавиджу пенцак! Його навіть мій пес не їсть (Авторка)

пенцако́вий перловий (ср, ст): В гуртожитку можна було дістати раз у день "обід", що переважно складався з пенцакової зупи чи пенцакової каші або бароболі (Дейчаківський)

пéньо́к:

◆ **ма́ти на пéньку́** пильнувати; стежити (ср, ст) || **ма́ти на о́ці**

пер:

◆ **<бу́ти> пер "ти"** *вул.* говорити один одному "ти"; бути на "ти" (ст): Роман Гасюк був оригінальною фігурою між цією "львівською братією", чим і заслужив собі кличку "отамана лисого". Справді, голова його була "як коліно". Можливо, що авторитет він здобув собі через те, що був на "перти" з такими відомими в таборі особами, як о.д-р Емануїл Кордуба чи пор. Михайло Вербицький, якого інакше не кликав, як "Михасько" (Загачевський) || **<бу́ти> че́рез "ти", говори́ти собі "ти"**

перга́мінóвий → **перга́мінто́вий**

перга́мінто́вий (**перга́мінóвий**) 1. пергаментний (ст)

2. *кул.* дупкий, який не пропускає жиру та вологи (про папір) (ст): Щоб випкати птисі, бляху вистеляємо пергаментовим папером (Авторка); На третій

Пенцак із грибами

Потрібно: ¼ л пенцаку, 6 дека грибів, 6 дека смальцю, 2 яйці, сіль, 1 цибуля, 1 л води

Обмити пенцак і грибки, варити разом 2–3 години, мішати часто, щоб не прилип до дна, додавати води, коли випарує. Повинен зваритись на густу кашу. Коли зм'якне, змолоти на машинці разом із грибами, додати присмаженої на маслі цибульки, соли й яйця, виложити до вимашеної ринки і спекти в рурі три чверти години. Викинути на полумисок і подати з якоюсь підливою, напр. кропивною або огірковою

(Нова хата 1937)

день варимо сливки разом. Додати 20 г цинамону в паличках і 8 г гвоздиків.

Переварені заляти до слоївків і накрити пергаміновим папером (Нова хата)

пердіти випускати газу (м, ср, ст) || **пукати**

пердóла *вул., вульг.* поганий фахівець (швець, кравець тощо) (ст)

пердóлэне *вул., вульг.* статевий акт (ст)

◆ **пердóлэне в бамбус** *вул., вульг.* безглузда, безцільна балаканина (ст)

пердóлити *вул., вульг.* 1. здійснювати статевий акт (ср, ст) || → **грімати**

2. красти (ср, ст) || → **бұхати**

пердóльник *вул., вульг.* 1. чоловічий статевий орган (ср) || → **будуляк**

2. квартира для розпусти (ст)

пердóла *вул., вульг.* той, хто *пердить* (ст) || **пердún, пёрнік**

◆ **стáруй пердóла** *вул., вульг.* старший чоловік (ст) || **стáруй пердún, стáруй пёрнік**

пердóльки *вул., вульг.* дурниці, нісенітниці (ст) || → **баёр**

◆ **кіблювати за пердóльки** *тюр.* бути ув'язненим за зґвалтування (ст) || **сидіти за пердóльки**

◆ **сидіти за пердóльки** ⇔ **кіблювати за пердóльки**

пердún ⇔ **пердóла** (м, ср, ст)

◆ **стáруй пердún** ⇔ **стáруй пердóла** (м, ср, ст)

перебакіритися перекривитися набік (ср, ст)

перебирати:

◆ **перебирати на себе порúку** ставати відповідальним (ст): За правдивість того всього не перебираю на себе ніякої поруки, але таке оповідали мені товариші, які божилися і присягали, що це все правда, а що заперечувати щось, що оповідав учень нашої гімназії, була небезпечна справа, тому я не перечив, і донині не перечу, і майже вірю, що таке було, бо й таке в світі буває (Шухевич)

перебітій:

◆ **повзті мов перебіта черепáха** → **черепáха**

перéбранець учасник вертепу (ст)

перевалúтися *вул.* упасти (про людину) (ср, ст) || → **беркіцьнути**

перевину́ти перев'язати (ст): Для тебе вже стелиться на підлозі. Ногу зараз перевинем (Лисяк)

перегуби суглоби (ст): Бронко стояв навколiшках коло дверей і долонями держався за очі. По перегубах за рукави текла струмками кров (Нижанківський)

передэфілювати перейти, проминути (ст): Було нас в 1-й класі більше за 50 (мені пригадується, 51) розгуканих і водночас дещо заляканих малюків. До матури "доїхало" нас лише п'ятьох. Склад класи весь час сильно мінявся, одні відходили, другі приходили. Таким чином передифілювало перед моїми очима тільки в "моїй" класі добрих дві сотки хлопців (Процюк)

перédирка лайка, сварка (ст)

перédіл купе (ст)

переднівок період перед новим урожаєм (ст): На переднівку, коли так мало відміни маємо в кухні, добре подбати про зелену петрушку. Можемо її виплекати в вазонку (Нова хата 1937)

передпóкій коридор (ст): У замку тріснув ключ. Він вертався вже з міста. Хвилинку постояв у передпокою і ввійшов до своєї кімнати (Марська); Та коли пройшло кільканадцять вечорів, а я все ще не знала, що значить “комусь другом бути”, я забула, що, може, ви будете з моєю старшою сестрою женитися, забула, що я повинна до вас чемна бути, і... не ходила більш замикати за вами двері в передпокою (Вільде)

передсінок ганок (ст): В передсінку присмерк, ледь роз'яснений світлом, що просякає з кухні (Нижанківський)

перéдше раніше; перед тим; попередньо (ст): Ніхто не приходив оглядати стрілецтво, кожний зайнятий собою. По годині 3-ій надійшов митрополит Шептицький, який вже передше оглядав був виложені предмети (Боберський)

переїздіти переїжджати (ст): Ринок в давні часи не визначався порядком, було на ньому сміття і болото, як у малім містечку. Коли цісар Йосиф II перший раз переїздив через Львів, його карета, запряжена в шість коней, застрягла в болоті на Ринку, і з трудом її звідтам дістали (Крип'якевич)

перейма́тися 1. турбуватися, клопотатися (м, ср, ст): Не переймайся, я вже загірпаса, зараз вип'ю кави і буду цілком в порядку. Вже й злива за вікном переходить, ще трохи – й піду додому (Авторка)

2. хвилюватися, тривожитися (м, ср, ст): Назарчику, не переймайся! Завтра з математики будеш мати “одинадцять” (Авторка)

перейту́:

♦ **перейту́ на тенорóве фóрто → тенорóвий**

перекаба́тити сполонізувати, спонукати до зміни віросповідання на римо-католицьке (ст): Взагалі “наші” дівчата зрідка одружуються, звичайно на учительських посадах або приходствах пропадають по селах, а полькам вдається вийти заміж. Часто навіть “зловлять” українця і перекабатьять його на римо-католицизм (Острук)

перекаба́читися сполонізуватися, змінити українську *метрику* на таку, яка підтверджує польське походження, змінити віросповідання на римо-католицьке (ст) || **злеополізува́тися, перекаба́читися на польське,**

перекінчитися, перенести ме́трику

♦ **перекаба́читися на польське ⇆ перекаба́читися**

перекабну́тися перевернутися, упасти (про людину) (ст) || → **беркі́цьнути**

перекала́тати:

♦ **перекала́тати кобіту → кобіта**

перекантува́ти перебути, перечекати (м, ср, ст) || **переканю́чити**

переканю́чити ⇆ перекантува́ти (ст): Ми переканючили на двірці цілу ніч (Авторка)

перекі́нчик (перекі́нчик) ренегат, відступник (Лучук) (ср, ст): В усіх народів світу були перекинчики, що покидали свою націю і з різних причин переходили до іншої, але вони не негували існування матірньої нації (Шухевич); Часто ходили разом до дівчат. Разом грали у футбол на Персенківці чи Богданівці. Затягали їх потім до читалень, впахали в руки газету і книжку, втягали до політичних організацій, до підпільної роботи. Але багато було таких, що зв'язків не мали. А коли й мали, то ті зв'язки були дуже слабкі. Вони, ті хлопці, були зда-

ні на власні сили й розум. З них виходили або патріоти, або перекинчики, що боролися за чужу справу (Тарнавський З.); У тому часі зміна метрики з греко-католицької на римо-католицизм означала відречення від свого народу і віри й отримання від поляків кращого трактування і привілеїв. Та багато перекинчиків я не знаю, і про таких говорено з погордою як не приналежних до нашого суспільства (Криницька)

перекінчик → **перекінчик**

перекінчитися ⇔ **перекабачитися**

перекладанець *кул.* кількашаровий *пляцок* із начинкою (Лучук) (ср, ст)

перéуска 1. холодна закуска (ср, ст): Переускою називаємо також страву, що її подаємо перед юшкою, по ющці, а часом і між одним м'ясивом і другим. Останній випадок дуже нам догідний, коли мусимо змінити тарелі по першій м'ясі, а других не маємо. Тоді подаємо якусь перекуску (добре є подати ярину, щоб зрівноважити м'ясиво) і десерові тарілочки. В той спосіб позбудемось зденеровування з приводу зміни тарілок, як рівно ж служба матиме спокійну роботу, бо в посліху не тяжко, щоб що-небудь стовклося (Нова хата 1939)

2. другий сніданок (ср, ст): Переускою називаємо скромні другі снідання; приміром, подаємо канапки, чай, щось соподого або овочі (Нова хата 1939); Десь о чверть на дванадцятю зробимо перекуску, дамо щось таке легеньке, трохи пляцків, бо потім прецінь буде обід (Авторка); Переходячи попри ресторан, пригадує собі, що вона, властиво, ще нічого сьогодні не їла. Вагається хвилину: могла би вступити на перекуску (Вільде)

3. легка їжа нашвидкуруч (ср, ст) || **перéусня**

перéусня ⇔ **перéуска** 3 (ст): В понеділок звичайно мало людей на виставі. Коли б була перекусня з пивом, горівочкою, ковбасками і якимсь барабаном, то мистецтво і стрілецтво мали б ліпший смак (Боберський)

перелáпати *шк.* виявити незнання уроку, брехню тощо (ст)

перелі́зти *шк.* із труднощами перейти до наступного класу (м, ср, ст)

перéлка перлина (ср, ст): На уродини я дістала від сестри коралі з перелками (Авторка)

перелко́вий 1. із *перелками* (ср, ст)

2. кольору *перелок* (ст): Бачила дуже файну блузку, перелкову, з гранатовими гудзиками і такою ж кокардою збоку (Авторка)

переломо́вий переломний (ст): 1939 рік вже з самого початку заповідався незвичайний. І не лише тому, що появились якісь дивні знаки на небі, хоч і були природні катаклізми, як ось землетрус у Туреччині, де згинуло пів сотні тисяч людей, або такі переломові зміни в побутовому житті, як застосування синтетичного волокна для продукції панчіх, себто початок нейлонової ери, чи теж встановлення комунікаційної повітряної лінії між Європою й Америкою, та й хоч би той факт, що Ірена Жоліо-Кюрі відкрила поділ ядер урану, підготовляючи розбиття атому, що вже в короткому часі пригодилося у новій війні (Тарнавський О.)

Перекуси

можуть бути дуже різнородні:

1. яринові салатки,
2. м'ясні і рибні салатки,
3. грінки з м'ясами запікані,
4. грінки з ковбасками, залиті підливою,
5. на мушелях запікані: мозок, дріб, телятина, риби, шпінак, горошок, гриби, раки, яйця, макарани і т.д.,
6. Vou-au-vent з яриною, з м'ясом,
7. гарячі паштети в тісті,
8. омлети з шинкою, зеленим горошком, каляфіорами, з м'ясом, свіжими грибами, шпінаком,
9. шинка в бішкоптовім тісті,
10. яйця в майонезі, фаршеровані з муштардою і карпами з селедцем (Переписи)

перемітництво перевезення через кордон без сплати мита; контрабанда (ср, ст)

перемотло́шитися *вул. побитися* (м): Там був такий двіжняк, перемотлоши-лися за якусь дівчину (Авторка)

перенести:

◆ **перенести метрику** → **метрика**

переноситися переселятися (ср, ст): І всі про те знали б, і такий фацет був би скінчений на ціле життя. Хіба переноситися на інше передмістя або до іншого міста (Тарнавський З.)

❖ **три рази перенестися, а раз погоріти** так скаржитися людина, яка часто змінює місце проживання (Франко)

перебачити не помітити, пропустити (ср, ст): Наплив пасажирів щораз меншає у дверях. Вже тільки двох чи трьох добігає до виходу, а Осипа ще й досі не видно... Хіба що переочила? (Вільде); Легко переочили помилку, як ти змучений і зденерований (Авторка)

перепачковуваний перевезений нелегально, контрабандою (ст): В таких випадках треба сподіватися, що вони обидві мали і гарну білизну, і неподерті панчохи з тонкого шовку, перепачковувані з-за кордону разом із важними для генерального штабу військовими інформаціями (Тарнавський З.)

перепачковувати займатися нелегальними перевезеннями через кордон, контрабандою (ст)

перепіс *кул. рецепт приготування страви* (м, ср, ст): Продиктуй мені перепіс того свого пишного сирника (Авторка)

переплётня палітурна майстерня (ст): В другій кам'яниці є друкарня і переплетня (Крип'якевич)

перповідати переказувати (ст)

переполкати:

◆ **переполкати горло** *евф.* до випити алкоголю (ст)

перепрашати перепрошувати (ст): Ти встанеш з цього крісла і скажеш голосно: "Перепрашаю вас, пане інструкторе, але я мушу йти додому, бо пані господиня будуть на мене сварити" (Керницький)

перепрощення вибачення (м, ср, ст): Він міг би наперед подумати про наслідки, і його перепрощення я не потребую (Авторка)

◆ **за перепрощенням** перепрошую (уживають, згадуючи непристойну чи делікатну ситуацію) (ст): Прошу пані, де тут, за перепрощенням, у пані кльозет? (Авторка)

перепудити налякати (ст): Поява Целі, очевидно, перепудила його, він кинувся, мов опечений, і хотів утікати, але не міг відірвати очей від вікна, стояв автор листа з очима, вліпленими в вікно (Франко)

перепхатися протиснутися (ср, ст): А най то нагла кров заляє! Та як я тут ся перепхаю, га? (Лисяк)

переразліво дуже голосно (ст)

перерватися зробити перерву (у роботі, навчанні тощо) (ср, ст): Добре, що поїхала на море, їй конче треба було перерватися, бо вже та робота і хатні клопоти дуже ділали їй на нерви (Авторка)

перерізати:

◆ **перерізати кобіту → кобіта**

переса́да перебільшення, надмірність (ст): Без пересади скажу тобі – виглядаєш супер! (Авторка)

переса́джений → переса́дний

переса́дний (переса́джений) перебільшений, надмірний (ст): Кокорудз прийняв її з професорською урядовою міною та говорив ділово і строго. Та й загалом ця строга урядовість, зверхні ознаки пересадної чемности перед більшою чи меншою владою давали учням привід до насмішок, що принижували повагу професора (Гординський); Воно було придумане на те, щоб заграти на сантиментах присяглих, бо кожна людина має у сфері почувань до своєї матері великі, а може, навіть пересажені сантименти (Шухевич)

переса́дно занадто, надміру (ст): Плащ був із сіро-зеленого важкого сукна, теж із пояском, навіть пересадно широким (Тарнавський З.)

переско́чити:

❖ **як переско́чив, не кажі ще “гоп”, а наперёд подиві́ся, в що ти ско́чив** не радій передчасно (Селепко)

переста́влений:

◆ **ме́блі переста́влені <в голові ма́ти> → ме́блі**

переста́нок зупинка (ст): По дорозі зі Стрия до Львова були такі перестанки (попаси): на Кривулі, то є в коршмі на скруті гостинця близько теперішнього залізничного двірця Більче–Волиця, другий попас – у Миколаєві над Дністром, а третій – в коршмі в деревацьких лісах. Стрийські будки заїжджали у Львові до заїзду при Фурманській вулиці. Виїжджалося зі Стрия звичайно на ніч, і на ніч приїжджалося до Львова (Нагірний)

пересту́да мед. застуда (м, ср, ст)

перестуді́тися мед. застудитися (м. ср, ст): Перестудився, бо був у Мелянії, а ранком вийшов просто з тепла на вулицю. Пішов до лікаря. Стрінув Юська. Він іде до Дивізії, теж добровільно. Мало не розцілував мене на вулиці, коли довідався, що й я зголосився. Сказав поважним голосом: “Разом будемо проливати кров!” (Селепко)

перетві́р переробка (ст): Цінний матеріал для різних перетворів є чорна порічка. Послідні досліди викрили, що порічки ці мають у собі велику кількість вітаміни С (Нова хата 1934)

перетэ́рти вул. переговорити (м)

перетру́нути:

◆ **гна́ти перетру́нути → гнат**

перетя́г протяг (м, ср, ст): На Гетьманських валах прочитував усі афішки газет, минав фіякрів і коло Віденки переходив на повну вічних перетягів Капітульну площу (Тарнавський З.)

перетя́ти вул. зненацька переловити, перехопити (ст)

перехо́вування зберігання (ст): На довше переховування вийняти тельбухи, не мити, тільки витерти (Ліщинська)

перехо́вувати зберігати (ст)

перехорува́ти 1. перехворіти (ст)

2. пережити, перестраждати, перемучитися (ст): Я тяжко перехорувала кожний іспит (Авторка)

перéчити заперечувати (ср, ст): Доню, не переч мені. Мама ліпше знає, як то має бути (Авторка)

перечúлений надто зворушений, який перебуває під враженням (ср, ст)

перешварцувáтися 1. щасливо пройти, проїхати (ст): Яюсь перешварцувався через кордон, а далі видно буде, уже найтяжче позаду (Авторка)

2. вдало перебути (ст): Яюсь то я вже перешварцуюся кілька днів, а потому поїду (Авторка)

перешко́джений який має поважні причини, перешкоди у здійсненні планів (ст): Так, мав грати, але нині пополудні управа дістала телеграму, що він поважно перешкоджений якимись родинними справами. Хтось там у нього народився, вмер чи жениться (Керницький)

Перзенківка → Персенківка

перкалéвий виготовлений із *перкалю* (ст): У червоній перкалевій хустині привіз кільканадцять яблук і поставив коло вікна (Шухевич)

пéркаль тонка бавовняна тканина (Лучук) (ст): Вбери ту спідничку зі сріблястого перкалю (Авторка)

перна́стий прикрашений пір'ям (ст): Власне, господиня наша, убравши старомодний і пернастий, немовби ґренадерський капелюх, розганялася вийти з хати (Керницький)

перо́ 1. перо || п'юро

♦ **вічне перо́** авторучка (ст): Був то час появи "вічних пер", і, очевидно, кожний хотів собі придбати щонайкраще перо. Той новий винахід спричинював учням багато клопоту, бо чорнило заливало перо й пальці руки, одяг і зошити учнів. Деякі пера мали маленьке скло величини головки сірника, і через це віконце можна було побачити знімку цісарської палати у Шернбурні, портрет цісаря Франца-Йосифа I і цісареві Єлисавети (Цьонка)

❖ **перо́м му земля** (Франко)

2. (*перев. мн. пéра*) дитяча гра (ст): Молодші учні грали в "пера" чи "відбиванку" (Цьонка)

3. *вул. мітла* (ст) || **драпа́чка, п'юро, п'юрко**

Персенківка (Перзенківка) дільниця міста за Стрийським парком (свого часу належала купцеві Якубові Персіngu): Ті, що замішались у мою пригоду на Перзенківці, – його колеги. Вони, левандівські, пізнали мене (Нижанківський); До Дністра теж пливе в напрямі Миколаєва річка Зубря, що випливає в зубрицькім лісі і забирає зі собою води з Персенківки, з південної частини стрийської дільниці та т.зв. Нового Львова (Шах) || **Коснерівка**

пéрфéкт бездоганно; досконало, неперевершено (ст): Наша Туся перфект знає німецьку. Добре, що вона має такі великі аспірації, що клято кувала всі ті роки (Авторка) || **перфéктно**

перфéктний бездоганний, досконалий, неперевершений (ст)

перфéктно ⇔ **пéрфéкт** (ср, ст)

перфідія віроломність, зрадливість, лукавість (ст)

перфідний підступний, лукавий, віроломний (ст)

перфідно підступно, лукаво, віроломно (ст)

перчєний перчений (м, ср, ст)

◆ **перчєні дѳтепи** вульгарні, непристойні жарти (ср, ст) || → **масні жарти**

◆ **перчєні жарти** ⇔ **перчєні дѳтепи**

пєрчик *ірон.* чоловічий статевий орган (Лучук) || → **будуляк**

першак *шк.* учень першого класу гімназії (м, ср, ст): Після сніданку всі шикувалися у пари, попереду найменші першаки, і прямували до гімназії на навчання (Шанковський)

першенство 1. першість, пріоритет (ст): В поїзді було одне місце, але я мусів відступити його поручикові Горбачеві. Ще зайвий раз я переконався, що, коли старший рангою хоче те саме, що звичайний селепко, треба йому віддати з пошаною першенство. Крім селепків, є дві кляси вояків: старшини і підстаршини. Різниця між ними така, що другі до перших не належать (Селепко)

◆ **лавр першенства** перше місце; пальма першості (ст): Я запропонував ресторан у найкращому львівському готелі Жоржа, що ще перед Першою світовою війною здобув собі лавр першенства і досьгодні вважається найкращим місцем зустрічей спеціально для приїжджких гостей (Тарнавський О.)

2. перевага (ср, ст): Право першенства у нас мають лише найліпші (Авторка)

пєрший:

◆ **віддубасити під пєрший нѳмер** → **віддубасити**

◆ **з пєршої рукі** → **рука**

◆ **пєрша кляса** → **кляса**

◆ **пєрші совіти** → **совєти**

першорядний першокласний; дуже добрий (ср, ст)

пес:

◆ **бїтий пес** досвідчений, бувалий чоловік (ст): Бо ж і справді не хотілося мені вірити, щоб такий битий пес, як він, дав себе завести на поліцію, мов баран на заріз, маючи за пазухою та в кишенях пару фунтів нелегальної "бібули" (Керницький)

◆ **вїбрати пса** висварити, виганьбити (Франко) || → **збєштати**

◆ **встєклий як пес** про дуже злу, люту людину (ст) || **злий як сто псів**

◆ **за пса го не мати** мати за ніщо (ст)

◆ **засвїгїти як псу в зубах** → **засвїгїти**

◆ **здєх пєс** → **здох пєс**

◆ **здох пєс (здох пєс)** 1. про стан втоми, виснаження; про стан цілковитої непрацездатності (ср, ст) || **здєх канарок**

2. про ситуацію, коли ніхто із присутніх не може відповісти на запитання (Франко)

◆ **зїгїти на пси** занепасти, zdeгpaдувати (ср, ст) || → **скапáритися**

◆ **злий як сто псів** ⇔ **встєклий як пес**

◆ **любїти як пес кáмїнь** зовсім не любити (Франко) || **любїти як пєс пáлку, любїти як пєс рїпу, любїти як пси дїда на перелáзі**

◆ **любїти як пєс пáлку** ⇔ **любїти як пєс кáмїнь** (ср, ст)

- ◆ **любіти як пес ріпу** ⇔ **любіти як пес ка́мінь** (Франко)
 - ◆ **любіти як пси діда на перелазі** ⇔ **любіти як пес ріпу** (ср, ст)
 - ◆ **потрібний як псу п'ята нога** цілком не потрібний (Франко) || **потрібне <тобі> як ку́лко від ровéра**
 - ◆ **пса ва́ртий** нічого не вартий (ср, ст): Життя, він казав, пса варте, а якщо й варте чогось, то не більше, як пляшки горілки й трохи бійки (Нижанківський)
 - ◆ **ро́бити як пес за варста́том** → **ро́бити**
 - ◆ **става́ти як пес в слівах** дивуватися, бути *заскоченим* (ср)
 - ◆ **стояти під псом** → **стояти**
 - ◆ **тіка́ти як би пси гна́ли** → **тіка́ти**
 - ◆ **тіка́ти як від стéклого пса** → **тіка́ти**
 - ◆ **худі́й як пес** → **худі́й**
 - ◆ **дря́нав би го пес** (лайка)
 - ◆ **пес <тебе́, його́, їх...> дра́нав** (лайка, проклін): А чи товариші, чи інші – пес їх драпав! Кримінал і так буде. А кримінал для кого? Для людей! Свобода – свободою, а кримінал – криміналом (Нижанківський)
 - ◆ **срав пес в зелéній кукурудзі** (лайка)
 - ◆ **біг пес че́рез овéс, не зашко́дило псо́ві, не зашко́дить і вівсо́ві** про щось неважливе, що не матиме жодного впливу на людське життя (ср, ст)
 - ◆ **верта́є пес на свої блюво́тини** про непоправного грішника (Франко)
 - ◆ **вигляда́ти як пес на плóті** бути в комічному, смішному становищі (Франко)
 - ◆ **дешéве м'ясо пси їда́ть** про дешевий, часто неякісний товар (ср)
 - ◆ **і пес на го́лу кість не йде** людина не повинна братися за некорисну справу (Франко)
 - ◆ **ні <наві́ть> пес не га́вкне** ніхто не згадає (ср, ст): Другим психологічним ударом було те, що ви тут можете безслідно, далеко на чужині пропасти і "хреста ніхто не поставить і не спомяне". Колись наших в'язнів люди знали, писали про них в газетах, а тут про вас "ні пес не гавкне" (Дейчаківський)
 - ◆ **така́ робóта псу на бóду** → **робóта**
 - ◆ **<то все> псу (псо́ви) під хвіст** про намарно виконану роботу, що потребувала великих зусиль (м, ср, ст)
- пéсик** 1. песик, собачка (м, ср, ст)
- ◆ **їсть як францу́зький пéсик** про перебірливу щодо їжі людину (ср, ст)
 - ◆ **па́нський пéсик** *ірон.*, *знев.* манірна людина (ст)
 - ◆ **пéсик га́вкає, але з бóди не вихо́дить вул.** про імпотента (ср)
2. фігура в шашках (ст) || → **бу́рка**
 3. *шк.* номерний значок, що засвідчує дозвіл на вихід у місто (діставали *бурсаки* від управи *бурси*, щоби звітувати перед *дверником*) (ст)
 4. пристрій для скидання взуття (ст)

песій (псі́й) собачий (ср, ст) || **псячий (песячий)**

- ◆ **песій гріш** незначна сума грошей (ст)
- ◆ **Песій рíнок** іст. дільниця міста в районі вулиць Пекарської та М. Туган-Барановського: Околиця вул. Пекарської й Сакраменток звалася давніше Песій ринок, не знати, з якої причини. Перші оселі постали тут у XV ст., осадив їх німець Петро Айзенгітель (Крип'якевич)
- ◆ **слухати псьої шкіри** потерпати від надміру суворого обходження та дисципліни (ср, ст): Не будеш слухати мами й тата, то будеш слухати псьої шкіри (Авторка) || **слухати осличої шкіри**
- ◆ **пся кість (кость)** (лайка)
- ◆ **пся ко́та** (лайка)
- ◆ **пся крeв** (лайка)
- ◆ **пся справа** (лайка)
- ◆ **пся ти мать засра́на** (лайка) (Франко)

песя́чий → **пся́чий**

Петрівка церк. піст напередодні дня св. апостолів Петра і Павла (починається через тиждень після *Зелених свят* і триває до 11 липня)

петру́шка:

- ◆ **петру́шку продава́ти** ірон. за браком партнерів не танцювати на *забаві* (про дівчат) (ст): Поява Дари в товаристві молодого гарного хлопця викликала загальне зацікавлення і приховану усмішкою заздрість дівчат, яким цього вечора судилося “продавати петрушку” (Острук) || **петрушкува́ти**

петрушкува́ти ірон. 1. ⇔ **петру́шку продава́ти**: Правда, Нелю трохи здивував спокій на обличчі тієї дівчини: залишитись петрушкувати при лансері і такими спокійними, майже усміхненими очима поглядати на пари? (Вільде)
2. бути самотнім (ст)

пех невезіння, прикрість, невдача; безталання (ср, ст): “Пех” захотів, що якийсь лахудра поліз йому до кишені якраз на нашій Богданівці! (Керницький)

- ◆ **ма́ти пеха́** не мати щастя, везіння (ср, ст): Я завжди маю такого пеха! (Авторка); А Климова мама мала пеха. Зайшла перед шлюбом і перед шлюбом уродила мале (Тарнавський 3.)
- ◆ **фата́льний пех** цілковита невдача (ср, ст): “Що за фатальний пех!” – якимсь пригнобленим голосом говорив немов сам до себе (Загачевський) || **холерний пех**
- ◆ **холе́рний (холе́рний) пех** вул. ⇔ **фата́льний пех** (ср, ст): Як то добре, що хлоп на Вірменській виріс, а там били в задок і плакати не давали – твердим став! А ще й те, що під Кутном навчився, спасибі небіжці панській Польщі, що до війська взяла! Мій Боже, що за холерний пех – перший бій і якраз така масакра! – ще раз зідхнув Базилько (Лисяк)

пехо́вний нещасливий, прикрий, невдалий; безталанний (ст): Якийсь нині в нас пеховний день (Авторка)

пече́ний:

- ◆ **а печених льо́дів <тобі>** → **льо́ди**

пече́ння кул. випікання (ср, ст): Я візьму на себе салати, Ірка – холодець, а хто хоче відповідати за печення пляцків на забаву? (Авторка)

печеня *кул.* запечене м'ясо (ст): Печеня на дико дуже смакувала моєму вуйкові (Авторка)

- ◆ **спекту свою печеню при тому ж вогні** принагідно подбати і про свої інтереси (ст): При тій нагоді я не забув спекти і свою печеню при тому ж вогні. Я розповів, яка то скучна служба при сотні, і просив про інше приділення (Шухевич)

печу́ → **пекту́**

пе́рнік *вул., вульг.* той, хто *пердить* (ст) || → **перду́ла**

- ◆ **ста́рій пе́рнік** *вул., вульг.* старший мужчина (ст) || **ста́рій перду́ла**

п'є́тр *вул.* страх (ст) || → **мо́йра**

- ◆ **п'є́тра діста́ти** *вул.* перелякатися (ст)
- ◆ **п'є́тра ма́ти** *вул.* мати страх, боятися (ст) || → **бзді́ти**

п'є́ц *піч* (ст): Знову я забула запалити п'єц. Зимно буде надрано (Авторка)

- ◆ **да́ти <му> на п'є́ц** *сильно* побити (ст): Дати му на п'єц – образ узятий із парової лазні, де на розпалену піч наливають горячої пари, щоб напустити нею купальню (Франко) || → **ві́гарата́ти**
- ◆ **трима́йся п'є́ца** → **трима́йся**

пивну́ця *підвал* (ср, ст): Маю таку гарну пивницю в сутеринах, все мрію зробити там кімнатку (Авторка)

піво:

- ◆ **диві́тися як на мале́ піво** вважати меншовартісним, неповноцінним; зневажати (ср)

пиво-ра́ки *ірон.* пияк (Лучук) || → **алкогі́лик**

пúжик *маршрутне таксі* (м, ср, ст) || → **пежó**

пижівка ⇔ **пúжик**

пилі́са (пелі́са) *плащ на натуральному хутрі* (ст): Спочатку гризлася, в чому буду зимою ходити, а потім вивернула мамину пилісу і зробила півфутерко (Авторка)

пилува́ти *вул.* 1. випитувати, вивідувати, детально розпитувати (ст)

2. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити (ст) || → **бе́штати**

пúльник 1. сталевий інструмент у формі бруска з насічкою, який використовують для обточування металевих виробів; напилко (ст) || **напúльник**

- ◆ **да́ти пúльник** *вул.* вилаяти, висварити, зганьбити (ст): То ти, каже, Ґаранові на стації такий пильник дав? Так сказав поручник: "Пильник дав!" Жеби я такий здоров був, правда, пане поручнику? (Лисяк) || → **збе́штати**

2. пилочка для нігтів (ср, ст)

пильникáр *майстер, який ремонтує старі замки, а також гострить пильники* (ст): По війні був дяком там [у церкві св. Миколая] інший старший міщанин Держко, який був зовсім без голосу, по фаху пильникар (направляв та отвирав старі замки, гострив пилки до різання); а що мешкав біля церкви при вул. Пильникарській, у власнім домику, ч. 4, то й сповняв обов'язки паламаря (Шах)

пінди́га *кул.* несмачна рідка зупа, юшка (ст)

пúндик *вульг.* чоловічий статевий орган (Лучук) || → **буду́ляк**

пúняво *повільно* (ст): Куляв на обі ноги і дуже помалу, пиняво, ходив, вигойдуючись на обі сторони і спіраючись на ліску (Шухевич)

пiпкa соска для немовлят (ст) || → **дурачiк**

пiпнати *вул.* робити дуже повiльно, неохоче (ст)

пiпiть спрага (ст): З таким смаком з'їла рибу, i тепер цiлий день у мене пипiть

(Авторка)

пiптик ⇔ **пiпкa**

пирiг (*перев. мн. пироги*) *кул.* вареник (м, ср, ст): На вечерю варено часто пироги з картоплею i сиром, i про це П'янькiвський говорив: "Кухавка нававива пивогiв". Він наче з розмислом добирав слiв, у яких було багато "р" i "л" (Шухевич)

пiрснути трiснути (ст): "Закута макiтра! Сидить коло баби i посилає цидулки, як мiнiстер". Решта слiв сковзнулася з язика i пирснула, як мильяна булька (Нижанкiвський)

пiсання:

♦ **машiнка до писання** → **машiнка**

писати:

♦ **писати як кiрка лабою (лапою)** → **кiрка**

писатися мати прiзвище (м, ср, ст): – Як ти пишешся? – А ви як ся пишете? (Авторка)

писк → **писок**

пискати який не змовчить, зухвало вiдповiдає на докори, зауваження; **язикати** (м, ср, ст): Був теж пискати Казiк Балдиґа. Але він сидiв тихо i слухав (Тарнавський 3.) || **пащекувати**

пискатисть зухвалiсть, язикатисть (м, ср, ст): Але ж ти писката стала! Нема тебе кому бити за таку пискатисть. Била бi'м i дивилася, чи дихаєш (Авторка)

пискiч зухвалець, крикун (ст)

пискiвка судова справа про образу честi й гiдностi (ст): За Австрiї не було так багато процесiв, а ще до того полiтичних. Хiба за образу маєстату. А як хтось когось убив, то це була справа голосна на цiлу Австро-Угорську монархiю. Дядьки судилися за образу чести. Були процеси за дрiбнi крадежi, пискiвки, за алiменти, але полiтичнi – того нiхто не знав (Тарнавський 3.)

пискувати сваритися, не мовчати у вiдповiдь, огризатися; агресивно вiдповiдати на докори, зауваження, бути зухвалим, язикатим (м, ср, ст): Сварки, якщо були, нiколи не кiнчилися грубшою бiйкою. Раз чи два "заїхав" Маринi по писку, i то не тому, що був справдi сердитий на неї i хотiв таким аргументом закiнчити дискусiю, а просто тому, що вона дерлася й пискувала (Тарнавський 3.) || з **писком**

поставитися, пащекувати, фiркати

писок (писк) 1. обличчя (м, ср, ст): Я приступив до нього, стиснув його прави-

Печеня, душена по-англiйськи

Гарний кавалок зразової або кружової печені збити, міцно посолити і спарити гарячим оцтом. В ринці розпустити велику ложку масла, вкряяти 2 моркви, вкинути трохи коріння, на то положити м'ясо, на верх положити ще масла, прикрити добре, і най ся дусить, поки не зачне ся рум'янити. Тоді додати пару ложок води, вкряяти дві цибулі, прикрити і дусити ще годину. В окремій ринці вложити кавалок масла, одну усічену цибулю, горсть зеленої петрушки, всипати на то свіжих або сушених (зварених) грибів, дусити, аж цілком сос вивариться, всипати ложку муки, вляти кватерку сметани, розпровадити сосом від печені і покряяну на полумиску печеню полити сосом (Нова хата 1933)

Сiчена печеня зi сметаною

$\frac{1}{4}$ кг волового м'яса, а $\frac{1}{4}$ кг вепрово-го змолоти на машинцi. До цього додати 2–3 сухi булки, розмоченi у водi або молоцi, 1–2 яйця, одну цибулю, посiчену i лиш на бiло присмажену в товцi, соли, перцю, корiння, хто його уживас. Вимiшати все це добре, зробити з нього подовгастий валоk i печи в не дуже горячiй рурi або й на кухнi в порiзанiй на плiточки солонинi i смальцю. Поливати пiдливою, витворюваною пiд час печення, щоби дуже не засохла. Пiдляти при кiнцi $\frac{1}{8}$ л сметани, в якiй розбивається трохи муки. Хто хоче мати багато пiдливи, нехай зробить окремо запражку, не дуже густу, розпустить росолом з м'яса або ярини i пiдiлле печеню, а вiдтак дасть сметану. Подається iз гречаною кашею, товченою бульбою або чеськими кнiдлями (Нова хата 1933)

цю, поцілував його три рази “в писок” і весело і бадьоро сказав: “Як почуваш себе?” (Шухевич) || → **лицé**

♦ **в пісок заїхати** вдарити в обличчя (м, ср, ст) || → **засервувати під око**

♦ **в пісок пальнути** ⇔ **в пісок заїхати** (ср)

♦ **в пісок стрілити** ⇔ **в пісок заїхати** (м)

♦ **дістати по піску** бути побитим (ст): Ці кроки наближаються щораз ближче й ближче. Врешті, зрівнюються з ним. І так ні сіло ні впало він може дістати по писку серед темної ночі. І навіть не знатиме, від кого і за що (Тарнавський З.)

♦ **замордити пісок** → **замордити**

♦ **на зломаний пісок (писк)** миттю, швидко (ст): Та він навіть не зблід, виліз знову на своє місце, глянув униз, підсміхнувся і ствердив, що це ладний кавалок дороги летіти так на зломаний писок вдолину (Тарнавський З.)

♦ **набіти по піску** ⇔ **в пісок заїхати** (ст): Пані Фінк вже давно немає в кімнаті. Вона вже встигла нагодувати дітей, набити по писку Зельмана – молодого челядника, який, замість бавити Моська, щипав його в задок (Тарнавський З.)

♦ **поклéпати пісок** ⇔ **в пісок заїхати** (ст)

♦ **шáрий писк** вул., ірон., жарт. ⇔ **пісок 1** (ст)

2. вул. рот (м, ср, ст) || → **бра́ма**

♦ **да́ти піска** вул. дозволити поцілувати (ср, ст) || → **да́ти бу́зі**

♦ **де́рти пісок** вул. кричати; верещати (ср, ст): Маринка, замість сидіти тихо, почала дерти писок і протестувати. Справа могла розгорнутися в грубшу авантюру, але завдяки вродженому тактові Михайла все скінчилося спокійно (Тарнавський З.) || **де́рти мо́рду**

♦ **з піском поста́витися** ⇔ **пискува́ти** сваритися, не змовчати (ст)

♦ **загляда́ти до піска** 1. дуже уважно слухати співрозмовника (ст)
2. надмірно цікавитися життям людини (ст): Я му до писка не загледаю, може, він тежко гарує, жи так доробивси (Авторка)

♦ **залякерува́ти пісок** вул., знев. випити надмір алкоголю; вплитися, сп'яніти (м, ср, ст) || → **влю́лятися**

♦ **замкну́ти пісок** вул. замовкнути (ст): Якби так на тебе, то я би замкнув писок! (Лисяк) || → **замкну́ти бра́му**

♦ **лам писк** вул. забирайся геть (ст) || → **гу́ляй зві́дси**

♦ **неві́парений пісок** вул. про язикату людину (ст): Подумай, мама в хаті, а мій братисько – ну, невипарений писок – почав щось натякати, от-так з ласки на потіху, щоб було веселіше (Нижанківський)

♦ **нема́ до ко́го пісок отворі́ти** немає до кого слова сказати (ст): – А тут що? Санаторія? Бігме, навіть нема до кого писка отворити!.. (Нижанківський)

♦ **пісок на колóдку** замовкни; будь тихо (ст): Але тепер писок на колодку, слухайте всі. Розповім вам, скільки разів і кому я вже присяги складав (Лисяк) || → **не дзявка́й**

♦ **піту́ з піско́м** сваритися (ср, ст) || → **аванту́рува́тися**

- ◆ **студіти писк** ⇔ **студіти пúсок**: Стуть си писк, старе пудло! Зара договоришся! (Авторка)
- ◆ **студіти пúсок** замовкнути (Лучук) (ст) || → **замкнути бра́му**
- ◆ **то такій жид з пúском** → **жид**
- ◆ **трима́ти пúсок за́мкненим на коло́дку <на чо́тири спу́сти>** мовчати, не розголошувати таємниць (ст): Знав, що з Климом може бути певний – і був певний. Клим горів справою, але тримав писок замкнений на колодку на чотири спусти (Тарнавський З.) || → **блят бу́ти**
- ◆ **ході́ти з позав'язуваннм <зав'язаним> пúском** → **ході́ти**
- ◆ **як дам ти мúтков но пúску** так кажуть, обурюючись чиїмись висловлюваннями (лайка)

письмо́ почерк (м, ср, ст): Вчителька сказала, що наш Юрко має гарне, каліграфічне письмо (Авторка); Дивися, що ж то за письмо? Не букви, а якісь хробачки (Авторка)

пúсьо дит. 1. ⇔ **пúсок 1** (ст)

2. ⇔ **пúсок 2** (ст): Витри си пúсьо: маеш слід від чоколядки (Авторка)

пúти:

- ◆ **пúти за рúнського** → **рúнський**
- ◆ **пúти як бібу́ла** пиячити (Франко) || → **бамбу́рити**
- ◆ **пúти як губка** ⇔ **пúти як бібу́ла** (Франко) (ст)
- ◆ **а напúв би він ся крúви** (проклін пиякові) (Франко)
- ◆ **отó будеш пúти, су́хо в губі́ бу́де** кепкують із того, хто надіється на дармову випивку (Франко)

питльований дрібного помолу (про борошно) (ст)

- ◆ **питльований хліб** хліб із борошна дрібного помолу (ст): Бабця господарила багато зі службою у кухні, там-то місили і пекли хліби: білий питльований, за який-то у моїй школі вимінювали мені товаришки білесенькі "кайзери" зі шинкою, і темний "разовий" для "служби" і робітників, а так добрий зі смальцем і часником (Криницька)

питоме́га ⇔ **пúтомець**

пúтомець 1. студент духовної семінарії чи богословського факультету (ст)

2. вихованець, учень (ст): Отож я став учнем Академічної гімназії і мешканцем бурси. Скільки там було кімнат, скільки "питомців" – зовсім собі не пригадую (Богачевський); Після скінчення цього дворічного курсу видавано питомцям посвідки, а саме: здібнішим – на вчителів чотириклясових народніх шкіл, а менше здібним – на нижчі школи, т.е. сільські (Нагірний) || **питоме́га**

пúха розкіш, смакота (про страву) (ср, ст): От то пуха, ті твої перці! То вони з медом? (Авторка)

пúцькати 1. робити поволі, неохоче (ст)

2. їсти неквапно, без апетиту (ср, ст)

пúшний дуже добрий, надзвичайно смачний (ср, ст): Пишний вдався плячок у пані Стефи (Авторка) || → **бомбасти́чний**

пúшно якнайкраще, розкішно, надзвичайно (ср, ст) || → **бомбасти́чно**

пищідло вул. 1. рот (ст) || → **бра́ма**

2. обличчя (ст) || → **лице́**

пияк:

- ◆ **налоговий пияк** → **налоговий**

пів:

- ◆ **дві <три, чотіри,...> і пів годіни** дві <три, чотири,...> години тридцять хвилин (ср, ст)
- ◆ **пів на першу <другу, третю,...>** дванадцята <перша, друга> година тридцять хвилин (ср, ст) || **пів першої <другої, третьої>**
- ◆ **пів першої <другої, третьої, ...>** ⇔ **пів на першу <другу, третю,...>** (м, ср, ст)

півголовок *знев., ірон.* недотепа, дурень (ст) || → **беззь**

півзосі *вул.* банка місткістю 3 літри (Лучук)

півонія піон (ст): А тут усе у квітах. Розкішні піонії, нарцизи, рожі та білі лілеї спроваджені бабцею чи не з самого Відня (ще за небіжки Австрії) (Криницька)

півфранцузький:

- ◆ **півфранцузьке тісто** *кул.* напівлисткове тісто (ст)

півфутерко коротка шуба (ср, ст) || **футерко**

пігнати побігти (ст): і мої хлопаки десь пігнали, хто знає куди (Лисяк)

пігула *вул.* ⇔ **пігулка** (ст)

- ◆ **давати пігулу** робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (ст): З пошаною згадую наших любих, але “твердих” та гострих професорів, які, хоч давали нам “пігули”, як могли, то такі “витиснули” з нас те, чим ми є сьогодні (Дзедзик) || → **бештати**
- ◆ **діставати пігулу** бути висвареним (ст): Але’сь дістав пігулу! Аж поручник дотепер пам’ятає (Лисяк)

пігулка 1. таблетка (ср, ст): Заживати пігулки (Авторка); Маю ґрипу. Д-р Роман Турко каже: “Не журися. Через ґрипу вмирає тільки щодесятий!” Після цих лагідних слів я сильно занепокоївся: “А цей десятий уже вмер, пане докторе?” – “Дістав пігулку й пішов на вправи” (Селепко) || **пігула**

- ◆ **пігулки вставляти** робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, моралізувати (ст) || → **бештати**

2. *вул.* куля (ст)

- ◆ **пігулку з’їсти** *вул.* бути застреленим (ст)

під¹ *горище* (ст): Піти на під по порожні баньки (Авторка)

під²:

- ◆ **під батуютою** → **батуга**
- ◆ **під ґазом (ґазом)** → **газ**
- ◆ **під дѳброю дѳтою** → **дѳта**
- ◆ **під злодійською звїздою родітися** → **злодійський**
- ◆ **під конѳм** → **кінь**
- ◆ **під круком** → **крук**
- ◆ **під Мѳтков Бѳсков** → **мѳтка**
- ◆ **під нульку підстрігти** → **нулька**
- ◆ **під хѳйром** → **хайр**
- ◆ **під швіц** → **швіц**

Підвѳлля дільниця середмістя в районі сучасної вулиці Підвѳльної **підвѳтований** *крав.* утеплений за допомогою вати (про одяг) (ст)

підватува́ти *крав.* утеплити одяг за допомогою вати (ст): Коли маємо об'єм грудей по маринарці 50 см, то мусимо кроїти форму на 54 см, якщо клієнт хоче, щоб її добре підватувати (Повний курс)

підвѣсти:

◆ **підвѣсти свиню́ → свиня́**

підголі́ти підвести у фінансових справах (ст)

підго́цкувати підскакувати; підстрибувати (ср, ст) || **підго́цкуватися**

підго́цкуватися ⇔ **підго́цкувати:** "Можна, дитинко, можна", – несподівано ніжно защебетала цютка і, майже підскакуючи, погнала між стелажми з во-

дою. "О, корова! Я би теж підгоцкувався, якби вторгувався з вісімсот паперів на тридцять!" – скакали перед моїми очима ціни на човен з цінами на мидницю-апарат (Оробець)

підживля́ти якісно, калорійно харчувати, сприяючи зміцненню сил (ст): Треба б його якось підживити, бо уже цілковито вибився з сил, змарнів так сильно (Авторка)

підживля́тися відновлювати свої фізичні сили, здоров'я (перев. калорійним, якісним харчуванням) (ст): У другім піврччі четвертої кляси я захворів, і лікар сказав, що це анемія, та порадив, щоб я поїхав додому і там "підживився" (Богачевський) || **віджівлюватися**

Підза́мче дільниця міста під *Високим замком*, одна з найстарших у місті, розташована в районі залізничної станції Підзамче: Приїжджі до Львова, знайомі з містом, висідали на бічних зупинках: Підзамче, Персенківка, Клепарів. Хто не знав, висідав тут, на головній станції (Скоцень)

підзе́мний:

◆ **підзе́мний сві́т** *евф.* до кримінальний світ (ст): З цього, отче професоре, можете зробити висновок, яку вагу прикладає підземний світ до вашої особи, делегуючи на стрічу двох, можна сказати, асів (Керницький)

підзо́літи 1. підбити (підошву, каблук) (ср, ст)

2. підбити, поставити синець (під оком) (ст): А який-то кіндрус Ясьові так кльово підзолив око? Вже не буде такий цваняк (Авторка) || **підпердо́лити**

підко́вуватися *шк.* ґрунтовно, ретельно вчитися; старанно готуватися до іспиту (ст) || **закóвувати**

Львівська історія

На Руській, на Підваллі
Цвітуть, цвітуть ліхтарні!
Ех, молодосте львівська,
Мій випитий напою!
А місяць – знаний кіндер –
Сидів у фурдигарні –
гуляє поміж ними.
Напахчений росою.
Трамвай на розі дзенькнув.
Минає вже зупинку.
І вірте чи не вірте,
Ступив я саме в браму,
А Посейдон в трамвай!
Старезний бог із Ринку!
Чи на Олімп він їде?
Чи на Високий Замок?
Під кнайпою коняка.
Дрижить і тихо плаче.
А фірман гладить шюю,
Цілує сиву гриву:
– Ну, коню, друже вірний,
Життя таке собаче! –
Веде її до кнайпи
Ще на останнє пиво.
У кам'яниці глухне.
Ключами сторож дзвонить.
Кахикає. Він, мабуть,
у гробі простудився.

Десь сходи заскрипіли,
десь ринва шелест ронить.
Пора уже додому.
Чого ж я задивився?
Над ратушею відьма!
Шановна Марціно́ва,
Перекупка з Боїмів,
Летить, мітлою віс.
Гукаю: "Сервус, цютка!
Лиш я і ти зі Львова!"
У Грубера в крамниці
У койці півень піє.
Надходить кіт. Ні чорний,
ні синій, ні зелений.
Одні у нас пригоди.
Ми стрінулися не вперше.
Ударила година.
Удари ці для мене,
Удари ці у мене,
У душу, в мозок, в серце!
Вже віддівли ліхтарні,
Постарілися стоявши.
А місяць – знаний кіндер –
Пішов за молодими.
А я дивлюся, дивлюся,
Задивлений назавше.
Не вірите? Не вірте!
Воно для вас незриме.
Бабай

- підколінка** підколінники (м, ср, ст): Я купила Дзвіночці і Ляночці такі гарні білі підколінка, будуть мати до школи, вони так люблять їх носити (Авторка)
- підко́хуватися** симпатизувати; бути закоханим, упадати (ст): Ясько йшов до Фелікса, тому я пішов до Дзьобатого, тим більше, що в тому часі я трохи підкохувався в кельнерці Марті (Нижанківський)
- підкру́тити** розлютити, роздратувати, розізлиити (м, ср, ст)
- підкру́чений** розлючений, роздратований (м, ср, ст) || **накру́чений**
- підку́тий** добре підготовлений, обізнаний (ст)
- підлизáйло** підлиза, підлабузник (ст) || → **вазеліняж**
- підля́ти** випивкою відзначити якусь подію (купівлю речі, вдалу справу тощо) (ст): Колесю, треба підляти твоє нове ўбраня, бо ще буде погано носитися, то до якої кнайпи йдемо? (Авторка)
- підмогорі́чений** нетверезий, напідпитку (ст)
- підня́ти:**
- ◆ **па́ркан** підня́ти → **па́ркан**
- підо́шва:**
- ◆ **сході́в'єм** підо́шви, **нім** діста́в, **але** сходи́ш ти холя́ви, **нім** відбереш *ірон.* про позичку, яку важко віддати (Франко)
- підпéньок** (*перев. мн. підпéньки*) опеньок (ср, ст)
- підпердо́лити** *вульг.* підбити (ст) || **підзо́літи**
- підповідáти** підказувати (ст): Я сидів коло відмінного учня, який мав обов'язок, коли професор мене питав, точно мені підповідати і давати відписувати задачі (П'ясецький)
- підпра́вити** *кул.* заправити (м, ср, ст): Перед поданням підправити підливу жовтками (Ліщинська)
- підпра́влений** *кул.* заправлений (м, ср, ст)
- підпрова́дити** підвести, довести (ст): Я тебе, Улясю, підпроваджу до тролейбуса, тільки зачекай хвильку, вберу плащ (Авторка); Ніхто не знає, куди ми пішли. Я сказав пан-отцям, що йду підпровадити отця професора до трамваю (Керницький)
- підсмарува́ти** підплатити, підкупити; дати хабар (ср)
- підставка** маленька тарілка під склянку, *філіжанку*, вазон; блюдо (ст)
- підстарший** літній, немолодий (ст): Він вже був трохи підстарший, а філософічні студії зачав так пізно зі спеціальної причини (Шухевич)
- підстрі́гти:**
- ◆ **на ну́льку** підстрі́гти → **ну́лька**
 - ◆ **під ну́льку** підстрі́гти → **ну́лька**
- підто́птаний** *ірон.* який утратив силу, міцність, ослаб від старості (ср, ст): Є добра нагода для молодших учнів нашої Alma Mater відвідати її, бо ми, старші річники, вже не молоді і не кожний з нас може відважитися поїхати із-за свого підтоптаного здоров'я (Дзедзик)
- підтяга́ти** кепкувати, насміхатися (ст) || → **ла́ха де́рти**
- підфрува́йка** *вул.* дівчина-підліток (ст) || → **дівчина**
- підшевка** → **підшивка**
- підшивка** (**підшевка**) *крав.* підкладка (м, ср, ст): Під плащ даємо ватоліну й підшевку (Повний курс)

підштемплюва́ти 1. проштемплювати (ст)

2. вдарити (в обличчя) (ст): А, то ти знову до мене пхаєшся? Зараз підштемплую тобі кулаком з другого боку (Авторка) || → **засервува́ти під óко**

підштифто́увати підмовляти, нацьковувати, підбурювати (ст) || **під'ю́ргувати**

під'ю́ргувати ⇔ **підштифто́увати**

піжмурки дитяча гра; хованки (ст): – Доволі гратися в піжмурки, пане Феденку, – думав я. А він, Феденко, читав у моїх думках, як з відкритого суфлерського примірника (Тарнавський З.)

пізна́ти ⇔ **пізна́тися**

пізна́тися познайомитися (ст): Ми ще тоді з Вами не пізналися (Авторка) || **пізна́ти**

♦ **пізна́лися як сра́ка з віхтем** *вульг.* про неприємне знайомство (Франко)

пізній:

♦ **пізній Іва́н** про того, хто надто пізно розпочинає справу і, відповідно, не досягає бажаного успіху (ст): Революція вибухне. Це справа найближчих годин. Думаю собі: пізні Івани рушаться також (Боберський)

пік карт. піка (ср, ст) || → **ві́на**

піканте́рія незвичайність, сенсаційність; пікантність (ст): Коли мене освідомлювали мої сільські товариші чи там пізніше парубки, то робили це якось так природно і оглядно без пікантерії, а освідомлення через Юлька було більше вульгарне, вирафіноване (Шухевич)

піка́нтний 1. *кул.* пряний, гострий (м, ср, ст)

2. не зовсім пристойний (м, ср, ст)

піклі́нг вуджений несолений оселедець (ст)

піко́лет (піку́лет) (*перев. мн. піко́лета (піку́лети)*) *вул.* вузькі довгі напівчеревики (ст)

піко́льо 1. *муз.* мала флейта; пікколо (ст)

2. хлопець зі штату обсуги (у ресторані, готелі, кав'ярні) (ст); хлопець, який розносить і продає цигарки та сигари у *кнайпах* (Лучук)

пікува́ти *крав.* прошивати стібками; стьобати (ст): Коли вже маємо на полотні підфастриговані розгар, канафас та вату, тоді густо пікуємо в руках білою бавовною (Повний курс)

піку́лет → **піко́лет**

пікус-гля́нцусь *вул.* 1. юнак (ст)

2. мужчина, який останні гроші витрачає на послуги повії (ст)

піла 1. *вул.* надокучлива, нудна людина (ст) || → **глендзя́р**

2. *шк.* професор (ст)

пі́льний польовий (ст)

пімпіде́льок *вул.* невисокий, низькорослий чоловік (ст)

пімпочка *ірон.* 1. кнопка (м, ср)

2. щось невелике, незначне, другорядне; дрібничка (м, ср)

пінда *вул.* жіночий статевий орган (ст) || → **кацамо́нія**

пі́нкель *тюр.* пакунок, передача до тюрми (ст) || → **па́кель**

ні́би шнур із тягарем на кінці, що вказує прямовисний напрям (ст): Спочатку Михайло був під рукою старого, мішав вапно, носив на козлі цеглу, а потім

помалу навчився цеглу класти на мур, вирівнюючи "під піон". З того піона старі мулярі сміялися. Поки Михайло навчився його вживати і набрав чуття в руках, за кожною цеглою десять разів спускав униз піон, і жмуричав око, і васервагу рівняв на всі лади (Тарнавський З.)

пін:

♦ **як пін з молитівником** *вул., ірон.* про сентиментальну, зворушену, розчулену людину (ст): Ти часом такий, як пін з молитовником, – і чорт тебе не розбере (Нижанківський)

❖ **а як ти сі пін присніт, то вірог тобі ріє** (народне вірування) (Франко)

піпа *вул.* 1. кран у бочці з пивом (ст)

2. *вульг.* чоловічий статевий орган (ст) || → **будуляк**

♦ **піпа му змнєкла** *вульг.* про брак відваги, гідності (ст)

♦ **піпа му фурчут** *вульг.* про статевий потяг (ст)

пінати *вульг.* здійснювати статевий акт (Лучук) || → **гримати**

пінпек шлунок свійської птиці (ст)

пінпідувка вигадане місце, яке, за уявленням мовців, розташоване дуже далеко; глушина (ср, ст)

пінпичити *вул.* 1. *вульг.* ⇔ **пінати**

2. прискіпуватися, чіплятися, надокучати (ст): Але кандидати української національності відповідали своєю пильністю на всі ставлені до них вимоги, і, хоч їх "пінчили", вони не піддавались (Шах)

3. *шк.* ретельно і прискіпливо опитувати на лекції (ст)

4. сигналізувати (ст)

пінрєльки *вул.* тістечка до чаю (ст)

пир'я:

♦ **пхати чужє пир'я у свій хвіст** зрікатися свого; зраджувати (ст): – А потім, потім то я вже дома. – Цим скороченням, що він уже тут, Ясько хотів перервати дальшу розмову на тему свого повернення на дорогу, яку йому колись вказував його небіжчик батько, щоб тримався свого і не пхав чужого пир'я у свій хвіст (Тарнавський З.) || **тукати у хвіст чужє пир'я**

♦ **тукати у хвіст чужє пир'я** ⇔ **пхати чужє пир'я у свій хвіст**
писківня (писківня, пясківня) яр на околиці Лисинецького лісу поблизу Львова (ср, ст): За німецької окупації Львова розстрілювано головно по писківнях коло міста (ст)

♦ **на пясківню** на розстріл (ст) || **на пісок**

♦ **питу на пясківню** бути розстріляним на *писківні* (ст) || **питу пісок**
<на Лисиничі> **грізти**

писківий пісочний (ст)

писківня → **писківня**

пислати послати (ст)

♦ **пислати на Йосафатову долину** убити (ст): І ти б мене, свого щирого приятеля, пислав на Йосафатову долину? Ех, братіку, не вірю (Загачевський) || → **зібити**

пінсній немасний, нежирний (м, ср, ст)

♦ **пінснє м'ясо** нежирне дієтичне м'ясо (ср, ст)

пісок:

♦ **на пісок** на розстріл (ст): Ніколи точно не розповідав, як то було, але

факт є фактом, що його разом з іншими везли на пісок (Тарнавський 3.) ||
на пясківню

- ♦ піскóm в óчи кидáти обманювати, обдурювати (Франко)
- ♦ піти пісóк <на Лисиничі> грі́зти бути розстріляним на піс-
ківні (ст): А той, що через тебе пішов на Лисиничі пісок гризти і поранений,
але недобитий, з-під піску вигребався, стоїть перед тобою (Тарнавський 3.)

|| піту́ на пясківню

- ❖ як засі́плют піскóm óчи, не глянеш ні́коли про покійника
(Франко) (ст)

пісто́ля пістолет (ст): Лише однієї хвилини треба було, щоб рука прохожого, на-
званого Дуськом, потягнулася в сторону простягнутої долоні торговця, пустивши
затиснену в кишені ручку пістолі (Лисяк)

піт:

- ♦ не жа́лувати пі́ту трудитися не покладаючи рук (Франко) (ст)

піта́шок 1. вул. хитрун (ст)

2. ірон. чоловічий статевий орган невеликого розміру (ст) || → **буду́ляк**

піту́:

- ♦ в зди́рди піту́ → зди́рди
- ♦ на гінтер піти → гінтер
- ♦ піту́ в райзи → райзи
- ♦ піту́ в стеблó → стеблó
- ♦ піту́ з пúском → пúсок
- ♦ піту́ на ба́тяра → ба́тяр
- ♦ піту́ на звíди → звíди
- ♦ піту́ на райди → райди
- ♦ піту́ на скок → скок
- ♦ піту́ ра́ки годувáти → рак
- ♦ піту́ спáти → спáти
- ♦ піту́ як в млинку́ → млинóк

піто́лько вул. 1. хтось наївний, простакуватий (ст)

2. дитина (ст)

3. кавалер (ст): Гасає Тоньку з своїов Карольков, Є Манька Сьліпку і ї пітольку
(із пісні)

пітра́шити робити нашвидкуруч, абияк (ст)

піхóта *знев.* воші (ст): Я пішов до школи, хоч безперервно поглядав на свої ра-
мена, чи на блюзіці не "марширує" якась "піхота" (Шухевич) || → **кіми**

піхóтою пішки (ст): Погода була дуже гарна, я мав доволі вільного часу, тому
я не їхав електричним трамваєм, тільки пішов піхотою (Шухевич) || **напіхóту,**
на пішакá, одіна́дцятим нóмером, одіна́дцяткою, пішадра́ла (пішедра́ла),
пішка́русом

піц вул. брехня; вигадка (ст) || → **бля́га**

піцик *ірон., знев.* 1. низький, непоказний мужчина (м, ср)

2. чоловічий статевий орган невеликого розміру (м, ср, ст) || → **буду́ляк**

піцовий вул. поганий, кепський (ст): І це визначало його положення в цілому
космосі. А положення це було піцове (Тарнавський 3.)

піцусь вул. манірний, надто пещений юнак; елєгант (ст) || → **анáнас**

піцькатися вовтузитися (ст)

Піскове тісто

12 дкг масла утерти на сметану. Добре
втерти ½ год. 12 дкг мучки-цукру і
3 жовтка. Змішати з маслом. Додати
15 дкг муки, 4 дкг бульбяної муки, ¼ л
молока, ¾ порошку дріжджевого, з
½ цитрини шкірки. Все те разом вимі-
шати, вилити до добре висмарованої і
посипаної тертою булкою форми й
пекти в гарячій печі
(Переписи)

піцько *вул.* чоловічий статевий орган (ст) || → **будуляк**

піцюріна *вул.* чоловічий статевий орган перев. невеликого розміру (ст)

|| → **будуляк**

піч:

Пішінгер

Неповної ½ склянки молока, 3 столові ложки какао або 75 г шоколаду, 1 склянка цукру, 1 пачка масла, 50–100 г мелених горіхів, сок з півцитрини.

Розігріти молоко, додати какао (шоколаду), цукор, масло. Хай закипить. Зняти з вогня, додати горіхи і сок з цитрини. Горячим перекладати вафлі (Переписи)

♦ **не з однієї печі хліб їсти** про бувалу людину з багатим життєвим досвідом (ст): Вона була неви-сокого росту, трохи опецькувата, рухлива, мабуть, фарбована блондинка, без сумніву, світова дама, що не з одної печі хліб їла, і перед тим, здається, працювала на радіо, але своє діло знала добре – історію Єгипту, Греції і т.д., також досить цікаво викладала (Микула); Журналіст, публіцист, політик і трохи письменник, Осип Назарук, на-лежав до людей, про яких говориться, що не з одної печі хліб їли (Лис Микита 1960⁷: ЕКО)

пічка *вул., вульг.* жіночий статевий орган (ст) || → **кацамонія**

пішадра́ла (пішедра́ла) пішки (ср, ст)

піша́к:

♦ **на пішака́** ⇆ **піхо́тою**

пішва 1. наволочка (ст) || **поволі́чка, по́шивка**

2. підковдра (ст) || **по́шивка**

піший:

❖ **піший кінному не товариш** про нерівних за соціальним ста-ном людей (Франко)

пішінгер *кул.* вафельний торт, перекладений чоколядовим кремом (ст)

пішка́русом ⇆ **пішадра́ла**

пішки:

❖ **дві млі́ пішки за кавало́к кішки** → **кішка**

піща́вки (піща́лки) вузькі штани (ст) || → **бікси**

піща́лки → **піща́вки**

піяти 1. *ірон.* співати (м, ср, ст)

2. натяками висловлювати докори; дорікати (ст)

пйо́нек шах. пішак (ст) || **ні́жник**

пйо́нтек:

♦ **і на свйо́нтек, і на пйо́нтек** і в будень, і у свято (ср, ст): Як будеш вдягати блюзочку і на свйонтек, і на пйонтек, то ніколи нічого не будеш мати на вихід, треба шанувати речі і в хаті не ходити в святочному (Авторка)

пла́вати (плі́вати) *шк., студ.* не знаючи, не розуміючи, відповідати на-здогад, плутано; бути невпевненим у відповідях (м, ср, ст)

пла́зом легко, просто (ст)

♦ **пусті́ти пла́зом** пробачити образу, кривду (ст) || **ка́нтом пусті́ти**

пла́н:

♦ **ко́жен Іва́н ма́є свій план** → **ко́жен**

платі́ти:

♦ **платі́ти згорі́** → **згорі́**

пла́ток (*перев. мн. пла́тки*) пластівець (ст): Треба завтра не забути купити вієсяні платки, бо не буде що зварити на снідання (Авторка)

- ◆ **йти як з плátка** іти легко, без проблем (про перебіг подій) (ст)
- ◆ **плátки си́гу** про лапатий сніг (ст): І снігом почало мести, і сніг платками сипав і укладався на стежках (Тарнавський 3.)

плáхта:

- ◆ **широ́ко як плáхта і то́нко як нítка** ірон. про пронос, дизентерію (ст) || → **бігунка**

плач:

- ❖ **по пла́чу – сміх, по слоті – погóда** після несприятливих обставин настануть кращі часи (Франко)

- плац** 1. пальто (м, ср, ст): Довгими рядами плентались за підстаршиною, що вийшов на станцію. Це був смішний похід. Йшли в плащах і без, у капелюхах і кашкетах; лісі й незачесані, а кожний ніс валізку (Селепо) || **плáщик**
2. *вул.* презерватив (ст) || → **кóндóн**

Плащану́ця → Плащену́ця

Плащену́ця (Плащану́ця) церк. полотнище із зображенням померлого Ісуса Христа, який лежить у гробі || **Бóжий гріб**

плáщик 1. ⇔ **плац 1**

2. ⇔ **плац 2**

плеба́нія (клеба́нія) садиба парафіяльного священика (ст): Інша група жіноцтва офірувалась захищати в той сам спосіб "клебанію" (як дехто казав на плебанію), зокрема хворого отця пароха, який вчора простудився на похоронку на Левандівці і лежав тепер у важкій ґрипі (Керницький)

плеска́тий плаский (ср, ст)

плéсти говорити нісенітниці (м, ср, ст): Та що ти плетеш, я навіть не була вчора на тій забаві, я була в цьоці Зоні (Авторка) || → **па́пляти**

- ◆ **бальяндрáси плéсти** заговорювати, розповідаючи небилиці, дурниці; розповідати неймовірні, невірогідні історії; обманювати (ср, ст) || → **ба́єр засувáти**
- ◆ **мандрóни (андрóни) плéсти** ⇔ **бальяндрáси плéсти**
- ◆ **плéсти банелю́ки** ⇔ **бальяндрáси плéсти**
- ◆ **плéсти сухóго дуба** ⇔ **бальяндрáси плéсти**
- ◆ **плéсти як небі́жка ногáми** дуже багато і без упину говорити; говорити дурниці, нісенітниці (м, ср, ст)

плéче 1. плече (м, ср, ст) || → **ра-менó**

- ◆ **ві́гарбувати плéчі** сильно побити (ст) || → **ві́гаратати**

2. (*перев. мн. плéчі*) протекція, заступництво (ср, ст): Казали, що він був попередньо урядовцем у Відні та мав там "плечі" в міністерстві освіти (Богачевський) || → **протéґа**

плі́вати → плáвати

плин спеціальний рідкий засіб для миття чи чищення (Лучук): Візьми плин до náчиння, бо інакше не відмиєш того товщу (Авторка)

плі́та платівка (ср, ст): Від Діда стільки вартісних плит лишилося. Такі гарні записи його симфонічних концертів. Слухай, Сяню, ось симфонічна поема. Як я

Металі чистить найкраще
плин (рідина) **СІЛЬВА**
Ждайте скрізь виробів української фабрики
„СІЛЬВА“, Львів, ул. Бандурського ч. 5.
До чищення кухонного начиння – порошок „Сільва“.

вела Дідовий концерт, то прийшла до нього (а ми ще тоді з Татом не зустрічалися) і спитала, чи то добре так написано в буклеті, нібито композитор присвятив поему "Великому жовтню". А твій Дідо тоді розсміявся і сказав: "Звичайно ж, ні! Я тоді написав її, думаючи про свою сестру Ірину (Орису), яка була дуже хора, але надзвичайно мужня і до останніх років помагала іншим і приймала хорих. А жовтень і революція тут ні до чого" (Авторка)

плиткі́й неглибокий; мілкий (ср, ст): Найважливішою засадою при штанах є, щоби штани не крутилися і щоби гарно лежали в кроці, та щоби не були за високі або за плиткі (Повний курс)

плі́хта 1. *карт.* дрібні карти (м, ср, ст) || *шмельц*

2. *вул.* дрібні гроші; копійки (м, ср)

плі́мба *вул.* новий будинок покрашеного планування у старій частині міста (ср)

плу́цо (плю́цо) (*перев. мн. плю́ца*) *мед.* легеня (ст)

♦ **ма́цати за пра́ве плу́цо** → **ма́цати**

♦ **помáцати за пра́ве плу́цо** → **помáцати**

плюва́ти:

♦ **плюва́ти і <та> ла́пати** нічого не робити, байдикувати (м, ср): Вони всі думають, що будуть плювати і лапати, а гроші на них будуть з неба падати (Авторка) || → **бімбати**

♦ **такé, що й плюну́ти не ва́рта** 1. про щось неважливе, неповажливе (ср, ст)

2. про нікчемну людину, негідника (ср, ст)

плю́йка натуральна мелена кава, запарена в *горняткові* (ср)

плю́нути:

♦ **плюну́ти ба́лак** → **ба́лак**

♦ **плюнь та й <ногю> розі́тру** не звертай уваги (ст)

плю́сква 1. блошиця (ср, ст)

2. набридлива людина (ст)

3. привід до бійки; зачіпка; сварка (ст): Ясько тільки підніс голову і поглянув на Кліма, а потім на Михайла. Знав, що Михайло тут ні при чому, що Клим завжди шукає плюски (Тарнавський З.) || **шпа́рга**

♦ **шукáти <собі> плю́ски** шукати зачіпку для неприємностей, клопотів; підбурювати до бійки (ст) || **шукáти шпа́рги**

4. бійка (ст) || → **ка́мпа**

плютоно́вий:

♦ **офа́ра плютоно́ва** → **офа́ра**

плю́цо → **плу́цо**

плявдува́ти 1. йти на користь, допомагати, сприяти (ст)

2. смакувати (ст)

пля́га *вул.* підла, непорядна людина; негідник (ст) || → **креату́ра**

пля́йга банкрутство, невдача (ст)

♦ **пля́йга зроби́ти** *вул.* утекти (ст) || → **ба́льон зроби́ти**

пля́тфус → **бля́тфус**

пля́цки *кул.* деруни (Лучук) || **картопляні пля́цки, присма́ки, те́рті пля́цки, терто́ху**

♦ картопляні пляцки ⇔ пляцки

♦ терті пляцки ⇔ пляцки

пляцовé іст. оплата за місце для продажу товару

пляцок кул. печений виріб із тіста (перев. із солодкою начинкою) (м, ср, ст): Я спекла для Тебе той пляцок, що Ти кажеш, що його ціла ваша кімната розриває, як прийде пакунок, і спекла його теж подвійну кількість. Сховай трохи і для себе (Лисяк)

♦ зроби́ти пляцок побити (м, ср, ст) || → **ві́гаратати**

♦ **пля́цка да́ти** вдарити долонею (перев. по сідницях) (ср) || → **па́цнути**

пня́тися здійматися, підніматися (м, ср, ст): Ішли тихою вулицею, обсадженою кленами, що стрімко пнялись під гору (Лисяк)

по:

♦ **по зверх** понад; через (ст): Тяжко по зверх 20-ти роках написати більше (Шухевич)

♦ **по цимба́лах** → **цимба́ли**

♦ **п'ять по пер́шій <десять по дру́гій,...>** перша година п'ять хвилин <друга година десять хвилин,...> (м, ср, ст)

по-австрія́цьки спосіб підстригання та підкручування вусів (ст): Вуса, наприклад, безумовно, такі самі, підстрижені й закручені "по-австріяцьки", так само голова з-заду "підтесана" на ту саму манеру, як підстригався пан майстер, хоч, звичайно, в пана майстра світилася на тімені більша лисина (Керницький)

поба́жання побажання (ст)

побере́жник лісник (ст)

побіа́не вул. побиття (ст)

♦ **побіа́не ду́пи без па́тука** → **ду́па**

побри́кнути утекти (ст) || → **ба́льон зроби́ти**

побу́рханий 1. розтріпаний (про волосся) (м, ср, ст)

2. зім'ятий (про застелену постіль) (м, ср, ст)

побу́рхати 1. скуйовдити (зачіску) (м, ср, ст)

2. зім'яти, розкинути (застелену постіль) (м, ср, ст)

пова́га:

♦ **ті́шитися пова́гою** → **ті́шитися**

пова́жання повага (ст): Пиши: "Сподіваюся скоро вас побачити, а тоді у ваші руки передам відповідні справи. З поважанням, доктор Северин Модрицький" (Острук)

пова́жний серйозний, солідний (м, ср, ст): Вчора бачила нашого Ореста: такий поважний пан став, що заледве його впізнала (Авторка)

пова́жніти ставати серйозним, статечним (м, ср, ст): Вони всміхалися, поважніли, знов всміхалися, як люди, що розуміють одне одного та мають багато спільних справ (Ярославська)

пова́жно серйозно; статечно (м, ср, ст): Не відвертайтеся, панно Елю, я говорю зовсім поважно (Ярославська)

♦ **бра́ти <зана́дто> пова́жно** сприймати <надто> серйозно (ст): Мама взагалі бере це занадто поважно. Хлопці говорять одно, а думають друге (Ярославська)

повáла *стеля* (ст): Степан Галайда лежав на вигнутому тапчані й широко відчиненими очима глядів на повалу. Думки, як сполошене гніздо зайців, стрибали, щезали й зривалися знов (Нижанківський)

повéдення *поведінка, поводження, манери* (ст): Вечером йду до молочарні Вовка. Власник виглядає, дійсно, дещо вовкуватим на лиці і в поведінку (Боберський); Ступінь "поведінки" (тоді казали "поведення") для різношерстої і свавільної братії, особливо в середуших класах (4–6), був дуже потрібним, бо в міській атмосфері Львова попадали в гімназію елементи, які діяли доволі деструктивно на "невинну" решту і могли привести до значного зниження рівня школи (Процюк) || **поступóвування**

повзтú:

♦ **повзтú мов перебúта черепáха → черепáха**

повúкúвати *вул.* обманути, ошукати (ст) || → **вúкúвати**

повилáзити:

♦ **бéбехи повилáзили → бéбехи**

повúло *кул.* повидло (ст)

♦ **помідорóві повúла → помідорóвий**

повúдáти *говорити* (ст)

повúльний *помірний* (ст): Дусити м'ясо треба на повúльному вогні, аж зм'якне (Авторка)

повúтря *повітря* || **вóздух**

♦ **магоньóве повúтря → магоньóвий**

♦ **пúгú подúхати свúжим повúтрям** *íрон.* вийти покурити (м, ср, ст): – Слухайте, а де то наші чоловіки подúлися? – А ти не знаєш, що без цигарки не можуть, та ж пішли подихати свúжим повúтрям (Авторка)

повúцувáти *пожартувати, покпити* (ст)

пóвний:

♦ **пóвне як яйце** *про кругловиде обличчя* (Франко)

♦ **пóвнúм погóном → погúн**

поволéньки ⇔ **повóли**

повóли (**повóлі**) *не поспíшаючи, повúльно* (ст)

повóлі → **повóли**

поволúчка *наволочка* (ст) || **пúшва**

повседнúти *байдужúти* (ст)

погарáтáти *знищити, побити, поламати* (м, ср, ст): Ще не встигли цю машину купити, а ти вже погаратав, та на тебе, дитино, нíяких грошей не настарчиш (Авторка)

пóгúн *швидкúсть*

♦ **пóвним пóгоном** *на повнúй швидкúстí* (ст): Пробыло одинадцять на вежі Бернардинського костела, і Дусько, чи радше Богдан Ґаран, був якраз на середині невеликого скверика, що простягнувся серед площі, коли з вулиці ліворуч вискочило повним погоном кúлька сíрих відкритих авт (Лисяк)

поглáскати *попестити, погладити* (м, ср, ст): Мамцю, я так люблю, як Ти мене чíхрасш! О-о-о! А тепер погласкай мене по спинцú (Авторка)

погóда:

❖ **погóда** – **спúднúцю на гóлову** *íрон.* про сильний дощ, зливу (Франко)

поготівля швидка медична або аварійна служба (ст)

Погулянка дільниця в південно-східній частині міста – кінець сучасної вулиці К. Левицького: Продовженням вулиці Кохановського є Погулянка. Колись була тут над потоком Полтви сільська оселя... Коло 1800 року купив її львівський адвокат Франц Венгленський, поставив палатку (тепер реставрація) з будинками й надав оселі назву Погулянка. Венгленський був людиною талановитою, веселою, товариською, при тім багатою, збирав біля себе велике товариство письменників, артистів і з ними вів веселе життя на своїй Погулянці. Пізніше цю маєтність купив власник ресторанів Дісталь, у палатці заложив пивоварню, на ставку завів флотилію човнів. Для львів'ян Погулянка стала одним з улюблених місць проходів завдяки гарному положенню і дикій природі... (Крип'якевич)

погуляти 1. прогулятися (м, ср, ст)

2. потанцювати (м, ср, ст)

3. мати інтимні стосунки (ср, ст)

погуторити поговорити (ст): Завзялося конче ходити на рандки на Старий цвинтар, де навіть немає лавочки, щоб культурно посидіти й погуторити, і тобі хоч-не-хоч приходится сідати на кам'яну надгробну плиту й тривожити вічний спокій якогось цехмейстра чи хорунжого Куркового товариства (Керницький)

погратулювати привітати, висловити захоплення (ст): Не маю права приступити до панського братаанка і погратулювати йому, але прошу це зробити в моім імені. Прошу ще погратулювати йому від мене з приводу того міського, тактовного і культурного виступу. Можна все сказати, але треба вміти убрати це в пригожі форми. До того треба незвичної інтелігенції (Шухевич)

подвігатися надірватися (м, ср, ст)

поденервований знервований, роздратований (ст): То був трагікомічний момент. З одного боку, була причина для того, щоб вибухнути гомеричним сміхом, а з другого – треба було держати фасон, бо ж як випадає сміятися, коли професор є поденерований (Домбровський)

поденервовання (поденервування) роздратування, знервованість; неспокій, тривога (ст): До вершка свого напруження дійшло поденервування тоді, коли по письмових завданнях наближувався час усного іспиту (Шухевич); Ми – мешканці Східньої Галичини – знали, що, коли прийде до розрахунку між державами, наша країна буде головним тереном боїв, і тому ми стало жили в поденервованні і обаві майбутньої та близької війни (Шухевич)

поденервування → **поденервовання**

поденервувати рознервувати, роздратувати (ср, ст)

поденервуватися рознервуватися, роздратуватися (ср, ст)

подёрти:

◆ **ла́ха подёрти** → **лах**

подивітися:

◆ **з вінькля подивітися** → **вінкель**

◆ **як подівиться, то молоко́ мбже скіснути** → **молоко́**

подивляти захоплюватися (ср, ст): Ця... пані, певно, подивляє освітлений квітник. Я зараз її пошукаю (Ярославська); Магістер подивляв лице Анночки – там навіть немає що подивляти! – а думав про те, які має ноги (Ярославська)

подіммати *вул.* піти (ст)

подіхати:

♦ **піти подіхати свіжим повітрям → повітря**

подоба портрет (ст): Звертає увагу на хист Куриласа чарувати видця краєвидом.

Навіть на подобах стрільців дає за погруддям краєвид і воздушний простір (Боберський)

подорожіти подорожчати (ст)

подуся *дит.* ⇔ **пóдушка**

подути *вул.* швидко піти (ср, ст): З городу "подув" Місько на Сикстуську, Сикстуською – до Валів, глипнув на годинник на трамвайній будці. Була за десять шоста (Тарнавський З.)

пóдушка подушка (м, ср, ст) || **подуся**

подушкóвий:

♦ **подушкóвий тáнець** обрядовий весільний танець (Крип'якевич): Під кінець молода десь пропадала, й обов'язком молодого було її віднайти; тривало це не раз з півгодини. За старим звичаєм, починався телпер "подушковий" танець. Молодий засідав посередині кімнати на кріслі, на коліна клали йому подушку, на ній сиділа молода, й дружки здіймали з неї серпанок і вінок. Дружба приносив на таці чіпець, підносив його догори і промовляв до молодої віршами; старостина вбирала молоду в чіпець, у вінок і серпанок убирали дружку і танцювали довкола молодої пари, сипали їй на подолок гроші і рівночасно цілували: жінки – молодого, чоловіки – молоду. Потім танки йшли до самого рана, а на другий день бували ще "поправини" на новому господарстві у новоженців. Такі весілля бували на Личакові (Крип'якевич)

подякувати 1. дякувати (ср, ст): Подякував вам за добру гостину і вже буду йти (Авторка); – Пане Даню, ви вже йдете? Та ще трошки посидьте. – Та ні, вже час, подякував, дуже було супер (Авторка)

2. *евф.* до звільнити з роботи (ст): Неприємний день для мене. Мусив я подякувати Лісевичеві за його поміч при виставі (Боберський) || → **вікинути**

поєдінчий *вул.* звичайний (ст)

пожа́даний бажаний (ст)

пожа́лувати відчутти жаль, пошкодувати (ст): "Не пожалуйте", – говорив на всі аргументи режисерів та акторів. І справді. Злічити не можна ситуацій і цілих п'єс, які він часто рятував від скандалу (Тарнавський З.)

пожегі́ання прощання (ст) || **жегі́ання**

пожитóчний 1. корисний (ст): Яринова зупка – дуже пожиточна в часі весняного авітамінозу (Авторка)

2. *вкрай* необхідний, потрібний (ст): Беремо з собою тільки самі пожиточні речі, бо то треба буде самому все нести в руках (Авторка)

пожитóчно 1. корисно, із користю (ст)

2. *вкрай* необхідно, потрібно (ст)

пóза:

♦ **пóза тим** окрім цього, попри все (ср, ст): – Як ся маєш? – Як завше. багато роботи, а поза тим – ніц. Яюсь-то мається (Авторка)

поземо горизонтально (ст): Це була довга рура, що кінчалася ззаду, якщо її тримати поземо, на рамені (Селепко)

позірний показний, яскраво виражений; очевидний (ст): А врешті, ніхто не знає, хто мудрий, а хто дурний. Життя так побудоване, що ніщо не ясне. Людям подобається завжди все позірне. Один, якого вважають ученим, є в суті речі дурним, інший має погану жінку, а думає, що взяв собі красуню (Селепко)

позірно показово, яскраво виражено; очевидно (ст)

позлітка фольга з обгортки цукерка (ср, ст)

позмивати помити (посуд, підлогу тощо) (ст): Мусіла позмивати гори тарелів після тої гостини (Авторка)

поіритуватися знервуватися (ст): Д-р Волошин опирався при своїм погляді і, як звичайно у дискусії, навіть поіритувався, що хтось міг заперечувати слушність його думки (Шухевич)

поїсти:

◆ всі розуми поїсти → розум

показувати:

◆ показати, куді стéжка в горóх → стéжка

◆ показувати кавáлки → кавáлок

◆ показувати <сво́ї> гонóри → гóнор

◆ показувати фóхи → фóхи

показуватися виявлятися (ст): А тим часом показується, що дівчина мешкає на Знесінні. Від Академічної вулиці на Знесіння – далекий світ (Тарнавський 3.)

покалатати вульг. здійснити статевий акт (ст) || → **вмочіти вар'ята**

покатати вул. піти (ст)

покагúлятисі (пукатúлятисі) вул. піти (ст)

покерешувати порізати (перев. ножем) (ст)

по́ки:

◆ **по́ки** що форма прощання; до побачення (ст): – То як, розходимося по хатах? – Так, а завтра знову на дев'яту. – Ну, то поки що (Авторка) || → **нара́зі**

поківаний (поківаний, пуківаний) вул. 1. обдурений, обманутий (ст)

2. дурнуватий (ст): Відповів я зовсім свобідно, без тіні тривоги, вважаючи нижчим від своєї гідності боятися такого “поківаного” поліцая (Керницький) || →

міші́генува́тий

поківати вул. обманути, ошукати (ст) || → **вúківати**

поківатися поквитатися (ст)

покиру́нити перешкодити, зруйнувати чиїсь плани (ст)

поківаний → **поківаний**

по́кій кімната (Лучук) (ст): Стефцю, проси гостей до по́кою, чого ж ти так їх при дверях тримаєш? (Авторка); Наша кімнатка, чи то пак “покій”, не мала більше як чотири метри в квадраті. Обстановка теж не грішила вибагливістю (Керницький)

◆ **велúкий по́кій** вітальня (ст)

поклéпати:

◆ **поклéпати мóрду** → **мóрда**

◆ **поклéпати пúсок** → **пúсок**

поклúкати:

◆ **поклúкати до вúйска** → **вúйска**

- поклони церк.** 1. богослужіння з доземними поклонами в період *Великого посту*
 2. молитва з доземними поклонами в період *Великого посту*
- поклі́яти вул.** 1. піти (ст)
 2. поїхати (ст): – А ти взагалі звідки виліз? Казала твоя стара (я її раз за руского бачив, дуже змарніла), що ти покняв десь до Кракова? (Лисяк)
- поко́їк** мала кімната (Лучук) (ст): Перед вечерею роздумуємо в малим покоїку, теплім і гарно умебльованім, що, властиво, робити (Боберський); Лагідним рожевим проблиском просвічувало сонце крізь спущену ролету до покоїка молоді дівчини, наповнюючи теплом і запахом весни, що мішався з запахом кольонської води, яка стояла в флакончику на туалетці, і резеди, що цвіла в великім вазоні на вікні (Франко)
- по́коротці** коротко (ст): Богдан покоротці з'ясував становище і просив зв'язатися, коли буде можна, з проводом (Лисяк)
- поко́хати** ніжно обійняти, притулитися і поцілувати в обличчя (м, ср, ст): Дитина хитнула голівкою. Хай покаже хлопчик рученьками, як маму любить? Хай “покохає” маму. Дитина, рада, що дозволяють їй виконати якийсь рух, обліпила рученьками Мартину шию і, борикаючись з капелюхом на Мартиній голові, притулила устами в кількох місцях до Мартиноного лица (Вільде)
- покра́йний** порізаний (ст): Форма подання зимних паштетів є дуже різна. А саме: 1. просто з будиньової форми, политий г'яляреткою; 2. покрайний на гарні рівні скибки, прибраний г'яляреткою, майонезом, платками шинки, помідорами (Нова хата 1926)
- покра́яти** порізати (ст): Покрай дрібненько в п'яски ковбасу, цибульку втри яйко і додай майонезу – буде добра салатка (Авторка)
- покрі́вджений** 1. скривджений, обійдений долею; безталанний (ср, ст)
 || **опослі́джений**
 2. який має фізичні вади (ср, ст) || **опослі́джений**
 ♦ **покрі́вджений природою** ⇔ **покрі́вджений 2** (ср, ст): Він покривджений природою – маленький, худий, горбатий (Авторка)
- по́кришка** 1. кришка (м, ср, ст)
 2. прикриття (ст): Те, що він служив у міліції, було тільки покришкою, під якою йому було легше виконувати своє небезпечне заняття (Загачевський)
- покрі́птіти** зміцнити (ст): Сон покріпив її; все, що було прикре або неприємне вчора, передучора і в цілій минувшині, тепер немов не існувало для неї (Франко)
- Покро́ви церк.** Покров Пресвятої Богородиці (14 жовтня)
- пола́та́йко ірон.** швець (ст)
- пола́та́ти:**
 ♦ **пола́та́ти кінці** звести кінці з кінцями; вирішити фінансові проблеми (ст)
- по́ле:**
 ♦ **по́ле по́пису** → **по́пис**
- полéтіти:**
 ♦ **полéтіти на зла́ману го́лову** → **голова́**
- полі́ваний:**
 ♦ **Полі́ваний понеділок церк.** другий день Великодніх свят ||
Світлий понеділок

полівка *кул.* підливка, соус (ст) || **сос**

поликати ковтати (ст): Між іншим, впала мені тоді в руки "Злочин і кара" Достоевського, яку я прямо поликав (Шухевич) || **лікати** (**ліґати**)

полічник удар долонею по щощі, ляпас (ст): Він (це пізнати по його поставі) заздалегідь приготований (хіба не все одно йому тепер?) на гостру, як поличник, відправу, або... або – що гірше... – вибух сміху (Вільде)

полікер (**пулікер**) *вул.*

↳ **поліца́й** (ст): Цікаво, хто ще буде? Чи хлопці не навалять, чи не буде полікерів, чи ґештапо не скочить, чи... ні, то не його справа (Тарнавський З.)

Кооперативна фабрика домішок до кави

„СУСПІЛЬНИЙ ПРОМИСЛ“

у власній фабриці Львів ХХІV., вул. Жовківська 188.

полікерня (**пулікерня**)

вул. поліція (ст)

політика:

❖ **я до політики не мішаюся** (ср, ст)

Поручає, знану вже з добірної якості цикорію

„ЛУНА“, солодову каву „ЛУНА“, підмінку кави „ПРАЖІНЬ“.

Знамениті в смаку поживні, дешеві.

політикáнт людина, яка

любить багато говорити на політичні теми (м, ср, ст): Ранком його вже не було. Моя метода дуже добра на політиканів та інших комах. До таких казав Куліш: "Їсьте й п'єте, п'єте і любите Україну". А Богдан Литвинович додав: "Ман кан зінґен, ман кан танцен, абер ніхт міт ден засранцен" (Селепко)

поліца́й (**пуліца́й**) працівник органів правопорядку; поліціант (м, ср, ст):

Піпа, що мав криву ногу і продавав солені пляцки, мав сиґналізувати нам поліцая (Нижанківський); Дістав листа від Мелянії. Про поліцая не пише нічого. Значить, щось там є. Пише про це й те, а про нашу любов написала: "Ти забув свій капелюх. Коли гляну на нього, як він висить на цвяху, то мені здається, що це ти вишиш!" Виходить, що, може, ще відчуває щось до мене (Селепко) || → **ґліна**

❖ **і поліца́й ма́є ма́му жарт.** відповідь тому, хто називає себе сиротою (Франко)

поліці́ст ↳ **поліца́й** (ст): Можуть увійти поліцисти і всіх арештувати (Ласовська); Не минуло кілька хвилин, як несподівано з перону підступили два поліцисти і якийсь цивіль та без найменшого пардону наклали на руки кайдани, спитавши тільки про прізвища (Казанівський)

поліціант ↳ **поліца́й** (м, ср, ст): В кімнатах було багато мундурованих і немундурованих поліціантів. Вони отвирали шафи, викидали з них на підлогу акти, друки та інші папери і шукали за чимось (Шухевич)

♦ **поліціант і опрі́шок** назва дитячої гри (ст): Кляси були просторі і ясні, коридори широкі й дуже велике подвір'я, де ми бавились лапанки або поліціанта й опришка (Монцібович)

полóвий статевий (ст): Знаю, що, коли я вже був в гімназії, мама була свято переконана, що я зовсім несвідомий у полових справах. Я не простував цього погляду мами, бо нащо ж було виправджувати її з ілюзії (Шухевич)

поло́ження становище (ст): Але кривди йому не зробив і дав йому можливість при кінці року якось вийти із прикрого положення (П'ясецький)

положі́ти покласти (ст)

положі́тися лягти (ст): Хотів положитися на своєму тапчані й лежати. Лежати з відчиненими очима й дивитися в порожнечу (Нижанківський)

полока́ти полоскати (м, ср, ст): Як Тебе болить горло, то обов'язково треба пополокати якимись травами (Авторка)

полóмлений зламаний (ст): Дарця кохається в айстрах, а тому довго розпачала, як майстри риштованням потолочили все попід вікнами, і помолчені айстри прощально дивились на неї (Авторка)

Пóлтава ріка, яка протікає через центральну частину міста; від середини XIX ст. її почали замурувати, закриваючи під міськими вулицями та проспектами: В XV ст. на Марійській площі [сучасна пл. Міцкевича] було два млини, капітульний і міський; в часі будови фундаментів Гіпотечного банку віднайдено два лотоки і добре збережене млинове колесо. Коло теперішнього Європейського готелю на Полтві був острів і на ньому капличка Матері Божої з Лоретто (Крип'якевич)

полóдне 1. південь (ст): То все діялось десь на полудні того краю, коло моря (Авторка)

2. середина дня; полудень (ст): В полудне заставали ми її в великому фотелі з підібганими під себе ногами, з книжкою на колінах (Вільде)

полудне́вий 1. південний (ст): Хроничний нежить легких тяжковилічити. Для того багаті люди на зиму виїжджають до пулудневих країв: Італії, Сицилії, Єгипту (Дрималик)

2. характерний для опівдня, середини дня (ст): Полудневе сонце – таке нездорове, тож старайся у той час не виходити без потреб з дому, йди собі на прогульку зранку або надвечір (Авторка)

получі́ти об'єднати, поєднати (ст)

пóлька швидкий танець парами (м, ср, ст)

◆ **пóлька гóстра як жилéтка** ⇔ **пóлька з гóдзом** (ср)

◆ **пóлька з гóдзом** дуже швидка *полька*, популярна на *забавах*, зокрема на весіллях (м, ср, ст)

◆ **шóтер пóлька** ⇔ **пóлька з гóдзом** (ст)

поля́рес (пуля́рес) гаманець (Лучук) (м, ср, ст): Нарешті сказав командир: "Я називаюся Бойтель. Знаєте, що це є бойтель?" І він витягнув гаманця з грішми й потряс ним. Поручник Чучкевич запитав сотню: "Отже, як називається наш командир?" Сотня мовчала. Чому – я не знаю. Але щоб не було скандалу, я виступив три кроки вперед: "Наш командир називається Пулярес!" (Селепко)

|| → **гавéрник**

помáдка помада (ст) || **помáдка до уст**

◆ **помáдка до уст** ⇔ **помáдка**

помалюва́тися:

◆ **най си помалює на зелéно** нехай робить, як хоче, мені байдуже (ср, ст) || **най си помалює на фіолетóво**

◆ **най си помалює на фіолетóво** ⇔ **най си помалює на зелéно**

поманджа́ти піти (ст): Поманджали наші сильніші за дошками, а ми пішли

дальші копальні снігу відкривати. Хто б подумав, що так близько на Високім Верху такий прекрасний сніг (Нова хата)

помаранча апельсин (м, ср, ст): З'їдж хоч якісь вітаміни, давай я обираю тобі помаранчу (Авторка)

помаранчєвий → помаранчєвий

помаранчєвий (помаранчєвий) 1. зроблений із соку чи плодів *помаранчі* (м, ср, ст): Осібно втерти 12 жовтків, 25 дека цукру, ванілії на запах, трохи дрібно січної помаранчевої шкірки, вляти до тіста, досипати пів кг' муки, вимісити добре, додати 12 дека топленого масла, вимісити і поставити, щоби підросло (Нова хата)

2. оранжєвий (м, ср, ст) || **орандженджєвий (рунджунджєвий)**

помаркерувати ледарювати деякий час; симулювати (ст): А одного разу схотів помаркерувати Любко. Приходить до шпиталю. – Щось мені заступило очі, нічогісінько не бачу! – Не бачиш? – здивувався доктор Радивил. – А руку мою бачиш? – І заслонив йому лице рукою. – Яку руку? – каже Любко. – Ніякої руки не бачу! – О-о, так ти дійсно важко хворий. Підеш до цивіля. іди собі тепер. – Любко обернувся на п'яті й за двері. – Стий! – гукнув доктор. Любко вернувся. – То ти, селепку, не бачиш моєї руки, а клямку бачиш? Геть звідси! (Селепко)

помаркєтніти засмутитися, зажуритися, занудьгувати (ст)

помастіти 1. намазати (ст) || **посмарувати**

2. улестити (ст): Видно було, що Макс цим разом солідно його "помастив" і що це дало йому моральну сатисфакцію, поки що (Керницький)

поматуральний який наступає після *матури* (ст): На поматуральне приїняття запросив він і мене до бабуні, й тоді був я востанне на Собіщині (Шах)

помáцати вул. вдарити (ст) || → **вгáтіти**

♦ **помáцати за прáве плúцо** ⇔ **помáцати**

♦ **помáцати по лепéті** → **лепéта**

помáщений намазаний (ст) || **посмарєваний**

помикúтити поперекручувати, поперевертати (ст)

помикúтитися поперекручуватися, поперевертатися (ст)

♦ **помикúтитися в голєві** усе переплутати, добре не пам'ятати (ср, ст) || **помикúтитися в лепéті, помикититися в магєлі**

♦ **помикúтитися в лепéті** ⇔ **помикúтитися в голєві**

♦ **помикúтитися в магєлі** ⇔ **помикúтитися в голєві**

пómисел ідея, думка (ср, ст): Бо ніби кому на здорову голову впав би помисел умовитися йти на пиво так далеко (Тарнавський З.)

помідор (пумідор) 1. помідор (ст): Вкрай собі помідор і потри зверха трохи сиру до канапки (Авторка)

♦ **дурнуvатий помідор** *знев., ірон.* недотепа, дурень (ср, ст) || → **бєвзь**

2. вул. ніс (ст) || → **каляфйор**

Помадки до уст Шаха

помідори вул., вульг. чоловічі статеві залози; яєчка (ст) || → **збанета помідорівий кул.** приготовлений із помідорів (м, ср, ст)

◆ **помідорові пов'їла кул.** томатна паста (ст)

пóмірка масштаб, мірило (ст)

помітувати підпорядковувати своїй волі; помикати (ст): Та їй, господарській, хоч бідній, дочці, не дуже-то мило, щоб перший-ліпший міг помітувати нею (Цегельська)

пóміч допомога (м, ср, ст): Оце все, що я можу написати про цей процес. Безперечно, дуже мало, що я добре розумію, але тяжко позверх двадцяти роках написати більше і написати ліпше, коли нема до помочі нічого, і мушу спиратися виключно на своїй, вже старечій пам'яті (Шухевич); Її враження, що він потребує помочі, стало нагло певністю (Марська)

◆ **нагла поміч** швидка допомога (м, ср, ст)

помічній 1. який охоче приходить на допомогу, сприяє в якійсь справі (м, ср, ст)

ЗНАМЕНИТИЙ ВИНАХІД!

Дістанеш здорові й гарні зуби тільки при помочі щітки до зубів і масажу

Фірма Dentohygieneque,
КРАКІВ, УЛИЦЯ СЕМІРАДЗКОГО 15
висилає їх по заплаченні на рах. ПКО.
т. 415.539 2 зл. за 1 шт., 3.50 зл. за 2 шт.
а 5 зл. за 3 шт.

2. який має лікувальні властивості, сприяє одужанню (ср, ст): Ті пігулки виявилися дуже помічні в часі його хороби (Авторка)

3. допоміжний: Коли вже маємо отсі розміри і помічні лінії – тоді приступаємо до рисування цього вінкля (Повний курс) || **помічничий**

помічничий ↔ **помічний** 3: Коли маємо готувану поділку, то потягаємо собі всі лінії помічничі, розуміється, до вінкля (Повний курс)

пóмпа 1. насос (ср, ст): Мав я пояснити водну помпу, яку в рух вправляла електрична машина (Шухевич) || **пóмпка**

◆ **пóмпа до ров'єра** знев. нікчемна, не варта уваги людина (Лучук) (ср, ст) || **пóмпка до ров'єра**

2. артезіанський колодязь на вулицях міста (ст): Марта накинула на себе жакетик і нечутно вийшла з кімнати, захопивши дэбанок, бо водопроводи вже тиждень перервані. Біля помпи стояла довга черга. Хвилюючись, нетерпляче вигукували люди. Зовсім недалеко розірвалася шрапнель, а тут до того ж у помпі вже не вистачило води (Смолій) || **водóтяг**

3. надмірна урочистість, пишнота, розрахована на зовнішній ефект (м, ср, ст)

◆ **з пóмпною** із надмірним розмахом, надто урочисто (м, ср, ст)

пóмпас вул. грубий, опецькуватий хлопець (ст)

пóмни (пúмпи) широкі штани з манжетами під колінами (ст): Можна було його пізнати хоч би по його дивачнім, страшно негустовнім строю: жовті черевики, а при тім зелені панчохи, бурячкові пумпи, г'ранатова блюзка, яскравожовта краватка і т.д. (Шухевич); Міру на пумпи береться так само, як на звичайні довгі штани, лише з додатком того, що беремо ще міру під коліном тому, що приходить пасок до запинання, відповідно до об'єму ноги під коліном. Є чотири

роди пумпів. Пумпи цілі, пів, три чверти й чверть. Чверть пумпів уживається до роверу, а всі інші до проходу (спацеру). [...] Чисто спортові пумпи декорують чужим матеріалом. Приміром, поясок, патки (кишені), кишенька на годинник, шнайгурта, пасок під коліном – це все декорується бронзовою або зеленою ґабардиною, й тоді пумпи гарно презентуються (Повний курс) || → **бікси**

помпієр *вул. пожежник (ст)* || → **стражак**

пóмпка ⇔ **пóмпа**¹

◆ **пóмпка до ро́вера** ⇔ **пóмпа до ро́вера**

◆ **фра́єр пóмпка** → **пóмпка**

пóмпкі (пúмпкі) ⇔ **пóмпи**: Ми ж ще недавно були в народній школі, думаючи тоді, як це буде в гімназії, коли одягнемо синій мундир з довгими штанами або з "пумпками", з числом на рукаві та з круглою шапкою з синім обрамванням (Любинецький)

◆ **фра́єр в пóмпках** → **фра́єр**

помпува́ти 1. накачувати насосом (ст)

2. *вул. промивати (шлунок)*: Там його насамперед добре вимили і скупали, потім стали помпувати шлунок, що тривало з півтора години (Керницький)

пóмрук ледь помітний рух (ст)

пом'я́нік *церк. поминальна книга (ст)* || **пам'я́тнік**

понаправля́ти полагодивши, відремонтувавши, зробити придатним для користування (м, ср, ст)

◆ **понаправля́ти ме́трику** → **ме́трика**

◆ **понаправля́ти фізіо́мóрду** → **фізіо́мóрда**

◆ **понаправля́ти фронт** → **фронт**

понéсти:

◆ **ба́чив: дво́є <цига́н> на дрю́чках понéсли** → **ба́чити**

пону́кати подивитися, попилнувати (ст): – Ти, братику, є стукнений в мозок. Ліпше за собою поникай. – Не твій інтєрес (Нижанківський)

поофі́руватися 1. присвятити себе якій-небудь справі (ср, ст)

2. виявити готовність допомогти, поступившись власними інтересами (ср, ст)

попа́лений *вул. 1. подертий (ст)*

2. спійманий (на шахрайстві, брехні тощо) (м)

попа́літи 1. спіймати (на шахрайстві, брехні тощо) (м)

2. *шк. забрати шпаргалку на іспиті (м)* || **спа́літи**

по-парта́цьки невміло, неохайно, недбало (ср, ст)

по́пас 1. *ірон. дармові харчі, їжа; пожива (ст)* || → **і́дження**

2. *шк. другий сніданок у школі (ст)*

3. *іст. зупинка для балагул*

попа́сти:

◆ **попа́сти у фу́рію** розлютитися, ошаленіти (ст): Це "признання" заскочило його оборонця д-ра Павенецького, який попав у фурію, мимо того, що те признання рішучо ні в чім не могло пошкодити клієнтові, бо Підгайний вже не міг дістати більшої кари, ніж та, яку вже мав (Шухевич)

по́пис дійство, показ, демонстрування (ст): Після вичерпання програми попису роздали нагороди за чергою, встановленою конкурсним журі (Авторка); Не

тільки публіка, але й поліціанти, що приступили до Степана, були видимо розбавлені таким студентським вибриком і тільки лагідно покартали "пана академіка", що таких пописів не можна робити в публічному місці (Мельник); Площа називається тепер площею Національної Гвардії, на честь польської гвардії, що тут відбувала пописи в 1848 році (Крип'якевич)

♦ **по́ле по́пису** галузь, ділянка, у якій можна якнайкраще виявити свої здібності, уміння тощо, *пописатися* (ст): Це було моє поле попису (Авторка)

пописáтися вдало продемонструвати власні вміння, здібності; похизуватися (ст): Бабця пописувалася тоді своїми кулінарними здібностями (смак "печені на дико" зі шпарґетті і бурячками відчуваю донині, ніхто не вмів її так готувати, як Бабуня!) (Крушельницька) || **постáвитися**

пописо́вий показний, демонстраційний (ст): Професори були задоволені, і цією пописовою точкою я здобув при maturі добру оцінку (Авторка)

попі́рати:

♦ **попі́рати собі** *вул., вульг.* здійснити статевий акт (ср, ст) || → **вмо́чти вар'ята**

по́під:

♦ **по́під па́ху → па́ха**

поплáтний вигідний, прибутковий (ст): Передусім Йозеф Бик носив чорну шматку на лівому оці (що було в нього або вибите, або ушкоджене), і ця, власне, чорна шматка робила Бикове обличчя несамовито таємничим, "що заморожувало кров у жилах", як писали газети. Без шматки – це була б просто фізіономія різницького челядника, яким і був колись пан Йосиф Бик, поки не переключився на теперішню, більше поплатну професію (Керницький)

поплéта *знев.* балакун (ст): Ой ти, поплето! Та трохи май на стримання! Чи годеи хто переслухати ті твої банелюки!? (Авторка)

попля́мити поставити пляму; заплямити (м, ср, ст): Невже не можна витривати хоч один день в чистім. Конче треба поплямити чисту блюзочку. Вже сили немає і нервів бракує до тебе і того прання (Авторка)

попля́млений який має плями; заплямлений (м, ср, ст): Дивився на Гібла, що стояв за поплямленою лядою, й питався себе, чи він дасть на кредит (Нижанківський)

пополúдне після полудня; друга половина дня (ст): Була одна, з якою я заприянився. Вона не вмiла по-українському, а я – по-французькому. Порозумілися руками. Ціле пополудне провів гарно (Селепко); Сьогодні о год. другій пополудні при книгарні "Наукових дослідів". Стріча. Чоловік з кличем: "Або-або". Відповідь: "Банк". Повинуватися. До цього часу сидіти дома (Нижанківський)

пополудне́вий який відбувається у другій половині дня, стосується другої половини дня (ср, ст): Потім прийшла ще одна картка від Яри. Напевне, приїде пополудневим поїздом (Вільде)

попсо́ваний 1. пошкоджений, зламаний (ст)

2. поганий, зіпсутий (ст): Я почав активніше входити у розмову з моїм польським знайомим з театру, щоб не затроювати собі дорешти полсованого вечора (Тарнавський О.)

по́псу́й-ма́йстер *ірон.* людина, яка береться ремонтувати що-небудь, не маючи відповідних навичок, і переважно все ламає (м, ср, ст)

попсу́ти 1. пошкодити; зламати (м, ср, ст): Її прихід цілком попсув і до того непевну атмосферу в товаристві (Авторка)

2. зробити гіршим; погіршити (м, ср, ст):

❖ **лєгше попсу́ти, як напра́вити** (Франко) (м, ср, ст)

попуска́ти 1. ставати менш дошкульним, поступово слабшати, зменшуватися (про біль, неприємне відчуття тощо) (м, ср, ст): Вже так серце не болить, вже попустило, так що за мене не бійся, йди додому (Авторка)

2. виявляти поблажливість; потурати (м, ср, ст)

пора́да:

❖ **ві́пхайся зі своєю пора́дою → ві́пхатися**

пора́дний який вміє зарадити, дати пораду, допомогти собі та іншим || **зара́дний**

поре́кло *вул.* прізвисько (ст): І дістав від нас Бойко порекло “Бойко сліфка” (П’ясецький) || **придо́мок**

пори́:

❖ **три пе́ред поро́гом, три за поро́гом, три з пе́рцем, три з гве́рцем, а три та́кой так жарт.** про кількість випитих келишків алкоголю (Франко)

порозпина́ти розстебнути (одяг) (ст): Він геть зовсім стягнув із шії яскраву краватку – “хомут”, як сам її називав, порозпинав накрохмалений панцер сорочки, підійшов з чаркою в руці до нашого гостя отця-пароха і почав викладати своє “курукілюм віте” (Керницький)

поро́ти *вул.* падати обличчям донизу (м, ср, ст): А ферняком то я поров по сходах (Нижанківський)

порохі́вник демісезонний плащ із плащової тканини (м, ср, ст)

порошо́к:

❖ **порошо́к до пе́чива** розрихлювач тіста (м, ср, ст)

пóрплі → па́рплі

по́рскати:

❖ **по́рскати смі́хом → смі́х**

по́ртки 1. штани (ср, ст) || → **бікси**

❖ **зрі́зати по́ртки** *вул.* 1. убити (ст) || → **за́бити**

2. побити (ст) || → **ві́гаратати**

❖ **лякерува́ти по́ртки** ⇔ **робі́ти в по́ртки** 1 (ст)

❖ **му́дрий як соломо́нові по́рткі** *ірон.* про людину, яка поважно розповідає про щось не надто важливе або говорить очевидні дурниці (ср, ст) || **му́дрий як соломо́нові па́тінки**

❖ **нако́пати в по́ртки** *вул.* побити (ст) || → **ві́гаратати**

❖ **наробі́ти в по́ртки** *вул.* 1. вкакатися, випорожнитися (ср, ст)

2. перелякатися (м, ср, ст)

❖ **припасува́ти до по́ртків** *вул.* сильно вдарити долонею по сидницях (ст) || → **па́цнути**

❖ **робі́ти в по́ртки** *вул.* 1. випорожнюватися, какати (ст) || **лякерува́ти по́ртки**

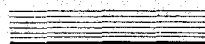
2. ⇔ **трясту́ по́ртками**

Вживайте
порошків
до прання

„АТМО“

дешеві
й успішні!

ДОБРЕ ПЕЧИВО

гарантує

„АРОЗА“

ПОРОШКИ
ДО ПЕЧИВА

- ◆ скра́яти по́ртки → скра́яти
- ◆ сра́ти в по́ртки *вул., вульг.* ⇔ **трясту́ по́ртками** (ст)
- ◆ **трясту́ по́ртками** *вул.* боятися, хвилюватися (ср, ст) || → **бздіти**

2. труси; теплі панталони (м, ср, ст)

портмонéтка ⇔ **по́ртфель** (ср, ст)

по́ртфель гаманець (ст): Промовляє м'яко, як опікун, випитується, як вона себе почуває. Раз добуває портфель, моргає і показує пальцем на гроші (Цегельська); Сховав портфеля до своєї кишені, а дрімаючому над шинкасом майстрові поставив зараз щедрою рукою півлітра оковитки (Керницький) || → **гаве́рник**

пору́ка:

- ◆ **перебира́ти на се́бе пору́ку** → **перебира́ти**

пору́чати рекомендувати (ст)

пору́дний (пор'ядний) 1. великий, чималий (м, ср, ст): Це була порядна бійка (Нижанківський); А мені на обід дістався порядний кусник мяса (Авторка)

2. добрий, неабиякий, непоганий (м, ср, ст)

- ◆ <ма́ти> **пору́дний цвях** в голові → **цвях**

- ◆ **пору́дний ру́син** → **ру́син**

пору́дно (пор'ядно) 1. досить багато, чимало (ст)

2. добре, як слід (ст)

посади́ти 1. посадити

- ◆ **на кібель посади́ти** → **кібель**

2. поставити в незручне становище, перемігши в суперечці (м, ср, ст):

А файно Настку посадили! Буде знати, як пискувати до старших (Авторка)

3. *шк.* залишити учня в тому самому класі на другий рік (ст)

посві́дка посвідчення (м, ср, ст): Мій Пане! Ви жадаєте від мене посвідки, яку хочете переслати медичній академії. Ось бажане письмо, але боюся, що не вдоволю Вас (Нова хата 1926)

- ◆ **посві́дка викла́дів** залікова книжка (Лучук) (ст)

посвяту́тися виявити самопожертву; перейнятися чужими проблемами і посилено допомагати (м, ср, ст)

посвя́чення самопожертва (м, ср, ст)

посила́ти:

- ◆ **посила́ти по во́ду карт.** змушувати брати карту у грі в "дурня" (ст)

посіда́ний шорсткий, порепаний (про руки, губи, обличчя) (м, ср, ст)

посіда́тися порепатися, стати шорстким (про руки, губи, обличчя) (м, ср, ст): Доцю, Котику, чому ти не витираєш добре ручки. Подивися, як вони тобі посідалися (Авторка)

посі́кту:

- ◆ **посі́кги на капу́сту** дрібно посікги (Франко)

посі́лість маєток, нерухома власність (ст)

посі́яти загубити (м, ср, ст): Десь я знову посіяла свої ключі (Авторка) ||

загу́ртіти

послі́дний найгірший, останній (м, ср, ст)

- ◆ **послі́дний ту́ман** → **ту́ман**

*Малюю ти знаєш що гу-
маний пудер, фамоза в до-
рід, дешевий і порідубиний
був. Місцевий Любови.*

**ДИТЯЧИЙ ПУДЕР
МИЛА ДО МИТІА**
пору́чає

ФАМОЗА
Львів, Листоцького 58.

послу́шно слухняно (ст): Мельдую послушно, пане подхоронжи: капраль Баліцкі, звани Базиль, заасентерований до Дивізії (Лисяк)

посмаро́ваний намазаний || **помáщений**

посмарува́ти 1. намазати (ср, ст): Посмаруй собі хліб па́штетом і поклади плястерок помідора (Авторка) || **помасти́ти**

2. придобритися, підлеститися (ст)

3. дати хабар (ст)

посмі́тюх 1. вул. безбатьченко (ст) || → **бе́йлик**

2. тюр. кримінальний в'язень, який належить до обслуги (ст): Двері відкрилися, і в них став заспаний черговий, байдужий до всього, й дивився, як "посмітюх" (кримінальний в'язень, упривілейований, ситий – обслуга кухні) роздавав кожному пайку хліба (Казанівський) || **посмітюха**

3. ірон., знев. людина, яка любить збирати і зберігати різний непотріб (ср, ст): Так де той посмітюх? Ходи сюди. То що за покраяні папірці? Нащо тобі поламані патики і рука ляльки? Негайно викини (Авторка) || **посмітюха**

посмі́тюха 1. ⇔ **посмі́тюх** 2

2. ⇔ **посмі́тюх** 3

посмі́ховисько:

◆ **робі́ти з се́бе посмі́ховисько** → **робі́ти**

посполі́тий 1. пересічний, звичайний (ср, ст): Посполитий галичанин насправді з тяжким серцем їде за кордон на довгі роки праці, бо родина і хата – то для нього наймиліше (Авторка)

2. тюр. неполітичний (про в'язня) (ст)

поста́ва зовнішній вигляд; зовнішність (ст): Ціла постава вказує на вік понад 65 літ (Боберський)

поста́вити 1. поставити

◆ **зага́ту поста́вити** → **зага́та**

◆ **па́ркан поста́вити** → **па́ркан**

◆ **поста́вити гу́лю** → **гу́ля**

2. постановити, вирішити (ст)

поста́витися 1. вдало продемонструвати власні вміння, здібності; похизуватися (ст) || **пописа́тися**

2. виявити агресивність, протиставити себе (ст): Вже вчора прилазили шупаки. і кожна зараза зараз пхається до неї. Місько то бачив, але нічого не казав. Знає, що їй від того нічого не станеться і що можна напитати собі ґранди, як поставитися до них. Що іншого вона. Вона може навіть поставитися (Тарнавський 3.)

◆ **з пи́ском поста́витися** → **пи́сок**

по́ступ прогрес (ст)

посту́повець прогресивна людина (ст)

посту́повий передовий, прогресивний (ст): Поступова жінка мусить мати час на громадянські справи, збори просвітні і політичні, працю культурну і належати до жіночої організації "Союзу українок". Не може відтягатися від громадських справ, коли не є хора і не має маленьких дітей. Але її хата і родина не сміє на тім терпіти (Нова хата)

посту́повування поведінка, вчинки (ст) || **пове́дення**

посу́вач вул. нога (ст) || → **ге́ра**

потаньцувка *забава з танцями* (ср, ст)

потáхнути зменшитися (про відчуття голоду, спраги тощо) (ст): Як ти чув-ешся? Не знаю, нащо так багато і хапчиво їсти. Ще не потахло? (Авторка)

пóташ *кул.* харчова сода (ср, ст): До тіста додай лижечку поташу, але обов'язково погаси оцтом, тоді пляцок буде дуже пишний (Авторка)

поті́шний веселий, смішний (ср, ст) || → **гéцний**

пóтка *вульг.* жіночий статевий орган (ст) || → **кацамо́нія**

потовкту́ 1. розбити (м, ср, ст): При переїзді на нову хату ми потовкли стільки посуду, що тепер йдемо до магазину купувати нові шклянки й тарелі (Авторка)

2. побити, набити (м, ср, ст) || → **ві́гаратати**

потовкту́ся 1. розбитися (про річ) (м, ср, ст)

2. зазнати численних ушкоджень; побитися, сильно вдаритися (про людину) (м, ср, ст): Тиждень тому послизнулася на леді, впала і так сильно потовклася, що ще й дотепер маю синці, і так мене все болить (Авторка)

пóток *вул.* віз (ст) || **потóка**

потóка ⇔ **пóток**

потокóвий:

◆ **потокóвий б́ухач** → **б́ухач**

потра́пити → **потра́фити**

потра́скати *вул.* поплескати (ср, ст): Він довго на мене дивився очима, які опускались до мого ордену, а потім піднімались до моїх очей... Посміхнувся... Потраскав мене по плечі і повів: "Ми все одно дізнаємось..." (Оробець)

потра́фити (потра́пити) змогти, зуміти (м, ср, ст): Не силуй мене, я все одно не потрафлю висидіти весь час і навіть не пакнути (Авторка); З цілої Галичини приїждять українці до Львова і не потрапили уладити й утримати навіть однієї української каварні (Боберський); Проф. Тарас Франко, учитель руханки, опершись обома руками на підлозі та випрямивши своє тіло, зробив рух ногами раз вперед, а опісля назад, не відриваючи рук від підлоги, а опісля, вставши, поспитав: "Хто потрапить це зробити?" (Нич)

потрі́бний:

◆ **потрі́бне <тобі> як кúлко від ровéра** → **кúлко**

◆ **потрі́бний як псу п'ята нога** → **пес**

потру́тити штовхнути (ср, ст)

поту́льний 1. м'який, ніжний, приємний на дотик (ст): То такий потульний светрик, що й не хочу знімати (Авторка)

2. ніжний, лагідний (ст): А твій Дмитро мені до вподоби. Файний хлопець. потульний, акуратний (Вільде)

потяга́ч шевський ремінь (ст): І тоді, Бог його знає звідки, витягнув дивовижний струмент – не то шевський потягач, не то поясок загострювати бритву, в кожному разі бути полоскотаним по спині таким струментом аж ніяк не належало б до приємності (Керницький)

потя́гнення потяг, прагнення (ст)

потягну́ти 1. украсти (м, ср, ст) || → **гра́йфнути**

2. вдарити (ср, ст) || → **вга́тити**

3. випити алкоголю (ср, ст) || → **го́льнути**

поуря́джувати засновувати, створювати (ст): А що в горах і взимі воздух ла-

гідний і здоровий, для того поуряджували в них заведеня, звані санаторіями. В Галичині таке заведеня є в Закопанім, а друге – на меншу скалю і для біднійших пацієнтів – є в Голоску Великім побіля Львова (Дрималик)

пофалатати *вул.* порізати (ст)

пофіг-метелики байдуже, все одно (м, ср): Вона її виганяє з хати, а тій то все пофіг-метелики (Авторка) || → **галó**

пофрúгати *вул.* попоїсти (ст)

пофрúвати *вул.* утекти (ст) || → **бáльóн зробúти**

похірити *вул.* випити алкоголю (ст): Та ти, Лепета, маєш ферняк, що на милою занюхав би, де можна похірити (Загачевський) || → **гóльнути**

поцирóваний заштопаній, зашитий (м, ср, ст): Як тобі купували нові скарпитки, то я ходила в таких поцирòваних панчохах, що аж взори були на ногах...

Ти дістав нове убрання, а я ходжу ще в матуральному плащі (Ярославська)

поцирувáти заштопати, зашити (м, ср, ст): Значить, по тій роботі Поцирòваного ніякий хірург вже не поцирує (Нижанківський)

поцілувáти:

♦ **поцілувáти кля́мку** → **кля́мка**

поцьма́ка *вул.* темрява (ст)

поцю́пцяти *вул.* здійснити статевий акт (ст) || → **вмо́чúти вар'я́та**

♦ **студéньцік поцю́пцяць** → **студéньцік**

поця́хати 1. порізати (ст)

2. *вул.* піти (ст)

пóчасти частково (ст): Цюця Стефа (єдина, хто опікувався нею, сиротою) втовкмачувала: "Для дівчини головне вдало вийти заміж". Лиш почасти годилася з цим, бо мріяла також і про інше (Авторка)

почáтися:

❖ **що ся почáло, мусить ся скінчúти** усе має свій кінець, своє завершення (Франко) (м, ср, ст)

почáток:

❖ **кóждий почáток тяжкúй** кожна справу розпочинати важко (Франко) (м, ср, ст)

почекáльня приймальня (ст): Прошу залишити свої папери в почекальні, коли я поверну з суду, то заберу їх (Авторка)

почекáня:

♦ **на почекáню** негайно, вже; терміново (ст) || **альярмóво**

почéсне:

♦ **ста́вити почéсне** → **ста́вити**

пошабрóваний подертий (ст)

пóшивка 1. наволочка || **пíшва**

2. підковдра || **пíшва**

пошмáндяти *вул.* піти (ср)

пошмúляти *вул.* здійснити статевий акт (ст) || → **вмо́чúти вар'я́та**

♦ **пошмúляти кобіту** → **кобіта**

пошнурувáти *вул.* швидко піти геть (ст): Жандарми оглядали затемнення і потім, як було приписано, пошнурували до малої кімнати за буфетом. Не дуже сьогодні чіплялися до затемнення, значить, "зондерберіхт" не був поганий із головної квартири фіурера (Тарнавський 3.)

пошняпати *вул.* піти, човгаючи ногами; почовгати (ср, ст)

пошпіляти *вул.* поіграти (у карти, комп'ютерну гру) (м, ср, ст): Пошпіляти в лати (Горбач)

пошта 1. *тюр.* нелегальне переправлення листів, речей із камери до камери (ст)

2. *іст.* домашня птиця, яку запрошені на весілля надсилали в дарунок як знак про свій прихід: У переддень шлюбу запрошені гості присилати т.зв. "пошту" – пару гусей, індики, пару качок або курей. Це був знак, що прийдуть на весілля (Крип'якевич)

поштайгувати *вул.* піти (ст)

поштахати *вул.* порізати, поколотити (ножем) (ст): Поштахати майхром (Горбач)

поштудерувати 1. подумати (ст)

2. хитромудро спланувати щось для реалізації якоїсь мети (ст): Якби-то вдалося так поштудерувати, щоб ті гроші не пропали, то я при свідках тут клянусь дати вам сто злотих! (Керницький)

пошукати *вул.* відплатити, помститися (ст)

◆ **пошукати <собі> плюскви → плюсква**

пошурати *вул.* потерти по якійсь поверхні, утворюючи шум, шарудіння (ст): Опісля пошурав ногами по піску й побіг кудись (Селепко)

пощо навіщо (ср, ст): Опісля запитав, коли, як, чому й пощо я народився, і ще раз глянув на мене (Селепко); Не маєте за чим плакати! Пощо дівчині медицина?! (Ярославська)

пощось для чогось (ср, ст): – Пощо ти йдеш на ту гостину? – Пощось (Авторка)

правда:

◆ **а то гузік правда → правда**

◆ **наговоріти три міхи правди** *ірон.* набрехати (Франко)

❖ **правда лиш одна на світі** (Франко)

❖ **правдою цілий світ зійдеш, а неправдою за поріг не вийдеш** (Франко)

правдівий справжній (ср, ст): Панусю, беріть, не пошкодуєте! То правдива кúликівська ковбаса. Як будете брати, то трохи спущу (Авторка)

правильник збірка правил (ст)

правічка *вул.* цнотлива дівчина (ст) || **пánна-правічка**

◆ **правічка на вóху** *вул.* дівчина легкої поведінки (ст) || → **вінклювка**

пражений кип'ячений (про молоко) (ст)

пражити 1. кип'ятити (молоко) (ст) || **пáрити**

2. пекти (про сонце) (ст): Нині не годен довго бути надворі: так страшно пражить (Авторка); Сонце пражило немилосердно (Франко)

3. смажити (каву) (ст): Приказують старі люди: пражимо каву, щоби була гірка, даємо цукру, щоби була солодка, паримо її, щоби була якнайчорніша, а додаємо молока, щоби була біла. Самі противенства, а нам смакують (Нова хата 1934)

4. періщити (про дощ) (ст)

пражу́ха *кул.* страва із гречаної муки (ст)

празник свято (перев. церковне) (м, ср, ст)

❖ **до Гонолюлі (Гонолюлю) на прázник** *ірон.* 1. так говорять тому, хто планує нереальне (подорож, зустріч тощо) (ср): Думаєш, що поїдеш з ними на роверах в Карпати? Ага, чекай, чекай, щоб часом не поїхати, хіба що виберешся до Гонолюлі на празник (Авторка)

❖ **не щодéнь прázник** (Франко)

2. так відповідають на запитання “куди йдеш?”, “куди їдеш?”, коли не хочуть сказати правди (ср)

празниковій святковий, який пов’язаний із церковним святом (м, ср, ст): Добігала година 12.30, як о. Каштанович у гарному, празниковому настрої причалив на Богданівку. Трамвайна зупинка, як знаєте, була за кілька кроків від церкви, проти кооперативи “Зоря” (Керницький)

празникувати святкувати, гоститися на *празнику* (м, ср, ст): Ця несподівана подія геть перекреслила мої празникові пляни. Я вже не йшов під вікна парохіального будинку підглядати, як отці празникують, не тягнуло мене під церкву, де мої ровесники облягали будки з прецлями (Керницький)

практикування дотримання церковних законів і обрядів (м, ср, ст)

практикувати дотримуватися церковних законів і обрядів (м, ср, ст): Був глибоко віруючий і дуже прив’язаний до своєї церкви, але з практикуванням якось йому не склалося. Не знав, очевидно, що капітальна засада християнської Церкви каже, власне, практикувати (Тарнавський 3.)

практикуючий який ретельно дотримується церковних законів і обрядів (м, ср, ст): Практикуючий християнин щонеділі ходить до церкви (Авторка)

пралька пральна машина (м, ср, ст)

прангер *іст.* публічне місце страт: По західній стороні ратуші, під вежею, на постаменті у вісім стіп, стояла подвійна фігура, що зображала дві постаті, звернені плечима до себе: з одної сторони – жінку із зав’язаними очима і мечем у другій, себто справедливості, з другого – чоловіка з мечем у піднесеній руці – ката. Се був т.зв. прангер – місце, де виконувано вирок смерті... Тут поклав свою голову славний Іван Підкова... Коли дня 16 червня 1578 року кат рубав йому голову, нараз заломився дах над предсідником ратуші і впав на землю на великий страх народу (Крип’якевич)

праній *вул., ірон.* битий, лупцюваний (ср, ст)

♦ **праній як бейля (беля)** *вул., ірон.* сильно битий, лупцюваний (ср, ст)

праник:

♦ **язік як пранік → язік**

прасівання прасування (ср, ст): Мама її чоловіка прала білизну щонайменше три дні, а з магльованням і прасованням усе тривало тиждень або навіть вісім днів (Тарнавський 3.)

прати 1. бити, лупцювати (ср, ст): Найбільшою атракцією дня, поки обидві гімназії були разом у Народнім домі, була велика перерва. На подвір’ї Народного

Празуха

Літру доброї гречаної муки висипати ложкою і зрумянити, перегортати ложкою і уважати, щоб не пригоріла; відтак висипати до горшка, наляти 1½ літри окропу, посолити і скоро мішати, щоб не було грудок, поставити до рури на півгодини. Подавати гарячу, накладаючи ложкою невеликі купочки на полумисок, поляти рум’яним маслом, посипати сиром або бриндзєю. Смачна також зі солоним молоком (Переписи)

дому ставали учні Головної проти учнів Філії і “прали” одні одних ремінцями, якими в'язали книжки. Цікаво, що професори нас не розганяли і навіть не показувалися на подвір'ї під час тих славетних боїв (Г'ясецький) || → **валіти**

♦ **пра́ти як бейлю (бёлю)** вул., ірон. сильно бити, лупцювати (ср, ст) || → **бу́ти як в бубен**

2. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (ст): Юзя там улана пёре: “Ти бандита, ти хулера, За ми шницлі і гирбати Тиснеш Маньку зизувату!” (із пісні) || → **бештати**

прахтика́нт 1. цікавий оповідач (ст)

2. язиката, балакуча людина (ст)

прахтикува́ти 1. цікаво розповідати (ст)

2. не мовчати, відповідаючи на закиди, докори (ст)

працюва́ти:

♦ **працюва́ти як мура́шка** про сумлінного працівника (ср)

❖ **працо́й, а Бог ти допомо́же** (Франко)

пра́ця:

❖ **гірка пра́ця, солóдкий спочінок** (Франко)

❖ **яка пра́ця, така пла́та** (Франко)

праца́льний проща́льний (ст): Її сльози вилилися вже, мабуть, всі перед тим, цього довгого пращального вечора (Лисяк)

праца́льник той, хто провóджає (у дорогу) (ст): – Ще раз на захід, – сказав стоячий коло вікна пан з руками артиста, коли вже зникли зовсім білі хустинки пращальників, що підбігали десь далеко на пероні за потягом (Лисяк)

праца́ти прощатися, розставатися (ст): На другий день я мав пращати своє місто. Прийшов день, коли треба було вдягати на себе мундур, коли треба було відходити, щоб колись, може, знову повернутись (Лисяк)

предсі́дник голова (зборів, комісії тощо) (ст): На моєму матуральному свідоцтві були підписи професорів: предсі́дник – Ілля Кокорудз, члени іспитової комісії... (Дзедзик) || **пре́зес**

пре́зент подарунок (м, ср, ст): Який суперовий презент, я давно мріяла про цю книжку (Авторка)

презе́нція присутність (ст): В суботу два дружби, прибрані святочно, з китицями на грудях запрошували ще раз такою орацією: “За першою й другою презентцією в дім панства входимо, поклін пана молодого й панни молододі до ноги складаємо, просимо, щоби панство невідмовні були, в неділю о 6-й годині вечором до церкви прибули, а потім до дому панства молодих, де будемо веселитися. Слава Ісусу Христу!” (Крип'якевич)

пре́зес ⇔ **предсі́дник**

пренумера́та передплата (ст)

препара́нда підготовча школа (ст): При жіночій препаранді була довголітньою і вельми заслуженою учителькою знана у львівським жіночим світі Ольга Бачинська, донька проф. Олександра Барвінського, що заслужилась своєю християнсько-суспільною і харитативною діяльністю від 1908 року на терені міста Львова і через 30 літ вела засноване в 1904 році львівське “Марійське товариство пань”, переіменоване по війні на “Марійська дружина інтелігентних жінок” (Шах)

прéтекст підстава, привід, причина (ст): Кілька разів вернеться, пристане, буде навіть думати, чи не варто було б наздігнати дівчину і під претекстом, що йому зробилося слабо, не впроситися на ніч до неї до хати (Тарнавський 3.)

претензійний (претенсійний) який прагне виявити свою ексцентричність, оригінальність (ст): Містечко було зовсім незмінне. Виглядало з ранньої мряки трохи претенсійне, трохи скромне, а передовсім страшенне чуже Анноцці (Ярославська); Признаюсь, я чепурився свідомо цього вечора, і Чуб окинув мене здивованим поглядом. Очевидно, кидалось у вічі моє темне убрання, таке, як каже Нечитайло, на кожну пору і кожну нагоду, до непристойности білий комірець, волосся причесане, черевики з блискучими носками. – і пахнеш, як претенсійна панна! Що це? Бузок, фіялки? – Білий тютюн, хіба не відчуваєш? (Керч)

претенсійний → претензійний

префéрок карт. преферанс (ср, ст)

прецель кул. крендель; бублик (солений) (ст)

♦ **загну́тися як жидівський прецель** скомпрометуватися, осоромитися (ст) || **заги́тися як рúчка від парасолі**

☛ **абúсь ся в прецель скрутíв** (проклін)

прецизійний точний, детальний, вичерпний (ср, ст): Треба допилювати комплетного і прецизійного виконання всіх справ, про які було тут говорено (Авторка)

прецúзійно точно, детально, скрупульозно, вичерпно (ст)

прецúзія точність, вичерпність (ср, ст)

прецúнь 1. адже (ст)

2. проте (ср, ст): Переходить попри нас Северин Левицький, вже сивий, а прецúнь цілком не старий (Боберський)

прецúярка продавець *прецúв* (ст): Тільки де-не-де сиділи одинцем на лавочках емерити чи безробітні, двоє хлопчаків гралось на стежці гудзиками, а під деревом куняла над своїм повним кошем стара прецúярка (Марська)

прибрáння прикрашання (ст): Прибрання ялинки мені зайняло дві і пів години (Авторка)

прибрáти прикрасити (ст): Будині можна прибрати овочами свіжими або смаженими в цукрі, конфітурою, убитою піною (Авторка)

привáлúтися вул. пристати, долучитися до товариства (ст) || **впáсти на хвіст, прикляйструвáтися, присмáлúтися, прифастригúвáтися, пришнурувáтися**

привáтний:

♦ **привáтна лектúра → лектúра**

пригарáтати прибити (ср, ст)

пригасúти вул. присадити, вгамувати, заспокоїти (ст): Засадничо він не був зарозумілий, хіба одне, що народився на Богданівці. Але якось завжди, коли вилазив з Богданівкою, хтось його пригасив (Тарнавський 3.)

пригинáти:

♦ **пригинáти нúжче долівки → долівка**

приготовлúти готувати (ст): Його обов'язком було приготовляти мене до вступного іспиту в гімназію, а передусім присвоїти мені початкові відомості з латини (Керницький)

пригуляти прийти (ст) || **придубати, придумати, прикатулятися, прикнаяти, присмаліти, притрагатися, прифальовати, приціхати**

◆ **пригуляти дитину** мати нешлюбну дитину (ср)

придубати *вул.* прийти (ст) || → **пригуляти**

придибашки пригоди (ст): Ось з такими придибашками ми щасливо закінчили розмальовування плота, і мій командант подав знак відступити з фронту підпільної боротьби (Керницький)

придумати ⇔ **пригуляти**

приділ належна частка; пай (ст): Свій приділ цих кальорій я віддавав своїм друзям, які цілісінький день варили якусь зупку (Загачевський)

приділовий частинний, пайовий (ст)

придóмок прізвисько (ст): В Коші уганяє із світлинним приладом Микола Угрин, що придбав придомок "безгрішний", бо, очевидно, ходить з порожніми кишеньками (Боберський) || **порéкло**

призира́тися придивлятися (ст): Пані Влодзя довго призиралася до купюр, але завше добре платила нам за коляду (Авторка)

приві́анити *вул.* 1. забрати, вкрасти, привласнити (ст)

2. вдарити (ст) || → **вгату́ти**

приї́хати:

◆ **го́сті приї́хали** → **го́сті**

◆ **цьóтка приї́хала** → **цьóтка**

прийня́ття (приня́ття) урочиста трапеза для запрошених осіб із якоїсь нагоди (ср, ст): Час посвяточний – це час карнавалу, балів чи забав, ріжного роду прийнять менших чи більших (Нова хата 1939); Приняття можуть бути такі ріжнорідні, що трудно вчислити всі можливости. Приняття можуть бути більше офіційні, де зібрані гості навіть не знаються. Це будуть всякого роду другі снідання, приміром, по якимсь з'їзді чи науковим конгресі і т.д. Далше йдуть якісь урочисті обіди чи вечери з нагоди імянин. Поза тим ідуть всякого рода підвечірки, такі тепер модні чайні вечори чи пополуднева чорна кава, скромні другі снідання, но, і буфети (Нова хата 1938) || **гості́на**

прийту́:

◆ **прийтú як табу́н ко́ней** прийти із шумом, гуркотом (про людей надто веселих або напідпитку) (Франко)

◆ **прийшо́в, як би знав, що го хтось клу́кав** про того, хто з'являється в той момент, коли про нього згадують (Франко)

прик немолодий чоловік-імпотент, набридливий, надокучливий, який має потяг до молодих жінок (ст) || **старий прик**

◆ **стару́й прик** ⇔ **прик**

прикатуля́тися *вул.* урешті-решт прийти (ср) || → **пригуляти**

прикляйструва́ти причепити; приліпити (ст)

прикляйструва́тися 1. причепитися; приліпитися (ст)

2. *ірон., знев.* пристати, долучитися (до товариства) (ст) || → **привалі́тися**

прикна́яти ⇔ **прикатуля́тися**

при́крий 1. неприємний, досадний; нестерпний (ср, ст)

◆ **при́крий випа́док** нещасливий випадок; неприємність (ср, ст)

прику́цнути присісти (ст): Петрусь, семилітній рахітичний хлопчина, прикуц-
нувши у траві, тримає за крила польового коника (Чернява); Прикуцнувши під
ним та притуливши вухо до підвіконня, я міг підслухати все, про що в кухні йшла
бесіда (Керницький)

прі́лад:

♦ **світлі́нний прі́лад** → **світлі́нний**

прила́дити приготувати (ст)

прила́джений приготовлений (ст): Влити прила-
дженого росолу до гладкої форми, поставити в холо-
ді, нехай застигне (Ліщинська)

прила́дження приготування (ст): Нема нині гос-
тини без перекуски у формі салати з майонезом –
тому варто познакомитися зі способом їх приладжування (Нова хата 1934) ||

прила́джування

прила́джування ⇐ **прила́дження**

прила́джувати готувати (ст): Як приладжуємо паштет? На паштет уживаємо
передню частину дичини. М'ясо дичини уживаємо свіже, може бути маринова-
не, але паштет буде дещо гірший (Нова хата 1926)

прила́пати спіймати на забороненому (ст): Проф. Роман Цеглинський, зва-
ний "Мопс", "прилапав" його, як читав – страшну річ – "Діло", – і за це видале-
но його з гімназії. Скінчив він гімназію Франца Йосифа, як найкращий учень, а
треба додати, що та послідня гімназія була відома з найбільшого польського
шовінізму (Шухевич)

примика́ти 1. причиняти (двері, браму, вікно тощо) (ст)

2. заплющувати, примружувати (очі) (ст)

♦ **примика́ти <на то, це, них...> б́чі** удавати, що не помітив, що
нічого не трапилось; не зауважувати (ст): Такі випадки могли мати міс-
це лише за Вербицького, який примикав на них очі (Процюк)

3. міститися поряд із чимось; прилягати (ст): Вибивши заздалегідь до-
щину в лятрині, яка примикала до дротів і не була обгороджена, німець проліз
цим отвором назовні (Загачевський)

примкн́утий причинений (про двері, браму, вікно тощо) (ст)

примоцо́ваний прикріплений (ст)

прина́глювати пришвидшувати (ст): "Хлопці, швидко!" – принаглює, сам зі-
ваючи від вуха до вуха, Богдан (Лисяк)

приня́ття → **прийня́ття**

приоби́цяти пообіцяти (ст)

припада́ти доводитися (про родинні стосунки) (ст): Мамця казали, що
Змисловські припадають нам якимись далекими фамільянтами (Авторка); Бу-
рачинський припадав мені якимсь далеким фаміліянтом (Шухевич)

♦ **припа́сти до густу** → **густ**

припадко́вий випадковий (ст) || **оказі́йний**

припадко́во випадково (ст): Якись двоє дальших колеґ Богдана з його бюро,
стрічені припадково на вулиці (Лисяк); Питаний мусів дослівно повторити з
пам'яті те, що нам передше продиктував професор, а що пан професор цього

сам не умів, тому, туливши книжку руками, точно слідив у ній, чи учень все так говорить, як було продиктоване, глипаючи час до часу на учня, чи він припадком не читає зі своїх записок (Шухевич) || → **оказійно**

припа́дком ⇔ **припадко́во**: А раптом випадково його там зустрінеш, отак зустрінешся з ним припадком. І все. Пиши пропало (Чайківський)

припа́док випадковість, випадок (ст):

♦ **че́рез припа́док** ⇔ **припадко́во**: Ми зустрілися з ним через припадок – у “Хаосі” на Руській (Авторка)

припасо́ваний *крав.* підігнаний по фігурі (м, ср, ст) || **прита́лений**

припасовува́ти *крав.* підігнати по фігурі (одяг) (м, ср, ст)

♦ **припасува́ти до по́ртків** *вул.* вдарити (ср, ст) || → **па́цнути**

♦ **припасува́ти до штані́в** ⇔ **припасува́ти до по́ртків**

припердо́лити *вул., знев.* прибити (ст)

припердо́литися *вул., знев.* причепитися (ср)

приперду́льський (пшиперду́льський) *знев.* набридливий, надокучливий (ст)

♦ **па́ні приперду́льська (па́ні пшиперду́льська)** *знев.* 1. набридлива, надокучлива жінка (ст)

2. стороння жінка, яка не викликає симпатії (ст)

припе́рти 1. сперти (ст)

♦ **припе́рти до сті́ні** *вул.* завести в безвихідь (ст) || **пришпилі́ти**

2. причинити; зачинити (ст): Міленочко, припри двері, котуню, бо дуже сильний перетяг (Авторка)

припеча́тати *студ.* поставити незадовільну оцінку на іспиті (ст)

пру́пис вказівка, настанова (ср, ст): Кухар, який хоче зварити на обід дванадцять страв, подає припис на страву, але не докінчить ані одної (Боберський)

приписо́вий:

♦ **приписо́ве місце** сідниці (ст): Зара дістанеш в одне приписове місце і знатимеш, як мені пискувати (Авторка) || → **ду́па**

припня́ти причепити, прикріпити (ст): Я припняв йому цю маленьку відзнаку на ліву грудь його довгого чорного плаща (Боберський)

припня́тий причіплений, прикріплений (ст): Це був кінь, припнятий в саді до плота (Селепко)

припуцува́ти *вул.* видати на слідстві, зрадити (ст) || → **всу́пати**

припуцува́тися *вул.* зізнатися у звинуваченні (ст)

приро́да:

♦ **покрівджений природою** → **покрівджений**

присі́д (*перев. мн. присі́ди*) присідання (ст): Кожний навіть мився, а дехто ще робив руханку, кілька присідів, а наш “слонь” обов’язково скакав через шнурок (Нова хата 1933)

присі́сти:

♦ **присі́сти фа́лди** → **фа́лда**

прискру́нити *вул.* 1. спіймати (ст)

2. приборкати, підкорити (ст)

прискру́ночок шухлядка у скрині для дрібних речей (ст)

присма́ки *кул.* 1. делікатес; щось смачне (ст) || → **легу́міна**

2. дереуни (Лучук) || → **пля́цки**

присмалу́ти *вул.* 1. прийти (ст) || → **пригу́ляти**

2. прибити (ст)

присмалі́тися пристати, долучитися до товариства (ст) || → **привалі́тися**
присма́чувати *кул.* приправляти, заправляти, додавати приправи (ср,
 ст) || **засма́чувати**

приста́нок зупинка (ст)

приста́ти погодитися, прийняти; схвалити (ср, ст): Не можу пристати на вашу пропозицію (Авторка)

присті́йний гарний, поставний, імпозантний (перев. про мужчину) (м, ср, ст): Був це молодий, більш чим середнього росту молодець, русявий, не пристійний, але симпатичний. Його спокійний і тихий голос мимоволі викликавав довіря (Шухевич); Однією з найбільш кольоритних фігур Львівської Богемі був композитор Станіслав Людкевич, або "Сясьо", як його всі називали. Пристійний, з чорним вусиком і великою чорною краваткою (Лис Микита 1960?) || **сіхóвний**

◆ **присті́йний фа́цет** елегантний мужчина (м, ср, ст): О, тотя Юльця такого чоловіка злпала, були вчора в нас на празнику, то пристійний фацет, ґоноровий ґосьць (Авторка)

присті́йно як годиться, порядно (ст)

прису́тність:

◆ **ва́ша прису́тність – на́ша ра́дість** (м, ср, ст)

прися́глий присяжний (ст)

прита́лений *крав.* підігнаний по фігурі у талії (ср, ст)

прита́хлий тьмянний, приглушений (про світло) (ст): В кімнату крізь вікно з вулиці мрячить притахле спопеліле світло, обступає стіл, стільці, рівно застелені ліжка, етажерки з книжками і всякає по кутах у бриласту темряву – біля широкої шафи, біля рогатої залізної вішалки і високої кахлевої печі (Нижанківський)

притер́ти:

◆ **притер́ти ро́ги → рі́г**

прити́рлити *вул.* принести (ст): Але на тому не стало, бо на другий день невтомний Адасько в розпалі щедрости притирлив уже не одну штуку, а цілу пару: під одною пашиною двигав коцура, під другою – кішку! (Керницький)

притра́гати принести щось дуже важке (м, ср, ст): Ледве'м притрагала тіябка на четвертий поверх. Спочатку видавалися не тяжкі, але потім мало не подвигалася (Авторка)

притра́гатися *вул.* прийти (перев. без запрошення) (м, ср, ст): Чо ти притрагався сюди, чи думаєш, що всі тебе з нетерпінням чекали? (Авторка) || → **пригу́ляти**

прифалюва́ти ⇔ **притра́гатися:** Прифалювала глина в залізім капелюсі, і забрали ґосьця на ментовню (Лисяк); Увечері, коли всі зібралися за столом, до кімнати прифалював Юсько (Авторка); Ти побачиш, як наша стара прифалює додому (Керницький)

прифастригува́ти *крав.* зметати (частини виробу) (м, ср, ст)

прифастригува́тися пристати, долучитися до товариства (м, ср, ст) || → **привалі́тися**

при́хапцем похапцем (ст): Дитинко, не їш прихапцем, бо то погано на жолудок, краще поклади собі той кусень пляцка на тарілку, сядь до столу і з'їдж спокійно, то тобі не вийде на довше, але зато набагато здоровше (Авторка)

приця́хати *вул.* прийти (ст) || → **пригу́ляти**

причащáтися *ірон., знев.* пиячити (Лучук) (ср) || → **бамбúрити**

причѐзи вид чоловічих штанів (ст): Причези (райтки, бруки). Маємо їх три роди. Причези до spacerу: звичайні і англійські, та до кінної їзди [...] Англійські причези відзначаються тим, що шва передної ногавиці приходиться на половині коліна, а не збоку, як у звичайних причезах (Повний курс)

причепúти (причипúти):

◆ **причепúти душу до тіла** → **душа́**

◆ **черво́ну кравáтку причипúти** → **кравáтка**

причепúтися (причипúтися):

◆ **причипúтися до кору́та** → **кору́то**

причипúтися → **причепúтися**

причмѐлений не спроможний думати, реально оцінювати ситуацію; запаморочений (через втому, біль тощо) (м, ср, ст): Така тяжка сьогодні горяч, і так стукає та машинерія за вікном, що цілий день ходимо як причмелені, а роботи непочатий край (Авторка)

пришúти:

◆ **пришúти лáтку вул.** насварити, присоромити (ст)

пришлюсува́ти долучити, приєднати (ст): Заспані, напівпритомні хлопці, ковтаючи на ходу гливікий, як глина, хліб, кинулись отарою на коридор: тут їх поліцаї вишикували в двійки і "пришлюсували" до в'язнів із 33-ої камери, які вже стояли в двійках і чухались – в їх камері, казали, були холерські блощиці (Керницький)

пришлюсува́тися ⇔ **пришнурува́тися**

пришнурува́тися *ірон., знев.* небажаним гостемпристати, долучитися до товариства (ст) || → **привалúтися**

пришня́пати *вул.* прийти, ледве переставляючи ноги (ср)

пришпúлений:

◆ **лежа́ти як пришпúлений** → **лежа́ти**

пришпилúти 1. причепити, прикріпити (м, ср, ст): Як дружка прищпилила тобі бóкет, то ти вже правдивий весільний гість (Авторка)

2. *вул.* поставити на місце; приструнчити (ср): Ти чуеш? Але Монах (Монах є файний хлоп!) зараз його прищпилив (Нижанківський) || **припѐрти до стіну́**

пришпúлюва́тися підсміхатися, кепкувати (ср)

прищі́пка защі́пка (ст): Черевики сам умів чудово направляти. Як пришив прищіпку, то не можна було пізнати (Тарнавський 3.)

приявний присутній (ст): Опісля спільними силами всіх приявних викинули мене крізь графське вікно на город. Летів, як ґраната, але, на щастя, не вибухнув (Селепко)

приявність присутність (ст)

прия́телька подруга, товаришка, приятелька (ст) || **агра́фка (гра́фка), коліжа́нка (колежа́нка), коле́жка (колежка), мурóвана компаньйо́нка, пшияцю́лка**

прóба 1. *муз.* репетиція (хору, оркестру тощо) (м, ср, ст): Тоді наше помешкання перетворювалося на музучилище. Майже кожного вечора в маминій кімнаті відбувалися "проби" (Крушельницька)

2. *крав.* примірка: Звертаю увагу, що кишені не можна протинати тоді, коли робимо маринарку до проби тому, що ще докладно не знаємо, як кишеня по-кажеться при пробі, чи не буде занизько або зависоко (Повний курс); А відтак

рисуємо цей вінкель, котрий нам в'яже перед з плечима так, що ніколи не потребуємо сувати плечима вдолину або вгору при пробі (Повний курс)

пробант охочий до різного роду діяльності; ентузіаст (ст): Личаківський народ славився зростом, поставою, здоров'ям. Це були люди відважні, підприємливі, "до всього пробанти"; при тім палкі, гарячої вдачі, скорі до сварки і бійки (Крип'якевич)

пробі вигук про допомогу, порятунок; гвалт, рятуйте (ст)

проблєм проблема (ст): Ну то шо, Сташку, маєм проблем (Авторка)

пробувати 1. коштувати, пробувати (ст): Чи ти хоч коли пробував ту рибу, що так від неї носа відвертаєш. Та то ж найбільша смакота (Авторка)
2. проживати (ст)

провадження ведення: На місце Гонсьоровського провадження справи Степана Бандери і тов. віддано судді окружного суду Дисевічеві, якого на місце Гонсьоровського спроваджено з цивільного суду на вул. Баторія (Шухевич)

провадити 1. допомагати або примушувати йти; вести (ст): Була приємно вражена, коли побачила Олюнку, яка провадила старшу пані Гунькову попід руки до церкви (Авторка)

2. керувати (кіньми), водити (автомобіль) (ст): Олько провадить своє авто вже від трьох років (Авторка)

3. керувати, очолювати (ст): О, він має великий досвід, бо вже тривало провадить ту школу (Авторка)

4. призводити (ст): І до чого провадить тебе таке пияцтво? (Авторка)

5. вказувати відповідний напрямок; вести (ст): Ті сходи провадять на стрих (Авторка); Дорога з гімназії до Волоської церкви провадила вулицями Вірменською, Бляхарською, а вкінці Руською (Шухевич)

6. керувати партнером у танці (ст)

7. вести (про життєві обов'язки та спосіб існування) (ст): З кінцем того шкільного року сестра покінчила свою "едукацію" і виїхала разом з бабуною до родичів, де мала підучуватися у провадженню домашнього господарства, бо після тодішніх поглядів молода дівчина мала вийти заміж за священика і провадити господарство (Шухевич); Він провадить нездоровий спосіб життя. Для нього це погано скінчиться (Авторка)

пробід керівництво (м, ср, ст)

провіднік керівник, лідер (м, ср, ст)

провізія продукти (Лучук) (ср, ст)

провізорічний 1. попередній (ст)

2. тимчасовий (ст)

провізорічно 1. на перший погляд, попередньо; умовно (ст)

2. тимчасово (ст): Я так, знаєш, провізорічно пришила ті пацьорки, щоб загально побачити візір, а вже потім все позакріплюю (Авторка)

провінція:

◆ вицєчка з провінції → вицєчка

◆ з за́казано́ї провінції ірон., знев. із далекого, глухого закутку (ст)

прівірувати перевіряти (ст)

прбгра програш (ст): Та мені так хотілося б допомогти моїй дружині, рятувати її від нехибної прогри (Керницький)

прбгулька прогулянка (ст)

прогулькóвий прогулянковий (ст): Улюбленим львівським прогульковим місцем й до сьогодні залишається Стрийський парк (Авторка)

продава́ти:

◆ <за> що купіла, <за> то продаю → купіти

◆ петру́шку продава́ти → петру́шка

продава́чка жінка-продавець (ст)

◆ **продава́чка** **любо́ви** повія (ст): Ми знали у Львові кожний закуток міста, знали тіні, що їх ка́мениці кидали на дорогу в кожній порі дня. Знали, яким світлом світять ліхтарні, знали, на якому розі стоїть і скільки вимагає за свою любов кожна львівська продавачка любови (Тарнавський З.) || →

вінклю́вка

проза́йкер шк. надрукований скорочений текст обов'язкового за шкільною програмою твору класичного автора та коментар до нього (ст) ||

→ **брик**

прокуре́нтка довірена особа підприємства чи установи (ст): Оксана віталася з прокуренткою банку Боровською, сивою, хоч молодою жінкою, яку бачила напередодні в Жіночому союзі (Марська)

промена́д ⇔ промена́да

промена́да 1. місце для прогулянок (ст) || промена́д

2. прогулянка (ст) || промена́д

промо́вити:

◆ **промо́вити до слуху** → слух

промо́тор людина, яка є рушієм справи; ініціатор (ср, ст): Вже із самого початку 1895/6 шкільного року йшла широка акція, щоб оба академічні товариства "Ватра" й Академічне братство получити в одно. Здається, промотором тієї акції був професор Михайло Грушевський, який щойно обняв посаду професора історії Східної Європи з українською викладовою мовою на університеті у Львові. Ми – студенти-українці – були тим професором прямо захоплені, всі вписувалися на його виклади, не виключаючи навіть теологів. Здається, що він був тоді на Львівському університеті тим професором, що мав найбільше число слухачів. Грушевський був для нас майже Богом (Шухевич)

промо́ція присвоєння вченого ступеня доктора наук (ст)

промува́ти присвоювати вчений ступінь доктора наук (ст)

промува́тися здобувати вчений ступінь доктора наук (ст)

пропага́нда пропаганда (ст)

◆ **ше́птана** **пропага́нда** підбурювання, намова (ст): Між штрайкуючими відбувалася шептана пропаганда, авторів якої важко було усталити. Робітникам суґерували, щоб викликати заворушення і під час того розбивати крамниці та красти, що в руки попаде, бо це все, мовляв, буржуйське і належить, властиво, бідним. На думку Михайла, це була неправда. Він сам ніколи не був багатим і, за всіма правилами економічних наук, належав повністю до бідної верстви населення держави, але зовсім не вважав, що речі, встановлені у вікнах магазинів чи зложені на полицях, – це його власність: "Як си куплю, то буде мое" (Тарнавський З.)

пропа́сти:

◆ **пропа́сти за штúри (чтúри) грéйцари** → грéйцар

❖ **пропа́в капчúк і штúри грéйцари** → капчúк

пропуклина мед. грижа (ст)

пропу́ляти 1 вул. продати (перев. нечесно набуто) (ст, ср) || **спу́ляти**

2. витратити намарно (перев. гроші); утратити за безцінь або через легковажність (ст): Дехто й досі згадує, уже як якийсь віц, як я пропуляла картину Труша за 150 доларів (Авторка)

пропу́чувати вул. розтратити, витратити намарно (гроші) (ст) || **проша́стати**

просі́ти:

◆ **да́ти себе́ просі́ти** погодитися, пристати на пропозицію після довгих умовлянь та прохань (ср, ст): Радник давав себе просити, а коли, врешті, вставав і набирав повітря в груди, старий Райх присувався ближче і готувався в молитовнім настрою слухати жидівську ритуальну пісню (Купчинський) || **да́ти себе́ намо́вити, да́тися просі́ти**

◆ **да́тися просі́ти** ⇔ **да́ти себе́ просі́ти**

◆ **на куля́стру просі́ти** → **куля́стра**

◆ **проб́шу-перепроб́шую** *жарт., ірон.* про надто ввічливу людину (ср, ст)

проско́чити:

◆ **проско́чити на халя́ву** → **халя́ва**

проскриб́ований визнаний та оголошений поза законом (ст)

просмикну́тися проשמигнути, прослизнути (ст): Він не заперимітив, що я просмикнувся біля нього (Тарнавський 3.)

прóсо:

◆ **бі́ти як бу́ре прóсо** сильно бити, лупцювати (ст): Буду бив як буре просо: буре просо тяжке, немолочене, значить, треба бити дужче, ніж інше збіжжє (Франко) || → **бі́ти як в бу́бен**

просту́рало простирадло, простиня (ср, ст): Місько дивився на Германа як на фокусника, що зараз із рота витягне простирадло (Нижанківський) || **пши́сціра́дло**

◆ **де́ртися як старе́ просту́рало** → **де́ртися**

прóсто прямо (м, ср, ст): Одного дня до мене звернувся на вулиці чоловік із симпатичним обличчям і запитав дорогу. Я сказала: "Ідіть так просто" (Палій)

простува́ти 1. випрямляти, вирівнювати (м, ср, ст)

2. спростовувати (думку, твердження) (ср, ст)

простува́ння випрямляння, вирівнювання (м, ср, ст)

2. спростовування (думки, твердження) (ср, ст)

протéґа протекція, заступництво (ст) || **плéче, протéкція**

протекці́ю поблажливо, як покровитель (ст): Поручник Олекса Горбач їхав автотом і, виставивши тріюмфально ранену ногу, махав до нас протекці́ю рукою (Селепко)

протéкція ⇔ **протéґа** (м, ср, ст): Буду мати менше клопоту з різними протекці́ями. Врешті, не кожний потребує бути священиком, професором чи лікарем (Шухевич); "Там є хворий з протекці́єю від доктора Граба", – машинально відлепотіла сестра (Оробець)

◆ **фартушко́ва протéкція** за протекці́єю, заступництвом жінки (ст): Різно говорено про те передчасне звільнення. Говорено про якусь фартушкову протекці́ю, але не говорено, що у в'язниці заломався і зрадив (Шухевич)

прóти:

♦ **прóти шерéсти глáдити → шерсть**

противénство → противéньство

противéньство (противénство) протилежність (ст): Стасьо в науці і Мирон в науці – то два противеньства (Авторка); Були, одначе, професори, які були противенством до цих трьох людей (Шухевич)

♦ **в противéньстві до** на відміну від (ст)

протівний зворотний (ст): В противний бік ішло якраз товариство з льожі, що кликало Анатоля, і в переході висока тендітна русявка перегукнулася ще раз із ним, запрошуючи до їх льожі привітатись (Лисяк)

протівно навпаки (ср, ст)

протилетúnський військ. протиповітряний (ст): Є часто налети, а властиво, тільки протилетунський сполох. Перший раз побачив жінок протилетунської оборони. Вони вдягають штани, йдуть до пивниці й чекають, аж трісне бомба (Селепко)

прóтинок кома (ст)

протіка́ти:

♦ **<у ньóго> стрі́ха протіка́є → стрі́ха**

протоколува́ти вести протокол, записувати (ср, ст)

протрúнькувати витратити намарно, нерозумно (майно, гроші) (м, ср, ст)

|| **манта́чити, профітькувати, профрúмирювати, розтрúнькувати, розшáстати**

професóрець *ірон.* професор (ст) || **професорúна, професóрко**

професорина ⇔ **професóрець**

професóрко ⇔ **професóрець**

професорський:

♦ **Професорська кольо́нія (колóнія)** дільниця міста в районі сучасних вулиць Ніщинського, Ірини Вільде, Міжгірної, Чумацької: У 1930-х забудували за проектами Тадеуша Врубеля, Леопольда Мартина Красінського, Максиміліана Кочура вісім десятків, переважно двоповерхових, вілл – Професорську колонію (Мельник І.)

профітькувати ⇔ **протрúнькувати**

профрúмирювати ⇔ **протрúнькувати** (ст)

прóхід прогулянка (ст): Користаючи з прегарної погоди, вийшов я пополудні на прохід. Коли перед вечором вертав додому і вже був на т.зв. Губернаторських валах, у місці між порохівною баштою і т.зв. Німецькою гімназією залунала дуже сильна детонація, виглядало так, що гомін ішов від кам'яниці Товариства ім. Шевченка на розі Чарнецького і Куркової (Шухевич)

проховзну́тися прошмигнути, прослизнути (ст): Вузьким коридорчиком коло притвора проховзнувся він на широке подвір'я великого чотирифронтового будинку "Ставропії" (Лисяк)

процесува́тися 1. судитися (ст): А коли родина упорядкованим звичаєм "лягла" рядочком на Личаківському цвинтарі, спадкоємці ще довго процесувалися за нерухомість таку-то й таку, на парцелі такої-то й такої (Тарнавський 3.) || **вінча́тися** 2. сперечатися, уперто наполягаючи на своєму (ст)

прочуття́ передчуття (ст): Мучив їх якийсь внутрішній неспокій. Чи було це підсвідоме прочуття майбутнього? (Загачевський)

прошáстати *вул.* розтратити, витратити намарно (майно, гроші) (ст): Повів ми кельнер, шо Юлько прошастав вчора всю форсу в буді (Авторка)

прошáцький 1. жебрацький (ст)

2. простацький, примітивний (ст)

прошибну́ти пробити, проколоти (ст): Пані Терлецька прокинулася зі сну, і негайно свідомість того, що мало статися, прошибнула її серце гострим бодем (Загачевський)

пру́га 1. смуга (ст)

2. шрам (ст)

пру́жка смужка (ст): Той прекрасний, на замовлення в пана Туфанця пошитий гарнітур в пружки, що його пан Макс носив аж до “визволення” в 39-ому році, був зафундований йому і заплачений “на рати” теплою рукою пані Кунеґунди (Керницький)

пру́тень чоловічий статевий орган (Лучук): Треба дуже звертати увагу на підтинання ногавиці. Коли клієнт носить прутня по лівій стороні, то підтинаємо праву ногавицю. Коли по правій стороні, то підтинаємо ліву ногавицю (Повний курс) || → **буду́ляк**

пру́хавка вул. подушка (ст)

прятати прибирати, складати, наводити лад (м, ср, ст): – Що ти робиш? – Та от потихоньку прятаю в хаті. І кінця-краю не видно тій роботі (Авторка)

псі́ха трюмо (ст)

псі́й → **псі́ей**

псо́та (перев. мн. **псо́ти**) вибрик, дрібна капость, яка зазвичай викликає сміх (ср, ст): І роблено псоти, псоти дрібні, смішні, не зі злоби, але для самої псоти, і роблено їх по-мистецьки, так, що отець-катехит ніколи не міг дійти, хто був автором псоти... Хоч Гушалевичеві хлопці робили псоти, та його любили, а він любив хлопців, знав про ті псоти і любив і собі ті псоти (Шухевич) || → **ге́ца**

♦ **робу́ти псо́ти** забавлятися пустощами; жартувати; кптити (ср, ст) ||
→ **виправляти ге́ци**

псо́тник пустун, бешкетник (ср, ст) || → **вагабу́нда**

псо́чити → **псьо́чити**

пстру́г форель (ст): Пструг – се дуже ніжна риба. Живе в гірських водах. Не треба його шкробати, бо не має луски, лише обмити зі слизу. Пстругів можна не солити, лише дати до соленої води. Осторожно покласти до кип'ячої води хребтом догори. Великі варити 20–25 минут. Малі коротше. Як мягкі, виймити і дати на полумисок. В рот дати зелену галузочку петрушки, поляти маслом і обложити бульбою. Масло розтоплене можна ще подати окремо (Переписи)

псу́ти:

♦ **не псу́ти собі <да́рмо> кро́ви** → **кров**

псьо́ха вул., вульг. жіночий статевий орган (ст) || → **кацамо́нія**

псьо́чити (**псьо́чити**) паплюжити, неславити (ср, ст): Кожному вільно кохати своє рідне місто. Навіть було б дивним, якби вам трапилось зустріти людину, яка псьочить на своє місто (Тарнавський 3.)

псю́га (**псю́ка**) дрібний отруйний гриб (ср, ст) || **псю́рка**

псю́ка → **псю́га**

псю́рка 1. дуже дрібна ягода чи фрукт (м, ср, ст)

2. ⇔ **псю́га**

пся́чий (**псея́чий**) собачий (м, ср, ст): Його очі миттєво перестали бути за-

Заява майже політична

Я можу з дурнем випити, як п'ється,
І не одну – бо полюбляю зміну.
Але не можу слухати, як преться
Він будувати власну Україну

Я можу з ним донесхочу, як схочу,
До ранку бути, і – до чорта! – буду!
Але не можу, бо, бігме не хочу
З ним будувати
Навіть
Псячу
Буду

Бабай

попадливими та "псячими". Навпаки, в них ледь-ледь зблиснули справді хижі вогники досвідченого звіра, що може будь-якої миті схопити вас за горло (Чайківський) || **песій**

♦ **якої песячої (псьої) мами** (лайка): "То якої песячої мами йдеш за мною?.. Чи я маю свій готель?.." Не чекаючи відповіді, я лишив Раба Божого на місці й пішов. Але після десятих кроків вернувся (Нижанківський)

Птисі

1 шк. масла склярованого, 2 шк. води кип'яченої дати з ринкою на кухню, най 5 мінут закипить. Додати 3 шк. муки, вимішати на столі, аби не було грудок, а потім дати на кухню і мішати доти, аж масло зачне виступати, щоб не було чути сирої муки. Потім вибивати по одному на столі 6 цілих яєць і дуже добре мішати. Винести на холод. Як вистигне, виробляти кульки. Піч горяча (Переписи)

птах:

♦ **птах небесний** вул. вуличник, розбишака, кримінальник (ст) || → **бетяр**

пташка:

♦ **небесна пташка** ⇔ **птах небесний**: Та тепер сталося для мене щось незрозуміле. З недалекої корчми вийшло кілька "небесних пташок" та з лайкою накинулися на гнідого. Один сів верхи, а другий ліг упоперек, третій ломакою підігнав коника – та й помчали стрілою... Я бігом подався додому... Просунувся крізь натовп і побачив смішну картину. На землі лежать п'яні батяри, а над ними мій гнідий, б'ючи передніми копитами землю, голосно ірже (Скоцень)

птисі кул. заварні тістечка; еклери (Лучук) (ср, ст)

публіка 1. ганебна подія; скандал (ср)

♦ **робіти з себе публіку** виставляти себе на посміховище (ср, ст)

♦ **робіти публіку** неславити, виносити приватні справи на загал (ср, ст)

2. жінка легкої поведінки; повія (ср, ст) || → **вінклювка**

публічно:

♦ **вібліти публічно** → **вібліти**

пуделко 1. коробка (ср, ст): А врешті, як братство з цвинтаря розлізлося, я тягну дівчину в тінь, хочу поцілувати, а вона не дається. Не можна, каже, тут герої лежать, і тягне мене під стіну, там, де ті герої лежать замуrowані і замкнені, як черевики в пуделках у Берти Штарк (Тарнавський 3.) || **пудло**

2. шкатулка (м, ср) || **касётка**

3. сейф (ст) || **панцёрна кёса**

пудло 1. коробка (перев. велика або стара) (ст) || **пудёлко**

2. вул., знев. стара жінка (ст): Но, дивись: я тихонько виходжу з дверей, а те пудло теж шусь у двері і вже пантрує, де я так пізно виходжу (Авторка) || **ста́ре пудло**

♦ **ста́ре пудло** 1. ⇔ **пудло 2**

2. знев. стара, знищена річ (ст)

пуднути вул. кинути (ст): Поліційний аґент Когут підскочив до Матуляка, шарпнув його за плече і пуднув під стіну, мов мішок клоччя (Керницький)

пузён муз. духовий інструмент

пузоніст муз. той, хто грає на **пузёні**: В неділю по обіді до весільного дому приходили музиканти: два скрипалі, один басист, один із флейтою або кларнетом і два валторністи або пузоністи (Крип'якевич)

пукавка 1. вул. стрілецька рушниця; гвинтівка (ст): Заскоро г'вери викобзали... Чекай, я скочу до авта по наші пукавки! (Лисяк)

2. іграшковий пістолет (ст): У пукавки цівка з базникової рурки з окремим толоком-шпіном, що стисненим повітрям випихає насаджений на другому кінці цівки корок (Авторка)

пукати 1. стукати (ст): Хтось пукав в двері, але я сиділа тихо, не отворила, боялася, що, може, то якісь хатраки. Добре, що ви вже всі поприходили (Авторка)

2. випускати газу (м, ср, ст) || **пердіти**

пукатúлятисі → покатúлятисі

пуківаний → поківаний

пукнути *вул.* застрелити (ст)

пулікєр → полікєр

пулікєрня → полікєрня

пуліцай → поліцай

пулярес → полярес

пуляти *вул.* 1. продавати (ср)

2. красти (м, ср): Якби не вчорашній випадок, ніхто б ніколи не подумав, що гроші в колеґи пуляв якраз той милий Юрко (Авторка) || → **бухати**

пумідор → помідор

пумпи → помпи

пумпкі → помпкі

пупілек той, хто перебуває під чиеюсь опікою; вихованець (вихованка)

(ст): – Ну, і де ж твій пупілек? – Заховався під стіл. Но очиськами кліпає і зуби шкірить. – А то гунцвот! (Авторка)

пупіль ⇔ **пупілек**

пуплях брунька, пуп'ях (ст)

пурець (пурець, пуріць) пихата людина (ст)

пурець → пурец

пуріць → пурец

пурплі → парплі

пурцель порода голубів, які перевертаються в польоті сторчаком (ст):

Нахилється до клітки і виймає пару: "Бачите?" – Торкаюся пальцем чубиків: "Пурцлі?" (Нижанківський)

◆ **пурцлі виробляти** перевертатися сторчаком (ст)

пускати:

◆ **баєр пускати → баєр**

◆ **віца пустіти → віц**

◆ **голóту пускати → голóта²**

◆ **пускати фáрбу** зраджувати (ст)

◆ **пускати кінці в воду** знищувати докази (ср, ст): Я прилучився до думки про любовну аферу, щоб у цей спосіб у кожному разі допомогти "пустити кінці в воду" (Шухевич)

◆ **чар пускати → чар**

◆ **чáри пускати → чáри**

пускатися бути невірним, зраджувати; жити розпусно (ср)

пустіти:

◆ **кáнтом пустіти → кант**

◆ **пустіти пла́зом → плаз**

- ◆ **пустіти на фрай → фрай**
- ◆ **пустіти фярбу → фярба**
- ◆ **цинк пускати → цинк**
- ◆ **червоного когутá пустіти → когút**
- ◆ **<червоного> кондúктора пустіти → кондúктор**

пугас вул. чоловічий статевий орган (ст) || → **будуляц**

пугатися знев. 1. одружуватися (ст)

2. зустрічатися з дівчиною (хлопцем) (ср, ст)

3. вести безладний спосіб життя (ср)

пугня:

- ◆ **пугня хмелю** кухоль пива (ст)

пуго вул. 1. ⇔ **пугас**

2. дурисвіт, аферист (ср)

пугф 1. вигадка, нісенітниця (ст)

- ◆ **говорúти на пугф** говорити навмання, розраховуючи на успіх (Франко)

2. **крав.** широкий рукав (ст): А то все – зовсім одна і та сама праця: і криноліни, і пуфи, і тюрнюри, і емансипація! Все має тільки одну мету – здобувати серця мужчин, полювати на мужчин, уловляти вселенну з вусами! (Франко)

пугц вул. дружній жарт, витівка (ст): Було це весняною порою. Ми, тобто наша родина, поверталися пізно додому... Вмить обскочили нас чотири типи так званих "небесних пташок", чи то пак "батярів", що не "сіють, не орють, а збирають..." Один з них гаркнув: "Віддавайте все дорогоцінне, що у вас є, як ні – то вам макітри порозбиваєм". Моя мати, яка вмiла зберегти рівновагу, не впала в панiку, підійшла до одного з них, підняла кашкет і мовила: "Ой, пане Бартолетті, як ся маєте? Як поживаєте? Вчора я мала нагоду говорити з вашим батьком. Чи він щось вам переказав для нас?" Батяр зблід. Він уже не той, вже знітився. та сам не знає, на яку ногу ступити. Ледь чутно промовив: "Як це ви, панство. можете такою пізньою порою сюди ходити, адже всякі люди тут переходять. можна натрапити на бiду... Ми вас тільки хотіли налякати, навіть в нас на думці не було, щоб вас скривдити. Ми це тільки так, для "пацалихи", для "пугу". Ми вас проведемо", – вже цілком смирно сказав Бартолетті. "Уклiнно дякуємо, ми підемо самi", – відповiв батько. ("Пацалиха" – жарт, насмiшки, а "пугц" відповiдає першому, однак жартується з тим, кого знається) (Скоцень) || **пацалiха** (пацалiха)

пугiвка догана, докiр (ст)

пугнути вдарити (ст): Пан Макс поклав на зеленому колись, а тепер нiякого кольору сукні три кульки – двi жовтi і одну червону, переломився впоперек на столi, прицiпився кийком до крайньої кульки, навчаючи мене, як треба "пугнути" (Керницький) || → **вгатúти**

пугóваний:

- ◆ **пугóваний на глянц → глянц**

пугувáти 1. чистити до блиску (м, ср, ст): Пугувати мешти – то Татова справа. Вранці в нас в передпокої вишиковується начищене до блиску взуття (Авторка)

|| **<пугувáти> на глянц**

- ◆ **<пугувáти> на глянц ⇔ пугувáти 1**

2. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити; дорікати (ст): Так нас вчора пуцували на кафедрі, що аж курилося! Ну, а що маєш робити? Стулиш писк і стирчиш як вилка в торті (Авторка) || → **бештати**

пуцулува́тий → **пацалува́тий**

пу́цьвірок чоловічий статевий орган (перев. невеликого розміру) (Лучук) || → **будуляк**

пу́цька 1. ⇔ **пу́цьвірок** (м, ср, ст)

2. нездара (ст)

◆ **пу́цька воло́ва** *вульг.* цілковита нездара (ст) || **пу́цька грабо́ва**, **пу́цька зло́мана**, **пу́цька лі́пова**

◆ **пу́цька грабо́ва** ⇔ **пу́цька воло́ва**

◆ **пу́цька зло́мана** ⇔ **пу́цька воло́ва**

◆ **пу́цька лі́пова** ⇔ **пу́цька воло́ва**

пу́чка незначна кількість чого-небудь сипкого, яку можна взяти кінчиками пальців; щіпка (ст): Як печеш паску, то до тіста треба дати пучку соли (Авторка)

пу́шка коробка, банка (перев. металева) (ст): Під правим рам'ям щільно притискав закриту пушку, в якій у такт повільних кроків хлюпотіла гаряча кава (Нижанківський); Невисокий, сухорлявий, з вічно затурбованим, хоч і усміхненим лицем. Де тільки зібрався більший гурт українців, чи то виходили з церкви, чи з театру, під час віча чи зборів, – обов'язково з'являвся там радник Сосновський з невідлучною бляшаною пушкою. "Панство, прошу на горód Сокола-Батька!" Дехто вважав його за дивака, дехто за пошесть, дехто насміхався, але рідко хто викрутився від датку. "Що він може зібрати, крапля в морі!" Кажали люди "крапля в морі", а тим часом збірки радника Сосновського заплатили не одну сотню квадратних метрів городу, чудової площі за Стрийським парком, що її ініціатор купна Іван Боберський називав легеньми українського Львова (Купчинський)

пушкóта *військ.* артилерія (ст): Мав на собі блюзу старшини від пушкоти (Боберський)

пфáйфендéкель особа, яка перевіряє вхідні квитки на спортивні змагання (ст)

пхáти:

◆ **пхáти чужé пiр'я у свій хвіст** → **пiр'я**

◆ **пхáти бiдú пóперед себе** → **бiдá**

пхéнькати (пхúнькати) плакати; пхикати (м, ср, ст)

пхúнькати → **пхéнькати**

пшек *вул., знев.* поляк (Лучук) (ср) || → **áнтек**

пшеся́тка *вул., вульг.* перерва між статевими актами (ст)

◆ **дай пшеся́ткі** *вул.* дай докурити (ст)

пшехóдняк прохідний двір (ст): А Виговський мав у своєму розпорядженні полк новобранців із сільських хлопців, які губилися на вулицях. Ідуть вулицею, а тут постріли з вікна. Поки він туди, той збіг униз і через т.зв. "пшеходняк" (місце, де можна перейти через подвір'я на іншу вулицю) – на другу вулицю і спокійно пішов, а револьвер заховав (Колесса)

пшéцьо́с *вул.* гаманець, портмоне (ст) || → **гавéрник**

пшизво́їтка особа, яка обов'язково була присутня під час зустрічей хлопця з дівчиною (ст) || **цьóтка пшизво́їтка**, **цьóця пшизво́їтка**

◆ **цьо́ця пшизво́тка 1.** ⇔ **пшизво́тка:** Не знаю, чи Підгайний мав нагоду побачити куратора, але тепер знаю, що мене вживав він як т.зв. “цьо-цю пшизво́тку”, щоб у якийсь спосіб закрити причину своєї приявности в кофейні (Шухевич)

2. старша пані, яка надмірно цікавиться життям інших і вважає своїм обов'язком повчати всіх (ст) || **цьо́тка пшизво́тка**

◆ **цьо́тка пшизво́тка 1.** ⇔ **пшизво́тка**

2. ⇔ **цьо́ця пшизво́тка 2**

пшик ніщо (м, ср, ст): Із їхнього бажання зробити пишне прийняття вишов великий пшик (Авторка) || → **гізі**

◆ **велі́кий пшик** ⇔ **пшик**

◆ **із ші́ни пшик** із великого – дрібниці (натяк на оповідання про невмілого коваля, який клепає розпалену шину доти, доки з неї не залишилося майже нічого, тільки недопалок пшикнув у воді) (Франко)

пшиперду́льський набридливий, надокучливий (ст) || **приперду́льський**

◆ **па́ні пшиперду́льська** → **па́ні**

пшисціра́дло простирадло, простинь (ст) || **просту́рало**

◆ **де́ртися як старе́ пшисціра́дло** → **де́ртися**

пшияцю́лка 1. англійська шпилька (ст) || **а́графка (гра́фка)**

2. *вул.* подруга, товаришка (ст) || → **приятелька**

пшодовні́к *вул.* підстаршина поліції (ст): Над самою водою стояли замислившись представники влади – три умундуровані поліцаї з 2-го комісаріату під командою “пшодовніка” Валігури, який скурпулятно слинив олівець і щось записував у службову книжку (Керницький)

пштгі́гнути 1. дати щигля (ср, ст) || **пштрі́кнути, шпі́гнути, штрі́кнути**

2. вколоти (ср, ст) || **пштрі́кнути, штрі́кнути**

пштрі́кнути ⇔ **пштгі́гнути**

п'ю́рка *вул.* тонке, рідке волосся (ст) || → **баді́льки**

п'ю́рко пасмо тонкого волосся (ср, ст) || **пю́ро**

◆ **ма́ти два <три> п'ю́рка** мати рідке волосся (ср, ст): Дивись, пані Стефа має три п'юрка, а й собі робить ондуляцію! Ціла парада (Авторка)

п'ю́рник *шк.* пенал (ст)

п'ю́ро 1. перо (ст) || **перо́**

2. мітла (ст) || → **перо́**

3. ⇔ **п'ю́рко** (Лучук)

п'я́ний:

◆ **п'я́ний в ду́пу** п'яний до безтями (ср, ст) || → **влю́ляний**

◆ **п'я́ний в шті́ри ду́пи** ⇔ **п'я́ний в ду́пу**

◆ **п'я́ний в штóк** ⇔ **п'я́ний в ду́пу:** Тож дорогий наш пан майстер міг би, теоретично беручи справу, вибрати свою тисячку аж завтра ранком, що є теж неправдоподібно, бо в тій порі він буде п'яний в штóк (Керницький)

◆ **п'я́ний як бе́йля (бе́ля)** ⇔ **п'я́ний в ду́пу**

◆ **п'я́ний як бе́льок** ⇔ **п'я́ний в ду́пу**

◆ **п'я́ний як канóна** ⇔ **п'я́ний в ду́пу**

пяско́вня → **піскі́вня**

п'ясту́к (п'ясту́к) кулак (ст): Треба було втікати. Ударом п'ястука висадив вікон-

ні рами разом зі склом і вискочив на вулицю. На тому кінець (Нижанківський); Бурилець відчув, як її рука в його долоні затремтіла та пробувала затиснутися в п'ястук (Ярославська); Зрештою, інші сиділи в клясі і денервувалися. Вони умовленими знаками питали тих товаришів, що мали годинники, яка година. П'ятаний сигналізував пальцями, а той сигнал виглядав так: коли, приміром, до дзвінка було ще одинадцять хвилин, тоді показував на обох руках десять пальців, а потім замикав п'ястук і ще правою рукою показував один палець – звичайно, палюх – разом одинадцять пальців. Опісля затулював п'ястук правої руки і шарпав ним три-чотири рази, начеб потягав жердкою від дзвінка, це означало, що до кінця лекції ще одинадцять хвилин. По якимсь часі знов йшов запит, а потім сигналізовано відповідь вже меншою кількістю пальців і так далі, аж вкінці по коридорах гімназії залунав визвольний гомін дзвінка, і рівночасно почали галасувати учні інших кляс, що вибігали на коридор (Шухевич)

❖ **то так до того йде, як п'ястук до носа** про те, чого не вдається зробити (Франко)

п'ятий:

◆ **п'ята тóчка → тóчка**

п'ятка вул. долоня (ст)

п'ятно́:

◆ **в'ітиснути п'ятно́ → в'ітиснути**

п'ятно́ваний карт. помічений, позначений (ст)

Пане господарю...

Пане господарю вставай з постелі,
Вставай з постелі, надний джері
Розставляй столи все тисові
Стелі склякоря все кулькові.
Будь же тебе аж чотлєро гостєй

А що перший гостє — вино золотє
Із **ТОРГОВЛІ** взяте добре, столовет
А другий гостє — велике дєво
З **ЦЕНТРОСОЮЗУ** шинка і мєсиво
І третій гостє знаменитий будє
З **МАСЛОСОЮЗУ** маслє прибудє
А що четвєртий — то вєє солодєнный
З **ФОРТУНИ** гостє — дїточкєй чємнєнь-
(нимє)

Р

ра́бат знижка (ст)

раба́ти військ. вилоги на мундирі (ст)

раба́тка невелика грядка для квітів (ст)

ра́бін вул. суддя (ст): Вона мусіла мати добрих "рабінів", бо дали їй лише два місяці (Рудницький)

рабува́ти грабувати (ст): QhQ? ратуйте, рабуют (Авторка)

ра́бух (ре́бух) вул. хабар (ст) || → **хабар**

равт урочистий бенкет, прийом (ст): Зате на равті мали ми цілий час ясно освітлену салю, і всі виділялися, а це насправду додає настрою (Нова хата 1937)

рагля́н (регля́н) крав. реглан (ст): В цій лекції подаємо рисунок раглянню дворядового на 3 гудзики нормальної фігури (Повний курс)

рагляно́вий (регляно́вий) крав. реглановий (ст): Рисунку рукава не подаємо тому, бо нема найменшої зміни між рукавом регляновим, а рукавом маринарки (Повний курс)

ра́да:

◆ **не ма́ти на то́ ра́ди** про безвихідь, скрутну ситуацію (ср, ст): Було це для нас – товаришів – дуже прикре, але ми не мали на то ради (Шухевич)

◆ **нема́ на то <те, це> ра́ди** про безвихідь, тупик (ср, ст): Коротко і дуже влучно висловився про цю "славному" подію композитор Станіслав Людкевич, коли йому доручили промовити на святі для відзначення "возз'єднання": "Радянська армія визволила нас від польського панського панування, і нема на це ради" (Тарнавський О.)

❖ **добра́ ра́да ліпша, як готóві грóші** (Франко)

раде́йко радіо (ср, ст) || **ра́дійо (ра́дію)**

раде́лко крав. пристрій для нанесення малюнка на поверхню: Коли маємо вже вирисований рукав зверхний і спідний, тоді підкладаємо під нього другий папір такої ширини й довжини, як є вирисований спідний рукав. Опісля їдемо раделком по рисунку спідного рукава і в цей спосіб дістаємо готову відбитку спідного рукава (Повний курс)

ра́дерка (ра́дирка) шк. гумка для стирання (ср, ст): В нас належало до дуже добрих жартів кинути в піч радирку, так що на наступній лекції треба було відчиняти вікна, а через те була перерва в навчанні (Монцібович)

ра́дійо (ра́дію) ⇔ **раде́йко** (ст)

ра́дирка → **ра́дерка**

ра́дію → **ра́дійо**

радіовисі́льня радіостанція (ст): Це була щоденна руханка, передавана радіовисильнею для всіх тих, що бажали зберегти стрункність тіла і минаючу молодість (Острук)

ра́дше 1. краще (ср, ст): Торік після моря нам діти відразу похворіли, то цього року вирішили поїхати радше в Карпати (Авторка)

2. точніше (ср, ст): Отже, насамперед побачив о. Каштановича, а радше його чорну бороду і рум'яне та трохи сердите обличчя (Керницький)

раз:

❖ **раз козі смерть → коза́**

раз-два́ швидко, миттєво, одразу (м, ср, ст): Не так раз-два, фраєр! (Лисяк) ||
→ **айн-цвай-драй**

разі́ти 1. неприємно вражати, дивувати (ст): Не потрібно додавати, що для нас, малих, все при вечері було святе, а навіть страви – головно кутя – були святі, для того дуже разило вуха, коли Юлько “безбожно” і тривіально говорив, що чекає Святого вечора, бо тоді “добре собі трісне куті” (Шухевич)

2. засліплювати (про яскраве світло) (ст): Лямпа разила очі, і дуже хотілося, щоб всі нарешті пішли і дали мені спокій (Авторка)

разі́вка (разу́фка) *знев.* сільська дівчина; селючка (ст): Та – разівка, а та – дама, Та – в шаліку, та – в панама, Кожда має сильну хуть, іно, брате, романс круть (із пісні)

разо́вий грубого, першого помолу, із висівками (про борошно) (Лучук)

◆ **разо́вий хлі́б** хліб із *разового* борошна (ст): Разовий хліб дуже корисний (Авторка)

разу́фка → разі́вка

рай:

❖ **на сі́лу в раю́ не бу́деш** (Франко)

ра́йбах → ре́йвах

ра́йбі́да *вул.* звідниця, сваха (ср, ст)

райбува́ти *вул.* 1. терти, натирати (ст)

2. проводити обшук (ст)

ра́йвах → ре́йвах

ра́йда *вул.* 1. балакуча жінка, дівчина (ст)

2. балаканина (ср)

◆ **піту́ на ра́йди** піти потеревенити до знайомих чи сусідів (м, ср, ст)

ра́йдати *ірон., знев.* теревенити, базікати (м, ср, ст): Скільки ж можна райдати! Вже борщ весь википів, діти поснули, а вона пішла і пропала (Авторка) ||

райцува́ти

ра́йзи *вул.* мандри, подорож (ст)

◆ **піту́ в ра́йзи** помандрувати (ст)

райзува́ти *вул.* 1. перебувати в постійному русі; ходити, їздити (ст): Та де ж ти її, Галюню, злапаєш в хаті, та вона цілими днями десь райзує, аж пізно ввечером вертає додому, та така змучена, що їй не до забав (Авторка)

2. мандрувати, подорожувати (ст)

районі́вка *вул.* дівчина з великими грудьми (ст) || → **бомба**

ра́йпач *вул.* нагайка (ст)

ра́йтки штани; штани-галіфе (ст): Все пройшло дуже гарно. Гумореска Тершаківця у мойому виконанні всім дуже сподобалася. За кілька тижнів у “Студентському Прапорі” появилася стаття про цей вечір, а при ній карикатура мене, з профіля, як я, одягнений в доробу, у чоботях і райтках, з підписом: “А Дейчаківський читає не свої твори”. І роби комусь послугу (Дейчаківський) || → **бікси**

ра́йфур *вул.* весільний дружба нареченого (ст)

райфурка *вул.* 1. весільна дружка нареченого (ст)

2. дівчина, яка агресивно реагує на докори, зауваження (ст)

3. ⇨ **районівка**

райцувати вул. 1. теревенити, базікати (ст) || **райдати**

2. робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити (ст): І чим більше порпався в минулому, тим лютіший ставав. Сам сабе райцував власними словами. Той спокійний Ясько, що ніколи не виходив з рівноваги, що ніколи не хвилювався (Тарнавський З.) || → **бештати**

3. збуджувати сексуально (ст)

рак 1. рак

◆ **піту́ ра́ки годувати** втопитися (Франко)

◆ **як з ра́ка жеребець** про того, хто не відповідає своєму становищу (ст): По другій поїздки Павло сказав в присутності наших зверхників: "Та хоч з нього вояк, як з рака жеребець, але слідуєчий раз він уже може їхати сам" (Дейчаківський)

◆ **з ра́ка малá позна́ка** про того, із кого немає жодної користі (Франко)

◆ **не хвалі́ ра́ка пе́ред ве́чором** не хвалися передчасно (ст): – Ага, маєш "вакаці"! – з'їдливо зашипів Грозбецький. – Не хвали рака перед вечором. Добре, що та забава не на нашому відтинку (Лисяк)

2. вул. лом (ст)

рамада́н:

◆ **від Рома́на по Йо́рдán – украї́нський рамада́н** ірон. про період тривалих зимових свят в Україні – від 1 грудня (мч. Романа) до 19 січня (Водохрещтя) (м, ср)

раме́но́ 1. плече (ст): Вона відіпхнула Богдана від себе і, тримаючи його на відстань своїх рамен, подивилась довго по всій його постаті (Лисяк); Із стін сплеться штукатурка, в середині стелі судорожно повикривлювані раме́на звислої бронзової лямпи як члени багаторукої потвори, що здоганяє невидного (Марська) || **плече́, ра́м'я**

◆ **з ра́мени** від імені, за дорученням (ст)

2. притока (річки) (ст): Тут скручує Полтва, скріплена тими двома допливами, прямо на північ, пливе вздовж вулиці Зибликевича, Сенаторської, Академічної, а при перехресті вулиць Панської і Кохановського зустрічається з четвертим раменем, що впливає на східних периферіях міста в ліску на Погулянці під старовинним присілком Пасіки (Шах)

ра́м'я ⇨ **раме́но́ 1:** – Будем йому фразерські кавали оповідати! – кидає через ра́м'я запитаний, кінчаючи вмонтовувати дроти в апарат. – Будем му баєр за-сувати! (Лисяк)

ра́нга військ. звання, ранг (ст): Як повернувся з рангою і своїм знанням, перестав пізнавати своїх знайомих (Селепко)

рандеву́ ⇨ **ра́ндка**

рандиво́я ⇨ **ра́ндка** (ст)

ра́ндка (ра́нтка) побачення, зустріч закоханих (м, ср, ст): Він оженився з Маринкою, дочкою сторожа будинку на розі вулиці Янівської і Бема. Оженився, бо мусив оженитися. Ви знаєте, що я думаю. Вона вже на третій ра́ндці, що від-

булася серед природи на Гицлівській горі, повідомила про те... (Тарнавський 3.);
 Приятельські зустрічі, т.зв. "рантки", кінчалися відпровадженням дівчини до її
 дому з прощальним поцілунком її руки чи лиця (Дзедзик) || **рандеву́, рандиво́я**

◆ **відати ра́ндку** призначити побачення (м, ср, ст)

ра́нтка → **ра́ндка**

рапа́тий шорсткий, шершавий (ср, ст): Руки Бабці були такі рапаті, струджені, але було так приємно, коли вона торкалася обличчя чи гладила по спинці (Авторка)

рапа́товий який реагує емоційно, нервово; холеричний (ст): І був раптовий.
 Що-небудь сказати, він уже скипав (Тарнавський 3.)

ра́птус нервова людина; холерик (ср, ст) || **не́рвус, ра́птус-не́рвус**

ра́птус-не́рвус ⇄ **ра́птус**

ра́рітас (ра́рітас) рідкісна річ, раритет (ст): На перервах поміж годинами можна було бачити "шкрабів", що потаємно конспірували і показували собі взаємно "рарітаси", якими тоді вже були такі тепер звичайні канадійські, північноамериканські та інші марки. Я міг почванитися рарітасом, якого ніхто другий у гімназії не мав, а саме: маркою з островів Самоа (Шухевич)

ра́рітас → **ра́рітас**

расо́вий породистий, добірний (про людину) (ср, ст) || **дорі́дний**

ра́та 1. частковий платіж боргу або частина плати; внесок (ст)

◆ **на ра́ти** у кредит (ст) || **на випла́ту**

2. термін сплати боргу (ст)

рату́нко́вий → **ряту́нко́вий**

ра́туш ратуша (ст)

рафі́нований досконалий, витончений у своїх проявах (часто негативних) (ср, ст): О, той Мілька – то рафінований злодій, він то не одне потрапить (Авторка) || **вірафі́нований**

рафі́новано досконали, витончено (ср, ст): Вічно чуємо одне у справі поховань тих польських "орльонт" на Личакові: що українська сторона до того перевороту, який стався 1 листопада, дуже готувалася. Річ полягає в тому, що якраз навпаки – поляки готувалися. Вони це робили надзвичайно рафіновано (Колесса) || **вірафі́новано**

ра́х-ця́х-ця́х іст. вид польки

рахі́гіс мед. рахіт (ст) || **криву́ха**

раху́ба рахунок (ст): Вони вже втратили рахубу днів (Лисяк)

рахува́ти 1. рахувати || **числі́ти**

2. розраховувати, покладатися (ст) || **числі́ти**

◆ **рахува́ти як на три ту́зі** вул. бути впевненим; довіряти, покладатися (ст): На нього можна було завжди рахувати як на три тузи (Тарнавський 3.)

рац феєрверк (ст)

ра́ція слухність, правота (ст): – Рація! – погодився Радлович. – Можемо все добути і нічого не маємо втратити (Марська); Видів, що баба випила. А як випила, то трудно, кожний інакше реагує. Один плаче, другий починає оповідати про свої нещастя, а інші вилазять із шкіри, щоб довести свою рацію в політичних чи відповідних професійних питаннях. А Маринка показує ноги (Тарнавський 3.) ||

рехт (рихт)

ра́чки спираючись на долоні й на коліна (м, ср, ст)
рачкува́ти повзати *рачки* (перев. про дитину) (м, ср, ст)
раюва́ти розкошувати (ср, ст)

рва́тися:

♦ **рвэ́ться як бздúни** → **бздúни**

рвону́тися:

♦ **рвону́тися з ко́пита** *вул.* зірватися з місця (ст): Не минуло й п'яти хвилин, як почувся умовлений свист. Я рвонувся з копита і почвалав у напрямі стадіону Робітничого Спортового Клубу, обгородженого високим парканом (Керницький)

реа́лка *шк.* школа реальна; на відміну від гімназії без вивчення грецької та латинської мов, тривалість навчання – 7 років (ст) || **норма́лка**

ре́бух → **ра́бух**

реванжува́тися (реваншува́тися) віддячувати, відплачувати (ст): Ми реваншувались їй або вином з “Народної Торгівлі”, або “помадками” з цукорні Пясецького (Шах)

реваншува́тися → **реванжува́тися**

реверéнда *церк.* священнича ряса (ст): Дуже люблю ту знимку діда Клюса в реверенді. На ній він ще зовсім молодий, тільки після семінарії (Авторка); І добре придивившись, то вже багато із нас нагадує хіба ту беззубу бабусю, що то в одному старому дотепі, сповідаючись, виговорювала такі пристрасні гріхи, що від них сповідникові реверенда мало що не почервоніла: “Коли ж це все було?” – “Яких сорок літ назад!” – “Чого ж ви з того ще тепер сповідаєтесь?” – “Бо це – такі милі спомини” (Лис Микита 1960²: ЕКО); Розмір і рисунок грецької галицької реверенди ... В римській реверенді приходять три фалди, глибокі й сильно запросовані (Повний курс)

реверéси *крав.* відлоги (ст)

ревідува́ти 1. обшукувати (ст) || **ревізува́ти**

2. переглядати, вишукувати (ст)

ревізія 1. обшук (ст): Була ревізія в домі моїх родичів, то було щось страшне, компромітуюче (Авторка); О третій годині дня над ранком убігла до нашої спальної кімнати служниця і, перелякана, сказала, що прийшла поліція на ревізію. У мене ще ніколи не було ревізії, але, мимо цього, прихід поліції мене ані не здивував, ані не збентежив. Не здивував, бо тоді у всіх сливе поважніших громадян-українців робила польська поліція ревізії. Мене навіть дивувало, що дотепер у мене цього ніколи не було. Врешті, тоді уважано як певного роду дефект, коли в українця не було ревізії. Мене ревізія не перелякала, бо маю доволі цивільної відваги, і ніколи пізніші доволі часті ревізії мене не лякали (Шухевич)

2. перегляд, огляд (ст)

♦ **ревізія мо́ди** показ мод (ст): Ревізія моди була імпрезою зовсім новою, цікавою, згуртувала багато громадянства (Ярославська)

ревізува́ти ⇔ **ревідува́ти** 1: Моя дама трохи нервувала, бо її тиснення на дзвінок не відкривало дверей: “То що то, до холери? Мама є в хаті, а чомусь так довго не відкривас!!!” – юнка почала активно ревізувати торбинку, але ключі не знаходились (Оробець)

ревіндіка́ція повернення майна попередньому власникові (ст)

ревіра дільниця (ст): Спершу завжди знайшовся "тренер", однак, коли якийсь отримав "простий" в ніс і "кров потекла рікою", тоді під акомпаньямент принагідних глядачів, на зразок "бий, я його знаю", навчання перетворювалося в парубоцьку бійку, яка, як правило, кінчалась в "ревірі" у д-ра Р. Ковальського або д-ра Р. Турка, які були лікарями (Загачевський)

рєвний 1. щирий, відданий (ст): О! Він дуже ревний греко-католик. Не такий, знаєте, що, як тривога, то до Бога, а такий-то побожний! Серед чоловіків – то рідкість (Авторка)

2. ретельний, старанний (ст)

рєвнюх ревнивий чоловік (ср, ст)

рєвтюх вул. старший чоловік, схильний до *батярства* (Лучук)

регімєнт управління; правління (ст)

регїстр:

◆ **на висóкому регїстрі** дуже голосно, надривно (ср, ст) || **на віщóму регїстрі**

◆ **на віщóму регїстрі** ⇔ **на висóкому регїстрі**: Ткачук, який уже перед тим гостро зареагував на перший контакт з тим типом, тепер не тільки відмовив, але ще й сказав кілька гострих слів, й це започаткувало перепалку на "вищóму регїстрі" (Тарнавський О.)

регля́н → **рагля́н**

регляно́вий → **рагляно́вий**

регуля́тор:

◆ **на цілий регуля́тор** на повну силу; гучно (ст): Можна, безперечно, припускати, що, маючи в кишені льос на тисячу злотих, пан майстер Копитко забажав раптом визволитись з солодких подружніх кайданів і загуляти, як кажуть на Богданівці, "на цілий регуля́тор" (Керницький)

редькївниця ⇔ **редькївця**: Там при матурі при-

ємністю було те, що екзаменатори діставали друге снідання або підвечірок – чай, хліб з маслом і редькївницею, квасне молоко і т.д., і після такого підкріплення іспит ішов замітно краще (Крип'якевич) || **редькївця**

редькївця редиска (ст): Від появи найранішої, молоденької редькївці із "спектів" аж до пізньоосінніх дарунків природи, як ото пузаті дині, горіхи чи пізні яблука, день у день, в погоду чи в негоду, в холод чи в спеку, пані Евдокія стояла мужньо на своєму пості під дерев'яним страганом, немов богиня Деметра, обложена звідусіль ряснотою земних плодів, кожнoчасно тримаючи дебелу руку на живчику базарної клетітні (Керницький)

резє́рва стриманість, брак сердечності (ст)

◆ **з резє́рвою** стримано; з осторогою, обережно (ст)

резигна́ція відмова (ст)

резигнува́ти відмовлятися (ст): Пропоную: всі на дансін! З чаю резигнуємо (Марська)

рей?: За одним із столиків сиділа "12-ка". Так називала себе група наймолодших тоді, переважно початкуючих і мало ще відомих поетів і письменників. Чому ця

Салатка

з редькївці і сиру

20 дкг сиру, спрасованого в плесканку, 2 в'язки редькївці, сіль, приріз, кріп, півлітри сметани.

Редькївцю пократити в платки, сир – у кістку, посолити. Додати січеного прирізу і кропу, сметани, легко вимішати. Приладжувати перед самим поданням, бо коли стоїть довго, то редькївця твердне (Нова хата 1939)

група називала себе "12-кою"? Властиво, ми ніколи не нараховували до числа дванадцять. У цій групі "рей" водив найбільш уже заавансований поет і "рабін", як його називали, Анатоль Курдидик. Пригадую собі, що тоді появилася була в "Комарі" карикатура на "12-ку": округлий стіл, а за столом дванадцять різних курдидиків!.." (Лис Микита 1960¹¹: ЕКО)

ре́йвах (ра́йбах, ра́йвах) 1. метушня, біганина, галас, крик (м, ср, ст) ||

жидівський ре́йвах

2. безлад, розгардіяш (м, ср, ст) || → **байзель**

♦ **жидівський ре́йвах** 1. ⇔ **ре́йвах 1**

2. ⇔ **ре́йвах 2**

рекомпенза́та → рекомпенса́та

рекомпенса́та (рекомпенза́та) винагорода, компенсація збитків або втрат (ст): За почестями не ганявся, і ми знали, що він не хотів стати директором, хоч крайовий інспектор Іван Левицький пропонував йому директуру (здається, як рекомпенсату за якісь грошові зобов'язання) (Гординський)

реконвалесце́нт (реконвалісце́нт) *мед.* особа, яка вже одужала, але ще фізично ослаблена (ст): Вкінці усьому приходить кінець, прийшов він і моїй хворобі, так що на Різдвяні свята як реконвалесцент я поїхав до родичів, де просидів аж до Йордану, а потім знов до Львова, щохвили голодний, як звичайно по тифі (Шухевич)

реконвалесце́нція (реконвалісце́нція) *мед.* період одужання (ст)

реконвалісце́нт → реконвалесце́нт

реконвалісце́нція → реконвалесце́нція

реко́рд рекорд

♦ **кро́нути реко́рд → кро́нути**

реко́рдіст рекордсмен (ст): Ти чув коли, щоб Роман Денисюк, рекордист коротких бігів, кого-небудь підвів? (Лисяк)

рекру́тський:

♦ **рекру́тське ву́хо** 1. рекрут-недотепа (Франко)

2. *вул., знев., ірон.* недотепа, дурень (ст): При тому говорив: "Раб Божий! Я найшов його золотого!.. Я ще свого не маю. Раб Божий, рекрутське вухо!.. Де він мав золотого?.. Ти мав золотого?" Раб Божий держався рукою за спину й кривив обличчя: "Мав" (Нижанківський) || → **бевзь**

реку́за *вул.* відмова женихові (ст)

релегува́ти відраховувати, звільняти (перев. із навчального закладу) (ст): Костел св. Лазаря – власність міської фундації для вбогих міста Львова при вул. Коперника, де свого часу довгі літа був секретарем фундації вуйко Маркіяна Шашкевича Орест Авдиківський, у якого знайшов пристановище Маркіян Шашкевич, коли його релеговано з духовного семінара за його "Дністрову Русалку" (Шах)

ремесло́:

❖ **ремесло́ – золоте́ дно** (Франко)

ре́мі карт. вид гри (ст)

ремісува́ти *футб.* зіграти в нічию (ст)

ремпо́лити *ірон.* погано грати на скрипці (ст)

репара́ція (репера́ція) 1. *мед.* операція (ст)

2. реставрація, ремонт (ср, ст)

репарувáти (реперувáти) 1. мед. оперувати (ст)

2. лагодити, ремонтувати (ст)

реперáція → репарáція

реперувáти → репарувáти

репéта 1. повтор (ст)

2. додаткова порція страви (ст): Тут саме "намовляли" мене, щоб я все своє пережите виклав на папір, що більше: дали мені папір, олівець, ну, і прямо заявили, що коли я щось "шкрябону", то й "репета" буде. Чоловік мав вовчий апéтит, тому на таку пропозицію погодився, однак заявляючи, щоб від мене нічого надзвичайного не сподівалися (Загачевський)

репетéнт шк. учень, який другий рік навчається в тому самому класі (ст)

репетувáти¹ 1. шк. другий рік навчатися в тому самому класі (ст): На велику журбу моїх родичів, я мусів п'яту клясу "репетувати" (Шухевич)

2. муз., ірон. проводити репетицію (ср, ст)

репетувáти² 1. надто голосно кричати (ср, ст): І чого ж ти так репетуєш? Аж вуха позакладало (Авторка)

2. муз., ірон. надто голосно співати (м, ср, ст)

ресóра:

◆ буйда на ресóрах → буйда

◆ буйнє на ресóрах → буйнє

респéкт повага, пошана (ст): Настоятелем бурси тоді був п. Баб'як. То був чоловік низького росту, лисий і товстий, ввічливий і культурний. Ми відразу ж відчули до нього респект, але бачили, що ще більший респект має п. Баб'як перед своєю дружиною, яка була значно вищою від нього і ще товстішою (Шанковський)

респектóваний поважаний, шанований (ст): Отець Каштанович, тоді парох Знесіння, – це була постать небуденна, може, й не всіми люблена, зате всіми респектована, навіть польською поліцією (Керницький)

респектувáти поважати, шанувати (ст): Факт є фактом, що Клим має силу в руках, і це треба респектувати (Тарнавський З.); Найперше такої "задоброї" мами малі діти "не бояться", а старші не респектують, хіба мама їм колись щось боронила (Авторка); Також створилася для нього особисто така атмосфера, що йому не було можливо далі працювати в рамках УГВР і він мусів знайти інший форум. Я респектував його погляди і ми розійшлися, якби нічого не сталося (Дейчаківський)

реставра́ція (рестора́ція) ресторан (ср, ст): Верх Княжої гори знаходиться на плантаціях, між домиком огорожника й штучною печерою. В давні часи (до 1830-их рр.) на місці, де тепер є домок огорожника і реставрація, ішов глибокий стрімкий яр, так що Княжа гора була цілком віддалена від другої гори, на якій стоїть тепер могила Люблінської унії (Крип'якевич)

рестора́ція → реставра́ція

ре́ти вигук розпачу, здивування; ох; о Господи (ст)

рефекта́р їдальня (ї)

рефо́рми жіночі довгі труси (ст)

рехт (рихт) слушність, правота (ср, ст): Чого ти до нього вчипився, він має рихт, що так робить (Авторка) || **ра́ція**

- ◆ **не рехт (рихт)** не подобається (ср, ст): Як тобі не рехт, то зроби собі рехт (Франко); Кому це не рехт, то хай поцілує Курочку в те місце, звідки ноги виростають (Вільде)

реце́пис поштова квитанція про отримання листа (ст)

рецита́ція декламування (ст): Завдяки тим рецитаціям я теж попав у студентську пресу. На студентському форумі був організований літературний конкурс, який відбувся в Літературно-Мистецькому Клубі. На цьому конкурсі молоді адепти поезії й прози мали читати свої твори. Студент медицини Тершаківець чомусь сам не хотів читати свої гуморески і попросив мене для нього це зробити (Дейчаківський)

рецитува́ти декламувати, виголошувати (ст)

ре́ченець (речинець) термін (ст): З початком 1921 року мав я вже за собою іспит з восьмої гімназійної кляси у Львові і підготовлявся до матури, що її реченець визначено мені на весну того ж року (Яцура); Найтяжчим було захистити дипломну працю. І справа полягала не лише в тому, щоб знайти тему і правильно оборонити, а головне, щоб дістати дозвіл на захист диплому. Треба було успішно скласти усі іспити і отримати від професора реченець – перепустку для захисту дипломної праці – і визначитися з датою захисту (Чайківський)

речинець → реченець

решта залишок, здача (перев. грошей) (м, ср, ст): Гібель відповідав, якби видавав решту. "Ні, Кацяба, шкода часу. І так задовго сидиш. Іди вже домів" (Нижанківський)

ри́ба 1. риба

◆ **вудити ри́бу → вудити**

◆ **гру́ба ри́ба** *знев., ірон.* впливова людина, яка займає керівну посаду (ср, ст): О, та той Влодко – то тепер груба риба, до нього І не підступиться (Авторка) || **гру́бша ри́ба**

◆ **гру́бша ри́ба ⇔ гру́ба ри́ба:** Але присутність М. Лебедя, якого я пізнав, бо раз перед тим його бачив у Станиславові, вказувала, що це провідні члени організації, чи, як здавалося, "грубі риби" (Дейчаківський)

◆ **здоровий як ри́ба** про здорову, міцну людину (ст): Через нього дуже скоро вдалося зробити, що мене признано неспосібним для фронту. Це не була легка річ, бо я був здоровий як риба І лікарі самі мусіли вишукувати в моїм організмі якийсь непорядок (Шухевич) || **здоровий як ри́бка**

◆ **купе́ць на здо́хлу ри́бу → купе́ць**

◆ **но́ги з ри́би** *вул., ірон.* щось неймовірне, неможливе (ст): – Може, тобі щось дати? – Йо. – Ну? – Ноги з риби. – З цибулькою? – Гуляй, кажу (Нижанківський)

❖ **і ри́ба не пліне проти́ бістро́ї воді́** (ст)

❖ **ри́би пе́ред са́ком не лóвлять** (Франко)

❖ **у велі́кій воді́ велі́кі ри́би** (Франко)

❖ **я до зго́ди, як ри́ба до во́ди** про миролюбиву людину, яка не схильна до колотнеч (Франко)

2. *шк., ірон.* той, хто не має розвиненого музикального слуху; не надається до хорового співу (ст)

ри́бка 1. рибка

◆ **здоровий як ри́бка ⇔ здоровий як ри́ба:** Ця здорова, зрештою,

як рибка, вікова бабуся, що не раз ставала Славкові в пригоді в подібних випадках, знадобилась йому й тепер (Керницький)

2. *крав.* виточка: З огляду на теперішню моду носять пумпи широкі, подібні до спідниці, і тому треба протинати більше рибок в долині. Рибки не треба витинати, лише протинати і зшивати широким швом так, щоби шва випадково не приснула (Повний курс); Далі протинаємо цілу довжину кишені, і тоді витинаємо рибку зпереду, яка нам творить грудь, якщо робимо маринарку до фігури. Наколи не робимо єї до фігури, то цеї рибки не витинаємо (Повний курс); Краяння рибки в рибиці є це моя власна метода, яка в практиці мала дуже добрий вислід (Повний курс); В плечах вшиваємо дві рибки, але не протинаємо, лише сильно запрасовуємо до переду, а по випрасуванню готового плаща розпорюємо ці рибки і залишаємо їх отвертими (Повний курс)

рúваль суперник (ст)

рúгати (рúгати) *вул.* блювати || → **вергати**

◆ **рúгнути бáлак** → **бáлак**

рúгати → **рúгати**

риглювати зачиняти браму на *рúглю* (ст): Брав дві “шустки”, як належалося, риглював браму і чалапав вниз до задумливої квартири (Тарнавський 3.)

рúгель (рúгель) засувка, колодка (до дверей) (ст) || **рúгля**

рúгля ⇔ **рúгель**

ригорóз іспит на ступінь доктора (ст)

ригорозáнт той, хто складає іспит на ступінь доктора (ст)

риж рис (ст): Риж зварити з маслом. Щоб був сипкий, взяти вдвоє стільки води, що рижу (Ліщинська)

ризикáнт відважна, самовпевнена людина; завадіяка (ст) || → **гбйрак**

рúмар *іст.* ремісник, який шиє ремінну кінську зброю

римúнда → **румúнда**

рúнва труба для стікання води (м, ср, ст): Юр здіймив з голови кашкет, виглянув з-поза ринви й вдарив головою об мур (Нижанківський)

◆ **шуміти як у порóжній рúнві** про сильний головний біль, запаморочення (ст): Місько заплющив очі. В голові шуміло, як у порожній ринві. Чув наче через десятю стіну, як заскрипіло крісло, як стукнула об таріль ложка, як тріскотіла долівка – чи мама йшла до кухні? – і все тихо (Нижанківський)

рúндзя *карт.* дев'ятка *черва* у грі *хапанка* (ст)

рúнка кухонна посудина, каструля (ср, ст): Курку порізати на частинки, пригнітити на товці і покласти її до ринки з покришеною городиною (Ліщинська); Під стіною комода, на ній, на старім місці, ринка, синя ринка з молоком (Нижанківський) || **баняк**

рúнок:

◆ **Песій рúнок** → **песій**

рúнський:

◆ **пúти за рúнського** гучно гуляти, витрачаючи значні кошти (ст): Народ був переважно вже зачехерений, згідно з традицією, що від віків наказувала їх предкам “пити за ринського”, коли йдеться в рекрути (Лисяк)

рúншток жолоб чи канава для стікання води; риштак (ст) || **рúшцік**

рип різкий скрип, звук (м, ср, ст)

◆ **черевúки на рúпах** черевики, що скриплять під час ходьби (ср, ст)

рúпати 1. скрипіти (м, ср, ст): Дитинко, та не рипай тими дверима! Давай або туди, або сюди (Авторка)

2. *вул.* їсти (ст) || → **трúняти**

3. *вул., вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грíмати**

рúпнути 1. скрипнути (м, ср, ст)

2. сильно вдарити (ст) || → **вгатúти**

3. *шк.* залишитися ще на рік у тому самому класі (ст) || **зарепетува́ти²**

рисува́ти *вул.* швидко йти, поспішати (ст): А кур... закрив під носом. Як потисне, то зробить трасу за десять хвилин, але мусить фест рисувати (Тарнавський 3.)

рись *знев.* селюк, який у місті вдає бувальця (ст) || → **бадúль**

рúти *знев.* 1. говорити поза очі (ст) || **рúцкати (рúцькати)**

2. шукати (м, ср)

♦ **рúти канáли** → **кáнал**

ривовина гравюра (ст): Це був магнат, що любувався у мистецтві, збирав старі книги, монети, ривовини, мінерали, фауну, а найбільше любив ботаніку (Крип'якевич)

рúхати *вул.* сильно кашляти (ст)

рихт → **рехт**

рихтéльний ⇆ **рихтикáльний**

рúхтик саме так, якраз (ст): – Але я тих польських золотих не хочу. Заплатіть долярами. Дайте п'ятсот долярів. – Рихтик, бо я також паперових золотих не хочу. Я співвласник великої фабрики мармеляди у Львові і торгую тільки за доляри (Острук)

рихтикáльний слухний, правильний, справедливий (ст) || **рихтéльний**

рихтува́ти 1. готувати; збирати (ст)

2. куварити (ср, ст)

3. ремонтувати, лагодити (ст)

рихтува́тися готуватися; збиратися (ср, ст): Ти вже рихтуєшся до Різдва? (Авторка)

рицúна касторка (ст) || **рицúнова олія**

рицúновий виготовлений з *рицини* (ст)

♦ **рицúнова олія** ⇆ **рицúна**

рúцкати → **рúцькати**

рúцькати (рúцкати) 1. копати, рити (землю) (ст)

2. порпатися, перебирати (перев. їжу) (ср, ст): Не рицькай, а їж вже (Авторка)

3. говорити поза очі (ст) || **рúти**

риша́да (роша́да) *шах.* зміна позиції короля і тури (ст)

рúшка (*перев. мн. рúшки*) густо зібрана смужка тканини для оздоблення одягу; рюш (ст): Чорні оксамитки в'юються довкруги стану, тюлеві ришки збігають спідницями вниз (Нова хата 1938)

риштíк природний рівчак, канава для стікання води; риштак (ст) ||

рúншток

рівне́нький:

♦ **рівне́нько як в áптеці, ні цвяха ме́нше** *вул.* дуже точно, до копійки (ст)

рівнобіжно водночас; одночасно (ст): Рівнобіжно з тими вечерницями в честь Т. Шевченка улаштували учні української гімназії також "свої" вечерниці в ту честь (Шухевич)

рівнорамénний рівнобедрений (про трикутник) (ст): Вистава доволі велика, з підставою стятого, рівнораменного трикутника (Ярославська)

ріг:

- ◆ **притерти ро́ги** *вул.* 1. вгамувати, втихомирити (ср, ст)
- 2. змусити підкоритися; зробити покірним, приборкати (ст) (Франко)

рігель → **рігель**

ріжний різний (ст)

ріжніця різниця (ст)

різати 1. різати

- ◆ **різати ба́лак** → **ба́лак**
- ◆ **різати кобіту** → **кобіта**

2. *муз.* фальшувати (під час співу) (ст): Але там між сопранами хтось немилосердно ріже! (Шухевич) || **денотувати**

- ◆ **мармеліка** різати ⇔ **різати гре́ка**
- ◆ **різати гре́ка** удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; удавати дурника (ст) || → **грати вар'ята**
- ◆ **різати кобіту** *вул.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грімати**
- ◆ **різати фа́цета** ⇔ **різати гре́ка**
- ◆ **різати фаці́ята** ⇔ **різати гре́ка**
- ◆ **ту́рка** різати ⇔ **різати гре́ка**
- ◆ **фу́ня** різати ⇔ **різати гре́ка**

Різдво́:

- ◆ **зелене Різдво́, білий Велі́кдень** якщо на Різдво тепло, то на Великдень падатиме сніг (народне вірування) (Франко)

різдвувати святкувати Різдво (ср, ст): То було за совітів. Було так fajно, як моїй бабці за Польщі. Було тайно і було fajно. Ми різдвували в Лисиничах, під самісіньким лісом. Серед нас були комуністи і комсомольці. Це давало нам гарне прикриття, бо кожен міг сказати, що є тут при праці. Завжди гарно співається, коли це заборонено. Люди люблять різні заборони (Оробець)

різу́ла (різу́ля) 1. *вул.* різник; м'ясник (ст) || **масáр**

2. *знев.* лікар-хірург (ст)

різу́ля → **різу́ла**

рік:

- ◆ **кі́лько ро́ків, ті́лько ві́на** що старша дівчина, то більше посагу за неї треба дати (Франко)
- ◆ **рік ми зійшо́в, як з батогá трісну́в** про швидкоплинність часу (Франко)

рік-рі́чно щороку (ст): Ту залу декоровано рік-рі́чно в однаковий спосіб (Шухевич)

рі́па:

- ◆ **любі́ти як пес рі́пу** → **пес**

рі́ч справа, суть (ср, ст): – І в чім рі́ч? – Та в тім рі́ч, що ти займаєшся не своїм ділом і пхаєш носа, куди не треба (Авторка)

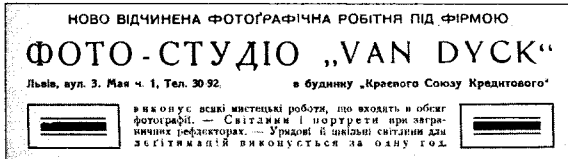
Християнська фірма
НАЙКРАЩІ
НИТКИ до шиття
ШОВК до шиття
БАВОВНУ до цирування
 купуйте тільки змаркою
 „ТРИ ЛЕЛІЇ“
 ФАБРИКА Warszawa, Żelazna 56

♦ **не від речі** доречно (ст): Не від речі буде згадати тут один епізод, що трапився теперішньому професорові політехніки, а бувшому учневі проф. Жмурка Іванові Левинському (Нагірний); Не від речі буде згадати про реальність, на місці якої стоїть тепер палата тов. "Дністер". Це був старий двоповерховий дім, жидівська власність. Тут у партері містився "Сокіп" в перших роках свого існування. Опісля на першому поверсі були робітні "Труду", а опісля займала цілий поверх "Руська бурса ремісничка і промислова" (Нагірний)

♦ **несотворенні речі → несотворенний**

♦ **річ ясна** зрозуміло, очевидно (ср, ст): Річ ясна, що був строгий при-

каз, щоб усі вбралися в найкращі одяги, чисте білля, аби вичистили собі черевики, як дзеркало, щоб в тих черевиках було видно шаблю самого корпскоманданта (чому якраз шаблю, того нам не

казано), і дальше, що кожний має мати чисту хустину до носа, але не для повітання нею достойника, тільки щоб не обтирати носа пальцями чи рукою правої руки, бо й таке часом бувало (Шухевич)

❖ **кожда річ має свою міру** (Франко)

річник ірон. той, хто ходить до церкви тільки на великі свята (перев. на Різдво та Великдень) (м, ср, ст): Про річника в нас іронічно кажуть: "Коли не прийду, все в церкві співають "Христос Воскрес", або "Коли не прийду до церкви, все паски святять" (Авторка)

рішійтися зважитися (ст): Отут, звичайно, я мусів рішійтися на один сміливий крок, який раніше уплянував: сховатися в шафу з убранням (Керницький)

робіти:

♦ **ва́ла робіти → вал**

♦ **не робі з та́та вар'я́та (варія́та) → ва́р'ят**

♦ **не робі з та́та вар'я́та, а з ма́ми носмі́ховиско → ва́р'ят**

♦ **не робі з та́та вар'я́та, а з ма́ми ма́лпи → ва́р'ят**

♦ **ро́бити, аж скі́ра з рук лі́зе** виконувати важку роботу (Франко)

♦ **ро́бити в по́ртки → по́ртки**

♦ **ро́бити ге́ци → ге́ци**

♦ **ро́бити гра́нду → гра́нда**

♦ **ро́бити з се́бе посмі́ховисько** виставляти себе на загальний осуд, висміювання (ср, ст)

♦ **ро́бити си́ць → си́ць**

♦ **ро́бити сця́ну → сця́на**

♦ **ро́бити так, як би ся грі́ха не бо́яти** бути безоглядним у своїх діях, учинках (Франко) (ср, ст)

♦ **ро́бити шу́стку → шу́стка**

♦ **ро́бити як пес за ва́рста́том** ледарювати, байдикувати (Франко) || → **бімбати**

робітний працюватий (ст): Наша Влодзя така робітна дитина: і поспрятує, і позамітає, і начиня помие, і до skleпу по молоко піде, і добре слово промовить, а той Ромко – то чистий збуй, так, ніби не від одних родичів діти (Авторка)

робітник робітник (ср, ст): Той столяр, що робив нам кухню, то дуже добрий робітник, все так гарно, акуратно повикінчував (Авторка) || **роббцяш**

♦ **робітник до готівної м'яски** дармоїд, ледащо (Франко)

робітня майстерня; ательє; цех (ст): Фелон та петрахиль ушли українки в "До-стави". Прапор виконала львівська робітня на замову впрост від стрільців через Івана Іванця. Це була робітня, яка мала робітницю, вишколені до вишивання прапорів (Боберський)

робота 1. робота

♦ **м'юкра робота** вул. справа, пов'язана з убивством (ст)

❖ **такá робота псу на б'уду** про погано виконану роботу (Франко)

2. вул., вульг. статевий акт (ст)

роббцяш вул. робітник (ст) || **робітник**

ровер велосипед (м, ср, ст): Кам'яною стяжкою шосе, що вела гострим віражем вгору, посувався поволі ровер (Лисяк); Я приїхав на ровері, бо від мене то було недалеко. Переїхав Кульпарківський міст, і я на місці (Оробець) || → **біцикл**

♦ **п'омпа до ровера** → **п'омпа**

♦ **п'омпка до ровера** → **п'омпка**

роверіст велосипедист (м, ср, ст) || → **біцикліст**

рогатівка → **рогатівка**

рогатий тролейбус (м)

рогатівка (рогатівка) шапка із чотирма го-
стрими кінцями (ст)

рогатка іст. міська застава: Перед самою рогаткою, що була великою брамою з залізних крат на їзді і двома такими же фіртками для пішоходів, простяглась по лівім боці на розлогім терені фабрика горілок фірми відомого промисловця Яна Бачевського (Шах) || **рогачка**

♦ **Городецька (Городоцька) рогатка**

іст. міська застава на в'їзді до міста зі сторони Городка: Від Копиткового майдану відгалужується на північ вул. Залізнична, яка колись доходила до нинішньої вул. Шевченка. З кінця XVIII ст. це була дорога, що сполучала Городоцьку та Янівську рогатки (Мельник І.)

♦ **Давідівська рогатка** ⇔ **Сіхівська рогатка**

♦ **Жовківська рогатка** іст. міська застава на в'їзді до міста зі сторони Жовкви: Балачка Міхаловуї зі Знисіне з Павловою з ругачкі Жовківскуї (Рудницький)

♦ **Зелена рогатка** ⇔ **Сіхівська рогатка**

♦ **Личаківська рогатка** іст. міська застава на в'їзді до міста зі сторони Тернополя

♦ **Стрійська рогатка** іст. міська застава на в'їзді до міста зі сторони Стрия: У таких настроях я наблизився до того славного княжого Львова

Сентиментальний фрагмент

За Успенською церквою місяць.
Він, із дому ішовши до міста,
В трьох корчмах зупинився і знемігся.
А та перша була на рогачці,
А та друга була на Пекарській,
А та третя була на Підваллі.
Одинадцятку б'ють Бернардини,
Одинадцятку ратуша б'є вже,
І останній трамвай вже відїхав
З-під Високого Замку – як завжди.
За Успенською церквою місяць.
Він ледь-ледве на баню підвівся
І у вікна глядить, що напроти,
В тихі вікна, відчинені навстіж,
Де, здавалося, молодість завжди.
За Успенською церквою місяць.
Я, із дому ішовши із міста,
В трьох корчмах зупинився – і знемігся.
А та перша була на рогачці,
А та друга – де? – чорт її знає!
А та третя – де? – чорт її знає!
Одинадцятку б'ють Бернардини,
Одинадцятку ратуша б'є вже,
І останній трамвай вже відїхав
З-під Високого Замку – як завжди.
З-під Високого Замку – назавжди.
За Успенською церквою місяць

Бабай

і до т.зв. "Стрийської рогатки", яка стояла на висоті пізнішого грища "Сокола-Батька" (Шухевич); До 1870 років при перетині Стрийської та св. Софії була Стрийська рогатка. Далі йшли рідкі садибні будівлі і, як писав Францішек Яворський, "на цьому місці була романтична пустка, непрохідне переплетення урвищ, ярів, глиняних горбів, зосередження різного роду волоцюг" (Мельник І.)

♦ **Сіхівська рогатка** іст. міська застава на в'їзді до міста зі сторони Бібрки: Далі починається вул Зелена, що тягнеться від вул. Івана Франка до межі міста – траса давньої Волоської дороги... На Зеленій була Сихівська рогатка (деякий час вона називалася Давидівською та Зеленою). Спочатку рогатка стояла на перетині з нинішньою вулицею Кримською, а пізніше – неподалік теперішньої вулицею Дністровської (Мельник І.) ||

Давидівська рогатка, Зелена рогатка

♦ **Янівська рогатка** іст. міська застава на в'їзді до міста зі сторони

Янова: Янівська вулиця починалась колись рогачкою коло костела св. Анни (Крип'якевич)

рогачка ⇔ **рогатка**: Львів, що розрісся за австрійських часів і в першій половині XIX віку розвалив в середмісті свої вали й укріплення, мав до I світової війни шість рогачок, тобто в'їздових брам, і дві акцизові фіртки; через ці брами вели з різних напрямів до міста 10 краєвих доріг, що стояли під зарядом комунікаційного відділу Краєвого відділу. А рогачками цими були: городецька, стрийська, зелена, личаківська, жовківська і янівська, а акцизові фіртки, тобто менші в'їздові брами, які не мали сполучення з краєвими шляхами, були при кінці вул. Софії і Замарстинівської (Шах)

Рогальки

1 шк. масла топленого, 1 шк. сметани солодкої, дріжджа за 3 крейцари, кварта муки, але може бути і більше, якщо тісто занадто вільне. Все вимісити. Коли виросте, робити рогальки, надіваючи конфігурами і посипаючи мигдалами.

Піч не дуже горяча (Переписи)

рогаль 1. хлібо-булочний виріб у формі півмісяця (ст)

2. вул. Місяць (небесне світило) (ст) || → **війтек**

рогальок (перев. мн. **рогальки**) кул. вид здоби (ср, ст)

родзінка 1. (перев. мн. **родзінки**) сушені ягоди винограду; ізюм (м, ср, ст)

2. влучне слово, вираз (ср, ст): Ми всюди маніфестували своє українство рідною мовою, але в приступі злости користали не раз з "родзинків" польського словника, багатого на соковиті вислови, особливо у львівському жаргоні (Домбровський)

3. пікантна цікавинка, новина (Лучук) (ср, ст)

родзіннок ірон., шк. панич (ст) || → **ананас**

родіти:

♦ **гóлий як го ма́ти роді́ла** → **гóлий**

♦ **сло́ня роді́ти** → **слонь**

родітися:

♦ **під злодійською звіздою роді́тися** → **звізда**

родичі батьки (м, ср, ст): Її родичі, що жили в малім містечку під російською границею, померли, і одинока її сестра приїхала до неї (Тарнавський 3.)

ро́жа (**ру́жа**) 1. троянда (ср, ст)

♦ **рум'яна як ро́жа** → **рум'яний**

❖ **нема́ ро́жі без те́рня** (Франко)

2. багаторічна декоративна рослина родини мальвових (*Malva L.*); рожа (м, ср, ст)

3. *кул.* перетерті із цукром пелюстки *рожі* (*Malva L.*) (м, ср, ст): Хто з нас не любить бабциних роґальків з рожею (Авторка)

рожа́вний який повязаний із *рожею* (ст)

розба́влений який відчув азарт, захоплення (ст): Розбавлені цим кўпном ідуть ще за рукавичками, торбинкою й деякими дрібничками (Вільде)

розба́тjрува́тися 1. проводити багато часу в товаристві *батjрів* (ср, ст)

2. надто часто збиратися у веселих товариствах, де люблять гучно розважатися, забавлятися (ст): Щось наші хлопці розба́тjрувалися, шовечора то уродини, то танці, то клуб, то ще якась причина не сидіти вдома, але нехай вишумлять ті повнолітні діти, ще кілька років – і по студіях, а там... закладуть свої родини, свої діти, свої клопоти (Авторка)

розважа́ти розмірковувати, роздумувати (ср, ст): У часі Великого посту розваж, християнине, чи гідно ти живеш (Авторка)

розве́денка розлучена жінка (ср) || **розві́дка**

розві́дка (розвў́дка) ⇔ розве́денка (ср, ст): Наталка, "весела розві́дка", ніяк не підпаде під підозру поліції. Наталка, добрий товариш, що вміє зарадити болеві голови після перелиття, вміє порадити на всі любовні клопоти, сідає за картовий стіл, коли бракує четвертого до брїджу, і до якої завжди можна зателефонувати, коли не хочеш сам йти на вечорниці чи подивитись на нову програму в "Багателі" (Лисяк)

розві́й розвиток (ст): Гарна приємна краска, добрий естетичний крій дає естетичне вдовілля. А ми знаємо, що воно є одним із наймогутніших імпульсів у розвою людської культури (Нова хата 1934)

розві́ятися:

♦ **розві́ятися як дух** зникнути (ст): Рижий казав поставити мені пиво й обійняв за шию. Раб Божий розвіявся як дух... По десятому пиві, як Рижий раз на десять хвилин отворяв очі, я пригадував собі Раба Божого (Нижанківський)

розводне́ний розбавлений, розчинений (ст)

розвоє́вий який стосується розвитку; розвитковий (ст): Учнями в тому часі професори не займалися, психології хлоп'ячого віку не студіювали. Про розвоєвий час в житті хлопця ледве чи хто тоді в нас думав, зрозуміння тяжких перемін у хлоп'ячій психіці ледве чи хто тоді пробував (Гординський)

розвў́дка → розві́дка

розв'язання розпуск, ліквідація (ст): У вирі того подвійного життя траплялися арешти поодиноких учнів, а навіть розв'язання якоїсь кляси, але підпільне життя не припинялося (Домбровський)

розв'язáти розпустити, ліквідувати (ст): Був пластуном куреня "Лісових чортів", а коли польський уряд розв'язав Пласт, вписався до руханкового товариства "Сокіл-Батько" і брав у його діяльності живу участь (Загачевський); В 1832 р. при вправах під час Зелених свят через необережність набито гармату кулею й убито одного міщанина, – тоді артилерійський корпус розв'язано (Крип'якевич)

АРОМАТИЧНІ ОЛІЙКИ „ПЛАСТУ“

з запахом румовим
цитринновим
рожанним
ананасовим
ванілевим

ЦЕ НАЙКРАЩИЙ ДОДАТОК
ДО ПЕЧИВА.

розгар *крав.* ? : Коли вже маємо полотно перекресне, тоді кладемо на нього розгар і підфастригуємо так, щоби він лежав аж до самого стану, себто на лінії П, К, Б, і тоді витинаємо той розгар так, як є витяте полотно (Повний курс)

розгаратати *вул.* 1. розбити, знищити (ст) || **розфалатати**

2. сильно порізати (про глибоку рану) (ст)

розгуканий свавільний, некерований (ст): Це здебільша був результат майстрування "сцизориками" (кишеньковими ножиками) або й "майхрами" (пружинними ножами), які належали до неодмінного акцесуару дещо розгуканої молді великого міста (Процюк)

розгудзувати розв'язати, розплутати гудз (ст)

роздебенди (роздибенди, роздобенде):

♦ **піти на роздебенди (роздибенди, роздобенде)** 1. піти по крамницях, щоб купити милі серцю речі, прогулятися містом, зустрітися із друзями (ст): – І як пройшов твій перший день відпустки? – Люкс! Як зранку пішла на роздебенди, то вернула аж по обіді. Купила торбинку, зустріла Славка, випили кави з тісточком в "Вероніці", тебе згадували, перейшлися пішки аж до Кайзервальду. Суперово відпочила (Авторка)

2. *вул.* піти на пиятику (ст)

роздибенди → роздебенди

роздобенде → роздебенди

роззлоститися роздратуватися, розізлилися (м, ср, ст): – Їв щось? – Ні, випив тільки склянку води. – Отож то й маємо! – роззлостився лікар. – П'єте воду, наче горілку! (Селепко)

роззявити:

♦ **роззявити гёмбу → гёмба**

розігрітий:

♦ **як розігріта пательня → пательня**

рбказ *військ.* наказ (ст)

розкішниця жіночий статевий орган (Лучук) || → **кацамонія**

розкладанка *вул.* жінка легкої поведінки; повія (Лучук) || → **вінклювка**

розклявісити *вул.* відчинити (ст)

розкбзати *вул.* розбити (ст)

розкрохмалити зробити добрішим, веселішим (ст): Тлумачу їй: "Серденько, скарбе мій, я тобі щось заспіваю або забренькаю на гітарі, щоб тебе розкрохмалити". А вона – ні та й ні. Я, каже, хочу соловейка! (Керницький)

розкрохмалитися *вул.* подобрішати, повеселішати (ст): Голова Ключбу говорив дещо через ніс, але й він розкрохмалився, коли виявилось, що Роман Денисюк є спільним їх знайомим (Лисяк)

розложіти:

♦ **розложіти на долівці → долівка**

розлупка *вул.* розправа; розстріл (ст): Кумаєш? Потім я влетів до кібля і пересидів у Бригідках щось півроку, а накінці, як почали вести на розлупку, яюсь хлоп сі заблятував і виліз цілий... Ти бачив тих, що відкітували там, на Лонцого?.. (Лисяк)

розмаїтий різноманітний (ст): На столах порозставляли розмаїті наїдки і алькголь (Авторка)

♦ **бути розмаїтим** погано почуватися (ст)

розмалювати:♦ **розмалювати циферблят → циферблат****розмовець** співбесідник (ст): Розповідач раптом увірвав і поглянув на свого розмовця (Лисяк)**розпаньшитися** стати надто вибагливим, перебірливим, розпещеним (ст): Другого дня дістали ми від п. Гані бештанину за те, що ми розпанюшилися та не смакує нам уже каша (Нагірний)**розпарцельований** поділений (ст): Ця акція постійно терпіла крах, бо родінка пильнувала льох, а тим паче смакоту, яка дурманила всіх і настроювала. "Ти що там робиш?" – чув я голоси зверху. – "Не бери нічого, бо то всьо розпарцельоване і чуже!" – наказував мені рідний брат мого тата, Славко. – "А я шукаю своє, мамине, бо їсти хочу!!!" – брехав я з підвалу (Оробець)**рбзпач:**♦ **гранатівий рбзпач → гранатівий****розпелэханий** 1. розтріпаний, розкуйовджений (ст)

2. який захворів, занедужав (ст)

розпердблвити *вул., вульг.* розбити (ст)**розпільяч** *вул.* револьвер (ст)**розпина́ти** розціпати; розв'язувати (ст): Люди простягають втомлені ноги, розпинають пояси, відстібують шоломи (Лисяк)**розплáщитися** *жарт.* роздягнутися (ср, ст)**розповідач** оповідач (ст)**розпбрювання** *злод., вул.* зламування (сейфів) (ст)**розпра́ва** 1. дослідження; студія (ст)2. судовий процес; слідство (ст) || **судб́ва розпра́ва**♦ **судб́ва розпра́ва** ⇔ **розпра́ва 2:** Дальшим сенсаційним моментом було переслухання знатоків оружжя. Через цілий час розправи лежав на столі перед предсідником Маером той револьвер, яким С. Федак стріляв у часі невдалого атентату. Коли перед столом станули знатоки оружжя, поучив їх предсідник Маер: "Панове мають видати потвердження, чи той револьвер..." – і почав глядіти на столі за револьвером, якого там вже не було. Всякі розшуки не довели ні до чого. Револьвер пропав, зник, як роса на сонці, і я по нинішній день не знаю, хто його вкрав (Шухевич)**розправі́чити** *вульг.* позбавити цноти (ст)**розпу́ка** розпач (ст): Батьків вивезли, а діти 14 і 7 років дивилися за ними на станції, за товарним вагоном, в якому були їх батьки. Діти були в розпуці, залишені самі без їди і пристановища, без помешкання, яке забрали політруки (Коць)**розрив́ка** забава, розвага; відпочинок (ср, ст): Коли треба було чекати з півтори години, вийти нікуди не можна, ані розмовляти нема з ким, книжка була її одинокою розривкою (Франко)**рбзріз:**♦ **цісарський рбзріз → цісарський****розса́джувати** із силою розбивати, розламувати, розколювати (ст): Бо мрія – це динаміт. Розсаджує й потребує розрядитись (Нижанківський)**розсу́патися:**♦ **розсу́патися як згра́я горобців → горобець**

розста́вити:

- ♦ **розста́вити фамілію по куга́х** → **фамілія**

розсува́ти:

- ♦ **розсува́ти но́сом** 1. бути перебірливим у їжі (ср, ст)
2. мати різноманітні забаганки (ср, ст)

розтача́ти *кул.* розкачати (тісто) (ст): Розтачати тісто, викласти на посмароване деко і дати доброї начинки (Авторка) || **вита́чати**

розте́рти:

- ♦ **плюнь та й ного́ю розі́тру́** → **плюнути**

розто́птаний:

- ♦ **розто́птані цига́рки** → **цига́рка**

розтру́нкувати витрачати марно, нерозумно (майно, гроші) (м, ср, ст): Сяня не встигала отямитися, як розтринькувала увесь заробіток, від чого сама згодом тяжко страждала (Авторка) || → **протру́нкувати**

розтушо́ваний розсіяний, приглушений, неясковий (про світло): Монтер забув його погасити, і світло крізь полотно куліс розтушованим і ніжним пилом засипало наш стіл і, продершись через дірку котари в'язкою гострих стріл, золотило Феденків горб (Тарнавський 3.)

ро́зум 1. розум || **ке́пело (ке́пуло, кепеле), лепéта (липéта), фúси в голові**

- ♦ **всі ро́зуми по́йти** *ірон., знев.* про самовпевнену, зарозумілу людину (ср, ст): Думаєш, що вже всі розуми поїла, та що ти в цьому житті бачила, що ти там знаєш (Авторка)
- ♦ **да́ти в ро́зум** *вул.* вдарити в голову (ст): – Ти, Юра, дай му там в розум! – ззиває гуцула Базилько. – Я не маю серця бити фраєра, а як я б'ю, то могила цвите! (Лисяк) || → **вга́тити**
- ♦ **ро́зум у п'ятах** про недосвідчену чи легковажну людину (ст): Як молодий – то розум у п'ятах, що, ні? (Нижанківський)
- ♦ **сам ро́зум** *ірон.* розумник (ср, ст)
- ♦ **сам ро́зум дикту́є** так говорять тому, хто у вчинках не керується логікою (ср, ст)
- ♦ **стра́тити ро́зум** → **стра́тити**

2. *вул.* голова (ст) || → **га́рбуз**

розумі́тися:

- ♦ **розумі́тися як вовк на зві́здах** → **вовк**

розфа́латаний *вул.* розрізаний (ст): Мого товариша як "шмигнув" тростинкою по правій руці, то аж протяв шкіру, і живе розфалатане м'ясо вискочило наверх (Шухевич)

розфа́латати *вул.* сильно розрізати (ст): Отсим майхром Юсько розфалатав му руку аж до кістки (Авторка) || **розга́ра́тати, розці́хати**

розхорува́тися захворіти (тяжко або на тривалий час) (ср, ст): Телефоную, щоб сказати, що Льонці не буде нинька в праці, розхорувалася поважно, має горячку, певно, то грипа (Авторка)

розчала́паний розходжений, розтоптаний (про взуття) (ср, ст): Але львівський письменник чується свобідніше, коли може вживати жарґону. Це трохи подібне до звички людей, які, маючи кілька пар нового взуття, з приємністю сунуть свої ноги в старі, розчалапані капці (Тарнавський 3.)

розчерéпити *вул.* розбити (голову) (ст): Завтра, наприклад, він повинен зор-

ганізувати щось в складі вугілля при Городецькій, 105, очевидно, якщо при цій нагоді вугляр не розчерепить йому лепети відлупком антрациту (Керницький)

☛ так би я ту мálпу розчере́пив → мálпа

розчепірка ірон. парасоля (м)

розчехля́ти говорити небилиці, заговорювати, обманювати (м): Він його розчехляв (Авторка) ||

→ **ба́ер засува́ти**

розчі́на кул. закваска для тіста (ст)

розчі́храний нерозчесаний (м, ср, ст): Не ходи така розчіхрана: вже третя година, а ти так, гейби щойно з ліжка (Авторка)

розчі́хати 1. розрізати, розсікти (ст) || **розфа́латати**

розчо́впати зрозуміти, збагнути (ст): Ми ніяк не могли розчовпати трудної латинської складні (consecutio temporum полишилось для всіх нас тайною, запечатаною семи замками, підрядні речення творили запаморочливий хаос...), не згадуючи вже про дідьчо свобідну грецьку складню (Гординський) || → **доглу́патися**

розчу́лений схвильований, зворушений (ср, ст)

розчу́лити схвильовати, зворушити (ср, ст)

розша́стати витратити нерозумно, намарно (майно, гроші) (м, ср, ст): Розшастав всю форсу (Авторка) || → **прогрі́нькувати**

роз'ю́шений розлучений, злий (ст)

рокува́ти військ. бути призваним на військову службу (ст) || **нарокува́ти**

роле́та (руле́та) ролокасета (ст): Цокало почув на устах твердий удар і з грюкотом звалився на склепову рулету (Нижанківський)

ро́льки крав. підплечики (ст): Коли хочемо, щоби в маринарці були гарні рольки в плечах, то даємо до плечей ще більше як 3 см (Повний курс); Треба рівно ж допустити й до ширини плечей один сантиметер, і тоді вийдуть дуже гарні рольки, бо в суті річи надмірна ширина плечей творить отсі рольки (Повний курс)

ро́льмо́нс кул. закручене філе маринованого оселедця з начинкою (ср, ст)
ро́ля роль (ст)

◆ **гра́ти ро́лю** мати значення (ст): А поза тим ще певну ролю грали так звані об'єктивні обставини (Тарнавський 3.)

роля́да кул. рулет (перев. із солодкого тіста) (м, ср, ст): Макова роляда в "Цукерні" на Староєврейській просто знаменита (Авторка)

ро́ндель 1. каструля з ручкою (ср, ст)

2. сковорода (ср, ст) || **па́те́льня**

ронде́льок 1. каструлька з ручкою (ср, ст)

2. сковорідка (ср, ст)

Ро́льмо́нс

Намочити оселедці на добу, вимити, повибирати кости. На 1 кг оселедців взяти 4 середні цибулі, порізати дрібно, 4 великих моркви також порізати на кістку і засмажити на олії до м'якості. Коли буде м'ягка, додати шклянку повила з помідорів і ще трошка посмажити. Остудити. Заварити фляшку оцту (як помідори дуже квасні, то з водою) з корінням і також остудити. Потім вилляти до цибулі, вважаючи, щоб не був ані рідкий, ані густий, і залити приготовані рольмопси. Через днів 3-4 уживати (Нова хата 1934)

Роля́да з курки

1 велика курка, 2 яйця, 3 булки, 4 дкг товщу, 6 дкг масла, сіль, перець, мушкатний орішок, 2 дкг масла до полівання

Вичистити й вимити курку. Стягнути цілу шкіру так, щоб ніде її не роздерти. Булку намочити в молоці й витиснути. Відділити м'ясо від костей і з булками пропустити двічі крізь м'ясорізку. Втерти масло з жовтками, дбайливо перем'яти з м'ясом, посолити, поперчити й додати в смак мушкаталового орішка. Вбити шум із білків і легко вимішати. Цю масу розвести по шкірі й зашити. Полити топленим маслом і пекти 2 год., підливаючи підливою, іноді водою (Ліщинська)

росá:

❖ з росі і воді, з великої калабáні *жарт.* вітання з нагоди дня народження (м, ср, ст)

рósіл *кул.* бульйон (м, ср, ст): Моя Бабця дуже любить росіл з качки (Авторка)

росповядáне розповідь

♦ **буя́не з росповядáнем** → **буяне**

♦ **гадáне з росповядáнем** → **гадáне**

рот:

♦ **рот як вітра́к** про невгамовного балакуна (Франко) || → **балабóл**

❖ **до рóта й на пóтемки не тра́фит** (Франко)

❖ **кóло рóта текло́, а в рот не попáло** (Франко)

❖ **комú в рóті гірко, то́му все гірко** (Франко)

❖ **не сміти рóта отворі́ти** про родину, у якій панує надто сувора дисципліна (Франко)

рóхля (рúхля) *знев.* стара, бридка, неохайна жінка (ст) || → **кирúнниця**

рошáда → **ришáда**

рубáти:

♦ **рубáти капуці́на** → **капуці́н**

ру́бцак рюкзак (ст) || → **брóцак**

ругóба *вул.* негарна дівчина (Лучук)

рудéра старий, занедбаний будинок (ст)

руж рум'яна (ст)

ру́жа → **рóжа**

ружа́нець:

♦ **до та́нця і до ружа́нця** → **та́нець**

ружо́вий рожевий (ст)

рука́:

♦ **є що в ру́ку взяти́** про велику, важку чи об'ємну річ (ср, ст): Пане, то є що в руку взяти (Тарнавський З.)

♦ **з першо́ї рукú** від очевидця (ст): Моя мама, що довідалася про це "з першої руки" (тобто від мене), сказала: "Стах бідний, але як п'яний, то ще бідніший. Шкода його" (Нижанківський)

♦ **за під ру́ку під руку** (ст) || → **за під па́ху**

♦ **ма́ти вільну ру́ку** мати змогу вирішувати справи на власний розсуд (ст): А так я мав вільну руку і міг зробити багато корисного, не повертаючи до себе уваги польської поліції (Чайківський)

♦ **на сво́ю ру́ку** для власної вигоди (ст): В Золочівщині комунізуючі селяни почали на свою руку антиколонізаційну і антивиборчу акцію (Шухевич)

♦ **не го́ден рукóю ру́шити** дуже слабкий, кволий, не здатний до праці (ст)

♦ **сиді́ті із залóженими рука́ми** нічого не робити, дармувати (Франко)

❖ **білі ру́ки робо́ти боя́ться** про неробу, ледащо (Франко) || → **люмп**

рука́в:

♦ **закаса́ти рукави́** → **закаса́ти**

руле́та → **роле́та**

рум ром (ст): У стані сильного зденервування вплив троха руму і тоді зміг думати про щось інше (Авторка)

румбáрбáр ревінь (м, ср, ст): Румбарбар (чи то на городі, чи то вже на базарі) завше пахне мені пишним плячком, який Бабця пекла спеціально з нагоди нашого приїзду (Авторка)

румóвий ромовий (ст)

румóвисько ⇆ **румóвище**

румóвище руїна, уламки, сміття (ст): Був близько, коли на Городецькій впали бомби ескадрильї німецьких літаків. Літаки появилися тут несподівано і летіли так високо, що їх ніхто не помітив. Два великі будинки розсипалися в порошок. Ясно: треба було рятувати, кого можна, з-під румовищ (Марська) || **румóвисько**

румóнда (римóнда) 1. зла, сварлива жінка (Лучук) (ст) || → **гáдра**

♦ **старá румóнда** ⇆ **румóнда**

2. *вул.* нерозумна, нерозважлива дівчина або жінка (ст) || → **дівчина**

румóнки жіночі короткі чобітки (ст)

рум'яний:

♦ **рум'яна як рóжа** про молоду, здорову дівчину (Франко)

ру́нда *вул.* коло; круг (ст): Залягла тиша, чути було тільки дрібні крочки пана Когу́та, який робив чергову "рунду" довкола кухні (Керницький)

рунджунджóвий → **орандженджóвий**

ру́ра¹ 1. труба (ср, ст): З му́рів звисають якісь фрагменти бляхи, поламані й повигинані водотягові рури, цегла й румовище засипують хідники і їздні (Лисяк); У Львові запроваджувано якраз водопроводи; тому вулиці в середмісті, а між ними і Стрілецька площа, були розкопані і розриті, куди вкладано металеві рури і розпроваджувано їх з пивниць до всіх поверхів і мешкань. Була це кольосальна інсталяційна праця і тривала довгі літа, заки її проведено в цілім місті (Шах)

♦ **На ру́рах** ⇆ **Ру́ри**

2. труба у стриптиз-клубі (м, ср)

3. *вульг.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

♦ **ру́ра <му> змнекла** *вул.* про того, хто злякався, перестав бути самовпевненим, дотепним у розмові (ст)

4. нездара, недотепа (ст) || **базни́кова ру́ра**

♦ **базни́кова ру́ра** ⇆ **ру́ра 4**

5. *вул.* кінець, погані справи; безвихідь; кепсько, якнайгірше (ср, ст) || → **а́мба**

ру́ра² частина кухонної печі; духовка (ст): Найсмачніший дріб печений на рожні... Заступає його печеня в ру́рі (Ліщинська) || **братру́ра**

ру́ри *вул.* штани (ст) || → **бікси**

Ру́ри *іст.* дільниця міста в районі вулиці Кохановського: Потоки Полтви розливалися широко, й над ними творилися мочари. Теперішня вул. Кохановського [сучасна К. Левицького] була багниста і в середній частині незамешкана. Називано її "Рурами", або "На рурах", від водопроводу, що йде нею на Погулянку... При кінці вулиці "На рурах" за ставком Шуманівкою (біля Академії ветеринарії) домики ставали густіші й була тут славна колись реставрація Макольондри з городом. Сюди вела дорога на Погулянку (Крип'якевич)

ру́рки 1. *кул.* трубочки, начинені кремом (ст)

Рурки

1 яйце вибити в шклянку, решту додати водою до верху шклянки. З того замісити тісто, як на вареники. Розтачати тісто тоненько, потерти 100 г маргарини, згорнути і знов розтачати. Так зробити 3 рази. Всього 300 г маргарини. Поставити на холод на 1½ години

(Переписи)

2. *кул.* макарон у вигляді трубочок (ст)

3. *бігуді* (ст): На стіні висіло дзеркало, по другій стороні прикриті полотном суконки. На вікні рурки, пудер, якийсь крем (Ярославська)

ру́син українець (ст): Коли Ясько казав-говорив: “А той катабас каже, що відбили Львів від русінської банди”, – то мене в тім місці шляк трафив. Мій старий був русин. Я добре пам’ятаю, як він до мене говорив: “Ти, дурню, тримайсі свого і ходи до своєї церкви, своїм богам молися, а не тикай у хвіст чуже пір’я”. Старий лазив на бесіду аж на Руську вулицю, хоч ми тоді мешкали на Вульці (Тарнавський 3.); Учнів русинів було небагато – кількадесят, які гуртувалися біля катехита о. Василя Лопатинського, що був сотрудником при Успенській церкві (Нагірний)

◆ **порядний русин** *знев.* надто толерантний до польського уряду українець (вираз запозичено з польського “op rusin, ale porządny”) (ст): Не маючи змоги займати державні посади (за винятком “порядних русинів”), представники української інтелігенції в більшості працювали в приватних установах (освіти, науки, спорту) або в українських кооперативах (Маслосоюзі, Центросоюзі, “Фортуні новій”, Народній торгівлі, “Труді”, українському банку “Дністер” і багатьох інших), які, до речі, дуже міцно стояли на ногах (Крушельницька)

◆ **упёртий русин** про впертість і непоступливість українців (у мовленні поляків) (Франко)

❖ **ру́си – твердуй кóринь** (Франко)

❖ **ру́син – пізній Іва́н** про надто пізній початок будь-яких справ (Франко)

ру́ський український (ст): Українська гімназія була дійсно українською, як тоді назівано “руською”. Директор і професори були виключно українці (русини), а між ними було тільки трьох кацапів, а саме о. Іоан Гушалевич, Михайло Полянський і Омелян Савицький, але треба пам’ятати, що тоді кацапи не були ще такі заїлі, як це було пізніше. Полянський і Савицький навіть були основоположниками товариства “Просвіта”. Польського професора не було ні одного, а польський язик був необов’язковий – навіть не зглядно обов’язковий, – і вчили його професори-українці. Коли я був у п’ятій гімназійній класі, тоді приділено до гімназії першого польського професора Юрія Конарського до польської мови і літератури, і такий стан був, мабуть, до розвалу Австро-Угорщини (Шухевич)

ру́та дорога, шлях (ст): Ніхто з нас, учнів, навіть не знав, де він мешкав. Він мав у Львові сталу “руту”, якою щодня ішов перед полуднем, а опісля тими самими вулицями вертав. Це були вулиці Баторія (яка тоді ще називалася Галицькою), дальше Галицькою і Краківською. Від кінця Краківської звертав. Чи зима, чи літо (Шухевич)

ру́ханка фізична зарядка; гімнастика (ст): У цьому спогаді я вирішив згадати лише одного з них – професора Степана Гайдучка, який, до речі, не мав академічних кваліфікацій. Він був учителем руханки на Філії з 1928 р., тобто з часу, коли польська влада перший раз в історії шкільництва в Галичині впровадила в шкільну програму цей предмет як обов’язковий. До цього часу ігри і забави були необов’язковим предметом. Перед Першою світовою війною дехто з учнів ходив на руханку до “Сокола”. Провідником вправ був там тоді Батько українського спорту – проф. Іван Боберський, професор УАГ, а допомагали йому

старші учні, між ними і Степан Гайдучок (Микитович)

руханковий гімнастичний (ст)

♦ **руханкова заля (саля) → саля**

рухля → рбхля

руця ласк. рука (м, ср, ст) || **ручка**

♦ **цілюю рүці** формула привітання та прощання у звертанні до жінки (ст) || **цілюю рүчки, цьбмці (цьбмки) рүчки, ножки і всюди потрошки; цюмцю-рүмцю; цю-рүці**

ручка ⇔ **рүця:**

♦ **цілюю рүчки ⇔ цілюю рүці:** Приїхала теж жінка мовознавця (Юоська). Так воно є: з жінкою зв'язатися легко, відчепитися трудно. Вона знала мене з вигляду й привіталась: "Добридень, пане Маківко!" – "Цілюю ручки, пані Парцюхова". – "Ви щось не пізнаєте. Я не називаюся Парцюхова". – "А я не називаюся Маківка". Врешті, ми якось порозумілися, хоч були взаємно насторожені до себе (Селепко)

♦ **цьбмці (цьбмки) рүчки, нбжки і всюди нотрбшки жарт.**
⇔ **цілюю рүці**

рушта решітка в печі (ст)

рятунковий (ратунковий) рятувальний (ст): Він таки перший включився в рятункову акцію: пірнув у воду, вискочив, стріпнувся і геть пополохав жаби, що досі спокійно відпочивали довкола саджавки (Керницький)

♦ **рятункова (ратункова) буда** машина швидкої допомоги (ст) ||
→ **каретка**

♦ **рятункова (ратункова) каретка ⇔ рятункова (ратункова) буда**

♦ **рятункова (ратункова) станція ⇔ рятункова (ратункова) буда:** Отож приїхала рятуноква станція і просто з пивниці повезла його з парадом до Загального шпиталю при вулиці Піярів (Керницький)

Популярні

3
Дома
Товаров

ТРЯВАНЬКА

РІНОК32

ТОРЦЕНЬКА65

Дома
Товаров

TRUST

обслуговують тисячі вдоволених клієнтів, відомі з низьких цін

С

сабаніти → цабаніти

саботажіст *шк.* учень Малої греко-католицької духовної семінарії у Львові (ст): Саботажисти рекрутувалися у вищих класах переважно з-поміж викинених із державних гімназій за приналежність до Юнацтва ОУН (1933–1935) (Горбач)

савантка *ірон., іст.* жінка з вищою освітою: Панни савантки, обсервантки, маніпулянтки і емансипантки, нове покоління, рівноуправнення з мужчинами, жите в власну руку, здобування будущини, аякоже, аякоже (Франко)

Са́ва:

❖ **якій Са́ва, така його́ сла́ва** (Франко)

Сага́ра район на околиці Львова біля Брюхович (ст): Пласт ще довгий час приваблював своїм особливим стилем активності з таборами в горах, з мандрівками по верхів'ях, з багатолюдними "святами весни" серед природи, наприклад, під Львовом на Сагарі біля Брюхович (Монцібович)

саде́лик *іст.* картуз: Довгі часи у личаков'ян утрималися давні передміщанські ўбрання: чоловіки в будні ходили у коротких спенцерах, у споднях до чобіт з високими халявами, у темно-синій камізелі, з хустиною на шиї й шапкою (т.зв. саделиком) з дашком (Крип'якевич)

са́джа сажа (ст)

◆ **чо́рний як са́джа → чо́рний**

са́джавка 1. невелика штучна водойма, де розводять рибу; сажавка (ст): На Рогачці подзвонювали трамваї, а зараз їм у відповідь відзивалось бевкання жаб у саджавках на полі Болгарів (Керницький)

2. *іст.* ємність із водою, у якій тримали рибу для продажу (ст): У тих крамах на Ринку кипіло все торговельне життя, були тут побіч себе "ятки" шевські, крамниці золотарів, аптекарів, кушнірів, слюсарів – все в суміш; дальше бідніші крамниці з "норимберзьким" крамом, будки перекупок, саджавки з рибою; від полудня, недалеко керниці, черниці з монастиря Воведення Богородиці продавали нитки (Крип'якевич)

сади́тися робити все можливе (ст)

садовина́ плоди фруктових дерев (ст): Садовини було тут ціле море: в придорожніх садах підперті тичками дерева вгиналися від золотих грушок і дорідних, вже злегка позолочених ранет, понад плотами звисало обліплене рясними волоськими горіхами галуззя величезних темно-зелених дерев, на південних стінах хат бриніли соками китяги винограду. Садовина лежала великими купами на візках, на столах вуличних торговців (Марська)

саду́ла *вул.* купець-садівник (ст)

сакраме́нтальний 1. священний (ср, ст)

2. надзвичайно важливий, винятковий (ср, ст): І тоді вона виголосила сакраментальну фразу: "Ще так не було, щоб ялось не було" (Авторка)

сакраме́нтки:

◆ **став Сакраме́нток → став**

сакраме́нтський (сакраме́нцький) диявольський, чортів (ст) || **дідьчий**

- ♦ **сакраментське щастя** нещастя (ст): Дехто таки добре обірвав, наприклад, колежка Перун, але той уже має таке сакраментське щастя, що завжди нахапає за десятьох (Керницький)

сакраментський → **сакраментський**

сакум-пак *вул.* все разом (ст) || **сакум-пакум**

сакум-пакум ⇔ **сакум-пак**

саламаха 1. *кул.* рідка страва, зварена нашвидкуруч (перев. із додаванням борошна) (ст): Вчора ваха, дзиська ваха. На вечеру саламаха!.. (Лисяк)

2. *тюр.* тюремна страва (ст)

♦ **арештантська саламаха** → **арештантський**

3. мішанина, суміш (ст)

салатка салат (м, ср, ст)

♦ **французька салатка** → **французький**

салідол (солідол) *вул.* солідний, серйозний, впливовий чоловік (м, ср)

салітерка → **салітерка**

сало:

♦ **дурний як сало без хліба** → **дурний**

салон → **сальон**

сальва 1. *військ.* залп (ст): Старшина, немов засоромившись своєї слабости, махнув рукою і голосно крикнув: “Фаер!”... Сальва вистрілів, що з голосним гавкотом ринула в бік муру, була наче вдар грому (Лисяк)

2. салют (ст)

сальон (салон) вітальня (ср, ст): Тітка мала свою кімнату, а він спав у “сальоні” на каналі (Тарнавський 3.) || **салья**

сальонка персональний вагон; салон-вагон (ст) || **сальонівий віз**

сальонівий салонний (ст)

♦ **сальонівий віз** ⇔ **сальонка**: Посли їздили двома сальонівими вагонами до Бадену, до вилли цісара і там заявили, що належало б злучити всіх українців в одну цілість в границях Австро-Угорщини (Боберський)

сальцесон 1. *кул.* сальтисон (м, ср, ст): Іду отак і думаю, що купити. Грошей у мене не багато, на “мішанину” не вистарчить. Але дивлюсь оце, передо мною якась велика м’ясна крамниця. У вітринному вікні нема нічого, тільки стоїть по середині великий сальцесон. Побіч карточка з ціною: “1 кілограм – 30 грошів”. Що воно за диво таке? Така низька ціна? А може, думаю, мені так з голоду тільки повиджується? Перейшовся я вулицею туди і назад, підходжу ще раз до вітрини: ні, таки виразно написано “30 грошів”. Хіба можливо, щоб була випродаж сальцесонів? ... Продавець відважує, а я – глипнув на стіну, а там вимальована велика кінська голова. Стало мені ясно, що це кінський сальцесон, але завертати вже запізно, бо вже цілий кілограм покраяний на пластинки. Заплатив я, вийшов з крамниці і думаю: “Хлопці зголоднілі, то, може, не пізнають” (Лис Микита 1960⁶: ЕКО) || **зальц**

2. *вул.* поліціянт (ст) || → **ґліна**

салья (залья) 1. зал (ст): Треба згадати, що в салі Стрільниці 10 березня 1869 р. відбувся перший у Львові Шевченківський концерт – “Народний Дім” був у руках москофілів, тому молоді “українофіли” мушили шукати пристановище де-інде. Вранці відправлено богослужіння за упокій поета у православної церкві. В концерті взяли участь всі визначні артистичні й літературні сили (Крип’якевич) || **ґалля**

♦ **гімнастична з́аля (са́ля)** спортивний зал (ст) || **руханко́ва з́аля**

♦ **руханко́ва з́аля (са́ля)** ⇔ **гімнастична з́аля (са́ля)**

♦ **сміх на з́алі (са́лі)** → **сміх**

2. велика кімната; вітальня (ст): Др. Ігорів нахилився над фотелем, в якому сиділа Марта Сидоренко: "Я жду відповіді, пані Марто". Марта вдала, що не чує. Півголосом підтягала пісню, яку хтось співав у другім кінці салі (Вільде) ||

са́льон (салон)

саляте́рка (салте́рка, саляту́рка) невелика салатниця (ср, ст): Плоскі, шкляні, прямокутні, квадратіві салятирки надаються на ріжного роду яйця, приладжені як перекуски (Нова хата 1939); Гість зі Станиславова перехрестився, змовив коротку молитву і в млі ока змолотив з полумиска два вепрові кóтлети, гей капелюхи, проковтнувши при цьому "салятирку" салати з яйцями натвердо і сметаною (Керницький) || **саляту́рочка**

саляту́рка → **саляте́рка**

саляту́рочка ⇔ **саляте́рка**: На салатки вживаємо шкляних плоских салятирочок, бувають навіть із спеціальними перегородками, щоб можна подати разом ріжні салати (Нова хата 1939)

сам:

♦ **сам ро́зум** → **ро́зум**

♦ **сам ро́зум дикту́є** → **ро́зум**

самі́тний самотні́й (ст)

♦ **самі́тний як па́тук** → **па́тук**

самова́р вул. поїзд (ст): Самовар – від високого комина льокомотиви старого типу (Горбач); Хоч поїзди не ходили, ми захопили якийсь самовар з кількома вагонами, що пхався на Самбір. Нас кількадесят зайняли два вагони (Селепко)

самовбу́йник самогубе́ць (ст): Пам'яткою минулого довіг літа була порожня кузня та криниця зі слабкою цямбриною, дуже глибока, звідки добували воду вбйдром. Криниця мала сумну славу через те, що в ній утопилося кілька самовбуйників; згодом її засипано (Крип'якевич)

самогра́й 1. шк. грамофон (Цьонка)

2. самогон (Лучук) (ср) || → **бімбер**

самоді́л вирі́б домашнього промислу (ст)

самої́лка → **самолі́вка**

самолі́вка (самої́лка, самуї́лка) нехоральний церковний спів (м, ср, ст): Тісно з дяками пов'язувався також хоральний спів у львівських церквах. Хоровий спів плекали у Львові лиш три парохіяльні церкви – св. Юрія, Волоська церква і Преображенська церква. Інші співали самолі́вкою (Шах); Сліпав

очима і навіть при знаних напам'ять молитвах любив собі отак на "самоїлку" підтягати. Закладав на ніс дротяні окуляри і, вимовляючи в думці кожне слово, за час зими молитовник прочитував кілька разів (Тарнавський 3.)

самопéвно самовпевнено, зверхньо (ст): Уста незнайомого були доволі великі та тонкі, затиснені глумливо та самопевно (Ярославська); – Прошу мені дати води, – звернулася холодно та самопевно до дівчини, що спинилася в дверях (Ярославська)

самóхід автомобіль (ст) || **áвто**

♦ **тягарóвий самóхід** → **тягарóвий**

саму́лка → **самолі́вка**

санітет санітар (Лучук)

сапіти сопіти (ср, ст)

♦ **сапіти як фóка** → **фóка**

сардeля анчоус (ст)

сатeн сатин (ст): Переважають стилеві суконки, тафта, лискучий сатен у всіх ясных колірах, багато прибрань ніжним тюлем, но і всякого роду оксамити (Нова хата 1937)

сафанду́ла незграбна, беспорядна людина; недотепа (ст): Ох, який він був сафандула! Здається, якби я сказав: "Раб Божий, скачи з вікна на вулицю", – він був би скочив (Нижанківський) || → **байта́ла**

свербу́вус (свербу́ус) шипшина || → **гeчі-пeчі**

свербу́ло ⇄ **свербу́вус**

свербу́ус → **свербу́вус**

свeтeр светр (м, ср, ст): Вона виплела йому сіро-брунатний светр (Авторка)

сві́нка *карт.* вид гри (ст) || **свиня**

♦ **морськá сві́нка** → **морськíй**

Свинорі́я *іст.* потік, який протікав поблизу сучасної церкви св. Софії, на *Кошнарівці*

свинóта ⇄ **сві́нтус 1**

свинóтина *кул.* свинина (м) || **вeпрóвина**

сві́нство (сві́ньство) 1. щось погане, гидота (ср): Ми, діти, ще ніколи не їли чогось подібного, запах роздражнявав ніздрі, і нам страшенно хотілося спробувати цю рибу. Але Бабця категорично заявила: "Цього свинства їсти не будеш!" Однак бажання було сильнішим (Крушельницька)

2. підлість (м, ср, ст)

сві́нський:

♦ **сві́нський бльонд** → **бльонд**

сві́нтус (сві́нтух) *знев.* 1. нечупара, замазура (м, ср, ст) || → **кирі́нник**

2. непорядна, невдячна, підла людина; негідник (м, ср, ст) || → **креа́тура**

сві́нтух → **сві́нтус**

сві́ньство → **сві́нство**

свиня́ 1. свиня

♦ **га́рна як свиня́ в дощ** → **га́рний**

♦ **опустив в́уха як свиня́ в дощ** → **опускáти**

♦ **пасу́є як свині́ в дощ** → **пасувáти**

♦ **підвeсти свинію́** завдати прикрощів, вчинити підступно (ст): Дрібні крочки застукотали по кухні, але зробили тільки піврунди і втихли... "Слушайте, пане Максю, а ви не підведете мені якої свині, га?" (Керницький)

♦ **тлу́стий як свиня́** → **тлу́стий**

❖ **зна́є свиня́, що д́уня** (Франко)

❖ **свиня́ все свині́ю** (Франко)

Яйця на закуску

5 яєць, 8 дека масла, 2 сарделі, 1 ложку муштарди, соли, перцю і зеленої петрушки. Яйця зварити на твердо, перекроїти впоперек. Масло втерти з перетертими через сито жовтками і сарделями, перцем, сіллю, муштардою, наповнити цєю масою білка, прикрасити листками петрушки (Нова хата 1933)

2. *знев.* ⇨ **сві́нтус 2** (м, ср, ст)

3. *карт.* вид гри (ст) || **сві́нка**

сві́снути 1. вкрасти (м, ср, ст) || → **гра́йфнути**

2. вдарити (м, ср, ст) || → **вга́тіти**

◆ **сві́снути в ву́хо** → **ву́хо**

◆ **сві́снути в мо́рду** → **мо́рда**

сві́ста́к легковажна людина, марнотратник (ст): О, то ще свистак (Франко)

свиста́ти ігнорувати, зневажати (м, ср, ст): Та я свіщу на Вас! (Авторка)

◆ **<а> да́лі ся сві́ще** *вул.* каже той, хто не має наміру продовжувати розповіді (м, ср, ст)

◆ **свиста́ти то́нко** → **то́нко**

сві́жий:

◆ **пої́хати на сві́же пові́тря** виїхати на прогулянку (перев. за місто) (ср, ст)

сві́жо:

◆ **на сві́жо** знову (ст): Він на свіжо пльоток наробив (Авторка)

сві́й:

◆ **на сво́ю ру́ку** → **рука́**

◆ **сві́й ва́р'ят** → **ва́р'ят**

◆ **сві́й хлоп** → **хлоп**

◆ **сво́я гра́нда** → **гра́нда**

◆ **своя па́ка** → **па́ка**

сві́рк (свѝ́рк) психічно хворий чоловік; розумово обмежений чоловік (ср, ст) || → **ва́р'ят**

◆ **діста́ти свѝ́рка** збожеволіти, ошаліти (ст) || → **засві́ркува́ти**

◆ **ма́ти свѝ́рка** бути несповна розуму, божевільним, дурнуватим (ст) || → **ма́ти ба́ка**

◆ **міньця-свѝ́рк** *вул., знев., ірон.* дивакувата жінка; дивачка (ст) || **міхаліньця**

сві́ркува́ти (свѝ́ркува́ти) поводитися дивно (ст)

сві́т (свѝ́т):

◆ **йо́луп від сві́та** → **йо́луп**

◆ **мару́дити сві́том** → **мару́дити**

◆ **на сві́ті** *вул.* на волі (ст): Коли ж вона прийде, то скажи їй, що тут були в нас пан інспектор Когут і запросили мене на Зелені Свята до криміналу. Скажи їй ще, хай не клопоче собі тим голови, бо пан інспектор запевняли, що за два-три дні я буду на світі (Керницький)

◆ **підзе́мний сві́т** → **підзе́мний**

◆ **так-то в свѝ́ті йде** про розміреність життя (Франко)

◆ **хто в свѝ́ті не бува́є, той дѝ́ва не вида́є** (Франко)

◆ **ци він на мо́ім свѝ́ті жиє, а́би я го бив** (Франко)

сві́тіти 1. світити

◆ **ка́рта сві́тить** → **ка́рта**

◆ **сві́тіти пу́стками** бути порожнім (перев. про зал, аудиторію тощо): Але бували вистави, коли заля світила пустками. Тоді у Львові було української інтелігенції дуже обмаль, а ремісники й робітники та рештки міщан до театру взагалі не ходили. Театр уважано як забавку для "вищої" сфери, себто для "буржуя" (Шухевич)

2. вул. бити (ст): Свіць го в ріло (Авторка) || → **валіти**

світлівець фотограф (ст): Галечківна знає малярів, і рисовників, та світлиців, які працюють на фронті і в Коші. Першим світлицем в полі був Юліян Буцманюк, який студював малярство в Кракові. Малював портрети і робив знімки (Боберський)

світлий:

- ◆ **світла голова** → **голова**
- ◆ **Світлий вівторок** церк. третій день Великодніх свят
- ◆ **Світлий понеділок** церк. другий день Великодніх свят || **Обліваний понеділок, Поліваний понеділок**
- ◆ **Світлий четвѣр** церк. четвер напередодні *Страсної п'ятниці*; спомин Тайної Вечері || **Страсті**

світліна фотографія (м, ср, ст): Скляні плити зі знімками привозили світлиці до "Боєвої управи" у Відні і побирали там через мене все, що потребували до роблення світлин. Світлина без дня, місця і року тратить на вартости (Боберський)

світлінний який стосується *світлини* (ст)

- ◆ **світлінний прілад** фотоапарат (ст)

світогляд:

- ◆ **широкий світогляд** ірон. широкі жіночі стегна (ст)

свічка 1. свічка

- ◆ **на гашення свічок** під кінець Служби Божої (ст): Невже то не можна вчасно зібратися до церкви. Знову прийдемо на гашення свічок (Авторка)
- ◆ **свічку тримати** ірон. бути очевидцем пікантних подій (м, ср, ст): – Йой, пані, та шо пані з ним так собі просто розмовляють, та то цілий злодій! – А що пані над ним свічку тримали, як він крав? (Авторка)

☛ **абісь скапав <ти> як та свічка** (проклін) || **бодай би <ти> скапав як свічка**

☛ **бодай би <ти> скапав як свічка** ⇔ **абісь <ти> скапав як та свічка**: Пам'ятаєте мури нашого Середмістя, коли на Сербську вулицю увігнався своїм зеленкуватим заболоченим тілицем большевицький танк, а брудні сірі "бойци", замість робити свою пропаганду, лакомо поглядали на одяги і взуття людей, що окружували сталевого велета. Пам'ятаю бійця, що вихилився з вежі танка і, перехилившись через борт, гукав до мене: "Ей, ти, сліш! Где здесь получают такіе ботінкі?" – показуючи пальцем на мої черевики, які я вже давно вважав нерепрезентативними і тому якраз вибрався в них зустрічати "визволителів". Мені все стало відразу ясне, а людям, що окружали танк, також. Вони почали помалу розходитися. Вони ловили все вмить, ці люди з середміських вуличок. Хтось голосно сплюнув: "Ботінкі!" А бодай ви скапали як свічка, "визволителі" (Лисяк)

2. *футб.* політ м'яча високо вгору (ср, ст)

- ◆ **свічки да́ти** *футб.* вдарити м'ячем так, щоб полетів високо вгору (ст)
- ◆ **спаліти свічку** *футб.* притримати ногою м'яч перед тим, як він упаде на землю (ст)

свійонтек:

- ◆ **і на свійонтек, і на пйонтек** → **пйонтек**

свобідний вільний (ст): У середу нам видався цілком свобідний день (Авторка)

свобідно вільно (ст): Як то добре, коли можеш свобідно дихати на повні груди (Авторка)

Свят-вечір Надвечір'я Різдва Христового; Святий вечір (м, ср, ст): "Грицьку, дзіська Свят-вечір у нас", — якомсь мелянхолійно сказав Ясьо до Грицька, що сидів на амуніційній скринці і покурював цигарку (Загачевський) || **Вігілья**,

Святий Вечір (Світій Вечір)

святій 1. святий

◆ на святого нігди (нікди) → нігди

◆ святе деревцє → деревцє

◆ святе ніщє → ніщє

◆ Святій Вечір (Світій Вечір) ⇔ Свят-вечір: На Світій Вечір сідаіму ду вичері всі, щу є в хаті. Пу вичери лишєіму для духів (Рудницький)

◆ святій та божий ірон. чемний, ввічливий, лагідний (м, ср, ст)

2. вул. священик (ст)

святіти вул., ірон. бити (ср, ст) || → валіти

свято:

◆ **свято оселєдця ірон.** зустріч приятелів під час пошту: Одного разу перед Великоднем вони зібралися на "свято оселєдця" й розповідали собі різні історії (Чайківський)

святбчний святковий (ст)

святоюрський належний до собору св. Юра; який стосується собору св. Юра (м, ср, ст)

◆ **Святоюрська гора** пагорб, на якому розташований собор св. Юра: Проходячи біля церкви на Богданівці, мимохідь повернули голови позад себе — їхній погляд спочив на рідних, знайомих будівлях міста, а ген далеко на Святоюрській горі в блідо-сірих туманах майорів храм св. Юра (Загачевський)

свячєний:

◆ **ігү (йти) як по свячєну вөду** йти спокійно, без страху (ст): Часом важко дати собі з ними раду, але в огонь ідуть як по свячену воду (Писяк)

◆ **ходіти як по свячєну вөду** ходити дуже часто, набридаючи; вчашцати (м, ср, ст): Чого він ходить до тебе як по свячену воду? (Авторка)

се це (ст)

◆ **се тепєр на часі** → час

сеґнєт перстень-печатка (перев. чоловічий) (ср, ст)

сеґреґувати класифікувати, визначати; характеризувати (ст): Дехто із читачів, я не кажу всі, але дехто, прочитавши кілька рядків, можуть робити певні висновки, окреслювати типаж, сеґреґувати характери, ситуацію й інтриґу, люблять вигадувати, хто в даній новелі добрий, а хто злий (Тарнавський З.)

сезон:

◆ **огіркөвий сезон** → огіркөвий

КРИЗА КРИЗОУ — А СВЯТА СВЯТАМНІ

Не забуваймо

що **НАЙКРАЩІ СВЯТОЧНІ ТОВАРИ** — СПОЖИВЧІ Я КОЛЬОНІЯЛЬНІ, як також **ВИНА**, — ЦЕРКОВНЕ СВІТЛО, — **КА ДИЛО**

продає від 50-ти літ

„Народна Торговля“

у своїх склепах:

у **Львові:** Ринок 36, Личаківська 155, Більчевського 3, Городецька 23, Слодова 1,

та в **СТАНІСЛАВІ** (2 склепи), **ПЕРЕМИШЛІ**, **ТЕРНОПОЛІ**, **ДРОГОБИЧІ**, **КОЛОМИ**, **СТРИУ** (2 склепи), **СНЯТИНІ**, **САМБОРІ** (2 склепи), **БРОДАХ**, **СЯНОЦІ**, **ГОРОДЕНЦІ**, **БОРШЕВІ**, **ЗОЛОЧЕВІ**, **ЗБАРАЖІ**, **КОСОВІ**, **МОСТИСЬКАХ**, **СОКАЛІ**, **ТУРЦІ** ніСтр. — і на **ВОЛИНІ:** в **ЛУЦЬКУ** (3 склепи), **ОЛИЦІ** та **ВОЛОДИМИРІ**.

З провінції просимо замовляти на окремих картках за 5 грош. в „НАРОДНІЙ ТОРГОВЛІ“, **Львів**, **РИНОК** ч. 36.

ХАРЧЕВІ ПАЧКИ.

сей цей (ст)

♦ **ні сей ні той** обоє немилі, обоє погані (Франко)

сейчас зараз же, відразу (Лучук) (ст): Сейчас по переслуханні підсудних предсідник уділив мені голос, і я виготовив свій доказовий внесок (Шухевич)

секрёт:

♦ **добрый до секрёту** → **добрый**

селёдець (оселёдець) 1. кул. оселедець (ст)

♦ **вудитися як оселёдці** → **вудитися**

♦ **напханий як <мов> бочка оселёдцями** ⇔ **стуснені як <мов> оселёдці в ббчці** (ср, ст): Трамвай був напханий як бочка оселедцями (Тарнавський 3.)

♦ **свято оселёдця** → **свято**

♦ **стуснений як <мов> оселёдець в ббчці** який перебуває у неймовірній тисняві, у натовпі (ср, ст)

♦ **стуснені як <мов> оселёдці в ббчці** переповнений; напхом напханий (Франко) || **напханий як <мов> бочка оселёдцями**

2. ірон. галстук (ср, ст) || → **гальсбіндель**

селєдинівий → **селядинівий**

сєлеп 1. простак (перев. походить зі села) (ст): Товариші з провінції мали менший досвід від уроджених львів'ян, але й вони старалися допасуватися до львівських колег, щоб не ходити з ярликом "селепка" (Домбровський) || → **баділь**

2. рядовий **дивізійник** (ст): Їх, своїх товаришів, своїх підчинених – вояків, тих, що ми їх просто називаємо "селепами". Тих простих людей, що говорять невибагливою мовою, що в них матюк є на кожному слові, тих із полонин і долів. Вони не всі і не завжди є героями, так само, як і ми, старшини, хоч героїв між тими хлопцями не бракує. Вони лише дуже рідко про це знають, що вони зробили щось геройське (Лисяк) || **селєпко, селєпія**

селєпія ⇔ **сєлеп 2**

селєпко ⇔ **сєлеп 2**: Коли дівчина покине і ціла любов розвіється, як мара, тоді тільки малі люди лементують. Люди з великим серцем знаходять другу, а великі душі мають завжди в запасі іншу. Я зараховую себе до селепків з великим серцем і з великим геройським духом (Селепко); Селепко лікує ногу. За третьою візитою у лікаря каже доктор: "Ваша нога ще пухла, але я собі з цього нічого не роблю!" Селепко жалісно відповів: "Як би вам, пане докторе, так спухла нога, я також би собі нічого з того не робив!" (Селепко)

селєпня простаки (ст): Зачекайте, селєпня! Мій колеґа йде! (Лисяк)

селó:

♦ **виглядає селó** про людину, чиї манери поведінки виявляють сільське походження (ст): Ти маєш силу. Тільки з тебе часом ще виглядає село (Нижанківський) || **селó і люди, солóмка вилізає**

♦ **селó і люди 1.** ⇔ **виглядає селó** (ср)

2. про необізнану, відсталу людину (ср)

3. про неорганізовані, безглузді, незлагоджені дії чи поведінку групи людей (ср)

сельдинівий → **селядинівий**

сєльскін хутро морського котика (ст) || **сєльскіна**

селяська ⇔ **селяскін**

селяскінбвий 1. характерний для морського котика (ст)

2. блискучий, гладкий (про хутро) (ст)

селядинбвий (селединбвий, селядинбвий) 1. салатно-блакитний (ст): У моім дитинстві була така селядинова суконка (Авторка)

2. світло-зелений; салатний (ст)

сентимент:

♦ **дідівський сентимент** сентиментальність, властива людині похилого віку (ст): Я сам себе не розумів. На старші літа почав чоловіка брати дідівський сентимент. А це найгірше. Тоді найкраще повіситись (Нижанківський)

сепарація проживання окремо (про подружжя); розлучення (ст): Після повернення тато з мамою так і жили в сепарації (Авторка); А крім того, про яке розлучення може бути мова, коли ви обоє католики? Сепарація хіба... (Вільде)

сервувати 1. накривати стіл перед їдою (ст)

2. подавати м'яч (у волейболі, тенісі тощо) (ст): Увечір спитав я своєї приятельки: "Як тобі подобається Орест?" – "Добре сервув", – була відповідь. Потім: "Не пригадуєш вже, ти колись розповідав мені про це, чи "тета" Орися добре грала в теніс?" (Вільде)

сервус поширена форма вітання; привіт (ср, ст): Сервус, братульку! Я так ди влюся і думаю: ти чи не ти? Причвалав, що? (Нижанківський) || **сервус-обервус**

♦ **<бути> на сервус (на серевус) <бути>** як із рівним, запанібратом (Шухевич): Коли ж клясою поступає тільки один "бельфер", тоді часами траплялося, що він в часі походу встрявав у розмову з учнями послідньої пари, і тоді було про що розповідати. Та найважливішим у тім було, що такий учень міг потім перед товаришами почванитися, що він з тим "бельфером" на "сервус", і посліднє слово стало вимовлятися як "серевус", а вся чваньба звучала: "Знаєш, я з Мопсом на серевус!" А бути на сервус з "бельфером" було щось велике, так само велике, як віднесення зшитків, зібраних з цілої кляси по шкільнім завданню, до помешкання професора. Бо то вже так бувало, що панове професорове були завигідні, аби самому відносити стіжок зшитків до хати. До цього вони уживали учнів, що мешкали в їх околиці, і їм казали, що робити. Не раз зимою, у крепкі морози, треба було чимчикувати до "бельфера" (Шухевич)

♦ **сервус-обервус** вул., жарт. ⇔ **сервус** (ст)

середінний ⇔ **середній**: Поволі підніс праву долоню догори і зігнув п'ястук. Була повна засохлої крові. На двох пальцях (серединному і вказуючому) не було нігтів (Нижанківський)

середній середній (ст) || **середінний**

❖ **середна дороба найліпша** → **дороба**

Середмістя центральна частина міста: Старе місто, тепер Середмістя, було обведене довкола укріпленнями з валів, ровів і мурів. Ці фортифікації йшли чотирикутником – від сходу Губернаторськими валами, від півночі Скарбківською вулицею, від заходу Гетьманськими валами, від полудне Собєського (Крип'якєвич); За останніми дослідженнями істориків, зокрема Романа Могитича, близько 1270 року львівське Середмістя вже мало локаційний привілей на самоуправління за маґдебурським правом. У XIV ст. в документах назва міста найчастіше звучить німецькою – Лембург (Lemburg), а згодом латинською – Леополенсіс (Leopoliensis) (Мельник І.)

серéдник 1. прийом, сбосіб (ст): Між іншими середниками, які подає нам св.

Віра, приходить і цей на думку: читати героїчні подвиги св. Мучеників і наслідувати їхню посвяту (Шептицький)

2. ліки або предмети, необхідні для лікування чи попередження хвороб (ст): Тиф – це пошесна недуга. Може поширитися в інституті, і тоді інститут замкнуть. Але і без того можуть ужити того середника, коли вже є один випадок недуги (Шухевич); Волос вже грубо посивів, і Бурачинський красив його якимсь середником (Шухевич)

3. (*перев. мн. серéдники*) засоби до існування (ст): Посади, заробіток, помешканє, картки на хліб і на середники поживи дістає тільки той, що є у справах совісти послушником-рабом безбожної влади (Шептицький)

серіо серйозно, поважно (ср, ст)

- ◆ **брати на серіо** сприймати серйозно (ср, ст): Слухай, я певна, що він не хотів тебе зразити – не бери його на серіо (Авторка)

серце 1. серце

- ◆ **атак серця** → **атак**
- ◆ **брати <блúзько> до серця** дуже перейматися, надавати чомусь великого значення (м, ср, ст): Цю науку я взяв собі дуже до серця, хоч вона була мені дана дуже лагідним способом, і по нинішній день ніколи на місті на ніщо ані ні на кого не показую пальцем (Шухевич)
- ◆ **носúти серце на язúці** бути надто відвертим; розповідати всім про свої проблеми (ст): Ніколи, небожата, не носíть серця на язúці. То вже така воля Божа, що серце повинно бути схованим, а значить, і те, що в серці, теж мусить бути схованим (Франко)
- ❖ **серце капустяне, а волóвий пúсьо** про нерозумну дівчину з великим ротом (Франко)
- ❖ **серце серцю вість подає** про закоханих (Франко)

2. карт. черва (Лучук) || **кер**

серцéвий:

- ◆ **серцéва атака** → **атака**

сестрiнець ⇌ **сестрiнок**

сестрiнка донька сестри; племiнниця (ст)

сестрiнок син сестри; племiнник (ст): Зовсім несподівана принагідна зустріч з тіточним сестрінком, якого бачила, може, перед десяти роками, ... схвилювала її так, що трохи не плакала (Ярославська) || **сестрiнець**

сивавий сивуватий (ст): На вчителя до німецького прийшов уже немолодий мужчина, професор Людвик Сальо. Говорено, що він в дійсності називався Сало, а не Сальо, але це байдуже. Той сивавий і лисавий професор, з бородою, був дуже чесний і справедливий. Кожному давав таку клясу, на яку собі хтось заслужив (Шухевич)

сигна́л:

- ◆ **альярмóвий сигнал** → **альярмóвий**

Сигнівка дільниця міста між вулицями Городоцькою та Патона: За чернівецькою залізничною колією простяглися терени приміської громади Сигнівка,

Доц побігуций

Прибіг із середмістя,
На передмісті – місця!
Відомо, передмістя –
Це місце перед містом.

Побігав перед містом,
Вернувся до середмістя.
Відомо, середмістя –
Це місце серед міста.

По цілím бігав місті.
Шукав сухого місця.
Побіг на передмістя,
І не вернувся до міста
Бабай

яку у 1931 році була приєднана до Львова. З кінця XVIII ст. Сигнівка була заселена німецькими колоністами. У 1920-1930-х роках дільниця стала швидко забудовуватись садибними будинками для робітників (Мельник І.)

сигнатурка малий церковний дзвінок (ст): Нараз забаламкав дзвінок, як сигнатурка на "нешпори", і на арені подій з'явився фаєрманський віз із драбинками, гаками, лінвами та з кількома помпіерами в шоломах римських легіонерів (Керницький)

сигнёт перстень із печаткою (ст)

сигнувати 1. підписувати; позначати (ср, ст)

2. вдарити сильно, боляче (ст) || → **вгатіти**

сідження 1. процес сидіння (м, ср, ст): Це постійне сидження на цій лавці й чекання на Влодка вже мене комплетно денервує (Авторка)

2. місце сидіння (м, ср, ст): Сіла з певним видом на м'яке сидження, якби не вперше їхала автотом (Ярославська); Схрестив руки на грудях, висунув ліву ногу, а праву підігнув під сидження стільця (Тарнавський З.)

3. перебування в якомусь місці (ср, ст): Сидження в слідчому ізоляторі, може, додасть йому трохи розуму (Авторка)

4. сідниці (ст)

◆ **златати сідження** відлупцювати (ст): Пан Макс нагнав нас додому спати, обіцяючи златати нам сидження, коли не змиємось йому з очей (Керницький) || → **вігаратати**

5. **крав.** задня частина штанів; зад: Нормальна міра є тоді, коли пояс має 44 см, а сидження 50 см. З того виходить, що при мірі у нормальної людини сидження має бути о 6 см більше, як пояс (Повний курс)

сидіти:

◆ **не знати, що в ко́му сидіть** про незбагненність людської душі (ср, ст): Такі були часи, що кожний мусив бути обережний, ніколи не знати, що в ко́му сидить (Тарнавський З.)

◆ **сидіти за пердúльки** → **пердúльки**

◆ **сидіти із заложеними рука́ми** → **рука́**

◆ **сидіти ма́ком** → **мак**

◆ **сидіти на ба́нтах** → **ба́нти**

◆ **сидіти як квóчка на яйцях** уперто сидіти на одному місці (Франко)

◆ **сидіти як миш під мітло́ю** → **миш**

◆ **сидіти як на турецкі́м ка́заню** → **ка́зане**

◆ **лі́пше сидіти вдово́ю, як жи́ти з бідо́ю** (Франко)

◆ **я собі так сі́ла, як до́брого ра́нку** так говорить жінка, засидівшись за розмовою і забувши про те, по що прийшла (Франко)

сидúха вул. пліткарка (ст)

Сиксті́вка іст. дільниця, що належала до *Нового Світу*, на початку вулиці С. Бандери

сі́лувати примушувати, змушувати (м, ср, ст)

сильве́та силует, обрис (ст): З-поміж дерев майнула чудова сільветта Корняківської вежі (Лисяк) || **сильве́тка**

сильве́тка 1. ⇔ **сильве́та** (ср, ст)

2. портрет (ср, ст)

сі́льний:

- ♦ **сі́льний як дуб** здоровий, міцний, кремезний (про мужчину) (Франко)

силю́ета силует, постать (ст): Незабутня силюета з похиленою головою, в окулярах, з цікавим для карикатури носом і купою книжок під пахвою. Буйна, недбала чуприна і саркастичне: "Цілюю руці!". Це Мольо, але тільки для нас, бо офіційно він – Микола Голубець, пан життя і смерті молодих адептів малярського куншту, письменник, журналіст, критик, знавець Львова, історик і взагалі, що хто хоче (Лис Микита 1960³: ЕКО)

симпа́тія особа протилежної статі, яка викликає симпатію, почуття закоханості (м, ср, ст): Голосово дібрані учні при звуках мандолін і гітар влаштовували під вікнами своїх дівчат ("симпатій") вечірні концерти-серенади (Цьонка)

- ♦ **тішитися симпа́тією** → **тішитися**

сі́ндик правник, дорадник і заступник у справах маєтності товариства, підприємства, установи тощо (ст)

синеку́ра високооплачувана посада (ст): Кондукторам, які все ще в більшості були поляки, бо за польської окупації пост кондуктора вважався синекурою і його займали виключно поляки та ще й члени колишнього польського легіону, я показував мій папірець; вони вже знали нову радянську документацію, незмінний фіолетовий колір чорнила й печатку такого ж кольору, тож, навіть не дуже придивляючись до змісту, пропускали мене без квитка (Тарнавський О.)

сине́ць волошка (ст) || **блávaт**

сінóва дружина сина; невістка (ст)

сину́ньцьо синочок (ср, ст): Відкись уроїлося нашим мамам, що при війську активні старшини "вічно поєдинкуються" і що багато з них гине в тих двобоях. Боялися наші мами, аби їх синуньцьо не згинув марно при такій стрічі з оруддям в руці (Шухевич)

сі́пати *вул.* 1. бити (ст): Сип йому головою в живіт, щоб на місці перевернувся (Франко) || → **валі́ти**

2. видавати під час допиту; зраджувати (ст): По другім арештованні луною пішла по місті відомість, що він "сипле", і то дуже сипле (Шухевич); І Михайло сказав свою частину оскарження: "Пам'ятаєш того хлопця, що втік з Лонцького, а ти день пізніше його сипнув?" (Тарнавський З.); Тоді прийшла справа особи, що сконтатувала мене з Веберами. Я твердив, що то була Розалія Бодак, за що він знов почав частувати мене нагайкою. Він сказав, що її ім'я є Ліда і що вона є співачка. Я побачив, що Вебери "сиплять". Я дальше твердив, що я знаю тільки Розалію (Дейчаківський) || **співа́ти**

сі́пнутися *вул.* 1. впасти (ст) || **ві́сипатися**

2. шк. не скласти іспиту (ст) || → **грі́мнути**

сирі́й:

- ♦ **глода́ти сиру́ зéмлю** → **глода́ти**

сирі́вка *кул.* салат із сирих овочів (ст)

сирому́дрий *знев.* зарозумілий, самовпевнений (м, ср, ст): Були деякі сиромудрі колежки на мулярці, що насміхалися з релігії, ла́ха дерли з кожного, хто ходив до церкви (Тарнавський З.) || → **зрога́нтний**

Сирі́вка з моркви

20 дк моркви, 15 дк яблука, ½ ложки хрону, густа сметана, сок із цитрини, цукор і сіль. Моркву і яблука стерти на терці від ярин, хрін стерти на дрібній терці. Вимішати всі складники разом, додаючи сметани і соку з цитрини, цукру й соли до смаку (Нова хата 1938)

сиротá:

♦ **бідна сиротá без тáта, без мáми, що її тítка з лáски на свít породúла жарт.** про людину, яка вдає нещасного, покривдженого (Франко)

ситу́ваний:

♦ **дóбре ситу́ваний** матеріально забезпечений (ст)

сиф мед. сифіліс (ст)

♦ **дiстáти сiфа** заразитися сифілісом (ст) || **злáпати сиф**

♦ **злáпати сиф** ⇔ **дiстáти сiфа**

Сiхiв південно-східна дільниця міста, яка раніше була підльвівським селом: Та як то ми не зі Львова, та ж ми зі Сихова (Авторка)

сiврати → **зiврати****сiдлб:**

♦ **пасу́є як корóві сiдлб** → **пасу́вати**

сiкавка вул. дівчина (ст)**сiква** вул. дівчина легкої поведінки (ст) || → **вiнклювка****сiкор** вул. годинник (ст)**сiкса** вул. дівчина-підліток (ст) || → **дiвчина****сiм:**

♦ **сiм раз би то самé їв** про дуже скупу людину (ср, ст)

сiм-сóрок мелодія, під яку на весіллі гості в колі танцюють “хустинку” (м, ср, ст)

сiно (сяно) 1. сiно

♦ **вiкручу́ватися сiном** дивом уникати неприємностей (ст): – Але сьогодні я обiдаю дома. Прийду до Миронівки, напевно, прийду коли-небудь. – Викручується сiном. Не коли-небудь, а сьогодні, розумієш? (Марська); Сидів у кацябі за Польщі, сидів за кацапів і сидів уже за німців. З Лесинич викрутився сiном. Ніколи точно не розповідав, як то було, але факт є фактом, що його разом з іншими везли на пісок (Тарнавський 3.); Моїм учителем латинської мови в першій класі був Ярослав Біленький, добрий педагог, але при тому гострий і вимогливий. Під час його лекцій не можна було лінивим учням викручуватися “сiном” (Домбровський)

♦ **вiпхайся сiном** залиш мене в спокою (лайка) (ст)

2. вул. тютюн (ст) || → **бáга**

сiсти:

♦ **нi сiло нi впáло** ні з того ні з сього; раптово, несподівано (м, ср, ст): Одного пізнього вечора, коли ми зі Степаном йшли від головного двірця вулицею Городоцькою, він ні сiло ні впало запропонував мені: “Гавкаймо!” Я до нього: “Що ти, здурів? Це ж ніч!” – “Тим краще” (Мельник)

сiтва вул. товариство (ст) || → **брáтiя****сiткiвка** волейбол (ст)**сiхóвний** вул. гарний, поставний, iмпозантний (про мужчину) (ст) || **пристiйний**

сiць (сiч) вул. люди найнижчого соціального прошарку; збiговисько (перев. у *кнайні*) (ст)

♦ **робiти сiць** вул., злод. створювати натовп, щоб відвернути увагу переслідувачів від злодія-спільника (ст) || **робiти сцiяну**

сiч → **сiць**

сіяти:

♦ **хоч мак сій → мак**

скавзува́ти робити різкі, дошкульні зауваження; осоромлювати, ганьбити (ст) || → **бештати**

ска́з вада, огріх (перев. на тканині) (ср, ст): О, дуже гарна матерія, але подивись, тут сказ, не варто її купувати (Авторка) || **ска́за**

ска́за ⇔ **ска́з** (ст)

скака́ти 1. скакати, стрибати

♦ **ска́че як блоха́** про легковажну, несерйозну людину (Франко)

2. задиратися, сваритися (м, ср, ст): Чого ти нині такий злий? Чи я тому винен, що Гілярко не прийшов? Я думав, що тобі щось недобре, а ти відразу скачеш (Нижанківський)

♦ **скака́ти до очей́** ⇔ **скака́ти 2** (ст)

скаку́н шах. кінь (ст) || → **кінь**

скалі́чити стати калікою (ст): Робив у лісі коло дерева та й скалічив (Авторка)

Ска́лка → гора́ Ска́лка

ска́ля 1. міра, поділка (ст)

2. муз. октава (ст): Старші вже були поділені на голоси, а нас – молодших – ставлено перед т.зв. фісгармонією, проф. Вахнянин грав скалю, і кожний із нас мав потягати (Шухевич)

3. масштаб (ст)

♦ **купе́ць на вели́ку ска́лю → купе́ць**

♦ **на широ́ку ска́лю** масштабно, із розмахом (ст): У цій на широку скалю розгалуженій праці старався проф. Володимир Шухевич не лише всебічно обхопити всі етнографічні особливості мальовничої Гуцульщини, але й умів вникнути в етнопсихічну глибину престарих, ще мітичних гуцульських вірувань (Шах) || **на ші́ршу ска́лю**

♦ **на ші́ршу ска́лю** ⇔ **на широ́ку ска́лю**: Культ товариського життя, такого трохи на ширшу скалю, на правду варта навіть грошових жертв, тим більше, що це тільки раз до року є цей карнавал (Нова хата 1937)

скапа́ритися здеградувати, зійти нанівець; занাপаститися (ср, ст): Матвій міг покутувати за свою дурноту, за неграмотність, але чому мав скапаритися тут він – письменний, молодий, охочий до праці парубок? (Цегельська) || **зійту́ на діду́, зійту́ на пси́, скапца́ніти**

скапца́ніти ⇔ **скапа́ритися** (ср, ст)

скарбо́нка 1. скарбничка (ст)

2. вульг. жіночий статевий орган (ст) || → **кацамо́нія**

скарлова́тіти виродитися; стати гіршої, нижчої якості (ст): Наша малина цілком скарповатіла, треба буде її десь в інакше місце пересадити (Авторка)

скарпе́тка → скарпи́тка

скарпи́тка (скарпе́тка, шкарпе́тка, шкарпи́тка) шкарпетка (ср, ст):

Кожна жінка повинна задбати про те, щоб скарпитки у її помешканні не були порозкидані по цілій хаті та були прані вчасно. Бо тоді може трапитись таке, що брудна шкарпитка буде попросту "стояти" на підлозі. А то вже поважна біда (Авторка); Ледви волочив ногами, в старих, подертих півчеревиках і скарпетках з великими дірами на п'ятах (Домбровський)

скацябнути 1. замерзнути (м, ср)

2. *вул.* померти (ст) || → **зламáтися**

скачиборозда інженер-землемір (ст)

сква́пно квапливо (ст): Обід скінчився, і Целя сквапно відійшла до своєї служби (Франко)

Скелька → **гора́ Скелька**

скес карт. головна карта у грі *тарок* (ст)

скі́бки:

❖ **ні в скі́бки ні в дрóва** про непотріб (Франко)

скида́ти:

◆ **скида́ти лошакá вульг.** блювати (ст) || → **верта́ти**

◆ **куфе́рки скида́ти** → **куфе́рок**

скі́ла *вул., злод.* 1. собака (ст)

2. поліційний агент (ст) || → **шпа́рат**

скінчу́ти *вул.* убити (ср) || → **забу́ти**

скі́ра → **шкі́ра**

скі́чня лижний трамплін (ст)

складáти:

◆ **складáти кондолéнці́** → **кондолéнці́**

складка грошові внески у спільну справу; складчина (ср, ст)

◆ у **складку** на спільні кошти; у складчину (м, ср, ст)

скла́стися:

◆ **скла́стися в ку́рячу дупку** → **дупка**

◆ **скла́стися сцізо́риком** → **сцизо́рик**

◆ **скла́стися як цезо́рик** → **сцизо́рик**

склеп магазин, крамниця (ст): Не було в мене настільки відваги, аби зайти до skleпу і поспитати про ціну (Шухевич); Оглядаю капелюхи для Михайла Возняка, але є лишень м'які, а він бажає дістати твердий. Годі найти, хотя й так много

склепів (Боберський)

склепа́р продавець (ст)

склепа́рка жінка-продавець (ст)

скле́пик невеликий магазин, крамниця (ст): На Гетьманському передмісті, де розбирали й закладали нову вулицю, був skleпик. Ступайлові і Бронкові він подобався. І тому вони постановили його випорожнити. Врешті, потребували грошей (Нижанківський)

скле́повий магазинний (ст)

склі́ця 1. *кул.* цукрова полива; глазур (Лучук) || **лю́кер**

2. *мед.* зубна емаль (ст)

скляро́ваний перетоплений, очищений (про масло) (ст): Як печеться паска, то краще дати до неї не марґарини, а доброго склярованого масла (Авторка)

Скнилівóк дільниця міста в районі сучасних вулиць Кульпарківської та Виговського

скоботáння (скуботáння) лоскотання (ст): Якесь приємне скуботання почув я біля серця, значить, ми не самі (Загачевський)

скобота́ти лоскотати (ст)

ско́боти лоскоти (ст): Вважай, бо маю страшні скоботи. Не мож до мене торкнути (Авторка) || **скобо́тки**

скобо́тки ⇔ **ско́боти**: Ти такі маєш скоботки, певно, дуже ревнива (Авторка)

скоботлі́вий лоскотливий (ст)

скоза́читися народити нешлюбну дитину (ст)

ско́йка двостулковий моллюск (ст)

- ◆ **замкне́ний як ско́йка** про неговірку, відлюдькувату людину (ст): Що можна сказати про людину, коли вона замкнена як скойка і, як скойка, вмирає?.. (Нижанківський)

скок *вул., злод.* крадіжка, пограбування (квартири, крамниці тощо) (ср, ст): Післязавтра заплянований скок на шинок Розенблята... (Керницький); – Зараз після того як пан Макс повідомив нас про випадок у трамваї, ми провели приспішеним порядком строге слідство, що устійнило, понад усякий сумнів, що скок на ваш годинник зробив позамісцевий злодій, приبلуда з Люблина, не зорієнтований у львівських обставинах. – Така злодійська зараза, – докладніше пояснив пан Бик (Керницький)

- ◆ **зробі́ти скок** *вул., злод.* пограбувати, обікрасти (крамницю, квартиру тощо) (ст) || → **ві́порожнити**

- ◆ **зробі́ти скок у грéчку** зрадити чоловіка (дружину) (ст) || **ско́чити в грéчку, пі́ти на сто́рону**

- ◆ **пі́ти на скок** *вул.* піти красти (ст)

скоко́вий який пов'язаний із крадіжкою, пограбуванням (ст)

- ◆ **скоко́вий б́ухач** → **б́ухач**

скомна́нуватися (скульпана́ватися) 1. потоваришувати (ст)

2. згуртуватися, об'єднатися (ср, ст)

3. порозумітися, знайти спільну мову (ст)

скомплі́кований ускладнений; загострений (про ситуацію, справу, взаємини тощо) (ст): Таке то все скомпліковане між ними (Авторка); Що стичить мого відношення до самої гімназії і до науки в гімназії, то воно було, сказати б, дуже скомпліковане, коли вже не трагічне (Шухевич)

скомплі́кува́ти ускладнити; загострити (ситуацію, справу, взаємини тощо) (ст)

сконстерно́ваний здивований, схвильований, збитий з пантелику (ст):

Нараз на кілька днів перед моєю їздою до Варшави зайшов до мене один знакомий поліцейний конфідент, назвиська якого я ніколи не знав, а знав його, властиво, тільки з лица. Він, до певної міри сконстернований (може, удавано), сказав таке: "Пане меценасе, ви мене, може, й не знаєте, але я вас дуже добре знаю, бо хто б вас у Львові не знав, і дуже шаную вас..." (Шухевич)

сконтролюва́ти проконтролювати (ст): Мабуть, два або три дні списував я свої гріхи, завсіди так, щоб бабуня не бачила, бо вона була зроду дуже цікава, мусіла все контролювати і могла дізнатися про мої про́гріхи (Шухевич)

ско́рострі́л *військ.* кулемет (ст): Перед хвилиною за сусідньою кам'яницею таракотів скоростріл і втих (Нижанківський)

ско́рше швидше (ст): Ясна правда, що пристосування газу для домашнього житку страшенно облегло працю жінкам при варенні обіду чи пранні білизни... Вода варилася скорше, і вона скорше могла білизну намочити у великій балії і скорше попрати (Тарнавський 3.)

скоті́на *вул.* підла, непорядна людина; негідник (м, ср, ст): Се правдива скоті́на (Франко) || → **креа́тура**

ско́чити 1. стрибнути (м, ср, ст)

◆ **ско́чити в грéчку** зрадити чоловіка (дружину) (м, ср, ст) || → **зробі́ти скок у грéчку**

2. піти і дуже швидко повернутися (м, ср, ст): Відірвися на хвилю від компютера і скоч до магазину, бо інакше будете їсти борщ без сметани (Авторка) ||

ско́чити на одній нозі

◆ **ско́чити на одній нозі** ⇔ **ско́чити 2** (ст)

ско́чний:

◆ **ско́чна мелодія (мельо́дія)** швидка танцювальна мелодія: Тим часом музика грала скочні мелодії (Крип'якевич)

ско́чок *шк.* вільний урок (ст): На початку року важливо було добути собі "добрий" поділ годин, тобто вигідні години (найкраще ранішні), і без "скочків", тобто вільних годин посередині (Крип'якевич) || **вікно́**

скра́вок 1. відтинок, частина (ст): Усе було стоптане, лише де-не-де залишився скравок зелені (Авторка)

2. шматок (ст): При слабому світлі писав на скравку паперу листа до приятеля, хоч давно вже треба було спати (Авторка)

скра́йній крайній (ст): Цим визначним радикалом О. Назарук довготне був. Якось поїхав до Америки з якоюсь місією від радикальної партії, по дорозі ґрунтовно змінив орієнтацію і вернувся до Львова як скрайній католик (Лис Микита 1960⁶: ЕКО)

скра́йчик крайчик; невелика частина, шматок (ст): Крізь розвалений вхід видно скрайчик неба (Авторка)

скра́яти порізати на шматки (ст)

◆ **скра́яти по́ртки** 1. убити (ст) || → **забі́ти**

2. побити (ст) || → **ві́гаратати**

◆ **скра́яти сподні** ⇔ **скра́яти по́ртки**

скреслі́ти викреслити; зліквідувати (ст): Тут зібралися самі мистецькі сили. Настрій осягнув вершин, рахунок теж. До випивки запросили господаря. Коли прийшла пора платити, він, зворушений (ми всі вже були на "ти"), встав із-за столу й сказав святочним голосом: "Ми-мирон! Дозвольте, я, я хочу, гм, я вам скреслю половину рахунку!" Страшний крик і оплески роздерли повітря. А Левицький розсівся за столом, глянув завіяним оком на все ще високий рахунок. сховав по́ртфель і встав із словами: "Ти скреслюєш половину рахунку? Твоя великодушність надзвичайно мене зворушує! Дай писок! І поцілувалися. Тоді Мирон гримнув п'ястуком по столі: "Але й я не лишусь у боргу. Я скреслюю другу половину!" (Селепко)

скри́пт 1. копія друкованого видання (ст): Пане професоре, я повертаю Ваші скрипти. Подякувала! (Авторка); За скриптом щойно показала маленька постань славного березільця, який в той час читав текст Гамлета, якого йому довелося режисерувати (Тарнавський О.)

2. навчальний посібник; конспект лекцій (перев. машинопис) (ст): Коло нього на кріслі лежали розгорнені якісь медичні скрипта. Було слідно, що власник довго їх не рушав, бо були прикриті грубою верствою порошу. Мабуть, той професор, чий виклад містився в тих скриптах, вже давно помер, і виклад

не був відповідний для нового професора, але все ж таки скрипт лежав на кріслі, і був доказ, що студент медицини Славко Бурачинський учився. Тоді говорено в українських віденських колах, що Славко обходив у тім році 25-літній ювілей свої медичних студій (Шухевич); Верещинський був дуже вимогливим, і ми називали його "пилою". Перед екзаменом необхідно було купити або десь дістати скрипт – конспект його лекцій (Чайківський)

скрїтка скринька (ст): Заадресуй конверту! Нехай Ангелина вкине листа до поштової скритки! (Острук)

скрїплювати зміцнювати (ст) || **крїпїт**

скрїпляючий зміцнювальний (ст): Здається, Іляріона Кішку треба було напоїти водою. А може, зимний оклад? А може, скрїпляючі краплі? Але передусім треба було швидко лікаря (Нижанківський)

скробїдєска стожар (ст)

скробєний викроєний (ст): По модї скроене убрання (Авторка)

скроїти *крав.* викроїти (ст)

◆ **скроїти** камїзєльку → камїзєлька

скрїпїти *вул.* побити (ст) || → **вїгаратати**

скрїпул сумнів (ст): Цї мої скрїпули набрали ще більшої натуги, коли Романові Шухевичеві вдалося "випукати" до сусїдної келїї, в якї сидїла, мабуть, Стефанїя Корїнцївна, що "Підгайний його сипле" (Шухевич)

скрут поворот (ст): Аж на скрутї вулицї, що вела до пошти, вона машинально зупинилася (Франко)

◆ **скрут** кишїк → кїшка

скрутїти змінити напрямок руху; повернути (ст): Якби вискочив з шинку і вирвався на Зелену, то, нїде не скручуючи, мїг погнати аж до своєї хати (Тарнавський 3.)

скрушїти *кул.* зм'якнути, стати *крухим* (про м'ясо) (ст): Індика або їндичку посолити на кїлька годин, щоб м'ясо скрушїло (Лїщинська)

скуботаннїя → **скоботаннїя**

скузуватїся сперечатїся, наполягаючи на своєму (м, ср, ст)

скуппануватїся → **скупнануватїся**

скупїці скупїсть (ст)

❖ **ни наша скупїці, но наш нїстаток** так говорять, не маючи чим прийняти гостей (Франко)

скўрвий → **кўрвий**

скўрвитїся *вульг., знев.* 1. мати позашлюбну дитину (ср, ст)

2. морально деградувати (Лучук) (ср, ст)

3. перейти на бїк ворога, зрадївши друзїв; стати донощиком (ст)

скурчїбїк (**скурчїбїк**) *вул., вульг.* негїдник (ср, ст): Не станули, скурчїбики, в Лембрику. А був би до моїх кубїт хоч на секунду скочив! Але нїц, ще тут будемо (Лїсяк) || → **креатўра**

скурчїбїк → **скурчїбїк**

скутєчний результативний, ефективний (ст)

скўти:

◆ **скўти** мїрду → мїрда

скўток наслідок, результат (ст)

скши́дло *вул.* підпахва; бік (ст): Дай му під скшидло, дюгни му добре, най си пам'ятає, піташок, як то нашого кумпля магуляти (Авторка) || **крило́**

слаб́ій хворий (м, ср, ст) || → **хор́ий**

сла́бість 1. кволість, немічність (м, ср, ст)

2. хвороба (ст) || **хороба́**

слабува́ти хворіти (м, ср, ст) || **хорувати́**

слі́ве майже (ст): Це завіщання Луцейка зробило на мене страшне вражіння. "Простий" хлопчина зі села, ще сливе дитина, в такій грізній хвилині, коли ось-ось має бути виконаний на нім присуд смерти, тямить про українські інституції і лишає їм те, що має (Шухевич)

слі́вка 1. слива (м, ср, ст)

◆ **впа́сти як слі́вка в <те́пле> гівно́ (гімно́)** несподівано потрапити в халепу (Франко) (м, ср, ст) || **впа́сти як слі́вка в ко́мпот**

◆ **впа́сти як слі́вка в ко́мпот** ⇔ **впа́сти як слі́вка в <те́пле> гівно́ (гімно́)** (м, ср, ст)

2. *вул.* куля (ст): Вчора вночі на Перзенківці ішов з Шудрою до своєї прімадойни і дістав під крило сливку (Нижанківський)

слі́на:

◆ **ве́рзти нісенітниці, які слі́на принесе́ на язю́к** говорити перше, що спаде на думку (ср, ст): Коли він питатиме про діда ще раз, то ми будемо йому верзти всякі нісенітниці, які тільки слина принесе на язик, нехай собі потім дошукується правди, якщо він захоче її знати (Франко) || **говори́ти, що слі́на принесе́ на язю́к**

◆ **говори́ти, що слі́на принесе́ на язю́к** ⇔ **ве́рзти нісенітниці, які слі́на принесе́ на язю́к**

слі́нка:

◆ **слі́нку ковтати́** жадібно дивитися на що-небудь; дуже хотіти, прагнути недосяжного (Франко) (ср, ст)

слі́нний відомий, славетний (ст)

слі́вний (сло́вний) людина, яка дотримує даного слова (м, ср, ст): Він словний – раз дане слово додержує мимо найтяжших перепон (Авторка); Підгайного хвалили всі його шкільні товариші і знайомі без винятку як дуже характерного, словного джентельмена (Шухевич)

слі́вність (сло́вність) дотримання даного слова (м, ср, ст): Ти був точний. Точно о 6-й був уже в цукорні. Точність і словність завсіди були головними рисами Твого характеру. Колись я навіть хотіла, щоб у Тебе було менше тієї словности (Вільде)

слі́дно помітно, видно, зрозуміло (ст): Слідно було, що мене дуже жалував (Шухевич); Тому, що Роман Шухевич був на своє походження як Шухевич аж до пересади гордий, я сказав йому: "Аби слідно було, що перед судом стоїть не хто-небудь, але Шухевич, аби ти своїй родині навіть у таких обставинах приніс честь" (Шухевич)

слі́мачок:

◆ **валу́шкєм по слі́мачку** → **валу́шек**

сліпа́к 1. гедзь (ср, ст)

2. дитяча гра, у якій один гравець, повернувшись спиною до інших, має вгадати, хто його вдарив (ср, ст)

сліпакú 1. *вул., знев.* очі (ср, ст): А я кажу, що тут нічого гарного немає, бо то, напевно, якийсь перекинчик. Їй блиснули сліпаки, і вона каже: "А ти думаєш, що я позволю, щоб мені наші діти говорили по-хінськи..." (Тарнавський 3.) || → **банькі**

♦ **заліти сліпакú** *знев.* випити надмір алкоголю (ср, ст) || → **влюлятися**

2. *ірон.* окуляри (ст)

сліпúй:

♦ **сліпúй кут** → **кут**

♦ **сліпúй мур** → **мур**

❖ **не сліпóму о фáрбах говорúти** (Франко)

сліпóндра (сліпúндра) *знев., ірон.* 1. людина з поганим зором (м, ср, ст) || **сліпúндер**

2. неспостережлива, неуважна людина (м, ср, ст) || **сліпúндер**

сліпúндер ⇆ **сліпóндра**

сліпúндра → **сліпóндра**

слічний гарний (ср, ст): І з лица собі отак нічого, симпатичний, та фігура слічна (Вільде)

слічно гарно (ср, ст)

слічньóтка гарна дівчина (Лучук) (ср, ст) || → **марципáнна**

слічньóток щось дуже гарне (ст)

слічньóтко ⇆ **слічньóтка**

слóвний → **слівний**

слóвність → **слівність**

слóво:

♦ **губúти слóва** від хвилювання, надміру емоцій говорити уривчасто; не знаходити потрібних слів для розмови (ср, ст): Макольондра, що зустрів мене у Вайса, аж губив слова (Нижанківський)

♦ **слóво гонóру** слово честі (ср, ст)

слóік скляна банка (м, ср, ст): На третьому поверсі, там, де моє помешкання, одне з вікон відчинене, і я виразно бачу вазонк з георгінією і слоік, обв'язаний хустинкою (Нижанківський)

слонь слон (ср, ст)

♦ **бу́яти слóня в карáфці** → **бу́яти**

♦ **слонь квадратóвий незграба** (ср, ст)

♦ **слóня родúти** тихцем випускати газу; пукати (ст)

♦ **як слонь в магазúні (мага́зині)** про вайлувату, неповоротку людину (ср, ст)

слотá сльота

❖ **по слоті** – погóда, **по вітрі** – дощ (Франко)

слúгус лакей, слуга (ст)

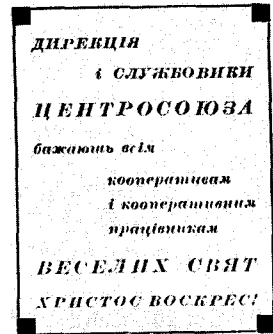
Слúжба *церк.* богослужіння || **Слúжба Бóжа**

♦ **Слúжба Бóжа** *церк.* ⇆ **Слúжба:** Нещасні люди, що не мають Служби Божої, тайни Покаяння, тайни Пресвятої Євхаристії, що не мають знання, а ще гірше, що не мають можності пізнання Божих правд (Шептицький)

службóвік службовець (ст)

слуп 1. стовп (ст)

2. *вул.* шибениця (ст)

◆ **кня́яти під слуп** *вул.* іти на шибеницю (ст)

слух *вул.* вухо (ст)

◆ **промо́вити до слуху** *вул.* наговорити образливих слів (ст)

слухальце телефонна слухавка (ст): Потім попросила дозволу порозмовляти телефонічно. Моя рука тремтіла зі слухальцем, я мусіла сперти її на столі (Ярославська)

слухати:

◆ **слухати осліячої шкіри** → **осліячий**

◆ **слухати песьої шкіри** → **песій**

◆ **слухати як трава́ росте́** підслуховувати, шпигувати (ст): Рано встаєш, ідеш нібито на виклади, а слухаєш як трава росте, збираєш інформації (Керницький)

❖ **хто слуха, на себе вислу́ха** про того, хто підслуховує розмови (ст)

сльо́за:

◆ **виліва́ти сльо́зи** *вул.* плакати (ст)

◆ **ві́тиснути сльо́зу** 1. змусити себе плакати; плакати на показ (м, ср, ст)

2. зворушити, розчулити, довести до сліз (м, ср, ст): Були промови.

Та, що її говорив отець доктор, витиснула мені з очей сльози (Селепко)

сльо́зрок *вул.* піджак || → **бльо́за**

сляба́н *вул.* дерев'яний диван (перев. розсувний) (ст) || **бамбе́тель**

смаколу́к (*перев. мн. смаколу́ки*) *кул.* щось смачне; делікатес (ср, ст):

Христя – одиначка в досить заможній сім'ї (завжди приносила на сніданок до школи якісь "смаколики", що драгувало мою Бабуню, яка вважала, що такі речі треба їсти вдома, а не носити до школи на задрість бідним дітям), була дуже пещена своїми батьками (Крушельницька); Смажений в булочці мозок – то був справжній смаколик (Авторка) || → **легу́міна**

смаку́н ласун (ст)

смалі́ти *вул.* 1. швидко, енергійно йти (ст) || **смарува́ти**

2. бити (ср, ст) || → **валі́ти**

3. курити (м, ср)

◆ **смалі́ти куме́ти** → **куме́та**

смардо́х (**смердо́х**) *лайл., ірон.* нечемна дитина чи підліток (ср, ст) || → **гівню́к**

смарк (**шмарк**) підліток; малий хлопчина (ст) || → **бе́йлик**

смарка́ль ⇔ **смарк**

смарка́тий (**шмарка́тий**) малолітній (м, ср, ст): Але ще сильніше розчарування спіткало наші "шмаркати" серденька до обожнюваного об'єкту трохи пізніше (Крушельницька)

смарка́ч (**шма́ркач**) ⇔ **смарк** (м, ср, ст)

смарка́чка (**шмарка́чка**) 1. *ірон., знев.* дівчинка (ср, ст) || **смарку́ля**

2. хустинка до носа; носовик (м, ср, ст)

смарку́ля (**шмарку́ля**) ⇔ **смарка́чка** 1

сма́рво́з → **шма́рво́з**

сма́рува́ти 1. мастити, намащувати (м, ср, ст): Мамця тонко смарувала крухий плячок мармулядою і щось тихенько наспівувала (Авторка)

2. швидко, енергійно йти (ст) || **сма́літи**

3. давати хабар (ст)

смерді́ти:

- ◆ **щось тут <у траві> смерді́ть** щось тут не так (ст): Пан Матусяк, може, трохи занадто підкреслено твердить при кожній нагоді, що він після того не бачив майстра живим... Але ж, виявляється, пан майстер живий, ходить по світі, інкасує тисячу злотих і прекрасно бавиться за ці гроші, як пише "Век Нови". Щось тут у траві смердить, тільки не знати що? (Керницький)

смердю́х → сма́рдю́х

смердю́чка вибухова речовина із двоокисом сірки (ст): Директор Сабат зібрав був вищі кляси до руханкової салі, бо хотів щось до нас говорити. В її сусідстві хтось кинув смердючку (сірководень), і ми мусіли не тільки покинути залю, але забратись з гімназії, бо це сильно смерділо (Нич); Тим-то під час т.зв. "поранків", тобто святкових сходин з приводу державних свят 3-го травня чи 11 листопада, часто хтось із учнів – членів підпільних УВО чи ОУН – кидав на залі "смердючку" (сірководень, що має запах гнилих яєць) чи петарду, яка розганяла примусових учасників отих сходин (Береза)

смерть **смерть** || **а́цинто́й (ци́нто́й), гара́кірі (хара́кірі), капу́риц, крі́ска, мо́гіла, па́ні гра́біна**

- ◆ **а́нгел сме́рті → а́нгел**
- ◆ **ві́дима смерть** смерть від нещасного випадку (утоплення, пожежі тощо) (ст): Видима смерть страшна (Франко)
- ◆ **ка́ра сме́рті** смертна кара (ст): Кожний натяк на спротив був суворо караний, доказом чого став відомий так званий процес 59, в якому на кару смерті засудили молодих студентів і школярів, між ними шістнадцятилітніх, в тому числі понад двадцять дівчат (Тарнавський О.)
- ◆ **нагада́ли козі сме́рть → коза́**
- ◆ **на́гла смерть** несподівана, раптова смерть (ср, ст)
- ◆ **бода́й тебе́ по сме́рті сира́ земля́ ви́кинула** (проклін)
- ◆ **ві́д сме́рті нема́ ви́купу** ніхто не омине смерті (Франко)
- ◆ **сме́рті в Бо́га не про́сі** просити смерті в Бога – тяжкий гріх (Франко)
- ◆ **смерть не ви́бача́є ні́кому** (Франко)
- ◆ **смерть не пита́є: "Чи хо́чеш, чи не хо́чеш?"** (Франко)
- ◆ **смерть не пита́є: "Чи́я ти?"** (Франко)
- ◆ **смерть ста́рбому́ пе́ред очі́ма, а мо́лодобу́ за пле́чі́ма** ста-рий чекає свого часу, а молодий помирає несподівано (Франко)

сметана́:

- ◆ **сметана́ в оригіна́лі → оригіна́л**

сметанка́ 1. вершки (м, ср, ст): З добрим молоком кава дуже смачна, а ще ліпша зі сметанкою. Очевидно, гірших, дешевших родів кави навіть сметанка не приправить (Нова хата 1934); В асоціації старого директора Модрицького сніданок виявляється запахом добірної кави зі сметанкою, булочками, посипаними маком, так званими "кайзерками", і свіжим з "Маслосоюзу" десеровим маслом (Острук)

2. добірне товариство, бомонд, вища верства суспільства (ср, ст): Вечірній концерт нашої гімназії був кожного року великою атракцією. На ньому збиралася майже вся львівська "сметанка" (Строкон)

сметанковий із додаванням сметани; на основі сметани (м, ср, ст): Мамин плячок "Небо в ґембі" завжди був пишний завдяки сметанковому крему (Авторка)

♦ **сметанкова ма́са** → **ма́са**

смúрід → **смóрід**

смúтраги (смúтрити) вул. красти (ст) || → **бу́хати**

смúтрач вул. злодій (ст) || → **злóдій**

смúтрити → **смúтраги**

смúча повідок для собаки (ср, ст) || **лiнiвкa, смúчок**

смúчок ⇄ **смúча**

смiлий смiливий, вiдвaжний (м, ср, ст)

❖ **смiлому Бог помагає** (Франко)

смiлисть смiливiсть, вiдвaгa (ст)

смiтjрка 1. смiтник (ст): Рушив дрiбним трухцем в обхiд до кухнi, кiнчиком парасолi вiдслонив фiранку в миснику, кинув оком до шафи, заглянув до смiтjрки (Керницький)

2. лопатка для смiття; совок (ср, ст): В руцi тримала смiтjрку, i цiєю смiтjркою вона поплескувала тепер по плечi прибулого, обiйнявши його цiлою силою рамен та повиснувши на його шиї (Лисяк) || **шyфeлькa, шyфлi**

смiх:

♦ **пóрскати смiхом** вибухати смiхом (ср, ст): Всi смiялися, навiть Дзюбатий, що переходив би́ля нас, тряс обвислим черевом i порскав смiхом (Нижанківський)

♦ **смiх на зáлi (сáлi)** дуже смiшно (ст) – А що ж на те полiцiя? – Ха-ха! Смiх на залi. Полiцiя струже варiята i вдає, що нiчого не бачить (Керницький)

❖ **пáнський смiх** – **осiнна погóда** про нещирiсть, лукавство (Франко)

смiятися:

♦ **смiятися, мáло не трiснути** дуже голосно смiєтися, реготати (Франко)

♦ **смiятися до суфiту** → **сúфiт**

❖ **смiйся дурнiй з п'яного** про тих, якi один одного вартi (Франко)

смола́:

♦ **смо́лу на пáльцях матú** про злодiйкувату людину (ст)

♦ **чóрний як смола́** → **чóрний**

☹ **а бодáй би ти смо́лу напiввся** (проклiн)

☹ **а смо́лу горячо́й** (лайка, проклiн)

смоля́к дерев'яна скалка для запалювання в печi (ст)

смóрiд (смúрiд):

☹ **смóрiд (смúрiд) нивiвизений** нiкчема, ледащо, голодранець (лайка)

снiг 1. снiг

♦ **минути як торiчний снiг** пропасти безслiдно (Франко)

♦ **не допрóбсишся й торiшнього снiгу** про дуже скупу людину (ср, ст)

◆ **плáтки снігу → плáтки**

◆ **то <менé, тебé...> обхóдит як торічний сніг це <мені, тобі...>**
байдуже (Франко)

2. **кул.** піна зі збитих білків (м, ср, ст)

снідання сніданок (ст): Була дев'ятого година. При кінці вулиці, де стояла мала провізорична шопа, сходилися всі на снідання (Нижанківський); При сніданні мама мала для Анночки несподіванку (Ярославська)

снодóха сплюх, снови́та (ст)

Сно́пків дільниця міста в районі вулиць В. Стуса та Тернопільської (ст): Далі видно було тополеву алею Стрийського шосе і чергові спортові майдани. Ліворуч видніла площа "Сокола Батька", там далі – вежа радіостанції і горбки Снопкова, де стільки часу перейшло на зимових лещетарських тренінгах (Лисяк)

Собéщина (Собі́щина) дільниця міста в районі вулиці Барвінських: Був це джентельмен з природи. Хоч його батько належав тоді до найвпливовіших українців, він був з кожним товаришем чемний і звичайний. Добрий учень і – звичаєм усіх Барвінських – завжди приготований на лекції, не потребував помочі ні від кого, але сам радо помагав іншим. Я любив розмовляти з ним і проводив його, як він вертався додому, зразу на вул. Миколая, опісля на Собіщині коло Високого Замку (Гординський)

Собі́щина → Собéщина

совганка ковзанка (ср, ст): Пані вчить свої діти, іде з ними на прохід, совганку, санкування, соняшні купелі (Авторка)

совгáтися ковзати (м, ср, ст)

совги лижі (ст): Взимку їздили учні на санчатах і совгах. Учні з Головної забігали в околиці спадистих вулиць Кадетської і Стрийської, з яких з'їжджали вниз на санках чи на совгах, а дехто тільки на одній совзі або часом просто на закаблуках, як хто їх мав, бо то з тим різно в учнів бувало. Молодь Філії збиралася на Високому Замку, з якого з'їжджала досить крутою довгою дорогою аж до "Кісельки", під залізничний міст станції Підзамче (Цьонка) || **лещáта**

совдéп знев. радянська влада, система, радянський спосіб життя; Радянський Союз (Лучук) (ср) || **совдéпія**

совдéпія ⇄ совдéп

совéти (сові́ти) радянська влада, радянський режим (ср, ст)

◆ **дрóгі совéти (сові́ти)** радянська влада в Галичині від 1944 року: У Львові часто жартували: "Були в нас перші і другі совіти. Перші совіти були ліпші: вони прийшли і пішли, а другі так і лишилися" (Авторка)

◆ **пéрші совéти (сові́ти)** радянська влада в Галичині у 1939–1941

роках (ст): В часи "перших совєтів" (1939–1941) розповідали у нас вдома і дорослі, і студенти, що Костельник з проповідниці св. Юра "розкладає Маркса на обі лопатки пункт за пунктом", і дивувалися його відчайдушній мужності. І знову ж, нічого я власними вухами не чув і зверифікувати ці факти не довелося (Крип'якевич Р.)

совєтизований притаманний *совєтам*, характерний для періоду існування *совєдєлії* (ст): Він не дуже відрізнявся від загального совєтизованого вигляду прохожих, які все ще, незважаючи на більш ніж двомісячне перебування в цьому місті нових його панів, мали все-таки дещо совєтський вигляд. Чорні совєтські штани "галіфе", чорний "піджак", широкий в бедрах і вузький в раменах, гармонізовані на кшталт рурок російського зразку м'які чоботи і сорочка з чимсь, що мало нагадувати краватку (Лисяк)

совєтський (совєцький, совіцький) *знев.* радянський (ср, ст): Д-р Павенецький (сам щось ніби комуніст) стало боронив у комуністичних процесах, і тут нараз його клієнт мав би бути тим, хто зорганізував атентат на совєтський консулят (Шухевич)

совєцький → совєтський

сoвiсть:

♦ **вiкиди сoвiсти** докори сумління (ср, ст)

совіти → совєти: Про "совітів" ми вже знали та чули багато. І власне, нічого доброго. Знали, що треба заховати та знищити усі компроментуючі матеріали. Внутрішньо відчував, що це, що не змогли знайти поляки, "совіти" знайдуть неодмінно (Чайківський); Ось стою я на автобусній. Біля мене трохи люду чекають на змилювання – автобус. За совітів транспорт їздив погано, бо то така була політика. Такі зсуви руху нищили всяку комунікацію між людьми (Оронець)

совіцький → совєтський

содовий содовий (ст)

♦ **вoдá содoвá** → **водá**

сoкiл:

♦ **oчи яcні як у сокoбла** → **oкo**

соковiк *кул.* сироп (ст): Соковик приготовляємо в такий спосіб: на кожне кільо ягід призначаємо кільо цукру і 1½ шклянки води. Заварити соковик, дуже старанно вишумувати і тоді щойно класти дуже уважно ягоди (Нова хата 1934)

солєний *вул.* дорогий (ст)

солiдний 1. міцний, дужий (ср, ст)

♦ **солiдне бебє** → **бебє**

♦ **солiдний хлоп** → **хлоп**

2. добротний, якісний (ср, ст): Умеб-льовання конференційної залі було дуже солідним, високоякісним (Процюк)

солiдoл → **салiдoл**

солoдкий:

♦ **солoдкий як цyкoр** про облєсливу людину (Франко)

солoмкa (сулoмкa) село (ст)

♦ **солoмкa вилiзáє вул.** про людину, чиї манери, поведінка виявляють її сільське походження (ст) || → **виглядáє сeлo**

♦ хлоп-суломка ну́миру айнц → хлоп

солóм'яний:

♦ солóм'яний вогóнь → вогóнь

солоні́на *кул.* сало із хребтової частини (м, ср, ст): Шкварки з сала є без

смаку, сухі, тоді коли з солонини мають приємний запах, є сочисті, а це вказує на гіршу видатність товщу з солонини, ніж із сала. Солонина є запас товщу звіряти, розміщена під шкірою, головно на хребті, салом є виложена черевна яма. Солонина має іншу будову, ніж сало, тому менше витоплюється товщ (Нова хата 1939) || шпíрка²

сóнце:

❖ не йди на сóнце, як ма́єш ма́сло на голові (ст)

сóпух сморід; задушливе повітря (ст)

сорóка (сúрока):

♦ крича́ти як сорóка галасувати, репетувати (ст): А я сі углідаю, аби́м мала бахурам писка чим заткати, а то криче як сурокі (Рудницький)

❖ на ко́го сорóки, на то́го й воро́ни про того, із ким усі ворогують (Франко)

Сорóка *іст.* частина потоку *Вулька* – від злиття із притокою *Залізна Вода* до впадання у річку *Полтва* || **Вулька**

сорока́тий строкатий (ст): Прошу пана інструктора, а ви цілком подібні до Шерлока Голмса. Такий високий і худий, як він, так само курите люльку, тільки треба вам обв'язати шию довгим сорокати́м шалем і одягти на голову таку шапку, як циклісти носять (Керницький)

сóром:

♦ сóром óчи не вві́єть про безсоромну людину (Франко)

сорóчка:

❖ сорóчка блі́жча, як кожух́ своє завжди важливіше (ст): Щодо львівських українців, то важніші фігури, як, наприклад, посли й директори банку та інших львівських кредитових інституцій, опустили Львів, примірюючися до приповідки: сорочка ближча, як кожух; менші фігури, як директори "Народної Торгівлі", "Народної Гостинниці" та "Повітового Товариства Кредитового", "Міщанського Кредитового Союзу", "Дністра", "Союзу Господарсько-торговельних Спілок", деякі судовики й ремісники, лишилися у Львові (Нагірний)

сос *кул.* підлива, соус (ср, ст): До голубців Юльця завше робить грибовий сос (Авторка)

♦ бу́ти у сво́єму со́сі почуватися комфортно (ст): Та пан професор був якраз "у своєму сосі" і далі палко розвивав різні оригінальні концепції, що-права, досі ще не підтвержені нашою історичною наукою (Керницький)

сосі́рка посудина для соусу; соусниця (ср, ст)

сосно́вий:

♦ сосно́вий клин́ → клин

Курята,

печені в солонині

Пара курят, 20 дкг солонини, сіль, зелена петрушка.

Худі курята треба пекти в солонині. Приготовані до пєчення посолити, обложити тонко покранною солониною і обв'язати ниткою. До середини дати пучок зеленої петрушки або на́чинку. Пекти годину. Коли шкірка загнітиться, пократити курята разом із солониною. Подавати з огірковою або зеленою салатою. Перед поданням підливу процідити (Ліщинська)

сотнарóвий іст. стокілограмовий

сотру́дник церк. помічник священика (ср, ст): Як ми мешкали в Юра, то мій

Татко, а твій Дідо о. Ключ, були сотрудником Андрея Шептицького (Авторка)

Софіївка дільниця міста – територія поблизу церкви св. Софії (церкву споруджено 1594 року коштом міщанки Софії Ганль)

сочі́стий соковитий (ст)

со́чка лінза (ст): Дуже пильний працівник, але сочка його приладу схибляє на світлинах лиць. Виходять постійно округлі, ситі і білі (Боберський)

спа́йкати дит. спати (м, ср, ст) || → **бай-бай**

спалі́ти 1. спалити

◆ **спалі́ти сві́чку** → **сві́чка**

◆ **спалі́ти хо́даку** → **хо́даку**

2. *шк.* поставити незадовільну оцінку (м, ср, ст): А тоді його панна срібисто засміялась і стала розповідати скоромовкою якусь історію в зв'язку з матурою. Що бельфер від латини зав'язався когось спалити ще при письмовій (Керницький)

3. *шк.* забрати шпаргалку на іспиті (м, ср) || **попалі́ти**

спалі́тися 1. видати себе (Лучук)

◆ **спалі́тися при іспиті** → **іспит**

2. втратити довіру (Лучук)

3. зникнути; непомітно втекти (ст) || → **ба́льон зроби́ти**

спа́рити скип'ятити (молоко) (ср, ст): Треба спарити молоко, бо така гор'яч надворі, шо відразу скисне (Авторка)

спарта́чити зіпсувати; зробити недбало (перев. нашвидкуруч) (м, ср, ст) || **спартóлити, спаталáшити**

спартóлити ⇔ **спарта́чити** (м, ср, ст)

Спа́са церк. Святе Преображення Ісуса Христа (19 серпня)

спаталáшити ⇔ **спарта́чити** (ст)

спа́ти:

◆ **пі́гі спа́ти** *евф.* до померти (ср, ст): Купа своїх хлопів пішла спати. І ще не знати, який нам кінець (Лисяк) || → **зламáтися**

◆ **спа́ти як забі́тий** дуже міцно спати (м, ср, ст): Хто знає, який він мав сон? Може, терпів на безсонницю, а може, спав як забитий (Нижанківський) || **спа́ти як по кúпелі**

◆ **спа́ти як по кúпелі** ⇔ **спа́ти як забі́тий**

спа́цер (шпа́цер) піша прогулянка (ср, ст) || **шпаці́рганг**

спа́церóвич той, хто прогулюється, іде не поспішаючи (ст): Одного морозного зимового вечора я зі Степаном вмішався в доволі густу юрбу "спацеровичів" на Академічній вулиці у Львові, на так званім "корзі" (Мельник)

*Сочисті яблука, грушкки
і згущене вино!
Дя же ти повстала,
гарна лакожинко*

За допомогою желяної

ЖЕЛЯТИНИ

А. А. ЕТКЕРА

Незрівняну книжку з приписами д-ра А. Еткера п. н. „Добра господиня сама пече“ можна дістати в усіх кольоніальних крамницях і книгарнях. Знижена ціна 30 гр.

спацерува́ти (спацірува́ти, шпацерува́ти) прогулюватися, йти не поспішаючи (ср, ст): Ми "шпацерували" по засніженій вулиці Листопада (тепер Коновальця), де поміж деревами в задбаних садах були (і збереглися донині) різної будови гарні вілли (Крушельницька); Якщо наша балачка затягувалася, що ми запізнювалися, Роман казав: "Нема вже чого спішити". Й ми собі спацірували розмовляючи (Чайківський)

спацірува́ти → спацерува́ти

спа́цькати змарнувати (ст)

спекту́ спекти || **спечу́**

♦ **спекту́ свою пече́ню при то́му ж вогні́ → пече́ня**

спенсейовання вихід на пенсію (ст): Пішов на емеритуру в рік по Полянським, з чого виходило, що вже був доволі старий. По спенсейованні не прожив довго. Мабуть, рік або два (Шухевич)

спе́нцер *іст.* короткий верхній чоловічий одяг

спе́ртий 1. притулений, прихилений (ст): Довго стояв, спертий об стіну Чорної камениці, і дивився на ратушу (Тарнавський 3.)

2. який базується, ґрунтується на чому-небудь (ст): Фактично, були такі люди, що жили у Львові і вживали мови, спертої на лексиці міської вулиці. Особливо любили робити всякого рода мовні вставки, коли вони випадково виїздили на провінцію, і так, скажім, у священничому домі під час вечері, коли двох таких сиділо при одному столі, вони залюбки вживали типових львівських слів чи окреслень (Тарнавський 3.)

специфі́ндер спритна людина; спритник (ї): То правда, вони до того великі "специфіндри"! Адже вони за большевиків навіть "Гальку" Монюшка краще поставили, як поляки!.. (Вітошинська)

спеці́лка точна карта місцевості (ст)

спечу́ ⇔ **спекту́** (ст)

спе́шити збити з пантелику (ст)

спе́шитися 1. перелякатися (ст)

2. знітитися, засоромитися (ст)

спі́нка пряжка (ст): Вони зналися вже від дуже давна. Тоді, як Гібель продавав по вулицях мосяжні й сталеві спинки, а він почав працювати при закладанні каналів і на будовах (Нижанківський); Показує мені взірець спинки до вояцького пояса, прикрашеної львом (Боберський) || **спря́жка**

спира́ти притуляти, прихилити (ср, ст): Остаповські сиділи поруч на каналі, він спер голову на її плече, а вона говорила йому щось півголосом, лагідно (Марська); Не спирай руку на то крісло, бо зломане, ще впадеш (Авторка)

спира́тися 1. притулятися, прихилитися (м, ср, ст)

2. базуватися, ґрунтуватися (м, ср, ст)

співа́ти 1. *шк.* дуже добре відповідати (ср, ст): Я підготовляв матуристів від першої години у VIII класі, переробляв з ними масу "партій", екзаменував суворо, але при самому іспиті (матурі) майже всі "співали" і мало хто "загнувся" (Крип'якевич)

2. *вул.* видавати під час допиту; зраджувати (ст): Дуже болючим був теж для мене факт, що мене оскаржено в шпигунстві на користь большевиків – саме тих ворогів, проти яких була спрямована наша боротьба. Далше було ясно, що Вебери "співають" і зізнають не так, як ми договорювалися, але говорять правду (Дейчаківський) || **супа́ти**

спід низ (ст): До споду пательні щось пристало і страшно смерділо, згоряючи на вогні (Авторка)

спідний нижній (ст)

спіжарка комірчина (м, ср, ст): Під час ремонту ми зруйнували спіжарку, і кухня стала більша (Авторка) || **спіжарня**

спіжарня ⇔ **спіжарка**: Натомість спіжарня постійно потерпала від набігів хлопців, які не могли спокійно дивитися на слоїки, прикрашені написами: "Галяретка порічкова", "Малини смажені"... Все це різноманітними способами викрадалося і нещадно виїдалося, що доводило Бабуню до розпуки (Крушельницька)

спіжевий бронзовий (ст): На Ринку були ще деякі публічні пам'ятники. По східній стороні стояла велика керниця зі скринкою на воду і великою спіжевою статуєю "Мелюзини", тобто водяної німфи, побудована 1589 року (Крип'якевич)

спізнений який запізнився (ст)

спімнути згадати; пригадати (ст) || **вспімнути**

спімнутися опам'ятатися, оговтатися (ст)

спірітус (**спірітус**) спирт (ст): Славні з гострого концепту богданівчани вже пускали віца на тему нинішнього випадку: хтось казав, що пан майстер пірнув так глибоко під воду зі страху перед майстровою, інший зробив слухну заввагу, що покійник волів би мокнути в спіритусі, як у смердучій калабані (Керницький)

спіритусовий (**спіритусовий**) спиртовий (ст): Вже від двох літ у спіжарці стояла флящина з якоюсь невідомою, забутою на амінь спіритусовою настійкою. Ніхто не ризикував її ні викинути, ані випити (Авторка)

◆ **вимóчок спіритусóвий** → **вимóчок**

◆ **трúнки спіритусóві** → **трúнок**

спірітус → **спірітус**

спіритусóвий → **спіритусóвий**

сплéскувати гучно аплодувати (ст)

сплíнь вул. забирайся геть (м) || → **гúляй звідси**

сплітка плітка (ст): Як ці львівські сплітки скоро розходяться! (Острук)

спліткувати пліткувати (ст): Пчелинська поширилася, Цитаделя пірнула вглиб вулиці й туман минулого, трамвай скручував зі скреготом з Пчелинської на площу Пруса, де високі і стрункі ясені гостили гнізда галок, Маслосоюз показував за вікном свої вироби з конюшинкою, перекупки продавали на площі перші суніці в коробках з кори, дівчата-прислужниці стояли на рогах і спліткували (Парфанович)

сплюв вул. револьвер; пістолет (ст): То мусив бути великий гук. Та як? Чотири сплюви раптом гукнули, і ніхто не чув? То не може бути (Тарнавський 3.) || **сплю́ва, сплю́вач**

сплю́ва ⇔ **сплюв**: А Мάρко п'є каву і вдає, що хоче спати. Такий не до балаку, але сплюву має. Загачили, а він – трах! – і по параді (Нижанківський)

сплю́вач ⇔ **сплюв**

сподéньки штани (перев. дитячі) (ср, ст) || → **бікси**

сподні штани (ср, ст): Пізніше мундури було замінено на ясно-зелені з чорними споднями, капелюх "стосований" із чорним пером, при боці палаш, на рамені карабінок (Крип'якевич) || → **бікси**

◆ **скра́яти сподні** → **скра́яти**

спóкій:

◆ **ма́ти чу́стий спóкій** не нервуватися, перебувати у стані абсо-

лютного спокою (ср, ст): Віддала'м того бáхура до школи і тепер маю чистий спокій (Авторка)

споминáти згадувати (ст)

споневірити *вул.* накричати (ст)

♦ **споневірити фронт** → **фронт**

спóрний досить великий за розміром, об'ємом (ст)

спóро багато (ст)

спортóвець спортсмен (ст): Вона не наважувалася лізти у глибоку воду, стояла у воді по коліна. Та він хотів показати їй, який з нього спортсловець, і вскочив зразу з берега в воду (Селепко) || **змагáн**

спортóвий спортивний (ст): Коли програвали, то тільки тому, що противник мав більше спортового вироблення. У бігах виявилось, що нам є чужі всі ті штучні технічні методи. У стрибках зайшло непорозуміння. Ми стрибали близько, щоб зайняти дальші місця на табелі, а треба було навпаки (Селепко)

спортóвка спортсменка (ст)

спотóжніти стати сильнішим; посилитися (ст): Анночка стримала віддих, біль у голові на мить притих, але зараз спотужнів, якби там вистукував хто молотком (Ярославська)

спóчéний спітнілий (ср, ст): Юльця з нареченим, драгуном шаленим, Крутисі пу залі із лицем споченим (із пісні)

спрáвити:

♦ **ля́не спрáвити** → **ля́не**

справувáтися давати собі раду (ср, ст): А як там справуються мої хлопці в гімназії? (Авторка)

справу́нок справа (ст): Самозрозуміло, що від першого дня нашого знайомства мій неоціненний пан інструктор воєнним порядком іменував мене своїм особистим чурою, чи то пак побігущим для всяких справунків (Керницький)

спренж́у́стий меткий, моторний (ст)

спрі́критися набриднути; стати бридким, неприємним (ср, ст): Сталось чудо! Самі переконаєтесь, що мої слова з попереднього дня правдиві! Я зустрів її. Мою Марусю, Нусю, Олю, Оксану! Одне слово, дівчину з трибуни. Признаюся тепер, що я мріяв про неї, поки засинав. Називав її в думках Марусею, а коли сприкрилося це ім'я – Оксаною, опісля Олею і т.д. (Селепко) || **спротівитися**

спрoвáдження 1. експорт (ст)

2. привезення; доставка (ст): Найповажнішу рубрику відігравав видаток на спрoвáдження фортепіяна, позиченого у якоїсь української родини. Те спрoвáдження і відвезення коштувало аж п'ятку, а що по спрoвáдженні треба було ще фортепіяна строїти, то це спричинювало ще видаток одного ринського (Шухевич)

3. переїзд, переселення (ст)

спрoвáджувати 1. експортувати (ст)

2. привозити (ст): Деколи для забави заможніші передміщани робили в себе бенкет для жебрущих дідів. На означений день били кабана, робили кишки й ковбаси, спрoвáджували горілку й пиво. До стола засідало 12 дідів із вулиці або з дому убогих і їли та пили, а господар сам їм прислуговував. По пару годинах дідівство добре собі підпило й валилося під лави на радість Личакова (Крип'якевич)

3. позбуватися (ср, ст)

спрова́джуватися переїжджати, переселятися (ст): Юсько спровадився до мене, віднині ділимо нашу долю спільно (Селепко)

спрото́в протест, рішуча незгода (ср, ст)

спрото́витися набриднути, остогиднути (ср, ст): А коли мені спротивилися ті балачки, вийшов на прохід (Авторка) || **спрї́критися**

спрото́влюватися заперечувати, не погоджуватися (ст): Тихий голос з-під вікна, де сидить Анатоль, спротивлюється: "Може бути й таке, що не всі разом підуть у ліс. Дехто взагалі не піде, і таких буде більше, а дехто мусить іти тоді, коли прийде на нього час. Навіть одинцем, пане-товаришу" (Лисяк)

МІКА

Капелюхи,
рукавички
квіти.

Львів, вул. Пекарська 1а.

спря́гло авт. зчеплення (ст): Натиснув спрягло і ґаз та рушив небезпечно швидко по асфальтовому шосе (Лисяк)

спря́жка пряжка (ст): Заношу ремінь і спряжку до ременя (Боберський) || **спї́мка**

спря́тати 1. сховати (ст): – Ого, вже нічого нема. Я усе спрятала, – сказала нам старенька і показала сливе цілком порожні валізки Підгайного (Шухевич) || **спря́тати цаґ**

◆ **спря́тати цаґ** ⇔ **спря́тати 1**

2. поприбирати, поскладати (ст): Минулої суботи

я спрятала, а як повернулася, наче торнадо пронісся через хату (Авторка)

3. убити (ст) || → **за́бити**

спу́ляти вул. 1. продати непотріб або нечесно набуте (м, ср, ст) || **пропу́ляти**

2. вул. украсти (м, ср) || → **ґра́йфнути**

спуска́тися вульг. мати ерекцію (ст)

спуст оберт (замка) (ст): Тільки по тому, як загачив двері і замкнув на два спусти, почувся в безпеці (Авторка); Вранці ще раз напоїв потопельника до безтями, замкнув його на чотири спусти в комірчині і пішов до фризієра (Керницький)

◆ **до́брый спуст** вул. 1. добрий апетит (ст)

2. пришвидшений обмін речовин (ср, ст)

спусті́ти:

◆ **ніс на гві́нт спусті́ти** → **гві́нт**

◆ **ніс на кві́нту спусті́ти** → **кві́нта**

спу́таний:

◆ **танцюва́ти як спу́тана ві́ця** → **танцюва́ти**

спу́татися вул. оженитися (ст)

спу́хляк вул. товстий, огрядний чоловік (ст) || → **бамбу́ла**

спу́хнути 1. спухнути

● **абі́сь спух як ні́тка** (проклін)

2. вибитися зі сил, втомитися, знесилитися (ст) || → **змордува́тися**

спра́йда вул., знев. 1. дівчина (ср, ст) || → **ді́вчина**

2. дитина (ср, ст) || **спра́йдуля́тко**

спра́йдуля́тко ірон. ⇔ **спра́йда 2**

спра́йтасьма ірон. туалетний папір (ср, ст)

спра́ка вул., вульг. 1. сідниці (м, ср, ст)

◆ **пізна́лися як спра́ка з ві́хтем** → **пізна́тися**

- ◆ **сра́ки круті́ти** *вул., вульг.* набридати розмовами (ст)
- ◆ **шпі́ц в сра́ку** → **шпі́ц**
- ◆ **до сракі́** *вульг.* ні до чого; нічого не варте (лайка) (Лучук) || → **до дублян**
- ◆ **поцілу́й мене́ в сра́ку** (лайка) (Франко)
- ◆ **сра́ка-ду́па** нісенітниця (лайка) || → **ба́єр**
- ◆ **сра́ка-моту́ка** недотепа (лайка)
- ◆ **хлоп-сра́ка-моту́ка** (лайка)
- ◆ **бі́ли, бі́ли в сра́ку та й, вибачу́й-ти, в го́лову** (Франко)
- ◆ **з одню́ сра́кою на два пра́зники** про чоловіка, який одночасно робить різні справи (Франко)

2. *знев.* недотепа (ст)

сракоглу́к *вул.* вчитель (ст)

сра́ти *вул., вульг.* випорожнюватися, какати

- ◆ **сра́ти в по́ртки** → **по́ртки**
- ◆ **сра́ти ко́ксом** → **кокс**
- ◆ **сра́ти то́нко** бідувати (ст) || **свиста́ти то́нко**

- ◆ **не серу́ ві́ще, як сра́ка віросла** не роби того, що тобі не під силу (Франко)
- ◆ **піту́ як за мо́ре сра́ти** надовго відлучитися (Лучук)
- ◆ **тя́жко сра́ти не і́вши** про бідну людину, яка не може розпочати дохідної справи (Франко)

срач *вульг.* 1. недотепа, нездара (ст)

- 2. вбиральня, туалет (ст)
- 3. безлад (м, ср) || → **ба́йзель**

- ◆ **срач магі́страцки́й** *знев.* 1. громадська (міська) вбиральня, туалет (ст)
- 2. ⇨ **срач 3** (ср, ст)

сра́чка *вульг.* пронос, діарея (ср)

- ◆ **ма́ти сра́чку** *вульг.* 1. мати пронос (м, ср)
- 2. поспішати (ср, ст)

срачкува́тий жовто-зелений, гірчичний (ср, ст)

став:

- ◆ **Воро́блячий (Воро́б'ячий) став** *іст.* ставок на території Зооветеринарної академії: Костел сакраменток заснований 1718 року, будову закінчено аж 1881 року у бароковому стилі з невдалою вежею; при костелі є монастир з великим садом і ставком, що називався колись Вороблячим (Крип'якевич) || **став Сакраме́нток**
- ◆ **Лижва́рський став** ⇨ **став Шумані́вка**
- ◆ **Пане́нський став** *іст.* ставок, який був у районі сучасної вулиці академіка Сахарова: Сусідній Паненський ставок мав ім'я від ордену

Вітайте весну
чаром Вашої краси!

добрий пудер і зміло вжитий так піднесе чар і принадність жінки, що цього не зрівноважать ні багаті стріи, ні ніякі цінні прикраси.

ПУДЕР МЕРІДА

вдачний продукт довгої та заможної праці новочасної української лабораторії добув признание ватоків за його

високу якість
чарівне діяння
елегантний вигляд

панен домініканок, до яких належав. На ньому уладжено штучну сованку і спортові площі (Крип'якевич)

- ◆ **Пелчінський став** *іст.* ставок, який був у районі сучасної вулиці Д. Вітовського: В половині XIX ст. Пелчинський став був улюбленим місцем проходів львів'ян; Пелчинська вулиця [сучасна Д. Вітовського] була повна повозів, що привозили туди гостей, молодь приїздила кінно. Прогулявці приглядалися до науки плавання і плавальним еволюціям на гарному тоді ще ставі... В 1845 році на Пелчинському ставі був фестин, в якому зображалася боротьба морських потвор: штучних крокодилів, сирен, китів, з якими боролися мурини на човнах. У ставі була риба ще з початком 1900-х років, і довкола сиділи аматори з вудками (Крип'якевич)
- ◆ **став Альснера** ⇆ **став Полтава**
- ◆ **став Бачінського** ⇆ **став Полтава**
- ◆ **став Геллобрандів** ⇆ **став Прібста**
- ◆ **став Зелене око** ставок у районі вулиці Зеленої, на пагорбі над *Квітківкою*: За цими будинками, під №102 [вул. Зелена], стоїть над ставком "Зелене око" палацик "Під сфінксами", збудований в 1829 році для родини Малушинських за проектом Йосифа Землера. Останнім часом палацик був ґрунтовно перебудований, однак збереглися над колонами скульптури двох сфінксів, виготовлені в скульптурній майстерні Шімзерів (Мельник І.)
- ◆ **став Камінського** *іст.* ставок поблизу парку Зимна Вода, на місці якого у 30 роках XX ст. збудовано басейн (сучасний байсейн "Динамо")
- ◆ **став Левіцького** ⇆ **став Світезь**
- ◆ **став Маріонової** ⇆ **став Світезь**
- ◆ **став Полтава** *іст.* один із ставків поблизу *Вульки*: Вулька знаходиться в ярах, де є джерельні потоки Полтви. Полтва творить тут два стави. яких назви все змінюються. Перший звався колись Полтавою, потім Бачинського, І. Альснера (Крип'якевич) || **став Бачінського, став Альснера**
- ◆ **став Прібста** *іст.* ставок у районі вулиці Т. Шевченка – колишньої вулиці Янівської, поблизу костелу отців Реформаторів || **став Геллобрандів**
- ◆ **став Сакраменток** ⇆ **Вороблячий став**
- ◆ **став Світезь** *іст.* один із ставків поблизу *Вульки* || **став Левіцького, став Маріонової**
- ◆ **став Шуманівка** *іст.* ставок, який осушили разом із перекриттям русла р. Пасіки (сьогодні на цьому місці будинок Личаківської районної адміністрації) || **Лижвярський став, Шуманівський став**
- ◆ **Шуманівський став** ⇆ **став Шуманівка**

ставати:

- ◆ ставати як пес в слівах → пес

ставити 1. ставити

- ◆ ставити нумер → нумер
- ◆ ставити нумери → нумер
- ◆ ставити нумерок → нумерок
- ◆ ставити патіки → патік

2. оплачувати власним коштом (перев. частування товариства) (м, ср. ст.) || **фундувати**

♦ **ста́вити почэсне** віддячуватися (ст): Я як му плачу довг, то ставлю му почесне (Франко)

ста́витися стати (до праці, бою, бійки тощо) (ст): До бою за Львів ставились австрійці шойно над берегами Верещиці на захід від Янова і Городка; рішальний бій тривав 7-9 вересня [1914 року], і якщо австрійська армія лінію Верещиці мусіла опустити, то причина цього відступу лежала в тім, що друга російська армія продерлась із Замостя і Томашова крізь яворівські ліси, і заатакувала австрійців над Верещицею збоку, і змусила їх до відступу на другу оборонну лінію над Дністром, в напрямі Самбора (Шах); Незабаром сказали всім ставитися до праці на давні місця (Вітошинська)

ста́енний конюх (ст) || **машта́лір**

ста́ло постійно (ст)

стан:

♦ **за́мах ста́ну** → **за́мах**

ста́ник бюстгальтер (м, ср, ст)

ста́ніоль фольга для харчових продуктів (ст): Посередині прилавка, у важких люкрових ризах, обсипаний кольоровим маком, з правдивою бородою з вати, в прикрашеній цукерками і мигдалями мітрі, із покритим золотом станиолею жезлом в руці, достойний і погідний – мій Миколайко (Нижанківський) || **ста́ніолька, фо́лія**

ста́ніолька ⇆ **ста́ніоль**

ста́но́вчий рішучий; категоричний (ст)

ста́но́вчо рішуче; категорично (ст)

ста́нути стати (ст): Одного разу, коли я проходив біля її хати, побачив, як Юсько втік через вікно, при чому робив враження музиканта-диригента: летів і вимахував руками, щоб зловити рівновагу і стати просто на хідник (Селепко); Ще не було ні суду, ні покуратора. Нараз двері до судової залі відчинилися, і на залю увійшов Степан Бандера, а за ним два поліціянти. В тій самій хвилині станули всі підсудні, щоб мовчки віддати свому провідникові честь на його привітання. За підсудними станула вся публіка, наробивши при тім доволі гомону. Присяглі, поліційні функціонарі різної ранги, всі як були, всі дневникарі, всі оборонці, взагалі все, що було на залі, нараз стануло. Вони якось механічно попідносилися в переконанні, що на залю увійшов суд або якийсь високий польський достойник (Шухевич)

ста́нція кімната у приватній квартирі, яку винаймали (перев. із харчуванням) (ст): По вакаціях дав мені батько гроші і сказав, щоб я сам поїхав у Львів, уписався до шостої кляси та знайшов собі "станцію". І я поїхав. Та не мав жодного досвіду в шуканні "станції". Я не знав, що ті, які мали мешкання до винайму, зголошували це до гімназії (Богачевський); Я ще був тоді заледве учнем 5-ої нормальної, як тато віддади мене на "станцію" до пані Евдокії Перепелиці (Керницький)

♦ **ряту́нкава (рату́нкава) ста́нція** → **ряту́нкавий**

♦ **ста́нція з харча́ми** кімната у приватній квартирі, яку винаймали, із забезпеченим харчуванням (ст): Моя мама через знайомих знайшла мені помешкання (як тоді казали, "станцію з харчами") в панства Шухевичів на вулиці Консінерській, 18-а (Чайківський)

ста́ра́тися:

♦ **ста́ра́тися про авторите́т** дбати про авторитет, намагатися завоювати симпатії (ст)

старé-малé про дитину, яка вчинками та поведінкою наслідує дорослих; надто серйозна дитина (ср, ст) || **старé-малéньке, як старій <хлоп>**
старé-малéньке ⇔ **старé-малé** (ср, ст)

старій:

- ◆ **говоріти як старій** → **говоріти**
- ◆ **старá румúнда** → **румúнда**
- ◆ **стáре пúдлю** → **пúдлю**
- ◆ **старій віга** → **віга**
- ◆ **старій гнат** → **гнат**
- ◆ **старій кавáлер** → **кавáлер**
- ◆ **старій пáйтáш** → **пáйтáш**
- ◆ **стáрій пердúла** → **пердúла**
- ◆ **стáрій пердún** → **пердún**
- ◆ **стáрій пéрнік** → **пéрнік**
- ◆ **старій прик** → **прик**
- ◆ **старій як труп** *знев.* про хворобливу людину похилого віку (Франко)
- ◆ **старо́ї да́ти** → **да́та**
- ◆ **як старій <хлоп> 1.** ⇔ **старé-малé**
 2. як дорослий (ср, ст): Раніше, поки ще пан Макс іменував мене своїм чурою, всі зв'язані з тією почесною службою послуги виконував якраз Адасько, звичайно, не безкорисливо, так, як я, а за частенькі хабарі – то на кіно, то на морожене, то на цигарки, бо це чортеня в хлоп'ячій шкурі курило вже, як старий хлоп (Керницький)
- ❖ **як старі брехáли, так і ми з нúми** *ірон., жарт.* про достовірність давніх подій (Франко)
- ❖ **яку́й ти старій, а не ростéш** *жарт., евф.* до який ти старий, а дурний (Франко)

стáрка *кул.* плівка на поверхні захололого кип'яченого молока, киселю тощо (ст) || → **кожу́х**

стару́шок старенький чоловік (м, ср, ст): Он дивися, дрибцяє мій старушок на пробу. Йому би в хаті лежати, газети читати, а він ще співає. А якби дозволили. то й би солюва́в (Авторка)

старша́к *шк.* учень старших класів (м)

стаці́йний вокзальний (ст)

- ◆ **стаці́йна га́ля** зал очікування (ст): Потяг засвистів, і вечірнє небо з блідими зорями почало виходити з-поза півкокруглих склепінь стаці́йної галі (Лисяк)

ста́ція 1. залізнична станція; вокзал; зупинка (ст): Майже вся публіка, яка протягом дня супроводжала завітчаних добровольців від Богослужби і промов на Пелчинській вулиці, та дефіляди під університетом до маніфестації під прапореною трибуною перед театром, – майже всі ці люди рушили тепер вслід за добровольцями на стацію. Тут стояли вже два потяги під парою (Лисяк) |

двіре́ць

- ◆ **кліматична ста́ція** літній шинок-майданчик у сквері з гойдалками, *кругольнею* тощо (ст)

2. *церк.* кожна із чотирнадцяти ікон із зображенням Страстей Христових, які розставлено вздовж ходи церковної процесії (у церкві, біля цер-

кви, уздовж дороги); у *Страшний тиждень* коло кожної відправляють частину богослужіння; кожна із чотирнадцяти зупинок *Хресної дороги*

- ◆ **ста́ція Христо́вої му́ки** ⇆ **ста́ція 2**: Янівська вулиця починалася колись рогачкою коло костела св. Анни. При цій вулиці був костел Знайдення св. Хреста, по ньому залишилася назва Святохресної вулиці. Віддалення цього костела від міста мало бути таке, як віддалення Голгофи від мурів Єрусалиму. Близько 1625 року вздовж Янівської дороги поставлено стації Христової муки (Крип'якевич)

стебл́о:

- ◆ **піту́ в стебл́о** *вул.* лягти спати (ст): А Матуляк не мав найменшої охоти воловодитись коло старого пияка, бо збирався йти в стебло, а до того ж він знав, що майструньо не має при душі ані копійки грошей (Керницький)

сте́жа *військ.* патруль (ст): Коридором йшла жандармська стежа з великими півмісяцями на грудях, і Богдан нагадав про зустріч з таким же жандармом два роки тому, після свого прибуття до Львова. "Мало що не дістав німець тоді пару куль з "вальтера" в живіт і то задармо", – подумав Гаран, нагадуючи одночасно, що "вальтер" лежить тепер у валізіці на полиці між іншими речами (Лисяк)

сте́жка:

- ❖ **показа́ти, куді́ сте́жка в горо́х** пригрозити (Франко)

сте́клий → **всте́клий**

стекту́ся → **встекту́ся**

сте́мпель (ште́мпель) штамп (ср, ст)

стемперува́ти стримувати (ст)

стемплюва́ти (штемплюва́ти) штампувати (ср, ст)

сте́рво 1. падлина (ср, ст)

2. *вул.* м'ясо (ст)

3. *вул., знев.* підла, непорядна людина; негідник (м, ср, ст) || → **креату́ра**

стеребу́ти 1. очистити від шкаралупи, лушпиння тощо (ст)

2. *знев.* з'їсти (ст)

- ◆ **че́рви на грис** стеребу́ли → **че́рви**

стид → **встид**

стида́тися → **встида́тися**

стидлу́вий → **встидлу́вий**

стиле́вий **стильни́й** (ст): Дім був стилевий, готичський. Сходи старі, теж стилеві (Селепко)

сти́па 1. поминки (ст)

2. *тюр.* обід (ст)

3. удар по сідницях (ст)

стипе́нсія *ірон.* 1. стипендія (м)

2. пенсія (ст): Добре е! Яюсь протримаємось: у Мамці завтра стипенсія, а в мене в кінці місяця зарплата (Авторка)

стира́ти 1. стирати

- ◆ **стира́ти язю́ки** → **язу́к**

2. *вул.* продавати, перепродувати (крадене) (ст)

сти́рка 1. кухонна ганчірка (ср, ст)

2. *вульг.* жіночий статевий орган (ст) || → **кацамонія**

3. *вульг.* жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклювка**

стирча́ти:

◆ **стирча́ти як ві́лка в то́рті** *ірон.* 1. бути недоречним, зайвим у даній ситуації, почуватися невпевнено (ст): – Як пройшла нарада? Чого вас викликали, щось питали? – Та де! Якись дрібні чвари між “грубою рибою”. Я там геть була недоречна, стирчала як вилка в торті і вдавала шалену зацікавленість (Авторка)

2. бути на видноті (ст)

сти́ск тіснява (ст): Як будете мене слухати і не пхатися там, де стиск, вилазим зіхерово (Лисяк)

сти́снений:

◆ **сти́снений як оселе́дці в бо́чці** → **оселе́дець**

сти́я *вул.* задній прохід (ст)

сти́йка *військ.* пост; сторожа (м, ср, ст): Ворог не поставив тут ніякої стійки, бо навіть і на думку йому не спало, що може прийти до голови така шибенична думка, щоб в часі миру йти на стежу потоком, по коліна у воді (Шухевич); Згадаємо, що у пам’ятнім дні 1 листопада 1918 р. на ратушевій вежі появився український синьо-жовтий прапор – завісив його січовий стрілець Паньківський. У листопадові дні Ринок був обставлений українськими стійками. У передсіннику ратуші стояли машинкові кріси (Крип’якевич)

сти́йко́вий *військ.* вартовий (ст): В усіх напрямках розіслано стійкових, які через побігущих-кур’єрів мали доносити команді про те, що діється в терені (Керницький)

сти́на:

◆ **вда́тися як горба́тий до сти́ну** → **вда́тися**

◆ **пасу́є як горба́тий до сти́ну** → **пасува́ти**

◆ **припе́рти до сти́ну** → **припе́рти**

стлу́мити 1. побити (ср, ст) || → **віга́ратати**

◆ **стлу́мити го́нор** → **го́нор**

2. розбити, знищити (ср, ст) || **стовкту́**

сто:

◆ **іту́ на сто ві́трів** → **ві́тер**

стовкту́ 1. ⇆ **стлу́мити** 2

2. ⇆ **стлу́мити** 1

◆ **стовкту́ на ква́сьне я́бко** → **я́бко**

◆ **стовкту́ на мя́згу** → **мя́зга**

столі́вник той, хто обідає у господині, яка займається добродійністю або заробляє приготуванням їжі (ст): А вдова по священику? Як жива. Всі знаємо цю страдницю, що харчує столівників у містечку (Нова хата 1939)

сто́пка електричний запобіжник (ст)

сто́п’ятьві́дсотко́вий справжній, істинний, правдивий (ст): Роман був, як називали його націоналісти, “105-відсотковий”. То була найвища оцінка тих, хто належав до ОУН. Брат його Юрко був на 95%, я також на 95% (Чайківський); Я є кість від кості, плоть від плоті дитина нашої вольової й динамічної епохи, я стоп’ятьвідсотковий принципіаліст і, як такий, на жадний гнилий компроміс із вами не піду (Керницький) || **сто́п’ятьпроце́нто́вий**

стоп'ятьпроцентовець надійна, перевірена людина (ст): На решту тюремного братства налягла при цьому хвиля легкої, так сказати, депресії, бо хоч кожний з них і був волонтерист та стоп'ятьпроцентовець, але не одному черв'ячок заздрости смоктав душу, що ось твій співкамерник виходить на світ, а ти лишаєшся на непевне завтра (Керницький)

стоп'ятьпроцентівий ⇌ **стоп'ятьвідсотківий**
стороня:

- ◆ **війти на сторону** *евф.* до піти до вбиральні, туалету (ст): У тій тривозі загрожений часами утівав перед небезпекою в той спосіб, що виходив "на сторону" і там перебував "аж до дзвінка" (Шухевич) || **піти на сторону**
- ◆ **з строни дупи** → **дупа**
- ◆ **піти на сторону** 1. ⇌ **війти на сторону**
2. *евф.* до зрадити чоловіка (дружину) (м, ст) || → **зробити скок у гречку**
- ◆ **<ставати> на малу сторону** пісяти (ст): Вночі замерз я порядно і ставав щось три рази на малу сторону (Боберський)

105% ліричний поет

Як смієшся – завжди рожами,
А як плачеш – то фіялками,
А як любиш – то волошками,
А розлюбиш – незабудьками.
Як минешся – то під травкою
Будеш, мабуть, ломикаменем

Бабай

сторця → **шторця**

стос → **штос**²

стобчнице схил (ст)

стояти:

- ◆ **добре стояти (стуяти)** бути багатим, заможним (ст): А то дзись хто добри стуїт: пуліцай і злодій (Рудницький)
- ◆ **стояти на бачність** → **бачність**
- ◆ **стояти під псом** перебувати у цілком безвихідній, безнадійній ситуації (ст): – Ох! – стогнав далі пан Макс. – Видно, наша справа стоїть цілком під псом, коли нам обом припала роля підіймати революцію на Богданівці (Керницький) || **стояти як на терню**
- ◆ **стояти як Бог приказав** дотримувати слова (Франко)
- ◆ **стояти як на терню** ⇌ **стояти під псом** (Франко)
- ◆ **стояти як остовпільий** знерухоміти від страху або здивування (Франко)

стравпис (стравбпис) книжка або зошит із *перписами* страв (ст): Часто стрічаємо приписи страв вибагливих, скомплікованих у своєму виконанні чи то в щоденниках, чи жіночих часописах, але рідко коли знаходимо такі, що їх із користю для здоровля можна вставити до наших стравосписів (Нова хата 1939)

стравбпис → **стравбпис**

страган відкритий прилавок, возик, переносний столик чи ящик для вуличної торгівлі; лоток (ст): На найближчій перерві я... скочив на "каструмпляц", що був перед Народним Домом, де тепер будинки, починаючи від музею, а кінчаючи на старій поезуїтській кам'яниці. Там напроти брами "Народного Дому" завсіди було три т.зв. страгани, на яких бабки продавали нам – учням – овочі, макарони, святоіванський хліб і т.ін. На нас вони дороблювалися (Шухевич)

страганяр вуличний продавець (ст)

страгула доглядач газонів, квітників у міських парках (ст)

страж охорона, сторожа (ст)

- ◆ **страж пожарна** пожежна служба (ст) || **фаєрпікета**
- ◆ **страж пожарний** ⇌ **стражак** (ст)

стра́жак пожежник (ст) || **помпієр, страж пожа́рний, стра́жник, фаєрман**
стра́жник ⇔ **стра́жак** (ст)

стра́сний:

- ◆ **Стра́сна п'ятниця** *церк.* день смерті Ісуса Христа; Велика п'ятниця
- ◆ **Стра́сна субо́та** *церк.* субота напередодні Воскресіння Христового
- ◆ **Стра́сний тї́ждень** *церк.* тиждень після *Квітної неділі* перед Воскресінням Христовим

Стра́сті *церк.* четвер напередодні *Страсної п'ятниці*; спомин Тайної Вечері || **Сві́тлий четве́р**

стра́тити втратити (ст): Льонця ще перед війною стратила мужа, та й так сама й сама цілісіньке життя (Авторка)

- ◆ **стра́тити розу́м** збожеволіти (ст) || → **засвіркува́ти**

страх:

- ◆ **стра́хи на ляхи** безпідставні побоювання (ст): Жадного нападу на святий Юр не було, то є маячіння зрізаної голови і страхи на ляхи, що мазурі зруйнували митрополичу палату та хотіли закатрупити Митрополита! (Керницький)

страшкóвий:

- ◆ **не страшкóвого вуйка дóнька** про безстрашну дівчину (Франко)

страшні́й:

- ◆ **страшні́ грóші** дуже велика сума грошей (м, ср, ст): Мама і сестра лишилися вдома, бо не було аж стільки грошей. Сидження коштувало "страшні" на той час гроші, бо аж 70 крейцарів (Шухевич)

стремі́ння прагнення, бажання (ст)

стремі́ти прагнути, хотіти, бажати (ст)

стригу́н перукар (ст): Стриження коштувало у пересічного фризiera цілих десять крейцарів, або п'ять дутків; та студенти нашої кляси зробили велике відкриття, що стригун-жид при Домініканській вулиці, ч. 9 стриже за чотири крейцари, або за два дутки. Це вже була поважна різниця в ціні, над якою навіть не треба було застановлятися (Шухевич) || **фризієр**

стриє́чний двоюрідний по *стрийкові* (ст): Рідних сестер маю п'ять, а стрієчних, тіточних, вуських і різних інших сестер маю, може, й копу, а кожна мешкає в іншій місцевості (Шухевич); З усієї родини не бачив ніколи хіба сртиєчної сестри Льолі, котра надто молодою раптово померла 1940-го (Авторка)

стри́йко брат батька (ср, ст): Стрийко Михайло мав дивовижну вдачу – умів годинами розповідати вслякі небиллиці і не набридати (Авторка) || **стрик, стрі́йшок**

стри́йна сестра батька (ср, ст): Приходив пів до третьої, їв зупу, писав задачі і прасував сорочки, а стрійна Катерина говорила (Тарнавський З.) || **стри́йнка**

стрик¹ ⇔ **стри́йко** (ср, ст): Катерина ще глибоко спала, як Гриць уставав, варив ячмінну каву з цикорією собі і стрикові. Обидва любили міцну каву, що тягнулася як смола (Тарнавський З.) || **стри́йко**

- ◆ **вбра́тися як стрик на Вели́кдень** → **вбра́тися**

стрик² *вул.* зашморг (ст) || **стри́чок**

стріма́не (стріма́ня, стріма́ння) стримування

- ◆ **да́тися на стріма́не** (стріма́ня, стріма́ння) опанувати себе (ст)
- ◆ **ма́ти стріма́не** (стріма́ня, стріма́ння) опановувати себе, бути врівноваженим (ср, ст)

стрімання → стріманє

стріманя → стріманє

стрипіхатий (стрипіхатній) розпатлений, розтріпаний, розкуйовджений (про волосся) (ср, ст): Дивися, яка ти стріпіхата цілий день ходиш. Зачешися! (Авторка)

стріпці 1. обтріпані кінці тканини, одягу (ср, ст) || **фарфóцель**

2. пасма масного або нерозчесаного волосся (ср, ст)

стрипцюватий обтріпаний, обірваний (ср, ст): Ти диви: певно, мода пішла на такі стріпцюваті спідниці. Де би то колись ми собі дозволили таке вбрати (Авторка)

стрих горіще, піддашся (м, ср, ст) || **ббйдек**

стрічок ⇔ **стрик**²: Ціле життя ловив собак на стрічок, а як пішов на емеритурі, почав малювати квіти на склі (Тарнавський З.); За фразером ганяється вся мундурова і тайна поліція львівського воевідства, а той спить, як ангел. Це є, власне, той слабкий пункт, що зведе його колись під стрічок: хлопчище здоровий, як буйвол, а голова слаба (Керницький)

❖ **лиха компанія до стрічка доводит → компанія**

стриянка ⇔ **стрійна**

стрияшок ⇔ **стрійко**: Знаєте, стріяшку, що в ті страшні морози мене держали в бетонованій келії в сутеринах. “Для чистого воздуха” вікно мусіло бути днем отворене, а щоб я вночі не загірився, забирали від мене все моє убрання, і я оставався тільки в біллю (Шухевич)

стрія¹ державний лад, устрій (ст)

стрія² 1. одяг (ст): Ви з Ігорком ідете до ресторації? Обов'язково одягни свій ґранатовий бальовий стрій (Авторка) || **убране**

2. традиційний народний одяг (м, ср, ст): На семінарі усі були у вишиваних сорочках, а Ганнуса і Наталка – у строях, це було дуже гарно (Авторка)

стріл 1. постріл (ст): Цілий день нині б'ють гармати із Замкової гори. Надчетар Метельський сказав: “Кожний стріл поцілив”. Розумію, коли хтось стріляє з Замкової гори на Львів, мусить десь поцілити, але я йому цього не сказав (Боберський)

2. *футб.* удар (ст)

стрілєць 1. стрілець

❖ **кому до чо́го, а стрі́льцеві до лу́ка** кожному своє (Франко)

2. *шах.* слон, ферзь (ст) || → **бігун**

стрілити 1. вистрілити (м, ср, ст)

❖ **стріляти бóмки → бóмок**

❖ **стрілив ворóну, тра́фив корóву** про поганого стрільця (Франко)

2. *вул.* вдарити (м, ср, ст) || → **вгатіти**

❖ **баняка́ стрілити → баня́к**

❖ **в пісок стрілити** *вул.* вдарити в обличчя (ст) || → **засерува́ти під о́ко**

❖ **стрілити в ліхтарню** ⇔ **в пісок стрілити** (ср, ст)

❖ **стрілити в морду** ⇔ **в пісок стрілити** (ср, ст)

3. *футб.* забити (гол) (ст): Беручи примір з елегантної гри противника та захоочені криками ентузіастів цього шляхетного спорту, наші кинулися до сконцентрованого наступу. Вони захопили м'яч і з-під самих воріт противника стрілили йому сім голів, один по одному (Селепко) || **стрілити в ворóта**

♦ **стрілити в ворота** ⇔ **стрілити 3**: Тяжко його було переїхати і стрілити в ворота, але через те, що забагато на карному полі гравців із іншої команди падало, і то дуже часто з розбитими носами, суддя диктував карні удари (Тарнавський 3.)

4. раптово з'явитися, виникнути (про думку, план тощо) (ср, ст): Йому могло стрілити будь-якої хвилини, тоді зривався і вибігав з дому (Авторка) || **впасти на думку, стрілити в голову**

♦ **стрілити в голову** ⇔ **стрілити 4** (Франко) (ср, ст)

5. мимоволі зробити чи сказати щось недоречно (ст): Він такий нервовий, і я взагалі боюсь стрілити якусь дурницю (Лисяк)

♦ **біка стрілити** → **бик**

♦ **гбля стрілити** → **голь**

стріловина військ. боеприпаси (ст)

стрільба військ. рушниця (ст) || → **кріс**

стрільйо військ. набій (ст): Думки рвалися і розскакувалися, як скалки стрілен (Нижанківський)

стрінути зустріти (ср, ст): Несподівано в кнайпі стрінув колегу, якого не бачив купу літ (Авторка)

стріха 1. дах із соломи (Лучук)

♦ <у нього> **стріха протікає** ірон., знев. <він> несповна розуму (Лучук) || → **мати біка**

2. скуйовджене, розтріпане волосся (м, ср, ст)

3. знев. зачіска (ст)

стріча зустріч (ст): – Слухайте, пане Максю: а воно безпечна річ – така стріча? – Для кого: для них чи для нас? – Ну, я думаю, про нас, очевидячки. Все ж то стрічатися око в око з такими кримінальними типами... (Керницький)

стрбїти:

♦ **стрбїти штґуки** → **штґуки**

строфува́ти сварити, ганьбити (ст) || **бештати**

стру́битися випити надмір алкоголю; впитися, сп'яніти (ст) || → **влюлятися**

струга́йло вул. підмайстер (ст)

струга́ти:

♦ **струга́ти вар'ята** удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; удавати дурника (ст) || → **гра́ти вар'ята**

♦ **струга́ти дерев'яні мечі** вести безрезультатні розмови на політичні теми; політикувати (ст): Звільнили тих, що зуміли викрутитись. Це добровольці, які побачили, що військо – не жарти. Ми не жаліємо за ними. Або пий з нами, або йди до ста чортів. Пішли теж деякі політики. Тепер будуть у цивілю стругати дерев'яні мечі (Селепко)

♦ **струга́ти дурня** ⇔ **струга́ти вар'ята**

♦ **струга́ти патічки** ⇔ **струга́ти вар'ята**

♦ **фуня струга́ти** ⇔ **струга́ти вар'ята**

♦ **юра струга́ти** ⇔ **струга́ти вар'ята**

стру́пішіти вкриватися струпами (ст)

струс (струсь) страус (ст): Полянський більше викладав, чим читав. Виклади були дуже інтересні, бо переплітані фактами щоденного життя з різних царин,

починаючи від того, на що вживають пір'я зі струся, а кінчаючи на фабрикації мила, шліфованні діамантів і на різниці між брилянтом, розетом і солітером (Шухевич)

♦ **ховати голову як струс** уникати правди (Франко)

струсь → **струс**

струцля *кул.* 1. булка-плетінка (Лучук) (м, ср, ст)

2. обрядова булка-плетінка на Святий вечір (м, ср, ст): Наша Бабця випікала на Різдво, певно, десять струцлів, одну ми ділили на Вечерю, а решту Бабця роздавала кожному по святах, як роз'їжджалися по своїх хатах (Авторка); Я щороку печу струцлю на Різдво. Маю чудову і форму на неї, і перепис, за яким печу. Викладаю меншу плетінку на більшу. Струцля виходить просто розкішна. Вона стоїть на столі від Різдва до Йордану (Авторка)

студенець *кул.* холодець, драглі (ср, ст) || → **авшпик**

студеніна ⇆ **студенець**

студент 1. гімназист, учень (ст): Не знаю, які політичні події і яка політична гра зробила те, що до Львова заповіджено приїзд не абиякої особи, але одного сина австрійського цесаря, престолонаслідника архикнязя Рудольфа. Це була неабияка сенсація, а особливо між студентами нашої гімназії (Шухевич)

|| **студеньчик**

2. студент (ст): Бував тоді ще сердешний приятель дядька професор Анатоль Вахнянин з дружиною і донькою Люнею. Разом з ними приходив майбутній зять Вахнянина Кирило Студинський, тоді ще студент університету. На цих гостинах він грав на лірі і співав лірницькі пісні. Пізніше придбав він собі псевдонім від своєї судженої "К.Люнин" (Шухевич)

студентерія 1. гімназисти (ст): Коли вкінці Скобельського перенесено до іншого міста, мабуть, до Бродів, студентерія втішилася тим більше, як перенесенням котрого-небудь іншого професора (Шухевич); Два роки вище від мене ходив до гімназії Василь Щурат. Про нього знала ціла студентерія нашої гімназії, він був для нас авторитетом, бо писав вірші, і друковано їх, а дальше він заходив до івана Франка, на що ми – молоді – наразі ще не могли спромогтися (Шухевич)

2. студенти (ст): На студентерію впав, як кажуть, блідий жаж! На другий день жаден польський академік не відважився вийти на вулицю в шапочці своєї корпорації, а з капелюшних крамниць міста Львова розкуплено за один день всі цивільні капелюхи (Керницький)

студентський:

♦ **студентське корзо** → **корзо**

студеньчик *вул., ірон.* ⇆ **студент**

♦ **студеньчик поцюпцяти** скористатися послугами дешевої повії (за Оперним театром) (ст)

студіювати вивчати (ср, ст): Власне, я дивуюся людям, що студіюють мовознавство. Адже перші люди (а це був золотий вік людства) не потребували граматики, бо мета мови була взаємно себе розуміти (Селепко)

♦ **студіювати на <фармації, філології...>** бути студентом <фармацевтичного, філологічного... факультету> (ст): На початку 1937 року моя мама Емілія з сестрою Ольгою і я перенеслися до Львова. Сестра почала студіювати на фармації (Чайківський)

♦ **студіювати хендольбгію** → **хендольбгія**

стужіти *кул.* застигнути, загуснути (про холодець, желе тощо) (ст): Лишити на леді, щоби стужило (Ліщинська)

стўкати:

- ♦ **стўкати до святого Петра** *вул.* померти (ст): Маеш щастя, Адасю, якщо б ти хоч на словечко змінив код, то вже тепер стукав би до святого Петра... (Загачевський) || → **зламатися**
- ♦ **той, хто стўкає на добрий день** *вул.* квартирний злодій, який краде вдосвіта або зранку (ст) || → **злодій**

стўкнений:

- ♦ **стўкнений в мбзок** → **мбзок**

стўкнулися:

- ♦ **стўкнулися в го́лову** → **голова́**

стук-пук *вул.* настільний теніс (ст): Наша секція стук-пук розіграла чотири змагання, одне програла, а три виграла (Авторка); Посередині кімнати стояли зсунені до купи такі ж брунатного кольору столітньої давності дерев'яні пульти з великими грубими підйомними вікнами, під якими кожний бурсак тримав свої книжки й зошити, каламар з чорнилом, пера й олівці і на яких писав задачі, а у вільний час грав "стук-пук" (пінг-понг), у шахи чи провадив інші заняття (Микула)

стулі́ти:

- ♦ **стулі́ти дзьо́ба** замовкнути (м, ср, ст) || → **замкну́ти бра́му**
- ♦ **стулі́ти дзью́бок** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти кла́пач** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти куфе́рок** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти ма́зак** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти мо́рду** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти пара́ху** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти пи́ск** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**
- ♦ **стулі́ти пісо́к** ⇔ **стулі́ти дзьо́ба**

стягну́ти:

- ♦ **стягну́ти копі́та** → **копі́то**

субльока́тор квартирант (ст): Прошу пані, нині випадає на це помешкання дїжур. Пані, той субльокатор. Від восьмої до десятої (Марська)

сугерува́ти навіювати, підказувати, натякати (ст)

сугесті́вне → **сугесті́вно**

сугесті́вний переконливий (ср, ст)

сугесті́вність переконливість (ср, ст)

сугесті́вно (сугесті́вне) переконливо (ст): Темний голос звучить сугестивно, а відблиски жеврюючих цигарок, що вони їх обидва курять, видніють у довгому дзеркалі, що висить навпроти тапчана (Лисяк)

суге́стія навіювання, вплив (ст): Ах, що мене обходять усякі політичні комбінації! Просто – не приймаю таких сугестій, які могли б мене демобілізувати. затруїти мені душу. І пощо наперед думати про найгірше? (Марська)

суд:

- ♦ **наглий суд** екстренне судове засідання (ст): Оба вони мали стати перед наглим судом (Шухевич)

суджений:

- ♦ **від судженого не втечеш** від долі не втечеш (Франко) (м, ср, ст)

суджено:

♦ **суджено – не розсуджено** про невирішену справу (Франко) (ср, ст)

судіти:

♦ **ко́ждий по собі́ судит** (Франко) (м, ср, ст)

судовий:

♦ **судова розпра́ва → розпра́ва**

суло́мка → соло́мка

су́мер вул. хліб (ст)

су́нути 1. засовувати (м, ср, ст)

♦ **ба́єр су́нути → ба́єр**

♦ **ю́ра су́нути → юр**

2. вул. повільно йти, ледве переставляючи ноги (ср, ст)

♦ **су́нути ге́рами → ге́ра**

3. вульг. здійснювати статевий акт (м, ср) || → **грімати**

су́пер надзвичайно, чудово (м, ср) || **су́перо́во**

су́перо́вий надзвичайний, чудовий (м, ср) || → **шац**

су́перо́во ⇔ **су́пер**

су́плéнт шк. помічник викладача, учителя (ст)

су́пліка́ція церк. благальна молитва; молебень (ст)

супокі́й спокій (ст): Що залишив із себе, а що нового придбав у великім місті?

Хто тужить там по тобі, й за ким твоя думка не дає тобі тут супокою? (Вільде)

супокі́йний спокійний (ст): Опісля почав доктор розпитувати її про її життя, про подробиці служби, надії на майбутнє, проявляючи супокійне, але просте і щире зацікавлення (Франко)

су́рока → сорба́ка

су́терéни → су́терúни

су́терúни (су́терéни) житловий підвал чи напівпідвал (ср, ст): Своім власним ключем відчинив двері і, вистукуючи рівний ритм ходу, зійшов у су́терини (Тарнавський З.); Був у Львові маляр, називався Ю. Кирієнко. Мешкав десь чи то в "Качиному долі", про який так знаменито пише Оксана Керч у "Альбатросах", чи, може, десь в іншому студентському гуртожитку – су́теренах, яких у Львові не бракувало (Лис Микита 1960^о: ЕКО)

♦ **висо́кі су́терúни** напівпідвал (ст)

су́терúняж мешканець *су́терúни*; той, хто живе в підвальному приміщенні (ст)

су́фіт стеля (ст): Баси гудуть, аж лампа під тонким дощаним су́фітом ходить (Лисяк)

♦ **смі́ятися до су́фіту** вул. померти (ст) || → **злама́тися**

♦ **засмі́ятися до су́фіту** ⇔ **смі́ятися до су́фіту**

су́флет кул. суфле (ст)

су́флюва́ти шк. підказувати (м, ср, ст)

сухій:

♦ **сухій як хорт** про худорляву, але енергійну, моторну людину (Франко) || → **худій як хорт**

сухитний мед. 1. туберкульозний (ст)

2. кволий, хворобливий (ст): По середині цементового підвір'я ріс сухитний каштан. Завважте, що в кожному описі Львова каштани грають відповідну роль, між усією фльорою цього далекого міста. Але каштан тут таки ріс (Тарнавський З.)

Суфлет з мармоляди

Вбити піну з 5 білків, всипати по трохи 5 ложок цукрової мучки і далі бити, дати 2 ложки не дуже густої мармоляди і бити, аж все разом вимішається, відтак уложити на вимачений полумисок і пекти 20 хв. (Переписи)

сухóти мед. туберкульоз (ср, ст): Перенесені зі своїх гір до міст, вони дуже скоро діставали сухоти, і багато з них не видержувало тоді ще трілітньої військової служби (Шухевич)

сфатигований 1. втомлений, змучений (ст): Слідом за поліцією рушили скріпити надщерблені сили сфатиговані фаєрмани (Керницький)

2. знищений, зношений (ст): Та той светер вже такий сфатигований, вже вже його найвищий час викинути на смітник (Авторка)

сфатигувати зносити, знищити (ст)

сфатигуватися 1. стомитися, натрудитися (ст)

2. зноситися, знищитися (ст)

сфраєруватися вул. стати *фраєром* (ст)

сфрїгати вул., знев. проковтнути, з'їсти (ст): – Оглядав свободу [про прихід “перших совітів”]. Та-акий писок має! За місяць сфрїгає ціле місто. – Не мудруй! (Нижанківський)

сфушерувати невміло, невдало зробити; зіпсувати (ст)

схарактеризовання характеристика (ст): Для схарактеризовання, як тоді поляки трактували нашу молодь, подаю слова, сказані через львівського адвоката Яна Перацкого, голос якого сміло можна уважати голосом тодішнього польського загалу у Львові. Підношено, що атентат могли виконати молоді поляки, а на це Перацкі сказав: – То неможливе! Того не виконала наша молодь. Атентат був приготований і виконаний впрост артистично. То могла зробити тільки українська молодь. Нашої молоді не можна порівнювати з українською молоддю. Вона ще далеко не доросла до тамтої. Нема в неї ані того вироблення, ані дисципліни, ані характеру, ані патріотизму, чого українській молоді не бракує (Шухевич)

сховати:

♦ **сховати свої гонóри <в кишéню> → гóнор**

схопіти:

♦ **схопіти за яйб́ла → яйб́ла**

схорóваний 1. який часто хворіє (ср, ст): Батьки були схорóвані, бідні. Я часто заходив до них, майже щодня, бо жив недалеко, на сусідній вулиці (Чайківський)

2. який виснажений хворобою (ср, ст)

схотіти:

♦ **мрець її не схотів би → мрець**

сцизóрик (сцизóрик, цезóрик, цизóрик, цїзóрик) 1. складний кишеньковий ніж (ст) || **гніпáк**

♦ **скла́стися сцизóриком (сцизóриком, цезóриком)** 1. зніжко-віти (ст)

2. причаїтися, припишкнути (ст) || **скла́стися як цезóрик**

♦ **скла́стися як цезóрик (цїзóрик) ⇔ скла́стися сцизóриком**

2. *ірон.* чолов'яга (ср): Сидять там два цїзорики і цмулять пиво (Авторка)

сцизóрик → сцизóрик

сця́на (сця́на) стіна

♦ **сця́ну (сця́ну) робіти** вул., злод. створювати натовп, щоб відвернути увагу переслідувачів від злодія-спільника (ст) || **робіти сця́**

сця́ти (сця́ти) вул., вульг. пісяти (ст)

♦ **сця́ти на вігер** вул., вульг. докучати, робити прикрості (Франко)

♦ **сця́ти окрóпом** вул., вульг. нервувати, панікувати (ср, ст)

❖ **я з тобóю до одної дїрки не сця́в** вул., вульг. ти мені не рівня (ср, ст)

счудований → зчудований
 счудовання → зчудовання
 сьвірк → свірк
 сьвіркувати → свіркувати
 сьвіт → світ
 сьміга *вул.* смак (ст)

♦ не до сьміги не до впо-
 доби (ст)

сьцяна → сцяна

сьцяти → сцяти

сюдёмка *вул., злод.* 1. гачок
 для витягання речей із-за
 ґрат, огорожі (ст)

2. відмичка (ст)

|| → вітрих

сюсяти *дит.* пісяти
 (Лучук) (ср, ст) ||

цѳоняти, цѳорити

сяно → сіно

Крем NIVEA є в торговлі тільки в оригінальному опакуванні. Добрі в відомі протерати радо підробляють — тому остерігаємо перед купном крему, продаваного на вагу під назвою NIVEA. Ціна від 0,40 зл. до 2,60 зл.

По праці
 не забувати
 про мене!

При домашній роботі шкіра вимагає — а руки особливо — незвичайно дбайливого піклування. Тут допоможе Вам NIVEA: вистачить правильно натирати обличчя і руки кремом NIVEA — особливо перед сном — щоб зберегти помімо домашньої праці ніжні руки і молодечо свіжу шкіру. Але пам'ятайте: тільки NIVEA обіймає Евкерит, засіб, що зміцнює

Зимно... Правда?

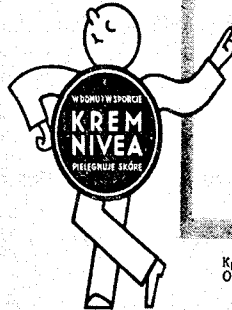
мімо того чаруєте всіх своїм свіжым, чистым виглядом. Але іншым не може бути, коли „я“ дбаю про Ваш вигляд. Тільки NIVEA обіймає Евкерит, засіб, що зміцнює шкіру NIVEA вникає глибоко в пори і шкіра набуває чистоти та більшої відпорності на відкриті впливи слоту й морозу. Крем NIVEA є в торговлі тільки

Зміцнюйте шкіру!

Тоді домашня праця не залишить по собі ніяких немилых слідів.

NIVEA найуспішніше зберігає цю, бо має в собі ЕВКЕРИТ, засіб, що зміцнює шкірні ткани.

Шкіра, яку постійно плекається Кремом NIVEA зміцнюється і набуває більшої відпорності і свіжості.

Крем NIVEA від 0,40 - 2,60
 Олійок NIVEA від 1, - 3,60

Т

та:

◆ та йо → йо

таба́ка тютюн (ст) || → ба́га

❖ таба́ка мо́зок чу́стит (народне вірування) (Франко)

та́блиця 1. шк. класна дошка (ст): Викликав якраз мене! Питає при таблиці:

“Петрусю, опиши мені теорію маятника” (Г’ясецький); Гострий був проф. Янів, вимагав багато, але був нервовий, і не один учень дістав від нього крейдою при таблиці по чолі, що означало, що учень уже “цваєра” не дістане (Дзедзик)

2. вивіска (ст): Зразу по приході совітів змінили таблиці на маґазинах (Авторка)

3. плита; дошка (ср, ст): Вже час змінити таблицю на цвинтарі. Напису майже не видно (Авторка)

та́бличка:

◆ та́бличка чеколя́ди (чоколя́ди, шоколя́ди) плитка шоколаду; шоколадка (ст): Ритуальними атрибутами молодших студентів були *теж старі металеві монети, поштові значки, різні образочки (які здебільша додавались до табличок шоколяди, які нам купували наші батьки чи рідні). а навіть гудзики, бо все це становило предмет живого обміну між хлопцями (Процюк) || чеколя́дка (чоколя́дка, шоколя́дка)*

табло → табльо

табльо (табло) спільна, колективна фотографія (ст): Десять літ. Я нарешне вибрала цей рік, як зі шкільного табльо 1922–1932 (Вільде); На матуральних табло класичного і природничого Ліцею Філії Української державної гімназії у Львові з 1939 р. є світлини учителів, дехто з яких мав високий академічний стаж (Микитович)

табо́рик (табо́рок) стільчик (м, ср, ст): “Вибач! Але я не про то! Ти все-таки пам’ятник і мусиш стояти на постаменті”, – настоював я на своєму. “Давай сюди таборок”, – сказав пан Дзюньо. “Все одно не пам’ятник. Ми стоїмо тепер “ві за ві”, – не міг “ролюватися” я в таких умовах. “Ну то хіба на стіл?” – розгубився пан Дзюньо. “О! То є то, що нам треба!” – погодився я (Оробець)

табо́рок → таборок

табуля́рний юриди́чний (ст)

табу́н:

◆ прийт́у як табу́н ко́ней → прийт́у

та́йний та́ємний (ср, ст)

та́йняк поліці́йний аге́нт (ср, ст) || → шпа́гат

так:

◆ так то в сьвіті йде → сві́т

такво́ ось так; саме так (ср, ст) || такво-во́

такво-во́ ⇆ такво́

такі́й:

◆ такі́й, що Аме́рику ві́дно → Аме́рика

◆ такі́й, що ци́га́нські ді́ти не мі́лі → ци́га́нський

та́кой 1. однак (ст)

2. все-таки (ст): Марко такой приніс перепелів на рósіл (Авторка)

таксі́вка таксі (м, ср, ст): – Ну, досить, вже знаємо, а я ж не їду на перегони, ані я вже не шофер таксівки, як колись, і не везу гостей на змагання за Стрийську рогачку (Лисяк)

талáпати *знев.* говорити (м, ср, ст)

◆ **талáпати язикóм** → **язі́к**

талáпатися хлюпатися, плескатися (м, ср, ст): Скільки ж то можна талапатися. Поки змиєш все náчиня, в кухні треба буде плисти човном! (Авторка)

талáпнути 1. несильно, неболяче вдарити (ср, ст) || → **вгату́ти**

2. випити алкоголю (ср, ст) || → **го́льнути**

та́лія карт. колода карт (ст): В послідній лавці сиділи самі старші “гебеси”. Вони без пардону лізли під лавку, один з них витягав талію карт, і грали (Шухевич)

там там || **та́мка**

◆ **там геші́хта ка́шу їсть** → **геші́хта**

та́мка ⇔ **там** (ст): Зупинок “тамка” і “тутка” нема. Зупинка “тутка” буде “тамка” (із написів у львівських маршрутках) (м, ср, ст)

тамовáтий → **тамува́тий**

та́мто́й 1. отой (м, ср, ст)

2. *вул.* порядний, дуже добрий (ст) || **то́й**

та́м-туди тією дорогою, тим шляхом; туди (ст): Це буде завтра на Закостельній, зараз на початку, де нема ліхтарень. Між осмою й дев'ятою. Може, навіть пізніше. Треба буде чекати. Але чим пізніше, тим краще. Зрештою, там-туди й так мало хто ходить (Нижанківський)

тамува́тий *вул.* 1. маломовний (І)

2. дурнуватий (ст) || → **міші́генува́тий**

та́нго:

◆ **заспіва́й та́нго** забирайся геть (ст) || → **гу́ляй зві́дси**

тандéта → **танді́та**

танді́та (тандéта) *вул.* 1. старі, вживані речі (ст)

2. речі низької якості; безвартісні речі (одяг, книжки тощо) (ст): Ті його власні книжки я бачила: типова, купована “на ім'янини” тандита. Ілюстрована, щоправда, колірово, але без жадного зв'язку з текстом, а текст майже без змісту і механічно й по-партацьки нанизане намісто якихось ніби пригод (Нова хата 1937)

3. базар старих, вживаних речей (ст): і нащо ти купив той телефон на тандиті (Авторка)

танді́тний низькоякісний; халтурний (ст): Маємо таку біду: наші майстри нібито зробили ремонт, я подивилася при світлі, а то така тандитна робота, аж мені плакати захтілося (Авторка)

танді́тник *вул.* 1. скуповувач і перепродувач старих речей (ст) || **лахмі́та, танді́тяр**

2. швець, кравець низької кваліфікації; халтурник (ст)

танді́тяр ⇔ **танді́тник 1**

та́нець:

◆ **до та́нця і до ружа́нця** *жарт.* про людину, яка у кожній справі вправна (ст): Намагався бути до танця і до ружанця (Авторка)

◆ **заангажува́ти до та́нцю** → **заангажува́ти**

та́ний дешевий (ст): Оставали до вибору два виділи університету, а саме: теологічний і правничий, бо вони зачислялися до "таних" студій. Теологія була тана, бо студент діставав усе в семінарі зовсім безплатно. Права й собі були дуже тані, бо студент мав поїхати до Львова, аби вписатися на семестр, а потім через цілі студії міг сидіти на селі, там вчитися і приїхати до Львова доперва на іспити. Навіть підручники не були такі дорогі, як на медицині. Врешті, сам правничий факультет був так улаштований, щоб студенти не дуже ходили на виклади, бо викладові залі були такі малі, що могли примістити найвище одну десяту часть студентів (Шухевич)

♦ **та́ний як борщ** дуже дешевий (ст) || **дешевий як борщ**

тані́ти дешевшати (ст)

та́но дешево (ст): Дуже тано купила сьогодні калярепку (Авторка)

танцюва́ти:

♦ **танцюва́ти як спу́тана ві́вця** про того, хто не вміє танцювати або танцює погано (Франко)

та́нше → **та́ньше**

та́нший → **та́ньший**

та́ньше (та́нше) дешевше (ст): Тепер за свою продукцію значно менше платили і могли нарівно конкурувати з тими, що мали друкарні. У нас навіть виходило таньше (Чайківський)

та́ньший (та́нший) дешевший (ст)

тане́та шпалери (із паперу чи тканини) (ср, ст) || **тапе́ти**

тапе́ти ⇔ **тане́та**

тапе́тник ⇔ **тапіце́р**

тане́тований обклеєний *тапетами* (ст)

тапіце́р майстер, який оббиває меблі, стіни тощо (ст): В усіх без винятку установах поставили "спецатдели". Для них призначувано окремі найкращі кімнати, двері яких львівські тапіцери оббивали ватою і цератою (Вітошинська) || **тапе́тник**

тараба́н іст. мідний котел, обтягнутий шкірою, який використовують як бубон; **барабан** (ст): Від міського арсеналу на Підваллю ішов похід до міста в таким порядку: наперед кінно їхало двоє трубачів, далі йшли два полки стрільців з хоругвами й тарабанами під проводом полковників; за ними артилерія, при ній теслі, пушкарі й міські "цепаки" (міліція) (Крип'якевич)

тараба́нитися 1. **тяжко йти** (м, ср, ст)

2. **їхати повільно, довго або здалеку** (м, ср, ст): Хочемо влітку поїхати на море, але так довго туди тарабанитися тим поїздом. Я так цього не люблю (Авторка)

тарада́йка *знев.* розбитий чи старий віз або машина (м, ср, ст)

таранту́ла неповоротка людина; незграба (ст)

тарапа́ти клопоти, труднощі, неприємності (ст): За той рік я так скріпився на силах, що ось мені вже 85 літ, перебув дві війни та ріжні тарапати та ще ходжу власними силами (Богачевський)

♦ **впа́сти в тарапа́ти** потрапити в неприємну ситуацію (ст)

таре́вич *вул.* склотара (Лучук) || **тарко́вський**

тарі́ль тарілка (м, ср, ст): З кухні йшла Марта і ставила на стіл вечерю. Місько з-над кінця свого носа побачив два тарелі і в думці махнув рукою: "Картопля й капуста..." (Нижанківський); **Одного разу, коли я проходив біля її хати, побачив,**

як Юсько втік через вікно, при чому робив враження музиканта. Виявилось, що родичі прийшли до хати в невідповідний час. Це був злий знак, і він справді одружився скоро з нею, і скоро почали зле жити. І ще раз я бачив, як він вилетів нагло через вікно, а за ним полетіли тарелі. Я нарахував їх одинадцять. Після цього Юсько став великим моралістом (Селепко)

♦ **як на тарелі** на видноті (ст): Мають їх як на тарелі (Лисяк)

тарківський ⇔ **таревич**

тáрок:

♦ **угóрський тáрок** карт. вид гри (ст)

тасéмка тасьма (ср, ст)

тасувáти карт. перемішувати (ст) (м, ср, ст) || **мішáти**

татко ⇔ **тáто**

тáто батько (м, ср, ст) || **татко, фáтер (фáтир), фатéрко (фатúрко), ярéцкі**

♦ **наклáсти від тáта і від мáми** → **наклáсти**

♦ **робúти з тáта вар'ята** → **тáто**

♦ **твій тáто на шкложавóдї не працювáв** → **шкложавóд**

❖ **не робú з тáта вар'ята, а з мáми мáлпи** → **робúти**

❖ **не робú з тáта вар'ята, а з мáми посміхóвисько** → **робúти**

тáця (тáця) піднос (м, ср, ст): Прикрити тацу серветкою, поскладати на се ка-напки, прикрити замоченою у воді і дуже викрученою серветою, щоби не висох-ли, як постоять кілька годин (Переписи); На столі – пригашений примус, кілька фаянсових горняток (напевно, каву вже випили) і кругла дерев'яна тация на хліб із написом: "Хліб наш насущний дай нам днесь" (Нижанківський)

♦ **дáти на тáцу** пожертвувати на церкву (м, ср, ст)

♦ **пітú з тáцею** жебракувати (ст): Ще кілька таких оборудок – і моїй родині доведеться піти з тачею (Авторка)

♦ **ходúти з тáцею** збирати пожертви (перев. на церкву) (м, ср, ст)

тáця → **тáця**

тачáти розкачувати (тісто) (ст): Як зле будеш тачати, пироги будуть несмачні, я люблю, як тісто тонютке і багато начинки (Авторка)

твар обличчя (ст) || → **лицé**

♦ **на твáри напúсано** про все можна здогадатися з виразу облич-чя (ст)

твердúй 1. міцний, глибокий (про сон)

2. переконаний; незламний (про людину) || **здецидévаний**

3. долар (ст): Ви там мусите вже бути, певне, полковником і маєте протекцію. Я вам віддячуся твердими. Думаю, що негайно мене порятує, як довідається, що я чоловік Мелянії. Рятуйте! (Селепко)

твéрдо міцно: Я цікавий, чи старий твердо спить? Збудиться? Як думаєш? Не повинен. Що? (Нижанківський); Перш ніж будувати якісь там матримоніальні пляни, треба твердо стати на ноги (Авторка)

тектúра цупкий папір; картон (ст)

тектуровий картонний (ст): На самій середині виставового вікна було велике тектурове плитке пудло, а на його дні на шпильках – симетрично уложені різні хрущі (Шухевич); Коли ми прийшли до церкви, то вона була повна їдкою диму й детективів польської політичної поліції. Одному з них хтось причепив до плаща на плечах гачком до риби тектурову карту із написом: "Увага! Шпіцель! Кусає!"

Учні поза його плечима ледве здушували сміх у церкві, а вже на подвір'ї – то реготалися вголос (Береза)

телевізія (телевізія) телебачення (ср, ст): Ми бавилися в галицьку телевізію. То було ще в ті часи, коли Мисько Хвойницький ще був головним оператором і не бавився у політичні витребеньки (Оробець)

телéпати трясти (м, ср, ст)

телéпатися трястися (м, ср, ст):

Найбільше нервів мені коштує те, що до роботи мушу щодень телепатися двома пижівками, та ще кавалок дороги – пішедрала (Авторка)

телевізія → **телевізія**

телéфон телефон (ст)

телефонічно по телефону (ст)

теля:

- ◆ **диві́тися мов теля́ на мальо́вані ворóта** витріщуватися (ст): А ти чого стоїш та дивишся мов теля на мальовані ворота? (Керницький) || **диві́тися як теля́ на нові ворóта**
- ◆ **диві́тися як теля́ на нові ворóта** ⇔ **диві́тися мов теля́ на мальо́вані ворóта**
- ❖ **ру́шило ме́ртве теля́ хвостóм** про занудну людину, яка намагається бути дотепною (Франко)

те́мний:

- ◆ **те́мна махо́рка** → **махо́рка**
- ◆ **Те́мні валі́** іст. частина Львова – сквер між вулицями Підвальною і Винниченка до Порохової вежі: “Куди йти?” – думала, звертаючись на Руську вулицю... Так звані “Темні вали” залиті були військом, замасні автомашини стояли рядком здовж будинку “Дністра” і стрільниці, на площі Бандурського розташувалися втікачі (Марська) || **Чо́рні валі́**
- ◆ **те́мна моги́ла на вас** (проклі́н)

те́мно:

- ◆ **те́мно як у му́рина по чо́рній ка́ві** → **му́рин**
- ◆ **те́мно мов у шлу́нку му́рина після чо́рної ка́ви** → **му́рин**
- ◆ **те́мно як у му́рина в ду́лі** → **му́рин**

теноро́вий:

- ◆ **перейти́ на теноро́ве фо́рто** почати розмовляти голосно, строго, різко (ст): Він був людина спокійна і вмів давати собі раду, але коли йому допікали, то переходив на тенорове форто (Авторка)

те́ньгий огрядний, дебелий (ср, ст) || **тлу́стий**

тепе́рка тепер (ст)

те́плий:

- ◆ **те́пле крі́сло** → **крі́сло**
- ❖ **на те́плі ко́ліна** запросіти → **ко́ліно**

теплó:

- ◆ **трима́йся те́плá** → **трима́йся**

*Радимо Вам купувати
ЗДОРОВУ, СМАЧНУ, БЯТУ ПТИЦЮ
(індики, кури, качки, гуси)
з тям*

о́горо́ним зна́ком

„**МАСЛОСОЮЗУ**“

Товар продається в крамниці Маслосоюзу:
вул. Косцюшки 1 а.

Крім того доставляється без окремої доплати
до дому на замовлення, оголошене телефонічно
(тел. 39-00), або в котрійбудь з крамниць М. С.

терелéйс нісенітниця, небилиця (ст): Слово “терелейси” походить від співаного інколи на великі свята на утрени у грецькому оригіналі “Господи, помилуй!” (Горбач) || → **бáєр**

терéн територія, місцевість (м, ср, ст): Справа порядків у нашій домі – це щось найгірше, це буря на терені наших кімнат (Нова хата 1939)

теренóвий територіальний, місцевий (ст)

тéрефэре нісенітниця (ст) || → **бáєр**

♦ **тéрефэре кúку** ⇔ **тéрефэре**

тérко кухонна тертка (м, ср, ст)

термінáтка вчасно укладена угода (ст)

термінáтор¹ учень, помічник майстра (ст)

термінáтор² вул. мужчина, який спроможний випити багато алкоголю (Лучук) (ср) || → **алкогілік**

терпелівість:

♦ **терпелівість усé перемóже** (Франко)

терпентúна скипидар (ст): Так смердить терпентина в кімнаті, що годі витримати. Кажуть, ніби дуже здорово на легені – дихати терпентиною. Тому так добре пастувати підлогу свіжою пастою. Але як смердить!.. (Авторка); – Ваш чай чути терпентиною. – Це не чай, але кава, бо чай у нас чути бензиною (Лис Микита 1960⁹)

тérтий:

♦ **тérті пляцки** → **пляцки**

тертюхú кул. деруни (Лучук) || → **пляцки**

терціян шк. шкільний сторож (ст): Поміж канцелярією директора й кімнатою учительського збору була маленька кімнатка, де сидів терціян Іванків. Він дзвонив на перерву та випитував кожного, хто хотів мати авдієнцію в директора. Також розносив по класах книгу, де директор подавав до відома різні оголошення й заповідки. Другий терціян, що палив у печах, був Волошин; він також продавав капці до руханки, в які ми перебирались, як входили до руханкової залі (Монцібович)

тестáмент заповіт (м, ср, ст): Ти не будь такий фраєр. Як хочеш гукати мене в писок, то наперед зроби тестамент (Гірний)

тестьóва (тисцьóва) теща (ср, ст): А ти цілком така, як твоя тисцьóва, будай Вас разом таке, так во взелу і задусилу! (Рудницький)

♦ **тестьóва їсть льóди жарт., ірон.** значок дипломованого медика (Лучук)

тéта тітка (м, ср, ст): Тета щораз більше хвора, і я думаю, що це вже її останні дні. Якби не її хвороба, я думаю, що ми вже були б виїхали зі Львова (Лисяк) ||

тéтка, цьóтка, цьóтуня

тéтка ласк. ⇔ **тéта** (м, ср, ст)

тéчка портфель (ср, ст): У “Надії” зголосився якийсь тонкий, стяглолиций юнак у сірих пумпах, ясному плащі, капелюсі набакир, з крисами, претенсійно підкоченими вгору, із течкою в руці та попросив невелику кімнату з одним ліжком (Ярославська)

тиж вул. теж, також (ст): Але я ніц – ти знаєш, що Базилько тиж свій хлоп, хоць по-польську балака (Лисяк)

ті́жба (ці́жба) натовп, тіснява (ср, ст): Дивлюсь, аж ту Манька моя сі през тижбу пха, Як градова яка хмара, так хулерні зла (із пісні)

тижне́во щотижня (ст): Латинська мова мала в гімназії по шість годин тижнево, грецька – по п'ять, німецька – по чотири, а наука математики займала тижнево три години (Боберський)

тúкати:

♦ **тúкати у хвіст чужé нiр'я → пiр'я**

тимчасóвий поліцай (за німців і більшовиків) (ст) || → **гліна**

тинк (тиньк) штукатурка (ср, ст): По дахах дзвонив заблуканий пісок і куски відірваного тиньку (Нижанківський); Десь у листопаді 1942 р. у розгарі п'єси "Степовий гість", коли на сцені козаки нападають на турецьку твердиню, щоб визволити з гарему сестру героя п'єси, зчинилася велика перепалка рушницями й гаківницями між козаками й турками, і нагло так луснуло, що аж тинк зі стелі на глядачів посипався (Микула)

тинкува́ти (тинькува́ти) штукатурити (ср, ст)

тиньк → тинк

тинькува́ти → тинкува́ти

тúрбати (тúрнати) 1. трясти; смикати (ст)

2. непокоїти, турбувати (ст)

3. важко працювати (ст)

тúрпати → тúрбати

тисну́ти:

♦ **тисну́ти газ до до́шки → газ**

тисьцьóва → тесьтьóва

тúтляти вул. бруднити (ст)

тиц (тіц) вул. 1. брехня з дотепом, жартом (ст) || → **бля́га**

2. жарт (ст)

♦ **бра́ти на тиц (тіц)** вул. кепкувати, глузувати; дошкуляти, насміхатися (ст) || → **ла́ха де́рти**

тицюва́ти ⇆ бра́ти на тиц (ст)

тіка́ти:

♦ **тіка́ти як від стéклого пса** уникати напасника або ворога (Франко)

♦ **тіка́ти якби крі́ла не́сли** утікати дуже швидко, стрімголов (Франко)

♦ **тіка́ти якби пси гна́ли** утікати зі страху (Франко) || **тіка́ти якби чортú гоні́ли**

♦ **тіка́ти якби чортú гоні́ли ⇆ тіка́ти якби пси гна́ли**

тіснiй:

♦ **тісна́ голова́ → голова́**

тіст кул. тістечко (ст): Бабця – як їмосцьова – робила препишні тіста з чеколядовою масою, але їв їх переважно Вуйко, бо єдиний не вболівав за своєю фігурою (Авторка) || **тісто́чко**

тісто:

♦ **крухе́ (крихке́) тісто → крухі́й**

♦ **ля́те (ляня́е) тісто → ля́тий**

♦ **м'яке́ як тісто → м'які́й**

♦ **но́ги з тіста → нога́**

♦ **пiвфранцúзьке тісто → пiвфранцúзький**

♦ **французьке тісто → французький**♦ **всі'ємо з єдного тіста (Франко)**

тістóчко ⇔ тіст

тіточний двоюрідний по тітці (ср, ст): Тета Мар-
туса – то Мамцина тіточна сестра (Авторка)

тіц → тиц

♦ **брати на тіц → брати на тиц**

тішити:

♦ **то менé не тішит це мені не до вподоби**
(Франко)♦ **це тішить мою дупу → дупа**

тішитися:

♦ **тішитисі ги дідько цвіком ірон.** тішитися чимось незначним,
якоюсь дурницею (Франко) || **тішитися як дідько <дурній> цвóчком**♦ **тішитися повáгою** мати повагу, авторитет у товаристві (ст):
Роман тішився повагою серед студентської молоді (Авторка) || **тішитися**
симпáтією♦ **тішитися популярністю** бути популярним (ст): Дійшли до ресто-
рану Лінтера. Це був колись ресторан відомого ковбасника, який частував
своїх гостей саме ковбасою і пивом (величина шматка була визначена, але
хліба можна було споживати скільки завгодно). Тішився цей ресторан по-
пулярністю у студентів, які наїдались хлібом з малим шматком ковбаси й
одною склянкою пива, заощаджуючи собі на харчуванні (Тарнавський О.)♦ **тішитися симпáтією ⇔ тішитися повáгою** (ст): Взагалі в часі,
коли я ходив до гімназії, Михайло Полянський, д-р Юліян Целевич і дирек-
тор Едвард Харкевич тішилися надзвичайною симпатією молоді, хоч не
були демагогами і про симпатії не старалися (Шухевич)♦ **тішитися як дідько <дурній> цвóчком ⇔ тішитисі ги**
дідько цвіком (ср, ст)

тло:

♦ **на нервóвому тлі → нервóвий**тлук *знев.* служниця (ст) || → **гаркотлук**тлум натовп (м, ср, ст): Була'м нині на базарі. Хотіла ще щось купити, та до Свята
там такий тлум, що й не вступишся (Авторка)тлума́к (тлу́мок) 1. великий клунок чи пакунок (ст): Уяви собі, я спокійно
стояла, а якась малпа своїми тлумаками як гаратне мене по нозі. Ще й досі
болить (Авторка); Ож ми сі дуробиму, Павлова, на тих тлумаках, най сі наші
воругі дурабеют (Рудницький)2. *знев., ірон.* дурень, недотепа; неук (ср) || → **бевэз**3. ⇔ **тлук**тлумити бити, товкти (м, ср, ст) || → **валіти**тлумитися вовтузитися; битися (м, ср, ст): Я не заберу жінки Дуська? Я? Жін-
ки мого кумпля, що має мати мікруса, малу дитинку від мого колеги? На холеру
ми ціле життя разом тлумились на Вірменській вулиці у Львові? Будьте зіхер!
Адресу маю, правда, не знаю, як вона, та жінка, виглядає, але на що я є Базиль
Баліцький? (Лисяк); Я вже стукала сусідам – ніц! Там у них якась дитяча забава;
дітиська тлумляться від рана (Авторка) || → **магúлятися****Тісточка "Пиха"**1 ск. масла, 2 ск. муки і 1 ск. густої
квасної сметани. Масло перетерти в
руках з мукою, додати сметану і замі-
сити тісто. Поставити на ніч на холод-
ному місці. Опісля розтачати (½ см
грубо), викраювати округлі тіста в се-
редині з діркою, посмарувати білком
і мачати в грисіковому цукрі. Скла-
ти на висмарувану бляху й пекти в не
дуже глибокій печі
(Переписи)

- тлустий** 1. жирний (про їжу) (ср, ст): Вона готує все таке тлусте, що я через то не люблю ходити до неї в гості (Авторка) || **масний**
 2. вгодований (про тварину) (ср, ст) || **товстий**
 3. гладкий, огрядний (про людину) (ср, ст) || **теньгий, товстий**
 ♦ **тлустий як свиня** про товстого чоловіка, череваня (Франко)
 4. жирний (про волосся) (ср, ст) || **товстий**

тлуц *кул.* жир, смалець (ср, ст) || **товц**

то це (м, ср, ст)

- ♦ **о тім потім** про це пізніше (Франко)
- ♦ **то гүзік вярта → гүзік**
- ♦ **то добрий гүрнт → гүрнт**
- ♦ **то не моя парáfія → парáfія**

товаробий вантажний, товарний (перев. про вагон) (ст)

товктү бити (ср, ст) || → **валүти**

- ♦ **любүти як дүшу, товктү як гүшу** про те, що любов не заважає бути справедливим і вимогливим (ст)
- ♦ **товктү собою** багато їздити, подорожувати (часто без комфорту) (м, ср, ст): Щонеділі і свята пополудні товк собою по селах, наче Марко по пеклі (Шухевич) || **товктүся**
- ♦ **товктү як гүшкү** сильно або часто бити (ср) || → **бүти як в бүбен**

товктүся 1. ⇔ **товктү собою**: Він товкся по вічах по цілій Східній Галичині (Шухевич); Думає, як світ перевернувся, то можна жити з дня на день і товктися по цілому місті (Нижанківський)

2. метушитися, бути неспокійним (м, ср, ст): Вже б скорше до школи, а то ті дітиська так товчуться по хаті, не знають, що зачати з собою, а на двір не підуть, бо дощ. Просто вже невтримана година (Авторка)

- ♦ **товктүся як гáман → гáман**

товстий 1. ⇔ **тлустий** 2

- 2. ⇔ **тлустий** 3
- 3. ⇔ **тлустий** 4

товц жир (ст): Товц – це тепло, пальний матеріал для організму. Пам'ятаеш, Яську, на фізиці, що нам бельфер казав? Як для печі вугілля, так для людського організму, тóмане єден, товц. І то свята правда (Тарнавський 3.); Дріб класти на розігрійтий товц (Ліщинська); Телятину притушити на товці з цибулькою (Ліщинська) || **тлуц**

тогід минулого року; торік (ст)

тогідний минулорічний (ст) || **торішний**

той 1. той

- ♦ **тим часом → час**
- ♦ **той, хто стүкає на добрий день → стүкати**
- 2. *вул.* порядний, дуже добрий (ст) || **гáмтóй**

толерáнтно (толерáнтно) терпимо, толерантно; шанобливо (ср, ст)

толерáнція (толерáнція) терпимість, толерантність; повага (ср, ст)

толерувáти (толерувáти) терпіти, виявляти поблажливість; толерувати (ср, ст): У своїх взаєминах з чоловіками буде притримуватися девіза тітки Клавди: мужчину толерувати лише в ліжку, і то ненадовго (Вільде); Олена ін-

стинктом відчула, що чоловікова родина зможе толерувати у своїм гурті бадьору, зарадну, незалежну дружину покійного брата й швагра, але ніколи нещасну чоропіту (Вільде)

тО́нко:

- ◆ **свиста́ти тО́нко** бідувати (ст) || **свиста́ти тО́нко**
- ◆ **сра́ти тО́нко** ⇔ **свиста́ти тО́нко**

тО́нька *вул.* зухвала, відважна дівчина, яка весь час проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліганка, розбишака (ст) || → **ба́тьрка**

тО́нько *вул.* зухвалий, відважний хлопець, який більшість часу проводить на вулиці в товаристві приятелів; хуліган, розбишака (ст) || → **ба́тьр**

тоні́тися:

- ◆ **як то́пітисі, то вже лі́пше в мо́ри, як у калу́жи** ризикувати краще у великій справі, ніж у малій (Франко) (ст)

то́рба 1. торба, сумка (м, ср, ст): Але насамперед іди до кухні, засунь двері на засувку і принеси мені мою торбу, що стоїть там коло шафи (Керницький)

- ◆ **зафасува́ти як вбо́гий в то́рбу** → **зафасува́ти**
- ◆ **набра́ти як бідний в то́рбу** → **бідний**
- ◆ **то́рба з ду́стом** ⇔ **то́рба 2**

2. *вул.* кінець, погані справи; кепсько, якнайгірше, безвихідь (м, ср, ст): Вже так пізно?! Мені в хаті торба (Авторка) || → **а́мба**

3. велике скупчення транспорту; затор (м, ср, ст): Біля Оперного – торба! Їдь через Підвальну! (Авторка)

торбу́нка дамська сумочка (ср, ст)

торг:

- ◆ **добі́ти то́ргу** → **добі́ти**

то́ри¹ залізнична колія (ст)

то́ри² *вул.* скриня, валіза (ст)

торі́чний → **торі́шний**

торі́шний (торі́чний) минуло-річний (ст) || **тогі́дний**

- ◆ **мину́ти як то́річний сніг** → **сніг**

- ◆ **не допрóсишся й то́рішнього снігу** → **сніг**

- ◆ **то < менé, тебе́ > обхо́дит як то́річний сніг** → **сніг**

торпе́до *вул.* удар двома пальцями жертві в очі (ст)

торторува́ти піддавати тортурам, катувати (ср, ст): Його дуже торторували, але він до нічого не признався. "Коли мене били по п'ятах, я молився", – розповідав він мені пізніше в Бригідках (Питляр)

точ-в-точ один до одного, ідентично (ст): Професор почав свій виклад, з якого ми зараз переконалися, що пан професор зі свого предмету абсолютно нічого не вмів. Його виклад ми мали точ-в-точ записувати і потім точ-в-точ навчитися напам'ять і так само точ-в-точ на питання виголосити (Шухевич)

то́чка 1. крапка (ст)

2. певне місце, пункт у просторі, на місцевості, у середині або на поверхні чогось; точка

- ◆ **п'ята то́чка** сідниці (ст) || → **ду́па**

3. пункт порядку денного, програми тощо (ст)

МОДНІ ТОРБИНКИ — ПАРАСОЛІ

ТЕЧКИ, ВАЛІЗКИ, ПУЛЯРСИ, ПОРТФЕЛІ, НЕСЕСЕРИ
і т. п.

куцуємо тільки

в УКРАЇНСЬКІМ МАГАЗИНІ
ШКІРЯНОЇ І ПОДОРОЖНОЇ
ГАЛЯНТЕРІЇ

»ТЕКА«

БОГДАН ГІРНЯК

ЛЬВІВ, Шайнохи 3
(між Свєтською і Копоричка),

точкува́ння розміщення результатів; таблиця результатів (ст): Подаємо висліди бігу на двісті метрів. Першим прибув до мети Роман Денисюк із "Карпатського клубу", перед Микитулою з "Тризуба". Після цього бігу загальне точкування таке... (Лисяк)

тошноти́ки *кул., ірон., знев.* пиріжки із дріжджового тіста із м'ясною начинкою, які виготовлено в закладах громадського харчування (їх продають на вулиці або в *забігайлівках*) || **щури́ки**

трава́:

♦ **слухати як трава́ росте́ → слухати**

❖ **по́ки трава́ віросте, ко́біла здо́хне** (Франко)

травни́к газон (ст): Сьогодні на зеленому фоні травника чергувалися, начеб ненароком порозсипувані, червоні й жовті китиці троянд; довга смуга рожевих беґоній, синіх лібелій та ясно-зелених кактусів обгала довкола травник, як весела ярама (Марська) || **мура́вник**

тра́внути *вул.* лакомо з'їсти, будучи дуже голодним (Лучук)

тра́гаж → тра́гач

тра́гати (тра́гати) докладаючи зусиль, тягнути, нести щось важке (м, ср, ст) || **цаба́ніти (саба́ніти)**

тра́гач (тра́гаж) носій (ст): Не хвилюйся! Все буде добре. Покличу на стації тра́гача, якось-то доберуся (Авторка); У тому ж домі (Хорущина, №5 або Академічна, №6) було також і "транспортне підприємство" – Товариство львівських носіїв. Ще у 1960-х роках львівськими вулицями їздили дерев'яні візки з двома колесами та бляшаними номерами, якими підвозили до будинків мішки з картоплею, дрова, вугілля, меблі... Рушійною силою цих транспортних засобів, пофарбованих переважно у зелений колір, були носії, або, як їх у Львові називали, – "тра́гажи". За додаткову плату вони заносили важкі та громіздкі речі сходами до помешкань (Мельник І.)

траге́дія трагедія

♦ **клéньська траге́дія → клéньський**

трайлюва́ти (трайрува́ти) 1. дурити, обманювати (ст)

2. безупинно говорити (ст)

трайрува́ти → трайлюва́ти

тракта́мент частування, пригощання (ст) || → **гості́на**

трактува́ти¹ кваліфікувати, оцінювати, характеризувати (ст)

трактува́ти² частувати, пригощати (ст)

трактува́тися частуватися, пригощатися (ст)

тра́мбаль *вул.* ⇔ **тра́мвай 1** (ст)

трамбуля́нка 1. фокус, показ (ст)

2. *вул.* ⇔ **тра́мвай 1** (ст)

трамва́вий¹ трамвайний (ст): Чи, Оресте, мала я взяти це за жарт і спитати, коло якої трамваєвої зупинки маємо зустрітись, щоб разом поїхати на двірець (Вільде); Яких 50 кроків від рогатки була кінцева стація трамваєвої лінії, якою тоді йшов ще кінний тра́мвай (Шах)

трамва́вий² водій трамвая (ст) || → **трамва́ж**

тра́мвай 1. трамвай (ср, ст): Трамвай за трамваєм, За трамваєм трамвай, а за тим трамваєм Ще єден трамвай! Трамвай від'їжджає, Дівчинонька плаче, Бувай ми здоровий, Мій милий козаче (із пісні) || → **ба́льон**

2. вул. ніс (ст) || → **каляфйор**

❖ **як ти дам в тра́мвай, то ти конду́ктор ві́скочи** вул. як уда-рю в ніс, то кров піде (ст)

трамва́яж → **трамваяр**

трамваяр (трамва́яж) водій трамвая (ст): Дбаючи про рекламу своєї фірми Іван Левинський домовлявся з "трамваяжами", щоби вони, зупиняючись перед його підприємством, голосно оголошували: "Фабрика Левинського" (Мельник І.)
|| **моторо́вий (мутуро́вий), трамває́вий**

трамвая́рка жінка-водій трамвая (ср, ст)

тра́мпки спортивне взуття (ст): Роман вдоволено посміхнувся, знімаючи, сидячи на зеленій мураві майдану, капці з гострими шпiцями і надягаючи звичайні, руханкові трампки (Лисяк)

тран риб'ячий жир (ст): Мені досі деякі сиропи мають смак трану: Муся примушувала нас із Любком пити натще тран, який тоді спеціально мав смак помаранчі чи то чоколяди (Авторка)

тра́скати (трі́скати) 1. гримати (дверима) (Лучук) (ср): Ти диви, фуркнула і траснула дверима, а видавалося, що така файна і гречна кобіта. Як то можна помилатися в людях (Авторка)

2. вул. удавати (ср, ст): Та шо ти з себе траскаєш, ти, фраєр в помпках (Авторка)

♦ **тра́скати (трі́скати) вар'ята** удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; удавати дурника (м, ср, ст) || → **гра́ти вар'ята**

♦ **тра́скати па́на** → **пан**

♦ **тра́скати фу́ня** ⇔ **тра́скати вар'ята**

3. **знев.** багато і швидко говорити (ст)

тра́снути вдарити (ср) || → **вга́тути**

тра́фити потрапити, знайти дорогу (ст): Ти туди без мене не трафиш, почекай, підемо разом (Авторка)

тра́фік ⇔ **тра́фіка**

тра́фіка кіоск, у якому продають монопольні товари (тютюнові вироби, поштові конверти, марки тощо) (ст) || **трафік**

трафля́ти 1. влучати (ст): Він рідко коли трафляє в ціль (Авторка)

2. потрапляти, знаходити дорогу (ст): Не знаю, чи добре пояснили тобі, як іти туди, чи трафиш? (Авторка)

♦ **тра́фити на ві́нкель** → **ві́нкель**

3. зустрічати (людину) (ст): Чи трафиш в тому місті на добру людину, яка тобі жичливо все допоможе? Не знаю. Тож пильнуйся й рахуй насамперед тільки на себе (Авторка)

❖ **не на тако́го тра́фив** (Франко)

4. вул. дошкулювати, діймати, допікати (словом, учинком) (м, ср, ст): Як говорить та Дуська, то мене аж трафляє, аж всередині все перевертається (Авторка)

трафу́нок випадок (м, ср, ст): Слухай-но, був у мене такий трафунок... (Авторка)

тре́ треба, потрібно (ст)

тре́лі-морéлі небиллиці, нісенітниці; брехня (ст) || → **бля́га**

тре́ма 1. хвилювання, страх (ст): Признаюся зразу, що я мав т.зв. трему, тим більше, що заля була битком набита (Шухевич) || → **мо́йра**

2. мед. дрижання, тремтіння (кінцівок, голови) (ст)

трембутька (тримбутька) сорт дрібної цибулі (ср, ст): Канапки для прикраси притрусити зверху тримбутькою (Авторка)

тремкотіти дрижати, тремтіти (ст)

- ◆ **хоче, аж тремкоче** дуже сильно хоче, прагне (ср, ст): Ідуть пустелею капіталіст, совіт і львів'янин. Пити хочуть, аж тремкочуть. Зустрічають Бога, а він промовляє: "Я виконаю одне бажання кожного з вас". Капіталіст каже: "Щоб большевиків не було на світі". Совіт собі: "Щоб жодного капіталіста не залишилося". – "А ти, – питає Бог львів'янина, – що бажаєш?" – "А я, якщо вже така ласка виконати два попередні бажання, то просив би для себе філіжанку кави" (віц)

трэн шлейф (ст): Пані Марта Садовська в вечірній сукні з чорного сатену, ззаду невеличкий трен і золота квітка (Нова хата 1937)

третій:

- ◆ **третій мігдалок → мігдалок**

трэфний 1. нечистий, брудний (ст)

2. нелегальний (ст)

три:

- ◆ **в три карти → карта**

- ◆ **три Маріни → Маріна**

- ◆ **три на першу (другу, третю...)** 15 хвилин по першій (другій, третій...) (ст): Точно три на восьму показувалися Русяві... на закруті алсі і рівно зіграною ходою проходили повз мене на захід до міста (Вільде) || **три чверти до другої (третьої, четвертої...)**

- ◆ **три чверти години** 45 хвилин (ст): Федір Зубак дивився собі під ноги й легко приплющував очі. З Мурованої вулиці на Князівську дорогу йшов три чверти години (Нижанківський)

- ◆ **три чверти до другої (третьої, четвертої...)** ⇔ **три на першу (другу, третю...)**: Змагання на цитаделі закінчаться три чверти до дванадцятої (Керницький)

- ❖ **три дні лісом, два дні полем, десять болотами** про важку, далеку дорогу (ср, ст)

- ❖ **три місяці ти зі мною, три місяці я з тобою, три місяці ми з собою, то маємо разом дев'ять → місяць**

- ❖ **три перед порогом, три за порогом, три з перцем, три з гвірцем, а три такої так → поріг**

- ❖ **три рази перенестися, а раз погоріти → переніснитися**

триб спосіб (ст): А яким трибом тебе сюди занесло? (Авторка)

- ◆ **триб життя** спосіб життя (ст)

тридцятка сорт тютюну (ст): Найпрактичніший був тютюн "тридцятка", з якого скручували цигарку в бібулці "Абаді" і курили обов'язково з "вишнівки"-цигарниці (Цьонка)

тримайся форма прощання; до побачення, прощавай; будь обережним, пильнуй себе, дбай про себе (м, ср, ст) || **тримайся вітру, тримайся вітру і вважай на закрутах, тримайся добре, тримайся ліхтарні, тримайся міцно, тримайся муру, тримайся пендзля, тримайся п'єца, тримайся тєпла, тримайся фест**

- ◆ **тримайся вітру ірон.** ⇔ **тримайся** (ср, ст): – Щаслива дорога, гос-

ті! – коли всі три стрічні розбитки зсовуються з фольксвагену і зникають у вечірньому присмерку. – Баба з возу... – додає він і натискає газ. – Тримайся вітру, Дусек, Василь Баліцький їде! (Лисяк)

- ◆ **тримайся вітру і вважай (уважай) на закрутах ірон.** ⇔ **тримайся** (ср, ст): – Не забувай за мене, Ромку! – Тримайся вітру і уважай на закрутах, – з якоюсь силуваною веселістю відповів Роман (Загачевський)
- ◆ **тримайся добре** ⇔ **тримайся** (ср, ст)
- ◆ **тримайся ліхтарні ірон.** ⇔ **тримайся** (ст): А тепер, шановний, тримайся ліхтарні і дуй далі. Прийди ще колись (Нижанківський)
- ◆ **тримайся міцно** ⇔ **тримайся** (ср, ст): – Кумасю, па-па! – Тримайся міцно. До понеділка (Авторка)
- ◆ **тримайся м'яку ірон.** ⇔ **тримайся** (ст)
- ◆ **тримайся п'єдзля ірон.** ⇔ **тримайся** (ср, ст)
- ◆ **тримайся п'єца ірон.** ⇔ **тримайся** (ст)
- ◆ **тримайся тепла ірон.** ⇔ **тримайся** (ст)
- ◆ **тримайся фест** ⇔ **тримайся** (ср, ст)

тримати підтримувати, бути заодно (ст): Бронко був злодій. Про це не говорили ніколи. Знали, але не говорили... Тепер Ступайло показав своє обличчя. Тримав з Бонком. Хотіли витягнути його (Нижанківський)

- ◆ **блят тримати** → **блят**
- ◆ **свічку тримати** → **свічка**
- ◆ **тримати балак** → **балак**
- ◆ **тримати пісок замкненим на колідку на чотури спусти** → **пісок**
- ◆ **тримати фасун** → **фасун**
- ◆ **тримати фасун свій як шпіц** → **фасун**
- ◆ **тримати шмір** → **шмір**
- ◆ **тримати шпіц** → **шпіц**
- ◆ **штáму тримати** → **штáма**

триматися:

- ◆ **триматися кўпи** → **кўпа**
- ◆ **триматися хáти** → **хáта**
- ◆ **триматися як вош кожухá** дуже міцно триматися (ср, ст)

тримбулька → **трембулька**

тримбулянка викрутаси, вибрики (ст): Як був маленький, то довго не ходив, пішов аж мав рік і чотири місяці. Ми переживали.

А тепер то такі тримбулянки вигулює (Авторка)

тримудка (тримутка) комод (ст)

тримутка → **тримудка**

трингельд чайові (ст)

тріндатися вул. вештатися (ст)

трінка карт. три тузи (ст) || **трінчик**

трінчик ⇔ **трінка**

тріня мед. венерична хвороба; трипер (ст)

- тричверткова** пляшка горілки місткістю 0,75 л (Лучук) (ср, ст) || →
бутелька
- трівати** перебувати (ст)
- тріпачка** прилад для витріпування порошу, пилу (перев. для килимів)
 (ср, ст)
- тріпнути** 1. випити (алкоголю) (ср): Ти, жінко, думаєш, що я пив, та я тільки чарку тріпнув (Авторка) || → **гільнути**
 2. ударити (ср, ст): Пхай, пхай, пальці в розетку, та ще й послинь. Як тя тріпне зара струмом! (Авторка); Так го Місько тріпнув, шо буде ше довго нас пам'ятати (Авторка) || → **вгатіти**
- тріска:**
 ❖ як не гімно́, то тріска не щастить (ср, ст) || не гімно́, то тріска все до мене <нашого до́му...> приплив́е
 ❖ як не гімно́, то тріска все до мене <нашого до́му...> приплив́е ⇔ як не гімно́, то тріска
- тріскати** → **трáскати**
- тріснути** вул. випити (перев. алкоголю): Там десь Гармідер і Анатоль, певно, ще не встали, вчора було голосно в старшинському вагоні, не одна, певно, пляшка трісла... (Лисяк) || → **гільнути**
- трбене (трбень)** вул. частування (ст): Козаки з вас, нема що казати. Го, буде троєня, аж усі чотири розвеселяться. Ану, голота, до лісу (Франко)
- трбень** → **трбене**
- трбчок** стрічка (Ї)
- труванка (труянка)** вул. рот (ст) || → **брама**
- тругати** → **трагати**
- трулі** труси (ср) || **трусня**
- трумна (труна, трунва)** труна (ст): За життя виглядав жажливо. Страшно було на нього дивитися – такий був худий і згорблений. Тільки в трумні, коли лежав спокійний і випрямлений, як під наказ останньої команди “струнка”, виглядав спокійно і, можна сказати, задоволено (Тарнавський 3.)
 ♦ **замовити труну́ в Курко́вського** → **Курко́вський**
- труна** → **трумна**
- трунва** → **трумна**
- трунок** 1. отрута (ст) || **трутка**
 2. алкоголь (ст): Тим часом на столі забряжчало скло і в празничній тиші, яка наступила, почулось мелодійне булькотання розливаного трунку (Керницький)
 || → **алькоголь**
 ♦ **трунки спіритусові** ⇔ **трунок 2**
- труняти** вул. їсти (ст) || **рупати, трусяти**
- трус** обшук (ст): Почалися нічні труси по українських домах, а відбувалися вони все вночі, почавши від 11 години (Нагірний)
- труска́вка** полуниця (м, ср, ст): Прошу пані, кілька ваші трускавки? По десеть?
 Та то як за рідну маму, їжте самі по десеть! (Авторка)
- трусня** ⇔ **трулі**
- трусяти** ⇔ **труняти**
- трути** 1. отруювати (ст)
 ♦ **трути мо́зги** → **мо́зги**

2. пиячити (ст) || → **бамбурити**
трутити штовхнути (ст): Я не винна, то ти мене трутила,
і шклянка впала мені з рук (Авторка)

трутка 1. отрута (Лучук) || **трунок**
2. неякісний алкоголь (Лучук)

труянка → **труванка**

трястi:

- ◆ **трястi мiйтками** → **мiйтки**
- ◆ **трястi пiртками** → **пiртки**

ту тут (ст) || **тiтка**

тiба 1. муз. духовий iнструмент (ст)
2. гучномовець (ст)

тубальний гучний (ст): Раптом в довгому коридорi бара-
ку почувся свисток чергового, а його тубальний голос прогримiв (Загачевський)

тiбка 1. трубочка

- ◆ **морбiзиво в тiбках** морозиво у паперовiй або вафельнiй трубоч-
цi (ст): Це не було мiсце, де сходилися молодi люди, приналежнi до робiт-
ничого стану. Не тому, що тут було дуже елегантно або цiни високi. Зовсiм
нi. Просто тому, що молодi люди тiєї класи волiли їсти морозиво в тубках
або на патичку (Тарнавський 3.)

2. тiбик (ст): Треба взяти нову тубку пасти до зубiв, Марiка менi якусь файну
спрезентувала (Авторка)

тугiй загуслий, застиглий (ст): Добрий студенець повинен бути добре тугий i
прозорий (Лiщинська)

тузiн → **тузiнь**

тузiн → **тузiнь**

тузiнь (тузiн, тузiн) дванадцять штук; дюжина (ст): Зайду до котроїсь
крамици. Зайду до "Союзного базару" i вiзьму собі бльокнот, шiстдесяткартко-
вий зошит, кiлька пер, фiолетовий олiвець – i що ще? Тузiнь пастелевих крейдок
(Нижанкiвський)

туй-туй дуже близько, майже поряд (ст)

туляч волоцюга (ст)

туман знев., iрон. недотепа, дурень (ср, ст): Ти є туман. Розумiєш? Я не ква-
плюся. Нехай вiн має страху (Нижанкiвський); То завжди так буває, що всi люди
знають, а ти ходиш, як той туман, i не знаєш, чого то часом люди пiдсмихаються
або мовкнуть, як вiн зближається до гурту (Тарнавський 3.); Тут треба вчитися,
а тобi не хочеться вчитися, або ти такий туман. Лiпше перейди ти до учитель-
ської семiнарії, або до кадетської школи, або до реальної школи. Там рiзнi туман-
ни покiнчують студiї, то, може, й тобi вдасться (Шухевич) || → **беззiь**

- ◆ **последний туман** ⇔ **туман вiсiмнiдцятий** (ст): Коли б "дитина"
була пiшла до тих шкiл, то тим самим була б дала свiдоцтво "последного
тумана", а для родини було б це прямо стидом (Шухевич)

- ◆ **туман вiсiмнiдцятий (вiсiмнiйцятий)** цiлковитий дурень
(ср, ст): Ти, тумане вiсiмнiдцятий! Тобi нема що ходити до гiмназiї. Пере-
йди до кадетської школи. Там лiпше для таких туманiв, як ти (Шухевич) || →

матiлок квадратiвий

- ◆ **туман вiсiмнiйцятий** → **туман вiсiмнiдцятий**
- ◆ **тумане еден** ⇔ **туман**

тумán:

- ◆ **тумán навести** запаморочити (ст)
- ◆ **туману пустіти** говорити щось невиразне, малозрозуміле, щоб приховати істину, обманути, заплутати (м, ср, ст)

туманешті знев., ірон. недотепа, дурень (ст) || → **бєвзь**

- ◆ **туманешті з Букарешті** ⇔ **туман вісімнадцятий** (ст)

туманити завуальовувати, приховувати правду (ср, ст)

тумануватий дурнуватий, необізнаний, незнаючий (ст) || → **мішігенуватий**

тумануватість необізнаність, брак знань (ст): Ту погрозу кляса прийняла ще більшим ревом, бо всі знали, що директор Харкевич дуже песимістично задиляється на проф. Ружицького і знає про його тумануватість та неуміння "завдати собі повагу" (Шухевич)

турецкий (турецький):

- ◆ **гóлий як турецький святій** → **гóлий**
- ◆ **сидіти як на турецькім казаню** → **казане**

турецький → **турецький**

тўркус бірюза (ст): Але з-під хустки висмикаються золоті пасма волосся, а блакитні очі навіть у темні коридору світять, мов туркуси (Лисяк)

турнібра крав. підкладка в жіночому одязі (ст): Була мода на криноліни, потім на пуфи, потім на капелюшки з пташками, потім на турніюри, – настала мода на емансипацію, на рівноуправнення, здобування будущини власною працею (Франко)

тўрок ірон., знев. некомпетентна, незнаюча людина; дурень (м, ср, ст): Ти, турку, та як я ще раз піду на збори встидатися, то так з тебе паси буду дерти, що й не спам'ятаєшся. Та люди сидять і пишаноються за своїх дітей, а мені щоразу то лице має лупитися зі встиду? (Авторка)

- ◆ **тўрка вдавати** ⇔ **тўрка грати**
- ◆ **тўрка грати** удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; удавати дурника (ст) || → **грати вар'ята**
- ◆ **тўрка різати** ⇔ **тўрка грати**
- ◆ **тўрок на тóму** некомпетентна, незнаюча людина (ср, ст): Чи думаєш, він знає, як то зробити? Та він турок на тому (Авторка)
- ◆ **тўрок небесний** людина, яка не розуміє очевидного, елементарного (м, ср, ст): Та ти, турку небесний, скільки разів я маю ходити до школи і встидатися. Такого встиду набралася, коли кожен вчитель почав мені розказувати про Твою поведінку і "геніальні" здібності (Авторка)

тўтка¹ туг (ст) || **ту**

тўтка² паперовий циліндр для цигарки (ст)

тўчений вгодований (про тварину) (ст): Молоду тучену індичку настромити солониною й посолити (Ліщинська)

тўпати (тўпати) 1. іти повільно, без поспіху, ледве переставляючи ноги (м, ср, ст): Ринком проходив помалу, нога за ногою, а паличка попереду. В його ніздрі вдаряв знайомий запах швейцарського сиру і оселедців на вулиці Руській. Цей запах надавав кольориту вулиці і був приналежний до неї, як приналежні числа до будинків. Коло "Дністра" переходив на Чорні Вали. Сідав на лавочки проти гімназії і приглядався хлоп'ятам, що вибігали на перерву і курили цигарки

по куцах. Сам кури́в, а потім підносився і тю́пав на Замок (Тарнавський 3.);
Трохи ноги болять. Цілий день тьопати (Лисяк)

2. вул. іти (ст)

тю́пати → **тьо́пати**

тю́тька вул. 1. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклю́вка**

2. коханка (ст)

тю́тя дит. курка (ст)

тяга́рівка вантажівка (ст): А як тіло молодчика виносили на кухонні сходи і ладували до тягарівки, на четвертому поверсі каменіці, що була напроти, вікна були незаслонені проти ночі (Тарнавський 3.) || **тяга́рове а́вто, тяга́ровий самохі́д**

тяга́ровий вантажний (ст)

- ◆ **тяга́рове а́вто** ⇔ **тяга́рівка**: Я їхав на відкритому тягаровому авті, дорога вела великими закрутами поміж високими горами (Дейчаківський)
- ◆ **тяга́ровий самохі́д** ⇔ **тяга́рівка**: На вулиці стоїть самохі́д, подальше попри Промисловий музей стоїть тягаровий самохі́д, вояки сидять на нім (Боберський)

тягну́верета вул. збирач податків (ст) || **тягну́верето**

тягну́верето ⇔ **тягну́верета**

тягну́хвіст жарт. кліщі (інструмент) (ст)

тягну́ти 1. пиячити (ст) || → **бамбу́рити**

2. красти (м, ср, ст) || → **бухати**

тя́гом постійно (ст)

тяж вагітність (ст)

- ◆ **в тяжі** <бу́ти> бути вагітною (ст): – Якби щось грозило, я її звідтам витягну. Дай мені адресу. А зрештою, може, вона таки поїде ще до Відня. – Ах, там кожний дбас тепер про себе..., чорт тобі буде опікуватись са́мітною жінкою в тяжі (Лисяк)

тяжкі́й:

- ◆ **тяжкі́а макі́тра** → **макі́тра**
- ◆ **тяжкі́й фра́ер** → **фра́ер**
- ◆ **тяжкі́ гробі́** → **гробі́**

тя́жко:

- ◆ **тя́жко обда́рований** → **обда́рований**
- ◆ **що то́бі тя́жко, то й дру́гому не ле́гко** (Франко)

тя́тий впертий, непоступливий (ст) || **за́тятий**

У

убівник → вбівник

убікація 1. приміщення; невелика кімната (перев. без вигод) (ст): Була це одна кімната – не кімната, але в кожному разі убікація, довга і широка, на яких 4 до 5 метрів, невисока, білена, з малим вікном до півночі на чотири шибки, яке було так високо вмуроване, що ніколи не отвиралося, з підлогою з нерівних дощок, не лякерованих, і з кухнею до варення в самій убікації (Шухевич)

2. вбиральня, туалет (ст): Раз якось трапилося, що о. Кархут, ввійшовши до вбиральні, застав тов. Кубу Котовича (7 кляса), який, не сподіваючись нічого грізного (бо було вже по дзвінку), преспокійно собі покурював, закривши за собою двері. О. Кархут, побачивши клуби диму з "убікації", крикнув: "Хто там є, вилазь сякий-такий!" (Дзедзик) || → **вихідок**

убранє (убраня, убрання) 1. одяг (ср, ст): З убрання, яке зложив її чоловік перед сном, вичитувала, коли та в яким настрою вернувся він додому. Не потребувала нікого розпитувати (Вільде); Давні мешканці Личакова відзначалися своєрідною вдачею й звичаями. Вони були частково українці, частково поляки. Ці останні мали свою колонію на Мазурівці побіч Личаківського цвинтаря. Довгі часи у личаков'ян утримувалися давні передміщанські убрання: чоловіки в будні ходили у коротких спенцерах, у споднях до чобіт з високими халявами, у темно-синій камізелці, з хустиною на шиї й шапкою (т.зв. саделком) з дашком. З кишені виставала кольорова хустка до носа. У святочні дні вбиралися в темно-синю капоту й деколи циліндр. Зимом носили баранячі кожушки, короткі або довгі. Жінки чесали голову гладко і в'язали хусткою. Носили достатні вовняні катанки, пару крохмалевих спідниць і хустку на плечах, також коралі, деколи великої вартості. Дівчата носилися так само, тільки на голову не брали хустини, а спускали коси й до волосся припинали квітки (Крип'якевич) || **стрії?**

2. чоловічий костюм (ср, ст): Треба буде приготувати Татові святкове убрання до церкви, не файно так ходити по-будньому на Службу (Авторка) || **анцуґ**

убрання → ўбранє

ўбраня → ўбранє

увихатися ритмічно, граційно рухатися (ст): Він простягся на деревляній лаві і поглянув вниз, де з-під даху трибуни виринав сочистий зелений прямокутник майдану, чорніла бігова доріжка і де увихались барвисті постаті змагунів (Лисяк)

угорський:

♦ угорський тарок → тарок

угукати погоджуватися зі співрозмовником, замість відповіді кажучи "угу" (м, ср, ст): Макольондра, мабуть, хотів сказати мені щось важливе, бо почав дуже філософично: "Сьогодні буде гарячий день..." Я пив каву: – Так? – Хоч би падав дощ. – Так?... – Але не для всіх... – Угу! – Макольондра зупинився: "Чого, властиво, угукаєш?" (Нижанківський)

удекоробаний прикрашений (ст)

удекорóвання (удекорува́ння) прикрашання (ст)

удекорува́ння → удекорóвання

удекорува́ти прикрасити (ст): Леґу́міну удекорували кавальчиками чоколяди, кокосовими платками та якимись ягодами (Авторка)

ужі́вання вжиток (ст): Він нам пояснив, що наша участь в "параді" мала обмежитися тільки до того, що коли буде переходити Рудольф, маємо усі як є голосно кричати "Слава!". З чого читач може переконалися, що вже тоді було це слово в уживанні у певних обставинах, і воно не було, і не є винаходом пізніших революційних організацій (Шухевич)

ужиткі́вець користувач (ст)

ужито́чний корисний, потрібний (ст)

узглядня́ти зважати, брати до уваги (ст)

уйма́ти приваблювати (ст)

уйма́ючий привабливий, симпатичний (ст): З ясними очима, уймаючими рисами лица (Боберський)

украї́нський:

♦ **Украї́нський горóд → горóд**

ула́джений обладнаний (ст)

ула́джувати влаштувати, організувати (ст): Гурток уладжує правильно раз в тижні сходи́ни, яких програму укладає провідник в порозуміню з членами (Тисовський)

уложі́ти покласти, викласти, розкласти (ст): Згодом поділити індика, уложити на полумиску і полити маслом (Ліщинська)

уло́мний який має фізичні (рідко моральні) вади (ст): Мені видавався він застрогий і непривітний (був уломний – кульгав на ногу) (Гординський); Не можна, діти, так знущатися з уломної дівчинки. З кожним може статися біда (Авторка)

уло́мність фізична вада (ст)

улу́дний звабливий, спокусливий (ст)

улю́кува́ти 1. розмістити, поселити (ст): З одної малої кімнати в партері переселено трьох студентів, що там мали свою спальню, і мене улюковано там самого, і коли приїхали родичі, я вже був на ізоляції (Шухевич)

2. розмістити, розташувати (речі) (ст): Зачекай, зараз тільки улюкою свої речі і прибіжу, не їдж без мене (Авторка)

улю́кува́тися розміститися, розташуватися, поселитися (ст)

улю́тка листівка (ст)

умеблòвання меблі (ср, ст)

умеблòва́ти обставити меблями (квартиру, кімнату) (ср, ст)

умéрлий → вмéрлий

умі́зува́тися залищатися, упадати (ср, ст)

умі́ти:

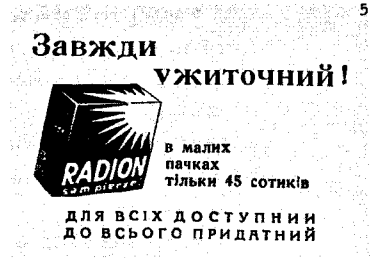
♦ **умі́ти, що кóрка забу́ла** нічого не вміти (Франко)

♦ **умі́ти як катарі́нка → катері́нка**

умлі́віч миттєво (ст): Нашу справу полагодили умлівіч (Тарнавський О.)

умóвина умова (ст): Іспит совісти – одна з умовин доброї сповіді (Авторка) ||

услòвина

умовохвóрий (умовохóрий) мед. психічно хворий чоловік (ст) || → **вáр'ят**

умовохóрий → **умовохвóрий**

ундуля́ція → **ондуля́ція**

уніве́р студ. університет (м, ср) || **уніве́рок**

уніве́рок ⇔ **уніве́р** (ср, ст)

упере́дити застерегти, попередити (ст): Був він учнем мого дядька Володи-мира, який мене упередив перед тим, аби я мався на осторожності, бо то дуже непевна штука (Шухевич)

упе́ртий:

◆ **упе́ртий ру́син** → **ру́син**

упе́тянка учениця дівочої гімназії ім. Іллі та Іванни Кокорудзів Українського педагогічного товариства у Львові (ст) || **кокорудзя́нка (кукуру-дзя́нка)**

упівець військ. воїн Української повстанської армії (м, ср, ст)

упівський військ. 1. який пов'язаний з Українською повстанською армією (м, ср, ст)

2. який пов'язаний з *упівцем* (м, ср, ст)

упослі́джений → **опослі́джений**

у́рбан:

◆ **на у́рбан** удавано, підроблено (ст)

у́рвіш ласк. бешкетник, зірвіголова, шибеник (ст): Стефків малий – то страшний урвіш (Авторка) || → **вагабу́нда**

урльо́п відпустка (ср, ст)

уроду́ни день народження (м, ср, ст)

уроду́нний пов'язаний із днем народження (ст)

уро́гги надумати, вимріяти (ст)

◆ **уро́гги в го́лову** уявити, вигадати (ср, ст)

ура́дник державний службовець, посадовець (ст)

ура́днічий який належить до державної служби; урядовий (ст)

◆ **вхопі́тися за ура́днічу** **кля́мку** → **кля́мка**

услóвина умова (ст): Вільзон проголосив умовини, що Осередні держави мусять перебудуватись, щоб всі народи були рівноправні. Осередні держави пристали на його умовини, бо програли війну (Боберський) || **умóвина**

у́сний:

◆ **у́сна я́ма** ротова порожнина (ст): Найбільше їй смакує горіховий торт, якого вона наклала собі дві чи три порції і питається, як вам смакує чай. Потім ще раз пробує говорити про поезію, маючи вже цілу усну яму завантажену згаданим тортом (Тарнавський З.) || → **бра́ма**

уста́вити розташувати (ст)

уста́витися розташуватися (ст): Прийшов наказ, як нам ставати в неділю. "Перед церквою, – писав о. Ратушинський, – сотня уставиться за церквою, а по церкві – перед церквою" (Селепко)

усті́йнений встановлений, звичний; нормативний (ст)

усті́йнити встановити, визначити; унормувати (ст)

усусу́с український січовий стрілець (м, ср, ст): Вони оглянулися. За ними, коло зупинки, стояв меценас Іван Будницький, усусус і давній член УВО, а тепер

один із керманічів Військової управи (Лисяк)

Усусу́си Українські січові стрільці – українська національна військова формація у складі австро-угорської армії, сформована з добровольців (м, ср, ст): Сьогодні прощалися з нами на Личакові, у "Луговій" домівці. Говорило багато людей. Говорив якийсь старий професор, що був при Усусусах. Казав, що ми навчимося, як смакує на фронті сухий хліб, коли його нема (Селепко)

уфризурований який має акуратно укладене волосся; із *фризурою* (ср, ст)

ученик учень (ст): Признаюся, що ми, ученики, щиро за ним жалували, бо вірили, що він був прихильний для українців (Шухевич)

учі́нний чуйний, послужливий, готовий допомогти (м, ср, ст)

паста
ЕЛЕГАНТ

Українські господині вживають найкращих і українських продуктів:

Пасту до взуття „Елегант“.
Люке крем до взуття „Елегант“.
Пасту до підлоги „Французька Маса“.
Віск до підлоги.
Силку до білля.

Український продукт

Фабрики О. Левицька і С-ка у Львові.

паста
ЕЛЕГАНТ

О. ЛЕВИЦЬКА і С-ка
Льв. ул. Кордешького 61

Ф

фабу́ла *вул.* пройдисвіт (ст)

фавль *футб.* м'яч поза грою; аут (ст): Мав не раз моменти просто геніяльні: в підворотньому замішанні потрапляв так розбити двох і трьох ворожих напасників. що суддя ніколи не міг второпати: був "фавль" чи не був? (Керницький)

фавру́ти бакенбарди (ст) || **бокоборо́ди**

фа́гас *шк.* донощик, зрадник (ст)

фага́сува́ти доносити, видавати, зраджувати (ст): На один рік вище від мене ходив учень Б. Він "фагасував", і то не в клясі, але поза клясою (Шухевич)

фа́срант → **фа́йрант**

фа́срман пожежник (ст): Моя Мамця мало не вийшла заміж за фаєрмана. стражака. Дуже він до неї умізувався (Авторка) || → **стра́жак**

фа́срмур стіна між двома подвір'ями (ст): Уздовж "фаєрмуру" аж до ринви грілися павуки з довгими й тонкими, як волосинки, ногами (Тарнавський З.)

фа́српіке́та пожежна служба (ст) || **страж** **пожа́рна**

файга́леси усяка всячина, різноманітні речі (ст)

фа́йда *вул., знев.* 1. брудна, неохайна дівчина або жінка (ст): – І завше зра- ня ти ходиш, як файда. – Ну та так, нема чого літати по гостях від рана. Я собі в себе в хаті. Як хочу, так і ходжу. А тобі до того що? (Авторка)

2. → **фо́йда**

фа́йдати випорожнюватися; какати (ст)

фа́йка¹ позначка (ст)

фа́йка² 1. *вул.* мундштук для сигарет (ст)

2. люлька (м, ср, ст): Розкажу тобі байку: кури в кіт файку на довгім цибуху, спалив собі вухо (із дитячого фольклору)

♦ **до фа́йки** 1. байдуже (ср, ст) || → **галé**

2. ні до чого (ср, ст)

файко́тіти курити люльку (ст)

файкува́ти робити позначку; позначати (ст)

фа́йний 1. добрий, гарний, чудовий (м, ср, ст)

♦ **фа́йний хлоп** → **хлоп**

2. гарний, красивий, симпатичний (м, ср, ст)

❖ **хоць (хоть) би'м не хотіла, му́шу бу́ти фа́йна** *жарт.* так го- ворить вродлива дівчина про себе (Франко)

фа́йно гарно, чудово, добре (м, ср, ст) || **фа́йно є**, **фа́йно-красно**

♦ **фа́йно є** ⇔ **фа́йно**: – Це знак, що пан Матуляк добирається саме до цієї комірки, капуюш? – Капую. – Файно є (Керницький)

♦ **фа́йно-красно** ⇔ **фа́йно**: Звідтам вранці їду просто на Цитаделю, беру участь в змаганнях, а по змаганнях ви приходите до гардероби і фай- но-красно забираєте мене просто до Бригідок (Керницький)

фа́йноє партія Фронт національної єдності (ФНЄ – легальна українська націоналістична партія, заснована 1933 року) (Чайківський)

фа́йрант (фа́ерант) 1. кінець (робочого дня, уроків у школі тощо) (ст): Звичайно, коли при кінці праці відкликували "файрант", я збирався швидко, і, хоча ми жили при одній вулиці, я йшов сам (Нижанківський); Ледве в Колійових домах загудів сигнал на "файрант", а вже наш майструньо зірвався, як ошпарений, згорнув до кишені, що там було з готівки, взувся в калоші, натиснув свій "банячок" на голову, вхопив з кута парасолю і вільною пташкою випурхнув на свободу! (Керницький)

- ♦ **б́іти на фа́йрант** подавати сигнал про завершення робочого дня (ст): Бернардинський годинник відзвонює восьму годину, мулярі б'ють у дошки на "фаерант" десь коло св. Миколая, напівпрозорий блакитний туман стелиться над містом (Франко)

2. перекур (ст)

файталáпа (файталáха) нездара, недотепа, незграба (ср) (ст): Тут не витримали б ніякі "файталапи", ані романтики. Тут можуть існувати тільки селепки! А що я селепко з діда-прадіда і не є ні "файталапою", ні... романтиком (тут такої певності вже не маю!), то я витримав (Селепко) || **маму́ла**

- ☛ **файталáха анахтёмська** (лайка)

файталáха → файталáпа

фа́йчити курити (ст)

фа́кнути *вул.* вдарити (ст) || → **вга́тіти**

- ♦ **фа́кнути в мо́рду → мо́рда**

фа́ктор посередник (ст)

фа́кторка посередниця (ст)

фалáтати різати великими шматками (про хліб, м'ясо тощо) (ср, ст)

фалд ⇔ **фа́лда**: Отож ми беремо з тих 6 цм половину, то є 3 цм, і робимо собі фалд в долині форми, і з поворотом заломлюємо цей папір аж до кишені здолу вгору (Повний курс) || **фа́лда**

фа́лда крав. складка (на одязі) (м, ср, ст): На фартушку дрібні фалди, дрібні фалди. Нема, нема в світі правди (із пісні); Ховає брудну руку у фалди спідниці та йде назустріч чужому, бо пси не перестають гавкати (Вільде) || **фалд**

- ♦ **присісти фа́лди** сумільно взятися до роботи, навчання (ст)

фальба́нка крав. зібрана смужка на одязі; рюш (м, ср, ст)

фалюва́ти *вул.* 1. іти; їхати (ст): – Га? Різні справи? То значить, ти не фалюєш з нами? (Лисяк); – Отже ти "фалюєш"? – сказав Роман до Адася. – Так. Позавтра їду. – Куди? – Чорт зна (Загачевський)

- ♦ **ка́рта фалює карт.** щастить у грі (ст)

2. іти, похитуючи стегнами; дефілювати (ср) || **фалюва́ти бо́ком**

- ♦ **фалюва́ти бо́ком** ⇔ **фалюва́ти 2**

фа́ма чутка, розгос (ст)

фамілі́йний родинний (ср, ст): Позатим бабця читала багато книжок – романів – і грала у карти у фамілійнім крузі, а то часто зі мною і Оришкою (Криницька)

фамі́лія родина (ср, ст): Був хлопець інтелігентний і очитаний – то правда. Старий був порт'єром на залізниці, а стара – швачкою. Зовсім добра фамілія, Вуйко навіть був десь професором гімназії (Тарнавський 3.) || **фаму́ла**

- ♦ **ма́ти пра́во сісти на ма́му й нару́шити фамі́лію** *вул.* робити

все, що заманеться (ст): З кожним був на "ти" і кожному мав право сісти на маму й нарушити фамілію (Нижанківський)

♦ **розстáвити фамілію по кута́х** у сварці обізвати когось, вдатись до лайки (ср, ст)

фаміліянт (фамільянт) родич (ср, ст)

фамільянт → фаміліянт

фаму́ла вул. родина (ст) || **фамілія**

фа́на 1. прапор (м, ср, ст): Горпина, нянька, казала, що на ратуші висить якась нова корогва, синьо-жовта "фана", і казала, що "Україна настала..." (Лисяк)

2. *церк.* хоругва (м, ср, ст)

фанабе́лія (фанабе́рія) (*перев. мн. фанабе́лії*) примха, вибрик, дивацтво (ст): Як дам му пасом по крижах, то зараз му ся перехоче ті фанабелії показувати (Авторка)

фанабе́рія → фанабе́лія

фа́нга:

♦ **да́ти фа́нги** вул. вдарити (ст) || → **вга́тути**

фа́нда неохайна жінка абр чоловік (ст) || → **киру́тник, → киру́нниця**

♦ **як жиді́вська фа́нда → жиді́вський**

фант застава (ст)

фантува́ти брати під заставу (ст)

фанфа́рон *іст.* зніжений, розпещений молодий чоловік; елегант: В 1825 році принагідний мандрівник так описує свою мандрівку в ці сторони [на Погулянку]: "В реставрації був гамір, велике товариство пило пиво. Міські елєганти, звані "фанфаронами", були прибрані за найновішою модою; капелюхи мали в кратки, на шиях кратковані хустини, сурдути "кадрильовані" або підшиті краткованою китайкою, панталони у пружки – виглядали як циркові арлекіни" (Крип'якевич) || → **ана́нас**

фа́ра парафіяльний костел (ст)

фа́рба:

♦ **пуска́ти фа́рбу → пуска́ти**

фармаце́вт *ірон., знев.* студент-теолог, який не склав *матури*

фарма́ція 1. фармацевтика (ст)

2. аптека (ст)

фарт щастя, везіння (ст)

фарту́ти щастити, везти (ст)

фартушко́вий:

♦ **фартушко́ва проте́кція → проте́кція**

фарфо́бель 1. клапоть (ст)

2. торочка на зношеному одязі (ст) || **стри́пці**

3. тонке, масне волосся, заплетене в косу (ст)

4. шмаркотиння (ст)

фарфо́блі *знев.* 1. овочі, шматки м'яса в *зулі* (ст)

2. брудне, масне волосся, що звисає клоччям (ст)

3. лахміття, клоччя (ст) || **фатала́шки**

фас похідна посудина для зберігання чи приготування їжі (ст): Одного дня

вибралися на довгу дводенну прогульку ген до границі верхами. Забрали коци, багато “фасу” й наплечники (Нова хата 1933)

ф́аска *вул.* мисочка (ст)

фасб́ля:

❖ **ти ще тогод́и иа фасб́лю “то́го” казав́** ти ще тоді був дуже малий (ст)

ф́асо́н (ф́асун) манера поведінки; характер (ст): Подумай, мама в хаті, а мій братисько, ну, невипарений писок, почав щось натякати, от-так з ласки на потіху, щоб було веселіше. Такий має фасон (Нижанківський)

❖ **трима́ти ф́асун** 1. достойно, гідно поводитися (ср, ст) || **трима́ти ф́асун свій як шпі́ц, трима́ти шпі́ц**

2. *вул.* не заплямувати злодійської честі (ст)

❖ **трима́ти ф́асун свій як шпі́ц** ⇔ **трима́ти ф́асун 1** (ст): Шпануй ґраби, крий пазури, Тримай фасун свій як шпіц, Наше рідне “та йой” співай, Львів та Львів, а решта ніц! (із пісні)

фасоно́вий елегантний (ст)

фасоно́во елегантно (ст): Хотів я, як це кажеться, “фасоново” перескочити неглибокий рівчак, однак в тій же хвилині, посковзнувшись, впав на цілий ріст в мазуче болото на дні рівчака (Загачевський)

фастри́га 1. *крав.* наметаний, тимчасовий шов (м, ср, ст): По тім заправуванню підфастриґуємо передок під полотно, поперек маринарки, а тоді по лінії П, К, Б кладемо фастриґи вгору, а відтак додолу (Повний курс)

2. *знев.* стара жінка, яка цікавиться мужчинами (ст)

фастригува́ння *крав.* зметування (частин виробу) (м, ср, ст)

фастригува́ти *крав.* зметувати (частини виробу) (м, ср, ст)

фасува́ти 1. отримувати (ст): Бувало, коли терціян Волошин приносив професорам від дирекції місячну платню, проф. Рудницький шепотів мені на вухо: “Товаришу, втійай зі залі й не дивися на ті золоті, бо тобі, напевно, “серце крається”, коли бачиш, як ми “фасуємо” ті гроші, а тобі й на понюшку не дають ні зломаного грóша; але не гризися, на, скрути собі папіроса з моєї пушки”, – де був мішаний тютюн “пшедні” з “найпшеднейшим” і з якого я деколи користав (Дзедзик); Згідно з нашою умовою за кожну таку спольовану штуку він фасує від мене п’ятдесят грóшів готівкою (Керницький)

❖ **я з тобо́ю ра́зом кама́шів не фасува́в** → **гамаші**

2. *вул.* бити (ср, ст) || → **валі́ти**

❖ **фасува́ти в штана́х** отримати прочухана (ст): Спорт в очах старшого громадянства 30-х років був ще тратою часу, а за копання м’яча “добрими черевиками” ентузіастичний футболіст “фасував” від батька “в штани” (Микитович)

ф́асун → **ф́асо́н**

фасу́нок тілесні ушкодження (ст)

фатала́шки *ірон.* 1. дрібнички (ст) || → **миштига́лки**

2. усяка всячина; непотріб (ст)

3. одяг чи деталь одягу (ст)

4. лахміття, ключчя (ст) || **фарфо́цлі**

фáтер (фáтир) вул. батько (м, ср, ст) || → **тáто**

фáтер-мéрдер високий цупкий комірець, який пришпилювали до чоловічої сорочки (ст): Носив попелясту одержу, сивий високий циліндер і високі фатер-мердери; лице чисто виголене (Нагірний)

фатéрко (фатúрко) ⇔ **фáтер** (ст): З'явившись на саджавках, він зараз увійшов у конфлікт з іншими барбосами, складаючи деклярацію, що це його "фатерко" втопився, отже, з цього титулу йому першому прислугує право дати нурка в калабаню і намацати трупа (Керницький)

фатúга клопіт, турбота; труд (ст): Вибач за фатигу, але телефон відрана не працює, не можу викликати майстра (Авторка); Я завдав собі трохи фатиги і почислив усі ряди, перейшовши їх туди й назад (Керницький)

фатигувáти турбувати, завдавати клопотів (ст)

фатигувáтися турбуватися, клопотатися; завдавати собі труду (ст)

фáтир → **фáтер**

фатúрки вул. родичі (ст)

фатрúко → **фатéрко**

фафлéга (фафлúга) вул. харчі (ст): "Є фафлéга, – зі вдоволенням сáдає Василь за керівницю, – тепер кожний сам про себе дбає. Фурірови вже амінь, скінчилося з постачанням" (Лисяк); Роздають нам першу "фафлигу". Харч багатий (Загачевський)

фафлúга → **фафлéга**

фáфрати вул. говорити невизразно, гутнявіти (ст)

фафулястий → **папулястий** (ї)

фáцет (фáцит) чоловія, мужчина (м, ср, ст): Аж ту фацит в циліндері мою Маньку взяв і ду танцю вже сі бере, так якби ю знав (із пісні); – І що то за фает? – Який? – А той, що стóбї біля буди з пивом. Знаєш його? (Авторка) || **госьць**

◆ **пристійний фáцет** → **пристійний**

◆ **різати фáцéта** → **різати**

фáцéтка дівчина, молода жінка (м, ср, ст) || → **дівчина**

фáцетовий належний *фáцетові* (м, ср, ст)

фáцетóвий добрий, якісний (Лучук)

фáцеційка дотеп, бувальщина, гумореска (ст): Рівночасно я слідив, як присяглі реагували на мої слова, і, коли завважив їх перетомлення, коли завважив, що присяглі звертають свої голови до публіки, тоді або оповідав їм якусь веселу фаетейку, яку ні з цього ні з того вплітав до промови, або скоро вривав промову (Шухевич)

фáцеціоніст дотепник, жартівник (ст): В касині, тобто в товаристві своїх ровесників, славився як сміхованець і фаетціоніст, що, невважаючи на сьомий десяток літ, досі не позбувся охоти до авантурок, або, як він сам говорив, до маленьких заворушень (Франко) || **віцман**

фáцéита речі (ст)

фáцит → **фáцет**

фáціята (фáцяята) вул. 1. піддашся (ст): Церкву св. Петра і Павла побудовано 1660 року як невелику придорожню каплицю. В 1786 році Йосиф II зніс монастир, а церкву передав греко-католикам. Тодішній єпископ Петро Білянський заопікувався церквою і перевів її реставрацію, добудувавши чолові фаетяту у вигляді трикутника в античному стилі (Крип'якевич)

2. обличчя (ст): Що ж до самої, як казали у Львові, "фаетяти", то помічалась деяка різниця в носі, в роті і в широкіх, наче в бульдога, щелепах (Керницький) || → **лицé**

♦ **різати фаціята** ⇔ **фаціята гра́ти**

♦ **фаціята гра́ти** *вул.* удавати дурного, який не розуміє, про що йдеться (ст) || **різати фаціята**

фація́тка будинок із вікнами на піддашші (ст): А то були малі домики, вкриті гонтою, на поверсі мали вікна під дашком, т.зв. фаціятки. Досі ще залишилися останки таких домиків (наприклад, Личаківська вулиця, ч. 59) (Крип'якевич)

фа́цка (фа́цька) *вул.* побої; побиття (ст)

♦ **да́ти фа́цку (фа́цьки)** *вул.* побити (ст) || → **ві́гаратати**

♦ **діста́ти фа́цку (фа́цьки)** *вул.* бути побитим (ст)

♦ **фа́цка в каляре́пу** *вул.* удари, стусани по голові (ст)

фа́цька → **фа́цка**

фа́ціята → **фація́та**

фа́чити *вульг.* здійснювати статевий акт (Лучук) || → **гру́мати**

фе́й (фе́й) *знев., ірон.* 1. недотепа, дурень (ст): Ну йо, то сі знає, то ж своі хлопаки, тільки "феї" думають, що висидять щось там у "Лембрику", коли тут така "кампа" з "іваном" (Загачевський) || → **бевзь**

2. невтаємничена особа (ст)

фе́лер *вул.* дефект (ст)

фе́льгебурти:

♦ **мозко́ві фе́льгебурти** → **мозго́вий**

фельдб́инда *військ.* польовий прапор (ст)

фер:

♦ **<то, це> не фер** **<то, це> не** чесно, не справедливо (ст): – Оксано, це не фер, – сказав напівжартом а напівповажно сенатор (Марська)

фера́йна *вул.* товариство, компанія (ст): То сі знає. І сівуха пірша кляса, не той наш бурачаний самогон і заґриха клява, но і своя стара ферайна (Загачевський) || → **бра́тія**

фе́рбель *карт.* вид гри (ст): Одного дня ми, думаючи про щось зовсім інше, скажім, про гру в фербля, що була така популярна між мулярами і навіть деякими скарбовими урядниками чи іншими кваліфікованими інтеліґентами, раптом ми вдаряємось ногою в камінь (Тарнавський 3.)

фе́рії період відпусток; канікули (ст): Львів у часі ферій цілком опорожнювався, переминовався сливе в пустир. Виїздили учні, виїздили з ними ті пані, що держали їх на т.зв. станції, виїздили професори набирати на селі сил, щоб могли через цілий рік мучити нещасних учнів, виїздили урядовці, вирушав на маневри цілий львівський ґарнізон, так що у Львові лишалось дуже мало людей (Шухевич) || **вака́ції**

фе́рняк (фі́рняк) *вул.* ніс (ст): – Кров на лиці. – Кров?.. – І ніс запух. – Ферняк? – Мисько торкнувся пальцем носа і скривився (Нижанківський) || → **каля́фйор**

♦ **фе́рняк на гві́нт** *вул.* зажуритися, засмутитися (ст)

• **дзяку́й ми фе́рняк на пів годі́ни до сті́ї** (лайка)

фе́ртик (фе́ртіг, фе́ртік) готово; кінець, скінчена справа (ср, ст): Сховай гроші до кишені – і фертік! (Авторка)

фе́ртіг → **фе́ртик**

фе́ртік → **фе́ртик**

фе́рцента́г день зарплати (ст)

фершалю́нг робочий одяг (ст)

фест міцний, сильний; дуже добрий, першокласний (ср, ст): Пані Стефа – фест господиня, таких порядків, як в неї, то ше пошукати, а їдження таке смачне, але як питаеш про який перéпис, то ніколи не дасть (Авторка); Там буде фест забава (Авторка); Ірця наша має фест сопрано (Авторка); Мій вуйко – фест хлоп, сам наші речі за раз виніс на стрих (Авторка)

♦ **ма́ти <фест> яйці → яйці**

♦ **на фест** 1. дуже сильно, міцно; дуже добре (ст): Василь дивився на струмок крові, що стікав йому десь з околиці вуха. – Нагла кров! Таки мене парнули! А що буде, як на фест? (Лисяк); Хіба треті майстри на фест зробили столярку (Авторка)

2. цілком певно; обов'язково, точно (ст)

♦ **трима́йся фест → трима́йся**

♦ **фест хрі́я → хрі́я**

фе́стин свято, урочистість (перев. на свіжому повітрі, із танцями) (ср, ст):

Хто не мав власного ровера, позичав на складі за оплатою. Звичайно їхали на годину-дві за місто, а часом, у неділю, і на цілий день, як їхали, наприклад, на відпуст до Винник або на фестин до Брюхович (Цьонка); Кілька днів його не було, аж нагло з'явився "Під крученими стовпами" і, якби ніколи нічого не трапилося, казав дати пива. Всім, хто хотів пити. Не робив з того жадного фестину, просто крикнув "Пива для гебри", заплатив і пішов. Хочуть пити, хай п'ють, а не хочуть, то... (Тарнавський З.) || **фесті́ни**

фесті́ни ⇆ **фе́стин**

фестиновець учасник *фестин*, любитель *забав* (ст)

фесто́н гірлянда (ст): Коли наблизився день приїзду гостя, старші кляси гімназії прибирали сходи фестонами зі смеречини (Шухевич)

феська знев. кухарка, служниця (ст) || → **гаркотлук**

♦ **язика́та феська знев.** людина, яка не вміє зберігати таємниці (ср, ст)

фефель *вул.* синець під оком (Лучук)

фехтува́ти *вул.* жебрати, прошакувати (ст)

фей → **фей**

фі́ркати 1. неввічливо відповідати (м, ср, ст)

2. дрига́ти (ногами) (ср, ст)

фі́рняк → **фе́рняк**

фі́цатися сердитися, неввічливо поводитися (ст)

фі́га 1. інжир (ст): Мій Дідо до кави дуже любив тісточка з мармолядою з фі́ги (Авторка) || **фі́га з ма́ком**

2. дуля (м, ср, ст) || **фі́га з ма́ком**

♦ **фі́га з ма́ком ірон.** 1. ⇆ **фі́га 1** (ст): Мама мене колись вчила їсти ті фі́ги з маком, бо я не знала, що робити з такою купою зёрнят (Авторка)

2. ⇆ **фі́га 2** (м, ср, ст): А фі́ги з маком не хочеш? (Авторка)

♦ **фі́ги-мака́ґи ірон.** щось неймовірно смачне, але таке, яке насправді не існує (ст)

♦ **фі́гу фа́гу** *вул.* безтурботно, от так собі (ст)

фі́ги труси-бікіні (ср)

фі́ги-мі́ги:

♦ **говорі́ти на фі́ги-мі́ги** жартувати, підморгувати, фліртувати (Франко)

фі́гли витівки, вибрики, дурниці (м, ср, ст) || **фі́гли-мі́гли**

фі́гли-мі́гли ⇄ **фі́гли**

фі́глюва́ти жартувати (ср)

фі́гура 1. постать, тіло (ст): Більше не пам'ятаю нічого. Рідна земля м'яко прийняла мою геройську фігуру (Селепко)

2. статуя, скульптура (ср, ст): У великій пошані личаков'ян була капличка, що стоїть посеред Личаківської вулиці. Спочатку була тільки кам'яна фігура Божої Матері; хто її поставив, не знати певно. Одні казали, що славний авантюрист "пан Каньовський", Микола Потоцький, канівський староста, про якого ще й досі розповідають різні історії. Інші казали, що будував фігуру якийсь шляхтич з околиць Львова як покуту за гріхи. Фігура стояла посередині Глинянської дороги. Раз якийсь австрійський урядовець переїздив туди вечором, зачепив коляскою й зломив вісь: на другий день велів фігуру розібрати й кинути під паркан, але невдовзі він осліп. Побожні личаков'яни піднесли фігуру з болота й поставили на місці, де вона стоїть донині [капличку зруйновано 28.08.1959 року] (Крип'якевич)

фігура́льний фігурний (ср, ст)

фігура́нт важлива персона; фігура (ст)

фі́гу-фа́гу вул. безтурботно, легковажно (ст)

фідріга́нці дрібнички, всяка всячина (ст) || → **миштіга́лки**

фізі́юмóрда (фізіюмóрда) вул. обличчя (ср, ст) || → **лице́**

♦ **понаправля́ти фізі́юмóрду** вул. розбити до крові обличчя (ст)

фізіюмóрда → **фізі́юмóрда**

фізіюпля́стика студ. побите обличчя (ст)

фізі́я обличчя (ср, ст) || → **лице́**

фійоле́товий (фіоле́товий) фіолетовий (ст)

фійоле́тово (фіоле́тово) 1. фіолетово (ст): А другу кімнату, то помалювали так фійоле́тово. Я думала, що то не буде добре, але Маринка все так до того кольору дібрала, що вийшло знаменито (Авторка)

♦ **най си помалує на фійоле́тово** → **най**

2. ба́йду́же, все одно (м, ср, ст) || → **галé**

фі́кс:

♦ **фі́кса ма́ти** вул. бути несповна розуму (ср, ст) || → **ма́ти бзі́ка**

фі́кса вул. дівчина (ср) || → **дівчина**

фі́кси-фа́кси прикраса, орнамент (ст): Там продають Миколайків на святого Миколая. Малі і великі. Люкровані в різні фікси-факси. На біло, на зелено, на червоно (Нижанківський)

фі́ле фіранки ручної роботи (ст): Оля, Неля і Слава сидять у кухні, спинами до печі, і спіпають на фі́ле... (Вільде)

філі́грано́вий філігранний, делікатний, вишуканий, майстерно виконаний (ср, ст): Д-р Володимир Бачинський, який потім ґратулював мені, сказав, що то була філігранова робота (Шухевич)

філіжа́нка чашка (перев. для кави) (м, ср, ст): Молоко в порцеляновій філіжанці було дуже гаряче, й я нетерпеливо дмухала й колотила його ложочкою (Нова хата 1939)

Небилиця

Зустрілися два Ґаламаги.
Один був з Фіда, другий з Маги,
І говорили голяріги,
І їли фіґи-макаґи.
Той Ґаламага, що був з Маги,
Сказав до Ґаламаги з Фіда:
– Нема як фіґи-макаґи
І говорити голяріги!
Як з'їли фіґи-макаґи,
Той з Маги повернувся до Маги,
Той з Фіда повернувся до Фіда.
Так розійшлися Ґаламаги,
Що говорили голяріги

Бабай

Філіпівка околиця в районі сучасної вулиці Грицая || **Квітківка** (**Квятківка**)
філістер обмежена, пересічна людина (ст): Вона, захоплена безголовим грецьким торсом, згадувала про Вікторію Самотракійську як про символ мистецтва наших часів. Мілоська Венера, на її думку, ідеал філістрів, а в Джоконді вона бачить менше краси й чару, ніж у портретах Ботічеллі (Керч); Переважна більшість моїх товаришів – це були люди, що їх називають “філістрами”: коли б тільки прожити на світі, а там нічого мене не обходить... Такими вони й залишилися в житті – людьми незамітними, які, скільки знаю, нічого не зробили для своєї суспільності (Гординський)

філіха вул. хустина (ст)

філологіня ірон. 1. студентка філологічного факультету (м, ср) || **філолбжжа**

2. шк. вчителька української мови і літератури (м, ср)

філолбжжа ⇄ **філологіня**

філософічний філософський (ст)

фільмовий пов'язаний із кіно (ст): Вечірній одяг (у Львові казали “смокінг”) лежав на ньому бездоганно, ніби на якому графі чи фільмовому акторі (Керницький)

фільбзоф надзвичайно мудра людина; мудрагель (ср, ст) || **фольфізик**, **цвайкспеле**

фільц виготовлений із вовни способом валяння цупкий матеріал, який використовують для виготовлення взуття, капелюхів тощо; повсть; фетр (ср, ст)

♦ **зігнутий фільц** знесилений, спрацьований, виснажений (про людину) (ср, ст)

фільцовий повсягний; фетровий (ст): У модистки вибирають білий фільцовий капелюх з темно-синьою стяжкою (Вільде); Направив кілька пар дитячих шкрабенят і прибив закаблуки до черевичків панни Соні з “Маслосоюзу” та підошви до фільцових чобіт пана Свистуна, що робив при каналізації і з цього приводу навіть уліті носив тепле взуття й трикотеві підштанки (Керницький)

філюра обліковий журнал (ст)

філяр стовп, підпора (ст): На естраді, між двома білими філярами, що підпирали галерію, ставлено на високім білім постаменті велике біле гіпсове погруддя Т. Шевченка. Він був зображений в баранковій шапці з великими вусами і в кожусі (Шухевич)

фімфа грубий, недоречний жарт (ст)

фінанс фінансист; працівник банку (ст)

фінішбвий фінішний (ст): Роман встав, натягнув, незважаючи на теплий липневий день, вовняний тренінговий одяг, перейшов через пусту тепер бігову доріжку, на якій видніли ще, коло білих паликів, що відзначали мету, сліди фінішових кроків, погладив рукою білу стрічку, що звисала з одного з паликів, і попростував, перескочивши бар'єру, до бічного входу на трибуну (Лисяк)

фіолетбвий → **фійолетбвий**

фіолетбво → **фійолетбво**

фіпштик задавака, вискочка (ст)

фіра 1. віз (м, ср, ст)

♦ **як п'яте кóлесо до фіри → кóлесо**2. *вул.* заява, скарга, донос (Лучук) (м, ср, ст)**фіра́нка** занавіска (м, ср, ст): Для Микольця фіранки на її вікні символізували найкращий затишок і спокій (Авторка)**фірман** 1. візник (ср, ст)2. *вул.* наречений (ст)**фірма́нка** *вул.* пронос; дизентерія (ст) || → **бігу́нка****фірта** ⇔ **фіртка** (ст): Від забудови єзуїтів через мур ішла невелика брама, т.зв. Єзуїтська фірта, з верхом у вигляді бані (Крип'якевич)**фіртка** хвіртка (м, ср, ст): Він пригадав весняний вечір перед фірткою віплійки і слова, що ще й тепер десь почувлись в уяві (Лисяк) || **фірта****фірцик** *вул., ірон.* залицяльник (ст) || → **абштифіка́нт****фіси** *вул.* ноги (ст) || → **грєнджóли****фісту́лка** *муз.* фальцет (ст): На високому тоні нагло заспівав фістулкою (Авторка)**фітькати** 1. необдумано витратити (гроші) (м, ср, ст)

2. бути надто легко одягненим (м, ср, ст)

фіфа 1. ефектна, вродлива дівчина (Лучук) (ср, ст) || → **дівчина**

2. легковажна дівчина (ср, ст)

фіфак 1. хитрун, крутій, зухвалець (ст)2. вуличник, шукач пригод (ст) || **аванту́рник****фіфка** дівчинка чи дівчина (часто у звертанні) (ст): До речі, якраз той Вуйко, якого я так боялася малою, хоч і задирала, кликав мене фіфкою. А я... плакала (Авторка) || → **дівчина****фіфрак** жакет (ст)**фішля** *вул.* замо́к (ст)**фіштига́лки** дрібнички, всяка всячина (ст) || → **миштига́лки****фіякр** візник (ст) || **фіякерник****фіякерник** ⇔ **фіякр**♦ **ля́ятися як фіякерник** ляятися, уживаючи нецензурні слова (ст)**фіялко́вий** фіалковий (ст): Здавалось, наче повітря було ще насичене запахом фіялок, що йшли від неї. І взагалі вона ціла була фіялкова (Острук)**фйол** примха, дивацтво (ст) || **фйóлок**♦ **фйóла в голові ма́ти** бути придуркуватим, несповна розуму (м, ср, ст) || → **ма́ти бзіка****фйóлок** ⇔ **фйол**♦ **фйóлки в голові ма́ти** ⇔ **фйóла в голові ма́ти** (ср)**флегмо́на** *мед.* набряк на долоні (ст)**флет** *муз.* флейта (ст)**флє́гма** флегматична особа, у якої незворушний спокій межує з байдужістю (ср, ст)**флек** → **фляк****флє́ки** → **фля́ки****флі́нта** *вул.* гвинтівка (ст)**фльоберт** вид рушниці (ст): Стріляти з "фльоберта" ми вчилися в залі "Сокола-Батька" на Руській вулиці, а з револьвера – в ліску на Личаківському ялівці (Питляр)

фльбндра *вул.* жінка легкої поведінки; повія (м, ср, ст): От такий возьме, підплатить портієра, а той влустить його нагору, до неї – вона пічне сварити, зробить крик – її викинуть зі служби і скажуть: “Фльондра!” (Цегельська) || →

вінклювка

фльбрка ⇌ **фльбндра**

фльбта *вул.* гроші (ст) || → **гопи**

флюксія *мед.* запалення легень (ст): Пані Катерина малює і розказує їй про свою сестрінку Філю, що вмерла від флюксії ще перед Світовою війною (Тарнавський З.)

фляга пляшка (ст) || → **бутелька**

фляк (флєк) (*перев. мн. фляки (флєки)*) 1. м'ясо (ср, ст)

2. внутрішні органи; нутрощі (ст)

◆ **вікручений як флєк (фляки)** перемучений, виснажений (ср, ст)

◆ **ма́ти флєки (фляки) в голові** бути розумним (ст)

◆ **фляками по лепеті бітийй ірон.** розумний, бувалий, досвідчений (ст): “Ти, бачу, теж фляками по лепеті битий”, – з признанням махає рукою в бік жартуна старший десятник (Лисяк)

3. *знев.* обвисла, дрябла шкіра (*перев. на руках*) (ст): То ток негарно, як у старшої жінки, яка носить блюзку без рукавів, фляки висять (Авторка)

4. *кул.* рубці (ср, ст) || **флячки**

5. *вул.* м'яч із випущеним повітрям (ст)

флякон ваза (для квітів) (ст)

флякува́тий *знев.* анемічний; хирлявий, миршавий (про людину) (ср)

фля́мма *вул.* дівчина, молода жінка (м, ср, ст) || → **дівчина**

флянгувати супроводжувати (ст): Базилька флянгували дві жіночі постаті пиятогого вигляду, які годі було назвати дамами (Лисяк)

фляндер пляшка (Лучук) || → **бутелька**

флянц (*перев. мн. флянци*) розсада (ст)

флянцува́ти висаджувати *флянци* (ст)

флячки *кул.* **фляк 4** ⇌ (Лучук) (ст): Бо моя Анельца (так, здається, називалася його жінка) любить бештичкі, шницельки, розбратлики, а я тільки флячки, флячки, флячки (Шухевич)

фно *шк.* фортепіано (м, ср) || → **форте́п'ян**

фбйда (файда) *вул.* жінка легкої поведінки; повія (м, ср, ст) || → **вінклювка**

фбока тюлень (ст)

◆ **сапіти як фбока** важко дихати (ст): Мав сухоти, і дим йому шкодив, але він курив, не затыгався, м'яцкав дим в устах, як гарячу картоплю, і потім випускав носом, сапів при тім як фока (Тарнавський З.)

фоліа́л велика товста книжка; фоліант (ст)

фоблія фольга для харчових продуктів (ст): Завини м'ясо у фолію, підлий трохи водички та запікай у братрурі (Авторка) || → **станіо́ль**

фобльга (фульга) відлига (ст)

фольтрéфер ?: Гроші ці брав суд за кошти, аби ними ділилися спадкоємці, згідно з приписами спадкового права, що обов'язувало в даній країні. Байдуже, чи це було право народу, який жив на цій території, чи воно було накинене панівним народом, а чи було залишене після держави, яка внаслідок воєнних подій пере-

стала існувати й розлетілася, як синагога Золотої Рожі на Краківській вулиці, коли в неї попала німецька бомба. Це був так званий "фольтрефер" (Тарнавський З.)

фолюва́ти сильно забруднювати (ст)

фоляфі́зик *вул.* мудрагель (м, ср) || → **фільо́зоф**

форда́нсер платний партнер до танців (ст): Вивчив був добре сальонові танці і деякий час вештався по каварнях в ролі "фордансера" (Тарнавський О.)

фордикля́па (фортекля́па, фуртикля́па) *муз.* фортепіано; рояль (ст)
|| → **форте́п'ян**

фо́ри *вул.* протекція (ст)

форікува́ти *військ.* наступати, атакувати (ст)

фо́ркати не змовчати у відповідь, огризатися, бурчати (м, ср, ст) || → **пискува́ти**

фо́рса *вул.* гроші (ср, ст) || → **го́пи**

фортекля́па → фордикля́па

форте́п'ян фортепіано (м, ср, ст): – Чи маю для Мері купити фортеп'ян чи áвто, як думаєш? – Очевидно, áвто. Автом вона сама собі доїде кінця, фортеп'яном – Тобі (Нова хата 1933); – Давніше я багато грала на фортеп'яні, але відколи маю діти, не можу. – Ах, знаєте, пані, діти – це часом правдиве благословення (Нова хата 1933) || **фно, фордикля́па (фортекля́па, фуртикля́па)**

фо́рцуг *шк.* відмінник (ст): Я не раз думав, що коли б гімназія мала не вісім, а дев'ять клас, то в дев'ятій класі я був би дігнав і перевищив моїх товаришів, ставши т.зв. "форцуго́м" (Шухевич)

фо́рцугі́вство *шк.* першість, зразковість (про відмінників) (ст): Багато з нас досягло значних професійних і життєвих успіхів, але були і такі, що, незважаючи на надмірне піклування своїх мамусь, на упривілейоване положення своїх татів, а навіть незважаючи на своє колишне "форцугі́вство", залишилися десь посередині на драбині слави, їм важко приписати якусь виднішу долю в житті народу (Процюк)

фо́са рів (ст): За зовнішнім муром ішла перша фоса (рів), лінією теперішнього Підвалля; фоса була наповнена водою (Крип'якевич)

фо́тель м'яке крісло (м, ср, ст): Під час різдвяних та великодніх відправ у кафедральному соборі св. Юра, коли стан здоров'я дозволяв митрополитові бути присутнім, я вдвлявся в нього. Він сидів у великому широкому фотелі, а мені здавалося, що знову бачу його в сонячному ореолі, як раніше на площі "Сокола-Батька" (Дашкевич)

фотоплястико́н діаскоп (ст): В пасажі Міколяшича був "фотоплястикон", де в округлій залі сиділи глядачі й через скла на висоті очей оглядали непорушні кольорові образи й краєвиди різних країн. Серія складалася з кількадесяти картин, а цілий сеанс тривав годину. Часом сиділи довше, бо екзотика цікавила молодь. Оглянувши чужі й далекі країни, нікому з нас тоді і не прийшло на думку, що з деякими з них зустрінемося безпосередно на нашому дальшому шляху життя (Цьонка)

фо́тос кінофільм (ст): Відтак цілою купою ми оглядали "історичні пам'ятки" по Львові: фотоси по всіх кінематографах (Керницький) || **кіно́**

ф́охи несподівані вчинки, витівки; примхи (ст) || **ф́уні**

◆ **пока́зувати ф́охи** вередувати, капризувати (ст)

ф́бца *вульг.* жіночий статевий орган (ст) || → **кацамо́нія**

фра́єр (фра́їр) *вул.* 1. людина, яка не належить до кримінального, злодійського світу; нештаємничена людина (ст): То було перша кляса. Заки приїхала рятуноква буда – вже було по ньому. Але то було давно, й він трохи фраїр. А Поцирований є свій варіят – треба буде постаратися... (Нижанківський)

2. легковажна, непуцяща людина; шалапут (ст): Думаю, що він фраєр, і не думає з іриною женитися (Острук)

3. чолові'яга (м, ср, ст): “Що то за фраєр?” Я коротко сказав, у чому справа, а він докинув з усміхом: “Пізнати, що то не львівський хлопака” (Домбровський)

|| **шкєє**

◆ **за фра́єр** 1. безплатно, задарма (ст) || → **на гра́тку**

2. даремно; безпідставно (ст): Шкода, що він так за фраєр кіти натягнув (Авторка)

◆ **зелéний фра́єр** недосвідчена, наївна людина (ст): Вся громада перестала вже глузувати. Все ж таки десятник Баліцький не є зелений фраєр, і як він говорить, то таки щось знає (Лисяк)

◆ **на фра́єр** жартома (ст): Я сказав лиш так, на фраєр, а він як факнув в праве плуцо, шо'м ледве зв'яв (Авторка) || **на фра́єра**

◆ **на фра́єра** ⇔ **на фра́єр**

◆ **фра́єр в по́мпках** задиркувата людина (ст)

4. *вул., знев., ірон.* недотепа, дурень (ст): – Дезертира пізнаю завжди, – промовив Яцек, звернувшись до кумпанів, додав. – То той фраєр! Він думає, що його вже цілий Львів, а його тільки Бригїдки (Смолий); Дома було нецікаво і холодно; там була жінка й синок, що продавав часописи і кликав його “старий фраєр” (Нижанківський) || → **бєвзь**

◆ **тяжкúй (тяшкúй) фра́єр** ⇔ **фра́єр з:** Стоячи, як той тяжкий фраєр і звичайний жлоб, коло купки каміння за сухим живоплотом, він фактично втратив дві години дорогоцінного часу, бо за той час сміло міг би витрубити пляшку монопольки і напарити принаймні з трьох мазурів (Керницький)

◆ **фра́єр поло́маний** ⇔ **фра́єр 4:** Ти, фраєру поломаний, ти ще, певно, поза своєю полониною світа не видів, що? (Лисяк)

◆ **фра́єр по́мпка** ⇔ **фра́єр 4**

◆ **фра́єра кавáлок** ⇔ **фра́єр 4 (ст)**

◆ **ценшкі фра́єр** ⇔ **фра́єр 4**

5. вуличник (ст)

фра́єрка 1. зарозуміла дівчина або жінка, яку легко обдурити (ср, ст)

2. незнайома дівчина (із вулиці) (ср, ст)

фраєрну́тися 1. із гонором відмовитися від пропозиції, заздалегідь розуміючи безглуздість такого вчинку (ср, ст): От я фраєрнулася: відмовилася, щоб Таля мене підвезла додому, а вона їхала повз мою хату. А я перла в свою піпідувку дві години (Авторка); – Муся, чого ти журишся? – Я так нині фраєрнулася! Купила три кіля бульби по три гривні, а через дві баби продавали по гривні п'ятдесят (Авторка)

2. привернути увагу своєю поведінкою (ср, ст)

фраєрня люди, не варгі уваги, тому що не належать до “свого” товариства, компанії (ст)

фраєрство безглуздий вчинок (ср, ст)

фраєрський вуличний (ср, ст) || **фраєруватий**

◆ **фраєрська макітра** дурень, телепень (ст): – Базильку, ти, фраєрська макітро! То ти все ще гандлюєш? А де ж твої кубіти? (Лисяк); Чув, як Великий Г’жесь плюнув голосно на стіну і сказав: “Фраєрська макітра” (Нижанківський) || → **бевзь**

◆ **фраєрська п’ала** вул. голова (ст) || → **гарбуз**

◆ **фраєрське в’ухо** ⇔ **фраєрська п’ала**

◆ **фраєрський ціп** ⇔ **фраєрська макітра** (ст): Не питайся, фраєрській ціпе! (Лисяк)

фраєруватий ⇔ **фраєрський**

фраєруватися хизуватися, чванитися, гордовито триматися (ср)

фраїр → **фраєр**

фрай вільний від праці або занять час (ст): Мабуть, у ніякій гімназії таких годинних годин не було, як у нас. Не диво, що ми тільки чекали, аби “бельфер” захворів, бо тоді мали ми через годину “фрай” (Шухевич)

◆ **пустіти на фрай** відпустити, звільнити (ст): А він, мабуть, поміркував собі, що забагато два гриби в борщі, і пустив нас на фрай (Франко)

фраїда вул. радість, утіха (ст): Він зводив очі, залюбки виказуючи, яка то була для нього фрайда (Авторка)

◆ **ма́ти фраїду** тішитися, радіти (ст)

фрак злод. утеча (ст)

◆ **взя́ти за фрак** злод., вул. затримати, спіймати (ст): Бо якраз у мешканні панни Соні засіли на нього аґент Будняк і ще один поліцай, мундуровий, вислані на розшуки в підмогу Коґутові. Без зайвої дискусії взяли хлопа за фрак і повели на комісаріят (Керницький)

◆ **да́ти фра́ка** злод., вул. утекти (ст) || → **ба́льбо́н зроби́ти**

фра́нца (фра́нця) вул. 1. мед. венерична недуга; сифіліс (ст): – Ти був у Франції? – Ні, франця була в мене (віц)

2. біда, лихо (ст)

Фра́нці́вка іст. дільниця міста в районі вулиці Гіпсової: Довший час вулиця [сучасна Гіпсова] була основною артерією Францівки – львівського “далекого Заходу”, піонером якого вважали Йосифа Франца, який у 1856 році поселився тут неподалік від своєї фабрики (Мельник І.)

францува́тий вул., вульг. 1. хворий на *фра́нцу* (ст)

2. дурнуватий, дивакуватий (ср, ст): Шановні гості і ти, французуватий шваґре, просимо до столу (Винничук) || → **мішіґенува́тий**

● **ґа́ласві́та францува́та** ⇔ **францува́тий** (лайка)

● **мо́рда францува́та** ⇔ **францува́тий** (лайка)

● **ю́зько францува́тий** ⇔ **францува́тий** (лайка)

3. неприємний, гидкий, огидний (про людину) (ст)

францу́зький:

◆ **францу́зька саля́тка** кул. пікантна *яринова* салата на зразок “оліве” (ст)

◆ **францу́зьке тісто** кул. листкове тісто (Лучук) (ср, ст)

фр́анця → **фр́анца**

фрас журба (ст) || **фрасу́нок**

♦ **дав би Бог фрас на кішки** (проклін) (Франко)

фрасу́нок ⇆ **фрас**

фра́шка дрібниця, дурничка, дріб'язок (ст)

фреблі́вка дитячий садок, у якому виховували на реформаторських за-
садах Ф.Фребля: Магістратські діточі садки були організаційно і виховничо по-
будовані на педагогічних засадах німецького педагога, знавця психології дітей
Фридриха Фребля, і тому вони у Львові звалися популярно "фреблівками" (Шах)

фреквент́ація відвідування (ст)

фрекв́енція участь (ст)

фр́ендзлі (**фр́ензлі**) китиці; торочки (м, ср, ст)

френеѓичний бурхливий, нестримний (ст): Направду, що тих чотири слова
викликали таке вражіння, що, на коли б це було можливо, ціла зала була б за-
гула від френетичних оплесків (Шухевич)

фр́ензлі → **фр́ендзлі**

фригану́на вул. їжа (ср, ст) || → **їдження**

фр́игати вул. їсти (ст)

фрига́чка вул. 1. ⇆ **фригану́на** (ст)

2. обличчя (ст) || → **лице́**

♦ **да́ти в фрига́чку** вдарити в обличчя (ст) || → **засервува́ти під о́ко**

фризі́єр перукар (ср, ст): Він завжди був елегантний, зачесаний, а це було при-
родне, бо він учився на фризiera (Тарнавський З.); По дорозі я ще вступив до
фризiera Кутковського, який від польських часів мав заклад при вулиці Сикстусь-
кій, аби повернути моїй голові людську подобу (Тарнавський О.) || **стригун**

фризі́єрка перукарка (ср, ст): – Мушу тебе потішити: тобі вж час до фризiera.
– Та бачу, патла ніяк вже не укладаються (Авторка)

фризі́єрня перукарня (ст)

фризу́ра зачіска (ср, ст): До недільного концерту мушу зробити фризюру і мані-
кір. – Та не "манікір", а "манікур"... Тьху! Мані... "манікур" (Авторка)

фрика́си делікатеси (ст): – Чуєте, панство, яке то ва́рення? Жовтки з цукром
і французька салатка! І хто то, властиво, казав правду? Хто то викручує такі
"фрикаси", як не жінка, що в житті ще не стояла за плитою три години підряд?
– Ну, три години стояти за плитою, то я таки не маю часу і, поправді, не хочу.
Хіба оплатиться виварювати й випікати годинами, щоб з'їсти за кілька хвилин?
Хіба варто втрачати на це половину життя? А втім, я так люблю такі – як кажете
– "фрикаси", салатки й усяку сировину! (Марська) || → **легу́міна**

фройнд шк. надрукований скорочений перекладений текст обов'язково-
го у шкільній програмі твору класичного автора та коментар до нього
(ст): Отже, з мовного боку класична філологія була школою калічення україн-
ської мови, коли ще додамо, що латинських і грецьких авторів вивчала украї-
нська молодь за допомогою поганих польських перекладів ("фройнди" – від
дуже дрібних німецьких перекладів з поясненнями Freund-a, "брики", "шахраї")
(Гординський) || → **брик'**

фронт 1. передня, лицьова сторона; фасад (ср, ст)

2. вул. обличчя (ст) || → **лице́**

♦ **зміну́ти фронт** змінити ставлення (ст): Раптом змінила фронт до
мене, прихильно розмовляла зі мною, шукала мого товариства (Авторка)

- ♦ **понаправляти фронт** ⇔ **споневіряти фронт** (ст)
- ♦ **споневіряти фронт** розбити до крові обличчя (Франко) || **понаправляти фронт**

фронтгер гульвіса (ст)

фронтерувати завзято танцювати (ст)

фронтівий передній, лицьовий; фасадний (ст): 20 корон фронтова кімната з мебльованням, постіллям, опалом, світлом і сніданням: білою кавою з двома булками та служогою. Мабуть, таншого помешкання тяжко собі уявити (Шухевич)

фротерувати (футерувати) чистити до блиску (підлогу) (ст): Цілий день "фротеруй" підлоги, а прийде гість і ось що... Хоч добре витріть черевики (Острук); Друга підлога це теж м'яка, але лякерована. Стираємо її вошкою стиркою. Добре є опісля натерти льняним олієм із білком (¼ літри олію, 2 білка). Рівно ж пастуємо її і фрутеруємо (Нова хата 1938) || **пуцувати**

фрувати 1. літати (ст)

2. швидко ходити, бігати (ст): Наша Даруся – дуже файна дитина, дуже така жива, не стоїть на місці, фруває, як пташка (Авторка)

фудулія пиха, гордість (ст)

фудулитися бундючитися, чванитися (ст)

фузея (фузія) рушниця, гвинтівка (м, ср, ст)

фузія → **фузея**

фук байдуже, все одно (ст): "Маєш майора? А мені всьо фук! Я всім можу заспівати: "Захаділа у бардак Катюша..." Голос урвався. Власник більма почав кашляти, як пес, що давиться великою кісткою (Нижанківський) || → **галє**

фукатися гніватися, ображатися, сердитися (ср, ст) || **бути на байц**

фульга → **фольга** (ї)

фу́нда пригощання, частування товаришів власним коштом; бенкет чужим коштом (ст)

фундувати оплачувати власним коштом (перев. частування товариства) (м, ср, ст): Доктор Федак рік-річно "фундував" нам на передвечер'я св. Миколая бочку пива, і відти по тих вечерничах ми мали по горняткові пива (Шухевич) || **ставити**

фу́ні несподівані вчинки, витівки; примхи (ср, ст) || **фóхи**

фунт:

- ♦ **на фунти** у великій кількості (ст): Але підпільна романтика вже тоді хвилювала мою душу, розбурхану в школі читанням козацьких повістей Чайківського і Кащенко, а поза школою пожиранням "на фунти" пригод Шерлока Голмса та іншої детективної літератури (Керницький)

фу́ньо вул. 1. особа, яка вдає аристократа, пана; зарозуміла людина (ст)

2. дурень, недотепа (ст) || → **бевзь**

- ♦ **фу́ня різати** чванитися, хизуватися, вдавати пана (ст) || **фу́ня стругати, фу́ня траскати**
- ♦ **фу́ня стругати** ⇔ **фу́ня різати**: Ариштуркація завжди сі збира, фу́ня стругає, носа задира (із пісні)
- ♦ **фу́ня траскати** ⇔ **фу́ня різати**

фунястий гоноровий, чванливий, пихатий (ст)

Фу́ра *вул.* 1. віз (ст)

2. вантажна машина для дальніх перевезень (м, ср, ст)

Фурдига́рня *вул.* поліційний відділок; в'язниця (ст): Потім господар прийшов до сторожа з писком, що то ніби він винен, але сторож зломив йому пару ребер і пішов до фурдига́рні на пару днів, а господаря забрали до шпиталя (Тарнавський З.) || → **буцига́рня**

Фу́рія:

♦ **попа́сти у фу́рію → попа́сти**

Фу́ркати пурхати (ст): Щось легке і радісне, хоч яке роблене, Господи, хоч і яке кошмарне, вмить фуркнуло по кімнаті: нарешті прийшло порозуміння між мамою і донькою (Вільде)

Фурт безперестанно, невпинно, постійно (ст): Вже скільки їй не розказували про нього поганого, а вона фурт літас до того кавалера (Авторка) || **фурт і все,**

фурт і фціонш

♦ **фурт і все** ⇔ **фурт**

♦ **фурт і фціонш** ⇔ **фурт**

фуртикліяпа → **фордикліяпа**

фурчіти:

♦ **піпа му фурчіт** → **піпа**

фус (*перев. мн. Фу́си*) 1. осад (м, ср, ст)

2. кавова гуцца; листки завареного чаю (м, ср, ст)

♦ **фу́си в голові** *вул.* розум (ст) || → **рбзум**

футббл:

♦ **при футбблі ківати** → **ківати**

футболівки *футб.* взуття для гри у футбол (ст): Я витягнув із торби його запарошені футболівки, пересяклу гострим потом спортивну сорочину, штанці, порожню пляшку соди (Керницький) || **кóпачки, шпіцки**

футе́рко 1. ⇔ **фу́тро 1**

2. коротка шуба (ср, ст) || **півфуте́рко**

футерува́ти → **фротерува́ти**

фу́тро 1. хутро (ср, ст) || **футе́рко**

2. шуба (ср, ст)

футрува́ти *вул.* їсти (ст)

футряну́й хутрянний (ст): Крій футряних плащів рівний, з широкими полами, які заходять одна на другу, рукав і рамя широкі, ковнір шалевий, високо поставлений на карку (Нова хата 1926)

фуч 1. *карт.* програш (ст)

2. *вул.* невдача, провал (ст)

фу́шер 1. *карт.* шулер, шахрай (ст)

2. перепродування краденого (ст)

фуше́рка 1. *карт.* обман, шахрайство (ст) || → **ма́хер**

2. погано виконана робота (ст)

фушерува́ти *карт.* обманювати, ошукувати (ст)

Торт з фусів

12 столових ложок фусу кавового, 12 яєць, 1–2 столові ложки сухарів, 250 г цукру

Жовтки з цукром втерти до білого. Додавати по ложці фусу. Білки збити (додати щіпку соди). Тортівницю помстити маргарином і посипати сухарями. Пекти близько 40 хв. Коли вистигне, перерізати грубою ниткою на дві частини. Перемстити кремом (Переписи)

фуя́ра 1. безпорадна людина; незграба, недотепа (ст) || → **байта́ла**

♦ **фуя́ра з мо́сціск** ⇔ **фуя́ра** (ст)

2. *вульг.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

фціна́нє *вул.* їжа (ст) || → **їджєня**

фцінаць → **втинáти**

фцінач *вул.* той, хто має добрий апетит (ст)

фціскаць *вул.* → **втискáти**

ФУТРА від зол. 110.—

Жіночі плащі

Великий вибір вовняних
матерялів

НИЗЬКІ ЦІНИ

Конфекція дамська й мужеська

МЄЧИСЛАВ ЗАЛЄСКИЙ

ЛЬВІВ, ПЛ, МАРІЙСЬКА 10. — Тел. 200-53.

поручає: РАГЛЯНИ ВІД 42— З О Л.
ВБРАННЯ " 39— "

X

хаба́з бур'ян (ср, ст) || **бади́ль, хаба́зя, хопта**

хаба́зя 1. ⇨ **хаба́з**: Так заросла трускавка на городі, що серед хабазя її навіть не видно (Авторка)

2. *знев.* квіти (ст)

ха́баль → **га́баль**

хаба́р хабар || **валу́вка (валу́фка), кю́ку в ру́ку, лапи́вка (лапу́вка), оберша́пка (оберха́пка), ра́бух (ре́бух)**

◆ **гру́бий хаба́р** великий хабар (ст) || **гру́бший хаба́р**

◆ **гру́бший хаба́р** ⇨ **гру́бий хаба́р** (ст)

хабе́та 1. старий, знесилений, худий кінь (ст) || → **кінь**

2. худа, непропорційно висока жінка чи дівчина (м, ст)

хаблúна *вул.* тверде, жилаве м'ясо (ст)

хавіра *вул.* хата, дім (ст): – Що тепер буде? – А що має бути? Ви шнуруйте далі, а я гюлям до хавіри – і шлюс (Нижанківський); Знайома Адасева “хавіра”, мов старий дідуган з великою білою кучмою волосся на голові, стара, маленька хатина на передмісті Львова (Загачевський)

ха́врес *вул.* спільник (ст)

ха́йдер 1. єврейська школа (ст)

2. галас, вереск (ст)

хайр:

◆ **під ха́йром** *вул.* на чесне слово; під присягою (ст): Він замовляє Службу Божу, а я хочу дати маленький презент на церкву чи до церкви. Під хайром кажу вам – роблю це зовсім безінтересовно, не шукаючи у вас протекції на тому світі (Керницький)

халамúда балахон; вільний одяг (ср, ст)

халамúдник *знев.* бешкетник, пустун (ср, ст) || → **вагабу́нда**

халасува́ти пажерливо, жадібно їсти (ст)

ха́лат *вул.* плащ, пальто (ст)

халя́ва щось дармове, безплатне (м, ср, ст)

◆ **проско́чити на халя́ву** здобути без зусиль (ср, ст): Треба було платити за кожен семестр по 600 злотих та за кожен іспит ще по шість додаткових злотих. І якщо студент не справлявся з завданням, то ті гроші просто пропадали, а йому треба було знову вчити, готуватися і, звісно, платити і перездавати. “Проскочити на халяву” не вдавалося нікому (Чайківський)

хап карт. вид гри (ст) || → **га́рба**

ха́панка 1. дитяча гра; лови (ст): Ми на кожній перерві бавились у “хапанку”, не можна було датися доторкнути рукою противника (Нич) || **ла́панка**

2. ⇨ **хап** (ст)

хапа́ти *вул.* красти (ст) || → **бу́хати**

хапатні́к 1. людина, яка не промине нагоди наїстися чужим коштом (ст)

2. ласа, запопадлива до їжі людина (ст)

хапатня *вул., знев.* 1. нагода наїстися, насититися чужим коштом (ст)

2. прийняття, обід (ст)

хапчіво жадібно, похапцем (їсти): То в мене жовч, я сама спровокувала, хапчіво дуже з'їла (Авторка)

харакірі → **гаракірі**

♦ **харакірі зробіти** → **гаракірі зробіти** (м, ср)

харамуля *вул.* 1. багно, трясовина (ст)

2. в'язка рідина (ст): Ясько був зручніший. Кількома наворотами мацнув мене по зубах, а я відчув між зубами харамулю солоні і теплої крові (Нижанківський)

харлак → **хирляк**

харність охайність, чистота; педантизм (ст)

хата 1. дім (ср)

♦ **іванова хата** → **івановий**

♦ **триматися хати** любити проводити вільний час удома (м, ср, ст): Ромко зовсім не тримається хати, все десь вештається; якісь колеги, колежанки, збори, вищечки. Так рідко тепер бачу ту свою дитину (Авторка)

♣ **кўрна хата** *вул., вульг. евф.* до *кўрва* (лайка) || → **кўрди м'олі**

❖ **в своїй хаті кождий пан** (Франко) (ср, ст)

❖ **сво́я хата найліпша** (Франко) (м, ср, ст)

2. підпільна домівка; сховок (ст): Це вже, мабуть, знаєте, що вчора ґештапо виарештувало майже весь провід і всіх, що сиділи на Руській, 10. Цілу ніч учора їх переслухували в тюрмі на Лонцкого. Нам доручено очистити всі "хати", і мої доньки тепер якраз теж при роботі (Лисяк)

хатра́к *вул.* поліційний агент (ст): Зазвичай так було, що коли траплялася якась подія, то до нас до хати приходили з ревізією хатраки (Чайківський) || → **шпа́гат**

хатра́нка *вул.* поліційний обшук (ст)

хатра́цкий → **хатра́цький**

хатра́цький (хатра́цкий):

♦ **хатра́цка мо́рда** → **мо́рда**

хатра́чити *вул.* випитувати; шпигувати (ст)

хаузма́йстер → **гаузма́йстер**

ха́хар *вул.* 1. волоцюга, хуліган (ст)

2. підла, непорядна людина; негідник (ст) || → **креату́ра**

хваліти:

❖ **ко́жна му́шка хва́лить свій хво́стик (фо́стик)** → **му́шка**

❖ **не хвалі́ рака пе́ред ве́чором** → **рак**

хве́й *вул., вульг.* 1. чоловічий статевий орган || → **буду́ляк**

2. недотепа; дурень (ст) || → **бевзь**

хвиль *карт.* вид гри (ст) || → **памфіль**

хвилька 1. хвилинка (м, ср, ст): Зачекай хвилю, дзвонить мобільний (Авторка)

♦ **вступіти на хвильку** зайти на короткий час (ср, ст): Ще того самого вечора, коли Стах не вернувся до хати і втомлено стояв у брамі, вони "на хвильку" вступили до Стахової (Нижанківський)

2. ⇨ **хвиль**

хві́ля 1. хвилина (ст)

♦ **надійшла та хвіля** настав час (перев. про щось урочисте, важливе) (ст)

2. короткий відтинок часу; мить (м, ср, ст): Зачекай на мене, ще хвиля – і я викінчу роботу, мені сьогодні в твій бік (Авторка)

♦ **ві́кרוїти хвілю́ часу → ві́кроїти**

хвіст:

♦ **впа́сти на хвіст** 1. долучитися до товариства (м, ср, ст) || – **прива-лі́тися**

2. нав'язати своє товариство (м, ср, ст)

♦ **па́дати на хвіст** 1. долучитися до товариства (м, ср, ст)

2. нав'язувати своє товариство (м, ср, ст)

♦ **пха́ти чуже́ пір'я у свій хвіст → пір'я**

хендо́жити вульг. здійснювати статевий акт (ср, ст) || → **гру́мати**

хендо́жник вульг. ловелас; бабій (ст)

хендо́льогія:

♦ **студіюва́ти хендо́льогію вул., вульг.** бути ловеласом, бабієм (ст)

хі́бив-тра́фив:

♦ **говору́ти на хі́бив-тра́фив** говорити про щось навмання, покладаючись на випадок, вгадуючи (Франко) (ст): – Може, прийде з найближчою експедицією, – сказала на хибив-трафив, хоча чи позбутися впертого (Франко)

хи́бува́ти бракувати, не вистачати (ст): Мало-мало хибувало, щоб ми в при-явності австрійського жандарма не розсміялися (Шухевич)

хі́ла вул. нога (Лучук) || → **ге́ра**

хі́ляти вул. іти (Лучук)

хинтрува́ти шк. прогулювати уроки (ст)

хирля́к (харла́к, хиря́к) виснажена, квола, хвороблива людина (м, ср, ст): В цих роках відбувались теж регулярні зустрічі зв'язкових ОУН (а власне, боевого реферату ОУН) з учнями гімназії ... Вишкіл відбувався вечорами на Кайзервальді або на Погулянці (прилягаючій до парку Гловацького); до цього вишколу брали вже лише вибраних, загартованих хлопців. "Форцуґи" і "хиряки" були до вишколу не допущені (Процюк)

хі́рляти (хі́рляти) важко хворіти (ст)

хиря́к → хирля́к

хі́ряти вул. спати (ст)

хі́дну́к 1. тротуар (ст): Хлопець не йшов на Ринок, він тільки здалеку бачив, як збирається товпа на хідниках, як гудять вівати, як зриваються з голов капелюхи (Лисяк)

2. килимова або тканина доріжка (ср, ст): Найбільше не люблю у прибиранні – тріпати хідники (Авторка); На сходах постелено червоні хідники. По цих сходах сюди й туди ходили професори (Шухевич)

Хі́ни Китай (ст)

хі́нський китайський (ст)

хі́нчик китаєць (ст)

хі́ра вул. випивка; алкоголь (ст)

♦ **хі́ра як шляк вул.** гучна вечірка (ст): Там вся братія прийде. Буде "хіра як шляк" (Загачевський)

хірити *вул.* пиячити (ст) || → **бамбурити**

хірляти → **хірляти**

хірний → **кірний**

хірус *вул.* пияк (ст): То він, баяр, хірус, мочиморда, забрав льос, щоб крадькома вифасувати гроші і пропити, проциндрити з дівками! (Керницький) || → **алкоголік**

хіхляти *вул.* випорожнюватися (ст)

хіхляч *вул.* убиральня, туалет (ст) || → **виходок**

хлістик зніжений, розпещений молодий чоловік (ст) || → **ананас**

хліб:

- ◆ **бути на ласкавому хлібі** жити в родичів чи друзів у приймах, за їхній кошт (ст): Роман жив у “цьотуні”, помагаючи їй у крамниці. А як йому, січовому стрільцеві, бути на “ласкавому хлібі” тітки (Острук)
- ◆ **не з однієї печі хліб їсти** → **піч**
- ◆ **питльований хліб** → **питльований**
- ◆ **разовий хліб** → **разовий**
- ◆ **цеголка хліба** → **цеголка**

хліб-коміснйк *військ.* хліб-пайок (ст): Він мав знайомих при війську. Інколи ходив до нас та приніс трохи хліба-комісняка, кусок цибулі та часнику (Богачевський)

хлоп *мужчина* (м, ср, ст): Потім наднесло того хлопа. Пропхався до самого переду і пристав побіч мене (Нижанківський); Як то добре, що хлоп на Вірменській виріс, а там били в задок і плакати не давали – твердим став! (Лисяк); Всі хлопи однакові, тільки по-різному називаються (Авторка)

- ◆ **злότηй хлоп** *чудова людина* (ст): – Бігме, Ясю, ти “злότηй хлоп”! – тут Ромко поклепав Яся по плечах (Загачевський)
- ◆ **кавал хлѳпа** *кремезний, міцний мужчина* (ст) || **солідний хлоп**
- ◆ **морѳвий (мурѳвий) хлоп** *відважний, рішучий, надійний чоловік* (ср, ст) || **файний хлоп, хлоп з яйцями, шац хлѳпака, штрамака**
- ◆ **мурѳвий хлоп** → **морѳвий хлоп**
- ◆ **свій хлоп** *надійна, перевірена людина* (м, ср, ст)
- ◆ **солідний хлоп** 1. ⇔ **кавал хлѳпа**
2. *мужчина, який посідає високе службове становище, забезпечений матеріально* (м, ср, ст)
- ◆ **файний хлоп** ⇔ **морѳвий хлоп** (м, ср, ст): Звичайно, можна б його схарактеризувати коротко як “файний хлоп”, якби не національно-політичний аспект справи. Кулачковський був задеклярованим опортуністом і стосував у відношенні до польської влади, зокрема шкільної, політику “прийдімо, поклонімося і припадім” (Домбровський)
- ◆ **хлоп з яйцями** *вул.* ⇔ **морѳвий хлоп** (ст)
- ◆ **хлоп-слулѳмка нумиру айнц** *вул., знев. селюк* (ст) || → **баділь**
- ◆ **хлоп як дуб** *про міцного, дужого чоловіка* (ср, ст)
- ◆ **хлоп як дуб, а серце маленьке** *про легкодуху, лякливо людину* (ст)
- ◆ **як старій <хлоп>** → **старій**
- ◆ [☛] **лѳцтій хлоп** *ні на що не здатний мужчина* (лайка) (Лучук)
- ◆ [☛] **хлоп-срака-мутіка-набзді-холѳшні** (лайка)

❖ **хлоп-срака нумир шісьць, а вобернї** – *бўде дєв'ять вульг.* неосвічений селюк; неотеса (лайка)

❖ **хлопа не бий, то він слабїй** примовляли пани, наганяючи своїх робітників до роботи буками (Франко)

❖ **я хлоп з сєлї і люблю кбнї жарт., ірон.** про наївного, простакуватого чоловіка (ст)

хлопїака молодий чоловік, хлопець (м, ср, ст)

♦ **шац хлопїака вул.** відважний, рішучий, надїйний чоловік (ст) ||

→ **морбвий хлоп**

хлопець карт. валет (м, ср, ст) || **валет**

хлопуньо знев. невихована людина; грубїян, неотеса; селюк (м, ср, ст) ||

→ **бадїль**

хлопчур дївчина, яка поведїнкою чи зовнїшнім виглядом схожа на хлопця (м, ср, ст): Іцька була дещо "хлопчуром". Коли до мене в день народження приходили дїти, забава часами закінчувалася тим, що панї Перфецька, син якої Левко був єдиним хлопцем у нашому товариствї, жалїлася панї Павликівськїй, що Іцька побила її сина (Палїй)

хлощ:

♦ **мбкрїй як хлощ** 1. дуже мокрїй, наскрїзь мокрїй (м, ср, ст): Кїрча! На пекарськїй авто так мене обхляпало... Прийшла додому мокра як хлощ! (Авторка)

2. спїтнїлий (м, ср, ст): Так його та гріпа вимучила, таку мав високу гор'ячку, мусїла'м майже щогодини перебирати, бо був мокрїй як хлощ (Авторка)

хляпа 1. дощ, слїота (м, ср, ст)

2. *знев.* плїткарка (ср, ст)

хляпанїй:

♦ **хляпанї кльбски** → **кльбски**

хляпати говорити щось недоречно, нерозумне (м, ср, ст)

♦ **хляпати язїком** → **язїк**

хляпїцїбра ірон., знев. погана кава (ст) || → **люра**

хляїти вул. пиячити (м, ср, ст) || → **бамбїрїти**

хмїра вул. залїзничний службовець на станцїї (ст)

хмїль:

♦ **пїтня хмїлю** → **пїтня**

хов плекання, догляд (ст): Підливаю свої квітки. Ходїть, ходїть до мене нагору, дїстанете гарну левконїю мого хову і, може, ще що-небудь (Марська)

хованки дитяча гра (м, ср, ст): Я пригадую собі, а може, це менї тїльки так видається? Але ж нї, це, напевно, так було: одної лїтньої днини батько бавився зї мною "хованки" в нашому садї і нїяк "не мїг" мене знайти, хоч я сховалась була тут за ним, за кущем бозу (Вїльде)

ховїти:

♦ **ховїти гблову як струс** → **струс**

ховзанка ковзанка (ст)

ховзатися ковзатися (ст): Рухи обмежувались виключно до простору в коридорї, по яких бїгали і ховзалися на пїдошвах, розбиваючи стїни, а не раз і власнї голови (Цьонка)

ховзкїй ковзкїй, слизкїй (ст): По церковних сходах сходить поволї якась панї в широкому сїрому плащї, їй помагає зїйти друга жїноча постать. Сходи стрїмкї, ховзкї (Лїсяк)

ходá:

◆ **котячою ходою** → **котячий**

ходакú зношене взуття (м, ср, ст)

◆ **ходакú спалúти** *вул.* утекти (ст) || → **бальон зробúти**

ходúльці криві ноги (перев. у дітей) (ст)

ходúти 1. ходити

◆ **на блянк ходúти** → **блянк**

◆ **ходúти вте і véфте** *вул.* прогулюватися (ст)

◆ **ходúти з позав'язуванням <зав'язанням> пúском** мовчати (ср, ст) || → **блят бúти**

◆ **ходúти з пúшкою** → **пúшка**

◆ **ходúти на батяри** → **батяр**

◆ **ходúти на батярку** → **батярка**

◆ **ходúти на брóвах** → **брóва**

◆ **ходúти як по свячéну вóду** → **свячéний**

◆ **<щось> за мною хóдить** <чогось> дуже хотіти (ср, ст)

2. зустрічатися (про хлопця і дівчину) (м, ср, ст)

хóйрак → **гóйрак**

хóйці дит. іди сюди (ср, ст): Хойці, хойці, моє маленьке, мама дасть тобі кашки (Авторка)

холéра (кулéра, холéра, хулéра) 1. *мед.* холера

◆ **холéра <тебé> не візьме (вóзьме)** *вул.* нічого <тобі> не станеться (ст): Роман розібрався і каже до мене: "Пішли під струю води!" Я кажу: "Не могу. Застуджуся, дістану катар". Роман пішов під воду, вмився і знов каже: "Пішли! Не бійся, Богдане, холера тебе не візьме. А як має щось статися, то й так станеться" (Чайківський)

2. **погань, нікчема** (ст): Дурням краще жити на світі. Вони мають успіх у дівчат, бо є безжурні й веселі. Вчені дістають за жінок самих холер, як наприклад, мій приятель Юсько-мовознавець, а дурні – самих янголів. Це робить природа для того, щоб розумні не дуже множилися і зло вчености не ширилося на світі (Селепко)

☛ **холéра** (ср, ст): "Не підскакуй, фраєр! Я шпар'ги не шукаю. Хочеш – вип'єм, тут маю пріма контингентівку. За холеру мощна. Всі п'ють?" – широким жестом звернувся в бік малої громади (Лисяк) || **хорóба**

☛ **до холéрни <ясно́ї>** (лайка)

☛ **на холéру** навіщо (лайка)

☛ **най холéра вас понападає** (Франко) (лайка)

☛ **холéра би ті <то> взяла** (лайка): Будай ті кулера взяла з такими панамі, бис патика ду неї ни приступай (Рудницький)

☛ **холéра ясна** (лайка): А воно не йшло!!! Холера ясна! Чого я не могу намалювати якусь срану мальву? Замість мальви в мене виходив якийсь розкращений тюльпан. Листя чомусь будякувало на ньому в тонах якихось позасезонних квітів (Оробець)

холéрний (холéрний) *вул.* набридливий; противний, неприємний (ст):

Постав нарешті цю холерну валізку і привітайся як слід зі мною! (Лисяк)

☛ **холéрний пех** → **пех**

холéра → **холéра**

холёрний → **холёрний**

холёрник *вул.* так називають когось, перебуваючи у стані обурення, люті, розчарування тощо (ст): Колись то ти сі ввірве, холернику (Авторка)

холоднаво прохолодно (ст): Було холоднаво, і той вітер, що віяв із низу Янівської, минаючи мене якраз коло касарень Фердинанда (Тарнавський 3.)

холодріга сильний холод (сп)

хопта 1. бур'ян (сп, ст): А тепер символом вояка є консерва. Коли не стає консерв, маємо їсти вітаміни, тобто всіляку хопту, траву й кропиву (Селепка) || →

хабаз

2. лихо, горе, біда (ст)

❖ **хопта росте швидко** *знев.* про нещастя, біду, неприємності (Франко)

хорёнький 1. *пестл.* ⇔ **хорій** 1

2. *ірон.* дурнуватий (м, сп, ст) || → **мішігенува́тий**

хорій 1. хворий, недужий (м, сп, ст) || **слабій, хорёнький**

◆ **бальзам на хорі рани** → **бальзам**

2. ⇔ **хорёнький** 2

◆ **хорій на голову** ⇔ **хорёнький** 2

◆ **хорій на голову, а лікується на ноги** ⇔ **хорёнький** 2

хор-ланка *знев., ірон.* 1. великий дівочий хоровий колектив (м, сп, ст)

2. гурт людей, які погано співають (м, сп, ст)

хороба хвороба (м, сп, ст) || **слабість**

☛ **хороба** (лайка): Я казав: номер не вийшов. А може, хороба, злиться, що прийшов новий курінний, і то українець? (Лисяк) || **холёра**

☛ **хороба го <ї, їх, вас> знає** ніхто не знає (лайка): Але так по правді, то, хороба вас знає, як вас тут на фронт без ніякої присяги післали? Та ж вас навіть повісити за зломання присяги нема права! (Лисяк)

☛ **хороба клёнська** → **клёнський**

☛ **хороба ясна** (лайка)

хоровітий хворобливий, кволий, немічний (сп, ст): Коли Ляля скінчила, блідий, хоровитий Петрусь, що цілий час довбав собі в носі, несміливо й тихо питає... (Чернява)

хороніти оберігати; охороняти (сп, ст): Але затемнення треба зробити, бо воно має дуже важливе політичне значення. Крім того, що хоронить місто перед ворожими літаками, воно вказує, як виглядає ситуація. Як німакам на фронті йде ліпше, вони не звертають уваги на затемнення, як їм щось псується, то раз тиснуть (Тарнавський 3.)

❖ **хороні мене, Боже, від моїх пріятелів, а від ворогів себе сам охороню** про нещирих, фальшивих приятелів (Франко)

хорт:

◆ **сухий як хорт** про худорляву, але енергійну, моторну людину (Франко) || **худій як пес, худій як хорт**

◆ **худій як хорт** ⇔ **сухий як хорт**

хорувати хворіти (перев. часто або тривалий час) (сп, ст) || **слабувати**

Хоружчина (Хорунцизна, Хоружина) *іст.* дільниця міста в районі сучасних вулиць Чайковського та Стефаніка: Ще коло 1780 року на вулиці Карла Людовика [парні числа сучаного проспекту Свободи], як згадує один

із львів'ян, "нічого іншого не було, тільки багна й трясовища; кілька домиків, розкинутих тут і там при вулиці Єзуїтській [сучасна вул. В. Гнатюка]; два домики при вул. Сикстуській [сучасна вул. В. Дорошенка], а як ціла Широка вулиця [сучасна вул. Коперника], все місце було болотнисте, самі мочари, трясовища, зарослі тростиною, – там на качки славно польовано". В околиці Академічної площі [перетин сучасних вул. Сакаганського та просп. Шевченка], Хоружчини й пасажу Гавсмана [сучасна вул. Крива Липа] були ставки (Крип'якевич); Юридику під назвою Хорущина (Хорунщизна) заснував наприкінці XVII ст., на південь від Галицької брами, між Полтвою та двома горами Калічою та Шембековою (званою пізніше Вроновських), Стефан Потоцький, котрий у переліку своїх титулів іменувався ще й "хорунжим великим коронним" (Мельник І.)

Хорунщизна → Хоружчина

Хорущина → Хоружчина

хосен користь, вигода (ст): Пластун є ощадний – не тратить без потреби й хісна ні гроша, ні часу, ні енергії, а то збуває, захоче на таку хвилю, коли буде потрібно (Тисовський)

хосенний корисний, вигідний (ст)

хотіти:

❖ **хто багáто хóче, мáло мáє** не прагни неможливого (Франко)

❖ **хто не хóче віддáти, волів би не брáти** про людину, яка часто позичає, а не любить віддавати боргу (Франко)

хотя хоча (ст): Хоча й він український січовий стрілець, але це по його роботі не пізнати. Приходив неточно, відходив, коли йому припало до вподоби (Боберський)

хóхля → кóхля

храп 1. лють (ст)

2. бажання, прагнення (ст)

♦ **мáло хрáпа** нема бажання, жаги (ст)

храпáк (хрoпáк):

♦ **дáти хрaпакá (хрoпакá)** заснути (ср, ст)

хрáпи ніс (ст) || → **каляфйор**

♦ **дáти в хрáпи** вул. вдарити в обличчя (ст) || → **засервувáти під бко**

хрѐбет карт. зовнішня сторона карти (ст): Ключ брав до рук позначені карти і, перекидаючи хребтом догори, кидав їх на розставлену скриньку (Нижанківський)

хрѐсний церк. 1. пов'язаний з життям Ісуса Христа

♦ **Хрѐсна дорóга** 1. дорога Ісуса Христа на Голгофу

2. молитва-поклоніння мукам Ісуса Христа

3. **важкий, тернистий шлях:** Св. Церков наша перейшла вже кілька стадій своєї хресної дороги: розігнання монастирів, конфіскації церковних дібр, усунення хрестів зі шкіл і шпиталів, арештування і заслання многих людей, непосильні податки, – а далі може прийде й сама Голгофта! (Шептицький)

2. хрещений (про хрещених батька чи матір) (м, ср, ст)

хрест:

♦ **як з хрестá знятий** про хвору, змарнілу, виснажену людину (ст)

хрѐста карт. трэф (м, ср) || → **жир**

хрестик ⇔ **хреста** (ст)

хрія *вул.* бійка, буча, сварка (ст) || → **ка́мпа**

- ◆ **наробіти хрії** здійняти бучу, бійку (ст)
- ◆ **фест хрія** велика, голосна буча, бійка (ст): Але тоді була фест хрия! Ти не знаєш, бо ти вже сидів. Поспитай Старого Монаха. Він тобі може сказати. Аж поліція приходила (Нижанківський)

хрін:

- ◆ **бурáчкй (бурячкú) з хрбном** → **бурáчки**

хробáк:

- ◆ **кóждий має сво́го хробака́** у кожного свої проблеми (Франко)

хромóбити *вул.* легковажити (ст)

хроповáтий шорсткий, шершавий (ст): Старий дріб пізнати по твердому дзьобі, хроповатих ногах, гострих довгих кігтях... (Ліщинська)

хруні́вка *знев.* зрадниця (ср, ст): Ніколи не можна було молодій українській служниці стрінути на вулиці м. Львова на проході з польським вояком. Коли б таке сталося, прачі товаришки були б негайно викинули таку "хрунівку" зі свого товариства (Шухевич)

хрунь *знев.* 1. запроданець, відступник, зрадник (ср, ст): І так в зачароване коло українська суспільність вимагала створення окремого українського університету й рішила спочатку бойкотувати польський львівський університет, але була незначна меншість, яка записалась на польський університет. Їх називали "хрунями" та іншими образливими назвами (Монцібович)

2. продажний виборець (ср, ст)

3. невихована, простакувата людина; грубіян (ср,ст)

хру́пати хрумтiти (ср, ст)

хру́ст *кул.* виріб із тіста, смажений в олії (посипають цукром-пудрою) (м, ср, ст): Вчора смажила хрусти, такий простий перепис: півлітри сметани, два яйця, 2 ложки цукру, ложечка поташу, погашеного оцтом, і муки – скільки забере. Притрусилосся пудрою. Смакота! (Авторка) || **хру́стик**

хру́ставка кісточка; хрящ (ст)

хру́стик ⇔ **хруст**

хру́щик *ірон.* худорлявий, невисокий на зріст хлопець, мужчина (м, ср, ст): Питаєш, чи я танцювала? Та не було з ким, якісь самі хрущики позбиралися. Сміх та й годі (Авторка)

хтіти хотіти (ст)

хто:

- ◆ **хто дає, той має** (Франко)

худій:

- ◆ **худій як пес** ⇔ **худій як хорт**
- ◆ **худій як хорт** про дуже худу людину (Франко) (ср, ст) || **сухий як хорт, худій як пес**

хуї-муї (хюю-му́ю) *вульг.* небилиці (ст) || → **баєр**

хулéра → **холéра**

хусит 1. єврей-старовір (ст) || → **бібер**

- ◆ **бородáтий хусит бородóю трúсит** *жарт.* про єврея (Франко)

2. відстала, обмежена, із застарілим світоглядом людина (ст) ||

зацо́фанець

3. недотепа, дурень (ст) || → **бевазь**

хутэнько швиденько (ст)

хутко швидко (ст): Я вернув хутко до музею і прийшов на час, щоб пояснити образи, світлини і другі предмети (Боберський)

хух¹:

❖ **ні хуху ні духу** про хворого на *дихавицю*, помираючого чоловіка (Франко)

хух² набута фігура у шашках (ст): Хухом звався личман, яким противник перочив бити при своєму ході; тоді цього личмана скидано з варцабниці – “брано хуха” (Горбач)

хухнути дмухнути (м, ср, ст)

❖ **хухни <мені, ми>** так говорять, висловлюючи зневагу, байдужість у відповідь на вихваляння супротивника заподіяти якусь шкоду (лайка): Янко Ліпка відложив сірник і видув губи: – Куцаєшся? – Я? Настався! Я ще не таких морових бачив. А Поцирований може мені хухнути! (Нижанківський) || **хухни <ми> в шубу**

❖ **хухнути <ми> в шубу** ⇔ **хухни <мені, ми>** (лайка) (Франко)

ВОВНУ **ШОВК** **ПОЛСТНО**

ПОРУЧАЄ НАЙДЕШЕВШЕ
ХРИСТІАНСЬКИЙ
НОВИЙ ДІМ ТЕКСТИЛЬНИЙ

ЛЬВІВ, ВУЛ. АКАДЕМІЧНА 14.

Ц

цабану́ти (сабану́ти) 1. бити (ст) || → **валу́ти**

2. тягнути, нести, докладаючи зусиль (ст) || **тра́гати (тру́гати)**

3. незадоволено бурмотіти; обурюватися, нарікати (ср, ст)

4. просити надто велику ціну (ст): Хотіла купити перців до обіду, а та паскарка цабанила страшні гроші (Авторка)

цабе́:

♦ **велі́ке цабе́** *вул., ірон., знев.* 1. поважна, впливова особа (м, ср, ст) || **велі́ке айва́й**

2. той, хто вважає себе кращим за інших (м, ср, ст) || **велі́ке айва́й**

цайг' вид дешевої тканини (ст): Штани й блюза були з цайгу й подібні були до гармонії (Нижанківський)

цаль дюйм (ст): Але Кулюс ніколи не бив добре ножем. Пробив лише праву полу блюзи і роздер кілька цалів штанки і шкіри (Нижанківський)

♦ **джéнтельмен (джéнтелмен)** **у ко́жному (ко́жнім)** ці́лі людина бездоганих манер та з почуттям гідності (ст): Пан Шмалемберг, знаний поліції кількох держав теж під іменами "Магік", "Барон" та інші, був джентелменом на кожному цалю (Керницький)

цальо́вий дюймо́вий (ст)

цалюва́ти *вул.* платити (ст)

цап:

♦ **борода́тий як цап** про старшого, але нерозумного чоловіка (Франко)

♦ **з ца́па молока́ не надо́їш** ⇔ **як з ца́па во́вни**

♦ **закли́нати в ца́па** обдурювати (ст): Не знаю, як можна так заклинати в цапа читаючу публіку, пишучи, що пан майстер встав собі раненко, вмився чистенько і потаскав на саджавку свою парасолю й капелюх, щоб "змістифікувати" смерть в калабані (Керницький)

♦ **злапа́ти ца́па за го́нор** → **го́нор**

♦ **не бу́де з ца́па во́вни** ⇔ **як з ца́па во́вни**

♦ **ца́пови ду́шу занéсти** віддати душу дияволі (ст)

♦ **як з ца́па во́вни** про людину, яка не вмів нічого робити (Франко)

|| **з ца́па молока́ не надо́їш, не бу́де з ца́па во́вни**

ца́пнути (цу́пнути) 1. спіймати; заарештувати (м, ср, ст)

2. украсти (м, ср, ст) || → **гра́йфнути**

цва́єр *шк.* незадовільна оцінка (ст): Льольо пройшов всі гімназії, і всюди його викидали, бо був дуже веселий і нічим не переймався. Нахапав цваєрів і в нас та й теж покинув нашу гімназію (Шанковський) || → **баняк**

♦ **всі́пати цва́єра** *шк.* поставити незадовільну оцінку (ст)

♦ **лу́пнути цва́єра** ⇔ **всі́пати цва́єра**

♦ **обі́рва́ти цва́єра** *шк.* отримати незадовільну оцінку (ст)

цва́єрник *шк.* учень-двієчник (ст)

цва́йка ⇔ **цва́єр** (ср)

цвайкѣпеле *вул.* надзвичайно мудра людина;

мудрагель (ст) || → **фільозоф**

цвайнос *вул.* єврей (ст) || → **бібер**

цвайбра ⇨ **цвѣер** (Лучук) (ср)

цвѣний зухвалий, нахабний; хитрий, спритний (ср, ст)

цвѣно зухвало, нахабно; спритно (ср, ст)

цвѣнцигер → **цвѣнцигер**

цвѣнцигер (цвѣнцигер) *іст.* австрійська мо-

нета (ст): В четвер, три дні перед шлюбом, панна

молода зі старостою їхали возом запрошувати весільних гостей; сусіди приймали її горілкою й перекускою, а господиня, запрошена на весілля, до руки давала їй цванцигера або гульдена "на варешку" (Крип'якевич)

◆ **мов цвѣнцигер (цвѣнцигер)** про елегантну людину (ст): Пригадую його в офіцерському мундирі. Тоді був елегантний. Як кажуть: хлопець мов "цванцигер" (Острук)

цвѣняк зухвалець, пройдисвіт, спритник (ср, ст)

цвѣсти 1. цвісти, розквітати (ср, ст)

2. вкриватися цвіллю; пліснити (м, ср, ст): Теперішній хліб не такий, як колись: за день-два вже цвите (Авторка)

цвібак *кул.* бісквіт (Лучук) (м, ср, ст) || **бішкѡпт**

◆ **м'якѣнька як домашній цвібак** про повненьку дівчину (м, ср)

цвікер пенсне (ст): На товстім, майже набресклім лиці пишався у нього цвікер в золотій оправі (Шухевич); В кінці походу повагом ішов у високому циліндрі-капелюсі наш директор Ілля Кокорудз з "цвікером" на чорному шнурочку в товаристві двох старших професорів (Дзедзик) || **цвіклѣри**

цвіклѣри ⇨ **цвікер** (ст)

цвікли → **цвіклі**

цвіклі (цвікли) *кул.* буряки та хрін, потерті на дрібній тертці і *присмачені* (м, ср, ст) || → **бурѣчки**

цвіркати *вул.* вести порожні балачки (ст)

◆ **цвіркати в очі** *вул.* дорікати; сварити, ганьбити (ст)

цвітѣнь квітѣнь (ст)

❖ **цвітѣнь-переплітѣнь, переплітѣє трѡхи зимі, трѡхи літа** про мінливість квітневої погоди (Франко)

цвѣях цвѣях || **зольнегль, цвѣѣк**

◆ **забивати цвѣяхи** *вул.* дурити, уводити в оману (м) || **забивати бѣки**

◆ **забити <найгрубшого> цвѣѣха <в гѡлову>** ⇨ **забити цвѣяшок:** Тим часом мені весь час бриніла в ухах погроза мого неочинного пана інструктора, що він хоче заарештувати нині пана Матуляка... То забило мені найгрубшого цвѣѣха в голову! (Керницький)

◆ **<мѣти> поря́дний цвѣѣх в гѡлові <мати>** нав'язливу думку, ідею (ст)

цвѣяшок цвѣяшок || **цвѣѣчок**

◆ **забити цвѣяшок** залишити слід, закарбувати; нав'язати думку, ідею (ст): Ми довго над цим не задумувалися, але цей напис "забив цвѣяшок" підсвідомо у нашій душі (Овад) || **забити цвѣѣчок**

Цвібак

4 яйця зважити. Кілько важать яйця, тільки дати муки і цукру. 4 жовтка втерти з цукром, дати до того сніг з 4 білків, тоту зважену муку, філіжанку порізаних мідгалів, орехів і родзників, вимішати і дати до форми вузької, печи пів години. Не рухати при печеню

(Переписи)

це:

◆ **це тішить мою дупу → тішити**

цеберка:

◆ **літи як з цеберки** сильно падати (про дощ) (ст): Надворі шаліла громовиця, дощ лив як із цеберки, а поза тим не знатоньки, де було його шукати, того нашого майстра коханого, в котрій корчмі і на якій периферії міста Львова (Керницький)

цѣбух (цѣбух) вул. єврей (ст) || → **бібер**

цѣбушка вул. єврейка (ст) || **жидівка**

цѣгла:

◆ **цѣгла на гóлову впáла** ірон. про того, чий слова і вчинки невмотивовані, непередбачувані (ср, ст): Що тобі, Альойзи? Цегла на голову впала? Я тебе вже здалека бачив. Пóщо мені втікати? Не знаю, чо́го ти хочеш від мене? (Нижанківський)

цегóлка цеглина (ст): Може, саме оця перша українська фахова книжка буде отим свіжопорубаним вікном в Європу, може, вона стане зав'язком майбутньої української фахової книгозбірні й покладе цеголку під будову майбутньої Української Кравецької Академії (Повний курс)

◆ **цегóлка хліба** буханка хліба прямокутної форми (ср, ст)

цегóльник вул., злод. представник найнижчої касти злодіїв (ст): Цегольники – найгірша, погорджувана “кіндрами” сорта злодіїв, “що баламути селянам на торзі відчіпляють”, називають від того, що, мовляв, не стати їх на краший приют, як цегольня, де гріються біля печей (Горбач)

цегóльня цегельний завод; цегельня (ст)

цѣдра подрібнена шкірка (перев. із *цитрини* або *помаранчі*), яку вживають як прянощі (ср, ст): До дріжджового тіста все добре додати троха цедри, то буде дуже гарно пахнути цитриною (Авторка)

цезóрик → сцизóрик

цѣлебс священник-целібат (ср, ст): Хоч і молодий був наш о. парох і сам целебс, проте празники влаштував славні вже тоді у Львові (Керницький)

цент гріш (ст)

◆ **áні цѣнта не вáртий** нічого не вартий (ср, ст)

◆ **áні цѣнта не мáти** цілком не мати грошей (м, ср, ст)

центимѣтер сантиметр (ст): Виміри належить брати в центиметрах і записувати в нотатнику в цілости, не на половину, бо часто можна помилитися, а спеціально щодо міри об'єму грудей, пояса та сидження і міри плечей та цілого рукава (Повний курс)

центровій мешканець центральної частини міста (ср, ст)

центу́рія золототисячник (ст): Тітка зробить каву, принесе кілька ванільових тістечок, буде до мене приглядатись, трохи усміхнено, трохи зажурено, і скаже: “Ти щось змарнів. Може, тобі дати центурії?” (Нижанківський)

цеп вул., знев. 1. недотепа, дурень (ст) || → **бевзь**

2. селюк (ст) || → **баділь**

3. грубіян, нахаба, зухвалець (ст) || **цѣпак, цѣпусь, цеп на завясах, цѣпа кавáлок**

◆ **а то цеп з ньóго** (лайка)

◆ **цеп на завясах** ⇔ **цеп з** (лайка): То ті цеп на завясах! (Рудницький)

◆ **цѣпа кавáлок** ⇔ **цеп з** (лайка)

цѣпак ⇨ **цѣп**

цѣпки дитяча гра (ст): Свої (я, Трисьо, Силько, Лян-гус, Крика) і багато чужих хлопців "цикали" ганчір'яним м'ячиком або грали в "целки" (Нижанківський)

цѣпуватий хамовитий, нахабний, зухвалий (ст)

цѣпуть ⇨ **цѣп**

цѣра шкіра обличчя; колір обличчя (ср, ст): Тільки зі своєю косою має деякий клопіт – вона рішуче занадто чорна при білій цері і запишна для покоївки (Цегельська)

цѣрата клейонка (ср, ст): Хідник, поворот ліворуч і довгий ряд вистав. Килими, футра, церати, квіти, срібло, торбинки, суконки (Боже, яке тут усе багате!), ресторан, чай-кава, капелюхів нема (Ярославська); Місце під цератою їдального стола не є текною на посвідки чи рахунки (Нова хата 1939) ||

цѣратка

цѣратка ⇨ **цѣрата**: Велике враження зробив на мене проф. Громницький... Але мав одну для нас дивну прикмету, а саме: вимагав, щоб на бюрку була завжди цѣратка під каламарем, щоб його не похляпати. І з цієї причини ми його називали "цѣратка" (Богачевський)

цѣратівий зроблений із *цѣрати*; клейончастий (ст): Першою з'явилась велика цѣратова торба (така сама, як мама мала на закупи, – майнула думка), далі старосвітський жіночий капелюх, а потім і ціла дрібна постать невеликої старшої жінки в чорному костюмі (Лисяк); Дош, що не переставав падати й дрібно цідив густою ниткою крапель, глухо барабанив по його цѣратовому плащі (Нижанківський)

цѣригѣлія (**цѣригѣля**) манірність, чванькуватість (ст)

цѣригѣля → **цѣригѣлія**

цѣрква:

♦ **Волоська цѣрква** → **волоський**

цѣрувати (**цирувати**) штопати (м, ср, ст): Коже пополудня треба інакше використати. Служниця одно пополудне пере, друге прасує залізком, третє зашиває або цѣрує панчохи (Авторка)

Цѣтнерівка іст. дільниця міста між *Погулянкою* та вулицею Личаківською: Другим старшим на ціле століття парком є Цѣтнерівка, де тепер новий ботанічний сад. Засновником його при кінці XVIII ст. був Ігнатій Цѣтнер, воєвода белзький, у парку були альтани, лавочки, криничка, захована в тіні дерев, на ставку плавали лебеді. В першій половині XIX ст. львів'яни залюбки відвідували це гарне місце, у двірку відбувалися забави з танцями (Крип'якевич)

цѣншкі важкий, тяжкий (ст)

♦ **цѣншкі фрѣер** → **фрѣер**

цѣшишкосраї вул., злод. нудна, нецікава людина (ст) || **нудзяк**

цибулі знев. очі (ср, ст) || → **баньки**

цибуля вул. годинник (ср, ст)

цибуляж *вул.* єврей (ст) || → **бібер**

цібух → **цебух**

цивіліст адвокат, який спеціалізується на цивільних справах (ст): Дядько Михайло був загальною в суді шанований адвокат, один з найліпших цивілістів, тобто знавець цивільного права (Шухевич) || → **адвокат**

цівіль 1. цивільна особа (ст): Отже, таки взяли. Як я виходив, то побачив довгий ряд добровольців, і всі дивилися на мене. Я надув груди, як личить героєві, і гордо оглянув цивілів: “Не дуйся! – крикнув якийсь вояк із срібними нашивками. – За тиждень побачиш, що ти є ніщо. Зеро, нуль, не менш, як ніщо” (Селепко); Я зустрів одного з наших молодих політиків. Цивіль. Він, підкресливши свої заслуги перед нацією, розповів, що створилася якась рада п’ятнадцяти, яка складається з сімох членів, з яких знову десятох вибирають наново, щороку. Він ночував у мене на квартирі, й ми говорили на дуже високі й глибокі теми до пізньої ночі (Селепко)

2. поліцей у цивільному одязі (ср, ст): Очевидно, ніхто туди не йшов добровільно, а тільки на виклик, а повертався, звичайно, в товаристві дебелих “цивілів” чи – у “кращому” випадку – виходив сам з опущеною головою й зламаною душею (Вітошинська) || → **ґліна**

цигáнити 1. обдурювати, говорити неправду (ср, ст): Ти мене не цигань, що була в Олі, по очах бачу, що кажеш неправду (Авторка)

2. випрошувати, канючити (ср, ст): Від двох років циганив у бабці дрібні гроші (Авторка)

цигáнський:

♦ **такій, що цигáнські діти не млі** дуже втомлений, замучений (ср, ст) || **змáрганий**

цигарéтка ⇔ **цигáрка:** Любив дуже курити, тож люди давали йому цигаретки (Шухевич)

цигáрка **цигарка** (м, ср, ст)) || → **ва́р’ят**

♦ **розто́гані цигáрки** дешеві цигарки (ст)

цигарні́ця 1. мундштук (ст): Потер долонею ніс, що був затканий, як стара цигарниця (Авторка)

2. портсигар (ст) || **цигарні́чка**

цигарні́чка ⇔ **цигарні́ця:** Цигарничка була справді новіська й зовсім подобала на Юрин дарунок: була ручної роботи із свіжого дерева (Вільде)

циду́лка записка (ср, ст): – І що ще балакав? – А що мав балакати? Дав для тебе цидулку (Нижанківський)

цизелюва́ти вирізати по металу; гравірувати (ст)

цизо́рик → **сцизо́рик**

ці́кати 1. давати малими частинами, потрохи (перев. про гроші) (м, ср, ст)

2. копати (м’яч) (ср, ст)

3. перемикати (телеканали) (м, ср, ст)

циклі́ст мотоцикліст (ст)

ці́кнути вдарити (ср, ст) || → **вга́тути**

цико́рія **цикорій** (ст): Зранку до кави Бабця все додавала цикорії (Авторка)

♦ **наробі́ти цико́рії** накоїти дурниць (ст): Та пане Максю, та зробіть щось з професорком, бо він наробить цикорії! (Керницький)

цилюва́ти *вул.* дивитися, бачити (ст): Постаті обступають мене щільніше.

Кашкет відхиляється в їх бік: – Цилюєш? Своя пака як дріт. Маєш мойра? – Я давно перестав мати мойра (Нижанківський)

цїмбал недотепа, дурень (Лучук) || → **беззь**

цимбáли:

◆ **по цимбáлах** байдуже, все одно (м, ср, ст): – Казали завтра прийти до школи, будемо за щось там відробляти. – А мені то по цимбалах. Я навіть не думаю йти (Авторка) || → **галé**

цимбаліст байдужа, легковажна людина (м, ср, ст)

цїмбергай (цїмбергай) *шк., вул.* гра, під час якої штовхають малу монету великою, намагаючись потрапити у ворота супротивника (ст)

цїмес (цїмес, цїмис) щось надзвичайно добре, гарне, приємне; щось особливе (ср, ст): Чекай, я тобі ще інший “цїмес” розкажу (Вітошинська); До Стрілиць приїздили товариші-студенти, і як побачили таку “цїмес”-дівчину, то так внадилися, що кожного вечора було їх повно: співали... танцювали... як то молоді! (Вітошинська) || → **éлес-пikic**

цїмра *вул.* кімната (ст)

цїна олово (ст)

цина́мон *кул.* кориця (м, ср, ст): Колись, ше як Мама моя була малою, Бабця післали її по цинамон. І Мамця, щоб не забути, дорогою повторювала: “Цинамон, цинамон, цинамон...” Аж раптом на сходах зашпорталася, впала, слово вилетіло з голови, але Мама не розгубилася і попросила дати цукорки (Авторка)

цїнгель *шк.* незадовільна оцінка (ст) || → **баняк**

цїндрити випрошувати хитрощами або довгим умовлянням (перев. гроші) (м, ср, ст)

цинк *злод., тюр., вул.* 1. таємний знак; попередження (ст) || **вінк**

◆ **бїти цинк** таємно повідомляти, давати знак (ст) || **вінк дáти,**

дава́ти цинк, подава́ти цинк

◆ **дава́ти цинк** ⇔ **бїти цинк**

◆ **подава́ти цинк** ⇔ **бїти цинк:** Слухай, а куди подавати “цинк”, просто до Академії? (Керницький)

◆ **цинк пускáти** розповідати неправдиві історії, небиллиці, дурниці; обманювати (ст) || → **баер заеву́вати**

2. револьвер (ст)

3. п'ятірка (позначення очок у грі в кості) (ст)

цинклюва́ти ⇔ **цинкува́ти**

цинкóваний *карт.* позначений, мічений (ст): Цинковані карти (Горбач)

цинкува́ння *карт.* шулерське позначення карт (ст)

цинкува́ти *вул.* пильнувати, стежити (м, ср, ст) || **цинклюва́ти**

цино́вий олов'яний (ст): На столі розстелена сніжно-біла скатертину. На ній – пляшка, цинові чарки й закуска: хліб, ковбаса, індича грудинка (Тарнавський 3.)

цинто́й → **ацинто́й**

цинцилу́чка *карт.* ремі-бридж (ст)

цирк:

◆ **цирк на дрóті** *ірон.* неймовірна подія чи видовище (м, ср, ст)

цирува́ти → **церува́ти**

Християнська фірма

НАЙКРАЩІ

НИТКИ до шиття

ШОВК до шиття

БАВОВНУ до цирування

купуйте тільки з маркою

„ТРИ ЛЕЛІЇ“

ФАБРИКА Warszawa, Żelazna 56

цитаде́ль 1. фортифікаційна споруда (м, ср, ст): Найкращі фіалки у Львові росли біля цитаделі, й ми весною, ідучи зі школи, дряпалися за квітами по схилах старого рову коло фортеці. Ми вважали себе дуже важливими персонами, бо одного разу польський офіцер, побачивши нас, послав конвоїра, наче б ми могли підглянути якісь державні тайни (Палій)

2. ділниця міста, яку формують три пагорби (*гори Шембека, Познанська, Каліча*), що зорово сприймаються як цілість; на них побудовано фортифікаційне укріплення – цитадель (м, ср, ст): А потім усе пішло своїм шляхом: бої на місті, канонада на Цитаделі... Кам'яниця, в якій ми з Бенцями мешкали, стояла на самім розі вулиці, якраз проти Цитаделі. Ми не могли нікуди вийти і жили під грозою стрілів у безнастаннім страху (Нова хата 1933)

цитрíна лимон (м, ср, ст): Споглядаючи на вбогі однострої армійців, львів'яни, знаючи про загально низький життєвий стандарт у Советському Союзі, запитували їх, а як там з товарами, з харчами. На все була одна вперта відповідь: "У нас всього много". Ходила навіть така поговорка, що одного армійця запитав якийсь смільчак: "А цитрини у вас є?" Армійць і не знав, що таке цитрина, бо навіть як і були б цитрини в Советському Союзі, то їх називали лимонами, але без заікнення відповів: "Много, два більшенькі заводи, один у Москві, а другий у Харкові" (Тарнавський О.)

♦ **вíдусити як цитрíну** використати повністю, до кінця; максимально використати (ср, ст): Видусив го як цитрину (Франко)

цитрíни вул. жіночі груди (ст) || → **балькони**

цитрíнки ⇄ **цитрíни**

цитринóвий лимонний (м, ср, ст): Пополуднева сукня з ґранатóвого сукна, вилоги цитринової краски (Нова хата 1933)

♦ **квасóк цитринóвий** кул. лимонна кислота (ст): Квасок цитринóвий і найкращої якості цинáмон дістанете з паківні кооперативу "Пласт". Жадайте по всіх кооперативах, по всіх корінних склепах (Переписи)

циферблат (**цифербля́т**) вул. обличчя (м, ср, ст) || → **лице́**

♦ **замалюва́ти в циферблат** (**цифербля́т**) вул. вдарити в обличчя (ст) || → **засервува́ти під óко**

♦ **розмалюва́ти цифербля́т** вул. сильно побити, залишивши синці на обличчі (ст)

цифербля́т → **циферблат**

ці́ці дит. груди (м, ср, ст)

ці́цкати́ся (**ці́цькати́ся**) догоджати, потураючи примхам; панькати́ся (ст)

ці́цькати́ся → **ці́цкати́ся**

ци́цьку́ вул. груди (м, ср, ст) || → **балькони**

ці́вкотíти текти, витікати (ст): На подвір'ї брат Ромко з канистри викачував бензину до миски. Він підсмоктував шланг, і з нього цівкотіла бензина (Оробець)

ці́жба → **тíжба**

ці́зóрик → **сцизóрик**

ціка́вский (**ціка́вський**):

♦ **па́ні ціка́вска** (**ціка́вська**) дріб'язкова людина, яка надто цікавиться тим, що її не стосується || **шпи́рач**

ціка́вський → **ціка́вский**

цілі́й:

♦ **із ціло́ю пéвністю** → **пéвність**

- ♦ йти на цілого ризикувати (ст)
- ♦ на ціле горло → горло

цілувати:

- ♦ цілувати в дупу → дупа
- ♦ цілую ручки → ручка
- ♦ цілую руди → рудя

цілушка (цілюшка) окрасець (хліба) (м, ср, ст): Спочатку я не розумів, чому на сніданок всі так скоро біжать, а бігли тому, що кожен хотів захопити цілушку з пшеничного хліба – дуже смачну (Шанковський)

цільштат вул. тир (ст)

цілюшка → **цілушка**

цімбергай → **цімбергай**

цімес → **цімес**

цімис → **цімес**

ціп:

- ♦ дурний як ціп → дурний
- ♦ фраєрський ціп → фраєрський

ціпéлик (чепéлик) ніжик (ст)

цісарський:

- ♦ **цісарська дорóга** битий шлях (ст): Битий гостинець, названий тоді "цісарська дорога", що провадить до Львова зі Стрия, – то історичний шлях. Він йде через Тухлю в Карпатах. Його описує Іван Франко у "Захарі Беркуті". Цюкілька кілометрів стояли тоді великі будинки – т.зв. заїзні доми. Це були будинки, до яких заїжджалося, коли ще не було залізниць і все їздило возами. Між Бродками і Львовом на віддалі яких 25 км було таких заїзних домів щонайменше десять (Шухевич) || **цісарський гостінець**

- ♦ **цісарська нóта** → **нóта**

- ♦ **цісарський гостінець** ⇔ **цісарська дорóга**: До кінця XVIII ст. на Стрий їздили вул. Зеленою – через Давидів, Вовків, Раковець. Лише на початку XIX ст. проклали цісарський гостинець вздовж сучасної Стрийської вулиці (Мельник І.)

- ♦ **цісарський рóзріз мед.** кесарів розтин (ст) || **кайзершніт**

- ♦ **цісарські камáші** іст. військова служба

ціха характерна риса, ознака (ст)

ціхóвний характерний, визначальний (ст)

ціхувати характеризувати, визначати (ст): Поправляв я три рази і позбувся всіх друкарських помилок. Хто перегляне співаник, мусить признати, що нема там бездушного недбальства і загумінкової нездарности, які ціхують не раз українські видання (Боберський)

цло мито (м, ср, ст): Ми заплатили таке велике цло за той комп'ютер, що якби знали, то певно, що його б там не купували й сюди не тягнули (Авторка)

цмоліти (цмүлити) пити (перев. алкоголь) (ср, ст): Та шо ти так, чоловіче, цмулиш та й цмулиш ту горівку, та де ти маєш до того здоровля (Авторка) || →

дрүлити

цмóчок соска (для немовлят) (м, ср, ст) || **дурачóк**

цмүлити → **цмоліти**

цок азартна гра в монети (Лучук) (м, ср, ст)

- цѳѳатися** 1. відступати; відходити назад (ср, ст): Отець директор цофнувся і замкнув за собою двері (Шухевич)
2. забирати назад слово, обіцянку тощо; відмовлятися від власних слів або вчинків; зрікатися (ср, ст)
- цѳѳнути** 1. відступити, відійти; дати задній хід (ср, ст)
2. відмовитися від власних слів або вчинків (ср, ст)
- цѳѳнутий** дурний (Лучук) (ср)
♦ **цѳѳнутий в гѳлову** ⇔ **цѳѳнутий**
- цѳѳвакс** 1. *тюр.* новий в'язень (ст)
2. *шк.* учитель-практикант (ст) || **челїдник**
3. *військ.* новобранець (ст)
- цѳѳ** 1. *військ.* підрозділ (ст)
2. залїзна окова (ст)
♦ **черевїки на цѳѳах** → **черевїки**
- цѳѳундер:**
♦ **взяти на цѳѳундер** притягти до відповідальності (ст)
- цѳѳамен** разом (ст) || **цѳѳамен докѳпи**
♦ **цѳѳамен докѳпи** ⇔ **цѳѳамен**
- цѳѳерня (цѳѳѳрня)** кафе-кондитерська (м, ср, ст): Обертається, щоб вернутись до цукорні, й бачить уже тільки плечі Юри, що перед хвилиною мусїв вийти (Вільде)
- цѳѳкер** 1. → **цѳѳкор**
2. *тюр.* голод (ст)
- цѳѳкеркандель** *шк.* надрукований скорочений текст обов'язкового у шкільній програмі твору класичного автора та коментар до нього (походить від прїзвища золочївського видавця Цукеркандля) (ст) || → **брик**
- цѳѳкор (цѳѳкер)** цукор
♦ **солѳдкий як цѳѳкор** про улесливу людину (Франко)
- цѳѳѳрня** → **цѳѳерня**
- цѳѳѳрок** цукерка (ст): Але вона заздрїсна. Хворобливо заздрїсна за свого хлопця, що приходить до неї в суботу ввечір і в недїлю (фїлософ, працює десь на фабриці цукорків) (Ярославська); Він був тоді у нас, і хоч я перший раз його бачив, зберїг його у своїй пам'ятї незабутнім, бо він купив мені цілу пачку дуже добрих цукорків і дуже гарно у нас співав першим тенором (Шухевич) || **бомбѳн**
- цѳѳкрїця** *мед.* діабет (м, ср, ст): Мала такі від двох рокїв пережиття, що то аж нїяк не могло не відбитися на здоровлї: хай і не дуже тяжку форму, але таки заробила собі цукрицю. І саме на нервовому тлї (Авторка)
- цѳѳпнути** → **цѳѳпнути**
- цѳѳрис** клопїт, проблема, несприятливі обставини (ст)
- цѳѳвїк (цѳѳѳѳк)** цвях (ст) || **цвях**
- цѳѳвїчок (цѳѳѳѳчок, цѳѳѳѳѳчок)** 1. цвяхок (ст) || **цвяхок**
♦ **забїти цѳѳѳѳчок** залишити слїд, закарбувати; нав'язати думку, ідею (ст): Але ж ти мені цѳѳѳѳчок забила, я собі так мислила пролѳжати на канапі цілу відпустку, а тут не, пакуй речї, збирайся та їдь до якогось задрїпаного санаторїю (Авторка) || **забїти цвяхок**
2. енергїйна, бадьора людина (ст)

цьвóк → **цьвок**

цьвóчок → **цьвічок**

цьвьóчок → **цьвічок**

цьма нічний метелик (ср, ст) || **бóмок**

цьма́га вул. 1. горілка (ст): На Кракіданах за Оперним театром йшла жвава торгівля. “Цьма́га, цьма́га”, – притишеним голосом оголошував якийсь батяр, тримаючи в кишені пляшки з горілкою чи самогонкою (Микула) || → **аквавіта**

2. самогон || → **бiмбер**

3. тютюн (ст) || → **ба́га**

цьма́гати вул. 1. пити (горілку) (ст) || → **дрúлити**

2. курити (ст)

цьмагу́ня ⇔ **цьма́га 1**: Одягнувся у новісенький, тільки що виданий, однострій, купив у шпитальній кантині дві пляшки “цьмагу́ні” і вийшов на вулицю (Загачевський)

цьма́кати плямкати (м, ср, ст)

цьбóлок *знев., ірон.* недотепа, дурень (ст) || → **бевз**

цьбóльо ⇔ **цьбóлок**

цьом 1. поцілунок (м, ср, ст) || → **бузячок**

♦ **да́ти цьом** поцілувати (м, ср, ст)

2. форма прощання, рідко привітання (м, ср, ст): – Чи будеш у стриянки на гостині? – Буду обов’язково, але трохи затримаюся в праці. – Тоді я прийду раніше і трохи їй поможу з накриттям на стіл. Ну, то цьом. – Па, до завтра (Авторка) || **цьóмки-бóмки, цьóm-па-па́**

цьбóмати *дит.* цілувати (м, ср, ст) || **цьбóкати**

цьбóкати ⇔ **цьбóмати**

цьбóмки-бóмки ⇔ **цьом 2**

цьбóмок ⇔ **цьом 1**

♦ **цьбóмки рúчки, нóжки і всюди потрóшки** → **рúчка**

цьóm-па-па́ ⇔ **цьом 2**

цьбóмці:

♦ **цьбóмці рúчки, нóжки і всюди потрóшки** → **рúчка**

цьбóпа *ласк.* мала дитина (м, ср, ст) || → **мацьóпа**

цьбóтка 1. *зруб.* ⇔ **цьбóця:** Як це прийнято в Америці, родина, родина, посміхаючись, терпіла мене в своїй хаті. Родина складалася з цьотки, двох її дочок і чоловіка з НАСА. Доньки з усієї братії були найциршіми. Вони мене відверто ігнорували... Єдина цьотка мовчала, бо ніяк не могла визначити нашого спокровлення, а я якби був її коханим родичем з України. Це така преамбула перед всерадісним днем оголошення мною про те, що я від’їжджаю до іншої коханої цьотки (Оробець)

2. *євф. до* менструація (ср, ст) || **гóсті**

♦ **цьбóтка приї́хала** почалася менструація (ср, ст): Цьотка приїхала, грання не буде (Винничук) || **гóсті приї́хали**

♦ **цьбóтка пшизвóйтка** → **пшизвóйтка**

цьбóтуня *ласк.* ⇔ **цьбóця** (м, ср, ст)

цьбóтуся *ласк.* ⇔ **цьбóця** (м, ср, ст): Моя остання робота висить на стіні в моєї цьотусі, і тепер вона всім оповідає про наші родинні симпатії (Оробець)

цьбóця 1. тітка (м, ср, ст): Задзвоню до помешкання своєї тітки і, як тільки відхилиться двері, крикну: “Цьоцю, я вернувся!” (Нижанківський) || → **тóта**

♦ **цьоця пшизвоїтка → пшизвоїтка**

2. жінка (перев. незнайома) (м, ср, ст)

цьоця-дрипця *ірон.* старша жінка, яка занадто про себе дбає (ср, ст) ||
дрипця**цюк → кцюк****цюльо** простакувата, дуже добра, нелукава людина (ст) || **цюхрэй****цюмцю-рўмцю** *ірон., жарт.* форма привітання та прощання у звертанні до жінки (ст) || → **цілюю рўці****цюняти** *дит.* пісяти (м, ср, ст) || → **сюсяти**❖ **цюняй, цюняй, Касю, я фундую** (жарт)**цюпа** *вул.* в'язниця; тюремна камера (ст): Я б не хотів, щоб вас у цюпу замкнули, ось і все (Авторка); Припустім, ви от, прийшли забрати мене до цюпи і не застали в хаті. Що ж ви робите? Телефонуйте на комісаріят, що мене немає (Керницький) || → **буцигярня****цюпáсом:**♦ **цюпáсом відста́вити** доставити з ескортом до місця постійного перебування (ст): До Відня їздили нечисленні наші посли до державної ради, і часами йшов до "самого" Відня до "цісаря" наш селянин, аби пожалуватися, що програв процес про ґрунт. Ясно, що його ніхто до цісаря не допускав, але все ж таки до Відня він ішов піхотою, не їжав залізницею, аби своєї подорожі надати більшої ваги. Не чesався, не голився, а може, й не мився, аби вказати свою бідноту і зворушити серце "доброго" цісаря. Назад уже вертав залізницею, бо або діставав в надвірській канцелярії гроші на дорогу, або австрійські жандарми відставили його таки задурно "цюпáсом" аж до місця замешкання. Але "хлоп" у Відні був, а його їґомосць і пан учитель у Відні не були і цісаря не бачили (Шухевич)**цюпцятися** *вул.* кохатися (ст)**цюрйти** 1. падати (про дощ): Дощ цюрить, але люди ходять жваво (Боберський);
Дощ на вікна цюрив і чухавсь об двері Вітер безпритульний (Бабай) || **лійти**2. ⇔ **цюняти****цюрка** *вульг.* чоловічий статевий орган (ср) || → **буду́ляк****цюркало → чу́ркало****цю-рўці** форма привітання та прощання у звертанні до жінки (ст): Потім брав книжки, перев'язані ремінцем, шурав ногами, казав "цю-рўці" і вибігав з хати (Тарнавський 3.) || → **цілюю рўці****цюхрэй → чу́хрэй****цюхрָти** *вул.* грати на музичному інструменті (ст): Музика цюхра файні штаєри, Вальчики кляві, такі, жи страх (із пісні)**цюцюба́бка** гра в хованки (ст): Що це має значити, пане Борисе? Ви уявляєте собі, що буду тут біля дверей з вами в цюцюбабку бавитись?!! (Вільде)**цюцюру́па** *вул.* незграбна, безпорадна людина; недотепа (ср, ст) || → **байта́ла****ця́мкати** плямкати під час їди (м, ср, ст)**ця́мкач** *знев., ірон., жарт.* дитина (ст) || → **бе́йлик****ця́хати** 1. рубати; різати (ср, ст)2. бити (ср, ст) || → **валіти**

3. іти (ср, ст)

чаба́рка бляшана посудина (ср)

ча́йка *вул.* дівчина (м, ср, ст) || → **дівчина**

◆ **йти на ча́йкі** іти ввечері за місто підстерігати закохані пари (ст)

ча́йник *вул.* теща (перев. старшого віку) (ст)

чамára (чимára) куртка (ст): Тоді вдягалися вони в чорні чимари з великою чорною рогативою, бо приміщено їх у львівському спольонізованому “Міському закладі для сиріт” (Гординський) || **чамáрка**

чамáрка ⇔ **чамára**: Кавярня Юзя (Мілера) була під той час найбільшою кавярнею у Львові при Бернардинській площі. Тут сходилися свого часу різні польські “повстанці” і неповстанці, яких Юзьо Мілер, перенятий польським патріотизмом та убраний завжди в чамарку і польські бути, гостив суто так довго, доки не мав чим заплатити чиншу господареві за льокаль (Нагірний)

чар чари

◆ **чар пуска́ти** ⇔ **чарува́ти**

ча́ри ⇔ **чар**

◆ **ча́ри пу́скати** ⇔ **чарува́ти**

чарува́ти заговорювати, обманювати (ст) || → **ба́ср засува́ти**

час:

◆ **да́рмо час га́яти** пустувати, проводити час за пустою розмовою (Франко)

◆ **за часі́в найяснішого па́на** → **пан**

◆ **зиска́ти на ча́сі** виграти час; відтермінувати подію (ст): – Ура! – крикнули всі. Я кричав, як навіжений, бо думав: треба зискати на часі (Селепко)

◆ **зуб ча́су** тривалий час (ст): Снідав у Мелянії. Трохи мені шкода, що мушу її покидати, але я сподіваюся, що зуб часу висушить її сльози і з часом навіть ця рана поросте зеленою травою. Я вирішив писати воснний щоденник. Я завжди хотів писати багато, бо люблю мистецтво. Але Мелянія не давала. Тепер буду мати змогу пером заспокоювати свої пристрасті (Селепко) || **кава́лок ча́су, шма́т ча́су**

◆ **кава́лок ча́су** ⇔ **зуб ча́су** (м, ср, ст)

◆ **се тепе́р <не> на ча́сі** це <не> актуально (Франко) (ст)

◆ **тим ча́сом** форма прощання; до побачення, прощай (ст) || → **нара́зі**

◆ **шма́т ча́су** ⇔ **зуб ча́су** (м, ср, ст)

❖ **все до́бре в сві́й час** кожне діло треба робити у відповідний час (Франко)

❖ **у́нші ча́су, у́нші кло́поти** проблеми є завжди (Франко)

❖ **час за ча́сом** минає про швидкоплинність часу (Франко)

❖ **час не чека́є** час не зупиняється (Франко)

❖ **час пра́вду пока́же** (Франко)

❖ **час все пере́може** (Франко)

❖ **час усьо́го навчи́т** досвід приходить із часом (Франко)

❖ **ще час з ко́зами на я́рмарок** із цим краще почекати (Франко)

❖ **ча́сом і ду́рень правду ска́же** правду може сказати кожен (Франко)

часо́пис періодичне видання; журнал (м, ср, ст): Пані дому повинна мати жіночий часопис для домашньої культури, – як "Жіноча доля" і "Нова хата", "Життя і знання". Мусить йти з поступом часу і знати, що нового винайдено в області господарства, кухні, вярнення, поживи, косметики, гігієни і виховання дітей, знати які появились нові книжки і т.п. (Авторка)

часті́нно частково (ст)

часть частина (ст)

ча́яти *вул.* уважно дивитися; бачити (ст)

чвѐртка 1. чверть, четвертина (м, ср, ст): Курку почистити й порізати на чвертки (Ліщинська)

2. пляшка горілки місткістю 0,25 л

(Лучук) (м, ср, ст) || → **буте́лька**

чві́рка четвірка (ст)

чві́рко четверо (ст): Чвірко дітей у мене, а найменший – то такий філософ малий, така потіха для всіх (Авторка)

че́йже адже (ст): Зовсім просто: не мав грошей. Хіба це не трапляється! Чейже щодня не міг мати (Нижанківський); "Зустріч щойно о десятій, а я ж нарешті не був тут майже два роки. А будинок "Дністра" чейже не завалиться за цей час", – подумав він, ступаючи поволі по східцях (Лисяк)

чеколя́да (чоколя́да, чукуля́да, шоколя́да) шоколад (м, ср, ст)

чеколя́дка (чоколя́дка, чукуля́дка, шоколя́дка) шоколадка (м, ср, ст) || **таблі́чка шоколя́ди**

чеколядо́вий (чоколядо́вий, чукулядо́вий, шоколядо́вий) шоколадний (м, ср, ст)

♦ **чеколядо́ва (чоколядо́ва) ма́са** → **ма́са**

че́льо (че́ля) *муз.* віолончель (ст): Суддя Володимир Шухевич був високо і всесторонньо освіченою людиною; був він обдарований, як і ціла його рідня, музикальним талантом; грав на фортепіані і концертово на чельо, належав до співацького товариства "Боян" (Шах)

че́ля → **че́льо**

челя́дник *шк.* учитель-практикант (ст) || **цѐвак**

че́мний ввічливий (ст): Пластун є чемний супроти кожного чоловіка, головно супроти старших віком чи урядом і супроти жінок (Тисовський)

че́мність ввічливість (ст)

♦ **че́рез че́мність** напис від руки на незаклеєному конверті (перев. із грошима чи листом), який передають адресатові через приватну особу (ст)

чепе́лик → **ціпе́лик**

чепу́ритися підбурювати до бійки (ст)

че́рви:

♦ **че́рви на грис** стеребу́ли про давно померлого (ст): Старий Ли-

Майбутнє Вашої дитини

залежить
від її виховання!

В цьому ділі найбільшу помід дасть Вам український часопис

"ДВІНОЧОК"

Львів, вул. Косцюшка ч. 1а.

пач мав те все на увазі, лід попелом посипаючи. Йому нічого подібного не грозило, бо його стару вже давно черви на ґрис стеребили, але все-таки справа була неприємна і до того ще неетичні кухарки і деякі сторожі справу бідного колеґи розволікли і на всі лади коментували (Тарнавський 3.)

червінка мед. дизентерія (ст)

черво́ний:

- ◆ **черво́ного когу́та пусти́ти → ко́гут**
- ◆ **<черво́ного> конду́ктора пусти́ти → конду́ктор**
- ◆ **черво́ну крава́тку причіпу́ти → крава́тка**

череві́к:

- ◆ **череві́ки на ру́пах** черевики, що скриплять під час ходьби (ср, ст)
- ◆ **череві́ки на цу́гах** черевики із залізною оковою (ст)

че́рез впродовж (ст): Мені лишилося кілька днів вільних, які я використав у той спосіб, що був через два дні у Відні, а решту вдома у родичів (Шухевич)

- ◆ **<бу́ти> че́рез “ти”** бути добре знайомими, приятелями; говори-ти один одному “ти”; бути на “ти” (ст): Вона з цією Ольгою через ти, бо колись разом працювали і добре знаються (Авторка) || **<бу́ти> пер “ти”**
- ◆ **че́рез че́мність → че́мність**

черенóк буква, літера типографського шрифту (ст): На газетнім кіоску він читає великими черенками написаний наголовок про початок великого процесу ОУН (Тарнавський 3.)

черепа́ха 1. черепаха (м, ср, ст): Мого Вуйця, як був маленький, просили виступати перед гостями. Він став на стільчик і промовив нікому не знаного вёршика, якого щойно сам придумав, споглядаючи на одну із теток: “Черепаха цюця Ася в перегонах потовклася” (Авторка)

- ◆ **повзту́ мов перебі́та черепа́ха** іти дуже повільно (ст): Було п’ять хвилин по одинадцятій. Ще майже ціла година. Краще було не дивитись. Тепер час повз мов перебіта черепаха (Нижанківський)

2. підозріла, *нелевна* людина (ст)

черéхи *вул.* черешні (ст): Славні були також клепарівські черехи; в 1555 році місто видало наказ, щоби ніхто легкодушно не нищив дерев, а навпаки, щоби передміщани їх поширювали (Крип’якевич)

че́ртка риска (ст): Тепер зарисовуємо пильником невеличку й глибоку чертку на довільному місці червоної лінії. Розжарюємо на вогні вуглик і доторкаємо ним обох кінців чертки, наведеної пильником (Нова хата 1934); Під час лекції учні часто говорили тихо між собою, що перешкоджало професорові під час його викладу. Томашівський реагував звичайно таким чином, що в часі ведення лекції щокілька слів говорив: “Пс... пс... псссс”, накликаючи таким чином до спокою в класі. Дехто з учнів за кожним його “пс” давав олівцем чертку на зошиті й після години обчислював, кілька було таких черток. Пересічно начислювали около чотириста (Домбровський) || **крі́ска**

чеса́ти робити різкі, дошкульні зауваження; сварити, ганьбити; дорікати (ст) || → **бе́штати**

честь форма привітання та прощання; привіт (м, ср, ст) || → **ві́ват**

Чéхи Чехія (ст): Вона вже погодилася була з втратою першого сина, Євгена, що від 1935 року перебував десь на Чехах, але тепер, коли відходив її другий син, її материнське серце корчилося у судамах нестримного болю (Загачевський)

чигати:

❖ **чигає як чорт на добру душу** (Франко)

чим ніж, аніж (ст): Краще йди вже, дівчино, додому, чим тут будеш вичікувати казна-що (Авторка)

чимара → чамара

чінка стругалка для олівців (ст) || **чіночка**

чіночка ⇌ **чінка**

чінш плата (орендна, квартирна) (ст): Тітка вперто трималася того самого помешкання. Воно було соняшне, хоч в офіцині. І чинш був невеликий (Тарнавський 3.)

чиншівка житло, яке здають в оренду (ст)

чиншовий орендований (ст): Коло чиншової каменіці, в якій господар сам не живе, а сторож чесний, роботи завжди знайдеться багато. Ринви треба вичистити, бо ворони за ціле літо всякого сміття нанесуть на добру фіру. І комин кавки своїми гніздами позатикають, що льокаторів шляк трафляє від диму, який замість іти в комин, стелиться по всій хаті (Тарнавський 3.)

чїслити 1. рахувати (ст): Ми є нарід, що не любить числити, знаю це по собі (Боберський) || **рахувати**

2. розраховувати <на щось чи когось>, сподіватися <чогось> (ст): Я ще раз кажу, що Вільхівський з Дарою не ожениється! Нехай Вікторія на нього не числіть (Острук) || **рахувати**

число номер випуску періодичного видання (ст): Редактор "Діла" Федь Федорців був дуже працьовитий і любив писати. Бувало, каже до співробітників: "Ви можете всі йти собі до чорта, я сам число напишу!" Слово по слові – і дійшло до слова (Купчинський)

чїстий 1. чистий

❖ **чїстий як бурштїн** бідний, убогий (Франко)

❖ **чїстий як кришталь** бездоганний, праведний, безгрішний (Франко) (ст)

❖ **чїстому все чїсто**: Чистому все чисто – у кого душа чиста від сказ, той і найскверніші речі вміє бачити і висловлювати чисто і легко (Франко)

2. цілковитий, повний || **комплетний**

❖ **дай мені чїсту годїну** → **годїна**

❖ **маги чїстий спокїй** → **спокїй**

❖ **чїста кумедїя** → **комедїя**

❖ **чїсте кїно** → **кїно**

чисьцїбут вул. той, хто на вулицях міста чистить взуття (ст): Львов'яни поховалися від студені по домах. Навіть крикливі продавці цигарок та "чисьцїбути" позникали (Загачевський)

читати:

❖ **читати оченаш** → **оченаш**

❖ **читати п'атер-н'остер** → **п'атер-н'остер**

чїп дерев'яний корок

❖ **дурний як чїп** → **дурний**

чїрхати (чїхрати) чухати; дряпати (м, ср, ст) || **чїхрати**

чіхрати → **чірхати**

чіхратися (чухратися) чухатися; дряпатися (м, ср, ст)

чіча *дит.* щось гарне (м, ср, ст)

♦ **чіча ляля** → **ляля**

члбвік → **чоловік**

чоботи:

♦ **ма́ти чоботи з тої самої шкіри, що й на сраці** *жарт.* про бідну людину, яка не має взуття (Франко)

♦ **<чоботи, мѣшти> їсти прѣсять** про подерте взуття (Франко) (м, ср, ст) || **<чоботи, мѣшти> каші прѣсять**

♦ **<чоботи, мѣшти> каші прѣсять** ⇔ **<чоботи, мѣшти> їсти прѣсять** (Франко)

чбвен:

♦ **чбвен без весла́ дідька ва́рт** про непотрібну, знищену, зіпсуту річ (Франко)

чоколя́да → **чеколя́да**

чоколя́дка → **чеколя́дка**

чоколядо́вий → **чеколядо́вий**

чблем → **чоло́м**

чоло́:

♦ **діста́ти в чоло́** бути покараним (м, ср) || → **діста́ти ля́нє**

♦ **записа́ти си (собі) <то> на чолі́** дуже добре запам'ятати (ст)

чоло́вий головний, провідний (ст)

чолові́к (члбві́к) 1. людина (м, ср, ст): Уклад травлення у чоловіка представляється як канал 6–7 метрів довгий. Коли сей канал є всюди свобідний і отвертий, то спожиті страви переходять через него без перешкоди (Дрималик)

♦ **ка́ждий чолові́к до чо́гось зда́лий** кожна людина має талант (Франко)

♦ **раз чолові́к молоді́й** молодість швидко минає (Франко)

♦ **чолові́к їсть, абі́ жу́ти, а не жи́є, а́би їсти** (Франко)

♦ **чолові́ка відра́зу не пізна́єш** (Франко)

чолов'я́га мужчина, чоловік (м, ср, ст): Відвернулася від дверей, які, кланяючись, відчиняв якийсь чолов'яга у портієрській шапці (Ярославська)

чоло́м (чблем) 1. офіційна форма привітання командира до солдатів (ст)

|| **чблем, жолне́жи**

♦ **чблем, жолне́жи** ⇔ **чоло́м**

2. *вул.* форма привітання та прощання; привіт (ст) || → **віват**

чб́рний 1. чорний

♦ **діста́ти чо́рної ка́ви** → **ка́ва**

♦ **робі́ти на чо́рно** 1. *шк.* писати в чернетці (ст) || **писа́ти на бру́дно**
2. нелегально працювати (ср, ст)

♦ **те́мно мов у шлу́нку му́рина після чо́рної ка́ви** → **му́рин**

♦ **те́мно як у му́рина по чо́рній ка́ві** → **му́рин**

♦ **чо́рний як му́рин** про дуже брудну людину (Франко) || **чо́рний як са́джа, чо́рний як смола́**

Мамцина радість

Чіча доня! Чіча доня!

Бузя з кровці, бузя з моня.

Куня в доні синя-синя.

Тиняй доню! Тиню, тиню!

Видно пупку, видно майці.

Чіча доня – радість мамці.

Тупцю-тупцю! – ніжки цюпці,

А на ніжках цюпці цюпці.

Розтанцюють цюпці хлопці,

Розтанцюють киню синю.

Тиняй, доню! Тиню, тиню!

Бабай

- ◆ **Чорні валі** іст. дільниця міста – продовження Губернаторських валів від Порохової вежі в напрямкові *Високого Замку* || **Темні валі**
- ◆ **чорний як сáджа** ⇔ **чорний як му́рин**
- ◆ **чорний як смола́** ⇔ **чорний як му́рин**

2. нелегальний (ср, ст)

- ◆ **чорна робота́** нелегальна праця (ср, ст)
- ◆ **чорно працюва́ти** дуже багато і тяжко працювати; виснажувати себе роботою (ср, ст)

чорніло вул. дешеве, неякісне кріплене вино (Лучук) (ср, ст) || **шмурдяк**
чорт:

- ◆ **лиху́й як сто чортів лаба́тих** → **лиху́й**
- ◆ **тіка́ти як би чорті́ гоні́ли** → **тіка́ти**
- ◆ **хай його́ чорті́ вхо́плять** (проклі́н): Ось так, лежу в рові, дивлюся на похід і записую. Колись видрукую, може. Хто скаже: "Добре написав" – хай його вхоплять чорти! А хто скаже, що це писане серцем і кров'ю, хай по війні вибудує собі хату, хай має гарну жінку, і багато дітей, і внуків! (Селепко)
- ◆ **криву́й чорт найгірший** про кульгавого чорта (народне вірування) (Франко)

чортівський ⇔ **чортів**

- ◆ **Чортівська скала́** найвища точка (418 м) поблизу Львова, розташована поблизу с. Винники: Чортівська скала – одна з найвищих піднесенень в околицях Львова, видна з далеких місць, але зблизька захована в лісі. Прогульковців притягають туди великі звалища каміння, пісковика, фантастично уложені. Легенда каже, що чорт хотів завалити церкву св. Юра, що починала будуватися, і ніс на неї великий камінь, але запіяв когут, і скала випала з чортячих рук... З давнішої історії Чортівської скали знаємо небагато. Наприкінці XVI ст. шляхтянка Катерина Сапоровська дарувала цей ліс львівським бенедиктинкам (Крип'якевич) || **Чортова скеля́**

чортовий чортів || **чортівський**

- ◆ **Чортова скеля́** ⇔ **Чортівська скала́**
- ◆ **чортовий млин** → **млин**
- ◆ **Чортові скелі́** місцевість, де розташована *Чортівська скала*

чортопхайка ірон. тип локомотива на глухих лініях (м)

чота́ військ. взвод (ст): Чота ще стоїть у воєнному шикі, копи паде наказ чотового: "Ро-о-зійтись" – і вмиль всі розходяться (Тарнавський 3.)

чотирифронтóвий який має чотири фасади (про будинок) (ст): Вузьким коридорчиком коло притвора проховзнуввся він на широке подвір'я великого чотирифронтного будинку "Ставропіїї" (Лисяк)

чуба́рик (перев. мн. **чуба́рики**) 1. особа із Радянського Союзу за *перших совітів* (перев. військовий) (ст): – Памйонтка, люди, памйонтка: капітан – як злото, і пані – як маліна! – лепетів фотограф, махаючи ще вогкими картками. – Що би не було, а зд'єнце єст! А я вже тут не одне простояв: і панську Польську, і чубариків, і ще дещо тут перестою... Дякую панству, дякую... Дай, Боже, щастя! (Лисяк); Навіть не сказав "сервус", ніби то не він. А потім, біда знає звідки, з'явився два чубарики – і просто до Ма́рка. Щось сказали, а може, нічого – і Марко вистрілив. Один чубарик перевернувся, а Дзиг'а крикнув: "Дуба" (Нижанківський)
2. росіянин (ст) || → **каца́п**

чубок верхівка; верх: На самому чубку гори стояв Владзьо і махав до нас руками (Авторка)

◆ **лбжка з чубком** → **лбжка**

чужій:

◆ **чужі грбші не гріють** від думки про чуже багатство багатшим не станеш (Франко) (ср, ст)

❖ **чуже добро не гріє, хіба чужій кожух** про нечесно набуте добро (Франко)

❖ **чужім добром сїтій не будеш чужим** не доробишся, воно розійдеться марно (Франко)

чуйка 1. варта, засідка (ст): При тїм додав, що оба вони чекали на Собїнського на Королївській вулиці, а на розі Зеленої вулиці і вул. Бабилеча чекала чуйка, яка мала дати їм знати, що Собїнський йде додому (Шухевич)

2. інтуїція, відчуття (Лучук) (м, ср): Він має добру чуйку і ніколи ще не втрапив у халепу (Авторка)

чукуляда → **чеколяда**

чукулядка → **чеколядка**

чукулядбвий → **чеколядбвий**

чуркало (цбркало) джерело (ст)

чути:

◆ **мбрес чути** → **мбрес**

◆ **на власні вуха то чув** → **вухо**

◆ **на свої вуха то чув** → **вухо**

◆ **чути жаль** → **жаль**

чухрай (цюхрай) вул. 1. злодій (ст) || → **злбдїй**

2. гармонїст (ср, ст)

3. простак (ст) || **цбльо**

◆ **юсько чухрай (цюхрай)** ⇔ **чухрай**

чухрати 1. обрїзати галуззя на деревині (ст)

2. вул. красти (ст) || → **бухати**

3. вул. грати на гармоні (ср, ст)

4. чухати; дряпати (м, ср, ст) || **чїхрати**

чухратися → **чїхратися**

Ш

ша *вул.* тихо (ср, ст): Ти знаєш, я роблю, як мені скажуть, – і ша (Нижанківський)

шаба́га *вул.* обірванець (ст)

шабасі́вка 1. булка (ст)

2. вид горілки (ст)

шабасува́ти *вул.* святкувати (ст)

шабату́рка *вул.* 1. палітурка (ст)

2. футляр для окулярів (ст)

ша́бер *вул.* непотріб, дрантя (ст): Нащо ти купуєш той шабер, нема на що глипнути. Видайніше купити якусь файну річ в маґазині, ніж те дрантя з Краківського (Авторка) || **шмельц**

ша́бесго́й *знев.* 1. єврейський послужник (ст)

2. шанувальник євреїв (ст)

шабра́вий → **шубра́вий**

ша́йба *вул.* мішень для стрільби (ст)

ша́бри *згод., вул.* інструменти для владування (ст)

ша́йгіц *вул.* 1. *знев., ірон.* недотепа, дурень (ср) || → **бевзь**

2. бешкетник, зірвиголова, шибеник (ст) || → **ваґабунда**

шайо́вий *вул.* огидний, бридкий; несимпатичний, непривабливий (ст) || **шубра́вий**

шалабо́йдик чарка (ст): Словом, протягом одного дня пан Матуляк став славною людиною на Богданівці, а його популярність найбільш переконливо можна було зміряти тими гальбами пива і “шалабойдиками” сивухи з “вурштом” на виделці, що він їх того дня розпродав (Керницький) || → **ббйдек**

шалапу́т легковажна, непутяща людина; шалапут (м, ср, ст) || **шалапу́та, шалопа́й**

шалапу́та ⇔ **шалапу́т** (ст)

шалéта *вул.* вид одягу без рукавів; жилет (ст) || → **го́рсет**

шалі́к шарф (м, ср, ст): Дідуньо, як чув, що буде хорий, то вбирав теплу зимову шапку (навіть вліті), обвивав шию грубим шаликом і так ходив по хаті кілька днів (Авторка)

шалопа́й ⇔ **шалапу́та** (м, ср, ст)

ша́мпан шампанське вино (м, ср, ст): І на цілу салю почулося: “Данка п’є тільки шампан. Шампа́на для Данки!” (Авторка)

ша́нґля 1. істерична жінка (ст)

2. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклю́вка**

шандала́вий занедбаний, знищений (ст)

ша́ндар 1. жандарм (ст)

2. жорстока, бездушна людина (ст)

♦ **нидо́брий (недо́брий) як ша́ндар** про бездушну, лиху людину (ст): Такій нидо́брий як ша́ндар (Франко)

ша́ндрій-ма́ндрій-во́йтек людина, яка не дотримує слова; баламут (ст)

ша́пка:

◆ **барабо́ля в шапкáх → барабо́ля**

ша́плик невисока, широка дерев'яна посудина без кришки (ст): На балконах недвижно стояли олеандри в дерев'яних шапликах (Франко)

шара́ги вішалка-стійка (ст): Повісь свій плащ на коритарі на шарагі – там ще є вільно (Авторка); Якось раз якийсь чи неповоротний, чи, може, хтось у своїй грубості, але рішучо не зі злочивости, вчинив якусь прикрість Полянському, але вже не тямлю, яку. Тоді старий підступив до шарагів, взяв свого капелюха і сказав: "Коли ви мене не шануєте, я іду від вас пріч і більше до вас не верну!" (Шухевич)

ша́рак вул. поліціант (ст) || → **гліна**

ша́рварок 1. примусові дорожні роботи (ст)

2. безлад (ср, ст) || → **байзель**

3. галас, метушня (ср, ст) || **ре́йвах**

ша́ржа військ. офіцерське звання, чин (ст): Був я довгий час на фронті, і мене зробили четарем. Маю гарні відзначення. Маю скінчену четверту клясу. Вони знають, кого роблять шаржою (Боберський); От тоді залунав гострий свист і на народ ринула з бічних вулиць шаржа кінної поліції (Береза)

ша́рий сірий (ст)

◆ **ша́ра мо́рда → мо́рда**

◆ **ша́рий писк → пісок**

шарі́вка 1. надвечір'я (ст): Займало час, бо займало, але справедливість вимагає, щоб додати ще й цю подробицю до оповідання, що Липач завжди знаходив час на те, щоб молитовник почитати. Особливо у вечірній час, у шарівку (Тарнавський З.)

2. сорт зимових груш сіруватого кольору (ст)

шарло́тка кул. пиріг із яблуками (м, ср, ст)

ша́рмант галантний мужчина, гречний, ввічливий до жінок (ст)

ша́рмантний галантний, гречний, ввічливий до жінок (ст): Це була ще відносно молода, повна енергії людина, досить елегантно зодягнений, по-військовому випрямлений, "шармантний", певний себе професор (Домбровський)

ша́рнути 1. вдарити (ст): Сивух хотів ще щось сказати, але повітря несамовито завирувало коло ушей і шарнуло його по обличчі, наче в'язанкою вербового пруття (Нижанківський) || → **вгату́ти**

2. випити алкоголю (ст): Пішли, шарнемо собі по келішечку (Авторка) || → **го́льнути**

ша́рпатися 1. бути непривітним, спілкуватися різко, грубо (м, ср, ст)

◆ **ша́рпатися як вош на мотузку́** про непривітну людину (ст)

2. витратити гроші (більше, ніж звичайно) без потреби, надмірно, щоб задовольнити *гонор* чи *забаганку* (ср, ст): Але вони вже шарпнулися на того весіля, та пощо стільки видатків, але то що, то гонори (Авторка)

ша́стати вул. 1. вештатися, тинятися (м, ср, ст) || → **валáнцяти**

2. красти (ст) || → **бухати**

3. шукати (ст)

4. косити (ст)

ша́тня роздягальня, гардероб (ст): Ти так і будеш в салі сидіти в куртці? Віддай своє і моє ўбрання до шатні (Авторка)

ша́фа *вул.* музичний автомат (ст) || **гра́юча ша́фа**

♦ **гра́ти як старá ша́фа** про розстроєний музичний інструмент (ст): Він, обмацавши швидкими пальцями гармонію, звертає в мій бік за-тягнені більмом очі... "Ясю, твоя гармонія грає як стара шафа!" (Нижанківський)

♦ **гра́юча ша́фа** ⇆ **ша́фа**

♦ **ша́фа впáла <на го́лову>** про того, хто несподівано зібрався одружуватися чи раптово одружився (ср)

♦ **ша́фа гра́є 1.** усе добре (ст): Василю, ти дивись по цілій сотні – не лише в нашій чоті, – щоб шафа грала! Ясно? (Лисяк) || → **всьо (все) гра́є**

2. відбувається кіносеанс (ст): Оскільки того дня "шафа грала" (тобто показували кіно), то я пішов дивитись якийсь фільм, якого ще не бачив (Овад)

♦ **ша́фа гра́є, а бамбе́тель скáче** ⇆ **ша́фа гра́є 1**

ша́хер-ма́хер (ша́хер-ма́хер) обман; махінація, шахрайство (ср, ст) || → **ма́хер**

ша́хер-ма́хер → **ша́хер-ма́хер**

ша́храй 1. шахрай, ошуканець (м, ср, ст)

2. *шк.* надрукований скорочений текст обов'язкового у шкільній програмі твору класичного автора та коментар до нього (ст) || → **брик¹**

шахра́йка *шк.* шпаргалка (ст)

шахрува́ти обманювати, ошукувати (м, ср, ст)

шахрува́тися їхати, проходити, проникати за допомогою хитрощів, без квитка (на спортивні змагання, до театру тощо) (ст) || **шварцува́тися**

шах-шех-ту́р шах. шах (ст): Шах-шех-тур, коли, наприклад, ходом скакуна загорожено одночасно короля, королеву й вежу (Горбач)

шац надзвичайний, чудовий (ст): Хто не знає цьотку Баньдзюхову? То шац кубіта, кажу я вам. Як зроби баль, ну то муровий. І ціла гебра прикнає там (із пісні) || **ша́цний, суперо́вий**

♦ **шац хлопа́ка** → **хлопа́ка**

ша́цний ⇆ **шац** (ст)

шацува́ти цінувати, поважати, шанувати (ст): Дурень я — от що! Я все ж таки вище шацував Оришку. Повинна була бодай дати знати мені, що вискакує заміж (Вільде) || **ма́ти шацу́нок**

шацу́нок повага, шана (ст)

♦ **ма́ти шацу́нок** ⇆ **шацува́ти**

шва крав. шов (ст) || **шев**

шва́б 1. *вул.* німець (ст): Юську, а ти знаєш, що наш Ясько Пацалиха, себто Іван Потіха, також десь там із швабами на фронті? (Загачевський)

♦ **шва́ба підпустіти** *вул.* обманути, ошукати (ст) || → **віківа́ти**

2. (*перев. мн. шва́би*) тарган (Лучук) (ст) || **карако́н**

шва́гер (шва́гер) 1. брат дружини або чоловіка (м, ср, ст): Хто хотів співати, виходив на середину. Я зголосив пісню "Послухайте, люди", її ніхто не знав. Я заспівав: "Послухайте люди, Що вам дядько загра. На Замарстиніві Забив швагер швагра". Сотня ревнула сміхом. Я стояв задоволений. Але як почув: "Сідай, дурню! Чого пхаєшся?", а навіть хтось крикнув: "Далой с нім!" — тоді стали мені сльози в очах. Така прекрасна наша львівська пісня! Я сів. Чому

вистіями мене? “Це не літературне, – сказав Юсько-мовознавець, – слова й наголоси”. “А ти маєш літературне ім’я, Юську?” – спитав я. “Ох, це так мене звали у Львові. Я тепер Осип”. Ніби чому, думаю собі, ми не маємо збагачувати нашої мови? Чому відкидати слова? І я подумав, що в сотні ніхто не розуміє справжнього мистецтва. За той час вибирали пісню. Якийсь січовик з Карпатської України заспівав її. Це була “Чорна кура”. Дістала більшість голосів. Я був “за”, з принципу. За регіональні пісні [...] Така сама дурна пісня, як моя. А може, моя краща. У ній забив шваґер шваґра. А тут? Але Юсько сказав, що “Чорна кура” – фольклор, народне мистецтво, а моя – батярське мистецтво. Чому – не розумію (Селепко) || **шваґрб**

2. чоловік сестри (м, ср, ст)

шваґёрка (шваґёрка) 1. дружина брата (ср, ст) || **шваґрбва**

2. сестра чоловіка або дружини (ср, ст) || **шваґрбва**

шваґёр → **шваґер**

шваґёрка → **шваґёрка**

шваґрб ⇔ **шваґер** (м, ср, ст): Вдарились в лідь, друже командире? Це, кажуть, шваґро вас споминає (Лисяк)

шваґрбва ⇔ **шваґёрка**

шва́йка 1. гостре з обох кінців шило (ст)

❖ **золотá шва́йка мур пробиває** про підкуп (Франко)

2. кравчиня (ст)

швайнэри *вул.* гроші (ст) || → **го́пи**

швайнбога *вул., знев.* підла, непорядна людина; негідник (ст) || → **креату́ра**

шва́йцар дрібна монета; крейцар (ст)

шварґотáти (шваркотáти) 1. говорити іноземною мовою, не зрозумілою для слухачів (ср, ст)

2. говорити швидко і невиразно (ср, ст)

шваркотати → **шварґотáти**

шварц 1. чорна паста до взуття; вакса (ср, ст)

◆ **шварц, мідло, повідло** усяка всячина (ср, ст) || **шварц, мідло, повідло і різні делікатеси**

◆ **шварц, мідло, повідло і різні делікатеси** ⇔ **шварц, мідло, повідло**: Та крамниця славилася на цілу околицю. Бабця називала її “шварц, мидло, повідло і різні делікатеси”, бо там можна було купити все, чого душа потребує (Крушельницька)

◆ **ясне як шварц жарт.** очевидне, цілком зрозуміле (ст): Розуміється, це ж ясно як шварц: майстер падає в калабану, купається з вухами в дощівці, яка водночас прохолоджує його заґазовану лепету (Керницький) || **ясне як дірка в парасолі**

2. *вул.* обман; махінація (ст) || → **ма́хер**

3. *вул.* контрабанда (ст)

4. *вул.* проїзд без квитка (ст)

◆ **на шварц** *вул.* задармо, без квитка (ст): Він заїхав на шварц (Авторка); Заля театру була менша, ніж заля “Народнього Дому”, і звичайно була виповнена публікою, переважно молоддю, яка старалася дістатися задармо – “на шварц” (Шухевич)

шва́рцер шахрай, пройдисвіт, крутій (ст): Бистре око виловлює шварцерів,

що намагаються триматись середини відділу і таким чином зменшити дистанцію бігів в обидва боки (Лисяк) || → **видриду́шник**

шварцма́ма вул. звідниця (ст)

шварцува́ти вул. 1. займатися контрабандою (ст) || **пачкува́ти, шмугелюва́ти**

2. ⇨ **шварцува́тися 1**

шварцува́тися 1. їздити, проходити, проникати без квитка (на спортивні змагання, до театру тощо) (ст): Не бракувало і пасажирів, що шварцувалися на даху [поїзда], часто ризикуючи своїм життям (Криницька) || **шахрува́тися, шварцува́ти**

2. хитрощами ухилитися від праці, навчання тощо (ст)

шведува́ти бути неспокійним, шуміти (ст): Він опер свою паличку зі срібною ручкою на першій лавці, глядів на землю і час до часу махав тою паличкою в ту сторону, де – після його думки – хлопці “шведували”, себто не були спокійні (Шухевич)

швець шк. професор (ст)

швидри́га вул. швець (ст) || **швидригу́ля, швиргу́ля**

швидригу́ля ⇨ **швидри́га**

швиргу́ля ⇨ **швидригу́ля**

швімати вул. їхати (ст): Трохи пішки, трохи швімай – і вже (Нижанківський)

швімки вул. чоловічі пляжні шорти; плавки (ст): Вони пішли в картоплю, повдягали “швімки” і, розганяючись здалеку, один по одному бебевхали в воду (Керницький)

швіндель вул. обман, шахрайство (ст) || → **ма́хер**

швіндлюва́ти вул. обманювати, шахрувати (ст)

швіц важка, неприємна, обтяжлива робота (ст)

♦ **ма́ти швіц** тяжко, виснажливо працювати (ст) || **швіцува́ти**

♦ **під швіц** із поліційним ескортом (доставити затриманого до місця його проживання) (ст)

швіцува́ти ⇨ **ма́ти швіц**

швунг запал, натхнення (ст): Настрій, хоч погідний, але якось не видно спеціального “швунгу” (Нова хата 1937); Я нині геть не маю швунгу до роботи (Авторка)

шев крав. шов: Коли ж розпрасуємо той шев, тоді приступаємо до дальшого вправування (Повний курс); Шва по зверхному рукаві іде рівно зі швою рамен так, що рукав має три шви (Повний курс) || **шва**

ше́вський:

♦ **доводити до ше́вської па́сії** → **па́сія**

♦ **допроваджувати до ше́вської па́сії** → **па́сія**

♦ **ше́вска (ше́вська) па́сія** → **па́сія**

♦ **ше́вска (ше́вська) па́сія бере́** → **па́сія**

♦ **ше́вска (ше́вська) па́сія огорта́є** → **па́сія**

шевче́нківський:

♦ **Шевче́нківський гай** частина міста між *Високим Замком*, *Знесінням* та *Личаківською вулицею* || **Ка́йзервальд**

шек порода голубів (ст): Голуб’ятник ховає голубів за пазуху і дивиться вгору: “Бачите того шека?” – “Де?” – “Над Жовківською, напроти цієї малої хмаринки” (Нижанківський)

ше́львах (ше́льдвах, ші́льдвах, ші́льдвах) вартовий (ст)

шэльдвах → **шэльвах**

шэлька крав. шлейка (ст): Спідничка на шельках надівається до шкоцької блюзки (Нова хата 1933)

шэльма 1. шахрай; хитрун (ст) || → **видридүшник**

2. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклювка**

шельмóвство крутіїство, шахрайство (ст) || → **ма́хер**

♦ **намовля́ти на шельмóвство** схиляти до поганого, злого (ст)

шельмува́ти хитрувати, шахрувати (ст)

ше́птаний сказаний пошепки (ст)

♦ **ше́птана пропага́нда** → пропага́нда

ше́рма фехтування (ст) || **ше́рме́рка**

ше́рме́рка ⇔ **ше́рма**

ше́рсть:

♦ **про́ти ше́рсти гла́дити** говорити або робити щось неприємне (Франко)

ші́ба:

♦ **диві́тися як на ма́тову ші́бу** не зважати, не помічати (Нижанківський): "Чого, властиво, угукаш?" – Я подивився на нього як на матову шибу. "А ти чого говориш, якби в тебе на розумі був чиряк? Про що, властиво, йде?" (Нижанківський)

шіба́ти:

♦ **шіба́ти собо́ю** ⇔ **шіба́тися 1:** Тепер війна, треба сидіти дома, а не шибати собою (Нижанківський)

шіба́тися 1. кидатися, метатися (ст) || **шіба́ти собо́ю**

2. бігати, галасувати, метушитися (перев. про дітей) (ст)

ші́бениця:

♦ **що бу́де, то бу́де, – ші́бениці не бу́де** хоч справа й небезпечна, але все ж таки на неї можна зважитись (Франко)

шибну́ти майнути (про думку) (ст): "Поковані", – шибнуло в голові (Лисяк)

шибува́ти пересувати залізничні вагони (ст)

шибу́нок незаконна справа; спекуляція (ст)

шика́на вул. переслідування (ст)

шильд вивіска (ст): Будинок музичного товариства з великим залом збудували у сецесійному стилі в 1907 році за проектом Владислава Садовського, теж професора Львівської політехніки, де він очолював кафедру артистичного рисунку... У будинку був магазин музичних інструментів Владислава Бачинського, а також такі, менше пов'язані з музикою, заклади, як майстерня емальованих таблиць (шильдів) Євгена Маріана Унтера чи ювілейна крамниця Едмунда Вара (Мельник І.)

шúльдвах → **шéльвах**

шúмон двірник, сторож (ст): Штори крамниць і ресторанів із лоскотом засу-
валися, гасли світла у вікнах, прохожі підбігали трухцем і щезали в челюстях
будинків. "Шимони" замикали брами (Керницький) || → **двёрник**

◆ **мáти шúмона** <в голові> бути несповна розуму, дурнуватим ||
→ **мáти бзіка**

шимонóва 1. жінка-сторож (ст) || **двёрничка, шимонцьóва**

2. дружина *шúмона* (ст) || **шимонцьóва**

шимонцьóва ⇄ **шимонóва**

шúна:

◆ **із шúни пшик** → **пшик**

шинквáс прилавок (ст): Корчмар сперся долонями на край шинквасу і, поволі
похитуючись, мене в зубах цигарку (Нижанківський)

ширóкий:

◆ **на ширóку скáлю** → **скáля**

◆ **ширóкий світóгляд** → **світóгляд**

ширóко:

◆ **ширóко як плáхта і тóнко як нítка** → **плáхта**

шúршний:

◆ **на шúршу скáлю** → **скáля**

шúхта вул. робоча зміна (ст)

шíльдвах → **шéльвах**

шіми гостроносі туфлі або напівчеревики (ст)

шістак 10 грошів (ст): Я лишився знова без знайомих, а що найважніше, то те,
що хліб, який я мав на дорогу, вже кінчився, а грошей зовсім небагато в мене
було, бо по сплаченні подорожі та нічлігу в заїзді, лишилося в мене лиш чотири
шістаки (Нагірний)

шістдесять шістдесят

◆ **шістдесять шість карт.** вид гри (ст): Брат мав карти й вони грали в
"шістдесять шість" (Нижанківський)

шістка монета найнижчої вартості (ст) || → **шúстак**

шкáпа знев. 1. старий кiнь (м, ср, ст) || → **кiнь**

2. стара спрацьована жінка (м, ср, ст)

шкарáда погань, паскуда (ст): – Миця! – зрадів Боровський. – Ти, шкарудо
якась! У таку спеку і знову без парасольки! Ти вже забула свій останній соняш-
ний удар (Марська)

шкарáдний 1. огидний (ср, ст)

2. неохайний, занедбаний (ср, ст)

шкарп залізничний насип (ст): Через річку вела кладка і міст на висипанім ви-
соко "шкарпі" (Криницька); і такі, бачите, дива траплялися колись у Львові, а ще
весною, коли розцвітали каштани і так одурманююче пахла черемха на Старо-
му цвинтарі, коли вечори були такі місячні, що магістрат забороняв світити на
Копитковому вуличні ліхтарі, коли по всіх парках, городах і шкарпах снувались
закохані пари, мов химерні з'яви з Царства Тіней... (Керницький)

шкарпéтка → **скарпúтка** (м, ср, ст)

шкарпúтка → **скарпúтка** (м, ср, ст)

шкартува́ти утікати (ст) || – **бру́кати**

шкваро́к 1. кул. шкварка (м, ср, ст)

2. ірон. непосидюча дитина (м, ср, ст): То такий малий шкварок, що в напрузі тримає всі двадцять чотири години, не можна і на хвилю відвернутися (Авторка)

шкес вул. 1. недосвідчений залицяльник (ст)

2. чолов'яга, незнайомиць (ст) || **фра́єр**

шкі́ра (скі́ра) 1. шкіра

◆ **брання́ в шкі́ру** биття (ст): У третій класі забагато вже було міщанським синам братям С. того “брання в шкіру”, тому перед екзакуцією сказали вони п. професорові, що їм уже забагато тої забави, та відійшли зі школи. Півроку опісля оба поженилися (Нагірний)

◆ **вугарбувати шкі́ру** сильно побити (ст) || → **вугаратати**

◆ **вугарбувати шкі́ру** ⇔ **вугарбувати шкі́ру**

◆ **вугарбувати шкі́ру** ⇔ **вугарбувати шкі́ру**

◆ **всугпати в шкі́ру** побити (ст) || → **вугаратати**

◆ **да́ти в шкі́ру** дати прочухана; набити, відлупцювати (ст): Роман Денисюк написав недавно із старшинської школи, і він трохи лихий на Тебе, що Ти не поїхав з ними, але “викрутився”. За те обіцяє Тобі дати в шкіру (Лисяк) || → **вугаратати**

◆ **де́ртися якбу́ шкі́ру** здійма́ли → **де́ртися**

◆ **діста́ти в шкі́ру** бути покараним (ср, ст) || → **діста́ти ля́не**

◆ **діста́ти поза шкі́ру** ⇔ **діста́ти в шкі́ру**

◆ **засма́літи шкі́ру** → **засма́літи**

◆ **набра́ти в шкі́ру** бути побитим (ст): Сядьмо, хлопці. Треба ж чоловікові сказати. Іде там, де ми в шкіру набрали (Лисяк)

◆ **робіти, аж скі́ра з рук лі́зе** → **робіти**

◆ <у не́го, не́ї> **лиш шкі́ра та ко́сти** 1. про дуже худу людину (м, ср, ст)

2. про змарнілу, виснажену людину (Франко) (ср, ст)

2. вул. негарна дівчина (ст)

шкірити:

◆ **шкірити зу́би** сміятися; усміхатися (м, ср, ст) || **шкіритися**

шкіритися ⇔ **шкірити зу́би**

шкі́ц ескіз (ср, ст)

шкло скло (м, ср, ст)

◆ **ти не зі скла** ти не прозорий, не заступай, відійди (м, ср, ст) || **твій та́то на шкложаво́ді не працюва́в**

шкложаво́д скложавод (м, ср, ст)

◆ **твій та́то на шкложаво́ді не працюва́в** ⇔ **ти не зі скла** (м)

шкляни́й скляний (м, ср, ст)

шкля́нка склянка (м, ср, ст): Прибулий з усміхом вибачається, опісля одним махом перехилиє налиту шклянку горілки (Лисяк)

шкпо́п знев. німець-поліцай (ст) || → **глі́на**

шкбо́цький 1. шотландський (ст)

2. картатий; у *кратку* (ст)

шкраб 1. хлопчина (ср, ст) || → **бейлик**

2. *шк.* учень молодших класів (ст)

шкрабáк *шк.* чорнильне перо (ст)

шкра́би старі черевики або чоботи (ср, ст) || **шлапа́к**

шкрабіп'юрко *знев., ірон.* 1. урядовець низького рангу (ст)

2. посередній письменник із великими амбіціями (ст)

шкрі́бати (шкря́бати) писати (перев. недбало) (м, ср, ст) || **шра́йбати**

шкробну́ти боляче вдарити (ст) || → **вга́тути**

шкряба́ну́на *ірон.* писанина, твір (м, ср, ст): Уривок із моєї "шкрябанини"

був поміщений в одному із чисел "Батьківщини" під наголовком "Нічна виправа" (Загачевський)

шкря́бати → **шкрі́бати** (м, ср, ст)

шку́т (шкуц) 1. мала дитина (ст)

2. людина низького зросту (ст)

шкúц → **шку́т**

шлапа́к 1. старий, зношений чобіт або черевик (м, ср, ст) || **шкра́б**

2. *військ.* рядовий (ст)

шлапа́цький *військ.* який стосується *шлапака* (ст)

♦ **шлапа́цька багнечáйка** *ірон.* багнет (ст)

шлі́сак *вул.* ніс (ст) || → **каля́фйор**

шлі́ф лоск (ст)

♦ **набра́ти льві́вського шлі́фу** набути манер міського товариства, стати міщанином (ст) || **злеопо́лізува́тися**

шлі́фува́тися набиратися добрих товариських манер (ст)

шльо́хання 1. схлипування (ср, ст)

2. шморгання (носом) (ст)

шльо́хати 1. схлипувати (ср, ст)

2. шморгати (носом) (ст)

шльо́цок *вул.* бандит (ср)

шлю́б:

♦ **вбра́тися як до шлю́бу** → **вбра́тися**

♦ **зайту́ пе́ред шлю́бом** завагітніти, не перебуваючи у шлюбі (ср, ст)

шлю́бний весільний

♦ **шлю́бний а́нцуг** → **а́нцуг**

♦ **шлю́бні ме́шти** → **ме́шти**

шлю́г 1. недокурок (ст): Коло вікна сиділи хлопці, нахилені над пивом. Усі курили, навіть малий Стефко Пурцель. Бенькарт не вмів курити, але рвався до шлюгів (Тарнавський 3.) || → **бо́мок**

2. втягування тютюнового диму під час куріння; затяжка (ст)

♦ **шлю́га дава́ти** під час куріння втягати дим глибоко в легені й видихати його "кільцями" (ст)

шлю́гати втягати дим глибоко в легені (під час куріння) (ст)

шлю́зрак (шлю́срок) парадний, святковий піджак (ст): А ті професори, до речі, ще старої школи, видавалися мені не людьми, а просто півбогами. Деякі з них у "циліндрах", у "шлюзраках", з паличками зі срібними ручками, часто в "цвікерах" на чорному шовковому мотузочку й майже обов'язково в черевиках

“на рипах”, які при кожному кроці зично рипіли, самою своєю появою наповняли серця бідолашних “штубаків” страхом і трепетом (Береза)

шлюмэрок пообідній сон (ст)

шлюс досить, кінець, годі (ср, ст): Третього дня Рурка, що ніколи не пив за свої гроші й вмів розповідати дуже багато історій, при зустрічі на Грудку у Зісля над пивом говорив йому просто в ніс: “Ти є фраір. Я б на твоїм місці пішов до нього до хати, й шлюс! Пощо цяцькатися?” (Нижанківський)

◆ **зробіти шлюс** закінчити справу (ст)

◆ **шлюс, Параню, по кохάνю** про кінець (часто неочікуваний) справи, розмови тощо (ср, ст) || **юж, Параню, по кохάνю**

шлюсрок → **шлюэрак**

шлюсувати вул. приходити (ст)

шлюфка крав. 1. петля на одязі для ремня, пояса (ср, ст)

2. петля-вішак на одязі (ср, ст)

шлючок 1. недокурок (ст) || → **бóмок**

2. цигарка-самокрутка (ст): Мене намовляли товариші, щоб я також заку- рив, а що я не вмів скручувати “шлючків”, то один з товаришів скрутив його, склеїв власною слиною і подав мені (Шухевич)

шлябан 1. шлагбаум (ст)

2. вул. вид ліжка (ст)

шляг → **шляк**

шляйфи → **шляфи**

шляк (шляг):

◆ **<a> жеби тебе <т> шляк наглий трафив** (лайка, проклін)

◆ **<a най тебе> наглий шляк трафить** (лайка, проклін): Ось хтось, мабуть, попав на якусь трубу чи гайку, бо вагоном проноситься со- ковите: “...тебе наглий шляк трафить!” (Лисяк)

◆ **<a най то> шляк трафить** (лайка, проклін): Місько відмахнувся: “А най то шляк трафить! А то свобода!” (Нижанківський); Паньствова пуса- да: вулиці замітати! А ней ті шляк трафи з паньствоваю пусадуо! І метрику пириниси, ну! (Рудницький)

◆ **<a най то> ясний шляк трафит (трафи)** (лайка, проклін): Місько відмахнувся: “А най то ясний шляк трафить! А то свобода!” (Нижан- ківський); Кухня не прийшла, бо не могла знайти сотні, і нас мало не трафив ясний шляк! Відомо-бо, що без хліба й чорної кави найбільш геройське сер- це падає в самі штани, і його годі знайти (Селепко)

◆ **a шляк би тебе впік** (лайка, проклін) (Лисяк)

◆ **<a> шляк би ті <те, тя, то> трафив** (лайка, проклін)

◆ **шляк холэру трафив** (лайка, проклін) (Франко)

шлякувати вул. 1. клясти, проклинати (м, ср, ст)

2. уживати лайливі слова; лаятися (ср, ст)

3. виявляти незадоволення; нервувати, обурюватися (м, ср, ст)

шлямазэрний знев. неохайний, недбайливий; нестаранний (ср, ст)

шлямазэрник знев. неохайний, недбалий чоловік; нехлюйник (ср, ст) ||

→ **кирїнник**

шлямазэрниця знев. неохайна, недбала жінка; нечупара (ср, ст) || →

кирїнниця

шля́мпа *знев.* 1. ⇔ **шлямаза́рниця** (ст)

2. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклю́вка**

шлямува́ти *вул., злод.* ошукувати, обманювати (спільника) (ст)

шля́уг (шля́ух) шланг (ст): Мені якраз треба купити якийсь шляух – поливати город, та все відкладаю на потім (Авторка); У страшну спеку ми, дітиська, чіпали до помпи шляух та обливалися водою. Деякі перехожі теж могли постраждати (Авторка)

шля́ух → **шля́уг**

шля́фи (шля́йфи) леза ковзанів зі шнурками-зав'язками; ковзани (ст)

|| → **лі́жви**

шля́фрок жіночий хатній халат (ср, ст): Пані дому може ходити в шляфрок у лиш рано, через день повинна бути старанно зачесана і мати на собі сукню, не нову і стрійну, але порядну, не пімняту і не брудну. Вигляд її має гармонізувати з оточенням. Зав'язана голова хустиною, патинки дозволені лиш до 9 год. рано в наших умовах життя. По 9-тій може вже все хтось чужий зайти в хату, а як неприємно тоді втікати, перебиратись і чепуритись (Переписи); Спершу виглянула трохи розвіяна голова, що своїми рисами нагадувала Орка, потім ціла невисока, доброго вигляду постать, що поквално натягала на сорочку шляфрок (Ярославська) || **шля́фрочок**

шля́фрочок ⇔ **шля́фрок**

♦ **я́блука в шля́фрочках** *кул.* яблука, обсмажені у збитих яйцях з мукою; у *клярі* (ср, ст): Треба буде на снідання зробити яблука в шляфрочках, то така смакота до ранішньої кави з молоком (Авторка); До м'яса був сос і картопля (Оксана від початку війни не їла картоплі), і потім чудові, "у шляфрочках" яблука (Марська)

шля́чок ⇔ **шля́к**: Пані Кунегунда, що якраз верталася з нашою господинею з базару, вспіла ще послати йому на прощання кілька шлячків і дві-три кольки в печінки, що мало, зрештою, цілком реторичний характер і нікому не шкодило, ні псові, як то кажуть, ні вівсові (Керницький)

☛ **а шля́чок би тя ясне́нький тра́фив** (проклін)

шма́йгелес (шма́йделес) 1. *вул.* єврей (ст): Прошу отця єґомостя, він є мішанець, зі шмайгелесів, але я походжу з чисто руської фамілії (Керницький) ||

→ **бібер**

2. неохайний, брудний чоловік; нечупара (ст) || → **кирі́нник**

шма́йделес → **шма́йгелес**

шма́йсер *військ.* автомат (ст): Стою на стійці. Слухаю. Тиша. Така тиша дуже діє на нерви. Тримаю готовий шмайсер і витріщую очі, аж болять. Нічого не видно (Селепко)

шма́рк → **сма́рк**

шма́рка́тий → **сма́рка́тий**

шма́рка́ч → **сма́рка́ч**

шма́рка́чка → **сма́рка́чка**

шма́рку́ля → **сма́рку́ля**

шма́рові́дло *знев., ірон.* косметика (ср, ст)

шма́рово́з (сма́рово́з, шмі́рово́з) неохайна, брудна людина; нечупара (м, ср, ст) || → **кирі́нник**

шмат:

♦ **шма́т ча́су** → **час**

шма́та 1. ганчірка (м, ср, ст)

2. *знев.* одяг (м, ср, ст)

3. *знев.* жінка легкої поведінки; повія (ср, ст) || → **вінкліювка**

4. *знев.* лукава, підступна, ненадійна людина (м, ср, ст): Той Стефко – то не хлоп, а шмата, з ним ніякої справи не полагодиш, завше підведе (Авторка)

|| → **баламу́т**

5. безвольна, легкочушна, безхарактерна людина (м, ср, ст)

шма́ття *знев.* білизна (перев. постільна) (ст)

шма́тяний (шмаця́ний) виготовлений із тканини (м, ср, ст): Я відчув сильний біль у боці. Відкрив очі й побачив шмаляний большевицький чобіт, що замахнувся ще раз до удару (Селепко)

шмаця́рка (шмаця́рка) *знев., ірон.* жінка, яка любить купувати одяг (часто без потреби) (ср, ст)

шмаця́рня (шмаця́рня) *вул., знев.* люди низького соціального становища (ст): До Фукса, знаєш рік Вишневецьких і Льва Сапіги. Там, де перед війною не така "шмаця́рня" заходила, як ми (Загачевський)

шмаця́ний → **шмаця́ний**

шмаця́рка → **шмаця́рка**

шмаця́рня → **шмаця́рня**

шмельц 1. непотріб, дрантя (ср, ст) || **ша́бер**

2. дріб'язки, дрібнота (ср, ст)

3. *карт.* дрібні карти (ср, ст): Сам шмельц на руках (Авторка) || **пліхта**

шме́ргель:

♦ **ма́ти шме́ргля** бути несповна розуму, дурнуватим || → **ма́ти бзі́ка**

шмердо́лінек *вул.* хитрун (ст)

шмі́нка → **шмі́нка**

шмі́ргати *вул.* швидко втікати (ст)

шмі́ла *вул.* нездара, недотепа (ст)

шмі́нка (шмі́нка) губна помада (ср, ст): Це дивно, але я бачу цю жінку такою, якою вона є: без пудру, без цієї безсоромної верстви шмінки, без цього погано зафарбованого волосся, без цієї штучної пози, і ще раз переконуюсь, що я її звідкись знаю (Вільде); Спершу наложила на лице верству крему, опісля шмінку і припудрилась (Острук)

шмі́р 1. дьоготь (ср, ст): Це не бомба, а шмір до коліс (Керницький)

2. бруд (ст)

3. *вул.* варта, сторожа (ст)

♦ **стояти на шмі́рі** ⇔ **шмі́рува́ти**

♦ **трима́ти шмі́р** ⇔ **шмі́рува́ти**

шмі́рак 1. жовнір (ст)

2. *злод.* той, хто стоїть на варті під час крадіжки (ст)

шмі́рово́з → **шма́рово́з**

шмі́рува́ти вартувати, сторожувати, пильнувати (ст) || **стояти на шмі́рі,**

трима́ти шмі́р

шмі́рус *вул.* пияк (ст) || → **алкого́лик**

шміс *вул.* рубець, шрам на обличчі від удару шпагою (ст)

шмондати *вул.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грімати**

♦ **шмондати кобіту** ⇔ **шмондати**

шмондонбгий який має криві, іксоподібні ноги (ст)

шмонтолоха *вул.* жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклювка**

шмоньдзя *вул., вульг.* 1. жіночий статевий орган (ст) || → **кацамбнія**

2. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклювка**

3. неохайна жінка; нечупара (ст) || → **кирїниця**

шморгнути вдарити (ст) || → **вгатїти**

шмугель *вул.* нелегальне перевезення товару через кордон; контрабанда (ст)

шмугелювати *вул.* нелегально перевозити товар через кордон; займатися контрабандою (ст) || → **шварцувати**

шмугляр *вул.* контрабандист (ст): Часом до мого діда заходили шмуглярі, що переходили границю і приносили вістку від молодшого сина, а мого стрийка, Іванка з Кракова (Микула) || → **авіатор**

шмўляти *вул.* 1. швидко йти (ст)

2. *вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грімати**

шмункб (шмунькб) неохайний чоловік; нечупара (ст) || → **кирїник**

шмунькб → **шмункб**

шмурдяк *вул.* 1. дешеве, неякісне кріплене вино (ср, ст) || **чорніло**

2. самогон (Лучук) (ср, ст) || → **бімбер**

шнábель (шнóбель) *вул.* ніс (перев. великий) (ср, ст) || → **каляфйор**

шнадалáвнї знесилений, виснажений, кволїй (ст)

шнат *вул.* швидко (ст)

шнат-шнац *вул.* дуже швидко (ст)

шнэ́льцуг швидкий поїзд (ст): Славко приїхав до Львова вечірнім “шнэ́льцугом” і, як старий конспіратор, передбачливо вискочив із нього на Персенківці, а потім “Шкарпами”, пішечком, приманджав до нас на Церковну вулицю (Керницький)

шннт → **шніт**

шні́та *вул.* кишенья (ст) || **шні́тка, шні́т**

шні́тка ⇔ **шні́та**

шні́цель (*перев. мн. шні́цілі*) *кул.* котлета з меленого чи рубленого м'яса (ср, ст): Тоську йде ду свої Рузі, Вона шніцілі ма в братурі (із пісні) ||

шні́цельок

шні́цельок ⇔ **шні́цель**

шні́т (шніт) *вул.* 1. удар ножем (ст) || → **зец**

2. рана (ст)

3. діра (ст)

4. ⇔ **шні́та**

5. неповний кухоль пива; склянка пива (ст): – Може, на дорогу вип'єш один шніт? Я ставлю. – Ні, дякую. – Добре робиш, що не хочеш. Цей фіякерський, хоч шляхетний напій смакував би тобі досить проблематично (Нижанківський) || → **гáльба**

6. кусень хліба (ст)

7. *футб.* вид удару (ст): З долішніми “шнітами”, або “щурами”, не йшло йому так гладко – був трохи задовгий (Керницький)

шнóбель → шна́бель

шну́рок шнурок

♦ **вішатися без шну́рка** ірон. одружуватися (ср, ст)

шнурува́ти вул. іти (перев. поспіхом, швидко) (м, ср, ст): – Що тепер буде?

– А що має бути? Ви шнуруйте далі, а я гулям до хавіри – і шлюс (Нижанківський)

шня́га вул. річ (м)

шняпати плентатися (ст)

шо що (м, ср, ст)

шóдо кул. 1. гріте вино з яйцями і цукром, солодка підливка (ст)

2. заварний крем зі снігом (ст)

шóйлик знев., ірон. недотепа, дурень (ст) || → **беззь**

шоколя́да → чеколяда

шоколя́дка → чеколядка

шоколядо́вий → чеколядо́вий

шпа́гат вул. 1. поліційний агент (ст): – Та ціху, Міхалінка, бу ше де якийсь шпагат пітслухаї, буш мала гецу, і ше ті ду фурдиґарні запрут! – Шо, можи мислити, жи я сі їх бую? Я йно чикаю, жиби мі кутрий зачіпив. Ви сі запитайти могу хлопа, шо то значит субі мене зачіпити (Рудницький) || **лапіму́ха, скіла, тайняк, хатрак, шпіцель**

2. інтелігент (ст): Ніяк не хотілося вірити, що цей львов'як [Василь Давидяк] – не дитина львівського “бруку”, не батарейчук, а “шпагат” (шпагати – львов'яни-інтелектуали, чи радше те, що ми призвичаїлися називати інтеліґенцією)... Його “кавали”, що появлялися на сторінках “Оси” під криптонімом “Де-Ву”, визначалися, крім сповненого тонкощів гумору, ще й неперевершеним знанням львівського “балаку” (Загачевський)

♦ **до шпага́ту** ні до чого не здатний (ст)

шпадрі́нок вул. кастет (ст) || **бóксер**

шпак:

♦ **шпакá забі́ти** заснути, задрімати (перев. пополудні) (ст) || **забі́ти му́ху**

шпалі́р 1. два ряди дерев обабіч дороги (ст)

2. два ряди людей між якими залишається вільний прохід (ст): Нас, малих, то є приготовчу клясу й оба відділи (А і Б) першої кляси, уставлено в шпалір у в'їздових воротах та на сходах аж до входу до залі (Шухевич); Відкриття сесії сейму відбувалося дуже святочно, перед костелом військо і поліція держали шпалір; переїзд через площу був тоді замкнений (Крип'якевич)

шпанак вул. → **шпінак**

шпане́гля (перев. мн. **шпане́глі** (**шпане́длі**)) 1. канцелярська кнопка (ср, ст) || **шпанівка**

2. гроші (ст) || → **го́пи**

шпане́длі → шпане́глі

шпанівка ⇔ **шпане́глі**: На дзиглику лежав великий рульон синього пакуноквого паперу і поруч нього – мале пуделко шпанівок (Марська)

шпанува́ти 1. пильно, уважно дивитися; вдивлятися (ст): Я шпануї на Касюні і помалу до ні суну: “Моя Касю, поки час, йдем забавитись хоч раз” (із пісні)

2. натягати, напинати (ст)

шпанувáтися ретельно готуватися; збиратися (ст)

шпара́ги спаржева квасоля (м, ср, ст) || **шпараго́ва фасо́ля**, **шпарагі́вка**

шпарагі́вка ⇔ **шпара́ги**

шпараго́ва фасо́ля ⇔ **шпара́ги**

шпа́рга 1. зачіпка; привід до бійки; сварка (ст): "І що ж ти? З ким шпарга?"

Важко підводжуся: "Ти чого хочеш?" (Нижанківський); А на Стрілецькім тому годину ще мав в додатку шпаргу – з Шарим і з тими жлобами, що з ним ходять (Нижанківський) || **плю́сква**

◆ **ма́ти шпа́ргу** 1. битися (ст) || → **магу́лятися**

2. переживати неприємність; мати неприємну пригоду (ст)

◆ **шукáти <собі> шпа́рги** шукати зачіпку для неприємностей, клопотів; підбурювати до бійки (ст): Не підскакуй, фраєр! Я шпарги не шукаю. Хочеш – вип'єм, тут маю пріма контингентівку. За холеру моцна (Лисяк) || **шукáти собі плю́ски**

2. дурничка (ст)

шпа́ргал 1. нотатка на клаптику паперу; замітка для запам'ятовування (ст)

2. (*перев. мн. шпарга́ли*) папери (ст): Рано-вранці "чоловік" замість всяких "шпаргалів" пакував до торби купелеві штанці (Керницький); Марта на засекреченій зустрічі дістала передачу, тобто організаційні матеріали для переховання. Прийшовши до себе до хати, поклала пакетик на шафі в одній кімнаті і накрила все якимись шпаргалами. Може, півгодини пізніше до хати прийшла поліція і без ніяких перешукувань відразу приступила до згаданої шафи, витягнула з-під шпаргалів заховані матеріали, а Марту арештувала (Мельник)

шпаргалéт (шпаргалéт) аркуш паперу із замітками, який використовують учні потай від учителя на уроках, іспитах тощо; шпаргалка (м, ср)

шпаргалéт → **шпаргалéт**

шпа́ргач заводіяка, верховода (ст)

шпаргéтті *кул.* спагеті (ст): До печені на дико подам шпаргетті та зденствовані горошок з морківцею. Просто пиха! (Авторка)

шпарка́са ощадна каса (ст)

шпарка́сбіхер ощадна книжка (ст)

шпарові́тий ощадний (про людину) (ср, ст)

шпарувáти заощаджувати (ст)

шпас *вул.* жарт, дотеп (ст) || **віц**

◆ **робі́ти шпас** жартувати (ст)

шпа́цер → **спа́цер**

шпацерувáти → **спацерувáти**

шпа́цірганг прогулянка (ст) || **спа́цер (шпа́цер)**

◆ **іти (йти) на шпа́цірганг** *вул.* іти на прогулянку; прогулюватися (ст)

шпéра → **шпéра**

шпéргак 1. відмичка (ст) || → **ві́трих**

2. гак, яким зачиняють двері (ст)

шпінгнути вколоти (ст): Щось там говорив про "богатуерф", про "орлента", що свою кров за Львів віддали, що Львів боронили від руської банди... і мене тут шпигнуло (Тарнавський З.) || → **пштíгнути**

шпилі́ти *вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **грíмати**

◆ шпилі́ти гу́лю ⇔ шпилі́ти

◆ шпилі́ти кобiту ⇔ шпилі́ти

шпiльки хвоя (ст)

шпилько́вий хвойний (ст): Дуже корисно буде виїхати вліті на село десь близько шпилькового ліса, бо власне живиця шпилькових дерев є дуже помічна в нежиті легких (Дрималик)

шпiндель *вул.* ніж, стилет (ст): Якийсь гунцвал нихрещений, в Паридзу родзений, запхав пані цiсаревiй шпiндель затроєний (iз піснi)

шпiра (шпiра) 1. брама будинку (ст)

2. оплата сторожеві за відчинення брами після 10 години вечора (ст): Крім того, сторож втратив роботу. А робота була добра, бо камениця була велика, і з самих тільки шпер було добрих кільканадцять злотих тижнево (Тарнавський З.); Весь день сидів у своїм кабінеті, курич люльку і читав газети, а вечором ішов до казино, відки вертав перед десятою, аби не платити "шпери" (Франко) || **шпiрка**¹

3. час, коли зачиняють на ніч брами будинків (ст): Вирішальними в його долі (включно до капелюха і краватки) авторитетами були його батьки та тета, в якій він мешкав. Обід, пообіднє дрімання і загорненою в хустку головою, вечерея та поворот перед "шпирою" додому ("щоб тета не кричала") – це були священні "табу", які порушити та переступити вдавалося йому лише з найбільшим зусиллям (Ласовський)

◆ **годiна шпiри** ⇔ **шпiра 3**: А була вже десята година. Година "шпирі". Требе було йти, бо тiтка вже давно заснула, а сторожиха тільки чекає запізнених, щоб заплатили (Керч)

шпiрати шукати, нишпорити; обшукувати (ст)

шпiрач *знев.* той, хто нишпорить у чужих речах, паперах тощо; нишпорка (ст)

2. дріб'язкова людина, яка надто цікавиться тим, що їй не стосується (ст) || **пiні ціка́вска (цiка́вська)**

шпiрка¹ ⇔ **шпiра 2**

шпiрка² сало (ст): Кожної неділі причащався і по Службі Божій ішов до хати на снідання. Пив келішок і їв капусняк із шпиркою. Їв його зі смаком, кожна ложка була окремою приємністю (Тарнавський З.) || **солонiна**

шпиталь лікарня (ср, ст): У другій половині не сталося нічого цікавого. Лише одного глядача відвезли в шпиталь, а другий отетерів (Селепко); Спочила на ринок, переповіла те, що там могла бачити напроти книгарні Шевченка, бо вона сама, відколи вернулася з шпиталю по операції жовчевих каменів, більше на ринок не йде і насіння більше не продає (Тарнавський З.); Вони провадили небезпечне життя. Ніколи не знали, що їм грозить. Все були одною ногою в гробі, а другою або у в'язниці, або в шпиталі. Таке то є життя національних героїв (Селепко) || → **бiбсьня**

шпитальний лікарняний (ср, ст): До того ж, як справжній комарнинець, він був хоровитий (комарненські болота) і тому часто лежав у шпиталі. Тому проф. Конарський називав його "шпитальний Юзьо" (Гординський)

шпiк мед. кістковий мозок (ст)

шпіляти *вул.* 1. грати на музичному інструменті (ст): Якби не було панни Людвіки, То би не було файні музики, Бо вона куждий танець нам уміла і на гармоні пірша кляса шпіля (із пісні)

2. грати у спортивну гру (ст): Футбол шпіляти (Авторка)

3. *карт.* грати в карти (ст)

4. грати в комп'ютерні ігри (м)

5. жартувати, кптити; пустувати (ст): – Ти про що? Про політику, а про що? Ти в політиці облітаний, а я – гіпс. – Сам бачиш. – Пфі! Певно, що бачу. – Більше не знаю. – Не шпіляй. Але як ні, то ні. Балакаймо про знайомих (Нижанківський)

шпінак (шпáнак) 1. шпинат (ср, ст): Кажу Вам, Павлова, гризути венци, як шпанак у плахті (Рудницький); У “Вероніці” завше любимо взяти булочки зі шпінаком, ніде таких більше немає (Авторка)

2. кучер, візник (ст): Шпінак – так охрещено у Львові “дорожжаря, візника” за зеленкуватою краскою лівреї (Горбач)

шпінгалет знев., ірон. 1. дитина (м, ср, ст)

2. невисокий на зріст мужчина (м, ср, ст)

шпіц 1. кінчик, верхівка (ср, ст)

◆ **бра́ти на шпіц** кптити, жартувати, насміхатися (ст) || → **ла́ха дёрти**

◆ **да́ти шпіца** копнути в сідниці (м, ср, ст) || → **ко́пен-дупен да́ти**

◆ **на шпіц** із гострим кінцем; гостро (ср, ст): Директор Кокорудз дуже рідко коли з'являвся на коридорі; коли часом під час перерви виходив з канцелярії із золотим “цвікером” на чорному шнурочку, із жовтими короткими вусами, засмаленими від цигар, а гострою борідкою “на шпіц”, тоді раптово все стихало в коридорі, а глибоким поклонам не було кінця (Дзедзик); Мешти на шпіц вже вийшли з моди, тепер носять з круглим носиком (Авторка)

|| **шпіца́стий**

◆ **трима́ти фа́сун свій як шпіц** ⇔ **трима́ти шпіц**

◆ **трима́ти шпіц** достойно, гідно поводитися (ср, ст) || **трима́ти фа́сун, трима́ти фа́сун свій як шпіц**

◆ **шпіц в сра́ку** *вул.* **копняк** у сідниці (м, ср, ст) || → **копняк в припи́сове місце**

2. *вул.* чоловічий статевий орган (ст) || → **буду́ляк**

◆ **зла́пати на шпіц** *вульт.* заразитися венеричною хворобою (ст)

3. *вул.* підліток; хлопчина (ст) || → **ба́йлик**

шпіцак удар ногою (ст) || **копняк**

шпіца́стий ⇔ **на шпіц**

шпіцель 1. поліційний агент (ст): Але скажіть ви від мене панові комісарові Кайданові, щоб він, коли хоче від мене витягнути якусь відомість, не обнижував мене і прислав мудрішого шпіцля, а не такого дурака, як ви (Шухевич); Згодом замешкав зі мною д-р Іван Франко. Довший час бачив я під домом, де ми мешкали, як проходжувався якийсь ланок, був це поліційний шпіцель, якому поручено нас доглядати (Нагірний) || → **шпа́гат**

2. донощик (ст)

шпіцифіндер *шк.* хитрун (ср, ст)

шпіцки спортивне взуття (ст): На жаль, я не мав щастя перемогти чемпіона-мистця юніорів Польщі в бігу на 100 м. Це були часи, коли “шпіцки” і “футболівки” тільки снилися гімназістам (Микитович)

шпіцльовство шпигування (ст): Одної неділі на весну 1933 р. перед полу-

днем зателефонувала до мене жінка адвоката д-ра Голубовського, що в одинадцятій годині перед полуднем будуть у гімназії сходити родичів, що на тих сходах буде сам Бабій та що треба доконче піти і запротестувати проти того, аби в нашій гімназії директор пропагував між учнями “шпіцльовство” та донощицтво (Шухевич)

шпіцлюва́ти шпигувати (ст): Нам треба одного такого хлопа, щоб тримав ніс на вітрі – шпіцлював, що там робиться, і звітував про все нашому штабові (Керницький)

шпóндер *кул.* копчена свинна грудинка (м, ср, ст) || **шпoндéрок** (**шпундéрок**)

шпорт *вул.* сорт цигарок (Цьонка) (ст): Петро подав цигарки, на яких був напис “Спорт”, а побіч – орел. – Який же ти “капіталіст”, що куриш польські “шпорти”. – Зажди, дороблюся, буду курити кращі (Острук)

шпра́йс (**шпра́йц**) догана, прочухан; осуд (ст)

♦ **да́ти шпра́йса** (**шпра́йца**, **шпра́йсу**) зганьбити; дати прочухана (ст): – Але я тобі, Дуську, дав тоді шпрайса, там на двірці у Львові! Але сь дістав піґулу! (Лисяк) || → **збéштати**

♦ **всу́пати шпра́йса** побити (ст): Клопіт лише в тому, що ми фактично не знаємо, чи він ще живий, чи вже теплий труп. Бо ми йому всипали такого шпрайса, що він справді до завтра може копита витягнути (Керницький)

шпра́йц → **шпра́йс**

шпрéхати *вул.* 1. говорити (перев. іноземною мовою) (ср, ст)
2. розуміти, про що йдеться (ср, ст)

шпру́ха спиця (воза, велосипеда тощо) (ст): Вправним рухом спортсмена-еквілібриста, не торкаючись педалів, він стрибнув на сідло машини, і за хвилину сонце заграло на шприхах коліс, і ритмічний пошум ґум, що краяли шосе, пропав у шумі осіннього полудня (Лисяк)

шпріцува́ти *вульг.* здійснювати статевий акт (ст) || → **ґрúмати**

шпрунґ *вул.* втеча (ст)

♦ **да́ти шпрунґа** утекти (ст): Під час походу до церкви він втаємничив мене, що ліпші хлопці “дають шпрунґа” по дорозі до одної із брам, до церкви не йдуть, але от так собі. То “так собі” докладно він не означив. Коли він напровадив мені прізвисько одного загальнознаного і загальноповажаного учня нашої гімназії, що він дає щонеділі “шпрунґа”, тоді я рішився також на такого “шпрунґа” (Шухевич) || → **ба́льо́н зрoбі́ти**

шпундéрок → **шпoндéрок**

шпóнт:

♦ **до шпóнту** геть, цілковито, зовсім (ср, ст): Я вичистила свої кишені, гаманець і пластикову картку до шпунту (Авторка)

шпóрти різко, із силою кидати; шпурляти (речі) (м, ср, ст): Не шпурай так речі до шафи, бо я ти як шпурну, будеш до завтра складати (Авторка)

шпурт швидкий біг (ст): І коли м'язи відповідно ствердли, набрали ікри ноги і шпурту при футболі, він сам собі пошукав своїх колеґ, які недооцінювали теперішнього стану Кліма і зважилися, як за давніх добрих часів, називати його ім'ям, скажім, “найдуха” чи іншим, що вказувало б на його народження з неправого ложа (Тарнавський З.)

шра́йбати недбало, неохайно писати (м, ср, ст) || **шкрі́бати** (**шкря́бати**)

шрубa шуруп (ср, ст)

шрубувати 1. закручувати (шуруп) (ст)

2. приховувати, затаювати (ст): Був собі звичайним мулярем, і це йому ім-понувало. Ніколи навіть не шрубував своїх амбіцій, щоб стати будівничим під-приємцем (Тарнавський 3.)

штáба металевий засув (ст)

штабóвий:

◆ **офэрма штабóва** → **офэрма**

◆ **офяра штабóва** → **офяра**

штабсофэрма незграба, недотепа (ст) || → **байтáла**

штаэер 1. шлягер (часто танець, різновид вальсу) (ст): Коли музичка загра штаера, ой, діріді-раді, ой, діріді-ра, зара ду танцю, бери мні, хулера, ой, діріді, раді, ойра (із пісні) || **штаэрок**

2. вул. вид вогнепальної зброї (ст): Потайки вичистив дванадцятистрільно-го "штаера" та запхав його за пояс на животі під блюзкою (Загачевський)

штаэрок ⇔ **штаэер**: До цього, безумовно, спричинилась і прекрасна погода, що настала після бурхливої ночі, достеменно так, як співається в львівському шта-ерку: "По дощі сонце світить, Поки знов дощ не вліпить" (Керницький)

штайгер шк. учень, який викликає неприязнь товаришів (перев. носить окуляри) (ст)

штайгувати вул. 1. швидко йти (ст): Ну, штайгуй, Дуську, до машини! (Лисяк)

2. йти під гору (ст)

штайфувати крохмалити (білизну) (ст)

штáма згода (ст): Міко? Но, Міко! Ти вже не є злий. Ти не повинен гніватися. Но, штама (Нижанківський)

◆ **бути штáма** вул. дружити, товаришувати (ст) || **штáму тримати**, **штáму держати**

◆ **штáму держати** ⇔ **бути штáма**: Він раптом запитав: "Ну то як? Держиш зі мною "штаму" чи ні?" (Авторка)

◆ **штáму тримати** ⇔ **бути штáма**

штáмтіш столик постійного клієнта; зарезервований столик (ст)

штáнгель кул. солоне печиво чи булка у формі палички (ст)

штáнгля 1. залізна жердка, дрючок (ст)

2. ірон., знев. висока на зріст дівчина (ср)

штану́ штани || → **бікси**

◆ **наклáсти пóвні штану́** → **наклáсти**

◆ **нако́пати в штану́** → **нако́пати**

◆ **припасувати до штанів** сильно вдарити долонею по сідницях (ст) || → **па́цнути**

◆ **фасувати в штану́** → **фасувати**

штáнка штанина (ср, ст): Пан Стефко завше видавався їй дуже смішним, і то з різних причин, хоча б навіть із того, що одна штанка завжди була спущена "на погоду", а друга підкочена "на дощ" (Авторка)

штанотрястя вул. страх (ст): Дістаєш штанотрястя? Не бійся, і так усередині не будеш (Нижанківський) || → **мо́йра**

штафэга спорт. естафета (ст)

штáхати вул. різати (ст): Як він штахнув Юзька майхром, то вже го, певно, жа-ден доктор не поцирує (Авторка)

штахéта 1. дошка дерев'яної огорожі (ср, ст)

2. огорожа; паркан (ст): Ласкаво прошу не кидати сміття мені за штахети (Авторка)

3. знев., ірон. дуже висока людина (ср, ст)

штахéти вул. зуби (ст)

штáхнути вул. затягнутися (цигаркою) (ст)

штéмп вул. 1. сором, ганьба (ст): То вже був би фест штемп, пане поручнику, щоби вояка кропнула бомба на урльопі! (Лисяк) || **встид**

◆ **наробіти штéмпу** вул. осоромити, знеславити (ср)

◆ **штéмп лікнути** вул. осоромитися, знеславитися (ст): Я вже не раз штемпу ликнув через тебе (Авторка)

◆ **штéмп на гарбатéго** вул. неймовірний сором, ганьба (ст)

2. увага (ст)

◆ **біти штéмп** тюр. ударом у стіну попереджати в'язнів сусідньої камери про небезпеку (ст)

штéмпель → **стéмпель**

штéмнитися вул. соромитися (ст) || **встидáтися**

штемплювáти → **стемплювáти**

штúвний 1. цупкий, твердий (про папір, тканину) (ср, ст)

◆ **штúвне молоко** → **молоко**

2. якого не можна зігнути, негнучкий (ст): Він відлежав шість місяців у шпиталі й вернувся до хати з штивною ногою (Тарнавський 3.); Треба було бути гнучким, а не штивним, бо такого легко зламати (Овад)

3. пихатий, чванливий (ср, ст)

штúвно 1. твердо (ст)

2. прямо, струнко, поставно (ст): Держався все штивно, голови не звертав у бік, але як було треба, то завжди обертався цілий (Нагірний)

штúк (штúх):

◆ **на перший штúк (штúх)** у першу чергу; на початок; відразу (ст): То ми то зробили на перший штик, а потім вже все доробимо, а щось переробимо і буде дуже алі'ганцько (Авторка)

штúлет стилет (ст)

штúльпи шкіряні панчохи-підколінники, які одягають до черевиків (ст):

Вирвався мені ремінець при "штильпах" (Боберський)

штúляти кульгати (ст)

штимувáти згоджуватися, відповідати дійсності (ст): Пан комісар дуже там не придивлявся, хто виходить і за кого, аби йому рахунок "штимував" (Керницький)

◆ **<все> штимує** все гаразд, відповідає дійсності (ст): – Отож ясно, як сонце: п'ятнадцять він дає готівкою, а п'ять був вам винен, то разом маєте двадцять. Штимує? – Ага, так, так, – сказав Людкевич і сховав гроші. Але вдома дорахувався, що його "надули" (Лис Микита 1960?: ЕКО)

штинь вул. неприємний запах; сморід (м, ср)

штúняти вул. смердіти (м) || **газувáти**

штґури чотири (ст)

◆ **в штґури о́чи** → **о́ко**

штифтува́ти підмовляти, підбурювати (ст)

штґх → **штґк**

Штґілерівка → **Штґіллерівка**

Штґіллерівка (Штґілерівка) іст. дільниця в районі сучасних вулиць Самійленка, Черешневої, Олени Пчілки: Ця дільниця називалася ще Штґіллерівкою. Неподалік, під горою Яцка, була цегельня родини Штґіллерів (Мельник І.)

штґімумґ гарний настрої (ст)

шток:

◆ **п'яний в шток** → **п'яний**

◆ **хірний як шток** → **кірний**

што́кати часто запитувати “што?” (перев. про росіян, які оселилися у Львові після Другої світової війни) (ср, ст)

◆ **што́кати і ка́кати** часто не розуміючи або вдаючи, що не розумієш, перепитувати “што?” і “как?” (про російськомовних): Ти диви, приїхав “сморід” з якоїсь піпідувки, я до него по-людськи говорю, а він мені штокає і какає! (Авторка)

што́бля спеціальний предмет (часто шліфований камінець), яким грають у **крепці** (ст): Ми не мали штолів – бо де? Грали шліфованими камінцями. Мені ніхто не міг дати бурби. Я маю довгі пальці. О, і зрештою я грав! Відразу ловив дві сотки (Нижанківський)

шторк вул. 1. ⇔ **штос¹** 1

2. ⇔ **штос²** 2

штормі́ти вул. випускати газу; пукати (м) || → **бзді́ти**

шторц:

◆ **на шторц** у вертикальному положенні; сторч (м, ср, ст) || **што́рца, што́рцом**

што́рца (сто́рца) ⇔ **на шторц** (ср, ст)

◆ **ста́ти што́рца** обуритися, виявити невдоволення, спротив (ср, ст): Вона згадала, що ходить з Галієм. Старий, а потім стара, і всі сестри, і два брати, з яких один був сліпий на праве око, а другий крав кури в чужих курниках і продавав на Зеленій рогачці, – всі тоді стали шторца (Тарнавський З.)

што́рцом ⇔ **на шторц**

штос¹ вул. 1. трюк, прийом (ст): Почала з нього насміхатися, який то він був сепел і фраер, що дав себе злапати на такий дурний “штос”, ніби вона була в тяжі (Тарнавський З.) || **шторк**

◆ **лі́вий штос** недозволений прийом, маніпуляція (ст)

2. звичка (ст) || **шторк**

3. удар (ст) || → **зец**

штос² (стос) купа (книжок, коробок, речей тощо) (ст)

штрама́ка відважний, рішучий, надійний чоловік (ср, ст): – Штрамака! – бурмоче собі в ніс Баліцький. – То є кавал хлопа! (Лисяк) || → **морóвий (мурóвий) хлоп**

штрéбер *шк.* відмінник (ст)

штрéка (штрíка) залізнична колія (ср, ст)

штрíка → **штрéка** (ср, ст)

штрíкнути вколоти (ср, ст) || → **пштáйгути**

штрипіхáтий → **стрипіхáтий**

штрукс вельвет (м, ср, ст)

штруксовий вельветовий (м, ср, ст): Я мала такі гарні червоні штруксові штани, але вже давно подерлися (Авторка)

штрúмпки шкарпетки до колін; гетри (ст)

штуба *шк.* 1. початкова школа (ст): Додам, що як було нас у “штубі” біля сотки, то до першої кляси реальної школи перейшло нас около сорок, а решта розбрелася. Деякі вже після третьої кляси народньої школи поженилися, а другі пішли на писарів, до ремесла або до війська (Нагірний)

2. перший клас (ст): Вже від порога став я його просити, щоби прийняв мене до бурси при “Народнім Домі”, подаючи крилошанину Куземському всі мої шкільні свідоцтва, від “штуби” почавши, а було їх около 14 штук, кожне гарненько й окремо зложено (Нагірний); А що я, крім руського читання і читання церковних книг та церковного співу, більш нічого не знав, то записали мене на другий курс до “штуби”, себто до першої кляси народньої школи (Нагірний)

штуба́к 1. *шк.* першокласник (перев. у гімназії) (ст): Як була прибрана та заля, цього я не бачив, бо “штубаків” з першої кляси там не допускали, і їх на прийнятті не було (Шухевич) || **штубачо́к**

2. *шк.* учень початкових класів (ст): Бачиш, сину, на вступі я мусів би познайомити тебе з деякими деталями любовної матерії, про які тобі, зрештою, як штубакові з шостої нормальної, і не треба багато знати (Керницький)

3. *ірон.* дитина (ст)

4. → **штурпа́к** (ср, ст)

штубакува́тий 1. який поводитья як дитина (ст) || → **дітвáцький**

2. нездібний до науки, нетямущий (ср) || **штуба́цький**

штуба́цтво 1. дитинність (ст)

2. непродуманий вчинок, вибрик (ст)

штуба́цький ⇔ **штубакува́тий**

штубачо́к *шк.* 1. ⇔ **штуба́к** 1

2. недотепа, дурник (ст) || → **бевзь**

штудéрний хитромудрий (ст): Він вдумував різні штудерні питання, ставив їх хлопцям, і вони, зовсім природно, не вміли на них дати відповіді (Шухевич); Отже, у Львові мав бути дивак, якому здавалося, чи він себе вмовив, що має скляний живіт. Мати такий штудерний прилад – дуже небезпечна річ. Хтось може за живіт зачепити, хтось може випадково штовхнути (на то в товпі на Краківській вулиці наразитися було дуже легко), хтось може в живіт з розмислом ударити. А прошу собі уявити, як учень нашої гімназії ударить в такий скляний живіт. Учень сили не пожалує. А тут живіт зі самого тільки скла. А скло є склом (Шухевич)

штудéрник спекулянт (ст)

штудерувати комбінувати, здобувати хитрощами (ст)

шту́ка 1. мистецтво (ст): Штука кравецького крою взагалі, а особливо мужеського, не розвинулося ніде в жадній європейській, ні позаєвропейській країні так гарно, не стоїть на такому високому рівні, як в Англії (Повний курс)

2. (перев. мн. **шту́ки**) вибрики, дрібні капості, збитки, які зазвичай викликають сміх (ср, ст): Так "штукою" увійшли на залю розправ кореспонденти українських щоденників (Шухевич) || → **гэци**

♦ **строїти шту́ки** забавлятися пустощами; жартувати (ср, ст): Працював також пером Степан Ковалів, священик. Він тепер поважний, а в гімназії був він гуморист, строїв штуки з професорами й товаришами: на годину строгого Романа Цеглинського прийшов обв'язаний чи не цілим простирадлом – на великий жах професора і загальний сміх учнів (Гординський) || → **виправляти гэци**

3. (тільки мн. **шту́ки**) фокуси (Лучук) (м, ср, ст)

штурба́к → **штурпа́к**

штурка́ти (штурха́ти) штовхати, давати стусана (м, ср, ст) || → **витру́чувати**

штурпа́к (штурба́к, штуба́к) *знев., ірон.* недотепа, дурень (м, ср, ст): Вона прекрасно володіла французькою мовою, бо була в Парижі, але навчити їй таких, що так скажу, "штурпаків", якими була більшість з нас, було безнадійною справою (Микула) || → **бевзь**

штурха́ти → **штурка́ти**

шту́ци¹ столові прибори (ст)

шту́ци² теплі чоловічі шерстяні гетри, які одягають поверх штанів (ст): Хоч промочив черевки і штуци, був вдоволений, бо нарешті знайшов воду (Авторка)

шубе́р засувка в димарі, що сприяє регулюванню повітряної тяги в печі (ср, ст)

шубра́вець 1. шахрай, пройдисвіт, крутій (ср, ст) || → **видриду́шник**

2. підла, непорядна людина; негідник (ст) || → **креату́ра**

шубра́вий (шабра́вий) *вул.* 1. огидний, бридкий; несимпатичний, непривабливий (ст) || **шайо́вий**

2. підлий, непорядний (ст)

шубра́вство шахрайство; підлість (ср, ст) || → **ма́хер**

шукати́:

- ♦ **коліяжа шукати́** → **коліяж**
- ♦ **шукати́ гудза** → **гудз**
- ♦ **шукати́ дурні́чки** → **дурні́чка**
- ♦ **шукати́ за́чіпки** → **за́чіпка**
- ♦ **шукати́ собі плю́скви** → **плю́сква**
- ♦ **шукати́ шпа́рги** → **шпа́рга**

шуквас гель для волосся (ст)

шуле́рка *карт.* обман, шахрайство (ст) || → **ма́хер**

шум піна (ср, ст): Не забудь зняти шум з розсолу (Авторка)

Шумані́вка *іст.* дільниця міста в районі сучасної Зооветеринарної академії

- ♦ **гора́ Шумані́вка** → **гора́**
- ♦ **став Шумані́вка** → **став**

шуманівський який належить до *Шуманівки*; розташований у районі *Шуманівки*

◆ **Шуманівський став** → **став**

шуміти:

◆ **шуміти як у порожній ринві** → **ринва**

шупак німець-поліцай: Зasadничо шупаки чи інші жандарми ніколи не починали грати і не чіпалися цивілів. А коли траплялося, що вони дійсно брали якогось цивіля, то майже на дев'яност відсотків було певне, що за тим стоїть якийсь провокатор (Тарнавський З.) || → **гліна**

шурнути *вул.* 1. вдарити (м, ср, ст) || → **вгатіти**

2. украсти (ст) || → **грайфнути**

шурувати *вул.* 1. вичищувати (м, ср, ст)

2. швидко йти геть (м, ср, ст)

◆ **шурій звідси** забирайся геть (м, ср, ст) || → **гүляй звідси**

шус 1. *вул.* патрон; набій: Пан Когут виріс несподівано між Матуляком і паном Максом з правою рукою в кишені сурдута, напевно, тримаючи палець на спусті свого бельгійського "Бравнінга" на вісім "шусів" (Керницький)

2. стрибок (ст): Мійско боком підійшов до вітру і приспішив ходу. Кількома "шусами" був уже на вул. Красіцьких, що була, на диво, тиха і спокійна, і скочив до Єзуїтського городу (Тарнавський З.)

шустак монета найнижчої вартості (ст) || **шістка, шустка**

шустакі → **шустакі**

шустакі (шустакі) дрібні гроші (ст) || → **гөли**

шустка ⇔ **шустак**: Кінчався сезон, мулярі діставали останню виплату й чекали до весни. Дехто брався до іншого фаху, робив малу столярку, латав сусідам черевики, дехто пиячив, а дехто таки пропивав останню шустку і потім лазив по знайомих позичати на цигарки (Тарнавський З.)

◆ **дівка, вярта шусткі** → **дівка**

◆ **робіти шустку** заробляти гроші (ст): Під час демонстраційного походу, коли поліція людей розганяла карабінами, між маршуючими крутилися якісь типи, що були краще одягнені. Шепнувши тут і там кілька слів, крикнувши якимось гостре гасло проти поліції, самі вони зникали, а люди падали, як мухи, під поліційними палками або просто гинули від куль поліції, що була вже роз'юшена. Хтось робив шустку на людській крові (Тарнавський З.)

◆ **як шустка** гарно, зі смаком (перев. про зовнішність) (ср, ст): Хлопець як шустка! А вчора, як прийшов вечором, виглядав як обідранець в цій ватянці і повстанках (Лисяк)

шусткі ⇔ **шустакі**

шутер щєбінь (м, ср, ст)

◆ **шутер пöлька** → **пöлька**

шутка прикрашені гілки верби, які освячують на *Вербну неділю* (м, ср, ст) || → **баська**

шумелька ⇔ **шумлі 2**

шумлі (шумля) 1. лопата (ср, ст)

2. лопатка для сміття; совок (ср, ст) || → **смітьрка**

3. *вул.* рука (ср, ст)

◆ **күнуги шумлі** *вул.* привітатися (ср, ст)

шу́фля → **шу́флі**

шуфля́да шухляда (м, ср, ст)

шуфля́дкува́ння систематизація, класифікування; деталізація (ст)

шуфля́дкува́ти систематизувати, класифікувати; деталізувати (ст): Богдан Роменчук, літературний критик і видавець, ... любить усе шуфлядкувати. Власне, одного разу він виклав мені теорію новелі й оповідання... За його словами, новеля – це короткий або довший твір, що представляє один замкнений епізод з життя певної особи і не може розсіватися на більше тем чи розгалужуватися на більше акцій, ніж одна. На мою думку, таке шуфлядкування відразу вбиває творчу ініціативу письменника (Тарнавський З.)

шу́хер вул. галас, крик (ст)

♦ **ма́ти шу́хер з капіту́лою** → **капіту́ла**

шухерува́ти вул. галасувати, кричати (ст)

шу́я 1. підла, непорядна людина; негідник (ст): Він каже: "Треба бути шуєю, щоб напередодні девальвації віддавати гроші" (Вільде) || → **креату́ра**
2. вул. жінка легкої поведінки; повія (ст) || → **вінклю́вка**

щадіти 1. берегти (перев. про почуття) (ст)

2. заощаджувати (ст)

щаднік вкладник (ощадної каси) (ст)

щадниця ощадна каса (ст): У Відні навал вкладчиків на щадницю і банки (Боберський)

щадничий ощадний (ст)

♦ **щадніча книжечка** ощадна книжка (ст) || **вкладкова книжка**

щаслівий *шк.* людина, зустріч із якою приносить удачу (ст): Хлопці їх любили, бо вони мали бути "щасливі", тобто коли учень ішов рано до школи і по дорозі стрінув Яся або Пшибильського, то з певністю, коли буде питаний, дістане "першу", а в кожному разі "двійки" не обірве (Шухевич)

♦ **щаслівий той, хто замолоду був молодій** (ст)

ще:

♦ **ще не було так (так не було), щоб якось не було** (ср, ст)

щєбєлївський:

♦ **щєбєлївська салáта** *кул.* салат із цибулі, заправленої цукром, сіллю, оцтом і паприкою (іноді з олією або сметаною) (ст) || **щєбєлївська цибулька**

♦ **щєбєлївська цибулька** ⇔ **щєбєлївська салáта:** Як заґрипуєш, почуєш себе зле, то завше добре зробити собі щєбєлївську цибульку, дуже помічне (Авторка)

щєблї 1. поперечні планки драбини (ср, ст)

2. *вул.* ребра (ст)

♦ **закобзати понід щєблї** *вул.* набити (Франко) (ст) || → **віґаратати**

щєблївка драбина (ст): Була простора гімнастична зала, де була щєблївка і прилади до шведської руханки (Монцібович)

щєрба шербина (ст): Віра пристанула й дивилася крізь зелень старовинних дерев на мури касарень. На них ще досі видніли щєрби від куль, навіть вирви від ґранат (Парфанович)

щїкавка гикавка (ср, ст)

щїкати гикати (ср, ст): – А Зеньо де? Но був тут від хвили. – Я видів його на кухні. Страшно щїкав, то пішов води напитися (Авторка)

щїпка тріска (ст)

щїпта невелика кількість; дрібка (ст): Дай до сосу щїпту соли (Авторка) || **дрїбка**

щїтик емблема (ст): З початком літа я без труднощів здала іспит до приватної дівочої гімназії "Рідної школи ім. І. та Ш. Кокорудзів", а то вже не могла дочекатися до часу, коли стану "тімназисткою" і зможу носити на рукаві "щїтик" (Галій)

щїсте → **щїстя**

щїстя (щїсте) щастя (ст)

♦ **як хто має щїсте, то аби пáлицєв відганяв єґо від ньòго, то не відженé** про того, кому завжди щастить (Франко)

щіточка вид хлопчачої зачіски (ст): Був високий, русявий, лице довгувате, волосся чесав у щіточку (Шухевич) || → їж

що:

♦ **що (що)? прощу? га?** ірон., жарт. формула перепитування непочутого (ср, ср)

щудла ходулі (ст)

щуплий худий (м, ср, ст)

щупліти ставати худим; худнути (м, ср, ст)

щур футб. вид удару (ст)

щурики кул., ірон., знев. пірижки із дріжджового тіста і з м'ясною начинкою, які печуть у закладах громадського харчування (продають на вулиці або в *забігайлівках*) || **тошнотики**

ДОБРА МАТИ САМА ЩАДИТЬ
і вчить свої діти складати ощадности

В ЗЕМЕЛЬНІМ БАНКУ ГІПОТЕЧНІМ

у Львові, вул. Словацького 14

ВСЕСТОРОННЯ КОРИСНІСТЬ ОЩАДНОСТІ ДЛЯ НАЦІЇ

добре зрозуміла щадникам

ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ ГІПОТЕЧНОГО У ЛЬВОВІ, вулиця Словацького 14.
(ФІЛІЯ БАНКУ: Станіславів, вул. Собієського 11)

Всі говорять про війну

і саме тому треба далі постійно щадити свій гріш

У ЗЕМЕЛЬНІМ БАНКУ ГІПОТЕЧНІМ У ЛЬВОВІ, вулиця Словацького 14.
(ФІЛІЯ БАНКУ: Станіславів, вул. Собієського 11)

ДОБРА МАТИ — ВИХОВНИЦЯ ЗНАЄ,

що між книжковими нагородами за добре свідцтво
повинна знайтися теж щаднича книжечка

Земельного Банку Гіпотечного

У ЛЬВОВІ, ул. СЛОВАЦЬКОГО 14.

(ФІЛІЯ БАНКУ: СТАНИСЛАВІВ, ул. СОБІЄСЬКОГО 11)

юбіляр ювелір (ст)

юж уже (ср)

- ◆ **юж, Парáню, по кохáню** про кінець (часто неочікуваний) справи, розмови тощо (ср, ст) || **шлюс, Парáню, по кохáню**

юмати вул. красти (ст) || → **бухати**

юр вул. брехня (ст) || → **бляга**

- ◆ **крутіти юра** обдурювати, обманювати (ср, ст) || → **баєр засувáти**
- ◆ **юра стругáти** 1. ⇔ **крутіти юра** (ст)
2. удавати такого, який нічого не розуміє, не знає; вдавати дурника (ст) || → **грáти вар'яга**
- ◆ **юра сунути** ⇔ **крутіти юра** (ст)

юрáшок кул. пряник (продавали на храмовий *празник* під собором св. Юра) (ст): Проти цих шатер стояли шатра з медяниками різного кольору й смаку – ванілієві, кавові, помаранчеві, мигдалеві; в 1841 році вперше появилися прикрашені медяники у вигляді гусарів, дітей у повиттю, кошків і сердець. Кожний батько мав собі за святий обов'язок привезти дитині з ярмарку такого “юрашка” (Крип'якевич)

юргáти докучати, дратувати, розлючувати (ст)

юрко:

- ◆ **знімчений юрко** про того, хто за чужомовною військовою муштрою забув рідну мову та національні інтереси (ст): До війська відходив молодий хлопець, а вертав – коли взагалі повертав – або дозрілий мужчина, т.зв. “знімчений юрко”, або часами каліка (Шухевич)

юрний хтивий, пожадлиий (ст)

юсько вуличник (ст) || **макольóндра, цюхрáй, чухрай, юсько макольóндра,**

юсько цюхрáй

- ◆ **юсько макольóндра** ⇔ **юсько**
- ◆ **юсько цюхрáй** ⇔ **юсько**

юха вул. кров (ср ст) || **юшка**

юхтіти вул. красти (ст) || → **бухати**

юхтій вул. злодій (ст) || → **злодій**

юшка ⇔ **юха** (ср, ст)

я:

- ♦ **або я що, чи що я** не абищо (Франко)

ябко (япко) яблуко (ст)

- ♦ **гнилого ябка не вартий** про нікчемну, ницу людину (ср, ст)
- ♦ **збіти на квасьне ябко** дуже сильно набити, відлущувати; по-нівечити, покалічити (ср, ст): Квасні або недозрілі яблука утовкують наперед так, щоб зм'якли і пустили сок, і тільки тоді їдять. На сю процедуру натякає отся поговорка [збіти на квасьне ябко], характеризуючи сильне побите (Франко) || → **вугаратати**

- ♦ **стовкту на квасьне ябко** ⇔ **збіти на квасьне ябко**

яблинка (яблінка) яблуня (ст)

яблінка → **яблинка**

Яблонівщина іст. дільниця міста в районі вулиці Шота Руставелі

ябчаник (япчаник) кул. яблучний пиріг (м, ср, ст)

ябчанка (япчанка) кул. зупа з перетертих яблук (ср, ст): Шкода, що ви не їсте япчанку, я її роблю ну просто супер (Авторка)

ядачка (ярдачка) вул. рот (ст) || → **брама**

яжиць вул. курити (ст)

язгіт вереск, писк (ст): Кухня в трьох четвертих виповнена балією, повною мілниння, криком чоловіків, язготом жінок, м'явканням живцем роздираних котів, плачем битих дітей (Тарнавський 3.)

язік:

- ♦ **віплесканий язік** гострий язик (про пліткарку) (ст): Очевидно, Стах був чільним гостем їх виплесканих язиків, і вони від надміру вражень аж присідали (Нижанківський)
- ♦ **ляпати язіком** знев. 1. пліткувати (ст) || **хляпати язіком**
 2. багато, безперестанку говорити (перев. щось недоречно, нерозумне, безглузде, неважливе) (ср, ст) || → **пáпляти**
 3. розголошувати таємницю (ср, ст) || **талáпати язиком, хляпати язіком**
- ♦ **молóти язиком** ⇔ **ляпати язіком 2**
- ♦ **обсісти язиком** висварити, зганьбити (перев. зненацька, несподівано) (Франко) || → **збéштати**
- ♦ **бóстрий на язік** про дотепну чи в'їдливу людину (ст)
- ♦ **стирати язіки** дуже довго говорити (ст): А, що то все варта! Що будем сушити собі над тим голови й стирати язики? Ходім на одно мале (Нижанківський)
- ♦ **талáпати язиком** ⇔ **ляпати язіком 2** (м, ср, ст): Як той Дорко любить талáпати язиком, вже ніхто тих розмов не витримує, але нема на то ради (Авторка); Та чи хто тебе, чоловіче, за язик тягне, та нашо ж ти талáпаш та й талáпаш язиком, вже, певно, все віпаплав їм, шо знав (Авторка)
- ♦ **хляпати язіком** ⇔ **ляпати язіком**
- ♦ **язік як прáник** про балакуна (ст) || → **балабóл**

язика́тий:

♦ **язика́та феська → феська**

язьó *дит.* **язик** (ср, ст)

ййко ⇔ **ййце́** (м, ср, ст)

ййóбла *вульг.* чоловічі статеві залози; ячка (Лучук) (ср) || → **збанéста**

♦ **взяти за ййóбла** *вульг.* притягнути до відповідальності (Лучук) (ср) || **схопіти за ййóбла**

♦ **схопіти за ййóбла** ⇔ **взяти за ййóбла**

ййце́ яйце (м, ср, ст) || **ййко**

♦ **ба́бські ййця́ → ба́бський**

♦ **пóвне як ййце́ → пóвний**

ййці́ (ййця́) ⇔ **ййóбла**

♦ **ма́ти <фест> ййці́** *вульг.* бути сильним, справжнім чоловіком (ср)

♦ **серпо́м по ййця́х** *вульг.* дошкульно, боляче; у найвразливіше місце (м, ср, ст)

♦ **хлоп з ййця́ми → хлоп**

як:

♦ **як ві́плютий → ві́плютий**

♦ **як горобце́ві → горобе́ць**

♦ **<як> для горобця́ → горобе́ць**

♦ **як дріт → дріт**

♦ **як на вмі́ранню → вмі́рання**

❖ **як Бог допу́стит, то й сухе́ де́рево пу́стит → Біг**

яко-та́ко с'як-так, як-небудь (ст)

яко́сь:

❖ **яко́сь то буде:** Отже, ми наразі оставили справу Лемика аж до послі́дньої хвилі після знано́ї приповідки: "яко́сь то буде" (Шухевич)

яксті́й негайно, відразу (ст): Вранці півсоний Антонич накладав окуляри, вставав із ліжка і яксті́й сідав на розхитаний столик, щоб спішно записати поезію, яка назріла уві сні. Записано. Тета приносила сніданок (це був злий день, коли тета зашвидко принесла каву й зашвидко знівечила "сонну екстазу"), і від цього моменту починався день сірої людини (Ласовський)

ялу́нка:

♦ **вбра́тися як ялу́нка → вбра́тися**

Яліве́ць дільниця міста, що прилягає з одного боку до *Личакова* та *Майорівки*, з іншого – до приміського села Кривчиці: Деякі історичні спомини в'яжуться також із місцями за Личаківською рогачкою. Ялівець став голосний під час війни. В тутешніх казармах боронилися в листопаді 1918 року українці і поляки в боротьбі з переважаючими силами поляків; їх спільна могила була довший час коло касарень, пізніше тіла полеглих перенесено на Личаківський цвинтар. Далі поодинокі могили були при Пасічній дорозі і на Маєрівці (Крип'якевич)

я́ма:

♦ **у́сна я́ма → у́сний**

я́ндрух → а́ндрух

я́ндруска → а́ндруска

я́ндрух → а́ндрух

янівський:

- ◆ **Янівський цвинтар** кладовище на вулиці Т. Шевченка, колишній вулиці Янівській: Янівський цвинтар засновано в 1883 році. Є тут понад двісті могил українських стрільців, що полягли у війні 1918–1919 років та кілька могили розстріляних (Крип'якевич)
- ◆ **Янівські оболоні** діляниця на *Левандівці* – у районі вулиць Повітряної, Пілотів, Пропелерної: У східній частині Левандівки, на Янівських оболонях, у 1912 році створили перше львівське летовище. "Цікаво те, що тоді кожен, хто хотів, міг пройти певний курс і літати просто для свого задоволення, не будучи ні авіатором, ні навігатором", – розповідав художник, мистецтвознавець та дослідник минувшини Львова Олесь Нога (Мельник І.)

янтек → **ántек**

янтик → **ántек**

яньцьо вул. солдат (ст)

япа (перев. мн. **япи**) губа (ст) || **vápa**

япко → **я́бко**

япóньчик вул. низький на зріст мужчина (ст)

япчáник → **ябчáник**

япчанка → **ябчанка**

ярдачка → **ядáчка** (ст)

яре́чка вул. 1. мати (ст)

2. літня жінка (ст)

яре́чки вул. 1. батько (ст) || → **táto**

2. старший мужчина (ст)

ярина́ овочі, городина (ср, ст): Ярина має всі складники, що дають запоруку легкої стравности (Нова хата 1934)

яру́нний овочевий (ст): У заді хати яринний город, а далі стайня і стодола. Коло стодоли загін пишних рожевих маків. Маку треба було до різдвяної куті і великодного маківника (Криницька); При помочи яринних страв можемо також схуднути без шкоди для нашої шкіри (Нова хата 1934) || **яриновий**

яриновий ⇔ **яру́нний** (ср, ст): Яринова зупка цьоці Зоні завше була пишна, чого там тільки не було з городини, – ціла яринова фаназія (Авторка)

◆ **яринова зупа** → **зупа**

◆ **яринова зупка** → **зупка**

ямарок:

☞ **поїхати до срайковіц на ямарок** (лайка)

☞ **прибути до срайковіц на ямарок** (лайка)

ясік 1. мала подушка (м, ср, ст): З Левком ми жили в 1939 році в одній кімнаті і кидалися яськами (Шанковський)

2. → **ясьок** (ст)

яскúня печера (ст)

яскúлка 1. ластівка (ст)

Молоді ярини з підливою

Зварити в солоній воді ½ кг молоденької моркви, ¼ кг петрушки, 1 калафйор, ¼ кг горошку (восени пригорщу брусельки). Калафйор поділити на дрібні часті. Зварену ярину викласти на полумисок, посипати січеними твердими яйцями і залити підливою. Втерти 1 ложку масла на сметану, додати 4 жовтки, сок з цілої цитрини, дрібку цукру і соли, ложку муки і розвести рбосолом чи смаком з зупи. Подавати гарячим, навіть полумисок під ярини нагріти (Переписи)

2. фрак (ст)

3. найвища галерея в театрі (ст): Польська опера того вечора була вивопнена переважно українцями. В льожах, бальконах, в партері – всюди чулось українську мову. Так звану “ясулку” під склепінням театру зайняли українці – студенти й безробітні інтелігенти (Острук)

ясний 1. світлий

♦ **о́чи я́сні як у со́кола** → **о́ко**

2. зрозумілий

♦ **річ я́сна** → **річ**

♦ **я́сне як дірка в па́расолі** → **пара́соль**

♦ **я́ене як шварц** → **шварц**

я́сно- світло- (перша частина складних слів – назв кольорів) (ст) || **блідо-я́сьок (я́сік)** (перев. мн. **я́ськи**) сорт великої квасолі (м, ср, ст): Моя мама варить дуже смачну грибову зупу з яськом, я такої не потрафлю зварити (Авторка)

я́тка вул. 1. ширінька (ст)

2. будинок розпусти (ст) || **ба́йзель**

Веселка
І.К.

Всі українки вишивають українськими нитками

ТРИВАЛІ
В ПРАННЮ
І НА СВІТЛО СОНЦЯ

» **ВЕСЕЛКА** -
- **І.К.** «

КРАШЕНІ ІНДАНТРЕНОВИМИ КРАСЯМИ

Адреса ФАБРИКИ: „ВЕСЕЛКА” Східна з в. в. у Львові, вул. Леоніція 18. Тел. 111-77.

Панно Анно, перший дощик!

На волоссячко, на щічки,
На коралики, на ручки,
На суженоньку, на ніжки,
На тонесенькі панчішки –
Панно Анно! Панно Анно!
Перший дощик! Перший дощик!
Ах, ловім його у горщик!
Ах, ловім його у збанок!
Ви – смієтеся весняно,
А мені страшенно банно!
Ми не зловим ні краплини.
Пройде хвилику хвилини.
Трохи змокнем, трохи висхнем.
Що забудемо – те висним.
Перший дощик! Перший дощик!
Ах, ловім його у горщик!
Ах, ловім його у збанок!
Ах, ловім його у жмені!
Панно Анно – дні зелені!
Панно Анно – дні шалені!
Панно Анно!

Бабай

Іменнік

Агафія – Асюня, Ася, Гапа, Гапця
Адам – Адамко, Адась, Адасько, Адасьо, Адашко, Ацько
Адріян – Аданцьо, Адріянко, Адріянчик, Адріясик, Адріась
Адріана – Адрійка, Адя
Амврозій – Амбрось, Амбросько, Амбросьо
Анастасія – Ася, Наста, Настася, Настка, Настонька, Настуня,
 Настусечка, Настуська, Настуся, Ната, Туня, Туся
Анатолій / Анатоль – Анатолько, Анатольцьо, Натоль
Анатолія – Толя
Анатоль → **Анатолій**
Андрей → **Андрій**
Андрій / Андрей – Андрашко, Андрійчик, Андрусик, Андрусуньо, Андрусь
Анізія – Нізя
Анна / Ганна – Аничка, Анничка, Анночка, Анка, Гандзя, Ганнуся, Ганка,
 Нуська, Нуся, Нуця
Антін / Антон – Антінко, Антко, Антосик, Антось, Антосько, Тосько
Антон → **Антін**
Аполінар → **Апполінарій**
Апполінарій / Аполінар – Апполон, Поль, Полько
Арпад
Аскольд – Асунько, Асько, Асьо, Суньо
Атанас / Атанасій
Атанасій → **Атанас**

Богдан – Богданко, Богданцьо, Богданчик, Богданьо, Богдасик, Бодасик,
 Бодзьо, Бодуньо, Бодько, Бодя, Дада, Даник, Данко, Данусик,
 Данусьо, Данцьо, Данчик, Даньо, Дасик, Дасьо, Дусько, Дусьо
Богдана – Богданка, Богданця, Богданя, Богдася, Боданя, Бодуня,
 Бодуся, Данка, Дана, Данусь, Дануська, Дануся, Дануха, Данця,
 Данчик, Даня, Дася, Дада, Даду, Дадя
Богуслава – Богуся, Славця
Бронислав – Броник, Броньо, Бронько

Василь – Василик, Василько, Васильцьо, Базиль, Базилько, Базильо,
 Базильчик, Базько, Базьо, Силько, Сильцьо
Витовт
Віра – Віруня, Віруся, Віруха, Вірушка, Вірця
Володимир – Володусик, Владзуньо, Владко, Владусик, Владзуньо,
 Владзьо, Владик, Владко, Владьо, Дзуньо, Дзюньо, Ладик
Володимира – Володимирка, Владка, Владзя, Мира, Мирка
Володислав – Владко, Владзьо, Славко, Славчик
Всеволод – Владко, Владзьо, Оцик, Оцьо

Гавриїл
Галина – Галинка, Галка, Галюня, Галюся, Галя

Ганна → Анна

Гнат / Ігнат – Гнатик, Гнатко

Григорій – Гриць, Грицьо

Дам'ян → Дем'ян

Данило – Данилко, Дан, Данко, Данусик, Данусько, Данчик, Даньо

Данута – Дана, Данка, Дануся

Дарина → Дарія

Дарій – Дарко, Дарусик

Дарій / Дарина – Дара, Дарка, Даруся, Дарця, Дарчик

Дем'ян / Дам'ян – Дем'янко, Дем'янчик

Деонізія – Нізя

Дзвенислава – Дзвінка, Дзвіночка, Дзвінуся, Дзвіна, Дзвіня, Дзі

Діонісій

Дмитро – Дмитрик, Дмитрунцьо, Дмитруньо

Добромир – Мирко, Мирчик

Ева → Єва

Евген → Євген

Евгенія → Євгенія

Евзебій → Євстахій

Евстахій

Еміль / Еміль / Емільян – Емілько, Мілько, Мільцьо

Емілья – Мілечка, Мілька, Мільця, Міля

Еміль → Еміль

Емільян → Еміль

Епіфан

Ераст

Ерон

Єва / Ева – Євця, Євуся

Євген / Евген – Ґєник, Ґєнко, Ґєнцьо, Ґєньо

Євгенія / Евгенія – Ґєнка, Ґєня

Євстахій / Евстахій – Стах, Сташко

Зеновій / Зиновій – Зеник, Зенко, Зеновій, Зеньо, Зенусик

Зеновія / Зиновія – Зеня, Зенуся, Зенка

Зенон – Зеник, Зенко, Зеновій, Зеньо, Зенусик

Зиновій → Зеновій

Зиновія → Зеновія

Зореслав – Зірка, Зоря, Славко, Славчик

Зореслава – Зірка, Слава, Славця

Зоряна – Зорянка, Зоряночка, Зорянуся, Зоряся, Зірка, Зірюня, Зірюся

Іван – Іванко, Іванусик, Йоник, Йоньо
Іванна – Іванка, Іваночка
Ігнат → **Гнат**
Ігор – Ігорко, Ігорцьо
Ізндор → **Ісидор**
Ізндора → **Ісидора**
Ізяслав
Ляріон → **Ляріон**
Лля – Лльо
Лярій – Лярко
Ляріон / Ляріон
Ірена → **Ірина**
Ірина / Ірена – Іренка, Іреночка, Іринка, Ірка, Ірусь, Іруся, Ірця, Ірчик,
Оріся, Реня, Руся
Іриней – Ірко, Ірчик
Ісидор / Ізндор – Дорко, Дорчик
Ісидора / Ізидора – Дора

Йоанна – Яна, Янка
Йосафат
Йосафата – Ясочка, Яся, Ядя
Йосип / Йосиф / Юзеф – Ісько, Осип, Юзик, Юзьо, Юсько
Йосиф → **Йосип**

Казимир – Казик, Казьо, Мирко
Казимира – Казя, Мирка
Карло
Катерина – Катруся, Катря, Касуня, Каська, Кася
Квітослава – Квітка, Квітуся
Кипріян
Кирило
Клавдій
Клементина → **Климентина**
Клементій → **Климентій**
Климентина / Клементина – Климка, Климця
Климентій / Клементій – Клим
Константина / Констянтина
Корнилій – Корнило
Кость → **Костянтин**
Костянтин / Кость – Костик, Кось, Косьо
Ксеня → **Оксана**

Лазар
Лариса – Ларуня, Леся, Ляля

Лев – Левко, Левцьо, Левчик

Леонія / Леонтія – Льонця, Льоня, Льоля

Леонтій – Льоньо, Льонцьо

Леонтія → Леонія

Ліда → Лідія

Лідія / Ліда – Лідзя, Лідка, Лідунечка, Лідуня, Лідуса, Лідя

Лілея – Лілейка, Лялюся, Ляля

Лонгин → Льонгин

Лука / Лукія

Лукиліян

Лукія

Лукія → Лука

Льонгин / Лонгин

Любов – Люба, Любасик, Любуна, Любця, Любчик, Лю

Любомир – Люба, Любко, Любчик

Любомира – Люба, Любка, Любця

Любослав – Люба, Любко, Любчик

Макар – Макарусик, Макарчик

Максим – Макс, Максьо

Максиміліан – Макс, Максим, Максьо

Марина – Мара, Маринка, Мариня, Маруся

Марія – Марина, Маринка, Мариня, Мариська, Марися, Марійка, Маріка,
Маріця, Марічка, Маруська, Маруся, Маська, Мася, Міцька, Міця,
Іцька, Іця

Маріян → Мар'ян

Маркіян – Маркіясик, Маркіянчик

Марко – Маркусик, Марчик

Марта – Марточка, Мартуня, Мартуся, Туська, Туся

Мар'ян / Маріян – Мар'янчик, Мар'ясик

Мар'яна – Мар'янка, Мася

Матвій

Меланія – Маланка, Меланка, Мелася, Мілька, Мільця, Міля

Мелітон

Микола / Миколай / Никола – Микольцьо, Никольцьо, Кольчик,
Колюсик

Миколай → Микола

Милош

Мирон – Мирко, Миросик, Миросько, Миросьо, Мікі

Мирослав – Мирко, Миросик, Миросько, Миросьо, Мирцьо, Мірко, Славко

Мирослава – Мира, Мирка, Миросечка, Миросинка, Мирося, Мироча,
Мирчик, Мірка, Мірця, Слава, Славця

Михайлина – Михайлінка, Михася, Лина, Линка

Михайло – Михайлик, Михасик, Михась, Михасько, Михасьо, Місько, Місьо

Мілена – Міленка

Модест

Надія – Надійка, Надюська, Надя

Назар / Назарій – Назарко, Назаруньо, Назарусик, Назарчик, Назьо,
Назарище

Назарій → Назар

Наталена

Наталія / Наталя – Наталка, Наталочка, Натка, Натуся, Талка,
Талонька, Талочка, Таля, Таська, Тася, Туся, Тата

Наталь

Наталя → Наталія

Нестор – Несторко, Несторчик, Несик

Никола → Микола

Оксана / Ксеня – Ока, Оксанка, Оксаночка, Ксана, Ксанця, Ксенечка,
Сянуля, Сянька, Сяня

Олег – Олежик, Олесь, Олько, Ольо, Ольчик

Олекса / Олексій / Олесь – Олексик, Олесик, Лесик, Лесь

Олександр / Олександр – Олесь, Лесик, Лесь, Сашко

Олександра / Леся – Лесечка, Лесуня, Леська, Олесь, Еся

Олексій → Олекса

Олена – Люня, Оленка, Оленочка, Олюня

Олесь → Олекса

Ольга – Олечка, Ольдзя, Олька, Олюнька, Олюня, Олюся, Оля, Вольга,
Вольдзя

Омелян – Мілько, Мільо

Онуфрій

Орест – Орестик, Орко, Орчик, Орцьо

Ореста – Ориська, Орися, Оришка, Орка, Орця

Оріх

Осип – Юзько, Юзьо

Остап – Остапко, Остапчик, Тап, Тапчик

Павлин

Павлина – Пава, Павка, Павлінка

Павло – Павлик, Павлунцьо, Павлусик, Павлусичок, Павлусь, Пава,
Павчик

Петро – Петрик, Петруньо, Петрусик, Петрусь, Петрусько, Петрусьо,
Тусько, Тусьо

Петронеля – Петрунька, Петруня, Неля

Розалія – Рузя

Роксолана → Роксоляна

Роксоляна / Роксолана – Рокса, Роксик, Ляна, Лянка, Ляночка,
Лянушенька, Лянусечка, Лянуська, Лянуся

Роман – Романко, Ромасик, Ромась, Ромко, Ромцьо, Ромчик

Романа – Рома, Романка, Ромася, Романця, Ромця
Ростислав – Ростик, Ростуньо, Славко
Ростислава – Роста, Славця
Рута

Святослав – Свят, Святик
Святослава – Святуса
Северин – Север, Северинчик, Северко, Северусик, Северчик, Сіня
Северина – Северинка, Северця
Семен – Семенко, Семенцьо
Сильвестр / Сильвестер
Сильвестер → **Сильвестр**
Соломія – Соломійка, Солоха, Соля, Мія
Софія – Соня, Софієчка, Софійка, Зоня
Софрон – Софронко
Станіслав – Стась, Стах, Сясьо, Сясик, Сяхо
Станіслава – Стася, Сяся
Степан / Стефан – Стефко, Стефунцьо, Стефуньо, Стефцьо, Фаньо,
 Фуньо, Фуньчик
Стефан → **Степан**
Стефанія – Стефа, Стефка, Стефунця, Стефуня, Стефця, Шешка, Уня

Гадей – Тадзьо, Тадик
Тарас – Тарасик, Тарасуньо, Тараско
Текля
Теодор – Тодорко, Додик, Дозик, Дозьо, Дорко, Дорцьо
Теодора – Тодорка, Тодорця, Дозя, Дора, Дорка, Дорця
Теодозій → **Теодосій**
Теодосій / Теодозій / Феодосій – Дозик, Дозьо
Теодот
Теостат
Теофан
Теофіл → **Теофіль**
Теофіль / Теофіл – Фільо, Філько
Тереза – Терезка, Тереня, Реня
Тиберій
Тимотей / Тимотій
Тимотій → **Тимотей**
Тит
Тома – Томко, Томасик

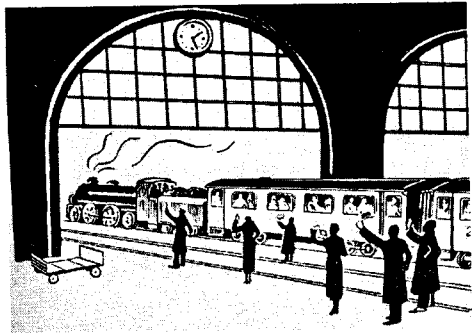
Уляна – Улясечка, Улянка, Улянця, Уляся, Улька, Унька, Лянця, Ляся
Устим – Устимко
Устина / Юстина – Устинка, Устя, Юстинка, Юстя

Федір – Федь, Федьо
Феодосій → **Теодосій**
Филемон / **Филимон**
Филимон → **Филемон**
Франка – Франця
Франц – Франко

Христина – Христинка, Христуся, Христька, Христя

Ювеналь
Юзеф → **Йосип**
Юліан → **Юліян**
Юлій – Юлько, Юльо, Юльцьо
Юлія – Юлечка, Юлька, Юльця
Юліан / **Юліян** – Юлько, Юльо, Юльцьо
Юрій – Юрасик, Юраш, Юрашко, Юрко, Юрчик
Юстина → **Устина**

Яким
Якинт
Яків
Ярема – Ярко, Ярцьо, Ярчик
Ярена → **Ярина**
Ярина / **Ярена** – Яринка, Яруся, Ярка, Яра
Яромир – Яр, Ярко, Ярчик, Ясьо
Ярослав – Ярко, Ярчик, Ясьо, Славко, Славцьо, Славчик
Ярослава – Ярка, Яруся, Ярця, Яся, Славуня, Славця, Славчик

Джерела

- Авторка – “творчість” авторок “Лексикона львівського”
- Бабай – Бабай [Богдан Нижанківський]. Каруселя віршів. Сучасність, 1976.
- Береза – Береза Ярослав Марко. Немов учора... // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1982. С. 237–240.
- Боберський – Боберський Іван. Щоденник 1918–1919 рр. Київ, 2003.
- Богачевський – Богачевський Д. На возі і під возом: картини з життя галицького вояка і правника. Торонто, 1976.
- Винничук – Винничук Юрій. Лаймося по-львівськи // Для Вас. №1. 2007.
- Вільде – Вільде Ірина. Химерне серце. Львів, 1936.
- Вітошинська – Вітошинська Ольга. Непереможний лев. Лондон, Париж, 1991.
- Влох – Влох Михайло. Молодь Винник і околиць Львова в Академічній гімназії до I-ої світової війни // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1982. С. 203–207.
- Гарух – Гарух Михайло. Спомини про першу українську гімназію // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філядельфія; Львів, 1995. С. 148–154.
- Гірний – Гірний Василь. Літературні пародії. Василько // “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст. Львів, 2006. С. 245–259.
- Горбач – Горбач О. Аргo в Україні. Львів, 2006.
– Горбач О. Лексика наших картярів і шахістів // Вільне Слово. Торонто, 1960. Ч. 22–32. [опубліковано також у:] Горбач О. Зібрані статті: Лексикографія й лексикологія. Т. VI. С. 80–88.
- Гординський – Гординський Ярослав. Мої гімназійні товариші // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філядельфія; Львів, 1995. С. 220–237.
- Дашкевич – Дашкевич Ярослав. Постаті. Львів, 2007.
- Дейчаківський – Дейчаківський Д.М. На визвольних стежках Європи. Київ, 1997.
- Дзедзик – Дзедзик Андрій. Спогади про українську головну гімназію у Львові (1922–1926) // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2: На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1982. С. 219–231.
– Дзедзик Андрій. Привіт тобі, наша виховнице! // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту

- відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 418–421
- Домбровський – Домбровський Олександр. Портрети з етикеткою й без етикетки // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості. Мюнхен; Філадельфія, 1982. С. 105–119.
- Домбровський Олександр. Дві України // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 114–129.
- Домбровський Олександр. Йдемо до тебе, годувальнице-мати! // Там само. С. 372–374.
- Дрималик – Дрималик Сильвестр. Порадник лікарський у всіх недугах людей. Львів, 1921.
- ЕКО – Козак Едвард // Із публікацій у гумористичному журналі “Лис Микита”.
- Загачевський – Загачевський Евстахій. Белярія – Ріміні – Англія. Мюнхен, 1968
- Загачевський Евстахій. Львівська братія. Торонто, 1962.
- Ї – Короткий словник львівської гвари / Упорядник Люба Козак // “Ї”: Незалежний культурологічний часопис. Ч. 36: Галичина – країна людей. Львів, 2004. С. 50–71.
- Казанівський – Казанівський Богдан. Шляхом Легенди. Спомини. Лондон, 1975.
- Керницький – Керницький Іван. Герой передмістя. Нью-Йорк, 1958.
- Керч – Керч Оксана. Альбатроси. Львів, 2006.
- Климишин – Климишин Микола. В поході до волі. Спогади. Т.1. Торонто, 1975.
- Колесса – Колесса Микола. 1918 рік у Львові // “Ї”: Незалежний культурологічний часопис. Ч. 36: Львів. Leopold. Lwów. Lemberg. Genius Loci. Львів, 2004. С.287–289.
- Коць – Коць-Огаренко Любомира. Спомин з моїх літ у Головній гімназії // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 454–462.
- Криницька – Криницька Таня. Виїмок з історії мого життя // Ієромонах Севастіян Дмитрух. Життя як подвиг для Христа. Львів, 2007. С. 87–96
- Крип'якевич – Крип'якевич Іван. Історичні проходи по Львову. Львів, 1932 [передрук:] Львів, 1991.
- Крип'якевич Іван. Фрагменти спогадів (1912–1925 рр.) // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р.

- та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 622–625.
- Крип'якевич Р. – Крип'якевич Роман. Спогади про отця Костельника // Там само. С. 633–638
- Крушельницька – Крушельницька Лариса. Рубали ліс... (Спогади галичанки). Львів, 2001.
- Купчинський – Купчинський Роман. У вчорашньому Львові // Львів: Літературно-мистецький збірник. Філадельфія, 1954. С. 98–108.
- Ласовська – Ласовська Мирослава. Дзвінка молодість. Торонто, 1982.
- Ласовський – Ласовський Володимир. Два обличчя Антонича // Володимир Ласовський / Відп. ред. М. Ласовська-Крук. Торонто, 1980. С. 82–84.
- Лис Микита – гумористичний журнал української діаспори “Лис Микита”. Виходив від 1948 року.
- Лисяк – Лисяк Олег. За стрілецький звичай. Мюнхен, 1953.
– Лисяк Олег. Моє середмістя // Львів: Літературно-мистецький збірник. Філадельфія, 1954. С. 83–88.
- Ліщинська – Ліщинська Ольга. Дріб і дичина. Львів, 1939.
- Лучук – Лучук Іван. Із колекції пейоративної лексики / Приватна картотека.
- Любінецький – Любінецький Юрій. Стежками минулого // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 474–477.
- Марська – Марська Віра. Буря над Львовом. Філадельфія, 1952.
- Мельник – Мельник Григор. Степан Бандера (Причинки до характеристики особи) // Степан Бандера: документи й матеріали (1920–1930 рр.). Львів, 2006. С. 105–125.
- Мельник І. – Мельник Ігор. Львівські вулиці і кам'яниці, мури, закамарки, передмістя та інші особливості королівського столичного міста Галичини. Львів, 2008.
- Микитович – Микитович Роман. Степан Гайдучок – учитель – патріот // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 538–541.
- Микула – Микула Володимир. Спомин про академічну гімназію (“Головну”) у Львові в 1937–1943 рр. // Там само. С. 319–371.
- Монцібович – Монцібович О. Мої спомини з академічної гімназії 1920–1928 // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 507–513.
- Нагірний – Нагірний Василь. З моїх споминів // Нагірні, Леви: Історія родини. Львів, 2000. С. 55–100.

- Нижанківський – Нижанківський Богдан. Брат Місько // Львів: Літературно-мистецький збірник. Філядельфія, 1954. С. 45–58.
- Нижанківський Богдан. Вулиця. Повернення до міста // “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст. Львів, 2006. С. 44–151.
- *див. також*: Бабай.
- Нич – Нич С. Спомини про академічну гімназію 1924–1930 рр. // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2: На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1982. С. 241–248.
- Нова хата – часопис “Нова хата” (Львів, 1925–1939).
- Овад – Овад Ярослав. Бо війна війною... Львів, 1999.
- Оробець – Оробець Стефко. Шуберт “Момент”. Лист “Угорська рапсодія”. Інвенція в мажорі. Коломийка (музика народна). “Блакитна рапсодія” в стилі Гершвіна. Фуга. Перший концерт Чайковського // Шпіц. 2: Кпінтуз. Міжнародний фіглімігльопис. Львів, 2008. С. 23–39.
- Острук – Острук Ярослава. Коли меркнуть зорі. Буенос-Айрес, 1972.
- Палій – Палій Ліда. Дитинство, заметене часом. Київ, 2006. [Передрук:] Палій Ліда. Сторонами йшла гроза. Київ, 2008.
- Парфанович – Парфанович Софія. Вірний приятель. Оповідання з життя домашнього кота. Чікаго, 1961.
- Переписи – із родинних кулінарних книг авторок “Лексикона львівського”.
- Питляр – Питляр Орест. Початки юнацтва ОУН в Академічній гімназії // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1978. С. 299–308.
- Повний курс – Повний курс мужеського кравецького крою/ Зладив Іван Дропа. Львів, 1936.
- Процюк – Процюк Степан Юрій. Шляхи гартування і випробування (Доля і недоля Філії в 1926–1934 рр.) // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філядельфія, 1982. С. 129–146.
- П’ясецький – П’ясецький Петро. І Академічна гімназія у Львові // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. Філядельфія; Мюнхен, 1978. С. 499–504.
- Рудницький – Rudnyčký Jaroslav. Lemberger ukrainische Stadtmundart (Znesinnia). Berlin; Leipzig, 1943.
- Рудницький Ярослав. Львівський говір // Наш Львів. Ювілейний збірник. Нью-Йорк, 1953. С. 179–183.
- Селепко – [Тис-Крохмалюк Ю.] Щоденник національного героя Селепка Лавочки. Торонто; Нью-Йорк, 1982.
- Скоцень – Скоцень Олександр. Львівський “батяр” у київському “Динамо”. Київ, 1992.
- Смолій – Смолій Іван. Кордони падають. Вінніпер, 1951.

- Строкон – Строкон М. Зисом на нашу “буду” // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 2: На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філадельфія, 1982. С. 125–127.
- Сухінська – Сухінська-Походжай Ірина. Спогад // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 505–507.
- Тарнавський З. – Тарнавський Зенон. Вігер над Янівською. Дорога на Високий Замок. Людина з п'єси // “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст. Львів, 2006. С. 163–205.
- Тарнавський О. – Тарнавський Остап. Літературний Львів, 1939–1944: Спомини. Львів, 1995.
- Цегельська – Цегельська Олена. Гануська йде до міста. Львів, 1938.
- Цимбала – Цимбала Степан. Спорт в УАГ в 1902–1910 рр. // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Мюнхен; Філадельфія, 1978. С. 339–346.
- Цьонка – Цьонка Юліян. Слідами молодости (Спогад) // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости. Філадельфія; Мюнхен, 1978. С. 435–440.
- Чайківський – Чайківський Богдан. “Фама”. Рекламна фірма Романа Шухевича. Львів, 2005.
- Чайківський Богдан. Шахівниця мого життя. Нью Йорк, 2007.
- Чернява – Чернява Іван. Екзекуція // “Дванадцятка”. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ ст. Львів, 2006. С. 279–285.
- Шах – Шах Степан. Львів – місто моєї молодости. Спомин присвячений Тіням забутих Львов'ян. Мюнхен, 1955; [передрук:] Львів, 2006.
- Шанковський – Шанковський Роман. Бурсацькі усмішки (1935–1939) // Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові. Ч. 3: З нагоди світового з'їзду Львівської академічної гімназії у 1991 р. та акту відновлення першої Львівської гімназії з 1992 р. Філадельфія; Львів, 1995. С. 542–551.
- Шептицький – Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Церква і церковна єдність (Документи і матеріали. 1899–1944). Т. I. Львів, 1995.
- Шольгіня – Шольгіня Вітольд. На Кракідалах // “І”: Незалежний культурологічний часопис. Ч. 51: Гебрейський Львів. Львів, 2008.
- Шухевич – Шухевич Степан. Моє життя: Спогади. Лондон, 1991.
- Франко – Франко Іван. Для домашнього огнища. Маніпулянтка. Яндруси. Паталаха. Лель і Полель. Герой поневолі // Франко Іван. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 17–19. Київ, 1978–1979.

– Галицько-руські народні приповідки / Зібрав, упорядкував і пояснив Іван Франко. Львів, 1901–1909. Т.1–3; [передрук:] Львів, 2008.

Ярославська – Ярославська Дарія. Полин під ногами. Львів, 1938.

Яцура – Яцура Федір. Розповідь інж. Федора Яцури // Срібна сурма: спогади й меріяли до діяння Української Військової Організації / Упор. Зиновій Книш. Торонто, [без року].

**“Консультантами”
у формулюванні значень стали:**

Горбач Олексі. Арго в Україні. Львів, 2006.

Грицак Евген, Кисілевський Кость. Українсько-польський і польсько-український словник. Ч. I. Українсько-польський словник. Львів, 1931.

Encyklopedia powszechna kieszonkowa wraz ze słownikiem wyrazów obcych w języku polskim używanych. Warszawa, 1891.

Етимологічний словник української мови: У 7 т. Т. 1–5. Київ, 1982–2006.

Огієнко Іван. Рідне писання. Ч. 2: Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних. Жовква, 1934.

Скалозуб О. Словник чужих слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові. Коломия:, 1933 [Бібліотека “Пролом” Ч. 5–6].

Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка: У 4 т. Київ, 1907–1909.

Словник української мови: В 11 т. Київ, 1970–1980.

Словар чужих слів / Зібрали Зенон Кузеля і Микола Чайковський / Ред. Зенон Кузеля. Чернівці, 1910.

Українська загальна енциклопедія. Книга знання. У 3 т. / За ред. І. Раковського. Львів; Станиславів; Коломия, 1933.

**СЕРІЮ “ДІАЛЕКТОЛОГІЧНА СКРИНЯ”
ЗАПОЧАТКОВАНО 2003 РОКУ**

РЕДКОЛЕГІЯ:

**НАТАЛІЯ ХОБЗЕЙ (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР),
ТЕТЯНА ЯСТРЕМСЬКА, ОКСАНА СІМОВИЧ,
ГАННА ДИДИК-МЕУШ**

У СЕРІЇ ПУБЛІКОВАНО:

**Микола Павлюк, Іван Робчук
“Українські говори Румунії” (2003)**

**Олекса Горбач
“Арго в Україні” (2006)**

**Гаврило Шило
“Надністрянський регіональний словник” (2008)**

**Тетяна Ястремська
“Традиційне гуцульське пастухування” (2008)**

**Микола Грицак
“Скарби гуцульського говору: Росшка” (2008)**

**Микола Негрич
“Скарби гуцульського говору: Березови” (2008)**

ББК Ш 141.4-51
УДК 811.161.2'28
Л 433

Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш.
Лексикон львівський: поважно і на жарт. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009 (Серія “Діалектологічна скриня”). – 672 с.

Фіксація особливостей мовлення Львова ХХ століття – мета цієї праці. Джерелами стали насамперед власні спостереження авторок за словниковим фондом мовців рідного міста, а також художня та мемуарна література авторів-львів'ян.

Характерною особливістю книги є не тільки тлумачення багатьох іноді уже призабутих слів, сталих словосполучень, фразеологізмів, прислів'їв та приказок (понад 12 тис. одиниць), а й розлогі цитати, у яких згадано про львівські традиції й звичаї, історичні події, особливості побуту; героями цих міні-оповідок є не тільки вигадані персонажі, а часто й відомі львів'яни.

“Лексикон львівський” виходить у серії “Діалектологічна скриня”, одне із завдань якої – публікація надбань народної мови. Такі видання сприятимуть появі в майбутньому якомога повнішого кадастру словника говорів української мови.

Комп'ютерна верстка – Наталя Хобзей
Дизайн обкладинки – Михайло Москаль

У книзі використано українські реклами,
опубліковані в часописі “Нова хата”

Надруковано у поліграфічному центрі
Видавництва Львівської політехніки
вул. Ф. Колесси, 2, Львів, 79000